

Sergiu BRÎNZĂ

**OBIECTUL
INFRAȚIUNILOR
CONTRA PATRIMONIULUI**

Monografie

CHIȘINĂU – 2005

UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA

Facultatea de Drept

Sergiu BRÎNZĂ

OBIECTUL INFRAȚIUNILOR CONTRA PATRIMONIULUI

Monografie

CHIȘINĂU – 2005

CZU 343.7

B 78

Sergiu BRÎNZĂ, doctor în drept, conferențiar universitar

OBIECTUL INFRAȚIUNILOR CONTRA PATRIMONIULUI: Monografie.

- Chișinău, 2005. - 675 p.

Lucrarea este recomandată pentru publicare de Catedra Drept Penal și Criminologie și de Consiliul Științific al Facultății de Drept a Universității de Stat din Moldova.

Recenzenți: *Constantin BULAI*, doctor în drept, profesor universitar,
judecător la Curtea Constituțională a României;
Valeria ȘTERBEȚ, doctor în drept, Președintele
Curtii Supreme de Justiție a Republicii Moldova,
Președintele Consiliului Superior al Magistraturii
Trofim CARPOV, doctor în drept, conferențiar universitar

Redactor: *Ariadna Strungaru*

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții

Brînză, Sergiu

Obiectul infracțiunilor contra patrimoniului: Monogr. / Sergiu Brînză;
Univ. de Stat din Moldova. Facultatea de Drept. - Ch., 2005. - 675 p.

Bibliogr. p.641 (647 tit.)

ISBN 9975-70-414-X

1000 ex.

343.7

ISBN 9975-70-414-X

© Sergiu Brînză, 2005

În ultimii ani a sporit semnificativ preocuparea oamenilor de știință față de problema privind obiectul infracțiunii, problemă care generează numeroase discuții în contradictoriu. Această mare miză se explică prin reformarea continuă a legislației penale și prin necesitatea de a aduce claritate în ce privește clasificarea precisă a faptelor infracționale, la baza căreia este pus, de regulă, criteriul obiectului juridic al infracțiunilor.

Nu putem afirma că nu există studii consacrate problemei menționate. Pe parcursul ultimelor decenii, o serie întreagă de chestiuni de importanță principală, legate de problema obiectului infracțiunii, în general, și a obiectului infracțiunilor contra patrimoniului, în particular, a format subiectul numeroaselor investigații. În pofida multiplelor dezbateri, nu a fost identificată o abordare unitară, categorică, cu argumente la care nu se află răspuns, a acestei probleme de maximă complicațiune. Unele concluzii ale celor implicați în soluționarea ei sunt mai aproape de adevăr, altele – mult prea îndepărtate. Caracterul nedesăvârșit al investigațiilor privind problema obiectului infracțiunii, însoțit de maniera contestabilă a recomandărilor savanților, a avut un impact nefast asupra considerării la justa valoare, de către factorii abilitați cu aplicarea legii penale, a rolului și locului obiectului infracțiunii în procesul de încadrare juridică a faptelor infracționale. Între timp, stabilirea obiectului infracțiunii reprezintă etapa care încheie procesul amintit. Dacă nu se reușește a determina entitatea, care suferă atingere prin săvârșirea infracțiunii, este compromisă întreaga activitate anterioară vizând introducerea faptei în tiparul legii. În această ipoteză, apare riscul real de a admite confuzia între faptele infracționale aparținând unor grupuri sau subgrupuri diferite (de exemplu, furtul și accesul ilegal la informația computerizată; escrocheria și practicarea ilegală a activității de întreprinzător; delapidarea averii străine și abuzul de putere sau abuzul de serviciu; ocuparea bunurilor imobile străine și violarea de domiciliu; cauzarea de daune materiale prin înșelăciune sau abuz de încredere și dobândirea creditului prin înșelăciune; dobândirea sau comercializarea bunurilor, despre care se știe că au fost obținute pe cale criminală, și spălarea banilor etc.).

Aplicarea și interpretarea dispozițiilor legale penale nu este deloc ușoară, practica judiciară atestând crudul adevăr că uneori sunt pronunțate hotărâri ce par ori chiar sunt contradictorii. În mare parte, neajunsurile legislației și greutățile în calea soluționării cauzelor penale sunt condiționate de lipsa unei baze suficiente de cercetări științifice având scopul elaborării unor tratări aprofundate și a unor procedee de combatere a fenomenului infracțional care să-și dovedească vitalitatea și actualitatea. Nici infracțiunile contra patrimoniului nu au fost exceptate de asemenea carențe. Deși ele alcătuiesc grosul statisticelor vizând rata infracționalității, nu întotdeauna există modele reușite cu privire la aceste infracțiuni. Însă,

în absența unor instrumente oficiale adecvate de stabilire a semnelor infracțiunilor amintite, trebuie să se apeleze la alte mijloace de contracarare a infracțiunilor contra patrimoniului, fructificându-se modelele de tălmăcire doctrinară a reglementărilor privind numitele infracțiuni. Mentalitatea perimată a timpului de odinioară, asociativitatea rațiunii umane, unele imperative categorice, unele stereotipuri formate în procesul activității practice – toate acestea pot fi depășite prin apelarea la cercetările științifice de ultimă oră în domeniul dreptului penal.

Prin prisma retroacțiunii, aceste cercetări științifice trebuie să răspundă nevoilor crescânde ale practicii dreptului penal. Or, dezvoltarea vertiginoasă a relațiilor sociale creează teren pentru creșterea exponențială a noi și noi scheme de comitere a faptelor infracționale. În aceste condiții de sofisticare a metodelor infracționale, devine extrem de dificilă găsirea unei matrice normative în care să fie încadrată fapta săvârșită. Iată de ce practica glosării, a comentării sau a compilării ideilor altora, promovată uneori în doctrina penală, nu mai poate satisface exigențele actuale. Pe fondul exploziei informaționale din ultima vreme, este necesară ca niciodată apariția unor lucrări – originale după conținut și fundamentale ca factură – care să fructifice ideile, concepțiile, inovațiile creative, care, deși sunt uneori netradiționale, denotă o dimensiune perspectivală de netăgăduit.

Cu cât mai temeinic și mai deplin este explorată realitatea juridică și legitățile ei de dezvoltare, cu atât mai eficientă va fi aplicarea legii penale. Remarcăm în context că lucrarea de față, avându-l ca autor pe dl Sergiu Brînză, este o investigație reușită ce se situează – atât prin originalitatea selecției celor mai notorii viziuni în materie, prin substanțialele observații critice formulate asupra lor, cât și prin concluziile autorului, precum și prin modul de expunere a materiei – la nivelul unor lucrări similare din literatura juridică occidentală.

În conjunctura curentă, când în centrul opiniei publice s-au focalizat problemele elaborării și confirmării valorilor general umane, când noua gândire se afirmă tot mai mult în viața societății noastre, lucrarea de față apare ca o contribuție de maximă semnificație la investigarea unei teme al cărei grad de studiere de până acum este prea departe de a fi mulțumitor. Dezvoltarea dreptului și a științei juridice a atins, la moment, acel nivel când rezumarea obiectului apărării penale la natura de relații sociale deja nu mai poate satisface nici teoria, nici practica. Pornind de la aceasta, autorul a conștientizat că este necesară cercetarea relațiilor sociale la un stadiu mai evoluat. Progresul științei dreptului penal, iar într-o anumită măsură – a dreptului în general, depinde de gradul de profunzime și multilateralitate a studiului asupra relațiilor sociale, asupra conținutului, structurii, dinamicii și mecanismului apariției, modificării și dispariției acestor relații.

Ceea ce imprimă o puternică notă lucrării este modul prin care autorul izbuște să introducă cititorul în materia temei abordate. Introducerea se face subtil, și nu ex abrupto, deci de o manieră încât chiar unui cititor neavizat să i se deschidă însemnătatea obiectului infracțiunii. Într-adevăr, tocmai obiectul infracțiunii ne permite să determinăm ce anume infracțiune a fost săvârșită. Acest rol deosebit al obiectului infracțiunii se explică prin aceea că faptele oamenilor, ca atare, indiferent de forma pe care ar îmbrăca-o, devin socialmente periculoase numai în cazul în care ele prezintă o amenințare pentru careva entitate ocrotită de legea

penală. În plus, obiectul infracțiunii condiționează nu numai apariția interdicției juridico-penale, dar, într-o bună măsură, structura juridică a acestei interdicții, volumul și limitele apărării juridico-penale, precum și multe din elementele obiective și subiective ale componenței de infracțiune. De asemenea, prin mărimea atingerii cauzate obiectului protecției penale se stabilesc urmările prejudiciabile ale faptei infracționale, la fel importanța sau lipsa de importanță a acțiunii sau a inacțiunii (alin.(2) art. 14 CP RM).

Nu poate fi trecut cu vederea nici faptul că obiectul infracțiunii are o semnificație de prim-rang în vederea configurării conceptului material al infracțiunii. În lipsa indicării entității, aflate sub ocrotirea reglementărilor penale, nu este posibilă formularea acestui concept. Or, tocmai aspectul material în conceptul de infracțiune permite învederarea esenței sociale a dreptului penal, a rolului său de cel mai eficace garant al respectării dreptului și intereselor legitime ale omului.

Nu în ultimul rând, este necesar a menționa că obiectul infracțiunii constituie principalul criteriu de sistematizare a Părții Speciale a legislației penale. Anume sistemul entităților, apărute de legea penală, determină structura Părții Speciale a Codului penal. Reflectând prioritățile politicii penale a statului, precum și primordialitățile valorice ale societății, sistemul legislației penale condiționează caracterul prejudiciabil și esența socială a fiecărei infracțiuni în parte. Pe lângă aceasta, sistemul dat definește traiectoria de dezvoltare a societății, prefigurează orientarea strategiilor de evoluție în politică, economie, cultură, domeniul social etc.

Laitmotivul lucrării de față ca și cum se întruchipează în apelul autorului de a activa elaborările științifice aprofundate ale tezelor de bază din teoria dreptului penal, ale căror rezultate au constituit pe vremuri faima școlii naționale a dreptului penal. Ieșirea la lumină a prezentei monografii sporește mult potențialul ce permite lichidarea imperfecțiunilor de percepție a spiritului legii penale, precum și pune la punct prezentarea la timp a indicilor calitativi și cantitativi, necesari pentru efectuarea analizei și pentru asigurarea legăturii inverse, ceea ce prezintă interes atât pentru teoreticieni, cât și pentru practicieni. Centrat pe problematica mereu actuală a obiectului infracțiunilor contra patrimoniului, mesajul lucrării de față trebuie să fie recepționat de cei care au realizat că, în condițiile edificării statului de drept și ale implementării standardelor normative ale Uniunii Europene, asigurarea intangibilității patrimoniului persoanei trebuie făcută în limitele legii penale, prin stricta diferențiere și individualizare a răspunderii penale și a pedepsei.

Acest obiectiv e greu de îndeplinit ținând cont de concizia și caracterul lapidar al textului Codului penal. Într-adevăr, încă Seneca menționa în Epistole: "Legea trebuie să fie scurtă". În aceste circumstanțe numai buna înțelegere poate suplini legea penală. De exemplu, noțiunea de sustragere, extrem de importantă pentru aplicarea justă a legii penale, nu este explicată nici în Codul penal, nici în alte surse oficiale de interpretare. Apelând la surse neoficiale, foarte numeroase și deseori divergente una față de alta, persoana care aplică legea penală este pusă în primejdia de a se substitui legiuitorului și de a-și aroga volens-nolens competențe de creație a legii, depășindu-și astfel atribuțiile și, deseori, alegând o soluție care vine în dezacord cu litera legii.

În lumina principiului legalității (proclamat în art.3 CP RM), judecătorul este condamnat (cel puțin moralmente), când este achitat un vinovat. De aceea, punctul

cardinal al ideii prezentei lucrări este exprimat nu doar în a propune specialiștilor în materie prescripții de soluționare a celor mai dificile chestiuni teoretico-practice vizând domeniul infracțiunilor contra patrimoniului, dar și în a recomanda forului legiuitor să perfecționeze, după toate canoanele tehnicii legislative, legea penală, să acopere golurile informaționale, astfel încât să fie prevenite tentațiile de “a ocupa locul” legiuitorului.

În afară de aceasta, meritul dlui Sergiu Brînză constă în aceea că el și-a asumat o diligență deosebit de ingrată și dificilă – de a analiza în mod critic toate operele în materie ale savanților din România și Federația Rusă. În această ordine de idei, critica autorului este tacticoasă și constructivă. Totodată, este notabil faptul că autorul evită să recurgă la argumentum ad verecundiam, când este citată o personalitate, ca și cum acel citat ar fi dovada irefutabilă a tezei respective.

Într-un stil temperat, dar și verificat logicește, autorul îl apropie pe cititor de propriile concluzii, care nu pot să nu atragă prin caracterul lor neordinar, mai ales prin perspectiva științifică fecundă. Teoriile științifice, pe care le dezvoltă dl Sergiu Brînză, ca și cum sparg cadrul îngust al doctrinei penale și pătrund în domeniul teoriei generale a dreptului și al dreptului civil.

Trebuie să fim recunoscători autorului doar pentru simpla înșiruire a chestiunilor, pe care și le-a propus în calitate de obiect de bază al intereselor sale științifice, chestiuni la care a găsit soluții suficient de chibzuite în plan teoretic și fundamentate din punct de vedere practic: care sunt direcțiile principale de sporire a eficienței prevenirii și combaterii infracțiunilor contra patrimoniului? care este natura juridică și întinderea obiectului infracțiunilor contra patrimoniului? care este rolul relațiilor sociale cu privire la patrimoniu în cazul săvârșirii infracțiunilor contra patrimoniului? trebuie oare puse în concordanță reprezentările despre obiectul infracțiunii cu conceptul infracțiunii, sau, viceversa, conceptul infracțiunii trebuie coordonat cu asemenea reprezentări? care este gradul de congruență între obiectul juridic și obiectul material? în care cazuri există un obiect juridic simplu, iar în care – un obiect juridic complex sau un obiect juridic multiplu? de ce în unele cazuri relațiile sociale cu privire la patrimoniu au calitatea de obiect juridic principal, iar în alte cazuri ele au calitatea de obiect juridic secundar? de ce unele infracțiuni au nu un singur obiect juridic secundar, ci câteva? care este legătura dintre noțiunile “infracțiuni contra patrimoniului” și “infracțiuni patrimoniale”? care este raportul dintre conceptele “proprietate” și “patrimoniu” în contextul apărării juridico-penale? constituie oare redenumirea capitolului legii penale din “Infracțiuni contra proprietății” în “Infracțiuni contra patrimoniului” o schimbare de formă sau o schimbare de fond? este oare necesară recriminalizarea faptelor îndreptate împotriva proprietății intelectuale? etc.

Pornind de la teza că funcția gândirii este aceea de a forma idei care să se dovedească utile în practică, autorul nu doar oferă celor interesați rețete de explorare a obiectului infracțiunilor contra patrimoniului, ci, mai ales, prezintă metodici fructuoase și funcționale în găsirea unor rezolvări aplicabile la problemele și nevoile vieții concrete. În acest fel, pe lângă destinația gnoseologică, prezenta lucrare are și o certă pondere stimulatorie, provocând practicianul jurist să nu fie un simplu executor, ci să-și exploateze întreaga potențialitate creativă. În același timp, menirea prezentei monografii constă în a-l pregăti pe student,

masterand sau doctorand să se încadreze în actul de edificare a societății în care să domnească puterea legii, iar nu legea puterii. Mai mult, menirea este în a-i invita pe reprezentanții tineretului studios să coparticipe în procesul de instruire, aceasta demonstrând deosebita măiestrie pedagogică și rafinamentul psihologic al autorului.

Apreciind ținuta impecabilă a bazei metodologice de care autorul s-a sprijinit în studierea unor astfel de categorii ale dreptului penal ca “obiectul apărării penale”, “obiectul juridic”, “obiectul material”, “relațiile sociale”, “valoarea socială”, “infracțiunile contra patrimoniului”, “obiectul infracțiunilor contra patrimoniului” etc., considerăm necesară concentrarea atenției cititorului asupra celor mai importante idei, teze, concepții ale autorului, care pun într-o nouă lumină cele mai controversate probleme ale științei și practicii dreptului penal vizând tematica obiectului infracțiunilor contra patrimoniului.

În primul rând, se propune reabilitarea și consacrarea, ca element al noțiunii legale a infracțiunii din alin.(1) art. 14 CP RM, a noțiunii de pericol social, caracterizând una dintre trăsăturile esențiale și generale ale infracțiunii. Prin acesta ar fi substituit termenul juridicește inexpressiv de prejudiciabilitate. Promotorii acestui termen consideră că renunțarea la noțiunea de pericol social subliniază faptul că dreptul penal apără contra infracțiunilor nu doar interesele sociale, ca valori sociale, dar și drepturile și interesele fiecărui om luat în parte, ca valori individuale. În replică, autorul menționează, absolut întemeiat, că legea penală nu apără valori pur personale, ci valori sociale sau, altfel spus, valori transpersonale. Legea penală apără o valoare, pentru că aceasta aparține unui actor la viața socială, deci pentru că această valoare este o piesă din construcția ordinii de drept.

De asemenea, autorul supune criticii teza “monocromă”, răspândită în perioada sovietică, conform căreia relațiile sociale constituie indicele unic al conținutului noțiunii de obiect al infracțiunii. Sunt aduse argumente care denotă că noțiunea de relații sociale nu dezvăluie în mod plenar esența obiectului infracțiunii. De aceea, modelul mai optim al noțiunii de obiect al infracțiunii trebuie să includă și valorile sociale, în raport cu care se formează relațiile din societate. Se arată că astfel se ia în calcul dimensiunea axiologică a obiectului infracțiunii, adică se stabilește că legea penală trebuie să ia sub apărare numai acele entități care corespund necesităților sociale și idealurilor generate de acestea.

Examinând chestiunea ilegimității și netemeinicii raportării unor asemenea entități ca dreptul subiectiv, interesul, bunul, persoana și norma de drept la obiectul apărării penale, dl Sergiu Brînză oferă explicații care se disting prin enciclopedism, rigorism și discurs pragmatic. Criteriile de evaluare la care sunt supuse numitele entități, în raport cu capacitatea lor de a constitui obiectul apărării penale, se raportează la spiritul legii și la voința legiuitorului, amintind de faptul că legea penală este de strictă interpretare și că orice improvizație și divagație asupra sensului și semnificației legii penale pot periclita bunul mers al procesului de justiție.

În continuarea acestui demers, autorul caracterizează cele trei variante de “mecanism” de atingere infracțională asupra obiectului infracțiunii. În acest fel, se precizează rolul noțiunilor “victima infracțiunii”, “drepturile și interesele par-

ticipantului la relațiile sociale” și “obiectul material” vizavi de conceptul de obiect al infracțiunii. În acest sens, semnalăm că argumentele autorului sunt distribuite în ordinea regulilor de coerență logică, iar o linie de susținere se desfășoară până la obținerea acceptului.

Cercetând noțiunea de patrimoniu în contextul apărării penale, autorul evocă și o multitudine de definiții doctrinare ale acestei noțiuni, reușind să focalizeze pluralitatea de sensuri aparent ireductibile la o singură semnificație – cea de entitate ideală cuprinzând drepturile și obligațiile patrimoniale ale persoanei. De asemenea, investigând raportul dintre noțiunile “patrimoniu” și “proprietate” în contextul apărării penale, autorul îl clarifică magistral, menționând că denumirea “infracțiuni contra patrimoniului” este, vizavi de ocrotirea pe care o asigură legea penală, mai adecvată decât denumirea “infracțiuni contra proprietății”, din moment ce legea penală exercită această ocrotire sub aspectul menținerii poziției faptice a bunurilor, poziție care poate să derive din alte drepturi reale decât din dreptul de proprietate. Prin aceasta, autorul sugerează că în noua lege penală, care a adoptat prima din denumirile specificate, sfera de apărare a relațiilor sociale patrimoniale a devenit mai largă în comparație cu cea circumscrisă de Codul penal anterior. Această lărgire a potențialului de ocrotire este benefică pe fondul extinderii domeniului drepturilor reale, în reglementarea noului Cod civil.

Studiind problema structurii patrimoniului, privită în conjunctura ocrotirii penale, dl Sergiu Brînză investighează sensurile cele mai adânci ale noțiunii de element al patrimoniului, plonjând în straturile de înțeles ale legii, încercând să reconstruiască lumea faptelor din perspectiva acestora. Putem observa cum în intenția de a obține adevărul juridic autorul substituie argumentele cu un grad ridicat de dificultate de acceptare prin argumente subsidiare cu un grad mai mic de dificultate de acceptare. Se postulează că, de felul lor, nici bunurile materiale, nici drepturile reale nu pot fi catalogate ca obiecte ale infracțiunilor contra patrimoniului.

Analiza discuțiilor duse în știința dreptului penal confirmă semnificația elaborării teoretice a noțiunii de drept penal al contractelor, în vederea determinării unor abordări întemeiate metodologic ale soluționării sarcinilor concrete de aplicare a normelor privind răspunderea pentru unele infracțiuni contra patrimoniului și unele infracțiuni economice. Nu în ultimul rând, datorită neglijării metodelor științei dreptului penal, destinatarii legii penale nu pot adesea găsi răspuns la chestiunile principale de controversă, legate de descoperirea elementelor constitutive ale faptelor formând dreptul penal al contractelor. Pentru a ușura sarcina acestor destinatari, autorul și-a propus să utilizeze plenar arsenalul metodologic al științei dreptului penal. În acest sens, mai cu seamă metoda comparativă și metoda istorică, pe care le folosește pentru a descoperi rolul și locul dreptului penal al contractelor în sistemul dreptului penal, sunt de o eficiență incontestabilă.

Deosebit de interesante sunt propunerile dlui Sergiu Brînză privind extrapolarea noțiunii de bun mobil, privit ca obiect material al sustragerii, asupra unor entități incorporeale, cum ar fi: energia având valoare economică, serviciul telefonic, banii fără numerar, titlurile de valoare nematerializate etc. Descoperind relații sintagmatice și contextuale noi între noțiunea de bun mobil și rezultatele

progresului tehnico-științific, autorul demonstrează că, prin utilizarea procedurii tehnico-juridic "fictio juris", o asemenea extrapolare ar fi profitabilă în sensul eficientizării aplicării legii penale. În cadrul acestei demonstrații se apelează practic la toate actele normative extrapenale în materie de energetică, telecomunicații, decontări fără numerar, valori mobiliare etc., astfel că dezvoltarea susținerii fiecărei propuneri are loc prin utilizarea tuturor mijloacelor intelectuale care contribuie la antrenarea resorturilor utile obținerii acceptului.

În acțiunile de importanță cardinală orientate spre fundamentarea științifică a reformei dreptului penal se înscrie și studiul extrem de argumentat, din cadrul monografiei de față, consacrat obiectelor tuturor infracțiunilor contra patrimoniului, incriminate în cadrul Capitolului VI din Partea Specială a Codului penal al Republicii Moldova. Autorul a realizat că cercetarea obiectului infracțiunilor contra patrimoniului nu se poate limita la obiectul juridic generic al acestora, ci trebuie să cuprindă și obiectele specifice ale faptelor infracționale componente. În demersul său privind definirea noțiunii obiectului unei sau altei infracțiuni contra patrimoniului, autorul izbutește nu doar să distingă ceea "ce spune" incriminarea concretă în privința obiectului juridic special, ci și argumentează suficient că a fost distins anume sensul normativ just și justificator. Tratatând cu profunzime și, în același timp, cu largă deschidere și pregnantă originalitate subiectul atât de pretențios al uneia dintre cele mai însemnate diviziuni ale Părții Speciale a dreptului penal, autorul vădește că noutatea științifică a respectivei creații este îndubitabilă: nimeni până la ora actuală nu a prezentat o imagine atât de amplă și elaborată a obiectelor juridice speciale ale infracțiunilor contra patrimoniului. Valoarea aplicativă a soluțiilor identificate este incontestabilă. De aceea, este imperioasă înglobarea tuturor acestor propuneri prețioase într-o hotărâre explicativă a Plenului Curții Supreme de Justiție, astfel încât întregul corp al magistraților (și nu numai) să beneficieze de aceste remarcabile contribuții la unificarea practicii judiciare tinzând spre includerea precedentului în înfăptuirea actului de justiție.

În plină operă de modernizare a legislației penale, este mai mult decât salutară inițiativa autorului de constituționalizare a legislației penale, adică de constituire a unor garanții juridico-penale drepturilor și libertăților fundamentale. Pornind de la aceea că dreptul asupra proprietății intelectuale, proclamat în art. 33 al Constituției, reprezintă de asemenea un drept fundamental, dl Sergiu Brînză recomandă ca și acest drept să beneficieze de garanții juridico-penale. Într-adevăr, nu pot să existe drepturi constituționale mai mult sau mai puțin fundamentale. Orice relativizare în acest sens este contraindicată. Iar dacă dreptului la secretul corespondenței, dreptului la accesul la informație, dreptului de a alege și de a fi ales etc. le sunt oferite garanții juridico-penale, de ce n-ar profita de aceleași garanții dreptul asupra proprietății intelectuale? Expunerea vizând problematica ocrotirii penale a proprietății intelectuale se înscrie cu succes printre punctele de onoare ale prezentei lucrări. Drept o manifestare a stilului individual al autorului pot fi interpretate documentarea meticuloasă asupra materiei tratate, precum și temeritatea de a nu se descuraja în fața enormității sarcinii de a sonda un câmp de cercetare a cărui utilitate excepțională nu o realizează încă toți juriștii.

Departate de a epuiza șirul “pieselor de rezistență” ale lucrării dlui Sergiu Brînză, menționăm că prin formularea unor principii și concepte noi, menite să impulsioneze dezvoltarea teoriei și practicii dreptului penal, această lucrare constituie o operă de pionierat, o “piatră de temelie” de la care poate începe renașterea științei juridice naționale. Monografia dată conține o totalitate de rezultate principial noi, ce permit a formula concluzii, generalizări și legități științifice net superioare celor anterioare, pasibile să implice rezolvări originale pentru știință și practică. În alți termeni, produsul creației dlui Sergiu Brînză va propulsa și va cataliza încă mulți ani discuția științifică constructivă. Fără exagerare, orice specialist în domeniul dreptului – teoretician sau practician – ar trebui să recunoască că materialul cuprins în această lucrare constituie, prin semnificația sa, fundamentul uneia dintre cele mai solicitate și, totodată, obscure tematici cu tentă juridico-penală. Apreciată pentru caracterul neordinar al verbalității, prezenta monografie reprezintă un eveniment cu adânci reverberații, esențial în contextul elaborărilor strategiei de integrare a valorilor naționale în spațiul modernității europene.

Fiind utilă în aceeași măsură oamenilor de știință, precum și tinerilor studioși, lucrarea constituie și un instrumentar de lucru deosebit de trebuincios pentru juriștii care participă la aplicarea legii penale: judecători, procurori, avocați etc. Totodată, monografia dată oferă teren pentru adânci reflecții celor abilitați cu perfecționarea cadrului legislativ autohton, precum și a hotărârilor cu caracter de îndrumare ale Plenului Curții Supreme de Justiție. Nu mai puțin importantă este accesibilizarea textelor pentru publicul larg, care astfel poate cunoaște modul corect de aplicare a dispozițiilor penale, al căror conținut este câteodată mai greu de înțeles și de interpretat. În acest sens, autorul a fost echilibrat în limbajul folosit, pentru ca mesajul operelor sale, fără a fi extrem de tehnicizat și, totodată, fără a fi banalizat, să ajungă la un număr cât mai mare de destinatari.

Generalizând, menționăm că pertractarea problemei privind obiectul infracțiunilor contra patrimoniului se înscrie în obiectivul de orientare a specialiștilor în domeniul dreptului spre aplicarea înaltelor standarde ale justiției, fapt important mai ales în condițiile tranziției la valorile statului de drept. În același timp, această acțiune realizată de dl Sergiu Brînză se înscrie în obiectivul de înlesnire a reconectării cetățenilor de rând la gândirea juridică progresistă și la practicile unei societăți în care libera dezvoltare a personalității umane constituie un vector de primă importanță.

Valeria ȘTERBEȚ,
doctor în drept,
Președintele Curții Supreme de Justiție,
Președintele Consiliului Superior al Magistraturii

GENERALITĂȚI PRIVIND OBIECTUL INFRAȚIUNII

SECȚIUNEA I.

NOȚIUNEA DE OBIECT AL INFRAȚIUNII ÎN TEORIA DREPTULUI PENAL ȘI ÎN LEGISLAȚIA PENALĂ

§ 1. Noțiunea de infracțiune și obiectul infracțiunii

În dreptul penal, una dintre cele mai controversate este problema privind obiectul infracțiunii.

În majoritatea statelor lumii, dreptul penal nu acordă un rol important obiectului infracțiunii. Cauza constă în faptul că pentru cea mai mare parte din codurile penale străine este propriu conceptul formal al infracțiunii.¹ În alte coduri noțiunea de infracțiune în general lipsește, în aceste cazuri teoria dreptului penal sprijinindu-se în fond pe același criteriu formal al conceptului de infracțiune. Astfel, se arată că “infracțiunea este o conduită calificată astfel printr-un text de lege”²; “orice acțiune sau omisiune pe care societatea o interzice sub amenințarea unei pedepse”³; “acțiune sau omisiune, definită prin legea penală și pedepsită cu anumite pedepse de asemenea fixate de aceasta”⁴; “acțiune sau omisiune imputabilă autorului său, prevăzută sau pedepsită prin lege cu o sancțiune penală”⁵; “fapt material, prevăzut și pedepsit de legea penală, care nu se justifică nici prin exercițiul unui drept, nici prin îndeplinirea unei datorii și care poate fi imputat

¹ Vezi, de exemplu: Уголовный кодекс Испании. - Москва: Зерцало, 1998, p.14; Уголовный кодекс ФРГ. - Москва: Зерцало, 2000, p.14; Уголовный кодекс Швейцарии. - Москва: Зерцало, 2000, p.8; Уголовный кодекс Дании. - Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001, p.14; Уголовный кодекс Швеции. - Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001, p.24. Specificăm că conceptul formal al infracțiunii desemnează infracțiunea privită ca o abstracție juridică, configurația ei fiind abordată în strânsă conexiune cu cadrul reglementar penal în vigoare.

² A.Decocq. Droit pénal général. - Paris: Armand Colin, 1971, p.61.

³ J.Pradel. Droit pénal général. - Paris: Cujas, 1990, p.262.

⁴ R.Gullien, J.Vincent. Lexique de termes juridique. - Paris: Dalloz, 1971, p.92.

⁵ G.Stefani, G.Levasseur, B.Boulloc. Droit pénal général. - Paris: Dalloz, 1987, p.118.

autorului”¹; “faptă căreia în complexul instituțiilor juridice ale statului îi este atașată o pedeapsă ca o consecință și sancțiune”.²

Astfel de definiții au fost formulate și în doctrina penală română: “infracțiunea este acțiunea sau inacțiunea, pe care, fiind socotită doloasă sau culpoasă, legiuitorul a sancționat-o penalicește”³; “orice fapt incriminat de lege și sancționat cu pedeapsă”⁴; “orice încălcare a legii”⁵; “o faptă antijuridică și culpabilă, sancționată penalicește”.⁶

Toate aceste definiții ale noțiunii de infracțiune sunt considerate formale, deoarece reflectă însușiri formale (injustă, pedepsită penalicește) și deoarece nu oglindesc însușiri de fond. Dovadă acestui fapt este că definițiile menționate nu permit a delimita infracțiunea de alte forme de ilicit juridic. Or, prin intermediul normelor de drept penal se duce lupta împotriva diferitelor categorii de infracțiuni, care vatăamă valorile sociale de maximă importanță. Această luptă nu se duce împotriva oricăror forme de ilicit juridic. Legea penală a cuprins în sfera sa numai faptele caracterizate printr-un grad mai ridicat de pericolozitate pentru societate.

Doar o mică parte din teoreticienii penaliști occidentali (de exemplu, reprezentanții curentului realist din literatura de specialitate anglo-americană), sprijinind conceptul material al infracțiunii⁷, amintesc, în calitate de element al acesteia, “prejudiciul pedepsibil penalmente”. Acest element desemnează efectele nefaste ale faptei penale manifestate sub formă de pierdere a unor valori sociale.⁸

Pentru prima dată o asemenea viziune asupra conceptului de infracțiune a fost susținută de către unul dintre reprezentanții timpurii ai școlii clasice a dreptului penal, Anselm Feuerbach, jurist și filosof german: “Cel care încălcă limitele legitime ale libertății, aduce atingere drepturilor, provoacă o insultă, o injurie, o pagubă. Cel care calcă libertatea, confirmată de contractul social și asigurată de legile penale, acela comite o infracțiune...”⁹.

Caracteristic atât pentru dreptul penal al țărilor din spațiul postsovietic, cât și pentru dreptul penal român, este că noțiunea de obiect al infracțiunii și esența acestuia se cercetează temeinic. Aceasta deoarece școlile de drept din Rusia și

¹ R.Vouin, F.Leaute. *Droit pénal général et criminologie*. - Paris: PUF, 1956, p.147.

² R.Garraud. *Traite théorique et pratique du droit pénal français*. Tome I. - Paris: Sirey, 1913, p.202.

³ I.Tanoviceanu. *Curs de drept penal*. - București: Socec, 1912, p.164.

⁴ V.Dongoroz. *Drept penal*. - București, 1939, p.195.

⁵ N.T. Buze. *Principii de drept penal*. Vol.I. *Infracțiunea penală*. - Iași, 1937, p.10.

⁶ T.Pop. *Drept penal comparat*. Partea Generală. Vol.II. - Cluj, 1923, p.189.

⁷ Menționăm că conceptul material al infracțiunii desemnează infracțiunea ca un act de conduită exterioară umană, capabilă a genera schimbări în lumea ce ne înconjoară.

⁸ Vezi: Н.Е. Крылова, А.В. Серебrenникова. *Уголовное право современных зарубежных стран (Англии, США, Франции, Германии)*. - Москва, 1997, p.64.

⁹ Антология мировой правовой мысли / Под ред. Г.Ю. Семюгина. Том IV. - Москва: Мысль, 1999, p.357.

România își construiesc, de mult timp deja, osătura conceptuală a teoriei de pe pozițiile conceptului material al infracțiunii, adică de pe pozițiile conceptului care se sprijină, întâi de toate, pe însușirea obiectivă ce-i descoperă esența socială – pericolul social.

Pericolul social al infracțiunii, privit ca aspect material, obiectiv al acesteia, rezultă din atingerea (vătămarea) care se aduce valorilor ocrotite de legea penală prin săvârșirea ei. Aspectul material al infracțiunii consistă în aceea că infracțiunea reprezintă o manifestare de energie capabilă să fie vătămătoare sau periculoasă pentru o anumită valoare socială importantă din societatea noastră. În acest sens, la art.18 CP Rom.¹ se prevede: “Fapta care prezintă pericol social în înțelesul legii penale este orice acțiune sau inacțiune prin care se aduce atingere uneia dintre valorile arătate în art.1 și pentru sancționarea căreia este necesară aplicarea unei pedepse”.²

În legea autohtonă, corespondentul articolului citat este alin.(1) art.14 al CP RM: “Infracțiunea este o faptă (acțiune sau inacțiune) prejudiciabilă (sublinierea ne aparține – *n.a.*), prevăzută de legea penală, săvârșită cu vinovăție și pasibilă de pedeapsă penală”.³

Urmând exemplul polonez⁴, legiuitorul moldovean a renunțat la noțiunea de pericol social în favoarea celei de prejudiciabilitate. În calitate de argument în favoarea acestei schimbări a fost adusă următoarea motivație: “Termenul “social periculos”, ca un termen al ideologiei comuniste, a fost înlocuit cu termenul “prejudiciabil”, considerându-se că infracțiunea poate fi numai o faptă care pricinuieste un prejudiciu esențial valorilor ocrotite de legea penală sau creează primejdia reală de a pricinui un astfel de prejudiciu. Indicarea termenului “prejudiciabil” în locul termenului “social periculos” subliniază ideea că dreptul penal ocrotește și interesele legitime ale fiecărui om concret”.⁵

Așa stând lucrurile, ar fi oare corect să afirmăm că diferența dintre cele două

¹ Codul penal al României // Buletinul Oficial. - 1968. - Nr.79-79 bis; Monitorul Oficial al României. - 1997. - Nr.65.

² Art.1 CP Rom. prevede: “Legea penală apără, împotriva infracțiunilor, România, suveranitatea, independența, unitatea și indivizibilitatea statului, persoana, drepturile și libertățile acesteia, proprietatea, precum și întreaga ordine de drept”.

³ Codul penal al Republicii Moldova // Monitorul Oficial al Republicii Moldova. - 2002. - Nr.128-129.

⁴ Conform §2 art.115 al Codului penal polonez, la aprecierea prejudiciabilității sociale a faptei, instanța de judecată ia în calcul genul și caracterul valorii lezate, mărimea pagubei efective sau posibile, metodele și împrejurările comiterii faptei, însemnătatea obligațiilor încălcate de către subiect, precum și gradul de vinovăție, motivația subiectului, tipul regulilor de precauție încălcate și gradul lor de încălcare. - Vezi: Уголовный кодекс Республики Польша. - Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001.

⁵ Notă informativă // Codul penal al Republicii Moldova. Proiect. - Chișinău: Ministerul Justiției al Republicii Moldova; Garuda-Art, 1999, p.6.

noțiuni – de pericol social și de prejudiciabilitate – poartă doar un caracter terminologic și că redimensionarea noțională, consacrată de legiuitorul nostru, semnifică de fapt doar renunțarea la un termen compromis?

Trebuie de menționat că majoritatea savanților considerau, până nu demult, cele două noțiuni ca fiind identice, iar însăși ideea de a identifica anumite particularități, care le-ar putea distinge, era privită uneori ca o idee scolastică, inutilă, care nu presupune nici o încărcătură constructivă, deoarece esența lucrurilor nu se va schimba nici câtuși de puțin dacă vom numi calitatea obiectivă a faptei de a leza interesele societății prin termenul “prejudiciabilitate” sau prin termenul “pericol”.¹ Punând de facto semnul egalității între pericolul social al infracțiunii și caracterul prejudiciabil al acesteia, știința juridică sovietică promova ideea că dauna materială sau nematerială, produsă realmente de infracțiune, este o daună cauzată concomitent atât persoanelor fizice sau juridice concrete, cât și relațiilor sociale.

Prin “anatemizarea” noțiunii de pericol social nu poate fi nicidecum subliniată ideea că dreptul penal apără împotriva infracțiunilor nu doar interesele sociale, dar și drepturile și interesele legitime ale fiecărui om. Prin pericol social al unor acte de conduită înțelegem particularitatea acestora de a aduce atingere sau de a periclita unele valori sociale de un anumit interes pentru societate. Or, drepturile, libertățile și interesele legitime ale fiecărui om concret constituie o astfel de valoare. Acestea sunt enumerate printre valorile sociale ocrotite de legea penală (art.2 CP RM, art.1 CP Rom.). Drepturile și libertățile persoanei sunt componente ale ordinii de drept. Apărând ordinea de drept, legea penală apără, implicit, componentele acesteia. În context, Vintilă Dongoroz a specificat: “În toate infracțiunile vom găsi: un interes ocrotit în special, de care norma incriminatoare s-a preocupat direct, și un interes ocrotit în general, de care norma incriminatoare s-a preocupat în mod indirect... Acest din urmă interes aparține societății...”²

Nu putem să nu susținem opinia lui N.F. Kuznețova și I.M. Teajkova că unicul criteriu care determină necesitatea schimbărilor în legea penală trebuie să fie insuficiența ei eficacitate în contracararea infracțiunilor. Prezența noțiunii de pericol social în legea penală nu poate limita funcțiile preventivă și protectoare ale legii penale, nu-i poate influența negativ eficiența. Pe de altă parte, posibila tentă ideologică a noțiunii de pericol social poate forma subiectul unor discuții științifice, dar nu să constituie temei pentru a exclude din legea penală termenul

¹ Vezi: Ю.И. Ляпунов. Общественная опасность деяния как универсальная категория советского уголовного права. - Москва, 1989, p.28.

² V.Dongoroz. Drept penal, p.201.

care redă una dintre trăsăturile esențiale și generale ale infracțiunii, extrem de importantă pentru perceperea înțelesului adevărat al conceptului de obiect al infracțiunii.¹

Este foarte important să se înțeleagă că infracțiunea este o faptă incriminată în lege și sancționată cu pedeapsă tocmai pentru că vatamă sau pune în pericol (amenință) o anumită valoare socială și, prin aceasta, societatea în întregul ei. Însemnătatea unei asemenea valori este așadar cea care condiționează, cu preponderență, substanța periclității sociale a acțiunii sau inacțiunii infracționale care îi aduce atingere.

După cum valorile privesc individul sau societatea, ele sunt valori individuale ori valori sociale. O valoare rezultă sau numai din personalitatea individuală a cuiva, independent de orice influență socială, sau numai din societate. Dacă însă valoarea rezultă din personalitatea individuală a cuiva, dar, în același timp, și din societate, atunci și numai atunci ea poate forma obiectul de ocrotire penală. O valoare independentă de orice influență socială rămâne în afara ocrotirii penale, deoarece aspectul social al noțiunii de infracțiune este un aspect inerent al acesteia.

Dar realitatea, fundamentul valorilor sociale, este ea oare total diferită de realitatea valorilor individuale? Pot exista două cazuri. În primul caz, valorile sociale sunt considerate o simplă coexistență de valori individuale. În al doilea caz, valorii sociale i se atribuie o existență proprie, diferită de cea a valorilor individuale.

În primul dintre aceste două cazuri, valoarea individuală este criteriul de apreciere a vieții sociale, deoarece individul este un scop și tot ceea ce contribuie la perfecționarea individului este un mijloc. Prin urmare, perfecționarea individului fiind idealul, valorile sociale devin mijloace validate, apreciate după gradul lor de cooperare la atingerea acestui ideal. În cel de-al doilea caz, relevant pentru înțelegerea esenței obiectului infracțiunii, nu mai avem valori pur personale, ci valori sociale propriu-zise, sau valori transpersonale.

Care este însă raportul dintre valorile sociale și valorile individuale? În raport cu nenumăratele varietăți de valori individuale, valorile sociale sunt o entitate abstractă. Or, valorile sociale înglobează generalitatea și neglijează diferențele. Vorbind despre social în general, putem spune că el ni se înfățișează concret – ca o aglomerare de valori sociale sau transpersonale și abstract (sau formal) – ca valoare care, spre deosebire de valoarea individuală, poate fi sistematizată. Prin urmare, valorile sociale sunt nu numai o sumă de valori individuale. Ele au și un caracter unitar, superior celor individuale luate în parte.

Acesta este principalul contraargument împotriva ideii că prin renunțarea la noțiunea de pericol social se subliniază că dreptul penal apără contra infracțiu-

¹ Vezi: Курс уголовного права. Часть Общая. Том 1: Учение о преступлении / Под ред. Н.Ф. Кузнецовой, И.М. Тяжковой. - Москва: Зерцало, 1999, p.135.

nilor nu doar valorile sociale, dar și drepturile și interesele fiecărui om luat în parte, ca valori individuale. De aceea, considerăm că noțiunea de pericol social, caracterizând una dintre trăsăturile esențiale și generale ale infracțiunii, trebuie reabilitată și consacrată în calitate de element al noțiunii legale a infracțiunii din alin.(1) art.14 CP RM, substituind astfel termenul juridicește inadecvat de prejudiciabilitate.

Când vorbim de pericolul social al infracțiunii, înțelegem că ea este periculoasă numai în raport cu ceva aflat în exterior, adică în raport cu un obiect. De altfel, a săvârși o faptă infracțională înseamnă a pune în primejdie un obiect sau a-i aduce atingere, a-l vătăma, a-l leza.

Problema existenței unui obiect, care este lezat prin infracțiune, rezultă și din aceea că orice faptă infracțională, presupunând un pericol pentru ordinea de drept, produce anumite transformări (negative) în raport cu obiectele ocrotite de legea penală. Pericolul infracțiunii pentru societate constă tocmai în aceea că fapta infracțională condiționează producerea unor asemenea transformări.

Sprijinim poziția Mariei Zolyneak, atunci când menționează că fapta infracțională este o manifestare a făptuitorului în sfera relațiilor sociale, o intervenție a acestuia împotriva valorilor sociale apărute de legea penală, de natură a le altera integritatea sau a le primejdi. De vreme ce această manifestare poate antrena transformări în lumea exterioară, prin faptă avem în vedere, în general, activitatea desfășurată împreună cu urmările produse. Fapta realizată capătă conotație juridico-penală datorită eficienței sale cauzale, adică datorită facultății de a produce o urmare negativă, constând în lezarea unor valori sociale sau, cel puțin, în crearea unui pericol real pentru acestea. Iată de ce infracțiunea – acțiunea sau inacțiunea infracțională – nu poate fi concepută fără obiectul asupra căruia acestea sunt întreprinse și care este vătămat sau periclitat prin săvârșirea lor.¹

Luând în considerație cadrul de desfășurare, împotriva cui se îndreaptă și cauzele care o determină, infracțiunea constituie, în opinia lui Matei Basarab, “un fapt social-istoric”.² Într-adevăr, ea este direcționată contra celor mai de seamă valori ale societății, apreciate ca atare în raport cu etapa concretă de dezvoltare a relațiilor sociale. Faptele ce prezintă pericol social major sunt incriminate și sancționate penalicește. În acest fel, infracțiunea devine o “categorie juridică”.³

În opinia lui Cesare Beccaria, unele infracțiuni distrug societatea însăși sau provoacă pieirea celui care o reprezintă; alte infracțiuni aduc atingere securității personale a cetățenilor, atentând la viața lor, la patrimoniul sau la demnitatea

¹ Vezi: M.Zolyneak. Drept penal. Partea Generală. Vol.II. - Iași: Chemarea, 1993, p.145.

² M.Basarab. Drept penal. Partea Generală. Vol.I. - București: Lumina Lex, 1997, p.124.

³ Ibidem.

lor; celelalte infracțiuni încalcă aceea ce, în scopul liniștii și al binelui social, legea prescrie fiecărui cetățean să facă sau să nu facă.¹ Din această teză a reputatului jurist italian se desprinde în mod firesc ideea că, în orice caz, infracțiunea este săvârșită în cadrul societății și împotriva uneia dintre valorile care o compun.

În sens larg, prin *societate* trebuie de înțeles un sistem organizat de existență umană și de relații între oameni istoricește determinat, care include: omul ca subiect al acțiunii; activitatea umană în toate ipostazele sale; condițiile sociale și naturale în care omul există și în care își manifestă activitatea.

Doar în interconexiune cu principiile inițiale societatea poate fi privită ca un tip determinat de activitate vitală a oamenilor în integralitatea și dezvoltarea sa. Numai astfel putem stabili tendințele de dezvoltare atât a întregului sistem, cât și a componentelor ce îl constituie (inclusiv a valorilor sociale).

O asemenea abordare, *lato sensu*, a noțiunii de societate pune clar în vizor tabloul acelor condiții – naturale și sociale – în care se desfășoară “evantaiul” de forme ale activității umane ce asigură existența și permit perpetuarea speciei *Homo sapiens*.

În sens îngust, societatea reprezintă un sistem de interacțiuni ale oamenilor, care include omul – ca subiect al acțiunii, și activitatea umană – ca fenomen social, ca expresie socială a individului, ca manifestare în exterior a acestuia.

Abordarea *stricto sensu* a noțiunii de societate ne permite să focalizăm atenția asupra acelor fenomene sociale, care s-au cristalizat în cadrul comunității și care evoluează în calitate de condiții de dezvoltare a acestei comunități. Pe tot parcursul existenței comunității, aceste fenomene sociale, suferind metamorfoze, se reproduc în mod continuu. Se are în vedere sistemul de comunicare între oameni, care funcționează în cadrul societății, dar și modul de producere de către membrii societății a anumitor valori, care sunt condiționate tocmai de necesitatea oamenilor de a fi membri ai societății.

Tratarea îngustă a noțiunii de societate este mai utilă în vederea perceperii adevăratei naturi a obiectului infracțiunii. Or, numai înțelegând că societatea este înainte de toate un sistem de relații sociale (*relatio ad alteros*) cu privire la anumite valori, și nu relația omului față de valoare, putem concepe ansamblul de reprezentări și de idei despre obiectul infracțiunii.

În fond, societatea nu este decât un sistem de valori și de relații sociale referitoare la aceste valori, influențând atât mediul fizic, cât și cel social în care individul trăiește. Civilizația, zice W.M. Koslovski, este “suma valorilor produse de om”. Ea alcătuiește coexistența socială, care este “o lume de valori”.²

¹ Vezi: Ч.Беккария. О преступлениях и наказаниях. - Москва, 1940, p.228.

² W.M. Koslovski. La réalité sociale // Revue philosophique. - 1912. - P.170.

Într-adevăr, această lume de valori nu reprezintă entități izolate, exclusiv individuale; ele se află în relații de reciprocitate și prezintă interes pentru întreaga societate. În jurul și pe baza lor se formează, se desfășoară și se dezvoltă relațiile interumane, conferind acestor valori caracterul de **valori sociale**, adică de valori în a căror existență este interesată întreaga societate și, totodată, de valori al căror conținut se relevă pe deplin numai în cadrul relațiilor sociale.

Valoarea ca fenomen social este complexă, are diferite forme și dă naștere la diferite feluri de acțiuni. Valoarea devine motivul tuturor acțiunilor, deci al întregii vieți sociale. Elementele generale sociale iau parte la constituirea tuturor valorilor umane. Substratul, pe care se întemeiază valorile sociale, este complex, are aspecte diferite și elemente variate, de aceea valoarea are forme diferite. Esența vieții sociale este activitatea, de aceea valorile sociale au în general o nuanță activă. Coexistența socială e bazată pe legătura dintre indivizi ce compun societatea, iar forma cea mai simplă a acestei legături este acțiunea lor comună. În acest sens, Anton Dumitriu a remarcat: “O valoare nu este decât un centru organizator al unor activități...”¹

Coexistența socială e constituită din anumite elemente, iar funcționarea organizată a acestora e dirijată de alte elemente. De aceea, vom deosebi elemente constitutive ale vieții sociale, cum sunt, de exemplu, fenomenele economice (proprietatea etc.), și elemente regulatorii, cum sunt, de exemplu, fenomenele juridice (normele penale etc.). Primele alcătuiesc structura unității sociale, iar celelalte determină modul de funcționare a acestei unități. Aceste elemente coexistă în paralel și nici unul din ele nu poate lipsi, deoarece sunt absolut necesare pentru constituirea și funcționarea coexistenței. Totodată, aceste laturi ale vieții sociale pot condiționa existența variatelor valori: economice, juridice etc. Fiind determinate de categoriile constitutive ale vieții sociale, aceste valori sunt luate sub apărarea dreptului penal, care, la rândul său, este la fel o valoare având ca substrat categoriile regulatorii.

Drept exemplu concludent în acest sens pot servi prevederile ce se conțin la alin.(1) art.2 al Codului penal al Republicii Moldova: “Legea penală apără, împotriva infracțiunilor, persoana, drepturile și libertățile acesteia, proprietatea, mediul înconjurător, orânduirea constituțională, suveranitatea, independența și integritatea teritorială a Republicii Moldova, pacea și securitatea omenirii, precum și întreaga ordine de drept”.

Prevederi similare se conțin în art.1 CP Rom. “Scopul legii penale”. În mod regretabil, în legea penală a Republicii Moldova nu se conține și o dispoziție similară celeia din art.18 CP Rom., din care rezultă clar natura obiectului ocrotirii penale: “Faptă care prezintă pericol social în înțelesul legii penale este orice

¹ A.Dumitriu. Culturi eleate și culturi heracleitice. - București: Cartea Românească, 1987, p.14-15.

acțiune sau inacțiune prin care se aduce atingere uneia dintre valorile (sublinierea ne aparține – *n.a.*) arătate în art.1 și pentru sancționarea căreia este necesară aplicarea unei pedepse”.

Așadar, în legea penală română obiectul ocrotirii penale îl desemnează termenul “valoare”.

Elemente ce caracterizează natura obiectului ocrotirii penale sunt indicate și într-un alt act juridic, de această dată al Curții Constituționale a României: “Prin dispozițiile art.248 din Codul penal au fost incriminate fapte îndreptate împotriva unui anumit tip de relații sociale, care constituie obiectul juridic comun (sublinierea ne aparține – *n.a.*) al celor două variante ale infracțiunii de abuz în serviciu contra intereselor obștești, al variantei simple sau tip, prevăzute în alin.1, cât și al variantei agravate, prevăzute în alin.2 al aceluiași articol”.¹

Îmbinând cele două concepții aparent unilaterale, formulate în sursele oficiale arătate mai sus, doctrina penală română este unanimă în a considera obiectul infracțiunii ca fiind valoarea socială și relațiile sociale create în jurul acestei valori, care sunt periclitate ori vătămate prin fapta infracțională.²

Pe de altă parte, școala sovietică a dreptului penal a respectat, pe parcursul câtorva decenii, concepția, potrivit căreia prin obiect al infracțiunii trebuie de înțeles numai relațiile sociale ocrotite de legea penală.³ Unii autori penaliști din

¹ Decizia nr.103 din 31.10.1995 privind soluționarea recursului declarat împotriva Deciziei nr.15 din 6.02.1995, pronunțată de Curtea Constituțională // Monitorul Oficial al României. - 1995. - Nr.296.

² Vezi: C.Bulai. Manual de drept penal. Partea Generală. - București: ALL, 1997, p.106; V.Dobrinou și colaboratorii. Drept penal. Partea Generală. - București: Europa Nova, 1999, p.138; M.Zolyneak, M.Michinici. Drept penal. Partea Generală. - Iași: Chemarea, 1999, p.110; C.Mitrache. Drept penal român. - București: Șansa, 1997, p.89; A.Ungureanu. Drept penal român. Partea Generală. - București: Lumina Lex, 1995, p.74; L.Birö. Drept penal. Partea Generală. - Cluj, 1971, p.67; A.Dincu. Bazele criminologiei. - București: Proarcadia, 1993, p.114; I.Oancea. Drept penal. Partea Generală. - București: Editura Didactică și Pedagogică, 1971, p.166; M.Zolyneak. Drept penal. Partea Generală. Vol.II, p.163; M.Basarab. Considerații cu privire la obiectul infracțiunii. - Cluj: Studia Universitatis “Babeș-Bolyai”, 1962, p.36; B.Braunstein. Considerații asupra obiectului juridic al infracțiunii în dreptul penal // Analele Științifice ale Universității “Al.I. Cuza”. - Iași, 1960, p.177.

³ Vezi: В.Н. Кудрявцев. Теоретические основы квалификации преступления. - Москва: Госюриздат, 1963, p.166; Н.И. Загородников. Понятие объекта преступления в советском уголовном праве // Труды ВЮА. Выпуск XXIII. - Москва, 1951, p.32-33; В.Н. Кудрявцев. К вопросу о соотношении объекта и предмета преступления // Советское государство и право. - 1951. - №8. - P.53; Г.А. Кригер. К вопросу о понятии объекта преступления в советском уголовном праве // Вестник Московского университета. - 1955. - №1. - P.123; М.И. Фёдоров. Понятие объекта преступления по советскому уголовному праву // Ученые записки Пермского университета. Том XI. Книга II. Выпуск IV. - Пермь, 1957, p.182-193; М.А. Гельфер. Некоторые вопросы общего учения об объекте преступления в советском уголовном праве // Ученые записки ВЮЗИ. Выпуск VII. - Москва, 1959, p.41-47.; Е.А. Фролов. Объект уголовно-правовой охраны и общее понятие хищения социалистического имущества // Ученые труды Свердловского юридического института. - Вып.9. - 1969. - P.66-117.

Acest punct de vedere a avut susținători în doctrina penală română. Vezi în acest sens: L.Birö, M.Basarab. Drept penal. Partea Generală. - București: Editura Didactică și Pedagogică, 1963, p.88.

Federația Rusă susțin și astăzi această poziție în lucrările lor.¹

Totodată, în teoria dreptului penal rus apar tot mai multe puncte de vedere care deviază de la concepția “relațională” tradițională a obiectului infracțiunii, promovată în spațiul ex-sovietic. Așa, de exemplu, după unii autori, obiectul infracțiunii îl formează “valorile, interesele, bunurile importante din punct de vedere social, ocrotite de legea penală”.² Într-o altă viziune, prin obiect al infracțiunii trebuie de înțeles “bunurile și interesele asupra cărora atentează fapta penală și care sunt protejate de legea penală”.³ Potrivit altor autori, în calitate de obiect al infracțiunii evoluează “persoana aparte sau un anumit grup de persoane, ale căror valori materiale, apărute penalmente, sunt supuse impactului infracțional, în rezultatul căruia acestor persoane li se cauzează daune sau se creează primejdia de a li se pricinui daune”.⁴

Într-o evoluție anterioară, în doctrina rusă a fost vehiculată părerea precum că obiectul infracțiunii îl formează fie norma de drept, fie dreptul subiectiv.⁵ De altfel, opinia că obiectul infracțiunii este dispoziția de lege violată a fost promovată și în doctrina română.⁶

Desigur, toate aceste încercări ale doctrinei actuale și precedente de a propune soluții privind natura obiectului infracțiunii nu pot fi decât benefice pentru progresul gândirii juridice, ele înscriindu-se în eforturile de clarificare și adâncire a conceptelor, eforturi care se fac în dorința de a ține pasul cu evoluția gândirii juridice și a practicii legislative moderne. Totuși, ținem să menționăm că orice inovație, cât de progresivă ar fi pentru gândirea juridică, nu poate fi implementată decât dacă are o fundamentare științifică solidă.

În procesul de clarificare a noțiunii și a esenței obiectului infracțiunii, pluralitatea de opinii cu privire la aceste note caracteristice poate fi acceptată doar la etapa incipientă a investigației. Finalitatea acestui proces laborios presupune alegerea unei singure concepții privind obiectul infracțiunii, concepție care ar corespunde tuturor exigențelor științei dreptului penal.

Considerăm că obiectul infracțiunii este format nu numai din relațiile sociale,

¹ Vezi, de exemplu: Уголовное право. Часть Общая / Под ред. Н.И. Ветрова, Ю.И. Ляпунова. - Москва, 1997, p.183-185; Уголовное право Российской Федерации. Часть Общая / Под ред. Р.Р. Галиакбарова. - Саратов, 1997, p.142-149.

² Курс уголовного права. Часть Общая. Том 1: Учение о преступлении / Под ред. Н.Ф. Кузнецовой, И.М. Тяжковой, p.202.

³ Российское уголовное право. Часть Общая: Учебник / Под ред. В.Н. Кудрявцева, А.В. Наумова. - Москва: Спарк, 1997, p.92.

⁴ Уголовное право. Часть Общая: Учебник / Под ред. И.Я. Козаченко, З.А. Незнамовой. - Москва, 1997, p.135.

⁵ Vezi: В.Д. Спасович. Учебник уголовного права. Часть Общая. - Санкт-Петербург, 1863, p.84.

⁶ Vezi, de exemplu: I.Tanoviceanu. Tratat de drept și procedură penală. Vol.I. - București: Curierul Judiciar, 1924, p.391.

dar și din valorile sociale ocrotite de legea penală. Într-o asemenea concepție, relațiile sociale sunt puse pe același plan cu valorile sociale și nu mai sunt privite ca realități distincte, relațiile sociale putând fi prejudiciate doar prin intermediul valorilor sociale. În cele ce urmează vom demonstra că tocmai această teză este cea corectă și că toate celelalte teze sunt false.

Așadar, o problemă cu numeroase valențe teoretice în dreptul penal, dar și cu implicații practice deosebite, este cea a **relației sociale** ca obiect al ocrotirii penale. Oamenii sunt ființe sociale. Ei se nasc în societate și suportă neîncetat variate și numeroase influențe din partea acesteia. Relațiile sociale sunt unicul mod de asigurare existența oamenilor în societate. Relațiile dintre indivizi și societate – fațete ale aceleiași realități, sunt deosebit de complexe.

Ca orice grup social, societatea presupune o pluralitate de elemente și, ca urmare, raporturi reciproce între ele. Aceste elemente sunt însă ființe umane, dotate deci cu rațiune, conștiință și capabile de a-și reprezenta anumite noțiuni și de a acționa conform acestor reprezentări. Grupul formează un tot unitar, însă părțile lui componente nu sunt deloc identice. El este ceva deosebit, și proprietățile lui diferă de acelea pe care le posedă fiecare parte ce îl constituie.

Indivizii nu trăiesc izolați, unii alături de alții, ci, din contra, individualitatea lor se manifestă în raporturile cu alți indivizi. Viața socială nu este o existență, ci o coexistență. Societatea nu reprezintă o sumă aritmetică, un conglomerat de indivizi, ci exprimă totalitatea legăturilor, raporturilor, conexiunilor în care se află acești indivizi unii față de alții.

Așadar, nivelul de viață al fiecărui individ în parte este o manifestare și o confirmare a nivelului întregii vieți sociale. Însăși existența individului îi determină calitatea socială. Savanta română Genoveva Vrabie a observat pe bună dreptate: “Societatea, fiind coexistentă și nu existentă, își găsește finalitatea și valoarea nu în sine însăși, ci în oamenii care trăiesc și acționează în cuprinsul ei. Ea apare pentru om ca mediu de viață necesar, ca plan de manifestare, și nu ca mijloc de realizare”.¹

Omul ca individ se află la punctul de intersecție a unor relații sociale, el se situează întotdeauna la interferența mai multor raporturi sociale din cadrul macro- și microstructurii societății.

Faptul că individualitatea omului se manifestă în raporturile sale cu alți indivizi nu trebuie înțeles în sensul că aceasta (individualitatea) ar fi epuizată de conținutul raporturilor cu semenii săi. Individul, ca orice entitate distinctă într-un sistem material, nu este numai dependent de conexiunea generală a relațiilor sociale, ci și independent în raport cu ele, această independență fiind determinată de calitatea sa de ființă umană dotată cu conștiință și capabilă de activitate

¹ G.Vrabie. Forme de reglementare a relațiilor sociale. Teză de doctorat. - București, 1975, p.20.

liberă. Tocmai datorită acestui fapt el are dreptul și obligația, în variatele și complexe situații ale vieții, de a alege o cale de urmat și, ca consecință, de a răspunde pentru alegerea făcută.

Omul acționează asupra societății prin activitatea sa, iar legile obiective ale societății se manifestă, de asemenea, numai prin intermediul ei. Viața poate dobândi sens numai în activitatea umană, prin care omul se adaptează la mediul său de trai, modelând obiectele naturii și propriile relații cu societatea în conformitate cu cerințele sale lăuntrice, de natură socială. Omul dă sens vieții sale prin propria sa activitate, în calitatea sa de *homo faber* și *homo sapiens* în același timp, de ființă producătoare de bunuri și rațională, ființă care se făurește pe sine în procesul constituirii și transformării relațiilor sociale. El trebuie să-și găsească sensul vieții ca individ și totodată ca individ social, activitatea lui fiind parte a activității sociale. Conform opiniei autorilor N.Kallos și A.Roth, “omul nu se poate dizolva în relațiile sale sociale și nici nu poate face abstracție de ele”.¹

Infrafracțiunea constituie un fenomen uman și social: uman – pentru că reprezintă o activitate omenească, social – căci privește, se îndreaptă împotriva relațiilor sociale. În viața socială oamenii pot săvârși acțiuni sau inacțiuni care vatamă sau pun în pericol relațiile sociale. Toate aceste activități, întrucât tulbură ordinea socială, sunt antisociale, însă ele nu pot fi caracterizate ca infracțiuni decât în măsura în care sunt incriminate prin legea penală și sancționate cu o pedeapsă.

Orice infracțiune este o faptă socială: pe de o parte, datorită materialității și rezonanței sale sociale, tulbură ordinea socială, iar, pe de altă parte, exprimă o anumită poziție a făptuitorului față de rânduialile sociale, fiind, cu alte cuvinte, un act de conduită socială.

Orice legiuitor, în fiecare epocă și în fiecare țară, își formulează propria concepție despre valorile fundamentale ale vieții sociale, despre importanța, mai mare sau mai redusă, a unor relații sociale. Ca urmare – în raport cu concepția pe care a elaborat-o – consideră anumite reguli de conduită ca absolut necesare pentru existența societății și, pe această bază, determină în cuprinsul legii penale acțiunile sau abstențiunile pe care le impune cetățenilor, sub amenințarea unei pedepse. Este vorba deci de fapte care aduc atingere ordinii sociale, așa cum aceasta este înțeleasă la o anumită etapă de dezvoltare socială. Dreptul penal protejează sistemul de relații sociale, cristalizat în mod obiectiv în procesul de evoluție istorică firească a statului și a societății.

Totodată, trebuie de menționat că “relațiile sociale pot fi apărute de normele dreptului penal indiferent de sfera de viață socială la care ele se atribuie: economică, politică, juridică, etico-morală, religioasă etc. Este esențial doar ca ele, în virtutea naturii lor: a) să necesite reglementare juridică și b) să fie susceptibile

¹ N.Kallos, A.Roth. Axiologie și etică. - București: Editura Științifică, 1968, p.61.

de această reglementare”.¹ Aceasta înseamnă că relațiile sociale pot fi numai atunci obiectul influențării juridice, în general, și al ocrotirii juridice, în special, când ele reclamă în mod obiectiv o anumită stabilitate, punere în ordine, garanție împotriva unei transformări aleatorii sau arbitrare. De aceea, este firesc că statul asigură imediat asemenea relații cu norme de drept care, în virtutea caracterului lor general obligatoriu și asigurat de coerciție, sunt capabile să le apere de încălcare mai bine decât alte norme sociale.

De asemenea, este necesar ca relațiile sociale respective să fie susceptibile de reglementare juridică, adică să posede calitatea de “reacție de răspuns” față de reglementarea juridică. Pentru aceasta este nevoie, în special, ca aceste relații să aibă un grad suficient de tipicitate, adică să dispună de o serie de trăsături și însușiri comune, care să se repete destul de frecvent aproximativ în una și aceeași formă. Normele de drept nu pot asigura relațiile, care se caracterizează prin valențe individualizate, irepetabile, concrete prin excelență, nepotrivite cu valențele altor relații de aceeași clasă. Conform opiniei unor teoreticieni ai dreptului, o anumită sferă a relațiilor sociale nu admite în genere reglementare juridică.² Natural, asemenea relații nu pot forma nici obiectul apărării penale. La ele se referă, printre altele, relațiile de prietenie, camaraderie și un șir de alte relații cu caracter intim, individual, unic între oameni.

În acest fel, din multitudinea de relații sociale existente în societate trebuie să selectăm în calitate de posibile obiecte ale apărării juridice, în general, și ale apărării penale, în special, numai relațiile cu caracter tipic-generalizat, generate de structura socială, sau, altfel spus, condiționate de apartenența subiectelor acestora la diverse comunități sociale stabile.

În această ordine de idei, autoarea N.F. Kuznețova a afirmat: “Orice normă de drept poate reglementa numai genurile tipice de conduită umană”.³

Obiectul infracțiunii nu trebuie confundat cu obiectul dreptului penal, prin care se înțeleg relațiile sociale care apar între stat și infractor în legătură cu săvârșirea infracțiunii. Autorii M.A. Ghelfer⁴ și Ia.M. Brainin⁵ l-au criticat absolut întemeiat pe autorul B.S. Nikiforov care a pus semnul egalității între obiectul infracțiunii și obiectul dreptului penal.⁶

¹ Л.С. Явич. Проблемы правового регулирования общественных отношений. - Москва: Госюриздат, 1961, p.18-19; С.С. Алексеев. Общая теория права. Выпуск I. - Свердловск, 1963, p.52-55.

² Vezi, de exemplu: С.С. Алексеев. Общая теория права. Выпуск I, p.55.

³ Н.Ф. Кузнецова. Преступление и преступность. - Москва: Издательство МГУ, 1969, p.73.

⁴ Vezi: М.А. Гельфер. Советское уголовное право. Часть Общая. - Москва: Юридическая литература, 1964, p.30.

⁵ Vezi: Я.М. Браинин. Уголовная ответственность и ее основание в советском уголовном праве. - Москва: Юридическая литература, 1963, p.162-163.

⁶ Vezi: Б.С. Никифоров. Объект преступления по советскому уголовному праву. - Москва: Госюриздат, 1960, p.25-33.

Înțelegând prin reglementare influențarea juridică asupra relațiilor sociale, indiferent de formele și metodele concrete ale acestei influențări, putem spune că dreptul penal are în calitate de obiect toate relațiile sociale – atât cele normale, cât și cele conflictuale. Însă, dreptul influențează diferit asupra relațiilor care corespund cerințelor de progres social, pe de o parte, și asupra relațiilor care împiedică acest progres, pe de altă parte. Diferite sunt și scopurile, metodele și rezultatele acestei influențări. În aceste condiții se impune cu necesitate examinarea separată a unor astfel de forme de influențare juridică, cum sunt: 1) organizarea relațiilor sociale (reglementarea în sens îngust) și 2) apărarea relațiilor sociale.

În legătură cu cele sus-menționate, în cadrul dreptului penal trebuie evidențiate două obiecte de sine stătătoare: a) obiectul apărării penale și b) obiectul organizării penale.

Dacă obiectul organizării penale îl constituie relațiile sociale conflictuale, reglementate pe calea realizării răspunderii penale în cadrul raporturilor de drept penal, atunci obiectul apărării penale îl formează relațiile sociale a căror păstrare, consolidare și dezvoltare le urmărește statul.

Este bine știut că realmente nu toate relațiile sociale, care sunt susceptibile de influențare juridică și care necesită asigurare juridică împotriva încălcărilor, sunt apărute prin mijloace de drept penal. Cauzele acestui fenomen sunt diferite: lacunele din legislație, suficientele mijloace extrapenale de apărare, precum și alte împrejurări de ordin obiectiv și subiectiv. Dintre acestea se evidențiază totuși o cauză esențială și permanentă de limitare a cercului de relații sociale, indicate de facto în calitate de obiect al apărării penale, și anume – însemnătatea relațiilor sociale pentru societate.

Însă însemnătatea relațiilor sociale pentru societate nu poate fi explicată decât în contextul importanței valorilor sociale pentru societate, valori în jurul cărora se formează și se desfășoară relațiile sociale.

Viața socială poate determina deferite și multiple valori, însă nu toate sunt sortite de a fi realizate cu același succes tot așa cum nu toate vor fi puse sub ocrotire juridică. Or, unele dintre aceste valori se impun, durează, devenind generatoare de fenomene sociale noi, pe când altele dispar foarte repede. Deci, între valorile sociale se duce o adevărată luptă pentru realizare și numai societatea va decide, în urma unui îndelungat proces de valorificare, adică de apreciere, a valorilor, care din ele vor repurta victoria.

Legiuitorul este exponentul voinței sociale. De aceea, selectarea valorilor care necesită ocrotire juridico-penală și care, în consecință, pot constitui obiect al infracțiunii este opera exclusivă a legiuitorului, a politicii penale a acestuia, exprimată prin lege organică (lit.n) alin.(3) art.72 al Constituției Republicii Moldova).

Expresia acestui proces o alcătuiesc judecățile de valoare. Judecata de valoare este rezultatul unei cântăriri, al unei comparații a mai multor valori. În această

ordine de idei s-a exprimat G.Schmoller: "... judecata de valoare spune clar: aceasta îți este util, aceasta îți vatămă ție sau societății, din cutare sau cutare motiv".¹

Spre deosebire de valoare, judecata de valoare ține de domeniul conștiinței, care este compusă, de rând cu cunoașterea, din atitudinea față de ceea ce este cu adevărat însemnat pentru om în virtutea necesităților și intereselor lui. Mediul social se reflectă nu în mod neutru, ci sub aspect pozitiv sau sub aspect negativ. Judecata de valoare servește subiectului în calitate de mijloc de orientare necesar în realitatea socială, în interacțiunea lui practică cu lumea.

Așadar, în cadrul relațiilor sociale are loc un proces de evaluare a ceea ce este bun sau rău pentru viața socială, ca și pentru fiecare individ în parte. În acest proces de evaluare apare și ideea de valoare socială. Valorile au căpătat atributul de sociale, deoarece erau rodul unei evaluări petrecute în cadrul relațiilor sociale și priveau interesele întregului grup social.

În măsura în care valorile și relațiile sociale, socotite convenabile și necesare pentru supraviețuirea întregului grup social, sunt ocrotite de legea penală, ele devin obiect al infracțiunii, adică valori și relații cărora nu li se poate aduce atingere sub nici o formă fără pericolul intervenției legii penale.

După N.S. Taganțev, nu poate exista conduită a omului, care nu ar fi însoțită de cele mai variate modificări în lumea înconjurătoare, autorul subliniind totodată că dreptul penal manifestă interes doar față de acele din ele, care sunt importante din punct de vedere juridic.²

Periculoase pentru societate sunt, în general, toate activitățile care se abat de la reglementarea în vigoare, care împiedică normala desfășurare a relațiilor sociale, statornicită prin dispozițiile legii. Toate aceste abateri prezintă pericol social, ceea ce a impus sancționarea lor prin mijloacele dreptului administrativ, ale dreptului civil, ale dreptului muncii, ale dreptului familiei etc. Totuși, între aceste fapte și infracțiuni se atestă o deosebire sub aspectul gradului de pericol social. Infracțiunea este o activitate ilicită a omului, cu un grad de pericol social mai ridicat în raport cu alte forme de ilicit juridic, datorită urmărilor sale. Fiind o manifestare cu caracter pronunțat antisocial, infracțiunea se caracterizează prin producerea unei urmări, care constă fie dintr-o vătămare a celor mai importante valori sociale, fie dintr-o stare de pericol creată pentru acestea. Cele mai importante valori sociale sunt nominalizate la art.2 CP RM și la art.1 CP Rom. Celelalte valori și relații sociale sunt reglementate și apărute, în majoritate, prin mijloace juridice extrapenale, adică, în funcție de natura lor, prin mijloace de drept administrativ, de drept civil etc.

¹ G.Schmoller. Grundriss der allgemeinen Volkswirtschaftslehre. - Leipzig: II Tell, 1904, p.102.

² Vezi: H.C. Таганцев. Русское уголовное право: Лекции: Часть Общая. Т. I. - Москва, 1994, p.279-280.

Răspunderea juridică (civilă, administrativă, disciplinară etc.) se poate exprima în privațiuni personale, organizatorice și patrimoniale cu grad diferit de gravitate, diferite după volum și formă. Incontestabil, cea mai severă formă de răspundere este răspunderea penală, aceasta presupunând privarea de bunuri materiale, dar și de libertate personală. Rezultă deci că amenințarea aplicării răspunderii penale, ca metodă de apărare penală, poate fi utilizată numai în cazurile în care aceasta este strict necesar pentru menținerea și consolidarea ordinii sociale. Desigur, nu sunt excluse nici cazurile când metoda de apărare penală se aplică nejustificat (de exemplu, când legiuitorul nu evaluează la justa valoare anumite fenomene ale coexistenței sociale, “înzestrându-le” cu calități, însușiri mult mai importante decât cele pe care acestea le posedă cu adevărat).

Pentru a complini cele expuse, trebuie de adăugat că obiectul infracțiunii îl pot forma numai acele relații sociale și valori sociale, “a căror existență, considerare și dezvoltare, fie în ansamblu, fie într-un spectru mai îngust, reprezintă la moment condiția de existență a societății”¹, necesitând deci ocrotire împotriva cauzării unui prejudiciu esențial.

Tocmai de aceea, legiuitorul declară ca infracționale doar acele fapte (acțiuni sau inacțiuni), care pot pricinui relațiilor sociale și valorilor sociale indicate vătămări esențiale fie în virtutea faptului că aceste relații sociale și valori sociale sunt de mare importanță pentru societate, fie din cauza că aceste fapte pot antrena în fiecare caz aparte urmări deosebit de grave, fie, în cele din urmă, în virtutea pericolului ce amenință cu răspândirea faptelor care, deși fiecare în parte nu poate cauza daune serioase, privite în ansamblu le pot pricinui.

Alexandru Boroî specifică cu drept cuvânt că, în cazul infracțiunii, vătămarea sau periclitatea relațiilor sociale printr-un act de conduită are loc prin vătămarea sau periclitatea valorii sociale în jurul și datorită căreia există acele relații, tot așa cum apărarea acelorași relații sociale împotriva aceluiasi act de conduită are loc prin apărarea valorii sociale respective. Aceasta demonstrează legătura, interdependența dintre valorile sociale fundamentale și relațiile sociale care le consacră existența, funcționalitatea.²

În context, considerăm incorecte opiniile autorilor care concep într-o altă perspectivă raportul dintre relațiile sociale și valorile sociale, ca obiect al infracțiunii. De asemenea, nu putem fi de acord nici cu părerile, conform cărora doar relațiile sociale sau doar valorile sociale pot fi considerate obiect al infracțiunii.

Astfel, N.Giurgiu a susținut ideea că obiect al infracțiunii ar fi valoarea socială sau relațiile sociale și că prin intermediul relațiilor sociale se aduce atingere

¹ Б.С. Никифоров. Объект преступления по советскому уголовному праву, p.28.

² A.Boroî. Drept penal. Partea Generală. - București: ALL Beck, 1999, p.106.

valorii sociale (invers decât este conceput raportul dintre valorile sociale și relațiile sociale în doctrina română majoritară).¹

Într-o altă concepție, obiectul infracțiunii ar fi format numai din valorile sociale prevăzute în normele din Partea Specială a Codului penal și în legile penale speciale, valori lezate prin intermediul acțiunii sau inacțiunii periculoase.²

În doctrina penală rusă se prefigurează tot mai clar o tendință de cădere în extremități: unii recunosc cvasiunanim în calitate de obiect al infracțiunii doar relațiile sociale, alții nu includ deloc relațiile sociale în conținutul obiectului infracțiunii. În pofida eforturilor consumate în vederea studierii fenomenului relațiilor sociale, astăzi rezultatele acestei activități sunt respinse cu o ușurință neobișnuită. O dată cu adoptarea noului Cod penal al Federației Ruse, în literatura de specialitate au început să fie exprimate tot mai des îndoieli cu privire la justetea tratării anumitor relații sociale în calitate de obiect al infracțiunii. Tot mai insistent au început să fie lansate apeluri la regândirea acestei concepții.

Unul dintre primii care a făcut acest pas a fost A.V. Naumov. Remarcând corectitudinea unei asemenea concepții pentru unele cazuri (inclusiv pentru infracțiunile contra proprietății), el a accentuat în același timp că în alte situații (mai ales pentru infracțiunile contra persoanei) teoria obiectului infracțiunii, privit ca relație socială, “nu acționează”. Or, în viziunea autorului, tratarea marxistă a omului ca “totalitate a relațiilor sociale”³ reduce în mod vădit însemnătatea “valorii absolute a omului ca ființă biologică, a vieții în general ca fenomen biologic”. Ca rezultat, omul, din valoare absolută de sine stătătoare, a fost transformat într-un simplu exponent al relațiilor sociale. De aceea, în scopul elucidării esenței obiectului infracțiunii, A.V. Naumov consideră că e oportun să se revină la teoria de valoare juridică, creată încă la sfârșitul sec.XIX – începutul sec.XX în cadrul școlii clasice și al școlii sociologice a dreptului penal.⁴ El propune să fie recunoscute obiect al infracțiunii “acele valori (interese), asupra cărora atentează fapta infracțională și care sunt protejate de legea penală”.⁵

Deși în cercetările sale A.V. Naumov și-a propus scopul de a pune la îndoială universalitatea concepției tradiționale asupra obiectului infracțiunii, trebuie să constatăm că în realitate aceasta a semnificat începutul mișcării spre respingerea acestei concepții. Evenimentele ulterioare au confirmat această idee.

În special, un alt autor rus – A.N. Ignatov, va afirma fără echivoc că, în actualele condiții, când nu mai este obligatoriu a urma și a respecta terminologia

¹ Vezi: N.Giurgiu. Drept penal general. - Iași: Sunset, 1997, p.143.

² Vezi: M.Basarab. Drept penal. Partea Generală. Vol.I, p.145; A.Ungureanu. Drept penal român. Partea Generală, p.74.

³ К.Маркс, Ф.Энгельс. Сочинения. Том III. - Москва: Политиздат, 1955, p.3.

⁴ Vezi, de exemplu: Л.П. Пусторослев. Русское уголовное право. - Юрьев, 1912, p.255-258.

⁵ Российское уголовное право. Часть Общая / Под ред. В.Н. Кудрявцева, А.В. Наумова, p.91-92.

marxistă dominantă, nu mai este oportună nici utilizarea, în scopul desemnării obiectului infracțiunii, a categoriei filosofico-sociologice “relații sociale”. De aceea, continuă același autor, pentru oglindirea trăsăturilor semnificative ale obiectului infracțiunii, este mai rațional a folosi conceptul neutru “valoare juridică”. Recunoscând valoarea juridică a obiectului infracțiunii, vom putea caracteriza “natura materială, obiectivată a acestuia”.¹

Următorul pas spre eliminarea concepției tradiționale a obiectului infracțiunii a devenit teza propusă de G.P. Novosiolov, care a încercat să aducă argumente în sprijinul afirmației că obiectul infracțiunii “este format întotdeauna din oameni (persoane aparte sau grup de persoane) și numai din aceștia”, iar valorile materiale sau nemateriale, datorită cărora se stabilesc relațiile între acești oameni, denumite de către A.V. Naumov și A.N. Ignatov “valori juridice”, constituie obiectul material al infracțiunii.² Specificul ultimei dintre concepțiile prezentate constă nu pur și simplu în faptul că ea depășește limitele procedurii încetățenite în teorie de soluționare a problemei obiectului infracțiunii, dar și în aceea că devansează chiar teoria de restaurare a valorii juridice ca unica valabilă în clarificarea esenței obiectului infracțiunii, teorie propusă de A.V. Naumov. În fond, doar un singur pas desparte această din urmă concepție de punctul de vedere al lui Anselm Feuerbach, potrivit căruia infracțiunea trebuie tratată ca faptă ce atentează la dreptul cuiva.

Ca antanagogă la opiniile autorilor ruși, citați *supra*, putem menționa că, într-adevăr, noțiunea de relații sociale nu dezvăluie în mod plenar esența obiectului infracțiunii. Ținând seama de faptul că relațiile sociale sunt obiectul apărării nu doar penale, dar și obiectul apărării de alte tipuri, prin obiect al infracțiunii trebuie de înțeles și **valorile sociale** (nu *sau* valorile sociale, nu *doar* valorile sociale) cele mai însemnate, cărora li se cauzează prejudicii esențiale ori care sunt puse în pericolul de a li se cauza astfel de prejudicii. În această privință, Ion Deleanu susține cu drept cuvânt: “... desprinderea valorilor materiale sau morale din mediul lor social este cu totul arbitrară”.³ În acest fel, valoarea socială înaltă a relațiilor sociale, caracteristică axiologică care rezultă armonios din raportul dintre relațiile sociale și valorile sociale ca obiect al infracțiunii, la fel ca și esențialitatea prejudiciului pricinuit, formează elementele necesare caracterizării obiectului infracțiunii.

În acord cu cele menționate, putem afirma că, de exemplu, obiect al infracțiunilor contra patrimoniului trebuie recunoscut patrimoniul, privit ca valoare

¹ Уголовное право России. Том I. Часть Общая / Под ред. А.Н. Игнатова. Ю.А. Красикова. - Москва, 1998, p.103-104.

² Vezi: Уголовное право. Часть Общая: Учебник / Под ред. И.Я. Козаченко, З.А. Незнамовой, p.133-134.

³ I.Deleanu. Drept constituțional și instituții politice. Vol.II. - Iași: Chemarea, 1993, p.89.

socială ce ține de categoria celor mai valoroase relații sociale economice. S.S. Alekseev desemnează această categorie de relații sociale prin expresia “relații care apar cu privire la valorile materiale”.¹ Precizăm în acest sens că materialitatea acestor valori trebuie privită în plan teleologic, fără a avea în vedere substanța lor concretă. Or, Aristotel considera, pe bună dreptate, drept valoare “ceea ce mulțumește o trebuință. Trebuințele însă sunt fizice și psihice, de aceea el deosebea două feluri de valori: valori morale (spirituale) și valori materiale. Valoarea economică este materială. Un lucru are cu atât mai multă valoare cu cât mulțumește o trebuință mai imperioasă”.² Pe de altă parte, nu trebuie de uitat că valoarea economică este o fațetă sub care se prezintă valoarea socială, un mod al acesteia de a apărea.

Care este deci raportul dintre relațiile sociale și valorile sociale, ca obiect al ocrotirii penale?

Relațiile sociale întotdeauna se formează în raport cu o anumită valoare, care este un produs al activității umane – materiale sau spirituale, un rezultat al activității exercitate pe parcursul epocilor istorice sau al activității exercitate pe parcursul vieții unei generații. De aceea, aceste relații sociale au, în mod imuabil, un caracter valoric. Valoric nu în sensul expresiei materializate, obiectivate de existență, ci în sensul că sunt determinate de anumite valori. Fiecare relație socială presupune existența valorii “sale”, după cum fiecare valoare presupune relația “sa” socială.

Bineînțeles, relațiile sociale nu pot fi caracterizate reieșind numai din noțiunea de activitate și tipurile acesteia. Clasificarea relațiilor sociale în funcție de tipurile de activitate nu poate avea un temei solid atâta timp cât rămâne nesoluționată chestiunea privind clasificarea tipurilor de activitate. În adevăr, drept criterii pentru clasificarea relațiilor sociale apar valorile, cele care determină aceste relații și caracterul lor. De aceea, relațiile sociale sunt întotdeauna intermediate de valori, ca produs, rezultat al activității umane.

După cum e știut, oamenii au reușit să supraviețuiască numai intrând în legătură unii cu alții, ajutându-se reciproc, făcând schimb de produse, satisfăcându-și în comun nevoile materiale și spirituale. Aceste relații între membrii societății se constituie obiectiv, independent de voința oamenilor, fiind impuse de necesitățile vitale ale grupului social.

În opinia lui Ioan Biriș, valorile implică un plan ontologic de tip relațional. Valoarea nu este suportul material sau ideal al subiectului, nici simpla dorință a

¹ С.С. Алексеев. Предмет советского социалистического гражданского права // Ученые труды Свердловского юридического института. Том I. Серия “Гражданское право”. - Свердловск, 1959, p.19.

² I.Zmauc. Die Werttheorie bei Aristoteles und Thomas von Aquino // Archiv für Geschichte der Philosophie. Bd. XII. - Berlin, 1899, p.400.

acestui, ci relația care se stabilește între acest subiect și alți subiecți prin raportare la respectivele suporturi. De exemplu, valoarea de proprietate nu exprimă o relație între posesor și obiectul aflat în posesia acestuia, ci o relație între posesor și ceilalți oameni, relație în virtutea căreia posesorul poate exercita atribuțiile proprietății, adică dreptul de posesiune, de utilizare, de dispoziție și de uzufruct.¹

Nu putem fi de acord cu această opinie, deoarece exponentul ei confundă valoarea socială cu relația socială. Considerăm că Ioan Biriș nu face deosebire între valoare și valorificare, adică proces de recunoaștere a unor valori. Valoarea este strâns legată cu valorificarea, însă nu este una și aceeași.

După H.Rickert, valorificarea nu e valoare, ci un proces care indică la prezența valorii. Valorificarea unește două domenii separate: realitatea și valoarea. Prin valorificare se are în vedere un act al subiectului cu privire la valoare.²

Deosebire între valoare și valorificare face, de asemenea, G.Mehlis. El definește valorificarea ca o “determinare a valorii unui obiect”.³ Pentru această determinare este necesară o valoare, pe baza căreia să se facă aprecierea.

Din cele expuse rezultă că valorificarea este un proces practic de recunoaștere a unor valori exprimate în realitate sub anumite forme, în vederea unor anumite scopuri. În unele surse, noțiunea de valorificare mai este desemnată prin expresiile “raport de valoare” sau “atitudine de valoare”.⁴ Probabil, prin aceasta și se explică confundarea conceptelor “valoare socială” și “relație socială”.

E greu a respinge prin contraargumente tendința de a pune pe același plan valoarea socială și relația socială, la fel și aceea de a opera numai cu conceptul de valoare socială. Într-adevăr, aceste noțiuni sunt strâns legate între ele și una o exprimă implicit pe cealaltă. Valoarea socială exprimă nu numai atributul acordat unor interese sau bunuri, dar și ideea unor relații sociale în cadrul cărora valoarea a căpătat caracter social. Prin incriminarea faptelor, care lezează ori pun în pericol o valoare socială, se realizează o ocrotire – atât a valorii sociale, cât și a relațiilor sociale cu privire la valoarea socială respectivă.

Însuși atributul de social acordat unei valori evocă existența unui proces de evaluare care a derulat în cadrul relațiilor sociale. Fără relații sociale nu există valoare socială, aceste relații fiind factorul evaluativ, dar și factorul de conservare a valorii sociale. Valoarea socială există numai în măsura în care în cadrul relațiilor unor entități sociale le-a fost atribuită însușirea de valoare.

Deși constatăm strânsa legătură și condiționare a celor două concepte – relații sociale și valori sociale – trebuie să subliniem autonomia în egală măsură a acestora. O entitate dobândește însușirea de valoare numai în cadrul relațiilor

¹ Vezi: I.Biriș. Valorile dreptului și logica intențională. - Arad: Servo-Sat, 1996, p.115-116.

² Vezi: H.Rickert. Vom Begriff der Philosophie // Logos. Bd. I. Heft I. - Berlin, 1910, p.12.

³ G.Mehlis. Lehrbuch der Geschichtsphilosophie. - Berlin, 1915, p.201.

⁴ P.Andrei. Filosofia valorii. - Iași: Polirom, 1997, p.64.

sociale, numai în cadrul evaluării de către membrii grupului social a utilității acestei entități și a interesului lor de a o conserva întru a-și asigura existența și buna conviețuire. În consecință, relațiile sociale sunt realități exterioare valorii sociale, ele preexistă valorii sociale și slujesc ca factor de evaluare și de atribuire a însușirii de valoare anumitor entități care corespund intereselor societății.

Teza de identificare a valorii sociale cu relația socială este susținută în diferite sisteme de drept. De exemplu, autorul român Grigore Râpeanu consideră că “valoarea ce constituie obiect al infracțiunii constă într-o relație socială”.¹ Autorul rus E.A. Frolov emite o opinie similară, conform căreia obiectul infracțiunii este valoarea protejată de legea penală împotriva unui prejudiciu esențial ce i se poate cauza prin fapte infracționale; această valoare trebuie să aibă un caracter social pronunțat, adică să aibă caracterul unei relații sociale.²

În teoria modernă germană această concepție a evoluat întrucâtva: se accentuează necesitatea abstractizării noțiunii de valoare juridică, înțelegându-se prin aceasta relațiile sociale cu privire la anumite valori sociale vitale pentru interesele comunității³. Altfel spus, prin “valoare socială ocrotită de drept” se înțelege relațiile sociale cu privire la aceste valori.

Totuși, trebuie de menționat că în doctrina germană, pe lângă această concepție privind necesitatea de abstractizare a noțiunii de valoare juridică, a fost formulată și teoria tradițională cu privire la autonomia conceptelor de relații sociale și de valoare socială. Astfel, potrivit opiniei lui J.Wessels, obiectul infracțiunii îl formează relațiile cu privire la conviețuirea socială⁴, la ocrotirea valorilor social-etice ale vieții în comun, la menținerea păcii sociale, a ordinii de drept și la promovarea dreptului în situațiile de conflict.⁵

Considerăm că, descriind natura, esența obiectului infracțiunii, trebuie să vorbim tocmai despre relațiile sociale cu privire la anumite valori sociale. Relațiile sociale se formează, se desfășoară și se dezvoltă în jurul și datorită valorilor

¹ Gr.Râpeanu. Obiectul infracțiunii // Analele Universității București. Seria “Științe sociale”. Științe juridice. - 1965. - P.47.

² Vezi: E.A. Фролов. Объект уголовно-правовой охраны и общее понятие хищения социалистического имущества, p.66-117.

³ Vezi: H.H. Jescheck. Lehrbuch des Strafrechts Allgemeiner Teil. - Berlin: Duncker & Humblot, 1988, p.233-234.

⁴ Aici noțiunea de relații de conviețuire socială are un sens larg, potrivit căruia cele mai multe relații sociale sunt, în fond, relații de conviețuire socială, relații de viațuire a unor oameni în comun cu alți oameni. În acest sens, și în cazul infracțiunilor contra patrimoniului se încalcă asemenea relații. Mai mult, în sens larg, prin infracțiune se aduce atingere relațiilor sociale, deoarece orice infracțiune tulbură relațiile sociale, adică relațiile de conviețuire dintre oameni, relațiile de conviețuire socială. - Vezi pe larg: V.Dongoroz și colaboratorii. Explicații teoretice ale Codului penal român. Vol.IV. - București: Editura Academiei, 1972, p.543.

⁵ Vezi: J.Wessels. Strafrecht. Allgemeiner Teil. - Heidelberg, 1995, p.2.

sociale, și nu viceversa. Aceasta este important a sublinia pentru a combate părerea lui N.Giurgiu, care consideră că “prin intermediul relațiilor sociale se aduce atingere valorii sociale”.¹

Valorile sociale se cristalizează într-un mediu social, într-o coexistență socială. De aceea, obiectul infracțiunii îl constituie relațiile sociale care se formează, se desfășoară și se dezvoltă în jurul și datorită unor entități care, prin aptitudinea și rolul pe care îl au în formarea, desfășurarea și dezvoltarea relațiilor sociale, constituie valori sociale.

Acțiunea sau inacțiunea descrisă în norma de incriminare aduce atingere nemijlocită, prin vătămare sau punere în pericol, valorilor sociale ocrotite de legea penală și, prin intermediul acestora, relațiilor sociale care se formează, se desfășoară și se dezvoltă în jurul valorilor respective. Prejudicierea acestor valori este mijlocul prin care sunt vătămate sau puse în pericol relațiile sociale reprezentând obiectul infracțiunii.²

Astfel, fapta infracțională, în afară de rezultatul pe care îl produce imediat, produce și alte urmări, de proporții mai mari, și anume – nemulțumirea și îngrijorarea în sânul grupului social. Din săvârșirea acestei fapte se naște temerea repetării ei și, deci, se creează o stare de neliniște, o stare neconvenabilă pentru desfășurarea normală și pașnică a relațiilor sociale, fiecare socotindu-se amenințat de pericolul unor noi fapte de natura celor săvârșite.³ Pe cale de consecință, legea penală incriminând faptele care aduc atingere valorilor sociale ocrotite de legea penală, apără, implicit, relațiile sociale împotriva acestor manifestări.

Și autorul român Ion Tănăsescu recunoaște interdependența specifică dintre relațiile sociale și valoarea socială vizată de relațiile sociale respective: “Valorile, scopurile și idealurile activității umane trebuie să fie apărate prin legea penală pentru a se asigura stabilitatea fenomenelor sociale, a relațiilor sociale existente (apărate ca legături între oameni în desfășurarea activității materiale și spirituale)”.⁴ În același timp, autorul citat concepe, ca elemente distincte ale conținutului generic al infracțiunii, valoarea socială lezată și obiectul infracțiunii.⁵

Ion Tănăsescu dovedește inconsecvență în promovarea ideii sale. Pe de o parte, el menționează: “Obiectul ... infracțiunii este considerat și obiect nemijlocit al infracțiunii, deoarece privește relația socială direct afectată sau prejudiciată de acțiunea-inacțiunea săvârșită. Obiectul ... infracțiunilor este calificat de relația socială pe care o ocrotește legea penală în mod nemijlocit sau mijlocit (sublinie-

¹ N.Giurgiu. Drept penal general, p.143.

² Vezi: V.Dongoroz și colaboratorii. Explicații teoretice ale Codului penal român. Vol.III. - București: Editura Academiei, 1971, p.7.

³ Ibidem, p.109.

⁴ I.Tănăsescu. Curs de drept penal general. - București: INS, 1997, p.151.

⁵ Ibidem, p.148.

rea ne aparține – *n.a.*) împotriva actelor socialmente periculoase”.¹ Pe de altă parte, tot el afirmă: “Actele infracționale aduc prejudicii unor valori sociale concrete care sunt ocrotite în mod nemijlocit (sublinierea ne aparține – *n.a.*) prin legea penală incriminatoare”.²

Dar dacă se recunoaște că prejudicierea valorilor sociale este mijlocul prin care sunt vătămate sau puse în pericol relațiile sociale, de ce nu se recunoaște și faptul că valoarea socială lezată face parte din conținutul obiectului infracțiunii și nu este o entitate izolată de acesta?

Ocrotirea valorilor sociale, susceptibile de a fi prejudiciate, se realizează în cadrul relațiilor sociale, ca o îndatorire a întregului grup social de a se ridica în apărarea valorilor socotite convenabile și necesare pentru supraviețuirea lui. Pentru respectarea acestor valori, membrii societății intră, independent de voința lor, în relații specifice menite să contribuie la apărarea valorilor. Ca urmare, obiectul infracțiunii este chiar valoarea socială și, implicit, relațiile sociale ocrotite de legea penală.

Nu putem agreea nici poziția autorului rus V.V. Veklenko care susține: “Noțiunea de valoare este prea largă și, după părerea noastră, este inutilă pentru determinarea limitelor răspunderii penale. Dacă vom admite că legea penală ocrotește valorile, atunci ... poate să apară o situație de impas, când în prim-plan iese interesul subiectiv al celui care aplică dreptul, competent, într-un șir de cazuri, de a aprecia dacă fapta reprezintă sau nu o conduită infracțională... Credem că dacă vom recunoaște valoarea în calitate de obiect al infracțiunii, confuzia terminologică deja existentă va spori și mai mult...”.³

Trebuie să menționăm că aplicând cunoștințele teoretice despre lume în activitatea practică oamenii confruntă, apreciază gradul de corespundere a acestora realității, sunt deci implicați în anumite procese de evaluare, în care trebuie deosebite aspectul obiectiv și aspectul subiectiv.

Aspectul obiectiv al unui asemenea proces exprimă însușirile obiective ale fenomenelor și obiectelor, însușiri ce nu depind de conștiința noastră. Aspectul subiectiv reflectă modul în care aceste însușiri sunt percepute de către om, raportându-le la necesitățile și interesele sale.

Totodată, aspectul obiectiv reprezintă latura determinantă a procesului de evaluare. Numai conștientizând obiectiv însușirile obiectelor sau ale fenomenelor oamenii pot evalua la justa valoare entitățile lumii înconjurătoare și gradul de utilitate al acestora.

¹ I.Tănăsescu. Curs de drept penal general, p.153.

² Ibidem, p.152.

³ В.В. Векленко. Собственность как объект уголовно-правовой охраны // Российский юридический журнал. - 1999. - №3. - P.136-137.

Valoarea apare în urma procesului de judecată, de apreciere, de evaluare pe care o emitem asupra unei entități. Rezultatul procesului dat este conferirea atributului de valoare acestei entități. Cele mai multe din aceste entități (viața persoanei, proprietatea, ordinea publică etc.) legiuitorul le găsește gata valorizate. Lui nu-i rămâne decât să consacre în norme penale ocrotirea valorii care constituie patrimoniul sociojuridic universal, ținând seama de judecățile de valoare ale predecesorilor săi. Această perpetuare în evaluări oglindește importanța valorii respective pentru orice societate umană și imposibilitatea de a-i subestima însemnătatea. În aceasta și se exprimă aspectul obiectiv al procesului de evaluare, când valorile preexistă și nu-și mai au sursa în subiectul evaluator.

Însă, în replică la cele menționate, J.L. Mackie remarcă: “Dacă ar exista valori obiective, atunci ar exista entități, sau calități, sau relații de un gen extrem de straniu, cu totul diferit de orice altceva din univers”.¹

Iată de ce nu trebuie ignorat nici aspectul subiectiv al procesului de evaluare. Or, evaluările nu sunt lipsite de o anumită mobilitate în conținutul lor. Ele sunt influențate, mai întâi, de transformările care survin în decursul istoriei și care pot impune necesitatea efectuării unor schimbări în registrul valorilor: introducerea unor valori noi sub ocrotirea legii penale sau scoaterea unor valori de sub ocrotirea acesteia.

V.V. Veklenko are dreptate atunci când consideră că cel care aplică dreptul poate de asemenea deveni subiect evaluator: la un moment dat se poate produce o nepotrivire flagrantă între evaluarea abstractă a legiuitorului, materializată în norma penală, și evaluarea efectuată de judecătorul care se confruntă cu o acțiune sau inacțiune concretă, căreia trebuie să i se găsească veșmântul juridic adecvat.²

De exemplu, la alin.(2) art.14 CP RM este specificat: “Nu constituie infracțiune acțiunea sau inacțiunea care, deși, formal, conține semnele unei fapte prevăzute de prezentul Cod, dar, fiind lipsită de importanță, nu prezintă gradul prejudiciabil al unei infracțiuni”.

În consecință, dacă fapta, prin conținutul său, nu prezintă gradul prejudiciabil al unei infracțiuni, instanța de judecată are dreptul să stabilească inexistența infracțiunii, chiar dacă aceasta este prevăzută de legea penală, și să sesizeze eventual alte organe pentru sancționarea administrativă sau disciplinară a făptuitorului.

Astfel, putem sesiza caracterul opozit al evaluării date de judecător în raport cu soluția legală a legiuitorului asupra existenței însăși a infracțiunii, implicit asupra caracterului de valoare socială a entității lezate de făptuitor. În alți termeni, evaluând la concret fapta săvârșită și constatând o vătămare sau o periclitate

¹ J.L. Mackie. Subiectivitatea valorilor // Valorile și adevărul moral. - București: Alternative, 1995, p.155.

² Vezi: B.B. Векленко. Собственность как объект уголовно-правовой охраны, p.136.

neînsemnată a valorii sociale (rezultat al evaluării abstracte a legiuitorului), judecătorul deneagă valoarea socială respectivă.

Evident, existența instituției faptei prevăzute de legea penală, care nu prezintă gradul prejudiciabil al unei infracțiuni, restrânge aplicarea legii penale, nesocotind principiile statului de drept. Sarcina de a decide dacă o faptă sau alta constituie sau nu infracțiune revine exclusiv puterii legislative și nu poate fi delegată puterii judecătorești. În caz contrar va fi încălcat principiul separației puterilor în stat, consacrat în art.6 al Constituției Republicii Moldova. După cum am menționat, selectarea valorilor care necesită ocrotire juridico-penală și care, în consecință, pot constitui obiect al infracțiunii este opera exclusivă a legiuitorului, a politicii penale a acestuia, exprimată prin lege organică (lit.n) alin.(3) art.72 din Constituția Republicii Moldova).

În vederea soluționării acestei probleme, susținem opinia lui Costică Bulai, care a propus să se renunțe la instituția examinată, cu atât mai mult că instanța de judecată poate dispune, în astfel de situații, înlocuirea răspunderii penale.¹

În același timp, nu putem fi de acord cu propunerea lui V.V. Veklenko de a exclude în genere noțiunea de valoare socială din terminologia dreptului penal.² În lipsa acestei noțiuni, ar fi imposibil de a explica mecanismul de săvârșire a faptei care nu prezintă gradul prejudiciabil al unei infracțiuni.

Iar explicația, în opinia noastră, este următoarea: o faptă poate fi considerată ca lipsită în mod vădit de grad prejudiciabil atunci când, datorită urmării neînsemnate pe care a produs-o asupra valorii sociale împotriva căreia a fost îndreptată (vătămare neînsemnată, o slabă rezonanță socială), apare în mod vădit, adică evident pentru oricine, deci, în mod obiectiv, că este lipsită de semnificație juridică penală. Cu alte cuvinte, această faptă, producând urmarea directă, răul material asupra valorii sociale ocrotite de legea penală, nu produce și alte urmări, de proporții mai mari, și anume – nemulțumirea și îngrijorarea pe care o produce în alte cazuri în sânul colectivității. Adică nu se creează o stare de neli-niște, o stare neconvenabilă pentru desfășurarea normală și pașnică a relațiilor sociale și nimeni nu se socoate amenințat de pericolul unor noi fapte de natura celei comise.

Rezumând cele expuse, se poate concluziona că **obiectul infracțiunii îl formează valorile sociale și relațiile sociale, care necesită apărare penală, în a căror consolidare și dezvoltare este interesată societatea și cărora, prin comportamentul antisocial al unor persoane aparte sau al unor grupuri de persoane, li se poate aduce atingere esențială.**

¹ Vezi: C.Bulai. Manual de drept penal. Partea Generală, 1997, p.232.

² Vezi *supra*.

Această definiție are un caracter material, deoarece ne permite să răspundem la întrebarea: ce anume are nevoie de apărare penală și de ce?

Însă, obiectul infracțiunii trebuie definit și din punct de vedere formal, deoarece reprezintă, pe lângă toate, o noțiune juridică. Or, fiecare noțiune, fenomen, categorie juridică necesită o anumită precizie formală, o determinare clară a limitelor sale și a volumului său. Precizia formală este o condiție în a cărei lipsă noțiunea juridică încetează a mai fi astfel, întrucât își pierde capacitatea de a servi în calitate de scară unică, de criteriu egal în procesul de evaluare a fenomenelor și a împrejurărilor vieții sociale.

Precizia formală a unei noțiuni juridice își găsește expresia, în special, în prevederea ei în lege, în textul actelor normative. Din acest punct de vedere, obiectul infracțiunii îl formează acele valori sociale, implicit, relațiile sociale, pentru a căror atingere în articolele Părții Speciale a Codului penal este stabilită răspundere penală. Valorile sociale, a căror vătămare sau periclitate atribuie relevanță penală faptelor prin care li s-a adus atingere, sunt enumerate în alin.(1) art.2 CP RM, și anume: “persoana, drepturile și libertățile acesteia, proprietatea, mediul, orânduirea constituțională, suveranitatea, independența și integritatea teritorială a Republicii Moldova, pacea și securitatea omenirii, precum și întreaga ordine de drept”. Enumerarea, deși aparent limitativă, are, în fapt, un caracter amplu și deplin. Într-adevăr, în noțiunea generală “ordine de drept”, menționată în partea finală a textului, sunt cuprinse toate celelalte valori sociale ocrotite de legea penală, cum ar fi: familia, sănătatea publică, economia națională, justiția etc. – nenominalizate în mod expres.

Într-o oarecare măsură, definirea în calitate de obiect al infracțiunii a valorilor sociale, implicit, a relațiilor sociale, apărute sub amenințarea răspunderii penale de către normele legislației în vigoare, are un aspect, fără îndoială, antologic. Totuși, această constatare este utilă, mai mult ca atât – necesară, deoarece exclude posibilitatea interpretării arbitrare a obiectului infracțiunii la aplicarea legii.

Întru dezvoltarea acestei idei, menționăm că fapta (chiar dacă denotă, obiectiv, un pericol social) poate fi calificată ca infracțiune numai dacă conținutul ei corespunde celui prevăzut de legea penală (faptă prejudiciabilă, săvârșită cu vinovăție, susceptibilă de pedeapsă). Altfel spus, numai dacă obiectul corespunzător este pus sub protecția legii penale. De aceea, valorile sociale și relațiile sociale devin mai întâi obiect al apărării penale și numai după aceasta (sau în legătură cu aceasta) se transformă în obiect al infracțiunii. Reieșind din cele specificate, menționăm că la determinarea conținutului obiectului infracțiunii trebuie luate în considerație, în primul rând, acele valori sociale și relații sociale, care au fost puse sub ocrotirea legii penale prin normele penale corespunzătoare. Firește, trebuie să se țină cont și de faptul că aceste valori sociale și

relații sociale sunt apărute împotriva vătămării care le poate fi cauzată prin fapta recunoscută ca infracțiune. În expunerea ulterioară, noțiunea de valori sociale și relații sociale ca obiect al apărării penale și noțiunea de valori sociale și relații sociale ca obiect al infracțiunii vor fi folosite ca noțiuni intersanjabile.

Până acum am vorbit despre obiectul apărării penale doar într-un singur aspect – când acesta îl constituie relațiile sociale care se formează, se desfășoară și se dezvoltă în jurul și datorită unor entități care, prin atitudinea și rolul pe care îl au în formarea, desfășurarea și dezvoltarea relațiilor sociale, constituie valori sociale. Însă, cele relatate denotă că în literatura de specialitate au fost exprimate și se mai exprimă viziuni, potrivit cărora valorile sociale, implicit, relațiile sociale nu reprezintă unicul obiect al infracțiunii. În această ordine de idei trebuie examinată chestiunea legitimității și temeiniciei raportării la obiectul apărării penale a unor asemenea entități ca dreptul subiectiv, interesul, bunul, persoana și norma de drept.

Această problemă o vom putea studia detaliat după ce ne vom clarifica asupra aspectelor neelucidate ale conceptului de relație socială, deoarece toate noțiunile contestabile, nominalizate mai sus, sunt strâns legate de categoria relațiilor sociale, de aceea izolat ele nu pot fi evaluate în măsura cerută. În același timp, este oportun a soluționa chiar acum problema compatibilității obiectului infracțiunii cu astfel de noțiuni ca norma de drept și raportul juridic.

În a doua jumătate a sec. XIX – prima jumătate a sec. XX, în Rusia era pe larg răspândită așa-numita “teorie normativistă a obiectului infracțiunii”. Conform acesteia, infracțiunea reprezintă prin excelență o încălcare a normei de drept; deci, **norma de drept** este obiectul infracțiunii.

Astfel, N.S. Taganțev menționează că obiectul infracțiunii este întotdeauna norma juridică privită în existența ei reală.¹ Autorul explică o asemenea interpretare a obiectului infracțiunii prin faptul că, recunoscând în calitate de obiect al infracțiunii doar valorile sau interesele reale, nu vom fi în stare să lămurim natura juridică a faptei atunci când prin ea se aduce atingere unei anumite valori, însă o asemenea atingere nu este considerată ilegală.²

Definind fapta infracțională, V.M. Hvostov o caracterizează ca faptă “care subminează autoritatea dreptului și a statului, având deci caracter social”³; prin aceasta el recunoaște dreptul obiectiv ca obiect al infracțiunii.

Oarecum specifică în acest context apare concepția lui N.D. Serghievski, care consideră că orice faptă infracțională, care prejudiciază sau amenință valori sau interese concrete, atentează în același timp și asupra unui interes abstract al

¹ Vezi: Н.С. Таганцев. Русское уголовное право: Лекции. Часть Общая. Том I, p.47, 51.

² Vezi: Курс русского уголовного права. Часть Общая. Книга I. Учение о преступлении. - Санкт-Петербург, 1874, p.175.

³ В.М. Хвостов. Общая теория права. Элементарный очерк. - Москва, 1914, p.138.

întregii colectivități. Totodată, prin cauzare de daune intereselor abstracte ale colectivității autorul înțelege o încălcare a normelor dreptului obiectiv, care determină ordinea de drept a acesteia sau, altfel spus, a regulilor de conviețuire socială stabilite prin lege și care trebuie respectate.¹

Noțiunea generală “întreaga ordine de drept”, menționată în partea finală a dispozițiilor din art.2 alin.(1) CP RM și art.1 CP Rom., indică asupra obiectului de apărare împotriva infracțiunilor. Totuși, trebuie de subliniat că, folosind în această conjunctură sintagma “ordine de drept”, cei doi legiuitori nu au avut în vedere “reglementarea (disciplinarea) vieții de relațiune cu ajutorul regulilor de drept (normelor juridice)”.² Declarând scopul legii penale, ei au avut în vedere prin “ordine de drept” toate celelalte valori sociale ocrotite de legea penală, care nu au fost nominalizate în mod expres în normele penale specificate. Or, norma de drept penal nu poate suferi nici o atingere. Atingere suferă valoarea socială protejată de legea penală, privită drept componentă a ordinii de drept, iar prin intermediul valorii sociale – și relațiile sociale care se formează, se desfășoară și se dezvoltă în jurul și datorită acestei valori.

De asemenea, în doctrina penală română, Ioan Tanoviceanu a susținut “teoria normativistă a obiectului infracțiunii”: “Obiectul juridic al infracțiunii este dispozițiunea de lege care a fost violată... Așadar, orice infracțiune presupune o normă de drept penal violată”.³

Observăm că opinia autorului român se deosebește întrucâtva de punctul de vedere exprimat de autorii ruși sus-menționați: dacă autorii ruși numesc norma juridică obiect al infracțiunii, atunci Ioan Tanoviceanu privește mai restrictiv esența obiectului infracțiunii – doar norma penală. Or, ar trebui să recunoaștem, făcând abstracție de fondul problemei, că relațiile sociale, care constituie alături de valorile sociale obiectul infracțiunii, sunt uneori reglementate nu numai de normele dreptului penal, dar și de normele altor ramuri de drept: ale dreptului constituțional, ale dreptului muncii, ale dreptului administrativ etc.

Oricum, într-o evoluție ulterioară, doctrina română a înlăturat echivocitatea legată de norma de incriminare violată ca obiect al infracțiunii, situându-se consecvent (în raport și cu concepțiile dominante în alte țări) pe poziția după care obiectul infracțiunii este format din relațiile sociale, dar și din valorile sociale ocrotite de legea penală.

Într-adevăr, nu stârnește îndoieli faptul că, în cazul comiterii oricărei infracțiuni, este încălcată și norma de drept penal. Însă, în raport cu valorile și relațiile sociale aceasta este secundară, deoarece depinde de ele, le apără, există în vederea

¹ Vezi: Н.Д. Сергиевский. Русское уголовное право. Часть Общая. - Санкт-Петербург, 1911, p.233-234.

² V.Dongoroz. Drept penal, p.8.

³ I.Tanoviceanu. Tratat de drept și procedură penală. Vol.I, p.391.

protecției lor. Iată de ce trebuie înlăturată confuzia dintre obiectul infracțiunii și norma juridică prin care este ocrotit acest obiect.

Dacă în doctrina română s-a renunțat relativ în scurt timp la “teoria normativistă a obiectului infracțiunii”, nu același lucru se poate spune de doctrina rusă. Această teorie a fost susținută mai târziu în lucrările unor penaliști sovietici. Potrivit opiniei lor, orice infracțiune “aduce atingere anumitor prevederi ale dreptului, adică regulilor (normelor) de conduită stabilite sau sancționate de stat”.¹

Într-o anumită măsură, teoria normativistă și-a găsit exprimare și în literatura consacrată teoriei generale a dreptului, precum și dreptului civil.

Astfel, pornind de la teza că atentările asupra relațiilor sociale înseamnă, totodată, și încălcarea normelor de drept corespunzătoare, autorul S.S. Alekseev ajunge la concluzia că “normele de drept aparțin, de asemenea, de obiectul încălcărilor normelor de drept”.²

Autorul O.S. Ioffe considera că “norma și raportul juridic constituie obiectul unitar al atentării în cazul comiterii delictului civil, dar în cadrul acestei unități se păstrează deosebirea dintre normă și raport juridic”.³

Raportarea normelor juridice la categoria de obiect al încălcărilor normelor de drept a întâmpinat o ripostă hotărâtă din partea unui șir de autori, de altfel – o ripostă absolut justificată. Unul din argumentele principale care probează netemeinicia poziției criticate constă, în special, în aceea că obiectul unei atentări îl poate forma numai acela căruia atentarea îi cauzează sau încearcă să-i cauzeze o daună. Or, “norma juridică – inclusiv norma de drept penal – nu poate suferi o daună. Dimpotrivă, condamnarea în corespundere cu o anumită normă ... confirmă însemnătatea normei date”.⁴ Acest argument își păstrează forța și în cazul în care prin obiect al infracțiunii se înțelege nu norma de drept penal, ci normele care reglementează relațiile sociale vătămate de fapta ilicită (de exemplu, normele care determină conținutul dreptului de proprietate). Norma de drept reprezintă o “scară tipizată”, un ideal de conduită dezirabilă pentru stat, ideal cu care oamenii trebuie să-și proporționeze faptele sale, pentru a nu intra în conflict cu statul. Evident, însuși idealul respectiv rămâne neschimbat și nu suferă nici o daună, indiferent de faptul dacă este sau nu respectat.

Între timp, obiectul infracțiunii – relațiile sociale – constituie entitatea căreia i se poate pricinui o daună reală. De aceea, norma de drept nu poate fi privită în calitate de obiect de apărare juridică, în general, și obiect de apărare penală, în

¹ Уголовное право. Часть Общая. - Москва: Госюриздат, 1943, p.111; Уголовное право. Часть Общая. - Москва: Госюриздат, 1948, p.291.

² С.С. Алексеев. Общая теория права. Выпуск II. - Свердловск, 1964, p.207.

³ О.С. Иоффе. Ответственность по советскому гражданскому праву. - Москва, 1955, p.80.

⁴ A.N. Trainin. Teoria generală a conținutului infracțiunii. - București: Editura Științifică, 1959, p.116.

special. Infracțiunea reprezintă o atentare nu asupra legii, ci asupra condițiilor care au generat-o, asupra relațiilor sociale protejate și fixate de lege.

După cum s-a menționat, adepții teoriei normativiste a obiectului infracțiunii își fundamentează punctul de vedere prin teza că oricare încălcare a normei de drept, inclusiv infracțiunea, constituie o atingere, o vătămare adusă dreptului; iar, deoarece dreptul își găsește expresia, înainte de toate, în normele de drept, ar rezulta că normele de drept formează obiectul încălcării respective.

În legătură cu aceasta, autorul N.S. Taganțev a menționat: “Dacă vom vedea în infracțiune numai o atentare asupra normei, dacă vom exagera însemnătatea aspectului de ilicit al celor comise, infracțiunea va deveni un concept formal, rupt de viață, amintind de concepțiile din epoca lui Petru cel Mare, care considera și complotul, și omorul, și purtarea de barbă, și tăierea unui arbore prohibit ca fapte de aceeași importanță, vrednice de pedeapsa cu moartea, de vreme ce toate acestea vinovatul le-a săvârșit deopotrivă sfidând mânia țarului”.¹

Nu poate fi neglijat nici următorul argument: după cum rezultă din dispozițiile alin.(1) art.2 CP RM și art.1 CP Rom., legea penală apără, împotriva infracțiunilor, ordinea de drept. Dar legea penală este o totalitate de norme juridice penale; în această ipoteză, dacă am susține teoria normativistă a obiectului infracțiunii, ar trebui să punem sub îndoială capacitatea legii penale să apere, împotriva infracțiunilor, ordinea de drept. Într-adevăr, dacă normele penale constituie obiectul infracțiunii, pot oare ele să apere (vătămate fiind), împotriva infracțiunilor, ordinea de drept? Evident că nu.

Așadar, teoria normativistă a obiectului infracțiunii nu poate fi sprijinită, deoarece îi lipsește temeinicia științifică.

În expunerea de până acum, obiectul apărării penale a fost caracterizat în linii mari, *grosso modo*. Definiția noțiunii generale a obiectului infracțiunii, care corespunde acestei caracteristici de ansamblu, are, desigur, o mare însemnătate cognitiv-științifică și practico-aplicativă. Descoperirea conținutului acestei noțiuni permite, în special: stabilirea de către legiuitor a limitelor apărării penale a relațiilor sociale, iar, implicit, și a cercului de fapte care pot fi atribuite la faptele penale; indicarea pericolului social al faptei în calitate de criteriu sigur care permite disocierea infracțiunii de alte fapte ilicite; soluționarea altor probleme majore ale dreptului penal.

Cu toate acestea, nu poate fi trecut cu vederea faptul că indicarea notei caracteristice a noțiunii generale a obiectului infracțiunii are o însemnătate restrânsă. Oprirea la acest nivel de cercetare face imposibilă soluționarea corectă și profundă a multiplelor probleme ce țin de contracararea fenomenului infracțional. Autorul A.N. Trainin a afirmat, pe drept cuvânt, că este insuficient a te

¹ Н.С. Таганцев. Русское уголовное право: Лекции. Часть Общая. Том I, p.29.

limita doar la declararea în calitate de obiect al infracțiunii a relațiilor sociale, deoarece, în mod firesc, ele nu pot exprima deosebiri privind obiectul care caracterizează conținutul infracțiunii concrete respective sau grupul dat de infracțiuni. Pentru aceasta – pentru reflectarea specificului unei infracțiuni concrete sau al unui grup concret de infracțiuni, obiectul, în calitate de element al conținutului de infracțiune, trebuie să dobândească neapărat noi trăsături individuale.¹

Semnificația științifică și practică a concretizării obiectelor apărării penale este subliniată și de alți autori: “Dacă obiectul infracțiunii îl formează relațiile sociale, atunci este important a stabili ce trebuie de înțeles prin acestea, întrucât de explicarea acestei chestiuni depinde definirea corectă a noțiunii de obiect al infracțiunii, precum și soluționarea problemei privind atât legitimitatea clasificării tripartite a obiectului infracțiunii, încetățenite în știința dreptului penal, cât și justetea recunoașterii existenței obiectului material al infracțiunii aparte de obiectul juridic al infracțiunii etc.”.²

În acest fel, devine clar că este necesar a face o trecere de la stabilirea noțiunii generale a obiectului de apărare penală la determinarea categoriilor concrete de obiect al infracțiunii. Însă, pentru aceasta este nevoie, întâi de toate, de a elucida conținutul, elementele, structura lăuntrică a relației sociale. În context, autorul B.S. Nikiforov indică, absolut întemeiat, că numai pe această bază poate fi obținută o reprezentare clară despre esența “mecanismului” cauzării prejudiciului relațiilor sociale,³ iar, în consecință, și despre pericolul pentru societate al unor sau altor fapte, declarate în calitate de infracțiuni, obținând astfel un instrument care ar permite calificarea exactă, potrivit articolelor corespunzătoare din legea penală, a faptelor socialmente periculoase.

În legătură cu cele expuse, înainte de a trece la examinarea altor probleme disputate referitoare la studiul obiectului infracțiunii, trebuie să clarificăm aspectele neelucidate ale conceptului de relație socială.

Abordând problema elucidării acestor aspecte, este necesar, în primul rând, de a analiza toate considerațiile enunțate vizavi de ele în literatura de specialitate și de a stabili dacă aceste considerații sunt suficiente pentru a servi ca temelie sigură pentru rezolvarea corectă a chestiunilor de ordin penal. Însă, de la bun început, frapează faptul că teoria dreptului penal nu acordă atenție cuvenită problemei puse în prim-plan. Trebuie de constatat că și în lucrările dedicate teoriei generale a dreptului chestiunii despre noțiunea de relație socială i se acordă o atenție mult redusă.

¹ Vezi: A.N. Trainin. Teoria generală a conținutului infracțiunii, p.117-118.

² Б.С. Никифоров. Объект преступления по советскому уголовному праву, p.6-7; М.А. Гельфер. Некоторые вопросы общего учения об объекте преступления в советском уголовном праве, p.41.

³ Vezi: Б.С. Никифоров. Op. cit., p.29.

Astfel, L.S. Iavici, într-o lucrare a sa special consacrată studiului problemelor ce țin de reglementarea juridică a relațiilor sociale, se rezumă în a spune că relațiile sociale concrete se compun din conduita oamenilor, din diversele fapte ale lor.¹

Un alt teoretician al dreptului, I.S. Samoșcenko, arată: “Relațiile sociale reprezintă anumite legături între oameni, stabilite în viață și în cadrul activităților concrete”.²

Savantul S.S. Alekseev menționează că pentru oricare relație socială sunt caracteristice două particularități: 1) o anumită legătură între indivizi, exprimată printr-o poziție reciprocă determinată, și 2) caracterul social al acestei legături.³

În studiile consacrate în special cercetării obiectului infracțiunii sunt făcute, de regulă, doar observații lapidare, controversate și nu întotdeauna clare privind noțiunea, conținutul și structura relațiilor sociale.

Astfel, savantul penalist M.A. Ghelfer socoate că relațiile sociale sunt “acele raporturi și legături care se stabilesc între oameni în procesul de producție. Relațiile sociale se manifestă în raporturile, actele, conduita oamenilor”.⁴

Aproape în aceeași manieră definește noțiunea de relații sociale și autorul Ia.M. Brainin: “Prin relații sociale se înțelege astfel de raporturi dintre oameni în procesul activității și comunicării concentrate a acestora, care sunt stabilite și sprijinite de clasa politică dominantă în interesele sale... Relațiile sociale încorporează nu numai acțiunile și corelațiile interumane, ci și persoanele înseși, din ale căror acțiuni și conexiuni se compun aceste relații sociale”.⁵

Nu este greu de remarcat insuficiența absolută a formulărilor reproduse. În realitate, în ele se atenționează numai asupra unui singur indice, care este și așa destul de evident: relațiile sociale sunt relații între oameni. În același timp, nu se dezvăluie fondul conținutului conceptelor “relații”, “conexiuni”, “conduită” a oamenilor, nu se arată formele acestor relații, precum și manifestarea lor concretă.

În context, un aspect mai preferabil au definițiile propuse de către autorul V.N. Kudreavțev și un grup de autori penaliști leningrădeni. Astfel, numitul autor opinează: “Orice relație socială se exprimă fie în acțiunile oamenilor, fie într-o anumită atitudine reciprocă a acestora; ea are uneori premise (condiții)

¹ Vezi: Л.С. Явич. Проблемы правового регулирования общественных отношений, р.74.

² И.С. Самощенко. Понятие правонарушения по советскому законодательству. - Москва, 1963, р.117.

³ Vezi: С.С. Алексеев. Общие теоретические проблемы системы права. - Москва: Госюриздат, 1961, р.38-40.

⁴ М.А. Гельфер. Некоторые вопросы общего учения об объектах преступления в советском уголовном праве, р.42-43.

⁵ Я.М. Брайнин. Уголовная ответственность и ее основание в советском уголовном праве, р.163, 165.

materiale ale existenței sale și poate fi fixată în anumite forme materiale”.¹ Într-o altă lucrare, același autor menționează: “Relația socială se poate manifesta în două forme: fie în formă de legătură socială, poziție vizavi de alți oameni (această formă poate fi privită ca facultatea ori necesitatea socială de a avea o anume conduită), fie în formă de conduită faptică, de activitate practică a oamenilor”.²

După părerea unor autori penaliști leningrădeni, “relația socială reprezintă o relație între persoane (fizice și juridice) cu privire la bunuri materiale sau la acțiuni care sunt săvârșite sau trebuie săvârșite de subiecții care participă la această relație”.³

În aceste din urmă exemple se conturează cele mai tipice forme de existență a relațiilor sociale, precum și se indică (ce-i drept, într-o manieră prea abstractă) elementele din care se compune o relație socială. Datorită acestora, definițiile de acest gen întredeschid unele posibilități de soluționare a problemei privind definirea mai precisă a conceptului de relație socială. Totodată, nici aceste definiții nu sunt suficiente. Astfel, rămâne nelămurit dacă există relații care în realitatea obiectivă evoluează întotdeauna sub formă de poziție, statornicită într-un fel sau altul, a oamenilor unul față de altul, fie numai sub formă de activitate umană, fie aceste forme pot fi specifice, concomitent ori alternativ, pentru una și aceeași relație. În legătură cu aceasta apare întrebarea: pot oare ambele forme de relații sociale să servească în calitate de obiect de apărare penală?

La fel, rămân neelucidate structura elementelor relației sociale și rolul acestor elemente, nu e clar care din ele sunt “lovite” de conduita infracțională etc. Fără a limpezi aceste aspecte, devine imposibil a rezolva corect problema privind noțiunea și conținutul obiectului de apărare penală. Analiza elementelor structurale ale relației sociale va permite stabilirea mecanismului de “spargere”⁴ a relațiilor sociale.

Bineînțeles, ar fi incorect să afirmăm că autorii, care au atins problemele obiectului de infracțiune, nu au întreprins, în genere, încercări de a dezvălui conținutul noțiunii de relație socială ori de a caracteriza elementele constitutive ale relației sociale. Însă, concluziile acestor autori sunt, în mare parte, antagone, nefiind, de regulă, fundamentate de argumente necesare.

Conform opiniei lui V.N. Kudreavțev, elementele relației sociale sunt: 1) subiectele acesteia, 2) activitatea acestor subiecte sau poziția lor reciprocă determinată și, uneori, 3) premisele (condițiile) materiale de existență a acestei

¹ В.Н. Кудрявцев. К вопросу о соотношении объекта и предмета преступления, p.53.

² В.Н. Кудрявцев. Объективная сторона преступления. - Москва, 1960, p.143-144.

³ Курс советского уголовного права: Часть Общая. Том I / Под ред. Н.А. Беляева. - Ленинград: Издательство ЛГУ, 1968, p.304.

⁴ În acest sens, menționăm că din punctul de vedere al evoluției sale semantice, termenul “infracțiune” provine de la latinescul “infractio”, ceea ce înseamnă “spargere”.

relații.¹ Aproximativ aceleași considerente au fost expuse de către G.A. Krigher², A.A. Piontkovski³ și V.K. Glistin⁴.

Autorul Ia.M. Brainin atribuie la elementele relației sociale: a) subiectele sau participanții la această relație, 2) acțiunile lor ori poziția lor unul față de altul, 3) interesele protejate de lege ale subiectelor relației sociale și 4) expresia materială a acestora sub forma unor obiecte materiale, lucruri sau altor valori materiale.⁵

El menționează totodată că de cele mai dese ori “obiectul infracțiunii este desemnat în textul legii nu în chip de relație socială corespunzătoare, ci în chip de acel element al relației sociale respective, căruia făptuitorul îi aduce atingere nemijlocită. Însă, indiferent de profilarea chipului obiectului infracțiunii în textul legii, acesta întotdeauna apare în calitate de relație socială concretă”.⁶

Trebuie de subliniat că ultima afirmație a lui Ia.M. Brainin este extrem de importantă, mai ales în ce privește critica la care el supune punctele de vedere care nu recunosc relația socială în calitate de obiect al apărării penale.

Revenind la opiniile referitoare la structura relației sociale, este necesar a menționa că A.V. Kuznețov atribuie, ca și autorul precedent, “interesul” la șirul de elemente ale relației sociale.⁷

G.V. Șelkovkin consideră că elementele relației sociale sunt: a) participanții, adică subiectele relației sociale, ca titulari ai unor interese determinate, aflate sub protecția legii penale; b) raporturile dintre participanți, sub formă de acțiuni, activitate obiectivizată, facultate de a acționa într-un anume mod sau de a se afla într-o anume stare; c) premisele de ordin material sau de alt ordin, care evoluează ca pretext pentru apariția și existența relației sociale, în special obiectele materiale ale infracțiunii.⁸ Ca și Ia.M. Brainin, el consideră, absolut întemeiat, că “în

¹ Vezi: В.Н. Кудрявцев. Объективная сторона преступления, p.144, 148-149.

² Vezi: Г.А. Кригер. К вопросу о понятии объекта преступления в советском уголовном праве, p.123.

³ Vezi: А.А. Пионтковский. Учение о преступлении по советскому уголовному праву. - Москва: Госюриздат, 1961, p.138-140.

⁴ Vezi: В.К. Глистин. Общественные отношения как объект преступления по советскому уголовному праву // Правоведение. - 1966. - №2. - P.90.

⁵ Vezi: Я.М. Брайнин. Уголовная ответственность и ее основание в советском уголовном праве, p.167.

⁶ Ibidem.

⁷ Vezi: А.В. Кузнецов. Уголовно-правовая охрана интересов личности в СССР. - Москва: Юридическая литература, 1969, p.28.

⁸ Vezi: Г.В. Шелковкин. Последствия хищений социалистического имущества и их уголовно-правовое значение: Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. - Свердловск, 1970, p.11.

toate cazurile, influențarea asupra unor elemente aparte semnifică, în ultimă instanță, atentarea asupra relației sociale în ansamblul ei”.¹

Reieșind din faptul că între subiectele relației sociale și relația socială propriu-zisă există o unitate indisolubilă, autorul V.G. Smirnov renunță, practic, în genere, de la dezmembrarea de orice fel a relației sociale în elemente constitutive.² În fond, aceeași opinie o promovează M.I. Fiodorov³ și M.A. Ghelfer⁴. Ultimul evidențiază în mod deosebit că entitatea materială, în legătură cu care oamenii intră într-o relație, “nu este cuprinsă de conținutul relației sociale”.⁵

Evident, tezele enunțate mai sus denotă o divergență care privește o serie întreagă de momente esențiale: 1) volumul (cantitatea) elementelor care formează relația socială; 2) conținutul acestor elemente; 3) gradul de concretizare a termenilor chemați să desemneze un element sau altul. Nu poate fi ignorat faptul că în lucrările autorilor nominalizați nici nu se pune măcar în discuție problema interdependenței elementelor relației sociale, a rolului și a funcțiilor pe care acestea le îndeplinesc în cadrul relației respective. Mai mult, unii autori pun sub semnul întrebării chiar posibilitatea sau oportunitatea defalcării elementelor în cadrul relației sociale.

Între timp, explicarea aspectelor respective are o însemnătate majoră pentru soluționarea cu succes a problemelor obiectului de apărare penală. În context, devine clar că controversele și divergențele din literatura de specialitate, care au existat până acum, sunt generate anume de insuficienta atenție acordată conținutului și structurii relației sociale.

Cea mai desfășurată concepție a relației sociale a fost propusă de către B.S. Nikiforov. Această concepție nu a atras obiecții serioase în literatură. Mai mult, ea nu a fost supusă estimării și analizei critice, nu a atras atenția cuvenită a cercetătorilor problemelor privind obiectul infracțiunii.

De exemplu, unii autori, reproducând ideile lui B.S. Nikiforov, s-au limitat la aprecierea pe care le-au dat-o ca fiind corecte, iar critica și-au îndreptat-o nu în adresa concepției lui, ci doar împotriva concluziilor cu relevanță penală, pe care le-a făcut B.S. Nikiforov privitor la relația socială.⁶

¹ Vezi: Г.В. Шелковкин. Последствия хищений социалистического имущества и их уголовно-правовое значение, p.12.

² Vezi: В.Г. Смирнов. Функции советского уголовного права. - Ленинград: Издательство ЛГУ, 1965, p.54.

³ Vezi: М.И. Фёдоров. Понятие объекта преступления по советскому уголовному праву, p.182.

⁴ Vezi: М.А. Гельфер. Некоторые вопросы общего учения об объектах преступления в советском уголовном праве, p.43.

⁵ Ibidem.

⁶ Vezi: Курс советского уголовного права: Часть Общая. Том I / Под ред. Н.А. Беляева, p.292.

Unica excepție în acest sens este poziția lui M.A. Ghelfer care a reacționat cu vehemență împotriva aserțiunilor lui B.S. Nikiforov, considerând că ultimul, chipurile, identifică structura relației sociale cu structura raportului juridic.¹

Se pare că în critica lui M.A. Ghelfer există totuși un grăunte rațional, deoarece tentativa de a face concluzii despre noțiunea generală a relației sociale pornind de la trăsăturile raportului juridic (care constituie nu altceva decât o specie a relației sociale, care posedă, firește, anumite trăsături proprii doar ei) este primejdioasă din punct de vedere metodologic și poate conduce, în principiu, la identificarea calităților unui tip aparte cu calitățile întregii categorii.

Însă, *primo*, M.A. Ghelfer nu a supus unei analize critice concrete poziția lui B.S. Nikiforov anume în acest aspect; *secundo*, utilizând teoria generală a raportului juridic, B.S. Nikiforov nu identifică deloc relațiile sociale cu raporturile juridice; și, *tertio*, anume ceea ce B.S. Nikiforov a împrumutat din teoria generală a raportului juridic este fundamentat teoretic, iar neajunsurile concepției sale au cu totul alte cauze.

Ar fi mai potrivit a-l critica pe Nikiforov pentru faptul că nu a utilizat în deplină măsură potențialul teoriei generale a raportului juridic. În special, el a trecut cu vederea un element atât de important al raportului juridic cum este obiectul raportului juridic. Asupra acestei împrejurări a indicat absolut întemeiat savantul V.K. Glistin².

Dar ce înțelege autorul B.S. Nikiforov prin relație socială? După părerea lui, relația socială “este fie o anumită poziție a oamenilor unul față de altul, fie activitatea socială a acestor oameni, corespunzătoare poziției lor în societate, fie și una și alta simultan”.³

Remarcând corect că relația socială constituie o totalitate a diferitelor elemente sau laturi, autorul citat atribuie la șirul acestor elemente: 1) participanții la relațiile sociale (aceștia reprezintă niște instituții sociale, adică oameni care evoluează ca indivizi aparte ori ca colectivități de indivizi), 2) relațiile propriu-zise în cadrul subiectelor nominalizate sau relațiile reciproce (relațiile apar fie în formă de posibilitate de coexistență normală a subiectelor corespunzătoare, fie în formă de funcționare sau activitate cuvenită a subiectelor) și 3) condițiile de activitate și de funcționare normală a participanților la relațiile sociale.⁴

¹ Vezi: M.A. Гельфер. Некоторые вопросы общего учения об объектах преступления в советском уголовном праве, p.41-43.

² Vezi: В.К. Глистин. Общественные отношения как объект преступления по советскому уголовному праву, p.88, 90, 91.

³ Б.С. Никифоров. Объект преступления по советскому уголовному праву, p.64.

⁴ Ibidem, p.29-30.

B.S. Nikiforov socoate fiecare din aceste elemente ca fiind tipice și obligatorii pentru oricare relație socială și, respectiv, ca fiind parte componentă a fiecărei asemenea relații.

Astfel, el menționează: “Participantii la relațiile sociale, titulari ai anumitor interese ocrotite de drept, sunt acele instituții sociale și de stat, cărora infracțiunea le pricinuieste daune și care sunt cuprinse de noțiunea de relație socială protejată de dreptul penal, deci de noțiunea de obiect al infracțiunii; totodată, acești participanți, împreună cu interesele sale, formează partea componentă a obiectului infracțiunii”.¹ Raționamente similare el a exprimat și cu privire la relația socială în accepțiunea ei îngustă, precum și la condițiile de realizare a acesteia.²

În afară de aceste elemente, obligatorii pentru toate relațiile sociale, B.S. Nikiforov admite existența și celui de-al patrulea element, atribuindu-i, după toate probabilitățile, un statut facultativ. Acest element nu a primit o denumire exactă, fiind reliefat de autor, de obicei, prin sintagma “obiect material”, deja cunoscută în știința dreptului penal: “Relațiile interumane în societate includ, deseori, atât diferite genuri de stări și procese, cât și diverse entități ale lumii materiale și nemateriale – mijloace de producție, rezultatele muncii, documente de diferite feluri, informații variate etc. Nefiind relații sociale propriu-zise, acestea intră în “componentă” ultimelor și constituie partea lor integrantă”.³

Analizând opiniile prezentate, este necesar, întâi de toate, ca și în cazul aprecierii oricărei teorii, de a determina pozițiile de pe care se face respectiva apreciere.

În legătură cu aceasta, trebuie de spus că B.S. Nikiforov are deplină dreptate când examinează relația socială în calitate de fenomen “ce reprezintă totalitatea diferitelor elemente sau laturi, care pot fi separate unul de altul doar în procesul analizei teoretice”.⁴

Rezultă că relația socială reprezintă un sistem social determinat.

Prin sistem se înțelege un ansamblu de elemente (principii, reguli, forțe etc.) dependente între ele și formând un întreg organizat, care pune ordine într-un domeniu de gândire teoretică, reglementează clasificarea materialului într-un domeniu de științe ale naturii sau face ca o activitate practică să funcționeze potrivit scopului urmărit.⁵ Faptul că orice relație, inclusiv cea socială, trebuie examinată și analizată anume ca pe un sistem, este specificat de mai mulți autori.

¹ Б.С. Никифоров. Объект преступления по советскому уголовному праву, p.50.

² Ibidem, p.69, 72, 106.

³ Ibidem, p.132.

⁴ Ibidem, p.29.

⁵ Dicționarul explicativ al limbii române / Sub red. lui I.Coteanu, L.Seche, M.Seche. - București: Univers enciclopedic, 1998, p.993.

Astfel, I.I. Novinski remarcă în mod special că o relație este un sistem și, de aceea, vorbind despre o relație, este necesar a scoate în evidență conținutul și structura ei: "... structura relației este, în primul rând, un ansamblu de obiecte care se află într-o stare de interconexiune și delimitare reciprocă".¹ În calitate de sistem este privită relația socială și de către L.I. Uemov.²

Dar oricare sistem presupune: în primul rând, existența unui anumit număr de elemente (nu mai puțin de două); în al doilea rând, aceste elemente "trebuie să aibă între ele legături reale, altfel acestea vor forma o mulțime total sau parțial ordonată, dar nici pe departe un sistem"³; în al treilea rând, gradul de coordonare între elemente trebuie să se exprime "prin diferite dependențe funcționale ... care corespund diverselor însușiri și raporturi ale sistemului, stărilor și comportamentului lui".⁴

Conchidem că elementele sistemice, iar, implicit, și elementele relației sociale, nu pot fi privite ca niște componente simple, ca și cum ar fi niște piese din care se compune un puzzle, ci reprezintă fenomene deosebite, cu calități specifice, a căror interconexiune și interdependență, manifestându-se ca funcții ale acestor fenomene, formează sistemul dat.

În context, analizând noțiunea de relație socială, este nevoie a stabili nu numai componența elementelor, ci și funcțiile care sunt proprii fiecărui element, precum și caracterul interconexiunii între elemente.

În acest context, adresându-ne la concepția lui B.S. Nikiforov cu privire la relația socială, trebuie să recunoaștem că el nu a determinat suficient de clar funcțiile fiecăruia din elementele constitutive pe care le-a numit. Este nevoie să facem totuși o rezervă cu privire la faptul că funcțiile și tipul de interconexiune a unor asemenea elemente relaționale, ca participantul (titularul, subiectul) la relația socială și "relația propriu-zisă", sunt caracterizate satisfăcător de autor.

Dar să vedem, care sunt funcțiile celor două elemente și în ce constă interconexiunea dintre ele în opinia lui B.S. Nikiforov?

Rolul subiectelor relațiilor sociale e predeterminat de faptul că ele reprezintă întruparea corporală a anumitor interese sociale, expresia "substanțială" a relațiilor sociale corespunzătoare, substratul lor material.

La rândul său, ceea ce numește B.S. Nikiforov "relație propriu-zisă" reprezintă "unica formă posibilă" de existență a subiectelor în societate. Această formă este dezvăluită de el prin categoria de "interes" al subiectului sau categoria de

¹ И.И. Новинский. Понятие связи в философии. - Москва: Высшая школа, 1961, p.50, 136.

² Vezi: Л.И. Уемов. Вещи, свойства и отношения. - Москва: Издательство Академии Наук, 1963, p.21, 25.

³ В.С. Тютин. Системно-структурный подход и специфика философского знания // Вопросы философии. - 1968. - №11. - P.48.

⁴ Ibidem.

“facultate” a individului de a acționa într-un anume mod sau de a se afla într-o anume stare. În acest fel, “relația propriu-zisă” constituie expresia directă a interesului respectiv aparținând unui subiect determinat sau nota caracteristică a acelor facultăți sociale care, în totalitatea lor, asigură existența normală a subiectului în societate.

Termenul “facultate” este folosit de B.S. Nikiforov “pentru desemnarea “lipsei de stingherire”, asigurate de lege, în exercitarea conduitei oamenilor, care reprezintă realizarea dreptului subiectiv oferit acestora de lege; pentru desemnarea faptului că în cazul în care cineva va încerca să stingherească săvârșirea acțiunilor necesare realizării dreptului, fie se va abține să săvârșască o acțiune cerută de lege, legea îl lipsește de protecție juridică”.¹

Fără a combate, în principiu, legitimitatea acestui aspect de folosire a termenului menționat, ar fi util de remarcat că el se referă doar la raporturile juridice și, de aceea, este inaplicabil pentru caracterizarea altor tipuri de relații sociale. În fond, autorul are totuși dreptate când spune că termenul “facultate” poate fi utilizat, iar, uneori, trebuie utilizat nu în sensul de a-l contrapune “realității”, ci pentru a desemna o asemenea stare a obiectului care exprimă că existența sau funcționarea acestuia într-o anumită direcție ori sferă este pusă în siguranță. Numai că această “punere în siguranță” nu trebuie să se reducă la măsuri juridice, o dată ce este vorba de relații sociale în general. Facultățile sociale ale subiectelor sunt reale datorită faptului că sunt puse în siguranță de întreaga ordine socială, de întreg ansamblul de relații juridice, economice, politice, religioase, etico-morale și de alt tip din sânul societății.

“Relația propriu-zisă” constituie nu altceva decât conținutul relației sociale, adică are înțelesul de facultate socială care aparține subiectului respectiv.

În acest plan, devine evidentă legătura strânsă, indestructibilă dintre participantul la relația socială și însăși această relație. Aceasta i-a permis lui B.S. Nikiforov să formuleze o concluzie extrem de importantă, care trebuie acceptată fără reticențe: “Ambele momente indicate se întrepătrund atât de mult, încât la examinarea chestiunii privind orientarea infracțiunii contra unui obiect determinat ar fi mai mult decât artificial să separăm interesul și titularul acestuia, relațiile sociale și participanții la ele”². Punctul lui de vedere a fost sprijinit pe deplin și de către autorul E.A. Frolov.³

Într-adevăr, “datorită faptului că relația socială reprezintă un anumit sistem, ea poate exista numai în integralitatea sa. De aceea, dacă componentele acestui sistem se modifica sau se pierde unul din elementele respective ale sistemului,

¹ Б.С. Никифоров. Объект преступления по советскому уголовному праву, р.70-71.

² Ibidem, p.31.

³ Vezi: E.A. Фролов. Объект уголовно-правовой охраны и общее понятие хищения социалистического имущества, р.66-117.

în consecință se modifică sau își încetează existența însăși relația socială. Studiarea relației sociale ca sistem integral, ca un tot permite formularea unei concluzii importante: fiecare din elementele componente ale sistemului, fiind extras din acest sistem, nu poate în mod automat să reflecte la justa valoare esența relației respective”.¹

Mai mult ca atât, “esența socială a fiecăruia din elementele care fac parte din structura relației sociale nu poate coincide cu însăși relația nici după volum, nici după conținut. Acest lucru se explică prin faptul că sistemul integral întotdeauna reprezintă un ansamblu determinat de elemente, a căror interacțiune implică prezența unor noi calități integrale, care însă nu sunt specifice pentru părțile ce îl compun”.² În acest sens este de reținut aprecierea lui R.Nozick, conform căreia “un anume lucru are valoare intrinsecă în măsura în care el este unificat organic. Unitatea sa organică este valoarea sa. În orice caz, structura valorii este constituită din chiar structura unității organice”.³

Dar, revenind la concepția relației sociale, propusă de B.S. Nikiforov, ne amintim că acesta a sugerat evidențierea încă a două elemente structurale: 1) condițiile de realizare a facultății sociale și 2) “stările și procesele de tip diferit, precum și obiectele lumii materiale și nemateriale”.⁴ *Brevitatis causa*, vom denumi ultimul element “obiect material” al relației sociale (a nu se confunda cu obiectul material al infracțiunii).

Autorul nu a reușit să descopere suficient de convingător funcțiile celor două elemente și particularitățile interconexiunii lor cu celelalte elemente ale relației sociale. Aceasta frapează mai ales în cazul “obiectului material” al relației sociale. Firește, neelucidând înțelesul expresiei “obiect material”, neexplicând care anume stări, procese, obiecte se circumscriu acestei noțiuni, neindicând ce loc și în ce fel de relații ocupă acest element, B.S. Nikiforov a fost lipsit de posibilitatea de a dezvălui funcțiile acestuia, precum și caracterul interacțiunii lui cu celelalte elemente. În legătură cu aceasta, a rămas neclar: este oare “obiectul material” element al relației sociale și trebuie el oare evidențiat?

O categorie esențială în concepția analizată o reprezintă așa-numitele “condiții de existență și de funcționare normală” a fiecărei instituții sociale: a persoanei, a colectivității, a statului, a societății etc. Aceste condiții sunt recunoscute de către autorul respectiv ca element obligatoriu al oricărei relații sociale.

¹ В.Я. Таций. Объект и предмет преступления по советскому уголовному праву. - Харьков, 1982, p.18-19.

² В.С. Тютин. Отражение, система, кибернетика. - Москва: Издательство Академии Наук, 1972, с.8-28.

³ R.Nozick. Valoare și sens // Valorile și adevărul moral. - București: Alternative, 1995, p.177.

⁴ Б.С. Никифоров. Объект преступления по советскому уголовному праву, p.30, 106, 132.

Mai mult, B.S. Nikiforov acordă “condițiilor” o importanță atât de mare, încât, ajungând la concluzii, le numește în calitate de obiect al infracțiunii.¹ Însă, cercetarea problemei în cauză relevă faptul că “condițiile” nu constituie elementul structural al relației sociale, cu atât mai mult nu pot fi recunoscute ca obiect al infracțiunii.

În mod surprinzător, în pofida însemnătății majore acordate “condițiilor”, autorul citat analizează foarte sumar aspectele caracteristice ale acestui element. În fond, B.S. Nikiforov nu aduce argumente suficient de solide, care ar fundamenta necesitatea prezenței acestui element în componența relației sociale. În plus, stabilind că facultățile sociale, pe de o parte, și condițiile de realizare a acestora, pe de altă parte, sunt elemente autonome ale relației sociale, autorul admite că în cadrul aceleiași relații sociale unul și același fenomen poate să se prezinte ba ca facultate socială, ba în calitate de condiție de realizare a acesteia. De exemplu, într-un caz, facultatea de a trăi este văzută ca facultate socială a persoanei², iar în alt caz viața omului este privită deja ca o condiție de existență a persoanei.³ Or, dacă recunoaștem că una și aceeași relație socială este obiect de apărare penală, nu putem examina unul și același fenomen ba ca facultate socială, ba în calitate de condiție de realizare a acestei facultăți. În cazul dat, aspectul examinării trebuie să fie permanent unul și același. Prin urmare, nu este corectă “transformarea” reciprocă a “condițiilor” în facultăți sociale, la propria apreciere sau în funcție de modificările din legislație.

Aceste obiecții pun la îndoială oportunitatea recunoașterii așa-numitelor “condiții de realizare a facultăților sociale” ca element al relației sociale. Această îndoială evoluează în convingerea privind ilegitimitatea evidențierii “condițiilor” ca element structural de sine stătător al relației sociale, atunci când examinăm problema respectivă de pe pozițiile teoriei generale a dreptului, sociologiei și filosofiei.

Într-adevăr, dacă ne vom adresa la lucrările de teorie generală a dreptului, vom observa că aproape nici unul din autori nu numește “condițiile” în calitate de element al unui astfel de tip de relație socială cum este raportul juridic.⁴ Or, autorul B.S. Nikiforov examinează problema structurii relației sociale pornind, în principal, de la noțiunea de raport juridic.

¹ Vezi: Б.С. Никифоров. Объект преступления по советскому уголовному праву, p.33, 106, 115-116.

² Ibidem, p.93.

³ Ibidem, p.118.

⁴ Vezi: Л.С. Явич. Проблемы правового регулирования общественных отношений, p.119-132; Теория государства и права / Под ред. К.А. Мокичева. - Москва, 1965, p.472-492; Ю.К. Толстой. К теории правоотношений. - Ленинград: Издательство ЛГУ, 1959, p.33, 65.

Cu toate acestea, nu poate fi ignorat faptul că unii autori¹ indicau totuși “con condițiile de apariție și dezvoltare a relațiilor sociale” în calitate de element integrat al raportului juridic. Însă, la o cercetare mai atentă a acestor “condiții”, se poate depista că ele reprezintă nu altceva decât niște fapte juridice, adică astfel de circumstanțe care duc la apariția, modificarea sau stingerea raporturilor juridice.² În mod vădit, “con condițiile” constituie, în fond, nu elemente ale raportului juridic, ci doar niște premise ale acestuia, niște factori exteriori raportului juridic, care preexistă acestuia și nu depind de el.

Nu în zadar, S.S. Alekseev va renunța ulterior de a mai considera “con condițiile” ca element al raportului juridic: “... raportul juridic... înglobează următoarele elemente principale: a) subiectele de drept...; b) conținutul raportului juridic...; c) obiectele raportului juridic”.³ Această afirmație nu lasă nici un dubiu că “con condițiile” sunt scoase după limitele raportului juridic și se află în afara compo nentei lui.

Condițiile de apariție și realizare a relațiilor sociale de asemenea nu pot fi incluse în componența acestor relații și din punct de vedere filosofic și sociolo gic: “Condiția este o categorie filosofică care exprimă relația obiectului față de fenomenele ce îl înconjoară, fără care el nu poate exista. Însuși obiectul evoluează ca ceva condițional, iar condiția – ca diversitate a lumii obiective, exterioară obiectului”.⁴ Exterioritatea condiției desemnează mediul extern în care obiectul apare, există și se dezvoltă. De aici rezultă că condițiile de existență și realizare a relației sociale constituie nu elementul ei interior, ci, dimpotrivă, este un feno men cu mult mai amplu și voluminos decât o relație socială concretă.

Astfel, se poate constata că, deși concepția relației sociale, propusă de B.S. Nikiforov, conține o serie de idei corecte, care permit abordarea chestiunii privind conținutul real al obiectului infracțiunii, ea totuși nu poate fi recunos cută ca pe deplin satisfăcătoare. Argumentăm: în cadrul ei nu sunt determinate locul și rolul “obiectului material” al relației sociale, precum și ale obiectului propriu-zis al relației sociale. De asemenea, nu este elucidat conținutul relației sociale, indicat prin expresia “facultate socială”. De aceea, căutările soluției corecte a problemei menționate trebuie continuate până la clarificarea deplină a compo nentei, funcțiilor și interconexiunii elementelor care formează relația socială.

¹ Vezi: В. Кнапп. По поводу дискуссии о системе права // Советское государство и право. - 1957. - №5. - P.116; И.А. Ребане. О построении системы отраслей права // Советское госу дарство и право. - 1958. - № 1. - P.103; С.С. Алексеев. Предмет советского социалистичес кого гражданского права, p.118.

² Vezi: С.С. Алексеев. Общие теоретические проблемы системы права, p.40; G.Vrabie. Teoria generală a dreptului. - Iași: “Ștefan Procopiu”, 1993, p.127.

³ С.С. Алексеев. Общая теория права. Выпуск II, p.68.

⁴ Философский словарь / Под ред. М.М. Розенталя и П.Ф. Юдина. - Москва, 1968, p.370.

Categoria filosofică “relație”, precum și noțiunea mai îngustă (după volum, dar nu după conținut) “relație socială”, care derivă din prima, reprezintă niște fenomene complexe și multiaspectuale, care privesc cele mai variate procese ce derulează în societate și în natură. Se înțelege de la sine că cercetarea lor multilaterală, studierea trăsăturilor și valențelor proprii acestor fenomene nu face parte din sarcina științei dreptului, ci se raportează la obiectul de studiu al filosofiei și sociologiei. Iar sarcina specialiștilor în știința dreptului trebuie să fie, în principiu, mult mai specializată – analiza și explicarea doar a aspectelor juridice și, în special, penale ale noțiunii “relație socială”. Bineînțeles, la baza unei astfel de analize trebuie să fie puse concluziile făcute de știința filosofică și cea socio-logică.

S-a putut observa că în cazurile de caracterizare a noțiunii “relație socială” în literatură ea este definită, în linii generale, ca o legătură între două sau mai multe subiecte sociale. Totodată, se remarcă, în mod întemeiat, anumite particularități ale acestei legături, care o deosebesc, în calitate de tip special, de alte legături din realitatea obiectivă, în special, de legăturile din cadrul naturii. Astfel, se relevă că relațiile sociale sunt asemenea relații care privesc societatea omenească și care cuplează oamenii între ei în procesul existenței lor sociale; că aceste relații denotă un grad mai înalt sau mai redus de conștientizare; că sunt, în esență, intermediare și tipice; că sunt evaluabile; că vădesc o anumită normativitate.

Totuși, trebuie de reținut că reducerea noțiunii de relație doar la conceptul de legătură nu este corectă. Relația nu poate fi identificată cu legătura, prima categorie fiind mai evoluată și mai complexă decât a doua. Conform opiniei autorului A.P. Șeptulin, “noțiunea de relație cuprinde nu doar legăturile dintre fenomenele realității, dar și separarea, izolarea acestora, nu doar dependența reciprocă a acestor fenomene, dar și o anumită independență”.¹ În calitate de exemplu de relații, în care pe prim-plan se situează “nu legătura dintre fenomene, ci izolarea (separarea) lor, și în care modificările unui fenomen nu influențează pe celelalte, nu atrage modificarea ultimelor”², pot servi relațiile de proprietate, atunci când reducerea sau sporirea cantitativă a averii proprietarului, survenită în rezultatul consumului productiv sau neproductiv, nu generează modificări corespunzătoare (în mod direct, cel puțin) în patrimoniul tuturor celorlalte persoane care nu sunt coproprietarii averii respective.

Cele menționate nu trebuie să conducă la ideea precum că există astfel de relații, pentru care este specifică numai izolarea sau delimitarea fenomenelor pe fondul lipsei depline de orice legături între acestea, fie, din contra, astfel de relații în care fenomenele, aflate în legătură, sunt într-atât de întrepătrunse, încât

¹ А.П. Шептулин. Система категорий диалектики. - Москва: Наука, 1967, p.172-173.

² Ibidem, p.173.

nu pot fi separate unul de altul. Prin aceasta s-a vrut doar a sublinia că noțiunea de relație nu poate fi redusă la cea de legătură, că o relație concretă constituie ansamblul de izolare, autonomie a fenomenelor, precum și de legătură reciprocă a fenomenelor, că separarea fenomenelor și legătura dintre acestea reprezintă laturile necesare ale oricărei relații, inclusiv ale unei relații sociale.

De asemenea, trebuie de menționat că relația nu este ceva imuabil. Atât relația, cât și componentele acesteia, sunt într-un proces de continuă transformare într-o direcție sau alta. Însă, în același timp, în fiecare moment anumit, ele reprezintă fenomene aflate în stare de stabilitate, repaus, apărând în calitate de sistem și elemente de sistem, privite în stare de echilibru relativ stabil. De aceea, relațiile sociale pot și trebuie să fie examinate nu doar în aspect dinamic, dar și în aspect static. Această circumstanță este reliefată într-un mod deosebit de pregnant de către autorul A.P. Șeptulin: “Stabilitatea și variabilitatea reprezintă nu două perioade de existență a lucrului, care succed una după alta, nu sunt nici stări care alternează. Stabilitatea și variabilitatea sunt două aspecte sau laturi ale lucrului, care se află într-o legătură organică, care se presupun reciproc și care există laolaltă. Lucrul este, în același timp, atât stabil, cât și variabil, reprezentând nu altceva decât un sistem relativ stabil de mișcare. Iar esența lucrului include atât primul aspect, cât și pe cel de-al doilea”.¹

Nota caracteristică reprodusă se raportează, în deplină măsură, la oricare relație socială ca fenomen al vieții sociale. Relația socială reprezintă, de asemenea, un sistem relativ stabil și, în același timp, aflat în permanentă schimbare, căruia, ca și oricărui fenomen, lucru, proces, îi este specifică, în egală măsură, “atât divizibilitatea în laturi (calități) diferite din punctul de vedere al naturii lor, cât și interconexiunea, unitatea organică a tuturor acestor laturi”.² Necesitatea și oportunitatea examinării relațiilor sociale nu doar sub aspect dinamic, dar și sub aspect static este subliniată și de către alți autori.³

Totodată, trebuie de specificat că în relația socială, ca și în oricare alt fenomen, “în unele cazuri pe primul loc apare interconexiunea, iar în alte cazuri – izolarea, separarea”⁴, că “schimbările, care au loc, în permanență, în cadrul relației sociale, ca sistem special, se circumscriu, până la un moment dat, în sistemul respectiv, relativ stabil, de mișcare, fără a încălca echilibrul părților lui integrate”.⁵

¹ А.П. Шептулин. Система категорий диалектики, p.293.

² Ibidem, p.236.

³ Vezi: А.В. Дроздов. Человек и общественные отношения. - Ленинград: Издательство ЛГУ, 1966, p.39-44.

⁴ И.И. Новинский. Понятие связи в философии, p.127.

⁵ Ibidem, p.179.

Caracterizând interacțiunea legăturilor dinamice și statice ale relațiilor sociale, autorul A.V. Drozdov a menționat, pe bună dreptate: "... reunindu-se într-un mod anume și exercitând funcții concrete, elementele structurii sociale se modifică și se dezvoltă, în limitele acestei structuri, până când această modificare nu va conduce la substituirea structurii sociale date prin alta, calitativ nouă".¹

Aspectul dinamic sau cel static de examinare a fenomenelor, inclusiv a relațiilor sociale, poate fi promovat în prim-plan în cazurile când analizăm obiectul atât prin prisma legăturilor sale interioare, cât și prin prisma legăturilor sale exterioare, adică atunci când obiectul sau fenomenul este supus cunoașterii în raport cu alte obiecte ori fenomene. Folosirea ambelor aspecte arătate este justificată, în special în cazul studierii corelației dintre drept și relațiile sociale, examinate în calitate de obiect de reglementare juridică. Totodată, prioritate unui sau altui aspect se acordă în funcție de scopurile și caracterul influențării exercitate asupra relațiilor sociale.

După natura sa, dreptul poate îndeplini vizavi de relațiile sociale atât rolul de protecție – fixare (funcția statică), cât și rolul de organizare – reglementare (funcția dinamică).² Întrucât influențarea juridică are ca destinație modificarea, "corectarea" și perfecționarea relațiilor sociale, ea trebuie să abordeze, cu predilecție, acele trăsături ale relațiilor sociale, care concentrează în sine aspectul dinamic al acestor relații, calitatea lor de a fi variabile. Firește, în legătură cu aceasta, înseși relațiile sociale, în calitate de obiect de reglementare, se vor prezenta ca niște fenomene variabile, aflate în permanentă mișcare, iar nu în stare de echilibru și repaus.

Dimpotrivă, dacă scopul influențării juridice este fixarea, protecția relațiilor existente, în prim-plan trebuie promovate acele trăsături care asigură stabilitatea și invariabilitatea relațiilor date. Aceasta înseamnă că și relațiile sociale, în calitate de obiect de apărare, trebuie examinate ca fenomene statice, relativ invariabile.

Caracterul deosebit al scopurilor influențării juridice dă naștere distincției între mijloacele de realizare a funcțiilor dinamice și statice ale dreptului, distincții care sunt determinate, la rândul lor, de particularitățile obiectelor de influențare. În conformitate cu punctul de vedere întemeiat al lui S.S. Alekseev, mijlocul principal de exercitare a funcției dinamice este incumbarea unei obligații active persoanelor – "obligația de a săvârși anumite fapte pozitive".³ Aceasta nu este întâmplător, deoarece numai prin intermediul acțiunilor participanților la relațiile sociale este posibilă modificarea relațiilor respective.

¹ A.V. Дроздов. Человек и общественные отношения, p.40.

² Vezi: С.С. Алексеев. Общая теория права. Выпуск I, p.63-67.

³ Ibidem, p.65.

În contrast, “mijlocul juridic principal de fixare a relațiilor sociale constă în aceea că normele de drept pun în sarcina persoanelor obligația pasivă generală – obligația de a se abține de la încălcarea dreptului”¹, adică de a se abține de la comiterea acțiunilor capabile să vatăme, să modifice relațiile sociale existente, protejate de drept.

Desigur, ar fi incorectă încercarea de a stabili o barieră de netrecut între funcția statică a dreptului și funcția lui dinamică. Din contra, de vreme ce stabilitatea și invariabilitatea constituie niște fațete care coexistă simultan în unul și același fenomen, atunci și influențarea asupra lui posedă, inevitabil, atât calitatea de a fixa, cât și calitatea de a modifica acest fenomen sau, mai precis, modificând într-un sens, să fixeze în alt sens. Dar, pe lângă aceasta, incontestabil este și faptul că oricare influențare, reieșind din scopurile acesteia, presupune, în mod preponderent, fie fixarea calităților esențiale ale fenomenului, fie modificarea lor.

În această ordine de idei, putem afirma, fără vreo temere de a comite o eroare gravă, că, de exemplu, astfel de ramuri de drept ca dreptul civil, dreptul muncii, dreptul funciar și un șir de alte ramuri au ca destinație, în primul rând, modificarea, perfecționarea relațiilor sociale existente de facto. Bineînțeles, aceasta nu înseamnă că în cadrul acestor ramuri de drept nu ar exista norme juridice și instituții juridice, care presupun, în principal, fixarea anumitor relații, nu însă modificarea lor. Este suficient a indica în context asupra instituției de drept al proprietății. Pe de altă parte, majoritatea instituțiilor dreptului civil, mai ales instituțiile de drept obligațional, sunt destinate, indubitabil, “să deservească” aspectul dinamic al relațiilor patrimoniale.

În același timp, există toate temeiurile pentru a considera că normele și instituțiile dreptului constituțional, ale dreptului penal, într-o mare măsură – ale dreptului administrativ au ca destinație principală fixarea, consolidarea și protecția relațiilor sociale existente. De aceea, nu în zadar normele acestor ramuri de drept și raporturile juridice care apar în baza lor au, de preferință, un caracter general – regulator, determinând, spre deosebire de raporturile juridice de alte tipuri, limitele statutului juridic al subiectelor, indicând, în fond, asupra stării specifice în care trebuie să se afle aceste subiecte în raport cu toate celelalte subiecte de drept și prescriind tuturor și fiecăruia în parte să se abțină în a încălca această stare.

Un rol deosebit în exercitarea funcției statice a dreptului îl îndeplinesc normele și instituțiile de drept penal. Dacă, de exemplu, stipulările cu caracter constituțional determină în normele juridice acele laturi fundamentale ale relațiilor sociale, care exprimă însăși esența ordinii sociale respective, atunci instituțiile de drept penal (exprimate direct în normele Părții Speciale a Codurilor penale)

¹ Vezi: С.С. Алексеев. Общая теория права. Выпуск I, p.64.

sunt specifice, de regulă, prin faptul că sunt chemate să îndeplinească în societate o sarcină de protecție, prin excelență, cu privire la laturile fundamentale ale relațiilor sociale amintite mai sus.

Funcția specifică a dreptului – de ocrotire a relațiilor sociale – a fost caracterizată reușit de A.V. Drozdov: “O mare parte din normele de drept au un caracter negativ. În ele se indică nu asupra faptelor pe care oamenii trebuie să le săvârșească, ci asupra faptelor care le este interzis să le comită. Pe deasupra, se explică, în detaliu, care vor fi efectele încălcării prohibițiilor stabilite. În această parte, raporturile juridice au un caracter de tabu și, se pare, își trag începuturile de la interdicțiile practicate în societatea primitivă, denumite *tabu*. Sistemul tabu reprezintă germele normelor de drept”.¹ Această notă caracteristică poate fi atribuită, în deplină măsură, normelor penale, în calitate de norme în care se reflectă, în cel mai pronunțat mod, funcția protectoare a dreptului.

Orientarea normelor de drept penal spre asigurarea relațiilor sociale împotriva modificării lor violente își găsește expresia, după cum s-a menționat, în faptul că aceste norme pun în sarcina cetățenilor obligația de a se abține, de regulă, de la săvârșirea acțiunilor determinate de lege ca socialmente periculoase. În plus, asigurarea acestei forme “pasive” de conduită umană “are însemnătate esențială, cu predilecție, pentru fixarea și ocrotirea relațiilor sociale”.²

Nu există nici un fel de motive pentru a afirma că dreptul penal ocrotește doar elementele structurale ale relațiilor sociale, în care s-ar concentra invariabilitatea, stabilitatea relației sociale. B.S. Nikiforov opinează că relația socială este un fenomen “ce reprezintă totalitatea diferitelor elemente sau laturi care pot fi separate una de alta doar în procesul analizei teoretice”.³ Un alt autor, V.Ia. Tații, adaugă la această afirmație că “numai relațiile sociale ca sistem integral, și nu careva părți componente ale acestuia (“nucleul relației”, “conținutul interior” al acesteia etc.), pot fi recunoscute ca obiect al infracțiunii”.⁴

Esența oricărei relații sociale, privite ca sistem, adică privite din punctul de vedere al stabilității acestui sistem față de alte sisteme, constă în aceea că doi sau mai mulți participanți la viața socială se dovedesc a fi legați între ei, sub influența necesităților lor, cu privire la unul și același fenomen obiectivat, material sau nematerial, care este capabil să satisfacă necesitățile acestor participanți.

Fiecare din elementele componente ale sistemului amintit, fiind extras din acesta, nu poate în mod automat să reflecte la justa valoare esența relației sociale. Esența socială a fiecărui element care face parte din structura relației sociale nu

¹ A.V. Дроздов. Человек и общественные отношения, p.90.

² С.С. Алексеев. Механизм правового регулирования в обществе. - Москва: Юридическая литература, 1966, p.66.

³ Б.С. Никифоров. Объект преступления по советскому уголовному праву, p.29.

⁴ В.Я. Тацкий. Объект и предмет преступления по советскому уголовному праву, p.18-19.

poate coincide cu însăși relația nici după volum, nici după conținut. Acest lucru se explică prin faptul că orice sistem integral, inclusiv relația socială, întotdeauna reprezintă un ansamblu determinat de elemente, a căror interacțiune implică prezența unor noi calități integrale, care însă nu sunt specifice pentru părțile ce îl compun. În context, anume stabilitatea față de alte sisteme este acea calitate integrală care se obține în urma interacțiunii elementelor structurale ale relației sociale. Nici unul dintre aceste elemente nu poate să concentreze de unul singur această calitate specifică sistemului respectiv.

Ducând la bun sfârșit ideea de structură a relației sociale, conturate de către B.S. Nikiforov, considerăm că, structural, relațiile sociale presupun trei elemente: 1) subiecte, 2) conținut și 3) obiect. Deși această structură este identică cu structura raportului juridic, aceasta nu înseamnă că și comprehensiunea celor trei noțiuni care desemnează elementele structurale ale relației sociale, pe de o parte, și ale raportului juridic, pe de altă parte, sunt identice.

Caracterizându-l pe om ca ființă socială, suntem obligați să ținem seama de natura sistemică a esenței lui, a calităților și aptitudinilor lui. Or, potrivit opiniei marelui J.W. Goethe, “numai omenirea în ansamblul ei alcătuiește omul adevărat și... o persoană aparte poate fi fericită, dacă are curajul să se simtă ca parte a unui întreg”.¹ În acest plan, pe de o parte, omul privit distinct apare ca un fragment, ca un moment efemer al întregului, adică al societății ca organism unic social, iar, pe de altă parte, tocmai datorită naturii sale sociale o persoană aparte obține și realizează posibilitatea de a lăsa o urmă netrecătoare în evoluția societății și de a se prezenta ca o ființă socială, colectivă.

Natura relației sociale constă, în special, în aceea că ea întotdeauna presupune interacțiunea a două subiecte sociale. În calitate de subiecte sociale, adică de participanți la viața socială, pot evolua oamenii, priviți individual (“persoane fizice”, “cetățeni”, “persoane cu funcție de răspundere”, “militari”, “minori”, “soți” etc.) sau încadrați în anumite organizații, colective, diverse comunități sociale (“persoane juridice”, “statul”, “societatea” etc.).

În recenzie la sa la cartea lui B.S. Nikiforov, autorul V.N. Kudreavțev și-a exprimat următoarea opinie: “Întrucât instituțiile, organizațiile și alte colective sunt formate din oameni aflați în anumite relații sociale, pare de prisos a considera aceste instituții sociale ca fiind participante de sine stătător la relațiile sociale, de rând cu oamenii”.²

Această observație nu poate fi acceptată. Cu toate că instituțiile sociale sunt formate din oameni, aceasta nu înseamnă că ele nu reprezintă niște subiecte spe-

¹ И.В. Гете. Избранные философские произведения. - Москва, 1969, p.180.

² В.Н. Кудрявцев. Рецензия на книгу Б.С. Никифорова “Объект преступления по советскому уголовному праву” // Правоведение. - 1962. - №1. - P.171-172.

cifice ale vieții sociale. Societatea nu este o simplă adunătură de ființe umane care sunt izolate una de alta și nu depind reciproc. Dimpotrivă, însăși noțiunea de persoană își are sensul numai dacă prin persoană se înțelege totalitatea tuturor relațiilor sociale. Aceasta înseamnă că, potrivit regulii generale, un om aparte poate fi privit în calitate de participant la relațiile sociale doar în cazul în care el evoluează în calitate de reprezentant sau membru al unei comunități umane. Tratată dintr-un alt unghi, problema conduce la interpretarea oamenilor nu în calitate de participanți la relațiile sociale, ci în calitate de participanți la relațiile psihologice. Din această cauză, atunci când vorbim despre “persoană”, avem în vedere atât relațiile omului cu societatea în ansamblu, cât și cu alți membri ai societății; când vorbim despre “cetățean”, avem în vedere atât raporturile dintre om și stat, cât și dintre om și alte structuri politice ale societății; când vorbim despre “proprietar”, înțelegem relațiile lui cu toți ceilalți membri ai societății, care trebuie să-i respecte dreptul de proprietate; când vorbim despre “minor”, avem în vedere apartenența individului respectiv la un anumit grup de vârstă etc. Din aceste comparații rezultă că instituțiile sociale sunt participante independente la viața socială.

Susținând această teză, trebuie acceptată părerea lui A.V. Drozdov: “Comunitățile social-istorice sunt subiecte ale relațiilor sociale ... Datorită acestor comunități ... relațiile interumane, spre deosebire de relațiile psihologice, capătă o tentă socială, evoluând ca relații sociale”¹. Cele spuse nu trebuie interpretate în sensul că subiecte reale ale relațiilor sociale pot fi numai colectivitățile sociale. Persoana, individul este și el participant plenipotențiar la relațiile sociale. Existența efectivă a persoanei se manifestă în faptul că ea este reprezentantul unui șir întreg de comunități (al națiunii, familiei, colectivului, al unității administrativ-teritoriale, statului, comunității de state etc.), aceasta imprimând un specific raporturilor sale atât cu alte comunități și reprezentanți ai acestora, cât și în limitele comunității date.

În realitatea obiectivă, subiectele vieții sociale evoluează, concomitent, ca participanți la variate relații sociale. Însă în fiecare relație concretă ele își descoperă esența nu în deplinătate, ci parțial. Dar anume datorită faptului că esența lor se determină doar în întreg ansamblul de relații, la care iau parte subiectele, în fiecare relație concretă acestea se deosebesc substanțial unul de altul, având necesități și scopuri diferite, păstrând și o anumită doză de independență unul față de altul. Din această cauză, participării la viața socială constituie acel element al relației sociale în care noțiunile de izolare și delimitare își găsesc cel mai pregnant expresia.

¹ А.В. Дроздов. Человек и общественные отношения, р.115.

Al doilea element constitutiv, mult mai dinamic decât primul, este conținutul relației sociale. Conținutul relației sociale poate fi definit ca totalitate a facultăților sociale pe care le au participanții la viața socială.

Starea de conexiune în realitatea obiectivă se exprimă în interdependența participanților la relație, în diferitele forme de interacțiune și intercomunicare, precum și în faptul că o parte a relației generează ori poate genera, într-o anumită măsură, schimbări în altă parte a relației, dar și viceversa. Conform opiniei expuse de I.I. Novinski, “structura legăturii este determinată de componența, orientarea și modul de corelație dintre părțile, laturile, elementele ei componente”.¹ Aceasta înseamnă că tipul concret de legătură depinde de un șir de aspecte: esența subiecților (obiectelor) aflate în corelație; condițiile în care apare și se dezvoltă această corelație; starea în care se găsesc fenomenele corelative etc.

Din multitudinea de tipuri de legătură, pentru relația socială este specific tipul care își găsește expresia într-o anumită conduită umană sau în facultatea participantului la relația respectivă de a acționa într-un anumit mod. Într-adevăr, viața socială, fiind un proces, nu se poate manifesta decât în acțiunile ori inacțiunile subiecților relațiilor sociale, adică în conduita lor. Totodată, este necesară o precizare. S-a menționat deja că este întemeiat a examina relațiile sociale nu doar sub aspectul variabilității lor, dar și sub aspectul stabilității lor. De aceea, însăși legătura socială a participanților la relațiile sociale poate și trebuie să fie examinată atât în plan dinamic, cât și în plan static. În special, dacă este vorba despre influențarea organizatorico-regulatorie a dreptului asupra relațiilor sociale, legătura dintre participanții la relație trebuie privită în plan dinamic, adică în calitate de conduită reciprocă a lor, ca activitate socială. Din contra, în acele cazuri în care dreptul este folosit în calitate de instrument de fixare-protecție în scopul influențării asupra relațiilor sociale, în prim-plan trebuie scoasă legătura de stabilitate, legătura ca stare de echilibru, adică nu însăși activitatea participanților la relație, ci doar facultatea acestei activități într-un anumit sens. Doar o astfel de abordare este întemeiată atunci când examinăm relațiile sociale în calitate de obiect de apărare penală. În context, este absolut justificată afirmația lui V.N. Kudreavțev, potrivit căreia norma penală “fixează fenomenul în forma stagnată a acestuia, în afara dezvoltării lui”.²

Însă, facultatea faptică a unei anumite conduite, dacă este condiționată de întregul ansamblu de relații sociale, apare, pentru un subiect concret, în calitate de una din facultățile lui sociale. Dacă, pe lângă aceasta, ea este condiționată de normele de drept, ea evoluează deja în calitate de facultate juridică, adică de drept subiectiv.

¹ И.И. Новинский. Понятие связи в философии, р.138.

² В.Н. Кудрявцев. Теоретические основы квалификации преступления, р.142.

În acest fel, conținutul relației sociale, *alias* starea de legătură dintre participanții la relație, *alias*, folosind, terminologia lui B.S. Nikiforov, “relația propriu-zisă”¹ constituie facultatea socială pe care o au subiectele acestei relații. Prin aceasta nu se neglijează în nici un fel însemnătatea conduitei pe care o pot avea ori trebuie s-o aibă subiectele relației sociale. Noțiunea de facultate socială nu numai că nu exclude conduita umană din rândul elementelor constitutive ale relației sociale, dar, dimpotrivă, o presupune în mod direct în calitate de 1) premisă sau în calitate de 2) urmare a facultății sociale. În primul caz, facultatea socială efectivă reprezintă rezultatul, bilanțul activității sociale anterioare a subiectelor. În cel de-al doilea caz, facultatea socială apare ca premisă, ca un fel de trambulină pentru activitatea socială ulterioară a oamenilor, iar activitatea însăși – ca metodă de realizare a facultății respective.

V.N. Kudreavțev a subliniat, pe drept cuvânt: “Relația socială este nu numai facultatea de a avea o anumită conduită, dar, mai ales – conduita reală, activitatea umană practică”.² Deși în strânsă legătură, obiectul relației sociale (conduita subiectelor relației sociale) și conținutul relației sociale (facultatea socială a subiectelor relației sociale) nu se confundă. Suntem în prezența a două elemente distincte ale relației sociale.

Problema obiectului relației sociale a generat discuții controversate în literatura de specialitate. Acestea privesc atât însăși recunoașterea obiectului relației sociale în calitate de element structural al oricărei relații sociale, cât și comprehensiunea acestui element.

Astfel, B.S. Nikiforov, recunoscând, în principiu, legitimitatea evidențierii obiectului relației sociale în calitate de element al relației sociale, nu numai că nu l-a marcat printr-un termen unitar, dar nici nu a soluționat problema funcției pe care o îndeplinește elementul respectiv în cadrul relației sociale.³ Într-o măsură mai mare, cele relatate se referă la poziția autorilor V.N. Kudreavțev⁴, Ia.M. Brainin⁵, N.A. Beleaev⁶ ș. a.

Între timp, se cere a detasa în cadrul tuturor relațiilor sociale un obiect specific de legătură, caracterul conexiunii dintre participanții la relația socială. În caz contrar, însăși noțiunea de relație socială ar deveni lipsită de conținut.

¹ Vezi *supra*.

² В.Н. Кудрявцев. Объективная сторона преступления, p.149.

³ Vezi: Б.С. Никифоров. Объект преступления по советскому уголовному праву, p.130-133.

⁴ Vezi: В.Н. Кудрявцев. О соотношении предмета и объекта преступления по советскому уголовному праву // Труды ВЮА. Выпуск XIII, 1951, p.48-56.

⁵ Vezi: Я.М. Браинин. Уголовная ответственность и ее основание в советском уголовном праве, p.166-169.

⁶ Vezi: Курс советского уголовного права: Часть Общая. Том I / Под ред. Н.А. Беляева, p.303-305.

Evident, în calitate de astfel de verigă de legătură poate să apară conduita participanților la relația socială, prestația subiectului la care își manifestă interesul și celălalt subiect. Această conduită, capabilă să satisfacă necesitățile vitale ale subiectelor relației sociale, este indispensabilă tuturor, fără excepție, relațiilor sociale.

Acțiunea sau abstențiunea, pe care subiectele relației sociale au interesul să le săvârșească, determină apariția sau modificarea oricărui tip de relație socială. În alți termeni, conduita subiectelor relației sociale reprezintă un factor obiectiv care mediază relația dintre subiecții sociali.

Această concepție este sprijinită, în parte, de mai mulți autori care susțin că obiectul raportului juridic îl formează conduita subiectelor raportului juridic.¹

Ultima dezvăluie punctul de vedere, potrivit căruia obiectul raportului juridic îl constituie bunurile materiale.² Totodată, există multe raporturi juridice care nu au nici o legătură cu bunurile materiale exterioare raportului juridic. Nu putem însă afirma că aceste raporturi nu au obiect. Orice raport juridic are obiect, “acesta putând fi identificat în conduita subiectelor, adică în acțiunile sau abstențiunile lor”.³

Într-adevăr, în raporturile juridice patrimoniale, conduita subiectelor se referă, adesea, la lucrurile din lumea exterioară, numite și bunuri. Acestea nu pot fi incluse în structura raportului juridic patrimonial dată fiind natura socială a acestui raport. Totuși, pentru facilitarea exprimării – adică *brevitatis causa* – s-ar putea afirma că obiectul raportului juridic îl formează un bun ori niște bunuri. Deci, “bunul” este luat în considerare ca obiect derivat al raportului juridic.⁴ Aceste observații se referă, în deplină măsură, și la relațiile sociale. O normă socială nu se poate adresa decât conduitei oamenilor, în calitatea lor de ființe sociale dotate cu rațiune. Nu pot fi stabilite reguli de conduită pentru lucruri. Însă, pot fi stabilite norme sociale care ar reglementa conduita oamenilor – ei între ei cu privire la bunuri. În concluzie, se poate spune că bunurile materiale nu reprezintă obiectul direct al relației sociale, ci obiectul derivat al relației sociale. Totodată, acesta ar fi și răspunsul la ideea lui B.S. Nikiforov de a considera “obiectul material” în calitate de element constitutiv al relației sociale. Însuși înțelesul expresiei “elemente constitutive” presupune că acestea trebuie să fie întrunite cumulativ pentru a fi în prezența unei relații sociale. Prezența subiectelor, conținutului, obiectului

¹ Vezi: G.Vrabie. Teoria generală a dreptului, p.139; I.Comăniță. Considerații privind noțiunea de obiect al raportului juridic // Justiția nouă. - 1965. - Nr.9. - P.78-79; O.C. Иоффе. Ответственность по советскому гражданскому праву, p.82-91; O.C. Иоффе, М.Д. Шаргородский. Вопросы теории права. - Москва: Госюриздат, 1961, p.229- 242.

² Vezi: C.C. Алексеев. Общая теория права. Выпуск II, p.140, 143, 150.

³ G.Vrabie. Op. cit., p.140.

⁴ Vezi: Gh.Beleiu. Drept civil român. - București: Șansa, 1994, p.90.

relației sociale este, în toate cazurile, necesară și suficientă. Nu același lucru se poate spune despre prezența obiectului material.

Finalmente, trebuie de reținut că obiectul relației sociale nu trebuie confundat cu obiectul de influențare juridică (de reglementare și de apărare), deci cu ansamblul de valori și relații sociale. Întrucât obiectul apărării penale și obiectul infracțiunii sunt noțiuni identice, obiectul relației sociale nu poate fi identificat nici cu obiectul infracțiunii.

Făcând o sinteză a principalelor trăsături ale relației sociale, putem afirma că relația socială reprezintă legătura dintre doi sau mai mulți participanți la viața socială, exprimată sub forme corelative: pe de o parte, prin facultatea unuia dintre participanți de a avea o anumită conduită și, pe de altă parte, prin imposibilitatea altui participant (altor participanți) de a avea o anumită conduită; sub influența necesităților lor, ambii se dovedesc a fi într-o conexiune reciprocă relativ la unul și același fenomen obiectivat, capabil să le satisfacă aceste necesități.

După ce am demonstrat netemeinicia recunoașterii normei de drept în calitate de obiect de apărare penală, să trecem în cele ce urmează la argumentarea netemeinicii recunoașterii în calitate de obiect de apărare penală a: 1) *dreptului subiectiv*; 2) *interesului*; 3) *bunului*; 4) *victimei*.

În una din lucrările sale, Anselm Feuerbach a afirmat: “Întrucât păstrarea drepturilor îndeobște constituie scopul legilor penale, rezultă că atât drepturile cetățenilor, cât și drepturile aparținând statului (ca unei persoane morale), formează obiectul protecției lor sub amenințarea pedepsei. Așadar, cel care, încălcând legea penală, lezează în mod nemijlocit drepturile statului, acela săvârșește o infracțiune publică; dacă însă obiectul încălcării este dreptul cetățeanului, atunci suntem în prezența unei infracțiuni private”.¹

Înainte de a vedea dacă dreptul subiectiv poate fi recunoscut ca obiect de apărare penală, să lămurim ce este în fond dreptul subiectiv. Multitudinea definițiilor din literatura de specialitate atestă o diversitate de opinii privitor la noțiunea de **drept subiectiv**. După cum vom constata în continuare, definițiile date dreptului subiectiv diferă mai mult ca formulă, decât ca substanță.

Astfel, conform opiniei savantului german F.Jellinek, “dreptul subiectiv este bunul sau interesul apărât de voința persoanelor”.²

Potrivit părerii altui doctrinar german, R.von Ihering, “drepturile subiective sunt interese apărate pe cale juridică”.³

Pentru M.Cantacuzino, dreptul subiectiv este “puterea ce o are fiecare individ de a pretinde ca facultățile, aptitudinile și puterile sale care nu sunt îngădite,

¹ Антология мировой правовой мысли / Под ред. Г.Ю. Семюгина, p.357.

² F.Jellinek. System des subjectiven öffentlichen Recht. - Berlin, 1982, p.42.

³ R. von Ihering. L'esprit du droit romain. - Paris, 1868, p.328.

sau, mai exact, în limita în care ele nu sunt îngrădite prin lege, să fie nu numai respectate, adică nesupărate de alții sau de societate prin organele sale, ci să fie, atunci când ele s-au tradus în acte de voință creatoare de raporturi cu alții, sprijinite de societate prin organele sale spre a fi aduse la îndeplinire efectele raporturilor create”.¹

Într-o altă definiție, a cercetătorului francez C.Laborde-Lacoste, “în sensul cel mai larg, drepturile sunt facultăți, prerogative, puteri care sunt recunoscute și sancționate de dreptul pozitiv; drepturi care se numesc, în opoziție cu dreptul obiectiv, drepturi subiective”.²

În conformitate cu opinia autorului sovietic S.N. Bratus, “dreptul subiectiv apare ca măsură a conduitei posibile sau permise”.³

Pentru civilistul sovietic O.S. Ioffe, “dreptul civil subiectiv este măsura conduitei permise unui subiect activ, garantată de legea civilă, și posibilitatea de a pretinde o anumită conduită de la subiectul pasiv, în scopul satisfacerii intereselor recunoscute de lege ale subiectului activ”.⁴

Potrivit opiniei civilistului francez A.Marty-Raynaud, “dreptul subiectiv este puterea care aparține unui subiect de drept”.⁵

După părerea altui savant francez, C.Bakaert, “dreptul subiectiv este ansamblul de comportări, cedate de dreptul obiectiv autonomiei de voință individuală, creatoare a dreptului”.⁶

Conform concepției teoreticianului I.Ceterchi, “dreptul subiectiv reprezintă facultatea subiectului raportului juridic de a acționa într-un anumit fel, de a cere celuilalt sau celorlalți o atitudine corespunzătoare, iar, la nevoie, de a recurge la sprijinul aparatului de stat pentru asigurarea dreptului său”.⁷

E.Roman susține că “dreptul subiectiv este puterea recunoscută de dreptul obiectiv persoanelor fizice sau persoanelor juridice (denumite titulare ale dreptului), în calitatea lor de subiecte active ale raportului juridic, de a pretinde subiectelor pasive să dea ori să facă sau să nu facă ceva, să săvârșească ori să se abțină de la săvârșirea unei acțiuni, folosind, la nevoie, aparatul de constrângere al statului”.⁸

După o profundă analiză a diferitelor definiții date dreptului subiectiv, autorul I.Deleanu precizează: “Dreptul subiectiv ar putea fi definit ca prerogativă confe-

¹ M.Cantacuzino. Elementele dreptului civil. - București, 1921, p.30.

² C.Laborde-Lacoste. Exposé méthodique de droit civil. Vol. I. - Paris, 1949, p.74.

³ S.N. Bratus. Subiectele dreptului civil. - București, 1953, p.15.

⁴ O.S. Ioffe. Drept civil sovietic. - București: Editura Științifică, 1960, p.69.

⁵ A.Marty-Raynaud. Droit civil. Vol. I. - Paris, 1961, p.242.

⁶ C.Bakaert. Introduction à l'étude du droit. - Paris, 1964, p.308.

⁷ I.Ceterchi. Teoria generală a statului și dreptului. - București: Editura Didactică și Pedagogică, 1967, p.374.

⁸ E.Roman. Tratat de drept civil. Partea Generală. Vol. I. - București: Editura Academiei, 1967, p.182.

rită de lege în temeiul căreia titularul dreptului poate sau trebuie să desfășoare o anumită conduită ori să ceară altora desfășurarea unei conduite adecvate dreptului său, sub sancțiunea recunoscută de lege, în scopul valorificării unui interes personal, direct, născut și actual, legitim și juridic protejat, în acord cu interesul obștesc și cu normele de conviețuire socială”.¹

Mai recent, se desprinde următoarea definiție: “Dreptul subiectiv este posibilitatea juridică a titularului unui drept de a desfășura, în limitele legii, o anumită conduită în virtutea căreia poate pretinde persoanei obligate să aibă o comportare corespunzătoare, ce poate fi impusă, în caz de necesitate, prin forța coercitivă a statului”.²

În opinia lui T.Pop, caracteristicile dreptului subiectiv sunt: “a) conferă titularului dreptului posibilitatea juridică de a desfășura o anumită conduită, dar numai în limitele legii; b) conduitei titularului dreptului îi corespunde corelativ o comportare corespunzătoare din partea subiectului pasiv; c) conduita subiectului activ și comportarea corespunzătoare a subiectului pasiv se desfășoară într-un anumit cadru juridic, care nu este altceva decât raportul social reglementat de norma de drept, adică raportul juridic; d) oferă titularului dreptului puțința de a pretinde subiectului pasiv să aibă o comportare corespunzătoare, deci să-și îndeplinească obligația; e) în caz de opunere, conferă titularului dreptului posibilitatea de a recurge la forța coercitivă a statului; f) dreptul subiectiv ia ființă la data nașterii raportului juridic, chiar dacă titularul său încă nu-l exercită, întrucât el se definește ca fiind posibilitatea juridică a unei conduite, pe când exercițiul dreptului este posibilitatea concretizată în săvârșirea unor acte”.³

În urma analizei tuturor acestor concepții, formulăm definiția dreptului subiectiv, după cum urmează: *dreptul subiectiv constituie acea facultate care este recunoscută legalmente titularului (subiectului activ), în temeiul căreia acesta are aptitudinea să manifeste un anume comportament, să reclame un comportament pe măsură de la titularul obligației corelative și să apeleze la mecanismul de constrângere etatizată, atunci când îi cer interesele.*

În secolul al XIX-lea, în cadrul dreptului penal rus a fost formulată teoria care declara dreptul subiectiv în calitate de obiect al infracțiunii. Principalul promotor al acestei teorii, V.D. Spasovici, își fundamentează punctul său de vedere astfel: “Infracțiunea reprezintă o atentare contrară legii asupra dreptului aparținând cuiva, drept într-atât de esențial, încât statul, considerându-l în calitate de una din condițiile necesare de conviețuire, îi prezervează inviolabilitatea pe calea pedepsei, dată fiind insuficiența altor mijloace de protecție”.⁴ La rândul

¹ I.Deleanu. Drepturile subiective și abuzul de drept. - Cluj: Dacia, 1988, p.49.

² T.Pop. Tratat de drept civil. Partea Generală. Vol. I. - București, 1989, p.70-71.

³ Ibidem, p.71.

⁴ В.Д. Спасович. Учебник уголовного права. Часть Общая, п.84.

său, autorul N.S. Taganțev susține în context: “Conform punctului de vedere arătat, fapta infracțională se exprimă fie în nimicirea dreptului aparținând cuiva, fie în crearea de obstacole în calea exercitării lui, fie în neexecutarea cerințelor legale ale cuiva”.¹ Însă, după părerea aceluiași savant, “atentarea asupra dreptului subiectiv constituie nu esența, ci doar mijlocul, prin intermediul căruia vinovatul violează norma de drept pe care se întemeiază dreptul subiectiv... În accepțiune subiectivă, dreptul reprezintă, la rândul său, o noțiune abstractă, la fel ca și norma, de aceea nu poate, de regulă, să formeze, de unul singur, obiectul nemijlocit al infracțiunii...”²

Mai târziu, în perioada sovietică, unii autori penaliști au expus opinii asemănătoare, în cea mai mare parte, cu teoria recunoașterii dreptului subiectiv în calitate de obiect de apărare penală.

Astfel, de exemplu, autorul V.N. Kudreavțev susține: “Obiectul infracțiunii cuprinde atât relațiile sociale reale (factice), cât și forma sau învelișul lor juridic. Totodată, elementul principal (nucleul) lui (al obiectului infracțiunii – *n.a.*) îl formează acea relație socială pentru a cărei ocrotire a fost stabilită norma penală respectivă”.³ Deci, “învelișul juridic” format, de obicei, dintr-un sistem de raporturi juridice aparținând de domeniul unei sau câtorva ramuri de drept, reprezintă, în concepția autorului citat, elementul accesoriu al obiectului de apărare penală. Tot el afirmă că acest element este prezent întotdeauna, deoarece “anume prin intermediul formei juridice se produce violarea valorii protegute”.⁴

După cum observăm, V.N. Kudreavțev consideră raporturile juridice în calitate de componentă a obiectului de apărare penală. Însă, el nu concretizează care este semantismul noțiunii de raport juridic (cu toate că aceasta are o importanță esențială); mai mult chiar, în lucrările sale de mai târziu abandonează concepția, conform căreia, la săvârșirea infracțiunii, raporturile juridice sunt vătămate în mod obligatoriu și întotdeauna.⁵

În problema dată, o poziție mai precisă susține autorul A.A. Piontkovski. Conform viziunii acestuia, în cazul determinării obiectului infracțiunii de asemenea este insuficient a ne limita doar la indicarea raporturilor juridice sau a drepturilor subiective aparținând anumitor participanți la viața socială, întrucât, tratând astfel problema, din câmpul de vedere pot să dispară acele relații sociale (în special, cele economice) care stau în spatele raporturilor juridice.⁶ În același

¹ Н.С. Таганцев. Русское уголовное право: Лекции. Часть Общая. Т.І, р.31-32.

² Ibidem.

³ В.Н. Кудрявцев. Объективная сторона преступления, р.146.

⁴ Ibidem, р.145-147, 149-150.

⁵ Vezi: В.Н. Кудрявцев. Теоретические основы квалификации преступления, р.166.

⁶ Vezi: А.А. Пионтковский, В.Д. Меньшагин. Курс советского уголовного права. Часть Особенная. Том I. - Москва: Госюриздат, 1955, р.375.

timp, autorul menționează că, de rând cu relațiile sociale factice, obiectul infracțiunii întotdeauna îl formează raporturile juridice corespunzătoare care sunt o formă juridică obligatorie a altor relații sociale aflate sub apărarea dreptului: “fiecare faptă ilegală, inclusiv infracțiunea, atentează nu doar asupra raporturilor juridice, dar și asupra relațiilor sociale care formează conținutul ultimelor”.¹

Dezvoltându-și punctul de vedere, A.A. Piontkovski remarcă: “Infracțiunea este un tip de faptă ilegală care poate să atragă aplicarea pedepsei. De aceea, fiecare infracțiune atentează asupra dreptului”.² Confirmând un eclecticism conceptual, acest autor înțelege prin termenul “drept” “unitatea dintre norma de drept și raportul juridic”.³ În opinia lui, o asemenea percepere a noțiunii de drept “face posibil ca ea să cuprindă și dreptul subiectiv, în primul rând drepturile subiective ale cetățenilor – subiecte ale raporturilor juridice”.⁴ În cele din urmă, A.A. Piontkovski conchide: “Într-un raport juridic, în cazul comiterii unei fapte ilegale, prejudiciul este cauzat întotdeauna drepturilor subiective ale unei persoane aparte, ale unei instituții de stat, ale unei alte persoane juridice sau chiar ale statului”.⁵ În acest fel, savantul ajunge la concluzia că drepturile subiective, ca element al raporturilor juridice, reprezintă partea constitutivă a obiectului oricărei infracțiuni.

Într-adevăr, după cum arată practica, în calitate de fapte ilegale, mai ales în calitate de infracțiuni, sunt declarate numai faptele care pricinuiesc sau care sunt capabile să pricinuiască daune acelor relații sociale, a căror existență are o importanță vitală pentru societate. Este și firesc că astfel de relații, datorită importanței lor, devin obiect de reglementare a dreptului și evoluează, în consecință, ca raporturi juridice. De asemenea, este corect că drepturile subiective fac parte din conținutul raporturilor juridice. În același timp, concepția lui A.A. Piontkovski denotă anumite carențe care fac dificilă aplicarea ei în unele situații.

Ca și V.N. Kudreavțev, autorul A.A. Piontkovski nu explică ce înțelege el prin raport juridic și care tipuri de legături juridice atribuie el la aceste raporturi. Între timp, în literatura consacrată teoriei generale a dreptului nu există un punct de vedere unanim acceptat referitor la aceste aspecte.

Unii teoreticieni consideră că “raporturi juridice sunt numai acele legături juridice cărora le este proprie interacțiunea dintre subiecte individualizate, titulare de drepturi și obligații reciproce. În cazul celorlalte tipuri de legături juridice, când subiectele nu sunt atât de clar concretizate, nu se poate vorbi despre referi-

¹ А.А. Пионтковский. Учение о преступлении по советскому уголовному праву, p.145.

² Курс советского уголовного права: Часть Общая. Том II / Под ред. А.А. Пионковского. - Москва: Наука, 1970, p.121.

³ Ibidem, p.122.

⁴ Ibidem, p.121.

⁵ Ibidem, p.122.

rea lor la raporturile juridice, iar drepturile (obligațiile) subiectelor există (și se realizează) în afara raporturilor juridice date”.¹ La “celelalte legături juridice” se atribuie, în special, dreptul de proprietate, conținutul statutului juridic (competenței) al cetățenilor și al persoanelor cu funcție de răspundere, sistemul de interdicții generale, inclusiv penale etc.

În opinia altor teoreticieni, “raportul juridic este un fenomen având un fond mai amplu. El cuprinde dreptul de proprietate și alte raporturi juridice “absolute”, în care este concretizată doar o singură parte a raportului... Totuși, există astfel de forme de realizare a normelor de drept, iar, ca urmare, astfel de forme juridice de asigurare a relațiilor sociale factice, care pot exista în afara raporturilor juridice (de exemplu, statutul juridic și sistemul de interdicții generale)”.²

Evident, fiind astfel înțeleasă noțiunea de raport juridic, afirmația lui A.A. Piontkovski precum că oricare faptă ilegală, oricare infracțiune constituie o atentare asupra raportului juridic (sau asupra dreptului subiectiv, ca element al raportului juridic) devine neîntemeiată.

Săvârșind infracțiunea făptuitorul aduce atingere unei anume entități protejate de norma de drept, prin aceasta manifestând că nu respectă această normă, că o ignorează, și nu mai mult. Ordinea specială de punere în acțiune și de scoatere din acțiune a forței juridice a normelor de drept exclude atât obiectiv, cât și subiectiv posibilitatea făptuitorului de a modifica aceste norme în rezultatul activității sale ilicite (numai dacă în competența lui nu intră emiterea sau adoptarea de acte normative). De vreme ce încălcarea legii, a norme de drept și a dreptului subiectiv este nu mai mult decât nerespectarea (ignorarea) lor, nu se poate vorbi despre nici o atingere adusă lor. Esența prejudiciului infracțional constă în privarea cuiva de facultatea faptică (nu juridică) de a-și satisface legal necesitățile.

De notat că și în dreptul penal român unii teoreticieni recunoșteau în calitate de obiect al infracțiunii dreptul subiectiv. De exemplu, autorul Gr.Râpeanu menționa: “Relațiile sociale reglementate și apărute de drept devin neapărat raporturi juridice. În ultimă analiză, obiectul infracțiunii este totdeauna un drept (ocrotit în mod special pe cale penală)”.³ Însă autorul confundă obiectul de reglementare al dreptului cu obiectul de apărare al dreptului, lucru inadmisibil. Din aceleași considerente nu putem agreea nici poziția adoptată de A.Mureșan și

¹ Д.М. Генкин. Право собственности как абсолютное право // Советское государство и право. - 1958. - №6. - Р.94; Л.С. Явич. Проблемы правового регулирования общественных отношений, р.107, 109-115, 119; К.А. Мокичев. Теория государства и права, р.473-480.

² С.Ф. Кечекьян. Правоотношения в обществе. - Москва: Издательство Академии Наук, 1958, р.16-19.

³ Gr.Râpeanu. Obiectul infracțiunii, p.47.

M.Basarab, conform căreia “obiectul juridic al infracțiunilor contra avutului obștesc îl constituie dreptul de proprietate...”¹

Nu poate fi neglijat argumentul adus de autorul N.I. Korjanski: “Forma juridică a relației sociale nu este afectată prin comiterea infracțiunii. De exemplu, dreptul de proprietate asupra bunului sustras nu este anulat în urma săvârșirii sustragerii. Proprietarul poate să ceară în orice moment bunul său de la cel care i l-a sustras sau de la posesorul de rea-credință, adică dreptul de proprietate întotdeauna se menține după proprietar. Acest drept nu poate fi sustras și este inalienabil, dacă nu există o manifestare corespunzătoare de voință a posesorului legitim”.²

Într-adevăr, un drept subiectiv nu se pierde în lipsa exercitării lui. Pe de altă parte, relațiile sociale sunt primare, iar un drept subiectiv este derivat. De aceea, relațiile sociale (iar nu dreptul subiectiv) constituie substanța la care atentează infracțiunea.

Un ultim argument, care este și cel mai important, în favoarea faptului că dreptul subiectiv nu este obiect al infracțiunii: dreptul subiectiv reprezintă unul din subelementele raportului juridic. Totodată, trebuie de luat în vedere că nu toate relațiile sociale îmbracă forma de raport juridic. Dar chiar în ipoteza că o relație socială este reglementată juridicește, esența socială a fiecăruia din elementele ori subelementele, care fac parte din structura relației respective, nu poate coincide cu însăși relația nici după volum, nici după conținut. Oricare relație socială reprezintă un sistem. De aceea, nici o componentă a lui nu poate să reflecte la justa valoare esența relației respective.³ În concluzie, dreptul subiectiv nu poate fi considerat obiect de apărare penală.

În unele definiții ale dreptului subiectiv, această noțiune este desemnată prin termenul “facultate”.⁴ Într-adevăr, dreptul subiectiv poate fi identificat cu noțiunea de facultate juridică. Facultatea juridică este un tip al facultății sociale. Despre esența facultății sociale s-a vorbit în detalii la caracterizarea conținutului relației sociale, ea fiind specificată ca element al relației sociale. Dacă noțiunea de drept subiectiv poate fi desemnată prin termenul de facultate juridică, atunci care noțiune poate fi desemnată prin termenul de facultate socială? Considerăm

¹ A.Mureșan, M.Basarab. Considerații privind obiectul infracțiunilor contra proprietății socialiste // Studia Universitatis “Babeș-Bolyai”. Series III. Fasciculus 2. - Oeconomica et iurisprudentia. - Cluj, 1961, p.166.

² Н.И. Коржанский. Объект и предмет уголовно-правовой охраны. - Москва: Академия МВД, 1980, p.25.

³ În acest sens, sprijinim opinia lui I.Deleanu care menționează că una dintre proprietățile sistemului este ireductibilitatea acestuia la suma elementelor sale componente. - Vezi: I.Deleanu. Drept constituțional și instituții politice. Vol.II, 1993, p.106.

⁴ Vezi: C.Laborde-Lacoste. Expose méthodique de droit civil. Vol.I, p.74; I.Ceterchi. Teoria generală a statului și dreptului, p.374.

că această noțiune este “interesul legitim individual”. De altfel, s-a văzut anterior că R. von Ihering și F.Jellinek consideră dreptul subiectiv ca fiind “interesul apărat de voința persoanelor”¹ sau “interesul apărat pe cale juridică”.² Dezvoltând această concepție, savantul român D.Ștefănescu menționează: “Prin “drept subiectiv” trebuie de înțeles acel interes individual pe care voința colectivă îl poate impune ca fiind în conformitate cu interesul social – exprimat în norme de drept – și în virtutea căruia subiectul activ poate pretinde subiectului pasiv să săvârșească sau să se abțină de la săvârșirea unei acțiuni”.³

Această definiție poate fi considerată un punct de plecare în vederea stabilirii corelației dintre interes și dreptul subiectiv, pentru ca, în rezultat, să se răspundă la întrebarea: poate fi oare considerat **interesul** în calitate de obiect al infracțiunii?

Pentru soluționarea acestei chestiuni, este necesar a examina geneza categoriei “interes legitim” în știință, în teorie, precum și în interpretare doctrinară.

Unul dintre primii savanți juriști, care a introdus în circuitul științific termenul “interes legitim”, a fost G.F. Șerșenevici. În special, el susține: “Membrii unei societăți și-au format obișnuința de a-și apăra, prin toate mijloacele legale, drepturile, de a se opune împotriva celei mai neînsemnate violări a intereselor lor legitime, de a avea o atitudine dezagreabilă față de cei care încalcă ordinea de drept ca față de inamicii lor comuni, străduindu-se, la rândul lor, să nu depășească ei înșiși limitele drepturilor de care dispun”.⁴

Alți teoreticieni ai dreptului rus prerevoluționar de asemenea făceau distincție între termenii “drept subiectiv” și “interes”, dar nu întotdeauna indicau asupra “legitimității” ultimului.

Autorul Iu.S. Gambarov face următoarea afirmație: “Vorbind doar despre interese și ocrotirea lui, nu se poate ajunge la o percepere a noțiunii de drept subiectiv. Nu toate interesele se bucură de protecție și conduc la un drept, așa cum nu toate interesele, chiar cele aflate sub ocrotirea dreptului, reprezintă drepturi subiective”.⁵ În aceeași ordine de idei, autorul A.A. Rojdestvenski menționează: “Cu toate că ocrotirea intereselor poate fi prezentă, dreptul subiectiv poate și să nu-și facă apariția”.⁶ Într-o altă lucrare a sa, savantul consideră: “Pot exista interese ocrotite juridic, dar fără a fi, în același timp, niște sfere de interese individualizate juridic, adică fără a fi drepturi subiective”.⁷

¹ F.Jellinek. System des subjectiven öffentlichen Recht, p.42.

² R. von Ihering. L'esprit du droit romain, p.328.

³ D.Ștefănescu. Contribuții la elaborarea unei noi definiții a dreptului subiectiv // Dreptul. - 1991. - Nr.7. - P.82.

⁴ Г.Ф. Шершеневич. Общая теория права. - Москва, 1912, p.293.

⁵ Ю.С. Гамбаров. Курс гражданского права. Часть общая. Том I. - Санкт-Петербург, 1911, p.377.

⁶ А.А. Рождественский. Основы общей теории права. - Москва, 1912, p.128.

⁷ А.А. Рождественский. Теория субъективных публичных прав. - Москва, 1913, p.26-27.

Mult mai târziu, autorul V.I. Remnev a readus în prim-plan tema categoriei analizate: “Dreptul cetățeanului și interesul lui legitim nu sunt una și aceeași. Esența dreptului subiectiv al cetățeanului constă în posibilitatea garantată de a săvârși anumite acțiuni, pe când posibilitatea satisfacerii interesului legitim este limitată de condițiile obiective, mai cu seamă de cele economice”.¹ În acest fel, autorul citat a arătat una dintre deosebirile existente între categoriile “drept subiectiv” și “interes legitim”: gradul diferit de garantare materială, ceea ce este absolut corect.

La rândul său, autorul M.A. Gurvici consideră că, spre deosebire de dreptul subiectiv substanțial, interesul legitim este “un avantaj, asigurat nu printr-o normă de drept substanțială, ci printr-o normă de drept de protecție, în primul rând printr-o normă de drept procesuală”.²

Nu putem accepta o astfel de caracterizare a interesului legitim, cauza fiind unilateralitatea acesteia. Nu întâmplător, poziția lui M.A. Gurvici a fost supusă ulterior unei critici juste nu numai de către reprezentanții științei dreptului substanțial³, ci și de procesualiștii înșiși⁴.

Interesul legitim nu poate fi identificat cu avantajul. De asemenea, nu se poate spune că el se asigură numai de către norma procesuală. Interesul legitim este un fenomen mult mai complex, care este garantat de diverse metode și mijloace, norme și instituții atât cu caracter procesual, cât și substanțial.

Ce este interesul legitim? Care este înțelesul pe care l-a imprimat și îl imprimă legiuitorul acestei noțiuni, fixând-o în actele normative?

Interesul legitim constituie o elementară încuviințare juridică, asigurată de către stat (la un grad mai redus în comparație cu dreptul subiectiv), încuviințare care consistă în aspirațiile titularului atât de a trage folos de pe urma unei anumite valori sociale, cât și de a pretinde concursul forței de constrângere a statului, atunci când se consideră periclitat în ce privește îndeplinirea exigențelor sale.

Conținutul interesului legitim îl formează două elemente (aspirații): 1) a trage folos de pe urma unei anumite valori sociale și 2) a pretinde, în cazurile necesare, la aportul forței de constrângere a statului. Esența interesului legitim constă

¹ В.И. Ремнев. Право жалобы в СССР. - Москва, 1964, p.26.

² М.А. Гурвич. Гражданские процессуальные правоотношения и процессуальные действия // Труды ВЮЗИ. Том III. - Москва, 1965, p.86.

³ Vezi: В.П. Грибанов. Интерес в гражданском праве // Советское государство и право. - 1967. - №1. - P.52; В.А. Тархов. Некоторые вопросы охраны имущественных прав трудящихся по советскому гражданскому законодательству // Ученые труды Саратовского юридического института. Выпуск II. - Саратов, 1965, p.91.

⁴ Vezi: Р.Е. Гукасян. Проблема интересов в советском гражданском процессуальном праве. - Саратов, 1970, с.37; Д.М. Чером. Субъективное право и формы его защиты. - Ленинград, 1968, p.42-43.

în încuviințarea juridică, elementară, reflectată în dreptul pozitiv. În calitate de structură a interesului legitim evoluează interconexiunea celor două aspirații. Aspirația subiectului relației sociale de a beneficia de o anumită valoare ocupă în conținutul interesului legitim o “poziție ierarhică mai înaltă”. Datorită acestui fapt, conținutul interesului legitim va arăta, în aspect structural, în felul următor: în primul rând, aspirația de a beneficia de o valoare (elementul principal), iar, în al doilea rând, aspirația de a apela la organele competente, în scopul protejării celei dintâi aspirații (elementul formal-asigurător).

Analiza structurală a interesului legitim trebuie completată cu o analiză funcțională, în procesul căreia este necesar a preciza rolul și locul fiecărei componente nominalizate în realizarea acestui interes.

Aspirația de a beneficia de o valoare socială constituie elementul central, axial în cadrul conținutului și structurii interesului legitim, deoarece numai beneficiind de o anumită valoare socială subiectul poate judeca că și-a satisfăcut necesitățile, care, desigur, nu contravin intereselor obștești.¹ Dar însăși valoarea se află în afara conținutului și structurii interesului legitim. Valoarea este obiectul interesului legitim. De aceea, valoarea nu poate fi identificată cu interesul legitim.

Năzuința de a apela, în cazurile necesare, la protecția organelor abilitate constituie cel de-al doilea element în conținutul și structura interesului legitim. Acest element “intră în scenă” atunci, când primul element nu este valorificat în deplină măsură, fiind lezată sau nesocotit. Așadar, cel de-al doilea element ar fi ca și cum o anexă, o pârghie în vederea realizării primului, aflându-se, până la un anumit moment, în “rezervă”. Datorită acestui fapt, interesul dobândește caracterul de legitimitate, adică de aptitudine de a fi ocrotit de lege.

În literatură a fost enunțat punctul de vedere, conform căruia noțiunile “interes legitim” și “interes ocrotit de lege” trebuie deosebite. De exemplu, autorul N.A. Șaikenov afirmă: “Toate interesele, exprimate în drept, se găsesc sub ocrotire legală și pot fi socotite, în mod justificat, ca fiind interese “ocrotite de lege”. ... Interesele ocrotite de lege includ atât interesele legitime, cât și interesele juridice ... Acele interese, care se află în sfera reglementării juridice, dar nu sunt asigurate de drepturi subiective ... este oportun a fi desemnate prin termenul “interese legitime”, iar ... acele interese, a căror realizare este asigurată de drepturi subiective, ... – “interese juridice””.²

Această opinie nu este suficient fundamentată. Analizând mai multe articole din actele normative, în care sunt utilizate categoriile “interes legitim” și “interes ocrotit de lege”, constatăm că legiuitorul nu face vreo delimitare între ele, ci

¹ Vezi: Е.Фесенко. Объект преступления с точки зрения ценностной теории // Уголовное право. - 2003. - №3. - Р.71-75.

² Н.А. Шайкенов. Правовой статус личности и ее интересы // XXVI съезд КПСС и развитие теории права. - Свердловск, 1982, р.105.

le privește ca pe niște sinonime. Majoritatea savanților juriști de asemenea nu disociază cele două noțiuni. Astfel, autorul R.E. Gukasean observă, cu adevărat, că termenii “interesul ocrotit de lege” și “interesul legitim” exprimă unul și același concept, de aceea “pot fi considerați ca echipolenți”.¹

Categoria de interes legitim are cele mai multe puncte de contact cu categoria de drept subiectiv. Practic, în oricare act normativ, în care este fixat un interes legitim, acesta este precedat întotdeauna de cuvântul “drept”. Este oare întâmplător aceasta? Care sunt trăsăturile comune și distincte ale celor două categorii? Ce poate servi în calitate de criterii de delimitare a lor?

Cel puțin, este evident un lucru – cele două categorii sunt interconectate și trebuie examinate în corelație. În context, autorul V.A. Kucinski menționează: “Întrucât interesele legitime sunt ocrotite deopotrivă cu dreptul subiectelor respective, jurisprudența trebuie să le studieze prin confruntare”.²

Așadar, confruntând noțiunile “drept subiectiv” și “interes legitim”, putem remarca următoarele trăsături comune ale acestora:

- 1) ele sunt determinate de condițiile materiale și spirituale ale vieții sociale;
- 2) contribuie la dezvoltarea și perfecționarea legăturilor sociale, concentrând în sine o anumită combinație de interese – individuale și obștești;
- 3) îndeplinesc o sarcină regulatoare, evoluând în calitate de submetode specifice de reglementare juridică;
- 4) presupun satisfacerea intereselor persoanei, apărând în calitate de instrumente juridice specifice de realizare a intereselor date și în calitate de metode de intermediere juridică a lor;
- 5) au un caracter dispozitiv;
- 6) evoluează în calitate de elemente de sine stătătoare ale statutului juridic al persoanei;
- 7) reprezintă niște permisiuni juridice;
- 8) exercitarea lor este legată, în general, de o asemenea formă de realizare a dreptului, ca utilizarea;
- 9) constituie obiecte de apărare juridică garantate de stat;
- 10) stabilesc un anumit gen de conduită, un criteriu specific de determinare a cadrului faptelor licite.

Trăsăturile sus-menționate apropie aceste două categorii.

Însă, pe lângă trăsăturile comune, între drepturile subiective și interesele legitime există și deosebiri. Drepturile subiective și interesele legitime nu coincid după esența, conținutul și structura lor. Lipsa de identitate între cele două

¹ Р.Е. Гукасян. Правовые и охраняемые законом интересы // Советское государство и право. - 1973. - №7. - Р.116.

² В.А. Кучинский. Законные интересы личности: от Конституции к правореализующей деятельности // Теоретические вопросы реализации Конституции СССР. - Москва, 1982, р.86.

noțiuni este determinată de faptul că drepturile subiective și interesele legitime constituie niște permisiuni juridice diferite. Prima este o permisiune specială, garantată prin necesitatea juridică concretă a altor persoane. Însă, dacă permisiunea juridică nu are sau nu necesită o conduită, indispensabilă din punct de vedere juridic, a altor persoane, atunci ca mijloc de asigurare proprie ea nu este ridicată de legislator la “rangul” de drept subiectiv.

Spre deosebire de dreptul subiectiv, interesul legitim este o permisiune juridică cu caracter de aspirație juridică. Totodată, “interesul legitim poate fi considerat în calitate de facultate, dar ca facultate socială, faptică, nu juridică”.¹ În contextul examinat, această deosebire are o însemnătate esențială. Dacă esența dreptului subiectiv se exprimă în facultatea garantată juridicește și asigurată prin obligațiile altor persoane, atunci esența interesului legitim constă într-o simplă permisiune de a avea un anumit comportament. Într-o exprimare plastică, se poate spune că interesul legitim este un “drept trunchiat”. Lui îi este opozabilă o obligație juridică, generală – de a-l respecta, de a nu-l încălca.

Dreptul subiectiv și interesul legitim nu coincid nici după conținutul lor. Dreptul subiectiv este facultatea care îi permite subiectului să beneficieze de o anumită valoare în limitele strict determinate de lege. Pe când interesul legitim este facultatea care îi permite subiectului de a beneficia de o anumită valoare, fără a exista o circumscriere precisă a limitelor conduitei permise și fără a fi posibil de a solicita acțiuni concrete de la alte persoane.

Absența unei atare concretizări în cazul interesului legitim se explică prin faptul că lui nu-i corespunde o obligație juridică precisă a contragentului. În contrast, dreptul subiectiv nu poate exista fără o obligație corelativă. Dreptul subiectiv formează latura activă a conținutului raportului juridic, iar obligația corelativă alcătuiește latura pasivă a conținutului raportului juridic. În cazul conținutului relației sociale este foarte dificil, dacă nu chiar imposibil, să vorbim despre o structură similară. În procesul de realizare a intereselor legitime, obligațiile juridice nu iau parte la neutralizarea obstacolelor existente. În această ordine de idei, autorul N.M. Korkunov a menționat: “A permite cuiva nu înseamnă a-l obliga pe altcineva. O acțiune permisă poate deveni un drept doar atunci când va fi interzisă săvârșirea a tot ce deranjează acțiunea permisă, deoarece numai în aceste condiții va fi stabilită obligația corelativă”.²

Interesul legitim este o simplă permisiune, nu o interdicțiune. Elementele conținutului interesului legitim au un caracter de aspirații, nu însă de facultăți ferm garantate. De aici rezultă o legătură mai slabă între interesul legitim și

¹ А.В. Малько. Законные интересы: общетеоретический аспект // Вестник Волжского университета. Серия “Юриспруденция”. Выпуск I. - Тольятти, 1998, p.14.

² Н.М. Коркунов. Лекции по общей теории права. - Санкт-Петербург, 1898, p.124.

valoare (ca obiect al interesului legitim), decât între dreptul subiectiv și valoare. Cu alte cuvinte, deosebirea în conținutul dreptului subiectiv și al interesului legitim pot fi privite atât prin prisma cantitativă, cât și prin cea calitativă.

Criteriul cantitativ de diferențiere se exprimă în faptul că prin interese legitime sunt intermediare interesele pe care dreptul obiectiv nu a reușit să le “transforme” în drepturi subiective datorită evoluției rapide a relațiilor sociale și care nu pot fi tipizate în legătură cu trăsăturile lor strict individuale și caracterul lor aleatoriu.

Criteriul calitativ de diferențiere indică asupra faptului că în interesele legitime sunt reflectate necesități mai puțin importante, decât în cazul drepturilor subiective.

Așadar, interesul legitim, spre deosebire de dreptul subiectiv, este o încuviințare juridică simplă având caracter de aspirație, încuviințare în care lipsește indicația de a acționa în acord cu maniera strict fixată în lege și de a solicita o conduită corespunzătoare de la celelalte persoane, încuviințare care nu este asigurată printr-o obligație juridică concretă.

Atras instinctiv de bunurile care i le oferă viața, omul poate da curs liber impulsurilor și dorințelor care îl animă, câteodată îl domină, însă numai în măsura în care aceasta i-o permite legea. Când un bun, o situație, o utilitate, apropiată tendințelor și înclinațiilor individului, exercită asupra acestuia o atracție specială, conștiința a ceea ce numim “un interes” se naște la el în mod simultan (interesul de a avea sau de a păstra cutare bun, de a rămâne în cutare situație juridică sau de a o schimba etc.). Acest interes individual care, de multe ori, rămâne în afara sferei de reglementare a dreptului, poate însă câștiga o valoare juridică de îndată ce se găsește în concordanță cu interesul social exprimat, în general, în textul legii. Interesul individual, subordonat interesului general sau social, reprezintă interesul legitim individual, adică categoria care alcătuiește conținutul relației sociale, ca element structural al acesteia.

Problema noțiunii de interes nu a fost trecută cu atenția nici în știința dreptului penal. Însă, în general, această noțiune era și este utilizată la caracterizarea apărării penale.

Astfel, autorul N.S. Taganțev, referindu-se la obiectul apărării penale, afirmă: “Apărarea juridică poate privi fie însuși interesul, protejându-l în mod direct împotriva distrugerii, nimicirii sau alterării, fie apărarea poate fi îndreptată asupra atitudinii juridice a persoanei față de o asemenea valoare – apărarea facultății și libertății de a posedea, folosi și administra o asemenea valoare sau interes”.¹

Observăm că autorul citat numește în calitate de obiect al infracțiunii nu numai “interesul”, dar și “atitudinea juridică a persoanei față de o asemenea

¹ Н.С. Таганцев. Русское уголовное право: Лекции. Часть Общая. Т.І, р.32-33.

valoare (interes – *n.a.*)” sau, cu alte cuvinte, “facultatea și libertatea de a poseda, folosi și administra o asemenea valoare sau interes”. Această poziție a lui N.S. Taganțev dovedește lipsa de consecvență în ideile sale. Cu toate că el îl critică pe V.D. Spasovici pentru faptul că acesta promovează ideea că obiectul infracțiunii este dreptul subiectiv, el însuși optează pentru a recunoaște atât interesul, cât și dreptul subiectiv în calitate de obiect al apărării penale. Căci, la o analiză atentă, vom observa că expresiile “atitudinea juridică a persoanei față de o asemenea valoare” și “facultatea și libertatea de a poseda, folosi și administra o asemenea valoare sau interes” desemnează, într-un mod mascat, nu altceva decât dreptul subiectiv. Or, după cum am menționat anterior, dreptul subiectiv nu poate forma obiectul infracțiunii.

Cu regret, autoarele N.T. Kuznețova și I.M. Teajkova, analizând viziunea lui N.S. Taganțev asupra problemei obiectului infracțiunii, trec cu atenția inconsecvența și duplicitatea concepției savantului respectiv, interpretând unilateral punctul de vedere al acestuia. Astfel, ele susțin că N.S. Taganțev recunoaște cu fermitate în calitate de obiect al apărării penale doar interesul. Însă, după cum s-a văzut, realitatea este alta.

Ca urmare, numitele autoare au propus punctul lor de vedere asupra obiectului infracțiunii: “Obiectul infracțiunii reprezintă valorile, interesele, bunurile importante socialmente, protejate de legea penală, asupra cărora atentează persoana care a săvârșit infracțiunea și cărora, în rezultatul comiterii faptei infracționale, li s-au cauzat sau li s-ar fi putut cauza daune esențiale”.¹

Nu cu mult diferă concepția autorilor V.N. Kudreașev și A.V. Naumov, care consideră că ”în calitate de obiect al infracțiunii trebuie recunoscute acele valori, interese, asupra cărora atentează faptele infracționale și care sunt apărute de legea penală”.²

Continuându-și gândul, savanții nominalizați susțin: “Foarte des, unele și aceleași obiecte sunt ocrotite de norme ale altor ramuri de drept (altele decât dreptul penal – *n.a.*). De exemplu, relațiile de proprietate sunt apărute și reglementate, în primul rând, de normele dreptului civil. Dreptul penal ia aceste obiecte sub protecția sa în cazul celor mai periculoase atentări asupra lor... Dreptul civil ocrotește proprietatea în cazul unor atentări mai puțin periculoase... Rezultă, că raportarea anumitor valori (interese) la categoria celor protejate de dreptul penal nu transformă aceste atentări asupra valorilor (intereselor) date în fapte penalicește pedesibile”.³

¹ Курс уголовного права. Часть Общая. Том I: Учение о преступлении / Под ред. Н.Ф. Кузнецовой, И.М. Тяжковой, р.202.

² Российское уголовное право. Часть Общая: Учебник / Под ред. В.Н. Кудрявцева, А.В. Наумова, р.92.

³ Ibidem, р.92-93.

Făcând abstracție de ideea principală a citatului reprodus, care, *ad-hoc*, nu este relevabilă, accentuăm atenția asupra faptului că între noțiunile “relații de proprietate” și “valori (interese)” este pus semnul egalității.

Aceeași linie principală se profilează și în expozeul autorilor N.I. Vetrov și Iu.I. Leapunov, care merită să fie reprodus în întregime: “*Interesul* este o categorie socială având un caracter obiectiv-subiectiv. În spatele unui interes se află atât oamenii (titularii interesului), cât și activitatea lor practică direcționată asupra satisfacerii interesului, în calitatea lui de necesitate conștientizată. Creând valori materiale sau spirituale, capabile să satisfacă un anumit interes, oamenii intră în legături și relații sociale. Necesitatea generează interesul; caracterul interesului determină tipul și finalitatea activității practice, iar ultima “creează” astfel de relații sociale (și decurge din cadrul lor) care corespund interesului dat. El (interesul – *n.a.*) constituie, în acest mod, “nucleul”, esența profundă a relației sociale respective... În virtutea acestei premise sociologice, noi împărtășim plenar poziția, conform căreia în dreptul penal noțiunile “relațiile sociale”, “obiectul apărării penale” și “interesul social” pot fi folosite în calitate de echivalente, ca sinonime”.¹

Cu alte cuvinte, conform opiniei celor doi autori, partea (“interesul”) este identificată cu totul, cu întregul (“relația socială”). Mai mult, printre elementele relației sociale anume interesul ar avea prioritate, el formând așa-numitul “nucleu” al relației sociale. O poziție asemănătoare a fost adoptată și de către B.S. Nikiforov.²

Spre deosebire de aceștia, autorul Ia.M. Brainin afirmă, pe bună dreptate, că interesul este o parte, un element al relației sociale.³ Din păcate, același autor conchide: “Infrațiunea, atentând asupra anumitor relații sociale sau creând primejdie pentru ele, cauzează, prin aceasta, daune intereselor subiectelor acestor relații...”⁴

În principiu, același punct de vedere este enunțat de către A.I. Boiko: “Prin obiect al infrațiunii trebuie de înțeles relația socială sau interesul susceptibil de apărarea legii penale”.⁵

¹ Vezi: Уголовное право. Часть Особенная: Учебник / Под ред. Н.И. Ветрова и Ю.И. Ляпунова. - Москва: Новый Юрист, 1998, p.193.

² Vezi: Б.С. Никифоров. Объект преступления по советскому уголовному праву, p.4, 31, 69.

³ Vezi: Я.М. Брайнин. Уголовная ответственность и ее основание в советском уголовном праве, p.165, 167.

⁴ Ibidem, p.165.

⁵ Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации / Под ред. А.И. Бойко. - Ростов-на-Дону: Феникс, 1996, p.47.

Este oare admisibil a pune semnul de echipolență între noțiunile “relație socială” și “interes”? Exprimă oare aceste noțiuni același conținut? Răspunsul este: categoric nu.

B.S. Nikiforov opinează că relația socială este un fenomen “ce reprezintă totalitatea diferitelor elemente sau laturi, care pot fi separate unul de altul doar în procesul analizei teoretice”.¹ În context, E.A. Frolov menționează că este de acord cu B.S. Nikiforov atunci când el examinează relația socială ca pe o alcătuire socială complexă care include un șir sistematizat de elemente.²

De asemenea, E.A. Frolov afirmă că starea de ordine existentă între elementele sistemului trebuie să se exprime prin diferite dependențe funcționale care corespund diferitelor calități și corelații ale sistemului, stărilor și conduitei lui.³

De aici rezultă că elementele sistemului (iar, implicit, și ale relației sociale) nu pot fi privite ca simple componente ale acestuia, ci reprezintă fenomene care au calități, ale căror interacțiune și interdependență se manifestă ca funcții ale acestor fenomene, formând sistemul dat.⁴ Așadar, E.A. Frolov recunoaște că sistemul relației sociale este format atât din elementele structurale ale acestuia, cât și din funcții sistemice rezultate din funcții de interacțiune și interdependență a calităților elementelor structurale. Acest proces dă naștere apariției unor noi calități integrale, care însă nu sunt specifice pentru elementele structurale ale sistemului.

Chiar autorul E.A. Frolov este acel care dezvăluie esența acestor noi calități integrale, specificând că relația socială reprezintă un sistem relativ stabil aflat, în același timp, în permanentă transformare, căruia, ca și oricărui alt fenomen, lucru, proces, îi este specifică, în egală măsură, atât starea de separare în laturi (calități) diferite, din punctul de vedere al naturii acestora, cât și interconexiunea organică, unitatea tuturor acestor laturi.⁵

Deci, fiecare din elementele componente ale sistemului, fiind extras din acest sistem, nu poate în mod automat să reflecte la justa valoare esența sistemului respectiv. Pe calea deducției, putem afirma că interesul, ca componentă a sistemului relației sociale, fiind extras din acest sistem, nu poate în mod automat să reflecte la justa valoare esența relației sociale ca sistem. În context, evocăm încă o dată aserțiunea axiomatică a savantului V.Ia. Tații: “Numai relațiile sociale ca sistem integral, și nu careva părți componente ale acestuia (“nucleul” relației,

¹ Б.С. Никифоров. Объект преступления по советскому уголовному праву, p.29.

² Vezi: E.A. Фролов. Объект уголовно-правовой охраны и общее понятие хищения социалистического имущества, p.66-117.

³ Ibidem.

⁴ Ibidem.

⁵ Ibidem, p.103.

“conținutul interior” al acesteia etc.), pot fi recunoscute în calitate de obiect al infracțiunii”.¹

Dacă toți acei care propun ca interesul să fie recunoscut în calitate de obiect al infracțiunii ar fi studiat cu atenție natura acestei categorii, precum și rolul, locul interesului în structura relației sociale, ar fi ajuns la concluzia că interesul nu este decât conținutul relației sociale, deci, doar unul dintre elementele structurale ale relației sociale. Conținutul relației sociale formează, împreună cu subiectele relației sociale și obiectul relației sociale, sistemul relației sociale. De aceea, ar fi illogic să afirmăm că “interesul” și “relația socială” sunt una și aceeași.

De asemenea, nu putem pune semnul egalității între noțiunile “interes” și “valoare socială”. Or, tocmai această imagine a relativei confuzii între cele două concepte poate fi desprinsă din opiniile exprimate de unii autori.

Astfel, conform punctului de vedere al autorului italian Vincenzo Manzini, obiectul infracțiunii este acel bun-interes pe care fapta incriminată îl lezează sau îl expune unui pericol și pentru a cărui ocrotire intervine legea penală. Bunul sau interesul juridic tutelat de legea penală reprezintă în esență interesul social de a ocroti anumite valori (libertatea, viața, integritatea fizică, proprietatea etc.).²

Un alt autor italian – Giuseppe Bettiol – vorbește despre bunul juridic ca despre o valoare socială.³

În fine, Francesco Antolisei oferă explicații cu privire la confuzia remarcată: “În ce privește noțiunea de interes, acesta exprimă un raport între subiect și bun, adică evaluarea de către subiect a aptitudinii bunului de a satisface o trebuință, aspirația subiectului spre conservarea acestui bun. Deși sub un anumit aspect este vorba de noțiuni diferite, majoritatea autorilor le folosesc în mod egal, considerând că distincția are mai mult o valoare terminologică”.⁴

Același făgaș – al folosirii celor două noțiuni ca echivalente – este urmat de autorul german Eberhard Schmidhäuser, care opinează că valoarea socială și obiectul infracțiunii se înfățișează ca fiind dreptul sau pretenția la respect pe care o revendică viața în comunitate față de oricine. Există valori sociale care țin de individ (valori sociale personale). Există însă valori sociale care țin de interesele generale ale comunității.⁵

Această teză amintește mult de concepția lui Vintilă Dongoroz, care consideră că obiectul protecției penale este interesul pe care norma incriminatoare îl ocrotește. La rândul său, interesul poate fi de două feluri: interesul ocrotit în special și interesul ocrotit în general.⁶

¹ В.Я. Таций. Объект и предмет преступления по советскому уголовному праву, p.18-19.

² Vezi: V.Manzini. Trattato di diritti penale italiano. - Torino, 1933, p.506.

³ Vezi: G.Bettiol. Diritto penale. - Padova, 1973, p.169-170.

⁴ F.Antolisei. Manuale di diritto penale. Parte Generale. - Milano, 1994, p.159.

⁵ Vezi: E.Schmidhäuser. Strafrecht. Allgemeiner Teil. - Tübingen, 1982, p.84.

⁶ Vezi: V.Dongoroz. Drept penal, p.201.

În fond, la toți acești autori obiectul infracțiunii exprimă o relație dintre subiect și entitatea susceptibilă să satisfacă o cerință a subiectului. În acest înțeles, bunul juridic, interesul, apar ca valori interesând individul sau întreaga societate, ocrotirea lor fiind asigurată prin incriminarea faptelor care le lezează ori care le pun în pericol. Incriminând aceste fapte, legiuitorul apără înseși relațiile sociale care se nasc și se dezvoltă în jurul și datorită acestor valori.

În acest sens, în mod explicit s-a exprimat D.Ciuncan: “Se spune că interes public este orice interes general al întregii comunități, adică valorile în sensul cel mai larg, care sunt de interes public, de utilitate publică, în serviciul public”.¹ Expresia “valorile în sensul cel mai larg” amintește de prevederile alin.(1) art.2 CP RM și ale art.1 CP Rom., în care valorile supreme, comune individului și societății, fac obiectul ocrotirii legii penale.

Totuși, care sunt cauzele confundării în doctrină a noțiunilor “interes” și “valoare socială”? Preocupați de a da răspuns la această întrebare, să recurgem la o comparație: dacă tot ce constituie un organism și determină funcționalitatea acestuia lucrează pentru a-l forma și a-l conserva ca întreg, ca tot, atunci tot ceea ce constituie o societate (indivizi, grupuri și comunități) nu întotdeauna își subordonează interesele (între ele opuse) interesului general al societății ca întreg. Iar societatea este același organism, același tot unitar și dreptul, ocrotindu-i interesele, generatoare de valoare, nu poate face abstracție de valorile sociale, care sunt comune atât comunității, grupului social, cât și individului.

Persoana umană, ca și grupul social, are facultatea de a voi ceva și de a pre-
tinde de la alții să-i respecte voința. În acest context, se impune însă necesitatea de a ierarhiza cât mai clar interesele după criteriul importanței pe care acestea o au în societate, interesele particulare fiind subordonate celor ale colectivității.

Încadrându-se în discuțiile tradiționale cu privire la temeiurile dreptului, R. von Ihering întărește ideea că temeiul dreptului, în general, se află în interes, definind drepturile subiective ca “interese apărute pe cale juridică”.²

Desigur, acestei concepții i se pot aduce diferite obiecții. De exemplu, Giorgio del Vecchio atrage atenția la faptul că dacă vom admite ideea că dreptul este “o apărare de interese umane”, aceasta nu înseamnă că am și dat automat definiția logică a dreptului. De exemplu, gardul unei grădini, construit în interesul de a proteja grădina, nu se identifică cu obiectul posesiei, cu grădina.³

Însă, în contextul analizei de față, nu interesează atât de mult punctele slabe ale concepției lui R. von Ihering, ci interesează mai cu seamă ideea că dreptul, inclusiv dreptul penal, nu poate fi înțeles în afara sferei valorilor, că actele de

¹ D.Ciuncan. “Interesul legitim” în cazul admisibilității probei verității // Dreptul. - 1997. - Nr.4. - P.75.

² R. von Ihering. L'esprit du droit romain, p.328.

³ Vezi: Giorgio del Vecchio. Lecțiuni de filosofie juridică. - București: Societatea română de filosofie, 1943, p.280.

conduită nu pot fi analizate dacă nu se ține seama de registrul intereselor. Aducerea discuției fundamentelor dreptului pe terenul valorilor s-a dovedit benefică pentru cercetarea ulterioară, ea ajutând la aprecierea mai exactă a modului în care dreptul poate fi corelat cu interesele umane și cum poate el contribui la apărarea acestor interese, fie că sunt individuale, fie că sunt colective.

Menționăm însă că, deoarece societatea premerge individului, interesele generale, colective le surclasează pe cele ale individului, cele dintâi fiind puse astfel în prim-planul opțiunilor. Expresia rolului primordial al intereselor colective este confirmată și prin teza că legea penală apără “întreaga ordine de drept” (alin.(1) art.2 CP RM și art.1 CP Rom.).

Folosirea noțiunii de interes ca substitut al noțiunii de valoare ar putea fi admisă, dacă nu ar exista un impediment serios: termenul “interes” va fi folosit atât cu înțeles descriptiv (desemnând o facultate socială), cât și cu înțeles evaluativ (desemnând o valoare socială). Or, am stabilit anterior că valoarea este obiectul interesului. Interesul servește în calitate de generator de valoare. Or, interesul și obiectul interesului nu pot fi identificate. Iată de ce derivația sinonimică “interes–valoare”, utilizată în contextul analizat, nu face decât să sporească deruta din domeniul terminologiei dreptului penal.

Așadar, conchidem că interesul legitim individual sau, *brevitatis causa*, interesul nu constituie obiectul apărării penale, ci un element structural al acestuia.

Însă aceasta nu trebuie să conducă la ideea că interesul nu ar putea forma obiectul de protecție în cadrul altor ramuri de drept. Cercetarea acestei probleme depășește însă cadrul cercetării de față. Totuși, este oportun a indica, cel puțin în linii generale, asupra direcțiilor prioritare în care noțiunea de interes poate și trebuie să fie aplicată în cadrul dreptului. În primul rând, este vorba despre utilizarea categoriei de interes pentru descoperirea surselor de voință legislativă, pentru dezvăluirea însemnătății intereselor ca factori care determină conținutul concret al acestei voințe ce-și găsește realizarea în normele de drept. În al doilea rând, trebuie de remarcat că prin noțiunea de interes poate fi scos în evidență conținutul dreptului subiectiv, care poate servi drept mijloc ce asigură realizarea interesului respectiv.

Susținând în continuare ideea că obiectul infracțiunii îl constituie valorile și relațiile sociale ocrotite de legea penală, menționăm că, potrivit unei concepții cu totul inedite, obiectul infracțiunii “îl formează întotdeauna *oamenii* (persoane aparte sau un grup de persoane) și numai aceștia”, iar valorile materiale sau nemateriale, datorită cărora se desfășoară relațiile între acești oameni, constituie obiectul material al faptei infracționale.¹

¹ Vezi: Уголовное право. Часть Общая: Учебник / Под ред. И.Я. Козаченко, З.А. Незнамовой, р.133, 134.

Un punct de vedere apropiat a fost exprimat și în doctrina penală română: “În regulă generală, obiectul pasiv al infracțiunii este iarăși omul care poate fi lovit în persoană, în averea sau în reputațiunea sa”.¹ Ulterior, autorul devine totuși mai flexibil în reflecțiile sale, specificând că i se pare inexact termenul de obiect pasiv, deoarece nu întotdeauna “victima unei infracțiuni, deci subiectul pasiv”, este și obiectul infracțiunii; aceste două noțiuni nu se întâlnesc decât în cazul infracțiunilor contra persoanei, pe când în cazul infracțiunilor contra proprietății obiectul infracțiunii este un bun mobil sau imobil, iar subiectul pasiv este proprietarul păgubit.²

Mult mai categoric în afirmațiile sale este G.P. Novosiolov: “Obiectul oricărei infracțiuni, nu numai al celei îndreptate contra persoanei, îl formează oamenii, care, în unele cazuri, evoluează ca persoane fizice aparte, în alte cazuri – ca o pluralitate de persoane, care au sau nu au statutul de persoană juridică, iar în celelalte cazuri – ca societate”.³

O viziune oarecum eclectică, deși apropiată de pozițiile precedente, a fost exprimată de V.N. Kudreavțev, care includea în conținutul obiectului infracțiunii nu doar relațiile sociale, ci și “oamenii cu conștiința și opiniile lor..., mijloacele de producție..., adică forțele de producere ale societății”.⁴

O încercare de a “personaliza” teoria “relaționistă” a obiectului infracțiunii a fost întreprinsă de V.K. Glistin, care consideră că infracțiunea aduce atingere subiectelor relațiilor sociale.⁵

Studierea problemei despre locul victimei (subiectul pasiv) în relațiile sociale, ocrotite de legea penală, arată că ea (el) ca persoană fizică sau juridică apare ca unul dintre participanții la aceste relații. Refuzul de a recunoaște obiect al infracțiunii persoanele fizice sau juridice nu le diminuează prin nimic valoarea socială, dar înseamnă că normele de drept penal protejează relațiile sociale, dar și valorile sociale, inclusiv persoana (ca entitate ideală, nu ca expresie materializată). Relațiile sociale sunt ocrotite de normele penale tocmai pentru că, prin intermediul acestora, sunt protejate subiectele acestor relații, privite ca persoane fizice sau juridice. Este adevărat că relațiile sociale sunt de neconceput fără subiecte, însă ultimele întotdeauna evoluează doar ca elemente ale acestor relații. De aceea ar fi incorect a recunoaște obiect al infracțiunii doar subiectele relațiilor sociale ocrotite de legea penală. Prin aceasta s-ar ignora celelalte elemente ale relației sociale care constituie o integralitate.

¹ I.Tanoviceanu. Tratat de drept și procedură penală. Vol.I, p.387.

² Ibidem, p.388.

³ Г.П. Новоселов. Учение об объекте преступления. - Москва: Норма, 2001, p.60.

⁴ В.Н. Кудрявцев. К вопросу о соотношении объекта и предмета преступления, p.58-59.

⁵ Vezi: В.К. Глистин. Общественные отношения как объект преступления по советскому уголовному праву, p.90.

Există și concepția, conform căreia **bunurile** constituie obiectul (juridic) al infracțiunii. A existat chiar un exemplu de implementare legislativă a acestei concepții.

Astfel, Capitolul XVI al Codului penal al Republicii Populare Ungaria, adoptat la 22.12.1961, era intitulat “Infracțiuni împotriva proprietății obștești. Infracțiuni împotriva bunurilor personale”.¹ Cele două părți ale aceluiași titlu generează întrebarea: de ce aceleași infracțiuni sunt îndreptate uneori contra “proprietății”, iar alteori – contra “bunurilor”?

Unii autori, declarând relațiile sociale obiect al infracțiunii, totodată includ în conținutul lui avutul în sens de totalitate de bunuri.²

Într-o altă opinie, bunurile aparte constituie obiectul infracțiunii.³

Considerăm că nici una din tezele enunțate nu este corectă. A recunoaște ca obiect al infracțiunii bunurile aparte sau patrimoniul, ca expresie materializată a totalității de bunuri, înseamnă a denatura însuși conceptul de obiect, ceea ce poate doar să introducă confuzie în înțelegerea naturii obiectului infracțiunii. În realitate, în cazul infracțiunii (de exemplu, în cazul furtului) însuși bunul nu suferă nici o vătămare, în timp ce prin obiect al infracțiunii se înțelege tocmai ceea ce suferă vătămare. În contextul exemplului evocat, activul patrimonial poate fi redus nu doar în urma furtului, dar și a altor infracțiuni (neglijenței în serviciu, diversiunii, actului de vandalism etc.). Temeiurile pentru delimitarea acestor infracțiuni trebuie căutate în valorile sociale (și, implicit, în relațiile sociale) lezate, adică în obiectul infracțiunii. De aceea, dacă vom recunoaște bunurile în calitate de obiect al infracțiunii, nu vom putea delimita unele infracțiuni de altele. În plus, nu vom putea percepe adecvat gradul de pericol social al unei sau al altei infracțiuni.

De asemenea, ca argument în sprijinul tezei că bunurile în materialitatea lor nu sunt apărute cu ajutorul dreptului penal poate fi invocată impunitatea luării lucrurilor cunoscute sub denumirea de “res derelictae” și “res nullius”. Asupra acestor lucruri neexistând vreun drept patrimonial, luarea lor nu poate constitui infracțiunea de furt.

Prezentând ultimul considerent, menționăm că, întrucât cei care recunosc bunurile ca obiect al infracțiunii nu fac nici o referire la modul de percepere a bunurilor ca obiect al infracțiunii, putem admite că s-au avut în vedere atât bunurile corporale, cât și bunurile incorporale.

¹ Vezi: Уголовный кодекс Венгерской Народной Республики 1961 года. - Будапешт, 1963.

² Vezi: М.П. Михайлов. Уголовная ответственность за кражу личного имущества и разбой. - Москва: Госюриздат, 1958, p.46; Б.С. Утевский, З.А. Вышинская. Практика применения законодательства по борьбе с хищениями социалистического имущества. - Москва: Госюриздат, 1954, p.21.

³ Vezi: I.Tanoviceanu. Tratat de drept și procedură penală. Vol.I, p.388.

În conformitate cu art.285 CC RM,

“(1) Bunuri sunt toate lucrurile susceptibile apropierii individuale sau colective și drepturile patrimoniale.

(2) Lucruri sunt obiectele corporale în raport cu care pot exista drepturi și obligații civile”.

De vreme ce este incorporală valoarea economică care are o existență ideală, abstractă, putând fi percepută cu “ochii minții”, nu vom mai insista asupra examinării drepturilor patrimoniale ca obiect al infracțiunii, deoarece drepturile patrimoniale sunt bunuri corporale, iar drepturile subiective (atât patrimoniale, cât și nepatrimoniale), așa cum am constatat în analiza anterioară, nu pot figura în calitate de obiect al apărării penale.

Cât privește bunurile corporale (lucrurile), după cum deja s-a amintit, ele joacă rolul de obiecte materiale ale relației sociale. Obiectul material al relației sociale nu exprimă, de felul său, vreo relație socială sau vreo valoare socială. Dimpotrivă, obiectele materiale respective pot evolua ca elemente ale diverselor relații sociale, diferite prin caracter, rămânând totodată asociale. În lumina celor menționate, considerăm că nu există temei pentru a recunoaște bunurile (corporale sau incorporale) drept obiect al infracțiunii. Însă, putem considera bunurile corporale ca element derivat al structurii obiectului infracțiunii.

Astfel, am ajuns la concluzia că obiectul infracțiunii (obiectul apărării penale) este valoarea socială împotriva căreia se îndreaptă acțiunea sau omisiunea culpabilă a unei persoane și, totodată, relațiile sociale create în jurul și datorită acelei valori. O entitate sau o relație socială devine valoare în măsura în care determină sau condiționează formarea și desfășurarea normală a unor relații sociale.

Astfel înțeles, obiectul infracțiunii apare ca factor sau termen al infracțiunii¹, un “dat” fără de care nu poate fi concepută existența infracțiunii. Infracțiunea este o faptă prejudiciabilă, deoarece aduce atingere valorilor sociale ocrotite de lege, prevăzute la alin.(1) art.2 CP RM și la art.1 CP Rom. Așa fiind, nu poate fi imaginată infracțiunea fără existența unor valori sociale (și, implicit, relații sociale), ocrotite de legea penală, cărora li se aduce atingere prin fapta comisă. Valorile sociale și relațiile sociale create în jurul și datorită acestor valori, apărute de legea penală, care sunt vătămate prin săvârșirea faptei ilicite, formează obiectul infracțiunii. Deci, obiectul infracțiunii reprezintă o condiție necesară pentru existența faptei infracționale.²

Obiectul infracțiunii determină necesitatea incriminării și gravitatea abstractă a infracțiunii, care este în funcție de importanța valorii sociale vătămate sau periclitare. Cu alte cuvinte, toate infracțiunile prezintă grad de pericol social în

¹ Vezi: V.Dongoroz. Drept penal, p.198.

² Vezi: M.Zolyneak. Drept penal. Partea Generală. Vol.II, p.161.

sensul legii penale, fapt care justifică incriminarea lor. Dar gradul de pericol social diferă de la o faptă infracțională la alta, în dependență, mai ales, de însemnătatea valorii sociale lezate prin săvârșirea faptei ilicite concrete. Chiar în sfera infracțiunilor se remarcă deci o gradație în ce privește pericolul social, care, fără a avea vreun impact asupra caracterului infracțional al faptei, influențează asupra naturii și duratei sancțiunii. Diferența de grad de pericol social al faptelor infracționale se manifestă în natura și în limitele sancțiunilor prevăzute și specificate în normele de incriminare.

Așadar, obiectul infracțiunii determină și gravitatea pedepsei ce necesită a fi aplicată pentru fapta incriminată, prin care se va putea preîntâmpina săvârșirea de noi fapte. Punându-se accentul pe caracterul normativ al dreptului penal, care normează comportamentul uman față de valorile sociale, interzicându-se orice atingere a acestor valori, s-a relevat în același timp că această funcție normativă regulatoare nu se restrânge doar la a indica comportamentul așteptat de la membrii societății, ea indică univoc și repercusiunile nefaste ale faptelor prohibite. În această ordine de idei, sancțiunile, prevăzute de normele de incriminare, trebuie să fie de natură să atragă, prin aplicarea lor față de cei care au ignorat interdicția penală și au trecut totuși la comiterea faptei infracționale, o transformare în optica acestora și, în special, în poziția față de valorile sociale atinse prin infracțiunea comisă.

Din moment ce însăși existența societății este de neconceput fără a fi asigurată la maximum securitatea valorilor ce constituie fundamentul ei, prin prejudicierea acestor valori se aduce atingere societății însăși. Mijlocul necesar prin care poate fi oprită fără rezerve activitatea infracțională direcționată spre prejudicierea valorilor sociale și a mediului social este tocmai constrângerea care este intrinsecă pedepsei. Fiind aplicată adecvat, ea poate zădărnici pe viitor o asemenea activitate.

Așadar, importanța valorii sociale vătămate sau periclitate și, desigur, gravitatea vătămării reale sau potențiale a acestei valori condiționează natura și caracterul reacției la această vătămare. Dacă acestei valori nu i se aduce atingere sau atingerea este minimă (alin.(1) art.14 CP RM și art.18¹ CP Rom.), acțiunea sau omisiunea nu are caracter infracțional, deoarece nu a lezat un obiect ocrotit de legea penală. În acest caz nici reacția societății împotriva faptei corespunzătoare nu poate lua forma unei pedepse.

Finalmente, specificăm că obiectul infracțiunii trebuie reflectat în mod necesar în orice conținut de incriminare. Pentru prima dată această idee a fost consacrată în §27 din Codul penal bavarez, elaborat de Anselm Feuerbach: “Se consideră că o infracțiune a fost săvârșită, când fapta ilicită întrunește toate trăsăturile care, potrivit legii, alcătuiesc conceptul acelei infracțiuni”.¹

¹ Apud: A.N. Trainin. Teoria generală a conținutului infracțiunii, p.19.

Deși aici problema conținutului infracțiunii este oarecum substituită problemei definiției infracțiunii ca fenomen al realității sociale, menționăm că, potrivit opiniei lui Vintilă Dongoroz, conceptul infracțiunii este conjuncțiunea dintre ideea primară (de ocrotire a unui interes) și ideea adiacentă (de îngrădire a acelor fapte care ar putea lovi sau periclita interesul ocrotit). Totodată, autorul specifică faptul că interesul special ocrotit (adică valoarea socială concretă) formează obiectul juridic al infracțiunii.¹

În consecință, dreptul penal în vigoare reflectă, prin Partea Specială, totalitatea valorilor sociale ocrotite penal. De aceea, legislația penală, cuprinzând normele penale incriminate, poate servi, la un moment dat, drept bază pentru studiul calităților morale, politice și juridice ale societății respective.

De exemplu, în noul Cod penal al Republicii Moldova a fost efectuată o modificare principală în ce privește ierarhizarea priorităților valorico-normative în domeniul luptei cu fenomenul infracțional. În noua lege penală se declară că într-o lume civilizată omul, persoana este valoarea socială de cea mai mare importanță. În corespundere cu această idee conceptuală, este realizat în mod consecvent principiul priorității valorilor general-umane, este afirmată orientarea spre asigurarea maximă a securității persoanei, spre protecția prin toate mijloacele posibile a vieții, sănătății, cinstei, demnității, a drepturilor și libertăților omului, a inviolabilității lor. Prioritatea sarcinii de ocrotire a persoanei împotriva faptelor infracționale decurge de asemenea din prevederile Constituției Republicii Moldova (Titlul II) și este garantată de ea.

Această axă conceptuală penetrează normele Părții Generale și ale Părții Speciale ale Codului penal. În special, ea străbate structura Părții Speciale a Codului penal, care este concepută ținându-se cont de însemnătatea obiectelor apărării penale (după schema: “persoana—societatea—statul”). Iar faptele care aduc atingere valorilor supreme (infracțiunile de război, contra păcii și securității omenirii, infracțiunile contra persoanei) sunt considerate având cea mai înaltă pericolozitate, fiind de aceea situate în fruntea celor cuprinse în Partea Specială a Codului penal. Totuși, simbolismul ierarhizării valorilor sociale, ocrotite de legea penală, trebuie transpus în realitatea socială, astfel ca să nu rămână doar un element de decor, doar un mesaj adresat structurilor europene și internaționale de apărare a drepturilor omului.

Dreptul penal este un produs al evoluției societății și este organic legat de necesitatea ocrotirii valorilor sociale împotriva actelor de conduită periculoase ale membrilor societății. Dezvoltarea dreptului penal a oglindit evoluția pe parcursul secolelor a sistemelor de politică penală și a gândirii juridice din fiecare epocă. În concordanță cu exigențele zilei de azi, noua Constituție a Republicii

¹ Vezi: V.Dongoroz. Drept penal, p.200-201.

Moldova a validat un nou sistem de valori. Însă, promovarea acestui nou sistem de valori va fi cu puțință numai în cazul în care ele vor fi apărate împotriva oricăror acte de conduită ce le-ar putea aduce atingere. De asemenea, suntem de părere că dreptul penal nu se poate limita la apărarea valorilor sociale care există la un moment dat. El trebuie să asigure dezvoltarea, în spiritul unei societăți moderne, a sistemului de valori, proteguind noile valori și relații sociale care apar în procesul de continuă evoluție a societății.

§ 2. Obiectul infracțiunii în conținutul incriminării

Indicarea obiectului infracțiunii în conținutul incriminării este o necesitate obiectivă. Această necesitate rezultă cu claritate din prevederile art.52 al Codului penal al Republicii Moldova “Componența infracțiunii”:

“(1) Se consideră componență a infracțiunii totalitatea semnelor obiective și subiective, stabilite de legea penală, ce califică o faptă prejudiciabilă drept infracțiune concretă.

(2) Componența infracțiunii reprezintă baza juridică pentru calificarea infracțiunii potrivit unui articol concret din prezentul Cod”.

Orice faptă infracțională este îndreptată contra unei valori sociale apărate prin intermediul legii penale. Simpla credință a persoanei că prin acțiunea sau inacțiunea sa aduce atingere unei astfel de valori nu este deloc suficientă în vederea atribuirii acestei fapte la sfera ilicitului penal. În scopul ocrotirii eficiente a funcționalității valorilor sociale, legiuitorul a reglementat multiple relații sociale care vizează comportamentul oamenilor față de aceste valori. Iată de ce, în fiecare normă penală putem identifica ideea de îngrădire a faptelor care ar putea aduce atingere valorilor sociale ocrotite (numită de către Vintilă Dongoroz “ideea de dezordine”¹). La conceperea fiecărei dispoziții incriminatoare se are în vedere valoarea socială proteguită, dar și fapta care aduce atingere acesteia: “ideea de dezordine” subzistă alături de “ideea de ordine”², adică alături de ideea de ocrotire a unei valori sociale. Fapta este inclusă de către legiuitor în sfera ilicitului penal numai dacă ea aduce atingere unei valori sociale (prin urmare, și relațiilor sociale care se formează, se desfășoară și se dezvoltă în jurul și datorită acestei valori) ocrotite de legea penală.³

¹ V.Dongoroz. Drept penal, p.201.

² Ibidem, p.200.

³ Vezi: V.Dobrinioiu și colaboratorii. Drept penal. Partea Generală, p.137-138.

Așadar, o infracțiune fără obiect este de neconceput. Aceasta este teza generală. Principala cauză a complexității problemei obiectului infracțiunii consistă în aceea că în vădită neconcordanță cu această afirmație generală se află o altă afirmație, la fel de incontestabilă: într-un număr mare de norme din Partea Specială a Codului penal nu există indicații speciale referitoare la obiectul infracțiunii.

Pe de altă parte, deși nu întotdeauna în dispozițiile penale se indică obiectul infracțiunii, este de neconceput o infracțiune fără obiect. Or, dacă nu ar exista o valoare socială vătămată efectiv sau potențial, fapta nu ar prezenta gradul prejudiciabil iminent unei infracțiuni. În legea penală sunt foarte frecvente cazurile, când dispoziția normei penale este mai restrânsă decât conținutul infracțiunii. În toate aceste cazuri, hiaturile privind factorii sau termenii infracțiunii, printre care și obiectul acesteia, care nu sunt menționați în mod expres în dispoziție, trebuie să fie împlinite prin justa interpretare a sensului și a literei legii.

Ar fi o profundă eroare dacă s-ar trage concluzia că, prin tăcerea legii, se înlătură problema obiectului în cazul infracțiunilor respective. Singura concluzie justă este alta. Dat fiind că nu pot exista infracțiuni fără obiect, tăcerea legii, în ce privește caracterizarea obiectului conținutului unei infracțiuni concrete, trebuie să fie împlinită pe cale de interpretare a legii, în special prin referire la obiectul cuprins în alte norme, mai generale.

De exemplu, în art.128 CP RM, în care se dă definiția generală a noțiunii de infracțiune militară, ca obiect al lor se reliefează “modul stabilit de îndeplinire a serviciului militar”. Această prevedere referitoare la obiectul infracțiunilor militare trebuie luată în vedere pentru a înțelege corect conținutul infracțiunilor din categoria respectivă. Cu alte cuvinte, asemenea prevederi împlinesc vidul (obiectul infracțiunii) din conținutul unor infracțiuni descris în dispoziția normei penale.

Dar exemple de felul normei de la art.128 CP RM sunt foarte rare în Codul penal al Republicii Moldova. De aceea, în mod firesc se pune întrebarea: cum trebuie împlinită și este oare posibilă împlinirea hiatului referitor la obiect în toate celelalte cazuri? Este o problemă pentru a cărei soluționare nu poate fi propusă o rezolvare general valabilă.

Tehnicile de indicare a obiectului infracțiunii sunt variate.

De exemplu, obiectul infracțiunii poate fi indicat prin descrierea trăsăturilor caracteristice ale valorii sociale lezate.

La rândul său, obiectul material al infracțiunii servește pentru indicarea asupra obiectului corespunzător al apărării penale. O atare semnificație obiectul material al infracțiunii o are în virtutea conexiunii sale specifice cu obiectul apărării penale. Însă, aceasta nu înseamnă că obiectul material al infracțiunii și obiectul apărării penale pot fi identificate.

Deși obiectul material servește pentru o anumită caracterizare a obiectului apărării penale, primul nu-i epuizează esența, iar, în consecință, nu poate caracteriza

nici esența unei infracțiuni concrete în vederea calificării ei juridice. În legătură cu aceasta, trebuie de remarcat că unele și aceleași entități materiale, având un șir de calități utile pentru om, tocmai datorită acestui fapt pot fi incluse în sfera celor mai variate relații sociale. Iar această includere se face în funcție de acele calități ale entității materiale concrete care reprezintă o valoare socială. Totodată, nu toate entitățile materiale respective au o natură socială (deși comportă o semnificație socială). Iată de ce ele nu pot fi privite ca obiect al apărării penale.

Nu toate infracțiunile au obiect material, ci numai acelea în cazul săvârșirii cărora valoarea socială ocrotită se proiectează (nu constă, nici nu se exprimă) într-o entitate materială, astfel că valoarea socială și, implicit, relațiile sociale ocrotite de legea penală pot fi vătămate sau amenințate prin influențarea asupra acestei entități. Valorile sociale nu trebuie înțelese ca obiecte accesibile cu ajutorul simțurilor, ci ca valori spirituale ale ordinii sociale.

În literatura de specialitate a fost exprimat și punctul de vedere, conform căruia infracțiuni fără obiect material în genere nu pot să existe.¹ Caracterul eronat al acestei viziuni este determinat înainte de toate de faptul că nu este înțeleasă corect noțiunea de obiect material al infracțiunii, acesta fiind echivalat în asemenea cazuri cu oricare element al relației sociale.

În această ordine de idei, considerăm oportun a evidenția trei forme, trei variante ale “mecanismului” de atingere infracțională asupra obiectului apărării penale: a) infracțiunea poate influența în mod nemijlocit asupra facultății sociale ocrotite de legea penală; b) infracțiunea se poate exprima în influențarea nemijlocită asupra obiectului material al infracțiunii; c) infracțiunea poate fi realizată pe calea influențării nemijlocite asupra victimei (subiectului pasiv).

În această privință, A.A. Gherțenzon a specificat că “infracțiunea în expresia sa concretă atentează asupra obiectelor materiale aparținând unor cetățeni aparte sau unor instituții de stat sau obștești, asupra oamenilor înșiși, asupra activității organelor puterii de stat sau a reprezentanților acestora”². În legătură cu această opinie, trebuie de precizat că ar fi mai corect a vorbi nu despre atentare, ci despre influențare nemijlocită asupra acestora. Numai în acest fel se va putea evita identificarea nejustificată a obiectului material al infracțiunii, dar și a elementelor relației sociale, cu obiectul apărării penale.

Privitor la prima variantă a “mecanismului” de atingere infracțională asupra obiectului apărării penale, nominalizat mai sus, considerăm că ea își poate găsi exprimarea, de cele mai dese ori, fie în împiedicarea activității, a cărei posibilitate de exercitare alcătuiește conținutul relației sociale (de exemplu, în cazul limitării drepturilor sau stabilirii de avantaje cetățenilor în funcție de aparte-

¹ Vezi: Курс советского уголовного права: Часть Общая. Том 1 / Под ред. Н.А. Беляева, p.305.

² А.А. Герцензон. Уголовное право. Часть Общая. - Москва: РИО ВЮА, 1948, p.291.

nența lor națională, rasială sau religioasă (art.346 CP RM)), fie în neîndeplinirea de către făptuitor a obligațiilor care servesc drept condiție de exercitare a facultății sociale corespunzătoare (de exemplu, în cazul evaziunii fiscale (art.244 CP RM)), fie în cazul abuzului de facultățile sale sociale (de exemplu, în cazul samavolniciei (art.352 CP RM)).

A doua variantă tipică, în care își găsește expresia atingerea adusă obiectului infracțiunii, constă în aceea că făptuitorul violează anumite facultăți sociale în mod indirect. Pe când în mod direct el influențează asupra anumitor entități ale lumii materiale, care intră în orbita relației sociale corespunzătoare. În aceste cazuri, făptuitorul fie că distruge (deteriorează) aceste entități, fie că le ia sau le schimbă înfățișarea, făcând prin aceasta imposibilă sau dificilă exercitarea facultății sociale corespunzătoare (de exemplu, în cazul majorității sustragerilor (art.186, 187, 190-192 CP RM) și al distrugerii sau deteriorării bunurilor (art.197 și 198 CP RM)).

În fine, a treia variantă tipică a “mecanismului” atingerii, aduse obiectului infracțiunii, constă în aceea că făptuitorul influențează în mod nemijlocit asupra subiectului unei sau altei relații sociale, de regulă asupra unei persoane fizice. Cel mai des, această influențare se manifestă sub formă de violență fizică sau psihică (morală). Aplicarea violenței face imposibilă sau dificilă realizarea conținutului relației sociale, adică a facultății sociale corespunzătoare de a avea o anumită conduită sau de a păstra o anumită poziție. Altfel spus, și în această situație atingerea adusă obiectului infracțiunii se face într-o formă mijlocită. De exemplu, în cazul tâlhăriei suntem în prezența unei infracțiuni, pe care, săvârșind-o, făptuitorul aduce atingere anumitor relații sociale cu privire la patrimoniu. Însă nu pe calea influențării, de exemplu, asupra bunurilor altei persoane ca obiect material al infracțiunii, ci pe calea influențării asupra posesorului acestor bunuri, prin aplicarea violenței ca metodă de deposedare a victimei (subiectului pasiv) de bunurile aflate în stăpânirea ei de fapt.

Revenind la ideea principală de stabilire a tehnicilor de indicare a obiectului infracțiunii, considerăm că numai în cazul infracțiunilor, pentru care sunt specifice ultimele două variante ale “mecanismului” de atingere asupra obiectului infracțiunii, este necesară evidențierea obiectului material al infracțiunii sau a victimei (subiectului pasiv) ca indicatori ai obiectului de apărare penală. Totodată, în cazul infracțiunilor, pentru care este caracteristică prima variantă a “mecanismului” specificat, considerăm că evidențierea celor două entități este superfluă. Or, prin indicarea în lege (sau în conținutul infracțiunii) asupra facultății sociale, atinse prin infracțiune, se indică indirect și asupra obiectului infracțiunii respective.

Vorbind despre “mecanismul” de atingere adusă obiectului infracțiunii, trebuie să menționăm că există și astfel de fapte infracționale (de exemplu, banditismul, dezordinile în masă, huliganismul etc.), care pot aduce atingere obiectului apă-

rării penale prin oricare din cele trei variante de influențare nominalizate *supra*. Iată de ce, legiuitorul în astfel de cazuri nu include în dispoziția de incriminare nici mențiuni despre obiectul material al infracțiunii (așa cum am menționat anterior), nici mențiuni despre victimă (subiectul pasiv). În același timp, trebuie recunoscut că tocmai infracțiunile de acest gen sunt cele mai greu de calificat. În parte, aceasta se explică tocmai prin “mecanismul mixt” de atingere a obiectului infracțiunii.

În genere, problema privind procedeele de indicare a obiectului apărării penale în dispoziția incriminatoare se află pe o treaptă incipientă de cercetare. Prin aceasta și se explică numărul mare de greșeli la calificarea infracțiunii, greșeli generate de stabilirea incorectă a obiectului infracțiunii.

De care criterii trebuie să se călăuzească persoana, care aplică legea penală, în procesul de soluționare a chestiunii privind obiectul infracțiunii? Evident, în sarcina ei intră, întâi de toate, determinarea acelor trăsături, care sunt accesibile percepției nemijlocite și în temeiul evaluării cărora pot fi obținute indicații (chiar și cu caracter indirect) asupra obiectului infracțiunii.

Ca urmare a celor evocate mai sus, concluzia cu privire la obiectul apărării penale, care a fost vătămat sau periclitat prin acțiunea sau inacțiunea infracțională concretă a făptuitorului, trebuie făcută în ultimul rând, adică după ce alte elemente ale celor comise (latura obiectivă, latura subiectivă, subiectul) deja au fost stabilite.¹ Mai mult, persoana, care aplică legea penală, trebuie să aibă o reprezentare suficient de clară despre obiectul apărât de acea normă penală, pe care ea intenționează să o folosească în cazul concret. În consecință, drept condiție inițială de calificare corectă trebuie considerată existența unei reprezentări juste despre obiectul pus sub ocrotirea normei respective de drept penal.

La stabilirea obiectului apărării penale o deosebită atenție trebuie acordată următoarelor aspecte:

a) să se țină cont de scopurile adoptării normei penale, care are sub protecție obiectul corespunzător. În legătură cu aceasta, trebuie consultat nu numai textul articolului din lege, intrat în vigoare. Trebuie studiate și variantele de proiect și de anteproiect ale textului incriminator respectiv;

b) uneori chiar în textul articolului se face o indicare directă asupra obiectului apărării penale (de exemplu, la art.149 CP RM este incriminată “lipsirea de viață” (sublinierea ne aparține – *n.a.*) din imprudență”;

c) în multe cazuri, concluzia cu privire la obiectul special al apărării penale poate fi făcută pe baza obiectului generic al apărării penale, care este menționat în denumirea capitolului corespunzător al Codului penal;

¹ Vezi: Л.Д. Гаухман. Квалификация преступлений: закон, теория, практика. - Москва: ЮриИнфоР, 2001, р.314.

d) concluzia cu privire la obiectul infracțiunii trebuie făcută, nu în cele din urmă, în baza analizei dispozițiilor normelor penale, chiar dacă acestea nu conțin o consemnare directă cu privire la caracteristicile obiectului infracțiunii. În astfel de cazuri, este foarte important să se atragă atenția asupra unor asemenea circumstanțe, cum ar fi: caracterul și forma urmărilor prejudiciabile; metoda de săvârșire a infracțiunii; scopul infracțiunii și orientarea intenției făptuitorului.

Desigur, în procesul de identificare a obiectului infracțiunii este deosebit de important a evidenția trăsăturile (caracteristicile) obiectului material și ale victimei (subiectului pasiv), acestea reflectând valoarea socială ocrotită și elementele structurale ale relațiilor sociale ocrotite. Fiind evidențiate, ele ar indica cel mai precis asupra obiectului apărării penale. Însă, ținând seama de faptul că unul și același obiect material poate intra în sfera unor relații sociale diferite și că victima (subiectul pasiv) poate fi titularul mai multor facultăți sociale, suntem puși în situația de a recunoaște că însemnătatea stabilirii celor două entități, privite în izolare de alte aspecte, nu trebuie supraestimată. De aceea, este important a conștientiza necesitatea unei abordări plurivalente în raport cu evaluarea tuturor circumstanțelor faptice stabilite în cauză.

În primul rând, trebuie luat în considerație caracterul acțiunilor sau al inacțiunilor săvârșite și, în mod deosebit, metoda de săvârșire a infracțiunii (*modus operandis*). Or, deseori, particularitățile acestor acțiuni (inacțiuni) sunt de așa natură, încât pot atrage, cu certitudine, producerea unor urmări prejudiciabile, care sunt ușor determinabile și care reprezintă de fapt dauna pe care o suferă obiectul infracțiunii. De exemplu, aplicarea violenței mărturisește destul de clar, prin sine însăși, că obiectul infracțiunii (sau unul dintre obiectele infracțiunii) este viața, sănătatea sau, cel puțin, integritatea corporală a persoanei.

În al doilea rând, evidența particularităților laturii subiective, în vederea creării unei reprezentări cu privire la obiectul apărării penale, este necesară în cazul oricărei infracțiuni. Cunoașterea obiectului infracțiunii este foarte importantă pentru determinarea vinovăției subiectului infracțiunii. Iar aceasta poate fi stabilită cu înaltă precizie numai în cazul în care însuși subiectul infracțiunii cunoaște obiectul asupra căruia a atentat. Bineînțeles, ar fi ireal să cerem ca făptuitorul să conștientizeze întotdeauna, precis și concret, obiectul acțiunii sau inacțiunii infracționale pe care a comis-o, mai ales prin prisma acelorași formulări cu care operează un jurist calificat. Totuși, făptuitorul trebuie să aibă o reprezentare măcar aproximativă despre obiectul infracțiunii. De exemplu, în cazul unui furt, făptuitorul trebuie să înțeleagă că atentează asupra la "aceea ce-i este străin". Cu alte cuvinte, în infracțiune întotdeauna își găsește expresia, într-o măsură mai mare sau mai mică, atitudinea conștient-antivalorică a făptuitorului față de ordinea de drept existentă sau față de componentele aparte ale acesteia. În caz contrar, nu suntem în prezența unei fapte infracționale.

Firește, cele menționate nu înseamnă ca instanța de judecată în fiecare caz concret trebuie să probeze atitudinea negativă a făptuitorului față de o anumită valoare socială și, implicit, față de anumite relații sociale. Or, această atitudine își găsește expresia în alte aspecte – de cele mai dese ori, în prevederea urmărilor prejudiciabile (sau în posibilitatea de a le prevedea), iar uneori chiar în conștientizarea ilicitității acțiunilor (inacțiunilor) săvârșite. Dar a scăpa din vedere că în aceste cazuri este vorba în esență de faptul conștientizării obiectului, căruia i se aduce atingere, ar fi incorect.

În mod special trebuie specificată complexitatea soluționării problemei despre obiectul infracțiunii în acele cazuri, în care pentru întrunirea conținutului de infracțiune sunt necesare nu un obiect al apărării penale, ci câteva (principal și secundar). În astfel de situații, nu ar fi rațional să calificăm fapta în funcție de reprezentările făptuitorului despre coraportul (subordonarea) acestor obiecte. Se impune o altă abordare: în cazul pluralității de obiecte ale apărării penale, sarcina instanței de judecată va fi doar de a stabili că făptuitorul, prin acțiunile sau inacțiunile sale, a vătămat efectiv sau potențial obiectul infracțiunii, prevăzut de conținutul acesteia. Iar concluzia despre obiectele confruntate: care din ele este principal și care – secundar, trebuie formulată după examinarea scopului infracțiunii, indicat în conținutul acesteia.

În genere, scopul infracțiunii trebuie indicat în textul incriminator doar în cazurile în care el denotă o comprehensiune specifică, diferită de cea a vinovăției. În principiu, scopul infracțiunii trebuie să “obțină drepturile” de compo-nentă a conținutului de infracțiune în următoarele trei ipoteze:

a) în cazul existenței unui singur obiect de apărare penală, dacă legiuitorul va considera de cuviință să determine momentul consumativ al faptei infracționale înainte de producerea efectivă a atingerii obiectului respectiv (de exemplu, în cazul pungășiei (art.192 CP RM));

b) în cazul existenței câtorva obiecte de apărare penală (principal și secundar), dacă legiuitorul va considera de cuviință să pună în legătură momentul consumativ al infracțiunii cu cauzarea atingerii obiectului principal al infracțiunii; aici termenul “scop” mai desemnează și orientarea faptei infracționale împotriva obiectului secundar al infracțiunii (de exemplu, în cazul răpirii mijlocului de transport (art.273 CP RM));

c) în aceeași ipoteză, dacă legiuitorul recunoaște, ca moment consumativ al infracțiunii, momentul de atingere a obiectului secundar al infracțiunii; în acest caz, scopul servește pentru indicarea obiectului principal al infracțiunii (de exemplu, în cazul tâlhăriei (art.188 CP RM)).

În fond, conținutul infracțiunii trebuie să reflecte doar esența socială a fenomenelor oglindite și să servească în calitate de “matrice”, *sui generis* – de etalon de măsură comod în vederea delimitării acelor fenomene de actele similare. De

aceea, definirea conținutului de infracțiune trebuie să comporte claritate și, pe cât de posibil, concizie. Iată de ce, nu toate elementele conținutului infracțiunii trebuie să-și găsească întruchipare nemijlocită în formularea textuală a definiției date. Va fi suficient ca ele să fie deduse în mod necesar din această definiție.

Această remarcă se referă în deplină măsură la caracteristicile obiectului de apărare penală. Dacă, de exemplu, în definiție se face mențiunea cu privire la obiectul material al infracțiunii, însoțită de o caracterizare socială succintă (de pildă, “bunurile altei persoane, încredințate în administrarea vinovatului” (art.191 CP RM “Delapidarea averii străine”)), nu mai este necesar a indica în mod special și obiectul apărării penale, care este reflectat, în unele cazuri, în notele definitorii ale scopului infracțiunii.

Totuși, acolo unde este posibil, dacă nu rezultă din însăși descrierea acțiunii sau a inacțiunii incriminate, valoarea socială trebuie menționată explicit, deoarece indicarea obiectului infracțiunii servește la calificarea juridică a faptei și o deosebește de incriminările vecine sau conexe din cadrul aceluiași obiect juridic generic.

“Vecinătatea” dată poate rezulta, de exemplu, din împrejurarea că una dintre faptele incriminate sau una dintre acțiunile (inacțiunile), care formează elementul material al acestor infracțiuni, se găsește înglobată în conținutul altei infracțiuni, intrând ca un element în acel conținut. Este vorba de o infracțiune complexă care a absorbit fie o altă infracțiune, fie elementul material al unei alte infracțiuni (de exemplu, tâlhăria (art.188 CP RM)).

Conexitatea dintre infracțiuni succesive, denumită conexitate de corelație, privește, de exemplu, majoritatea infracțiunilor contra patrimoniului, pe de o parte, și infracțiunea de dobândire sau comercializare a bunurilor obținute cu bună știință pe cale criminală (caz special de favorizare incriminat la art.199 CP RM). Mențiunea cu privire la obiectul material, însoțită de o caracterizare socială succintă – “bunurile despre care se știe că au fost obținute pe cale criminală” – făcută în dispoziția art.199 CP RM, este suficientă pentru a deosebi valoarea socială lezată prin infracțiunea, prevăzută de această normă, de valorile sociale constituind “bunurile altei persoane” lezate prin alte fapte contra patrimoniului și apărute prin incriminarea acestor fapte.

Anterior a fost conturată problema folosirii tehnicilor de indicare a obiectului infracțiunilor complexe. Într-adevăr, pluralitatea de obiecte ale aceleiași infracțiuni se atestă, în primul rând, în cazul infracțiunilor complexe, la care, pe lângă obiectul principal de apărare, există unul sau mai multe obiecte secundare sau adiacente (de exemplu, la infracțiunea de tâlhărie (art.188 CP RM), de șantaj (art.189 CP RM) etc.).

În context, în doctrina penală elvețiană se susține că atunci când aceeași dispoziție legală protejează concomitent diferite valori lezate sau periclitate, concursul de infracțiuni constituie o aparență, deoarece legea “amestecă” fapte infrac-

ționale simple într-un gen de “cocktail”, ca rezultat obținându-se o infracțiune complexă. Pentru fundamentarea susținerii date, se face referință la incriminările din normele penale speciale (de exemplu, situația persoanei care, aplicând violența fizică sau psihică în scopul de a fura, comite o tâlhărie (art.139 CP elvețian), și nu furt (art.137) în concurs cu leziunea corporală (art.123) sau cu constrângerea (art.181)).¹

Totuși autorii, care se exprimă în privința naturii infracțiunii complexe, abordează, într-o măsură sau alta, tematica privind obiectul acestui tip de infracțiune. De exemplu, Franz von Liszt consideră că prin infracțiune complexă legea constituie un concept criminal din două acțiuni ilicite îndreptate contra unor interese diferite.²

Așadar, infracțiunile unice simple întotdeauna aduc atingere unui singur obiect de apărare penală. Dar ce situație se atestă în cazul infracțiunilor complexe?

Pentru a răspunde la această întrebare, să ne adresăm la textul alin.(1) art.188 CP RM, în care este formulată definiția pentru noțiunea de tâlhărie – faptă care constituie cel mai relevant exemplu de infracțiune complexă: “Tâlhăria, adică atacul săvârșit asupra unei persoane în scopul sustragerii bunurilor, însoțit de violență periculoasă pentru viața sau sănătatea persoanei agresate ori de amenințarea cu aplicarea unei asemenea violențe”.

În acest fel, putem observa că în conținutul de tâlhărie se include, pe de o parte, furtul sau jaful în forma sa atipică tentată (art.27 și art.186 sau 187 CP RM), iar, pe de altă parte, una din faptele prevăzute la art.151, 152, 153 și 155 CP RM.

Or, dacă recunoaștem că infracțiunea complexă se constituie pe calea reunirii altor infracțiuni sau pe calea absorbției unei infracțiuni de către alta, este logic să considerăm că infracțiunea nou-creată de către legiuitor are, de la caz la caz, două sau mai multe obiecte speciale ale apărării penale, care împreună alcătuiesc obiectul complex de apărare penală. În acest fel, infracțiunile complexe sunt întotdeauna bi- sau pluriobiectuale.

Dar pluralitatea obiectului de apărare penală, întâlnită la infracțiunile complexe, nu este specifică doar acestui tip de infracțiune. În literatura de specialitate³ se susține că există și alte infracțiuni cu pluralitate de obiecte, deși nu sunt infracțiuni complexe. În conformitate cu acest punct de vedere, similitudinea dintre infracțiunile cu obiect multiplu de apărare penală și cele cu obiect complex de apărare penală constă în aceea că în ambele situații există mai multe obiecte ale infracțiunii, care au fost lezate. Totuși, este evidențiată și existența unei deosebiri semnificative: în cazul unei infracțiuni cu obiect complex al apărării penale există, de la început, două fapte infracționale care, în principiu, s-ar fi găsit într-un

¹ Vezi: Ph.Graven. L'infraction pénale punissable. - Berne, 1993, p.91.

² Vezi: Fr. von Liszt. Traite de droit pénal allemand. - Paris, 1911, p.350.

³ Vezi: M.Basarab. Considerații cu privire la obiectul infracțiunii, p.142-143.

concurs real; în cazul unei infracțiuni cu obiect multiplu al apărării penale, printr-o singură faptă (acțiune sau inacțiune) se aduce atingere mai multor obiecte de apărare penală, însă se săvârșește o singură infracțiune, care ca și cum ar constitui un concurs ideal între două sau mai multe infracțiuni.

De exemplu, majoritatea infracțiunilor ecologice, prevăzute la Capitolul IX al Părții Speciale a Codului penal (cu excepția infracțiunii prevăzute la art.230 CP RM “Poluarea aerului”), au un obiect multiplu de apărare penală: în primul rând, relațiile sociale cu privire la integritatea mediului; în al doilea rând, anumite relații sociale cu privire la patrimoniu. Or, toate componentele mediului (cu excepția aerului atmosferic) se află în proprietatea statului sau, mai rar, în proprietatea persoanelor juridice sau fizice.

La infracțiunile cu obiect multiplu de apărare penală, incriminarea trebuie să cuprindă descrierea exactă a valorilor sociale care constituie pluralitatea de obiecte ale apărării penale, chiar dacă nu există infracțiuni reunite și nici infracțiuni absorbite și absorbante.

În contrast, în cazul infracțiunilor cu obiect complex de apărare penală, obiectul principal al apărării penale aparține de infracțiunea absorbantă (fiind constituit din valoarea socială și relațiile sociale cărora activitatea infracțională specifică întregii infracțiuni le aduce atingere), în timp ce obiectul secundar al apărării penale este caracteristic infracțiunii absorbite. Aceasta deoarece infracțiunea absorbantă își subordonează infracțiunea absorbită.

În cazul infracțiunii complexe create prin reunirea altor infracțiuni, întâietatea uneia dintre componente este stabilită de legiuitor din motive de politică penală. În asemenea situații, determinantă pentru stabilirea configurației care entitate devine obiectul principal de apărare penală și care – obiectul secundar de apărare penală, este voința legiuitorului care înregimentează infracțiunea într-un anumit grup de fapte infracționale, respectiv – într-un capitol al Părții Speciale a Codului penal.

Încheiem cu mențiunea că, în cazul infracțiunilor complexe, incriminarea trebuie să cuprindă descrierea exactă a valorilor sociale care constituie obiect al infracțiunii: obiect principal al apărării penale și obiect sau obiecte secundare. Descrierea acestor valori se impune cu necesitate, pentru că ele nu mai pot forma obiectul altor infracțiuni, fiind absorbite de infracțiunea unică complexă sau reunite în ea.

§ 1. Criterii de distincție și categorii de obiecte ale infraționii în raport cu aceste criterii

Caracterizarea de ansamblu a valorilor sociale și a relațiilor sociale de pe poziția ocrotirii lor de normele dreptului penal este o etapă importantă, dar nu și o etapă de definitivare a studiului problemei privind obiectul infraționii. Dezvăluirea conceptului și a conținutului valorilor sociale și a relațiilor sociale, ocrotite de legea penală, reprezintă nu altceva decât o premisă metodologică pentru examinarea altor aspecte, mai concrete, ale problemei obiectului de apărare penală, aspecte care au însemnătate teoretico-științifică, dar și practică. Or, analiza acestor aspecte este o condiție *sine qua non* în elucidarea rolului obiectului infraționii atât în activitatea legislativă, cât și în activitatea de aplicare a reglementărilor penale.

În context, este necesar a trece la cercetarea acelor probleme, care vor permite concretizarea noțiunii generale a obiectului infraționii. În special, este vorba de problema așezării obiectului infraționii după categorii.

În literatura de specialitate, diferitele sisteme ale obiectului infraționii sunt prezentate sub denumirile: “diviziuni cu privire la obiectul infraționii”;¹ “clasificarea obiectului infraționii”;² “aspectele obiectului infraționii”;³ “felurile obiectului infraționii (aspectele sub care se poate prezenta)”;⁴ “forme ale obiectului infraționii”⁵. Deși, în principiu, toate aceste formule sunt concrete, considerăm că varianta propusă de Costică Bulai – “categorii de obiecte ale infraționii”⁶ – este cea mai potrivită, întrucât prin “categorie” se înțelege un “grup de ființe, de obiecte sau de fenomene de același fel sau asemănătoare între ele”.⁷

Orice așezare științifică după categorii trebuie să corespundă unor exigențe, să se facă după criterii precise și să prezinte o anumită utilitate practică și teoretică. În dreptul penal, această așezare trebuie să fie impusă de necesitatea aprofundării cunoașterii științifice. Considerăm că așezarea obiectului infraționii pe categorii răspunde acestor cerințe. De aceea, respingem teza, conform căreia

¹ C.Stegăroiu. Drept penal. Partea Generală. Partea a II-a. - Cluj, 1958, p.9.

² L.Birö, M.Basarab. Curs de drept penal. Partea Generală, p.87.

³ I.Oancea. Drept penal. Partea Generală. - București: Editura Didactică și Pedagogică, 1965, p.130; C.Mitrache. Drept penal român, p.85.

⁴ M.Zolyneak. Drept penal. Partea Generală. Vol.II, p.164.

⁵ A.Boroi. Drept penal. Partea Generală, p.106.

⁶ C.Bulai. Manual de drept penal. Partea Generală, p.196.

⁷ Dicționarul explicativ al limbii române, p.144.

doar noțiunea generală a obiectului infracțiunii are importanță, iar categoriile obiectului infracțiuni sunt artificiale și inutile.¹

Diversitatea opiniilor doctrinare cu privire la criteriile de așezare a obiectului infracțiunii pe categorii nu poate fi privit ca motiv pentru a renunța la studiul diversificării obiectului apărării penale. Or, tocmai acesta este “argumentul” lui Gr. Râpeanu, pe care îl combatem.

Pentru nivelul simțului comun este caracteristică o privire pluriperspectivală, în sensul că fiecare persoană are propriul său punct de vedere, mai mult sau mai puțin diferit de al altei persoane. Un lucru, un obiect sau un eveniment pot fi interpretate în multiple feluri, în funcție de individ și perspectiva din care acesta privește obiectul sau evenimentul. Orice perspectivă individuală nu poate fi decât parțială. De aici nu trebuie însă desprinsă concluzia că orice afirmație la acest nivel este automat falsă. Dar trebuie reținut că între acest nivel al simțului comun și acela al demersului științific critic există diferențe foarte mari. Trecearea de la nivelul simțului comun spre nivelul științific critic presupune depășirea perspectivelor individuale. Mai mult, însăși noțiunea de adevăr, la care apelează orice demers în planul cunoașterii, nu poate fi concepută și nici explicată decât în limitele unei perspective generale. De aceea, opiniile doctrinare cu privire la criteriile de așezare a obiectului infracțiunii pe categorii nu vor fi ignorate, ci privite dintr-o perspectivă generală.

Așezarea obiectului infracțiunii pe categorii, fundamentată științific, contribuie nu doar la studierea obiectului apărării penale, dar permite o exprimare mai plennară a rolului și a însemnătății lui. De asemenea, ea permite a determina cu ușurință locul unui obiect concret de apărare penală în sistemul general de valori și relații sociale, iar în consecință – a clarifica însușirea lui de a corespunde necesităților sociale și idealurilor generate de acestea. Într-o măsură considerabilă, așezarea obiectului infracțiunii pe categorii facilitează și calificarea faptelor infracționale.

Problema obiectului de apărare penală poate și trebuie investigată la deferite niveluri: la nivelul sarcinilor generale care stau în fața dreptului penal, la nivelul sarcinilor speciale de protecție a unui sau altui grup de valori și relații sociale, la nivelul sarcinilor de ocrotire a acelor fenomene sociale, care pot fi vătămte sau periclitte la săvârșirea unui tip concret de infracțiuni etc. În funcție de aspectul determinat de examinare a problemei obiectului de apărare penală, însuși acest obiect trebuie să dobândească, inevitabil, de fiecare dată, careva trăsături noi. Prin urmare, trebuie să suporte anumite modificări chiar noțiunea obiectului de apărare penală. Totuși, această noțiune trebuie să rămână mereu în aceeași dimensiune – în dimensiunea fenomenelor denumite “valori sociale” și “relații

¹ Vezi: Gr.Râpeanu. Obiectul infracțiunii, p.47.

sociale”. Este suficient a menționa că însăși varietatea de infracțiuni, multitudinea de domenii ale vieții sociale în care ele sunt săvârșite mărturisesc evident că și obiectele, la care atentează aceste acte de conduită infracțională, sunt la fel variate. Iar această diversitate a obiectelor infracțiunii impune, neîndoielnic, o așezare a lor pe categorii.

Așezarea obiectelor infracțiunii pe categorii poate fi efectuată, în principiu, sub cele mai diverse aspecte. De exemplu, ea poate fi făcută în dependență de caracterul valorilor și al relațiilor sociale încălcate, în dependență de subiectul participant la relațiile respective etc.

Trebuie însă de reținut că o așezare pe categorii nu înseamnă doar o ordonare, o grupare de obiecte pentru a înlesni travaliul științific. Ea trebuie să mai servească unor teorii, să constea din judecăți adevărate pentru ca prin gruparea și subordonarea obiectelor infracțiunii să se poată alcătui o teorie a lor. Nu trebuie de uitat nici de nevoile practice ale celor antrenați în procesul de contracarare a infracționalității. De aceea, vectorul așezării după categorii a obiectului infracțiunii trebuie să asigure, pe de o parte, utilizarea comodă a materialului legislativ, iar, pe de altă parte, să reflecte la justa valoare natura socială a diferitelor tipuri de infracțiuni, precum și să exprime cât mai precis caracterul pericolului lor pentru societate.

Sub titlul “obiectul infracțiunilor”, în doctrina dreptului penal se disting mai multe obiecte ale căror denumiri sunt următoarele: obiectul general sau comun al tuturor infracțiunilor, obiectul social general, obiectul social juridic, obiectul juridic generic sau obiectul juridic de grup, obiectul mediat, obiectul indirect, obiectul special, obiectul specific, obiectul direct, obiectul imediat, obiectul nemijlocit, obiectul concret, obiectul material, obiectul principal, obiectul de bază, obiectul secundar, obiectul adiacent, obiectul suplimentar, obiectul complementar, obiectul facultativ, obiectul obligatoriu etc.

Considerăm că fiecare din multiplele noțiuni ale categoriilor de obiect al infracțiunii ține de esența obiectului, de anumite caracteristici ale acestuia, având la bază sistematizarea formală a obiectelor infracțiunii după următoarele criterii:

- a) natura (sensul) acestora – nematerială sau materială (obiect juridic și obiect material);
- b) ierarhizarea valorilor sociale care fac obiectul infracțiunii (obiect juridic generic și obiect juridic special (specific));
- c) numărul obiectelor infracțiunii (obiect simplu și obiect complex).

Aceste criterii de așezare a obiectului apărării penale pe categorii corespund delimitării conceptului de obiect al infracțiunii ca instrument în procesul de cunoaștere a sferei noționale și de determinare definitivă a acestora în practica judiciară.

Așadar, făcând distincția dintre obiectul juridic al infracțiunii și obiectul material al infracțiunii se va avea în vedere natura obiectului: materială sau nematerială. Menționăm că, anterior, ori de câte ori am folosit expresia “obiect al infracțiunii” fără nici un atribut am avut în vedere obiectul ei juridic.

Obiectul juridic, sau obiectul propriu-zis al infracțiunii, îl constituie valoarea socială, împotriva căreia se îndreaptă acțiunea sau omisiunea incriminată, și relațiile sociale corespunzătoare acesteia.

Denumirea de obiect juridic decurge din faptul că este rezultatul evaluării politicii penale sub raportul importanței și al necesității apărării juridico-penale a valorii sociale și a relațiilor corespunzătoare acesteia. Unii autori folosesc, ca substitut al expresiei “obiect juridic”, locuțiunea “obiect juridic social”.¹ În această privință, Gr.Râpeanu a făcut următoarea afirmație: “Relațiile sociale reglementate (sublinierea ne aparține – *n.a.*) și apărate de drept devin neapărat raporturi juridice. În ultimă analiză, obiectul infracțiunii este totdeauna un drept (ocrotit în mod special pe cale penală). Este deci artificial a se vorbi de un obiect “juridic” distinct de obiectul “social””.²

Considerăm că atributul de “social”, adăugat noțiunii “obiect juridic”, nu-i aduce nimic nou acesteia în plan calitativ. Eroarea, pe care o face Gr.Râpeanu, este condiționată de faptul că el înțelege incorect esența obiectului juridic al infracțiunii. Or, noțiunea generală “ordine de drept”, menționată la alin.(1) art.2 CP RM și la art.1 CP Rom., desemnează totalitatea valorilor sociale, ocrotite de legea penală, și nu ansamblul relațiilor sociale reglementate de dreptul penal. Este greșit a pune semnul egalității între “obiectul apărării penale” și “obiectul reglementării penale”; considerentele sunt cele pe care le-am prezentat în secțiunea precedentă a lucrării de față. Atunci când spunem “obiect juridic” e de la sine înțeles că avem în vedere și aspectul social al categoriei de obiect: obiectul infracțiunii constă în valorile sociale și relațiile sociale (aspectul social al categoriei de obiect), valori și relații ce sunt ocrotite prin dispozițiile legii penale (aspectul juridic al obiectului). Or, valorile și relațiile amintite sunt ocrotite de legea penală pentru că au o natură socială. Valorile și relațiile, care nu se formează într-un cadru social, nu pot constitui obiectul infracțiunii, care este și ea un fenomen social. Așadar, completarea expresiei “obiect juridic” cu atributul “social” ar fi superfluă.

Menționăm că obiectul juridic al infracțiunii, care constă în valori sociale în jurul cărora se structurează relații sociale, apare ca un factor complex asupra căruia comiterea faptei infracționale are multiple înrâuriri nefaste, exprimate

¹ Gr.Râpeanu. Obiectul infracțiunii, p.47; M.Zolyneak. Drept penal. Partea Generală. Vol.II, p.164; V.Dobrinioiu și colaboratorii. Drept penal. Partea Generală, p.139.

² Gr.Râpeanu. Op. cit., p.47.

sub deferite aspecte. *Primo*, fapta infracțională este vătămătoare pentru valorile sociale protejate în plan juridic, valori care constituie condițiile de existență a societății. *Secundo*, fapta infracțională pune în pericol formarea, desfășurarea și dezvoltarea relațiilor sociale legate de valorile amintite. Tocmai de aceea, la baza elaborării unei norme incriminatoare stau anumite reguli de evaluare a relațiilor și a valorilor sociale care denotă o însemnătate pentru societate și a căror disfuncționalizare, prin actul de conduită infracțională, dezechilibrează desfășurarea relațiilor sociale în condiții de normalitate. Orice lezare sau periclitare a valorilor sociale și a relațiilor sociale, ocrotite de legea penală, subminează ordinea de drept, stabilitatea și structura socială, de aceea legea penală incriminează atât fapta consumată, cât și fapta preparată sau fapta tentată.

Obiectul juridic al infracțiunii prezintă interes cel puțin din două puncte de vedere:

- pentru precizarea gravității diferitelor fapte infracționale, gravitate determinată de însemnătatea valorii sociale vătămăte efectiv sau potențial prin săvârșirea faptei respective;
- pentru calificarea juridică justă a infracțiunii, mai ales în situațiile în care există similitudini între infracțiuni în planul modului de realizare a acțiunii (inacțiunii) incriminate.

Obiectul juridic există în cazul oricărei infracțiuni, indiferent dacă există sau nu expresia materială a valorii sociale din cadrul obiectului respectiv. Însă, nu toate infracțiunile au **obiectul material**; el există numai în cazul în care valoarea socială ocrotită, asupra căreia atentează făptuitorul, se proiectează într-o entitate materială, astfel încât relațiile sociale sunt vătămăte sau amenințate prin intermediul acestei entități.¹ În acest fel, obiectul juridic al infracțiunii și obiectul material al infracțiunii se corelează ca o categorie socială și o categorie corporală (materială).

În opinia unor autori, infracțiunea poate aduce atingere obiectului apărării penale atât în mod nemijlocit, cât și în mod mijlocit, atât direct, cât și indirect, adică prin intermediul obiectului material.² În legătură cu aceasta, obiectul infracțiunii fie că este recunoscut ca factor de sine stătător și obligatoriu al fiecărei infracțiuni, fie că este recunoscut ca având caracter facultativ, specific doar pentru unele infracțiuni, fie în genere nu este recunoscut ca factor de sine stătător și deosebit al infracțiunii.

A.A. Piontkovski și B.S. Nikiforov consideră că nu este necesar a separa obiectul material al infracțiunii de obiectul ei juridic. Astfel, primul dintre

¹ Vezi: C.Bulai. Manual de drept penal. Partea Generală, p.196.

² Vezi, de exemplu: Б.С. Никифоров. Объект преступления по советскому уголовному праву, p.132-133; Я.М. Брагинин. Уголовная ответственность и ее основание в советском уголовном праве, p.168-169.

autorii sus-numiți afirmă: "... introducerea în teoria despre obiectul infracțiunii a noțiunii de obiect material al infracțiunii nu este generată de necesitate și nu este întemeiată metodologic".¹ La rândul său, B.S. Nikiforov remarcă: "problema privind obiectul material al infracțiunii în aspectul ei actual este declinată, deoarece este revocată nevoia de a studia aparte obiectul material al infracțiunii ca fenomen care se află în afara limitelor obiectului (juridic – *n.a.*) și care există de sine stătător față de ultimul".²

Ion Oancea consideră că obiectul direct, nemijlocit al infracțiunii poate fi un obiect material sau unul imaterial³. Gr.Râpeanu în genere consideră că nu este riguros științific a vorbi despre un "obiect material", deoarece sistemul Părții Speciale a Codului penal are la bază criteriul obiectului juridic al infracțiunii.⁴

Însă părerile, conform cărora obiectul juridic și obiectul material al infracțiunii trebuie identificate sau potrivit cărora studiul separat al acestor două categorii trebuie socotit inutil, nu și-au găsit susținători în majoritatea lucrărilor teoretice, consacrate dreptului penal, care au fost editate în ultimii ani.

Trebuie să observăm că investigarea obiectului material al infracțiunii se face nu în locul studiului asupra obiectului juridic al infracțiunii, ci alături de studiul obiectului juridic și, mai mult, chiar în scopul unei cercetări mai profunde și multiaspectuale a acestuia. De asemenea, notăm că nu există necesitate de a crea obiectul material al infracțiunii. El există ca fenomen, în mod real și, de aceea, este necesară cercetarea lui, pentru a-i determina rolul și importanța, ca noțiune, pentru teoria și practica dreptului penal.

Abordând problema noțiunii de obiect material al infracțiunii, unii autori menționează că pe acesta îl formează "acele bunuri în legătură cu care sau datorită cărora este săvârșită infracțiunea".⁵ Alți autori vorbesc despre "obiectele fizice ale lumii înconjurătoare, influențând asupra cărora făptuitorul atentează asupra obiectului juridic de apărare penală, săvârșind prin aceasta infracțiunea",⁶ fie despre "premisele materiale sau formele de fixare a relațiilor sociale corespunzătoare",⁷ fie despre "elementul obiectului infracțiunii, influențând asupra căruia făptuitorul încalcă sau încearcă să încalce relațiile sociale",⁸ fie despre "lucrul corporal, fizic, sau ființa asupra cărora se îndreaptă acțiunea sau inacțiunea infracțională",⁹ fie despre "lucrul sau ființa care încorporează unele valori

¹ А.А. Пионтовский. Учение о преступлении по советскому уголовному праву, p.141.

² Б.С. Никифоров. Объект преступления по советскому уголовному праву, p.130-132.

³ Vezi: I.Oancea. Drept penal. Partea Generală, p.131-132.

⁴ Vezi: Gr.Râpeanu. Obiectul infracțiunii, p.47.

⁵ Я.М. Брайнин. Уголовная ответственность и ее основание в советском уголовном праве, p.58.

⁶ Уголовное право. Часть Общая. - Москва: Юридическая литература, 1966, p.131.

⁷ В.Н. Кудрявцев. Объективная сторона преступления. - Москва, 1960, p.144, 145.

⁸ Курс советского уголовного права: Часть Общая. Том I / Под ред. Н.А. Беляева, p.303.

⁹ M.Zolyneak. Drept penal. Partea Generală. Vol.II, p.168.

ocrotite prin legea penală și asupra căruia (căreia) se îndreaptă acțiunea (inacțiunea) prevăzută de această lege”,¹ fie despre “valorile materiale (bunurile materiale) asupra cărora s-a îndreptat acțiunea-inacțiunea socialmente periculoasă”,² fie despre “bunul, lucrul sau valoarea împotriva căruia (căreia) se îndreaptă acțiunea-inacțiunea incriminată și asupra căruia (căreia) se răsfrâng urmările provocate, aducându-li-se astfel atingere relațiilor sociale ocrotite de norma de drept penal”³ etc. etc.

În toate aceste definiții, cu toate diferențele, uneori foarte esențiale, autorii leagă, într-un fel sau altul, obiectul material al infracțiunii de obiectul juridic al infracțiunii.

În mod diferit este stabilit și conținutul (volumul) obiectului material al infracțiunii. Unii raportează la acesta numai entitățile corporale, alții însă includ în noțiunea de obiect material al infracțiunii și subiecții relației sociale, chiar și activitatea lor. De exemplu, după V.N. Kudreavțev, categoria de obiect material al infracțiunii o pot constitui: a) înșiși subiecții relațiilor sociale și b) lucrurile ca premise ale relațiilor sociale sau ca formă de fixare a relațiilor sociale, precum și acțiunile participanților la aceste relații.⁴ De asemenea, G.A. Krișner include în noțiunea de obiect material al infracțiunii persoanele fizice, lucrurile și procesele care servesc drept condiție sau premisă de existență a relațiilor sociale.⁵

În această ordine de idei, considerăm că la șirul de fenomene care alcătuiesc noțiunea de obiect material al infracțiunii trebuie raportate numai acele entități, asupra cărora influențându-se se produce vătămarea sau amenințarea obiectului juridic al infracțiunii. În caz contrar, noțiunea “obiectul material al infracțiunii” își pierde orice semnificație juridică. De aceea, nu pot fi considerate obiect material al infracțiunii faptele, procesele etc.

Cum s-a menționat anterior, acțiunile sau inacțiunile participanților la relațiile sociale, adică conduita lor, constituie obiectul relației sociale, deci un element structural al acesteia. Iar asupra conduitei nu poate fi exercitată o influență directă, ci numai pe calea înrâuririi asupra voinței și conștiinței titularului actului de conduită sau asupra entităților materiale, în privința cărora se exercită actul de conduită respectiv.

Valorile sociale de asemenea nu pot fi influențate. În cazul comiterii infracțiunii, valoarea socială ocrotită de legea penală suferă o atingere, adică este

¹ M.Basarab. Drept penal. Partea Generală. Vol.I, p.150.

² I.Tănăsescu. Curs de drept penal general, p.153.

³ A.Boroi. Drept penal. Partea Generală, p.107.

⁴ Vezi: B.H. Кудрявцев. О соотношении предмета и объекта преступления по советскому уголовному праву, p.48.

⁵ Vezi: Г.А. Кригер. К вопросу о понятии объекта преступления в советском уголовном праве, p.123.

vătămată, lezată, lovită, primejduită, deci suportă un rău efectiv sau este amenințată cu un rău. Dimpotrivă, specificul obiectului material al infracțiunii constă în aceea că, în majoritatea cazurilor, infracțiunea nu-i cauzează nici o daună. De exemplu, în cazul furtului bunul sustras nu suferă nici o atingere și continuă să-și îndeplinească menirea socială, satisfăcând necesitățile noului posesor. Spre deosebire de obiectul juridic al infracțiunii, obiectului material al infracțiunii suferă atingere în cazuri de excepție (de exemplu, în cazul distrugerii sau deteriorării bunurilor (art.197 și art.198 CP RM)).

La ora actuală, deși obiectul material al infracțiunii este atribuit sferei obiectului apărării penale, aceste categorii nu sunt identice. Obiectul material al infracțiunii nu este identic cu obiectul juridic al infracțiunii, deoarece acesta din urmă este format din valorile sociale și relațiile sociale, ocrotite de legea penală, pe care primul le materializează. De exemplu, în cazul infracțiunilor contra patrimoniului, valoarea socială ocrotită este patrimoniul, iar materializarea acestuia constituie o serie de bunuri (bani, alte bunuri mobile sau imobile).¹

Nu toate entitățile, aflate în orbita relației sociale, pot avea calitatea de obiect material al infracțiunii. Această calitate o pot avea acele entități care, spre deosebire de fenomenele ideale, au o natură corporală și care, fiind influențate, fac posibilă fixarea influențării prin percepția din afară. Aceste entități ale lumii materiale, care “gravitează” în sfera deferitelor relații sociale, pot îndeplini funcții variate.²

În unele cazuri, entitățile examinate servesc drept mărturie extrinsecă *sui generis* a existenței anumitor valori și relații sociale. Astfel, de exemplu, documentele atestă faptul apariției sau schimbării statutului juridic determinat al unor sau al altor persoane. În alte situații, entitățile materiale amintite reprezintă condiția obiectivă a funcționării cuvenite a unor sau a altor persoane juridice, jucând rolul de premise ale desfășurării normale a anumitor relații sociale.

Cu alte cuvinte, conceptul de obiect material se referă la entitățile care corespund unor necesități umane, având o valoare economică sau afectivă, și care prezintă un interes concret. Orice entitate, pentru a forma obiectul material al infracțiunii, trebuie să comporte o însemnătate socială prin însușirea concretă de a satisface o anumită trebuință socială, indiferent de forma fizică (de agregare) sub care apare entitatea (solidă, lichidă, gazoasă, plasmă). În cazul în care entitatea respectivă nu există sau nu se poate transforma în una dintre cele patru

¹ Vezi: M.Basarab. Drept penal. Partea Generală. Vol.I, p.150.

² Totuși, în cazuri de excepție, în vederea simplificării aplicării legii penale, și entităților incorporale, nepalpabile, le poate fi atribuită calitatea de obiect material al infracțiunii. Astfel, de exemplu, reieșind din prevederile alin.2 art.208 CP Rom., orice energie, care are o valoare economică, poate forma obiectul material al furtului.

forme, fapta infracțională nu va exista, întrucât nu a adus atingere nici unei valori sau relații sociale.

Nu rareori, unele și aceleași entități ale lumii materiale pot să îndeplinească cele mai variate funcții, intrând în sfera celor mai diferite relații sociale. De exemplu, o armă, rămânând aceeași din punctul de vedere al calităților sale obiective, are semnificație deferită în funcție de faptul dacă o examinăm în legătură cu relațiile de proprietate, relațiile de comerț sau relațiile de securitate publică. Totuși, cu toată multitudinea de funcții, pe care le pot îndeplini entitățile materiale în sfera diferitelor relații sociale, este esențial a sublinia următoarele: aceste entități, dacă sunt privite făcându-se abstracție de legătura lor determinată cu unele necesități și interese sociale sau altele, adică privite ca fiind ceva de sine stătător, nu constituie nici valori sociale, cu atât mai mult nici relații sociale. De aceea, ele nu pot fi percepute ca obiect juridic al infracțiunii. Totodată, faptul influențării asupra acestor entități materiale poate să indice, în unele cazuri, asupra acelor valori și relații sociale care formează obiectul juridic al infracțiunii. În virtutea acestui fapt, entitățile materiale amintite sunt capabile să îndeplinească rolul uneia din trăsăturile ce caracterizează obiectul apărării penale, adică rolul de obiect material al infracțiunii.

În literatura juridică a fost exprimat punctul de vedere, conform căruia chestiunea privind obiectul material al infracțiunii are importanță doar atunci când o examinăm în contextul problemei privind latura obiectivă a unor infracțiuni.¹ Probabil, raportarea obiectului material al infracțiunii la latura obiectivă a faptei infracționale a fost determinată de faptul că, uneori, unele și aceleași entități materiale evoluau în infracțiunile înrudite fie ca obiect material al infracțiunii, fie ca instrument (mijloc) al infracțiunii (*instrumentum sceleris*). De exemplu, ceea ce este obiect material pentru o infracțiune poate deveni, ulterior, mijloc de săvârșire pentru o altă infracțiune: înscrisul falsificat este obiect material în infracțiunea de fals în acte publice (art.332 CP RM), dar poate deveni instrument (mijloc) de săvârșire a escrocheriei (art.190 CP RM). Un înscris poate constitui obiectul material al unei infracțiuni doar atunci, când el este într-o interconexiune cu obiectul juridic al acestei infracțiuni. În cazul infracțiunii, prevăzute la art.332 CP RM, această interconexiune este evidentă, din moment ce obiectul juridic special al acestei fapte se exprimă în relațiile sociale referitoare la încrederea publică, la autenticitatea și veridicitatea înscrisurilor, la adevărul pe care ele au menirea să-l exprime. Pe de altă parte, o asemenea legătură specifică nu se atestă în cazul escrocheriei: menirea înscrisului falsificat constă în a se dobândi prin intermediul lui, într-un mod ilicit, bunurile altei persoane,

¹ Vezi: С.И. Тихенко. Борьба с хищениями социалистической собственности, связанными с подлогами документов. - Киев: Издательство Киевского университета, 1959, p.49.

fie prin înșelăciune, fie prin abuz de încredere. Nu putem spune nicidecum că, în această situație, prin escrocherie se influențează asupra înscrisului falsificat pentru a se aduce atingere obiectului juridic al escrocheriei.

Așadar, obiectul material al infracțiunii nu trebuie confundat cu instrumentele (mijloacele) care pot servi la comiterea unei infracțiuni. Prin urmare, obiectul material al infracțiunii nu poate fi raportat la latura obiectivă a infracțiunii. În același timp, obiectul material al infracțiunii se găsește într-o corelație cu latura obiectivă a infracțiunii, corelație ce nu poate fi ignorată. Această corelație evoluează sub forma unei condiționări reciproce. Înainte de toate, obiectul material se găsește într-un raport de condiționare reciprocă cu acțiunea (comisiunea), ca formă activă sub care se poate realiza material o faptă relevantă pentru legea penală. Acțiunea este de natură de a dinamiza sau de a promova material un proces cauzal, care poate antrena o schimbare în lumea înconjurătoare. Acțiunea se produce material, deoarece consistă într-o influențare fizică sau psihică asupra obiectului material al infracțiunii. Implicând cheltuieli de energie din partea făptuitorului, acțiunea poate constitui un antecedent în cauzalitatea unui rezultat. La astfel de categorii de infracțiuni ca sustragerile, infracțiunile comise prin violență etc., influențarea asupra obiectului material al infracțiunii reprezintă esența, fundamentul manifestării în exterior a numitelor fapte infracționale, constituind, în ultimă instanță, veriga de legătură între obiectul juridic al infracțiunii și latura ei obiectivă.

Entitățile materiale apar în calitate de obiect material al infracțiunii nu în cazul oricărei infracțiuni, ci doar în prezența anumitor condiții. În primul rând, unele entități pot fi recunoscute ca obiect material al infracțiunii în funcție de caracterul raportului lor de reciprocitate cu unele valori și relații sociale sau altele, precum și de forma în care se exprimă atingerea infracțională asupra acestor valori și relații sociale. Așa cum am menționat, obiectul material al infracțiunii nu poate constitui, de felul lui, o careva valoare socială, cu atât mai mult o careva relație socială. Obiectul material al infracțiunii poate constitui proiecția sau expresia materială a unei anumite valori sociale, și, pe lângă aceasta, el poate intra în sfera unor anumite relații sociale. De aceea, evaluarea juridică a faptelor, legate, într-un fel sau altul, de un astfel de obiect material, depinde, întâi de toate, de semnificația și caracterul acelei valori sociale și ale acelei relații sociale, care se află într-un raport de reciprocitate specific cu obiectul material corespunzător.

Acțiunea socialmente relevantă, săvârșită în privința unei și aceleiași entități materiale, poate primi o calificare juridică diferită. Această calificare depinde de valoarea socială și relațiile sociale spre a căror modificare este îndreptată fapta respectivă. Totodată, vătămarea efectivă sau potențială realizată în sfera unui și aceluiași obiect juridic al infracțiunii poate fi obținută pe calea influențării asupra unor obiecte materiale diferite.

De aceea, semnificația juridico-penală a obiectului material al infracțiunii este determinată, în primul rând, nu de calitățile lui fizice, ci de conținutul și caracterul acelei valori sociale și ale acelei relații sociale care sunt interconectate cu obiectul material corespunzător. Chiar legiuitorul reliefează, în majoritatea cazurilor, în cadrul dispoziției normei penale, nu atât obiectul material al infracțiunii, privit ca factor de sine stătător, cât valoarea socială sau relația socială, a cărei expresie este acest obiect material. De exemplu, la art.193 CP RM “Ocuparea bunurilor imobile străine” se menționează nu pur și simplu despre “imobil”, ci despre “imobil aflat în proprietatea altuia”. De aici rezultă că prin incriminarea ocupării bunurilor imobile străine legiuitorul a înțeles să apere penalmente relațiile sociale referitoare la posesia asupra bunurilor imobile.

Entitatea materială, detașată de valoarea și relațiile sociale corespunzătoare, nu poate constitui obiectul material al infracțiunii. Or, în asemenea caz influențarea asupra entității respective nu poate aduce atingere obiectului apărării penale. De exemplu, bunurile abandonate de către proprietar (*res derelictas*), în cazul în care sunt ulterior distruse de o altă persoană, nu pot forma obiectul material al infracțiunii, prevăzute la art.197 CP RM “Distrugerea sau deteriorarea intenționată a bunurilor”, întrucât bunurile specificate au ieșit, din momentul abandonării, din sfera relațiilor sociale.

Problema privind obiectul material al infracțiunii, în calitate de categorie aflată în sfera obiectului apărării penale, trebuie pusă numai în cazul în care atingerea a fost adusă acelor valori și relații sociale, a căror existență este legată de prezența entităților materiale corespunzătoare. În acest sens, unii autori vorbesc chiar despre “relații sociale materiale”¹ și “valori sociale materiale”.²

O valoare socială materială nu se confundă cu expresia ei corporală, cu proiecția ei din realitatea palpabilă. Valoarea socială materială reprezintă corespondentul gândit, dorit, abstract, ideal al entității materiale la care se referă. De exemplu, valoarea banului nu depinde de natura sa proprie, fiind în puterile noastre de a o schimba sau chiar de a o face inutilă (prin denominalizare sau prin alte procedee).

În acest sens, menționăm că, în prefața sa la Codul penal al Germaniei (tradus în limba rusă), A.V. Serebrennikova, referindu-se la proprietate și patrimoniu, le numește, pe bună dreptate, “valori juridice materiale ocrotite de legea penală”.³

În același context, N.I. Korjanski s-a exprimat: “Relațiile sociale materiale sunt întotdeauna legate cu bunurile și se manifestă ca entități materiale determi-

¹ Н.И. Коржанский. Объект и предмет уголовно-правовой охраны, p.93.

² Р.Андреи. Философия ценности, p.113.

³ А.В. Серебренникова. Предисловие // Уголовный кодекс ФРГ. - Москва: Зерцало, 2000, p.6.

nate, fără de care asemenea relații sunt de neconceput”.¹ Desigur, afirmația autorului că relațiile sociale “materiale” se manifestă ca entități materiale nu trebuie interpretată literalmente. Or, mai corect ar fi dacă am spune că relațiile sociale “materiale” se transpun, se exteriorizează, se fac perceptibile simțurilor prin intermediul entităților materiale, aflate în orbita lor.

Aici putem specifica, de exemplu, că relațiile sociale cu privire la patrimoniu se fac perceptibile simțurilor noastre prin intermediul unor anumite bunuri, care pot evolua ca obiecte materiale ale infracțiunilor contra patrimoniului. În ce privește atingerea adusă valorii sociale amintite și relațiilor sociale corespunzătoare, despre obiectul material al infracțiunii trebuie vorbit numai în cazul în care obiectul apărării penale este vătămat sau amenințat pe calea excluderii din sfera relațiilor sociale corespunzătoare a entităților materiale ce servesc drept motiv, condiție sau mărturie de existență a acestor relații, fie pe calea unei asemenea schimbări parțiale a acestor entități, care duce la dispariția sau la modificarea considerabilă a relațiilor sociale respective. Astfel, obiectul material al infracțiunii trebuie scos în evidență doar în cazurile în care pentru vătămarea efectivă sau potențială a obiectului apărării penale este necesară o influențare nemijlocită, determinată, asupra entităților materiale ce intră în sfera acestui obiect al apărării penale. Însăși influențarea nemijlocită se poate exprima în distrugerea, deteriorarea entităților respective, în deposizarea de ele sau într-o altă schimbare parțială a calităților acestora. De exemplu, în cazul infracțiunilor contra patrimoniului făptuitorul, de regulă, fie distruge (deteriorează) bunurile unui posesor (art.197 și art.198 CP RM), fie ia în mod ilicit bunurile altei persoane (art.186-192, 195 CP RM) etc. În oricare din ipotezele posibile, bunurile, privite ca condiție de existență a relațiilor sociale cu privire la patrimoniu, ies din sfera de stăpânire a posesorului, privit ca victimă (subiect pasiv) a infracțiunii. Posesorul lor este privat de posibilitatea de a folosi bunurile respective în interesele sale. Or, tocmai datorită acestui fapt sunt vătămate sau periclitare relațiile sociale determinate cu privire la patrimoniu, deoarece aceste relații devin lipsite de conținut real, pierzându-și însușirea de relații sociale “materiale”.

Dauna, pricinuită obiectului apărării penale, întotdeauna poartă un caracter social și se exprimă, după cum am menționat, în lichidarea sau schimbarea considerabilă a relațiilor sociale ocrotite penalicește. Pe de altă parte, dauna, cauzată prin influențare infracțională obiectului material al infracțiunii, poartă un caracter fizic, material, constând în distrugerea, deteriorarea, alterarea, degradarea entității materiale respective. Deci, în general, în sistemul urmărilor infracționale, cauzarea de daune obiectului material al infracțiunii constituie un rezultat facultativ al faptei infracționale, pe când cauzarea de daune obiectului juridic al infracțiunii este întotdeauna un indiciu obligatoriu al oricărei infracțiuni.

¹ Н.И. Коржанский. Объект и предмет уголовно-правовой охраны, р.93.

Totuși, în cazul anumitor infracțiuni, cum ar fi unele infracțiuni contra patrimoniului, cauzarea de daune (fizice, nu sociale) obiectului material al infracțiunii este, de asemenea, o condiție *sine qua non* a existenței conținutului infracțiunii.

Patrimoniul, în calitatea sa de categorie social-economică, este întotdeauna legat de anumite bunuri și se materializează în acestea. Influențarea ilicită a făptuitorului, în formele prevăzute de legea penală, asupra fundamentului material al relațiilor sociale cu privire la patrimoniu, determină includerea entităților materiale corespunzătoare în șirul factorilor ce formează structura infracțiunilor contra patrimoniului. Tocmai în virtutea acestui fapt numitele entități adoptă semnificația juridico-penală de obiect material al infracțiunii.

Aspectul social caracterizează obiectul material al infracțiunii ca pe un substrat material al relațiilor sociale cu privire la patrimoniu. Fiind inclus în structura infracțiunilor contra patrimoniului în calitate de factor obligatoriu, obiectul material al infracțiunii devine categorie juridico-penală specifică, legată într-un anume fel atât cu obiectul juridic al infracțiunilor date, cât și cu acțiunile prejudiciabile corespunzătoare acestora, precum și cu urmările prejudiciabile ce au survenit în urma săvârșirii acestor infracțiuni. De exemplu, legătura cu obiectul juridic al infracțiunilor contra patrimoniului se revelă în aceea că relațiile sociale cu privire la patrimoniu întotdeauna sunt legate de anumite bunuri și, după cum s-a menționat, se obiectivează în exterior sub forma unei mase corporale sau pecuniar-valorice, ale cărei poziție și mișcare sunt reglementate de normele dreptului civil.

Din cele menționate deducem că fără clarificarea precisă a esenței fizice, sociale, economice și juridice a obiectului material al infracțiunii este imposibil a stabili valoarea socială, ocrotită de legea penală, și relațiile sociale corespunzătoare, asupra cărora fapta infracțională a fost îndreptată în mod efectiv. În acest fel, obiectul material al infracțiunii dobândește semnificație calificatorie și de determinarea lui corectă depinde precizia cu care este aplicată legea penală. Ne putem convinge de justetea acestei teze examinând aspectele de ordin social, economic, fizic și juridic de exemplu ale **obiectului material al furtului**.

Sub aspect social, obiectul material al furtului este format numai din bunurile, în a căror creare este investită munca omului, prin care bunurile sunt detașate de starea lor naturală.

Fiind obiecte ale dreptului de proprietate, bunurile sunt, de regulă, într-o măsură mai mică sau mai mare, rezultatul muncii umane. Însă, ca obiect al dreptului de proprietate pot fi și numeroasele tipuri de resurse naturale, care sunt utilizate în activitatea economică, cum ar fi, de exemplu, terenurile de pământ, obiectele acvatice separate (lacuri, heleșteie), sectoarele forestiere etc., ele fiind toate bunuri. Însă aceste categorii de bunuri nu pot forma obiectul material al furtului în situația în care acestea constituie bogății naturale în starea lor

firească, deoarece în asemenea stare ele nu corespund noțiunii de marfă și sunt excluse din circuitul civil liber.

Este necesar a sublinia că ideea, conform căreia bogățiile naturale, în care a fost materializată munca omului, trebuie privite ca marfă, ca bunuri ce pot forma obiectul material al furtului, nu este nici ea absolut exactă. Ea nu poate constitui un criteriu exhaustiv de atribuire a resurselor naturale la șirul valorilor material-mărfare, deoarece actualmente cea mai mare parte a elementelor materiale ale naturii este filtrată, mai mult sau mai puțin, de munca premergătoare a omului. Anumite genuri de resurse naturale (peștele, animalele de blană, arborii și arbuștii decorativi) sunt crescute special de oameni, fiind folosite forțele biologice ale naturii. Legăturile acestor resurse cu mediul firesc de ambianță sunt păstrate, dar, ceea ce este mai important, ele sunt incluse în procesul de producție, constituind producție marfară.¹

Pe de altă parte, așa-numitele entități materiale create de mâna omului în mediul natural – fâșiile forestiere artificiale, arboretul de reproducție pe locul defrișărilor, copacii sădiți de om în localitățile urbane și rurale, peștele de specii valoroase al cărui puiet a fost crescut anterior în gospodăriile piscicole, fiind apoi eliberat în bazinele acvatice deschise etc., nu sunt detașate de starea lor naturală și nu pot fi obiect material al furtului. Ca elemente ale naturii, ele formează obiectul material al infracțiunilor ecologice, răspunderea pentru care este stabilită de normele Capitolului IX al Părții Speciale a Codului penal.

Procesul “trecerii” resurselor naturale în clasa calitativ nouă a obiectelor lumii materiale – în categoria bunurilor – nu este elucidat la nivelul cuvenit, dacă folosim numai caracteristica socială a bunurilor privite ca obiect material. În acest caz este necesar să folosim criterii suplimentare, unul dintre care este cel economic.

Din punct de vedere economic, obiectul material al furtului este caracterizat prin două particularități:

- 1) prezența valorii materiale și
- 2) costul determinat.

Entitățile materiale ale naturii în starea lor firească, nesupuse influențării muncii umane, care nu dispun de calitatea economică a costului de schimb și expresia bănească a acestuia – prețul, nu pot fi recunoscute ca obiecte materiale ale furtului. Cu toate că pentru multe din obiectele naturii există așa-numitele tarife de calcul al cuantumului despăgubirilor pentru prejudiciul cauzat prin distrugerea, deteriorarea, recoltarea și vătămarea acestora, care sunt parte integ-

¹ Vezi: В.А. Владимиров, Ю.И. Ляпунов. Ответственность за корыстные посягательства на социалистическую собственность. - Москва: Юридическая литература, 1986, p.19.

rantă a legislației ecologice, toate aceste taxe nu au nimic comun cu categoria economică de cost al mărfii.¹

Alta este situația când este pescuit în mod ilicit peștele crescut în gospodăriile piscicole, în bazinele amenajate sau adaptate special pentru aceste scopuri, dacă făptuitorul cunoștea cu certitudine acest fapt, sau când este dobândit peștele pescuit de aceste gospodării, ori când sunt dobândite fiarele și păsările sălbatice care se află în captivitate în locuri special amenajate. În asemenea cazuri fapta se califică drept furt², deoarece ca urmare a utilizării muncii pescarului sau a vânătorului de la întreprinderile respective produsele dobândite de aceștia (peștele sau animalele) au fost separate de mediul natural, iar în aceste obiecte au fost investiți bani.

Așadar, prezența valorii materiale, ca semn al obiectului material al furtului, constă în aceea că în calitate de bunuri apar valori material-mărfare, precum și alte valori care au cost și expresia bănească a acestuia – preț. Costul exprimă valoarea obiectivă a bunului, utilitatea socială a acestuia. Bunurile, care au pierdut din diverse motive valoarea lor materială pentru persoanele fizice și juridice, nu pot fi obiect material al furtului.

În literatura de specialitate se menționează că și bunurile care au o valoare afectivă, sentimentală pot constitui obiectul material al infracțiunii de furt.³ Ne permitem să ne exprimăm rezerve față de această opinie: din interpretarea sistemică a prevederilor art.284 și 285 din Codul civil al Republicii Moldova se desprinde că bunul este entitatea materială care poate fi evaluată în bani. De aceea, dacă o entitate materială nu este evaluabilă pecuniar, ea nu poate constitui obiectul material al furtului.

Cea de-a doua particularitate, ce caracterizează bunurile din punct de vedere economic, este costul lor determinat. În dependență de costul bunurilor, distingem între furtul cu cauzarea de daune în proporții considerabile, furtul în proporții mari, furtul în proporții deosebit de mari.

Banii reprezintă echivalentul universal al costului, fiind o marfă distinctă care exprimă prețul oricăror altor genuri de bunuri. Ca obiect material al furtului, banii pot fi reprezentați prin valută națională și străină.

În afară de bani, ca obiecte materiale ale furtului pot evolua hârtiile (titlurile) de valoare sau, altfel spus, valorile mobiliare. În conformitate cu art.3 al Legii Republicii Moldova cu privire la piața valorilor mobiliare, adoptate de Parla-

¹ Vezi: Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации / Под общ. ред. Ю.И. Скуратова, В.М. Лебедева. - Москва: Норма Инфра•М, 1998, p.335-336.

² Vezi: В.А. Владимиров, Ю.И. Ляпунов. Ответственность за корыстные посягательства на социалистическую собственность, p.18-19.

³ Vezi, de exemplu: Gh.Nistoreanu și colaboratorii. Drept penal. Partea Specială. - București: Europa Nova, 1999, p.203.

mentul Republicii Moldova la 18.11.1998¹, valoarea mobilă este titlul financiar care confirmă drepturile patrimoniale sau nepatrimoniale ale unei persoane în raport cu altă persoană, drepturi ce nu pot fi realizate sau transmise fără prezentarea acestui titlu financiar, fără înscrierea respectivă în registrul deținătorilor de valori mobiliare nominative ori în documentele de evidență ale deținătorului nominal al acestor valori mobiliare.

Dimpotrivă, nu sunt recunoscute ca hârtii de valoare documentele cu caracter patrimonial, care nu sunt purtătoare ale costului, cum ar fi, de exemplu: chitanțele de datorie; polițele de asigurare; testamentele; procurile; tichetele de călătorie în transport, care pot fi utilizate conform destinației numai după introducerea în conținutul lor a datelor suplimentare.²

Sub aspect fizic, bunurile, ca obiect material al furtului, pot fi numai mobile. Această poziție corespunde punctului de vedere majoritar din șirul legislațiilor penale străine (SUA, Germania, Italia, Bulgaria, România etc.), precum și înțelegerii tradiționale a naturii fizice a obiectului material al furtului.

În teoria și practica penală a Federației Ruse lucrurile sunt înțelese altfel. Așa, prin modificarea din 1.07.1994 a Codului penal al Federației Ruse a fost introdusă răspunderea penală pentru dobândirea ilegală a bunurilor imobile străine, săvârșită în scop de cupiditate, în lipsa semnelor de sustragere. Tot atunci au fost exprimate opinii, precum că existența unei asemenea norme condiționează necesitatea stabilirii răspunderii penale și pentru sustragerea bunurilor imobile, deoarece sustragerea reprezintă un grad mai ridicat de pericolozitate socială în comparație cu dobândirea ilegală, care nu este sustragere.³

Amintim că bunurile imobile sunt acele bunuri care nu pot fi deplasate fără a li se cauza un prejudiciu substanțial ce ar afecta utilizarea lor conform destinației. În opoziție cu acestea, bunurile mobile pot fi deplasate, transportate dintr-un loc în altul, fără a-și modifica valoarea.

Bunul mobil poate fi animat sau neanimat. Bunuri animate sunt animalele și păsările domestice, precum și viețuitoarele care trăiesc în stare naturală, dar care se pot afla în stăpânirea unei persoane. Neanimate sunt toate celelalte bunuri, indiferent de starea lor fizică (lichidă, solidă sau gazoasă). Nu interesează dacă bunurile mobile sunt principale sau accesorii, divizibile sau indivizibile, fungibile sau nefungibile, consumptibile sau neconsumptibile, determinate individual sau determinate generic, frugifere sau nefrugifere.

¹ Monitorul Oficial al Republicii Moldova. - 1999, - Nr.27-28.

² Vezi: Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации / Под ред. А.И. Бойко, р.355.

³ Vezi: Л.Д. Гаухман, С.В. Максимов. Уголовная ответственность за преступления в сфере экономики. - Москва: ЮриИнфоР, 1996, р.68.

Pot constitui obiect material al furtului părțile artificiale ale organismului uman (de exemplu, o proteză).¹

După cum am specificat anterior, un bun imobil nu poate constitui obiectul material al furtului. De altfel, cu privire la un asemenea bun nici nu se poate concepe realizarea faptei de luare. Dacă un bun imobil nu poate fi furat, în schimb părțile dintr-un asemenea bun, devenite mobile prin detașare, pot constitui obiectul material al infracțiunii date. De exemplu, dacă o casă nu poate fi furată, în schimb pot fi furate ușile, ferestrele acesteia.² Dacă prin detașarea și trecerea bunului în folosul făptuitorului s-a provocat și deteriorarea sau distrugerea imobilului respectiv, alături de infracțiunea de furt subzistă și cea prevăzută la art.197 sau 198 CP RM, faptele fiind calificate în concurs.

Pot constitui obiect material al furtului arborii, recoltele, după ce au fost desprinse de sol, precum și fructele, după ce au fost desprinse de tulpini.³

Un sector de pământ nu poate fi obiect material al sustragerii, însă stratul fertil de cernoziom de pe terenul, care aparține cuiva cu drept de proprietate, poate fi încadrat în această categorie.

Sub aspect juridic, bunurile, ca obiect material al furtului, se caracterizează ca fiind străine pentru făptuitor.

Pentru a putea constitui obiectul material al furtului, bunul trebuie să se afle în momentul săvârșirii faptei în proprietatea sau posesia altei persoane decât a făptuitorului. Din această cerință rezultă că nu poate constitui obiectul material al furtului bunul care s-a aflat în momentul sustragerii în proprietatea sau posesia făptuitorului. Făptuitorul nu trebuie nici măcar să admită ideea că bunurile sustrase i-ar aparține lui cu drept de proprietate sau posesie legală.

Nu constituie furt revendicarea prin metode ilegale a propriului bun sau a bunurilor privitor la care persoana admite că ar avea careva drepturi. În asemenea caz persoana poate fi trasă la răspundere penală pentru samavolnicie (art.352 CP RM).

În concluzie, putem afirma că obiectul material al furtului reprezintă bunul care are existență materială, este creat prin munca omului, dispune de valoare materială și cost determinat, fiind un bun mobil și străin pentru făptuitor.

Această definiție permite delimitarea furtului de infracțiunile asemănătoare: după investirea muncii umane în crearea bunurilor – de infracțiunile ecologice, după atitudinea făptuitorului față de bunuri – de samavolnicie.

Asupra calificării faptei influențează și calitățile speciale ale obiectului material al infracțiunii (documente, imprimate, ștampile, sigilii etc.). De exemplu, furtul obiectelor, ce se află în mormânt sau pe el, se califică nu în conformitate

¹ Vezi: O.Loghin, T.Toader. Drept penal român. Partea Specială. - București: Șansa, 1998, p.228.

² Ibidem.

³ Ibidem, p.229.

cu art.186 CP RM, ci conform art.222 CP RM, care prevede răspundere pentru profanarea mormintelor. Calitățile speciale ale obiectului material al acestei infracțiuni schimbă obiectul juridic generic al infracțiunii. În cazul sustragerii obiectelor, ce se află în mormânt sau pe el, ca obiect juridic principal apar relațiile sociale privitoare la conviețuirea socială, iar ca obiect juridic secundar – relațiile sociale referitoare la posesia de fapt asupra bunurilor altei persoane.

În concluzie putem menționa că, spre deosebire de obiectul juridic al infracțiunii, **obiectul material al infracțiunii** constă în entitatea materială asupra căreia se îndreaptă influențarea nemijlocită infracțională, prin al cărei intermediu se aduce atingere obiectului juridic al infracțiunii.

Obiectul material al infracțiunii obține semnificația de factor al infracțiunii doar în cazul în care asupra indispensabilității lui indică norma incriminatoare, adică atunci când anumite entități materiale sunt specificate expres în dispoziția normei penale speciale. În astfel de cazuri, săvârșirea unor sau altor fapte nu în raport cu anumite entități materiale denotă fie lipsa conținutului infracțiunii în genere, fie necesitatea recalificării faptei infracționale, cu aplicarea unei alte incriminări. Uneori, însă, dispoziția incriminatoare poate să pretindă o anumită calitate sau stare a obiectului material al infracțiunii (fără a specifica obiectul material însuși).

În continuare menționăm că noțiunea “obiectul material al infracțiunii” trebuie deosebită de noțiunea “victima infracțiunii” – subiectul pasiv al acesteia, ultima desemnând figura celui participant la relația socială, ale cărui facultăți sociale au fost lezate prin săvârșirea infracțiunii.

Confundând cele două noțiuni, unii autori consideră că subiectele relațiilor sociale, vătămate sau periclitate prin infracțiune, pot fi raportate la obiectul material al infracțiunii, punându-le, în plan juridico-penal, într-un rând cu entitățile materiale. O astfel de viziune este explicată prin faptul că nici subiectele respective, nici entitățile amintite, nu constituie o relație socială, deci, în consecință, nu formează nici obiectul juridic al infracțiunii. Totodată, aceiași autori menționează că atât entitățile materiale respective, cât și participanții la relațiile sociale, reprezintă unele componente ale relației sociale. Aici trebuie remarcat faptul că tocmai pe calea influențării asupra subiectelor relației sociale sau asupra entităților materiale, aflate în orbita acestei relații, se săvârșește infracțiunea, adică se aduce atingere unui anumit obiect juridic al infracțiunii, reprezentat de componentele nominalizate.¹

Deși unele dintre argumentele prezentate mai sus sunt plauzibile, totuși soluția formulată în baza lor este eronată. În primul rând, este inadmisibil, din

¹ Vezi, de exemplu: Г.А. Кригер. К вопросу о понятии объекта преступления в советском уголовном праве, p.123; И. Роннеберг. Объективная сторона преступления. - Москва: Госюриздат, 1957, p.70.

punct de vedere etico-moral, de a cataloga ca făcând parte din aceeași categorie entitățile materiale și persoanele fizice, ca participanți la relațiile sociale.

În al doilea rând, victima infracțiunii (subiectul pasiv al acesteia) este participantul concret la viața socială, titularul relațiilor sociale, exponentul diferitelor facultăți sociale, una sau câteva dintre care au fost lezate prin infracțiune.¹ Astfel, devine evident faptul că victima infracțiunii (subiectul ei pasiv) reprezintă nemijlocit pe acele subiecte ale relațiilor sociale, spre a căror apărare și sunt îndreptate incriminările corespunzătoare. În virtutea acestui fapt, sub aspect general-sociologic, aceste subiecte pot fi privite ca obiect al apărării penale. De fapt, în aceasta și constă deosebirea principală dintre obiectul material al infracțiunii și victima infracțiunii. Totodată, particularitățile subiectului, ale cărui interese au fost încălcate prin comiterea infracțiunii, nu pot fi ignorate la stabilirea obiectului juridic al infracțiunii, deoarece ele pot indica, într-o anumită măsură, asupra obiectului juridic al infracțiunii. În această privință, rolul subiectului relației sociale este asemănător rolului pe care îl îndeplinește obiectul material al infracțiunii.

Reieșind din cele menționate, considerăm că diferențele evidente între obiectul material al infracțiunii și victima infracțiunii (subiectul ei pasiv) determină conținutul juridic autonom atribuit fiecărei din cele două noțiuni. Nu persoana, ci corpul acesteia poate forma obiectul material al infracțiunii. Or, corpul persoanei este asocial, constituind suportul fizic al persoanei, pe când persoana, ca participant la variate relații din societate, este polisocială, întrucât constituie punctul de concentrare a relațiilor sociale de diferit gen, legate de ea.

După această digresiune absolut necesară, trebuie să menționăm că distincția după categorii a obiectului infracțiunii poate fi făcută nu doar în baza naturii acestuia (materiale sau nemateriale). Această distincție poate fi făcută și în baza unui alt criteriu – al ierarhizării valorilor sociale care fac obiectul infracțiunii, ierarhizare ce conduce la constituirea valorilor fundamentale ca obiecte juridice generice ale infracțiunilor.

În conformitate cu acest din urmă criteriu, în doctrina penală majoritară se distinge obiectul juridic generic și obiectul juridic special (specific).

Totuși, nu toți autorii sprijină această împărțire bipartită pe categorii. În unele surse teoretice se susține oportunitatea divizării tripartite² sau chiar cvadripartite³ a categoriilor obiectului infracțiunii.

¹ Vezi: И.А. Фаргиев. Потерпевший от преступления (уголовно-правовые вопросы). - Хабаровск: РИЦ ХГАЭП, 2001, p.23.

² Vezi, de exemplu: V.Dongoroz și colaboratorii. Infracțiuni contra avutului obștesc. - București: Editura Academiei, 1963, p.70-71; I.Oancea. Drept penal. Partea Generală, p.130-133; M.Basarab. Drept penal. Partea Generală. Vol.I, p.146-147.

³ Vezi, de exemplu: Курс уголовного права. Часть Общая. Том.I. Учение о преступлении / Под ред. Н.Ф. Кузнецовой, И.М. Тяжковой, p.208-209.

În teoria dreptului penal sovietic, divizarea obiectului infracțiunii în trei categorii ierarhice a fost propusă pentru prima dată de către A.A. Piontkovski.¹ În spațiul ex-sovietic, clasificarea tripartită a obiectului infracțiunii era, până nu demult, unanim acceptată. Această clasificare includea: obiectul juridic general al infracțiunii, obiectul juridic generic (de grup) al infracțiunii și obiectul juridic nemijlocit al infracțiunii.

O dată cu adoptarea, la 5 iunie 1996, a noului Cod penal al Federației Ruse având o structură tehnico-legislativă mai diversificată, s-a propus completarea sistemului tripartit cu o categorie intermediară (între obiectul juridic generic și obiectul juridic nemijlocit), numită “obiect juridic de tip de infracțiune”, categorie menită să desemneze obiectul apărării penale comun tuturor infracțiunilor prevăzute de același capitol al Părții Speciale a legii penale. Pe de altă parte, rolul obiectului juridic generic al infracțiunii a fost stabilit în a desemna obiectul apărării penale comun tuturor faptelor infracționale prevăzute de același titlu al Părții Speciale a legii penale, care poate să includă mai multe capitole.²

Este remarcabil că și în doctrina penală română se susține existența unei categorii intermediare a obiectului juridic al infracțiunii: obiectul juridic comun al unui subgrup de infracțiuni, cuprinse în incriminările făcând parte dintr-o secțiune aparte din legea penală.³

Să examinăm în cele ce urmează conținutul și semnificația fiecărei categorii ierarhice din cele menționate ale obiectului juridic al infracțiunii.

Se consideră că obiectul juridic general (comun) este format din totalitatea valorilor sociale (relațiilor sociale) ocrotite de legea penală.⁴

Noțiunea generală “ordine de drept” ce se conține la alin.(1) art.2 CP RM și la art.1 CP Rom. desemnează totalitatea valorilor sociale (și, implicit, a relațiilor sociale) ocrotite de legea penală. Este cunoscut că într-o societate, în care se stabilește o “ordine” fără conexare la drept, în realitate elementele componente nu se ordonează, ci se distrug. Fiecare individ simte nevoia să-și poată contura o perspectivă a vieții sale, să-și poată prevedea consecințele unor decizii și acte, precum și să cunoască marja faptelor sale, ce are dreptul să facă și ce datorii are. Totodată, el trebuie să aibă posibilitatea concretă, în cadrul social concret în care trăiește, de a prevedea și ceea ce au și ceea nu au dreptul să facă ceilalți

¹ Vezi: A.A. Пионтковский. Советское уголовное право. Часть Общая. - Москва: Юриздат, 1939, p.165.

² Vezi: Курс уголовного права. Часть Общая. Том.I. Учение о преступлении / Под ред. Н.Ф. Кузнецовой, И.М. Тяжковой, p.209.

³ Vezi, de exemplu: A.Boroi. Infracțiuni contra vieții. - București: ALL Beck, 1999, p.5.

⁴ Vezi: M.Basarab. Drept penal. Partea Generală. Vol.I, p.146; N.Giurgiu. Legea penală și infracțiunea. - Iași: Gama, 1996, p.161; Н.И. Коржанский. Объект и предмет уголовно-правовой охраны, p.70.

indivizi, pentru că numai pe această bază individul își poate regla atitudinile și actele pe care intenționează să le desfășoare.

Dacă se poate susține, dintr-o perspectivă antropologică, ideea că personalitatea indivizilor este, în ultimă instanță, produsul civilizațiilor și al societăților în care trăiesc și în care aceștia interacționează, se poate menționa, cu aceeași îndreptățire, că ordinea de drept se constituie într-o premisă structurală pentru orice civilizație. Or, o civilizație nu se poate naște decât acolo, unde interesele sociale, pe care le valorifică membrii societății, sunt puse în siguranță. Sau, în termenii lui Paul Roubier, dacă în natură există legi, atunci societatea, pentru a exista și a funcționa, are nevoie de organizare și securitate juridică, această siguranță fiind “scutul juridic” împotriva anarhiei.¹

În același context, Ioan Tanoviceanu a specificat: “În obiectul juridic întâlnim un interes general, ocrotit de legea penală în vederea ordinii publice, și un interes particular..., proteguit în vederea garantării ordinii juridice”.² Vintilă Dongoroz, la rândul său, denumeste prin termenul “ordine publică” interesul ocrotit în general, prin fiecare dispoziție incriminatorie, interes care aparține societății.³

În opinia lui G.E. Kolokolov, “prin oricare act de injustiție, având ca obiect dreptul unei persoane particulare, se aduce atingere și intereselor sociale; orice faptă infracțională încalcă necesarmente interesele întregii societăți, iar infracțiuni particulare nu există”.⁴ De aceea, recunoscând statul drept garant al ordinii de drept în societate, care în cazul săvârșirii fiecărei infracțiuni este vătămată, B.S. Nikiforov afirmă, că “în ultimă instanță, subiectul pasiv al infracțiunii este statul”.⁵

Totuși, explicațiile oferite mai sus au relevanță mai degrabă pentru elucidarea naturii obiectului apărării penale ca noțiune fundamentală a dreptului penal, nu și pentru a justifica evidențierea unei categorii aparte de obiect juridic al infracțiunii – a obiectului juridic general (comun) al infracțiunii. Această categorie este identificată cu obiectul infracționalității sau, altfel spus, cu obiectul apărării penale, care își găsește expresia în ordinea de drept.

Prezintă interes faptul că înșiși cei care susțin necesitatea de a scoate în evidență categoria nominalizată a obiectului juridic nu neagă identificarea ei cu noțiunea generală de obiect al infracțiunii, menționând că obiectul juridic general al infracțiunii, într-o expresie mai concretizată, este caracterizat în art.7 al

¹ Vezi: P.Roubier. *Théorie générale du droit*. - Paris: Sirey, 1946, p.15.

² I.Tanoviceanu. *Tratat de drept și procedură penală*. Vol.I, p.391.

³ Vezi: V.Dongoroz. *Drept penal*, p.201.

⁴ Г.Е. Колоколов. *Уголовное право. Часть Особенная*. - Москва, 1902, p.95.

⁵ Б.С. Никифоров. *Объект преступления по советскому уголовному праву*, p.116.

Bazelor legislației penale a URSS, în care este dată definiția legală a noțiunii de infracțiune. În acest fel, conceptul de obiect juridic general al infracțiunii este utilizat în știință și în legislație pentru desemnarea precisă a funcțiilor dreptului penal, pentru dezvăluirea naturii și a conținutului infracțiunii, pentru depistarea caracterului socialmente periculos al faptelor, recunoscute ca infracțiuni, iar într-un șir de cazuri – și pentru delimitarea acestor fapte de alte acte de conduită ilegală.¹ Putem lesne observa că toate notele caracteristice, enumerate în citatul de mai sus, sunt “împrumutate” de la definiția dată obiectului infracțiunii ca noțiune generală, în cadrul căreia pot fi distinse mai multe categorii. Dar un tot nu poate fi identificat cu una dintre categoriile sale. Procesul de clasificare nu poate fi echivalat cu procesul de așezare după categorii. Clasificarea, adică repartizarea într-o anumită ordine – de la general la particular – folosită în doctrina penală rusă, nu este aceeași cu așezarea pe categorii, proces utilizat în analiza de față, care presupune prin excelență o distincție, nu o întrepătrundere a categoriilor confruntate.

Luând în considerație ceea ce se repetă în fiecare, fără excepție, obiect juridic al infracțiunii – ceea ce este general (comun) – putem construi noțiunea generală de obiect al infracțiunii care va fi cea mai săracă după conținut (va include numai acele trăsături care sunt prezente la obiectul juridic al oricărei infracțiuni) și cea mai vastă după volum (va viza obiectul juridic al oricărei infracțiuni). Completând ceea ce este general (comun) cu careva particularități descoperite la obiectele grupurilor de infracțiuni care ne interesează (de exemplu, ale infracțiunilor contra patrimoniului, ale infracțiunilor ecologice, ale infracțiunilor economice etc.), vom formula prin aceasta noțiunea generică (de grup) a obiectului infracțiunii, care o concretizează pe cea generală și care se deosebește de ea atât după volum (fiind aplicabilă numai unei părți a obiectelor juridice ale infracțiunii), cât și după conținut (de rând cu ceea ce este general (comun), ea fixează și ceea ce este specific grupului respectiv). La rândul său, noțiunea de obiect al unei anumite infracțiuni (furt, șantaj, omor etc.) trebuie să aibă la bază trăsăturile generale (comune) și trăsăturile de grup, examinate mai sus. Dar, în afară de acestea, ea trebuie să mai reflecte particularitatea, individualitatea caracterul irepetabil al obiectului juridic al infracțiunii respective. Din punctul de vedere al conținutului, această ultimă noțiune va fi cea mai prolifică, iar după volum va fi cea mai săracă. Din cele menționate rezultă că ceea ce este comun, ceea ce se repetă în toate, fără excepție, obiectele juridice ale infracțiunilor reprezintă trăsătura lor comună, iar nu obiectul juridic general (comun).

¹ Vezi: Е.А. Фролов. Объект уголовно-правовой охраны и общее понятие хищения социалистического имущества, p.66-117.

În concluzie, considerăm că, nefiind utilă nici teoreticianului și nici practicianului, noțiunea “obiectul juridic general (comun) al infracțiunii” nu poate fi privită drept categorie a obiectului infracțiunii, în funcție de ierarhizarea valorilor sociale care îl constituie.

Nu același lucru se poate menționa despre noțiunea **obiectul juridic generic (de grup) al infracțiunii**, care desemnează un grup de valori sociale de aceeași natură și de relații sociale create în jurul și datorită acestor valori, vătămate sau lezate de un grup de infracțiuni.

M.A. Ghelfer a încercat să supună criticii denumirea alternativă dată acestei categorii – “obiectul juridic de grup al infracțiunii”.¹ Totuși, criticile lui nu sunt convingătoare, deoarece locuțiunea “obiectul juridic de grup al infracțiunii” atestă că în spatele ei se află un grup (gen) determinat de valori sociale și de relații sociale ocrotite de legea penală. De aceea, noțiunile “obiectul juridic generic al infracțiunii” și “obiectul juridic de grup al infracțiunii” pot și trebuie să fie folosite ca noțiuni identice după conținut. Cât privește expresia “obiectul special al infracțiunii”, utilizată de Ion Oancea pentru a desemna “relațiile sociale speciale și normele de drept speciale împotriva cărora este îndreptată o infracțiune sau un grup de infracțiuni”², ea nu ni se pare reușită, deoarece nu este clară semnificația determinativului “special” raportat la obiectul infracțiunii. Totodată, același autor folosește noțiunea “obiectul generic al infracțiunii” pentru a desemna prin ea “obiectul social-juridic comun tuturor infracțiunilor”³, nefăcând prin aceasta decât să introducă confuzie de ordin terminologic în ce privește așezarea pe categorii a obiectului infracțiunii.

Așadar, noțiunea de obiect juridic generic (de grup) al infracțiunii cuprinde un fascicul determinat de valori sociale și relații sociale – identice sau omogene, care, datorită acestei identități sau omogenități, sunt ocrotite de un grup determinat de norme penale ce se află în relații strânse de reciprocitate și care se completează reciproc.

Omogenitatea valorilor sociale și a relațiilor sociale se stabilește în baza unor criterii obiective. Între ele, o însemnătate mai mare comportă următoarele: identitatea sau asemănarea între participanții la respectivele relații sociale, precum și identitatea sau asemănarea între acele facultăți sociale care constituie conținutul acestor relații sociale. Prin aceasta se subliniază unitatea intrinsecă a valorilor sociale și a relațiilor sociale din cadrul acelui grup. Or, tocmai ideea acestei unități îl determină pe legiuitor să asigure o apărare uniformă, complexă, a valorilor sociale și a relațiilor sociale identice sau omogene.

¹ M.A. Гельфер. Некоторые вопросы общего учения об объектах преступления в советском уголовном праве, p.54.

² I.Oancea. Drept penal. Partea Generală, p.131.

³ Ibidem, p.130.

Așadar, obiectul juridic generic (de grup) al infracțiunii este reprezentat de totalitatea valorilor sociale din unul și același domeniu și a relațiilor sociale, care s-au creat în jurul și datorită acestor valori. La constituirea unui obiect generic (de grup) al infracțiunii legiuitorul a inclus în conținutul acestuia o totalitate de valori și relații sociale omogene, astfel încât înțelesul acestora să fie clar determinat de elementele esențiale pe care le cuprind. Totodată, nici în legislație, nici în știință, nu este exclusă o mobilitate în cadrul sistemului de obiecte juridice generice ale infracțiunilor. Datorită unui șir de factori, se schimbă nu doar reprezentările legiuitorului cu privire la importanța ocrotirii unui sau altui grup de relații sociale și de valori sociale. În procesul de evoluție a societății se schimbă chiar însușirea obiectivă a acestor valori sociale și relații sociale de a corespunde necesităților sociale și idealurilor generate de acestea. La rândul lor, acești factori condiționează schimbări respective în configurația obiectelor juridice generice ale infracțiunilor.

În context, Costică Bulai susține: "...este posibil ca pericolul social al aceluiași infracțiuni să fie variabil de la o etapă a dezvoltării sociale la alta. De aceea, o faptă care nu avea în trecut caracter socialmente periculos îl poate dobândi ulterior, tot așa cum o faptă care a avut caracter socialmente periculos îl poate pierde ca urmare a evoluției societății".¹ Or, prin extrapolare, se poate susține același lucru chiar despre un grup de infracțiuni, care au ca element comun obiectul juridic generic de apărare penală.

În această ordine de idei specificăm că prin Legea RSS Moldova cu privire la modificarea și completarea Codului penal și a Codului de procedură penală, adoptată de Parlamentul RSS Moldova la 15.02.1991², Capitolul V "Infracțiuni contra proprietății socialiste" al Părții Speciale a CP RM din 1961 a fost exclus din actul normativ respectiv, iar Capitolul III "Infracțiuni contra proprietății personale a cetățenilor" al Părții Speciale a CP RM din 1961 a primit denumirea "Infracțiuni contra proprietății".

În acest exemplu nu este vorba de coagularea a două valori sociale fundamentale – "proprietatea socialistă" și "proprietatea personală a cetățenilor", ci de renașterea în conștiința socială și în realitatea juridică a unei valori sociale fundamentale calitativ noi – a proprietății.

Totuși, luând în considerație că transformări în clasificarea la nivelul obiectelor juridice generice (de grup) ale infracțiunilor au loc nu prea des, ci numai la momentele de cotitură în dezvoltarea societății, trebuie să identificăm acele obiecte juridice generice (de grup), despre a căror apărare se poate vorbi în contextul noii legislații penale a Republicii Moldova, a cărei Parte Specială este

¹ C.Bulai. Manual de drept penal. Partea Generală, p.153.

² Sfatul Țării. - 1991. - Nr.59.

structurată în 18 capitole. În această conjunctură, ca valori sociale fundamentale apărute de legea penală apar: pacea și securitatea omenirii (Capitolul I); viața și sănătatea persoanei (Capitolul II); libertatea, cinstea și demnitatea persoanei (Capitolul III); viața sexuală a persoanei (Capitolul IV); drepturile politice, de muncă și alte drepturi constituționale ale cetățenilor (Capitolul V); patrimoniul (Capitolul VI); familia și persoanele minore (Capitolul VII); sănătatea publică și conviețuirea socială (Capitolul VIII); integritatea mediului (Capitolul IX); economia națională (Capitolul X); siguranța sistemelor și a rețelelor informaționale computerizate (Capitolul XI); siguranța transporturilor (Capitolul XII); securitatea publică și ordinea publică (Capitolul XIII); justiția (Capitolul XIV); buna desfășurare a atribuțiilor de serviciu de către persoanele cu funcție de răspundere (Capitolul XV); buna desfășurare a atribuțiilor de serviciu de către persoanele care gestionează organizațiile comerciale, obștești sau alte organizații nestatale (Capitolul XVI); autoritatea publică și securitatea de stat (Capitolul XVII); ordinea și disciplina militară (Capitolul XVIII).

Obiectul juridic generic (de grup) al infracțiunii este constituit din valoarea socială fundamentală în a cărei componență este inclusă, într-o formă specifică, valoarea socială individuală care constituie obiectul juridic special (specific) al infracțiunii. De asemenea, fac parte din obiectul juridic generic (de grup) al infracțiunii și relațiile sociale create în jurul și datorită valorii sociale fundamentale respective.

La rândul său, categoria de **obiect juridic special (specific) al infracțiunii** servește la determinarea individualității unei infracțiuni în cadrul unui grup de infracțiuni de același gen. Obiectul juridic special al infracțiunii este valoarea socială concretă (și, implicit, relațiile sociale corespunzătoare) căreia i se aduce atingere prin infracțiune. Obiectul juridic special al infracțiunii este obiectul infracțiunii așa cum acesta este descris prin norma incriminatoare.

Rațiunea evidențierii obiectului juridic special al infracțiunii constă în a concretiza la gradul maxim posibil caracterul de pericol social al unor sau altor acte de conduită, care vatamă sau amenință valorile sociale și relațiile sociale apărute de legea penală. De aceea, este pe deplin justificată tendința de a formula o astfel de definiție a noțiunii de obiect juridic special al infracțiunii care ne-ar apropia cel mai mult de realitate și care ne-ar ajuta să individualizăm și să stabilim cât mai precis gradul prejudiciabil al fiecărei infracțiuni săvârșite.

Recunoscând, în principiu, tendința conturată ca justă, trebuie totuși să accentuăm că limitele concretizării, limitele convertirii unor sau altor noțiuni din abstract-generalizate în concret-tangibile trebuie restrânse, pentru ca noțiunea definită ca obiect juridic special al infracțiunii să nu-și piardă calitățile de valoare socială și de relație socială. Iată de ce nu poate fi acceptată concepția lui

A.A. Piontkovski, care propune să înțelegem, în calitate de obiect juridic special al infracțiunii, oricare elemente structurale ale relației sociale.¹

Într-o altă ordine de idei, este cunoscut că obiectul fiecărei infracțiuni determină întregul caracter al infracțiunii date, îi conferă o fizionomie deosebită, care o disociază de alte fapte infracționale. De aceea, soluționarea corectă a problemei obiectului juridic special al infracțiunii are o importanță excepțională de ordin teoretic și practic.

Înainte de toate este necesar a sublinia că stabilirea exactă a obiectului juridic special al infracțiunii este deosebit de importantă în activitatea legislativă. Determinarea acestei categorii de obiect al infracțiunii permite a stabili caracterul prejudiciabil concret al unui sau altui act de conduită ilicită. Totodată, îi permite legiuitorului să determine corect temeiurile pentru “transferul” unui sau altui tip de comportament în sfera ilicitului penal, să traseze limitele (“volumul”) conduitei infracționale și să stabilească caracterul măsurilor de pedeapsă pentru aceasta. De asemenea, este nevoie a sublinia că determinarea corectă a obiectului juridic special al infracțiunii nu poate să nu influențeze decisiv asupra construirii conținutului corespunzător de infracțiune, iar, în consecință, asupra descrierii lui în dispoziția încriminatoare.

Acest rol excepțional al categoriei analizate de obiect al infracțiunii (în comparație cu alți factori și alte elemente ale infracțiunii), în procesul de construire a conținuturilor faptelor infracționale, se explică prin semnificația pe care o are în genere obiectul cunoașterii sau al influențării în activitatea gnoseologică și practică a omului. În această privință este corectă, considerăm, opinia expusă de I.V. Kuznețov: “Indiferent de calea pe care ar alege-o gândirea științifică, ceea ce ea descoperă pe fiecare din aceste căi este condiționat de calitățile obiectului, de natura, esența lui și numai a lui. Tot așa este constituită structura sistemului teoretic”.² Similar se prezintă lucrurile în sfera influențării practice asupra unor sau altor obiecte. De aici deducem că particularitățile și caracterul obiectului juridic special al infracțiunii au un impact determinant asupra construcției generale a conținutului infracțiunii.

Însă, obiectul juridic special al infracțiunii influențează nu doar asupra construcției de ansamblu a conținutului infracțiunii. De asemenea, categoria analizată comportă un efect de esență asupra fiecăruia din elementele conținutului infracțiunii, asupra alcătuirii lor și asupra formei lor exterioare exprimate în dispoziția normei de încriminare.

¹ Vezi: A.A. Пионтковский. Учение о преступлении по советскому уголовному праву, p.138.

² И.В. Кузнецов. Структура научной теории и структура объекта // Вопросы философии. - 1968. - №5. - P.82.

În primul rând, cele menționate se referă la natura și forma exterioară a urmărilor prejudiciabile, care fac parte din latura obiectivă a infracțiunii. Nu toate modificările rezultate în urma comiterii infracțiunii sunt raportate de legiuitor la urmările prejudiciabile, ca element structural al laturii obiective a infracțiunii. Aceste modificări pot fi recunoscute în calitate de urmări prejudiciabile în funcție de obiectul juridic special corespunzător al infracțiunii, și se restrâng numai la acele modificări care au adus atingere obiectului apărut de norma penală respectivă. În acest fel, urmarea prejudiciabilă apare ca o noțiune care este legată indisolubil de conceptul obiectului juridic special al infracțiunii. Dar în ce se exprimă această legătură?

Mai întâi, obiectul juridic special al infracțiunii determină cu necesitate însăși esența urmărilor prejudiciabile corespunzătoare. Ca efect, stabilirea categoriei date de obiect al infracțiunii este concomitent și în fond chiar determinarea naturii urmărilor prejudiciabile ale infracțiunii care aduce atingere acestui obiect. De exemplu, dacă obiectul juridic special al omorului intenționat (art.145 CP RM) îl formează relațiile sociale referitoare la viața unei alte persoane, atunci ca urmare prejudiciabilă a acestei infracțiuni apare încetarea vieții unei alte persoane, adică moartea acesteia.

În al doilea rând, obiectul juridic special al infracțiunii determină, chiar dacă nu întotdeauna în mod direct, forma exterioară a urmării prejudiciabile. De exemplu, în cazul infracțiunilor contra patrimoniului, legătura conturată se manifestă în diminuarea cantitativă a bunurilor care la momentul infracțiunii sunt străine pentru făptuitor. În acest fel, se poate constata că natura și forma exterioară a urmării prejudiciabile depinde în mare parte de calitățile intrinseci ale obiectului juridic special al infracțiunii.

Dar întrucât urmarea prejudiciabilă reprezintă veriga de legătură între obiectul apărării penale și elementul material al infracțiunii, există o dependență anumită și între obiectul juridic special al infracțiunii, pe de o parte, și alte elemente structurale ale laturii obiective a infracțiunii – în special, acțiunea (inacțiunea) și metoda de săvârșire a infracțiunii – pe de altă parte.

Este o axiomă că, pentru a atinge un anumit rezultat, omul trebuie să apeleze la astfel de metode și mijloace de influențare asupra obiectului, care depind, în ultimă instanță, de particularitățile real existente ale acestui obiect. Prin urmare, făptuitorul, pentru a săvârși fapta infracțională, deci pentru a atinge rezultatul prejudiciabil, este pus în mod obiectiv în situația de a utiliza, potrivit regulii generale, un set limitat de metode de influențare, comportându-se în modul condiționat de obiectul juridic special al infracțiunii. În legătură cu aceasta, legiuitorul, în temeiul generalizării practice, are posibilitatea de a oglindi în dispoziția normei de incriminare toate formele și metodele tipice, prin care se aduce efectiv atingere unui sau altui obiect juridic special al infracțiunii. Deci, putem

conchide că această categorie a obiectului infracțiunii exercită o influență deloc de neglijat asupra caracterizării în legea penală a laturii obiective a infracțiunii.

De asemenea, conținutul obiectului juridic special al infracțiunii joacă un anumit rol la stabilirea laturii subiective a infracțiunii. Este adevărat că, în majoritatea cazurilor, acest impact este exercitat prin intermediul laturii obiective a infracțiunii. Însă, aceasta nu schimbă în principiu esența lucrurilor.

Bineînțeles, ar fi pripit să gândim că obiectul juridic special al infracțiunii condiționează, inevitabil, toate aspectele legate de caracterizarea laturii subiective a infracțiunii. De exemplu, nu putem afirma că de această categorie de obiect al infracțiunii întotdeauna depinde forma vinovăției. Deși, chiar sub acest aspect, se observă o anumită dependență, dacă luăm în calcul cât de pronunțată este însușirea obiectului respectiv de a corespunde necesităților sociale și idealurilor generate de acestea. În orice caz, considerăm că este necesar să ținem seama de conținutul obiectului juridic special al infracțiunii în cel puțin două planuri: la caracterizarea “volumului” vinovăției și la evidențierea, printre elementele laturii subiective a infracțiunii, a scopului special al faptei infracționale.

Atunci când vorbim despre “volumul” vinovăției, avem în vedere raportul specific dintre latura obiectivă a infracțiunii și latura subiectivă a infracțiunii. Esența acestui raport consistă în aceea că prevederea și conștiința făptuitorului trebuie întotdeauna să cuprindă toate trăsăturile ce caracterizează latura obiectivă a conținutului infracțiunii. În acest fel, “volumul” conștientizării și al prevederii, specific pentru un anumit conținut de infracțiune, este determinat de “volumul” laturii lui obiective. Dar ultimul, așa cum am menționat anterior, este determinat în mare parte de caracterul obiectului juridic special al infracțiunii. Tocmai aceasta ne permite să vorbim despre influența pe care o are obiectul juridic special al infracțiunii asupra componentei laturii subiective a conținuturilor de infracțiuni.

O corelație mai strânsă se remarcă între obiectul juridic special al infracțiunii și scopul special, ca element de structură în latura subiectivă a infracțiunii. Avem convingerea că defalcarea, în cadrul conținutului infracțiunii, a scopului special este justificată doar în cazurile în care componenta lui (spre deosebire de componenta vinovăției) denotă fie sporirea substanțială a gradului prejudiciabil al faptei infracționale, fie transformarea faptei din neinfracțională în infracțională.

În mod practic, această defalcare a scopului special are loc, de cele mai dese ori, datorită semnificației deosebite a obiectului de apărare penală, împotriva căruia este îndreptată atât obiectiv, cât și subiectiv infracțiunea concretă. Cu alte cuvinte, legiuitorul amintește despre scopul special fie pentru a sublinia că obiectul juridic special al infracțiunii este într-atât de însemnat, încât chiar și amenințarea lui trebuie considerată ca infracțiune consumată (de exemplu, tero-

rismul (art.278 CP RM), banditismul (art.283 CP RM), uzurparea puterii de stat (art.339 CP RM) etc.), fie pentru reliefaarea orientării subiective a infracțiunii împotriva unui anumit obiect juridic special (de exemplu, tâlhăria (art.188 CP RM), pungășia (art.192 CP RM) etc.). În acest mod, scopul special, privit ca element structural al laturii subiective a infracțiunii, trebuie evidențiat numai în acele conținuturi de infracțiune, în care aceasta o reclamă trăsăturile specifice ale obiectului apărât de dispoziția normei penale corespunzătoare.

Astfel, nu mai trezește îndoieli faptul că noțiunea de obiect juridic special al infracțiunii are o mare importanță atât teoretică, cât și practică. Deci, atât la adoptarea unei noi norme penale, cât și la aplicarea practică a fiecărei norme penale în vigoare, o atenție deosebită trebuie să se acorde determinării exacte a obiectului juridic al infracțiunii.

În context, în fața științei dreptului penal sunt puse sarcini deosebit de serioase. Or, știința dreptului penal nu se poate limita doar la determinarea într-o formă generală a obiectului apărării penale, ci trebuie să tindă spre caracterizarea minuțioasă și clară a fiecăruia dintre obiectele juridice speciale ale infracțiunilor. Totodată, trebuie să recunoaștem că aceste sarcini sunt departe de a fi soluționate în întregime, deoarece în unele cazuri în sursele teoretice de drept penal sunt propuse formulări nebuloase, vagi ale noțiunii de obiect juridic special al unei infracțiuni concrete. În special, aceasta se observă la caracterizarea infracțiunilor care atentează nu asupra unui singur obiect juridic special, ci asupra câtorva asemenea obiecte.

Amintim că, în cadrul §2 al Secțiunii I a capitolului de față, am vorbit, tangențial, despre pluralitatea de obiecte ale aceleiași infracțiuni. În dezvoltarea acestui subiect, menționăm că, punând la bază criteriul numărului de obiecte ale infracțiunii, putem deosebi următoarele două categorii ale obiectului infracțiunii: obiectul simplu al infracțiunii și obiectul complex al infracțiunii.

Regula o constituie **obiectul simplu, sau unic, al infracțiunii**, pentru că cele mai multe infracțiuni au ca obiect o singură valoare socială și relațiile sociale corespunzătoare acesteia.

Există însă și infracțiuni cu pluralitate de obiecte, așa cum sunt, de exemplu, infracțiunile complexe și infracțiunile cu obiect juridic multiplu necomplex, la care obiectul apărării penale este complex (sau, respectiv, multiplu), fiind alcătuit din două sau mai multe valori sociale, fiecare cu relațiile sociale aferente. Interesul distincției între **obiectul complex al infracțiunii** și obiectul simplu al infracțiunii este mai limitat ca în cazul altor categorii ale obiectului infracțiunii. Acest interes este limitat, în genere, la problema calificării bazate pe teza că, în ciuda pluralității de obiecte ale aceleiași infracțiuni, fapta infracțională este unică.

Putem observa că, atunci când prin fapta infracțională sunt lezate deodată două sau mai multe valori sociale (împreună cu relațiile sociale corespunzătoare

toare), doar cea mai importantă dintre aceste valori determină grupul din care face parte acea infracțiune. Dintre cele două obiecte de apărare penală, unul este principal, iar altul – secundar, acesta din urmă fiind numit în doctrina penală și adiacent. Așadar, în conformitate cu un criteriu subsidiar de așezare pe categorii a obiectelor infracțiunii – criteriul legăturii cu obiectul juridic generic al infracțiunii – acestea se împart în **obiect juridic principal al infracțiunii** și **obiect juridic secundar (adiacent) al infracțiunii**.

În legătură cu cele menționate pot să apară câteva întrebări firești: în ce corelație se află cele două categorii de obiecte ale infracțiunii? Ce rol îndeplinesc fiecare dintre ele? Care este semnificația concretă a acestei distincții pentru practica de aplicare a legii penale?

În încercarea de a banaliza problema examinată, unii autori neagă în fond justetea defalcării obiectului juridic secundar al infracțiunii, punând accentul doar pe obiectul juridic principal al faptei infracționale.

De exemplu, N.A. Beleaev, recunoscând că printr-o singură infracțiune pot fi vătămate de facto două relații sociale, consideră în același timp că în așa caz din rândul relațiilor vătămate trebuie evidențiată numai una singură – “în dependență fie de însemnătatea, stabilită prin comparare, a relațiilor sociale ocrotite, fie de voința făptuitorului”. Iar dacă aceasta e imposibil de realizat, amândouă aceste relații sociale trebuie recunoscute ca obiecte juridice speciale având aceeași valoare.¹

În cele ce urmează vom încerca să demonstrăm caracterul eronat al unei astfel de abordări, prin care se limitează substanțial posibilitatea de a determina cu înaltă precizie natura socială a infracțiunilor cu pluralitate de obiecte. În plus, o asemenea abordare poate să restrângă perspectivele dezvoltării legităților de construire a conținuturilor unor astfel de infracțiuni.

Considerăm că problema individualizării obiectelor de apărare penală la nivelul obiectului juridic special al infracțiunii are un rol cardinal pentru soluționarea unor chestiuni ale dreptului penal dintre cele mai complicate. La acestea se raportează, în special: concretizarea maximă a caracterului prejudiciabil al multor infracțiuni; precizarea structurii conținuturilor lor și determinarea unor asemenea subelemente structurale, ca metoda de săvârșire a infracțiunii, scopul infracțiunii etc.; profilarea momentului consumativ al unui șir de fapte infracționale etc.

Acestea sunt considerentele din care este absolut necesar a face distincția dintre obiectul juridic principal al infracțiunii și obiectul juridic secundar al infracțiunii.

¹ Vezi: Курс советского уголовного права: Часть Общая. Том. 1 / Под ред. Н.А. Беляева, p.299-300.

Prin obiect juridic principal al infracțiunii se înțelege valoarea socială împreună cu relațiile sociale împotriva cărora se îndreaptă infracțiunea și care sunt apărute prin incriminarea acțiunii principale din cadrul unei infracțiuni complexe.¹

Din această definiție rezultă că obiectul juridic principal al infracțiunii reprezintă acea valoare socială (și, implicit, relațiile sociale aferente), pe care legiuitorul, la momentul creării normei incriminatoare, a dorit în mod primordial să o pună sub protecția legii penale.

Așadar, trebuie să deosebim două aspecte de sine stătătoare, deși aflate într-o interconexiune, în problema defalcării obiectului juridic principal al infracțiunii: 1) aspectul privind creația legislativă a normei penale și 2) aspectul legat de chestiunile interpretării științifice și a aplicării practice a normei penale.

Considerăm că, la stabilirea răspunderii penale pentru un tip sau altul de conduită prejudiciabilă, legiuitorul, pus în situația de a decide cărui obiect juridic al infracțiunii să-i confere statutul de principal, trebuie să pornească de la necesitatea obiectivă de a pune valoarea socială vizată (și relațiile sociale corespunzătoare) sub ocrotirea legii penale. Totodată, luând această decizie, legiuitorul nu poate să nu țină cont de însemnătatea, stabilită prin comparare, a valorii sociale și a relațiilor sociale respective în cadrul sistemului general de valori sociale și relații sociale apărute de legea penală. De asemenea, el trebuie să ia în considerație: probabilitatea vătămării efective sau potențiale a valorilor sociale și a relațiilor sociale respective; gravitatea acestei vătămări; frecvența, relativă sau prezumată, a atingerilor aduse valorilor sociale și relațiilor sociale vizate. În corespundere cu decizia luată cu privire la obiectul juridic principal al infracțiunii, legiuitorul stabilește limitele în care valoarea socială (și, implicit, relațiile sociale aferente) este pusă sub protecția legii penale. În acest scop, el determină, în dispoziția normei incriminatoare, volumul interdicției juridico-penale corespunzătoare. Iar aceasta, la rândul său, condiționează întreaga structură a conținutului faptei infracționale incriminate.

Totuși, mult mai important apare cel de-al doilea aspect al problemei examinate: aspectul legat de chestiunile interpretării științifice și a aplicării practice a normei penale, care conține prevederi cu referire la pluralitatea de obiecte ale infracțiunii.

Sub acest aspect, considerăm că tocmai obiectul ocrotirii directe și preferențiale a valorii sociale (și a relațiilor sociale corespunzătoare), urmărit de legiuitor la crearea normei de incriminare, permite a desprinde dintr-un tot, cu o concretețe suficientă, obiectul juridic principal al infracțiunii. Dar, pentru a clarifica acest obiectiv, este nevoie de o analiză detaliată a structurii conținut-

¹ Vezi: C.Bulai. Manual de drept penal. Partea Generală, p.199.

tului infracțiunii, de o precizare a locului rezervat acestui conținut în sistemul legislației penale, de o cunoaștere profundă a sistemului însuși etc.

De asemenea, este de notat că obiectul juridic principal al infracțiunii constituie întotdeauna o valoare socială (împreună cu relațiile sociale aferente) ce se referă la acel domeniu al realității sociale, care este cuprins de conceptul obiectului juridic generic al infracțiunii și care se deduce în mod organic din acest concept. De exemplu, compare ca evident că obiectul juridic principal al tâlhăriei nu poate fi dedus din conceptul obiectului generic al infracțiunilor ecologice, al infracțiunilor în domeniul informaticii, al infracțiunilor contra justiției etc. Or, structura conținutului tâlhăriei, caracterizată în special prin expresia “atacul săvârșit ... în scopul sustragerii bunurilor”, denotă cu pregnanță că legiuitorul a voit să raporteze această infracțiune tocmai la categoria infracțiunilor contra patrimoniului, care au ca obiect juridic generic relațiile sociale cu privire la patrimoniu.

O altă circumstanță, nu mai puțin importantă, ce trebuie luată în calcul la stabilirea obiectului juridic principal al infracțiunii, este că în calitate de asemenea obiect poate evolua numai valoarea socială (și, implicit, relațiile sociale corespunzătoare), care este vătămată sau periclitată în toate, fără excepție, cazurile de săvârșire a infracțiunii respective. De aceea, de exemplu, relațiile sociale referitoare la sănătatea altei persoane nu pot fi recunoscute în calitate de obiect juridic principal al banditismului, al dezordinilor de masă, al acțiunilor care dezorganizează activitatea penitenciarelor, al huliganismului sau al altor asemenea fapte infracționale. Or, la comiterea unora dintre modalitățile acestor infracțiuni relațiile sociale referitoare la sănătatea altei persoane în genere nu sunt puse în pericol.

Totuși, în baza celor expuse nu poate fi făcută concluzia, la care a ajuns N.A. Beleaev¹, că, dacă infracțiunea întotdeauna aduce atingere la două relații sociale având aproximativ aceeași valoare, atunci amândouă aceste relații sociale trebuie recunoscute ca obiecte juridice speciale având aceeași valoare.

Autorul menționat nu a luat în calcul că obiectul juridic principal al infracțiunii trebuie să se afle în același plan, în același sistem de referință cu obiectul juridic generic al aceleiași infracțiuni. Or, o infracțiune nu poate avea două obiecte juridice generice. Iată de ce, de exemplu, în cazul înșelării clienților (art.255 CP RM), în calitate de obiect juridic principal trebuie recunoscute relațiile sociale care se formează, se desfășoară și se dezvoltă în legătură cu consumul de mărfuri și servicii. Anume aceste relații sociale se situează în planul relațiilor sociale economice, care constituie obiectul juridic generic, comun pentru toate infracțiunile economice. Alt fel de valoare socială individuală și alt

¹ Vezi: Курс советского уголовного права: Часть Общая. Том 1 / Под ред. Н.А. Беляева, p.299-300.

gen de relații sociale aferente nu pot forma obiectul juridic principal al înșelării clienților. De exemplu, nu pot avea această calitate relațiile sociale cu privire la posesia de fapt asupra banilor și mărfurilor, întrucât, în cazul infracțiunii examinate, aceste relații sunt apărute de legea penală doar în subsidiar.

În consecință, trebuie să recunoaștem că obiectul juridic principal al infracțiunii îl formează relațiile sociale referitoare la o anumită valoare socială individuală, care sunt întotdeauna vătămate, efectiv sau potențial, prin săvârșirea unei anumite infracțiuni, pentru care fapt sunt puse în mod special de legiuitor sub protecția legii penale, prin incriminarea infracțiunii respective.

Dar, în cadrul infracțiunii complexe (sau al infracțiunii cu obiect juridic multiplu necomplex), în afară de obiectul juridic principal al infracțiunii, distingem unul sau câteva obiecte juridice secundare (adiacente) ale infracțiunii. Potrivit opiniei lui Costică Bulai, “prin obiect juridic secundar sau adiacent se înțelege valoarea socială și relațiile sociale corespunzătoare acesteia, împotriva cărora se îndreaptă și care sunt apărute prin incriminarea acțiunii secundare sau adiacente din cadrul unei infracțiuni complexe”.¹

Așadar, evidențierea obiectului juridic secundar de apărare penală (care este corelativul obiectului juridic principal de apărare penală) își dovedește rațiunea nu în cazul oricăror infracțiuni, ci doar al infracțiunilor complexe (de exemplu, al tâlhăriei) sau al infracțiunilor cu obiect juridic multiplu necomplex (de exemplu, al unor infracțiuni ecologice).

De asemenea, este nevoie a menționa că aceeași valoare socială (și relațiile sociale aferente) poate evolua într-un caz în calitate de obiect juridic principal al infracțiunii, pe când în alte cazuri – în calitate de obiect juridic secundar al infracțiunii. De exemplu, relațiile sociale cu privire la posesia de fapt asupra bunurilor altei persoane formează obiectul juridic principal al tâlhăriei (art.188 CP RM). Dar aceeași valoare socială (și relațiile sociale aferente) formează obiectul juridic secundar pentru majoritatea infracțiunilor ecologice (Capitolul IX al Părții Speciale a CP RM), care sunt, prin excelență, infracțiuni cu obiect juridic multiplu necomplex.

Motivând oportunitatea utilizării în vocabularul juridic a expresiei “obiectul juridic secundar (adiacent) al infracțiunii”, e cazul să menționăm poziția lui E.A. Preanișnikov, care consideră că între un fenomen al realității, un concept științific ce îl reflectă și un termen, care exprimă acest concept, există o interdependență strânsă.² Într-adevăr, locuțiunea terminologică “obiectul juridic secun-

¹ C.Bulai. Manual de drept penal. Partea Generală, p.199.

² Vezi: E.A. Пряхинишников. Единство “явление-понятие-термин” и его значение для законодательства // Советское государство и право. - 1971. - №2. - P.114-117.

dar (adiacent) al infracțiunii” exprimă în mod reușit cel puțin două trăsături, importante pentru a înțelege noțiunea corespunzătoare.

În primul rând, ea indică asupra faptului că, în contextul conținutului respectiv de infracțiune, apărarea valorii sociale concrete (și a relațiilor sociale corespunzătoare) nu joacă rolul principal. Or, în conformitate cu scopul urmărit de legiuitor la adoptarea norme penale incriminatoare, acest rol principal a fost atribuit unei alte valori sociale (și altor relații sociale aferente), a cărei atingere determină, decisiv, caracterul prejudiciabil al acelei infracțiuni. Valoarea și relațiile sociale, care joacă rolul doi (secund), sunt apărute nu în mod prioritar, ci în mod secundar, deși nu mai puțin energic, prin incriminarea aceleiași fapte.

În al doilea rând, interpretând maxima *accessorium sequitur principale* (“accesoriul urmează după principal”), putem afirma că locuțiunea terminologică analizată accentuează semnificația valorii sociale (și a relațiilor sociale corespunzătoare), care este apărută datorită adiacenței sale cu corelativul său de pe primul loc. În acest caz, atingerea adusă obiectului juridic secundar (adiacent) al infracțiunii conferă o pondere suplimentară pericolului social, care determină trecerea unei fapte în sfera ilicitului penal. Sau, în alte situații, prezența obiectului juridic secundar (adiacent) conferă unei fapte, deja recunoscute ca infracțională, un plus de pericolozitate socială. În consecință, apare necesitatea de a reacționa la nivel legislativ la o asemenea sporire a caracterului prejudiciabil al faptei date. În această a doua ipoteză, este relevant exemplul jafului săvârșit cu aplicarea violenței nepericuloase pentru viața sau sănătatea persoanei ori cu amenințarea aplicării unei asemenea violențe (lit.e) alin.(2) art.187 CP RM).

În fine, locuțiunea terminologică “obiectul juridic secundar (adiacent) al infracțiunii” accentuează asupra faptului că normele penale, în care este indicată această categorie de obiect al infracțiunii, sunt destinate a ocroti valorile sociale vizate (și relațiile sociale aferente) în subsidiar cu normele care ocrotesc nemijlocit aceste valori și relații sociale. Or, prin aceasta este asigurată o apărare penală deplină a acelor valori și relații sociale care, în unele cazuri, evoluează ca obiect juridic secundar (adiacent) al infracțiunii, iar, în alte cazuri, obțin calitatea de obiect juridic principal al infracțiunii.

În același timp, trebuie de menționat că denumirea “obiectul juridic secundar (adiacent) al infracțiunii” are, în mare măsură, un caracter condițional. Aceasta nu atât pentru faptul că denumirea dată are un caracter relativ, având relevanță doar la analiza unui anumit conținut de infracțiune. Mai important este că obiectul juridic secundar (adiacent) nu pur și simplu “secundează” elementele conținutului de infracțiune; de regulă, această categorie a obiectului infracțiunii este la fel de obligatorie pentru conținutul respectiv, ca și obiectul juridic principal al infracțiunii.

Nu putem agreea ideea lui L.D. Gauhman, care propune utilizarea unei noi noțiuni – “obiectul obligatoriu”: în cazul în care acesta nu este prejudiciat lipsește și respectivul conținut de infracțiune.¹ Nu este necesar a introduce în circuitul terminologic o nouă categorie a obiectului infracțiunii; caracterul obligatoriu sau neobligatoriu al obiectului juridic secundar (adiacent) al infracțiunii este doar una dintre trăsăturile acestei categorii consacrate, deși subsidiare, a obiectului infracțiunii.

În unele cazuri, valoarea socială și relațiile sociale aferente sunt vătămăte sau periclităte în toate, fără excepție, ipotezele de săvârșire a infracțiunii. În astfel de situații, apare o similitudine între noțiunile “obiectul juridic secundar (adiacent) al infracțiunii” și “obiectul juridic principal al infracțiunii”. Totuși, deosebirea de bază între aceste două noțiuni se păstrează: dacă obiectul juridic principal al infracțiunii este situat în planul obiectului juridic generic al infracțiunii, caracteristic complexului dat de forme, atunci obiectul juridic secundar al infracțiunii se situează, de regulă, în planul altor obiecte juridice generice ale infracțiunii. De fapt, prin aceasta se proiectează înseși scopurile legiuitorului: unul principal – să ia, prin adoptarea incriminării respective, sub protecția legii penale valoarea și relațiile sociale, care formează obiectul juridic principal al infracțiunii, și altul adiacent – să sporească, concomitent, ocrotirea penală a altor valori și relații sociale, care sunt luate deja sub ocrotire de dispozițiile altor norme penale.

Obiectul juridic principal al infracțiunii este întotdeauna reprezentat de o singură valoare socială. Nu există conținuturi de infracțiuni care ar presupune existența a două sau a câtorva obiecte juridice principale ale infracțiunii. De aceea, unicitatea obiectului juridic principal al infracțiunii ține de esența acestei categorii a obiectului de apărare penală.

Făcând o paralelă, putem menționa că unicitatea obiectului juridic secundar al infracțiunii este un indiciu incontestabil al caracterului obligatoriu, pe care îl are obiectul dat în cadrul unui conținut de infracțiune determinat. În prezența acestui indiciu, obiectul juridic secundar al infracțiunii trebuie considerat ca factor obligatoriu al conținutului respectiv de infracțiune. Totodată, dacă obiectului juridic secundar al infracțiunii nu i-a fost adusă atingere, înseamnă că lipsește și conținutul de infracțiune.

Un cu totul alt tablou se atestă atunci, când conținutul de infracțiune include câteva obiecte juridice secundare. În alți termeni, obiectul juridic secundar al infracțiunii poate avea caracter alternativ. De exemplu, la tâlhărie (art.188 CP RM), în cazul aplicării violenței periculoase pentru viața sau sănătatea persoanei agresate, obiectul juridic secundar al infracțiunii este format din relațiile sociale

¹ Vezi: Л.Д. Гаухман. Квалификация преступлений: закон, теория, практика, р.83.

referitoare la sănătatea unei alte persoane; în cazul amenințării cu aplicarea unei asemenea violențe, acest obiect este format din relațiile sociale referitoare la libertatea morală a unei alte persoane.

Dacă obiectul juridic secundar al infracțiunii are un caracter alternativ, atunci conținutul corespunzător de infracțiune va fi prezent în cazul în care cel puțin una dintre valorile sociale cu caracter alternativ va “secunda” obiectul juridic principal al infracțiunii. Celelalte valori sociale, cărora nu li s-a adus prin infracțiune nici o atingere, vor avea în această situație un caracter facultativ, neobligatoriu. Deși nu este exclusă nici situația când, prin infracțiune, se aduce atingere tuturor acelor valori sociale (și, implicit, relațiilor sociale aferente) care împreună alcătuiesc obiectul juridic secundar al infracțiunii.

În context, nu putem susține părerea expusă de N.F. Kuznețova și I.M. Teajkova, potrivit căreia, în cazul obiectului juridic secundar al infracțiunii, care are un caracter alternativ, toate valorile sociale ce formează acest obiect sunt facultative.¹ Or, dacă nu se aduce vătămare, efectivă sau potențială, nici uneia din valorile sociale care formează obiectul juridic secundar al infracțiunii, nu va fi întrunit nici conținutul infracțiunii.

În doctrina penală ex-sovietică, este nominalizată încă o categorie a obiectului infracțiunii – obiectul juridic facultativ al infracțiunii. Unul dintre exponenții acestui punct de vedere, N.I. Korjanski, înțelege, prin această noțiune, “acele relații sociale pe care infracțiunea, în unele cazuri, le modifică, iar în altele – nu. De exemplu, la comiterea actului de huliganism, în unele situații se aduce atingere atât sănătății persoanei, cât și relațiilor de proprietate; pe când în alte situații acestea nu sunt prejudiciate”.²

Conform art.287 CP RM, prin huliganism se înțelege acțiunile intenționate ale făptuitorului care încalcă grosolan ordinea publică și exprimă o vădită lipsă de respect față de societate, acțiuni însoțite de aplicarea violenței asupra persoanelor sau de amenințarea cu aplicarea unei asemenea violențe, de opunerea de rezistență reprezentanților autorităților sau altor persoane care curmă actele huliganice, precum și acțiunile care, prin conținutul lor, se deosebesc printr-un cinism sau obrăznicie deosebită.

Așa cum rezultă chiar din conținutul legal al acestei infracțiuni, obiectul ei juridic principal îl formează relațiile sociale cu privire la ordinea publică.

În literatura de specialitate, prin ordine publică se înțelege sistemul de relații sociale care s-au format în temeiul respectării normelor de drept, îndreptate spre menținerea liniștii sociale și a moralei sociale, a stimei reciproce, a comporta-

¹ Vezi: Курс уголовного права. Часть Общая. Том 1: Учение о преступлении / Под ред. Н.Ф. Кузнецовой, И.М. Тяжковой, p.210.

² Н.И. Коржанский. Объект и предмет уголовно-правовой охраны, p.82.

mentului cuvenit al cetățenilor în locurile publice, a relațiilor în sfera comunicării sociale.¹

Ținând cont de această definiție a noțiunii de ordine publică, un alt autor – N.Ivanov consideră, cu deosebită reticență, că ea nu poate fi recunoscută ca obiect juridic special al huliganismului. Aceasta din considerentul că oricare infracțiune – fie omorul, fie furtul, fie oricare alta – lezează, într-o măsură sau alta, ordinea publică.² Dar să însemne oare aceasta că atât lipsirea intenționată de viață a unei alte persoane, cât și sustragerea pe ascuns a bunurilor altei persoane sunt înglobate în noțiunea de huliganism? Bineînțeles, nu putem interpreta atât de larg această noțiune, deoarece în așa caz am risca să încălcăm principiul legalității, formulat la art.3 CP RM.

Pornind de la faptul că huliganismul este o infracțiune complexă, menționăm că, în opinia lui Vintilă Dongoroz, o infracțiune este complexă când în conținutul său obiectiv, esențial sau accidental, se cuprinde o altă infracțiune, fie în mod natural, exemplificându-se cu omorul, care cuprinde vătămarea corporală, și cu tâlhăria, care cuprinde furtul, violența sau amenințarea, fie prin voința legiuitorului.³

În această ordine de idei, considerăm că, săvârșite aparte, vătămarea intenționată medie sau ușoară a integrității corporale sau a sănătății (art.152, 153 CP RM), maltratarea intenționată sau alte acte de violență (art.154 CP RM) și alte asemenea fapte, chiar fiind comise în cadrul familiei, în apartament, împotriva rudelor sau a cunoștințelor și determinate de o ostilitate personală, de conduită incorectă a victimelor (a subiecților pasive) etc., trebuie calificate în baza normelor penale care prevăd răspunderea pentru infracțiunile contra persoanei. Asemenea fapte nimeresc sub incidența noțiunii de huliganism numai în acele cazuri în care ele au fost însoțite de o vădită lipsă de respect față de societate.

Matei Basarab a remarcat, pe bună dreptate, că gradul de pericol social al infracțiunii complexe este mai mare decât al fiecăreia din infracțiunile componente, pentru că sunt puse în pericol mai multe obiecte juridice, iar reunirea lor într-o infracțiune complexă asigură o luptă mai eficientă împotriva unor astfel de fapte.⁴ Prin prisma acestei observații, devine clar de ce faptele prevăzute la art.152-154 CP RM (și altele având un grad prejudiciabil comparabil), dacă sunt însoțite de exprimarea unei vădite lipse de respect față de societate, sunt cup-

¹ Vezi: И.Н. Данышин. Уголовно-правовая охрана общественного порядка. - Москва, 1973, p.142, 143.

² Vezi: Н. Иванов. Хулиганство: проблемы квалификации // Российская юстиция. - 1996. - №8. - P.39.

³ Vezi: V.Dongoroz. Drept penal, p.312.

⁴ Vezi: M.Basarab. Drept penal. Partea Generală. Vol.II, p.347.

rinse plenar de conținutul huliganismului și nu necesită o calificare suplimentară conform acestor norme penale.

În consecință, respectând aceste concluzii, putem specifica faptul că sănătatea unei alte persoane este obiectul juridic secundar cu caracter alternativ al huliganismului.

Dar pot oare avea calitatea de obiect juridic secundar al huliganismului relațiile sociale referitoare la posesia de fapt asupra bunurilor unei alte persoane sau relațiile sociale referitoare la integritatea, substanța și potențialul de utilizare a bunurilor? Considerăm că și această chestiune trebuie privită în mod diferențiat.

De exemplu, luarea în posesie a bunurilor altei persoane, în lipsa scopului făptuitorului de a le trece în folosul său sau al unor terțe persoane, trebuie calificată doar conform art.287 CP RM, atunci când aceste acțiuni, prin conținutul lor, se deosebesc printr-un cinism sau obrăznicie deosebită. Pe de altă parte, dacă în timpul comiterii actului de huliganism sunt sustrate bunuri, atunci cele săvârșite trebuie calificate conform regulii prevăzute la art.114 CP RM, în baza art.287 și a unuia din art.186, 187 sau 188 CP RM.

Dacă în timpul actului de huliganism sunt distruse sau deteriorate bunuri (de exemplu, când făptuitorul, opunând rezistență reprezentanților autorităților sau altor persoane care curmă actul de huliganism, rupe hainele acestora), cele comise vor fi calificate doar conform art.287 CP RM cu condiția că urmările prejudiciabile nu vor cuprinde decesul persoanei sau alte urmări grave (vezi alin.(2) art.197 CP RM). În acest caz, putem afirma că relațiile sociale referitoare la integritatea, substanța și potențialul de utilizare a bunurilor constituie obiectul juridic secundar cu caracter alternativ al huliganismului. Indirect, această concluzie este confirmată chiar în doctrina penală română. Astfel, analizând obiectul ultrajului contra bunelor moravuri și a tulburării liniștii publice (art.321 CP Rom.), Alexandru Boroi susține: “În mod excepțional, ar putea exista un obiect material în cazul unor manifestări ilicite exprimate prin distrugerea de bunuri etc.”.¹

Așadar, infracțiunea complexă absorbantă (de exemplu, huliganismul) nu poate avea un grad prejudiciabil mai redus decât cel al infracțiunii absorbite. Din moment ce infracțiunea complexă reprezintă un *sumum* al altor infracțiuni, este firesc ca gradul prejudiciabil al fiecăreia din componente să nu poată fi mai mare decât cel al rezultantei. Tocmai acest criteriu, alături de altele, delimitează infracțiunea complexă de concursul de infracțiuni.

Combatând punctul de vedere al lui N.I. Korjanski, enunțat anterior, considerăm că atât în cazul huliganismului, cât și în cazul altor infracțiuni similare, nu se poate vorbi despre existența unei categorii aparte a obiectului infracțiunii,

¹ A.Boroi. Infracțiuni contra unor relații de conviețuire socială. - București: ALL, 1998, p.134.

denumită “obiectul juridic facultativ al infracțiunii”. Atunci când, prin săvârșirea unor astfel de fapte infracționale, acțiunea adiacentă cu caracter alternativ (care îmbracă forma fie a unei modalități normative, fie a unei modalități faptice) din cadrul infracțiunii cu pluralitate de obiecte aduce atingere unei sau câtorva valori sociale, se vatămă sau se periclitează nu altceva decât obiectul juridic secundar cu caracter alternativ al infracțiunii date.

Chiar în doctrina penală rusă, tocmai prezența obiectului juridic secundar al infracțiunii de huliganism (și nu a unui obiect juridic facultativ) este susținută, ca exemple fiind aduse sănătatea unei alte persoane și patrimoniul.¹

Referindu-se la natura obiectului juridic facultativ al infracțiunii, L.D. Gauhman menționează că acesta este lezat concomitent cu obiectul juridic principal al infracțiunii, care, fiind mai important și mai valoros, îl absoarbe pe primul. Totodată, autorul afirmă că atingerea adusă obiectului juridic facultativ nu influențează calificarea infracțiunii date.²

În contextul unei infracțiuni complexe, putem vorbi despre una sau câteva infracțiuni absorbite, nu și despre unul sau câteva obiecte juridice absorbite. Or, obiectul juridic principal al infracțiunii este caracterizat ca cel aparținând infracțiunii complexe absorbante, fiind constituit din valoarea socială și relațiile sociale aferente cărora activitatea infracțională, specifică întregii infracțiuni, le aduce atingere. În același timp, obiectul juridic secundar este specific infracțiunii absorbite. Dacă nu este adusă atingere acestuia, nu există nici conținutul infracțiunii complexe, ceea ce denotă în mod pregnant rolul obiectului juridic secundar al infracțiunii la calificarea acesteia.

După ce am argumentat inoportunitatea consacrării noțiunii “obiectul juridic facultativ al infracțiunii” drept categorie distinctă a obiectului infracțiunii, trebuie să accentuăm că pluralitatea obiectului juridic al infracțiunii complexe trebuie privită în raport cu existența mai multor obiecte juridice speciale. De aceea, nu putem susține întru totul opinia lui Matei Basarab, care consideră: “Obiectul special nu trebuie confundat cu obiectul indirect care există în cazul infracțiunilor al căror obiect special este complex (la tâlhărie) ori multiplu (la delapidare)”.³

În accepțiunea autorului citat, noțiunea “obiect indirect” desemnează nu altceva decât obiectul juridic secundar al infracțiunii. Dar, în planul ierarhizării valorilor sociale care fac obiectul infracțiunii, trebuie să recunoaștem că noțiunea “obiectul juridic secundar al infracțiunii” este o subcategorie a noțiunii “obiectul juridic special al infracțiunii”. În nici un caz nu putem spune că ar fi vorba de o subcategorie a noțiunii “obiectul juridic generic al infracțiunii”. De

¹ Vezi: Российское уголовное право. Часть Особенная / Под ред. В.Н. Кудрявцева, А.В. Наймова, р.244.

² Vezi: Л.Д. Гаухман. Квалификация преступлений: закон, теория, практика, р.83.

³ M.Basarab. Considerații cu privire la obiectul infracțiunii, p.142.

aceea, chiar dacă nu există o identificare a noțiunilor “obiectul juridic special al infracțiunii” și “obiectul juridic secundar al infracțiunii”, între acestea este evidentă existența unui raport de tipul “gen–specie”.

Nici considerentele aduse în favoarea utilizării expresiei “obiect indirect” (și, implicit, a expresiei “obiect direct”) nu sunt suficient de convingătoare: “Dacă este lezat numai obiectul indirect, nu și cel direct, cu toate că și acesta este pus în pericol, există doar tentativa la infracțiunea complexă. De exemplu, dacă în cazul tâlhăriei are loc numai acțiunea de violență sau de amenințare, ori dacă victima a fost adusă în stare de inconștiență sau de neputință de a se apăra în scopul luării bunului mobil, însă acesta nu a fost luat din cauze independente sau dependente de infractor, se va săvârși doar tentativa de tâlhărie”.¹

În primul rând, ținem să precizăm că, dacă obiectul apărării penale este pus în pericol, lui deja i se aduce o atingere, o lezare, deoarece “a aduce atingere” înseamnă, “în primul rând, a vătăma, a leza, a lovi, a primejdui etc., adică a produce un rău efectiv sau a amenința cu un rău”.²

În al doilea rând, considerăm că infracțiunea complexă, ca de altfel orice altă infracțiune, nu poate fi analizată decât prin prisma tuturor elementelor (factorilor) și a raporturilor dintre acestea. Dacă vom accentua doar un element (factor) sau altul, vom ajunge la concluzii eronate. De exemplu, atunci când analizăm tâlhăria, privită prin prisma legiuitorului moldovean, nu putem omite poziția subiectivă a făptuitorului, care prevede că aduce atingere atât unui obiect juridic principal, cât și unui secundar și dorește această urmare. De aceea, făptuitorul, care săvârșește atacul asupra unei persoane în scopul de a sustrage bunuri, însoțit de violență periculoasă pentru viața sau sănătatea persoanei agresate ori de amenințarea cu aplicarea unei asemenea violențe, trebuie tras la răspundere pentru infracțiunea consumată de tâlhărie, nu pentru tentativa de tâlhărie. Aceasta deși, în termenii lui Matei Basarab, a fost lezat numai obiectul indirect, nu și cel direct, cu toate că și ultimul a fost pus în pericol.

Încă un argument poate fi adus în vederea necesității de a renunța la noțiunile “obiect direct” și “obiect indirect”, și anume: chiar în doctrina penală română, obiectul juridic special al infracțiunii este denumit “obiect juridic nemijlocit al infracțiunii”.³ Or, construcția “obiect juridic nemijlocit direct”, datorită caracterului său pleonastic, niciodată nu ar putea să se încetățenească în terminologia dreptului penal.

¹ M.Basarab. Drept penal. Partea Generală. Vol.I, p.148.

² V.Dongoroz și colaboratorii. Explicații teoretice ale Codului penal român. Partea Generală. Vol.I. - București: Editura Academiei, 1969, p.109.

³ Vezi: I.Tănăsescu. Curs de drept penal general, p.153; C.Butiuc. Infracțiunea complexă. - București: ALL Beck, 1999, p.56.

Vorbind despre însemnătatea obiectului juridic secundar al infracțiunii, specificăm următoarele: prezența lui influențează în mare parte asupra mărimii gradului prejudiciabil al infracțiunii, determinând declanșarea unei reacții adecvate din partea legiuitorului.

De cele mai dese ori, această reacție își găsește expresia în defalcarea conținuturilor agravate de infracțiuni. De exemplu, tocmai prezența obiectului juridic secundar – a relațiilor sociale privitoare la integritatea corporală a altei persoane (și, respectiv, a relațiilor sociale privitoare la libertatea morală a altei persoane) – a condiționat disjungerea din conținutul infracțiunii de jaf a jafului săvârșit cu aplicarea violenței nepericuloase pentru viața sau sănătatea persoanei ori cu amenințarea aplicării unei asemenea violențe (lit.e) alin.(2) art.187 CP RM). Deci, putem constata că obiectul juridic secundar este unul (deși nu unicul) dintre principalele criterii de defalcare a conținuturilor agravate ale infracțiunilor.

Mai mult, într-un șir de cazuri, prezența obiectului juridic secundar al infracțiunii, în virtutea importanței sale sau a gravității vătămării ce i se cauzează, modifică într-atât caracterul prejudiciabil al faptei corespunzătoare, încât devine necesară constituirea unor noi conținuturi de infracțiuni (de exemplu, atentarea la viața judecătorului, a persoanei care efectuează urmărirea penală ori care contribuie la înfăptuirea justiției (art.305 CP RM), atentarea la viața Președintelui Republicii Moldova, a Președintelui Parlamentului sau a Prim-ministrului (art.342 CP RM) etc.).

§ 2. Însemnătatea obiectului material al infracțiunii

Deși nu toate infracțiunile au obiect material, el există însă ca expresie materializată a unor valori sociale fundamentale de mare însemnătate. Un astfel de obiect există, de exemplu, la infracțiunile contra patrimoniului, fiind format din bunurile asupra cărora se îndreaptă activitatea infracțională (bunul furat, jefuit, delapidat, distrus etc.). De asemenea, el există la infracțiunile contra vieții și sănătății persoanei, fiind format din corpul persoanei, asupra căreia se îndreaptă violențele care conduc la vătămarile caracteristice infracțiunilor respective. La fel, obiectul material se întâlnește la infracțiunile în domeniul transportului, fiind constituit de instalațiile de pe căile de comunicație, materialul rulant, utilajele pentru transporturi, mijloacele de transport etc.

La toate aceste fapte infracționale, enumerate cu titlu de exemplu, vătămarea, efectivă sau potențială, a valorilor sociale și a relațiilor sociale corespunzătoare, ocrotite de legea penală, are loc prin influențarea asupra obiectului material al

infracțiunii. În genere, există o corelație între acțiune (inacțiune), ca modalitate de realizare a elementului material al infracțiunii, și obiectul material al infracțiunii. Această corelație se manifestă în delimitarea infracțiunilor care au obiect material de infracțiunile care nu au obiect material. În acest sens, în literatura de specialitate se vorbește despre obiectul material al infracțiunii ca despre un obiect al acțiunii, adică în înțelesul de entitate materială, prin mijlocirea căreia se vătămă, se dăunează, se lezează obiectul apărării penale.

În această ordine de idei, autorul german Hans H. Jescheck consideră, pe drept cuvânt, că valorile sociale nu trebuie înțelese ca obiecte accesibile simțurilor, ci ca valori spirituale ale ordinii sociale pe care se bazează securitatea, binele public și chiar existența comunității. Obiectul real asupra căruia se exercită acțiunea specifică faptei incriminate se numește *obiectul acțiunii*. Valoarea socială și obiectul acțiunii se află într-un raport asemănător celui în care se află ideea și fenomenul. Lezarea obiectului protejat constă în nesocotirea interesului vital al comunității, care își materializează expresia în obiectul acțiunii. În cazul furtului, obiectul juridic îl formează proprietatea și posesia. Obiectul acțiunii îl constituie bunul sustras.¹

Un alt autor german – H.Otto – susține, de asemenea, că bunul juridic (interesele vitale ale societății, cărora dreptul penal le asigură ocrotirea prin sancționarea acelor care pot să le pericliteze ori să le lezeze grav) este o realitate spirituală, o plăsmuire ideală care nu poate fi în mod material vătămată.²

Din aceste considerente, nu putem sprijini poziția lui Herman Blei, care susține că, deși obiectul juridic al infracțiunii, ca valoare socială, este o entitate ideală, ea include totuși ca expresie materializată obiectul acțiunii.³ O valoare socială nu poate exista sub forma unei entități materiale, nici nu o poate include pe aceasta din urmă în calitate de componentă organică. Așa cum am menționat anterior, noțiunea “valoarea socială materială” desemnează acea valoare socială care poate satisface o trebuință materială, și nu o valoare corporală.

La sfârșitul sec. XIX – începutul sec. XX a fost pusă în discuție problema privind necesitatea delimitării obiectului apărării penale de obiectul acțiunii. Generalizând înțelesul acordat acestor două concepte, A.N. Kruglevski a evidențiat câteva abordări. Conform primei, “obiect al protecției juridice... este recunoscută acea entitate, asupra căreia atentează o infracțiune concretă; deci, este acea expresie concretă a bunului juridic, acea relație faptică, pe care făptuitorul a gândit să o modifice, hotărându-se să săvârșască infracțiunea; este acea

¹ Vezi: H.H. Jescheck. Lehrbuch des Strafrechts Allgemeiner Teil, p.234.

² Vezi: H.Otto. Grundkurs. Strafrecht. - Berlin, 1982, p.6-7.

³ Vezi: H. Blei. Strafrecht. - München: C.H. Bech, 1983, p.89.

poziție, ocrotită de drept, care a fost vătămată sau periclitată prin fapta infracțională...”¹

Potrivit celei de-a doua abordări, “obiect al acțiunii este recunoscută entitatea în raport cu care a fost comisă infracțiunea sau entitatea care trebuie creată prin infracțiune pentru a i se aduce atingere obiectului protecției penale, specifică acestui delict; este obiectul influențării faptice a subiectului, care acționează în ideea că aduce atingere unei valori concrete ce constituie scopul direct al acțiunilor sale”.²

Considerând că obiectul infracțiunii (“al delictului”) este tocmai obiectul protecției penale, autorul citat atrage atenția asupra faptului că influențarea asupra obiectului acțiunii se deosebește de atingerea adusă obiectului protecției penale. Având în vedere cel din urmă obiect, el menționează: “Ar fi o eroare să credem că obiect al delictului este tot ceea ce este modificat prin acțiunea care formează baza acestui delict. Pentru delict nu sunt deloc caracteristice efectele chimice sau mecanice, pe care el le produce. Unica lui calitate esențială, de rând cu ilicitatea, este caracterul vătămător al atingerii produse de el. De aceea, ca obiect al infracțiunii poate fi recunoscută numai entitatea vătămată prin delict, adică valoarea”.³

După cum putem observa, teza că drept obiect al infracțiunii trebuie de recunoscut numai ceea ce infracțiunea vatămă efectiv sau potențial a fost promovată atât în doctrina română, cât și în doctrina rusă, precum și în cea occidentală. Însă, aplicarea acestei teze nu a fost întotdeauna consecventă.

Mai trebuie oare să demonstrăm faptul că, legând elaborarea noțiunii de obiect al infracțiunii cu vătămarea produsă de această infracțiune, se cere să stabilim în primul rând în ce constă atingerea infracțională? Or, numai luând în calcul această concluzie putem stabili diferența dintre obiectul infracțiunii și obiectul acțiunii.

În context, trebuie de menționat că mulți autori, încercând să răspundă la aceeași întrebare, nu observă nici o diferență principală între atingerea infracțională și urmările prejudiciabile. De exemplu, referindu-se la natura ultimelor, V.V. Maļev susține că ele se exprimă în dauna, cauzată de fapta culpabilă, de a cărei pricinuire relațiile sociale corespunzătoare sunt ocrotite prin mijloacele dreptului penal.⁴

O asemenea interpretare a noțiunii de urmări prejudiciabile a generat reprezentări contradictorii cu privire la locul urmărilor prejudiciabile în conținutul de

¹ А.Н. Круглевский. Имущественные преступления. - Москва, 1915, p.13-14.

² Ibidem.

³ Ibidem, p.14.

⁴ Веzi: В.В. Мальцев. Проблема уголовно-правовой оценки общественно-опасных последствий. - Саратов, 1989, p.27.

infracțiune. De exemplu, B.S. Nikiforov afirmă că urmările prejudiciabile aparțin atât de obiectul infracțiunii, cât și de latura obiectivă a infracțiunii.¹

Înțelegând prin urmări prejudiciabile o vătămare materială, nu o simplă stare de pericol, observăm, de exemplu, că în cazul tentativei de omor se atestă o situație când se poate produce ridicarea vieții altei persoane. Cu alte cuvinte, are loc o atingere adusă valorii sociale amintite (și, implicit, relațiilor sociale aferente), deși urmarea prejudiciabilă (moartea altei persoane) nu se produce.

Tocmai ținând cont de neidentitatea între urmările prejudiciabile și atingerea infracțională, trebuie făcută analiza problemei despre raportul dintre noțiunile “obiectul infracțiunii” și “obiectul acțiunii”. Ca fapt al realității obiective, urmările prejudiciabile pot prezenta interes juridico-penal sub dublu aspect: prin prisma cauzei ce le generează și prin prisma semnificației lor.

În prima ipoteză, trebuie de menționat că ar fi simplist a ne limita la stabilirea faptului că transpunerea în fapt a elementului material al infracțiunii (a faptei prejudiciabile) este cauza urmărilor prejudiciabile. O asemenea reprezentare, într-adevăr, simplifică mult mecanismul real al raporturilor “cauză–efect” și are prea puțin comun cu principiul metodologic potrivit căruia adevărata cauză a oricăror modificări este interacțiunea.

Atunci când urmările prejudiciabile sunt percepute ca rezultat al acțiunii (inacțiunii) săvârșite de către făptuitor, este greu a afirma ceva concret despre locul obiectului material în procesul comiterii infracțiunii. Chestiunea se clarifică dacă urmările prejudiciabile sunt caracterizate ca un rezultat al interacțiunii, deoarece orice interacțiune presupune prezența câtorva părți, una dintre care este făptuitorul, iar alta – obiectul acțiunii. În acest context, considerăm că utilizarea formulei “obiectul acțiunii” este pe deplin întemeiată: infracțiunea, comisă prin acțiune, apare, de regulă, în acele cazuri în care se atestă o influențare asupra obiectului material. Cu privire la infracțiunile săvârșite prin acțiune, putem spune că nu există infracțiune fără acțiune și nu există infracțiune, dacă acțiunea nu este îndreptată asupra obiectului material. În esență, acțiunea înseamnă influențare determinată asupra ceva. În doctrina penală se afirmă, pe bună dreptate, că “acțiunea este comportarea pozitivă prin care se face ceva, se promovează sau se dinamizează material un proces material, de natură să producă o schimbare în lumea externă”.² De aceea, numai condiționarea reciprocă a celor două aspecte – acțiunea și orientarea ei asupra obiectului material al infracțiunii – formează temeiul pentru recunoașterea acțiunii în calitate de infracțiune.

¹ Vezi: Б.С. Никифоров. Объект преступления по советскому уголовному праву, p.141.

² V.Dongoroz și colaboratorii. Explicații teoretice ale Codului penal român. Partea Generală. Vol.I, p.108.

Pe de altă parte, se susține că “rolul inacțiunii infracționale constă în aceea că ea creează condițiile pentru producerea urmărilor prejudiciabile”.¹ În dese cazuri, inacțiunea tocmai indică asupra faptului că făptuitorul nu a exercitat influențarea determinată asupra entității materiale, deși el era obligat legalmente să facă aceasta.

Faptul că obiectul material este influențat nemijlocit de acțiunea făptuitorului îl și deosebește pe acesta de obiectul apărării penale căruia i se poate aduce atingere prin această influențare. Trebuie să subliniem că este deosebit de important a face această deosebire atunci când vorbim despre interacțiunea (fizică, nu socială) între făptuitor și obiectul acțiunii. Pornind de la faptul că obiectul material al infracțiunii trebuie caracterizat tocmai în calitate de parte a interacțiunii (care, la rândul ei, atrage anumite modificări în lumea exterioară), putem afirma că obiectul material al infracțiunii este întotdeauna o entitate care este supusă influențării infracționale din partea făptuitorului.

Acele infracțiuni, care au obiect material, pot fi săvârșite doar pe calea influențării asupra acestui obiect. În această ipoteză, oricât ar dori subiectul producerea unei atingeri asupra obiectului apărării penale, aceasta nu se va produce fără o influențare corespunzătoare asupra obiectului material al infracțiunii date. Totodată, specificul obiectului material al infracțiunii consistă în aceea că, în majoritatea cazurilor, infracțiunea nu-i cauzează vreo vătămare. De exemplu, în cazul furtului bunul sustras nu suferă nici o vătămare și continuă să-și exercite menirea socială, satisfăcând necesitățile noului lui posesor. Spre deosebire de obiectul apărării penale, obiectul material al infracțiunii este vătămat doar în mod excepțional (în cazul distrugerii sau deteriorării bunurilor, inclusiv a documentelor, a masivelor forestiere, a mijloacelor de transport etc.).

În context, menționăm că noțiunea de obiect material al infracțiunii este strâns legată de noțiunea de obiect al relațiilor sociale. După cum s-a arătat anterior, elementele relației sociale apărute de legea penală sunt: subiectele relației sociale; conținutul relației sociale; obiectul relației sociale.

În ce privește ultimul element nominalizat, am stabilit că el se exprimă în acțiunile sau inacțiunile pe care subiectele relației sociale au interesul să le respecte; în alți termeni, obiectul relației sociale constă în conduita pe care o pot avea ori trebuie să o aibă părțile.

De exemplu, în relațiile sociale cu privire la patrimoniu, conduita subiectelor acestor relații se referă la lucrurile din lumea exterioară, numite și bunuri. Bunurile nu pot fi însă incluse în structura relațiilor sociale, deoarece nu comportă natură socială. Totuși, pentru ușurința exprimării – adică *brevitatis causa* – poate fi folosită și formula: “obiectul relației sociale îl formează un bun ori niște

¹ Российское уголовное право. Часть Общая: Учебник / Под ред. В.Н. Кудрявцева, А.В. Наумова, р.106.

bunuri”. Deci, “bunul” este luat în considerare ca obiect derivat al relației sociale, inclusiv al relației sociale cu privire la patrimoniu.¹

De vreme ce obiectul derivat al relației sociale are o existență materială, impactul asupra lui este ușor perceptibil simțurilor omului. În acest caz, impactul asupra obiectului derivat al relației sociale poate fi fixat, măsurat; el lasă careva amprente, urme exterioare, obiective, care indică asupra faptului că relația socială în ansamblul ei a fost supusă unei modificări. Aceste urme materiale constituie proba existenței faptei și a vătămării produse prin săvârșirea ei.

Această împrejurare este folosită de legiuitor atunci când caracterizează în norma penală semnele obiective ale conduitei recunoscute ca fiind infracțională; el indică asupra acestor modificări exteriorizate ca asupra aceluși reper orientativ care este necesar organelor de urmărire penală și instanțelor de judecată pentru a soluționa problema dacă a fost comisă o faptă infracțională împotriva unui obiect protejat penalicește. În virtutea acestui fapt, entitățile materiale respective (lucrurile, banii, documentele etc.) dobândesc o vocație juridică și devin aceea ce se obișnuiește a denumi “obiect material al infracțiunii”.

Nu trezește discuții faptul că termenul “influențare” cuprinde în unele cazuri asemenea acțiuni ale făptuitorului, în rezultatul cărora calitățile obiectului material al infracțiunii sunt modificate sau el le pierde completamente (încetează activitatea vitală a organismului, este poluat mediul etc.).

Totuși, există conținuturi de infracțiuni, în care modificarea în însuși obiectul material poate și să nu se producă: purtarea, păstrarea, procurarea, fabricarea, repararea sau comercializarea ilegală a armelor și munițiilor (art.290 CP RM); transportarea ilegală cu transportul aerian a substanțelor explozive sau ușor inflamabile (art.294 CP RM) etc. Dar se includ oare astfel de manipulări asupra obiectului material al infracțiunii în conținutul termenului “influențare”? Considerăm că este necesar a interpreta *lato sensu* acest termen, care astfel ar include nu numai contactul fizic, dar și oricare alte forme de manipulare asupra obiectului material al infracțiunii efectuate de către făptuitor.

Considerând că exercitarea influențării reprezintă un element necesar al noțiunii de obiect material al infracțiunii, nu ar fi corect să susținem că noțiunea dată este caracterizată doar de acest element. Nu putem ignora faptul că valența principală a obiectului material al infracțiunii este capacitatea lui de a satisface necesitățile umane. Această calitate o întâlnim și la valoarea socială materială, care nu are însă existență corporală. De asemenea, aceasta scoate în prim-plan legăturile dintre obiectul material al infracțiunii și obiectul relației sociale, legătură pe care am analizat-o *supra*. Or, capacitatea unei entități de a fi obiect material al infracțiunii apare nu atât în mod legal (în virtutea indicației ce se conține în dispoziția incriminatoare), cât în mod natural, obiectiv (în special,

¹ Vezi: Gh.Beleiu. Drept civil român, p.90.

datorită facultății de a constitui un mijloc de satisfacere a trebuințelor omenești și de a da naștere unor noi relații sociale). Rupt de oameni și de relațiile sociale, obiectul material, deși asocial prin substanța sa, nu poate exista.

Dar, pentru a defini noțiunea de obiect material al infracțiunii nici aceste trăsături caracteristice, deși necesare, nu sunt suficiente. Facultatea unei entități oarecare de a evolua în calitate de obiect material al infracțiunii se realizează în cazul în care această entitate a fost supusă unei influențări infracționale, exprimate prin manipularea într-o formă sau alta asupra ei din partea făptuitorului. În alți termeni, definind conceptul de obiect material al infracțiunii acesta nu trebuie contrapus obiectului (derivat) al relației sociale, ocrotite prin incriminarea aceleiași infracțiuni, și nici obiectului de influențare infracțională. Dimpotrivă, trebuie accentuată corelația dintre aceste trei concepte. De aceea, putem constata că obiectul material al infracțiunii este o entitate materială ce poate satisface necesitățile umane, influențarea infracțională asupra căreia (prin schimbarea poziției de fapt sau prin altă manipulare) determină atingerea obiectului apărării penale.

Am stabilit că obiectul material al infracțiunii, fiind expresia materială a valorii sociale ocrotite prin incriminare, ajută la determinarea obiectului juridic, care condiționează, decisiv, calificarea infracțiunii. Dar a cunoaște obiectul material al infracțiunii este important și din alt punct de vedere: vătămarea cauzată prin acțiunea (inacțiunea) incriminată se produce prin influențarea asupra obiectului material al infracțiunii, iar natura și gravitatea acestei influențări constituie un criteriu de individualizare judiciară a pedepsei. Această influențare asupra obiectului material al infracțiunii servește la determinarea prejudiciului cauzat prin săvârșirea infracțiunii – fie în cazul în care prejudiciul decurge din distrugerea sau deteriorarea obiectului material al infracțiunii, fie din sustragerea obiectului respectiv. Problema capătă importanță mai ales în cazul infracțiunilor contra patrimoniului, la care existența unui prejudiciu material este de esența lor.

§ 3. Însemnătatea obiectului juridic generic al infracțiunii

Abordând problema privind însemnătatea obiectului juridic generic al infracțiunii, trebuie să remarcăm în primul rând că el servește drept criteriu de sistematizare a Părții Speciale a legislației penale.

Este cunoscut că punctul de plecare în activitatea de elaborare a normelor penale de incriminare îl constituie vătămarea adusă unei valori sociale și relațiilor corespunzătoare acesteia sau primejdia creată pentru acestea printr-o faptă

prejudiciabilă. Determinarea obiectului infracțiunii, adică a valorii sociale lovite, lezate, vătămate, primejduite etc. (și a relațiilor sociale aferente) prin infracțiune, constituie prima preocupare a legiuitorului, prima condiție pentru activitatea de elaborare a normei penale incriminatorii.

Dar, după elaborare, norma penală amintită trebuie introdusă în sistemul Părții Speciale a legislației penale la locul cel mai potrivit. Cum se efectuează această operație?

Obiectul juridic generic al infracțiunii este criteriul sistematizării sau grupării științifice a normelor care alcătuiesc laolaltă Partea Specială a legislației penale. Pe baza acestui criteriu, o nouă normă de incriminare va fi introdusă în grupul normelor penale cu ajutorul cărora se realizează apărarea valorii sociale (și a relațiilor sociale aferente) lezate prin fapta incriminată.

Atunci când prin fapta incriminată se aduce atingere mai multor valori sociale (și relațiilor sociale corespunzătoare), deci când infracțiunea dată are un obiect juridic complex, urmează să se stabilească care dintre aceste valori sociale prezintă o importanță mai mare pentru dezvoltarea societății. Odată stabilită această valoare, norma incriminatorie va fi înglobată în grupul normelor penale cu ajutorul cărora se realizează apărarea acestei valori.

Incriminările cuprinse în Partea Specială a legislației penale sunt sistematizate în grupuri mari (capitole – în Codul penal al Republicii Moldova; titluri și capitole – în Codul penal al României). Această sistematizare se face, după cum am menționat, după obiectul generic comun, adică după valoarea socială fundamentală și după relațiile sociale corespunzătoare acesteia. Sunt cunoscute cele 18 capitole ale Părții Speciale a Codului penal al Republicii Moldova și cele 10 titluri ale Părții Speciale a Codului penal al României.

Pe baza acestui obiect cu trăsături comune, diferite infracțiuni sunt reunite în grupuri. De exemplu, infracțiunile de furt, jaf, tâlhărie, escrocherie, pungășie etc. săvârșite în dauna patrimoniului sunt reunite în grupul “Infracțiuni contra patrimoniului” (Capitolul VI al Părții Speciale a Codului penal al Republicii Moldova).

Obiectul juridic generic sau de grup se reflectă în parte în obiectul juridic special al infracțiunii din grupul respectiv. Iată de ce, importanța valorii sociale fundamentale (în cazul nostru – a patrimoniului) se răsfrânge asupra tuturor infracțiunilor și poate determina incidența unor instituții juridico-penale pentru întregul grup. Pot exista trăsături comune întregului grup (de exemplu, obiectul material și prejudiciul la infracțiunile contra patrimoniului) sau unui număr mare dintre infracțiunile componente.

În literatura de specialitate a fost exprimată opinia că, în unele situații, anumite capitole din Partea Specială a legislației penale (în special, capitolul dedicat infracțiunilor săvârșite de persoanele cu funcție de răspundere) sunt defalcate

nu în baza obiectului juridic generic comun al infracțiunilor din grupul corespunzător, ci în baza subiectului comun acestor infracțiuni.¹

Replicând, dorim să menționăm că obiectul juridic generic este criteriul care stă la baza sistematizării Părții Speciale a legislației penale chiar și atunci când s-ar părea că principalul criteriu de clasificare l-ar constitui particularitățile subiectului infracțiunii. În realitate, și raportarea acestor infracțiuni la un grup sau altul are la bază obiectul lor juridic generic comun, care constă, în exemplul adus *supra*, în relațiile sociale referitoare la buna desfășurare a atribuțiilor de serviciu de către persoanele cu funcție de răspundere.

Într-o altă ordine de idei, caracterul prejudiciabil al infracțiunilor, care au în comun același obiect juridic generic, determină în linii generale consecutivitatea repartizării capitolelor corespunzătoare în Partea Specială a legislației penale în funcție de semnificația comparativă a unor sau a altor grupuri de valori sociale și relații sociale aferente. Astfel, în noul Cod penal al Republicii Moldova pe primul loc este situat Capitolul “Infracțiuni contra păcii și securității omenirii, infracțiuni de război”. Prin aceasta este consacrată prioritatea reglementărilor internaționale umanitare față de legile interne ale Republicii Moldova, prioritate care rezultă din prevederile art.4 al Constituției Republicii Moldova. Mai departe, ținându-se cont de triada ierarhizării valorilor sociale fundamentale într-un stat de drept – “persoana–societatea–statul” – urmează capitolele despre infracțiunile contra vieții și sănătății persoanei, contra libertății, cinstei și demnității persoanei etc. (componenta “persoana”), contra sănătății publice și conviețuirii sociale etc. (componenta “societatea”), contra autorităților publice și a securității de stat etc. (componenta “statul”).

În acest fel, obiectul juridic generic al infracțiunii permite clasificarea infracțiunilor în funcție de anumite criterii, contribuie la clarificarea caracterului prejudiciabil al infracțiunii care intră în fiecare grup și, prin aceasta, face posibilă repartizarea materiei legislative după un anumit sistem, subordonat unui criteriu obiectiv unic. În afară de aceasta, obiectul juridic generic al infracțiunii permite a stabili, în sistemul legislației penale deja în vigoare, locul normelor penale nou-adoptate, care incriminează o infracțiune sau alta.

Obiectul juridic generic are o anumită însemnătate și în activitatea de aplicare a dreptului. Determinarea corectă a obiectului juridic generic al infracțiunii contribuie, în special, la calificarea faptelor infracționale, reducând mult sfera de căutare a normei de incriminare corespunzătoare. De exemplu, la stabilirea faptului că subiectul a acționat cu scop de cupiditate, apare posibilitatea de a limita aria de căutare în principal la normele din Capitolul VI “Infracțiuni contra patrimoniului” din Partea Specială a Codului penal al Republicii Moldova.

¹ Vezi: А.Н. Трайнин. Должностные и хозяйственные преступления. - Москва, 1938, p.6.

De asemenea, este necesar a menționa că sistematizarea incriminărilor după obiectul juridic generic al infracțiunii, pe care aceste incriminări îl prevăd, servește la o mai bună cunoaștere a acestor incriminări. Din această perspectivă gnoseologică, cunoașterea fiecărei incriminări în parte presupune cunoașterea trăsăturilor întregului grup. Dacă avem în vedere inferențele inductive, acestea se împart, după criteriul cantității cazurilor examinate, în inducție completă și inducție incompletă. Cazul inducției complete este simplu, el evidențiind că concluzia se obține în urma examinării tuturor componentelor dintr-o clasă supusă analizei, ceea ce face ca respectiva concluzie să fie pe deplin fundamentată. Probleme deosebite ridică însă inducția incompletă, deoarece în acest caz nu avem posibilitatea de a examina toate componentele unei clase, concluzia reprezentând în cele din urmă o extrapolare de la “unii la toți”.

Însă chiar dacă lucrurile stau așa, știința a fost nevoită întotdeauna să facă apel și la inducția incompletă, mai ales științele empirice, între care pot fi situate și cele juridice. În aceste discipline, inducția, prin caracterul ei intuitiv și prin tendința către generalitate, îndeplinește un rol creator.¹

În alt context, sistematizarea după criteriul obiectului juridic generic al infracțiunii permite elaborarea și aplicarea de politici penale speciale privind prevenirea și combaterea infracțiunilor din grupul respectiv și a unor programe de reeducare post-penală. Infracțiunile grupate în jurul aceleiași valori sociale fundamentale prezintă aceleași particularități de ordin criminologic și, de aceea, pot fi prevenite și sancționate prin măsuri și mijloace specifice. De aceea, sunt posibile, pentru fiecare, reguli specifice atât de drept penal, cât și de drept procesual penal.

De exemplu, în cazul infracțiunilor contra patrimoniului, sub aspect criminologic, principala cauză a fenomenului infracțional, în plin proces de tranziție, o constituie factorii obiectivi (exogeni): șomajul, incultura, neajutorarea, starea de pauperism a unei mari părți a populației etc. Pe de altă parte, pofta de tot mai multă înavuțire, cupiditatea nemărginită pentru tot ceea ce le poate satisface luxul (într-o societate unde domnește cultul luxurianței) și vanitatea celor privilegiați reprezintă o altă cauză importantă a faptelor infracționale care au în comun, ca obiect juridic generic, relațiile sociale cu privire la patrimoniu. De asemenea, trebuie de menționat că infractorii, care atacă patrimoniul, profită în genere de naivitatea, credulitatea, neatenția și lipsa de spirit gospodăresc ale victimelor lor. Toate acestea nu numai că înlesnesc săvârșirea infracțiunilor, dar creează și o continuă atracție pentru cei tentați să comită acest gen de fapte infracționale.

Tocmai combaterea sau restrângerea tuturor acestor cauze ale infracțiunilor contra patrimoniului se impune datorită particularităților comune acestor infrac-

¹ Vezi: Gh.Mateuț. Elemente de logică juridică. - Iași: Chemarea, 1994, p.108.

țiuni. Reglementările privind asigurarea și protecția socială adoptate la nivel național (Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.233 din 28.03.2001 privind unele măsuri pentru diminuarea fenomenelor cerșetoriei, vagabondajului și “copiilor străzii”¹; Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.564 din 14.06.2000 cu privire la aprobarea Programului Național de Atenuare a Sărăciei² etc.), alături de măsurile de drept penal, sunt menite să eficientizeze prevenirea comiterii infracțiunilor contra patrimoniului. Or, important este de a conștientiza că fenomenul proliferării acestui gen de infracțiuni are, în principal, cauze social-economice și nu poate fi contracarat în exclusivitate pe calea dreptului penal.

Pe de altă parte, atât sub aspect criminologic, cât și sub aspectul aplicării unor reguli specifice de drept procesual penal, în planul aceluiași infracțiuni contra patrimoniului prezentate ca exemplu, trebuie de specificat că prejudiciul cauzat de aceste infracțiuni atinge, deseori, interesele unui imens număr de oameni și are o rezonanță socială considerabilă (de exemplu, în cazurile cu “piramidele financiare”). În legătură cu aceasta, soluționarea problemei privind repararea prejudiciului devine deosebit de importantă. În acest sens, ca măsuri specifice de drept procesual penal, în vederea asigurării reparării acestui prejudiciu, se impune: determinarea unor metode de maximă eficacitate de reparare a prejudiciului; oportunitatea aplicării sechestrului asupra averii etc. Bineînțeles, caracterul acestor măsuri ține de particularitățile infracțiunii concrete. Totuși, inițiind urmărirea într-o cauză penală pentru infracțiunea contra patrimoniului, persoana abilitată trebuie nu doar să-și planifice acțiunile de adunare a probelor acuzatorii, dar, la fel de minuțios, cu utilizarea resurselor de anchetă și de ordin operativ-investigativ, să-și planifice și să efectueze căutarea bunurilor dobândite pe cale infracțională.

În concluzie, sistematizarea după obiectul generic al infracțiunii este, indubitabil, “cheia” aplicării, dar și a elaborării de tactici speciale, necesare în scopul combaterii și prevenirii eficiente a faptelor infracționale din grupul corespunzător.

¹ Monitorul Oficial al Republicii Moldova. - 2001.- Nr.39.

² Monitorul Oficial al Republicii Moldova. - 2000.- Nr.70-72.

PATRIMONIUL CA OBIECT AL OCROTIRII JURIDICO-PENALE

SECȚIUNEA I. NOȚIUNEA DE PATRIMONIU ȘI NECESITATEA OCROTIRII LUI JURIDICO-PENALE

§ 1. Noțiunea de patrimoniu ca valoare socială

Până la adoptarea la 6.06.2002 a Codului civil al Republicii Moldova¹, legislația noastră nu a conținut o definiție a noțiunii de patrimoniu. Anterior acestui moment, noțiunea dată putea fi formulată numai pe calea deducției, analizând elementele care alcătuiesc patrimoniul (această cale generând arbitriul).

În context, este util a reproduce observația lui G.F. Șerșenevici, făcută încă la începutul sec. XX: “Legislația noastră (adică rusă – *n.a.*) nu este consecventă în planul terminologiei stricte și utilizează cuvântul “patrimoniu” în loc de cuvântul “bunuri”, iar în loc de “patrimoniu” se vorbește despre “proprietate” sau despre “domeniu””².

Legislația civilă rusă astăzi în vigoare nu conține o definiție a noțiunii de patrimoniu, ci cuprinde o listă a unora dintre elementele care îl constituie. Astfel, în conformitate cu art.128 CC FR³, patrimoniul include bunurile (încorporând banii și titlurile de valoare), precum și drepturile patrimoniale. Din sensul acestei norme rezultă însă că lista lor nu este exhaustivă, deoarece, pe lângă elementele nominalizate, legiuitorul rus menționează și alte părți ale patrimoniului.

De asemenea, în cadrul sistemului juridic românesc, Codul civil⁴ și alte dispoziții legale folosesc termenul de patrimoniu, însă fără a-l defini. Astfel, de exemplu, art.781, 784 și 1743 CC Rom. se referă la separația de patrimoniu, pe care o pot provoca creditorii unei persoane decedate. Potrivit art.1718 CC Rom., creditorul poate să urmărească patrimoniul debitorului, atunci când ultimul nu-și

¹ Monitorul Oficial al Republicii Moldova. - 2002. - Nr.82-86.

² Г.Ф. Шершеневич. Учебник русского гражданского права (по изданию 1907 г.). - Москва, 1995, p.95.

³ Собрание законодательства Российской Федерации. - 1994. - Nr.32; 1996. - Nr.5; 2001. - Nr.49.

⁴ Vezi: Codul civil al României. Decret-Lege nr.1.655 din 4.12.1864 // Monitorul Oficial al României. - 1864. - Nr.271.

îndeplinește obligația. La fel, Legea privind societățile comerciale, nr.31 din 16.11.1990¹, se referă la noțiunea de patrimoniu al persoanei juridice, adică la patrimoniul social. Bineînțeles, aceste prevederi răslețe nu pot oferi o imagine completă a conceptului de patrimoniu.

De aceea, atât în doctrina juridică rusă, precum și în cea română, au fost formulate definiții ale noțiunii de patrimoniu, care să suplinească lipsa unei definiții legislative a acestei noțiuni.

Astfel, în literatura de specialitate rusă noțiunea de patrimoniu este privită, cel mai des, în două accepțiuni: îngustă și largă. *Stricto sensu*, prin patrimoniu se înțelege totalitatea de bunuri. *Lato sensu*, în noțiunea de patrimoniu se includ, de asemenea, drepturile de creanță și datoriile (obligațiile juridico-civile), în alți termeni – totalitatea raporturilor juridice evaluabile în bani, raporturi la care ia parte persoana concretă.²

După o altă opinie, exprimată în doctrina rusă, pot fi distinse chiar trei accepțiuni ale noțiunii de patrimoniu:

1) ansamblul de bunuri și valori materiale, fie aflate, în primul rând, în proprietatea persoanei (fizice sau juridice), a statului sau a formațiunii municipale, fie aparținând unei organizații cu drept de gestionare economică sau de administrare operativă;

2) ansamblul de bunuri și de drepturi patrimoniale pentru obținerea de bunuri sau pentru satisfacerea necesităților patrimoniale din contul altor persoane (activul);

3) ansamblul de bunuri, de drepturi și de obligațiuni patrimoniale ale titularului lor (activul și pasivul).³

Așadar, în înțelesul curent și economic al termenului, prin patrimoniu se înțelege, în primul rând, totalitatea bunurilor ce constituie averea unei persoane. Totuși, nu ar fi corect să încadrăm substanța noțiunii în aceste limite. Sub aspect juridic, conținutul noțiunii de patrimoniu necesită a fi desfășurat dacă prin bunuri vom avea în vedere nu numai lucrurile ce compun averea unei persoane, dar și drepturile ce au un conținut economic aparținând acelei persoane.

Menționăm în context că, în conformitate cu art.285 CC RM, bunuri sunt toate lucrurile susceptibile apropierii individuale sau colective și drepturile patrimoniale. Lucruri sunt obiectele corporale în raport cu care pot exista drepturi și obligații civile.

¹ Monitorul Oficial al României. - 1990. - Nr.126-127.

² Vezi: Л.В. Щенникова. Вещные права в гражданском праве России. - Москва, 1996, p.4; Гражданское право России / Под ред. О.Н. Садикова. Часть I. - Москва, 1996, p.117; Гражданское право / Под ред. Е.А. Суханова. Том I. - Москва, 1998, p.229; Л.Лозовский, Б.Райзберг. Словарь по экономике и праву. - Москва: Омега, 1999, p.193.

³ Vezi: Большой юридический словарь / Под ред. А.Я. Сухарева, В.Д. Зорькина, В.Е. Крутских. - Москва: Инфра•М, 1998, p.244.

Susținem opinia, potrivit căreia “lucrurile materiale nu prezintă pentru jurist nici un interes prin ele însele, în simpla lor calitate de bunuri și independent de persoana omului. Lucrurile nu interesează pe jurist decât în măsura în care fac obiectul unor drepturi ale omului”.¹

De aceea, în contextul noțiunii de patrimoniu, prin bunuri trebuie să înțelegem atât lucrurile ce compun averea unei persoane, cât și toate drepturile ce au un conținut economic aparținând acelei persoane. Într-o formulă comprimată, putem considera că patrimoniul este totalitatea drepturilor persoanei asupra bunurilor ce constituie averea acelei persoane.

Dar nici această interpretare a noțiunii de patrimoniu nu-i epuizează substanța. Întrucât în conținutul patrimoniului intră atât drepturi, cât și obligații, rezultă că el este constituit dintr-un activ și un pasiv. Drepturile reprezintă activul, iar obligațiile – pasivul. Între aceste două părți componente ale patrimoniului nu se cere să existe un raport de echivalență. Or, patrimoniul există atât în cazul în care activul depășește pasivul, cât și în cazul în care pasivul depășește activul. Schimbările valorice nu afectează nici identitatea, nici existența patrimoniului. În această ordine de idei, se afirmă, pe bună dreptate, că patrimoniul poate fi considerat ca fiind un cont curent al unei persoane în care sunt evidențiate valoric, pe de o parte, toate drepturile și, pe de altă parte, toate obligațiile acestei persoane, cont a cărui valoare este supusă unor fluctuații succesive, prin nașterea de noi drepturi și obligațiuni, precum și prin modificarea și stingerea celor existente.² Deci, patrimoniul trebuie privit ca fiind alcătuit dintr-o latură activă și alta pasivă. Pentru a-i defini noțiunea în mod complet, este necesar a-l percepe ca pe un ansamblu de drepturi și obligațiuni patrimoniale ale unei persoane.

În literatura de specialitate română, noțiunea de patrimoniu a fost definită de unii autori ca o totalitate de drepturi și obligațiuni cu caracter economic, evaluabile în bani, care aparțin unei persoane.³

Din punctul de vedere al lui Gheorghe Diaconescu, prin patrimoniu se înțelege complexul de drepturi și obligații privind entități care, în genere sau în particular, sunt susceptibile a fi evaluate economic.⁴

După Dumitru Lupulescu, patrimoniul poate fi definit ca fiind “ansamblul drepturilor și obligațiunilor cu conținut economic, ce pot fi evaluate în bani,

¹ C.Hamangiu, I.Rosetti-Bălănescu, Al.Băicoianu. *Tratat de drept civil român*. Vol. I. - București: ALL, 1998, p.521.

² Vezi: C.Stătescu, C.Bârsan. *Drept civil. Teoria generală a drepturilor reale*. - București: Universitatea din București, 1988, p.5.

³ Vezi: C.Bârsan, M.Gaiță, M.M. Pivniceru. *Drept civil, drepturi reale*. - Iași: Institutul European, 1997, p.8.

⁴ Vezi: Gh.Diaconescu. *Infracțiunile în Codul penal român*. Vol.I. - București: Oscar Print, 1997, p.360.

care aparțin unei persoane, fizice sau juridice, ale cărei nevoi sau sarcini este destinat a le satisface”¹.

Potrivit părerii lui Constantin Barbu, prin patrimoniu înțelegem “o universalitate de drepturi și obligații având valoare economică, cum și bunurile la care se referă aceste drepturi și obligații aparținând unei persoane (fizice sau juridice), ale cărei nevoi sau sarcini sunt destinate să le satisfacă”².

În opinia lui Liviu Pop, patrimoniul este “totalitatea drepturilor și obligațiilor patrimoniale aparținând unei persoane fizice sau juridice determinate, privite ca o sumă de valori active și pasive, strâns legate între ele”³. Definiții asemănătoare ale noțiunii de patrimoniu au fost formulate și de alți autori.⁴

În concepția lui Tudor R. Popescu-Brăila, patrimoniu înseamnă “totalitatea drepturilor și obligațiilor pe care le are o persoană și care au o valoare economică, adică pot fi evaluate în bani sau, cu alte cuvinte, totalitatea drepturilor și datoriilor actuale și viitoare ale unei persoane”⁵. Ca o sinteză a definițiilor date, legiuitorul moldovean a formulat, la art.284 CC RM, următoarea definiție legislativă a noțiunii de patrimoniu: “Patrimoniul reprezintă totalitatea drepturilor și obligațiilor patrimoniale (care pot fi evaluate în bani), privite ca o sumă de valori active și pasive, legate între ele, aparținând unor persoane fizice și juridice determinate”.

În doctrina penală există o opinie, conform căreia noțiunea de patrimoniu are în terminologia legii penale un înțeles mai îngust decât în dreptul civil. În special, se susține că “patrimoniul ca universalitate, fiind o abstracție, nici nu poate fi atins prin faptele concrete ale unei persoane; infracțiunea putându-se îndrepta numai contra unui bun patrimonial, adică asupra unei valori care face parte efectiv din activul patrimoniului unei persoane (bun, valoare economică pe care făptuitorul urmărește să și-o apropie). Pasivul patrimoniului, adică datoriile unei persoane, nu prezintă, de regulă, nici un interes pentru acei care se dedau la fapte de încălcare a patrimoniului, chiar dacă pasivul face parte din patrimoniu și este cuprins în această noțiune”⁶.

¹ D.Lupulescu. Drept civil. Drepturile reale principale. - București: Lumina Lex, 1997, p.5.

² C.Barbu. Delapidarea și furtul în paguba avutului obștesc. - București: Editura Științifică, 1973, p.5.

³ L.Pop. Dreptul de proprietate și dezmembrămintele sale. - București: Lumina Lex, 1997, p.9.

⁴ Vezi, de exemplu: E.Lupan, I.Reghini. Drept civil. Drepturile reale. - Cluj-Napoca: Universitatea “Babeș-Bolyai”, 1977, p.1; M.N. Costin. Marile instituții ale dreptului civil român. Vol.I. - Cluj-Napoca: Dacia, 1982, p.62.

⁵ T.R. Popescu-Brăila. Drept civil. Vol.I. - București: Romcart, 1993, p.38.

⁶ Gh.Nistoreanu și colaboratorii. Drept penal. Partea Specială. - București: Europa Nova, 1999, p.193-194. Același punct de vedere este exprimat într-o sursă apărută ulterior: Gh.Nistoreanu, A.Boroi. Drept penal. Partea Specială. - București: ALL Beck, 2002, p.173.

O opinie contrară a fost enunțată de C.Barbu, potrivit căruia și obligațiile patrimoniale fac parte din patrimoniul pe care îl ocrotește legea penală. - Vezi: C.Barbu. Delapidarea și furtul în paguba avutului obștesc, p.5.

Ne permitem să ne exprimăm rezerve față de această teză, din mai multe considerente. În primul rând, să analizăm dacă se confirmă că patrimoniul, fiind o abstracție, nu poate fi atins prin infracțiune.

Amintim în acest sens una dintre ideile exprimate de Hans H. Jescheck, care consideră, cu adevărat, că valoarea socială trebuie înțeleasă ca o valoare abstractă, protejată juridic, a ordinii sociale, pentru a cărei menținere comunitatea manifestă interes și care poate fi atribuită ca purtător fie individului, fie colectivității.¹

Deci, orice valoare socială, inclusiv patrimoniul, constituie o abstracție, o plasmuire a minții, o entitate ideală. Pe de altă parte, o faptă poate fi considerată infracțiune doar dacă aduce atingere valorilor sociale ocrotite de legea penală. Materialicește, pericolul social al faptei (al acțiunii sau al inacțiunii) se concretizează în rezultatul ei prin care se aduce sau nu atingere valorilor sociale apărute penalicește. Prin săvârșirea infracțiunilor contra patrimoniului se aduce atingere patrimoniului ca valoare socială.

În acest sens, menționăm că prin “a aduce atingere” înțelegem, în primul rând, a vătăma, a leza, a lovi, a primejdui etc., adică a produce un rău efectiv sau a amenința cu un rău.² Or, conform opiniei întemeiate a lui Hans H. Jescheck, lezarea obiectului protejat penalicește constă în nesocotirea interesului vital al comunității, care își găsește expresia materială în obiectul acțiunii.³ Așadar, în cazul săvârșirii infracțiunii, nu putem vorbi despre nesocotirea obiectului acțiunii (de exemplu, a bunului). Acesta doar este influențat infracțional, așa cum s-a demonstrat *supra*, pentru a se aduce atingere obiectului infracțiunii.

Pentru a înțelege corect mecanismul atingerii, aduse obiectului apărării penale prin comiterea infracțiunilor contra patrimoniului, trebuie să accentuăm că relațiile sociale, aferente valorii sociale ocrotite de legea penală, fac parte de asemenea din structura acestui obiect. Iată de ce, compare ca deosebit de utilă aserțiunea lui N.I. Korjanski: “De exemplu, sustragerea sau distrugerea bunurilor ... și alte asemenea manifestări de conduită infracțională se caracterizează prin aceea, că anumite relații sociale unice sunt temporar lichidate. Conduita, necorespunzătoare interesului social, fie săvârșirea unor fapte contrapuse acestui interes, împiedică posibilitatea exercitării interesului social”.⁴ Or, tocmai prin această lichidare temporară a relațiilor sociale se are în vedere un caz particular de nesocotire a interesului vital al comunității, despre care menționează Hans H.

¹ Vezi: Hans H. Jescheck. Lehrbuch des Strafrechts. - Berlin: Allgemeiner Teil, 1988, p.233-234.

² Vezi: V.Dongoroz și colaboratorii. Explicații teoretice ale Codului penal român. Partea Generală. Vol.I. - București: Editura Academiei, 1969, p.109.

³ Vezi: Hans H. Jescheck. Op. cit., p.234.

⁴ Н.И. Коржанский. Объект и предмет уголовно-правовой охраны. - Москва: Академия МВД, 1980, p.166.

Jescheck, deci se are în vedere lezarea sau, altfel spus, atingerea obiectului apărării penale.

Pe de altă parte, autorii opiniei criticate recunosc tacit că și drepturile patrimoniale, ca expresie a activului patrimoniului, suferă atingere prin comiterea infracțiunii. Dar, după cum am constatat anterior, dreptul subiectiv nu poate forma obiectul infracțiunii.

Nici bunul nu poate forma obiectul infracțiunii: obiectul material al infracțiunii nu trebuie confundat cu obiectul juridic al infracțiunii.

Din aceste considerente, patrimoniul, ca valoare socială (înțeleasă ca valoare abstractă) protejată penalicește, trebuie conceput ca un ansamblu de drepturi și obligații ale persoanei (fizice sau juridice) stabilite în raport cu bunurile aparținând acelei persoane, ca o entitate independentă de elementele sale ce o constituie.

Nu putem sprijini abordările eclectice ale noțiunii de patrimoniu, potrivit cărora acesta este format din drepturile și obligațiile patrimoniale, dar și din bunurile asupra cărora se răsfrâng aceste drepturi și obligații. În contextul examinării problemei privind apărarea penală a patrimoniului, este necesar a sublinia: patrimoniul, privit ca universalitate de drepturi și obligații patrimoniale, face parte din obiectul juridic generic al infracțiunilor contra patrimoniului; patrimoniul, ca universalitate de bunuri, constituie obiectul material generic al acestor fapte.

Vasile Drăghici observă că valoarea reprezintă o judecată despre un bun, și nu însuși bunul evaluat.¹ Pe cale de consecință, parafrazând această teză, putem afirma că patrimoniul constituie rezultatul unei judecăți despre o totalitate de drepturi și obligații patrimoniale privind bunurile și nu înseși aceste bunuri evaluate.

Privit ca o unitate abstractă, “patrimoniul poate suferi schimbări nenumărate în calitatea și cantitatea elementelor sale; aceste transformări nu fac decât să modifice compunerea patrimoniului și conținutul său, însă lasă neatins patrimoniul privit în el însuși (sublinierea ne aparține – *n.a.*) și în existența sa abstractă”.²

Într-adevăr, dacă vom recunoaște că numai valorile sociale formează obiectul apărării penale, atunci va trebui să constatăm că patrimoniul, privit în el însuși, în izolare de relațiile sociale care se formează, se desfășoară și se dezvoltă în jurul și datorită lui, nu poate suferi vreo atingere, deci nu poate constitui obiectul infracțiunii. Însă, după cum s-a putut vedea anterior, poziția corectă se exprimă în aceea că obiectul oricărei infracțiuni îl constituie relațiile sociale care se formează, se desfășoară și se dezvoltă în jurul și datorită unor entități care, prin rolul pe care îl au în formarea, desfășurarea și dezvoltarea relațiilor sociale, constituie valori sociale.

¹ Vezi: V.Drăghici. Obiectul juridic al infracțiunii // Revista de drept penal. - 2002. - Nr.4. - P.55-61.

² C.Hamangiu, I.Rosetti-Bălănescu, Al.Băicoianu. Tratat de drept civil român. Vol. I, p.524.

Pe de altă parte, se recunoaște că prejudicierea valorilor sociale este mijlocul prin care sunt vătămate sau puse în pericol relațiile sociale reprezentând obiectul juridic al infracțiunii.¹ Dar dacă am determinat că, în cazul sustragerii și al distrugerii bunurilor, relațiilor sociale ocrotite penalicește li se aduce atingere (prin lichidarea lor temporară), atunci trebuie să recunoaștem, prin inducție, că, prin săvârșirea oricărei infracțiuni contra patrimoniului, mai întâi este lezat patrimoniul, ca valoare socială, și numai apoi – relațiile sociale care se formează și se dezvoltă în jurul și datorită lui.

În concluzie, specificăm că, în cazul săvârșirii infracțiunilor contra patrimoniului, anume patrimoniul (privit ca universalitate, ca unitate abstractă) constituie valoarea socială fundamentală vătămată sau periclitată prin aceste fapte.

De vreme ce în terminologia legii penale termenul “patrimoniu” are același înțeles ca în legea civilă, elementele structurale ale categoriei juridico-penale “patrimoniu” (obiect, conținut, subiecte) sunt aceleași ca și ale categoriei juridico-civile omonime. Prin urmare, la interpretarea și aplicarea normelor penale, care prevăd răspunderea pentru infracțiunile contra patrimoniului, de regulă, trebuie să fie luate în considerare prevederile dreptului civil vis-à-vis de instituția patrimoniului. Aceasta deoarece în incriminările, referitoare la infracțiunile contra patrimoniului, se face o referire implicită la terminologia și reglementările dreptului civil privind categoria de patrimoniu. Termenii, folosiți de legea penală în dispozițiile privind infracțiunile contra patrimoniului, dar care sunt consacrați ca termeni juridici în domeniul dreptului civil, au, în principal, același conținut semantic ca și termenii din legea civilă.²

În contextul abordat, normele penale se prezintă ca norme de referire, adică drept norme incomplete ce se completează împrumutând anumite elemente din normele de drept civil. Completându-se în acest mod, normele penale respective își subordonează conținutul elementelor normei civile complinitoare, devenind dependente de acestea. În virtutea acestui fapt, în situația unor schimbări în terminologia dreptului civil, produse în condițiile unei alternări de legi civile, referirea din legea penală se va face la noua lege civilă, iar nu la legea civilă de la momentul când a fost concepută legea penală.

După această digresiune, revenind la caracterizarea rolului și locului noțiunii de patrimoniu ca valoare socială, putem menționa că obiectul juridic generic al infracțiunilor contra patrimoniului îl constituie relațiile sociale a căror formare, dezvoltare și desfășurare este condiționată de protecția patrimoniului, mai ales pe calea asigurării respectării drepturilor reale.

¹ Vezi: V.Dongoroz și colaboratorii. Explicații teoretice ale Codului penal român. Partea Specială. Vol.III. - București: Editura Academiei, 1971, p.7.

² Ibidem, p.447-448.

Patrimoniul reprezintă o condiție de participare la raporturile juridice patrimoniale. Existența bunurilor și a drepturilor privitoare la acestea permite persoanei să-și îndeplinească obligațiile cu caracter economic. În această ipoteză, patrimoniul apare ca o condiție a capacității juridice a persoanei, deci ca o valoare socială care trebuie să fie apărută prin toate mijloacele juridice, inclusiv cele de drept penal.

Dar pentru ca această condiție a capacității juridice a persoanei să poată exista, anumite situații de fapt existente trebuie să fie puse sub acoperire juridică.

Legea penală, în normele sale privind infracțiunile contra patrimoniului, are în vedere fapta ilegală a subiectului, iar nu poziția juridică a victimei (proprietar, posesor legitim etc.). Tocmai datorită acestui fapt, făptuitorul (subiectul activ) trebuie să justifice că era îndrituit să comită fapta pe care legea penală o consideră infracțiune. Victima (subiectul pasiv) nu are obligația să probeze că ar deține vreo poziție juridică în raport cu bunul ce i-a fost sustras, distrus, deteriorat etc. prin comiterea faptei infracționale.¹

Așadar, legea penală a stabilit că, pentru a apăra patrimoniul, este nevoie, înainte de toate, de a fi protejate situațiile de fapt existente. Aceasta deoarece modificarea situațiilor date face anevoioasă conservarea efectivă a entităților patrimoniale ce fac obiectul drepturilor patrimoniale. Din această perspectivă, este întemeiată opinia, conform căreia atât timp cât un bun își menține situația de fapt, care este cunoscută și stabilă de toți cei interesați, pretenții la dreptul asupra bunului respectiv îl vor putea pune în valoare în mod efectiv. Dimpotrivă, o dată ce bunul își pierde situația de fapt, ca urmare a săvârșirii vreunei infracțiuni contra patrimoniului, oricare punere în valoare a dreptului asupra bunului dat devine inutilă.² Într-adevăr, așa cum vom vedea *infra*, posibilitatea includerii bunului în circuitul economic, deci posibilitatea fructificării calităților utile ale bunului, este legată cu necesitate de condiția păstrării netulburate a posesiunii asupra aceluși bun.

De aceea, este pe deplin justificat, când, în vederea păstrării situației de fapt existente, legea penală îl sancționează în unele cazuri chiar pe proprietar. Aceasta are loc atunci când proprietarul modifică prin acțiunea, inacțiunea sa situația de fapt a unui bun ce-i aparține, în detrimentul intereselor legitime ale altor persoane (de exemplu, distruge bunul asigurat pentru a primi, prin înșelăciune, prima de asigurare).³

În concluzie, putem afirma că modificarea prin mijloace ilegale a situației de fapt a bunurilor (a poziției lor fizice) este trăsătura caracterizantă a infracțiunilor

¹ Vezi: V.Dongoroz și colaboratorii. Explicații teoretice ale Codului penal român. Partea Specială. Vol.III, p.444.

² Vezi: Gh.Nistoreanu și colaboratorii. Drept penal. Partea Specială, p.194.

³ Vezi: V.Dongoroz și colaboratorii. Op. cit., p.445.

împotriva patrimoniului. Apărarea acestei situații (poziții) pe toate căile juridice, inclusiv cele de drept penal, înseamnă, implicit, apărarea patrimoniului ca valoare socială.

Patrimoniul este o emanație a personalității, deoarece drepturile și obligațiile patrimoniale sunt caracteristice subiectelor de drept. Apărarea persoanei ca subiect de drept înseamnă și apărarea acesteia ca titulară a unui patrimoniu.

În acest context, s-a afirmat că patrimoniul este ansamblul de drepturi și obligațiuni ale unei persoane, el absorbind întreaga personalitate juridică a omului. În expresia sa cea mai înaltă, patrimoniul este o exprimare a însăși personalității omului în raporturile sale cu obiectele exterioare, însăși puterea sa juridică, considerată în mod absolut și eliberată de orice limită de timp și de spațiu; din acest punct de vedere, cuvântul german “Vermögen”, care înseamnă în același timp patrimoniu și putere, exprimă în mod exact caracterul patrimoniului.¹

Denumită și “teoria patrimoniului-personalitate”, concepția relevantă mai sus este uneori criticată în literatura de specialitate.² În special, se menționează: “Orice persoană are un patrimoniu nu din cauza că acesta este o emanație a personalității, ci pentru că orice persoană are un minim de bunuri, iar aceasta nu exclude existența unor fracțiuni de patrimoniu independente de persoana titularului”.³

Considerăm că însușirea patrimoniului de a fi o emanație a personalității, adică de a-și avea sursa în voința persoanei, nu poate fi tăgăduită. Patrimoniul nu există în afara scopului urmărit de persoană. Aceasta exprimă una dintre însușirile esențiale ale patrimoniului ca valoare socială. Or, esența vieții sociale, a realității sociale, este activitatea, voința. De aceea, valorile sociale au în general o nuanță activă. Realitatea socială este bazată pe legătura dintre indivizi ce compun societatea, iar forma cea mai simplă a acestei legături este acțiunea lor comună. Această acțiune implică însă ideea scopului. Prin urmare, legătura socială este, în esență, de natură psihică, și anume – este voința. Ea cuprinde în sine tradiția, ideile și sentimentele indivizilor, într-un cuvânt, întreaga civilizație. În acest context, W.M. Koslovski afirmă că civilizația este “suma valorilor produse de om”.⁴ Ea alcătuiește viața socială, care este “o lume de valori”.

Așadar, prezentându-se ca o universalitate abstractă și fiind constituit din drepturi și obligații ce alcătuiesc conținutul raportului juridic patrimonial, patrimoniul este strâns legat de subiectele raportului dat, persoanele fizice și juridice. Această legătură este atât de inseparabilă, încât “nu există și nici nu poate

¹ Vezi: C.Hamangiu, I.Rosetti-Bălănescu, Al.Băicoianu. Tratat de drept civil român. Vol. I, p.521.

² Vezi, de exemplu: I.P. Filipescu. Drept civil. Dreptul de proprietate și alte drepturi reale. - București: Actami, 1998, p.12-13; D.Lupulescu. Drept civil. Drepturile reale principale, p.11-12.

³ I.P. Filipescu. Op. cit., p.12.

⁴ W.M. Koslovski. La réalité sociale, p.170.

fi concepută o persoană fără patrimoniu”.¹ De altfel, conform art.55 CC RM, existența patrimoniului este o condiție esențială pentru nașterea și funcționarea persoanei juridice.

Chiar Liviu Pop, unul dintre criticii teoriei patrimoniului-personalitate, este silit să constate: “Din teoria patrimoniului-personalitate trebuie reținute afirmațiile că patrimoniul aparține obligatoriu unei persoane și că orice persoană are un singur patrimoniu”.²

Într-adevăr, chiar atunci când o persoană nu are nici un bun actual, ea are totuși un patrimoniu, deoarece pentru a forma un patrimoniu este suficientă numai posibilitatea de a exercita drepturi. Este posibil ca o persoană să nu aibă decât datorii. Totuși, chiar în această situație, ea va avea un patrimoniu, deși soldul, care va arăta valoarea patrimoniului, va fi unul negativ.³ Nu trebuie de uitat că patrimoniul este o universalitate abstractă, universalitate care este independentă de componentele sale, adică de drepturile și obligațiile patrimoniale. Acestea pot să dispară, se pot mări sau micșora, așa cum activul și pasivul patrimoniului se poate diminua sau spori. Totuși, patrimoniul, ca entitate abstractă, independentă de elementele sale componente, rămâne același.

În acest sens, putem spune că patrimoniul nu este o valoare socială absolută (cum este viața personală), ci o valoare socială relativă (cum este, de exemplu, sănătatea persoanei). O dată lezată, viața dispare. În contrast, sănătatea, chiar după săvârșirea vreunei infracțiuni contra sănătății, continuă să existe, până la sfârșitul vieții. Legea penală apără sănătatea chiar a unui muribund sau a unei persoane handicapate. În mod similar, legea penală apără patrimoniul unei persoane chiar și atunci când acesta e constituit doar din obligații patrimoniale.

De asemenea, trebuie specificat că de vreme ce o persoană nu poate avea mai mult de o totalitate de drepturi și obligațiuni evaluabile în bani, ea nu poate avea decât un singur patrimoniu. Această notă caracteristică a patrimoniului este cunoscută sub denumirea “unitate de patrimoniu”, în sens de caracter unic (nu unitar) al patrimoniului. Și această notă caracteristică derivă din teza că patrimoniul reprezintă o emanație a persoanei. De aceea, patrimoniul trebuie să fie unic aidoma personalității.

În fine, dar nu în ultimul rând, trebuie de menționat că patrimoniul nu poate fi despărțit de persoană. Privit în totalitatea sa, nu în elementele sale componente, patrimoniul nu poate fi transmis și alienat câtă vreme este în viață titularul său. Așa după cum persoana nu poate înstrăina nici total, nici parțial personalitatea sa juridică, tot așa nu poate fi alienat nici patrimoniul perceput ca o universalitate

¹ I.Dogaru, T.Sâmbrian. Drept civil român. Tratat. Vol. II. - Craiova: Europa, 1996, p.38.

² L.Pop. Dreptul de proprietate și dezmembrămintele sale, p.14.

³ Vezi: C.Hamangiu, I.Rosetti-Bălănescu, Al.Băicoianu. Tratat de drept civil român. Vol. I, p.523.

tate abstractă, ca o pluralitate de drepturi și obligații patrimoniale care, privite împreună, sunt considerate ca un tot coerent.

Unul dintre elementele patrimoniului este proprietatea. Dreptul real, tipic, de proprietate este recunoscut ca drept fundamental al omului, fiind prevăzut în această calitate în tratatele și convențiile internaționale. Astfel, de exemplu, conform alin.(2) art.17 al Declarației Universale a Drepturilor Omului, adoptată și proclamată la New York la 10.12.1948 de Adunarea Generală a ONU prin Rezoluția 217(A), ratificată prin Hotărârea Sovietului Suprem al RSS Moldovenești nr.217 din 28.07.1990, nimeni nu va fi lipsit în mod arbitrar de proprietatea sa.¹

De asemenea, potrivit art.1 “Protecția proprietății” din Protocolul nr.1 adițional la Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, semnat la Paris la 20.03.1952, ratificat prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr.1298 din 24.07.1997, orice persoană fizică sau juridică are dreptul la respectarea bunurilor sale. Nimeni nu poate fi lipsit de proprietatea sa decât pentru cauză de utilitate publică și în condițiile prevăzute de lege și de principiile generale ale dreptului internațional.²

În mod cert, aceste dispoziții cu caracter de principii au la bază reglementările ce se conțin în primele legiuri moderne care au proclamat dreptul cetățenilor la proprietate.

Astfel, în art.544 al Codului civil francez din 1804 se menționează că proprietatea este dreptul de a folosi și a dispune de bunuri în cel mai absolut mod, pentru ca folosința să nu fie de așa gen, care ar fi interzis de legi și de regulamente.³

Conform § 903 al Codului civil german din 1896, proprietarul bunului este autorizat, în măsura în care nu-l împiedică legea sau drepturile terțelor persoane, să procedeze în privința bunului la propria sa discreție, înlăturându-i pe alții de la orice influențare asupra bunului.⁴

Luând ca model tradiția juridică și reglementările cu vocație internațională și europeană privind protejarea dreptului de proprietate, legiuitorul moldovean a adoptat propriile norme în această materie.⁵

¹ Vezi: Veștile Sovietului Suprem al RSSM. - 1990. - Nr.8.

² Tratatate internaționale la care Republica Moldova este parte. Vol.I. - Chișinău: Moldpres, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1998, p.359-360.

³ Vezi: Антология мировой правовой мысли. Том IV / Под ред. Г.Ю. Семюгина. - Москва: Мысль, 1999, p.540.

⁴ Ibidem, p.571.

⁵ Amintim, în context, că, potrivit alin.(2) art.4 al Constituției Republicii Moldova, dacă există neconcordanțe între pactele și tratatele privitoare la drepturile fundamentale ale omului la care Republica Moldova este parte și legile ei interne, prioritate au reglementările internaționale.

La 22.01.1991, Sovietul Suprem al RSS Moldova a adoptat Legea RSS Moldova cu privire la proprietate.¹ Conform art.1 al acestei legi, proprietarului îi aparține dreptul de a poseda bunurile, de a le folosi și a le administra. Din această enumerare a atributelor dreptului de proprietate putem concepe o idee abstractă cu privire la noțiunea de drept de proprietate, nu și cu privire la noțiunea de proprietate.

Totuși, în Legea RSS Moldova cu privire la proprietate ca tip distinct de proprietate se proclamă proprietatea privată.

Astfel, în art.2 al Legii RSS Moldova cu privire la proprietate e fixat:

“În Republica Moldova există trei tipuri de proprietate: privată, colectivă, inclusiv colhoznică, și de stat.

Stabilirea de către stat, sub orice formă, a unor restricții sau avantaje în exercitarea dreptului de proprietate în funcție de tipul de proprietate nu se admite”.

În mod regretabil, legea examinată mai numește și al treilea tip de proprietate – proprietatea colectivă, inclusiv colhoznică. De fapt, proprietatea colectivă a apărut ca rezultat al dezbaterilor politice, la care nu s-a ținut cont de faptul că știința juridică cunoaște numai două tipuri de proprietate și că proprietatea colectivă este o formă de proprietate, nu un tip al acesteia. Din păcate, imixtiunea politicului în drept a avut în acest caz un impact negativ asupra imaginii actului legislativ analizat. Legiferarea unui neadevăr științific a însemnat de fapt cramponarea disperată de niște fosile ideologice care nu mai pot fi reanimate.

După cum s-a menționat, noțiunea de proprietate privată a apărut o dată cu adoptarea Legii cu privire la proprietate. Deși această lege nu-i atribuie proprietății private toate calitățile clasice ale proprietății private, totuși acest tip de proprietate a început să-și găsească treptat o reflectare tot mai frecventă în relațiile sociale.

Subiecte ale dreptului de proprietate privată erau declarate atât persoanele fizice, cât și persoanele juridice.

Obiecte ale dreptului de proprietate privată erau declarate: loturile de pământ, mijloacele bănești, casele de locuit, acțiunile și alte titluri de valoare, obiectele de uz casnic și obiectele de uz personal, mijloacele de producție necesare activității economice, producția și veniturile obținute.

De asemenea, se prevedea că din proprietatea de stat a Republicii Moldova făceau parte bunurile ce aparțin Republicii Moldova, ca stat, cu drept de posesie, drept de folosință și drept de administrare.

Proprietatea publică se manifesta sub formă de proprietate de stat și sub formă de proprietate municipală. Caracteristic pentru prima formă este faptul că unele obiecte (subsolul, resursele naturale, apele și altele) puteau fi în exclusivitate în proprietatea statului.

¹ Monitorul Parlamentului Republicii Moldova. - 1992. - Nr.3.

Se mai prevedea că posesia, folosința și administrarea proprietății de stat a Republicii Moldova sunt exercitate de organul administrării de stat în acest domeniu. Bunurile, care constituiau proprietatea statului, fiind încredințate întreprinderilor, instituțiilor și organizațiilor de stat, precum și bunurile, procurate de acestea ca urmare a activității antreprenoriale, le aparțineau cu drept de administrare economică. Specific pentru dreptul de proprietate de stat mai este faptul că, pe lângă mijloacele generale de dobândire a dreptului de proprietate, bunurile puteau apărea în proprietatea statului pe calea rechiziției și pe calea confiscării.

O dată cu adoptarea Legii cu privire la proprietate, s-a creat o stare de incompatibilitate între prevederile acestei legi și prevederile stipulate în Codul penal din 1961. Reglementările acestui din urmă act legislativ priveau proprietatea socialistă ca pe un element al bazei economice a statului sovietic și asigurau apărarea ei primordială. Prioritatea proprietății socialiste în comparație cu proprietatea personală a cetățenilor își găsea oglindire în următoarele trei aspecte:

1) infracțiunile contra proprietății socialiste și cele contra proprietății personale erau prevăzute de diferite capitole ale Codului penal din 1961;

2) metodele atentării asupra proprietății socialiste erau reglementate mai amplu și mai detaliat decât metodele de săvârșire a infracțiunilor contra proprietății personale;

3) infracțiunile contra proprietății socialiste erau pasibile de o pedeapsă mai aspră decât atentările analoage asupra proprietății personale.

Existența paralelă a normelor dreptului penal, ce stabileau răspundere diferită pentru unele și aceleași fapte contra proprietății socialiste și contra proprietății personale, s-a transformat într-un anacronism juridic care necesita să fie înlăturat de urgență. De aceea, prin Legea RSS Moldova cu privire la modificarea și completarea Codului penal și a Codului de procedură penală, adoptată de Parlamentul RSS Moldova la 15.02.1991, Capitolul V (articolele 145-154) al Părții Speciale a CP din 1961 a fost exclus din actul legislativ respectiv, iar Capitolul III al Părții Speciale a CP din 1961 a primit denumirea “Infracțiuni contra proprietății”.¹

Din momentul intrării în vigoare a modificărilor și completărilor sus-menționate, tuturor formelor de proprietate li se asigura cu adevărat o apărare juridico-penală egală.

La 29.07.1994, Parlamentul Republicii Moldova a adoptat Constituția Republicii Moldova.²

La art.9 “Principiile fundamentale privind proprietatea” din Legea Fundamentală se menționează:

¹ Sfatul Țării. - 1991.- Nr.59.

² Monitorul Oficial al Republicii Moldova. - 1994.- Nr.1.

“(1) Proprietatea este publică și privată. Ea se constituie din bunuri materiale și intelectuale.

(2) Proprietatea nu poate fi folosită în detrimentul drepturilor, libertăților și demnității omului.

(3) Piața, libera inițiativă economică, concurența loială sunt factorii de bază ai economiei”.

La art.46 “Dreptul la proprietatea privată și protecția acesteia” din Legea Supremă a țării e fixat:

“(1) Dreptul la proprietate privată, precum și creanțele asupra statului, sunt garantate.

(2) Nimeni nu poate fi expropriat decât pentru o cauză de utilitate publică, stabilită potrivit legii, cu dreaptă și prealabilă despăgubire.

(3) Averele dobândite licit nu poate fi confiscată. Caracterul licit al dobândirii se prezumă.

(4) Bunurile destinate, folosite sau rezultate din infracțiuni ori contravenții pot fi confiscate numai în condițiile legii.

(5) Dreptul de proprietate privată obligă la respectarea sarcinilor privind protecția mediului înconjurător și asigurarea bunei vecinătăți, precum și la respectarea celorlalte sarcini care, potrivit legii, revin proprietarului.

(6) Dreptul la moștenire a proprietății private este garantat”.

La art.126 “Economia” din Constituția Republicii Moldova e specificat, printre altele:

“(1) Economia Republicii Moldova este economie de piață, de orientare socială, bazată pe proprietatea privată și pe proprietatea publică, antrenate în concurență liberă.

(2) Statul trebuie să asigure:

a) reglementarea activității economice și administrarea proprietății publice ce-i aparține în condițiile legii...”

Art.127 al Legii Fundamentale – “Proprietatea” – proclamă:

“(1) Statul ocrotește proprietatea.

(2) Statul garantează realizarea dreptului de proprietate în formele solicitate de titular, dacă acestea nu vin în contradicție cu interesele societății.

(3) Proprietatea publică aparține statului sau unităților administrativ-teritoriale.

(4) Bogățiile de orice natură ale subsolului, spațiul aerian, apele și pădurile folosite în interes public, resursele naturale ale zonei economice și ale platoului continental, căile de comunicație, precum și alte bunuri stabilite de lege, fac obiectul exclusiv al proprietății publice”.

În fine, la art.128 “Proprietatea cetățenilor străini și a apatrizilor” din Constituția Republicii Moldova se prevede:

“(1) În Republica Moldova este ocrotită proprietatea altor state, a organizațiilor internaționale, a cetățenilor străini și a apatrizilor.

(2) Modul și condițiile de exercitare a dreptului de proprietate al persoanelor fizice și juridice străine, precum și al apatrizilor, pe teritoriul Republicii Moldova sunt reglementate prin lege”.

Consfințirea constituțională a celor două tipuri de proprietate – proprietatea publică și proprietatea privată – a eliminat prevederea din Legea Republicii Moldova cu privire la proprietate, conform căreia proprietatea colectivă, inclusiv colhoznică, ar fi un tip distinct de proprietate. Această prevedere a fost exclusă din motivul că în art.2 din Titlul VII al Constituției Republicii Moldova se spune:

“Legile și celelalte acte normative rămân în vigoare în măsura în care nu contravin prezentei Constituții”.

Deci, ca urmare a supremației Legii Fundamentale în raport cu Legea Republicii Moldova cu privire la proprietate, putem concluziona că *în Republica Moldova există două tipuri (forme) de proprietate: privată și publică*.

Formele de proprietate nu sunt noțiuni juridice, ci economice, sinonime ale apropriațiunii private și publice. Anume în această calitate se vorbește despre ele în Constituție.

Formele (tipurile) de proprietate nu trebuie confundate cu formele organizatorice în care poate să apară proprietatea. Despre acestea din urmă se vorbește în art.3 al Legii cu privire la proprietate, care le enumeră ca fiind: individuală; familială; cooperatistă; a societății pe acțiuni; a societăților economice; a întreprinderii și instituției de stat, municipală; a organizațiilor și mișcărilor obștești; a organizațiilor religioase; mixtă, inclusiv cu participarea cetățenilor și a persoanelor juridice din alte state etc.

Egalitatea tuturor formelor (tipurilor) de proprietate semnifică nu numai ocrotire juridică egală, ci și egalitatea obiectelor dreptului de proprietate, cu excepția unor obiecte care se pot afla în proprietatea exclusivă a statului. Ocrotirea egală a celor două forme de proprietate presupune temeiuri și limite egale ale tragerii la răspundere de orice fel, inclusiv penală, pentru atingerea adusă proprietății, indiferent de forma acesteia.

O dată cu adoptarea Codului civil al Republicii Moldova, cadrul legislativ al reglementării problemelor legate de dreptul de proprietate a devenit mult mai precis și mai evoluat, conferind integralitate corolarului unității conceptuale și tehnico-juridice a întregii noastre legislații privind proprietatea.

Astfel, în conformitate cu alin.(1) art.315 CC RM, proprietarul are drept de posesiune, de folosință și de dispoziție asupra bunului.

Putem observa că în această dispoziție legală cel de-al treilea atribut al proprietarului nu mai este denumit ca în art.1 al Legii cu privire la proprietate

(“administrare”), ci “dispoziție”. Această modificare de ordin terminologic este benefică, astfel înlăturându-se confuzia între unul dintre atributele proprietarului, pe de o parte, și dreptul de administrare al instituțiilor de drept public asupra bunurilor proprietate publică, pe de altă parte. Ultimul poate fi privit ca drept real principal derivat din dreptul de proprietate publică. La rândul său, conținutul juridic al acestui drept real de administrare cuprinde, printre altele, și sensul de dispoziție materială.

În general, putem specifica faptul că titularul proprietății poate exercita următoarele atribute ale proprietății: dreptul de posesiune (prerogativa proprietarului de a stăpâni în fapt, indirect sau nemijlocit, bunul în interes propriu), dreptul de folosință (capacitatea proprietarului de a utiliza bunul în propriul său interes, dobândind în proprietate venituri și servicii pe care le poate obține de la utilizarea acestuia), dreptul de dispoziție (puterea proprietarului de a înstrăina bunul sau de a constitui asupra lui drepturi reale în favoarea altuia, precum și de a consuma sau a distruge, fie și fără folos, bunul ce-i aparține).

Posesiunea este un atribut important al dreptului de proprietate, întrucât ea constituie “mijlocul indispensabil fiecărui proprietar pentru a realiza scopul său, adică utilizarea economică a proprietății sale”.¹ Atributul de folosință, ca și cel de posesiune, poate fi detașat din conținutul juridic al dreptului de proprietate prin constituirea unor drepturi reale (de exemplu, a dreptului de uzufruct, de uz, de superficie etc.), fără ca titularul dreptului de proprietate să-și piardă calitatea sa de proprietar. În contrast, o dată ce proprietarul își pierde atributul de dispoziție, el pierde *de facto* și *de iure* însăși calitatea de proprietar. Numai proprietarul poate avea atributul dispoziției. În virtutea acestui fapt, el este unica persoană care poate dispune de bunul ce-i alcătuiește obiectul dreptului de proprietate. Dispoziția se poate manifesta fie sub aspect material – prin consum sau distrugere (cu excepția cazurilor interzise prin lege), fie sub aspect juridic – prin înstrăinare.

Potrivit alin.(2) art.315 CC RM, dreptul de proprietate este perpetuu.

Perpetuitatea dreptului de proprietate presupune, în primul rând, că dreptul de proprietate durează în timp, cât există bunul, iar, în al doilea rând, că dreptul de proprietate nu se stinge prin neuz.²

Cu privire la cea de-a doua fațetă a caracterului perpetuu al dreptului de proprietate, este necesar a preciza că, deși dreptul de proprietate nu se pierde niciodată prin neuz, în schimb, dreptul de proprietate poate fi dobândit prin uzucaziune (conform art.332-336 CC RM). În această ultimă ipoteză, vechiul pro-

¹ D.Gherasim. Teoria generală a posesiei în dreptul român. - București: Editura Academiei, 1986, p.20.

² Vezi: E.Safta-Romano. Dreptul de proprietate privată și publică în România. - Iași: Graphix, 1993, p.22.

prietar își pierde dreptul, iar posesorul nou devine proprietar asupra bunului în cazul în care posesiunea sa întrunește condițiile legale cerute.

Conform alin.(1) art.316 CC RM, proprietatea este, în condițiile legii, inviolabilă.

În alți termeni, dreptul de proprietate nu poate fi încălcat de nimeni. Această cerință prohibitivă se impune cu aceeași forță și statului. Totuși, ea cunoaște două abateri de la regulă:

1) conform alin.(2) art.316 CC RM, bunurile aflate în proprietate privată pot fi expropriate, în condițiile legii, numai pentru o cauză de utilitate publică pentru o dreaptă și prealabilă despăgubire;

2) potrivit alin.(3) art.316 CC RM, pentru lucrări de interes general, autoritatea publică poate folosi solul oricărei proprietăți imobiliare cu obligația de a despăgubi proprietarul pentru daunele aduse solului, plantațiilor sau construcțiilor, precum și pentru alte daune imputabile ei.

Într-un alt context, trebuie de menționat că dreptul de proprietate, ca orice drept real, are un caracter absolut, fiind opozabil tuturor (*erga omnes*). Într-adevăr, dreptul de proprietate este absolut, întrucât este recunoscut titularului său în raporturile acestuia cu toți ceilalți membri ai societății, care au obligația corelativă să se abțină să facă ceva prin care s-ar încălca acest drept. De aceea, de fiecare dată când bunul, aflat în proprietatea unei persoane, ajunge în posesia nelegitimă a altcuiva, proprietarul are dreptul să-și revendice bunul apelând la mijloacele dreptului civil.

În sfârșit, cu privire la caracterele dreptului de proprietate, în literatura de specialitate se mai susține că dreptul de proprietate este un drept exclusiv. După P.C. Vlahide, caracterul exclusiv al dreptului de proprietate se manifestă în aceea că proprietarul este singurul care poate dispune de substanța obiectului dreptului său, putând-o consuma sau desființând-o fizic, cu excepția cazurilor când distrugerea bunului este interzisă prin lege.¹

O asemenea excepție este stabilită în Legea privind ocrotirea monumentelor, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 22.06.1993². Potrivit art.14 al acestei legi, deținătorii cu orice titlu juridic, ce posedă, folosesc sau păstrează monumente cu valoare istorică, artistică sau științifică, luate la evidență sau înscrise în Registrul monumentelor, sunt obligați să respecte prevederile prezentei legi, condiție ce se include în actele de proprietate, de cumpărare-vânzare sau de închiriere.

Această prevedere legală ține să dezvolte conținutul dispoziției alin.(3) art.315 CC RM: “Dreptul de proprietate poate fi limitat prin lege sau de drepturile unui terț”.

¹ Vezi: P.C. Vlahide. Repetiția principiilor de drept civil. Vol.I. - București: Europa Nova, 1994, p.90.

² Monitorul Parlamentului Republicii Moldova. - 1991.- Nr.1.

Iată de ce, distrugerea sau deteriorarea intenționată a monumentelor de istorie și cultură, chiar dacă aceste monumente se află în proprietatea privată a făptuitorului, trebuie calificată în corespundere cu art.221 CP RM.

Pe de altă parte, limitarea dreptului de proprietate de drepturile unui terț poate rezulta, de exemplu, din dreptul de vecinătate. Astfel, potrivit art.337 CC RM, proprietarii terenurilor vecine sau ai altor bunuri imobile învecinate, pe lângă respectarea drepturilor și obligațiilor prevăzute de lege, trebuie să se respecte reciproc.

Ținându-se seama de importanța conținutului juridic și a caracterelor dreptului de proprietate, acesta a fost definit în literatura de specialitate.

De exemplu, autorii francezi A.Colin și H.Capitant consideră că dreptul de proprietate este “dreptul de a se folosi de un lucru și de a scoate din el toată utilitatea pe care el este susceptibil s-o procure în chip exclusiv și perpetuu”.¹ În mod regretabil, în această definiție nu este menționat dreptul de posesiune ca atribut al proprietarului. Or, proprietarul are dreptul de a poseda bunul ce formează obiectul dreptului de proprietate, adică *jus possessionis*, care nu se confundă cu *jus possidendi*, ce aparține posesorului. Dreptul de folosință nu absoarbe dreptul de posesiune, mai ales că sunt posibile (ce-i drept, mai rar) și situații când folosința bunului este cu puțință și fără a poseda acel bun.²

Abordând o mai mare precizie, Ion P. Filipescu propune următoarea definiție a noțiunii dreptului de proprietate: “Dreptul de proprietate este acel drept real care conferă titularului dreptul de a întrebuința lucrul potrivit naturii ori destinației sale, de a-l folosi și de-a dispune de el, în mod exclusiv și perpetuu, în cadrul și cu respectarea dispozițiilor legale”.³

Și mai explicit este Liviu Pop, care descrie dreptul de proprietate ca fiind “acel drept real care conferă titularului atributele de posesie, folosință și dispoziție asupra unui bun, atribute pe care numai el le poate exercita în plenitudinea lor, în putere proprie și în interesul său propriu, cu respectarea normelor juridice în vigoare”.⁴

În acest context, este oportun a menționa că în dreptul roman se făcea clasificarea felurilor de furt, distingându-se, de exemplu, între furtul bunului însuși (*furtum ipsius rei*), furtul folosinței (*furtum usus*) și furtul posesiunii (*furtum*

¹ A.Colin, H.Capitant. Curs elementar de drept civil francez. Vol.I. - București: Imprimeria Centrală, 1940, p.926.

² Din același motiv – caracter incomplet – nu putem sprijini nici definiția noțiunii dreptului de proprietate, propusă de V.A. Cetvernin: “dreptul natural și inalienabil al fiecăruia de a fi subiect al proprietății, de a folosi neîngrădit bunurile sale”. - Vezi: Конституция Российской Федерации. Проблемный комментарий / Под ред. В.А. Четвернина. - Москва, 1997, p.234.

³ I.P. Filipescu. Drept civil. Dreptul de proprietate și alte drepturi reale, p.83.

⁴ L.Pop. Dreptul de proprietate și dezmembrămintele sale, p.35-36.

possessionis). Prima ipoteză se atestă atunci, când o persoană ar fi luat bunul altuia cu intenția de a se comporta ca proprietar al bunului ce nu-i aparține. Furtul folosinței era confirmat în situația în care bunul altuia era folosit fără vreun drept (de exemplu, de către depozitarul care folosea un bun al deponentului, pe care îl avea în păstrare). În fine, însuși proprietarul săvârșea furtul posesiunii asupra propriului bun (de exemplu, debitorul își relua bunul lăsat ca garanție creditorilor săi, înainte de momentul stingerii datoriilor față de aceștia).

Într-o altă ordine de idei, deși nu punem nici pentru o clipă la îndoială egalitatea celor două tipuri de proprietate – proprietatea privată și proprietatea publică – nu putem trece cu vederea avantajele proprietății private ca instrument și stimul economic, ca garanție a libertății individuale și familiale, ca izvor de bogăție, prosperitate și bunăstare socială.

În acest sens, V.S. Nerseseanț consemnează pe bună dreptate: “Progresul istoric al libertății și al dreptului denotă că formarea și dezvoltarea persoanei libere și independente este legată, în mod necesar, de recunoașterea omului ca proprietar al mijloacelor de producție. Proprietatea este nu pur și simplu una dintre formele și direcțiile de exprimare a libertăților și drepturilor omului, ci constituie în genere un fundament civilizat pentru libertate și drept”.¹

Pe bună dreptate, demnitatea persoanei umane, în lumina moralei creștine, cere ca fiecare om să aibă un domeniu de dispoziție asupra unor bunuri. Această dispoziție garantată de societate este dreptul de proprietate. Sistemul economic, care se bazează pe proprietatea privată asupra mijloacelor de producție, s-a dovedit a fi cel mai eficient. Proprietatea privată, fiind fundamentul bunăstării sociale, oferă fiecărei persoane posibilitatea de a avea acces la resursele necesare existenței sale. Proprietatea are o dimensiune individuală și una socială, fiind o premisă a libertății persoanei și un obstacol în calea concentrării și centralizării puterii economice și politice. Totodată, proprietatea are o dimensiune economică exprimată prin interesul personal, autonomia decizională și ideea de competiție. De aceea, proprietatea privată trebuie garantată de stat în scopul de a limita autoritatea instituțiilor publice exercitată asupra persoanei și de a armoniza interesele individuale cu cele comunitare.

Fiind, prin excelență, un mod de realizare a unei puteri umane asupra bogățiilor, proprietatea a format obiectul unor controverse îndelungate și aprigi în mediile juridice, economice, politice, filosofice și religioase. Încă din cele mai vechi timpuri, unii văd în proprietate, în special în proprietatea privată, fundamentul bunăstării și al libertății (Aristotel, Auguste Comte, Stuart Mill ș.a.). Alții privesc bogăția exclusiv ca pe o cauză de discordii, violențe și depravări, ca pe o sursă de injustiție și suferințe (Platon, Thomas Morus, P.-J. Proudhon etc.).

¹ В.С. Нерсисянц. Философия права. - Москва, 1997, p.28.

Pentru început, este util a prezenta, în calitate de repere opuse, două idei cu privire la proprietate. Prima, exprimată într-o formă laconică și clară: "Proprietatea este un furt" aparține lui P.-J. Proudhon, unul dintre teoreticienii anarhismului.¹ Cea de-a doua idee a fost prezentată într-o manieră foarte reușită de către filosoful rus I.A. Iliin: "A avea proprietate privată și autonomie economică ce derivă din ea este un mare bine. Cu cât mai puțini oameni sunt lipsiți de acest bine, cu atât este mai benefic. Cu cât mai mulți oameni sunt depărtați de proprietate, cu atât mai injustă este orânduirea socială, cu atât mai puțin viabil este statul".²

Ar fi prea simplist să considerăm că prima idee este într-un totuș greșită și că cea de-a doua constituie un adevăr incontestabil. Într-un fel, atât primul, cât și cel de-al doilea autor, au anumită dreptate, dar și se înșală totodată.

La o primă analiză, P.-J. Proudhon stigmatizează de fapt nu proprietatea însăși, ci furtul ei, adică furtul bunului stăpânit de proprietar. Bineînțeles, a fura ceva nu este bine. Dar, pentru a fura ceva trebuie să existe acel "ceva". Atunci cine și în ce scop a creat prima oară ceea ce a considerat că-i aparține, pentru ca ulterior altcineva să poată fura acel "ceva", pentru a-l trece în "proprietatea" sa? În teoria lui P.-J. Proudhon această întrebare rămâne fără răspuns.

Încercând să dăm răspuns la această întrebare, considerăm că dacă o persoană creează prin muncă proprie un bun, acest proces nu poate fi numit furt. Or, bunul dat aparține creatorului, neputând fi în proprietatea altcuiva. Cel care l-a creat poate întrebuința bunul la propria discreție. Și nimeni altul nu poate fi investit cu un asemenea drept, fără consimțământul celui ce a creat bunul. De aceea, în mare măsură, nu furtul, ci efortul uman real, intelectul, moralitatea și munca omului creează proprietatea.

În context, este util a reproduce teza lui P.L. Lavrov, economist și filosof rus: "Peste tot, răul a rezultat din imposibilitatea de a restrânge, prin echitate, dezvoltarea egoismului. Aceasta chiar în sfera în care, la drept vorbind, nu s-ar putea în genere vorbi de echitate. Însușirea unor bunuri este necesară persoanei pentru dezvoltarea ei; pentru a-și asigura viitorul, persoana a constituit proprietatea. Dar altă persoană năzuiește de asemenea să se dezvolte. Și ea are nevoie de unul dintre bunurile care au fost îngrădite de prima persoană... Cum poate fi identificată aici o soluție echitabilă? Dacă însuși bunul ar avea demnitate personală, decizia i-ar aparține; însă el nu este o persoană, ci un bun".³

¹ П.-Ж. Прудон. Что такое собственность? Или Исследования о принципе права и власти. - Москва, 1998, p.24.

² И.А. Ильин. О частной собственности // Русская философия собственности (XVIII-XX вв.). - Санкт-Петербург, 1993, p.130.

³ П.Л. Лавров. Очерки вопросов практической философии // Русская философия собственности (XVIII-XX вв.), p.93.

Din această pledoarie se desprind *sui generis* două idei: *primo* – proprietatea este necesară în vederea asigurării viitorului, *secundo* – dar numai pentru proprietarul însuși, nu și pentru alții. Bunurile nu disting cui să servească și nici nu-i poartă în memorie pe cei care le-au creat. Aceste sentimente sunt specifice numai persoanei. Dar ceea ce este inechitabil, este totodată imoral, deși poate fi util și plăcut persoanei. Luând ca temei acest criteriu moral, nu cel utilitar, P.-J. Proudhon ajunge a nega marea proprietate, proslăvind anarhia ca expresie a unei libertăți și echități depline. În același timp, autorul francez apără mica proprietate și proprietatea socializată.

De aceea, în ultimă analiză, proprietatea, de felul ei, nu poartă nici o încărcătură de bine sau de rău. Sarcina proprietății este de a ajuta persoana să se asigure cu mijloace necesare existenței, să-și orânduiască în chip rațional gospodăria, să-și garanteze bunăstarea viitoare. Moralitatea acestora le inoculează numai persoana însăși. Iată de ce proprietarul, chiar și unul latifundier, nu este neapărat un parazit și un exploatator. Până la urmă, răul și binele sunt în fiecare dintre noi, nu în proprietate.

Atunci când este abordată problema dreptului de proprietate, prioritate trebuie să i se acorde persoanei ca titulară a unor drepturi civile. Dacă proprietatea cetățeanului nu este apărată împotriva unor intervenții străine, nu putem vorbi nici despre existența efectivă a societății civile.

Or, în societatea civilă proprietatea îndeplinește câteva funcții importante.

În primul rând, ea evoluează în calitate de suport material-energetic al persoanei, constituind ca și cum o continuare spațială a tegumentelor ei.

În al doilea rând, proprietatea, avem în vedere proprietatea intelectuală, îndeplinește rolul unei mărci de fabrică (dintr-un anumit punct de vedere), mărturisind despre răspunderea persoanei pentru creația spiritului ei, prin aceasta continuându-și și menținându-și viața în cadrul temporal istoric.

În al treilea rând, proprietatea se caracterizează printr-o semnificativă funcție social-comunicativă. Ea materializează carcasa spirituală a civilizației, immortalizează în ochii oamenilor plăsmuirea ei imaginară, prin aceasta unind strâns pe cei dispersați în spații și în timp. Proprietatea fixează tradițiile istorice, identitatea culturală și, prin aceasta, asigură multiculturalitatea și evoluția progresivă a umanității.

În sfârșit, într-o societate civilă, tocmai datorită proprietății noviațiile sunt fixate și obțin statut de tradiție, fiind transmise din generație în generație.

Abordarea problemei privind apărarea penală a proprietății într-un context mai larg – al apărării penale a patrimoniului – se impune cu necesitate și nu are decât să faciliteze înțelegerea corectă a semnificației noțiunii de patrimoniu ca valoare socială. Dar înainte de a cerceta problema, să vedem cum este înțeleasă noțiunea de proprietate în literatura de specialitate.

Potrivit unei opinii, proprietatea este raportul social concretizat într-un înscris privind dreptul efectiv al unei persoane asupra unor bunuri economice create sau existente în societate.¹

Noțiunea de proprietate este concepută și în felul următor: “Aparținerea mijloacelor de producție și a produselor unor persoane determinate – privite individual sau colectiv – în anumite condiții istorice, care reflectă tipul concret de proprietate”.²

La această poziție aderă și alți autori, care însă adaugă: “Proprietatea constituie și relațiile economice între oameni cu privire la aparținerea, partajul și redistribuirea obiectelor proprietății”.³

În fine, este propusă și o definiție mai largă a noțiunii vizate: “Proprietate înseamnă starea de aparținere a valorilor materiale și spirituale, precum și a mijloacelor bănești anumitor persoane; dreptul juridic asupra unei asemenea proprietăți. De asemenea, proprietatea constituie relațiile economice între oameni cu privire la aparținerea, partajul și redistribuirea obiectelor proprietății”.⁴

Aceiași autori înțeleg prin relații de proprietate “relațiile dintre oameni, organizații, care derivă din drepturile asupra obiectelor proprietății și care sunt legate de utilizarea obiectelor proprietății, de trecerea proprietății din unele mâini în altele, de partajarea proprietății și de apariția noilor drepturi de proprietate”.⁵

Sintetizând, putem menționa că noțiunea de proprietate este înțeleasă fie în accepțiune economică (în calitate de relații (raporturi) sociale de proprietate), fie în accepțiune juridică (în calitate de drept de proprietate). Observăm, de asemenea, că relațiile sociale de proprietate se referă la apropierea bunurilor, a obiectelor dreptului de proprietate, care sunt fie mijloace de producție, fie produse ale activității omului. În fine, un element important este că esența acestor relații se exprimă în starea de aparținere a bunurilor unor persoane fizice sau juridice.

După această clarificare, este oportun să determinăm în cele ce urmează: sub care dintre accepțiunile sale proprietatea este apărută de legea penală împotriva infracțiunilor? Aceasta pentru că în dreptul penal al Republicii Moldova, până la adoptarea noii legislații penale, în calitate de obiect juridic generic al grupului analizat de infracțiuni a fost recunoscută proprietatea, și nu patrimoniul. De asemenea, în legea penală română, în perioada aplicării Codului penal al lui Alexandru Ioan Cuza, grupul respectiv de infracțiuni a fost cunoscut sub denumirea “Crime și delikte în contra proprietății”.

¹ Vezi: Dicționar de economie. - București: Editura Economică, 1999, p.376.

² Большой юридический словарь / Под ред. А.Я. Сухарева, В.Д. Зорькина, В.Е. Крутских, p.634.

³ Экономическая энциклопедия / Под ред. Л.И. Абалкина. - Москва: Экономика, 1999, p.736.

⁴ Л.Лозовский, Б.Райзберг. Словарь по экономике и праву, p.443.

⁵ Ibidem, p.344.

Aceste argumente de ordin juridico-istoric sunt suplimentate și de considerente de altă natură: stabilind rolul proprietății în calitate de obiect al apărării penale, vom putea stabili legătura dintre noțiunile de proprietate și de patrimoniu, sub aspectul lor de valori sociale protejate penalicește.

În doctrina penală au fost exprimate păreri dintre cele mai diverse cu privire la proprietate ca obiect al ocrotirii penale.

De exemplu, T.L. Sergheeva¹ și G.A. Krigher² consideră că acest obiect îl formează relațiile sociale de proprietate și sistemul de repartizare a bunurilor materiale.

Analizând critic această viziune, putem menționa aici opinia lui N.A. Berdeaev, potrivit căreia teoria marxistă a plusvalorii “s-a transformat într-o declamare a moralei revoluționare împotriva sclerațiilor exploataatori”, deoarece pune repartizarea mai presus decât producerea.³ Ca urmare, adevărata libertate de dezvoltare a forțelor de producție, de diversitate economică și de concurență sănătoasă este substituită prin lozinci moralist-subiective și revoluționar-clasiale (egalitate, echitate, libertate etc.). Aceste simboluri devin ca și cum mai importante decât oportunitatea economică și logica gospodăririi.

Adresându-se promotorilor populismului consumist, apologeților statului social, același autor specifică: “Față de viață aveți o atitudine consumistă, iar nu de producător ... Vă imaginați raiul social ca pe un consum la maximum și un nivel de producere la minimum”.⁴

Autorii A.A. Pinaev și E.S. Tenciov percep proprietatea – obiect al apărării penale – ca fiind formată din relații economice de proprietate, deși fiecare în felul său: primul – ca “relații sociale, care se stabilesc în procesul de producere a bunurilor și de repartizare a produselor muncii”⁵; al doilea – ca relații social-economice cuprinse într-un sistem integral de relații de apropiere a entităților materiale în sfera producerii, repartizării și consumului. Conținutul de esență al proprietății îl formează apropierea entităților patrimoniale în procesul de producere, repartizare și consum. În plan structural, o asemenea apropiere poate fi dezvăluită prin noțiunile “posesiune”, “dispoziție” și “folosință”.⁶

¹ Vezi: Т.Л. Сергеева. Уголовно-правовая охрана социалистической собственности в СССР. - Москва, 1954, p.15-16.

² Vezi: Г.А. Кригер. Квалификация хищения социалистического имущества. - Москва, 1971, p.29-30.

³ Vezi: Н.А. Бердяев. Философия неравенства // Русская философия собственности (XVIII-XX вв.), p.290-292.

⁴ Ibidem, p.293.

⁵ А.А. Пинаев. Уголовно-правовая борьба с хищениями. - Харьков: Вища школа, 1975, p.13; Э.С. Тенчов. Квалификация преступлений против собственности. - Иваново: Ивановский университет, 1981, p.5.

⁶ Vezi: Э.С. Тенчов. Уголовно-правовая охрана социалистической собственности: Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора юридических наук. - Москва, 1989, p.13.

Observăm că, deși în viziunea acestor doi autori accentele s-au schimbat (în sens pozitiv) față de teza lui T.L. Sergheeva și a lui G.A. Krigher, totuși nu toate afirmațiile lor pot fi acceptate. În special, apropierea bunurilor în procesul de consum nu poate fi echivalată exclusiv cu exercitarea de către proprietar a atributului de folosință. În acest caz, putem vorbi mai degrabă despre exercitarea atributului de dispoziție. În context, Liviu Pop menționează: “Atributul de dispoziție este alcătuit din dreptul de dispoziție materială și dreptul de dispoziție juridică. Dreptul de dispoziție materială este posibilitatea proprietarului de a dispune de substanța bunului, adică de a-l transforma, consuma (sublinierea ne aparține – *n.a.*) sau distruge, cu respectarea reglementărilor în vigoare. Dispoziția juridică se concretizează în posibilitatea proprietarului de a înstrăina dreptul de proprietate, cu titlu oneros sau gratuit, prin acte între vii sau mortis causa, și de a-l greva cu drepturi reale derivate, principale sau accesorii, în favoarea altor persoane, cu respectarea regimului juridic stabilit de lege”.¹

Considerând că apropierea bunurilor în procesul de repartizare poate fi echivalată cu exercitarea de către proprietar a atributului de dispoziție, E.S. Tenciov nu greșește, însă doar în parte, deoarece din explicația lui Liviu Pop e lesne a observa că dispoziția juridică, aferentă repartizării, nu este decât o latură a dreptului de dispoziție, ca atribut al proprietarului, și nu-i epuizează substanța.

Pe de altă parte, atât A.A. Pinaev, cât și E.S. Tenciov, deși promovează în mod evident concepția proprietății prin prisma economiei politice, nu o fac consecvent, uitând să nominalizeze una dintre etapele ciclului de producție, și anume – schimbul de bunuri. În această privință, I.S. Sirota se dovedește a fi mai consecvent. El definește în felul următor obiectul apărării penale analizat: “ansamblu de relații de producție, care includ relațiile cu privire la producerea, repartizarea, schimbul și consumul bunurilor materiale”.²

Un punct de vedere asemănător a fost susținut de E.A. Frolov, care consideră că, în temeiul percepției proprietății ca pe o relație economică și, totodată, ca pe un raport juridic civil, luând în seamă și sarcinile apărării ei, putem conchide că, sub aspect juridico-penal, proprietatea trebuie înțeleasă ca stare de apartenență a valorilor materiale, stare privită ca rezultat al producției anterioare și ca premisă a producției ulterioare.³

În același făgaș, V.A. Vladimirov și Iu.I. Leapunov au echivalat proprietatea cu baza economică a societății, adică cu relațiile de producție care exprimă “sta-

¹ L.Pop. Dreptul de proprietate și dezmembrămintele sale, p.36.

² И.С. Сирота. Преступления против социалистической собственности и борьба с ними. – Воронеж: Воронежский университет, 1968, p.14.

³ Vezi: E.A. Фролов. Объект уголовно-правовой охраны и общие понятия хищения социалистического имущества // Ученые труды Свердловского юридического института. - Вып.9, 1969, p.66-117.

rea de distribuire a entităților materiale, cu alte cuvinte – starea de apartenență a mijloacelor de producție și a produselor muncii statului, a cooperativelor și a altor organizații obștești. Conținutul proprietății, privită drept categorie economică, îl formează relațiile sociale faptice de posesiune, folosință și dispoziție. Fiind reglementate de normele juridice, aceste relații obțin o formă juridică și sunt mediate în plan juridic ca atribute ale proprietarului sau ale posesorului legitim”.¹

Sprijinind în fond opiniile nominalizate mai sus, autorii A.A. Piontkovski² și P.T. Nekipelov³ propun o formulă foarte laconică a noțiunii de proprietate privită sub aspect juridico-penal: “relațiile economice de producție”.

În urma prezentării acestor concepții, devine evident că o caracterizare a proprietății ca fiind totalitatea relațiilor de producție este excesiv de largă și inadmisibil de confuză, deoarece nu permite a determina obiectul apărării penale într-un mod în care ar fi sesizabil specificul modificărilor socialmente periculoase, generate prin atingerea infracțională adusă proprietății ca valoare socială.

Trebuie de menționat că, în contextul evoluției istorice, producția apare ca un proces social de activitate umană. În cel mai general mod noțiunea de producție poate fi înțeleasă în felul următor: activitatea oamenilor având ca scop crearea valorilor de consum.

În procesul de producție, oamenii însușesc resursele naturii care le sunt necesare pentru a-și satisface nevoile și pentru a-și dezvolta aptitudinile. Aceasta are loc în cadrul comunicării oamenilor între ei. Iar reproducerea acestei activități constituie o condiție indispensabilă a vieții umane.

În analiza de față nu avem în vedere producția în general, ci producția socială, care se deosebește de simpla muncă și care este legată de reproducerea vieții umane pe calea muncii (nu pe calea nașterii).

Producția socială îl formează pe om ca pe un individ social. Procesul muncii, în cadrul căruia omul creează uneltele de muncă, le perfecționează, îl detașează din lumea naturală. Această detașare se explică, în mare măsură, prin faptul că în producția socială se deosebesc două laturi ale activității umane: în primul rând, este vorba de producția bunurilor de consum; în al doilea rând, se are în vedere producția de idei, legate de procesul de muncă indicat. Or, în sfera producției sociale dezvoltarea producției materiale este condiționată de sporirea producției de idei.

¹ В.А. Владимиров, Ю.И. Ляпунов. Ответственность за корыстные посягательства на социалистическую собственность. - Москва: Юридическая литература, 1986, p.10.

² Веzi: Курс советского уголовного права. Часть Особенная. Том IV / Под ред. А.А. Пионтковского. - Москва: Наука, 1970, p.312.

³ Веzi: П.Т. Некипелов. Советское уголовное законодательство в борьбе с хищениями собственности. - Москва, 1954, p.74.

De asemenea, este necesar a adăuga că, în evoluția istorică a omului, natura (lumea fizică înconjurătoare) constituie o condiție a vieții umane. Pe de altă parte, din perspectiva activității practice a omului, natura este o condiție posibilă, dar nu obligatorie, a activității lui. De felul ei, natura este “impasibilă” în raport cu ceea ce creează omul. Pentru ca natura să devină o condiție reală, în a cărei prezență să se deschidă posibilitățile pentru realizarea activismului uman, este necesară unealta de influențare asupra naturii. Un atare rol revine tocmai producției sociale.

Producția socială îi permite omului să obțină un produs, creat peste produsul necesar și prin cheltuire de muncă suplimentară. În condițiile unui spor demografic al populației și ale creșterii necesităților sociale, acest plusprodus dă posibilitate omului să-și satisfacă trebuințele socialmente imperioase și să-și dezvolte aptitudinile de a produce. Plusprodusul apare ca o sursă de venit, care, la rândul său, este un “generator” al producției. În cadrul procesului de producție, venitul este folosit ca mijloc de influențare asupra creșterii nivelului de utilizare a resurselor, asupra repartizării acestora între utilizatori. El evoluează și ca stimul în vederea realizării novațiilor. La rândul său, aceasta îi determină pe investitori să facă investiții, ceea ce duce la creșterea producției și la sporirea proporției de utilizare a brațelor de muncă. De apariția venitului este legată amplificarea domeniilor de cea mai mare perspectivă, precum și sporirea capacităților de producție.

Așadar, munca socială, legată de crearea valorilor de consum, constituie una dintre premisele existenței umane. Munca socială este procesul care se realizează între om și natură, proces determinat de însăși munca, obiectul muncii și mijlocul de muncă. În calitate de condiție necesară a muncii evoluează și relațiile sociale, economice sau de producție, datorită cărora este realizată munca. Procesul muncii condiționează orientarea, structura, interconexiunea verigilor sistemului de relații economice. La rândul lor, aceste relații apar ca factor de organizare în stabilirea unității și interacțiunii tuturor componentelor producției sociale, de dirijare a dezvoltării lor.

În contextul muncii sociale, relațiile economice apar ca factor de cooperare a eforturilor umane în procesul activității social utile. În afara relațiilor economice, procesul de creare sau de transformare a produselor naturii în funcție de trebuințele umane ar fi imposibil. În legătură cu aceasta, relațiile economice mai sunt numite “materiale” sau “de bază” în raport cu alte relații sociale. Dar, așa cum am constatat anterior, relațiile sociale nu pot fi materiale, nu pot avea corporalitate, fiind o abstracție, care reflectă laturile esențiale ale eforturilor necesare concertate ale oamenilor.

M.N. Perfiliev definește relațiile economice ca fiind “relații de producere, schimb, repartizare, consum productiv și de proprietate asupra forțelor de pro-

ducție și a produsului rezultat”.¹ În acest sens, considerăm că noțiunile “relațiile sociale economice” și “relațiile sociale de producție” au același conținut.

Totalitatea relațiilor de producție cuprinde, pe de o parte, latura statică a producției sociale, iar, pe de altă parte, latura dinamică a producției sociale. În alți termeni, ea cuprinde, în primul rând, starea de apartenență a bunurilor – statului, persoanelor fizice și juridice. De aceea, atunci când făptuitorul comite o infracțiune contra patrimoniului, victima (subiectul pasiv) este lipsită de posibilitatea de a poseda bunurile ce i-au fost furate, distruse etc., în același timp fiind lipsită de posibilitatea de a le repartiza, schimba, consuma sau de a le utiliza pentru producerea altor bunuri.

Cât privește privarea victimei de posibilitatea de a-și utiliza bunurile pentru producerea altora, I.I. Cicinskas menționează: “În plan istoric, proprietatea a apărut ca proprietate asupra mijloacelor de producție. O folosire mai îndelungată a bunurilor se atesta în cazul mijloacelor de producție (la început – doar în cazul uneltelor de muncă, iar o dată cu apariția agriculturii – și în cazul condițiilor și obiectelor muncii). În mod logic, proprietatea apare și atunci când are loc procesul de apropiere a obiectelor naturii, adică în cazul producției nemijlocite”.² Într-adevăr, în orice societate s-a acordat, se acordă și trebuie să se acorde o mare atenție relațiilor sociale cu privire la apartenența mijloacelor de producție și a obiectelor muncii. Cum sunt apropiate mijloacele și rezultatele producției, în interesele cui ele sunt utilizate – constituie chestiunea fundamentală în orice societate, de a cărei rezolvare depinde atât starea societății în ansamblu, cât și starea fiecărui membru al societății în parte. Reproducerea bunurilor este principala problemă vitală, mai ales în condițiile unor resurse naturale limitate.

Dacă latura statică a producției sociale se exprimă în proprietate, atunci ce exprimă latura dinamică a producției sociale? Considerăm că aceasta din urmă exprimă procesul de funcționare reală a relațiilor sociale de proprietate în diversele ramuri ale economiei naționale. De aceea, procesele, însoțite de utilizarea, reproducția și circuitul proprietății, trebuie raportate la sfera activității economice. Latura dinamică a relațiilor de producție, adică relațiile sociale economice privite în accepțiune îngustă, trebuie raportate, din punctul de vedere al dreptului penal, la obiectul juridic generic al infracțiunilor prevăzute în Capitolul X “Infracțiuni economice” din Partea Specială a Codului penal al Republicii Moldova.

Grupul relațiilor sociale de proprietate, deși diferit de grupul relațiilor sociale economice (privite *stricto sensu*), se află în strânsă legătură: orice activitate economică își pierde sensul, dacă la ea nu participă obiectele derivate (materiale) ale relațiilor sociale de proprietate. Aceste obiecte se află în continuă mișcare în

¹ М.Н. Перфильев. Общественные отношения. - Москва: ВИУ, 2001, p.152.

² Й.Й. Чичинкас. Собственность в системе экономических отношений. - Москва, 1986, p.20.

spațiu și timp, deseori fiind schimbați și titularii lor, adică subiectele dreptului de proprietate. Tocmai în această ipostază, proprietatea este supusă impactului mecanismului economic împreună cu toate pârghiile lui de politică financiară, fiscală, credită, vamală etc. a statului. Prin prisma relațiilor sociale economice, proprietatea se manifestă ca o premisă deosebit de importantă a instaurării unei economii de piață funcționale, ca o bază materială a transformării societății.

În acest sens, este important a reproduce un fragment din Decizia nr.103 din 31.10.1995 privind soluționarea recursului declarat împotriva Deciziei nr.15 din 06.02.1995, pronunțată de Curtea Constituțională a României: “Conceptul de economie națională este o categorie economică fundamentală, care desemnează ansamblul de resurse naturale și umane, de activități productive, de schimb și de servicii, constituite ca ramuri sau domenii de activitate economică, pe un anumit teritoriu național, ca rezultat al dezvoltării forțelor de producție și al diviziunii sociale a muncii, în cadrul granițelor unei țări.

Economia națională a unei țări este influențată de sistemul relațiilor de proprietate...”¹

Așadar, ca obiect al ocrotirii penale, proprietatea nu se confundă cu relațiile de producție (relațiile sociale economice *lato sensu*), nici cu relațiile sociale economice *stricto sensu*. Concepțiile autorilor, care exprimă un alt punct de vedere, sunt fie prea largi după conținut, neputând descoperi specificul afectării proprietății de diferite infracțiuni, fie se referă la un cu totul alt obiect juridic generic decât cel al infracțiunilor contra patrimoniului. În aceste circumstanțe, aplicarea concepțiilor menționate este imposibilă.

Dar în literatura de specialitate au fost formulate și alte concepții cu privire la proprietate ca obiect al apărării penale.

Astfel, J.Locke, reprezentantul școlii dreptului natural, a specificat că statul “doar reglează dreptul la proprietatea privată liberă și îl apără împotriva oricăror atingeri”².

Cercetând Codul penal rus din 1903³, care conținea și un titlu dedicat infracțiunilor patrimoniale, I.Ia. Foinițki consideră că obiectul acestora îl formează dreptul de proprietate (în volum deplin sau parțial).⁴

Într-o evoluție mai târzie, D.N. Rozenberg a afirmat: “Dreptul, în cazul dat dreptul patrimonial, caracterizează relația dintre oameni. Deci, în această cali-

¹ Monitorul Oficial al României. - 1995. - Nr.296.

² Arud: В.П. Шкредов. Метод исследования собственности в «Капитале» К. Маркса. - Москва, 1973, p.13.

³ Vezi: Уголовное Уложение 22 марта 1903 г. - Санкт-Петербург, 1904.

⁴ Vezi: И.Я. Фойницкий. Курс уголовного права. Часть Особенная. Посягательства личные и имущественные. - Санкт-Петербург, 1912, p.164, 166.

tate, el apare ca obiect juridic al infracțiunii, și nu ca obiect material al ei”.¹ În fond, același punct de vedere a fost exprimat de către alți autori sovietici.²

O variantă oarecum voalată a concepției despre proprietate a fost propusă de B.N. Borzenkov, care vede în proprietate relațiile ce se desfășoară în sfera de repartizare a bunurilor materiale, o latură importantă a cărora o constituie facultatea de a poseda, a folosi și a dispune de bunuri la propria discreție, asigurată prin lege fiecărui proprietar.³

La prima vedere, este corect să fie așa înțeleasă noțiunea de proprietate – ca obiect al apărării penale. Totuși, această corectitudine este aparentă. Fiind un drept subiectiv, dreptul de proprietate este un element structural al raportului juridic de proprietate; raportul juridic de orice tip, inclusiv raportul juridic de proprietate, este forma juridică a relațiilor sociale; deci, dreptul de proprietate, fiind o componentă derivată a relațiilor sociale, nu poate forma obiectul infracțiunii.

Un alt argument ar fi că dreptul de proprietate asupra bunului, care, de exemplu, a fost sustras, nu este anulat în urma săvârșirii sustragerii. Proprietarul poate să ceară în orice moment acest bun de la cel care i l-a sustras sau de la posesorul de rea-credință, adică dreptul de proprietate întotdeauna se menține după proprietar. Are dreptate N.I. Korjanski, când menționează că dreptul de proprietate nu poate fi sustras și este inalienabil, dacă nu există o manifestare corespunzătoare de voință a posesorului legitim.⁴ În plus, trebuie să ținem cont de faptul că “dreptul de proprietate nu se pierde prin neuz”.⁵

Așadar, relațiile sociale de proprietate au un caracter primar, iar dreptul de proprietate are un caracter derivat. În virtutea acestui fapt, relațiile sociale de proprietate constituie substanța, căreia infracțiunea îi aduce atingere ca asupra unui ultim reper.

În urma considerentelor prezentate, apare concluzia că reducerea volumului proprietății, ca obiect al apărării penale, la dreptul de proprietate în concepția,

¹ Д.Н. Розенберг. О понятии имущественных преступлений в советском уголовном праве (объект и предмет посягательства) // Ученые записки Харьковского юридического института. Вып. 3, 1948, p.71.

² Vezi, de exemplu: Б.С. Никифоров. Борьба с мошенническими посягательствами на социалистическую и личную собственность по советскому уголовному праву. - Москва, 1952, p.30; П.С. Матышевский. Ответственность за преступления против социалистической собственности. - Киев: Киевский университет, 1968, p.65; Уголовное право Украинской ССР на современном этапе. Часть Особенная / Под ред. А.А. Светлова и В.В. Сташиса. - Киев: Наукова думка, 1985, p.51.

³ Vezi: Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации / Под ред. В.И. Радченко. - Москва, 1996, p.240-241.

⁴ Vezi: Н.И. Коржанский. Объект и предмет уголовно-правовой охраны, p.25.

⁵ E.Safta-Romano. Dreptul de proprietate privată și publică în România, p.23.

potrivit căreia dreptul de proprietate este apărat prin mijloace penale, nu reflectă în nici un caz esența lucrurilor. Într-o astfel de abordare, subiectul investigației științifice analizează numai aspectele care se impun atenției prin caracteristicile izbitoare. Or, sarcina constă în a descoperi modificările de profunzime care se produc în realitatea socială datorită atingerilor aduse proprietății prin comiterea de infracțiuni. De aceea, nu poate fi determinat gradul prejudiciabil real al atingerilor infracționale aduse proprietății fără a se ține cont de rolul relațiilor sociale care sunt reglementate de dreptul obiectiv de proprietate. Cea mai eficientă și rațională cale de studiere a fenomenelor sociale, inclusiv a fenomenelor juridice, se desfășoară în două etape: 1) de la fenomenele, privite aposteriori spre esența lor social-economică; 2) de la esența lor social-economică, spre acea diversitate concretă de fenomene, de la care a început studierea. Cei care consideră dreptul de proprietate obiect al apărării penale parcurg, evident, numai prima etapă de studiere specificată.

Mai sus a fost demonstrat că dreptul subiectiv nu poate fi considerat obiect al apărării penale, principalul argument fiind: un element structural al relației sociale nu poate constitui, de sine stătător, obiectul infracțiunii. Tocmai de aceea, în calitatea sa de valoare socială, ocrotită de legea penală împotriva infracțiunilor, proprietatea trebuie analizată nu sub aspect juridic, ci sub aspect economic. Relațiile sociale economice, privite *lato sensu*, se manifestă prin intermediul bunurilor, dar nu se identifică cu acestea. De aceea, trebuie de subliniat că categoria “proprietate în accepțiune economică” este echivalentă cu categoria “relații sociale de proprietate”, cea de-a doua fiind o componentă a noțiunii mai largi – “relații sociale economice”.

“Proprietatea”, ca noțiune de sine stătătoare, se aplică pe larg în diverse ramuri, fiecare din aceste ramuri comunicând noțiunii respective trăsături particulare. În general, relațiile sociale de orice tip, cu atât mai mult relațiile sociale de proprietate, sunt atât de multilaterale, iar gradele și formele de conduită, care alcătuiesc conținutul lor, atât de variate, încât e pur și simplu imposibil a le cuprinde printr-un singur regim ramural. Diferitele manifestări ale aceleiași relații sociale reclamă intervenția diverselor ramuri de drept, care asigură reglementarea sub toate aspectele a relațiilor din societate. De asemenea, regimul juridic al relațiilor sociale de proprietate este stabilit de un șir întreg de ramuri de drept, cum ar fi: dreptul constituțional, care consacră pluralitatea tipurilor de proprietate, precum și garanțiile generale ale drepturilor proprietarului, jucând astfel rolul de punct de orientare pentru alte ramuri de drept; dreptul civil, care constituie nucleul în reglementarea juridică a relațiilor sociale de proprietate; dreptul administrativ; și, în cele din urmă, dreptul penal, care ocupă, în reglementarea relațiilor date, probabil ultimul loc, dar care nu este și cel mai puțin important loc.

Trebuie, totuși, de subliniat că în contextul prezentei lucrări ne-a preocupat noțiunea de proprietate sub aspectul apărării ei (a proprietății) prin mijloace

juridico-penale împotriva faptelor infracționale. În ce privește proprietatea ca obiect de reglementare juridică, aceasta depășește cadrul cercetării noastre. De aceea, nu putem agree poziția lui Grigore Râpeanu, care, în contextul definirii noțiunii de obiect al infracțiunii, menționează despre relațiile sociale reglementate de drept.¹ În cadrul Secțiunii I a Capitolului I al prezentei lucrări au fost prezentate suficiente argumente în favoarea diferențierii obiectului apărării penale de obiectul reglementării penale.

În cele ce urmează este necesar să determinăm: sub care dintre accepțiunile sale proprietatea formează obiectul protecției penale împotriva faptelor infracționale?

În sensul cel mai larg, proprietatea desemnează “stăpânirea deplină asupra unui bun”.² În înțelesul său concretizat, proprietatea este privită ca “bun material stăpânit, mai ales pământ (agricol) sau imobil, în baza unui drept recunoscut”.³ Așadar, chiar în plan lingvistic, categoria de proprietate este înțeleasă neunivoc.

Problema proprietății nu este nouă în știință. Aspectele legate de stăpânirea proprietății îi frământau pe oameni deja începând cu apariția noțiunii date. Încă gânditorii antici Aristotel și Cicero identificau proprietatea cu firea lăuntrică a omului, cu echitatea, cu afecțiunea firească manifestată de individ față de sine însuși.⁴ Platon și o serie de alți filosofi erau preocupați de chestiunile corelației existente între autoritate și proprietate, între interesele societății și interesele unor proprietari aparte; interacțiunea unor asemenea noțiuni ca “fericirea”, “armonia socială” și “proprietatea”.⁵

Etapă prevalentă în evoluția doctrinei filosofice cu privire la proprietate o constituie învățătura lui G.Hegel, ale cărei principale idei și-au găsit reflectare în lucrarea *Filosofia dreptului*. Definind esența proprietății, G.Hegel remarcă: “Rezonabilitatea proprietății se exprimă nu în aceea că este îndepărtată subiectivitatea evidentă a persoanei. Doar prin intermediul proprietății persoana evoluează în calitate de ființă cu rațiune”. Astfel, conform concepției hegeliene, fundamentul proprietății o constituie libertatea voinței persoanei de a poseda un anumit lucru: “Noțiunea de proprietate constă în aceea că persoana își plasează propria voință în lucru”. G.Hegel leagă proprietatea de libertatea, care formează

¹ Vezi: Gr.Râpeanu. Obiectul infracțiunii // Analele Universității București. Seria “Științe sociale”. Științe juridice. - 1965, p.47.

² Dicționarul explicativ al limbii române / Sub red. lui I.Coteanu, L.Seche, M.Seche. - București: Univers enciclopedic, 1998, p.859.

³ Ibidem.

⁴ Vezi: Аристотель. Сочинения, в четырех томах. Том I. - Москва, 1975, с.3; Цицерон. Диалоги о государстве, законах. - Москва, 1966, с.13.

⁵ Vezi: Платон. Государство. Том I. - Москва, 1968-1971, с.48; Гораций. О праве войны и мира. Том I. - Москва, 1956, с.364.

fenomenul persoanei, și consideră că conținutul proprietății îl determină “atitudinea voinței față de lucruri” ca “intrare nemijlocită în stăpânire”, “consumare” și “alienare”.¹ Proeminentul filosof acorda o importanță primordială proprietății ca bază a societății civile și a ordinii social-politice.

Analiza preceptului hegelian cu privire la proprietate probează faptul că o bună parte din ideile savantului amintit nu și-au pierdut actualitatea și pot servi în calitate de temelie metodologică în scopul dezvoltării percepției contemporane a problemei examinate atât în plan general-teoretic, cât și în cadrul unor ramuri de drept aparte. Sistemul lui G.Hegel poate fi folosit ca bază metodologică inițială și privitor la dreptul penal, atât la nivelul de concepții generale, cât și în procesul de apreciere a elementelor unor infracțiuni concrete contra patrimoniului.

În lumina celor menționate, prezintă interes dobândirea sau pierderea proprietății ca urmare a expirării unui termen anumit. “Consumarea, întrebuințarea sau oricare altă manifestare de voință” în raport cu lucrurile “se petrece în timp, vizavi de care obiectivitatea este prelungirea acestei manifestări. Fără aceasta, lucrul, fiind abandonat de către realitatea voinței și a stăpânirii, devine un lucru fără stăpân, de aceea eu pierd sau dobândesc proprietatea ca urmare a expirării unui termen anumit”. Durata acestui termen este condiționată de faptul că proprietarul încetează a mai socoti lucrul ca fiind al său, de vreme ce în cazul dat este necesară prelungirea manifestării de voință, “pe când aceasta se exprimă în consumare sau în păstrare”.²

Altă teză hegeliană, care are însemnătate pentru răspunderea penală pentru infracțiunile contra patrimoniului, este afirmația: “valoarea lucrului poate fi diferită în funcție de gradul de trebuință al acestuia”.³ Deoarece dreptul, în majoritatea cazurilor, nu ia în calcul dependența valorii bunurilor sustrase față de acele necesități, pe care ea era chemată să le satisfacă, este necesar a ridica problema despre necesitatea evidenței circumstanței numite în raport cu infracțiunile săvârșite împotriva tuturor modalităților de proprietate. Expresia pecuniară dezindividualizează bunurile sustrase și, prin aceasta, izolează, în mod artificial, obiectul material al infracțiunii de alte împrejurări importante ale ei.

Însemnătatea bunurilor pentru proprietar este determinată nu doar de calitățile interioare de consum ale acestora, dar și de condițiile concrete (de exemplu, gradul de integrare în procesul de producție sau în asigurarea activității vitale a oamenilor). Astfel, utilajul ambalat în scopul păstrării sale, pe de o parte, și același utilaj, inclus în ciclul de producție, pe de altă parte, au același preț nomi-

¹ Г.В.Ф. Гегель. Философия права. - Москва, 1990, p.101, 103, 110-111.

² Ibidem, p.120-121.

³ Ibidem, p.113.

nal, cu toate că utilajul folosit este, de obicei, mai ieftin. Însă, pentru proprietar va exista un prejudiciu mult mai mare în cazul pierderii mașinilor sau mecanismelor care deja funcționează realmente, decât a celor care se preconizează a fi lansate în procesul de producție. De asemenea, preparatele farmaceutice, care se găsesc la farmacie, în depozit ori într-o instituție medicală, pot avea valoare diferită. Evident, lipsa lor în momentul în care ele sunt necesare poate produce consecințe grave. Acest șir poate fi continuat la infinit. Iată de ce legislația penală trebuie să ocrotească, în mod consecvent și egal, toate modalitățile de proprietate, fără a face excepții în sensul agravării responsabilității în cazul în care victima (în calitate de persoană fizică) estimează prejudiciul material, care i-a fost pricinuit, ca fiind considerabil.

Dar să revenim de la concepția hegeliană asupra proprietății la legătura dintre categoriile “proprietate în accepțiune economică” și “relații sociale de proprietate”.

Autorului K.I. Sklovski îi aparține o frază extrem de importantă pentru perceperea esenței noțiunii de proprietate: “Primatul proprietății ... constă ... în faptul că anume proprietatea ... reprezintă cea mai deplină întruchipare a persoanei într-un bun”.¹

În trecutul nu prea îndepărtat, premisa principală, de la care pornea studiarea legităților de dezvoltare a fenomenelor sociale, o constituia ideea privitoare la caracterul de bază al producției și al metodei acesteia, în calitate de trăsătură primordială care caracterizează starea calitativă a realității sociale. Procesul de producție era privit ca o unitate a două contrarii: interacțiunea individ-natură (atitudinea omului față de natură) și interacțiunea oamenilor înșiși. Esența legăturilor dintre om și natură, totodată și a celor interumane a fost descrisă de K.Marx: “Oricare producție este o apropiere de către individ a obiectelor naturii în limitele unei forme sociale determinate și prin intermediul acesteia”.² Datorită acestui fapt, noțiunea doctrinară a proprietății a păstrat continuitatea istorică cu concepțiile presocialiste, precum și cu studiile filosofico-teoretice opuse celor marxiste. Cu toate acestea, la ora actuală ea este dezvoltată în jurul a două aspecte inițiale:

a) raportul dintre noțiunile “proprietate” și “drept de proprietate” și dintre categoriile economice și cele juridice de proprietate;

b) raportul dintre noțiunea de proprietate (ca relație a omului cu bunul), pe de o parte, și noțiunea de proprietate (ca relație interumană), pe de altă parte.

Conținutul primului aspect inițial a fost deja dezvoltat. De aceea, nu vom mai insista asupra lui.

¹ К.И. Скловский. Собственность в гражданском праве. - Ставрополь: Южно-Русское коммерческо-издательское товарищество, 1994, p.62.

² К.Маркс, Ф.Энгельс. Сочинения. Том IV. - Москва: Госполитиздат, 1955, p.133.

În ce privește cel de-al doilea aspect inițial, pot fi evidențiate două moduri de abordare a noțiunii de relație de proprietate. Pe de o parte, proprietatea poate fi privită ca relația omului cu bunul. În cazul dat, proprietatea evoluează ca legătura dintre categoriile “persoană” și “bun”, care se află în sfera de influență a unui regulator social deosebit – a dreptului. O astfel de percepere este foarte apropiată de conștiința juridică cotidiană și este pe deplin evidentă pentru înțelegerea banală. Proprietatea, ca relație a omului față de bun, oferă cea mai simplă și comodă schemă pentru conștiința umană. În literatura juridică, în privința noțiunii care desemnează această relație este utilizat termenul “elementară”. Se susține că fără existența relației elementare, adică fără existența relației dintre om și bun, nu poate fi concepută nici existența proprietății.¹ “Elementaritatea” noțiunii date dezvăluie destul de precis rolul și locul ei în sistemul de concepții științifice, reflectând simplitatea și caracterul primar al structurii sale. Despre caracterul primar se poate vorbi și în plan istoric. Noțiunea elementară de proprietate a fost prima în raport cu celelalte noțiuni de proprietate elaborate în timp.

Cel mai complet model filosofic-teoretic al noțiunii elementare de proprietate a fost propus de către G.Hegel în lucrarea *Filosofia dreptului*. În cuprinsul acesteia, noțiunea elementară de proprietate a jucat rolul de element de bază al înțelegerii esenței proprietății. Caracterul universal al teoriei hegeliene a condus la aceea că cercetările ulterioare ale savanților în aceeași direcție nu au putut evita repetările și imitățile directe, fără a trece de sistemul hegelian care include și noțiunea elementară de proprietate.

Datorită unui concurs de cauze, după *Filosofia dreptului* noțiunea elementară de proprietate începe a fi respinsă în cadrul instrumentarului teoretic. În perioada posthegeliană, această noțiune nu a mai beneficiat nicăieri de o utilizare la fel de largă și a jucat un rol mai degrabă auxiliar decât de sine stătător, cu toate că știința occidentală o pune și astăzi în uz.

Situația socială a suferit schimbări radicale. Convingerile metafizice pur teoretice au trecut pe planul doi, cedând locul problematicei social-economice. Dependența evoluției filosofiei, mai ales a filosofiei dreptului, de dinamica proceselor sociale s-a descoperit în mod clar în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. De asemenea, s-a produs o mutare a accentelor în concepțiile economice și juridice. Deși noțiunea elementară de proprietate continua să fie susținută într-un fel, a devenit clar că la baza noțiunii de proprietate pot figura construcții care rezultă din ideile vizând caracterul social al relațiilor interumane constituite pe baza relațiilor de proprietate asupra bunurilor materiale.

¹ Vezi: Гражданское право. Часть I / Под ред. Ю.К. Толстого, А.П. Сергеева. - Санкт-Петербург: Теис, 1996, с.292.

În aceasta se exprimă esența celui de-al doilea mod de abordare a relației de proprietate, diferit de primul în care proprietatea este văzută în calitate de relație socială.

Interpretarea socială, “intersubiectivă” a proprietății se găsește la o distanță mult mai mare de perceperea banală a fenomenelor economice și juridice, decât în cazul concepției “elementare”. Dar anume această interpretare ocupă, la ora actuală, locul dominant în sistemul concepțiilor juridice științifice. Autoritatea construcției respective este foarte mare, aceasta datorându-se faptului că premisele și bazele creării ei s-au cristalizat pe parcursul a mai mult de o sută de ani.

Deosebirea dintre noțiunea elementară a proprietății și noțiunea de proprietate ca relație socială este semnificativă. Fiecare sistem teoretic acordă preferință, într-un fel sau altul, uneia dintre aceste noțiuni. Noțiunea intersubiectivă este deja încetățenită în doctrinele majorității statelor est-europene, inclusiv a Republicii Moldova și a României. Însă, pentru a rezulta o imagine completă despre conținutul categoriei de proprietate, este foarte important a aprecia rolul, locul și potențialul noțiunii elementare în cadrul concepției cu privire la proprietate. Dezvăluirea corelației noțiunii elementare cu noțiunea intersubiectivă ne va permite să pătrundem mai eficient sensul teoriilor, concepțiilor, viziunilor privitoare la noțiunea de proprietate. Mai mult, aceasta ne va ajuta, cu certitudine, să clarificăm: care din aceste două noțiuni poate fi considerată mai reușită pentru a putea fi propusă ca entitate ce desemnează valoarea socială apărută împotriva infracțiunilor contra patrimoniului?

Dar, pentru a soluționa aceste probleme, este necesar a înțelege, în primul rând, ce reprezintă noțiunea elementară de proprietate. După cum s-a menționat, această noțiune avea vădită prioritate în sistemul filosofic al lui G.Hegel. Apropierea, ca plasare a voinței persoanei, subiectului într-un bun, ca dorință de a preface bunul în “bunul său propriu”, este una din notele caracteristice principale ale concepției hegeliene cu privire la proprietate. Într-adevăr, proprietatea este nu altceva decât libertatea de acțiune a cuiva asupra ceva. Din acest unghi, proprietatea apare ca o legătură între subiect și obiect, legătură care posedă anumite particularități. Aceste particularități reprezintă, în fapt, distincția subiectivă dintre ceea ce este al meu și ceea ce este al tău. Iar proprietatea evoluează ca atitudine a unor persoane concrete față de anumite bunuri materiale ca față de bunurile sale proprii.

În opinia lui G.Hegel, apropierea constituie, pe de o parte, un act metafizic, iar, pe de altă parte – un act absolut real, prin intermediul căruia sursa rațională și eficace – voința umană – se unește cu lumea materială. În concepția hegeliană, bunul, neavând subiectivitate proprie, poate exista de sine stătător numai în cazul prezenței voinței persoanei pe care ea o plasează în acest bun. Numai prezența voinței subiective a persoanei oferă bunului posibilitatea de a exista efec-

tiv în calitate de obiect independent și distinct de celelalte obiecte. Din punct de vedere filosofic, voința ca și cum ar “smulge” o anumită parte din masa indisolubilă a materiei, separând-o de tot ce este diferit. Juridicește, aceasta înseamnă că voința subiectivă a persoanei oferă obiectelor lumii materiale calitățile unui obiect de drept. “Pentru a nu fi în continuare abstractă, voința liberă trebuie să-și acorde, înainte de toate, posibilitatea de a exista efectiv, iar prima materie percepută senzorial, în cadrul acestei existențe efective, sunt bunurile prin excelență sau, cu alte cuvinte – obiectele exterioare. Acest prim tip de libertate este acel pe care noi îl percepem în calitate de proprietate”.¹ În acest sens, proprietatea apare, după cum s-a mai spus, ca plasare a voinței într-un bun, ca legătură între persoană și bun prin intermediul unui act volițional, care poate fi denumit “apropiere nemijlocită”. Obținerea de către bun a caracteristicii de “bun propriu” pentru persoana respectivă, dobândirea de către bun a noțiunii independente și obiective – “bun” (în virtutea faptului că acesta a evoluat în calitate de obiect de influențare a voinței delegate) este nu altceva decât apropierea sau proprietatea în accepțiune elementară.

Înainte de toate, omul trebuie să fie proprietar. Relațiile omului cu alte subiecte vor avea un anumit conținut lăuntric numai dacă se respectă această condiție. Urmărind logica lui G.Hegel, rezultă că relațiile sociale nu constituie o temelie pentru existența proprietății, privită sub aspect static, adică, în contextul dat – a legăturii dintre bun și persoană. Dimpotrivă, statica ar reprezenta această temelie, care nu se află într-o dependență necondiționată față de starea dinamică a societății omenești și care poate exista până la această stare sau, în principiu, chiar fără ea. Cu toate că statica are o legătură de cauzalitate directă cu procesele dinamice. În această conjunctură, relațiile interumane apar ca o formă mediată a proprietății; prin urmare, proprietatea este, inițial, anume legătura stabilită între om și bun.

În sistemul filosofic analizat, triada împuternicirilor proprietarului – “posesia”, “folosirea”, “administrarea” – joacă rolul unui lanț de legătură. Trecând prin acest lanț, logica proprietății, ca legătură dintre persoană și bun, se transformă în logica dreptului, ca legătură interindividuală. Descriind proprietatea ca pe un act volițional de atragere a bunului în sfera voinței și conștiinței individuale, G.Hegel delimitează atragerea însăși – apariția proprietății (sau apropierea) – de “acapararea” reală, fizică a bunului (posesie, imposedare). Posesia este privită de G.Hegel ca un act extrinsec, necesar realizării proprietății, adică plasării voinței în bun.

Legătura proprietarului cu alte persoane în ceea ce privește posesia (imposedarea) constă în faptul că subiectivitatea “atinge obiectivitatea”, iar voința înce-

¹ Г.В.Ф. Гегель. Философия права, р.67.

pe să fie relevantă de alte persoane.¹ Caracterul extrinsec și “fizicul” actului numit în apropiere de o altă categorie legată de conținutul proprietății, și anume – de împuternicirea de folosire.

Pentru G.Hegel, posesia și folosirea sunt destul de apropiate la baza lor: “Folosirea bunului în cazul acaparării lui directe constituie în sine o intrare izolată în posesiune”.² Astfel, posesia și folosirea intră în relații de conexiune și transformare reciprocă.

În cazul proprietății și noțiunii acesteia, apropierea și interacțiunea, precum și transformarea reciprocă a împuternicirilor statice principale de posesie și folosire, sunt foarte importante. Acestea fac posibilă afirmația, conform căreia structura proprietății nu este legată de principiul adunării mecanice, iar proprietatea nu este o sumă aritmetică de împuterniciri delimitate net una de alta.

Întrucât conținutul posesiei și folosirii nu are limite distincte și formalizate, cu ele nu se poate opera în sensul adunării, scăderii sau împărțirii. O astfel de percepere a proprietății este garantată împotriva “dezagregării” sau pierderii sensului interior în cazul în care proprietarul transmite careva împuterniciri ale sale altor persoane. Dacă proprietatea este supusă anumitor limitări, dacă anumite prerogative ale proprietarului sunt cedate altor persoane, aceasta echivalează cu limitarea volumului proprietății, însă nu cu limitarea conținutului ei. Conținutul noțiunii de proprietate rămâne perfect imuabil în asemenea situații.

În concepția hegeliană, contractul reprezintă forma finală și, în același timp, intermediară a relațiilor care apar în legătură cu proprietatea. “Contractul presupune că cei care-l încheie se recunosc unul pe altul în calitate de persoane și proprietari...”.³ Anume aceasta conferă persoanei însăși posibilitatea de a exista în calitate de categorie recunoscută, iar nu în calitate de lucru în sine. Această persoană este proprietarul.

Recunoașterea, prin intermediul contractului, a proprietății și a proprietarului creează concretetea relațiilor sociale: “Persoana, delimitându-se pe sine de sine, se raportează la o altă persoană, ambele având existență efectivă doar ca proprietari”.⁴

În acest fel, pornind de la starea statică inițială, prin intermediul de realizare a posesiei, noțiunea elementară de proprietate se dezvoltă în noțiunea de contract – proprietate mediată, care poate fi relevantă de alte persoane. Prin aceasta se ajunge la conexiunea tuturor laturilor proprietății, iar noțiunea ei atinge plenitudinea maximă.

¹ Г.В.Ф. Гегель. Философия права, р.109.

² Ibidem, p.116.

³ Ibidem, p.128.

⁴ Ibidem, p.99.

Desigur, putem afirma că concluziile lui G.Hegel nu sunt univoce, că sunt discutabile în multe privințe și, în orice caz, neconforme cu axa principală de dezvoltare a științei contemporane. Totuși, rolul și însemnătatea lor nu pot fi neglijate. G.Hegel nu poate fi privit ca o figură având o autoritate mai mică decât K.Marx. Transformările petrecute în ierarhia priorităților sociale egalează metodele și tratările propuse de ei în scopul studierii și estimării principiilor de dezvoltare a dreptului.

Logica științei din perioada totalitară este opusă concluziilor lui G.Hegel despre rolul și locul noțiunii elementare de proprietate în sistemul concepțiilor științifice. Principalele repere ale acestei logici sunt:

1) necesitatea reprezentării noțiunii elementare de proprietate aflându-se într-o legătură indispensabilă cu noțiunea de proprietate ca relație socială;

2) determinarea noțiunii elementare de proprietate în calitate de noțiune mai puțin esențială, de un nivel subordonat, în comparație cu noțiunea intersubiectivă de proprietate;

3) în unele cazuri, rolul și însemnătatea noțiunii elementare de proprietate pentru știință este negat în genere.

Cauzele unei asemenea viziuni se află, în general, la suprafață. Perceperii relațiilor de producție (ca bază a vieții sociale) îi corespunde cel mai mult concepția despre proprietate ca despre o relație socială. Noțiunea elementară nu se înscrie, în virtutea anumitor valențe și trăsături ale sale, în cadrul acestei perceperii. De aceea, a fost construită o nouă scară a priorităților. Pe prim-plan au fost plasate construcțiile cele mai apropiate de concepția care privea proprietatea prin prisma modelelor relațiilor sociale stabilite între oameni. Iar alte construcții, care nu erau conectate direct la linia generală a perceperii marxiste a relației sociale, au fost deplasate pe planul doi.

Dialectica celor două forme ale noțiunii de proprietate avea importanță enormă pentru concepția proprietății în știința sovietică. Aceasta forma atât un obiect de cercetare autonom, cât și un procedeu de a imprima viziunii marxiste a problemei în cauză o logică mai mare în eventualitatea în care construcția “bază-suprastructură” ar înceta de a mai satisface necesitatea explicării relației sociale.

Este destul de semnificativ că în cazul apariției dificultăților referitoare la problema principală a concepției marxiste despre proprietate (ce este pentru drept noțiunea economică de proprietate?) se practica, deseori, trecerea anume la aspectul amintit (aprecierea proprietății sub prisma legăturilor dintre diferitele elemente ale relației sociale – persoane, bunuri). Cercetarea raportului “bază-suprastructură” era deplasată spre studierea proprietății prin prisma relației volitive a subiectului cu semenii săi sau cu obiectele lumii materiale.

Bineînțeles, atât cercetarea determinismului economic, cât și cercetarea relației volitive de proprietate (în cele două forme ale sale – în raport cu bunul și în

raport cu oamenii) constituiau figuri componente în tabloul general de studiere a relației sociale. De aceea, concretețea insuficientă a concluziilor cu privire la una din laturile relației sociale (proprietatea în contextul “bază-suprastructură”) trebuia să fie compensată prin studierea celeilalte laturi – proprietatea văzută de pe pozițiile relației omului cu alte subiecte sau cu bunuri.

În acest context, este necesar a concretiza punctul de vedere al savantului S.N. Bratus asupra chestiunii analizate. Acesta a încercat să reunească noțiunea elementară de proprietate și noțiunea intersubiectivă de proprietate într-un tot unitar. Această fuziune de conținut a devenit pentru autorul numit o necesitate obiectivă. Categoria, care a format rezultatul acestei fuziuni, a primit denumirea “relație patrimonială volitivă”.

Se pare, că reunirea apriorică a noțiunii elementare de proprietate și a noțiunii intersubiective de proprietate într-un tot unitar nu este justificată pe deplin și se datorează mai ales utilizării unei accepțiuni prea largi a categoriei “relație”, în special – “relație socială”. Din păcate, unitatea obiectivă, dar generală, a tuturor laturilor vieții sociale a fost folosită ca fundament pentru explicarea unității indisolubile și concrete a relației omului cu bunul și a relației omului cu semenii săi (amândouă formele de relații fiind reunite prin intermediul noțiunii “proprietate”). Însă, întreaga viață a oamenilor decurge în cadrul societății: atât procesele fiziologice și psihologice, cât și cele tehnice. Totuși, desfășurarea lor în societate nu reprezintă un temei de a le reuni conținuturile, cu atât mai mult – de a le reuni în limitele aceleiași noțiuni. De aceea, relația volitivă a omului față de bun și relația volitivă a oamenilor între ei înșiși cu privire la bunuri sunt două forme total diferite de relații volitive, cu toate că în viața reală ele sunt unite în conduita unui și aceluiași subiect, iar conduita acestui subiect (în toate varietățile sale – factică, psihologică, economică, juridică etc.) derulează în cadrul societății.

Folosind, în cadrul structurii relației patrimoniale volitive, indicii “voința omenească” și “relație”, autorul S.N. Bratus a reunit două forme ale noțiunii de proprietate într-o singură categorie – “relația patrimonială volitivă”. El a accentuat în special: “... relațiile persoanelor cu privire la bunuri și relațiile față de bun ca față de propriul său bun sau ca față de un bun străin sunt două fațete ale unei singure relații volitive”.¹ La acestea, savantul amintit adaugă: “Pe deasupra, ceea ce este al meu se poate deosebi de ceea ce este străin, de ceea ce este al tău numai în cadrul societății... Atitudinea unei persoane aparte sau a unui colectiv față de bun ca față de al său este legată indisolubil ... de recunoașterea tacită a acestui fapt de către alte persoane”.² Cu alte cuvinte, autorul S.N. Bratus vroia să spună: una nu poate exista fără alta, cele două noțiuni de proprietate sunt într-o

¹ С.Н. Братусь. Предмет и система советского гражданского права. - Москва, 1963, p.23.

² Ibidem, p.23-24.

legătură indestructibilă și alcătuiesc un tot; acest întreg se manifestă prin intermediul comportamentului volitiv al individului, iar orientarea acestui comportament volitiv este un element particular al unui fenomen general, denumit “relația patrimonială volitivă” a omului.

Aceasta nu l-a împiedicat totuși pe autorul nominalizat să contureze anumite deosebiri de ordin funcțional între cele două forme ale noțiunii de proprietate, deosebiri care nu au fost însă dezvoltate până la ipostaza de recunoaștere a independenței acestor forme: “În afara societății, în afara relațiilor sociale nu a existat și nici nu poate să existe relația subiectului față de bun ca față de bunul său. De aceea, se spune, de obicei, că proprietatea reprezintă relația socială cu privire la bunuri... Dar această relație este intermediată prin relația față de bun ca față de bunul său...”¹

Pentru S.N. Bratus, noțiunile de proprietate – ca relație a omului față de bun sau ca relație între oameni – sunt legate strâns. Cu toate acestea, după cum am mai menționat, totul în societate și natură este legat, iar toate tipurile de relații presupun, într-un fel sau altul, ambivalență și dihotomie, reprezentând cu predilecție niște relații volitive ale oamenilor față de lumea materială, fie niște relații interumane. Omul constituie unica sursă de concretitudine a voinței. Iar din această sursă pot fi derivate orice fel de conexiuni care pot fi imaginate în cadrul societății. Criteriile care au fost utilizate de către savantul amintit pentru a caracteriza cele două forme ale noțiunii de proprietate – “individualitatea”, “voința”, “relația” – sunt destul de generale și nu pot reda deplinătatea esenței acestor forme. Criteriile respective le reunesc în plan exterior, dar nu și conținutal. Cu certitudine, aspectul concretizator și unificator al celor două forme este însuși termenul de proprietate. Dar să nu uităm că aplicarea acestui termen în cazul dat nu este în stare să rezolve problema unității, esenței interioare a celor două forme ale noțiunii de proprietate. Aceasta se datorează faptului că însuși termenul “proprietate” trebuie dezvăluit cu ajutorul categoriei de relație patrimonială volitivă, relație care tocmai și este reprezentată în cele două forme posibile. Probabil, chestiunea unității termenului “proprietate”, aplicat în raport cu cele două forme ale relației volitive, l-a preocupat intens și pe S.N. Bratus. În special, i-a fost necesar să facă mențiunea că nota caracteristică a proprietății, ca relație a subiectului față de bun ca față de al său, nu contravine în nici o măsură aserțiunii că proprietatea “... este o relație socială”.² Dar, o dată ce a fost formulată această rezervă, rezultă că, în unele cazuri, contradicția menționată a avut un caracter real.

De ce nu poate fi acceptată propunerea autorului S.N. Bratus de a privi noțiunea elementară de proprietate împreună cu noțiunea intersubiectivă de

¹ С.Н. Братусь. Предмет и система советского гражданского права, p.23.

² Ibidem, p.24.

proprietate în contextul unei și aceleași categorii unificatoare – “relație patrimonială volitivă”?

Construcția “relație patrimonială volitivă” este prea generală pentru a justifica nu doar unitatea faptică a celor două noțiuni de proprietate, dar și unitatea lor noțională. Diferențele semnificative între proprietate, ca legătură dintre om și bun, pe de o parte, și proprietate, ca relație interumană, pe de altă parte, ies în evidență atunci când este supusă analizei corelația dintre baza de producție cu celelalte relații sociale, inclusiv cu relațiile economice. Se poate constata cu certitudine că “relația” care există și se dezvoltă între subiecte (“relația între ...”) și “relația” față de bun (“relația față de...”) sunt două moduri distincte de utilizare a termenului “relație”. Ca urmare a acestei constatări își găsește explicația și contextul în care există contradicțiile între noțiunea elementară de proprietate și noțiunea intersubiectivă de proprietate.

Pe de o parte, noțiunea elementară ca atare nu poate, pur și simplu, să exprime substanța proprietății în accepțiune economică, de pe pozițiile fenomenelor aparținând de “bază”. Pe de altă parte, aspectul de percepere a proprietății care derivă din această noțiune nu poate corespunde categoriei principale de dezvoltare a bazei de producție, și anume – “aproprierea” (“aproprierea”) economică.

Autorul S.N. Bratus afirmă că proprietatea, în calitate de categorie economică, ca formă determinată, maturizată pe parcursul istoriei, reprezintă o condiție de apropiere a obiectelor naturii, adică o condiție a producției.¹ Altfel spus, el susține că “proprietatea” și “aproprierea”, în accepțiunile lor dinamice, se deosebesc între ele.

Un alt savant – D.M. Ghenkin – apreciind apropierea, care există între definiția noțiunii de proprietate în interpretarea autorului A.V. Venediktov și noțiunea elementară de proprietate, conchide că utilizarea ultimei este inoportună. În acest caz, proprietatea este denumită, de asemenea, “condiție a producției și a apropierii”, dar care, pe deasupra, este deja prezentă până la momentul în care prin apropiere este desemnată esența concretă a producției: “... trebuie de luat în considerație că proprietatea în starea ei statică, în calitate de condiție de producție, ca stăpânire a bunurilor materiale ... poate fi caracterizată doar ca o stare, dar nu și ca o apropiere”.² În continuare, același autor afirmă: “Nu există vreo posibilitate de a fi de acord cu spusele profesorului A.V. Venediktov, care definește proprietatea ca fiind apropiere, ca fiind atitudine față de mijloacele de producție și rezultatele muncii ca față de ale sale... Proprietarul nu are de ce să-și aproprie bunurile care deja îi aparțin... De asemenea, nu poate fi agreată noțiunea de proprietate, ca relație față de mijloacele de producție ca față de ale

¹ Vezi: С.Н. Братусь. Предмет и система советского гражданского права, p.20.

² Д.М. Генкин. Право собственности в СССР. - Москва, 1961, p.15.

sale din cauza că, prin aceasta, se face abstracție de faptul că proprietatea este o relație socială”.¹

În acest fel, pentru noțiunea elementară de proprietate este rezervat un loc aparte în sistemul determinismului economic. Este remarcată opoziția acestei noțiuni vizavi de noțiunea proprietății privită ca relație socială. Noțiunea elementară nu poate fi dedusă din înțelesul unitar primar al relației sociale. De asemenea, noțiunea elementară nu constituie o varietate a relației economice.

Lipsa de coincidență între noțiunea elementară și categoria de apropiere (fundamentală pentru descoperirea esenței bazei economice) confirmă faptul că noțiunea elementară de proprietate nu poate fi pusă în dependență de înțelesul noțiunii de relație interumană.

Juristul și istoricul rus N.N. Alekseev distinge următoarele componente în structura extrajuridică a proprietății: subiectul, obiectul (sau obiectul material), relația subiectului cu obiectul (obiectul material) – puterea faptică asupra obiectului; relația care îl leagă pe proprietar cu alți membri ai societății sau cu statul.²

Bineînțeles, relația asocială a subiectului cu obiectul (obiectul material) nu poate fi extrapolată la nivelul relației sociale de proprietate. Diferența dintre cele două tipuri de relație este evidentă și poate fi demonstrată în baza unui simplu exemplu: dacă cineva își rupe stiloul, care este reacția celor din jur? Vor da din umeri. Dacă însă cineva va rupe stiloul unui alt individ? ... Deci, care este diferența? Proprietatea este, în fond, o relație cu privire la bunuri, iar nu o relație între persoană și bun.

Așadar, putem spune că legea nu poate stabili reguli de conduită pentru bunuri. Chiar în studiile în care se vorbește despre “regimul juridic al bunurilor” se are în vedere de fapt conduita oamenilor – ei între ei – cu privire la bunuri. De aceea, proprietatea, ca obiect al apărării penale, are o natură socială și nu poate fi redusă la relația asocială dintre om și bun.

Într-o altă ordine de idei, menționăm că filosoful englez D.Hume considera că proprietatea este o categorie exclusiv etică și juridică, un rezultat al acordului între oameni: “Proprietatea omului este un oarecare obiect, care are o anumită legătură cu el. Însă această legătură nu este o legătură firească, ci una morală și se întemeiază pe ideea de echitate. De aceea, nu e rezonabil a susține că ideea de proprietate a existat până la înțelegerea deplină a naturii de echitate în statuările artificiale ale oamenilor”.³

¹ Д.М. Генкин. Право собственности в СССР, p.15.

² Vezi: Н.Н. Алексеев. Собственность и социализм // Русская философия собственности. - Санкт-Петербург, 1993, p.350-372.

³ Д.Юм. Сочинения, в двух томах. Том I. - Москва: Мысль, 1966, p.642.

Punând accentul pe forma juridică a relațiilor sociale, unii autori consideră că raportul juridic, în special – raportul juridic de proprietate, formează obiectul apărării penale.

Astfel, A.A. Piontkovski specifică: “Fiecare act de conduită ilicită, inclusiv infracțiunea, aduce atingere nu numai raporturilor juridice, dar și relațiilor sociale, care reprezintă conținutul acestor raporturi”.¹

În dezvoltarea acestei idei, I.Ia. Kozacenko, Z.A. Neznamova și G.P. Novosiolov susțin că, de vreme ce proprietatea, potrivit legislației civile, este o categorie juridică, adică un raport juridic ce se stabilește între proprietarul bunurilor și toți ceilalți membri ai societății cu privire la posesiunea, folosința și dispoziția asupra acestor bunuri, rezultă că tocmai drepturile de posesiune, de folosință și de dispoziție constituie esența relațiilor de proprietate, privite ca obiect al apărării penale.²

S.M. Kocioi și S.A. Eliseev au ajuns, aproape simultan, la concluzia că obiectul apărării penale în cazul atingerii infracționale aduse proprietății îl formează proprietatea – aceasta atât în calitate de categorie economică, cât și de categorie juridică: “Din moment ce relațiile de proprietate, existente de facto în societate, sunt consolidate și protejate prin intermediul normelor ce reglementează relațiile dintre subiecte, legate de posesiunea, folosința și dispoziția asupra bunurilor, în cazul atingerii aduse proprietății ele sunt lezate deopotrivă cu relațiile pe care le reglementează”.³

Această viziune a lui S.M. Kocioi este practic repetată în teza lui S.A. Eliseev: “Sub aspect social-economic (faptic), atingerea adusă proprietății încalcă relațiile de apartenență a obiectului proprietății subiectului acesteia. Aspectul juridic al aceleiași atingeri constă în încălcarea conținutului juridic al relațiilor de proprietate – a dreptului subiectiv de proprietate. Infracțiunea lezează această entitate ca pe o valoare juridică ce acordă subiectului autoritatea juridică generală asupra bunului ce-i aparține”.⁴

În sfârșit, A.I. Boițov consideră că orice atingere adusă proprietății “deformează concomitent atât conținutul ei social – relația socială de proprietate, cât și raportul juridic de proprietate, privit ca formă juridică de realizare a acestei relații”.⁵

¹ Курс советского уголовного права. Часть Особенная. Том IV / Под ред. А.А. Пионтковского. - Москва: Наука, 1970, p.128-129.

² Веzi: Уголовное право. Часть Особенная / Под ред. И.Я. Козаченко, З.А. Незнамовой, Г.П. Новоселова. - Москва: Норма-Инфра•М, 1998, p.190.

³ С.М. Кочои. Ответственность за корыстные преступления против собственности. - Москва, 2000, p.82.

⁴ С.А. Елисеев. Преступления против собственности по уголовному законодательству России (вопросы теории). - Томск, 1999, p.25.

⁵ А.И. Бойцов. Преступления против собственности. - Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2002, p.107.

După prezentarea tuturor acestor opinii, considerăm că, atunci când soluționăm problema unui obiect concret de apărare penală, este necesar să deosebim: 1) relațiile faptice, pentru a căror ocrotire și consolidare sunt adoptate anumite norme de drept și 2) haina lor juridică – raporturile juridice.

Subliniem, că expresia “relații faptice” este folosită aici pentru desemnarea acelor relații reale, de viață, care se formează, se desfășoară și se dezvoltă în societate, indiferent de faptul dacă sunt sau nu reglementate de drept.

Pe de altă parte, avem convingerea că tendința autorilor citați *supra* de a include raporturile juridice în obiectul apărării penale se explică prin faptul că ei interpretează unilateral noțiunea de ordine de drept. În literatura sovietică, această noțiune era definită fie ca “acea parte a orânduirii sociale care este reglementată de drept”¹, fie ca “sistem de raporturi juridice, suficient de stabil și coordonat la nivel interior, care se bazează pe legalitate”².

Or, noțiunea “ordine de drept” ne interesează în acea accepțiune a sa care este consacrată în alin.(1) art.2 CP RM și în art.1 CP Rom., adică în calitate de ansamblu de valori sociale ocrotite de legea penală.

Deci, în cazul atingerii aduse proprietății, poate oare să evolueze în calitate de obiect al apărării penale deopotrivă raportul juridic de proprietate și relația socială economică de proprietate?

Considerăm că nu. Forma juridică a relației sociale economice de proprietate, adică raportul juridic de proprietate, servește numai pentru păstrarea și consolidarea relației sociale respective. Totodată, ca obiect al apărării penale sunt recunoscute relațiile faptice în funcție de importanța lor vitală pentru societate, indiferent de faptul dacă sunt sau nu reglementate juridic. În afară de raporturile juridice, în societate se desfășoară și multe alte tipuri de relații sociale (relații politice, culturale, de conviețuire socială etc.). Acestea din urmă nu întotdeauna nimeresc în orbita de reglementare a dreptului. Dar aceasta nu înseamnă că ele nu pot fi declarate suficient de însemnate pentru a deveni obiect al apărării penale.

A.I. Boițov³ critică punctul de vedere al lui L.D. Gauhman și S.V. Maximov, care susțin că, în cazul atingerii aduse proprietății prin infracțiune legea penală apără relațiile faptice de proprietate. Acestea, fiind primare, sunt lezate de infracțiuni “în ultimă instanță”, pe când raporturile juridice de proprietate, fiind secundare, sunt lezate doar “în subsidiar”.⁴

¹ Л.С. Явич. Право и общественные отношения. - Москва: Юридическая литература, 1971, p.39.

² М.С. Строгович. Основные вопросы советской социалистической законности. - Москва: Наука, 1966, p.19.

³ Веzi: А.И. Бойцов. Преступления против собственности, p.107.

⁴ Л.Д. Гаухман, С.В. Максимов. Ответственность за преступления против собственности. - Москва: ЮрИнфоР, 1997, p.18.

Cu toată reticența lui A.I. Boițov, raportul juridic de proprietate are într-adevăr un caracter secundar și derivat față de relația faptică de proprietate. Acest coraport între cele două categorii poate fi privit sub două unghiuri.

În primul rând, se au în vedere cazurile în care relațiile sociale de ordin faptic (nejuridic) influențează dezvoltarea raporturilor juridice deja existente, până la stagnarea lor. Deși o astfel de influențare poartă un caracter indirect (relațiile factice nu sunt reglementate juridic), ea arată destul de clar rolul subiectelor relațiilor date.

Influențarea examinată nu trebuie înțeleasă ad-litteram: interacționează oamenii, nu relațiile. De fapt, această influență este exercitată din partea unor terțe persoane – subiecți ai relațiilor factice – care nu sunt participanți direcți la raporturile juridice. Totuși, tocmai de directivele, sfaturile, indicațiile acestor subiecți ține seama una dintre părțile raportului juridic. Diversi subiecți ai practicii sociale încep să apeleze, de preferință, la formele nejuridice ale relațiilor sociale, considerându-le drept căi mai facile de atingere a scopurilor propuse. În acest caz, utilizarea raporturilor juridice se reduce în favoarea relațiilor factice.

În al doilea rând, condiționarea raporturilor juridice de relațiile factice este determinată de posibilitatea fixării, de către drept, a relațiilor factice existente în calitate de raporturi juridice. Putem oare vorbi în acest caz despre dispariția relațiilor factice, reglementate juridicește, sau despre transformarea acestor relații într-o nouă formă a relațiilor sociale? Considerăm că nici una, nici alta nu se pot produce. Or, unde pot să dispară sau în ce pot să se transforme relațiile factice, reglementate de drept, dacă ele sunt fixate de acesta, adică sunt recunoscute ca având caracter juridic?

Un alt argument în sprijinul neadmiterii recunoașterii raportului juridic de proprietate în calitate de obiect al apărării împotriva atingerilor infracționale aduse proprietății este o aserțiune din doctrina penală română: "... legea penală ține seama de situațiile de fapt (sublinierea ne aparține – *n.a.*) în care se găsesc bunurile".¹

Într-adevăr, în incriminările sale ale faptelor săvârșite împotriva patrimoniului, deci, implicit, împotriva proprietății, legea penală are în vedere actul de conduită ilicită a făptuitorului, iar nu poziția juridică a victimei (a subiectului pasiv). De aceea, legea penală a considerat că, pentru a ocroti proprietatea, este necesar, în primul rând, să se asigure păstrarea situațiilor de fapt existente, care prezintă fie chiar numai o aparență de drept. Pentru menținerea situației de fapt existente, legea penală îl poate sancționa chiar pe proprietar. Or, ar fi absurd să vorbim în astfel de cazuri că însuși proprietarul lezează raportul juridic de proprietate al

¹ V.Dongoroz și colaboratorii. Explicații teoretice ale Codului penal român. Partea Specială. Vol.III, p.449.

căruia subiect activ este. Schimbarea, prin mijloace ilegale, a situației de fapt a bunurilor, adică lezarea relațiilor faptice de proprietate asupra acestor bunuri, constituie specificul atingerilor aduse proprietății.¹

Referindu-se la natura proprietății, V.P. Șkredov menționează: “Proprietatea, ca formă reală, include și astfel de relații care în genere nu intră în sfera activității economice, de exemplu: posesiunea și folosința unei case de locuit etc. În afara proceselor efective de producție și reproducție, proprietatea asupra mijloacelor de producție apare doar ca o posesiune, ca un fapt de simplă aflare a anumitor bunuri în sfera de manifestare a voinței exclusive a unor sau a altor persoane ...”.²

Dar tocmai în această accepțiune a sa, ca latură statică a producției sociale și ca “fapt social, universal răspândit”³, proprietatea este apărută de legea penală împotriva infracțiunilor.

Așadar, proprietatea, în accepțiune economică, este ocrotită de legea penală împotriva faptelor infracționale. Categoria “proprietate în accepțiune economică” este similară noțiunii “relații sociale de proprietate”. În context, sprijinim opinia lui Gr. Râpeanu care specifică: “Relația socială de proprietate se naște între stăpânul lucrului și fiecare alt om, alt membru al societății, conținutul acestei relații caracterizându-se prin aceea că stăpânului lucrului i se recunoaște că poate stăpâni și folosi nestânjenit lucrul său, iar toți ceilalți membri ai societății se recunosc datori să se abțină de la orice faptă prin care i-ar periclita stăpânirea și folosirea lucrului”.⁴

Așa cum am menționat, proprietatea este nominalizată expres printre valorile sociale fundamentale, care sunt componente ale ordinii de drept și care sunt apărute de legea penală împotriva infracțiunilor. Această constatare se face la alin.(1) art.2. CP RM și la art.1 CP Rom. Pe de altă parte, Capitolul VI al Părții Speciale a CP RM, precum și Titlul III al Părții Speciale a CP Rom., poartă denumirea “Infracțiuni contra patrimoniului”. În acest context, este important a stabili: care este corelația dintre noțiunile “patrimoniu” și “proprietate”?

Înainte de a trece la identificarea răspunsului pentru această întrebare, trebuie să consemnăm că legea penală a Federației Ruse apără, printre altele, proprietatea împotriva faptelor infracționale (alin.(1) art.2 CP FR). Totodată, Capitolul 21 al CP FR este intitulat “Infracțiuni contra proprietății”. Deși există o perfectă concordanță între cele două prevederi coroborate, autorul rus V.V. Veklenko se pronunță pentru evidențierea în cadrul Părții Speciale a CP FR a unui capitol, care s-ar numi “Infracțiuni contra patrimoniului străin”, explicând că în calitate

¹ Vezi: Gr.Nistoreanu și colaboratorii. Drept penal. Partea Specială, p.194.

² В.П. Шкредов. Экономика и право. - Москва: Экономика, 1990, p.16-17.

³ Dicționar de economie. - București: Editura Economică, 1999, p.376.

⁴ Gr.Râpeanu. Obiectul infracțiunii, p.44.

de obiect al acestui grup de infracțiuni evoluează “relațiile cu privire la apartenența patrimoniului concret unei persoane concrete”.¹

Un punct de vedere oarecum asemănător a fost enunțat de către un alt autor rus, I.A. Klepițki, care specifică: “proprietatea ... nu poate și nu trebuie privită în calitate de obiect al infracțiunii denumite ... “infracțiuni contra proprietății” ... Starea actuală a relațiilor patrimoniale necesită restabilirea categoriei de infracțiuni contra patrimoniului”.²

După această digresie, nelipsită de interes, să revenim la determinarea nemijlocită a corelației dintre noțiunile “patrimoniu” și “proprietate”, în contextul apărării penale a valorilor sociale, pe care le desemnează aceste noțiuni, împotriva infracțiunilor.

În această ordine de idei, trebuie să relevăm că Codul penal francez din 1810 reprezintă prima operă legislativă, în care normele penale au fost sistematizate după criterii impuse, în cea mai mare parte, de necesități de ordin practic.

Acest act legislativ a exercitat o influență foarte puternică asupra sistematizării normelor din codurile penale elaborate de-a lungul secolului al XX-lea în celelalte state europene. Pentru exemplificare, vom arăta că atât în Codul penal al Țării Românești, promulgat în decembrie 1850 sub domnia lui Barbu Dimitrie Știrbei, cât și în Codul penal elaborat în 1864 sub domnia lui Alexandru Ioan Cuza, infracțiunea de furt a fost incriminată sub titlul “Crime și delictе în contra proprietăților”, titlu împrumutat din Codul penal francez din 1810.

Titlul “Crime și delictе în contra proprietăților” a fost de multă vreme criticat pentru faptul că restrângea, în mod nejustificat, obiectul infracțiunilor de furt, tâlhărie, abuz de încredere, înșelăciune etc. numai la proprietate.

Pe bună dreptate, prin normele care incriminează faptele amintite sunt apărute, în afară de proprietate, și alte valori sociale care ar trebui să-și găsească expresia în titlul sub care aceste norme sunt grupate. Pe de altă parte, restrângerea obiectului infracțiunilor sus-menționate numai la proprietate poate conduce în practică la formularea unor susțineri și la pronunțarea unor soluții inacceptabile.

De exemplu, dacă se consideră că obiectul infracțiunii de furt constă numai în dreptul de proprietate, atunci X va putea susține că fapta sa de a lua un lucru din buzunarul lui Y, fără consimțământul acestuia, în scopul de a și-l însuși pe nedrept, nu poate fi calificată furt în ipoteza în care Y, la rândul său, furase acel lucru de la Z, deoarece X prin fapta sa nu a adus atingere proprietății, aceasta pentru că Y nu era proprietarul lucrului ce i-a fost sustras.

¹ В.В. Векленко. Собственность как объект уголовно-правовой охраны // Российский юридический журнал. - 1999. - №3. - Р.141.

² И.А. Клепицкий. Объект и система имущественных преступлений в связи с реформой уголовного законодательства России: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. - Москва, 1995, р.8.

De asemenea, fapta de a obține un drept de creanță prin inducerea în eroare a unei alte persoane, căreia i se creează astfel un prejudiciu material, nu ar putea fi calificată ca infracțiune de înșelăciune, deoarece nu a fost îndreptată împotriva proprietății, ci împotriva complementarului proprietății, ca parte integrantă a patrimoniului.

Deși cele două susțineri par a fi în deplină concordanță cu ceea ce reflectă titlul enunțat, ele nu pot fi acceptate, deoarece se găsesc în dezacord cu voința legiuitorului exprimată clar în textele care incriminează furtul și înșelăciunea.

Cele menționate sunt confirmate prin soluția Curții franceze de Casație Criminală din 26.07.1928, în care se constată că, potrivit prevederilor art.379 al Codului penal francez din 1810, oricine va sustrage în mod fraudulos un lucru ce nu-i aparține este culpabil de furt, fără ca să mai fie necesar a se preciza cui aparține lucrul sustras. De asemenea, s-a arătat că judecătorii fondului nu sunt obligați să stabilească cui aparține lucrul furat, din moment ce s-a constatat că nu aparține inculpatului, ci altei persoane.¹

În vederea depășirii acestei neconcordanțe, Franz von Liszt a propus ca titlul “Crime și delictе în contra proprietăților” să fie înlocuit cu titlul “Infracțiuni contra drepturilor reale”.² Deși este ceva mai cuprinzător, titlul propus de juristul german nu poate fi acceptat, deoarece este susceptibil de obiecții similare.

Pornind de la constatarea că, prin normele penale care incriminează furtul, tâlhăria, abuzul de încredere, înșelăciunea etc. se asigură respectarea implicită simultană a dreptului de proprietate, a posesiei și a detenției ca manifestări exterioare ale dreptului de proprietate, precum și a altor drepturi reale și de creanță susceptibile de a fi “însușite” pe nedrept, legiuitorul român din 1937 a grupat aceste norme sub titlul “Crime și delictе contra patrimoniului”.

În acest sens, a fost realizat un progres evident în definitivarea concepției privind obiectul apărut împotriva infracțiunilor din acest grup.

În paralel, în cadrul dreptului penal sovietic s-a produs un regres în această privință. Concepția de infracțiuni contra patrimoniului, consacrată la nivel legislativ în Codurile penale ale RSFSR din 1922 și 1926, a fost mai întâi răstălmăcită, pentru ca mai apoi să se renunțe la ea. În locul concepției abandonate, pe fundalul declarării proprietății drept “temelie a orânduirii sovietice” s-a format și s-a dezvoltat concepția de infracțiuni contra proprietății.³ Din acel moment, dreptul penal a fost chemat să apere nu patrimoniul, ci relațiile sociale de proprietate, mediate doar într-o măsură anumită de normele dreptului obiectiv de proprietate, de alte norme de drept civil și ale altor ramuri de drept.

¹ Vezi: M.I. Papadopolu. Codul legilor penale române adnotate. - București: Tipografiile române unite, 1932, p.284.

² Vezi: Ф.Лист. Учебник уголовного права. Часть Особенная. - Москва, 1905, p.133.

³ Vezi: А.А. Герцензон, Б.С. Ошеревич. Советское уголовное право. - Москва, 1937, p.13.

Punând semnul egalității între noțiunea de proprietate și cea de producție socială, A.V. Venediktov afirmă: “Proprietatea, ca ansamblu al relațiilor sociale de producție, este mediată juridic nu numai prin intermediul dreptului de proprietate, dar și prin intermediul întregului sistem al drepturilor patrimoniale atât cu caracter real ..., cât și cu caracter obligațional (de creanță)”.¹ În același timp, noțiunea “relații patrimoniale” a început să fie folosită pentru a desemna raporturile juridice cu privire la apartenența (statica) și mișcarea (dinamica) valorilor economice corporale. Spre exemplu, A.A. Piontkovski a reunit “infracțiunile împotriva relațiilor gospodărești socialiste și capitaliste de stat”, precum și infracțiunile patrimoniale sub denumirea “infracțiuni economice”.² Privită la început ca o simplă substituție de termeni, reconsiderarea obiectului furtului, tâlhăriei, escrocheriei etc. a început să capete, în dreptul penal sovietic, o tot mai pronunțată tendință de îndepărtare de la tradiția juridică europeană.

Astfel, Franz von Liszt³ clasa infracțiunile patrimoniale în infracțiuni împotriva:

- 1) drepturilor reale (dreptul de proprietate, dreptul asupra energiei electrice, dreptul de uzufruct, drepturile de gaj);
- 2) drepturilor de apropiere (drepturile de vânătoare și de pescuit);
- 3) drepturilor de creanță (în cazul neexecutării obligațiilor, al abuzului de încredere etc.).

În afară de aceasta, la grupul intermediar între infracțiunile patrimoniale și infracțiunile contra valorilor juridice ideale prin excelență, autorul numit atribuie infracțiunile contra drepturilor de autor și contra drepturilor de inventator.

Penalistul maghiar Angyal Pal divide infracțiunile patrimoniale în două categorii: 1) infracțiuni contra unor drepturi reale speciale și 2) infracțiuni contra drepturilor patrimoniale ca totalitate (*universitas bonorum*). La rândul lor, infracțiunile din categoria întâi sunt divizate de acest autor în: 1) infracțiuni contra drepturilor reale cu subdiviziunile: a) infracțiuni săvârșite prin degradarea lucrurilor (delictul de degradare a lucrurilor); b) infracțiuni săvârșite prin însușirea lucrurilor (furt, tâlhărie, sustracțiune); 2) infracțiuni contra dreptului de creanță (neexecutarea unui contract de furnituri, fraudarea creditorilor, bancruta); 3) infracțiuni contra drepturilor de apropiere (infracțiuni contra dreptului de pescuit și de vânat). Prin infracțiuni contra drepturilor patrimoniale ca totalitate, autorul

¹ A.B. Венидиктов. Государственная социалистическая собственность. - Москва-Ленинград, 1948, p.28.

² Vezi: A.A. Пионтковский. Советское уголовное право. Часть Особенная. Том II. - Москва-Ленинград, 1928, p.15-20.

³ Vezi: Ф.Лист. Учебник уголовного права. Часть Особенная, p.3.

sunt în vedere: înșelăciunea, șantajul, gestiunea frauduloasă, tăinuirea de bunuri, discreditarea sau compromiterea creditului, uzura.¹

Jurisprudența germană modernă folosește, de asemenea, clasificarea sistemică a infracțiunilor patrimoniale. Astfel, H.Krause și H.Thoma fac distincție între infracțiunile:

- 1) contra proprietății (furtul, însușirea, tâlhăria, distrugerea bunurilor);
- 2) contra unor valori patrimoniale determinate (braconajul, pescuitul ilegal, luarea ilicită de către proprietar a propriului bun, încălcări ale procedurii concursuale, folosința ilicită, utilizarea ilicită a bunului de către deținătorul unui gaj etc.);
- 3) contra patrimoniului în general (escrocheria, abuzul de încredere, extorciunea etc.);
- 4) periclitatea patrimoniului (jocurile de noroc, loteriile, cămătăria, tranzacțiile împovărătoare etc.).²

Inspirându-se, probabil, din clasificările prezentate mai sus, I.A. Klepițki evidențiază trei componente ale sferei patrimoniale:

- 1) dreptul de proprietate;
- 2) drepturile patrimoniale;
- 3) totul ce face parte din sfera patrimonială a persoanei, atentând la care făptuitorul fie obține profit patrimonial, fie cauzează prejudiciu patrimonial.

A treia componentă autorul amintit o denumește sugestiv “patrimoniu în general”.³

Făcând analiza tuturor clasificărilor de mai sus, care sunt în principiu plauzibile, trebuie totuși să remarcăm că ele nu oferă o caracterizare plenară și precisă a obiectului pe care legea penală îl apără împotriva faptelor, care sunt denumite, în aceste clasificări, în mod generic, “infracțiuni patrimoniale”. Dezavantajul acestor clasificări se exprimă în faptul că ele nu redau corelația dintre elementele componente ale sferei patrimoniale (de exemplu, corelația dintre proprietate și “patrimoniu în general”). Între timp, de precizia cu care este stabilit volumul și conținutul elementelor menționate depinde alegerea construcției juridice, care ar reflecta în mod adecvat realitatea.

Cea mai simplă definiție a noțiunii de patrimoniu în general a fost propusă de I.M. Tiutriumov: “suma drepturilor patrimoniale”.⁴ Dar, în aparență, această definiție face ca componentele clasificării, propuse de I.A. Klepițki, de la pct.2) și 3) să se suprapună.

¹ Vezi: Angyal Pal. Lopas. - Budapest, 1932, p.17-18.

² Vezi: H.Krause, H.Thoma. Das neue Strafrecht. - Stuttgart, 1976, p.42.

³ И.А. Клепицкий. Собственность и имущество в уголовном праве // Государство и право. - 1997. - №5. - P.74-83.

⁴ И.М. Тютрюмов. Гражданское право. - Юрьев, 1922, p.54.

Totuși, în definiția lui I.M. Tiutriumov se conțin deja premisele de dezvoltare a noțiunii de patrimoniu. K.P. Pobedonoshev considera (încă în 1896) că patrimoniul este o “manifestare extrinsecă a persoanei umane”, “economia” lui, care suferă schimbări “oră de oră”.¹ Pentru a stabili semnificația reală a patrimoniului, acest autor recomanda, pe drept cuvânt, să recurgem la abstractizare și, fără a ne opri la conținutul drepturilor patrimoniale legate de fiecare entitate concretă posedată, să ne imaginăm patrimoniul sub forma unei cantități abstracte, adică sub forma activului și a pasivului.² Această explicație valoroasă, care ne readuce la analiza naturii patrimoniului, exprimă ideea că patrimoniul în general constituie interesul persoanei referitor la patrimoniu ca masă pecuniară abstractă.

Nu putem să nu amintim aici aserțiunea lui Herman Blei: “... obiectul juridic reprezintă acea valoare în care este interesat atât individul ca purtător nemijlocit al acesteia, cât și comunitatea ca atare”.³

Având îndoieli față de însăși existența infracțiunilor împotriva “patrimoniului în general”, penalistul elvețian P.Noll le-a catalogat ca infracțiuni contra “valorilor patrimoniale de orice gen”.⁴ Dar, în acest caz, nu se rezolvă problema corelației între “proprietate” și “patrimoniu”, ca valori sociale protejate penalicește. Mai degrabă se creează o aparență a rezolvării, deoarece aceeași problemă va apare la definirea noțiunii “valori patrimoniale de orice gen”.

Mult mai utilă, în acest sens, ni se pare a fi clasificarea propusă în doctrina penală rusă: 1) infracțiuni contra patrimoniului “ca bun corporal” (contra proprietății) și 2) infracțiuni contra patrimoniului străin în general, adică contra “ansamblului de valori materiale cuprinzând atât drepturile patrimoniale, cât și alte avantaje patrimoniale”.⁵

Deși în această poziție se observă o tendință de a confunda obiectul juridic al infracțiunii cu obiectul material al infracțiunii, ideea de diferențiere a noțiunilor “proprietate” și “patrimoniu în general” devine clară. Totodată, prezintă interes tendința de a identifica proprietatea cu latura corporală a patrimoniului. Cu certitudine, aceasta rezultă din faptul că dreptul de proprietate este principalul drept real (*jus in re*), adică este un drept în virtutea căruia titularul său își poate exercita prerogativele asupra unui bun fără concursul altuia.

Dar din sfera patrimonială a persoanei fac parte și drepturile de creanță (*jus ad personam*), care, împreună cu drepturile reale, formează ansamblul de drepturi patrimoniale.

¹ К.П. Победоносцев. Курс гражданского права. Первая часть. - Санкт-Петербург, 1896, p.1.

² Ibidem.

³ H.Blei. Strafrecht. - München: C.H. Bech, 1983, p.89.

⁴ P.Noll. Schweizerisches Strafrecht. T. I. - Zürich, 1983, p.37.

⁵ А.А. Жижиленко. Преступления против имущества и исключительных прав. - Ленинград, 1928, p.6.

Adresându-ne la conținutul faptic al relațiilor de creanță (obligatoriale) și al relațiilor de proprietate, trebuie să menționăm că interconexiunea lor strânsă decurge din însăși natura economică comună a acestora. În calitate de relații economice, proprietatea constituie relațiile dintre persoane cu privire la starea de apartenență a bunurilor. Pe de altă parte, conținutul faptic al raporturilor juridice obligatorii îl reprezintă întregul circuit economic al producerii, repartizării, schimbului și consumului de bunuri.

În acest fel, ne putem convinge că, fiind verigi ale aceluiași lanț, aceste două părți constituente ale sferei patrimoniale – relațiile de proprietate și relațiile obligatorii – formează împreună și în principal relațiile economice în ansamblul lor, în alți termeni – relațiile de producție.

Analizând natura acestor părți constituente, putem face delimitarea lor precisă: astfel, dacă în cadrul relațiilor de proprietate interesul patrimonial al subiectului îndrituit poate fi satisfăcut pe calea influențării nemijlocite asupra bunului, atunci în ce privește relațiile obligatorii acest lucru este exclus, deoarece în calitate de obiect nemijlocit al obligației apare conduita persoanei obligate, iar nu bunul însuși. Creditorul și debitorul, ca părți ale relației obligatorii, se găsesc într-o poziție juridică diferită în raport cu bunurile, care constituie, în ultimă instanță, obiectul nemijlocit al interesului fiecăreia din aceste părți.

În această ipoteză deosebirea dintre noțiunile *jus in re* și *jus ad personam* apare ca deosebit de concludentă.

Delimitarea celor două părți constituente poate fi urmărită și în funcție de drepturile subiective ale subiectelor în raport cu bunurile. Astfel, debitorul deține un drept subiectiv real, care indică asupra faptului că bunul e “fixat” după el, în mod absolut. Acestui drept al debitorului îi corespunde obligația corelativă a tuturor celorlalți, inclusiv a creditorilor, de a se abține de la orice influențare asupra acelui bun. Creditorii nu dețin dreptul de proprietate asupra bunurilor debitorului, nu au vreun drept real asupra acestora. Raporturile creditorului cu debitorul se bazează doar pe obligațiune.

Așadar, drepturile reale nu se confundă cu toate drepturile patrimoniale. Primele constituie doar o parte a ultimelor. În context, este semnificativ că Cartea a doua a Codului civil al Republicii Moldova se numește “Drepturile reale”, iar Titlul I din aceasta – “Patrimoniul”. Pe de altă parte, Cartea a treia din amintitul act legislativ se numește “Obligațiile”.

Într-o aserțiune extrem de importantă, Franz von Liszt a menționat: “Divizarea infracțiunilor patrimoniale ar trebui să se alăture, la o respectare strictă a sistemului, divizării drepturilor patrimoniale, care este adoptată în dreptul civil”.¹

¹ Ф.Лист. Учебник уголовного права. Часть Особенная, р.133.

În același context, nu mai puțin importantă este ideea emisă de A.N. Trainin: “Mai greu se rezolvă problema obiectului în Capitolul “Infracțiuni patrimoniale”.¹ Este semnificativ că legea vorbește despre “infracțiuni patrimoniale”, nu despre infracțiuni “contra patrimoniului”. Această deosebire între formulări nu este întâmplătoare; ea ascunde o idee care trebuie neapărat avută în vedere la rezolvarea problemei obiectului”.²

În legislația penală în vigoare a Republicii Moldova, titulatura “Infracțiuni patrimoniale” nu este consacrată. Însă, analizând cu atenție opiniile citate ale lui Franz von Liszt și A.N. Trainin, considerăm că noțiunea “infracțiuni patrimoniale” este una generică și include două părți constitutive: 1) “infracțiuni contra patrimoniului” și 2) “infracțiuni economice”. În contrast, aceste două noțiuni sunt formalizate aparte în textul legislației penale moldovenești: respectiv, în denumirea Capitolului VI al Părții Speciale și în denumirea Capitolului X al Părții Speciale.

Data fiind legătură organică dintre cele două părți constitutive specializate, considerăm că ea ar trebui fixată la nivel legislativ. În context, cele două capitole nominalizate ar trebui să devină două secțiuni ale aceluiași capitol, care, bineînțeles, ar trebui să se intituleze “Infracțiuni patrimoniale”. Aceasta ar consacra ideea că și obligațiile patrimoniale formează patrimoniul ca universalitate abstractă.

În dezvoltarea acestei teze, este necesar să recunoaștem că, împotriva infracțiunilor contra patrimoniului, legea penală apără relațiile sociale cu privire la patrimoniu, iar nu relațiile sociale patrimoniale. Nici noțiunea “relații sociale de ordin patrimonial”³ nu este recomandată pentru desemnarea obiectului apărării penale împotriva infracțiunilor contra patrimoniului. Aceasta este prea vagă, iar utilizarea ei poate genera echivocuri, când noțiunea “relații sociale cu privire la patrimoniu” ar putea fi confundată cu noțiunea “relații sociale patrimoniale”, și viceversa. Din motive de natură semantică, este inadmisibilă practica utilizării ca echivalente a noțiunilor “relații sociale referitoare la patrimoniu” și “relații sociale cu caracter patrimonial”, pe care o admit unii autori.⁴ Această soluție este dictată de conjunctura reglementară din legislația penală în vigoare a Republicii Moldova.

¹ Se are în vedere Codul penal al RSFSR din 1926: Уголовный кодекс РСФСР // Собрание узаконений РСФСР. - 1926. - №80.

² A.N. Trainin. Teoria generală a conținutului infracțiunii. - București: Editura Științifică, 1959, p.120.

³ V.Dongoroz și colaboratorii. Explicații teoretice ale Codului penal român. Partea Specială. Vol. III, p.446.

⁴ Vezi, de exemplu: O.Loghin, T.Toader. Drept penal român. Partea Specială. - București: Șansa, 1999, p.223.

Or, pornind de la definiția legală dată noțiunii de patrimoniu la art.284 CC RM, trebuie să menționăm că nu aceasta este prea largă, incluzând nu doar drepturile și obligațiile reale, ci “drepturile și obligațiile patrimoniale” (sublinierea ne aparține – *n.a.*). Prea îngust este domeniul de apărare a sferei patrimoniale prevăzute în cadrul Capitolului VI “Infracțiuni contra patrimoniului” din Partea Specială a CP RM. Or, în acest capitol (cu excepția art.196 și, parțial, 189 și 194 CP RM) se subînțeleg numai drepturile reale, nu și cele de creanță. Este necesar a specifica că într-o evoluție anterioară, în cadrul Capitolului XIV “Crime și delikte contra patrimoniului” al Codului penal român din 1937, acest domeniu de apărare era foarte larg. Ulterior, această sferă a fost treptat redusă, datorită apariției capitolelor dedicate infracțiunilor economice (infracțiunilor contra regimului stabilit pentru anumite activități economice) în Codul penal al Republicii Moldova (și, respectiv, în Codul penal al României).

Așadar, legea penală ocrotește în general toate relațiile sociale patrimoniale, dar face deosebire, sub raportul tratamentului juridic penal, între relațiile sociale cu privire la patrimoniu și celelalte relații sociale patrimoniale.

Iată de ce, ne exprimăm opinia că obiectul apărării penale împotriva infracțiunilor contra patrimoniului îl formează acele relații sociale a căror formare, dezvoltare și desfășurare se asigură prin protejarea patrimoniului, mai ales sub aspectul asigurării respectării drepturilor reale.

Titulatura “Infracțiuni contra patrimoniului” este, în raport cu apărarea oferită de legea penală, mai adecvată decât titulatura “Infracțiuni contra proprietății”, de vreme ce legea penală exercită această apărare sub aspectul menținerii poziției faptice a bunurilor, poziție care poate să derive din alte drepturi reale decât din dreptul de proprietate.

Din aceste considerente, nu putem sprijini părerea lui V.P. Șkredov, care echivalează noțiunea de proprietate cu cea de patrimoniu.¹

Mult mai întemeiată este opinia, conform căreia noțiunea de patrimoniu este mult mai cuprinzătoare decât cea de proprietate, incluzând, în afara expresiei sale juridice – dreptul de proprietate, toate celelalte drepturi reale și de creanță, alături de obligațiile patrimoniale, precum și orice situație care prezintă chiar numai o aparență de drept.² În același timp, nu putem face abstracție de la faptul că proprietatea constituie chintesența patrimoniului. Aceasta este explicația pentru care legiuitorul enumeră, la alin.(1) art.2 CP RM și la art.1 CP Rom., printre valorile sociale fundamentale, ocrotite de legea penală împotriva infracțiunilor, tocmai proprietatea, nu însă patrimoniul.

¹ Vezi: В.П. Шкредов. Экономика и право, p.22.

² Vezi: V.Dongoroz și colaboratorii. Explicații teoretice ale Codului penal român. Partea Specială. Vol. III, p.444.

§ 2. Necesitatea apărării penale a patrimoniului

Ocrotirea patrimoniului se realizează printr-o paletă variată de mijloace juridice și măsuri organizatorice, și de ce nu – și educative, care au menirea de a ordona și a influența atitudinea tuturor persoanelor față de patrimoniu. În primul rând, patrimoniul este apărat, direct sau indirect, prin diverse mijloace juridice, reglementate de normele mai multor ramuri de drept: ale dreptului constituțional, dreptului civil și dreptului procesual civil, dreptului administrativ, dreptului comercial, dreptului muncii etc.

De regulă, apărarea patrimoniului prin alte mijloace juridice decât cele de drept civil și de drept procesual civil se efectuează în mod indirect. În acest fel, prin normele de drept respective se urmărește, mai cu seamă, realizarea altor finalități. În opinia lui Liviu Pop, numai implicit mijloacele juridice, altele decât cele de drept civil și de drept procesual civil, au ca efect apărarea dreptului de proprietate sau a altor drepturi reale.¹

În Constituția Republicii Moldova e fixat: “Statul ocrotește proprietatea” și “Dreptul de proprietate privată, precum și creanțele asupra statului, sunt garantate”. În legătură cu aceste prevederi, se impun unele precizări. Întâi de toate, că ele sunt de maximă generalitate – lucru firesc pentru dispoziții constituționale. Acestea urmează a fi conturate în toate amănuntele prin prevederi specifice unor ramuri ale dreptului (penal, civil, administrativ, comercial etc.). A doua precizare vizează suficiența prevederilor constituționale sus-nominalizate: termenii “ocrotește” și “garantate”, folosiți în text, sunt totuși cuprinzători pentru o asemenea reglementare, deci corespund maximei *multum in parvo* (mult în puțin).

Într-adevăr, ocrotirea proprietății (implicit – a patrimoniului), indiferent dacă este ea privată sau publică, vizează ansamblul de măsuri luate de către stat cu privire la proprietate. Ele pot fi de sorginte educativ-preventivă, organizatorică, juridică, administrativă etc., toate având scopul de a apăra proprietatea. Aceste măsuri pot să se exprime în procedee de asigurare a corelației optime dintre proprietatea privată și cea publică în cadrul economiei naționale, în mijloace tehnice privitoare la dezvoltarea proprietății, în soluții de reglementare juridică, generală ori specială etc.

Garantarea dreptului la proprietate privată consistă în protecția specială, acordată de stat acestei categorii juridice prin îndatorirea impusă tuturor de a nu aduce vătămare proprietății privite ca valoare socială. Apărarea specială a proprietății private este dictată de principiile economiei de piață, în care se încad-

¹ Vezi: L.Pop. Dreptul de proprietate și dezmembrămintele sale, p.273.

rează treptat Republica Moldova. Practica milenară a societății umane a confirmat că proprietatea privată este acel tip de proprietate, care asigură cele mai favorabile condiții de manifestare a concurenței loiale pe piața produselor și serviciilor, a libertății economice. La rândul său, proprietatea privată determină decisiv creșterea calității vieții materiale și spirituale a persoanei.

Libertatea economică oferă proprietarului posibilitatea de a lua de sine stătător decizii în orice chestiune privitoare la acțiunile sale având caracter economic. Exercițarea plenară a celor trei atribute ale dreptului de proprietate – a dreptului de posesie, a dreptului de folosință și a dreptului de dispoziție – constituie temelia libertății economice.

În condițiile în care proprietatea este depersonalizată prin socializarea ei sau prin metode economice de natură etatist-autoritară, libertatea economică este marginalizată sau chiar lipsește. În consecință, membrii societății sunt alienați de procesele economice în general, de cele de producție în special. Totodată, proprietatea își pierde valența de a mai fi o sursă de rentabilitate pentru titularul său. Regimul totalitar a urmărit să rupă legătura directă a persoanei cu bunul său, astfel încât, rămânând dezinteresată, ea să poată privi bunul colectiv ca pe o valoare superioară, subordonându-se și ea integral colectivității. Dar deoarece nu a putut concepe colectivitatea așa cum s-a dorit, persoana s-a simțit înșelată când i s-a luat acel bun. De aceea, i-a dispărut inițiativa de a mai produce bunuri sau servicii, și, deoarece nu se simțea veritabil stăpân al bunului colectivității, a ajuns la concluzia că aparține împreună cu bunul ce i s-a luat sistemului.

Revenind la necesitatea apărării patrimoniului, menționăm că, fiind reglementat de legea civilă, apărarea juridică a acestuia se realizează, în primul rând, prin mijloace de drept civil.

În dreptul civil, premisa drepturilor subiective constă în recunoașterea lor prin normele juridice de ocrotire și garantare a acestora. Fără asemenea garanții, drepturile civile ar fi iluzorii. Respectarea lor se face pe cale benevolă, iar obligațiile corelative acestor drepturi se execută într-o manieră similară. În ipoteza violării acestor drepturi sau neonorării obligațiilor respective, ocrotirea dreptului subiectiv civil se efectuează în cadrul procesului civil.

Titularii drepturilor subiective civile încălcate au la dispoziție calea de acces în instanțele de judecată competente, în vederea înlăturării impedimentelor aduse și restabilirii drepturilor nesocotite. Ca și alte drepturi subiective civile, dreptul de proprietate, atunci când este încălcat, poate fi restabilit prin acțiuni juridice. În acest fel, putem afirma că mijloacele de drept civil, prin care se ocrotește patrimoniul, constau în totalitatea acțiunilor în justiție prin care titularul solicită justiției să pronunțe hotărâri pentru a înlătura orice încălcare sau atingere a dreptului real (de proprietate).

În literatura de specialitate, mijloacele juridice amintite sunt divizate în: 1) mijloace juridice directe de apărare a drepturilor reale și 2) mijloace juridice indirecte de apărare a drepturilor reale.¹

La rândul său, din prima categorie menționată fac parte: a) acțiunile petitorii și b) acțiunile posesorii.

Acțiunile petitorii au menirea de a apăra în mod direct drepturile reale, iar acțiunile posesorii apără posesia. Ambele tipuri de acțiuni sunt reale, deoarece se întemeiază nemijlocit și direct pe un drept real sau pe faptul posesiei. Deși au același scop mediat – apărarea unor drepturi reale – scopurile imediate ale celor două tipuri de acțiuni sunt diferite.

Astfel, acțiunea petitorie este mijlocul de stabilire în mod direct a faptului că cel ce o exercită este titularul unui drept real asupra unui bun. Pe de altă parte, acțiunea posesorie, urmărind ocrotirea posesiei ca poziție fizică a bunului, nu pune în discuție existența dreptului real. Or, un drept real se poate afla în spatele posesiei, și atunci suntem în prezența posesiei de bună-credință; atunci când în spatele posesiei nu se află un drept real, suntem în fața posesiei de rea-credință.

Dintre acțiunile petitorii, o importanță mai mare o are acțiunea în revendicare. Așa cum rezultă din prevederile art.374 și 375 CC RM, acțiunea în revendicare este acea acțiune prin care cel ce o exercită își revendică bunurile aflate în posesiunea nelegitimă a altuia și solicită justiției recunoașterea dreptului de proprietate asupra acelor bunuri; prin acțiunea în revendicare se pot cere și despăgubiri civile, reprezentând repararea prejudiciului cauzat, capăt de cerere care este subsidiar revendicării; instanța de judecată are obligația să se pronunțe asupra ambelor capete de acțiune: revendicare și despăgubiri civile.

Printre celelalte acțiuni petitorii specificăm: acțiunea negatorie, acțiunea în grănițuire și acțiunea confesorie.

Potrivit art.376 CC RM, dacă dreptul de proprietate este încălcat în alt mod decât prin uzurpare sau privare ilicită de posesiune, proprietarul poate cere autorului încetarea încălcării. Dacă există temeii de a presupune că se vor face încălcări ulterioare, proprietarul poate intenta o acțiune negatorie.

Așadar, acțiunea negatorie reprezintă acțiunea prin care cel ce o exercită cere justiției să stabilească, prin hotărâre judecătorească, că terța persoană nu are un drept real (de uzufruct, de uz, de abitație, de servitute sau de superficie) asupra bunului ce se găsește în proprietatea sa; de asemenea, el cere ca justiția să oblige această persoană să înceteze exercitarea nelegitimă a dreptului real amintit.

În cele mai multe situații, acțiunea negatorie îndeplinește rolul de mijloc de apărare a dreptului proprietarului în litigiile dintre vecinii proprietari ai unor

¹ Vezi: C.Stătescu, C.Bârsan. Drept civil. Teoria generală a drepturilor reale. - București: Universitatea din București, 1988, p.194.

domenii funciare. În argumentarea celor spuse poate veni cazul, când unul dintre vecinii proprietari creează, prin acțiunile sale, obstacole în exercitarea drepturilor celuiilalt (construiește un imobil ce reține lumina să intre în geamurile vecinului proprietar).

La fel, dreptul de vecinătate poate fi apărat prin acțiunea în grănițuire.

În conformitate cu art.394 CC RM, dacă în urma unei dispute determinarea hotarului adevărat este imposibilă, atunci pentru a stabili linia de demarcare este decisivă posesiunea de fapt a vecinilor. Dacă posesiunea de fapt nu poate fi determinată, fiecărui teren îi este anexată o jumătate din porțiunea anexată. Dacă, în conformitate cu aceste prevederi, determinarea hotarului duce la un rezultat ce contravine faptelor stabilite, în particular aduce atingere mărimii stabilite a terenului, hotarul se stabilește, la cererea unei părți, de către instanța de judecată.

Așadar, acțiunea în grănițuire este acțiunea prin care cel ce o exercită cere justiției să determine, prin borne sau alte repere exterioare, linia de demarcare între cele două domenii funciare vecine.

Conform art.11 CC RM, apărarea dreptului civil se poate face inclusiv prin recunoașterea dreptului.

Reieșind din această prevedere, pentru apărarea dreptului său, uzufructuarul sau alt titular al dreptului real principal (altul decât dreptul de proprietate) cere recunoașterea dreptului său și predarea bunului pe care îl deține fără drept o terță persoană sau chiar nudul proprietar.

Într-o altă ordine de idei, pentru ca apărarea posesiunii să fie eficientă, posesorului i se recunoaște dreptul de a-și proteja posesiunea, împotriva oricăror încălcări exterioare, prin exercitarea acțiunilor posesorii. Potrivit art.308 CC RM, în cazul în care este depozat, posesorul de bună-credință poate să ceară noului posesor restituirea bunului. Conform art.309 CC RM, în cazul în care nu a fost lipsit de bun, dar este tulburat în orice alt mod în exercitarea posesiunii, posesorul de bună-credință poate cere, ca un proprietar, încetarea tulburării, precum și despăgubiri pentru prejudicierea posesiunii.

Însă chiar dacă presupunem că titularul bunului și-a însușit în mod fraudulos dreptul de posesiune, există un argument pentru a apăra posesiunea acestei persoane prin intermediul acțiunilor posesorii. Argumentul este că, într-un stat de drept, orice stare de fapt, orice aparență de drept, chiar dacă contravine dreptului, trebuie ocrotită contra oricărei violențe. Nici chiar adevăratului proprietar nu-i poate fi recunoscut dreptul de a-l depozeda pe titularul posesiunii, până nu va face într-un proces civil probarea dreptului său.

Prin sancționarea penală a atacurilor contra patrimoniului se ocrotește nu numai patrimoniul diferiților cetățeni, ci și ordinea socială interesată ca conflictele dintre indivizi să se rezolve conform prevederilor legale. Proprietarul care, pentru a-și apăra patrimoniul, recurge la acte considerate de lege ca fiind dăună-

toare ordinii sociale, trebuie să sufere consecințele acțiunilor sale. A decide altfel ar însemna să creăm o imunitate la adăpostul căreia orice individ, care are vreo pretenție patrimonială contra altuia, ar putea întreprinde fără risc oricăre atac împotriva patrimoniului acestuia din urmă, invocându-și postura de proprietar. Or, calea admisibilă este alta: proprietarul trebuie să facă dovada dreptului său, iar instanța de judecată, ca suverană apreciatoare, să constate recunoașterea acestui drept.

Iată de ce, chiar posesorului nelegitim trebuie să i se recunoască dreptul de a apela la acțiunea posesorie în vederea protejării stării de fapt împotriva unor încălcări violente. În caz contrar, titularul posesiunii ar trebui să aplice el însuși acte de violență în scopul apărării posesiei. Ca rezultat, ordinea socială ar lipsi în deplinătate.

Așa cum am menționat *supra*, drepturile obligaționale se nasc și se realizează în corelație strânsă cu drepturile reale, printre care și dreptul de proprietate, care formează chintesența patrimoniului oricărei persoane. În context, mijloacele juridice civile indirecte sunt acele acțiuni în justiție, izvorâte din executarea unor obligații, pe care diverse persoane le aveau față de proprietar în virtutea unor acte juridice (contracte, îmbogățirea fără justă cauză etc.), precum și acțiunile care izvorăsc din obligațiile de a repara paguba pricinuită printr-un delict. De regulă, prin promovarea acestor acțiuni se înlătură, în mod indirect, atingerile aduse dreptului de proprietate.

Așadar, incluzând nu numai proprietatea, ci și totalitatea drepturilor și a obligațiilor care au valoare economică, patrimoniul este apărut, în primul rând, printr-un întreg ansamblu de mijloace juridice extrapenale – constituționale, civile și de altă natură. Împotriva actelor de conduită ce prezintă un grad mai sporit de pericol social, patrimoniul este protejat și prin mijloacele energice ale legii penale. După R.Garraud, necesitatea apărării patrimoniului și prin mijloace penale este determinată de “insuficiența mijloacelor ordinare de prevedere sau de apărare individuală”.¹ De exemplu, în caz de furt, escrocherie, tâlhărie etc. individul se simte neputincios de a se împotrivi unor asemenea fapte și atunci intervine colectivitatea socială, pentru a-l apăra împotriva atingerilor aduse situațiilor de fapt existente.

Într-adevăr, patrimoniul poate fi supus și unor vătămări care fac necesară intervenția mijloacelor de drept penal. Astfel, într-o primă ipoteză, relațiile sociale privitoare la patrimoniu pot fi vătămate prin fapte de sustragere a bunurilor altei persoane, adică prin luarea bunurilor din sfera de stăpânire a altei persoane și prin trecerea lor în stăpânirea celui ce le sustrage. Aceste relații pot fi lezate și

¹ R.Garraud. Traite théorique et pratique du droit pénal français. Vol.VI. - Paris: Sirey, 1914, p.99-100.

prin fixarea în textul contractelor (recurgându-se la înșelăciune sau la abuz de încredere) a unor prevederi păgubitoare pentru cealaltă parte contractantă. La fel, ele pot fi vătămate prin tulburarea pașnicei folosiri a imobilelor stăpânite în mod legal, chiar de un detentor precar sau, în fine, pot fi lezate prin distrugerea sau deteriorarea bunurilor în substanța lor materială, lipsindu-le de orice utilitate sau reducându-le valoarea de întrebuințare. În sfârșit, dar nu în ultimul rând, considerăm că patrimoniul poate fi vătămat prin atingerile aduse, în orice mod, proprietății intelectuale.

Vorbind la concret despre necesitatea apărării penale a patrimoniului împotriva faptelor infracționale, prevăzute în Capitolul VI din Partea Specială a Codului penal al Republicii Moldova, este nevoie să dezvăluim în ce constă pericolozitatea acestor fapte pentru normala și pașnica formare, desfășurare și dezvoltare a relațiilor sociale privitoare la patrimoniu.

Fiind cunoscut din cele mai îndepărtate timpuri, *furtul* (art.186 CP RM) constituie și astăzi forma cea mai tipică și, totodată, cea mai frecventă de vătămare a relațiilor sociale privitoare la patrimoniu. Din șirul tuturor formelor de sustragere furtul este cea mai des întâlnită, dar și cea mai puțin periculoasă din punct de vedere social: el nu este însoțit de aplicarea violenței fizice sau psihice; făptuitorul nu folosește atribuțiile de care dispune în privința bunurilor, nici nu recurge la înșelăciune sau la abuz de încredere pentru a intra în stăpânirea bunurilor altei persoane.

Remarcăm, totuși, că, într-o evoluție anterioară, cel care deposea în mod clandestin persoana de bunuri, mai ales pe timp de noapte, era considerat un om josnic, mișel, care merită dispreț. Era și firească o asemenea atitudine în epoca în care fiecare se bizaia atât de mult pe propriile forțe, încât infractorul, care se apropia în taină, provoca mai multă desconsiderare și chiar temere decât cel care își urmărea scopul în mod manifest, fie și cu intenția de a nu se opri în fața unei eventuale violentări a persoanei.

În cazul *jafului* (art.187 CP RM), modul deschis de luare a bunurilor altei persoane nu doar sporește obiectiv pericolozitatea socială a acestei infracțiuni, el mărturisește totodată despre pericolozitatea socială mai mare a subiectului. Or, în acest caz, subiectul ignoră prezența posesorului bunurilor vizate, și, implicit, sfidează amenințarea de a fi descoperit și reținut. Spre deosebire de hoț, subiectul jafului mizează nu pe absența martorilor oculari ai faptei, ci pe cu totul alte circumstanțe, și anume: pe caracterul inopinat și impertinent al acțiunilor sale; pe dezorientarea, surprinderea și șovăiala martorilor oculari; pe teama acestora de o eventuală aplicare a violenței; pe dispariția sa rapidă de la locul infracțiunii etc.

Cât privește teama martorului ocular de o posibilă aplicare a violenței din partea subiectului jafului, aceasta nu întotdeauna se dovedește neîntemeiată.

Într-adevăr, cel care ia bunuri străine în văzul unor terțe persoane nu poate exclude că ea va opune rezistență acțiunilor sale. Astfel, sustragerea deschisă a bunurilor altei persoane nu rareori presupune o violență potențială, privită ca metodă de anihilare a presupusei reacții din partea martorului ocular. Etalându-și comportamentul pronunțat antisocial, subiectul jafului urmărește să transmită un fel de mesaj celor din jur, că orice încercare de a-i contracara acțiunile ar putea antrena aplicarea violenței nepericuloase pentru viața sau sănătatea lor, sau, cel puțin, amenințarea reală de aplicare a unei asemenea violențe. De notat, că alteori subiectul jafului este predispus să aplice violența de îndată, pentru a intra în stăpânirea bunurilor altei persoane (vezi lit.e) alin.(2) art.187 CP RM).

Fiind considerată ca cea mai periculoasă infracțiune din rândul sustragerilor, *tâlhăria* (art.188 CP RM), chiar prin construcția conținutului său legal, își dovedește această reputațiune: atacul săvârșit asupra unei persoane în scopul sustragerii bunurilor, însoțit de violență periculoasă pentru viața sau sănătatea persoanei agresate ori de amenințarea cu aplicarea unei asemenea violențe.

Deoarece acțiunea în scopul sustragerii bunurilor altei persoane se realizează pe calea agresării ei sau a unor terțe persoane, fiind în stare să conducă la vătămarea sănătății (sau chiar la moartea acestora, în accepțiunea legii penale române), reprehensiunea juridico-penală în ce privește tâlhăria trebuie să fie cea mai energetică. Deși atât furtul sau jaful, cât și violența sau amenințarea sunt incriminate distinct, totuși, atunci când violența sau amenințarea, având intensitatea corespunzătoare, a fost folosită în vederea comiterii sustragerii, între sustragere (de regulă, sub forma de infracțiune fapt tentat) și violență sau amenințare există o strânsă conexiune. Tocmai acest fapt l-a impulsionat pe legiuitor să alcătuiască din aceste două acte de conduită de sine stătătoare din punct de vedere material o unitate infracțională.

Pericolul social sporit al faptei de tâlhărie explică și caracterul “trunchiat” al conținutului acesteia, caracter care își are originea în acel trecut istoric îndepărtat, când interdicțiile, impuse asupra incursiunilor unor bande înarmate, constituind noțiunea de *rapina*, erau îndreptate în principal spre ocrotirea persoanei, purtând un caracter nu atât pro-patrimonial, cât mai ales antiviolent.

În context, este necesar a menționa că utilizarea termenului „atac” în dispoziția art.188 CP RM are, ca efect nefast, restrângerea artificială a sferei de aplicare a răspunderii penale pentru tâlhărie. Astfel, nu orice caz de sustragere (sub formă de fapt tentat sau fapt consumat), însoțită de violență periculoasă pentru viața sau sănătatea victimei ori de amenințarea cu aplicarea unei asemenea violențe, poate fi calificată conform art.188 CP RM. Or, dacă lipsește atacul, agresiunea, impetuoșitatea, atunci lipsește și conținutul infracțiunii de tâlhărie. Această concepție legislativă a infracțiunii de tâlhărie nu mai satisface de mult necesitățile sociale, impunându-se adoptarea modelului consacrat în majoritatea statelor euro-

pene (inclusiv în România). Potrivit acestui model, tâlhăria constituie sustragerea săvârșită prin întrebuițarea violenței sau a amenințării ori prin punerea victimei în stare de inconștiență sau neputință de a se apăra, precum și sustragerea urmată de întrebuițarea unor astfel de metode pentru păstrarea bunului sustras sau pentru înlăturarea urmelor infracțiunii, fie pentru ca făptuitorul să-și asigure scăparea.

Libertatea morală a persoanei, adică posibilitatea ei de a adopta decizii și de a se manifesta în acord cu propria sa voință, poate fi lezată prin determinarea ei, cu aplicarea unor metode ilegale, să suporte o anumită repercusiune păgubitoare. Dacă prin aceasta se voințește dobândirea pe cale ilegală a unui folos de natură patrimonială, fapta comportă o pericolozitate specifică, fiind incriminată distinct în dispozițiile art.189 CP RM, sub denumirea de *șantaj*. Este criticabilă includerea, de către legiuitorul moldovean, a șantajului printre infracțiunile contra patrimoniului, și nu printre infracțiunile contra libertății – fizice sau psihice – a persoanei, câtă vreme șantajul poate avea în principal alte pretenții de la cel șantajat, decât una de ordin patrimonial.

În altă ordine de idei, persoanele ce intră în relații sociale cu privire la patrimoniu trebuie să manifeste promptitudine, pentru ca interesele lor patrimoniale să nu fie vătămate prin anumite procedee frauduloase. În același timp, în vederea formării, desfășurării și dezvoltării normale a relațiilor amintite părțile participante trebuie să manifeste bună-credință. Numai fiind respectată această condiție persoanele pot încredința diferite bunuri pentru a fi transportate, expediate, păstrate etc., fără a avea teamă că ar putea fi depozitate de ele în mod ilicit. De aceea, urmărind obiectivul asigurării unui climat de credibilitate reciprocă, legiuitorul incriminează, la art.190 CP RM, fapta de *escrocherie*, adică dobândirea ilicită a bunurilor altei persoane prin înșelăciune sau abuz de încredere. Această faptă iese oarecum în evidență în raport cu infracțiunile contra patrimoniului, examinate până acum. Utilizând persuasiunea față de victimă, escrocul ia ca și cum benevol bunurile acesteia. El nu întrebuițează nici violența, nici amenințarea, nici nu ia pe ascuns bunurile străine. Dar, deoarece el exploatează încrederea victimei, fapta lui comportă un pericol social comparabil cu cel al furtului, jafului sau al tâlhăriei. Această comparație nu aduce însă în nici un fel atingere tezei, conform căreia escrocheria este o infracțiune săvârșită prin fraudă, iar nu o infracțiune săvârșită prin sustragere.

În cazul infracțiunii de *delapidare* (art.191 CP RM), încredințarea în condiții de legalitate a bunurilor, care constituie obiectul material al infracțiunii, subiectului delapidării formează particularitatea determinantă a acestei fapte infracționale. Delapidarea se apropie de fapta de escrocherie prin aceea că făptuitorul abuzează de încrederea ce i-a fost acordată de proprietarul bunurilor încredințate. Totodată, datorită calităților făptuitorului, delapidarea poate fi mai ușor săvârșită

și mai greu descoperită, ceea ce-i sporește gradul de pericol social. Săvârșind delapidarea, făptuitorul își încalcă nu doar obligațiunea de a nu vătăma patrimoniul altuia ce i-a fost încredințat, ci și obligațiunea specială pe care o are în virtutea posturii sale de administrator al acelui patrimoniu. În aceste condiții, legiuitorul a considerat întemeiată necesitatea apărării penale a patrimoniului împotriva sustragerii bunurilor altei persoane chiar de către persoana care, datorită obligațiunilor ce și le-a asumat, are bunurile respective în administrarea sa.

La fel, apare ca evidentă și oportună necesitatea apărării penale a relațiilor sociale cu privire la patrimoniu împotriva faptei de *pungășie* (art.192 CP RM), adică a acțiunii săvârșite în scopul sustragerii bunurilor altei persoane din buzunar, genți sau din alte obiecte prezente la persoane. E știut că o acțiune sau o inacțiune se consideră periculoasă pentru societate atunci când produce un rău sau când ar putea să producă un rău. Acțiunea de pungășie comportă un anumit grad de pericol social, deoarece, în mod obiectiv, ar putea produce urmări socialmente periculoase (săvârșirea sustragerii). Încriminarea pungășiei ridică mult eficacitatea legii penale în apărarea patrimoniului în situațiile în care pericolul prejudicierii acestuia doar se prefigurează. Lipsa unor căi extrapenale eficiente de diminuare a cerșetoriei, vagabondajului și a fenomenului “copiii străzii” contribuie la proliferarea pungășiilor. În aceste condiții, construcția specifică a conținutului pungășiei, și anume – el nu cuprinde toate condițiile cerute pentru infracțiunea-tip – răspunde obiectivului de contracarare și prevenire a pungășiei.

Este discutabilă rațiunea prevederii, de către legiuitorul moldovean, a pungășiei ca infracțiune deosebită de cea de furt. Reprezentând, în fond, un furt de buzunar, pungășia ar trebui să fie prevăzută ca variantă specială a furtului, în contextul art.186 CP RM.

Pentru ca persoanele fizice și juridice să poată folosi bunurile pe care le au în proprietate efectiv și potrivit destinației lor, se cere ca această posibilitate să fie asigurată și apărută, iar toate celelalte persoane să respecte starea de fapt existentă pentru pașnica lor folosire. Dacă însă prin careva fapte se împiedică folosirea plenară a bunurilor de către cei ce sunt în drept a le folosi, aceste fapte prezintă, implicit, pericolozitate socială.

Astfel, având scopul protecției penale a proprietății asupra bunurilor imobile, legiuitorul nostru a prevăzut, la art.193 CP RM, răspunderea penală pentru *ocuparea bunurilor imobile străine*, adică ocuparea, în întregime sau în parte, fără drept, a unui imobil aflat în proprietatea altuia. Ocuparea bunurilor imobile străine comportă similitudinea cu infracțiunea de furt. Or, în ambele situații este vătămată proprietatea. Totuși, la o analiză atentă, se poate observa că dacă în cazul ocupării bunului imobil străin, prin intrarea în stăpânirea, fără drept, a acelui bun, se încalcă proprietatea asupra unui bun imobil, atunci în cazul furtului se comite o încălcare a posesiei asupra unui bun mobil.

În context, este salutară intenția legiuitorului de a ocroti patrimoniul și atunci când influențarea infracțională asupra bunurilor imobile are ca efect vătămarea acestora. Totuși, este regretabil că, prin incriminarea faptei de la art.193 CP RM, legiuitorul moldovean a urmărit să apere proprietatea asupra bunurilor imobile. Mult mai indicată ar fi apărarea penală a simplei posesiuni asupra bunurilor imobile împotriva oricui, chiar și împotriva proprietarului. Or, potrivit modelului legislativ pozitiv – art.220 CP Rom. “Tulburarea de posesie” – însuși proprietarul poate fi tras la răspundere penală dacă săvârșește această faptă împotriva persoanei care este îndrituită să posede imobilul. Iată de ce restrângerea sferei de apărare penală la cadrul, configurat în art.193 CP RM, nu este justificată, deoarece în lipsa unei reacții din partea legii penale se va da mână liberă proprietarilor neonești să acționeze în detrimentul intereselor legitime ale posesorilor de bună-credință ai imobilelor. Deși în unele din aceste situații poate fi aplicată norma de la art.352 CP RM “Samavolnicia”, măsura se arată a fi una parțială. De aceea, problema pendinte examinată urmează a fi soluționată prin crearea unor așa condiții, în care să se asigure apărarea penală plină a intereselor posesorului legitim al bunului imobil. Necesitatea acestei apărări reclamă modificarea dispoziției art.193 CP RM după exemplul dispoziției art.220 CP Rom.

La art.194 CP RM este prevăzută răspunderea penală pentru *însușirea energiei electrice, termice sau a gazelor naturale* ori pentru utilizarea ilicită a acestora evitând sistemele de evidență instalate în modul stabilit sau prin acestea, însă deteriorate de consumator, dacă fapta a cauzat daune în proporții mari.

Necesitatea apărării penale a patrimoniului împotriva faptei date se impune datorită gravității sporite a acesteia. Or, gravitatea ei este determinată, pe de o parte, de însemnătatea pe care o au resursele energetice, iar, pe de altă parte, de urmările pe care le poate provoca comiterea infracțiunii (scurgeri de gaze naturale sau agent termic, posibilitatea electrocutării etc.).

Aproape de la originile sale, legislația penală a început să pună în acord gravitatea răspunderii cu însemnătatea obiectului material al infracțiunii. Astfel de norme pot fi găsite în legiurile Orientului Antic, ale Romei Antice, în izvoarele medievale ale dreptului european, precum și în legislația modernă a multor state. Având aceste exemple, Codul penal al Republicii Moldova incriminează, la art.195, *însușirea în proporții mari și deosebit de mari*. Depășind 500 și, respectiv, 1500 unități convenționale de amendă, valoarea, exprimată în bani, a bunurilor materiale însușite conferă legiuitorului suficiente temeiuri de a considera că gravitatea atingerii aduse relațiilor sociale privitoare la patrimoniu va fi în asemenea cazuri mult mai mare decât în cazurile când daunele pricinuite se exprimă în proporții mici, esențiale sau considerabile. Proporțiile mari și deosebit de mari ale bunurilor însușite schimbă substanțial evaluarea socială și juridică a infracțiunii. Din aceste motive, legiuitorul a prevăzut o dispoziție legală

specială, care prevede răspundere pentru însușirea în proporții mari și deosebit de mari a bunurilor, indiferent de forma în care însușirea a fost săvârșită.

De cele mai dese ori, specificitatea acestei infracțiuni constă în voalarea mult mai subtilă a acțiunilor infracționale, precum și în folosirea de către făptuitori a situației lor de serviciu. Prin diferite abuzuri și fraude, aceștia încearcă să creeze stocuri de bunuri, netrecute la venituri. Însușirea acestora nu atrage vreun deficit care să fie reflectat în bilanțul contabil, ceea ce îngreunează descoperirea unor asemenea infracțiuni. Deseori în grupul criminal organizat, specializat în comiterea însușirii în proporții mari și deosebit de mari, sunt atrași factori de decizie din cadrul mai multor întreprinderi, instituții, organizații. Dispunând de mijloace bănești considerabile, infractorii le folosesc pe larg pentru mituirea persoanelor “utile”, ceea ce duce la coruperea persoanelor cu funcții de răspundere și a persoanelor care gestionează organizațiile nestatale.

La art.196 CP RM este prevăzută răspunderea penală pentru *cauzarea de daune materiale prin înșelăciune sau abuz de încredere*.

Deoarece prin această faptă proprietarului i se cauzează numai daune materiale, “dacă fapta nu constituie o însușire”, înseamnă că în acest caz făptuitorul nu ia în stăpânirea sa bunuri concrete ale proprietarului, ci se eschivează în mod fraudulos de la transmiterea bunurilor proprietarului sau folosește aceste bunuri contrar destinației lor. Așadar, deosebirea de bază între infracțiunea, prevăzută la art.196 CP RM, și escrocherie se exprimă în mecanismul de extragere ilicită de către făptuitor a foloaselor patrimoniale.

Sub incidența prevederilor art.196 CP RM pot nimeri următoarele modalități factice: folosirea fără drept a bunurilor altei persoane fără ca acestea să fie luate din stăpânirea cuiva; obținerea bunurilor în proprietate, în baza unui contract, pe cale frauduloasă, fără scopul de a le sustrage; îngrădirea, prin înșelăciune sau abuz de încredere, a posibilității proprietarului de a dispune de bunurile sale și de a le folosi după bunul plac; cauzarea de daune materiale, prin aceleași metode, de către posesorul nelegitim al bunurilor etc.

Potrivit dispoziției art.196 CP RM, victimă a infracțiunii analizate poate fi doar proprietarul. De aceea, acțiunea proprietarului, care cauzează, prin înșelăciune sau abuz de încredere, daune materiale unui posesor legitim, nu poate forma conținutul acestei fapte infracționale. Considerăm că dispoziția legală, referitoare la cauzarea de daune materiale prin înșelăciune sau abuz de încredere, trebuie completată, ca victimă a acestei fapte indicându-se și posesorul.

În acest context, menționăm că, în conformitate cu alin.3 art.208 CP Rom., fapta constituie furt chiar dacă bunul aparține în întregime sau în parte făptuitorului, însă în momentul săvârșirii acel bun se găsea în posesia sau deținerea legitimă a altei persoane.

Cu alte cuvinte, potrivit legii penale române, însuși proprietarul poate fi subiect activ al furtului bunurilor ce-i aparțin cu titlu de proprietate. Într-adevăr, în această situație este extrem de dificil a explica esența lezării obiectului apărării penale apelând numai la conceptul juridic al proprietății. Este mai oportun a afirma că nu proprietatea, ci patrimoniul, privit ca entitate ce înglobează proprietatea, formează obiectul juridic generic al grupului corespunzător de infracțiuni.

În legea penală a Republicii Moldova nu există o prevedere similară celei de la alin.3 art.208 CP Rom. Pe de altă parte, așa cum s-a menționat, subiect pasiv al infracțiunii prevăzute la art.196 CP RM poate fi doar proprietarul. În alți termeni, deși actuala denumire a Capitolului VI al Părții Speciale a Codului penal al Republicii Moldova este deja “Infracțiuni contra patrimoniului”, nu însă “Infracțiuni contra proprietății”, totuși conținutul capitolului respectiv nu a fost ajustat la noua titulatură. O astfel de ajustare ar trebui să rezulte din faptul că legea penală ocrotește nu numai proprietatea, ci întregul patrimoniu. Or, titularul patrimoniului nu este întotdeauna proprietarul bunurilor care sunt supuse influențării nemijlocite infracționale.

Această inconsecvență pare și mai proeminentă pe fundalul reglementării aceleiași probleme în legea penală rusă. Capitolul 21 al Codului penal al Federației Ruse se numește “Infracțiuni contra proprietății”. Cât de paradoxal ar părea, însă în cadrul acestui capitol legiuitorul rus a promovat mult mai energic decât legiuitorul moldovean (în capitolul corespunzător din legea penală autohtonă) concepția privind infracțiunile contra patrimoniului. De exemplu, la art.165 CP FR se prevede răspundere penală pentru cauzarea, prin înșelăciune sau abuz de încredere, a daunelor materiale proprietarului *sau altui posesor* al bunurilor (în cazul în care lipsesc semnele sustragerii).

Această normă nu specifică cerința ca bunurile, ca obiect material al infracțiunii, să fie străine pentru făptuitor. De aceea, conform art.165 CP FR pot fi calificate acțiunile proprietarului îndreptate spre obținerea bunurilor sale, care se află la moment la un posesor legitim (uzufructuar, uzuar, superficial, retenant, creditor gajist sau ipotecar etc.), dacă întru atingerea acestui scop făptuitorul a folosit ca metode înșelăciunea sau abuzul de încredere. În această ipoteză, deținătorul titlului de proprietar aduce atingere anumitor relații sociale cu privire la patrimoniu. În esență, situația este similară celei descrise la alin.3 art.208 CP Rom. Diferența constă doar în faptul că, potrivit legii penale ruse, luarea ilicită a propriilor bunuri nu poate forma conținutul infracțiunii de furt.

Spre deosebire de conținutul art.165 CP FR, cel cuprins în art.196 CP RM nu vizează acțiunile proprietarului îndreptate spre obținerea bunurilor sale care la moment se află la un posesor legitim. Legea noastră penală prevede că asemenea acțiuni urmează a fi calificate ca samavolnicie (art.352 CP RM). Adică, în astfel de cazuri patrimoniul nu mai apare ca obiect juridic generic – fapt regretabil și nejustificat.

Principala observație cu privire la natura juridică a infracțiunii, prevăzute la art.196 CP RM, constă în aceea că incriminarea acestei fapte separat de escrocherie nu se justifică. În majoritatea sistemelor moderne de drept penal, termenii „escrocherie” și „înșelăciune” sunt sinonimi. În același timp, nu poate fi ignorată distincția dintre înșelăciune și abuz de încredere. Or, abuzul de încredere presupune preexistența unui contract în temeiul căruia făptuitorul deține bunul mobil al altuia, pe care și-l trece în folosul său, dispune de el pe nedrept sau refuză să-l restituie proprietarului. Pe cale de consecință, nu este îndreptățită „simbioza” dintre înșelăciune și abuz de încredere în contextul aceleiași norme de incriminare. De aceea, în locul incriminărilor de la art.190 CP RM („Escrocheria”) și art.196 CP RM („Cauzarea de daune materiale prin înșelăciune sau abuz de încredere”), ar fi mai reușită construirea altor două incriminări: „Înșelăciunea” și „Abuzul de încredere”.

Distrugerea sau deteriorarea intenționată a bunurilor și distrugerea sau deteriorarea din imprudență a bunurilor sunt incriminate, respectiv, la art.197 și 198 CP RM.

Urmărind ocrotirea patrimoniului în mod plenar, legiuitorul a incriminat distrugerea și deteriorarea nu numai în cazul în care fapta este săvârșită cu intenție, ci și în cazul în care aceasta este săvârșită din imprudență. Așadar, apărarea penală a relațiilor sociale cu privire la patrimoniu implică și incriminarea faptelor infracționale ce aduc atingere integrității fizice, substanței sau potențialului de utilizare a bunurilor.

Infracțiunile, prevăzute la art.197 și 198 CP RM, se disting din șirul de infracțiuni contra patrimoniului printr-un anume specific: în cazul lor are loc vătămarea bunului în însăși materialitatea sa, bunului fiindu-i prejudiciată substanța sau potențialul de utilizare. Absența la făptuitor a scopului de cupiditate face ca acestuia să-i lipsească interesul de a exploata sau a proteja pe altă cale însușirile utile ale bunului, care formează obiectul material al faptelor infracționale amintite.

La art.199 CP RM se prevede răspunderea penală pentru *dobândirea sau comercializarea, fără o promisiune prealabilă, a bunurilor despre care se știe că au fost obținute pe cale criminală*. Necesitatea apărării penale a patrimoniului împotriva acestei fapte este evidentă: cei care comit sustrageri sunt mai motivați și chiar stimulați într-un fel de existența posibilității de a introduce în circulație surplusul de bunuri pe care le-au sustras. De asemenea, fapta, prevăzută la art.199 CP RM, duce la înavușirea ilicită a făptuitorului, care nu contribuie prin muncă la crearea bunurilor respective. Faptul că legiuitorul a inclus conținutul de infracțiune analizat în capitolul dedicat infracțiunilor contra patrimoniului este salutar. Totuși, el nu a fost consecvent când a separat, oarecum artificial, acest conținut de conținutul spălării banilor. În practică, va fi dificil a

face delimitare între aceste două infracțiuni, datorită multiplelor tangențe între laturile lor obiective.

Finalmente, la art.200 CP RM este prevăzută răspunderea penală pentru *neglijența criminală față de paza bunurilor proprietarului*, adică față de obligațiile proprii, manifestată de o persoană căreia i-a fost încredințată paza bunurilor proprietarului, atitudine care s-a soldat cu însușirea, nimicirea, deteriorarea, pierderea sau pieirea în proporții mari sau deosebit de mari a acestor bunuri.

Avem mari rezerve față de necesitatea păstrării unei astfel de dispoziții anacronice în noua lege penală. În condițiile în care sectorul privat capătă proporții tot mai mari în economia națională, devin imperioase alte pârghii de asigurare a disciplinei de muncă a persoanelor, cărora le-a fost încredințată paza bunurilor. Asemenea pârghii sunt prevăzute într-un volum deplin în cadrul dreptului muncii și al dreptului civil, de aceea criminalizarea faptei analizate apare ca inutilă și ineficientă. Majoritatea statelor, ale căror legislații penale cuprindeau un conținut similar de infracțiune (printre acestea numărându-se și Federația Rusă), au renunțat, și absolut întemeiat, să mai incrimineze fapta de neglijență criminală față de paza bunurilor proprietarului. Abrogarea art.200 CP RM nu va face decât să îmbunătățească economia de ansamblu a capitolului consacrat faptelor infracționale săvârșite împotriva patrimoniului. Aceasta deoarece, într-un stat de drept, instituirea unui cadru juridic adecvat, prin care să se asigure dezvoltarea și desfășurarea normală a relațiilor sociale referitoare la patrimoniu, se impune.

În încheiere, menționăm că, în general, toate genurile de atingere a patrimoniului sunt socialmente periculoase, pentru că fiecare din ele periclitează anumite valori sociale de mare importanță și pun în insecuritate circuitul civil. Împotriva acestora, mijloacele de drept constituțional, de drept civil și de ordin similar sunt neputincioase. De regulă, aceste mijloace se limitează la repararea prejudiciului, adică la refacerea activului patrimonial. Dar ele nu pot să prevină, prin represiune, repetarea unor astfel de fapte care creează starea de nesiguranță a proprietăților și de insecuritate a circuitului civil. De aceea, se impune incriminarea și sancționarea penală a faptelor de acest gen, fără a exclude, ci, dimpotrivă, a face mai active mijloacele extrapenale de recuperare a prejudiciului (de exemplu, prin acțiuni civile alăturate celor penale).

În același timp, nu putem ignora dictonul "*nemo ignorantia juris recusare potest*" ("nimeni nu poate să se scuze sub pretextul necunoașterii legii"). Cunoașterea și respectarea reglementărilor juridice, privitoare la apărarea penală a patrimoniului, constituie o îndatorire a tuturor cetățenilor țării și, cu atât mai mult, a cadrelor de conducere și control din ministere, din organele procuraturii și justiției, din organele centrale și locale ale administrației publice, a persoanelor juridice de drept public și a celor de drept privat, toate având menirea să acționeze prompt pentru apărarea patrimoniului.

§ 1. Elementele patrimoniului și clasificarea acestora

Considerăm unilaterală definiția bunurilor, propusă de A.Colin și H.Capitant: “Se numesc bunuri elementele patrimoniului, adică lucrurile care pot forma obiectul unui drept și care au o valoare bănească”.¹

Această definiție privește patrimoniul ca obiect material generic. Însă patrimoniul ne interesează, în primul rând, ca obiect juridic generic, care cuprinde drepturile și obligațiile patrimoniale. De aceea, în încercarea de a identifica elementele patrimoniului vom porni de la definiția legislativă a noțiunii de patrimoniu stipulată la art.284 CC RM:

“(1) Patrimoniul reprezintă totalitatea drepturilor și obligațiilor patrimoniale (care pot fi evaluate în bani), privite ca o sumă de valori active și pasive strâns legate între ele, aparținând unor persoane fizice și juridice determinate.

(2) Toate bunurile persoanei fizice sau juridice fac parte componentă a patrimoniului ei”.

Așadar, din această definiție rezultă că, în primul rând, patrimoniul este format din drepturi și obligații patrimoniale.

Să stabilim mai întâi ce înseamnă “drept patrimonial”. Unii autori, studiind problema infracțiunilor contra patrimoniului, susțin că noțiunile “interes patrimonial” și “drept subiectiv patrimonial” sunt identice. De exemplu, I.A. Klepițki, în contextul examinării problemei privind clasificarea intereselor patrimoniale, menționează: “Din masa generală a intereselor patrimoniale pot fi evidențiate, înainte de toate, drepturile patrimoniale. De vreme ce orice interes, afirmat prin autoritatea dreptului, poate fi perceput ca drept subiectiv, rezultă că oricare interes, în măsura în care este susceptibil de ocrotirea normei penale, poate fi tratat ca drept subiectiv”.²

O asemenea abordare a corelației dintre cele două noțiuni pare nu tocmai precisă. Desigur, interesul patrimonial și dreptul subiectiv patrimonial sunt noțiuni interdependente, însă acestea nu sunt identice. Interconexiunea lor se exprimă în faptul că, pe calea realizării dreptului subiectiv, subiectul obține satisfacerea interesului său patrimonial. Astfel, dreptul subiectiv patrimonial apare ca un mecanism de realizare a interesului celui ce deține acest drept, nu însă și ca esența acestuia. În acest caz, legătura dreptului subiectiv al persoanei cu interesul ei constă în fixarea volumului acestui interes. Prin intermediul dreptului subiectiv

¹ A.Colin, H.Capitant. Curs elementar de drept civil francez. Vol.I, p.873.

² И.А. Клепицкий. Собственность и имущество в уголовном праве // Государство и право. - 1997. - №5. - P.74-83.

este realizat nu întreg volumul interesului patrimonial, ci doar acea parte din el care este “rezervată” subiectului de dreptul obiectiv, îmbrăcând forma interesului legitim. Considerăm că tocmai această parte a interesului patrimonial, a cărei satisfacere este posibilă pe calea realizării dreptului subiectiv, trebuie să fie recunoscută ca element al structurii obiectului infracțiunilor contra patrimoniului, mai precis – ca element al conținutului relației sociale privitoare la patrimoniu.

Totodată, trebuie de menționat că dreptul subiectiv, în general, și dreptul subiectiv patrimonial, în special, nu pot forma obiectul apărării penale. Însă drepturile subiective patrimoniale constituie un element al patrimoniului, care, la rândul său, formează valoarea socială fundamentală apărută împotriva infracțiunilor contra patrimoniului.

În afară de o parte activă, patrimoniul mai înglobează și o parte pasivă. Aceasta din urmă e alcătuită din obligațiile patrimoniale. Astfel, dreptului patrimonial real îi corespunde obligația generală și negativă de a nu face nimic de natură a aduce atingere exercitării libere și depline a acestui drept. În același timp, dreptului patrimonial de creanță îi corespunde obligația subiectului pasiv concret, numit debitor, de a da, a face sau a nu face ceea ce debitorul ar fi putut da sau face în lipsa acelei obligații asumate.

Potrivit alin.(1) art.512 CC RM “Dispoziții generale cu privire la obligație”, în virtutea raportului obligațional, creditorul este în drept să pretindă de la debitor executarea unei prestații, iar debitorul este ținut să o execute. Prestația poate consta în a da, a face sau a nu face.

De fapt, această prevedere conține definiția noțiunii de obligație în sens larg, care, după cum putem observa, se identifică cu noțiunea de raport juridic de obligație. În înțeles restrâns, obligația desemnează doar latura pasivă a acestui raport, adică datoria ce se incumbă debitorului.¹

Privită ca element al patrimoniului, obligația patrimonială trebuie interpretată numai prin prisma înțelesului restrâns al noțiunii de obligație. Ca și dreptul patrimonial, obligația patrimonială nu poate să formeze de sine stătător obiectul apărării penale. În schimb, obligația patrimonială constituie un element al patrimoniului, care, la rândul său, reprezintă o valoare socială fundamentală, ocrotită de legea penală.

Dar, dacă patrimoniul ca obiect juridic generic cuprinde drepturile și obligațiile patrimoniale, atunci patrimoniul, ca obiect material generic, cuprinde bunurile care pot face obiectul unei apropieri individuale sau colective, adică toate lucrurile apropiabile, care au, în același timp, valoare pecuniară.

Totodată, deloc întâmplător, în cadrul Titlului I “Patrimoniul” din Cartea a doua a Codului civil al Republicii Moldova își are prezența art.301 “Rezultatele

¹ Vezi: C.Stătescu, C.Bârsan. Teoria generală a obligațiilor. - București: ALL, 1996, p.10

protejate ale activității intelectuale”. Potrivit acestei norme, în cazul și în modul stabilit de lege, se recunoaște dreptul exclusiv al persoanei fizice și juridice asupra rezultatelor activității intelectuale. Se mai prevede, că acestea din urmă pot fi utilizate de terți doar cu consimțământul persoanei îndreptățite.

Așadar, elementelor patrimoniului, privit ca obiect juridic generic, li se adaugă drepturile de proprietate intelectuală, care, deși nu sunt nici drepturi reale, nici drepturi de creanță, cuprind în complexitatea lor și drepturi patrimoniale. Este vorba de drepturile pe care le are o persoană asupra produsului inteligenței și talentului său: dreptul omului de știință, al scriitorului sau al artistului plastic asupra operei sale (dreptul de autor); dreptul inventatorului asupra invenției sale; dreptul autorului desenelor sau al modelelor industriale asupra creației sale etc.

Bunurile pot fi clasificate din mai multe puncte de vedere.

În doctrina penală română se face distincție între bunuri personale și bunuri patrimoniale.¹ La rândul lor, bunurile personale se împart în două categorii:

- 1) bunuri fizice sau materiale personale (viața, sănătatea, integritatea corporală);
- 2) bunuri morale sau imateriale personale (pudoarea, libertatea și onoarea sexuală, libertatea individuală, onoarea, liniștea personală). Bunurile patrimoniale se deosebesc de bunurile personale în principal prin faptul că cele dintâi nu sunt legate inseparabil de persoană, nu sunt manifestări esențiale ale personalității umane, cum sunt cele din urmă, și sunt transmisibile și susceptibile de evaluare pecuniară.

Într-o altă ordine de idei, menționăm că, în conformitate cu art.9 al Constituției Republicii Moldova, proprietatea se constituie din bunuri materiale² și bunuri intelectuale.

După Gh.Beleiu, pentru dreptul civil, expresia “bun patrimonial” constituie pleonasm.³ Analizând cele două clasificări de mai sus, nu același lucru putem spune despre dreptul penal. Aici utilizarea expresiei date este justificată în vederea distincției dintre “bun personal” și “bun intelectual”. Totuși, în continuare, pentru o mai mare comoditate, prin “bun” vom înțelege “bun patrimonial” (bun material).

Principalul criteriu de clasificare a bunurilor se referă la natura lor și la calificarea dată de lege. În funcție de acest criteriu, bunul poate fi imobil sau mobil (numit și nemișcător sau mișcător). Acest criteriu de clasificare este interesant atât sub aspectul modalităților de vătămare sau periclitate prin infracțiune a obiectului apărării penale, cât și sub aspectul mijloacelor de drept penal pe care

¹ Vezi: Const. G. Rătescu și colectivul. Codul penal “Carol al II-lea” adnotat. Vol.III. Partea Specială, II. - București: Socec, 1937, p.397-398.

² A nu se confunda cu bunurile materiale personale. Aici prin “bunuri materiale” se înțelege “bunuri patrimoniale”.

³ Vezi: Gh.Beleiu. Drept civil român. - București: Șansa, 1994, p.91.

le reclamă prevenirea și combaterea acestora. Astfel, potrivit regulii acceptate de doctrina penală majoritară, pot fi sustrate numai bunurile mobile. Pe de altă parte, ca obiect material al infracțiunii prevăzute la art.193 CP RM – “Ocuparea bunurilor imobile străine” – poate evolua prin excelență numai un bun imobil.

Bunurile imobile sunt bunuri care au o așezare fixă și nu pot fi mutate dintr-un loc în altul.¹

Bunurile mobile sunt bunuri care nu au o așezare fixă și care pot fi mutate dintr-un loc în altul.²

Conform art.2 al Legii Republicii Moldova cu privire la cadastrul bunurilor imobile, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 25.02.1998³, prin “bun imobil” se are în vedere: teren, construcție capitală, apartament și altă încăpere izolată.

O completare importantă a acestei definiții se conține în alin.(2) art.288 CC RM: “... bunurile a căror deplasare nu este posibilă fără a se cauza prejudicii considerabile destinației lor”.

Potrivit alin.(5) art.288 CC RM, bunurile care nu sunt raportate la categoria de bunuri imobile, inclusiv banii și titlurile de valoare, sunt considerate bunuri mobile.

Limitarea obiectelor materiale ale sustragerii la bunurile mobile este explicată prin faptul că, tradițional, sustragerea este înțeleasă ca deplasare a bunurilor în spațiu de pe o locație permanentă sau provizorie, în rezultatul căreia făptuitorul devine posesorul de facto al acestor bunuri, iar proprietarul sau alt posesor încetează a le mai poseda.⁴ Cel mai probabil, o asemenea abordare își are originea în doctrina juridică germană, în care semnificația juridico-penală era întotdeauna atribuită nu definiției juridico-civile a noțiunii de bun imobil, ci percepției ei “firești”, adică că bunul dat nu poate fi mutat de pe locul ce-l ocupă.⁵

Astfel, în Codul penal german în vigoare este fixat că obiectul material al furtului (§242), al însușirii (§246) și al tâlhăriei (§249) îl formează bunurile mobile străine. În mod similar, această problemă este soluționată în legislația României, Spaniei și a altor țări europene.

În condițiile regimului totalitar, problema privind evaluarea atingerilor aduse patrimoniului, pe calea influențării asupra bunurilor imobile, era mai puțin actuală: practic, întreaga avere imobiliară se afla în proprietatea statului sau a organiza-

¹ Vezi: I.P. Filipescu. Drept civil. Dreptul de proprietate și alte drepturi reale, p.39.

² Ibidem.

³ Monitorul Oficial al Republicii Moldova. - 1998. - Nr.44-46.

⁴ Vezi, de exemplu: С.В. Склиаров. Понятие хищения в уголовном законодательстве России: теоретический анализ // Государство и право. - 1997. - №9. - P.65.

⁵ Vezi: И.А. Клепицкий. Недвижимость как предмет хищения и вымогательства // Государство и право. - 2000. - №12. - P.12-18.

țiilor socialiste. Noile condiții social-economice și modificările operate în legislație au determinat formarea pieței imobiliare în Republica Moldova, precum și dezvoltarea circuitului ei civil real. În mod corespunzător, au crescut posibilitățile de comitere în această sferă a actelor de conduită infracțională, iar, în consecință, a apărut necesitatea apărării penale a patrimoniului în partea sa imobiliară.

Facilitatea relativă cu care pot fi mutate bunurile mobile de pe un loc pe altul, posibilitatea substituirii lor prin bunuri de același gen, precum și simplitatea participării lor la circuitul civil, nu implică (cu rare excepții) o înregistrare a drepturilor asupra bunurilor mobile. Aceasta ne permite să prezumăm, practic în fiecare posesor de facto al acestor bunuri, dacă nu un proprietar, atunci cel puțin un posesor de bună-credință. Dimpotrivă, datorită faptului că bunurile nu pot fi mutate dintr-un loc în altul, că au un caracter unic, că nu pot fi substituite, precum și faptului că intrarea în stăpânire, modificarea și încetarea stăpânirii lor are loc doar în baza unei proceduri speciale prevăzute la art.290 CC RM, poate fi ușor stabilit proprietarul bunului imobil, iar în cazul în care drepturile lui patrimoniale sunt lezate, acestea pot fi restabilite.

În aceste împrejurări, ocuparea fără drept a unui imobil de felul său nu rezolvă nimic. Calitățile fizice ale terenului și ale obiectelor, legate nemijlocit de pământ și inseparabile de acesta, sunt de așa natură, încât, potrivit observației precise a lui I.A. Klepițki¹, persoana care a ocupat fără drept un imobil se dovedește a fi “fintuită” de locul infracțiunii. În acest caz, făptuitorul nu poate lua cu sine ceea ce este prin definiție imutabil. În același timp, el nu poate dispune de imobilul ocupat pe calea modificării sau stingerii drepturilor reale, decât prin intermediul obținerii în mod public a dreptului de proprietate asupra acestui imobil. În rezultat, în fața făptuitorului apare dilema: fie de a se limita la posesiunea temporară a imobilului străin, deci pe atât timp cât proprietarul nu va recurge la apărarea patrimoniului său; fie de a deveni subiectul dreptului de proprietate.

Pentru a obține bunul imobil în stăpânire deplină și permanentă, făptuitorului nu-i rămâne decât să recurgă la constrângerea proprietarului pentru a-l face să-i transmită drepturile asupra acelui bun, ceea ce este posibil doar în cazul șantajului (art.189 CP RM).

Calitățile fizice și juridice, specifice bunurilor imobile, exclud posibilitatea sustragerii lor prin furt, jaf sau tâlhărie.² De exemplu, compare ca imposibilă sustragerea pe astfel de căi a apartamentului străin dintr-un bloc locativ, a unui teren funciar sau a unui obiect acvatic.

¹ Vezi: И.А. Клепицкий. Недвижимость как предмет хищения и вымогательства, p.12-18.

² Această opinie nu este susținută de unii autori. - Vezi în acest sens: Новый комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации / Под ред. А.С. Михлина, И.В. Шмарова. - Москва, 1996, p.242.

În literatura de specialitate, a fost formulată opinia, potrivit căreia bunul imobil poate fi obiectul material al escrocheriei, infracțiune care face parte din categoria sustragerilor.¹ O asemenea părere poate fi susținută în aria de acțiune a dreptului penal rus, nu însă și în Republica Moldova. Motivația constă în aceea că, în primul rând, legea penală a Federației Ruse nu conține o normă care să prevadă răspunderea penală pentru ocuparea bunurilor imobile străine, similară art.193 CP RM; în al doilea rând, escrocheria este definită, în art.159 CP FR, în felul următor: “sustragerea bunurilor străine sau *dobândirea dreptului asupra bunurilor străine* (sublinierea ne aparține – *n.a.*) prin înșelăciune sau abuz de încredere”.

Potrivit art.190 CP RM, în care se prevede răspunderea penală pentru escrocherie, sub incidența acestei norme nu poate intra obținerea dreptului (nul din punctul de vedere al dreptului civil) asupra imobilului pe calea inducerii în eroare a victimei, care astfel transmite acest drept. O asemenea faptă formează conținutul cauzării de daune materiale prin înșelăciune sau abuz de încredere și trebuie calificată în baza art.196 CP RM.

Cu titlu de recomandare *de lege ferenda*, considerăm totuși că actuala dispoziție a art.190 CP RM trebuie reformulată, pentru a nu genera o interpretare prin analogie cu articolul similar care incriminează escrocheria în legea penală rusă.

Actualmente, în legea penală a Republicii Moldova, prin escrocherie se înțelege “dobândirea ilicită a bunurilor altei persoane prin înșelăciune sau abuz de încredere”. Termenul echivoc “dobândirea” reprezintă o aluzie nereușită la termenul omonim din art.159 CP FR “приобретение”. Această echivocitate este întărită și prin faptul că, invocând teza identității terminologice a noțiunilor folosite de legea penală în textele privitoare la infracțiunile contra patrimoniului cu termenii juridici din domeniul dreptului civil, unii ar putea să considere că noțiunea de bunuri din dispoziția art.190 CP RM cuprinde și noțiunea de drepturi patrimoniale. Pentru a înlătura definitiv posibilitatea unei asemenea interpretări, propunem ca în dispoziția legală privind escrocheria locuțiunea “dobândirea ilicită” să fie înlocuită prin termenul adecvat “sustragerea”.

Or, așa cum vom vedea în Capitolul III al prezentei lucrări, escrocheria aparține pe drept categoriei sustragerilor. Deși în aparență, săvârșirea escrocheriei se exprimă în remiterea voluntară a bunurilor de către victimă spre făptuitor, în realitate escrocheria presupune întotdeauna actul de laure (pe cale de înșelăciune sau abuz de încredere) de către făptuitor a acelor bunuri din stăpânirea victimei, cu concursul ultimei.

Pe lângă acestea, o interpretare sistemică a prevederilor din Capitolul VI al Părții Speciale a Codului penal ne permite să tragem concluzia că termenul

¹ Vezi: А.И. Бойцов. Преступления против собственности, р.162-163.

“bunuri”, folosit de legiuitor, nu poate să includă și înțelesul de drepturi patrimoniale. De fapt, chiar din conținutul alin.(1) art.303 CC RM rezultă tocmai această denotație *ad-hoc*.¹

În acest fel, dacă prin escrocherie s-ar înțelege “sustragerea bunurilor altei persoane prin înșelăciune sau abuz de încredere”, ar dispărea totodată orice veleități de atribuire a bunurilor imobile la obiectele materiale ale sustragerii.

Pentru bunurile imobile prezintă importanță nu numai legătura lor solidă de sol, dar și destinația lor funcțională, care nu poate fi realizată în lipsa unei atare legături. Multe din bunurile imobile sunt, în același timp, bunuri indivizibile. De aceea, oricare atingere având natura sustragerii, săvârșită prin influențarea asupra acestor bunuri, ar însemna fie anularea, ca rezultat al divizării acestora, a destinației lor economice anterioare, fie, cel puțin, o depreciere considerabilă. Prin urmare, intrarea în stăpânire, prin furt, jaf, tâlhărie sau escrocherie, asupra cărorva părți ale acestor bunuri semnifică nu altceva decât deteriorarea acelor bunuri, care trebuie calificată prin concurs cu sustragerea părții detașate.²

Desfacerea completă a imobilului, urmată de luarea în posesie a tuturor componentelor lui, de asemenea nu poate forma conținutul de sustragere a bunului imobil. Or, în acest caz, conform opiniei întemeiate a lui I.A. Klepițki, nu bunul imobil este sustras, ci acele materiale din care acesta e format, ele nefiind imobile.³ Bunul imobil nu este un ansamblu aritmetic de bunuri mobile, ci un tot unitar, diferit calitativ de componentele care îl constituie.

Autorul N.G. Șuruhnov este de părerea că există totuși o excepție de la regula, conform căreia un imobil nu poate fi obiectul material al sustragerii. Drept exemplu este prezentat cazul când sunt “sustrase” plantațiile multianuale (pomii fructiferi) dintr-o livadă, precizându-se, ca condiție obligatorie, că deplasarea acestor bunuri în spațiu trebuie făcută fără vreo afectare sesizabilă a valorii de consum și a destinației funcționale.⁴

Acest punct de vedere nu poate fi sprijinit. Pentru a dovedi aceasta, vom apela la argumente de ordin legislativ: conform alin.(2) art.288 CC RM, la categoria de bunuri imobile se raportează terenurile, porțiunile de subsol, obiectele acvatic separate, plantațiile prinse de rădăcini, clădirile, construcțiile și orice alte lucruri legate solid de pământ, precum și tot ceea ce, în mod natural sau artificial, este încorporat durabil în acestea, adică bunurile a căror deplasare nu este posibilă fără a se cauza prejudicii considerabile destinației lor.

¹ În conformitate cu alin.(1) art.303 CC RM, “posesiunea se dobândește prin exercitarea voită a stăpânirii de fapt a bunului”. Or, un drept patrimonial nu se poate afla în posesiunea cuiva.

² Vezi: А.И. Бойцов. Преступления против собственности, p.163.

³ Vezi: И.А. Клепицкий. Недвижимость как предмет хищения и вымогательства, p.12-18.

⁴ Vezi: Н.Г. Шурунов. Расследование краж. - Москва: Юристъ, 1999, p.7.

Într-adevăr, plantațiile prinse de rădăcini fac parte din categoria de bunuri imobile. Iar o condiție obligatorie pentru a fi considerate bunuri imobile este ca reamplasarea lor să nu aducă prejudicii considerabile destinației pe care o au.

Dar tot atât de adevărat este că legea reclamă mai multe cerințe pe care trebuie să le întrunească un bun, pentru a putea fi considerat imobil. Mai mult, aceste cerințe trebuie să fie întrunite cumulativ, iar nu alternativ.

Astfel, una dintre cerințele legale este ca bunurile imobile să fie legate solid de pământ. Or, dacă un pom fructifer este scos cu ușurință din pământ, din acel moment el nu mai poate fi considerat bun imobil. De aceea, în acest caz nu putem vorbi despre imobil ca obiect material al sustragerii. Dacă un bun nu corespunde măcar unei din cerințele pe care trebuie să le întrunească un imobil, atunci acel bun este unul mobil.

Până acum s-a vorbit despre bunurile imobile prin natura lor. Dar în literatura de specialitate mai este menționată o categorie a bunurilor imobile – bunurile imobile prin destinație, printre acestea enumerându-se: 1) bunurile destinate ca accesorii pentru serviciul sau exploatarea unui imobil, deși prin natura lor sunt mobile; 2) obiectele așezate pe fond “în perpetuu”.¹ Astfel, potrivit alin.(3) art.288 CC RM, rămân bunuri imobile materialele separate în mod provizoriu de un teren, pentru a fi reîntrebuințate, atât timp cât sunt păstrate în aceeași formă, precum și părțile integrante ale unui bun imobil, care sunt detașate provizoriu de acesta, dacă sunt destinate reamplasării. Prin aceeași normă se prevede că materialele aduse pentru a fi întrebuințate în locul celor vechi devin bunuri imobile.

Pot oare imobilele prin destinație să formeze obiectul material al sustragerii?

Pentru a putea răspunde la această întrebare trebuie mai întâi să specificăm că imobilele prin destinație sunt bunuri accesorii în raport cu restul complexului imobiliar (bunuri principale), pentru a cărui serviciu sau exploatare sunt destinate. În alte cazuri, imobilele prin destinație sunt prinse cu ciment, gips, var sau nu pot fi scoase fără a deteriora imobilul prin natură, căruia îi sunt atașate.

Totuși, în cazuri mai rare, așa cum rezultă din prevederile alin.(3) art.288 CC RM, imobilele prin destinație pot fi separate sau detașate în mod provizoriu de imobilul prin natură. Și aici e firească întrebarea: pe parcursul acestui interval de timp – al separării sau detașării sale provizorii – imobilul prin destinație poate fi oare sustras?

Chiar dacă imobilele prin destinație sunt desprinse de restul complexului imobiliar, aceasta va reprezenta o măsură provizorie și, ceea ce este mai important, va fi efectuat cu un scop bine precizat: de reîntrebuințare sau de reamplasare. Or, scopul făptuitorului care comite sustragerea este cu totul altul. De aceea, prin acțiunea de sustragere, făptuitorul deturneză scopul separării sau detașării

¹ Vezi: I.P. Filipescu. Drept civil. Dreptul de proprietate și alte drepturi reale, p.40.

bunului respectiv. Din acel moment și până la recuperarea bunului, pentru a fi reîntrebuințat sau reamplasat, bunul își pierde calitatea de imobil prin destinație, devenind, prin natura sa, bun mobil. În concluzie, nici bunurile imobile prin destinație nu pot forma obiectul material al sustragerii.

Ca o concluzie generală la cele specificate mai sus, considerăm că numai bunurile mobile pot fi recunoscute ca obiect material al sustragerii. În vederea consolidării acestei reguli pe plan legislativ, propunem ca într-o definiție legală a noțiunii de sustragere să fie consacrată condiția că sustragerea poate fi săvârșită numai pe calea influențării asupra unor bunuri mobile. De exemplu, legiuitorul român utilizează o formulă similară în alin.1 art.208 CP Rom. “Furtul”.

De asemenea, prezintă mare interes extinderea noțiunii de bun mobil, atunci când, prin determinarea în legea penală, anumite entități obțin calitatea de bun mobil, mai precis – de bun mobil al altei persoane. Asemenea extindere o găsim în legea penală română. Astfel, conform alin.2 art.208 CP Rom., se consideră bun mobil și orice energie care are valoare economică, precum și înscrisurile. Mai nou, în Codului penal al României din 2004¹ se propune o mai largă extindere a acestei prevederi.

Un element de noutate introduc prevederile de la alin.(3) art.249 al noului Cod penal al României, potrivit cărora se asimilează furtului sustragerea de impulsuri electro-magnetice prin folosirea mijloacelor de telecomunicații ori racordarea, fără drept, la mijloacele audiovizuale ale unei persoane.

Cât privește înscrisurile ca obiect material, sustragerea documentelor este incriminată în art.360 CP RM, având ca obiect juridic generic nu patrimoniul, ci autoritatea publică și securitatea de stat.

De aceea, în cele ce urmează vom pune în atenție celelalte aspecte asupra cărora se extinde noțiunea de bun mobil.

Referitor la energia electrică și termică, au fost exprimate păreri controversate privind posibilitatea caracterizării energiei ca obiect material al furtului.

Atunci când practica europeană s-a confruntat pentru prima oară cu infracțiunile în sfera utilizării energiei electrice, legislația nu conținea încă răspunsuri clare la întrebarea: poate oare forma energia electrică obiectul material al furtului? De aceea, deseori, instanțele judecătorești recurgeau la analogie, încălcând prin aceasta principiul legalității. Astfel, în Germania discuția, având ca subiect posibilitatea aplicării pedepsei pentru hoție și pentru realizarea de derivație a energiei electrice “străine” cu ajutorul unui cablu, a apărut încă în secolul al XIX-lea. În rezultat, Tribunalul Suprem Imperial a adoptat decizia, potrivit căreia astfel de acțiuni nu corespund cerințelor din §242 CP Ger., deoarece energia electrică, nefiind un bun, nu poate fi luată. Ca reacție de răspuns, legiuitorul

¹ Monitorul Oficial al României. - 2004. - Nr.575.

german a adoptat o normă specială – §248c – care prevede răspunderea penală pentru realizarea derivației de energie electrică.

Dimpotrivă, Tribunalul Suprem al Olandei a decis în 1921, printr-o hotărâre a sa, că energia electrică poate fi privită ca bun în înțelesul art.310 CP Ol., astfel că făptuitorul care s-a racordat la rețeaua electrică, fără a plăti pentru aceasta, poate fi condamnat pentru furt.¹

De asemenea, în doctrina penală modernă s-a afirmat că energia electrică sau termică poate fi obiect material al furtului.² În calitate de argument în favoarea acestei poziții sunt aduse următoarele teze: energia electrică și alte tipuri de energie, pentru a căror utilizare se percepe plată, posedă toate caracteristicile obiectului material al infracțiunii de furt: ea poate satisface necesitățile materiale și spirituale ale societății și ale fiecărui individ în parte; la formarea acestei energii este depusă munca omului; energia are o anumită valoare economică și ea se găsește în fondurile proprietarului. Promotorii acestui punct de vedere mai adaugă că în Codul penal al RSFSR din 1926 exista art.163 care prevedea răspunderea pentru furtul de energie, iar la ora actuală în legislația penală a mai multor țări străine energia este socotită ca unul din obiectele materiale ale furtului.

Așa, de exemplu, Codul penal al Cubei prevede în calitate de componentă de sine stătătoare sustragerea energiei electrice, a gazului, a apei sau a altor surse de energie (art.383 CP).³ O prevedere similară se conține în alin.2 art.624 CP al Italiei.⁴ În Codul penal al statului Minnesota, referitor la infracțiunile contra proprietății se dă următoarea explicație: “Prin termenul “bunuri” se înțelege toate genurile de bunuri care au o formă corporală, atât mobile, cât și imobile, fără vreo restricție, incluzând documentele, energia electrică, gazul, apa, cadavrele, animalele domestice, câinii, pisicile, păsările domestice, precum și energia termică livrată prin conducte de către organele municipale sau companiile private” (§609.52).⁵ În stipulațiile Codului penal al Ungariei referitoare la interpretarea noțiunilor, care se conțin în capitolul despre infracțiunile contra patrimoniului,

¹ Vezi: X.Ленсинг. Голландский Уголовный кодекс в сравнительном аспекте // Уголовный кодекс Голландии. - Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001, p.64.

² Vezi, de exemplu: Const. G. Rătescu și colectivul. Codul penal “Carol al II-lea” adnotat. Vol.III. Partea Specială, II, p.420; R.Garraud. Traite theoretique et pratique du droit penal français. Vol.VI, p.109-112; М.Гельфер. О квалификации незаконного пользования электрической и другой энергией // Законность. - 1983. - №8. - P.48-49; Н.Иванов, В.Омигов. Ответственность за нарушение правил пользования энергией или газом в быту // Советская юстиция. - 1987. - №7. - P.24-25.

³ Vezi: М.Гельфер. Op. cit., p.48-49.

⁴ Vezi: Уголовный кодекс Италии. - Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2002.

⁵ Vezi: Б.С. Никифоров, Ф.М. Решетников. Современное американское уголовное право. - Москва: Наука, 1990, p.125.

se menționează: “În cazul aplicării prezentului capitol este necesar a reieși din faptul că prin bun se înțelege și energia electrică sau altă energie utilizată în scopuri economice” (§333).¹ Prevederi similare se conțin în legislațiile penale și în practica judiciară a Poloniei, Serbiei și Muntenegrului, Cehiei etc.

Promotorii celui de-al doilea punct de vedere consideră că utilizarea energiei electrice sau termice în scop de cupiditate nu poate forma conținutul de sustragere, iar formula “furt al energiei electrice sau termice” este incorectă.²

Contraargumentele acestora se fundamentează, în primul rând, pe axioma că energia de orice fel nu poate fi recunoscută drept obiect material al furtului din cauza lipsei formei real-materiale în cazul energiei.³ Energia nu este un obiect al lumii materiale, deoarece reprezintă o “mărime ce caracterizează capacitatea unui corp sau a unui sistem de a efectua un anumit lucru mecanic la trecerea dintr-o stare dată în altă stare”.⁴

Bunul, ca obiect determinat al lumii înconjurătoare, dispune de anumiți parametri fizici naturali (număr, cantitate, greutate, volum etc.)⁵; cu alte cuvinte, de calități materiale care permit separarea acestui bun de alte corpuri ale lumii înconjurătoare. Este evident faptul că energia nu poate avea asemenea calități.

În dreptul comun britanic și american se prevede că în calitate de obiect material al sustragerii pot evolua doar “bunurile mobile tangibile”.⁶ Penalistiții germani subliniază că în categoria obiectelor materiale ale furtului pot intra numai bunurile (lucrurile), adică “obiectele lumii exterioare care posedă volum și care pot fi corpuri solide, lichide (apă, benzină etc.) și gazoase (de exemplu, aburul din motorul cu abur străin etc.). După cum recunosc juriștii germani, o asemenea contrapunere a “materiei” cu “energia” nu corespunde stării actuale a cercetărilor din domeniul fizicii, însă este justificată din punct de vedere metodologic datorită

¹ Vezi: М.Гельфер. О квалификации незаконного пользования электрической и другой энергией, р.48-49.

² Vezi, de exemplu: Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации / Под ред. Ю.И. Скуратова и В.М. Лебедева. - Москва: Норма-Инфра•М, 1998, р.333; Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации / Под ред. А.В. Наумова. - Москва: Юрист, 1997, р.397; Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации / Под ред. А.И. Бойко. - Ростов-на-Дону: Феникс, 1996, р.353; В.А. Владимиров, Ю.И. Ляпунов. Ответственность за корыстные посягательства на социалистическую собственность, р.213; В.Навроцкий. Уголовная ответственность за незаконное пользование электрической и другими видами энергии // Законность. - 1984. - №2. - Р.49-50.

³ Vezi: Fr. von Liszt. Traite de droit penal allemand. Tome II. - Paris: Sirey, 1911, р.196; Angyal Pal. Lopas, р.17-24; Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации / Под ред. А.И. Бойко, р.353.

⁴ Dicționar enciclopedic. Vol. II. - București: Editura Enciclopedică, 1996, р.220.

⁵ Vezi: Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации / Под ред. Ю.И. Скуратова и В.М. Лебедева, р.332.

⁶ Vezi: Б.С. Никифоров, Ф.М. Решетников. Op. cit., р.125.

faptului că noțiunea de bunuri, folosită în cadrul legii, este o categorie juridică și trebuie definită în dependență de acele obiective tehnice în care sunt folosite prevederile legii, și nu în dependență de datele studiilor făcute de științele reale.¹

O altă dovadă adusă în sprijinul faptului că energia electrică nu poate fi considerată obiect material al furtului constă în aceea că în cazul săvârșirii acestei fapte subiectul nu trece în folosul său anumite bunuri concrete, ci numai utilizează capacitățile de fabricare a energiei, extrăgând din aceasta profit. Dar folosirea calităților utile ale cărorva obiecte în mod cert nu poate fi recunoscută drept furt, deoarece obiect material al sustragerii poate fi bunul material în integralitatea sa, și nu semnele sau calitățile separate ale acestuia.²

După cum subliniază, într-o altă ordine de idei, un alt autor, Iu.I. Leapunov, "fondul patrimonial este o categorie nu doar juridică, ci și contabilă, parametrii naturali, cantitativi și valorici ai acestuia fiind fixați strict în actele corespunzătoare de evidență financiară. De aceea, prezența bunurilor în fondurile materiale presupune includerea prealabilă a acestora în fondul unit al valorilor marfar-bănești, perfectată juridic prin actul de primire respectiv. Din punctul de vedere al dreptului, numai asemenea bunuri pot fi apreciate ca aflate în fonduri".³ Însă energia, prin excelență, nu poate fi reflectată în fonduri, deoarece nu există separat de agregatele de fabricare a energiei (electrice sau termice); ea este produsă și folosită doar în timpul lucrului acestora, însăși existența energiei concretizându-se în consumul ei, în lucrul îndeplinit. Cu toate că tehnica a atins astăzi un nivel înalt de dezvoltare, energia electrică și termică nu poate fi depozitată în cantități relativ substanțiale (de exemplu, în acumulateoare), deoarece costul mijloacelor folosite pentru acumularea energiei este incomparabil mai mare decât costul energiei însăși. Datorită acestui fapt poate fi sustras acumulatorul, nu însă energia depozitată în acesta.⁴ Probabil, înțelegând vulnerabilitatea poziției sale, M.A. Ghelfer, principalul promotor al ideii de recunoaștere (în doctrina penală sovietică) a energiei ca obiect material al sustragerii, nici nu a insistat asupra calificării faptei de utilizare, fără drept, a energiei electrice sau termice ca furt simplu.

Ca reacție, legiuitorul din spațiul postsovietic, inclusiv legiuitorul moldovean, au instituit răspunderea penală pentru furtul sau utilizarea samavolnică a energiei electrice, termice sau a gazului (art.126¹ CP RM din 1961). Totodată, amplasarea acestei norme în structura legii penale și textul dispoziției ei indicau, nu

¹ Vezi: P.Bockelmann. Strafrecht. Besonderer Teil. - München, 1976, p.9.

² Vezi: В.Навроцкий. Уголовная ответственность за незаконное пользование электрической и другими видами энергии, p.49-50.

³ В.А. Владимиров, Ю.И. Ляпунов. Ответственность за корыстные посягательства на социалистическую собственность, p.29-30.

⁴ Vezi: P.Bockelmann. Op. cit., p.10; В.Навроцкий. Op. cit., p.49-50.

fără echivoc, că norma dată a fost construită ca normă specială în raport cu norma generală, care prevedea răspunderea pentru cauzarea de pagube materiale prin înșelăciune sau abuz de încredere, dacă fapta nu constituie o sustragere.

În aceeași manieră ambiguă, actualul legiuitor autohton a incriminat, la art.194 CP RM, însușirea sau utilizarea ilicită a energiei electrice, termice sau a gazelor naturale. În așa fel, este dificil a determina: care este legătura dintre noțiunile “sustragere” și “însușire”?

În aceste condiții, ar fi oportună existența, în cadrul preconizatei norme despre noțiunea de sustragere, a următoarei interpretări legale extensive: “Se consideră bun mobil și orice energie care are valoare economică”.¹ O asemenea prevedere ar avea marele avantaj de a simplifica (fără a banaliza) și a face mai comodă aplicarea legii penale. La concret, s-ar evita aglomerarea Codului penal al Republicii Moldova cu norme de genul celei de la art.194. Or, la un anumit moment va apărea problema incriminării “însușirii” altor entități imateriale: a semnalului video, a serviciului telefonic, a banilor fără numerar, a titlurilor de valoare nematerializate etc. Progresul continuu al științei va face ca acest șir să adauge din ce în ce mai multe componente. În această ipoteză, este oare oportună o inflație a numărului de norme din Capitolul VI al Părții Speciale din Codul penal al Republicii Moldova? Nu este oare mai indicată implementarea, după exemplul legiuitorului român, a procedului de tehnică legislativă, numit “fiecțiune”? În opinia lui V.D. Zlătescu, acest procedeu “presupune considerarea ca existentă a unor fapte și împrejurări care prin ipoteză sunt inexistente sau altfel decât sunt prezentate legislativ”.² Astfel, în vederea simplificării legii penale, ar putea fi consacrat legalmente că energia, având valoare economică, deși imaterială, poate forma obiectul material al sustragerii.

Chiar dacă s-ar putea reproșa că o asemenea prevedere legislativă nu ar satisface întru-totul exigențele înaintate de științele reale, ea ar răspunde totuși necesităților politicii penale și, avându-și sediul într-o normă juridică, ar avea un caracter obligatoriu. În afară de aceasta, unele considerente de ordin legislativ confirmă oportunitatea recunoașterii energiei, în special a energiei electrice și termice, ca bunuri mobile.

Înainte de toate, trebuie de specificat că în Legea Republicii Moldova cu privire la energia electrică, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 17.09.1998³, sunt utilizate expresiile “furnizarea energiei electrice” și “producerea energiei

¹ Energia fără valoare economică nu poate avea calitatea juridică de obiect material al sustragerii. Are valoare economică acea energie care este susceptibilă de captare și folosință din partea omului. Modalitățile de captare și folosință a diverselor energii nu trebuie indicate în legea penală și nici nu pot fi indicate, deoarece depind încă de progresul ce se poate realiza în această materie.

² V.D. Zlătescu. Introducere în legistica formală. - București: Oscar Print, 1996, p.138.

³ Monitorul Oficial al Republicii Moldova. - 1998. - Nr.111-113.

electrice”. În aceeași lege, prin “furnizare” se înțelege “achiziționarea și vânzarea de energie electrică”. Totodată, folosirea noțiunii de producere în raport cu conceptul “energie electrică” întărește convingerea că energia electrică este privită mai degrabă ca un produs, iar nu ca un serviciu. Această versiune e confirmată prin analiza altor acte normative.

Astfel, această confirmare se desprinde din denumirea unor acte normative: 1) Hotărârea Guvernului nr.258 din 6.05.1996 privind aprobarea Regulamentului privind furnizarea și utilizarea energiei electrice¹; 2) Hotărârea Guvernului nr.434 din 9.04.1998 despre aprobarea Regulamentului cu privire la furnizarea și utilizarea energiei termice²; 3) Hotărârea Agenției Naționale pentru Reglementare în Energetică nr.42 din 30.08.2001 privind aprobarea Regulamentului pentru furnizarea și utilizarea energiei electrice.³

Observăm astfel că, în denumirile respective, în raport cu noțiunile “energie electrică” și “energie termică” se folosește în mod constant termenul “furnizare”. Dar prin “furnizare” se înțelege acțiunea de a procura mărfuri prin vânzare sau de a pune la dispoziție servicii, contra plată, în baza unei înțelegeri prealabile.⁴ În opinia noastră, nu este corect a percepe energia ca pe un serviciu, deoarece: serviciul este o activitate a omului, iar energia reprezintă un rezultat al unei asemenea activități, fiind o formă a materiei. De aceea, energia, având valoare economică, este o marfă care poate fi vândută și cumpărată, teză validată legalmente de prevederile Legii cu privire la energia electrică.

Confirmarea acestei poziții o găsim și în legislația vamală: în art.1 al Codului vamal al Republicii Moldova, adoptat de Parlamentul Republicii Moldova la 20.07.2000, prin marfă se înțelege orice bun mobil, inclusiv energia.⁵

De asemenea, este important a menționa că în Legea Republicii Moldova privind protecția consumatorilor, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 13.03.2003⁶, noțiunea de produs are următoarea semnificație: “bun material destinat pentru consum sau utilizare individuală; sunt de asemenea considerate produse energia electrică și termică (sublinierea ne aparține – *n.a.*), gazele, apa livrate pentru consum individual”.

Așadar, utilizându-se ficțiunea, ca procedeu al tehnicii legislative, legiuitorul moldovean a asimilat, în cadrul unei legi nepenale, energia electrică și cea termică unui bun material, unui produs. Deși în aceeași lege se explică că prin “serviciu” se înțelege “activitatea, alta decât cea din care rezultă produse, desfăș-

¹ Monitorul Oficial al Republicii Moldova. - 1996. - Nr.38-39.

² Monitorul Oficial al Republicii Moldova. - 1998. - Nr.60-61.

³ Monitorul Oficial al Republicii Moldova. - 2001. - Nr.114-115.

⁴ Vezi: Dicționarul explicativ al limbii române, p.406.

⁵ Monitorul Oficial al Republicii Moldova. - 2000. - Nr.160-162.

⁶ Monitorul Oficial al Republicii Moldova. - 2003. - Nr.126-131.

surată în scopul satisfacerii unor necesități ale consumatorilor”, legiuitorul a ales, în mod expres, să perceapă energia electrică și cea termică ca pe produse, nu ca pe servicii.

Întrucât legislația penală nu poate fi ruptă de restul sistemului legislativ al Republicii Moldova, considerăm justificată consacrarea în textul legii penale a faptului asimilării energiei electrice și a celei termice unui bun mobil.

În acest mod, analiza legislației ne permite să trasăm concluzia că energia electrică și termică constituie obiect al dreptului de proprietate și poate fi considerată bun mobil. În consecință, asupra energiei poate fi extrapolată triada clasică a atributelor proprietarului: posesiunea, care se exprimă în aflarea energiei în rețelele persoanei respective (limita rețelilor, aparținând unui sau altui subiect, este și limita de transfer a dreptului de proprietate asupra energiei); folosința, care se exprimă în facultatea de consum a energiei cu extragerea calităților ei utile; dispoziția, care se exprimă în facultatea de încheiere a tranzacțiilor având ca obiect energia, inclusiv a tranzacțiilor de înstrăinare a ei (al căror specific constă doar în faptul că transmiterea energiei este posibilă exclusiv pe calea rețelilor electrice și de termificare).

Într-o altă ordine de idei, s-a pus întrebarea dacă semnalul¹ video transmis prin cablu poate fi considerat bun mobil. În acest sens, Parchetul de pe lângă Judecătoria Focșani, în dosarul penal nr.400/P/1994 a dispus neînceperea urmăririi penale sub aspectul săvârșirii infracțiunilor concurente de furt și distrugere, relativ la captarea ilegală a semnalului video, transmis printr-un sistem de cablu. În special, s-a argumentat că în cazul captării ilegale a semnalului video prin cablu acest semnal nu poate fi considerat o energie, întrucât este o componentă de natură electromagnetică similară undelor radio transmise în eter.²

De asemenea, în literatura de specialitate se duc discuții contradictorii despre posibilitatea recunoașterii “traficului telefonic” drept obiect material al sustragerii.³

De cele mai dese ori, promotorii sau adversarii unui sau altui punct de vedere, folosind un limbaj redundant, sofisticat și tehnicizat, nu reușesc decât să amplifice și mai mult problema examinată, propunând, în cel mai bun caz, paliative, nu și soluții viabile de calificare juridică a faptelor de captare ilegală a semnalului video, a “traficului telefonic” etc.

¹ Conform Legii Republicii Moldova a telecomunicațiilor, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 7.07.1995, prin “semnal” se înțelege un fenomen fizic în care una sau mai multe caracteristici se modifică astfel încât reprezintă o informație. - Monitorul Oficial al Republicii Moldova. - 1995. - Nr.65-66.

² Vezi: M.Ciubotariu. Cu privire la calificarea juridică a faptelor de racordare ilegală la sistemul de televiziune prin cablu // Dreptul. - 1994. - Nr.10. - P.97-98.

³ Vezi: Б.Д. Завидов О понятии мошенничества и его видоизменениях в уголовном праве России // Российский следователь. - 1999. - №2. - P.20-28.

În această situație, rezolvarea, oferită în noul Cod penal al României, poate atinge efectul scontat. Amintim, că la alin.(3) art.249 CP Rom. din 2004 (“Furtul”) se conține următoarea prevedere: “Cu pedeapsa prevăzută în alin.(1) se sancționează și sustragerea de impulsuri electro-magnetice prin folosirea mijloacelor de telecomunicații ori racordarea fără drept la mijloacele audiovizuale ale unei persoane”.

Mai mult, pe plan internațional, există și prevederi în vigoare care au un conținut similar: de exemplu, conform art.265 al Codului penal al Republicii Populare Chineze¹, se asimilează sustragerii intrarea ilicită în posesia canalelor de comunicație aparținând altor persoane, dublarea numărului străin al poștei electronice sau utilizarea aparatajului și a dispozitivelor electronice, despre care se știe că au fost sustrate sau dublate în scopul extragerii de profit.

De asemenea, potrivit art.285 din Capitolul XXXV “Infrațiuni contra patrimoniului” al Codului penal al Poloniei², este tras la răspundere penală cel care, cuplându-se la dispozitivul de comunicație telefonică, efectuează convorbiri telefonice din contul altei persoane.

În condițiile legislației penale în vigoare a Republicii Moldova, aplicarea numai a resurselor reglementărilor contravenționale este neîndestulătoare pentru a preveni și a combate cu eficiență faptele de acest gen. Astfel, art.142/4 al Codului cu privire la contravențiile administrative al Republicii Moldova, adoptat de Sovietul Suprem al RSSM la 29.03.1985³, prevede răspunderea pentru conectarea neautorizată sau admiterea conectării neautorizate la rețelele de telecomunicații. Acest cadru legal nu poate însă oferi o apărare eficace a relațiilor sociale referitoare la patrimoniu, în cazurile în care fapta respectivă este continuată pe parcursul unui timp relativ îndelungat, iar prejudiciul material se poate cifra la daune în proporții mari și deosebit de mari. De aceea, se impune criminalizarea faptei de la art.142/4 CCA RM, prin operarea completării necesare la preconizata normă despre noțiunea legală a sustragerii, completare care ar putea avea ca model de elevație juridică prevederea de la alin.(3) art.249 CP Rom. din 2004.

În practica judiciară română, a fost exprimat punctul de vedere, conform căruia efectuarea de convorbiri prin racordarea ilicită la circuitul telefonic al altei persoane constituie infracțiunea de furt de energie în sensul prevederilor de la alin.2 art.208 CP Rom. S-a argumentat că inculpatul a efectuat convorbiri de la un aparat pe care l-a conectat la circuitul din interior al postului telefonic al

¹ Vezi: Уголовный кодекс Китайской Народной Республики. - Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001.

² Vezi: Уголовный кодекс Польши. - Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001.

³ Вештиле Советулуй Супрем ал PCCM. - 1985. - Nr.3.

școlii, ceea ce constituie sustragere a energiei pe baza căreia funcționează circuitul telefonic.¹

Așadar, poate să constituie oare “traficul telefonic” obiectul material al sustragerii? Anterior am semnalat că, într-o altă speță din practica judiciară română, s-a argumentat că semnalul video nu este considerat obiect material al furtului: în cazul captării ilegale a semnalului video prin cablu, acest semnal nu poate fi considerat o energie, întrucât este o componentă de natură electromagnetică, similară undelor radio transmise în eter.

Susținând această poziție, menționăm că “traficul telefonic” este nu altceva decât totalitatea impulsurilor electromagnetice emise pe parcursul convorbirii telefonice. Or, impulsul electromagnetic reprezintă, în cazul dat, unitatea de măsură a serviciului telefonic, adică costul unei convorbiri telefonice, relatat la timpul cât durează convorbirea, la distanța dintre cele două puncte comutate și la alte asemenea caracteristici.

Așadar, “traficul telefonic”, privit ca o sumă de unități de măsură specifice, nu constituie o energie cu valoare economică, și deci nu ar putea fi asimilat unui bun mobil. În esență, prin conectarea neautorizată la rețeaua telefonică, acțiunea nu este îndreptată asupra energiei electrice, ci asupra produsului acesteia – serviciul telefonic. Ar fi prea simplist să afirmăm că prestarea serviciilor telefonice este posibilă numai datorită furnizării energiei electrice către operatorul de servicii telefonice. În adevăr, este nevoie de un ansamblu de elemente infrastructurale care ar asigura prestarea serviciilor telefonice. Iar energia electrică este doar unul din aceste elemente.

În cazul conectării neautorizate la rețeaua telefonică, prejudiciul patrimonial va consta, pe cale de consecință, nu doar în echivalentul valoric al energiei electrice folosite la asigurarea prestării serviciilor telefonice, ci va fi evaluat în funcție de costul de ansamblu al serviciilor telefonice.² De asemenea, în situația captării ilegale a semnalului video prin cablu, prejudiciul patrimonial va fi evaluat în funcție de costul de ansamblu al serviciilor televiziunii prin cablu.

¹ Curtea Supremă de Justiție, secția penală, decizia nr.3981 din 2000 // Revista de drept penal. - 2002. - Nr.4. - P.133-134.

² Într-adevăr, așa cum rezultă din clauzele contractului pentru prestarea serviciilor de telefonie fixă, întocmit în conformitate cu Regulamentul “Prestări servicii de telefonie fixă”, aprobat prin Hotărârea Consiliului de Administrație al Agenției Naționale pentru Reglementare în Telecomunicații și Informatică, nr.18 din 16.08.2001, abonatul se obligă să achite contravaloarea serviciilor facturate până la termenul menționat în factura telefonică. - Vezi: Monitorul Oficial al Republicii Moldova. - 2002. - Nr.1-3.

Dacă este menționată expresia “factura telefonică” (și nu “factura pentru energia electrică consumată”, serviciul facturat, a cărui contravaloare se cere a fi achitată, nu poate fi decât serviciul telefonic (de telefonie). Ceea ce și trebuia de demonstrat.

Prin urmare, în astfel de cazuri, însuși serviciul de telecomunicație¹ suferă influențare infracțională nemijlocită.

De vreme ce furtul, ca și oricare altă infracțiune săvârșită prin sustragere, nu poate fi conceput fără un obiect material, suntem puși în situația de a afirma că în cazul folosirii mijloacelor de telecomunicații ori al racordării la mijloacele audiovizuale ale unei persoane, fără drept (prevăzute la alin.(3) art.249 “Furtul” din noul Cod penal al României), obiectul material trebuie recunoscut (prin utilizarea procedurii tehnico-legislativ de ficțiune) însuși serviciul de telecomunicație, inclusiv serviciul telefonic. Clandestinitatea cu care operează făptuitorul ne îndeamnă să calificăm fapta respectivă tocmai ca furt. Nu există temeiuri de a face încadrarea juridică potrivit art.196 CP RM “Cauzarea de daune materiale prin înșelăciune sau abuz de încredere”: făptuitorul nu acționează prin înșelăciune, nici nu abuzează de încrederea operatorului serviciilor de telefonie. Cu atât mai mult, nu există temeiuri de a califica această faptă conform unei alte norme din Partea Specială a legii penale a Republicii Moldova.

După cum s-a menționat, așa cum rezultă din prevederile alin.(5) art.288 CC RM, banii și titlurile de valoare sunt considerate o categorie a bunurilor mobile.

Pe parcursul îndelungatei evoluții a circuitului economic, banii fără numerar nu pur și simplu au ocupat un loc durabil în structura economică a procesului modern de producție socială, ci au ocupat tot mai mult locul banilor tradiționali în sfera lor de utilizare. Pot oare banii fără numerar să formeze obiectul de proprietate și, în consecință, să constituie obiectul material al infracțiunilor contra patrimoniului? Dacă mai înainte o astfel de întrebare nu era deosebit de actuală, atunci astăzi soluționarea ei comportă o importanță majoră pentru dreptul penal.

Unii consideră că mijloacele bănești de pe conturile bancare sunt nu altceva decât dreptul de creanță al deponentului în raport cu banca.²

Care împrejurări indică, totuși, asupra naturii similare celei de bun mobil a banilor fără numerar, aflați la conturile instituțiilor financiare?

În primul rând, trebuie de specificat că pentru descrierea relațiilor, legate de bani și de titluri de valoare (mai ales în forma fără documente), suntem puși în situația de a alege între două instrumentarii juridice, caracteristice fie dreptului real, fie dreptului obligațional (de creanță).

¹ Conform Legii telecomunicațiilor, prin “servicii de telecomunicații” se înțelege serviciile în domeniul telecomunicațiilor destinate utilizatorilor și prestate contra plată. La rândul său, prin “telecomunicații”, se înțelege orice transmisiune, emisie sau recepție de semne, semnale, înscrisuri, imagini, sunete sau informații de orice natură, prin fir, radio, prin sisteme optice sau alte sisteme electromagnetice.

² Vezi, de exemplu: Е.Суханов. Заем и кредит. Финансирование под уступку денежного требования. Банковский вклад. Банковский счет // Хозяйство и право. - 1996. - №7. - Р.15-17.

Din punctul de vedere al dreptului civil, e posibil ca nici unul din ele să nu convină pentru descrierea întregii plenitudini a relațiilor care apar în viața socială în legătură cu numitele entități. Totuși, din unghiul dreptului penal, în acest caz alegerea trebuie făcută în folosul abordării “reale”.

După cât se pare, natura titlurilor de valoare nematerializate este similară celei a banilor fără numerar. Există totuși opinia, conform căreia titlurile de valoare nematerializate nu pot constitui obiectul dreptului de proprietate, iar vizavi de ele nu pot să apară raporturi de drept real.¹ Care însă este rațiunea de a introduce în circuit o astfel de entitate, dacă însuși titlul de valoare nematerializat nu constituie obiectul dreptului real? Doar dreptul, exprimat în acel titlu, deja există ca obiect imaterial.

Potrivit părerii lui L.Efimova, “atunci când ne referim la banii fără numerar, privirea asupra naturii lor juridice ca asupra unei obligațiuni, al cărei conținut constă în transmiterea de către bancă a banilor în numerar, cel puțin nu este absurdă, dacă luăm în calcul că banii în numerar există în realitate. Dar care obligațiune și care drept poate exprima o înregistrare pe contul de depozit? ... Or, titlurile de valoare nematerializate ... nu există sub forma unor documente, înscrisuri aparte. În acest caz, rezultă că, sub formă de numerar, nu poate fi eliberat nimic”.² Totuși, din prevederile art.4 al Legii Republicii Moldova cu privire la piața valorilor mobiliare, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 18.11.1998³, reiese că regimul juridic al titlurilor de valoare materializate și al celor nematerializate se exprimă în aceea că ele reprezintă două forme diferite ale titlurilor de valoare. Mai mult, la art.3 al acestei Legi este definită noțiunea de titluri de valoare nematerializate nominale – “documente financiare, care există sub forma unor înregistrări pe conturi. Proprietarul (sublinierea ne aparține – n.a.) titlurilor de valoare nematerializate nominale se stabilește în baza înregistrării în registrul deținătorilor unor asemenea titluri de valoare sau, în cazul transmiterii lor posesorului nominal – în baza înregistrării în documentele de evidență ale ultimului”.

În al doilea rând, dacă presupunem că banii de pe cont constituie doar un drept de creanță, atunci rezultă că decontările fără numerar reprezintă circulația nu a bunurilor, ci a drepturilor de creanță. Dar, cum este cunoscut, circulația drepturilor de creanță cade sub incidența normelor despre cesiunea de creanță (art.556-566 CC RM) și despre preluarea datoriei (art.567-571 CC RM).

Astfel, va rezulta că, în relațiile de decontare, plătitorul are datorie pecuniară în fața beneficiarului plății, și, totodată, drept de creanță față de bancă. După

¹ Vezi: Л.Юлдашбаева. Правовая природа бездокументарных ценных бумаг // Хозяйство и право. - 1997. - №10. - P.43-46.

² Л.Ефимова. Правовые проблемы безналичных денег // Хозяйство и право. - 1997. - №2. - P.39-49.

³ Monitorul Oficial al Republicii Moldova. - 1999. - Nr.27-28.

efectuarea decontării, datoria în fața beneficiarului trece de la plătitor către bancă. În același timp, dreptul de creanță al plătitorului față de bancă trece la beneficiar.

În acest mod, va reieși că, în cadrul sistemului de decontări, care cuprinde aproape toate domeniile circuitului civil, are loc o continuă mișcare a creanțelor, care își au izvorul în diferite fapte juridice, iar aceste creanțe nu încetează o dată cu virarea banilor pe contul beneficiarului plății.

Între timp, asupra mișcării “creanțelor pecuniare” potrivit schemei de decontare nu se răsfrânge principala regulă de cesiune a creanțelor sau de preluare a datoriei: debitorul este îndreptățit să opună cesionarului (persoanei către care se transmite creanța, pe care o dobândește prin cesiune) toate excepțiile pe care a putut să le opună cedentului (creditorului care transmite creanța) până în momentul comunicării cesiunii (art.560 CC RM); în cazul preluării datoriei, noul debitor poate opune creditorului excepțiile care rezultă din raportul dintre creditor și debitorul precedent (art.570 CC RM).

În lumina acestor prescripții, suntem nevoiți să constatăm că “banca nu devine debitor în contractul care îl leagă pe beneficiar de plătitor, ci își asumă o obligațiune autonomă de sine stătătoare...”¹ Însă în legislația civilă nu este prevăzută vreo construcție, prin care concomitent s-ar produce atât schimbarea uneia din părțile raportului juridic obligațional, cât și schimbarea obiectului acestui raport. Potrivit opiniei absolut întemeiate a lui Constantin Stătescu și Corneliu Bârsan, “transformarea obligației constă în operația juridică în temeiul căreia se schimbă, prin acordul părților, unul (sublinierea ne aparține – n.a.) din elementele raportului juridic obligațional: subiecte, obiecte sau cauza sa”.² De aceea, nu putem decât să recunoaștem că relațiile de decontare au prea puține tangențe cu circuitul drepturilor de creanță, atestându-se circuitul altor obiecte ale dreptului civil.

În al treilea rând, dacă am admite că banii fără numerar sunt doar niște drepturi de creanță, ar apărea o serie de alte neconcordanțe la analiza relațiilor de decontare. În special, e vorba de neputința băncii de a efectua un virament (transfer de bani fără numerar) în lipsa la ea însăși a mijloacelor pe contul corespondenților. Este adevărat, că nimic nu împiedică banca să-și asume obligațiunea de a fi datoare clientului (la drept vorbind, o asemenea obligațiune ea oricum va avea), însă nu-i va reuși să înregistreze această “obligațiune” ca pe o sumă pe contul bancar.

În sfârșit, în unele surse se recunoaște că depunerile bănești ale persoanelor fizice se află în proprietatea acestora. Astfel, potrivit pct.24 al Hotărârii Plenului

¹ Л.Новоселова. О правовой природе средств на банковских счетах // Хозяйство и право. - 1996. - №8. - P.90-100.

² C.Stătescu, C.Bârsan. Drept civil. Teoria generală a obligațiilor. - București: ALL, 1995, p.313.

Curții Supreme de Justiție nr.10 din 15.11.1993 “Cu privire la practica aplicării de către instanțele judecătorești a legislației în cauzele de desfacere a căsătoriei”, depunerile efectuate de către soți din contul bunurilor comune pe numele copiilor lor minori conform unui acord reciproc se consideră proprietate a copiilor și nu urmează a fi luate în considerație la partajul bunurilor care este proprietate în devălmășie a soților.¹ Așadar, banii fără numerar constituie obiect al dreptului de proprietate.

Dacă mijloacele bănești din depunerile bancare ar fi doar drepturi de creanță, sustragerea lor ar fi imposibilă. Însă persoana care dobândește dreptul de proprietate asupra banilor transferați pe contul bancar se află, în raport cu “lumea exterioară”, în poziția *erga omnes*, dreptul ei fiind contrapus tuturor terților. Rezultă, că orice persoană terță, care ar încerca să creeze aparența existenței între ea și proprietar a obligațiunilor corespunzătoare (care sunt în realitate pseudoobligațiuni), săvârșește fapta de escrocherie asupra relațiilor sociale “reale” de proprietate. Această faptă trebuie considerată consumată din momentul primirii banilor de pe contul subiectului pasiv (al victimei) sau din momentul încasării banilor pe contul de pe care făptuitorul poate dispune de mijloacele bănești respective.

În afară de escrocherie, mai sunt posibile și alte forme de atentare asupra banilor fără numerar. De exemplu, furtul acestui obiect material se atestă în cazul influențării nemijlocite clandestine a făptuitorului asupra sistemului de gestiune a conturilor, prin introducerea în acesta a modificărilor corespunzătoare. De cele mai dese ori, o asemenea faptă e posibilă în privința sistemelor automatizate de decontări, deoarece sistemul dat, în virtutea naturii sale neanimate, nu poate fi înșelat în adevăratul sens al cuvântului. De aceea, ar fi mai corect a numi o astfel de faptă furt, și nu escrocherie. De asemenea, este posibilă delapidarea banilor fără numerar: la primirea sau transferul banilor de pe cont de către persoana împuternicită să-i administreze, care își dă seama de caracterul ilegal și gratuit al operațiunii respective (adică dacă nu este înșelată).

În vederea excluderii contradicțiilor privind calificarea infracțiunilor, legate de banii fără numerar, este necesar ca legiuitorul să reglementeze printr-o prevedere a legii penale că și banii fără numerar, alături de energia electrică și termică și serviciile de telecomunicații, trebuie considerați bun mobil și, în consecință, că trebuie recunoscuți ca obiect material al sustragerii.

Amintim că, în conformitate cu art.288 CC RM, titlurile de valoare (*alias* hârtiile de valoare sau valorile mobiliare) sunt considerate bunuri mobile. Titlurile de valoare trebuie deosebite de țidulele de recunoaștere a unor datorii, de

¹ Vezi: Culegere de hotărâri ale Plenului Curții Supreme de Justiție (mai 1974-iulie 2002). - Chișinău, 2002, p.187-194.

polițele de asigurare, de testamente și de alte documente juridice similare care confirmă drepturile subiective ale persoanelor. Asemenea documente rămân exclusiv sub incidența dreptului obligațional. În contrast, titlurile de valoare, deși au menirea de a fixa drepturile de creanță, sunt totuși considerate de legislația civilă drept bunuri mobile. Deci, ele sunt recunoscute obiecte ale vânzării-cumpărării, ale gajului, ale altor tranzacții patrimoniale ce vizează obiectele “reale” ale dreptului de proprietate.

Din cele menționate decurg două teze principale, de care trebuie să ne sprijinim în investigațiile ulterioare: *primo*, nici un fel de alte documente decât titlurile de valoare (adică surrogate ale titlurilor de valoare) nu pot fi considerate bunuri mobile, în special, și obiecte ale drepturilor civile, în general; *secundo*, toate documentele, recunoscute prin prevederi legale drept titluri de valoare, în cazul influențării ilicite asupra lor, constituie prin sine obiect material al infracțiunilor contra patrimoniului. În consecință, este justificat a se vorbi despre dreptul asupra titlului de valoare ca despre un drept real asupra unui bun mobil.

Potrivit art.3 al Legii cu privire la piața valorilor mobiliare, valoarea mobilă este titlul financiar care confirmă drepturile patrimoniale sau nepatrimoniale ale unei persoane în raport cu altă persoană, drepturi ce nu pot fi realizate sau transmise fără prezentarea acestui titlu financiar, fără înscrierea respectivă în registrul deținătorilor de valori mobiliare nominative ori în documentele de evidență ale deținătorului nominal al acestor valori mobiliare.

Legea nominalizată nu conține o listă a categoriilor de valori mobiliare, însă stabilește pentru acestea o ordine specială de emisie, care include în special înregistrarea emiterii valorilor mobiliare și înregistrarea dării de seamă asupra rezultatelor emiterii la Comisia Națională a Valorilor Mobiliare. Până la o asemenea înregistrare, nici un fel de documente, rezultate dintr-o emisie masivă, nu pot fi recunoscute ca valori mobiliare și nici nu se pot afla în circuitul civil.

Faptul înregistrării emiterii în ordinea stabilită reprezintă un criteriu precis de disociere a valorilor mobiliare de alte documente, care sunt de asemenea emise și care comportă o asemănare cu valorile mobiliare: tichetele de călătorie în transport, biletele de concert, biletele de loterie, tichetele de combustibil și lubrifianți, mărcile poștale etc.

Nu putem împărtăși opinia lui A.I. Boiko care consideră entitățile enumerate titluri de valoare “neclasice”¹, deoarece nici una din entitățile menționate nu corespunde exigențelor reclamate de Legea cu privire la piața valorilor mobiliare. De aceea, nici calitatea de bun mobil, cerută de art.288 CC RM, nu are incidență asupra acestora.

¹ Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации / Под ред. А.И. Бойко, р.355.

Menționăm, în context, că anterior legea penală recunoștea expres că mărcile poștale și documentele de călătorie (inclusiv biletele de călătorie) nu se raportează la categoria hârtii de valoare. Or, falsificarea mărcilor poștale sau a biletelor de călătorie și fabricarea hârtiilor de valoare false erau prevăzute în norme aparte (respectiv în art.175 CP RM din 1961 și în art.122¹ CP RM din 1961).

Așadar, documentele, care deși exprimă un anumit drept patrimonial, dar care nu sunt recunoscute de legislație ca valori mobiliare (titluri de valoare, hârtii de valoare), nu pot forma obiectul material al infracțiunilor contra patrimoniului, chiar dacă influențarea ilicită asupra lor ar antrena un prejudiciu patrimonial. O altfel de abordare ar echivala cu aplicarea legii penale prin analogie, ceea ce ar însemna o încălcare a principiului legalității statuat în art.3 CP RM.

Cum totuși trebuie calificată influențarea ilicită asupra documentelor patrimoniale, care nu sunt valori mobiliare, în cazul în care această influențare a căpătat conotații penale? Considerăm că răspunsul este următorul: în legea penală anterioară, răspunderea pentru sustragerea, distrugerea, degradarea sau tănuirea documentelor, care se află în întreprinderile, instituțiile, organizațiile de stat sau obștești, dacă aceste fapte au fost săvârșite într-un *interes de profit* sau din motive josnice, era prevăzută la alin.1 art.208 CP RM din 1961; în legea penală în vigoare, răspunderea pentru fapta similară este prevăzută la alin.(1) art.360 CP RM, cu deosebirea că tipul de proprietate sau forma juridică de organizare a persoanelor juridice, cărora documentele respective le aparțin, nu contează la calificare.¹

Important este că, în situația descrisă, obiectul juridic generic nu mai este format din relațiile sociale cu privire la patrimoniu, ci din relațiile sociale cu privire la autoritățile publice și securitatea de stat. Astfel, putem observa că apartenența obiectului material la categoria juridico-civilă de bunuri mobile poate influența natura obiectului juridic generic și, implicit, a obiectului juridic special al infracțiunii.

Nu va exista sustragere în cazul luării ilegale a cardurilor sau a altor carnete de plată², deoarece acestea de sine însele nu formează obiectul dreptului de proprietate. Mai precis, obiect al dreptului de proprietate este doar bucata de masă plastică ca atare. Însă în acest caz fapta va fi mai mult ca sigur lipsită de importanță.

¹ În art.360 CP RM, spre deosebire de art.359 și 361 CP RM, este utilizat termenul “document”, nu însă expresia “document oficial”. Așadar, obiect material al infracțiunii, prevăzute la art.360 CP RM, poate fi și un document oficial (nu doar un document oficial). Aici este important a prezenta opinia lui A.V. Naumov, conform căreia “document oficial poate deveni acel document cu caracter particular, care este autentificat notarial: procură, recipisă, contract”. - Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации / Под ред. А.В. Наумова, p.747.

² Pentru opinie contrară vezi: Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации / Под общ. ред. Ю.И. Скуратова и В.М. Лебедева, p.333-334.

Chiar în legea penală se prevede expres că cardurile și alte carnete de plată nu constituie titluri de valoare, delimitându-se fabricarea sau punerea în circulație a titlurilor de valoare false (art.236 CP RM) de fabricarea sau punerea în circulație a cardurilor sau a altor carnete de plată false (art.237 CP RM).

Doar după utilizarea cardului sau a altui carnet de plată (achitarea mărfurilor sau serviciilor, ridicarea banilor etc.) se poate vorbi despre sustragere consumată. Însă, în cazul dat, obiectul material va fi format din banii de pe contul din instituția financiară. Dreptul de dispoziție asupra acestor bani este confirmat de card sau de carnetul de plată.

Nici în privința imprimatelor titlurilor de valoare ca obiect material nu se poate vorbi despre sustragere. În cazul luării ilegale a unei asemenea imprimate, care nu este perfectată la modul cuvenit, dacă există scopul falsificării și folosirii ei, este posibilă calificarea conform art.26 și 236 CP RM (pregătirea de fabricarea titlurilor de valoare false sau punerea în circulație a acestora). Desfacerea titlului de valoare fals, prin punerea lui în circulație, cuprinde și primirea contra acestuia a bunurilor străine, nefiind necesară calificarea suplimentară a faptei ca sustragere. Doar în cazul unei falsificări grosolane a titlului de valoare este oportun a se vorbi despre sustragerea bunurilor obținute. Însă în acest caz, titlul de valoare grosolan falsificat va avea calitatea de instrument (mijloc) de săvârșire a sustragerii bunurilor străine.

Dimpotrivă, documentele recunoscute legalmente ca titluri de valoare constituie obiectul material al infracțiunilor contra patrimoniului (iar nu bunurile care pot fi transmise la prezentarea titlului de valoare spre executare). Obiectul material al sustragerii poate fi orice tip de titlu de valoare: titlu de valoare la purtător, titlu de valoare la ordin, titlu de valoare nominativ.

Toate aceste tipuri de titluri de valoare sunt de felul lor bunuri mobile și destinate circulației. Altceva este că momentul consumativ al sustragerii pentru fiecare tip de titlu de valoare poate fi diferit. Aici trebuie de reieșit din poziția formată în baza practicii judiciare. Cu toate că, potrivit regulii generale, sustragerea este considerată consumată din momentul în care făptuitorul, intrând în posesia ilegală asupra bunurilor altei persoane, obține posibilitatea reală de a se folosi și a dispune de acestea la dorința sa.¹ Practica dovedește că acest moment nu întotdeauna coincide cu momentul luării fizice a bunurilor străine de către făptuitor. În virtutea naturii juridice a titlului de valoare, pot fi specificate două metode de utilizare și dispunere de acesta:

a) exercitarea drepturilor care rezultă din titlul de valoare;

¹ Vezi: Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova „Cu privire la practica judiciară în procesele penale despre sustragerea bunurilor”, nr.23 din 28.06.2004 // Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova. - 2004. - Nr.8. - P.5-11.

b) înstrăinarea titlului de valoare (și, implicit, a drepturilor care rezultă din acesta) unor terțe persoane.

Prin urmare, realizând doar una din aceste metode făptuitorul săvârșește sustragerea consumată a titlului de valoare. Însă regulile de exercitare a drepturilor care rezultă din titlul de valoare, precum și regulile de transmitere a acestor drepturi, diferă în funcție de tipul titlului de valoare. Or, nu în cazul oricărui tip deținerea fizică a titlului de valoare conferă în mod automat posibilitatea reală de a-l utiliza sau de a dispune de el la propria discreție, adică de a-l trece în folosul său.

Conform art.3 al Legii cu privire la piața valorilor mobiliare, titlul de valoare la purtător este titlul financiar care nu conține numele (denumirea) proprietarului acestuia. Potrivit aceleiași prevederi, registrul deținătorilor titlurilor de valoare la purtător nu se ține, iar realizarea drepturilor, confirmate prin asemenea titluri, precum și transmiterea drepturilor ce rezultă din ele nu necesită identificarea proprietarului titlului de valoare.

Evident, deținerea faptică a titlului de valoare la purtător îi permite făptuitorului să-l utilizeze și să dispună de el la discreția sa. În alți termeni, în această situație sustragerea titlului de valoare poate fi considerată consumată.

Potrivit art.3 al Legii cu privire la piața valorilor mobiliare, titlu de valoare nominativ este titlul financiar care conține numele (denumirea) proprietarului acestuia. Totodată, deținerea faptică a titlului de valoare nominativ nu deschide făptuitorului posibilitatea reală de a-l utiliza și de a dispune de el la propria discreție.

Conform alin.(6) art.26 al Legii cu privire la piața valorilor mobiliare, dreptul de proprietate asupra titlului de valoare nominativ trece la achizitor:

a) din momentul eliberării acestuia a certificatului titlului de valoare, după efectuarea înscrierii pe contul lui personal în registru (în cazul evidenței titlului de valoare în registru);

b) din momentul efectuării înscrierii pe contul lui personal în registru, după ce deținătorului nominal, al cărui client este achizitorul, i-a fost eliberat certificatul titlului de valoare (în cazul evidenței titlului de valoare la deținătorul nominal).

Rezultă că luarea faptică a titlului de valoare nominativ, de una singură, nu poate forma nicicând sustragerea consumată. Până la momentele indicate la alin.(6) art.26 al Legii cu privire la piața valorilor mobiliare nu se poate considera că făptuitorul are posibilitatea reală de a utiliza titlul de valoare nominativ sau de a dispune de el la propria discreție. Doar perfectând transferul de drepturi asupra titlului de valoare nominativ făptuitorul îl trece realmente în folosul său.

Totodată, luarea fizică a titlului de valoare nominativ poate fi calificată în felul următor: întrucât această acțiune constituie elementul necesar al laturii obiective a infracțiunii (pentru transferul de drepturi asupra titlului sau pentru obținerea

dreptului de a executa titlul este necesară prezentarea lui), luarea fizică a titlului de valoare nominativ formează tentativa de sustragere. Această soluție este valabilă, dacă cel care ia titlul de valoare are năzuința de a întreprinde ulterior măsuri de reperfectare a “drepturilor” sale. În același timp, forma sustragerii trebuie stabilită în funcție de metoda de “reperfectare a drepturilor”.

De vreme ce luarea fizică a titlului de valoare nominativ semnifică începerea executării laturii obiective a sustragerii, nu putem fi de acord cu opinia că în ipoteza descrisă se atestă existența pregătirii de sustragere.¹ Cu atât mai puțin agreăm opinia, potrivit căreia, în acest caz, “sustragerea va putea fi considerată consumată numai atunci când vor fi obținute bunurile străine, dar și atunci obiectul material al sustragerii îl va forma aceste bunuri, nu însă titlul de valoare nominativ, cu ajutorul căruia (ca instrument de comitere a sustragerii) ele au fost obținute”.² În genere, A.I. Boițov, căruia îi aparține această opinie, concepe posibilitatea evoluării unui sau altui tip de titlu de valoare ca obiect material al sustragerii în funcție de capacitatea titlurilor respective de a fi puse în circulație: titlurile de valoare la purtător, având o capacitate înaltă de punere în circulație, pot avea calitatea de obiect material al sustragerii; titlurile de valoare nominative, având o capacitate redusă, mult formalizată, de punere în circulație, nu pot avea o asemenea calitate.³

Asemenea raționamente sunt scolastice, deoarece posibilitatea evoluării unui sau altui tip de titlu de valoare ca obiect material al sustragerii este pusă în dependență de abilitatea făptuitorului de a “reperfecta drepturile” asupra titlului de valoare respectiv.

De asemenea, un alt dezavantaj al aserțiunii lui A.I. Boițov consistă în aceea că titlul de valoare nominativ este privit exclusiv ca un titlu de creanță, care nu are valoare prin sine însuși, ci doar din momentul valorificării lui contra unei sume de bani sau contra altor bunuri. În același timp, titlurilor de valoare la purtător li se recunoaște însușirea de a avea valoare prin sine însele.

Dar, conform art.288 CC RM, orice tip de titlu de valoare este considerat bun mobil. Iar prin bun se înțelege “o valoare economică ce este utilă pentru satisfacerea nevoii materiale ori spirituale a omului și este susceptibilă de apropiere sub forma dreptului patrimonial”.⁴ Or, sustragerea titlului de valoare nominativ reprezintă prin excelență o apropiere, deși ilegală, a acestui tip de bun mobil. De aceea, nu există nici un motiv de a practica discriminarea tipurilor de

¹ Vezi: Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации / Под общ. ред. Ю.И. Скуратова и В.М. Лебедева, p.333-334; А.И. Бойцов. Преступления против собственности, p.180.

² А.И. Бойцов. *Op. cit.*, p.180-181.

³ *Ibidem*, p.181.

⁴ Gh.Beleiu. *Drept civil român*, p.90.

titluri de valoare în planul capacității acestora de a forma obiectul material al sustragerii.

O dificultate mai mare comportă determinarea momentului consumativ al sustragerii titlului de valoare la ordin. Drepturile, confirmate de un asemenea titlu de valoare, aparțin persoanei nominalizate în el sau persoanei numite de către cea nominalizată printr-un ordin al ultimei. Drepturile asupra titlului de valoare la ordin se transmit pe calea efectuării în acest titlu a mențiunii de transfer, numită și gir sau andosare.

Un exemplu de titlu de valoare la ordin este trata, unul dintre tipurile cambiei. În conformitate cu Legea cambiei, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 22.06.1993¹, girul poate fi în alb (fără desemnarea persoanei în favoarea căreia a fost dat) sau la ordin – girul nominal sau girul de procură – (cu indicarea persoanei în favoarea sau la ordinul căreia a fost dat).

În cazul girului în alb, deținător al titlului de valoare la ordin poate fi orice purtător al acestuia. Totodată, în cazul girului la ordin, deținător al titlului respectiv poate fi doar persoana al cărei nume este înscris ultimul în rândul giranților (andosanților).

În seria de giruri, cele în alb și cele la ordin pot să alterneze. Persoana care a sustras un titlu de valoare la ordin, asupra căruia ultimul gir efectuat a fost unul în alb, obține posibilitatea reală de a utiliza titlul respectiv și de a dispune de el la propria discreție. Așadar, există temeiuri de a considera că în cazul unui titlu de valoare la ordin, girat în alb, sustragerea titlului amintit se consumă din momentul obținerii posesiei de fapt a acestuia. În același timp, în ipoteza unui titlu de valoare la ordin, girat la ordin, sustragerea titlului respectiv va putea fi considerată consumată doar la momentul trecerii acestuia în folosul făptuitorului ca urmare a “reperfectării drepturilor” de către acesta asupra titlului de valoare la ordin. Acest aspect de încadrare juridică apropie titlul de valoare nominativ de titlul de valoare la ordin, girat la ordin, amândouă privesc ca obiect material al sustragerii.

Pentru studiul de față, denotă relevanță și o altă clasificare a titlurilor de valoare (a valorilor mobiliare): materializate și nematerializate. Până acum analizei au fost supuse doar titlurile de valoare materializate.

În conformitate cu art.3 al Legii cu privire la piața valorilor mobiliare, valorile mobiliare materializate constituie titluri financiare care există sub formă de certificate ale valorilor mobiliare. Proprietarul valorilor mobiliare materializate se stabilește în baza certificatului valorilor mobiliare, perfectat la modul convenit, iar în cazul transmiterii lor deținătorului nominal – în baza înscrierii în actele de evidență ale ultimului.

¹ Monitorul Parlamentului Republicii Moldova. - 1993. - Nr.10 (partea întâi)

Potrivit aceleiași norme, valorile mobiliare nominative nematerializate reprezintă titluri financiare care există sub formă de înscrieri pe conturi. Proprietarul valorilor mobiliare nominative nematerializate se stabilește în baza înscrierii unor asemenea valori mobiliare în registrul deținătorilor, iar în cazul transmiterii lor deținătorului nominal – în baza înscrierii în actele de evidență ale ultimului.

Operațiunile cu titlurile de valoare nematerializate pot fi efectuate numai pe calea recurgerii la serviciile persoanei care fixează în mod oficial drepturile și titularii de drepturi respectivi și care poartă răspundere pentru efectuarea înscrierilor oficiale despre operațiunile prestate, pentru asigurarea integrității și confidențialității lor, precum și pentru prezentarea unor date autentice despre astfel de înscrieri. În virtutea acestui fapt, posibilitatea de a săvârși sustragere și alte infracțiuni contra patrimoniului vizavi de asemenea titluri de valoare nemateriale este puțin probabilă. Totuși, acesta nu este un temei pentru a ignora necesitatea investigării evoluării titlurilor de valoare nematerializate în calitate (juridică) de obiect material al infracțiunilor contra patrimoniului.

De fapt, bazele acestei investigări au fost puse în cadrul analizei calității de bun mobil a banilor fără numerar. Or, la aprecierea plastică a lui L.G. Efimova, atât banii fără numerar, cât și titlurile de valoare nematerializate, fac parte din categoria de “bunuri-ficțiune”.¹ Am stabilit deja că banii fără numerar ar putea forma obiectul material al sustragerilor și al altor infracțiuni contra patrimoniului. Considerăm că și titlurile de valoare nematerializate ar putea avea aceeași calitate.

Iată de ce considerăm greșită poziția lui A.I. Boiko când el susține că “nu pot fi obiecte materiale ale sustragerii așa-numitele hârtii de valoare fără formă documentară, adică în formă de titlu notat pe conturi. Asemenea hârtii de valoare nu pot fi obiecte ale dreptului de proprietate, deoarece referitor la acestea apar nu drepturi reale, ci exclusiv de creanță”.² Progresul tehnologic și informațional ne obligă să identificăm soluții viabile și să formulăm viziuni proaspete, nealterate de dogmatism, vizavi de asemenea provocări ale realității juridice, cum este posibilitatea recunoașterii titlurilor de valoare nematerializate ca obiect material al infracțiunilor contra patrimoniului (în special – al sustragerilor).

Transformarea acestei posibilități în realitate este sprijinită chiar de poziția legiuitorului, care, la art.3 al Legii cu privire la piața valorilor mobiliare, folosește sintagma “proprietarul valorilor mobiliare nominative nematerializate”.

Totuși, care este cauza reticenței unor autori față de recunoașterea titlurilor de valoare nematerializate ca obiect material al sustragerii? Atât în cazul banilor

¹ Л.Ефимова. Правовые проблемы безналичных денег, р.39-49; Л.Г. Ефимова. Правовые аспекты безналичных денег // Закон. - 1997. - №1. - Р.102.

² Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации / Под общ. ред. А.И. Бойко, р.354-355.

fără numerar, cât și în cazul titlurilor de valoare nematerializate, sustragerea lor se săvârșește exclusiv pe calea efectuării înscrierilor în documentele în care se perfectează evidența drepturilor corespunzătoare. Luarea fizică a unor asemenea entități este de neconceput.

Totodată, în doctrina penală este larg răspândit punctul de vedere, susținut de S.V. Sklearov, conform căruia esența sustragerii o reprezintă “deplasarea bunurilor străine în spațiu în momentul săvârșirii infracțiunii”.¹ Este oare corectă o asemenea concepție?

Înainte de a răspunde la această întrebare, vom menționa că asupra noțiunii “luare” și, în general, asupra actului de comitere a sustragerii, în literatura de specialitate au fost formulate diferite teorii: teoria contrectațiunii, teoria amovării, teoria ablațiunii, teoria aprehensiunii și teoria ilațiunii.²

Pentru prezentul studiu o relevanță mai mare denotă teoria amovării, teoria ablațiunii și teoria aprehensiunii.

Teoria amovării, adică a mișcării, deplasării, ridicării, se exprimă în aceea că sustragerea se comite prin ridicarea bunului din locul în care se află și prin deplasarea lui în alt loc.³

Teoria ablațiunii, adică a transportării, constă în aceea că sustragerea presupune ridicarea bunului și transportarea lui la locul unde făptuitorul are intenția de a-l depune.⁴

Teoria aprehensiunii, adică a luării în posesie sau stăpânire, constă în aceea că pentru săvârșirea sustragerii este necesară luarea în posesie sau stăpânire a bunului de către făptuitor de la persoana care îl deține.⁵

Dominantă este concepția aprehensiunii, pe aceasta îmbrățișând-o cele mai multe legislații, printre cele mai reprezentative exemple numărându-se Codul penal al Italiei și Codul penal al Germaniei.

Doctrina franceză, în privința interpretării noțiunii “sustragere”, deși insistă asupra teoriei amovării sau a ablațiunii, îi adaugă și teoria aprehensiunii.⁶

Franz von Liszt scoate în vileag defectele și inconvenientele teoriilor amovării și ablațiunii, relevând că un astfel de criteriu spațial (de a mișca bunul dintr-un loc în altul sau de a-l transporta) trebuie abandonat. Tot el susține că criteriul

¹ Склярков С.В. Понятие хищения в уголовном законодательстве России: теоретический анализ, p.65.

² Vezi: R.Garraud. Traite théorique et pratique du droit pénal français. Vol.VI, p.131; Angyal Pal. Lopas, p.38.

³ Vezi: Const.G. Rătescu și colectivul. Codul penal “Carol al II-lea” adnotat. Vol.III. Partea Specială, II, p.411.

⁴ Ibidem.

⁵ Ibidem, p.412.

⁶ Vezi, de exemplu: R.Garraud. Op. cit., p.105.

sustragerii se referă nu la actul de deplasare a bunului în spațiu, ci la persoana detentorului: sustragerea înseamnă însușirea bunului prin depozitare, întreruperea dispozițiunii altui detentor și stabilirea posesiunii proprii asupra bunului.¹

Așadar, ideea principală care derivă din poziția reputatului penalist german este că prin sustragere vom înțelege acțiunea prin care bunul, care se găsește în posesia altuia, trece în posesia făptuitorului.

În context, deosebit de importantă apare explicația dată în doctrina penală română: “Sustragerea trebuie să fie reală și efectivă. Sustragerea se săvârșește fie cu mișcarea și ridicarea lucrului din locul unde se află, fie cu lăsarea lucrului în același loc (sublinierea ne aparține – *n.a.*), dar, în orice caz, cu încetarea dispozițiunii posesorului sau detentorului de până atunci asupra bunului și stabilirea dispozițiunii agentului (adică a făptuitorului – *n.a.*) asupra acestuia.”²

Deși această explicație datează din 1937, ea își dovedește în continuare actualitatea.

Rezumând, putem specifica: esența sustragerii o formează, totuși, stabilirea controlului făptiv asupra bunurilor străine și, totodată, înlăturarea de la acest control a proprietarului sau a altui posesor; deplasarea bunurilor respective în spațiu poate doar să însoțească actul menționat. De aceea, identificarea acțiunii de luare (ca componentă a elementului material al sustragerii) cu deplasarea în spațiu nu-și confirmă temeinicia: luarea poate fi atât fizică, cât și juridică.

În cazul luării juridice a banilor fără numerar sau a titlurilor de valoare nematerializate, bunurile mobile respective sunt lăsate în același loc, însă posesorul lor de până atunci nu mai deține controlul efectiv asupra bunurilor respective. În același timp, această scoatere din stăpânire (depozitare) este urmată de trecerea în noua stăpânire (imposedare) – cea a făptuitorului. Așadar, putem considera că făptuitorul stabilește controlul asupra bunurilor sustrase, dacă a obținut accesul liber la acestea, îngăduind accesul la ele al proprietarului sau al altui posesor de până atunci, prin aceasta căpătând posibilitatea reală de a utiliza acele bunuri sau de a dispune de ele la discreția sa.

Apelând la experiența altor state, reproducem o definiție extrem de utilă și concludentă în contextul analizat. Conform §9 art.115 din Codul penal al Poloniei, “prin bunuri mobile sau lucruri mobile se mai înțelege banii polonezi sau de alt fel ori alte mijloace de plată, precum și documente care dau dreptul de obținere a unei sume de bani sau de achitare obligatorie a dobânzii, procentelor, fie dreptul de obținere a profitului ori de participare într-o activitate comună”.³ Observăm astfel că în această prevedere nu se face nici o mențiune cu privire la natura materializată sau nematerializată a entităților date.

¹ Vezi: Fr. von Liszt. Traite de droit penal allemand, Tome II, p.200.

² Vezi: Const.G. Rătescu și colectivul. Codul penal “Carol al II-lea” adnotat. Vol.III. Partea Specială, II, p.412.

³ Уголовный кодекс Польши. - Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001.

Recapitulând cele specificate referitor la titlurile de valoare, considerăm că legiuitorul trebuie să includă în legea penală următoarele explicații: obiectul material al infracțiunilor contra patrimoniului îl pot forma numai titlurile de valoare (valorile mobiliare), care sunt recunoscute în această calitate de legislație. Celelalte documente (surogate ale titlurilor de valoare) nu pot constitui obiectul material al infracțiunilor contra patrimoniului.

La rândul său, Plenul Curții Supreme de Justiție, printr-o hotărâre a sa de îndrumare, trebuie să explice că sustragerea titlurilor de valoare la purtător și a titlurilor de valoare la ordin, girate în alb, trebuie considerată consumată din momentul luării lor fizice și al trecerii lor în folosul făptuitorului. Sustragerea titlurilor de valoare nominative și a titlurilor de valoare la ordin, girate la ordin, trebuie considerată consumată din momentul înregistrării transferului de drepturi asupra acestor titluri de valoare în sistemul de ținere a registrului deținătorilor titlurilor de valoare sau din momentul în care făptuitorul a obținut posibilitatea de a exercita drepturile care rezultă din acele titluri de valoare. Luarea faptică a titlurilor de valoare materializate – nominative sau la ordin, girate la ordin – în scopul trecerii lor în folosul făptuitorului, trebuie calificată ca tentativă de sustragere. Sustragerea titlurilor de valoare nematerializate consistă în luarea juridică a acestora, care nu presupune deplasarea în spațiu a bunurilor sustrate.

Revenind la clasificările bunurilor, care pot prezenta interes pentru problematica obiectului infracțiunilor contra patrimoniului, menționăm că bunurile mobile se pot diviza în: bunuri animate și bunuri neanimate. Bunurile animate sunt cele care se mișcă de sine stătător. Bunurile neanimate sunt cele care nu se pot strămuta din loc decât printr-o putere străină.

Deși animat (însuflețit), omul viu nu poate fi obiect material al infracțiunilor contra patrimoniului. Amintim, în această ordine de idei, că în Roma antică, ca și în oricare altă societate sclavagistă, sclavii erau considerați ca făcând parte din clasa bunurilor mobile. De aici se poate deduce că și un sclav putea face obiectul material, de exemplu, al furtului. Un om liber la fel putea fi considerat obiect material al furtului. Aceasta în cazul în care era furat un copil aflat sub putere părintească.

Sclavia clasică, privită ca fenomen social-economic, a rămas în trecut. Actualmente, sclavia există mai degrabă ca o manifestare atavistă. Totuși, societatea modernă determină apariția unor forme camuflate de comerț cu sclavii. În acest fel, o persoană lipsită de libertate este transformată de facto în bun, putând fi vândută, schimbată sau altfel tranzacționată, ca și cum ar fi un bun. Însă o persoană nu poate fi un bun al nimănui, chiar dacă este tratată ca un bun. Tocmai de aceea răpirea unei persoane (art.164 CP RM), traficul de ființe umane (art.165 CP RM), traficul de copii (art.206 CP RM), privațiunea ilegală de liber-

tate (art.166 CP RM), sclavia și condițiile similare sclaviei (art.167 CP RM), munca forțată (art.168 CP RM) nu au ca obiect juridic generic patrimoniul. Însăși ideea de a considera persoana drept bun este prea abominabilă și străină firii omenești. De aceea, omul viu nu poate forma obiectul material al infracțiunii contra patrimoniului, ca de altfel și al altor genuri de infracțiuni (omul viu nu poate fi echivalat cu corpul acestuia).

Totodată, pot constitui obiectul material al infracțiunilor contra patrimoniului complementele artificiale ale corpului omenesc (de exemplu, piciorul de lemn, proteza dentară, peruca etc.). Totuși, condiția necesară este ca aceste complemente artificiale să nu fie inserabil cuprinse în corp (de exemplu, nasul artificial, inima artificială etc.). În această ipoteză, obiectul material al infracțiunii îl va forma corpul persoanei, care cuprinde în integralitatea sa părțile constituente artificiale. Prin urmare, în această situație, obiectul juridic special al infracțiunii îl vor constitui relațiile sociale privitoare la integritatea corporală, sănătatea sau chiar viața persoanei.

Pe de altă parte, părțile naturale ale corpului uman, detașate de acesta, desprinse din integralitatea lui, pot fi obiectul material al infracțiunilor contra patrimoniului. Prin detașare, separare, dinții, unghiile, șuvița de păr, piatra biliară etc. devin bunuri.

Considerăm că și luarea ilicită a unui cadavru, alături de distrugerea sau deteriorarea acestuia, cade sub incidența prevederii art.222 CP RM “Profanarea mormintelor”. Obiectul juridic special al profanării mormintelor îl constituie “relațiile sociale privind conviețuirea socială, a căror dezvoltare este condiționată de cultivarea și păstrarea sentimentului de respect și pietate față de cei decedați și față de obiectele care păstrează memoria lor (cadavre, morminte, monumente, urne funerare etc.)”.¹

Rezultă că cadavru, atât timp cât este obiectul respectului datorat morților, este obiect material al infracțiunii de profanare a mormintelor. Însă, din momentul în care a încetat a mai fi obiect al respectului datorat morților și a devenit un obiect de comerț (de exemplu, rudele decedatului au decis să vândă cadavru la stabilimente anatomice) cadavru devine bun și poate fi obiect material al infracțiunilor contra patrimoniului.²

Nu sunt cadavre: moaștele sfinte; scheletele, craniile și piesele anatomice conservate în instituțiile științifice; mumiile din muzee etc. Toate acestea pot forma obiectul material al infracțiunilor contra patrimoniului. În același timp,

¹ A.Boroi. Infracțiuni contra unor relații de conviețuire socială. - București: ALL, 1998, p.128.

² Vezi, în acest sens: Legea nr.104 a României din 27.03.2003 privind manipularea cadavrelor umane și prelevarea organelor și țesuturilor de la cadavre în vederea transplantului // Monitorul Oficial al României. - 2003. - Nr.222.

obiectele ce se află în mormânt sau pe el, fiind însușite, constituie obiect material al profanării mormintelor, nu însă al sustragerii.¹

În doctrina penală română mai este menționată o clasificare a bunurilor: în comerciable și necomerciable. Comerciable sunt bunurile care pot face obiectul circulației juridice. Necomerciable sunt bunurile care nu au această condiție sau calitate.²

Într-adevăr, conform art.286 CC RM, bunurile pot circula liber, cu excepția cazurilor când circulația lor este limitată sau interzisă prin lege.

Astfel, putem observa că, în dreptul civil, regimul juridic al diferitelor tipuri de bunuri, inclusiv ordinea lor de circulație, este mult diferențiat. În special, din conținutul dispoziției reproduse mai sus rezultă existența următoarelor trei categorii de bunuri:

a) bunuri a căror circulație este interzisă prin lege, adică bunuri scoase din circulație;

b) bunuri a căror circulație este limitată prin lege, adică bunuri care pot aparține doar unor participanți la circulație, sau bunuri a căror aflare în circulație este admisă numai cu o permisiune specială;

c) bunuri care pot circula liber; însă regimul acestora este de asemenea neuniform. În special, pot fi distinse: bunuri, drepturile asupra cărora trebuie supuse înregistrării de stat (bunurile imobile, iar, în unele cazuri, și bunurile mobile) și bunuri, drepturile asupra cărora necesită o perfectare specială (titlurile de valoare nominative etc.).

Trebuie de specificat că nu există nici o dependență directă între diferențierea regimului juridic, conturată mai sus, pe de o parte, și determinarea cercului de obiecte materiale ale infracțiunilor contra patrimoniului și calificarea acestor infracțiuni, pe de altă parte. Săvârșind infracțiuni contra patrimoniului făptuitorii încalcă (nu vatămă) dreptul de proprietate al altor persoane, fără însă a dobândi vreodată drepturi asupra bunurilor respective. De aceea, luarea ilegală în folosul său a bunurilor, care, în virtutea prevederilor legislative, nu pot aparține făptuitorului, fie luarea ilegală a bunurilor cu încălcarea ordinii speciale de perfectare, vor fi considerate cazuri de sustragere.

În doctrina penală este larg răspândită viziunea, conform căreia bunurile, a căror circulație este interzisă sau limitată prin lege, pot forma obiectul material al infracțiunilor contra patrimoniului.³

¹ În contrast, conform art.373 din Codul penal al Greciei, este pedepsit ca autor al furtului cel care, violând un mormânt în scopul de a obține pentru sine sau pentru altul un profit ilicit, îl prădează. - Vezi: Уголовный кодекс Греции. - Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2002.

² Vezi: Const. G. Rătescu și colectivul. Codul penal "Carol al II-lea" adnotat. Vol.III. Partea Specială, II, p.402.

³ Vezi: Ibidem; Г.А. Кригер. Квалификация хищений социалистического имущества. - Москва: Юридическая литература, 1974, p.56-57.

Nu credem că această poziție este pe deplin întemeiată. Or, bunurile scoase din circulație nu se pot afla în genere în patrimoniul cuiva. Precizăm, că în privința bunurilor, care se pot afla în proprietatea unor anumiți participanți la circuitul civil (inclusiv – doar în proprietatea statului), este utilizată noțiunea “bunuri a căror circulație este limitată prin lege”. Această noțiune nu se intersectează cu conceptul “bunuri a căror circulație este interzisă prin lege”.

Datorită acestui fapt, pentru caracterizarea regimului juridic al bunurilor, a căror circulație este interzisă prin lege, adică a bunurilor scoase din circulație, nu ar fi corect să utilizăm noțiunea “dreptul de proprietate”. Ca substitut al acesteia ar putea evolua conceptul “avuția publică” sau oricare altul adecvat, care nu ar desemna natura juridico-civilă a dreptului corespunzător.

În consecință, la fel nu putem spune că bunurile, a căror circulație este interzisă prin lege, pot forma obiectul material al infracțiunilor contra patrimoniului. Acestea mai ales pentru că multe din asemenea bunuri, denumite generic *res communes*¹ – aerul atmosferic, lumina Soarelui, apa curgătoare etc. – nu pot fi trecute fizic în folosul unui cerc limitat concret de persoane.²

Desigur, această problemă trebuie abordată prin prisma noilor condiții social-economice, iar lista de bunuri scoase din circulație trebuie să fie determinată prin lege, așa cum o cer chiar dispozițiile art.286 CC RM. Până la acel moment, chestiunea privind posibilitatea săvârșirii față de astfel de bunuri a infracțiunilor contra patrimoniului va rămâne discutabilă.

Bunurile, a căror circulație este limitată prin lege, precum și bunurile, care pot circula liber, pot forma obiectul infracțiunilor contra patrimoniului. Excepțiile de la această regulă sunt stabilite chiar în cadrul legislației penale: sustragerea de informații ce constituie secret de stat în scopul transmiterii lor unui stat străin, unei organizații străine sau agenturii lor (art.338 CP RM “Spionajul”); luarea, sustragerea, tănuirea, degradarea sau distrugerea documentelor, imprimatelor, ștampilelor sau sigiliilor întreprinderilor, instituțiilor, organizațiilor, indiferent de tipul de proprietate sau forma juridică de organizare, dacă această faptă a fost săvârșită din interes material sau din alte motive josnice (alin.(1) art.360 CP RM); luarea, sustragerea, tănuirea, degradarea, distrugerea sau păstrarea buletinelor de identitate sau a altor documente importante ale persoanelor

¹ Vezi: A.Colin, H.Capitant. Curs elementar de drept civil francez. Vol.I, p.875; C.Hamangiu, I.Rosetti-Bălănescu, Al.Băicoianu. Tratat de drept civil român. Vol. I, p.565; I.P. Filipescu. Drept civil. Dreptul de proprietate și alte drepturi reale, p.46.

² În conformitate cu Avizul nr.3 al Curții Constituționale a Republicii Moldova din 11.05.1999 asupra proiectului de lege constituțională pentru modificarea art.127 din Constituția Republicii Moldova, spațiul extraatmosferic, inclusiv Luna și celelalte corpuri cerești, nu este susceptibil de apropiatare națională prin proclamarea suveranității, prin folosință sau ocupație, sau prin orice alt mod. - Monitorul Oficial al Republicii Moldova. - 1999. - Nr.53-54.

fizice, cu intenția de a limita libertatea persoanei, inclusiv libertatea de circulație, sau de a o lipsi de aceasta (alin.(2) art.360 CP RM) etc.

Atât în cazul infracțiunii prevăzute la art.338 CP RM, cât și în cazul infracțiunii prevăzute la art.360 CP RM, obiectul juridic generic al infracțiunii îl constituie relațiile sociale privitoare la autoritățile publice și securitatea statului. În consecință, obiectul juridic special principal derivă din obiectul juridic generic și va fi format din: relațiile sociale privitoare la securitatea statului (pentru infracțiunea prevăzută la art.338 CP RM); relațiile sociale privitoare la circulația documentelor, imprimatelor, ștampilelor sau sigiliilor (pentru infracțiunea prevăzută la art.360 CP RM). Totodată, caracterul complex al acestor infracțiuni implică prezența unui obiect juridic special secundar, pe care îl constituie: relațiile sociale privitoare la posesia de fapt asupra obiectelor care conțin informații ce constituie secret de stat (pentru infracțiunea prevăzută la art.338 CP RM); relațiile sociale privitoare la posesia de fapt asupra documentelor (inclusiv documentelor importante ale persoanelor fizice), imprimatelor, ștampilelor sau sigiliilor (pentru infracțiunea prevăzută la art.360 CP RM).

Legiuitorul a inclus conținuturile date de infracțiuni într-un alt capitol al legii penale, nu în cel dedicat infracțiunilor contra patrimoniului. Aceasta din motivul că esența infracțiunilor de acest fel (cum ar fi, spre exemplu, a celor prevăzute la art.338, 360 CP RM) se exprimă nu atât în vătămarea patrimoniului (deși acest aspect caracterizează, incontestabil, fiecare din asemenea fapte infracționale), cât mai ales în lezarea efectivă sau potențială a valorilor și relațiilor sociale care au fost alese de legiuitor pentru a desemna obiectul juridic special principal. Obiectele materiale ale infracțiunilor prevăzute la art.338, 360 CP RM și ale altora de același caracter posedă note caracteristice, care imprimă faptelor infracționale, îndreptate spre luarea în stăpânire a acestor obiecte, un vector obiectual calitativ diferit de cel al infracțiunilor contra patrimoniului. Opțiunea legiuitorului pentru alegerea, din două sau mai multe valori sociale, a uneia pe post de obiect juridic special principal al infracțiunii este dictată de cerințele actuale și cele de perspectivă ale politicii penale. În exemplul de mai sus, relațiilor sociale privitoare la posesia de fapt asupra bunurilor menționate li s-a rezervat rolul secund tocmai datorită faptului că în dihotomiile “autorități publice – patrimoniu” și “securitate de stat – patrimoniu” primatul trebuie să aparțină primelor părți. În caz contrar, adică în lipsa unei apărări penale eficiente a autorităților publice și a securității de stat, însuși patrimoniul ar fi lipsit, în cele din urmă, de posibilitatea de a fi pus la adăpost prin intervenția colectivității sociale. Astfel, fiind pus în situația de a asigura o ocrotire penală a unei complexități de două sau mai multe valori sociale, legiuitorul oferă o protecție mai energică uneia dintre aceste valori, în scopul de a preveni dezagregarea celeilalte (celorlalte).

În contextul studierii impactului regulilor privind circulația bunurilor asupra calificării infracțiunilor contra patrimoniului, este oportun a prezenta și exemple de altă factură. Astfel, în Codul penal al Republicii Moldova din 1961 a fost prevăzută răspunderea penală pentru următoarele fapte infracționale: delapidarea, înstrăinarea sau tăinuirea bunurilor sechestrate sau însușirea bunurilor, care urmează să fie confiscate (art.199); sustragerea materialelor radioactive (art.224⁴); sustragerea de mijloace narcotice (art.225²); sustragerea de arme de foc, a munițiilor sau a substanțelor explozive (art.227¹). În cadrul legii penale în vigoare, aceste fapte nu mai sunt incriminate distinct. Mai precis, răspunderea pentru asemenea fapte survine în conformitate cu normele generale din Capitolul VI “Infracțiuni contra patrimoniului” al Părții Speciale a Codului penal. În legătură cu aceasta mai poate fi formulat un argument în favoarea faptului că bunurile în sine nu pot forma obiectul juridic al infracțiunilor contra patrimoniului. În caz contrar, ar trebui să recunoaștem un paradox: legea penală apără împotriva infracțiunilor materialele radioactive, mijloacele narcotice, munițiile, armele de foc, substanțele explozive și alte asemenea bunuri, fie ele de producție “oficială” sau artizanală.

Referindu-ne la exemplele din legislația anterioară, observăm că semnificația juridico-penală a obiectului material al infracțiunii este determinată, în primul rând, nu de calitățile lui fizice, ci, mai ales, de caracterul și conținutul valorilor și relațiilor sociale, care se exprimă în acel obiect material. În perioada totalitarismului, în cadrul ierarhiei valorilor sociale apărute penalicește, “balanța” înclina în defavoarea proprietății (mai ales a proprietății personale a cetățenilor), atunci când pe celălalt talger era pusă justiția (privită exclusiv ca instrument represiv al partidului de guvernământ) și securitatea publică (identificată cu siguranța clicii politice de atunci). Astăzi însă situația este alta, proprietatea fiind privită drept factor determinant în asigurarea securității personale a cetățenilor. Dacă cetățeanul este lipsit de proprietate, el este lipsit de personalitate, iar justiția, securitatea publică și alte valori declarate devin decoruri anodine.

În același timp, adoptarea unor acte normative de către Parlamentul Republicii Moldova – Legea Republicii Moldova cu privire la circulația substanțelor narcotice, psihotrope și a precursorilor din 6.05.1999¹, Legea Republicii Moldova cu privire la arme din 18.05.1994² etc. – a permis demonopolizarea circulației unor bunuri, care anterior făceau obiectul exclusiv al proprietății de stat.

Datorită acestor schimbări, legiuitorul a decis să opereze modificări în politica penală. Acestea s-au concretizat în faptul că luarea ilegală a bunurilor sechestrate, a bunurilor, care urmează să fie confiscate, a materialelor radioactive, a

¹ Monitorul Oficial al Republicii Moldova. - 1999. - Nr.73-77.

² Monitorul Oficial al Republicii Moldova. - 1994. - Nr.4.

mijloacelor narcotice, a armelor de foc, a munițiilor și a substanțelor explozive a început să fie privită ca atingere adusă patrimoniului – public sau privat. Din considerațiuni de oportunitate, legiuitorul a asimilat toate aceste categorii de bunuri celor “comune”, astfel încât ele, privite ca obiect material, au fost adaptate să exprime caracterul și conținutul relațiilor sociale cu privire la patrimoniu.

În legătură cu problema abordată, poate fi formulat încă un argument în favoarea desemnării Capitolului VI al Părții Speciale a Codului penal al Republicii Moldova prin titulatura “Infrațiuni contra patrimoniului”, și nu “Infrațiuni contra proprietății”. Astfel, fabricarea clandestină a substanțelor narcotice sau a armelor de foc nu constituie temei pentru a le trece în proprietatea persoanei. În același timp, ele nu se află nici în proprietatea vreunui alt subiect (inclusiv a statului). În consecință, sustragerea sau distrugerea acestor entități nu pot crea un pericol pentru proprietate. Dar, lezând posesia de fapt asupra acelor entități, asemenea fapte lezează patrimoniul. Ar fi incorect să afirmăm că în cazul sustragerii, distrugerii etc. a substanțelor narcotice, a armelor de foc și a altor asemenea entități se lezează proprietatea. În ipoteza influențării asupra unor asemenea entități, proprietatea poate forma (dar nu în mod obligatoriu) obiectul juridic al infracțiunilor.

În același timp, nu putem să nu-i dăm dreptate legiuitorului român, care, la lit.k) art.3 al Legii nr.51 din 29.07.1991 privind siguranța națională a României¹, incriminează “sustragerea de armament, muniții, materii explozive sau radioactive, toxice sau biologice din unitățile autorizate să le dețină ... dacă prin aceasta se pune în pericol siguranța națională (sublinierea ne aparține – *n.a.*)”. În acest caz, legiuitorul însuși învederează natura faptei specificate, stabilind obiectul juridic generic al acesteia. Or, infracțiunile contra siguranței statului își au cadrul reglementar generic în Titlul I din Partea Specială a legii penale române, formând un grup distinct în raport cu grupul infracțiunilor contra patrimoniului.

În această arie, a impactului calificării infracțiunilor contra patrimoniului, este necesară investigarea privind posibilitatea evoluării resurselor naturale ca obiect material al acestor infracțiuni.

În Republica Moldova, răspunderea penală pentru infracțiunile ecologice este prevăzută în Capitolul IX al Părții Speciale a Codului penal. În special, acest capitol conține incriminări privitoare la: tăierea ilegală a vegetației forestiere (art.231); distrugerea sau deteriorarea masivelor forestiere (art.232); vânatul ilegal (art.233); îndeletnicirea ilegală cu pescuitul sau cu alte exploataări ale apelor (art.234) etc.

În scopul delimitării infracțiunilor contra patrimoniului de infracțiunile ecologice, în doctrina penală română și rusă a fost vehiculată teza, conform căreia, sub aspect social, obiectul material al infracțiunilor contra patrimoniului îl pot

¹ Monitorul Oficial al României. - 1991. - Nr.163.

forma numai bunurile, în a căror creare este investită munca omului, prin care bunurile sunt detașate de starea lor naturală.¹

Această teză și-a găsit implementare în practica judiciară. Astfel, în Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție “Cu privire la practica aplicării de către instanțele judecătorești a unor prevederi ale legislației în domeniul protecției mediului”, nr.18 din 10.07.1997², se conțin următoarele explicații: “Infracțiunea prevăzută de art.167 CP RM din 1961 (“Tăierea ilegală a pădurii” – *n.a.*) poate fi considerată doar în cazul în care s-au tăiat pe picior copaci sau tufari ocrotiți de normele penale. Pentru a încadra acțiunile potrivit articolului numit nu este necesar să se sustragă lemnul tăiat, ci este suficient doar să se taie ilegal copaci și tufari. În situația în care copacii sau tufarii respectivi sunt deja tăiați, prelucrați ori depozitați, iar ulterior sustrași, acțiunile făptuitorului vor fi încadrate potrivit normelor ce prevăd răspunderea pentru infracțiunile ce atentează la proprietate ... Obiect material al infracțiunii prevăzute de art.170 CP RM din 1961 (“Vânatul ilegal” – *n.a.*) pot fi numai animalele și păsările ce populează în condiții de libertate naturală – păduri, câmpuri, mlaștini etc. Acțiunile de capturare a animalelor și păsărilor ce aparțin persoanelor fizice sau juridice și se dețin în teritorii îngrădite, grădini zoologice, circuri, colivii etc. sau în mod liber se vor califica drept infracțiuni ce atentează la proprietate”.

Deși teza aplicării muncii umane continuă să-și păstreze actualitatea la soluționarea problemei privind trecerea obiectelor lumii materiale din categoria de resurse naturale în cea de valori material-marfare create prin munca omului, ea nu poate fi absolutizată.

Mai precis, se impune un criteriu subsidiar: pentru a deosebi obiectul material al infracțiunilor contra patrimoniului de obiectul material al infracțiunilor ecologice, trebuie stabilită finalitatea aplicării muncii umane asupra obiectelor naturii. La concret, dacă finalitatea respectivă constă în regenerarea, refacerea, asanarea ecosistemului și a echilibrului ecologic, atunci este vizat obiectul material al infracțiunilor ecologice. În contrast, dacă finalitatea menționată se exprimă în introducerea obiectelor naturii în circuitul marfar, atunci este vizat obiectul material al infracțiunilor contra patrimoniului.³

¹ Vezi: I.Gh. Gorgăneanu. Infracțiunea de înșelăciune. - București: Scaiul, 1993, p.11-12; Л.Д. Гайман, С.В. Максимов. Ответственность за преступления против собственности, p.65; Г.А. Кригер, М.М. Бабаев. Социалистическая собственность неприкосновенна. - Москва: Знание, 1968, p.14; Ю.И. Ляпунов. Уголовно-правовая охрана природы органами внутренних дел. - Москва: Академия МВД, 1974, p.73-74.

² Vezi: Culegere de hotărâri ale Plenului Curții Supreme de Justiție (mai 1974 - iulie 2002), p.81-90.

³ În planul studierii experienței altor state, menționăm că, potrivit art.130.1 din Codul penal al Australiei, bunurile aflate în patrimoniu (*property*) se consideră inclusiv o ființă sălbatică, care a fost domesticită sau este ținută, de regulă, în condiții de captivitate, sau a fost transferată (ori este în curs de transferare) în posesia unei persoane. - Vezi: Уголовный кодекс Австралии. - Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2002.

Pe de altă parte, diferențindu-se infracțiunile contra patrimoniului de infracțiunile ecologice, se poate produce impresia că tot ceea ce formează mediul (cu excepția aerului atmosferic și apelor curgătoare, acestea constituind *res communes*) se găsește în afara patrimoniului. În realitate, din punctul de vedere al legislației, în patrimoniu pot fi incluse orice entități ale lumii materiale, indiferent dacă sunt creația omului sau “daruri” ale naturii. În context, prezintă interes faptul că, deși în Codul penal al Poloniei Capitolul XXII este consacrat infracțiunilor contra mediului, la art.290 din Capitolul XXXV “Infracțiuni contra patrimoniului” al aceluiași Cod se prevede răspunderea penală pentru cel care efectuează tăieri în pădure, având scopul de însușire.¹

Astfel, la alin.(4) art.127 – “Proprietatea” – din Constituția Republicii Moldova se prevede: “Bogățiile de orice natură ale subsolului, spațiului aerian, apele și pădurile folosite în interes public, resursele naturale ale zonei economice și ale platoului continental, căile de comunicație, precum și alte bunuri stabilite de lege, fac obiectul exclusiv al proprietății publice”. O copie fidelă a acestei prevederi se conține în alin.(3) art.296 CC RM. Menționăm că și în Codul cu privire la contravențiile administrative al Republicii Moldova se prevede răspunderea pentru: încălcarea dreptului proprietății de stat asupra subsolului (art.48); încălcarea dreptului proprietății de stat asupra apelor (art.49); încălcarea dreptului proprietății de stat asupra pădurilor (art.50); încălcarea dreptului proprietății de stat asupra regnului animal (art.50¹).

În plus, prevederile din Legea Fundamentală sunt concretizate în alte acte normative. Astfel, potrivit art.4 al Codului subsolului al Republicii Moldova, adoptat de Parlamentul Republicii Moldova la 15.06.1993, “subsolul este proprietatea Republicii Moldova care îl posedă, îl folosește, dispune de el și îl protejează”.² Conform art.1 al Codului apelor al Republicii Moldova, adoptat de Parlamentul Republicii Moldova la 22.06.1993, “apele în Republica Moldova constituie proprietatea exclusivă a statului și pot fi date numai în folosință”.³ În conformitate cu art.3 al Legii Republicii Moldova privind regnul animal, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 27.04.1995, “regnul animal este proprietate publică”.⁴ Potrivit art.6 al Codului silvic al Republicii Moldova, adoptat de Parlamentul Republicii Moldova la 21.06.1996, “pădurile în Republica Moldova, folosite în interes public, fac obiectul exclusiv al proprietății publice”.⁵

Astfel, putem observa, că în reglementarea raporturilor funciare, silvice și a altor asemenea raporturi se aplică principiul delimitării acțiunii normelor legis-

¹ Vezi: Уголовный кодекс Польши. - Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001.

² Monitorul Parlamentului Republicii Moldova. - 1993. - Nr.11.

³ Monitorul Parlamentului Republicii Moldova. - 1993. - Nr.10 (Partea întâi).

⁴ Monitorul Oficial al Republicii Moldova. - 1995. - Nr.62-63.

⁵ Monitorul Oficial al Republicii Moldova. - 1997. - Nr.4-5.

lației civile și a normelor legislației funciare, silvice și de alt gen. Acest principiu stabilește o tratare diferențiată a numitelor raporturi la determinarea regimului juridic. Prin aceasta se asigură o îmbinare a intereselor societății și a intereselor legitime ale cetățenilor, reglementarea folosirii și pazei obiectelor naturale corespunzătoare făcându-se în interesul general al întregii colectivități. Totodată, fiecărui cetățean i se asigură garanțiile în vederea folosirii resurselor naturale ce-i aparțin. De exemplu, conform art.6 al Codului silvic, proprietatea privată asupra pădurilor se admite în cazul plantării acestora, în condițiile legii, pe teritoriile aflate în proprietate privată.

Așadar, reglementarea folosirii și pazei obiectelor naturale (solului, subsolului, apelor, florei, faunei, aerului atmosferic) se întemeiază pe recunoașterea priorității ocrotirii obiectelor naturale, privită ca temelie a vieții și activității oamenilor care trăiesc pe teritoriul respectiv.

În același timp, trezește îndoială corectitudinea declarării resurselor naturale drept proprietate publică. Cunoaștem că, potrivit alin.(3) art.127 al Constituției Republicii Moldova, proprietatea publică aparține statului sau unităților administrativ-teritoriale.

Dar, “în pofida prevederilor legale”, apele curgătoare, animalele și păsările migratoare etc. pot să traverseze frontiera de stat și să treacă la un alt proprietar. Totodată, în Cartea a doua “Drepturile reale” a Codului civil al Republicii Moldova nu se prevede un asemenea mod de dobândire a dreptului de proprietate.

S-ar putea obiecta, că recunoașterea resurselor naturale în proprietate publică este necesară pentru ca acestea să nu fie considerate ale nimănui. Considerăm că ar fi mai corect a nu extinde regimul dreptului de proprietate asupra obiectelor naturale neindividualizate. Mai adecvată ar fi introducerea pe plan legislativ a noțiunii “avuția publică”¹, despre care deja am amintit. Asemenea entități nu ar avea o natură juridico-civilă și s-ar afla sub o formă sau alta de folosință socială. Ele nu s-ar afla în genere în proprietatea cuiva (fără însă a fi ale nimănui).

¹ Considerăm că sintagma “domeniul public” din art.296 CC RM nu poate avea același semantism cu expresia “avuția publică”, pe care o propunem. În literatura de specialitate se susține că noțiunile “domeniu public” și “proprietate publică” sunt identice. - Vezi: E.Safta-Romano. Dreptul de proprietate privată și publică în România, p.94; D.Lupulescu. Drept civil. Drepturile reale principale, p.43. De altfel, chiar legiuitorul, la art.296 CC RM, folosește cele două noțiuni ca echivalente. Iată de ce, legalizarea expresiei “avuție publică” nu ar fi deloc superfluă. În plus, incorectitudinea echivalării noțiunilor “domeniu public” și “avuție publică” o dovedește chiar legiuitorul prin inconsecvența sa. Astfel, Legea Republicii Moldova privind administrația publică locală, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 6.11.1998 (Monitorul Oficial al Republicii Moldova. - 1999. - Nr.14-15), în special secțiunea “Administrația bunurilor”, conține prevederi care se exclud reciproc. Astfel, la alin.(1) art.80 se prevede, corect: “bunurile ce fac parte din domeniul public sunt inalienabile”. Totodată, potrivit alin.(3) art.82, înstrăinarea bunurilor ce aparțin domeniului public “se aprobă de consiliul respectiv”.

Statul și unitățile administrativ-teritoriale trebuie să fie doar un fel de administratori, supraveghetori ai acestor entități sustrase regulilor de drept comun ale proprietății, nu adevărați proprietari. Iată de ce, atingerile aduse unor asemenea obiecte naturale neindividualizate trebuie și pot să constituie, în mod firesc, altceva decât infracțiuni contra patrimoniului.

În acest fel, denumirea Capitolului VI “Infracțiuni contra patrimoniului”, fiind confruntată cu denumirea Capitolului IX “Infracțiuni ecologice”, va reflecta mai adecvat realitatea. De asemenea, în literatura de specialitate nu ar apărea întrebări de felul: “de ce ... infracțiunile, săvârșite asupra obiectelor naturale – proprietate a statului, ... trebuie calificate doar ca infracțiuni ecologice?”.¹

Într-adevăr, statul și unitățile lui administrativ-teritoriale trebuie să aibă, în raport cu resursele naturale, drepturi și obligații de sorginte extraproprietărească. Iar legislația civilă, prin prevederea de la art.286 CC RM – “Circuitul civil al bunurilor” – a creat fundamentul juridic pentru determinarea unui asemenea regim privind resursele naturale, prescriind că circulația unor bunuri poate fi interzisă prin lege.

În concluzie, menționăm că existența capitolului, dedicat infracțiunilor ecologice, este oportună în legea penală. La majoritatea conținuturilor de infracțiuni, prevăzute de acest capitol, obiectul juridic special secundar se referă *de lege lata* la patrimoniu (mai ales la patrimoniul public). Și este justificat că obiectul juridic special principal se referă la mediu, ca valoare socială, deoarece, în conformitate cu alin.(1) art.37 al Constituției Republicii Moldova, fiecare om are dreptul la un mediu sănătos din punct de vedere ecologic pentru viață și sănătate.

De asemenea, pentru studiul de față are importanță clasificarea bunurilor în bunuri apropiate și bunuri vacante.

Unele bunuri, cum sunt aerul și lumina Soarelui, nu sunt susceptibile de apropiere, fiindcă de ele se folosesc toți. Fiind deci extrapatrimoniale, acestea se numesc bunuri comune (*res communes*). Ele nu pot forma prin excelență obiectul material al infracțiunilor contra patrimoniului, deoarece nu corespund cerințelor înaintate față de noțiunea de bun din art.285 CC RM.

În ce privește bunurile apropiabile, unele se găsesc apropiate, adică au un proprietar. Aceste bunuri pot constitui (de regulă) obiectul material al infracțiunilor contra patrimoniului. Alte bunuri pot fi neapropiate sau fără stăpân, sau *res nullius*. În aceeași situație sunt și bunurile nefolositoare, numite *res derelictae*.

În doctrina penală, cu referire la *res nullius* și la *res derelictae* (adică la bunurile vacante), s-a menționat că un obiect, cât timp nu se găsește în stăpânirea vreunei persoane, este un lucru extrapatrimonial, iar nu un bun.² Nu putem fi

¹ В.Мальцев. Понятие хищения // Российская юстиция. - 1995. - №4. - P.35-37.

² Vezi: V.Dongoroz și colaboratorii. Explicații teoretice ale Codului penal român. Partea Specială. Vol.III, p.459.

atât de categorici, deoarece pentru a fi bunuri, legea civilă nu cere ca entitățile să fie apropiate (apropiate), ci doar susceptibile apropierii (aproprierii). Important este de a reține că bunurile vacante nu pot constitui obiectul material al infracțiunilor contra patrimoniului. Dar care este conținutul noțiunii de bunuri vacante?

Res nullius este un bun al nimănui, care nu este în patrimoniul nimănui. Dar fie în starea lui naturală, fie prin dobândirea unei însușiri, bunul, care a fost al nimănui, poate intra în patrimoniul cuiva prin faptul ocupațiunii, în condițiile art.323 CC RM. Până la acel moment, bunul a fost *res nullius* și nu a putut forma obiectul material al infracțiunilor contra patrimoniului. Dar din momentul luării în patrimoniu, bunul aparține acelei persoane și poate forma obiectul material al infracțiunilor contra patrimoniului.

Conform alin.(1) art.327 CC RM, comoara este orice bun mobil ascuns sau îngropat, chiar involuntar, al cărui proprietar nu poate fi identificat sau care a pierdut, în condițiile legii, dreptul de proprietar.

Comoara este un *res nullius*. De aceea, ea nu poate forma obiectul material al infracțiunilor contra patrimoniului. În această ordine de idei, nu putem sprijini opinia, conform căreia poate constitui obiectul material al sustragerii comoara, constituită dintr-un bun (bunuri) nerecunoscut ca monument al istoriei sau culturii, motivându-se că aceasta trebuie transmisă în proprietatea statului¹, așa cum o cere prevederea de la alin.(3) art.327 CC RM. La momentul descoperirii comorii și trecerii ei în folosul descoperitorului, ea nu se află în proprietatea nimănui; potrivit regulii generale, ea urmează a fi transmisă în proprietatea statului.

Din aceleași cauze, nu putem agree poziția, potrivit căreia există infracțiune contra patrimoniului în cazul persoanelor, care au efectuat, în interesul unor terți, inclusiv în cadrul exercitării obligațiilor de serviciu, cercetări arheologice, căutări în urma cărora a fost descoperită comoara.² Calitatea persoanelor care descoperă comoara nu influențează în nici un fel asupra faptului că aceasta este un *res nullius*. Alta este că, în conformitate cu alin.(4) art.327 CC RM, prevederile acestui articol nu se aplică arheologilor și altor asemenea persoane, care își îndeplinesc obligațiile de serviciu. Dar se are în vedere că ei nu pot beneficia de recompensa, pe care o pot primi toți ceilalți descoperitori ai comorii. Utilizând la alin.(4) art.327 CC RM termenul “comoară”, legiuitorul prevede că statutul bunului respectiv de a fi comoară nu se schimbă în nici un fel în funcție de particularitățile descoperitorului.

¹ Vezi: Уголовное право. Часть Особенная / Под ред. И.Я. Козаченко, З.А. Незнамовой, Г.П. Новоселова, р.199.

² Vezi: А.И. Бойцов. Преступления против собственности, р.240-241.

De aceea, față de persoana, care a înșușit comoara, pot fi aplicate măsurile prevăzute de dreptul civil, nu și mijloacele de constrângere penală. Din moment ce comoara revine total sau parțial proprietarului bunului imobil, unde a fost descoperită, și (sau) descoperitorului, ea încetează a mai fi considerată comoară, întrucât proprietarul bunului respectiv poate fi deja identificat. Din acel moment, adică din momentul trecerii în posesie, bunul dat poate forma obiectul material al infracțiunilor contra patrimoniului.

Potrivit alin.(1) art.290 CC RM, dreptul de proprietate și alte drepturi reale asupra bunurilor imobile, grevările acestor drepturi, apariția, modificarea și încetarea lor sunt supuse înregistrării de stat.

În virtutea acestui fapt, apare întrebarea: pot fi oare considerate *res nullius* bunurile imobile neînregistrate în modul stabilit în favoarea cuiva?

Bineînțeles, în sensul legii civile, astfel de bunuri nu au un proprietar. Însă, în contextul dreptului penal, mai este necesar a stabili dacă bunurile respective s-au aflat ori nu în posesia de fapt a altei persoane. Totuși, menționăm că această soluție denotă valență *de lege lata* pentru legislația penală română (art.220 CP Rom.), dar nu și pentru legislația penală moldovenească (art.193 CP RM). Cu acest prilej, ne mai exprimăm o dată opinia privind necesitatea substituirii termenului “proprietate” din dispoziția alin.(1) art.193 CP RM: “Ocuparea, în întregime sau în parte, fără drept, a unui imobil aflat în proprietatea altuia” prin termenul “posesiune”. În acest fel, s-ar ocroti și posesia de fapt a persoanelor care nu au posibilitatea să-și înregistreze dreptul de proprietate asupra imobilului (de exemplu, din lipsă de bani).

Nu pot fi considerate *res nullius* bunurile unei persoane fizice decedate sau bunurile unei persoane juridice lichidate. Bunurile celui decedat sunt transmise moștenitorilor sau statului (dacă nu există succesori). Totodată, conform alin.(1) art.96 și alin.(1) art.97 CC RM, activele persoanei juridice dizolvate, care au rămas după satisfacerea pretențiilor creditorilor, sunt transmise persoanelor care au dreptul la ele. Numai după aceasta, persoana juridică este radiată din Registrul Comercial de Stat și își încetează existența.

Res derelictae sunt bunuri care au fost în proprietatea cuiva, dar au încetat a mai fi prin faptul că proprietarul a renunțat la dreptul său de proprietate – fie expres, fie prin fapte concludente. Ele se deosebesc de *res nullius*, deoarece ultimele nu au fost încă în proprietatea cuiva (în cazul unei comori), fie au fost în proprietatea unei persoane care nu a renunțat la dreptul său de proprietate, ci doar a ascuns bunurile respective.

Res derelictae sunt bunuri abandonate cu voie de către proprietar, fără a le transmite terților. Prin aceasta, rămânând fără stăpân, ele pot fi apropiate de primul ocupant, fără a se comite prin aceasta o sustragere. Bunul, pe care proprietarul l-a aruncat în drumul public, din fereastra trenului sau în lada de gunoi,

este bun abandonat. Nu poate fi considerat abandonat bunul pe care proprietarul l-a lăsat fără supraveghere în mod obișnuit, fie după natura bunului respectiv, fie după natura locului unde este lăsat fără supraveghere. De exemplu, în mod obișnuit, bicicleta, căruța, automobilul etc. se lasă în stradă. Se obișnuiește uneori ca bagajele să fie lăsate la intrare în magazin. Paltoanele, pardesiile etc. se lasă la vestiare sau pe cuiere. Rechizitele și manualele se lasă pe bancă sau în pupitrul băncii. În aceste cazuri, bunurile nu pot fi considerate abandonate, de vreme ce ele au fost lăsate în mod conștient acolo, potrivit obiceiului.

Bunurile pierdute sau răătăcite nu sunt *res nullius* sau *res derelictae*, ci aparțin și mai departe proprietarului lor. În condițiile legislației penale române, însușirea lucrului găsit, pierdut de proprietar sau ajuns din eroare în posesia făptuitorului formează conținutul de infracțiune prevăzută la art.216 CP Rom. Fapte infracționale similare au fost incriminate în Codul penal al Republicii Moldova din 1961: însușirea averii de stat sau obștești găsite sau apărute întâmplător la vinovat (art.131); însușirea averii personale a cetățenilor găsite sau apărute întâmplător la vinovat (art.153). Deși incriminarea însușirii bunului găsit a fost recomandată în Proiectul Codului penal al Republicii Moldova¹, în varianta definitivă a acestuia, adoptată de legiuitor, propunerea respectivă nu se regăsește. În prezent, în condițiile legislației autohtone, însușirea bunului găsit poate să formeze un delict civil.

Bunuri pierdute sau răătăcite sunt acelea asupra cărora proprietarul și-a pierdut doar posesiunea, adică acelea care au ieșit involuntar din posesiunea titularului, astfel încât acesta nu știe unde se găsesc, fără ca prin aceasta să se fi pierdut și dreptul de proprietate. Așadar, ceea ce caracterizează situația bunurilor amintite este faptul că ele au ieșit de sub puterea de fapt și din sfera de supraveghere și de disponibilitate a proprietarului sau a ultimului lor posesor, în așa fel încât acesta nu știe de unde să le ia, fiind în imposibilitatea de a reintra în posesia lor. Pierdere este deci o stare de fapt care durează până la regăsirea bunului pierdut sau până la expirarea termenului de 6 luni de la remiterea lui autorităților. După expirarea acestui termen, bunul găsit trece în proprietatea statului și își recapătă calitatea de obiect material al infracțiunilor contra patrimoniului. Până la acest moment, bunul pierdut, deși se consideră bun apropiat, iar nu bun vacant, nu poate forma obiectul material al infracțiunilor contra patrimoniului.

Pierderele bunului se poate datora cazului fortuit sau chiar culpei proprietarului sau posesorului. Deci, pierdere nu poate fi deliberată. Ieșind involuntar din posesia de fapt a titularului său, bunul pierdut nu se află în posesia nimănui. El are un proprietar sau un posesor precedent, care nu își pierde totuși titlul juridic asupra bunului pierdut. Iată de ce, proprietarului sau posesorului precedent îi aparține dreptul de a pretinde la acel bun.

¹ Vezi: Codul penal al Republicii Moldova. Proiect. - Chișinău: Garuda-Art, 1999, p.92.

Din cele specificate mai sus rezultă că nu poate fi considerat bun pierdut și, prin urmare, poate constitui obiectul material al infracțiunilor contra patrimoniului:

1) bunul care nu a părăsit sfera de disponibilitate și de supraveghere a proprietarului sau a posesorului precedent, sau când acesta știe unde se găsește bunul și îl poate relua în posesie. Ca exemplu poate fi adus cazul, când, în timpul raziilor poliției, persoanele, care practică comerțul stradal ilegal, își “părăsesc” marfa, pentru a nu fi identificate și amendate contravențional. Deși marfa respectivă este, de cele mai dese ori, confiscată, comercianții respectivi o supraveghează vizual de la distanță pe tot parcursul razei în expectativa că-și vor putea relua marfa în stăpânire;

2) bunul care a ieșit din posesia de fapt a proprietarului sau a posesorului precedent datorită acțiunii voite a persoanei terțe care își trece apoi bunul în folosul său. Într-o astfel de situație, bunul nu a ieșit involuntar din posesia proprietarului sau a posesorului precedent. El a ieșit datorită faptei unei alte persoane care în acest mod și-a pregătit terenul pentru a putea ulterior să ia bunul pe neobservate. De exemplu, un bun de dimensiuni mici este acoperit cu un altul, mai mare, pentru ca apoi, în lipsa martorilor, să fie trecut în stăpânirea făptuitorului;

3) bunul care se află în incinta întreprinderilor, instituțiilor, organizațiilor ori a unei locuințe, cămin etc., chiar dacă este găsit pe jos, într-un loc ferit etc. În acest caz, bunul nu este ieșit din sfera de supraveghere sau de disponibilitate a proprietarului sau a posesorului precedent și nu este în imposibilitatea de a fi regăsit.

În caz contrar, bunul se consideră bun găsit și nimerește în sfera de acțiune a prevederii de la alin.(3) art.324 CC RM: “Bunul găsit într-o încăpere publică sau mijloc de transport public se predă posesorului încăperii sau mijlocului de transport, care preia drepturile și obligațiile celui care l-a găsit, cu excepția dreptului la recompensă”;

4) bunul uitat într-un loc, pentru că în această ipoteză nu se realizează că proprietarul sau posesorul precedent să nu cunoască în ce loc se află lucrul respectiv. De exemplu, nu este pierdut portofelul pe care o persoană l-a pus pe masă într-o cafenea în momentul când făcea plata și pe care, din nebăgare de seamă, l-a uitat la plecare. În acest caz, bunul se consideră ca uitat, nu pierdut. De aceea, dacă o persoană care a observat această scenă ascunde portofelul și și-l trece în folosul său, ea comite un furt;

5) bunul care este la vedere ca urmare a calamității naturale, sociale, tehnologice sau de alt fel. De exemplu, șuvoiul inundației a scos afară din locuințe bunurile de uz casnic. Mai mult, săvârșirea infracțiunii în timpul unei calamități este considerată circumstanță care agravează răspunderea penală pentru furt (art.186 CP RM), jaf (art.187 CP RM), tâlhărie (art.188 CP RM);

6) animalele domestice care au fost duse ori s-au dus singure, ori au fost lăsate să umble în libertate, pe câmp, la pășunat etc., pentru a-și căuta singure hrana. Altă condiție este că aceste animale au în general obișnuința de a se reîntoarce la gospodăria celui căruia aparțin. De asemenea, proprietarul sau posesorul precedent al animalelor știe că ele vor veni sau unde se află. Acestea sunt cauzele din care animalele ce se află în libertate nu pot fi considerate bunuri pierdute; prin urmare, luarea lor ilegală va constitui sustragere.¹

Așadar, în concluzie, se poate menționa că bunul pierdut este acela care a ieșit din posesiunea, din zona de stăpânire a cuiva, fără voia acestuia, dar care nu se află în posesiunea nimănui, ci rămâne în continuare entitate din proprietatea deținătorului de drepturi reale. Nici *res nullius*, nici *res derelictae* nu sunt bunuri pierdute. Bunurile pierdute nu formează obiectul material al infracțiunilor contra patrimoniului. Ele trebuie deosebite de bunurile asupra cărora posesiunea efectivă s-a întrerupt în mod trecător, acestea rămânând în sfera de supraveghere și de disponibilitate a proprietarului sau a posesorului precedent (deci, pot constitui obiectul material al infracțiunilor contra patrimoniului).

Printre elementele active ale patrimoniului privit ca universalitate ideală se remarcă drepturile patrimoniale. Capitolul legii penale, dedicat infracțiunilor contra patrimoniului, include norme care sunt caracteristice, în mod preponderent, apărării unor relații sociale “reale” (adică relații sociale, în al căror conținut intră un drept real). Această afirmație rezultă în mod organic din alta, pe care am făcut-o anterior, și anume: că obiectul juridic generic al infracțiunilor contra patrimoniului îl formează relațiile sociale a căror formare, desfășurare și dezvoltare sunt asigurate prin apărarea patrimoniului, mai cu seamă sub aspectul drepturilor reale privitoare la bunuri. De aceea, clasificarea drepturilor reale, făcând parte din structura drepturilor patrimoniale, are o deosebită importanță pentru cercetarea de față. Or, drepturile reale fac parte din conținutul relațiilor sociale cu privire la patrimoniu, ocrotite prin incriminarea faptelor prevăzute în Capitolul VI al Părții Speciale din Codul penal al Republicii Moldova.

Amintim că prin drept real se înțelege dreptul subiectiv în virtutea căruia titularul exercită direct și nemijlocit atributele asupra unui bun determinat, fără a fi necesară intervenția altei persoane. De aici rezultă și denumirea sa de *jus in re*.

Literatura de specialitate clasifică drepturile reale, în principal, după două criterii: ținând seama de natura bunurilor care constituie obiectul lor și după cum acestea au sau nu au o existență independentă, de sine stătătoare.²

Având în vedere natura bunurilor asupra cărora se exercită, drepturile reale pot fi: imobiliare și mobiliare. Drepturile reale imobiliare au ca obiect bunuri

¹ În Codul penal al Olandei, furtul vitelor de pe câmp este incriminat distinct în pct.(1) alin.1 art.311.

- Vezi: Уголовный кодекс Голландии. - Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001.

² Vezi, de exemplu: L.Pop. Dreptul de proprietate și dezmembrămintele sale, p.26.

imobile. Drepturile reale mobiliare au ca obiect bunuri mobile corporale sau incorporeale.

Unele drepturi reale sunt întotdeauna imobiliare, deoarece nu se pot exercita decât asupra unui imobil. Acestea sunt: dreptul de servitute, dreptul de suprafață, dreptul de locuință, dreptul de ipotecă; ele niciodată nu pot fi mobiliare.

Alte drepturi reale sunt totdeauna mobiliare, de vreme ce nu pot avea ca obiect decât un bun mobil. Mobilier este, spre exemplu, dreptul de salariu.

Alte drepturi reale sunt când imobiliare, când mobiliare, deoarece se pot exercita atât asupra bunurilor imobile, cât și asupra bunurilor mobile. Astfel de drepturi sunt: dreptul de uzufruct și privilegiile.

În doctrina juridică civilă, în privința dreptului de proprietate s-a afirmat că, deși acesta este un drept real care poate avea ca obiect fie bunuri imobile, fie bunuri mobile, și deci ar putea fi clasat printre drepturile reale imobiliare prin obiectul la care se aplică (ori de câte ori ar avea ca obiect un bun imobil), totuși el nu este niciodată așezat în clasa drepturilor reale imobiliare, deoarece nu este considerat un bun corporal. El este încorporat și materializat în obiectul său, deci dispare în materialitatea bunurilor ce sunt imobile prin natură sau prin destinație.¹

Este adevărat că, printre drepturile patrimoniale, dreptul de proprietate are un caracter special – de a fi un drept absolut și imediat asupra unui bun material, de a-l “absorbi”. Din această cauză, dreptul de proprietate, care ar trebui deci considerat un bun incorporeal, s-a confundat cu bunul însuși care face obiectul dreptului dat.

În context, este interesant a reține că în Dicționarul explicativ al limbii române pentru termenul “proprietate” sensul principal este: “stăpânire deplină asupra unui bun”. Totodată, sensul concretizat al acestui termen este: “bun material stăpânit, mai ales pământ (agricol) sau imobil, în baza unui drept recunoscut”.² Pentru comparație: în limba engleză, sensul principal al termenului “property” se traduce ca “ownership”, pe când sensul concretizat – ca “property”.

Astfel, în una dintre accepțiunile sale, proprietatea (privită ca drept) s-a identificat cu obiectul său. Proprietatea s-a materializat, considerându-se că ea este însuși bunul corporal. De exemplu, noțiunea dreptului de proprietate, având o natură incorporeală, dispare și este înlocuită cu imaginea bunului corporal atunci când, în loc de “casa asupra căreia am drept de proprietate” spunem “casa mea”. Niciodată, cineva având un alt drept real asupra unei case nu va spune “casa mea”. De aceea, dintre toate drepturile reale, doar dreptul de proprietate poate fi identificat cu obiectul său.³

¹ Vezi: C.Hamangiu, I.Rosetti-Bălănescu, Al.Băicoianu. Tratat de drept civil român. Vol. I, p.533.

² Dicționarul explicativ al limbii române, p.859.

³ Vezi: A.Colin, H.Capitant. Curs elementar de drept civil francez. Vol.I, p.874.

După această observație, subliniem că în expunerea care urmează nu vom efectua reconsiderări: dreptul de proprietate (chiar și asupra unei case) face parte din conținutul relației sociale de proprietate ocrotite de legea penală. Obiectul derivat al acestei relații sociale (de exemplu, casa care poate fi distrusă, deteriorată, ocupată ilegal) poate forma obiectul material al infracțiunii corespunzătoare contra patrimoniului. Deci, în acest plan, nu se produce nici o identificare, ea putând fi dăunătoare înțelegerii mecanismului vătămării patrimoniului. În același timp, un imobil, asupra căruia este instituită o servitute, un uzufruct sau o ipotecă, de asemenea poate forma obiectul material al infracțiunilor contra patrimoniului. Dar în acest caz aria obiectului juridic afectat va fi mai amplă, exprimându-se și în alte relații sociale cu privire la patrimoniu, decât relațiile sociale de proprietate. Or, în această situație vor fi încălcate nu doar interesele proprietarului, dar și cele ale titularului dreptului de servitute, ale uzufructuarului, ale titularului dreptului de ipotecă.

Concomitent, nu putem să nu ne alăturăm criticii divizării bunurilor în corporale și necorporale.¹ Într-adevăr, ea este nejuridică. Chiar Codul civil nu împarte textual bunurile în corporale și necorporale, referindu-se doar implicit la această diviziune atunci când la alin.(2) art.285 prevede: “Lucruri sunt obiectele (nu bunurile – *n.a.*) corporale în raport cu care pot exista drepturi și obligații civile”. Iată de ce trebuie să percepem ca pe o axiomă următoarea aserțiune: “Într-adevăr, sau considerăm lucrurile în ele însele, sau dimpotrivă, facem abstracție de materialitatea lucrurilor, și nu considerăm decât drepturile pe care oamenii le pot avea asupra lucrurilor – ceea ce este punctul de vedere cel mai juridic –, și în acest caz, toate drepturile fiind incorporale, nu putem vorbi de bunuri corporale”.²

În privința obiectului material al infracțiunilor contra patrimoniului, nu este important dacă entitatea respectivă este corporală sau incorporală. Important este ca ea să fie susceptibilă apropiierii. De aceea, orice energie care are valoare economică, banii fără numerar și titlurile de valoare nematerializate, nefiind drepturi patrimoniale și fiind susceptibile de apropiere – individuală sau colectivă – ar trebui să fie recunoscute de către legiuitorul moldovean ca obiecte materiale ale infracțiunilor contra patrimoniului. Pe de altă parte, drepturile, gândirea, ideile, fiind neapropriabile, nu pot forma obiectul material al infracțiunilor contra patrimoniului.

Revenind la sistemul drepturilor reale, specificăm că principala clasificare a drepturilor reale este aceea care se face după cum au sau nu o existență independentă, de sine stătătoare. Astfel, deosebim: drepturi reale principale și drepturi reale accesorii.

¹ Vezi: C.Hamangiu, I.Rosetti-Bălănescu, Al.Băicoianu. Tratat de drept civil român. Vol. I, p.533.

² Ibidem.

În general, este principal acel drept subiectiv civil care are o existență de sine stătătoare și a cărui soartă nu depinde de vreun alt drept; este accesoriu acel drept subiectiv civil a cărui soartă juridică depinde de existența altui drept subiectiv civil, cu rol de drept principal.¹ Conform alin.(1) art.300 CC RM, drept accesoriu este dreptul legat în așa mod de un alt drept încât fără acesta nu poate exista.

Prin dezvoltare, menționăm că drepturile reale principale sunt acele drepturi reale care au o existență de sine stătătoare, independentă de existența altor drepturi reale sau de creanță.

La rândul lor, drepturile reale principale sunt sistematizate în două categorii: 1) dreptul de proprietate și 2) drepturile reale principale derivate din dreptul de proprietate sau dezmembrăminte ale dreptului de proprietate.

Dreptul de proprietate este cel mai important drept real principal, el reprezentând izvorul necesar și temeiul nașterii și existenței tuturor celorlalte drepturi reale.

Potrivit alin.(1) art.315 CC RM, “proprietarul are drept de posesiune, de folosință și de dispoziție asupra bunului”. Această prevedere cuprinde mai curând o descriere, decât o definiție. Fără să lămurească natura dreptului de proprietate, acest text se mulțumește de a-i enumera principalele atribute. Din aceste motive, mult mai reușită pare a fi următoarea definiție a dreptului de proprietate, conținută în doctrina juridică: “dreptul de a se folosi de un bun și de a scoate din el toată utilitatea pe care el este susceptibil s-o ofere în chip exclusiv și perpetuu”.²

Deși nu menționează expres și atributul de posesiune, această definiție o presupune. În fapt, definiția dată se bazează pe cele trei elemente ale dreptului de proprietate, cunoscute în dreptul roman: *jus utendi*, *jus fruendi*, *jus abutendi*.

Primul element desemnează dreptul de a se folosi de un bun, de a se servi de el la toate trebuințele la care acest lucru se poate preta și care nu sunt interzise prin lege. Cel de-al doilea element exprimă dreptul de a culege toate fructele pe care bunul le produce, fie direct cultivându-l, fie indirect, închiriindu-l unui terț care plătește periodic o redevență convenită. În sfârșit, cel de-al treilea element se manifestă în facultatea de a dispune de un bun, fie consumându-l sau distrugându-l, fie înstrăinându-l sau grevându-l cu alte drepturi reale, care sunt niște ramificații ale dreptului de proprietate.³

Se remarcă importanța proprietății care, atât în sens economic, cât și în sens juridic, constituie expresia supremă a accesului oamenilor la posesia, folosința și dispoziția bunurilor. Această importanță se datorează faptului că proprietarul

¹ Vezi: Gh.Beleiu. Drept civil român, p.77.

² A.Colin, H.Capitant. Curs elementar de drept civil francez. Vol.I, p.926.

³ Ibidem, p.927.

singur are dreptul să facă toate actele materiale și juridice în raport cu bunurile sale. Ceilalți oameni au îndatorirea să respecte acest exercițiu al activității sale materiale sau juridice. În opinia întemeiată a lui I.P. Filipescu, ceea ce este manifest în cadrul dreptului de proprietate nu este totuși faptul că titularul său poate cere la toată lumea să nu-l tulbure, ci faptul că poate exercita o putere asupra bunului. A vedea în dreptul de proprietate mai întâi obligația celorlalți de a nu tulbura pe titularul său înseamnă a vedea partea negativă și secundară a acestui drept, fără a vedea partea lui pozitivă și principală.¹ De asemenea, importanța proprietății consistă în aceea că dreptul, sub care ea apare, este perpetuu. După A.Colin și H.Capitant, aceasta nu înseamnă că dreptul de proprietate asupra unui bun aparține întotdeauna aceleiași titular, întrucât proprietarul poate să moară și să transmită atunci bunul său succesorilor lui. El îl poate înstrăina și în mâinile altei persoane. Însă dreptul însuși nu e menit a se stinge: el se perpetuează, transmițându-se.²

O condiție indispensabilă a oricărui proces de producție este nu pur și simplu prezența unor sau altor bunuri – privite ca mijloace de producție și bunuri de consumație – ci aflarea lor sub puterea unor anumite persoane. În alți termeni, este vorba de starea lor de apropiere, adică de transformarea lor în obiect al manifestării voinței umane. O persoană sau alta își poate apropia un bun, adică poate deveni posesor al acestuia, doar pe atât cât ea și-a investit voința în acel bun. Datorită acestui fapt, bunul poate fi diferențiat în masa tuturor obiectelor materiale, personificându-se prin posesorul său. Prin aceasta, bunul dat este confruntat cu alte bunuri care nu se află în posesiunea nimănui sau se găsește în stăpânirea altor persoane.

În același timp, persoana, devenind posesor, ca și cum se “materializează”, stabilindu-se o legătură cu bunurile ce-i aparțin. Bunurile, privite ca obiecte ale posesiunii, fac parte din patrimoniul persoanei respective, devin sfera de monopol al exprimării voinței acesteia. În conștiința fiecărui posesor aceasta se răsfrânge în atitudinea față de bunuri ca față de propriile bunuri, ca față de entități care se află în afara ariei de manifestare a voinței altor persoane.

De felul ei, posesia asupra bunurilor constituie doar premisa procesului de producție, dar nu însuși procesul de producție. Aici producția este încă potențială, nu și efectivă. Dar acțiunea posesorului se poate exercita prin acte materiale: cultivă câmpul său, locuiește casa sa etc. În acest caz, voința subiectului posesiunii se traduce de facto în activitatea lui de producție. Aceasta constituie nu altceva decât folosința efectivă a bunurilor în procesul de producție. Produsul acestui proces se apropie de către posesorul bunurilor respective, devenind

¹ Vezi: I.P. Filipescu. Drept civil. Dreptul de proprietate și alte drepturi reale, p.24.

² Vezi: A.Colin, H.Capitant. Curs elementar de drept civil francez. Vol.I, p.926.

obiectul posesiunii lui. Astfel, conform alin.(1) art.320 CC RM, dreptul de proprietate asupra unui bun nou, realizat de persoană pentru sine, se dobândește de către aceasta.

Dar în procesul de producție și, în genere, în cadrul activității sociale, nu rareori apare necesitatea de a transfera bunurile din stăpânirea unor persoane în stăpânirea permanentă sau provizorie a altor persoane. De exemplu, proprietarul unui animal îl vinde; proprietarul unei case o închiriază; el o poate înstrăina în întregime sau parțial, o poate ipoteca. Acțiunile acestei persoane, îndreptate spre transferul bunurilor pe care le posedă în posesiunea altora, poate fi numită dispoziție. În rezultatul acțiunilor de dispoziție, bunul posedat se alienează, părăsește sfera de manifestare a voinței unei persoane și trece sub puterea altei persoane. Astfel, extincția unei posesiuni este urmată de achiziția ei. Dar este posibil ca bunul respectiv să fie stricat sau chiar distrus. În acest caz, subiectul posesiunii își poate abandona bunul, încetează a-l mai considera în calitate de al său. Iar bunul își pierde posesorul, trecând în categoria de *res derelictae*. Distrugerea bunului este și ea o manifestare a actului de dispoziție.

După cum se poate observa, posesiunea “se prefacă” în folosință sau în dispoziție, folosința – în posesiune sau în dispoziție, dispoziția – în posesiune etc. În această transformare reciprocă se concentrează însuși mersul civilizației, progresul ei, propulsia către transcendență. Astfel, proprietatea se justifică singură. Ea este un fapt istoric rezultând dintr-o lungă evoluție, care, în clipa de față și, fără îndoială, încă pentru îndelungată vreme, ni se impune cu forța și necesitatea unei legi a naturii.

După această digresie, să revenim la clasificarea drepturilor reale principale. După cum am menționat, printre drepturile reale principale derivate din dreptul de proprietate, denumite și dezmembrăminte ale dreptului de proprietate, se numără: dreptul de uzufruct, dreptul de uz, dreptul de abitație, dreptul de servitute, dreptul de superficie. Alături de aceste drepturi reale principale reglementate de Codul civil, alte acte normative statuează o serie de drepturi reale principale. De exemplu, Codul funciar al Republicii Moldova, adoptat de Parlamentul Republicii Moldova la 25.12.1991¹, consacră dreptul de beneficiere funciară, care are o figură juridică proprie, distinctă.

Deseori, dreptul de proprietate este exercitat în deplinătatea atributelor sale, în mod nemijlocit și direct de către proprietar. Dar există situații în care dreptul de proprietar este exercitat, de regulă, în ce privește unele dintre atributele sale (posesia și folosința), prin mijlocirea altor persoane decât proprietarul. Pentru aceasta, de multe ori proprietarul încredințează unele dintre bunurile sale unei alte persoane, având scopul de a le valorifica astfel. În așa mod, persoanele care

¹ Monitorul Oficial al Republicii Moldova. - 2001. - Nr.107.

primesc bunurile respective pot obține asupra lor un drept real principal derivat din dreptul de proprietate.

Așadar, în cazuri aparte, unele dintre atributele recunoscute de lege proprietarului sunt defalcate din conținutul juridic al dreptului său. Aceste atribute desprinse alcătuiesc un drept real principal, distinct de dreptul de proprietate. În acest fel se produce dezmembrarea dreptului de proprietate. Ca efect, se realizează restrângerea dreptului de proprietate sub aspectul că titularul acestui drept este lipsit de deplinătatea atributelor proprietății. Mai mult, proprietarul este lipsit de posibilitatea ca prin puterea și voința sa proprie să aducă vreo atingere exercitării libere a dreptului real principal, care a derivat din dreptul lui de proprietate. Între titularul acestui drept real principal derivat și titularul dreptului de proprietate se stabilește o poziție de egalitate juridică. În consecință, se poate afirma că dreptul rezultat în urma dezmembrării dreptului de proprietate este opozabil terților, dar și proprietarului.

Definiția legislativă a noțiunii primului dintre drepturile reale principale derivate, menționate mai sus – dreptul de uzufruct – se conține în alin.(1) art.395 CC RM: “Uzufructul este dreptul unei persoane (uzufructuar) de a folosi pentru o perioadă determinată sau determinabilă bunul unei alte persoane (nuda proprietar) și de a culege fructele¹ bunului, întocmai ca proprietarul, însă cu îndatorirea de a-i conserva substanța. Uzufructuarul are dreptul de a poseda bunul, nu și de a-l înstrăina”.

În mod regretabil, din această definiție nu transpare că dreptul de uzufruct este un drept real. Între timp, este esențial că, în cazul uzufructului, proprietarul are obligația negativă de a nu întreprinde nimic de natură a stingheri pe uzufructuar în exercitarea dreptului său. Din aceste motive, dreptul de uzufruct nu poate fi confundat cu dreptul pe care îl are locatarul asupra bunului ce i-a fost închiriat. Or, ultimul dintre drepturile specificate este unul de creanță (obligațional).

Dreptul de uzufruct conferă titularului său atributele de folosință și posesie, care formează conținutul juridic al dreptului de uzufruct. Din acest unghi, dreptul de uzufruct este dreptul real cu cele mai întinse atribute după dreptul de proprietate.

Totodată, atributul de dispoziție nu aparține uzufructuarului. Acesta nu are dreptul nici să înstrăineze, nici să distrugă bunul primit. Atributul de dispoziție aparține numai proprietarului. Denumit nud proprietar, el rămâne numai cu acest

¹ În conformitate cu alin.(1) art.299 CC RM, fruct al lucrului este venitul, sporul și produsele pe care le dă acest lucru.

Conform alin.(2) art.299 CC RM, fruct al dreptului este venitul și beneficiile dobândite în urma folosirii acestui drept.

Potrivit alin.(3) art.299 CC RM, fruct al lucrului și al dreptului se consideră, de asemenea, veniturile și beneficiile pe care acest lucru sau drept le asigură prin intermediul raporturilor juridice.

atribut de dispoziție pe care îl poate exercita liber, fără însă a transgresa în vreun fel dreptul de uzufruct.

Pe de altă parte, uzufructuarul, având un drept vremelnic, deseori urmărește să dobândească pentru el toate avantajele și foloasele posibile și imediate, pe care le presupune bunul respectiv. Aceasta poate avea ca efect epuizarea bunului, prin exploatarea lui intensivă într-o lungă perioadă de timp. Considerăm că, în aceste condiții, fapta dată poate întruni semnele infracțiunii prevăzute la art.196 CP RM (“Cauzarea de daune materiale prin înșelăciune sau abuz de încredere”), iar nu ale infracțiunii prevăzute la art.198 CP RM (“Distrușgerea sau deteriorarea din imprudență a bunurilor”) – considerație având ca argument prezența la făptuitor a scopului de a-și dobândi un folos material.

În conformitate cu alin.(1) art.424 CC RM, uzul este dreptul real asupra bunului altuia, în virtutea căruia uzuarul poate folosi bunul și culege fructele necesare lui pentru nevoile proprii și ale familiei sale.

Din această definiție legislativă se poate desprinde că dreptul de uz constituie un drept real principal, având de esența lui un caracter vremelnic, în virtutea căruia o persoană, numită uzuar, exercită atributele de posesie și folosință asupra unui bun care se găsește în proprietatea altuia, dar numai în măsura satisfacerii necesităților personale și ale familiei sale.

Interpretând prevederile Codului familiei al Republicii Moldova, adoptat de Parlamentul Republicii Moldova la 26.10.2000¹, considerăm că în noțiunea de familie putem include pe: părinți și copii; frați și surori; bunici și nepoți; părinți vitregi și copii vitregi; copii și educatori (în sensul art.90 CF RM); părinți adoptatori; tutori, curatori și copii aflați sub tutelă sau curatelă; copii și părinți educatori din casele de copii de tip familial; foștii soți.

Așa cum reiese din dispoziția art.427 CC RM, dreptul de uz are în principal același regim juridic ca și dreptul de uzufruct. Principala deosebire între cele două drepturi constă în aceea că, spre deosebire de uzufructuar, uzuarul nu poate înstrăina profitul (avantajul) material al uzului.

Potrivit alin.(2) art.424 CC RM, titularul dreptului de abitație are dreptul să locuiască în locuința unei alte persoane împreună cu soțul și copiii săi chiar dacă nu a fost căsătorit sau nu avea copii la data la care s-a constituit abitația.

Ca și dreptul de uz, dreptul de abitație reprezintă o varietate a dreptului de uzufruct. De aceea, regimul juridic aplicabil dreptului de abitație este același ca și al dreptului de uzufruct, cu particularitatea că titularul dreptului de abitație are recunoscute atributele de posesiune și folosință asupra bunului altei persoane doar în măsura satisfacerii trebuințelor sale și ale membrilor familiei lui. În același timp, se poate spune că dreptul de abitație este dreptul de uz care poate avea ca

¹ Monitorul Oficial al Republicii Moldova. - 2001. - Nr.47-48.

obiect numai locuința. În contrast, dreptul de uz poate avea ca obiect orice bun care se află în circuitul civil, fie el mobil sau imobil.

În conformitate cu alin.(1) art.428 CC RM, servitute este sarcina care grevează un imobil (terenul aservit) pentru uzul sau utilitatea imobilului unui alt proprietar (terenului dominant).

Așadar, dreptul de servitute este dreptul real principal derivat, constituit asupra unui bun imobil, în temeiul căruia titularul dreptului de proprietate asupra terenului dominant beneficiază de avantajele economice ca urmare a unei sarcini impuse terenului aservit, care aparține unui alt proprietar.

Dreptul de servitute este un drept real, deoarece titularul lui își exercită atribuțiile conferite de lege direct asupra bunului, fără concursul altor persoane. Totodată, servitutea constituie un drept numai în privința terenului dominant, deoarece față de terenul aservit ea constituie o sarcină care îngreuează și restrânge dreptul de proprietate asupra acestuia.

Obiectul servituții variază după voința acelor care au stabilit-o. În afară de servituțiile cele mai întrebuițate (cum sunt acelea de trecere, de luat apă, de apeduct, de vedere, de a nu zidi etc.), imaginația părților poate inventa alte varietăți al căror număr este totuși limitat. Or, această limitare se explică prin faptul că trebuințele economice care dau naștere servituților sunt aproape aceleași întotdeauna. Pe de altă parte, legea stabilește în această materie anumite restricții față de voința părților.

Potrivit alin.(1) art.443 CC RM, superfiție este dreptul real imobiliar de a folosi terenul altuia în vederea edificării și exploatării unei construcții, deasupra și sub acest teren, sau a exploatării unei construcții existente.

Dreptul de superfiție conferă titularului său, numit superficiar, atribuțiile de posesie, folosință și dispoziție. Posesiei și folosinței terenului, pe care se află construcția, li se adaugă dispoziția asupra acelui teren. Ce-i drept, dispoziția materială se circumscrie doar cu privire la posibilitatea de a dispune de substanța terenului numai în vederea realizării construcției, ce urmează a fi edificată și exploatată pe terenul dat (excavări, săpături etc.). Cât privește dispoziția juridică, superficiarul poate înstrăina construcția respectivă sau o poate greva cu sarcini reale (uzufruct, abitație, servitute, ipotecă etc.), fără consimțământul proprietarului de teren.

În cazul dreptului de superfiție se suprapun două drepturi distincte: dreptul de proprietate al superficiarului asupra construcției și dreptul de folosință asupra terenului pe care este plasată construcția, pe de o parte, și dreptul de proprietate asupra terenului pe care se găsește construcția, al cărui titular este o altă persoană decât superficiarul, pe de altă parte. Trebuie de menționat că dreptul de proprietate al superficiarului asupra construcției este limitat în ce privește conținutul său juridic de existența dreptului de superfiție. Dovadă este că, potrivit

alin.(1) art.451 CC RM, la stingerea dreptului de suprafață, construcția aflată pe teren se transmite de drept proprietarului acestuia. În plus, în conformitate cu alin.(4) art.451 CC RM, superficiarul nu are dreptul, la stingerea dreptului de suprafață, să ridice construcția sau părți ale ei.

Deși dreptul de suprafață îmbrățișează unele caractere specifice ale dreptului de proprietate, totuși, spre deosebire de acesta, el prezintă și unele caracteristici distincte. Astfel, obiectul dreptului de suprafață îl poate constitui numai o suprafață de teren. De asemenea, dreptul de proprietate acordă titularului său posesiunea, folosința și dispoziția asupra bunului ce-i formează obiectul dreptului său. În opoziție, dreptul de suprafață, pe lângă atributele nominalizate pe care le exercită titularul asupra construcției, mai acordă acestuia și dreptul de folosință asupra terenului pe care se găsește construcția. Este notabil, că acest drept de folosință nu este unul distinct în raport cu dreptul de proprietate asupra construcției. Aceste două drepturi sunt două laturi care, împreună, alcătuiesc dreptul unitar de suprafață, care în ultimă instanță este un dezmembrământ al dreptului de proprietate.

În încheierea analizei naturii dreptului de suprafață este important să menționăm că proprietarul terenului are obligația de a respecta și garanta superficiarului dreptul de folosință asupra terenului respectiv, pe care acesta a edificat construcția. La rândul său, superficiarul nu-și poate aroga dreptul de dispoziție asupra terenului pe care se găsește construcția.

După cum am specificat anterior, drepturile reale se clasifică în drepturi reale principale și drepturi reale accesorii.

Drepturile reale accesorii sunt acele drepturi reale care se constituie pentru a însoți și garanta¹ alte drepturi (de creanță), fără a avea independență sau existență de sine stătătoare. Dreptul de creanță a cărui ființă o însoțesc drepturile reale și a cărui realizare ele o garantează este dreptul principal, de a cărui existență depinde și existența dreptului real accesoriu. Stingerea dreptului principal are ca efect automat și stingerea dreptului accesoriu.²

Drepturile reale accesorii sunt: dreptul de gaj, dreptul de ipotecă, privilegiile și dreptul de retenție.

În conformitate cu alin.(1) art.454 CC RM, gajul este un drept real în al cărui temei creditorul (creditorul gajist) poate pretinde satisfacerea creanțelor sale cu preferință față de ceilalți creditori, inclusiv statul, din valoarea bunurilor depuse în gaj în cazul în care debitorul (debitorul gajist) nu execută obligația garantată prin gaj.

¹ De aceea, drepturile reale accesorii mai sunt denumite drepturi reale de garanție sau, pur și simplu, garanții reale. - Vezi, în acest sens: C.Stătescu, C.Bârsan. Drept civil. Teoria generală a obligațiilor, p.373.

² Vezi: L.Pop. Dreptul de proprietate și dezmembrămintele sale, p.27.

Dreptul de gaj este dreptul real accesoriu al unui titular al dreptului de creanță asupra unor bunuri mobile determinate ale unei persoane, care este titulara obligației corelative aceluși drept de creanță, sau ale unui terț. Dreptul de gaj acordă titularului său posibilitatea de a fi plătit cu prioritate, din contul acelor bunuri mobile, față de alte persoane pretendente, în ipoteza neonorării voluntare a obligației de către cel ținut s-o execute.

Dreptul de ipotecă este practic același drept de gaj, doar că constituit asupra unor bunuri imobile.

După cum rezultă din prevederile art.455 CC RM, pot fi ipotecate: pământul, construcțiile, alte imobile legate nemijlocit de pământ, împreună cu terenul aferent necesar asigurării funcționale a obiectului ipotecat. Ca o aplicație a ipotecii apare ipoteca de întreținător, caz în care poate fi ipotecată o întreprindere cu întregul ei patrimoniu.

Titularul dreptului real accesoriu de ipotecă are posibilitatea de a urmări bunul în stăpânirea oricui s-ar afla și de a fi plătit în mod preferențial din contul bunului respectiv.

Legislația civilă a Republicii Moldova nu conține o definiție a noțiunii de privilegii. În contrast, Codul civil al României prevede o asemenea definiție: “Privilegiul este dreptul recunoscut unui creditor, care decurge, de regulă, din calitatea creanței sale, de a fi preferat celorlalți creditori, chiar dacă aceștia sunt ipotecari” (art.1722).

În literatura de specialitate se menționează că numai unele dintre privilegii sunt adevărate drepturi reale, întrucât conferă atât un drept de urmărire, cât și un drept de preferință. Este astfel cazul tuturor privilegiilor speciale imobiliare și al unora dintre privilegiile speciale mobiliare (privilegiul creditorului gajist, privilegiul locatorului).¹

Privilegiile pot fi de două tipuri: privilegii generale și privilegii speciale. Privilegiile generale se constituie asupra tuturor bunurilor debitorului. Privilegiile speciale se constituie asupra anumitor bunuri ale debitorului. În funcție de natura bunurilor asupra cărora se constituie, privilegiile mai pot fi mobiliare sau imobiliare.

Așadar, numai privilegiile speciale sunt considerate drepturi reale accesorii. Liviu Pop aduce ca exemplu al unui asemenea drept real privilegiul special imobiliar al vânzătorului unui bun imobil de a i se plăti prețul, cu prioritate, din valoarea imobilului vândut, chiar dacă, ulterior vânzării, cumpărătorul a constituit un drept de ipotecă în favoarea unor terțe persoane asupra aceluși imobil.²

¹ Vezi: C.Stătescu, C.Bârsan. Drept civil. Teoria generală a obligațiilor, p.387.

² Vezi: L.Pop. Dreptul de proprietate și dezmembrămintele sale, p.29.

Privilegiile generale nu sunt drepturi reale, ci constituie simple cazuri de preferință, pe care legea, pornind de la calitatea creanțelor, le recunoaște unor creditori chirografari¹ de a avea prioritate față de alții.

În conformitate cu alin.(1) art.637 CC RM (“Dispoziții generale cu privire la retenție”), cel care este dator să remită sau să restituie un bun poate să-l rețină, în cazul prevăzut de lege, atâta timp cât creditorul nu-l despăgubește pentru cheltuielile necesare și utile pe care le-a făcut pentru acel bun și pentru prejudiciile pe care bunul le-a cauzat.

Dreptul de retenție este un drept real, deoarece este opozabil față de terții străini de raportul juridic care l-a prilejuit. Tocmai această concluzie se desprinde din conținutul prevederii de la alin.(1) art.639 CC RM. Totodată, conform alin.(2) art.639 CC RM, în toate cazurile, dreptul de retenție nu poate fi opus creditorilor care au început executarea silită împotriva debitorului.

Prezintă interes dispoziția de la alin.(1) art.638 CC RM: “Dreptul de retenție nu poate fi exercitat dacă posesiunea bunului provine dintr-o faptă ilicită, este abuzivă ori ilegală sau dacă bunul este insesizabil”.

De exemplu, cel care fură un bun nu poate constitui asupra acestuia dreptul de retenție. Mai mult, dacă această persoană va cere despăgubiri, proprietarului sau posesorului precedent, pentru cheltuielile necesare și utile pe care le-a făcut pentru acel bun și pentru prejudiciile pe care bunul le-a cauzat, ea poate fi trasă la răspundere penală și pentru șantaj (art.189 CP RM). Bineînțeles, pentru aceasta, revendicarea ei de despăgubire trebuie însoțită de amenințarea cu violența, cu răspândirea unor știri defăimătoare, cu deteriorarea sau cu distrugerea bunurilor furate, cu răpirea etc. a victimei (subiectului pasiv). În consecință, fapta pretinsului retentor va forma concursul real dintre furt și șantaj.

Încheind examinarea chestiunii privind clasificarea drepturilor reale, putem conchide că, deși dreptului de proprietate îi este rezervat locul principal în sistemul drepturilor reale, acest drept nici pe departe nu epuizează întreg conținutul acestui sistem. Or, drepturile reale principale derivate, precum și drepturile reale accesorii, au ca titular alte persoane decât proprietarul.

Dezvoltând ideea precedentă, putem afirma că cea mai mare parte a valorilor și relațiilor sociale, apărute împotriva infracțiunilor contra patrimoniului, o formează relațiile sociale de proprietate. Totuși, pe lângă relațiile sociale de proprietate, mai există și alte relații sociale cu privire la patrimoniu, care sunt lezate prin săvârșirea infracțiunilor numite. Acestea, deși comportă similitudini cu relațiile sociale de proprietate, diferă totuși de ele. În principal, această diferență este determinată de natura distinctă a conținutului relațiilor respective. Din con-

¹ Creditori chirografari sunt cei care nu se bucură de o garanție reală (gaj, ipotecă, privilegii speciale, retenție) a dreptului său de creanță.

ținutul relațiilor sociale de proprietate face parte dreptul de proprietate, pe când din conținutul relațiilor sociale cu privire la patrimoniu, complementare relațiilor sociale de proprietate, fac parte: dreptul de uzufruct, dreptul de uz, dreptul de abitație, dreptul de servitute, dreptul de superficie, drepturile reale principale derivate stabilite în alte acte normative decât Codul civil, dreptul de gaj, dreptul de ipotecă, privilegiile speciale, dreptul de retenție.

Am putut vedea, că printre caracteristicile cele mai importante ale drepturilor reale se numără caracterul lor absolut. Aceasta înseamnă că dreptului real îi corespunde obligația generală și negativă de a nu i se aduce atingere. În plus, aceasta mai semnifică opozabilitatea dreptului real tuturor – *erga omnes* – în sensul că tuturor subiecților de drept civil le revine obligația de a nu-l încălca.

Bineînțeles, această caracteristică se referă și la drepturile reale altele decât dreptul de proprietate. Atât în doctrina civilă română¹, cât și în cea rusă², se recunoaște că aceste drepturi reale, diferite de dreptul de proprietate, sunt opozabile inclusiv proprietarului.

În legătură cu aspectul abordat, în literatura de specialitate rusă se desfășoară o polemică având ca subiect posibilitatea apărării penale a relațiilor sociale cu privire la patrimoniu (altele decât relațiile sociale de proprietate) împotriva faptelor infracționale ale proprietarului. N.M. Kropacev și I.I. Nikolaeva, care susțin această posibilitate, își sprijină punctul de vedere printr-un exemplu. Se propune a califica drept sustragere acțiunile proprietarului care pune la dispoziția unui cetățean, în posesiune și folosință temporară, propriul automobil; apoi proprietarul își ia, în mod clandestin, acest bun și recunoaște faptul luării numai când este demascată de către organele de resort, care erau în căutarea automobilului “pierdut”.³

Împotriva acestei soluții obiectează A.I. Boițov.⁴ Astfel, mai întâi, el susține că în exemplul adus de cei doi autori nici nu poate fi vorba de un drept real, ci de un drept de creanță. Nu putem agreea această opinie, întrucât din datele speței rezultă că în ea poate fi vorba de uzufruct. În orice caz, nu există indicii care ar infirma această supoziție. Caracterul derivat al dreptului real de uzufruct nu este un argument de a-l identifica cu dreptul de creanță. De aceea, nu putem împărtăși categoricitatea etalată de A.I. Boițov în obiecția sa.

În continuare, același autor nu recunoaște opozabilitatea dreptului real, diferit de dreptul de proprietate, față de proprietar, deși recunoaște opozabilitatea lui

¹ Vezi: D.Lupulescu. Drept civil. Drepturile reale principale, p.142-143.

² Vezi: Л.В. Щенникова. Вещные права в гражданском праве России. - Москва, 1996, p.19.

³ Vezi: Н.М. Кропачев, И.И. Николаева. Уголовно-правовая защита имущественных прав не-собственника // Вестник Санкт-Петербургского университета. Серия 6. Выпуск 3. - 1997. - №20. - P.133.

⁴ Vezi: А.И. Бойцов. Преступления против собственности, p.61-63.

în raport cu ceilalți terți: “Asemenea fapte, săvârșite împotriva posesorilor titulari ai bunurilor, trebuie calificate ca și cum ar fi săvârșite împotriva proprietarilor. Însă încălcarea de către proprietar a drepturilor lor reale trebuie să rămână în afara apărării juridico-penale, exercitate de normele capitolului dat (se are în vedere capitolul consacrat infracțiunilor contra proprietății – *n.a.*), deoarece drepturile nominalizate derivă, într-un fel sau altul, de la proprietar. În acest caz, o semnificație decisivă dobândește natura juridică a relațiilor dintre proprietarul bunului și posesorul titular al acestuia. Or, aceste relații au un caracter relativ, și nu absolut, fapt ce exclude posibilitatea sustragerii propriilor bunuri”¹.

Nu putem fi de acord cu afirmația că relațiile dintre proprietarul bunului și uzufructuarul, uzuarul, superficiarul etc. aceluiași bun au un caracter relativ. Ele au un caracter profund absolut, deoarece, cum am mai specificat, înglobează în conținutul lor dreptul real corespunzător, care este absolut, iar nu relativ.

Cu toate acestea, trebuie să recunoaștem că, în rest, autorul citat are dreptate. Dar el are dreptate pentru că se referă strict la cadrul legislației din Federația Rusă. Or, analizând prevederile incriminărilor din Capitolul 21 al Codului penal al Federației Ruse, se poate constata că, practic, pentru toate acestea, ca un indiciu obligatoriu apare noțiunea “bunurile străine”, care desemnează aspectul juridic al obiectului material al infracțiunilor contra proprietății. În acest caz, “atentarea” proprietarului asupra propriului patrimoniu nu poate forma infracțiune contra proprietății (cu excepția infracțiunilor prevăzute la art.165 și 166 din Codul penal al Federației Ruse – “Cauzarea de daune materiale prin înșelăciune sau abuz de încredere” și, respectiv, “Dobândirea ilegală a automobilului sau a altui mijloc de transport în lipsa scopului de sustragere” – cazuri în care aceste fapte infracționale pot fi comise de către proprietar și împotriva posesorului).

Însă datele problemei se schimbă atunci când o examinăm în raport cu cadrul legislației penale a Republicii Moldova și, mai ales, a României.

În Codul penal al Republicii Moldova, normele penale privind infracțiunile contra patrimoniului includ noțiunile “bunurile altei persoane”, sau “averea străină”, sau noțiuni echivalente în următoarele cazuri: furtul (art.186), jaful (art.187), escrocheria (art.190), delapidarea averii străine (art.191), pungășia (art.192), ocuparea bunurilor imobile străine (art.193), cauzarea de daune materiale prin înșelăciune sau abuz de încredere (art.196), neglijența criminală față de paza bunurilor proprietarului (art.200). În toate aceste cazuri, este exclusă situația când proprietarul este făptuitor, iar posesorul titular – victimă (subiect pasiv). Însă această ipostază este perfect posibilă în cazul tuturor celorlalte infracțiuni contra patrimoniului, prevăzute de legea penală a Republicii Moldova,

¹ А.И. Бойцов. Преступления против собственности, р.62.

inclusiv în cazul tâlhăriei (art.188), șantajului (art.189) etc. În astfel de cazuri, tăcerea legiuitorului în privința apartenenței bunurilor (ca în situația tâlhăriei) sau indicarea expresă în normă a posesorului ori a deținătorului de bunuri ca victime (subiecți pasivi) (ca în situația șantajului) nu poate fi interpretată decât univoc: legea penală apără inclusiv relațiile sociale cu privire la patrimoniu, altele decât relațiile sociale de proprietate, împotriva infracțiunilor săvârșite de către proprietar.

În legea penală din Federația Rusă, concepția dominantă este că proprietarul nu poate comite o infracțiune contra patrimoniului prin influențarea asupra propriilor bunuri ce se află la un terț care le posedă cu titlu legal. În legea penală a Republicii Moldova, această concepție este promovată selectiv, doar în raport cu unele infracțiuni contra patrimoniului.¹ Dar care este situația în legea penală română?

Codul penal al României are o concepție în sensul căreia proprietarul comite infracțiune de furt, prin luarea bunului său de la uzufructuar, uzuar, superficial etc. Cu alte cuvinte, delictele de *furtum usus* (furtul folosinței) și *furtum possessionis* (furtul posesiunii), cunoscute dreptului roman, apar în sistemul legii penale române ca furt “comun”. Aceasta rezultă din textul alin.3 art.208 CP Rom.: “Fapta constituie furt chiar dacă bunul aparține în întregime sau în parte făptuitorului, dar în momentul săvârșirii acel bun se găsea în posesia sau deținerea legitimă a altei persoane”. Or, este în afară de orice îndoială că uzufructuarul, uzuarul, superficialul etc. posedă sau deține bunul proprietarului cu titlu legitim. De aceea, luarea bunului din posesia sau deținerea lor, fie chiar și de către proprietar, în virtutea dispoziției exprese a legii, constituie furt.

În practica judiciară s-a reținut infracțiunea de furt în baza alin.3 art.208 CP Rom. în cazul în care inculpatul a sustras oile proprietatea sa din oborul comunal, fiind aduse acolo întrucât fuseseră găsite pascând pe terenul unei unități agricole care urma să fie despăgubită.² În acest caz, proprietarul a sustras bunurile aflate în deținerea legitimă a unui retentor. Prin aceasta, proprietarul a adus atingere relațiilor sociale cu privire la patrimoniu, având în conținutul lor dreptul real accesoriu de retenție.

Trebuie de menționat că, în acord cu Codul penal al României din 1968, bunul aparținând făptuitorului, care se află în posesia (sau deținerea) altuia, poate forma obiectul material pentru: furt (art.208), furt calificat (art.209), tâlhărie (art.211), distrugere (alin.2,3,4 art.217), distrugerea din culpă (alin.1,3 art.219), tulburarea

¹ Un model de abordare similar se atestă în Codul penal al Danemaricii: numai din conținutul norme cu privire la furt (§276) rezultă că bunul formând obiectul material poate aparține posesorului. - Vezi: Уголовный кодекс Дании. - Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001.

² Vezi: Tribunalul Județului Mureș, decizia penală nr.144 din 1967 cu notă de I.Mureșan // Revista română de drept. - 1969. - Nr.4. - P.40.

de posesie (art.220). Cu alte cuvinte, deși legiuitorul român prevede în mod expres regula, potrivit căreia obiectul material al infracțiunii îl poate forma propriul bun, el nu o aplică în toate cazurile prevăzute în capitolul dedicat infracțiunilor contra patrimoniului.

Cu titlu *de lege ferenda*, considerăm că în legislația penală a Republicii Moldova o astfel de regulă ca cea prevăzută la alin.3 art.208 CP Rom. ar trebui să fie aplicată în raport cu toate normele prevăzute în capitolul privind infracțiunile contra patrimoniului. Ca prototip poate servi textul de la art.242 (Reguli speciale în privința sustragerii propriilor bunuri) din Capitolul 36 “Infracțiuni constând în furt și tâlhărie” al Codului penal al Japoniei: “În raport cu infracțiunile prevăzute de prezentul capitol, propriile bunuri sunt considerate ca bunuri ale altuia, dacă ele se găsesc în posesia altei persoane sau, în virtutea dispoziției autorităților, se află sub supravegherea altei persoane”. Prevederi similare sunt prevăzute în capitolul dedicat escrocheriei și șantajului, precum și în capitolul consacrat distrugerii și tăinuirii, din cuprinsul legii penale nipone.¹

La concret, propunem ca în alin.(5) art.186 CP RM să se conțină următoarea formulare: “La infracțiunile, prevăzute la art.186-200 din prezentul Cod, obiectul material îl formează inclusiv bunurile aparținând cu drept de proprietate făptuitorului, dacă ele, în momentul săvârșirii infracțiunii, se află în posesia legală a altei persoane, în virtutea unui drept real”.

Adoptarea unei asemenea completări la legea penală ar fi privită ca o confirmare a necesității interpretării sistemice a normelor, privitoare la infracțiunile contra patrimoniului, în corelație cu normele din alte acte normative, inclusiv din Codul civil. Dreptul penal nu este absolut izolat de alte ramuri de drept. El este doar una dintre ramurile dreptului, care, de rând cu trăsăturile ce-i sunt specifice numai dreptului penal, poartă în același timp “amprenta” dreptului în general, privit ca noțiune generică. Din această cauză, dreptul penal nu poate fi examinat în mod separat, făcându-se abstracție de sistemul dreptului din care el face parte. Iată de ce, interpretarea și aplicarea legii penale trebuie coroborată cu Constituția Republicii Moldova, precum și cu alte acte normative, printre care, evident, și Codul civil.

Relațiile sociale cu privire la patrimoniu, care au în conținutul lor drepturile reale principale derivate sau drepturile reale accesorii, trebuie apărate împotriva faptelor infracționale ale terților, inclusiv ale titularului dreptului de proprietate. Această apărare juridico-penală nu trebuie să aibă un caracter selectiv (criteriile selecției fiind de altfel obscure și speculative), ci să opereze în raport cu toate conținuturile de infracțiuni contra patrimoniului. Or, drepturile titularilor de drepturi reale sunt absolute și, de aceea, opozabile tuturor, indiferent de careva factori subiectivi.

¹ Vezi: Уголовный кодекс Японии. - Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2002.

În acest fel, relațiile sociale cu privire la patrimoniu trebuie considerate ca având un caracter pluritipic, ceea ce presupune evidențierea a cel puțin trei tipuri de astfel de relații: 1) relațiile sociale cu privire la patrimoniu, care apar între proprietarul bunurilor și terții (cu excepția posesorilor legali) obligați să se abțină de la orice imixtiune în sfera patrimonială a proprietarului; 2) relațiile sociale cu privire la patrimoniu, care apar între proprietarul bunurilor și titularul posesiunii legale (în baza unui drept real principal derivat sau a unui drept real accesoriu), amândurora incumbându-li-se obligația de a nu interveni în sfera patrimonială distinctă a fiecăruia din ei; 3) relațiile sociale cu privire la patrimoniu, care apar între titularul dreptului real, diferit de dreptul de proprietate, și toți ceilalți, ținându-se să nu comită vreo ingerință în sfera patrimonială a titularului respectiv.

Nu este deloc întâmplător că în propunerea noastră privind completarea art.186 CP RM cu alineatul (5) am insistat asupra formulei “posesia legală ... în virtutea unui drept real”. Detenția legală în virtutea unui drept de creanță (de exemplu, posesia locatarului asupra bunului primit de la locator) trebuie apărută prin mijloace penale, dar în cadrul altor capitole ale legii penale, decât cel dedicat infracțiunilor contra patrimoniului. În acest caz, nu contează că fapta proprietarului este ilegală. De exemplu, ea se exprimă în luarea sau în cererea de a se transmite anumite bunuri (chiar însoțite de amenințarea cu violența sau de distrugerea bunurilor), care se află cu drept de posesie legală la debitorul respectiv, încălcându-i-se acest drept. Dacă o asemenea faptă are ca urmări daune în proporții mari intereselor publice sau drepturilor și intereselor ocrotite de lege ale persoanelor fizice sau juridice, ea poate forma conținutul infracțiunii de samavolnicie (art.352 CP RM). În unele situații, astfel de fapte pot fi săvârșite în scopul obținerii ulterioare a cărorva avantaje materiale de la alte persoane (sub formă de plată a sumei de asigurare, a penalităților etc.). Aici putem vorbi că are loc pregătirea de escrocherie. Dar, evident, obiectul material al escrocheriei îl vor forma cu totul alte bunuri, care nu vor aparține făptuitorului sub nici o formă.

Așadar, stăpânirea poate și trebuie apărută de către legea penală. Însă această apărare urmează să fie făcută diferențiat: dacă stăpânirea se întemeiază pe un drept real, este necesară aplicarea normelor din capitolul consacrat infracțiunilor contra patrimoniului; dacă însă stăpânirea are la bază un drept de creanță, sunt aplicabile normele din alte capitole ale Părții Speciale a Codului penal (de exemplu, art.352).

Este adevărat, că, *de lege lata*, incriminarea privind cauzarea de daune materiale prin înșelăciune sau abuz de încredere (art.196 CP RM), făcând parte din Capitolul VI al Părții Speciale a legii penale, apără și detenția legală, care a fost constituită în virtutea unui drept de creanță. Prin aceasta, legiuitorul dovedește

inconsecvență în promovarea unei axe conceptuale coerente. Or, în această ipoteză, coerența se exprimă în legătura strânsă și armonioasă între părțile unui întreg: normele din Cartea a doua “Drepturile reale” a Codului civil al Republicii Moldova, pe de o parte, și normele din Capitolul VI “Infrațiuni contra patrimoniului” al Părții Speciale a Codului penal al Republicii Moldova. Or, deloc întâmplător, Titlul I al compartimentului nominalizat din legea civilă poartă denumirea “Patrimoniul”. Incontestabil, consecvența, dovedită de legiuitor în acest caz, ar contribui la o mai bună înțelegere și aplicare a legii penale. Pentru aceasta se impune adoptarea, în varianta recomandată *supra*, a alin.(5) art.186 CP RM.

S-ar putea obiecta că formula “posesia legală ... în virtutea unui drept real” a deviat prea mult de la formula “posesia sau deținerea legitimă a altei persoane” din alin.3 art.208 CP Rom. Totuși, ne-am asumat responsabilitatea pentru această abatere.

Pentru a argumenta punctul nostru de vedere, vom reproduce următorul citat: “Nu interesează dacă posesia sau deținerea este legitimă sau nelegitimă; suficient să existe aparența legitimității (sublinierea ne aparține – *n.a.*) ... Atât de preocupat este legiuitorul de a nu modifica această aparență pe alte căi decât legale încât nici proprietarul n-ar putea să-și ia prin furt bunul propriu aflat în deținerea legitimă a altei persoane”.¹ Proprietarul cunoaște cu certitudine că bunul lui se află la moment în deținerea legitimă a altuia. De aceea, în cazul dat nu mai poate fi vorba de o legitimitate aparentă, ci de o legitimitate evidentă. Or, prin “aparentă” se înțelege înfățișarea exterioară (și adesea neconformă cu realitatea) a cuiva sau a ceva.² În această situație, nu se mai poate susține că este lezată doar stăpânirea de fapt, deoarece se aduce atingere și stăpânirii de drept. Deținerea se naște în baza unui drept de creanță, nu a unui drept real.³ Doar existența posesiunii prezumă existența unui drept real. De aceea, dacă legitimitatea deținerei nu este aparentă, ci evidentă, această deținere trebuie să fie apărată prin alte incriminări, decât cele privind infracțiunile contra patrimoniului.

O altă situație este descrisă în alin.1 art.208 CP Rom., unde formula “posesia sau deținerea altuia” își justifică prezența. Aici apărarea penală se extinde chiar și asupra posesiei sau deținerei aparent legitime. Or, dacă bunul se află în mâna unei persoane oarecare (care nu este titular legal), făptuitorul nu are de unde ști dacă acea persoană este posesor sau detentor, precum și dacă aceste calități sunt legitime sau nelegitime. Din această cauză, s-a susținut (și pe bună dreptate) că

¹ Gh.Nistoreanu și colaboratorii. Drept penal. Partea Specială, p.202.

² Vezi: Dicționarul explicativ al limbii române, p.50.

³ După A.Colin și H.Capitant, “... posesiunea se aplică numai drepturilor reale, dar nu și drepturilor de creanță ...; posesiunea nu se aplică ... drepturilor de creanță ... pentru motivul că aceste drepturi nu au de obiect un bun material, ele constând dintr-un raport de la o persoană la alta”. - A.Colin, H.Capitant. Curs elementar de drept civil francez. Vol.I, p.1141.

în context termenii “posesie” și “detenție” au același înțeles de stăpânire de fapt a bunului.¹ Cu alte cuvinte, se poate afirma că, în ipoteza dată, detenția este asimilată posesiei, soluție absolut corectă. Iată de ce, detenția aparent legitimă trebuie apărută penalicește de normele din cadrul Capitolului VI “Infrațiuni contra patrimoniului” al Părții Speciale din Codul penal al Republicii Moldova. De notat, că această argumentare logică este secundată de una de sorginte istorică. Astfel, conform alin.3 art.524 CP Rom. din 1937², se considera bun ce nu aparține autorului și acela care “se găsește în posesiunea (sublinierea ne aparține – *n.a.*) altuia cu un titlu legal”. Totodată, conform regulii generale de la alin.1 art.524 CP Rom. din 1937, obiectul material al furtului este bunul aflat în “posesia sau detenția altuia”. Această constatare rezultă din unitatea conceptuală și tehnico-juridică a întregii legislații.

§ 2. Problema apărării penale a elementelor patrimoniului

Toate elementele patrimoniului se bucură de ocrotire juridică prin mijloace de drept civil, și anume – prin acțiuni de tragere la răspundere civilă contractuală sau delictuală, în cazul încălcării drepturilor patrimoniale respective. Dar, făcând o comparație cu dreptul penal, putem oare alege că elementele patrimoniului constituie obiectul apărării penale?

R.Garraud a răspuns afirmativ la această întrebare. Referindu-se la denumirea capitolului privind crimele și delictele contra proprietăților din Codul penal francez din 1810, autorul amintit propune înlocuirea noțiunii de proprietate cu noțiunea “elementele patrimoniului”, spunând “crime și delictes contra elementelor patrimoniului”.³ Argumentându-și punctul de vedere, penalistul francez menționează că o notă comună a acestor infracțiuni este diminuarea utilității pentru individ a elementelor active ale patrimoniului, adică diminuarea valorii acestuia și, prin urmare, cauzarea unei pagube. Este o pagubă care nu atinge persoana însăși, în existența, demnitatea, integritatea fizică sau morală a ei, ci o atingere în sfera activității sale, relativă la bunuri corporale sau incorporale, servind vieții sale și constituind patrimoniul său.⁴

¹ Vezi: V.Dongoroz și colaboratorii. Explicații teoretice ale Codului penal român. Partea Specială. Vol.III, p.463; T.Vasilu și colaboratorii. Codul penal comentat și adnotat. Partea Specială. Vol.I. - București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1975, p.255; M.Basarab și colaboratorii. Drept penal. Partea Specială. Vol.I. - Cluj-Napoca, 1985, p.182.

² Monitorul Oficial al României. - 1936. - Nr.65.

³ Vezi: R.Garraud. Traite théorique et pratique du droit pénal français. Vol.VI, p.90-100.

⁴ Ibidem, p.91.

Cu alte cuvinte, R.Garraud ne propune să recunoaștem în calitate de obiect juridic al infracțiunii bunurile și drepturile asupra bunurilor. Ne-am pronunțat amănunțit asupra unor propuneri similare în Capitolul I al lucrării de față. Fără intenția de a ne repeta, menționăm totuși că și alți autori nu au făcut deosebire între obiectul juridic al infracțiunii și obiectul material al infracțiunii.

Astfel, Aron Mureșan și Matei Basarab consideră că bunurile pot constitui obiectul juridic al infracțiunii contra proprietății.¹

A.F. Kisteakovski a remarcat că “prin obiect juridic al infracțiunii se are în vedere entitatea materială asupra căreia este îndreptată infracțiunea”.²

L.S. Belogriț-Kotlearevski menționează: “În esență, elementele comune ale infracțiunii sunt: 1) persoana, care comite fapta infracțională, sau subiectul infracțiunii; 2) entitatea materială, asupra căreia este îndreptată o astfel de faptă, sau obiectul infracțiunii; 3) însăși acțiunea infracțională și urmarea ei”.³

Referindu-se la obiectul juridic al sustragerilor, A.A. Ghertenzon și A.A. Piontkovski afirmă: “Obiectul juridic al faptei infracționale, prevăzute de legea de la 7 august 1932⁴, poate fi determinat ca fiind: a) bunurile proprietate de stat; b) încărcăturile din transportul feroviar și naval, asimilate bunurilor proprietate de stat; c) bunurile organizațiilor cooperatiste și obștești, asimilate bunurilor proprietate de stat”.⁵

M.I. Bajanov consideră că obiectul juridic special al furtului îl formează bunurile străine, iar obiectul juridic special al tâlhăriei – bunurile străine și persoana.⁶

Mai recent, o viziune asemănătoare a fost exprimată de către V.P. Emelianov. El invocă necesitatea revenirii în legea penală rusă la denumirea “Infracțiuni patrimoniale” (“Имущественные преступления”). Or, tocmai această denumire a fost consacrată în Codurile penale ale RSFSR din 1922 și 1926. De aceea, în opinia acestui autor, atunci nu apărea întrebarea: ce constituie obiectul juridic și ce constituie obiectul material? Totul era unitar.⁷

¹ Vezi: A.Mureșan, M.Basarab. Considerații privind obiectul infracțiunilor contra proprietății // Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Series III. Fasciculus 2. Oeconomica et Jurisprudentia. - Cluj, 1961, p.163-170.

² А.Ф. Кистяковский. Элементарный учебник уголовного права. Часть Общая. - Киев: Издание Книгопродавца-Издателя Ф.А. Иогансона, 1891, p.280.

³ Л.С. Белогриц-Котляревский. Учебник русского уголовного права. Части Общая и Особенная. - Киев, Петербург, Харьков: Южно-русское книгоиздательство Ф.А. Иогансона, 1903, p.105.

⁴ Постановление ЦИК и СНК СССР об охране имущества государственных предприятий, колхозов и коопераций и укреплении общественной (социалистической) собственности (утвержденное 7.08.1932) // Собрание законодательства СССР. - 1932. - №62.

⁵ Уголовное право. Часть Особенная / Под ред. А.А. Герцензона и А.А. Пионтковского. - Москва: Юриздат, 1939, p.104.

⁶ Vezi: М.И. Бажанов. Ответственность за кражу личного имущества граждан и за разбой по советскому уголовному законодательству. - Харьков: Харьковский университет, 1957, p.7-10, 24.

⁷ Vezi: В.П. Емельянов. Терроризм и преступления с признаками терроризирования. - Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2002, p.180.

Pentru a face mai accesibilă poziția lui V.P. Emelianov, precizăm că termenul rus “имущество” este polisemantic însemnând “patrimoniu”, dar și “bunuri”. În denumirea capitolului specificat el are totuși accepțiunea de patrimoniu. Dovadă acestei constatări servește faptul că în art.198 și 199 ale Capitolului VI “Infrațiuni patrimoniale” din Codul penal al RSFSR din 1922¹, precum și în art.177 și 178 ale Capitolului VII “Infrațiuni patrimoniale” din Codul penal al RSFSR din 1926², se prevede răspundere pentru atingerile aduse proprietății intelectuale. Dezvoltând ideea lui V.P. Emelianov, ar trebui să admitem că și în cazul acestor atingeri obiectul juridic îl formează bunurile materiale, ceea ce, evident, este absurd.

Profitând de același polisemantism, V.P. Emelianov aduce în sprijinul poziției sale denumirile capitolelor corespunzătoare din legile penale ale Chinei, Suediei și Germaniei.³ Dar și în aceste cazuri se au în vedere infrațiunile contra patrimoniului, nu însă infrațiunile contra bunurilor.⁴ De exemplu, în §263 din Codul penal al Germaniei se prevede răspunderea pentru escrocherie a persoanei “care, având scopul de a obține pentru sine sau pentru un terț un avantaj patrimonial, cauzează prejudicii patrimoniale altei persoane pe calea comunicării unor date incorecte sau a denaturării lor, ori pe calea ascunderii unor date veridice, inducând în eroare victima sau întreținându-i părerea eronată”.⁵ Penaliștii germani H.Krause și H.Thoma consideră, pe bună dreptate, că obiectul infrațiunii de escrocherie (ca și al abuzului de încredere, al extorsionii, al tănuirii bunurilor dobândite pe cale criminală etc.) îl constituie “patrimoniul în general”.⁶

¹ Собрание узаконений РСФСР. - 1922. - №15.

² Собрание узаконений РСФСР. - 1926. - №80.

³ Vezi: В.П. Емельянов. Терроризм и преступления с признаками терроризирования, p.181-182.

⁴ Prezintă interes faptul că încă la începutul sec. al XX-lea civilistul rus G.F. Șerșenevici a remarcat: “Legislația noastră (adică rusă - *n.a.*) nu este consecventă în planul terminologiei stricte și utilizează cuvântul “patrimoniu” în loc de cuvântul “bunuri”, iar în loc de “patrimoniu” se vorbește despre “proprietate” sau despre “domeniu””. - Vezi: Г.Ф. Шершеневич. Учебник русского гражданского права (по изданию 1907 г.), p.95.

Ce-i drept, legislația penală conține și exemple de alt gen: Cartea a treia din Codul penal al Franței are denumirea “Despre crime și delictе contra bunurilor”. - Vezi: Новый Уголовный кодекс Франции. - Москва: Юридический колледж МГУ, 1993.

La fel, Capitolul VIII din Cartea a treia “Contravenții” a CP Rom. din 1937 este denumit “Contravenții contra bunurilor”. - Vezi: Monitorul Oficial al României. - 1936. - Nr.65.

Considerăm însă că aceste excepții se referă la terminologie, nu și la substanța noțională: este doar un fel de a denumi lucrurile într-un mod diferit de cel majoritar. De aceea, suntem convinși că aceste excepții confirmă regula (*exceptio confirmat regulam*), conform căreia infrațiunile din grupul corespunzător sunt îndreptate împotriva patrimoniului.

⁵ Уголовный кодекс ФРГ. - Москва: Зерцало, 2000.

⁶ Vezi: H.Krause, H.Thoma. Das neue Strafrecht, p.42.

În același făgaș, I.A. Klepițki s-a exprimat că, în dreptul penal rus de până la 1917, legislația privind infracțiunile patrimoniale s-a dezvoltat în cadrul tradiției juridice europene unice. Or, în Codul penal rus din 1903 termenul “proprietate” era utilizat ca sinonim al termenului “patrimoniu”, în vederea desemnării întregii mase a drepturilor și intereselor patrimoniale în diversitatea lor. Pe de altă parte, în perioada sovietică, drepturile patrimoniale ca element esențial al organismului economic își pierd semnificația. În concluzie, I.A. Klepițki consideră că în legislația penală s-a dezvoltat tendința de banalizare a sistemului infracțiunilor patrimoniale și de decriminalizare treptată a faptelor care nu sunt îndreptate împotriva “bunurilor corporale”.¹

Oare nu se înscrie în aceeași tendință de banalizare apariția concepției privind “infracțiunile contra elementelor patrimoniului”? În mod cert, în aparență, hoțul interacționează cu bunul, iar ucigașul – cu corpul uman, care în acest mod ca și cum ar deveni obiecte ale apărării juridico-penale. Însă bunurile sunt păzite de către paznic, iar oamenii – de către bodyguardzi. În același timp, justiția penală contribuie la ocrotirea ordinii de drept, privite ca ordine a relațiilor între oameni, care se bazează pe drept. Deci, în ultimă instanță, se ocrotește ceva mai mult – ordinea dominantă în societate de desfășurare și dezvoltare a valorilor și relațiilor sociale. Tocmai acestea structurizează sistemic “agregatul social”, împiedicând autodistrugerea lui.

În aceste circumstanțe, este oare justificată reîntoarcerea la “locul de la care s-a pornit”, de vreme ce au fost consumate atâtea eforturi pentru a înțelege esența problemei privind obiectul infracțiunii? Aici este de notat că pe V.Spasovici nu-l satisfăcea întru-totul definiția dată de Anselm Feuerbach² noțiunii de infracțiune. În special, V.Spasovici a obiectat că infracțiunea este atentarea ilegală nu pur și simplu asupra dreptului cuiva, ci asupra unui drept “într-atât de esențial, încât statul, considerând acel drept ca pe una dintre condițiile conviețuirii sociale, în condiții de insuficiență a altor mijloace de apărare, îngreudește inviolabilitatea dreptului respectiv prin intermediul pedepsei”.³ Rezultă, că deja în sec. al XIX-lea penaliștii meditau asupra faptului că în spatele prejudiciului, cauzat de către făptuitor victimei, se ascunde mai mult decât pare la prima vedere, și anume – încălcarea condițiilor necesare conviețuirii sociale.

În 1913, un alt penalist rus – N.D. Serghievski – promovând aceeași idee, se exprimă deja mult mai transparent și univoc: “În dreptul modern, este lansată concepția, potrivit căreia oricare încălcare a dreptului unei persoane aparte este în același timp un delict social; de aceea, oricare cauzare de prejudiciu este la

¹ Vezi: И.А. Клепицкий. Собственность и имущество в уголовном праве, p.74-83.

² Vezi: Антология мировой правовой мысли. Том IV / Под ред. Г.Ю. Семюгина. - Москва: Мысль, 1999, p.357.

³ Н.С. Таганцев. Русское уголовное право: Лекции. Часть Общая. Том I. - Москва, 1994, p.31.

moment concepută ca faptă infracțională împotriva întregii societăți, chiar dacă această faptă ar încălca în mod proxim interesele numai ale unei persoane aparte. Timpurile noi aduc cu sine treptat, deși cu destule fluctuații, limitarea domeniului faptelor infracționale particulare; după toate probabilitățile, în viitor, orice act de injustiție va fi privit ca prejudiciu adus întregii societăți”.¹

Astfel, ne putem convinge că ideea ocrotirii nu numai a valorilor sociale, dar și a relațiilor sociale a apărut în dreptul penal înainte de evenimentele din Rusia din 1917. Din aceste considerente, orice încercare de a atribui paternitatea acestei idei comuniștilor² este lipsită de temeiuri. Comuniștii doar au uzurpat această concepție³ și au adaptat-o propriilor interese, însă nu le-a reușit s-o compromită.

În general, în doctrina penală sovietică s-a atestat o atitudine confuză și evazivă față de concepția că și relațiile sociale formează obiectul juridic al infracțiunii. S-a creat o situație, când relațiile sociale ca obiect juridic al infracțiunii și-au dobândit “viză de ședere” doar în studiile dedicate Părții Generale a dreptului penal. Cât privește studiile consacrate Părții Speciale a dreptului penal, în ele fie se vorbește doar despre valorile sociale (viață, sănătate, “activitate”, “sistem”, “condiții” etc.)⁴, fie se pune semnul egalității între relațiile sociale, protejate de legea penală, și valorile sociale, ocrotite de legea penală.⁵

Ar trebui oare să ne pună în gardă o asemenea manieră de cercetare științifică, dacă însuși A.A. Piontkovski, cel care, în dreptul penal sovietic, primul formulează concepția de obiect juridic ca relație socială, afirmă că “apărarea întregului sistem de relații sociale presupune și apărarea nemijlocită a unei persoane aparte”⁶ și că obiectul juridic al infracțiunii “îl poate forma o relație socială, însă în majoritatea cazurilor nu-l formează”.⁷

Ca urmare a acestor manifestări de versatilitate, au început să apară luări de poziție de tipul celei a lui S.B. Gavriș. După acesta, din unghiul teoriei ce privește obiectul infracțiunii ca relație socială reiese că dreptul penal “apără, chipurile,

¹ Н.Д. Сергиевский. Русское уголовное право. Часть Общая. - Санкт-Петербург, 1913, p.51-52.

² Vezi, de exemplu: С.Б. Гавриш. Уголовно-правовая охрана природной среды Украины. Проблемы теории и развитие законодательства. - Харьков: Основа, 1994, p.25-65.

³ Amintim în acest sens că în “Principiile dreptului penal al RSFSR” (1919) prin infracțiune se înțelegea “încălcarea ordinii relațiilor sociale ocrotite de dreptul penal”. - Vezi: Сборник документов по истории уголовного законодательства СССР и РСФСР. 1917-1952 гг. / Под ред. И.Т. Голякова. - Москва: Госюриздат, 1953, p.58.

⁴ Vezi, de exemplu: Уголовное право. Часть Особенная / Под ред. А.А. Герцензона и А.А. Пионтовского, p.100-159.

⁵ Vezi, de exemplu: П.В. Замосковцев. Уголовная ответственность за посягательства на управленческую деятельность работников милиции и народных дружинников по охране общественного порядка. - Омск: Омская ВШМ, 1980, p.4.

⁶ А.А. Пионтовский. Советское уголовное право. Часть Особенная. Том II, p.338.

⁷ А.А. Пионтовский. Учение о преступлении по советскому уголовному праву. - Москва: Госюриздат, 1961, p.142.

nu valorile și bunurile materiale (sublinierea ne aparține – *n.a.*), viața, sănătatea, mediul etc., ci, dimpotrivă, o oarecare formă de exprimare a acestora, anumite legături între subiectele relațiilor”¹, pe când, opinează S.B. Gavriș, în realitate un astfel de obiect protejat penalicește este “valoarea juridică”.²

Am menționat anterior, că doctrina română dominantă se situează pe poziția după care obiectul juridic al oricărei infracțiuni îl formează relațiile sociale ce se constituie, se desfășoară și se dezvoltă în jurul și datorită unor entități care, prin aptitudinea și rolul pe care îl au în formarea, desfășurarea și dezvoltarea relațiilor sociale, constituie valori sociale.

În lumina acestei concepții din dreptul penal român, se poate menționa că S.B. Gavriș a mers pe calea disjungerii, tăgăduind cu vehemență orice corelație care există între valorile sociale și relațiile sociale care “gravitează” în jurul și datorită acestor valori. Prin reducere la absurd, s-ar putea afirma că există niște valori sociale care se manifestă într-un mediu asocial. Dar atunci, de exemplu, *res nullius* și *res derelictae* ar trebui declarate valori sociale proteguite de legea penală. Or, în citatul de mai sus, S.B. Gavriș pledează pentru apărarea penală a valorilor și bunurilor materiale, fără a indica vreo legătură a acestora cu mediul social.

Totuși, bunurile privite în dreptul civil ca obiect al drepturilor reale constituie, din punctul de vedere al doctrinei penale majoritare, obiectul material al infracțiunilor contra patrimoniului. Obiectul material al infracțiunilor respective îl formează bunurile care sunt sustrate, distruse, deteriorate sau care suferă o altfel de influență în rezultatul săvârșirii infracțiunilor contra patrimoniului. Legătura organică a obiectului material al infracțiunii cu obiectul ei juridic își găsește expresia în faptul că, în cazul infracțiunilor contra patrimoniului, obiectul lor material nu-l pot constitui entitățile, influențarea asupra cărora (în modalitățile exemplificate mai sus) nu lezează în nici un fel relațiile sociale cu privire la patrimoniu, precum și entitățile în a căror privință sunt de neconceput în genere asemenea relații sociale.

Se pare că această teză nu este împărtășită de unii autori, care opinează: “Obiectul material al infracțiunilor contra patrimoniului îl constituie bunul asupra căruia a fost îndreptată fapta incriminată. De regulă, acest bun se găsește, în momentul comiterii faptei, în patrimoniul persoanei fizice sau juridice”.³ Rezultă, deci, că în cazuri aparte obiectul material al infracțiunilor contra patrimoniului îl pot forma și *res communes*, sau bunurile a căror circulație este interzisă prin lege. Dar de ce mai spunem în acest caz că obiectul juridic apărut penalicește este patrimoniul? Deși pare bizar, dar suntem în drept să ne punem întrebarea:

¹ С.Б. Гавриш. Уголовно-правовая охрана природной среды Украины. Проблемы теории и развития законодательства, p.28.

² Ibidem, p.64, 65.

³ Gh.Nistoreanu și colaboratorii. Drept penal. Partea Specială, p.197.

acești autori au în vedere noțiunea patrimoniului, general acceptată de știința juridică și consacrată inclusiv în art.284 CC RM, sau se referă la o altă noțiune?

Deși au în vedere noțiunea de patrimoniu, grupul amintit de autori constată că în terminologia legii penale această noțiune ar trebui înțeleasă altfel decât în dreptul civil: “În dreptul penal noțiunea de patrimoniu în legătură cu infracțiunile care se pot comite împotriva acestuia are un înțeles mai restrâns și se referă la bunurile ... nu ca universalitate de bunuri, pentru că aceasta din urmă va exista întotdeauna indiferent de numărul sau valoarea bunurilor componente și chiar dacă subiectul nu posedă nimic ori numai datorii; nici o persoană nu poate fi lipsită de patrimoniu, ci cel mult de unul sau mai multe din bunurile care compun patrimoniul ei. De aceea, mai corect ar fi să se denumească aceste infracțiuni ca fiind îndreptate contra bunurilor care fac parte din patrimoniu... S-ar putea susține că patrimoniul ca universalitate, fiind o abstracție, nici nu poate fi atins prin faptele concrete ale unei persoane... Pasivul patrimoniului, adică datoriile unei persoane, nu prezintă, de regulă, nici un interes pentru acei care se dedau la fapte de încălcare a patrimoniului, chiar dacă pasivul face parte din patrimoniu și este cuprins în această noțiune”¹.

Putem observa că autorii acestui text, punând mai întâi semnul egalității între obiectul juridic al infracțiunilor contra patrimoniului și obiectul material al acestor infracțiuni, au fost nevoiți să facă următorul pas și să intervină în conținutul noțiunii de patrimoniu.

De ce în situația dată s-a evitat utilizarea metodei de interpretare sistemică a legii penale? Or, potrivit opiniei lui Costică Bulai, această metodă de interpretare ajută la determinarea sensului în care legiuitorul folosește, în cazul dispozițiilor între care există o anumită corelație, termeni sau expresii de a căror înțelegere depinde interpretarea corectă a normei respective.² Dar chiar în lucrarea grupului respectiv de autori se menționează: “Interpretarea sistemică constă în studierea normei ce se interpretează în corelație cu alte norme ce sunt cuprinse în aceeași lege sau cu alte legi ce fac parte din sistemul de drept pozitiv”.³

Nu mai puțin importantă este opinia unor autori cu mare autoritate, care consideră că în Codul penal termenul “patrimoniu” trebuie să aibă același înțeles care îi este atribuit în dreptul civil.⁴

În concepția, pe care o contestăm, se omite examinarea problemei privind drepturile patrimoniale (în special drepturile reale), care compun și ele latura activă a patrimoniului. Probabil, abordarea acestei probleme nu s-ar înscrie în

¹ Gh.Nistoreanu și colaboratorii. Drept penal. Partea Specială, p.193-194.

² Vezi: C.Bulai. Manual de drept penal. Partea Generală. - București: ALL, 1997, p.86.

³ V.Dobrinioiu și colaboratorii. Drept penal. Partea Generală. - București: Europa Nova, 1999, p.43.

⁴ Vezi: V.Dongoroz și colaboratorii. Explicații teoretice ale Codului penal român. Partea Specială. Vol.III, p.447.

tabloul general al concepției respective: o persoană poate fi lipsită de un bun, dar nu poate fi lipsită de un drept. Cu alte cuvinte, patrimoniul este înfățișat ca o totalitate de bunuri, ca acea sferă patrimonială a persoanei care este tangibilă, prehensibilă¹, fiind ignorat conceptul de patrimoniu privit ca universalitate ideală. De aici nu este departe până a afirma că, dacă infracțiunea nu atentează asupra unei entități materiale, ea nu are nici obiect juridic.

Dar ce reprezintă atunci sănătatea persoanei, demnitatea ei, mediul, justiția, ordinea publică, securitatea publică, securitatea de stat etc.² Toate aceste valori sociale, care compun ordinea de drept, fiind vătămate, continuă să existe (ca de altfel, și patrimoniul), deși suferă un prejudiciu. Și cum în genere niște bunuri ar putea fi parte constitutivă a ordinii de drept? Dacă ordinea de drept este formată din bunuri, atunci care este natura acestora? În aceste cazuri, noțiunea de bun are oare același înțeles ca în Codul civil sau ea trebuie redusă în volum? Oprează oare concepția de bunuri ca obiect juridic al infracțiunii și în cazul conținuturilor de infracțiuni din alte capitole decât cel dedicat infracțiunilor contra patrimoniului? În mod regretabil, autorii concepției criticate nu oferă nici un răspuns la aceste întrebări.

Este adevărat că, în doctrina penală română, prin bunuri fizice sau materiale personale au fost avute în vedere viața persoanei, sănătatea ei și integritatea ei

¹ Suntem de acord cu observația întemeiată a lui N.G. Ivanov, care susține: “Legislația civilă raportează la patrimoniu nu doar entitățile aparținând lumii materiale, privite ca o substanță fizică, dar și drepturile asupra lor. În legătură cu aceasta, dreptul penal trebuie să aleagă din două una: fie să considere, ca înainte, ca patrimoniu numai substanța fizică materială (atunci această stare de lucruri trebuie recunoscută ficțiune juridico-penală), fie să adere la interpretarea juridico-civilă...”. - Н.Г. Иванов. Парадоксы уголовного закона // Государство и право. - 1998. - №3. - P.57.

² În realitate, nu este ușor a trasa o limită clară între ceea ce este abstract și ceea ce nu este abstract. De exemplu, penalistul german G. Welzel, caracterizând noțiunea “valoare juridică”, a menționat că această noțiune desemnează o astfel de stare dorită, pe care dreptul trebuie s-o apere de vătămare; ca valoare juridică având un substrat psihofizic sau ideal-spiritual el numește viața și demnitatea persoanei, iar ca valoare juridică având ca substrat o stare reală - existența netulburată în cadrul căminului familiei. - Vezi: G. Welzel. Deutsche Strafrecht. - Berlin, 1969, p.4.

În aceeași privință, filosoful rus G. Rikert afirmă că valorile formează o lume a daturilor, independentă de lumea realității; numai reunindu-se cu obiectul realității valoarea formează bunul. - Vezi: Г.Рикерт. О понятии философии // Логос. Международный ежегодник по философии культуры. Русское издание. Книга I. - Москва, 1910, p.47.

De asemenea, filosoful german N. Hartmann a menționat că valorile sunt formații ideale invariabile, aflându-se de cealaltă parte în raport cu existența reală; aceste valori se realizează în relațiile între oameni, în procesele și bunurile din lumea reală. Datorită lor, realul devine valoros. Ele fac entitățile să devină bunuri. - Vezi: N. Hartmann. Ethik. - Berlin-Leipzig, 1935, p.12.

Simptomatic, că toate aceste viziuni au fost criticate ca dușmănoase ideologiei marxiste. - Vezi, de exemplu: С. Попов. Аксиология и ее буржуазные истолкователи // Коммунист. - 1969. - №11. - P.95.

corporală.¹ Însă, în realitate, se avea în vedere nu bunuri în înțelesul pe care îl dă acestei noțiuni Codul civil, ci altceva: “În persoana fizică se integrează bunurile (sau interesele – sublinierea ne aparține, *n.a.*) fizice sau materiale ale persoanei umane...”² În ce privește obiectul protecției penale a infracțiunilor contra patrimoniului, în aceeași sursă se menționează că acesta este “patrimoniul sau averea”³, în continuare specificându-se: “prin infracțiunea contra patrimoniului se aduce o atingere ilicită unui interes patrimonial, protejat de dreptul obiectiv”.⁴

Folosirea noțiunii de interes ca substitut al noțiunii de valoare socială ar putea fi admisă, dacă nu ar exista un impediment serios: termenul “interes” va fi folosit atât cu înțeles descriptiv (desemnând o facultate socială), cât și cu înțeles evaluativ (desemnând o valoare socială). Or, în Capitolul I al lucrării de față am stabilit că valoarea este obiectul interesului. Interesul servește ca generator de valoare. Or, interesul și obiectul interesului nu pot fi identificate. Iată de ce derivația sinonimică “bun–interes–valoare socială”, utilizată în unele lucrări de specialitate, nu face decât să sporească deruta din domeniul terminologiei dreptului penal.

Revenind la afirmația lui R.Garraud precum că “elementele patrimoniului”⁵ formează obiectul juridic al infracțiunilor contra patrimoniului, este necesar să stabilim dacă elementele patrimoniului sunt valori sociale apărute de legea penală.

Pentru a aduce claritate este necesar să apelăm la explicațiile din doctrina juridică civilă. Astfel, în opinia civiliştilor francezi A.Colin și H.Capitant, “patrimoniul reprezintă o universalitate juridică independentă de elemente care îl compun. Privit astfel, modificările care se produc în numărul elementelor sale, fluctuațiunile care măresc sau reduc activul sau pasivul, nu-i alterează deloc caracterul de universalitate și nu-l împiedică să rămână o entitate distinctă ... Patrimoniul rămâne în ființă, chiar dacă nu mai există nici drepturi, nici obligații patrimoniale. Orice persoană are, numaidecât, un patrimoniu”.⁶

În mod similar se exprimă Ion P.Filipescu: “Ca noțiune juridică, patrimoniul nu se confundă cu drepturile și obligațiile ce fac parte din acesta, fiecare drept și fiecare obligație rămânând distincte de patrimoniu, astfel încât modificările aduse în privința lor nu alterează identitatea acestuia care apare ca o universalitate juridică”.⁷

Dacă apariția sau dispariția bunurilor sau a drepturilor reale nu influențează în nici un fel ființa patrimoniului, putem oare să afirmăm că elementele patri-

¹ Vezi: Const. G. Rătescu și colectivul. Codul penal “Carol al II-lea” adnotat. Vol.III. Partea Specială, II, p.397.

² Ibidem.

³ Ibidem, p.398.

⁴ Ibidem, p.399.

⁵ Ghilimelele se datorează sensului stilistic special pe care îl atribuie autorii concepției respective, menționând doar elementele active ale patrimoniului.

⁶ A.Colin, H.Capitant. Curs elementar de drept civil francez. Vol.I, p.133.

⁷ I.P. Filipescu. Drept civil. Dreptul de proprietate și alte drepturi reale, p.30.

moniului constituie obiectul juridic al infracțiunilor contra patrimoniului? S-ar putea obiecta, că în planul cercetării obiectului juridic al infracțiunii ar trebui să se vorbească nu de patrimoniu privit ca universalitate ideală, ci de patrimoniu privit ca universalitate reală, tangibilă. În această ordine de idei, V.P. Emelianov consideră că, la nivelul obiectului juridic generic al conținutului infracțiunii, nu se poate opera cu valori și bunuri reale, ci se poate discuta doar cu privire la noțiunile și categoriile corespunzătoare; constituind abstracții științifice, acestea reprezintă nu valori și bunuri concrete, ci modelele lor informaționale, precum și informația privind interesele care stau în spatele lor și relațiile sociale care mediază existența și dezvoltarea acelor valori și bunuri concrete.¹

În mare parte, nu suntem de acord cu această aserțiune. Considerăm că nu doar în planul obiectului juridic generic, dar și în planul obiectului juridic special trebuie să operăm cu noțiunile de valoare socială și relație socială. Dar valorile și relațiile sociale sunt vătămate ca entități ideale. Pe de altă parte, în planul obiectului material al infracțiunii trebuie să avem în vedere entitățile materiale care sunt influențate prin săvârșirea infracțiunii.

Entitățile ideale (de exemplu, valorile sociale) nu pot fi influențate. În cazul comiterii infracțiunii, valoarea socială (și relațiile sociale aferente) ocrotită de legea penală suferă o atingere, adică este vătămată, lezată, lovită, primejduită, deci suportă un rău. În ce privește obiectul material al infracțiunii, dimpotrivă, în majoritatea cazurilor infracțiunea nu-i cauzează vreo daună de ordin social. Dar de la această regulă există și excepție. Astfel, potrivit opiniei lui O.Loghin și T.Toader, “esența infracțiunii de distrugere constă în lezarea bunului în însăși materialitatea sa, a substanței sau potențialului său de utilizare, ceea ce face ca această infracțiune să ocupe un loc distinct (sublinierea ne aparține – n.a.) în cadrul infracțiunilor contra patrimoniului și să se deosebească de toate celelalte infracțiuni incluse în această categorie”.²

Pe de altă parte, de exemplu, în cazul furtului, bunul sustras nu suferă nici o atingere și continuă să-și îndeplinească menirea socială, satisfacând necesitățile noului posesor. Mai mult, nu putem să nu fim de acord cu N.I. Trofimov care menționează: “Este pe deplin verosimilă situația în care bunurile sustrate vor fi utilizate mai rațional de făptuitor, decât a făcut-o însuși proprietarul”.³

Dauna, pricinuită obiectului juridic al infracțiunii, întotdeauna poartă un caracter social și se exprimă în lichidarea sau schimbarea semnificativă a relațiilor

¹ Vezi: В.П. Емельянов. Терроризм и преступления с признаками терроризирования, р.186-187.

² O.Loghin, T.Toader. Drept penal român. Partea Specială, p.290.

³ Н.И. Трофимов. К вопросу о понятии хищения социалистического имущества // Современные проблемы уголовного права и криминологии. - Владивосток: Дальневосточный университет, 1991, р.56-64.

sociale ocrotite penalicește. Iar dauna, cauzată obiectului material al infracțiunii prin influențare infracțională, poartă un caracter fizic, material, constând în distrugerea, deteriorarea, alterarea, degradarea entității materiale corespunzătoare. În general, cauzarea de daune obiectului material al infracțiunii depinde de specificul unei sau altei infracțiuni, pe când cauzarea de daune obiectului juridic al infracțiunii este întotdeauna un indiciu obligatoriu al oricărei infracțiuni.

Punctul de vedere al lui R. Ismaghirov, pe care îl sprijinim, este că, “săvârșind furtul, făptuitorul cauzează o daună socialmente periculoasă relațiilor sociale de proprietate. Totodată, anumite entități ale lumii materiale sunt supuse unei influențe nemijlocite infracționale (sublinierea ne aparține – *n.a.*)”.¹ Așadar, în mod extrinsec, infracțiunile contra patrimoniului se exprimă în influențarea exercitată de subiectul infracțiunii asupra unei entități a lumii materiale.

Într-o eventuală obiecție s-ar putea susține că termenul “influențare” este artificial și că nu-și găsește suportul în legislație. Dar nu este așa. Astfel, potrivit §903 al Codului civil german, “proprietarul bunului este în putere, atât cât nu-l îngrădește legea sau drepturile terților, să stăpânească acel bun la discreția sa și să-i înlăture pe alții de la orice influențare (sublinierea ne aparține – *n.a.*) asupra lui.”² De asemenea, în conformitate cu alin.(3) art.376 CC RM – “Cererea privind înlăturarea încălcărilor care nu sunt legate de privarea de posesiune”, “dispozițiile alin.(1) și (2) nu se aplică dacă proprietarul trebuie, în temeiul legii și al drepturilor unor alte persoane, să admită influența (sublinierea ne aparține – *n.a.*) asupra bunului.” De aceea, utilizarea termenului “influențare” este pe deplin adecvată și justificată, când se are în vedere acțiunea de înrăurire exercitată de către făptuitor asupra unei entități a lumii materiale. Din aceste considerente nu mai putem sprijini formulările de tipul “... obiectul nemijlocit al vătămării este dreptul supusului ...”³ sau “furtul, ca infracțiune contra patrimoniului, lezează direct lucrul (bunul), adică obiectul material (sublinierea ne aparține – *n.a.*)”.⁴

Există un argument și de alt ordin, care denotă necesitatea folosirii termenului “influențare”: în fapt, așa cum am constatat *supra*, este oportună reliefaarea a trei variante ale “mecanismului” de atingere a obiectului juridic al infracțiunii:

1) infracțiunea influențează nemijlocit asupra facultății sociale, ocrotite de legea penală (cum este și dreptul real);

¹ Р.Исмагилов. Объект и предмет кражи // Законность. - 1999. - №8. - P.49-52.

Nu trezește îndoieli faptul că furtul poate fi însoțit de efracțiune. Însă bunurile sustrase trebuie diferențiate de bunurile care au fost spurse, stricate, demolate etc. pentru a se ajunge la bunurile ce urmau a fi sustrase.

² Антология мировой правовой мысли. Том IV / Под ред. Г.Ю. Семюгина, p.571.

³ Ibidem, p.357.

⁴ Const. G. Rătescu și colectivul. Codul penal “Carol al II-lea” adnotat. Vol.III. Partea Specială, II, p.401.

2) infracțiunea influențează nemijlocit asupra obiectului material al infracțiunii (cum este, de exemplu, un bun);

3) infracțiunea influențează nemijlocit asupra victimei (subiectului pasiv).

În acest fel, în schema “mecanismului” infracțional, devine clară și comprehensibilă poziția “bunului” și a “dreptului real” în raport cu obiectul juridic al infracțiunii. De asemenea, nu trebuie neglijată nici ipoteza prezentată în cea de-a treia variantă a “mecanismului” de atingere a obiectului juridic al infracțiunii. Cei care promovează concepția de recunoaștere a elementelor patrimoniului ca obiect al apărării penale scapă din vedere că nu toate situațiile, prevăzute de Capitolul VI al Părții Speciale din Codul penal al Republicii Moldova, se încadrează în tiparul sugerat. Avem în vedere: tâlhăria (art.188 CP RM), șantajul (art.189 CP RM) și, într-o măsură mai mică, jaful cu aplicarea violenței nepericuloase pentru viața sau sănătatea persoanei ori cu amenințarea aplicării unei asemenea violențe (lit.e) alin.(2) art.187 CP RM).

În context, V.A. Vladimirov s-a exprimat, cu drept cuvânt: “Tâlhăria reprezintă o infracțiune, prin a cărei săvârșire făptuitorul aduce atingere relațiilor de proprietate ... nu pe calea influențării nemijlocite asupra bunurilor ca obiect material al faptei infracționale, ci prin influențarea directă asupra persoanei, aplicându-i proprietarului sau posesorului bunurilor violență fizică sau psihică, ca mijloc de dobândire a bunurilor victimei”.¹

Într-o altă ordine de idei, nu putem susține propunerea de a denumi infracțiunile din capitolul, dedicat infracțiunilor contra patrimoniului, ca fiind îndreptate contra bunurilor care fac parte din patrimoniu.² Or, mărimea activelor patrimoniale poate fi redusă nu doar din cauza furtului, delapidării, distrugerii etc., dar și în urma altor infracțiuni (neglijenței în serviciu, diversivității, actului de vandalism etc.). De exemplu, automobilul privit ca bun poate fi influențat atât în cadrul comiterii furtului (art.186 CP RM), cât și în cadrul răpirii mijlocului de transport (art.273 CP RM), ultima faptă fiind prevăzută de capitolul consacrat infracțiunilor în domeniul transporturilor. Temeiurile pentru delimitarea acestor infracțiuni trebuie căutate în valorile sociale (și, implicit, în relațiile sociale) lezate, adică în obiectul juridic al infracțiunii. De aceea, dacă vom recunoaște bunurile în calitate de obiect juridic al infracțiunii, nu vom putea delimita unele infracțiuni de altele. În afară de aceasta, într-o astfel de ipoteză, s-ar îngreuna perceperea sensului și a caracterului pericolului pentru societate al infracțiunii corespunzătoare.

Bunul nu poate forma obiectul juridic și din alte motive. Astfel, în opinia lui Costică Bulai, este necesar a face distincție între obiectul juridic și obiectul

¹ В.А. Владимиров. Квалификация преступлений против личной собственности. - Москва: ВШ МООН, 1968, p.79.

² Vezi: Gh.Nistoreanu și colaboratorii. Drept penal. Partea Specială, p.193-194.

material, specificându-se că amenințarea sau vătămarea obiectului juridic are loc prin intermediul obiectului material.¹ Rezultă deci că, în ultimă instanță, nu obiectul material este cel amenințat sau vătămat.

Analizând cu rigoare opinia celor care atribuie bunului calitatea de obiect juridic, observăm următorul paradox: în cazul infracțiunilor contra patrimoniului atât obiectul juridic, cât și obiectul material îl constituie bunul respectiv. Dar, în acest caz, de ce nu operează distincția dintre cele două tipuri de obiect al infracțiunii, distincție evocată de Costică Bulai? Și este oare posibil ca amenințarea sau vătămarea bunului (în ipoteza în care acesta formează obiectul juridic) să aibă loc prin intermediul aceluiași bun (daca el constituie deja obiectul material)?

Este simptomatic că chiar și cei mai fervenți promotori ai ideii de a declara bunurile obiect juridic sunt nevoiți să recunoască niște postulate. Astfel, V.P. Emeľianov specifică: “Într-adevăr, bunul concret, care este sustras, nu suferă nici un prejudiciu și nici nu poate să-l sufere. Acel bun este sustras nu pentru a i se aduce prejudiciu, ci pentru a se extrage din el careva utilitate. Prejudiciile sunt cauzate patrimoniului proprietarului ca o anume masă patrimonială...”² Într-un fel, această revelare vine să-l contrazică pe R.Garraud, care menționa despre “diminuarea” utilității pentru individ a elementelor active ale patrimoniului ca despre o notă comună a infracțiunilor contra patrimoniului.³ De asemenea, aceasta constituie un răspuns și pentru autorii care privesc obiectul juridic al infracțiunii contra patrimoniului ca fiind “bunurile ... în individualitatea lor susceptibilă de a fi apropiate de făptuitor...”⁴

Deloc nu surprinde revenirea conceptuală a lui A.V.Naumov care, după ce numește bunurile obiect juridic al infracțiunii⁵, declară: “În multe cazuri, tratarea obiectului juridic al infracțiunii ca fiind anumite relații sociale este pe deplin întemeiată (de exemplu, în cazurile în care relațiile sociale de proprietate sunt recunoscute ca obiect juridic al furtului, al jafului și al altor forme de sustragere). În aceste cazuri, ca obiect juridic al infracțiunii evoluează, în realitate, nu nemijlocit bunurile sustrate (care pot să nu sufere nici un prejudiciu), ci tocmai relațiile sociale care derivă din dreptul de proprietate”⁶. Acest enunț poate fi interpretat ca o replică *sui generis* la afirmația lui A.A. Gherțenzon: “În expresia sa concretă, infracțiunea aduce atingere entităților materiale aparținând anumi-

¹ Vezi: C.Bulai. Manual de drept penal. Partea Generală, p.196-197.

² В.П. Емельянов. Терроризм и преступления с признаками терроризирования, p.182.

³ Vezi: R.Garraud. Traite théorique et pratique du droit pénal français. Vol.VI, p.91.

⁴ Gh.Nistoreanu și colaboratorii. Drept penal. Partea Specială, p.193.

⁵ Vezi: A.B. Наумов. Российское уголовное право. Часть Общая. - Москва: БЕК, 1999, p.146.

⁶ Ibidem, p.157.

tor cetățeni sau instituțiilor de stat ori obștești...”¹ Bineînțeles, entitățile materiale nu sunt supuse unei atingeri, ci unei influențări nemijlocite. Obiectul juridic al faptei infracționale nu poate fi identificat cu obiectul ei material, așa cum societatea nu poate fi identificată pur și simplu cu organismul biologic.

În alt context, dacă am stabilit anterior că în calitate de obiect juridic generic apar anumite valori și relații sociale, atunci, prin deducție, trebuie să recunoaștem că obiectul juridic special trebuie să fie format de asemenea din anumite valori și relații sociale. În legătură cu aceasta apar mai multe semne de întrebare. În primul rând, cărui “grad de ierarhizare” aparțin “elementele patrimoniului”? Or, actuala diviziune “obiectul juridic generic – obiectul juridic special”, susținută de doctrină penală majoritară, corespunde împărțirii Părții Speciale a Codului penal în capitole (titluri) și articole. Astfel, diversificarea obiectului juridic în funcție de ierarhia valorilor sociale, ocrotite de legea penală, se întemeiază și din punct de vedere tehnico-legislativ, având ca suport structura legii penale. În această diviziune bipolară – “obiectul juridic generic – obiectul juridic special” – care este locul “elementelor patrimoniului”? Constituie oare ele o “piesă” intermediară, relaționară în acest ansamblu? Sau poate au rolul de a dubla una dintre cele două “piese” deja existente?

Am putea presupune că, subsumându-se obiectul juridic generic al infracțiunilor contra patrimoniului și supraordonându-se obiectelor juridice speciale ale fiecăreia din aceste infracțiuni, “elementele patrimoniului” constituie ceea ce în literatura de specialitate se numește “obiect juridic comun”.² În timp ce obiectul juridic generic al infracțiunii rezultă, de regulă, în mod explicit, din titulatura grupului de infracțiuni din care face parte fapta infracțională respectivă, obiectul juridic comun trebuie dedus din titulatura unor subdespărțăminte create de legiuitor în cadrul anumitor grupuri de infracțiuni.

De exemplu, în Codul penal al României asemenea subdespărțăminte – capitole și (sau) secțiuni – există în Titlul II “Infracțiuni contra persoanei”, în Titlul VI “Infracțiuni care aduc atingere unor activități de interes public sau altor activități reglementate de lege”, în Titlul VII “Infracțiuni de fals”, în Titlul IX “Infracțiuni care aduc atingere unor relații privind conviețuirea socială” și în Titlul X “Infracțiuni contra capacității de apărare a României”.

În Codul penal al Federației Ruse patru din cele șase titluri ale Părții Speciale sunt împărțite în capitole: Titlul VII “Infracțiuni contra persoanei”, Titlul VIII “Infracțiuni în sfera economică”, Titlul IX “Infracțiuni contra securității publice și ordinii publice” și Titlul X “Infracțiuni contra autorităților publice”.³

¹ А.А. Герцензон. Уголовное право. Часть Общая. - Москва: РИО ВЮА, 1948, p.291.

² Vezi, de exemplu: A.Boroi. Infracțiuni contra vieții. - București: ALL Beck, 1999, p.5.

³ Vezi: Уголовный кодекс Российской Федерации. - Москва: Проспект, 1999.

În Codul penal al Franței toate cele trei cărți, care se referă la infracțiuni în special, sunt compartimentate în titluri, capitole, secțiuni și, uneori, și în paragrafe.¹

În comparație cu aceste legislații penale, Codul penal al Republicii Moldova își are împărțită Partea sa Specială numai în capitole care, ce-i drept, sunt tot mai optsprezece la număr. Probabil, datorită numărului mare de capitole componente nu a mai fost nevoie de a le diviza în compartimente mai reduse. De aceea, referitor la legislația penală a Republicii Moldova, este dificil a justifica necesitatea evidențierii obiectului juridic comun al infracțiunilor. Același lucru se poate menționa despre Titlul III “Infracțiuni contra patrimoniului” al Părții Speciale din Codul penal al României și despre Capitolul 21 “Infracțiuni contra proprietății” al Codului penal al Federației Ruse. În cazul acestor două legislații penale, grupul infracțiunilor contra patrimoniului (proprietății) nu a fost supus compartimentării. Deci, nici în aceste situații nu s-ar putea argumenta oportunitatea defalcării obiectului juridic comun unor subgrupuri de infracțiuni.

Alta este situația în Codul penal al Franței: Cartea a treia “Despre crime și delictе contra bunurilor” este compusă din două titluri: Titlul I “Despre însușirea ilegală” și Titlul II “Despre alte atingeri aduse bunurilor”. La rândul lor, aceste titluri înglobează părți divizionare (capitole și secțiuni). Așadar, în contextul legii penale franceze, se poate vorbi întemeiat despre existența a două obiecte juridice comune care derivă din obiectul juridic generic al grupului de infracțiuni, îndreptate împotriva proprietății. Dar corespund oare aceste obiecte juridice comune celor două “elemente ale patrimoniului”? Considerăm că nu poate fi făcută o delimitare netă între subgrupurile de infracțiuni, prevăzute în Titlul I și Titlul II ale Cărții a treia, în funcție de delimitarea între cele două “elemente ale patrimoniului”. De exemplu, în cadrul Titlului I se prevede răspundere pentru sustragere, prin care se înțelege luarea frauduloasă a bunului altei persoane (art.311-1). În același timp, scopul făptuitorului în cazul escrocheriei (art.313-1) consistă nu doar în a-l determina pe subiectul pasiv (victima) să-și transmită bunurile, dar și în a-l determina să presteze un serviciu² sau să pună la dispoziția făptuitorului un document care fixează obligațiuni sau eliberare de obligațiuni. Pe de altă parte, în Titlul II se prevede răspunderea penală pentru atingerile aduse sistemului automatizat de prelucrare a datelor (art.323-1–323-7), dar și pentru distrugerea, deteriorarea și degradarea bunurilor (art.322-1–

¹ Vezi: Новый Уголовный кодекс Франции. - Москва: Юридический колледж МГУ, 1993.

² În Codul penal al Franței nu se dă o definiție a noțiunii de serviciu. Pentru comparație, la art.130.1 din Codul penal al Australiei e specificat: “Serviciile includ orice drepturi subiective (inclusiv drepturile privind proprietatea reală sau personală (sublinierea ne aparține - *n.a.*)), avantaje, privilegii sau înlesniri, dar nu includ drepturi sau avantaje rezultate în urma procurării mărfurilor”
// Уголовный кодекс Австралии. - Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2002.

322-17). Toate aceste conținuturi dovedesc prin alcătuirea lor eterogenitatea situațiilor descrise în fiecare dintre cele două titluri amintite. În astfel de circumstanțe, este imposibil “a trasa o linie de demarcație” între “infracțiunile contra bunurilor” și “infracțiunile contra drepturilor reale”. O stare de lucruri similară se atestă în legislațiile penale ale altor state: Bulgaria, Polonia, China, Suedia, Danemarca, Olanda, Germania, Elveția, Spania, Japonia, Australia etc.

Trebuie de adăugat că chiar autorii, care utilizează formula “infracțiuni contra drepturilor reale”, nu menționează în paralel despre “infracțiuni contra bunurilor”. De exemplu, Angyal Pal împarte infracțiunile contra patrimoniului în două categorii: 1) infracțiuni contra unor drepturi reale speciale (furtul, tâlhăria etc.); 2) infracțiuni contra drepturilor patrimoniale ca totalitate (înșelăciunea, șantajul, gestiunea frauduloasă, tănuirea de bunuri etc.).¹ Pe de altă parte, Franz von Liszt, referindu-se la infracțiunile contra patrimoniului, le denumeste “infracțiuni contra drepturilor reale”.²

Analizând aceste exemple, am putea presupune că, în concepția lui Angyal Pal și Franz von Liszt, conceptul “drept real” este substitutul noțiunii “bun incorporal”. Dar atunci în afara sistemului vor rămâne cele mai multe bunuri, cele corporale.

Abordând aceeași problemă sub alt aspect, menționăm că civilistul rus E.A. Suhanov concepe noțiunea de proprietate ca fiind “relația dintre oameni referitoare la bunuri și care constă în starea de apropiere sau de apartenență a bunurilor materiale unor persoane (colectivelor lor) și, respectiv, în detașarea aceluiași bunuri de toate celelalte persoane”.³ În legătură cu aceasta, prin prisma concepției “elementele patrimoniului” ar trebui să recunoaștem că bunurile constituie obiectul juridic al infracțiunilor care aduc atingere relațiilor sociale cu privire la patrimoniu, din al căror conținut face parte dreptul de proprietate. Atunci în care cazuri obiectul juridic îl vor constitui drepturile reale? Să fie vorba de infracțiunile care aduc atingere relațiilor sociale cu privire la patrimoniu, din al căror conținut fac parte alte drepturi reale decât cel de proprietate? Însă nici una dintre aceste supoziții nu se confirmă. În primul rând, nu poate fi realizată o tipologie a infracțiunilor contra patrimoniului în funcție de specia dreptului real care formează conținutul relațiilor sociale lezate prin acele infracțiuni. În al doilea rând, dreptul de proprietate este, în ultimă instanță, un drept real, nu însă un bun. De aceea, nu putem afirma că infracțiunile contra proprietății se identifică cu infracțiunile contra bunurilor, iar celelalte infracțiuni contra patrimoniului se identifică cu infracțiunile contra drepturilor reale. O asemenea concluzie ar fi un nonsens.

¹ Vezi: Angyal Pal. *Lopas*, p.17-18.

² Fr. von Liszt. *Traite de droit pénal allemand*, p.192.

³ E.A. Суханов. *Лекции о праве собственности*. - Москва: Юридическая литература, 1991, p.7.

În genere, dacă se susține că “elementele patrimoniului” constituie obiectul protecției penale, atunci ar urma să conchidem că există anumite fapte infracționale împotriva cărora sunt protejate “elementele patrimoniului”. În realitate însă există infracțiuni contra patrimoniului, ca un grup distinct de fapte incriminate în legea penală. Iar în cadrul acestui grup nu poate fi făcută o clasare pe subgrupuri de infracțiuni în funcție de elementul patrimoniului care a fost afectat. Am stabilit că, de felul lor, nici bunurile, nici drepturile reale nu pot fi catalogate în individualitatea lor ca valori sociale intermediare, ocupând o treaptă tranzitorie între valorile sociale fundamentale și valorile sociale specifice fiecărei infracțiuni în parte.

O valoare are importanță cu atât mai mare sub aspect întemeietor, cu cât ea poate organiza o realitate mai vastă, cu cât reușește ca, în calitate de unitate organică, să subsumeze, să organizeze funcțional o multiplicitate cât mai largă. Sesizând foarte bine acest aspect, I.Bârzescu atrage atenția asupra faptului că “ierarhia valorilor nu este operabilă la nivelul tipurilor de valori, ci al diferitelor specii aparținând aceluiași tip”.¹ În mod analog putem judeca despre sfera legislației penale, în baza căreia sunt apărute valorile sociale fundamentale, nominalizate la alin.(1) art.2 CP RM și la art.1 CP Rom., și o pluralitate de valori sociale specifice, puse în slujba celor dintâi. În acest cadru, dacă percepem patrimoniul ca pe o valoare socială fundamentală, remarcăm că “elementele patrimoniului” nu-și dovedesc funcționalitatea, nu reușesc să organizeze funcțional o multiplicitate cât mai largă.

Dacă patrimoniul se compune din anumite elemente, aceasta nu înseamnă că obiectul juridic special al infracțiunilor contra patrimoniului trebuie să-l formeze în mod necesar un oarecare element al patrimoniului. Că aceasta este cu adevărat așa ne-o confirmă opinia lui Vintilă Dongoroz și a colaboratorilor săi. Astfel, referindu-se la obiectul juridic special al abuzului de încredere (art.213 CP Rom.), ei vorbesc despre “relațiile sociale de ordin patrimonial pentru a căror formare, desfășurare și dezvoltare este necesar un minim de încredere... Acest minim de încredere constituie un atribut pentru valoarea socială a avuturii (a se citi – patrimoniului – *n.a.*; sublinierea ne aparține – *n.a.*), fără o atare încredere această valoare nemaiputând genera relații sociale normale”.² Așadar, “atribut al patrimoniului” și nu “element al patrimoniului”. Tot așa cum, de exemplu, viața, sănătatea, demnitatea etc. sunt atribuite și nu elemente ale persoanei. Ceea ce și trebuia de demonstrat.

Pentru a nu crea prilej de speculații vizând oportunitatea existenței concepției “infracțiuni contra elementelor patrimoniului”, trebuie de eliminat în primul

¹ I.Bârzescu. Axiologie. - Timișoara: Universitatea de Vest, 1994, p.105.

² V.Dongoroz și colaboratorii. Explicații teoretice ale Codului penal român. Partea Specială. Vol.III, p.508.

rând din legea penală orice inadvertență cu efect de confuzie. Avem în vedere unele formulări improprii ce se conțin în Capitolul XVIII “Infrațiuni militare” din Partea Specială a Codului penal al Republicii Moldova. Astfel, în art.379, 380 și 381 CP RM, armamentul, munițiile, mijloacele de locomoție, tehnica militară și alte asemenea bunuri sunt considerate patrimoniu militar. Respectiv, în normele specificate este prevăzută răspunderea pentru: distrugerea sau deteriorarea intenționată a patrimoniului militar (art.379 CP RM); distrugerea sau deteriorarea din imprudență a patrimoniului militar (art.380 CP RM); risipirea sau pierderea patrimoniului militar (art.381 CP RM).

Evident, în aceste cazuri s-a produs o încurcare a noțiunilor. Este inadmisibil ca două noțiuni diferite să fie desemnate prin aceiași termeni în cadrul legii penale. Neglijând regula, termenul “patrimoniu” este utilizat în accepțiuni deosebite în denumirea Capitolului VI din Partea Specială a Codului penal al Republicii Moldova – pe de o parte, și în denumirile și dispozițiile art.379, 380 și 381 CP RM – pe de altă parte. În context, este utilă opinia lui Ilariu Mrejeru, specialist în legistică formală: “Terminologia legii trebuie să fie constantă și uniformă. În textul legii, în caz de repetare, aceeași noțiune trebuie exprimată prin același termen”.¹ Așadar, în legislația penală fiecare lexem urmează să posede o singură denotație. În caz contrar, s-ar încălca principiul legalității, care impune necesitatea descrierii exacte a faptelor incriminate. El impune, de asemenea, interpretarea strictă a legii penale, evitându-se orice extindere a legii la fapte sau situații care nu au fost avute în vedere de legiuitor. Or, este greu a urma rigorile unei interpretări stricte atunci când voința legiuitorului este exprimată cu neclaritate. Această neclaritate se datorează traducerii eronate a denumirilor și dispozițiilor art.346, 347 și 348 din Codul penal al Federației Ruse, norme care au servit drept calapod pentru incriminările corespunzătoare din legea penală a Republicii Moldova. Ignorând polisemantismul termenului “имущество”, despre care am menționat anterior, autorii legii penale autohtone nu au sesizat că, pe întreg parcursul Codului penal al Federației Ruse, termenul evocat este folosit cu un singur înțeles, cel de “bunuri”.

Pentru a corecta eroarea specificată mai sus, se impune substituirea sintagmei “patrimoniu militar” din art.379, 380 și 381 CP RM cu expresia “bunuri cu destinație militară”. Astfel, va fi asigurată unitatea conceptuală și tehnico-juridică a întregii legislații penale. Totodată, implementarea acestei recomandări va permite calificarea corectă a infracțiunilor în cazul concurenței dintre normele generale (art.191, 197, 198 CP RM) și cele speciale (art.379, 380 și 381 CP RM).

Așadar, în contextul infracțiunilor contra patrimoniului, bunurile și drepturile reale constituie obiectul influențării nemijlocite infracționale. Prin intermediul

¹ I.Mrejeru. Tehnica legislativă. - București: Editura Academiei, 1979, p.103.

acestor elemente ale patrimoniului se atentează la relațiile sociale care se formează, se desfășoară și se dezvoltă în jurul și datorită unei entități care, prin aptitudinea și rolul pe care îl are în formarea, desfășurarea și dezvoltarea relațiilor sociale, constituie patrimoniul privit ca valoare socială.

Apărarea juridico-penală a patrimoniului poate fi cercetată în raport cu clasificările elementelor patrimoniului prin intermediul cărora se atentează la relațiile sociale cu privire la patrimoniu.

Astfel, bunurile mobile sunt susceptibile de influențare nemijlocită infracțională prin acțiuni de sustragere. Prin sustragere trebuie de înțeles luarea ilegală intenționată și gratuită a bunurilor altei persoane care a cauzat prejudiciu patrimonial real proprietarului sau altui posesor ori detentor al bunurilor respective, săvârșită în scop de cupiditate. Acest mod de vătămare a relațiilor sociale cu privire la patrimoniu este posibil datorită naturii bunurilor mobile sau mișcătoare.

Cea mai simplă formă de atentare asupra posesiei sau detenției altuia este curmarea posesiei sau detenției altuia pe calea privării de stăpânirea faptică asupra bunului: extragerea bunului din sfera de stăpânire a proprietarului sau a altui posesor ori detentor și trecerea lui în sfera de stăpânire străină. Chiar de la apariția germenilor conștiinței juridice acest act este privit ca un act de injustiție. Dintotdeauna, oamenii s-au pizmuțit unul pe altul și au manifestat dorința de a stăpâni, fără osteneală, dacă e posibil, produsul muncii altuia. Când dorințele de spoliere luau forme concrete, având ca țintă patrimoniul cuiva, era și firească reacția din partea victimei și a statului.

În epoca clasică a Romei antice, celebrul jurisconsult Paul a definit noțiunea de furt astfel: “*Furtum est contrectatio rei fraudulosa lucii faciendi gratia, vel ipsius rei, vel etiam usus ejus possessionisve, quod lege naturali prohibitum est admittere*” (Furtul este atingerea frauduloasă a bunului în scopul dobândirii fie a bunului însuși, fie chiar a folosinței, posesiunii acestuia, în cazul în care este permisă interdicția stabilită de legea naturală).¹

Este de remarcat, că una dintre condițiile indispensabile pentru ca un bun să facă obiectul material al unui furt era ca acest bun să fie mobil. Reprezentanții școlii de drept sabinienă susțineau că și imobilele pot fi furate, însă această părere a fost abandonată încă înainte de venirea lui Iustinian la cârma Imperiului.

În definiția sa Paul arată că furtul este “contrectatio” (atingere), de unde rezultă că în această epocă furtul nu consta numai într-o sustragere, ci putea consta chiar în atingerea cu mâna a bunului altuia.

După o altă definiție, mai precisă, a jurisconsultului Paul, “*fur est qui dolo malo rem alienam contrectat*” (hoț este cel care cu rea intenție a atins un bun

¹ Vezi: E.Molcuț, D.Oancea. Drept roman. - București: Șansa-Universul, 1993, p.320.

străin).¹ Din această definiție este inspirat art.379 din Codul penal francez din 1810: “Oricine a sustras fraudulos un bun care nu-i aparține, este culpabil de furt”.² Așadar, la romani, acțiunea furtului consta din atingerea manuală, pe când la francezi și aproape în toate legislațiile penale moderne – din sustragere.

Și în Codul penal francez din 1992, definiția noțiunii “vol” reproduce aproape literalmente definiția conceptului de furt din dreptul roman: “la soustraction frauduleuse de la chose d’autrui” (art.311-1 CP al Franței din 1992).³ Definiția se referă la același aspect: “atingere manuală” – “sustragere”.

În doctrina penală franceză, este acceptat cvasiunanim că obiectul material al faptei infracționale, prevăzute la art.311-1 CP al Franței din 1992, îl pot forma numai bunurile corporale (meubles corporels). Astfel, M.L. Rassat specifică: “Nu poate fi sustrasă o casă; chiar dacă aceasta va fi demontată parte cu parte, vinovăție va fi în privința sustragerii pietrelor, cărămizilor, obloanelor etc., în măsura transportării acestora din acel loc. Nu poate fi sustrasă o carieră de piatră, dar pot fi sustrate materialele pe care aceasta le produce. La fel și roada care este un imobil prins de rădăcini, însă care devine bun mobil îndată ce această legătură cu solul este întreruptă”.⁴

În dreptul penal german, obiectul material al furtului, tâlhăriei și însușirii îl poate forma numai un bun mobil. Totodată, trebuie de menționat că, în Germania, conceptul de imobil din dreptul penal nu corespunde accepțiunii acestui termen din dreptul civil. Semnificație juridică are nu conceperea noțiunii de imobil în sensul dreptului civil, ci imposibilitatea reală de a deplasa bunul respectiv din locul în care se află.⁵ Iată de ce, va exista furt (Diebstahl) în cazul în care obiectul material al infracțiunii îl constituie părțile detașate de la un imobil (părți ale unei construcții, produsele agricole desprinse de rădăcini etc.).

Așadar, limitarea șirului de obiecte materiale ale sustragerii la bunurile mobile, consacrată în multe legislații penale, se explică, de regulă, prin faptul că, tradițional, noțiunea de sustragere este înțeleasă ca deplasare a bunurilor în spațiu de la locul amplasării lor permanente sau provizorii; în rezultatul acestei acțiuni, făptuitorul devine stăpânul de fapt al acelor bunuri, pe când proprietarul, posesorul (detentorul) încetează a le mai stăpâni. Menționăm totuși că, la moment, în doctrina penală este dominantă teoria aprehensiunii privind natura

¹ Vezi: Const. G. Rătescu și colectivul. Codul penal “Carol al II-lea” adnotat. Vol.III. Partea Specială, II, p.400.

² Code pénal. - Paris: LITEC, 1989.

³ Новый Уголовный кодекс Франции. - Москва: Юридический колледж МГУ, 1993.

⁴ M.L. Rassat. Les infractions contre les biens et les personnes dans le nouveau Code pénal. - Paris, 1995, p.54.

⁵ Vezi: Ruß W. Diebstahl // Leipziger Kommentar. Großkommentar. Bd.5. - Berlin, New-York, 1989, p.7.

sustragerii. Din aceste motive, sustragerea poate fi săvârșită fie cu mișcarea și ridicarea bunului mobil din locul unde se află, fie cu lăsarea bunului mobil în același loc, dar, în orice caz, cu încetarea stăpânirii faptice a proprietarului sau posesorului (detentorului) precedent asupra acelui bun și stabilirea stăpânirii faptice a făptuitorului asupra bunului respectiv.

Bunurile mobile sunt susceptibile de influențare nemijlocită infracțională și în cazul vătămărilor aduse patrimoniului în cadrul raporturilor de ordin patrimonial (contractelor), prin înșelăciune sau abuz de încredere, uneori prin fapte păgubitoare săvârșite de însuși deținătorul bunului, dar sub impactul acțiunii înșelătoare a altuia. Apărarea relațiilor sociale cu privire la patrimoniu împotriva acestor fapte se înfăptuiește prin incriminări specifice, care, convențional, pot fi reunite sub denumirea generică “dreptul penal al contractelor”.

Dezvoltarea reglementărilor privind fraudele, comise cu ocazia încheierii contractelor, a cunoscut o dezvoltare accentuată în perioada modernă atât în România, cât și în Rusia.

În cadrul Imperiului Rus, Codul de pedepse criminale și corecționale din 1845 (în continuare – Codul de pedepse), vădind o pronunțată influență germană, conținea în Diviziunea XII “Despre crimele și delictele împotriva proprietății persoanelor particulare” Capitolul V, denumit “Despre crimele și delictele legate de contracte și alte obligații”.¹ În esență, era vorba despre un tip al escrocheriei, deoarece scopul urmărit de făptuitor se exprima în însușirea bunurilor altuia pe calea înșelăciunii sau a încălcării legii.

În Capitolul final, al cincilea, din Diviziunea XII a Codului de pedepse se conțin dispoziții despre crimele și delictele privitoare la contracte și obligații. În cadrul lui se prevedeau fapte ca: extorsiunea; “înșelăciunile de contract” de gen diferit (de exemplu, vânzarea unei moșii deja vândute; cumpărarea moșiei de la o persoană care, cu bună-știință pentru făptuitor, nu avea dreptul s-o vândă etc.); falsurile în acte și obligații; camăta.

Se considera că oricare contract este numai atunci legitim și valabil, “când era încheiat liber, când persoana avea stăpânirea legitimă asupra bunului servind obiectul contractului și când persoana dată putea dispune de acel bun”.² De aceea, dacă era încălcată, prin constrângere sau înșelăciune, libertatea uneia dintre părțile contractante, dacă persoana nu avea stăpânirea legitimă asupra bunului (de exemplu, bunurile erau străine, obținute prin sustragere, obținute de la un minor etc.), atunci contractul se socotea anulat, iar făptuitorul pasibil de răspundere penală.

La concret, înșelăciunea la încheierea obligațiilor se exprima, conform art.2200 al Codului de pedepse, în “fapta în care cineva îl antrena pe altul într-o

¹ Уложение о наказаниях уголовных и исправительных. - Санкт-Петербург, 1845.

² А.Лохвицкий. Уголовное право. Курс. - Санкт-Петербург, 1871, p.699.

afacere nerentabilă și destul de incomodă, în interes material sau în alte scopuri personale, pe calea comunicării cu intenție a unor informații, date, încredințări false”. Expresia “afacere nerentabilă și destul de incomodă” utilizată de către legiuitorul rus a fost criticată, întemeiat, de A.Lohvițki, invocând motivul că acest aspect al infracțiunii “este foarte greu de probat”. Pe deasupra, “nerentabilitatea, dacă ea și depinde mult de făptuitorul însuși, poate și trebuie să fie probată pozitiv – prin cifre; însă care măsură poate fi acceptată pentru recunoașterea comodității sau a incomodității înseminate?”¹

Pentru existența conținutului de infracțiune, prevăzute la art.2200 al Codului de pedepse, se cerea perfectarea contractului în formă scrisă. Obiectul contractului putea fi un bun mobil sau imobil. Infracțiunea se considera consumată din momentul obținerii bunului sau a dreptului asupra bunului.

Legalitatea contractelor impunea existența nu doar a liberului consimțământ, dar și a vârstei majoratului. De aceea, potrivit art.2205 al Codului de pedepse, pentru cumpărarea bunurilor de la un minor, fără acordul tutorelui sau curatorului, se aplica, pe lângă desființarea contractului, și închisoarea pe un termen de până la patru luni.

Pentru existența conținutului acestei infracțiuni nu se cerea ca făptuitorul să-l antreneze pe minor într-o afacere nepermisă. Era suficientă încheierea unei asemenea afaceri cu minorul, știindu-se că nu este permisă de lege.

Referindu-se la fapta infracțională, prevăzută la art.2205 al Codului de pedepse, L.S. Belogriț-Kotlearevski a menționat: “Această faptă presupune o înșelăciune. De aceea, deși legea vorbește despre încheierea cu minorul a unor afaceri nepermise de lege, aceasta reprezintă o inexactitate a legii. Or, în context, afacerile permise, dar însoțite de înșelăciune, se asimilează afacerilor nepermise”.²

Considerăm că dispoziția art.2205 al Codului de pedepse nu poate fi interpretată literal și sub un alt aspect. Un minor (adică persoana care avea mai puțin de 21 de ani) putea să se afle în serviciul statului și să dispună de bunuri. Nu ar fi logic să credem, de exemplu, că un om, care a cumpărat de la un ofițer de 20 de ani anumite bunuri (de exemplu, o blană sau un pistol), fără a avea acordul curatorului acestuia, putea fi condamnat la închisoare.

Conform art.2201 al Codului de pedepse, încheierea cu un minor a altor convenții patrimoniale decât vânzarea–cumpărarea, care îi sunt interzise prin lege, se reglementează altfel. Pentru existența conținutului de infracțiune, în acest caz era necesară prezența înșelăciunii și a încredințărilor false; în plus, făptuitorul trebuia să profite de faptul că minorul nu cunoaște legea și manifestă o atitudine ușuratică față de încheierea unei anume convenții patrimoniale.

¹ А.Лохвицкий. Уголовное право. Курс, р.700.

² Л.С. Белогриц-Котляревский. Учебник русского уголовного права. Части Общая и Особенная, р.439.

În conformitate cu art.2205-2206 ale Codului de pedepse, se pedepsea prezentarea unui orb pentru semnarea unui document de creanță, altul decât cel care a fost în acord cu voința și intenția lui, abuzul de semnătură aplicată *carte blanche* (adică întocmirea unui alt act, cu bună-știință nerentabil pentru semnatar, fie trecerea imprimăteii semnate în folosul făptuitorului), comise în scop de înavușire.

De asemenea, conform art.2208 al Codului de pedepse, reprezentantul care a executat un contract în baza procurii, a cărei desființare îi era cunoscută, era pedepsit ca pentru întocmirea falsă a unui act.

Dispozițiile art.2211-2212 ale Codului de pedepse se refereau la influențarea nemijlocită infracțională asupra bunurilor imobile. Astfel, ca uz de fals era calificată vânzarea unei moșii deja vândute sau care se afla sub sechestru ori sub custodie, cu tănuirea acestor circumstanțe. Acestei fapte era asimilată gajarea unor bunuri imobile deja aflate sub gaj, precum și gajarea bunurilor străine, fără a dispune de împuterniciri.

Potrivit art.2213 și 2217 ale Codului de pedepse, persoana care vindea sau punea în gaj bunurile furate sau dobândite prin violență era pasibilă de pedeapsă în calitate de complice la infracțiunea prin care bunurile respective au fost dobândite.

Cât privește cumpărătorii, în conformitate cu art.2214 al Codului de pedepse, acei din ei care dobândeau o moșie cu bună-știință de la o persoană care nu dispunea de împuterniciri, erau sancționați ca participanți la o vânzare ilegală. Totodată, conform art.2214 și 2217 ale Codului de pedepse, cumpărarea și acceptarea în gaj a bunurilor mobile, despre care cumpărătorul știa că au fost dobândite prin violență (tâlہarie ori jaf), îl făceau pe cumpărător participant la acele infracțiuni, prin care bunurile respective au fost dobândite.

Contractul de împrumut, pe lângă condițiile comune tuturor contractelor, mai presupunea una, care limita libertatea părților contractante: dobânda nu trebuia să depășească șase procente pe an. Încălcarea acestei prescripții – încasarea dobânzii “de prisosință” – atrăgea răspunderea potrivit art.2219 al Codului de pedepse. Răspunderea se agrava cu mult în cazul reiterării infracțiunii respective, legiuitorul rus văzând în persoana vinovatului un cămătar de meserie.

În ceea ce privește contractul de mandat, mai ales contractul de mandat judiciar, în conformitate cu art.2222 al Codului de pedepse, erau penalizate numai încălcările grave ale acestuia: comunicarea conținutului documentelor mandantului său părții opuse, fără acordul acestuia și nu în concordanță cu decizia instanței. În același timp, conform art.2221 al Codului de pedepse, dacă mandatarul va depăși limitele împuternicirilor sale, fie va intra în relații sau în afacere cu adversarul mandantului său, în detrimentul ultimului, săvârșind aceste fapte cu rea-voință, el va fi pasibil de pedeapsă ca pentru escrocherie.

Codul penal rus din 1903¹ (în continuare – Codul penal rus), deși se caracterizează în multe privințe prin aceeași cazuistică și pedantism de factură germană, incriminările formând “dreptul penal al contractelor” au cunoscut o sistematizare și o perfecționare tehnico-juridică.

Astfel, art.577 și 578 ale Codului penal rus prevedeau răspundere penală pentru abuzul de încredere, prin care se înțelegea cauzarea ilegală intenționată a prejudiciului patrimonial de către o persoană, care era obligată să prezerveze interesele patrimoniale lezate și să aibă grijă de ele pe calea unei asemenea gestionări a bunurilor străine, care intra în sfera de îndatoriri ale persoanei respective, însă față de care ea a manifestat infidelitate; pe deasupra, această cauzare a prejudiciului putea fi atât din cupiditate, cât și fără scop de cupiditate.

În cazul abuzului de încredere, drept temei de putere de administrare a făptuitorului asupra bunurilor străine putea să apară “un contract privat (mandatum, procura)”.²

Destul de interesante par a fi raționamentele lui I.Ia. Foinițki despre coraportul dintre noțiunea de abuz de încredere, pe de o parte, și noțiunea de abuz de credulitate, pe de altă parte: “Cel care abuzează de încredere comite o infidelitate față de datoria obiectivă, pusă în sarcina lui; cel care profită de credulitate își orientează eforturile asupra persoanei victimei, punând-o în situația de a-i servi orbește intereselor sale... Iar dacă realitatea este aceasta, atunci nu este corect a considera ca abuz de încredere cazurile de: prezentare pentru semnare de acte unui orb, care sunt în dezacord cu voința acestuia; atragere a minorilor la încheierea de convenții; aici există numai profitarea de credulitatea altuia, sau înșelăciunea”.³

Infracțiunile legate de “abuzul de credulitate” au fost incluse nu în Capitolul XXXI, dedicat faptelor de însușire și abuz de încredere, ci în Capitolul XXXIV “Despre bancrută, cămătărie și alte cazuri de rea-credință privind averea”. Observăm astfel că legiuitorul rus nu concepea un obiect juridic comun pentru faptele infracționale reglementate de “dreptul penal al contractelor”.

Astfel, conform art.610 al Codului penal rus se pedepsea procurarea, la un preț disproporționat de scăzut, de la săteni, a grâului necosit, în snopuri ori în grăunțe, profitând cu bună-știință de starea extrem de gravă a vânzătorului.

Potrivit pct.1 art.611 al Codului penal rus, era pedepsită îndemnarea persoanei la încheierea unei convenții patrimoniale nerentabile sau la dispunerea defavorabilă de bunuri, exercitată sub o altă formă, vinovatul având cunoștință de faptul că persoana este incapabilă de a dirija actele sale sau de a-și da seama de

¹ Vezi: Уголовное Уложение 22 марта 1903 г. - Санкт-Петербург, 1904.

² И.Я. Фойницкий. Курс уголовного права. Часть Особенная. Посягательства личные и имущественные, p.374.

³ Ibidem, p.372-373.

însemnătatea celor comise, fie de faptul că încă nu a atins vârsta de majorat civil; acționând în scopul de a-și procura sieși sau altuia un folos patrimonial, făptuitorul a profitat de împrejurarea că victima nu cunoaște natura juridică a unei asemenea convenții ori dispoșneri sau de inexperiența acesteia.

Prevederea de la pct.2 art.611 al Codului penal rus se referă la o ipoteză similară, cu rezerva că victima (subiectul pasiv) este o persoană cu capacitate de exercițiu deplină.

În conformitate cu pct.3 art.611 al Codului penal rus se pedepsește prezentarea spre încasare a documentului, pentru perceperea întregii sume indicate în el sau numai a unei părți din această sumă, dacă datoria percepută este cu bunăștiință stinsă.

Avându-și originea în art.2205-2206 ale Codului de pedepse, art.612 al Codului penal rus prevede răspunderea pentru îndemnarea unui orb de a semna un document, al cărui conținut nu corespunde cu voința reală a semnatarului, sub aparența corespunderii acestuia și în detrimentul patrimoniului semnatarului sau intereselor patrimoniale ale altei persoane, precum și pentru uzul de un asemenea document.

În fine, ultima incriminare privitoare la “abuzul de credulitate”, ce se conține în art.613 al Codului penal rus, vizează întocmirea unei imprimare având o semnătură străină, prin înscrierea unui text de document, în detrimentul patrimoniului semnatarului, întocmire care cu bunăștiință nu corespunde cu voința reală a acestuia, precum și uzul de un asemenea document.

Dispoziții, care se refereau, într-un fel sau altul, la vătămarea adusă patrimoniului în cadrul raporturilor contractuale, se conțineau și în alte capitole ale Codului penal rus.

Astfel, la art.590 din Capitolul XXXII al Codului penal rus se prevedea răspunderea pentru extorsiune, adică pentru constrângerea la cedarea dreptului asupra bunurilor sau la încheierea unei convenții patrimoniale defavorabile, săvârșite pe calea vătămării corporale, violenței asupra persoanei sau amenințării susceptibile de pedeapsă, în scopul procurării sieși ori altei persoane a unui folos patrimonial.

S.V. Poznașev a conchis în mod argumentat că punctul de vedere al legiuitorului rus “... este îngust și noțiunea, definită în cadrul Codului penal, nu cuprinde întreaga sferă a extorsiunii”.¹ Într-adevăr, art.615 din Capitolul XXXIV al Codului penal rus prevede răspunderea pentru îndemnarea la transmiterea bunurilor, sau la cedarea dreptului asupra bunurilor, ori la încheierea unei convenții patrimoniale nerentabile, comise pe calea amenințării cu divulgarea unor infor-

¹ С.В. Познышев. Особенная часть русского права. Сравнительный очерк важнейших отделов Особенной части старого и нового уложений. - Москва, 1912, p.272.

mații false sau veridice, în scopul procurării sieși sau altuia a unui folos patrimonial.

În literatura de specialitate, fapta prevăzută la art.615 al Codului penal rus a fost denumită *șantaj*.¹ Observăm, că, sub aspectul obiectului juridic și al obiectului material, această faptă infracțională nu se deosebește de cea prevăzută la art.590 al aceluiași Cod.

În doctrina penală rusă a existat o polemică cu privire la obiectul material al extorsiunii, polemică demnă de semnalat în contextul cercetat. Astfel, N.S. Tagantev susținea că “deosebirea dintre tâlhărie și extorsiune constă nu în metoda de dobândire, ci în obiectul material al infracțiunii: obiectul material al extorsiunii este un drept patrimonial, iar nu un bun determinat la concret”.² Iată că concepției de recunoaștere a unui drept patrimonial ca obiect juridic (pe care am criticat-o *supra*) i se adaugă concepția, potrivit căreia dreptul patrimonial poate evolua și ca obiect material. În realitate însă dreptul patrimonial (dreptul real sau dreptul de creanță) poate evolua numai ca obiect al influențării nemijlocite infracționale.

Într-un alt context, menționăm că în Capitolul XXXIII al Codului penal rus se prevedea cadrul general al înșelăciunii, inclusiv al celor care țineau de încheierea contractelor. Consacrate unui singur conținut de infracțiune – escrocheriei – reglementările respective prevedeau răspundere pentru: răpirea bunurilor mobile străine pe calea înșelării la măsurătoare, înșelării la cântar sau a altei înșelăciuni privitoare la cantitatea ori calitatea bunurilor în cadrul vânzării-cumpărării sau al altei convenții oneroase, săvârșite în scopul însușirii; îndemnarea, pe calea înșelăciunii, la cedarea unui drept patrimonial sau la încheierea unei convenții patrimoniale nerentabile, săvârșită în scopul de a-și procura sieși ori altuia un folos patrimonial.

Cât privește legiuirile ruse în materie penală, adoptate ulterior anului 1903, în ele se resimte tot mai pronunțat separarea între subgrupurile de infracțiuni patrimoniale, privitoare la încheierea contractelor, în funcție de caracterul și conținutul relațiilor sociale patrimoniale apărute. În special, reformele legislative din anii '80-90 ai secolului al XX-lea, îndreptate spre “descătușarea” activității economice, au actualizat problema extinderii legislative a subgrupului incriminărilor formând “dreptul penal al contractelor”. O dată cu adoptarea în 1996 a noului Cod penal al Federației Ruse, sediul permanent al numitelor incriminări a devenit Capitolul 22 “Infracțiuni în sfera activității economice”.

Pe de o parte, acest capitol a completat ansamblul de norme penale, care reglementează relațiile sociale patrimoniale, iar, pe de altă parte, capitolul dat constituie o formație relativ autonomă. Or, Capitolul 22 din legea penală rusă

¹ Vezi, de exemplu: А.Лохвицкий. Уголовное право. Курс, p.688-689.

² Уголовное Уложение 1903 г. (с приложениями). - Рига, 1922, p.590.

conține incriminări care apără nu atât relațiile sociale “reale”, cât mai ales relațiile sociale obligaționale care intermediază transferul bunurilor de la un subiect la altul. În același timp, este oportun a menționa că și Capitolul 21 din legea penală rusă, dedicat infracțiunilor contra proprietății, continuă să înglobeze incriminări mai puțin caracteristice apărării unor relații sociale “reale”. De exemplu, nu se prea “încadrează” în capitolul recent menționat art.165 al Codului penal al Federației Ruse, care prevede răspunderea pentru cauzarea de daune materiale prin înșelăciune sau abuz de încredere. Această normă are rolul de normă generală în raport cu alte norme. Deloc întâmplător, ultimele (de exemplu, art.194 “Eschivarea de la plata prelevărilor vamale percepute de la organizații sau persoane fizice”, art.198 “Eschivarea persoanei fizice de la achitarea impozitului sau a plății de asigurare în fondurile de stat extrabugetare”, art.176 “Obținerea ilegală a creditului”, art.182 “Publicitatea cu bună-știință falsă”, art.185 “Abuzurile la emiterea valorilor mobiliare” etc.) sunt concentrate în capitolul consacrat infracțiunilor în sfera activității economice.

Considerăm că această stare de lucruri are ca punct de plecare conținuturile de fraude patrimoniale și extorsiune din legiurile imperiale ruse, în care se “întreș” în mod bizar atât trăsăturile unor atingeri aduse relațiilor sociale “reale”, cât și cele ale unor vătămări aduse relațiilor sociale obligaționale. În ciuda acestor întrepătrunderi, considerăm că nu poate fi pusă la îndoială existența a două obiecte juridice comune,¹ corespunzătoare subgroupurilor de infracțiuni prevăzute de Capitolele 21 și 22 ale Codului penal al Federației Ruse. În condițiile existenței a două obiecte juridice comune de sine stătătoare, a încerca o reunire laolaltă, într-un singur despărțământ, a “infracțiunilor contra patrimoniului în general”² este cel puțin contraproductiv.³ De aceeași apreciere ar fi demnă încercarea de a reuni, sub “egida” conținutului de escrocherie sau a altui conținut de infracțiune contra proprietății, conținuturi de fapte infracționale patrimoniale având la bază regimuri juridice diferite, conținuturi îndepărtate mult de exigențele prototipului juridico-civil clasic; o asemenea încercare ar echivala cu a înainta împotriva curentului.

¹ Amintim că, în legea penală rusă, obiectul juridic comun (sau obiectul juridic de tip) privește infracțiunile prevăzute de același capitol. În același timp, obiectul juridic generic privește infracțiunile prevăzute de același titlu.

² Vezi: И.А. Клепицкий. Имущественные преступления (сравнительно-правовой аспект) // Законодательство. Право для бизнеса. - 2000. - №1. - P.61-67; №2. - P.72-84.

³ Această afirmație nu pune la îndoială necesitatea constituirii în legea penală a Republicii Moldova a unui capitol dedicat tuturor infracțiunilor patrimoniale, dar în care, în secțiuni aparte, să fie prevăzută răspunderea penală, pe de o parte, pentru infracțiunile contra patrimoniului, și, pe de altă parte, pentru infracțiunile economice.

În multe privințe, evoluția “dreptului penal al contractelor” este asemănătoare atât în Rusia, cât și în România. În Codul penal român din 1865¹, reglementările corespunzătoare se conțineau în Capitolul al doilea “Crime și delictе în contra proprietăților” din Titlul IV al Cărții a II-a. În cadrul Secțiunii a IV-a din capitolul nominalizat erau prevăzute, într-un mod excesiv de detaliat, diversele modalități sub care se poate manifesta abuzul de încredere.

În general, prin abuz de încredere, conform art.322 CP Rom. din 1865, se avea în vedere specularea asupra trebuințelor, slăbiciunilor sau patimilor unui minor ca să-l facă să subscrie, spre a se păgubi, obligațiuni, chitanțe sau vreun înscris de răfuire pentru împrumutare de bani, ori de bunuri mișcătoare, ori de înscrisuri comerciale, sau de orice alte înscrisuri îndatoritoare, sub oricare formă se va fi făcut asemenea tocmeală.

Amintim, că în legislația penală rusă fapta similară celei descrise mai sus era inclusă fie în categoria “înșelăciune de contracte”, fie în categoria “abuz de credulitate”. În context, se poate spune că legea penală română tratează problema dată cu mai multă claritate și precizie decât legea penală rusă.

Indubitabil, articolul-cheie în cadrul secțiunii consacrate abuzului de încredere este art.323 CP Rom. din 1865. Potrivit cu prevederile acestuia, era pasibil de pedeapsă oricare va pune la o parte sau va risipi, spre paguba proprietarilor, a posesorilor ori a detentorilor, obligațiuni, bani, mărfuri, bilete, chitanțe sau orice alte acte cuprinzând vreo obligațiune și care i se vor fi dat, sub titlu de închiriere, de depozit, de mandat, sau pentru vreun lucru cu plată ori fără plată, cu îndatorire de a-l întoarce înapoi sau de a-l înfățișa, ori de a-l întrebuința într-un chip hotărât.

Termenii art.323 CP Rom. din 1865 fiind limitativi, fapta de abuz de încredere nu exista decât atunci când subiectul deținea bunul ce i-a fost încredințat în baza unuia dintre contractele anume enunțate de această normă, “nu însă și atunci când a primit bunul în gaj sau amanet. În asemenea caz nu există abuz de încredere, ci numai o afacere pur civilă sau comercială”.²

În art.330-331 CP Rom. din 1865 era reglementată răspunderea penală pentru abuzul de încredere, comis de subiecți speciali: administratori de fundații, agenți de schimb, expeditori, comisionari, cărăuși etc., care prin faptele lor aduceau prejudicii acelor care le-au încredințat afacerile lor în baza unui contract sau a unui alt act generator de obligații.

În art.332 CP Rom. din 1865 era definită noțiunea infracțiunii de înșelăciune: “Acela care, în vedere de a împărtăși folos, face să nască o amăgire în paguba

¹ C.Hamangiu. Codul general al României. Legi uzuale. Vol.I. Codul penal. - București, 1914.

² M.I. Papadopolu. Codul legilor penale române adnotate. - București: Tipografiile române unite, 1932, p.308.

averii altuia, sau făcând să treacă de adevărate fapte mincinoase, sau prefăcând în mincinoase fapte adevărate ori suprimându-le de tot, este culpabil de înșelăciune”.

În conformitate cu o explicație judiciară din practica Curții de Casație a României, “când ... cel ce se pretinde victima unei înșelăciuni s-a lăsat amăgit în vederea unei convențiuni cu scop ilicit, această convențiune, chiar serioasă, fiind nevalabilă juridicește, nu produce nici un efect juridic în favorul pretensei victime și, ca atare, nu poate naște un prejudiciu în paguba sa. Or, prejudiciul fiind unul din elementele constitutive ale delictului de înșelăciune, lipsa acestui element face delictul inexistent”.¹

În art.336 CP Rom. din 1865 era incriminat unul din tipurile înșelăciunii, și anume: înșelarea cumpărătorului asupra probei bunurilor de aur sau argint, asupra calității unei pietre mincinoase, vândută de bună, sau asupra felului oricărei mărfi, precum și întrebuițarea de dramuri sau măsuri mincinoase spre a înșela asupra cantității bunurilor vândute.

Într-o explicație din cadrul jurisprudenței române se menționează: “Art.336 CP Rom. din 1865 își găsește aplicațiunea nu numai când înșelăciunea are loc într-o convențiune de vânzare, ci și orișice convențiune, care are de obiect primirea sau predarea de bunuri, în schimbul unui echivalent în bani sau în natură”.²

În Codul penal român din 1937³, Titlul XIV poartă denumirea “Crime și delikte contra patrimoniului”. Acest titlu era divizat în cinci capitole. Astfel, față de legislația penală anterioară, se observă o compactizare a normelor penale privitoare la grupul analizat de infracțiuni. O dezvoltare deosebită cunosc reglementările privind delicturile contra patrimoniului prin nesocotirea încrederii, formând Capitolul III din titlul nominalizat.

În art.537 CP Rom. din 1937 se prevedea răspunderea pentru abuz de încredere, adică pentru fapta aceluia care, având în posesia sau detențiunea sa, sub orice titlu, un bun mobil al altuia, și-l însușește sau dispune de el, pe nedrept, ori refuză de a-l restitui.

În cadrul discuțiilor parlamentare asupra Proiectului CP Rom. din 1937, comisia mixtă parlamentară a precizat: “... când discutăm de posesiune sau de detențiune sub orice titlu, nu este vorba de împrumuturile civile sau comerciale de bani, pentru că altfel, dacă am lua ad-litteram acest text, ar însemna că atunci când am luat o sumă de bani cu împrumut și nu o dau înapoi am comis delictul de abuz de încredere”.⁴

¹ M.I. Papadopolu. Codul legilor penale române adnotate, p.328-329.

² Ibidem, p.348.

³ Monitorul Oficial al României. - 1936. - Nr.65.

⁴ Const. G. Rătescu și colectivul. Codul penal “Carol al II-lea” adnotat. Vol.III. Partea Specială, II, p.472.

Norma analizată își are originea în art.323 CP Rom. din 1865, însă simplificat, deoarece s-a redus enumerarea contractelor civile ce puteau sta la baza delictului. Aceasta pentru ca textul să fie mai cuprinzător.

Sub “orice titlu” din art.537 CP Rom. din 1937 se înțelege orice titlu achizitiv de posesiune sau detențiune. Titlul derivă dintr-un act juridic sau dintr-un fapt juridic. Astfel de titluri sunt: chiria, depozitul, gajul, comodatul, mandatul, uzufructul etc. Pronunțându-se asupra naturii juridice a abuzului de încredere, Vintilă Dongoroz a specificat: “La abuzul de încredere bunul altuia se găsește în mâinile infractorului în sens juridic, adică în baza unui raport (unui *negotium*) juridic care dă dreptul, în limitele convenite, să se dispună de acel bun; depășirea acestor limite cu intențiune frauduloasă conduce la existența delictului”.¹

O formă a abuzului de încredere este gestiunea frauduloasă, care, conform art.539 CP Rom. din 1937, consistă în fapta, pe care o săvârșește acel care, fiind însărcinat cu administrarea, îngrijirea sau supravegherea bunurilor altuia, în această calitate pricinuieste daune materiale celui ale cărui interese este obligat a le sprijini.

După Franz von Liszt, însărcinarea cu administrarea, îngrijirea sau supravegherea bunurilor altuia poate să derive din lege, contract sau din alt raport juridic.²

Delictul de exploatare a slăbiciunilor persoanelor incapabile este incriminat în art.542 CP Rom. din 1937, constând în fapta aceluia care, în scopul de a obține un folos material, pentru sine sau pentru altul, abuzând de trebuințele, pasiunile, viciile sau de inexperiența unui minor, ori de inferioritatea sau infirmitatea psihică a unei persoane, o face să săvârșească un act care ar produce, pentru el sau pentru altul, un efect juridic dăunător.

Interesul pentru “dreptul penal al contractelor” al acestei fapte infracționale rezultă din trăsăturile obiectului ei juridic, a cărui noțiune a fost definită în felul următor: “... interesul protecțiunii patrimoniului unei persoane, care, din cauza inexperienței sau infirmității ori deficienței sale psihice, nu își poate proteja patrimoniul, nu își poate aprecia, prevedea și apăra propriile interese, la întocmirea sau îndeplinirea unui act juridic (sublinierea ne aparține – *n.a.*), contra abuzului ce se poate face de situația lui”.³

Referindu-se la ipoteza contractului de transport, delictul de fraudă în transport (art.547 CP Rom. din 1937) constituie un tip al abuzului de încredere profesională. Potrivit textului legii, acest delict se exprimă în fapta căraușului sau a însărcinatului său, care schimbă, în totul sau în parte, substanța sau calitatea bunurilor, al căror transport i-a fost încredințat.

¹ Const. G. Rătescu și colectivul. Codul penal “Carol al II-lea” adnotat. Vol.III. Partea Specială, II, p.483.

² Vezi: Fr. von Liszt. Traite de droit pénal allemand, p.244.

³ Const. G. Rătescu și colectivul. Op. cit., p.530.

În art.548 CP Rom. din 1937 este incriminată fraudarea creditorilor, adică fapta aceluia care, în scopul de a-l frustra pe un creditor, de către care este chemat în judecată, sau care are titlu executoriu obținut în contra sa, ascunde, înstrăinează, deteriorează sau distruge ceva din averea sa, sau face datorii fictive, ori alte acte, în paguba creditorilor.

În acest caz, prin “creditor” se înțelege nu creditorul într-un proces de faliment, ci creditorul *lato sensu*, ca titular al unui drept de creanță.

Referindu-se la originea normei analizate, I.Ionescu-Dolj a menționat că “aceasta se găsește, în primul rând, în dezideratele exprimate de doctrina română de a penaliza “acțiunea pauliană”¹, în scopul de a proteja interesele creditorilor”².

Înșelăciunea este incriminată în art.549 CP Rom. din 1937, constând în fapta aceluia care, în scopul de a obține pentru sine sau pentru altul un folos material injust, face să se treacă drept adevărate fapte mincinoase, sau prezintă ca mincinoase fapte adevărate, și prin aceasta cauzează o pagubă materială unei persoane.

S-a menționat că obiectul juridic al înșelăciunii poate fi interesul patrimonial care poate fi bun mobil sau imobil, corporal sau incorporeal, drept, creanță, obligație, serviciu, act juridic, interes.³ Un înțeles atât de larg, acordat noțiunii obiectului juridic al înșelăciunii, se fundamentează pe teza “infracțiunilor contra patrimoniului în general”, teză susținută în special de Franz von Liszt. După acesta, “escrocheria (a se citi – înșelăciunea – *n.a.*) ... este dirijată contra patrimoniului ca totalitate a tuturor bunurilor având o valoare pecuniară, și prin aceasta se deosebește esențial de alte infracțiuni contra patrimoniului ..., care sunt dirijate contra unor părți determinate ale patrimoniului”.⁴ Deși această viziune infirmă în parte teza lui R.Garraud privind “infracțiunile contra elementelor patrimoniului”, ea este greu de acceptat, deoarece duce la concluzia că, în cazul înșelăciunii, obiectul juridic generic coincide cu obiectul juridic special. Acceptând această idee, ar trebui să recunoaștem că întregul coincide cu o parte a sa, adică să consimțim un paradox.

În context, interesează mai cu seamă unul dintre tipurile înșelăciunii – înșelăciunea în convențiuni – incriminată în art.551 CP Rom. din 1937. Era tras la răspundere penală pentru această faptă acel care, cu ocazia încheierii sau executării unei convențiuni, induce sau menține în eroare pe cealaltă parte, în așa fel încât, fără această eroare, ea nu ar fi încheiat sau executat convenția în condițiile stipulate.

¹ Acțiune pauliană este acțiunea judiciară prin care un creditor poate cere debitorului său rezilierea unui contract, anularea unui act etc., dacă acestea sunt posterioare creanțelor.

² Vezi: Const. G. Rătescu și colectivul. Codul penal “Carol al II-lea” adnotat. Vol.III. Partea Specială, II, p.546.

³ Ibidem, p.549.

⁴ Fr. von Liszt. Traite de droit pénal allemand, p.263.

În opinia lui Traian Pop, “convențiunea”, în sensul de mai sus, este manifestarea acordului de voință a două sau a mai multor persoane, având un efect juridic sau în vederea de a produce un efect juridic. Convențiunea este identică cu contractul. Prin convențiune se constituie, dobândește, forțează, modifică sau stinge un drept sau o obligațiune.¹

De asemenea, pentru studiul de față prezintă interes un alt tip al înșelăciunii – înșelăciunea contra asigurătorului. Potrivit art.554 CP Rom. din 1937, acest delict este comis de către acel care, în scopul de a obține, pentru sine sau pentru altul, despăgubirea, izvorând dintr-o convenție de asigurare sau alt folos material injust, distruge, risipește sau deteriorează în orice mod bunul care aparține lui sau altuia în total sau în parte, sau cauzează sieși sau altuia răni sau infirmități.

Dintre multiplele forme sau categorii de înșelăciune în materie de asigurări, în norma analizată a fost incriminată ca delict distinct numai înșelăciunea din partea celor asigurați contra societăților sau organelor de asigurare. Celelalte forme sau categorii de înșelăciune în materie de asigurări au intrat în prevederile înșelăciunii “comune”, dacă întruneau elemente constitutive ale acesteia.

Vintilă Dongoroz numește, ca element specific (condiție preexistentă) a înșelăciunii contra asigurătorului, existența unei convențiuni de asigurare (privind bunul sau persoana care formează obiectul material al activității ce se efectuează) sau existența unei posibilități legale de a obține o îndemnizare.²

O dată cu desființarea instituțiilor democratice și a economiei de piață, în dreptul penal al României postbelice au fost realizate schimbări care s-au repercutat în despărțirea cadrului obiectului juridic al fraudelor în materie contractuală. Incriminările făcând parte din “dreptul penal al contractelor” nu mai erau concentrate într-un singur despărțământ al legii penale.

Astfel, prin Decretul nr.202 din 14.05.1953³, în Codul penal român din 1937 a fost introdus Titlul III bis “Unele infracțiuni contra sistemului economic al Republicii Populare Române”, cuprinzând art.268¹-268³⁸.

S-a susținut, că obiectul juridic generic al acestor infracțiuni îl formează “relațiile social-economice, care asigură realizarea procesului de producție, reparație, schimb și consum a bunurilor potrivit dreptului sau intereselor statului ... de a organiza, planifica și conduce economia națională”.⁴

Analizând prevederile conținute în titlul specificat al legii penale române, putem remarca faptul că la materia “dreptului penal al contractelor” se rapor-

¹ Vezi: Const. G. Rătescu și colectivul. Codul penal “Carol al II-lea” adnotat. Vol.III. Partea Specială, II, p.591.

² Ibidem, p.601.

³ Buletinul Oficial. - 1953. - Nr.15.

⁴ M.Coca-Cozma. Delimitarea obiectului infracțiunilor economice. - București, 1967, p.98.

tează, într-un fel sau altul: alin.2 art.268² “Punerea în vânzare în masă sau în mod sistematic de către întreprinderile comerciale a unor produse de proastă calitate”, art.268¹⁸ “Specula”, art.268³³ “Camăta” etc. Desigur, aceste incriminări ar fi putut fi mai numeroase. Însă scopul introducerii Titlului III bis în legea penală română a fost în a pune “capăt unui sistem de incriminări a unor fapte penale devenite inadecvate, degajând legislația penală de o serie de norme, unele inutile, altele inactuale sau unele chiar păgubitoare pentru diferitele domenii economice”.¹

Astfel, în curând ca “păgubitoare”, ca “reminiscente ale vechii mentalități burgheze și mic-burgheze în conștiința unor oameni”² au fost declarate infracțiunile la regimul devizelor și metalelor prețioase ș.a.

Pe de altă parte, în Titlul XIV din Codul penal român din 1937, având denumirea schimbată – “Infracțiuni contra avutului obștesc” – continuau să fie incriminate: abuzul de încredere (art.536¹ combinat cu art.537 și art.538), gestiunea frauduloasă (art.539-541), fraudarea creditorilor (art.548), înșelăciunea (art.536¹ combinat cu art.549 și art.550), înșelăciunea în convenții (art.536¹ și art.551) și înșelăciunea contra asigurătorului (art.536¹ și art.554). Bineînțeles, aceste fapte infracționale pot fi raportate de asemenea la materia “dreptului penal al contractelor”.

În legătură cu împărțirea fraudelor contractuale în cele două titluri ale legii penale, în doctrina penală s-a încercat o delimitare între obiectul juridic generic al infracțiunilor contra avutului obștesc și obiectul juridic generic al infracțiunilor contra sistemului economic. Astfel, M.Coca-Cozma a menționat: “Dispozițiile privitoare la infracțiunile contra proprietății ..., apără relațiile economice de proprietate..., în timp ce dispozițiile referitoare la infracțiunile economice apără buna desfășurare a activității economice ..., având la bază tocmai relațiile economice de proprietate care asigură această activitate”.³ Pentru a-și întări punctul de vedere, M.Coca-Cozma se sprijină pe opinia unui civilist, Tr.Ionașcu, potrivit căruia “dreptul de proprietate e baza tuturor celorlalte drepturi patrimoniale ce nu sunt decât mijloace juridice civile cu folosirea cărora se desfășoară viața economică, adică procesul de producere, circulație, repartiție și consumație a bunurilor...; întocmai precum procesul de producție ca fenomen economic este determinant în stabilirea conținutului proceselor derivate și secundare (ale circulației, repartiției și consumului) tot asemenea tipul și formele de proprietate reprezintă condiția, de astă dată juridică, a realizării procesului de producție a bunurilor și, prin aceasta, și a celorlalte procese derivate amintite, în care, fiind

¹ M.Coca-Cozma. Delimitarea obiectului infracțiunilor economice, p.98.

² Gr.Râpeanu. Considerații privind esența și dezvoltarea istorică a infracțiunilor economice // Analele Universității din București. - 1972. - Nr.2. - P.92-97.

³ M.Coca-Cozma. Op. cit., p.100.

necesară consumarea, transformarea ori transferarea altor bunuri, titularul lor trebuie să fie investit, tocmai spre acest sfârșit, cu prerogative de posesiune, folosință și dispoziție asupra lor”.¹

În alți termeni, Tr.Ionașcu a exprimat poziția pe care am susținut-o anterior în acest studiu: aspectul static al proprietății exprimă starea de apartenență faptică a bunurilor persoanelor fizice și juridice. De exemplu, săvârșind sustragerea bunurilor din posesia sau detenția altei persoane, făptuitorul redistribuie în mod ilegal acele bunuri, precum și încalcă starea de apartenență a acestora. Prin această faptă, proprietarul sau posesorul (detentorul) precedent este lipsit de facultatea socială de a poseda real acele bunuri și de a le folosi sau a dispune de ele într-un mod anumit: a le consuma, a le dona, a le vinde, a le concesiunea, a le utiliza în producerea de noi bunuri etc.

Datorită acestui fapt, putem afirma că obiectul juridic generic al infracțiunilor contra patrimoniului (avutului, proprietății) îl formează, în mare parte, relațiile sociale de proprietate în aspectul lor static. Pe de altă parte, aspectul dinamic al proprietății exprimă starea de mișcare prin toate etapele de producere, repartizare (vânzare-cumpărare, schimb, arendă, împrumut, leasing etc.), utilizare (exploatare, consum). Acest aspect al proprietății arată legătura ei organică cu relațiile sociale vizând diversele domenii ale activității economice, care sunt apărute de incriminările din capitolul (titlul) consacrat infracțiunilor economice (infracțiunilor contra sistemului economic; infracțiunilor la regimul stabilit pentru anumite activități economice; infracțiunilor în sfera activității economice).

Cu alte cuvinte, relațiile sociale de producție (*alias*: relațiile sociale economice privite în sens larg; relațiile sociale patrimoniale) cuprind, întâi de toate, relațiile sociale cu privire la patrimoniu (implicit, relațiile sociale de proprietate). Dar, pe lângă acestea, ele cuprind relațiile sociale ce țin de sfera de producere, repartizare, schimb și consum al bunurilor materiale. Or, potrivit opiniei lui Tr.Ionașcu, drepturile patrimoniale (mai corect – drepturile de creanță) “nu sunt decât mijloacele juridice civile cu folosirea cărora se desfășoară viața economică, adică procesele de producere, circulație, repartiție și consumație a bunurilor...”²

După aceste explicații, s-ar părea că, în mod firesc, toate incriminările, care ocrotesc relațiile sociale obligaționale (adică relațiile sociale patrimoniale, din al căror conținut face parte un drept de creanță), trebuie concentrare într-un singur despărțământ al legii penale. Însă aceasta nu se atestă în nici una din legislațiile penale analizate până acum. Același lucru poate fi menționat cu privire la legis-

¹ Tr.Ionașcu. Considerații generale asupra dreptului de proprietate se stat și regimul juridic preferențial al apărării sale prin revendicare // Probleme privind dezvoltarea și apărarea proprietății în RPR.
- București: Editura Academiei, 1959, p.43.

² Ibidem.

lația penală română în vigoare, în special la Codul penal al României din 1968: conținuturile abuzului de încredere, gestiunii frauduloase, înșelăciunii (inclusiv al înșelăciunii în convenții) sunt prevăzute în Titlul III “Infrațiuni contra patrimoniului” al Părții Speciale; totodată, conținuturile înșelăciunii la măsurătoare, înșelăciunii cu privire la calitatea mărfurilor etc. sunt prevăzute în Titlul VIII “Infrațiuni la regimul stabilit pentru anumite activități economice” al Părții Speciale.¹

Acest fragmentarism al “dreptului penal al contractelor” se datorează unor oportunități de ordin tehnico-legislativ. Or, în cazul unor fapte infracționale, pe care le-am nominalizat mai sus, se observă un eclectism în natura obiectului juridic special: relațiile sociale cu privire la patrimoniu (relațiile sociale “reale”) se întrepătrund cu relațiile sociale obligaționale, și viceversa. În aceste circumstanțe, este greu a asigura “puritatea” obiectului grupurilor de infracțiuni, prevăzute de un titlu (capitol) sau altul al legii penale. Dar, în principiu, nu există nici un grup de infracțiuni, reunit “sub auspiciile” vreunui titlu (capitol) al legii penale, în raport cu care s-ar putea afirma o asemenea “puritate”. Aceasta însă nu influențează în nici un fel asupra caracterului distinct al obiectului juridic generic, care se referă la infracțiunile înglobate în unul din aceste grupuri: pe de o parte, relațiile sociale cu privire la patrimoniu, iar, pe de altă parte, relațiile sociale economice privite în sens îngust. Orice “derapaj” de la acest principiu ar fi sortit eșecului, deoarece ar trebui să recunoaștem că suntem în prezența a două obiecte juridice generice de natură identică. Mult mai productiv ar fi să recunoaștem că relațiile sociale cu privire la patrimoniu și relațiile sociale economice privite în sens îngust alcătuiesc două părți ale unui întreg: relațiile sociale patrimoniale, sau, în alți termeni, relațiile sociale economice în sens larg, ori relațiile sociale de producție. Asamblând acest tot, acest “mozaic”, putem învedera esența și conținutul, caracterul și interdependențele fiecăreia dintre piesele lui.

Lipsa de “puritate” a obiectului (la nivelul obiectelor juridice speciale) la grupurile de infracțiuni, prevăzute de un titlu (capitol) sau altul al legii penale, are drept consecință caracterul dispart, neunitar, al “dreptului penal al contractelor”, formație pe care o percepem ca pe o subramură în devenire în cadrul ramurii dreptului penal. Aflată într-un progres dinamic, această subramură, alături de dreptul penal fiscal, dreptul penal bancar, dreptul penal vamal, dreptul penal al falimentului etc., poate, prin dezvoltarea sa, să propulseze, în perspectivă, constituirea în cadrul legilor penale naționale a unui conglomerat distinct de incriminări cel puțin de nivelul unei secțiuni sau capitol.

¹ Cu această ocazie, amintim că înșelăciunea la măsurătoare și înșelăciunea cu privire la calitatea mărfurilor erau incriminate, în Codul penal român din 1865, în capitolul dedicat infracțiunilor contra proprietăților (art.336).

“Dreptul penal al contractelor” simbolizează legătura existentă între ramura dreptului penal și alte ramuri ale sistemului de drept: în primul rând, dreptul civil (mai ales una dintre instituțiile acestuia – dreptul obligațional), precum și dreptul comercial, dreptul muncii. Aici este necesar a menționa, că un principiu fundamental consacrat în art.1 al Protocolului nr.4 adițional la Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, încheiat la Strasbourg la 16.09.1963 (în vigoare pentru Republica Moldova din 12.09.1997)¹, prevede că “nimeni nu poate fi privat de libertatea sa pentru singurul motiv că nu este în măsură să execute o obligație contractuală”. În Raportul de compatibilitate a legislației Republicii Moldova cu prevederile Convenției pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, care a fost prezentat de experții Consiliului Europei la 14.06.1997², se specifică faptul că norma citată mai sus se referă la toate obligațiunile ce pot rezulta dintr-un contract, adică la obligațiunile de ordin patrimonial (obligațiune pecuniară sau o obligațiune de vânzare-cumpărare) sau de alt ordin (o promisiune de a da, a face ori a nu face ceva). De asemenea, se menționează că unicul obiect al art.1 al Protocolului nominalizat *supra* este eliminarea practicii de constrângere penală în domeniul dreptului privat.

Avem rezerve față de maniera restrictivă de interpretare a normei respective din legislația europeană: simpla neexecutare a obligației contractuale nu poate genera efecte juridico-penale, deoarece intenția infracțională (dolul criminal) este elementul constitutiv indispensabil al fraudelor contractuale. Acest postulat este confirmat în legislațiile penale ale statelor din Comunitatea Europeană. Totodată, considerăm că constrângerea penală, ca modalitate de intervenție a statului în domeniul privat, trebuie să fie extrem de prudentă, de natură să nu încalce unele principii înscrise în Constituția Republicii Moldova³:

a) garantarea dreptului la proprietate privată, precum și a creanțelor asupra statului (alin.(1) art.46);

b) asigurarea libertății comerțului și a activității de întreprinzător, a protecției concurenței loiale, a creării unui cadru favorabil valorificării tuturor factorilor de producție (lit.b) alin.(2) art.126);

c) inviolabilitatea investițiilor persoanelor fizice și juridice, inclusiv străine (lit.h) alin.(2) art.126).

¹ Tratatul internațional la care Republica Moldova este parte. Vol.I. - Chișinău: Moldpres, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1998, p.363-365.

² Vezi: Rapport sur la compatibilité de la législation de la République de Moldavie aux dispositions de la Convention Européenne de sauvegarde des Droits et des libertés fondamentales de l'homme. - Kichinau, 1997, p.165-166; Rapport sur la compatibilité de la législation de la Moldavie avec la CEDHET SES. Réunion d'experts. - Kichinau, 1997, p.13.

³ Monitorul Oficial al Republicii Moldova. - 1994. - Nr.1.

Într-un alt context, menționăm că bunurile mobile, dar și cele imobile, pot fi supuse influențării nemijlocite infracționale chiar în substanța lor materială, prin acțiuni de distrugere sau deteriorare (ori degradare sau aducere în stare de neîntreținere), împotriva cărora trebuie să se reacționeze prin mijloace de drept penal.

În cazul distrugerii sau deteriorării, obiectul juridic îl constituie relațiile a căror formare, desfășurare și dezvoltare depinde de asigurarea integrității și potențialului de utilizare a bunurilor. Obiectul material al distrugerii sau deteriorării, care nu se confundă cu obiectul juridic, constă în înseși bunurile concrete, nemijlocite, asupra cărora se îndreaptă acțiunea (inacțiunea) de distrugere sau de deteriorare. Mai detaliat despre obiectul juridic și obiectul material ale distrugerii sau deteriorării ne vom pronunța *infra*.

În afara faptelor de distrugere și deteriorare, bunurile imobile sunt susceptibile de influențarea nemijlocită infracțională în cazul tulburării pașnicei folosințe a acestora sau prin tulburarea posesiei.

Amintim în acest sens că legea penală prevede răspunderea pentru ocuparea, în întregime sau în parte, fără drept, a unui imobil aflat în proprietatea altuia (art.193 CP RM).

Această normă a succedat (extinzându-și totodată “volumul” obiectului material) art.176 “Încălcarea dreptului de proprietate asupra terenului” din Capitolul al șaselea “Infracțiuni economice” al CP RM din 1961, potrivit căruia era pasibil de pedeapsă cel care încalcă sub formă directă sau indirectă dreptul de proprietate asupra terenului (prin cumpărare, vânzare, ipotecare, donație, schimb ș.a.), dacă această acțiune a fost săvârșită de o persoană, supusă anterior unei sancțiuni administrative pentru același delict.¹

În Codul penal al României, răspunderea pentru tulburarea de posesie este prevăzută la art.220, potrivit căruia această infracțiune constă în ocuparea, în întregime sau în parte, fără drept, a unui imobil aflat în posesia altuia.

De notat, că conținuturi similare de infracțiuni sunt descrise și în legislația altor state. De exemplu, în art.235-II (Ocuparea ilegală a proprietății imobiliare) al Codului penal al Japoniei se incriminează fapta aceluia care a ocupat în mod ilegal proprietatea imobiliară a altei persoane.² Imposibilitatea evoluării bunurilor imobile ca obiect material al sustragerii este susținută în doctrina penală occidentală.³ Totuși, de la această regulă există și excepții.

Astfel, în dreptul penal englez, obiectul material al faptei numite “theft”, apropiate conceptului de furt, îl pot forma inclusiv clădirile și terenurile fun-

¹ Răspunderea pentru contravenția administrativă omonimă este prevăzută la art.48¹ al Codului cu privire la contravențiile administrative al Republicii Moldova. - Вештиле Советулуй Супрем ал PCCM. - 1985. - Nr.3.

² Vezi: Уголовный кодекс Японии. - Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2002.

³ Vezi: F.B. Adams. Criminal Law and Practice in New Zealand. - Wellington, 1971, p.447; H.Krause, H.Thoma. Das neue Strafrecht, p.42.

ciare.¹ La fel, în Codul penal al Australiei, art.131.4 prevede răspunderea pentru furtul de pământ sau al bunurilor legate indisolubil de pământ.²

În dreptul penal al Federației Ruse, vizavi de problema încadrării juridice a tulburării pașnicei folosințe sau a tulburării posesiei bunurilor imobile, s-a creat o situație de incertitudine.

Tradițional, în doctrina penală rusă s-a recunoscut că noțiunea “sustragere” nu poate fi aplicată în raport cu bunurile imobile.³ Totuși, un număr considerabil de autori evitau să recunoască expres că obiectul material al sustragerii îl formează numai bunurile mobile.⁴ Cu acest prilej, precizăm că, spre deosebire de legea penală română, cea rusă (dar și cea moldovenească) nu numește direct bunurile mobile ca obiect material al sustragerii.

În același timp, este necesar a menționa că tăcerea autorilor respectivi nu trebuie interpretată ca încuviințare tacită a posibilității săvârșirii furtului, jafului sau a tâlhăriei în privința bunurilor imobile. Explicația este alta: în Decretul Comitetului Executiv Central al Rusiei de la 18.02.1918 “Cu privire la socializarea pământului” se prevedea că orice proprietate asupra pământului, subsolului, apelor, pădurilor și ființelor vii ale naturii se abolește pentru totdeauna⁵; nota de la art.21 al Codului civil al RSFSR din 1922 conținea prevederea că “o dată cu desființarea proprietății private asupra pământului este suprimată divizarea bunurilor în bunuri mobile și bunuri imobile”.⁶ În condițiile naționalizării pământului și transformării drepturilor locative ale cetățenilor din drepturi de natură civilă în drepturi cu pronunțată tentă de asigurare socială, abordarea chestiunii privind recunoașterea bunurilor imobile ca obiect material al infracțiunilor contra patrimoniului și-a pierdut orice sens. Desigur, directivele legiferaute din legislația civilă, având un caracter de imaturitate și teribilism, nu au putut schimba în nici un fel natura bunurilor. Totuși, aceste directive au avut ca efect faptul că teoreticienii dreptului au început să evite folosirea termenilor respectivi în studiile lor, pentru a nu trezi suspiciuni care se puteau solda cu represalii.

Așadar, în perioada 1918-1985, problema calificării influențării nemijlocite infracționale își pierduse actualitatea, aproape toate imobilele fiind în propieta-

¹ Vezi: И.А. Клепицкий. Имущественные преступления (сравнительно-правовой аспект) // Законодательство. Право для бизнеса. - 2000. - №1. - P.61-67; №2. - P.72-84.

² Vezi: Уголовный кодекс Австралии. - Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2002.

³ Vezi, de exemplu: И.Я. Фойницкий. Курс уголовного права. Часть Особенная. Посягательства личные и имущественные, p.169-170; Е.В. Ворошилин. Ответственность за мошенничество. - Москва, 1980, p.16; Л.Д. Гаухман, М.В. Серова. Ответственность за мелкое хищение государственного или общественного имущества. - Москва, 1990, p.48.

⁴ Vezi, de exemplu: Курс советского уголовного права. Часть Особенная. Том V / Под ред. А.А. Пионтковского. - Москва: Наука, 1971, p.15.

⁵ Собрание узаконений РСФСР. - 1918. - №43.

⁶ Собрание узаконений РСФСР. - 1922. - №71.

tea statului. Pentru persoanele fizice, în cadrul legislației civile și al celei locale erau stabilite restricții cu privire la numărul de imobile care puteau aparține cu titlu de proprietate personală. Prin aceasta se limita în mod vădit cercul obiectelor materiale potențiale ale infracțiunilor contra patrimoniului.

Înșă, o dată cu implementarea reformelor de la începutul anilor '90 ai sec. al XX-lea, termenul “imobil” revine în legislația civilă rusă.¹ Noile condiții socio-economice, care au urmat acestei legitimări, au condus la formarea pieței imobiliare în Rusia. În mod corespunzător, au sporit posibilitățile de săvârșire a ilegalităților în acest domeniu. În consecință, a fost “resuscitată” chestiunea apărării penale a relațiilor sociale cu privire la patrimoniu, atunci când acestea sunt influențate nemijlocit prin intermediul bunurilor imobile.

Au apărut îndoieli în ce privește aplicabilitatea normei referitoare la sustragere, conținute în legea penală rusă, în cazul infracțiunilor exprimate în trecerea bunurilor imobile în folosul făptuitorului. Prezența acestor dubii a motivat necesitatea apariției normei despre “dobândirea ilegală a bunurilor imobile străine, săvârșită în scop de cupiditate, în lipsa semnelor sustragerii” (art.148² al Codului penal al Federației Ruse din 1960), introdusă prin Legea federală de la 1.07.1994 privind modificarea și completarea Codului penal.² Tot atunci au fost exprimate puncte de vedere, precum că existența unei asemenea norme condiționează necesitatea stabilirii răspunderii penale și pentru sustragerea bunurilor imobile, deoarece sustragerea reprezintă un grad mai mare de pericolozitate socială în comparație cu dobândirea ilegală, care nu este sustragere.³

În procesul de elaborare a noului Cod penal al Federației Ruse, autorii Proiectului⁴ acestuia au dorit să păstreze o normă similară cu art.148² din Codul penal al Federației Ruse din 1960, care să prevadă răspunderea pentru dobândirea bunurilor imobile străine în scop de cupiditate, indiferent de metoda dobândirii. În același timp, se propune ca prin sustragere să se poată influența nemijlocit numai asupra bunurilor mobile străine; adică o abordare de genul celeia care există în legea penală română.

În mod regretabil, actualul Cod penal al Federației Ruse nu a receptat recomandările menționate: îl el nu există o normă specială care s-ar referi la “dobândirea” bunurilor imobile; totodată, obiectul material al sustragerii nu este identificat în mod expres ca având natură mișcătoare. Această tăcere a legii a fost interpretată de doctrină în mod diferit.

¹ Vezi: Закон РСФСР о собственности от 24.12.1990 // Ведомости Съезда народных депутатов РСФСР и Верховного Совета РСФСР. - 1990. - №30.

² Российская газета. - 1994. - №154.

³ Vezi, de exemplu: Л.Д. Гаухман, С.В. Максимов. Ответственность за преступления против собственности, p.68.

⁴ Vezi: Проект Уголовного кодекса Российской Федерации // Российская газета. - 1995. - №26.

De exemplu, S.M. Kocioi consideră că astfel de fapte, având ca obiect materiale bunurile imobile, trebuie calificate ca escrocherie, șantaj (prin obținerea “drepturilor” asupra acestor bunuri) ori drept cauzare a daunei materiale prin înșelăciune sau abuz de încredere.¹ Alți autori sunt de părerea că în asemenea cazuri trebuie aplicate incriminările privind sustragerea.² În fond, ultimul punct de vedere, oarecum bizar în raport cu perceperea tradițională a concepției “obiect material al sustragerii”, se bazează pe specularea teoriei aprehensiunii privind natura actului de sustragere: deplasarea în spațiu a bunului sustras nu este un indiciu indispensabil al acestui act, iar acțiunea de luare, ca metodă a sustragerii, poate fi de două tipuri: fizică și juridică (ultima constând în “reperfectarea” drepturilor).

Este adevărat că însemnătatea imobilului, ca spațiu vital principal al persoanei, a determinat instituirea unui regim juridic specific în vederea asigurării transparenței obținerii și transferului de drepturi reale asupra acelui imobil. În Federația Rusă, acest regim este reglementat prin Legea federală de la 13.06.1997 cu privire la înregistrarea de stat a drepturilor asupra bunurilor imobile și a convențiilor asupra lor.³ Numai din momentul unei asemenea înregistrări dobânditorul bunului imobil obține dreptul real (inclusiv dreptul de proprietate) asupra lui.

Bineînțeles, un infractor poate utiliza, de asemenea, instrumentariul înregistrării de stat a imobilului. Fără a tăgădui, în ansamblu, posibilitatea unei asemenea abordări, este nevoie de a preciza că, în contextul legii penale ruse, acest fel de “dobândire” poate avea loc numai atunci când făptuitorul năzuiește să treacă bunul imobil în folosul său pe calea “reperfectării” drepturilor asupra acestui bun.

În general, prin trecerea bunurilor în folosul făptuitorului (sau al terților) trebuie de înțeles obținerea posibilității efective de a folosi sau a dispune de acel bun la propria discreție, adică stabilirea unui control real asupra lui. Desigur, în cazul sustragerii nu poate avea loc o trecere a drepturilor asupra bunului respectiv. Faptul că a avut loc o “reperfectare” (nu o reperfectare de iure, deoarece este anulabilă) a drepturilor nu înseamnă că a avut loc o obținere legitimă a dreptului de proprietate sau a altui drept real. Întrucât trecerea efectivă a bunului imobil este cu puțință și în lipsa unei asemenea “reperfectări”, această procedură nu poate fi un indiciu obligatoriu pentru a considera “dobândirea” imobilului consumată.

¹ Vezi: С.М. Кочои. Ответственность за корыстные преступления против собственности, p.92.

² Vezi: Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации / Под ред. Ю.И. Скуратова и В.М. Лебедева, p.333; Научно-практический комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации. Том I / Под ред. П.Н. Панченко. - Нижний Новгород: Номос, 1996, p.399; Уголовное право. Часть Особенная / Под ред. И.Я. Козаченко, З.А. Незнамовой, Г.П. Новоселова, p.194-195.

³ Собрание законодательства Российской Федерации. - 1997. - №30.

Putem considera că făptuitorul stabilește controlul asupra imobilului atunci când obține accesul liber la acesta (inclusiv, atunci când, să spunem așa, se “instalează cu traiul”) cu posibilitatea de a-l exploata; pe deasupra, făptuitorul trebuie să limiteze accesul la imobil din partea proprietarului acestuia sau a posesorului (detentorului) lui precedent. Cu alte cuvinte, se succed acțiunile corelative de depozitare și impozitare. Totuși, nu poate fi ignorat faptul că, în virtutea imutabilității sale, bunul imobil “dobândit” ilegal este susceptibil de folosință din partea făptuitorului o perioadă relativ scurtă de timp. În astfel de circumstanțe este uneori problematic pentru făptuitor să stabilească controlul deplin asupra bunului imobil. De aceea, nu putem decât să fim de acord cu aserțiunea lui A.I. Boițov, că “dobândirea samavolnică a bunului imobil, în scopul de a-l folosi doar faptic, are un caracter de “luare provizorie în împrumut” și de aceea nu poate fi privită ca sustragere”.¹

Înseamnă oare aceasta că “dobândirea” bunurilor imobile străine trebuie privită exclusiv ca delict civil? Probabil că nu. În Federația Rusă, ca și în alte state cu economia de piață funcțională sau de tranziție, importanța majoră a imobilelor în viața socială (în condițiile de deficit de spațiu locativ și de terenuri funciare cu bonitate ridicată) reclamă necesitatea soluționării situației de lacună aparentă din legea penală privind ocuparea ilegală a imobilului. De asemenea, operațiunile ilegale cu imobilele devin un fenomen răspândit, având tendința de a forma una dintre principalele direcții ale businessului criminal.

Faptul că în legea penală rusă lipsește o normă care să incrimineze distinct fapta descrisă la art.148² al Codului penal al Federației Ruse din 1960 nu înseamnă nici pe departe că această faptă a fost decriminalizată. Resursele mijloacelor juridico-penale în vigoare, inclusiv cele despre care a menționat S.M. Kocioi (specificate *supra*), trebuie și pot fi utilizate în acest sens la maxim.

Totuși, această măsură nu poate fi numită soluție, ci, mai degrabă, paliativ. Pe fundalul vehiculării unor păreri, precum că un imobil poate fi obiectul material al jafului, tâlhăriei etc.,² se impune adoptarea unei norme aidoma celei de la art.193 CP RM și art.220 CP Rom. Aceasta ar corespunde viziunii tradiționale asupra naturii obiectului material al sustragerii, viziune încetățenită în legislația penală a Bulgariei, Poloniei, Danemaricii, Germaniei, Elveției, Franței, Austriei, Liechtensteinului, Italiei, Greciei, Groenlandei, Spaniei și a multor altor țări.

O dată ce am atins problema privind tulburarea posesiei bunurilor imobile, este oportun a ridica în prim-plan o chestiune cu relevanță mai cuprinzătoare: posesia ca obiect de ocrotire juridico-penală. Teoria juridică a posesiei poate să elucideze, prin prisma legăturii intime a dreptului civil cu dreptul penal, părțile

¹ А.И. Бойцов. Преступления против собственности, p.158-159.

² Vezi: Новый комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации / Под ред. А.С. Михлина, И.В. Шмарова. - Москва, 1996, p.242.

rămase nedescoperite ale obiectului infracțiunilor contra patrimoniului. Când are loc tulburarea posesiei bunurilor (mobile sau imobile), tulburare având dimensiuni penale? – urmează să examinăm în cele ce urmează.

În dreptul roman, unde s-a format conceptul de posesie, aceasta era privită ca o stare de fapt constând în stăpânirea materială a unui lucru, stăpânire ce se bucură de protecție juridică.¹

Într-un stadiu evoluat, romanii au conceput noțiunea de posesie în strânsă legătură cu dreptul de proprietate, văzând în ea exercițiul actelor materiale prin care se realizează dreptul de proprietate. Trebuie totuși să specificăm că proprietarul are dreptul de a poseda bunul ce formează obiectul dreptului de proprietate, adică *jus possessionis*, care nu se confundă cu *jus possidendi*, ce aparține posesorului.

În înțelesul curent și obișnuit al cuvântului, dar și în accepțiunea legii, posedăm un bun atunci când îl avem în stăpânirea noastră.² Astfel, în conformitate cu alin.(1) art.303 CC RM, posesiunea se dobândește prin exercitarea voită a stăpânirii de fapt a bunului.

Cu adevărat, posesia creează o aparență a dreptului de proprietate, din moment ce exercitarea unei puteri de fapt asupra unui bun este conformă, în cele mai dese situații, cu existența dreptului dat. Oricare posesor este, aparent, proprietarul bunului pe care îl stăpânește. Ca efect, până la proba antitetică, posesorul bunului este presupus a fi chiar proprietarul acelui bun. De aceea, în alin.(1) art.305 CC RM se menționează că posesorul este prezumat proprietar al bunului dacă nu este dovedit că a început a poseda pentru un altul.

Așadar, în practică, posesorul este, de cele mai multe ori, chiar însuși proprietarul sau titularul altui drept real asupra bunului. Totuși, posesia nu poate fi confundată cu drepturile reale (inclusiv cu dreptul de proprietate). Or, posesia este o stare de fapt, pe când dreptul real este o stare de drept.

Posesia se distinge de dreptul de proprietate, deoarece este protejată ca o simplă stare de fapt. În acest caz, nu mai este necesar ca titularul posesiunii să probeze că ar avea vreun drept real, apărându-și posesia. Mai mult, posesorii de fapt posedă fără a avea dreptul de a poseda (*jus possessionis*). Drepturile care izvorăsc pentru ei din posesie sunt repercusiuni juridice ale posesiei și nu efecte ale dreptului de a poseda. Amintim, că dreptul de a poseda aparține proprietarului (și titularului altui drept real).

Din aceste motive nu putem susține opinia, conform căreia “descrierea obișnuită a posesiei ca fiind o situație de fapt, corespunzând exercitării proprietății, ar trebui respinsă pe motiv că este o rezultantă înșelătoare a unor conceptualizări inutile. Este evident că posesorul are drepturi care uneori pot fi foarte

¹ Vezi: J.Gaudemet. *Studia et documenta historiae et juris*. - Roma, 1963, p.339.

² Vezi: A.Colin, H.Capitant. *Curs elementar de drept civil francez*. Vol.I, p.1139.

extinse. De aceea, ... posesia este tot un drept de proprietate, dar care este mai puțin protejat de către sistemul juridic decât cel al proprietății”.¹

Conform unei opinii întemeiate, în realitate, existența posesiei este de sine stătătoare vizavi de existența unui drept al posesorului de a exercita o putere asupra bunului. În cazul posesiei, între posesor și bun ar exista ca și cum un raport de fapt. Uneori, posesorul nu este titularul dreptului real, exercitând posesia fără a avea un drept prealabil din care ar deriva puterea sa. Astfel, un bun se poate afla în posesia unui uzurpator, adică a persoanei care nu este titularul veritabil al dreptului real.²

Chiar și în ipoteza unui uzurpator, posesia este ocrotită de lege. Iată de ce sprijinim părerea, potrivit căreia “legea protejează ... posesia în calitatea ei de simplu fapt material, fără a se preocupa de realitatea dreptului, pe care posesorul pretinde să-l exercite, și fără a examina dacă posesia are sau nu un drept la baza ei”.³

Așadar, posesia este nu o stare de drept, ci o stare de fapt. Ea este puterea materială exercitată de posesor asupra bunului, creând posesorului oportunități de a avea o conduită ca și cum el ar fi titularul veritabil al dreptului real, căruia “îi corespunde în mod normal puterea de fapt exercitată prin acte materiale și acte juridice”.⁴

Cu privire la natura juridică a posesiei, în literatura de specialitate a fost exprimată poziția majoritară, în conformitate cu care posesia poate fi definită ca fiind o stare de fapt generatoare de efecte juridice care constă în stăpânirea materială sau în exercitarea unei puteri de fapt, de către o persoană asupra unui bun, cu intenția și voința de a se comporta, față de toți ceilalți, ca proprietar sau titular al altui drept real.⁵

În alin.2 art.1846 al Codului civil român, noțiunea de posesie este definită ca deținerea unui lucru sau folosirea de un drept, exercitată, una sau alta, de noi înșine sau de altul în numele nostru.

Criticând această definiție legală, Tr. Ionașcu susține că “posesiunea se poate defini ca starea de fapt rezultând din exercitarea aparentă a unui drept de către cel care deține materialmente lucrul, cu voința de a exercita asupra-i prerogativele dreptului de proprietate sau ale altui drept real”.⁶ Subscriem la această viziune, cu rezerva că faptul posesiei nu rezultă din exercitarea aparentă a unui drept, ci, dimpotrivă, el creează aparența existenței unui drept.

¹ U.Mattei și colaboratorii. Principiile fundamentale ale dreptului de proprietate. - Chișinău: Arc, 2000, p.73.

² Vezi: C.Hamangiu, I.Rosetti-Bălănescu, Al.Băicoianu. Tratat de drept civil român. Vol. I, p.580.

³ Ibidem.

⁴ I.P. Filipescu. Drept civil. Dreptul de proprietate și alte drepturi reale, p.49.

⁵ Vezi, de exemplu: L.Pop. Dreptul de proprietate și dezmembrămintele sale, p.222.

⁶ Tr.Ionașcu. Note de curs. - București: Universitatea București, 1961-1962, p.278.

Posesia nu este un drept, așa cum susțin unii autori¹, ci o stare de fapt caracterizată prin îmbinarea dialectică a celor două elemente cunoscute în limbajul juridic sub denumirea “*corpus*” și “*animus*”. În dreptul roman, acești termeni desemnau: *corpus* – totalitatea actelor materiale prin care se realizează stăpânirea asupra unui lucru (instalarea într-o casă, cultivarea unui teren); *animus* – intenția de a păstra un lucru pentru sine.²

În doctrina modernă, prin “*corpus*” sau elementul material al posesiei se înțelege “puterea materială pe care o persoană o are asupra bunului, adică totalitatea faptelor materiale de deținere, folosire, transformare etc., pe care posesorul le poate executa asupra bunului”.³ Cu alte cuvinte, elementul material al posesiei reprezintă nu altceva decât stăpânirea exercitată asupra unui bun ce este înfăptuită independent atât de natura acelui drept pe care posesorul pretinde că îl are asupra bunului, cât și de intenția cu care l-ar deține.

Prin “*animus*” sau elementul intențional (psihologic) al posesiei se are în vedere “intenția posesorului de a exercita aceste acte materiale ca și cum ar fi titularul dreptului din care ar trebui să derive puterea materială; “*animus possidendi*” este, cu alte cuvinte, voința posesorului de a exercita puterea pentru sine, sub nume de proprietar, ceea ce se exprimă prin expresia “*animus sibi habendi*” sau “*animus domini*””.⁴ Așadar, în principal, elementul intențional (psihologic) al posesiei apare ca voința de a supune bunul exercițiului dreptului căruia îi corespund actele materiale de folosință și dispoziție. Este necesar a menționa că, potrivit opiniei întemeiate a lui Ion P.Filipescu, “... “*animus domini*” nu înseamnă neapărat credința de a fi proprietar sau titular al unui alt drept real, fiind suficient ca posesorul ... să se considere ca și cum ar fi proprietar sau titular al altui drept real, deci să aibă voința de a poseda pentru sine, iar nu pentru altul”.⁵

Cele două elemente constitutive ale posesiei trebuie să fie întrunite cumulativ. O dată ce se pierde cel puțin unul din aceste elemente, se pierde posesia însăși.

În conformitate cu alin.(2) art.303 CC RM, “nu este posesor cel care, deși exercită stăpânirea de fapt a bunului, o face în folosul unei alte persoane prin împuternicirile de posesor cu care este investit de această persoană. Este posesor doar persoana care l-a investit cu împuterniciri”.

¹ După D.Gherasim, noțiunea de posesie desemnează în același timp faptul generator și dreptul generat de acel fapt, deoarece aceștia sunt indisolubil legați unul de altul: posesia ca stare de fapt este condiția permanentă a dreptului derivat din ea; faptul generator al dreptului și dreptul însuși se confundă, dreptul născându-se împreună cu faptul și dispărând o dată cu el. - Vezi: D.Gherasim. Teoria generală a posesiei în dreptul român, p.23.

² Vezi: E.Molcuț, D.Oancea. Drept roman, p.110.

³ C.Hamangiu, I.Rosetti-Bălănescu, Al.Băicoianu. Tratat de drept civil român. Vol. I, p.576.

⁴ Ibidem.

⁵ I.P. Filipescu. Drept civil. Dreptul de proprietate și alte drepturi reale, p.51.

Persoana care doar are împuterniciri de posesor, dar nu este posesor propriu-zis, se numește detentor sau detentor precar. Atât detentorul precar, cât și posesorul, are elementul “corpus”; atât primul, cât și secundul dețin materialmente bunul în puterea sa. Însă dacă lipsește elementul “animus”, nu se poate vorbi de posesie, în sensul juridic al termenului, ci numai de detenție precară. Așadar, detentorul precar se deosebește de posesor, lipsindu-i intenția de a se comporta ca proprietar sau titular al unui drept real. Astfel, depozitarul, locatarul, arendașul etc. nu au decât o putere materială asupra bunului depus, închiriat, arendat etc., deținând bunul dat pentru proprietar, nu pentru sine.

Spre deosebire de posesie, detenția precară nu este o stare de fapt, ci o stare de drept. Ea derivă doar dintr-un titlu legal, convențional sau judiciar. Prin acest titlu, detentorul își ia obligația, față de proprietar, să-i restituie bunul. Tot în baza acestui titlu, detentorul este autorizat să exercite putere asupra unui bun.

În context, este necesar a adăuga următoarele: “Elementul intențional se prezumă. Când o persoană deține în mod material un bun, ea nu mai are nevoie să dovedească existența elementului intențional pentru a păstra stăpânirea ...”.¹ Bineînțeles, această prezumție operează în raport cu terții, nu cu proprietarul. Or, proprietarul nu presupune, ci are certitudinea (având încheiat titlul respectiv) că “în fața lui” se află, după caz, un posesor sau un detentor precar.

Așadar, precaritatea, ca notă caracteristică a detenției, echivalează cu lipsa posesiei:² stăpânirea materială este înfăptuită nu pentru sine, ci pentru o altă persoană.

În sursele mai vechi, detenția precară mai este denumită “detențiune materială”,³ specificându-se că aceasta se compune numai din “acest element de fapt (sublinierea ne aparține – *n.a.*) sau pur material, anume acela că un bun se află în stăpânirea noastră”.⁴ Într-o altă opinie, “posesiunea implică în sine ideea de putere oarecare asupra bunului, după cum arată chiar etimologia, care vine de la verbul “*possidere*”. Puterea, care implică în sine ideea de posesiune, poate să fie sau de drept, sau de fapt. Când posesiunea este de drept, atunci posesiunea se numește civilă, iar când este de fapt, atunci se numește fizică, naturală”.⁵ Faptul că în cele două puncte de vedere se susține că detenția se compune numai dintr-un “element de fapt” sau că este denumită “posesiune naturală” nu trebuie să ne devieze de la ideea că detenția este o stare de drept, o situație juridică bine definită.

¹ C.Hamangiu, I.Rosetti-Bălănescu, Al.Băicoianu. Tratat de drept civil român. Vol. I, p.577.

² Totuși, trebuie să menționăm că în legislația civilă a Republicii Moldova precaritatea este privită uneori ca un simplu viciu. Astfel, conform alin.(6) art.335 CC RM, posesiunea este precară când nu se exercită sub nume de proprietar.

³ A.Colin, H.Capitant. Curs elementar de drept civil francez. Vol.I, p.1139.

⁴ Ibidem.

⁵ E.Filimonu. Drept civil. F.I. F.a. F.ed., p.871.

Până acum a fost analizată doar teoria clasică a posesiei. Însă în literatura de specialitate a fost formulată și teoria obiectivă a posesiei. Susținută de R. von Ihering¹, această teorie se exprimă în faptul că “corpus” are întâietate față de “animus”. Intenția servește pentru a crea însuși elementul material, manifestându-se prin acest element și încorporându-se în el. În consecință, se consideră că efectele posesiei trebuie să se producă în toate cazurile în care este vorba de o putere fizică exercitată voluntar asupra unui bun.

Fără a insista asupra criticilor aduse acestei teorii, vom menționa că deosebirea practică dintre teoria clasică a posesiunii și teoria obiectivă a posesiunii consistă în aceea, că, potrivit art.335 CC RM, detentorii precari (spre deosebire de posesori) nu pot dobândi dreptul de proprietate prin uzucapiune.

Conform alin.(1) art.314 CC RM, posesiunea încetează dacă posesorul a renunțat definitiv și expres la stăpânirea de fapt a bunului sau pierde în alt mod stăpânirea de fapt asupra lui.

Așadar, posesia se poate stinge prin dispariția celor două elemente ale sale, ceea ce are loc în caz de abandonare sau înstrăinare a bunurilor. Dar posesia se poate stinge și prin dispariția doar a unuia dintre cele două elemente constitutive ale sale. De exemplu, “corpus” se pierde în cazul în care posesorului i se fură bunul; “animus” se pierde în situația în care posesorul vinde bunul respectiv, iar cumpărătorul îl dă în arendă vânzătorului.

Mai sus a fost arătat că, în majoritatea cazurilor, posesia este conformă dreptului ce se exercită în fapt, ea prezumând dreptul. Însă în alte situații posesia nu este conformă dreptului ce se exercită în fapt. Atunci ea este o simplă stare de fapt, dar care este apărută de lege, inclusiv de legea penală. Nu este oare paradoxal că legea ocrotește o stare de fapt prin care se realizează numai în mod aparent prerogativele unui drept real (inclusiv ale dreptului de proprietate)?

Toate legiurile din toate epocile au apărut posesia în ea însăși, făcându-se abstracție de existența unui drept prealabil în persoana celui care posedă. Aceasta reprezintă un argument serios în favoarea faptului că protejarea posesiei este concordată cu interesul general, în fața căruia nu rezistă nici o antiteză pur teoretică.

Așadar, interesele ordinii sociale condiționează apărarea posesiei. În acest sens, în literatura juridică s-a consemnat, pe bună dreptate: “Dacă contestațiile, adesea nefondate, asupra existenței drepturilor posesorului, ar avea drept rezultat depozedarea sa imediată, înainte de rezolvarea conflictului, am asista la dezordini sociale neîncetate, la acte de violență și la abuzuri continue, de care ar suferi, în primul rând, adevărații proprietari sau titulari de drepturi reale”.²

¹ Vezi: R. von Ihering. *Rôle de la volonté dans la possession*. - Paris, 1891.

² C.Hamangiu, I.Rosetti-Bălănescu, Al.Băicoianu. *Tratat de drept civil român*. Vol. I, p.581.

Dar acesta nu este singurul motiv esențial ce justifică plenar ocrotirea, prin mijloacele dreptului, a posesiei. Apărându-se posesia este protejată, de cele mai multe ori, proprietatea. Calea indirectă a apărării proprietății, prin ocrotirea posesiei, este aleasă de vreme ce acțiunea în revendicare obligă proprietarul la proba anevoioasă a calității sale de titular al dreptului pe care îl exercită. Apelând la acțiunea posesorie, proprietarul nu mai trebuie să-și probeze titlul. El trebuie doar să facă dovada posesiei bunului litigios.

După G.N. Luțescu, o stare de fapt, care nu reflectă o stare de drept, ce se prelungește pe o durată de timp mai mare, merită să fie luată în considerație.¹ De aici mai poate fi dedus un argument în sprijinul ocrotirii legale a posesiei ca stare de fapt: chiar nefiind exercitată de proprietar, ci de un uzurpator, posesia are de îndeplinit o funcție economică. Dacă proprietarul nu are nici o reacție contra acțiunilor uzurpatorului, ultimul este îndreptățit să folosească bunul respectiv în activitatea de producție. Această îndeplinire a funcției economice a bunului uzurpat impune apărarea posesiei.

În doctrina penală se menționează: “Obiect juridic al furtului este dreptul de proprietate, care, de regulă, se exteriorizează prin posesiune...”² Este adevărat, că, de regulă, posesia constituie o manifestare exterioară a dreptului de proprietate sau a unui alt drept real. Însă, din cele prezentate *supra* rezultă că nici dreptul real, nici un alt drept subiectiv nu poate fi de felul său obiect juridic al infracțiunilor contra patrimoniului. În sprijinul acestor observații poate fi invocat, ca argument de autoritate, textul din alin.(1) art.305 CC RM: “Posesorul este prezumat proprietar al bunului dacă nu este dovedit că a început a poseda pentru un altul”. De aici rezultă că, în raporturile cu terții, posesorul este prezumat a fi proprietarul bunului respectiv. Proprietatea prezumată nu întotdeauna echivalează cu existența dreptului de proprietate. Dar se poate susține, că proprietatea prezumată este echivalentă cu proprietatea în sens economic (adică cu relațiile sociale de proprietate). Astfel, prin inducție, am stabilit că nu dreptul de proprietate, ci posesia ca stare de fapt (care uneori poate avea în spatele său dreptul de proprietate) se are în vedere printre componentele ordinii de drept ocrotite de legea penală în conformitate cu alin.(1) art.2 CP RM și art.1 CP Rom.

Într-o expresie fericită, se susține că posesia este “o modalitate de avertizare socială”.³ În acest sens, posesia poate să se afle în opoziție chiar cu proprietatea. Mai mult, după cum e știut, în unele cazuri posesorul poate să aibă un rol prioritar în comparație cu proprietarul. În context, în primul rând în cazul posesiei

¹ Vezi: G.N. Luțescu. Teoria generală a drepturilor reale. - București, 1947, p.174.

² Const. G. Rătescu și colectivul. Codul penal “Carol al II-lea” adnotat. Vol.III. Partea Specială, II, p.401.

³ U.Mattei și colaboratorii. Principiile fundamentale ale dreptului de proprietate, p.73.

de bună-credință,¹ este necesar a stabili perioada în care bunul se află în sfera de stăpânire a unei alte persoane, decât a făptuitorului. Faptul că un contract, de exemplu, l-a făcut pe achizitor stăpân al bunului nu înseamnă numai decît și necondiționat că bunul îi aparține, astfel încât s-ar putea vorbi de o posesie susceptibilă de apărare penală. Bunul nu-i aparține în cazul în care predarea a fost amânată pînă la împlinirea unui termen sau a unei condiții suspensive. Și chiar dacă un asemenea termen sau condiție nu ar fi stipulate în contract, vom susține totuși că (din punctul de vedere al reglementărilor penale privind infracțiunile contra patrimoniului) pînă cînd nu va dobîndi posesia asupra bunului acesta nu-i aparține achizitorului. Pînă la acel moment, proprietarul în raport cu achizitorul (care dorește a deveni posesor de bună-credință) are titlul legal de posesie. De aceea, în ipoteza influențării nemijlocite infracționale asupra bunului acestuia, bunul respectiv reprezintă obiectul material al infracțiunilor contra patrimoniului.

Pentru a fi dobîndită posesia, trebuie să fie reunite ambele elemente constituente ale posesiei. După G.N. Luțescu, “dobîndirea elementului material rezultă fie din faptul unilateral al posesorului de a exercita vizibil acte materiale de folosință, dar cu condiția de a nu fi săvârșit fapte penale împotriva proprietății (sublinierea ne aparține – *n.a.*), fie din faptul că vechiul posesor a renunțat sau a părăsit posesia pe care o exercita pînă atunci, pe care începe s-o exercite noul posesor”.² Avem reticență față de ideea ce rezultă din textul subliniat, deoarece și în cazul în care bunul este, de exemplu, furat, făptuitorul va dobîndi elementul material al posesiei asupra acelui bun. Conform alin.(1) art.305 CC RM, cel ce fură un bun nu este prezumat posesor, însă este considerat posesor. Aceasta rezultă chiar din locuțiunea “fost posesor al cărui bun a fost furat”. Rezultă că hoțul este actualul posesor. Mai mult, prevederea de la alin.(2) art.305 CC RM vine în contradicție cu cea de la alineatul precedent: “Se va considera că posesorul anterior a fost proprietar al bunului pe parcursul perioadei în care l-a posedat”, din care rezultă că un hoț, de exemplu, nu poate fi prezumat proprietar. Această dispoziție poate fi aplicată, cel puțin retroactiv, față de cel care a dobîndit elementul material al posesiei prin infracțiune contra patrimoniului, iar apoi a pierdut acea posesie (de exemplu, a pierdut bunul respectiv sau acesta i-a fost furat). Bineînțeles, un hoț nu este proprietar în sens juridic, însă el se comportă ca și cum ar fi proprietar. Și, în orice caz, doar avînd bunul în mîna el trebuie considerat posesor.

Dobîndirea elementului intenționat (psihologic) al posesiei are loc în acel moment în care cel ce deține bunul în sens material voiește să-l păstreze pentru

¹ Potrivit alin.(1) art.307 CC RM, este considerată posesor de bună-credință persoana care posedă legitim sau care se poate considera îndreptățită să posedă în urma unei examinări diligente, necesare în raporturile civile, a temeiurilor îndreptățirii sale.

² G.N. Luțescu. Teoria generală a drepturilor reale, p.190.

sine. Voința de a poseda un lucru este o condiție necesară, dar nu și suficientă pentru a duce la dobândirea posesiei acestuia. Mai trebuie ca această voință să se exprime în deținerea sau folosința reală a bunului, astfel încât să nu apară vreun dubiu asupra caracterului acestei dețineri sau folosințe.

Conform alin.1 art.208 CP Rom., obiectul juridic al furtului îl formează, într-o formulă rezumativă, posesia sau detenția altuia.¹ În această ordine de idei, în doctrina penală s-a menționat: "... în esență, nu detenția este obiectul juridic al furtului, ci proprietatea sau posesiunea aceluia, în numele căruia exercită deținerea sau, cu alte cuvinte, detentorul este exponentul economic al proprietarului sau posesorului. Totuși, în sensul expres al legii, deținerea este echivalentă cu posesiunea, din punctul de vedere al protecțiunii legii".² Susținem acest punct de vedere, considerând că, în ipoteza apărării penale a deținerii materiale a bunului ca stare de fapt, existența lui "animus" contează mai puțin. Determinantă fiind existența lui "corpus", posesia ca și cum se suprapune detenției. Totuși, finalitatea sintagmei "posesia sau detenția altuia" din legea penală română (alin.1 art.208) este nu de a crea confuzii, ci de a nu lăsa filiere pentru interpretări echi-voce. De aceea, modelul acestei sintagme este potrivit de a fi aplicat pe tărâmul legislației penale a Republicii Moldova (cu rezerva pe care am exprimat-o *supra*: atunci când subiect al faptei infracționale este însuși proprietarul, trebuie să se vorbească numai despre bunul aflat în posesia legitimă a altei persoane).

Așadar, incriminând faptele ce aduc atingere patrimoniului, legea penală ia în considerație, în ultimă instanță, nu poziția juridică a victimei, ci fapta ilegală a subiectului. Într-o opinie absolut întemeiată, "infractorul trebuie să justifice că avea dreptul să săvârșească fapta care i se reproșează și în raport cu care organele de urmărire au făcut dovada caracterului ei ilicit; dacă victima a fost deposedată ilegal de un bun, ea nu este ținută să facă dovada că avea calitatea de proprietar sau de posesor ori de detentor legitim al bunului care i-a fost sustras, însușit sau distrus prin săvârșirea infracțiunii".³ Într-adevăr, legea penală a avut în vedere că, pentru a apăra relațiile sociale cu privire la patrimoniu, sunt ocrotite necesarmente situațiile de fapt existente. Prin aceasta se urmărește a păstra aceste situații în configurația pe care o avuseseră înainte de imixtiunea infracțională. Incontestabil, un bun trebuie să-și mențină situația de fapt pe care o are. În caz contrar, orice valorificare efectivă a acelui bun devine imposibilă, deoarece el nu-și realizează vocația utilitară.

¹ În art.624 al Codului penal al Italiei, prevăzându-se răspunderea pentru furt, este folosită nu formula "posesia sau detenția altuia", ci "de la care îl deține". - Vezi: Уголовный кодекс Италии. - Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2002.

² Const. G. Rătescu și colectivul. Codul penal "Carol al II-lea" adnotat. Vol.III. Partea Specială, II, p.402.

³ V.Dongoroz și colaboratorii. Explicații teoretice ale Codului penal român. Partea Generală. Vol.III, p.444.

În această privință, putem considera că premisa cardinală de realizare a utilității bunurilor în corespundere cu trebuințele economice ale societății, este, cu certitudine, posesia de fapt a acestor bunuri. Privită drept categorie economică, posesia “exprimă starea de fixitate a mijloacelor de producție și a rezultatelor acesteia, precum și starea de apartenență unor indivizi sau colectivități”.¹

După S.M. Korneev, “situația de apartenență înseamnă că persoana dată, grupul social dat sau societatea în ansamblu deține/posedă (sublinierea ne aparține – *n.a.*) anumite bunuri materiale...”² Construcția sinonimică, pe care am subliniat-o, indică asupra faptului că în aceasta nu se are în vedere posesia în accepțiune juridică (ca drept de a poseda), ci mai ales posesia în accepțiune economică, ca stare de fapt. În această din urmă accepțiune “posesia” înseamnă că subiectul respectiv are posibilitatea de a ține bunul “în mâinile sale”. Cu alte cuvinte, bunul se găsește în sfera patrimonială a subiectului; de asemenea, subiectul duce evidența acestui bun ca fiind al său, îi verifică prezența, integritatea, funcționalitatea etc.

Din cele evocate mai sus rezultă că vătămarea relațiilor sociale cu privire la patrimoniu trebuie să-și concretizeze expresia sa empirică în ieșirea bunului din posesia de fapt a altuia. Însă aceasta nu trebuie să ne conducă spre ideea că orice vătămare a posesiei este posibilă numai în cazul infracțiunilor contra patrimoniului. Este suficient să ne amintim doar de conținutul infracțiunii de samavolnicie (art.352 CP RM), dar și de alte asemenea conținuturi de infracțiune, pentru a ne convinge că ideea respectivă este eronată. Totuși, putem face concluzia că ieșirea bunului din posesie este semnul omniprezent în cazul majorității infracțiunilor contra patrimoniului. În acest sens, este oportun a reproduce dispoziția §856 din Codul civil al Germaniei: “Posesia încetează, când posesorul va renunța la stăpânirea asupra bunului sau va fi lipsit de ea într-un alt mod (sublinierea ne aparține – *n.a.*)”.³ Evident, influențarea nemijlocită infracțională asupra bunului se integrează în conceptul de lipsire de posesie “într-un alt mod”.

Împotriva infracțiunilor contra patrimoniului, posesia este ocrotită indiferent dacă este viciată⁴, neviciată, de bună- sau de rea-credință, legitimă sau nelegi-

¹ Ю.К. Толстой. Понятие права собственности // Проблемы гражданского и административного права. – Ленинград: ЛГУ, 1962, p.149.

² С.М. Корнеев. Право государственной собственности в СССР. - Ленинград: ЛГУ, 1967, p.7.

³ Антология мировой правовой мысли. Том IV / Под ред. Г.Ю. Семюгина, p.571.

⁴ Legea civilă numește ca vicii ale posesiei: discontinuitatea, tulburarea, clandestinitatea și precaritatea. În art.335 CC RM se menționează:

“(3) Posesiunea este discontinuă atâta timp cât posesorul o exercită cu intermitențe anormale în raport cu natura bunului.

(4) Posesiunea este tulburată atâta timp cât este dobândită sau conservată prin acte de violență, fizică sau morală, care nu sunt provocate de o altă persoană.

(5) Posesiunea este clandestină dacă se exercită astfel încât nu poate fi cunoscută.

(6) Posesiunea este precară când nu se exercită sub nume de proprietar”.

timă etc. În acest context, este util a cita unele prevederi din Codul civil al Germaniei: “Cel care ocupă posesia străină contrar voinței posesorului sau care îi tulbură posesia, acționează ilicit (act arbitrar prohibit) ... Posesia, dobândită printr-un act arbitrar prohibit, este o posesie viciată (§858) ... Posesorul se poate împotrivi cu forța unui act arbitrar prohibit ... (§859)”.¹ În acest sens, menționăm că legea penală moldovenească prevede în mod expres o cale de apărare legitimă a posesiei. Astfel, la alin.(3) art.36 CP RM se prevede că nu constituie infracțiune fapta săvârșită în legitimă apărare, “pentru a împiedica pătrunderea, însoțită de violență periculoasă pentru viața sau sănătatea persoanei ori de amenințarea cu aplicarea unei asemenea violențe, într-un spațiu de locuit sau într-o altă încăpere”. Prin această prevedere expresă, legiuitorul recunoaște importanța majoră a posesiei pentru fiecare cetățean devenit țintă a unui atac socialmente periculos.

Totuși, chiar posesia dobândită printr-un atac socialmente periculos, ca și orice altă posesie nelegitimă, este protejată de legea penală. Explicația este următoarea: sustragerea bunurilor anterior sustrase, reieșind din trăsătura caracterizată a elementului material al faptei date, nu poate fi calificată decât în calitate de furt, jaf, tâlhărie etc. O astfel de sustragere “subordonată” face dificilă, dacă nu exclude chiar definitiv, posibilitatea restituirii bunurilor către posesorul legal. În acest caz, atingerea relațiilor sociale cu privire la patrimoniu se cauzează ca și cum prin acțiunile concertate ale celor doi, trei, patru etc. făptuitori. De aceea, putem fi de acord, în principiu, cu S.I. Tihenko care consideră că “infractorul, care a sustras bunurile deja sustrase, trebuie să poarte răspunderea patrimonială nu de unul singur, ci în mod solidar cu primul făptuitor, ca și cum el ar fi participant la infracțiunea ultimului”.²

S.M. Kocioi se pronunță împotriva apărării posesiei nelegitime prin intermediul normelor care prevăd răspunderea penală pentru sustragere: ““sustragerea” bunurilor anterior sustrase nu cauzează prejudiciu proprietarului, ci pricinuieste “prejudiciu” celui care a sustras bunurile de la proprietar, celui care a cauzat într-adevăr un prejudiciu proprietarului și care în acest fel îi posedă bunurile nelegitim”.³ Însă ulterior autorul citat își revede practic poziția, susținând că luarea ilegală a bunurilor sustrase trebuie incriminată într-o normă din cadrul capitolului, dedicat infracțiunilor contra proprietății, deoarece fapta amintită este asemănătoare sustragerii.⁴ Or, prin aceasta S.M. Kocioi recunoaște de fapt că proprietatea se exteriorizează prin posesie, inclusiv prin posesie nelegitimă.

¹ Антология мировой правовой мысли. Том IV / Под ред. Г.Ю. Семюгина, p.571.

² С.И. Тихенко. Борьба с хищениями социалистической собственности, связанными с подлогом документов. - Киев: Киевский университет, 1959, p.62.

³ С.М. Кочои. Ответственность за корыстные преступления против собственности, p.106.

⁴ Ibidem, p.106-107.

De aceea, cel puțin în planul obiectului juridic generic, chiar în conjunctura legii penale ruse, nu pot să apară impedimente în a apăra posesia nelegitimă prin același mănunchi de norme ca și în cazul posesiei legitime.

Analizând experiența altor state, menționăm că în art.223.6 al Codului penal-Model american¹ se specifică: “Persoana este vinovată de sustragere, dacă, având un anume scop, dobândește sau reține la sine bunurile mobile aparținând altuia ori dispune de ele, aceste bunuri fiind cu bună-știință sustrase sau se prezumă că au fost sustrase, cu condiția că ele nu se dobândesc, nu se rețin și nu sunt dispuse în scopul de a fi restituite proprietarului”. Această concepție este diametral opusă celei sprijinite de S.M. Kocioi.

Încheind analiza problemei privind apărarea penală a elementelor patrimoniului, menționăm că în literatura de specialitate a fost exprimat punctul de vedere, conform căruia influențarea nemijlocită infracțională asupra drepturilor proprietății intelectuale² (adică însușirea fără drept a calității de autor al unei opere literare sau artistice, însușirea frauduloasă a calității de inventator sau contrafacerea unei invenții sau a altor creații tehnice etc.) trebuie examinată în cadrul problemei mai generale – a infracțiunilor patrimoniale.³

Proprietatea intelectuală a fost apărată penalicește din momentul devenirii sale ca valoare socială și este apărută, prin aceleași mijloace energice, în cadrul legislațiilor penale naționale. În cadrul Capitolului IV al lucrării de față, unde problemei proprietății intelectuale ca obiect de ocrotire îi va fi consacrată o analiză amplă, vom putea observa că, în diferite perioade istorice și în diferite state, chestiunea privind obiectul juridic generic al faptelor infracționale contra proprietății intelectuale a fost soluționată în mod diferit. Chiar și astăzi această chestiune continuă să suscite opinii controversate. Însă niciodată nu s-a pus problema dacă trebuie sau nu apărută proprietatea intelectuală prin mijloacele legii penale, dacă reprezintă ori nu proprietatea intelectuală o valoare socială susceptibilă de apărare penală. În aceste împrejurări, apare ca nesăbuită și surprinzătoare decizia legiuitorului moldovean de a decriminaliza aproape *in corpore* faptele săvârșite împotriva proprietății intelectuale. Este nesăbuită, deoarece poate genera efecte dintre cele mai dăunătoare în cadrul societății, contribuind la transformarea Republicii Moldova într-un “paradis” al plagiatorilor și al profitorilor de rezultatele activității intelectuale străine. Este surprinzătoare, deoarece, conducându-se de sarcinile readucerii legislației penale a țării în cores-

¹ Vezi: Примерный Уголовный кодекс (США). Официальный проект Института американского права. - Москва, 1969.

² În literatura de specialitate, noțiunea “proprietate intelectuală” este generică în raport cu asemenea noțiuni ca “proprietate literară și artistică” și “proprietate industrială”. - Vezi: А.П. Сепреев. Право интеллектуальной собственности в Российской Федерации. - Москва: ТЕИС, 1996, p.19..

³ Vezi, de exemplu: И.А. Клепицкий. Собственность и имущество в уголовном праве, p.74 -83.

pundere cu ierarhia valorilor sociale, acceptate de statele democratice bazate pe drept, și readucerii legislației penale în corespundere cu normele internaționale unanim recunoscute¹, autorii Proiectului Codului penal al Republicii Moldova au propus ca la art.186-188² să fie prevăzută răspunderea penală pentru vătămrile aduse proprietății intelectuale. În mod regretabil, legiuitorul nu a ținut cont de propunerea respectivă, prin aceasta sfidând sarcinile punctate mai sus și nesocotind conotațiile pe plan juridic, economic, cultural, politic, social ale acestui gest. În ce ne privește, nu putem să ne declinăm competența. În acest scop, în cadrul Capitolului IV al prezentului studiu vom încerca să pătrundem în esența problemei apărării penale a proprietății intelectuale și să recomandăm *de lege ferenda* unele măsuri de depășire a situației de impas pe care am reliefat-o mai sus.

¹ Vezi: Notă informativă // Codul penal al Republicii Moldova. Proiect. - Chișinău: Garuda Arc, 1999, p.5.

² Vezi: Codul penal al Republicii Moldova. Proiect. - Chișinău: Garuda Arc, 1999.

OBIECTUL INFRAȚIUNILOR CONTRA PATRIMONIULUI ÎN LEGEA PENALĂ

SECȚIUNEA I. PATRIMONIUL CA OBIECT JURIDIC GENERIC

§ 1. Infrațiuni contra patrimoniului în legea penală

Toate incriminările privitoare la patrimoniu sunt așezate într-o singură diviziune a Părții Speciale din Codul penal, și anume – în Capitolul VI (art.186-200) al CP RM și în Titlul III (art.208-222) al CP Rom. Omogenitatea cadrului acestor incriminări consistă în unitatea obiectului juridic generic al apărării penale, criteriu suficient pentru a justifica așezarea tuturor infracțiunilor contra patrimoniului într-o singură diviziune.

În Capitolul I am menționat că orice infracțiune aduce atingere nu tuturor relațiilor și valorilor sociale, ci numai relațiilor și valorilor împotriva cărora este îndreptată acțiunea sau inacțiunea socialmente periculoasă prin care se săvârșește respectiva infracțiune. Infracțiunile care aduc atingere aceluiași fel de relații și valori sociale constituie, cel mai des, un grup de sine stătător. De aceea, fiecare grup de infracțiuni are ca obiect juridic un fascicul de relații sociale legate de anumite valori sociale, apărute prin incriminarea faptelor care alcătuiesc acel grup de infracțiuni. Acest fascicul de relații și valori sociale constituie obiectul juridic generic (de grup) al respectivului grup de infracțiuni.

Prevederea în legea penală a infracțiunilor contra patrimoniului sub această denumire are ca justificare obiectul juridic care reunește aceste infracțiuni într-un grup. Patrimoniul, ca valoare socială fundamentală, și relațiile sociale create în jurul și datorită acestei valori sunt în general recunoscute drept criterii de sistematizare a incriminărilor în legea penală. Cu referire la grupul infracțiunilor contra patrimoniului, obiectul juridic generic al acestui grup este format dintr-un fascicul de relații sociale cu privire la patrimoniu a căror constituire, desfășurare și dezvoltare este condiționată și deci asigurată prin eficiența și adecvata protejere a acestui patrimoniu cu mijloacele dreptului penal.

În condițiile edificării statului de drept, patrimoniul reprezintă o valoare socială fundamentală, deoarece de existența și dezvoltarea lui depinde consolidarea

eforturilor centrate pe crearea acestui ideal și pe ridicarea continuă a nivelului de trai material și spiritual.

În jurul patrimoniului și datorită existenței sale se țese în mod perpetuu o pânză tot mai deasă de relații sociale a căror normală constituire și dezvoltare ar fi cu neputință în lipsa contracarării a tot ce este vătămător sau periclitant pentru acest patrimoniu. Acest mare mănunchi de relații sociale formează obiectul juridic al infracțiunilor grupate sub titulatura de infracțiuni contra patrimoniului, pe care îl găsim la fiecare dintre aceste fapte infracționale.¹

Pe parcursul dezvoltării istorice a domeniului dreptului penal au apărut și au început a fi treptat reglementate infracțiunile contra patrimoniului. Însă o sistematizare ce ar duce la concluzia că aceste infracțiuni formează un cadru reglementar omogen a fost efectuată cu mult mai târziu după apariția legiuirilor penale scrise.

În vechiul drept existau reglementări foarte detaliate referitoare la aceste infracțiuni, dar nu găsim în el careva concepție de a le “coagula” în baza unui element comun.

De exemplu, în *Pravila lui Vasile Lupu*², considerată prima lege laică oficială, promulgată și investită cu autoritate legală de a fi aplicată pe întreg teritoriul Moldovei, infracțiunile contra patrimoniului erau dispersate în cadrul a șapte despărțăminte, numite “pricini”:

- 1) Pricina a 6-a “Pentru uciderea dobitoacelor”;
- 2) Pricina a 7-a “Pravilă pentru pomi”;
- 3) Pricina a 8-a “Pravilă pentru arsuri și toate fealiurile de pojar”;
- 4) Pricina a 12-a “Pravile împărătești pentru furtușaguri”;
- 5) Pricina a 13-a “Pentru furii cari țin drumurile fără arme”;
- 6) Pricina a 14-a “Pentru vama cea domnească”;
- 7) Pricina a 15-a “Pentru ceia ce fură în pizma nescui cu batgiocură”.

În maniera de alcătuire a *Condicii criminalicești a Moldovei*³ se întrevade o tendință de a compactiza infracțiunile contra patrimoniului, ele fiind clasate de acum în trei despărțăminte:

- a) Capitolul al treisprezecelea “Pentru punere de foc sau aprindere”;
- b) Capitolul al paisprezecelea “Pentru furtușag și tăinuirea lucrurilor furate”;
- c) Capitolul al șaisprezecelea “Pentru prădăciune cu ținerea drumurilor”.

De asemenea, în Capitolul al șaptesprezecelea “Pentru plastografie, jurământul mincinos și mărturia mincinoasă și vicleană”, disparate de masa oarecum compactă a celorlalte infracțiuni contra patrimoniului, erau incriminate, printre altele:

¹ Vezi: V.Dongoroz, S.Kahane și colaboratorii. Infracțiuni contra avutului obștesc. - București: Editura Academiei, 1963, p.71.

² Vezi: Carte românească de învățătură. Ediție critică. - București: Editura Academiei, 1961.

³ Vezi: Кодика криминаль. - Jessy: Типография Албинеї, 1838.

folosirea de unități de măsură mincinoase; mutarea de hotar; tănuirea lucrurilor de preț pierdute.

Abia în legislația penală ulterioară formării statului național român s-a putut remarca restrângerea, în limite firești, a tuturor faptelor infracționale contra patrimoniului. Altădată constituind diviziuni de sine stătătoare, grupurile de infracțiuni contra patrimoniului au fost înmănunchate laolaltă în funcție de obiectul juridic generic. Totodată, divizarea a fost dezvoltată în cadrul grupului unitar, nou-format, al infracțiunilor contra patrimoniului, alcătuind o adevărată unitate în diversitate.

Astfel, Cartea a II-a a *Codului penal român din 1865*¹ poartă denumirea “Despre crime și delikte în special și despre pedepsele lor”. Titlul IV al acestei cărți – “Crime și delikte în contra particularilor” – conține două capitole. Cel de-al doilea capitol – “Crime și delikte în contra proprietăților” – cuprinde articolele 306-380 ale CP Rom. din 1865. Aceste articole sunt dispuse în nouă secțiuni:

Secțiunea I – “Furturi” (art.306-316);

Secțiunea II – “Tâlhării” (art.317-320);

Secțiunea III – “Strămutarea sau desființarea de hotare” (art.321);

Secțiunea IV – “Abuzul de încredere” (art.322-331);

Secțiunea V – “Înșelăciunea sau escrocheria” (art.332-342);

Secțiunea VII – “Jocuri de noroc, loterii, turburări și fraude întreprinse la licitațiuni publice” (art.349-351);

Secțiunea VIII – “Distrucțiuni, degradațiuni și alte pagube” (art.352-356);

Secțiunea IX – “Crime și delikte care pun în pericol viața a mai multor persoane” (art.357-380).

Trebuie de menționat că Secțiunea VI (art.343-348), consacrată bancrutei și faptelor asimilate acesteia, a fost abrogată o dată cu adoptarea, în 1886, a Codului comercial. În mod sigur, această amendare a contribuit la omogenizarea conținutului juridic generic al infracțiunilor “în contra proprietăților”.

În *Codul penal român din 1937*², penultima despărțitură din cadrul Cărții a II-a – Titlul XIV – poartă denumirea “Crime și delikte contra patrimoniului”. Schimbarea conceptuală privind natura obiectului generic al categoriei respective de infracțiuni (de la “proprietate” la “patrimoniu”) se datorează faptului că, la elaborarea CP Rom. din 1937, legiuitorul s-a inspirat “în mod deosebit din Codul penal italian din 1889, Codul penal italian din 1931 și, într-o măsură mai redusă, din Codul penal francez din 1810”.³ Cu certitudine, această turnură (re-

¹ Vezi: C.Hamangiu. Codul general al României. Legi uzuale. Vol.I. Codul penal. - București, 1914.

² Monitorul Oficial al României. - 1936. - Nr.65.

³ D.Firoiu. Istoria statului și dreptului românesc. Vol. II. - București: Litografia și Tipografia învățământului, 1958, p.350.

cunoaștem, de bun augur) are drept cauză conjunctura politică și internațională din acea vreme.

Titlul dedicat infracțiunilor contra patrimoniului este sistematizat în cinci capitole. Astfel, față de legislația penală anterioară, se observă o condensare a reglementărilor privitoare la grupul de infracțiuni analizat.

Capitolul I din titlul nominalizat se referă la infracțiunea de furt. Acest capitol este alcătuit din art.524-528. Astfel, se remarcă tendința de a reduce cu aproape jumătate numărul de norme privind furtul (în raport cu CP Rom. din 1865) și, totodată, tendința de a conglomera materia legislativă cu privire la furt, în detrimentul cazuisticii, pe alocuri supărătoare, din trecut.

Capitolul II (art.529-536 CP Rom. din 1937) se referă la delictul și crima de tâlhărie, precum și la crima de piraterie.

Art.537-555 CP Rom. din 1937, formând Capitolul III, reglementau răspunderea penală pentru “delictele contra patrimoniului prin nesocotirea încrederii”. Aceste fapte infracționale au fost grupate în șapte secțiuni, în funcție de obiect, metode și scop:

- 1) “Abuzul de încredere”;
- 2) “Gestiunea frauduloasă”;
- 3) “Exploatarea slăbiciunilor persoanelor incapabile”;
- 4) “Însușirea lucrurilor pierdute și deținerea pe nedrept”;
- 5) “Abuzul de încredere profesională”;
- 6) “Fraudarea creditorilor”;
- 7) “Înșelăciunea”.

În Capitolul IV al Titlului XIV din Cartea a II-a a CP Rom. din 1937 se prevede răspunderea pentru “strămutarea de hotare, desființarea semnelor de hotar, stricăciuni și alte turburări aduse proprietății”.

Capitolul final, al cincilea, din titlul nominalizat mai sus avea denumirea “Jocul de noroc, loterie și specula contra economiei naționale”. În afară de delictele de joc de noroc, joc de noroc prin loterie, organizare a jocului de noroc și tolerare a jocului de noroc, cunoscute și legii penale anterioare, în acest capitol erau prevăzute și alte câteva delictе, denumite generic “speculă contra economiei publice”.¹ Infracțiunile din capitolul sus-numit ieșeau oarecum în evidență, în raport cu restul infracțiunilor reunite în Titlul XIV din Cartea a II-a a CP Rom. din 1937. Or, faptele infracționale din Capitolul al cincilea “alterau” într-un fel imaginea de omogenitate a infracțiunilor contra patrimoniului. Prezintă interes

¹ Aceste delictе erau:

- 1) jocul de bursă;
- 2) specula contra economiei publice propriu-zisă;
- 3) specula nevoilor de consum.

faptul că R.Garraud, fundamentând înregimentarea infracțiunilor de acest fel în grupul infracțiunilor contra patrimoniului, menționează că ele constituie forme de achiziție și de consumare de bunuri ce vin în contradicție cu legea morală și economică a muncii.¹

Paralel cu dispozițiile din CP Rom. din 1865 și CP Rom. din 1937, anumite infracțiuni contra patrimoniului au fost prevăzute în legi speciale (de exemplu, în Codul de justiție militară, în Codul comercial, în Codul silvic, în Codul marinei comerciale etc.). Bunăoară, în Codul de justiție militară,² în Titlul II din Cartea a IV-a erau prevăzute despărțăminte consacrate infracțiunilor contra patrimoniului: Capitolul III “Despre sustracțiuni”; Capitolul VIII “Furtul”.

Caracteristic e că între anii 1944-1989 proprietatea (patrimoniul) a cunoscut o apărare discriminatorie – atât în Republica Moldova, cât și în România – în dependență de faptul cum aceasta era considerată: “particulară” sau “obștească”.³

În doctrina penală română, în legătură cu existența a două titluri deosebite privind infracțiunile contra patrimoniului, se menționa, că, din punct de vedere juridic, reglementările din cele două titluri sunt identice, însă obiectul juridic generic este diferit.⁴ Astfel, putem constata că la disjungerea obiectului juridic generic al infracțiunilor contra patrimoniului (proprietății) în două părți artificiale au prevalat motive de ordin politico-ideologic, nu cele de ordin juridic și economic.

La începutul anilor '90 ai sec. al XX-lea, existența în paralel a normelor dreptului penal, ce stabileau răspundere pentru unele și aceleași fapte contra patrimoniului (proprietății) de sorginte “socialistă” și de sorginte “nesocialistă”, a devenit un anacronism juridic, care necesita a fi înlăturat de urgență.

În context, prin Legea Republicii Moldova cu privire la modificarea și com-

¹ Vezi: R.Garraud. *Traite théorique et pratique du droit pénal français*. Vol.VI. - Paris: Sirey, 1914, p.659.

² Monitorul Oficial al României. - 1937. - Nr.66.

³ Totuși, menționăm că și în perioada interbelică patrimoniul public a fost apărut prin Legea României pentru apărarea patrimoniului public de la 20.03.1937 (Monitorul Oficial al României. - 1937. - Nr.75) mai eficient decât patrimoniul privat al particularilor, în sensul că se aplica procedura de urgență a flagrantelor delictelor și se extindea răspunderea persoanelor care nu au luat măsuri de prevenire a dăunării patrimoniului public. Această discrepanță este sesizată și amintită în Decizia Plenului Curții Constituționale a României, nr.1 din 7.09.1993, privind dispozițiile Codului penal referitoare la avutul obștesc în contextul prevederilor constituționale despre proprietate (Monitorul Oficial al României. - 1993. - Nr.232, Partea I), decizie în care se precizează că la data adoptării numitei legi nu exista un text constituțional asemănător celui de la alin.(2) art.41 din actuala Constituție a României, conform căruia proprietatea privată este ocrotită în mod egal de lege, indiferent de titular, adică fără deosebire de faptul dacă proprietarul este statul, societatea comercială sau cetățeanul (Monitorul Oficial al României. - 1991. - Nr.233).

⁴ Vezi: V.Dongoroz și colaboratorii. *Explicații teoretice ale Codului penal român*. Partea Generală. Vol.I. - București: Editura Academiei, 1971, p.444.

pletarea Codului penal și a Codului de procedură penală, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 15.02.1991¹, Capitolul al cincilea “Infrațiuni contra proprietății personale a cetățenilor” al Părții Speciale a CP RM din 1961 a fost exclus din actul legislativ respectiv, iar Capitolul al treilea “Infrațiuni contra proprietății socialiste” al Părții Speciale a CP RM din 1961 a primit denumirea “Infrațiuni contra proprietății”.

În România, o dată cu adoptarea, în 1991, a noii Constituții, s-a considerat că Titlul IV “Infrațiuni contra avutului obștesc” din Partea Specială a CP Rom. este implicit abrogat, din moment ce apărarea juridică specială a avutului public contravine prevederilor Legii Fundamentale. Curtea Constituțională a României, fiind sesizată cu aceste excepții de neconstituționalitate, prin Decizia nr.1 din 1993 a Plenului a decis: “Dispozițiile din Codul penal referitoare la infrațiuni contra avutului obștesc sunt abrogate parțial potrivit art.150 alin.1 din Constituție și, în consecință, acestea urmează a se aplica numai cu privire la bunurile prevăzute în art.135 alin.4 din Constituție, bunuri ce formează obiectul exclusiv al proprietății publice”.²

Plecând de la necesitatea de a pune legea penală în acord cu normele constituționale sus-arătate, Parlamentul României a adoptat Legea de modificare și completare a Codului penal, nr.140 din 1996³, prin care se prevedea o nouă reglementare în materia infracțiunilor contra patrimoniului. Astfel, Titlul IV, cuprinzând infracțiunile contra avutului obștesc, a fost abrogat. Ca efect al acestor schimbări cruciale, se respectă principiul egalității tipurilor de proprietate, iar faptele infracționale comise în dauna patrimoniului – privat sau public – sunt incriminate de prevederile cuprinse în Titlul III “Infrațiuni contra patrimoniului” al Părții Speciale a CP Rom.

Din momentul intrării în vigoare a modificărilor și completărilor sus-menționate, operate în legislația Republicii Moldova și în cea a României, celor două tipuri de proprietate (și, implicit, celor două tipuri de patrimoniu) li se asigură cu adevărat o ocrotire penală egală. Prin această revenire la normalitate a dispărut temeiul de defalcare, în ce privește infracțiunile contra patrimoniului, a două obiecte juridice generice. Atât infracțiunile prevăzute de Capitolul VI al Părții Speciale a CP RM, cât și infracțiunile prevăzute de Titlul III al Părții Speciale a CP Rom., au un obiect juridic generic unitar și indivizibil.

Toate legislațiile penale moderne conțin reglementări ale faptelor infracționale care aduc atingere patrimoniului (proprietății), urmare firească a semnificației pe care o dobândesc relațiile sociale cu privire la patrimoniu (relațiile sociale de

¹ Sfatul Țării. - 1991. - Nr.59.

² Monitorul Oficial al României. - 1993. - Nr.232, Partea I.

³ Monitorul Oficial al României. - 1996. - Nr.289.

proprietate) pentru propășirea colectivității sociale și pentru activarea interesului cetățeanului la progresul acestei colectivități. În codurile penale din diferite țări sunt prevăzute diviziuni speciale pentru grupuri de infracțiuni analizate, chiar dacă denumirile diferă: infracțiuni contra patrimoniului, infracțiuni contra proprietății etc.

Astfel, **Codul penal al Italiei din 1931**¹, în Titlul XIII reglementează infracțiunile contra patrimoniului. Acestea se divid în: infracțiuni contra patrimoniului săvârșite prin violență asupra bunurilor sau persoanei (Capitolul I, art.624 etc., furtul simplu și agravat, tâlhăria, extorsiunea, ocuparea de terenuri și altele) și infracțiuni contra patrimoniului săvârșite prin fraudă (Capitolul II, art.640 etc., înșelăciunea, insolvabilitatea frauduloasă, înșelarea persoanelor incapabile, tăinuirea, însușirea bunului pierdut sau obținut prin eroare, distrugerea frauduloasă de bunuri, camăta și altele).

Diviziunea corespunzătoare din **Codul penal al Elveției din 1937**² este similară, prin titulatură, diviziunii analizate din legea penală italiană. Mai mult, este asemănătoare maniera legiuitorului de abordare extinsă a sferei de apărare penală a patrimoniului. Pentru a demonstra cele expuse este necesar a prezenta structura grupului de infracțiuni contra patrimoniului din legea penală elvețiană.

Astfel, Titlul II “Fapte infracționale contra patrimoniului” din Cartea a doua a Codului penal al Elveției este divizată în trei despărțăminte, corespunzând unei triade de subgrupuri de fapte infracționale:

- 1) Fapte infracționale contra patrimoniului;
- 2) Violarea secretului de producție și comercial;
- 3) Crime sau delikte legate de procedura concursuală sau de perceperea datoriei.

Identitatea dintre titulatura titlului și cea a primului despărțământ al acestuia arată asupra faptului că, în planul ocrotirii penale, legiuitorul elvețian distinge conceptul de patrimoniu în accepțiune largă și conceptul de patrimoniu în accepțiune restrânsă. Totodată, este notabil că legea penală elvețiană (de altfel, ca și legea penală italiană) nu cuprinde vreun despărțământ consacrat infracțiunilor economice în special. În general, o asemenea concepție, care își are originea în Codul penal francez din 1810, este specifică și altor legislații penale moderne. Esența ei constă în aceea că prin patrimoniu se are în vedere și domeniul legat de procesul de producție cu toate fazele sale: producere, schimb, repartizare, consum. De aceea, poate să pară ca destul de eterogenă alcătuirea primului despărțământ din titlul, consacrat faptelor infracționale contra patrimoniului, al legii penale elvețiene: însușirea ilegală (art.137); delapidarea (art.138); furtul (art.139); tâlhăria (art.140); tăinuirea bunului (art.141); folosința ilegală a bunuri-

¹ Vezi: Уголовный кодекс Италии. - Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2002.

² Vezi: Уголовный кодекс Швейцарии. - Москва: Зерцало, 2000.

lor (art.141 bis); folosința ilegală a energiei (art.142); însușirea ilegală a unor date (art.143); penetrarea ilegală a sistemului de prelucrare a datelor (art.143 bis); deteriorarea bunurilor (art.144); deteriorarea datelor (art.144 bis); delapidarea sau însușirea bunurilor gajate și a bunurilor obținute în rezultatul întârzierii executării obligației (art.145); înșelăciunea (art.146); abuzarea frauduloasă de dispozitivul de prelucrare a datelor (art.147); înșelăciunea prin cecuri sau cărți de credit (art.148); neachitarea contului în hotel sau restaurant (art.149); însușirea frauduloasă a serviciilor (art.150); producerea și punerea în circulație a obiectelor destinate descifrării ilegale a materialelor codificate (art.150 bis); cauzarea cu rea-intenție de daune patrimoniului (art.151); falsul cu privire la activitatea comercială (art.152); prezentarea de informații false către organele ce țin registrul de comerț (art.153); contrafacerea mărfurilor (art.155); extorsiunea (art.156); camăta (art.157); gestionarea frauduloasă (art.158); abuzurile legate de reținerile din salariu (art.159); tănuirea bunurilor dobândite pe cale infracțională (art.160); profitarea de informațiile confidențiale (art.161); manipularea cursului de prețuri (art.161 bis).

Presupunând năzuința de a obține un folos patrimonial ilicit sau (și) de a cauza un prejudiciu patrimonial altuia, numitele fapte infracționale (privite în ansamblu) se integrează mai degrabă în categoria de infracțiuni patrimoniale, pe care am definit-o în Capitolul II al lucrării de față, decât în categoria de infracțiuni contra patrimoniului. Nu este deloc întâmplător că deviația concepțională din legea penală elvețiană are ca efect inflația de număr de norme penale ce se conțin în titlul consacrat faptelor infracționale contra patrimoniului (de fapt, cel mai mare număr de norme – 43 – în comparație cu minimum (3) și maximum (23) din celelalte titluri ale Cărții a doua din Codul penal al Elveției). Cu toate acestea, în afara titlului analizat au rămas astfel de infracțiuni, ca: contrafacerea unităților de măsură (art.248); deplasarea bornei de hotar sau a pietrei de mejdină (art.256); spălarea banilor (art.305 bis) etc. Această “destrămare” a faptelor infracționale, având evidente similitudini de natură obiectuală, nu poate decât să deruteze.

Legiuitorul polonez interpretează mai îngust sfera de apărare penală a patrimoniului. Numărul de norme din capitolul corespunzător – doar 18, precum și conținutul dispozițiilor acestora denotă o similitudine relativă în raport cu incriminările privind infracțiunile contra patrimoniului din legile penale ale Republicii Moldova și României. Astfel, în Capitolul XXXV “Infracțiuni contra patrimoniului” din **Codul penal al Poloniei din 1997**¹ se prevede răspunderea penală pentru: furt (art.278); furtul comis prin efracție (art.279); tâlhărie (art.280); furtul agravat de violență (art.281); extorsiune (art.282); însușire (art.284); însușire

¹ Vezi: Уголовный кодекс Польши. - Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001.

telefonică (art.285); înșelăciune (art.286); înșelăciune prin calculator (art.287); distrugerea, deteriorarea sau degradarea bunului (art.288); folosința ilegală a mijloacelor de transport mecanic (art.289); tăierile ilicite în pădure (art.290); tăinuirea bunurilor (art.291-292).

Poate doar cu excepția faptei infracționale, prevăzute la art.290 al Codului penal al Poloniei, toate celelalte infracțiuni din capitolul analizat se circumscriu modului de abordare a sferei apărării penale a patrimoniului, pe care l-am sprijinit în cadrul Capitolului II al prezentei lucrări.

Capitolul XXXV “Infracțiuni contra patrimoniului” face parte din Partea Specială a legii penale poloneze. Pe de altă parte, Capitolul XLIV “Infracțiuni contra patrimoniului militar” face parte din Partea Militară a legii penale poloneze. Această distincție între cele două obiecte juridice generice – “patrimoniul (civil)” și “patrimoniul militar” – este firească și justificată.

De asemenea, menționăm că Partea Specială a legii penale poloneze cuprinde un capitol dedicat infracțiunilor contra circuitului economic. Înțelegând prin circuit economic ciclul de producție cu toate fazele sale (producere, schimb, repartizare, consum), legiuitorul polonez a inclus în acest capitol – Capitolul XXXVI – incriminările privind: gestiunea frauduloasă (art.296); înșelăciunea de împrumut (art.297); înșelăciunea contra asigurătorului (art.298); spălarea banilor (art.299); bancruta (art.300-302); abuzul de încredere profesională (contabil) (art.303) etc. Putem observa că anume în acest capitol, nu însă în cel consacrat infracțiunilor contra patrimoniului sunt cuprinse și incriminările care se referă la “dreptul penal al contractelor”. Aceasta este o dovadă a faptului că legiuitorul polonez delimitează cele două tipuri de relații sociale patrimoniale, protegute de legea penală: relațiile sociale “reale” și relațiile sociale obligaționale. Cu unele excepții, această sarcină i-a reușit.

În *Codul penal al Chinei din 1997*¹ de asemenea există un despărțământ consacrat în mod expres infracțiunilor contra patrimoniului. Totuși, în art.2 al legii penale chineze, în care se declară scopul legii penale, se specifică faptul că aceasta apără împotriva infracțiunilor, printre altele, “proprietatea de stat și cea colectivă a maselor muncitoare, proprietatea particulară a cetățenilor”. În pofida acestei discrepanțe între tipurile de proprietate, există un singur capitol – Capitolul 5 “Infracțiuni contra patrimoniului” al Părții Speciale – în care se apără, în mod unitar, patrimoniul ca valoare socială fundamentală. Fiind o urmare a principiului “o țară – două sisteme”, această concepție a legiuitorului chinez se deosebește de cea promovată de legislația penală a statelor din “lagărul socialist” în

¹ Vezi: Уголовный кодекс Китайской Народной Республики. - Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001.

cele două capitole, dedicate infracțiunilor contra patrimoniului.¹

În Capitolul 5 “Infracțiuni contra patrimoniului” al Părții Speciale a Codului penal al Chinei se prevede răspunderea pentru: jaf (art.263); sustragerea agravată (art.264); fraudă telecomunicațională (art.265); escrocherie (art.266); jaful agravat (art.267); jaful săvârșit de un grup de persoane (art.268); însușire (art.270); sustragere prin abuz de serviciu (art.271); delapidare (art.272); deturnarea de fonduri bănești (art.273); șantaj (art.274); distrugerea bunurilor (art.275-276).

Totodată, menționăm că într-un alt despărțământ al Părții Speciale a legii penale chineze – Capitolul 3 “Infracțiuni legate de încălcarea rigorilor pieței socialiste” – se prevede răspunderea pentru: 1) infracțiunile legate de producerea și comercializarea mărfurilor contrafăcute și necalitative; 2) infracțiunile legate de încălcarea regulilor de gestionare a companiei sau întreprinderii; 3) infracțiunile legate de înșelăciunea în cadrul operațiunilor valutare; 4) infracțiunile legate de destabilizarea pieței (inclusiv înșelăciunile contractuale) etc. În același capitol sunt incriminate, într-o diviziune aparte, infracțiunile contra proprietății intelectuale. Este notabil că acest capitol al legii penale chineze conține cel mai mare număr de incriminări – 92, majoritatea dintre care au sarcina de a proteja unele categorii sau altele de relații sociale patrimoniale.

De asemenea, trebuie de menționat că nu patrimoniul, ci alte valori sociale fundamentale evoluează ca obiecte juridice generice în cazul influențării nemijlocite infracționale asupra unor categorii speciale de obiecte materiale: a) în cazul sustragerii sau jafului în privința armelor de foc, a munițiilor sau a substanțelor explozive (art.127), obiectul juridic generic este securitatea publică; b) în cazul sustragerii sau jafului în privința actelor oficiale, a legitimațiilor ori a ștampilelor autorităților publice (art.280), a actelor conținând secrete de stat (art.282), la fel în cazul escrocheriei sau al sustragerii prin calculator (art.287), obiectul juridic generic este ordinea publică. Amintim, că în CP RM din 1961 a fost promovată o concepție similară de specializare a obiectelor materiale ale sustragerii, distrugerii etc.

Codul penal-Model american din 1962², elaborat de Institutul american de drept în vederea orientării legislației penale a statelor din componența SUA, reglementează infracțiunile contra patrimoniului în Titlul 220, Titlul 221, Titlul 222, Titlul 223 și Titlul 224. Deși specificate sub număr și denumire diferite, toate aceste cinci titluri constituie o unitate în cadrul Părții Speciale a legii penale americane. Fiind reunite sub același generic – “Infracțiuni contra patrimoniului” – faptele infracționale cuprinse în cele cinci titluri nu pot să aibă decât un singur

¹ În februarie 2004, legiuitorul chinez a consacrat garanțiile constituționale ale inviolabilității proprietății private.

² Vezi: Примерный Уголовный кодекс (США). Официальный проект Института американского права. - Москва, 1969.

obiect juridic generic. Acesta, la rândul său, supraordonează, prin derivație, cinci obiecte juridice comune corespunzând celor cinci subgrupuri de infracțiuni din Titlurile 220-224.

Astfel, în cadrul Titlului 220 “Incendierea, cauzarea infracțională a prejudiciului și alte genuri de distrugere a bunurilor” sunt incriminate: incendierea și infracțiunile înrudite cu aceasta (art.220.1); provocarea sau crearea pericolului de provocare a dezastrului (art.220.2); cauzarea infracțională a prejudiciului (art.220.3). Ultima incriminare din cele nominalizate prevede, în același cadru, răspunderea pentru: deteriorarea sau degradarea bunurilor, pe de o parte, și cauzarea prejudiciului patrimonial prin înșelăciune sau amenințare, pe de altă parte.

În cadrul Titlului 221 “*Burglary*¹ și alte genuri de pătrundere infracțională” se prevede răspunderea pentru: *burglary* (art.221.1); tulburarea infracțională a posesiei² (art.221.2).

Titlul 222 “Tâlhăria” conține prevederi ce se referă la o singură faptă infracțională – tâlhăria (*robbery*) (art.222.1).

În Titlul 223 “Sustragerea și infracțiunile înrudite cu aceasta” sunt prevăzute următoarele infracțiuni: sustragerea săvârșită prin luarea ilegală sau dispunerea ilegală de bunuri (art.223.2); sustragerea prin înșelăciune (art.223.3); sustragerea prin extorsiune (art.223.4); sustragerea bunurilor pierdute, lăsate într-un loc necorespunzător sau transmise făptuitorului din eroare (art.223.5); dobândirea bunurilor sustrate (art.223.6); sustragerea de servicii (art.223.7); sustragerea săvârșită pe calea eschivării de la gestionarea cuvenită a mijloacelor obținute (art.223.8); folosința neautorizată a automobilului sau a altor mijloace de transport (art.223.9).

În Titlul 224 “Falsificarea documentelor și manoperele frauduloase” sunt cuprinse următoarele incriminări: contrafacerea obiectelor prezentându-le ca fiind de anticariat (art.224.2); distrugerea, luarea sau tăinuirea în scop fraudulos a documentelor susceptibile de înregistrare (art.224.3); manipularea înscrisurilor (art.224.4); fraudele cu cecuri nevalabile (art.224.5); fraudele cu cărți de credit fără acoperire (art.224.6); manoperele frauduloase vizând activitatea de comerț (art.224.7); coruperea comercială și violarea obligației de a acționa dezinteresat (art.224.8); înșelăciunea legată de competițiile publice (art.224.9); fraudarea creditorilor în legătură cu o datorie garantată (art.224.10); fraudă de insolvabilitate (art.224.11); acceptarea de depuneri într-o instituție financiară insolvabilă (art.224.12); abuzul de încredere și gestiunea frauduloasă (art.224.13); asigurarea executării documentului prin înșelăciune (art.224.14).

Prezența ultimului titlu în despărțământul consacrat infracțiunilor contra patrimoniului diversifică mult imaginea de conținut a acestor fapte infracționale, apropiind-o de cea propusă de către legiuitorul elvețian.

¹ În esență, *burglary* reprezintă furtul săvârșit prin pătrundere ilegală în timpul nopții.

² Se are în vedere posesia asupra unei clădiri sau încăperi, ori asupra unei părți a acestora.

Structura *Codului penal al Australiei din 1995*¹, fără a avea o Parte Generală și o Parte Specială în înțelesul tradițional al cuvântului, constă din șase capitole: 1) Codificarea; 2) Principiile generale ale răspunderii penale; 3) Inviolabilitatea și securitatea comunității internaționale și ale guvernelor străine; 4) Administrarea cuvenită a statului; 5) Infracțiunile împotriva umanității; 6) Infrastructura națională.

Două părți – Partea 7.2 și Partea 7.3 – din Capitolul “Administrarea cuvenită a statului” sunt consacrate infracțiunilor contra patrimoniului. La rândul său, fiecare dintre părțile menționate cuprind câteva titluri incluzând incriminări concrete ale infracțiunilor contra proprietății.

Astfel, Partea 7.2 “Furtul și alte infracțiuni contra proprietății” include: Titlul 131 “Furtul” și Titlul 132 “Alte infracțiuni contra proprietății” (tănuirea bunurilor (art.132.1); jaful (art.132.2); jaful calificat (art.132.3); *burglary* (art.132.4), *burglary* calificat (art.132.5); dispariția fără efectuarea achitării (art.132.6); deplasarea împreună cu mijloacele de săvârșire a furtului sau a altor infracțiuni contra proprietății (art.132.7); luarea sau reținerea frauduloasă a bunurilor (art.132.8)).

De asemenea, Partea 7.3 “Conduita de escroc” cuprinde: Titlul 134 “Obținerea bunurilor sau a avantajelor financiare prin înșelăciune” și Titlul 135 “Alte infracțiuni presupunând conduita de escroc” (cazul general de fraudă (art.135.1); obținerea beneficiului financiar (art.135.2); înțelegerea încheiată în scopul săvârșirii înșelăciunii (art.135.3)).

De notat, că furtul recipientelor poștale, al obiectelor legate de deservirea poștală sau al corespondenței poștale (art.471.1); distrugerea sau deteriorarea recipientelor poștale, a obiectelor legate de deservirea poștală sau a corespondenței poștale (art.471.6); cazul general de fraudă în raport cu persoana care asigură transmiterea comunicațiilor (art.474.1) etc. sunt prevăzute în cadrul Capitolului “Infrastructura națională”, având alt obiect juridic generic.

În *Codul penal al Franței din 1992*², Cartea a treia are denumirea “Despre crime și delictе contra bunurilor”. Totuși, ținem să menționăm că, în varianta tradusă în rusă a Codului specificat, denumirea este “О преступлениях и проступках против собственности” (“Despre crime și delictе contra proprietății”).³ Nu am fi acordat atenție acestui fapt, dacă nu ar exista un detaliu interesant: unul dintre redactorii științifici ai acestei traduceri este N.F. Kuznețova, cea care promovează ideea de a recunoaște ca obiect juridic al infracțiunii și bunurile.⁴ Și atunci ne întrebăm: de ce N.F. Kuznețova a deviat de la propria-i concepție

¹ Vezi: Уголовный кодекс Австралии. - Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2002.

² Vezi: Новый Уголовный кодекс Франции. - Москва: Юридический колледж МГУ, 1993.

³ Ibidem, p.113.

⁴ Vezi: Курс уголовного права. Часть Общая. Том 1 / Под ред. Н.Ф. Кузнецовой и И.М. Тяжковой. - Москва: Зерцало, 1999, p.202.

privind natura obiectului juridic și s-a “resemnat” în fața unei variante de traducere care-i infirmă practic această concepție? Considerăm că traducerea nu a fost greșită: s-a recunoscut tacit că de facto prin “bunuri” se are în vedere nu altceva decât proprietatea, că “bunuri” este o construcție terminologică, iar “proprietatea” – substanța noțională.

Cartea a treia a Codului penal al Franței este compusă din două titluri: Titlul I “Despre însușirea ilegală” și Titlul II “Despre alte atingeri aduse bunurilor”.

Titlul I este împărțit în patru capitole: Capitolul I “Despre sustragere” (Secțiunea I “Despre sustragerea simplă și sustragerile săvârșite în circumstanțe agravante” și altele); Capitolul II “Despre extorsiune” (Secțiunea I “Despre extorsiune”; Secțiunea II “Despre șantaj” și altele); Capitolul III “Despre înșelăciune și faptele conexe acesteia” (Secțiunea I “Despre înșelăciune”; Secțiunea II “Despre faptele conexe înșelăciunii” și altele); Capitolul IV “Despre abuzuri” (Secțiunea I “Despre abuzul de încredere”; Secțiunea II “Despre abuzul cu privire la gaj sau la bunurile sechestrate”; Secțiunea III “Despre organizarea insolabilității fictive” și altele).

Titlul II este divizat în trei capitole: Capitolul I “Despre dobândirea bunurilor despre care se știe că au fost obținute pe cale infracțională, precum și despre faptele asimilate sau conexe acesteia” (Secțiunea I “Despre dobândirea bunurilor despre care se știe că au fost obținute pe cale infracțională”; Secțiunea II “Despre faptele asimilate sau conexe dobândirii bunurilor despre care se știe că au fost obținute pe cale infracțională” și altele); Capitolul II “Despre distrugerea, deteriorarea și degradarea bunurilor” (Secțiunea I “Despre distrugerea, deteriorarea și degradarea bunurilor, care nu prezintă primejdie pentru oameni”; Secțiunea II “Despre distrugerea, deteriorarea și degradarea bunurilor, care prezintă primejdie pentru oameni”; Secțiunea III “Despre amenințările cu distrugerea, deteriorarea sau degradarea bunurilor, precum și despre alarmele false” și altele); Capitolul III “Despre atingerile aduse sistemelor de prelucrare automatizată a datelor”.¹

În *Codul penal al Bulgariei din 1968*², Capitolul al cincilea din Partea Specială este denumit “Infracțiuni contra proprietății”. Așadar, proprietatea ca valoare fundamentală este considerată obiect juridic generic pentru grupul corespunzător

¹ În cazul ultimului capitol, nu este clar: care “bunuri” se au în vedere – ca pretins obiect juridic sau ca obiect material? În special, ne referim la fapta de distrugere sau de modificare frauduloasă a informației din sistemul de prelucrare automatizată a datelor. Or, în doctrina penală franceză, se afirmă că numai bunurile corporale pot fi obiect material în cazul acestui grup de infracțiuni. - Vezi, de exemplu: M. Veron. *Droit penal special*. - Paris, 1994, p.173.

² Vezi: Уголовный кодекс Республики Болгария. - Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001.

de infracțiuni. Capitolul nominalizat este scindat în opt titluri, fiecare presupunând existența unui obiect juridic comun, concordant subgrupului vizat de infracțiuni.

Astfel, Capitolul al cincilea din Partea Specială a Codului penal al Bulgariei conține: Titlul I “Furtul” (art.194-197); Titlul II “Jaful” (art.198-200); Titlul III “Însușirea” (art.201-208); Titlul IV “Înșelăciunea” (art.209-213); Titlul V “Extorsiunea” (art.213a-214a); Titlul VI “Tăinuirea bunurilor” (art.215); Titlul VII “Distrugerea și deteriorarea bunurilor” (art.216); Titlul VIII “Abuzul de încredere” (art.217).

Totodată, trebuie de menționat că o astfel de faptă ca gestiunea frauduloasă (art.219-220) face parte dintr-un alt capitol al Părții Speciale a legii penale bulgare – Capitolul al șaselea “Infracțiuni contra economiei”. Faptul că o parte din actele infracționale, pe care le denumim condițional “infracțiuni patrimoniale”, sunt cuprinse tocmai în acest capitol are ca dovadă că el cuprinde infracțiunile contra proprietății intelectuale (art.227-227a).

Capitolul 21 din **Codul penal al Federației Ruse din 1996**¹ este denumit “Infracțiuni contra proprietății”. Deși despărțământul nominalizat are o altă denumire decât capitolul corespondent din legea penală moldovenească, după conținut el în multe coincide cu Capitolul VI al Părții Speciale din CP RM.

Capitolul 21 din Codul penal al Federației Ruse este o substructură în cadrul Titlului VIII “Infracțiuni în sfera economiei”. Din același titlu mai fac parte: Capitolul 22 “Infracțiuni în sfera activității economice” și Capitolul 23 “Infracțiuni contra intereselor de serviciu în organizațiile comerciale și de alt gen”. De aceea, în cazul subgrupului de infracțiuni contra proprietății, prevăzute de legea penală rusă, ar fi mai corect să vorbim despre obiectul juridic comun, nu însă despre obiectul juridic generic. Totodată, obiectul juridic generic al acestora, dar și al infracțiunilor prevăzute de Capitolele 22 și 23, îl formează relațiile sociale economice (în accepțiune largă).

În Capitolul 21 al Codului penal al Federației Ruse este prevăzută răspunderea penală pentru: furt (art.158); escrocherie (art.159); însușire sau delapidare (art.160); jaf (art.161); tâlhărie (art.162); șantaj (art.163); sustragerea bunurilor având valoare deosebită (art.164); cauzarea daunei materiale prin înșelăciune sau abuz de încredere (art.165); dobândirea ilegală a automobilului sau a altui mijloc de transport fără scop de sustragere (art.166); distrugerea sau deteriorarea intenționată a bunurilor (art.167); distrugerea sau deteriorarea bunurilor din imprudență (art.168).

În același timp, fapte infracționale ca spălarea banilor (art.174) și dobândirea sau comercializarea bunurilor despre care se știe că au fost obținute pe cale infracțională (art.175) sunt incluse în Capitolul 22 “Infracțiuni în sfera activității economice” din Codul penal al Federației Ruse.

¹ Vezi: Уголовный кодекс Российской Федерации. - Москва: Проспект, 1999.

Ca și în Codul penal al Chinei, în cel al Federației Ruse se remarcă o specializare a obiectelor materiale ale sustragerii, deteriorării și ale altor fapte similare. Astfel, sustragerea materialelor nucleare și a substanțelor radioactive sau șantajul cu aplicarea lor (art.221), precum și sustragerea armelor, munițiilor, substanțelor explozive sau a dispozitivelor de explozie sau șantajul cu aplicarea lor (art.226) au ca obiect juridic comun securitatea publică; sustragerea mijloacelor narcotice, a substanțelor psihotrope sau șantajul cu aplicarea lor (art.229) are ca obiect juridic comun sănătatea populației și moralitatea publică; sustragerea sau deteriorarea documentelor, a ștampilelor, a sigiliilor ori sustragerea timbrelor de accize, a timbrelor speciale sau a semnelor de conformitate (art.325) are ca obiect juridic comun ordinea de administrare.

În **Codul penal-Model al CSI din 1995**¹, situația atestată este *grosso modo* asemănătoare celei din legea penală rusă. Astfel, Capitolul 28 “Infrațiuni contra proprietății”, alături de Capitolul 29 “Infrațiuni contra ordinii de exercitare a activității de întreprinzător sau a altei activități economice”, fac parte din Titlul XI “Infrațiuni contra proprietății și ordinii de exercitare a activității economice” al Codului penal-Model al CSI. Din denumirea acestui titlu se distinge și mai clar că obiectul juridic generic, atât pentru infracțiunile prevăzute de Capitolul 21 din legea penală rusă, cât și pentru faptele infracționale prevăzute de Capitolul 28 din Codul penal-Model al CSI, îl constituie relațiile sociale economice (*latu sensu*) sau, în alți termeni, relațiile sociale patrimoniale ori relațiile sociale de producție.

Acest stil de structurare a grupului respectiv de infracțiuni corespunde rigoriilor teoriei economice și exigențelor dreptului civil.

În Capitolul 28 al Codului penal-Model al CSI sunt prevăzute paisprezece fapte infracționale (față de cincisprezece în legea penală moldovenească și numai unsprezece în legea penală rusă): furtul (art.240); însușirea sau delapidarea (art.241); sustragerea săvârșită pe calea abuzului de serviciu (art.242); sustragerea săvârșită pe calea utilizării tehnicii de calcul (art.243); escrocheria (art.244); jaful (art.245); șantajul (art.246); tâlhăria (art.247); sustragerea bunurilor având valoare deosebită (art.248); dobândirea automobilului sau a altor bunuri de valoare fără scopul sustragerii (art.249); cauzarea daunei materiale prin înșelăciune, abuz de încredere sau modificarea informației provenite din calculator (art.250); dobândirea sau comercializarea bunurilor despre care se știe că au fost obținute pe cale infracțională (art.251); distrugerea sau deteriorarea intenționată a bunurilor (art.252); distrugerea sau deteriorarea bunurilor din imprudență (art.253).

¹ Vezi: Модельный Уголовный кодекс для государств-участников СНГ // Правоведение. - 1996. - №1. - P.92-150.

În **Codul penal al Spaniei din 1995**¹, Titlul XIII din Cartea a II-a se numește “Infrațiuni contra proprietății și ordinii social-economice”. Avem temei să credem că tocmai această titulatură a servit ca prototip pentru denumirea titlurilor corespunzătoare din Codul penal-Model al CSI și din Codul penal al Federației Ruse. Așadar, nu numai în Est, dar și în Occident s-a ajuns la concluzia că proprietatea și celelalte componente ale economiei pot și trebuie să alcătuiască împreună un obiect juridic generic. Din punctul de vedere al structurii, deosebirea dintre titlurile nominalizate din Codul penal-Model al CSI și din Codul penal al Federației Ruse, pe de o parte, și titlul analizat din Codul penal al Spaniei, pe de altă parte, este că în ultima ipoteză nu se mai face o divizare în două sau trei capitole constituente, corespunzătoare componentei “proprietate” și componentei economice *stricto sensu*. Probabil, legiuitorul spaniol a ales această cale datorită faptului că, după cum ne-am convins în Capitolul II al prezentei lucrări, uneori este extrem de dificil de a “purifica” un grup (subgrup) sau altul de infrațiuni, astfel încât fiecare din aceste infrațiuni să lezeze numai relațiile sociale “reale” sau numai relațiile sociale obligaționale. Legiuitorul spaniol a înțeles să nu demarcheze în plan tehnico-juridic aceste două tipuri de relații sociale patrimoniale.

Iată de ce, Titlul XIII din Cartea a II-a a Codului penal al Spaniei este divizat în paisprezece capitole, fiecare din ele corespunzând, de regulă, unei sau altei categorii concrete de fapte infracționale: furtului mărunț (Capitolul I); furtului (Capitolul II); extorsunii (Capitolul III); furtului și răpirii mijloacelor de locomotie (Capitolul IV); însușirii violente (Capitolul V); însușirii frauduloase a bunurilor străine (Capitolul VI); insolabilității pedepsibile (Capitolul VII); denaturării prețurilor în timpul mezatelor sau vânzărilor publice (Capitolul VIII); cauzării prejudiciului (Capitolul IX); infracțiunilor legate de proprietatea intelectuală și industrială, de piață și consumatori (Capitolul XI); sustragerii bunurilor proprietate municipală destinate uzului social sau cultural (Capitolul XII); infracțiunilor contra intereselor asociațiilor (Capitolul XIII); păstrării bunurilor sustrate și infracțiunilor similare (Capitolul XIV).²

În legislațiile penale care vor fi examinate în continuare nu există un compartiment unitar care să se refere la infracțiunile contra patrimoniului (proprietății) ca la un grup (subgrup) coeziv. De aceea, sunt prevăzute câteva despărțăminte de sine stătătoare (acestea nemaifiind subsumate unei diviziuni legale mai ample), care conțin reglementări referitoare la infracțiunile contra patrimoniului. Respectiv, în cazul acestor legislații penale, nu mai putem vorbi despre patrimoniu ca obiect juridic generic (sau ca obiect juridic comun). Eventual, am putea vorbi despre un obiect juridic suprageneric, care ar privi toate cele câteva grupuri de infracțiuni formând ansamblul infracțiunilor contra patrimoniului.

¹ Vezi: Уголовный кодекс Испании. - Москва: Зерцало, 1998.

² Capitolul X conține dispoziții generale aplicabile capitolelor anterioare.

De exemplu, în *Codul penal al Germaniei din 1871*¹ faptele infracționale contra patrimoniului sunt reprezentate în șapte titluri ale Părții Speciale. De notat, că unele dintre aceste titluri conțin prevederi ce se referă nu numai la infracțiunile contra patrimoniului.

Titlul al nouăsprezecelea “Furtul și însușirea bunurilor” al Părții Speciale din Codul penal al Germaniei incriminează: furtul (§242); cazul deosebit de grav al furtului (§243); furtul săvârșit cu aplicarea armei; furtul săvârșit de o bandă; furtul din apartament prin efracție (§244); cazul deosebit de grav al furtului săvârșit de o bandă (§244a); însușirea bunurilor (§246); furtul săvârșit în familie (§247); furtul și însușirea bunurilor având o valoare neînsemnată (§248a); folosirea ilegală a mijlocului de transport (§248b); sustragerea energiei electrice (§248c).

Următorul titlu din legea penală germană – Titlul al douăzecelea “Tâlhăria și șantajul” – conține prevederi referitoare la: tâlhărie (§249); tâlhăria agravată (§250); tâlhăria care a avut ca urmare moartea victimei (§251); furtul însoțit de violență (§252); șantaj (§253); șantajul însoțit de violență (§255).

Titlul al douăzeci și unulea “Favorizarea infractorului și tănuirea bunurilor obținute pe cale infracțională” din Partea Specială a Codului penal al Germaniei cuprinde reglementări privind: favorizarea (§257);² tănuirea bunurilor obținute pe cale infracțională (§259); tănuirea bunurilor obținute pe cale infracțională, săvârșită sub formă de îndeletnicire; tănuirea bunurilor obținute pe cale infracțională, săvârșită de o bandă (§260); tănuirea bunurilor obținute pe cale infracțională, săvârșită de o bandă sub formă de îndeletnicire (§260a); spălarea banilor; tănuirea profiturilor patrimoniale obținute ilegal (§261).

Consacrat fraudelor, Titlul al douăzeci și doilea “Înșelăciunea și abuzul de încredere infracțional” al Părții Speciale din Codul penal al Germaniei înglobează incriminări vizând: înșelăciunea (§263); înșelăciunea prin calculator (§263a); înșelăciunea în acordarea subvențiilor (§264); înșelăciunea în acordarea investițiilor (§264a); abuzul legat de asigurare (§265); obținerea profitului prin înșelăciune (§265a); înșelăciunea în acordarea creditului (§265b); abuzul de încredere infracțional (§266); tănuirea și delapidarea mijloacelor salariale (§266a); înșelăciunea cu cecurile și cărțile de credit (§266b).

Titlul al douăzeci și cincilea “Fapte infracționale săvârșite în scop de cupiditate” din Partea Specială a legii penale germane cuprinde incriminarea privind luarea ilegală de către proprietar a bunului său ori a bunului altuia (§269). Alături de această faptă, care poate fi raportată cu siguranță la categoria infracțiunilor contra patrimoniului, din același titlu mai fac parte: organizarea nepermisă a

¹ Vezi: Уголовный кодекс ФРГ. - Москва: Зерцало, 2000.

² Este necesar a menționa că, potrivit alin.(1) §257 din Codul penal al Germaniei, este pasibil de pedeapsă cel care acordă ajutor persoanei care a săvârșit o faptă ilegală, în scopul de a-i asigura profiteri patrimoniale de pe urma comiterii infracțiunii.

jocului de noroc (§284); participarea la jocul de noroc nepermis (§285); folosirea ilegală a bunului gătat (§290); camătă (§291); braconajul (§292) etc.

În contrast, infracțiunile făcând parte dintr-un alt titlu pot fi atribuite *in corpore* la categoria de infracțiuni contra patrimoniului. Este vorba de Titlul al douăzeci și șaptelea “Deteriorarea bunurilor” din Partea Specială a legii penale germane. Acest titlu cuprinde reglementări cu privire la: deteriorarea bunurilor (§303); modificarea datelor (§303a); sabotarea prin calculator (§303b); deteriorarea bunurilor aparținând domeniului public (§304); distrugerea de edificii (§305); distrugerea mijloacelor de producție de mare importanță (§305a).

În cadrul Titlului al douăzeci și optulea “Fapte infracționale de pericol general” din Partea Specială a Codului penal al Germaniei numai reglementările referitoare la incendiere și la faptele asimilate acesteia (§306-§306d) vizează într-o oarecare măsură materia infracțiunilor contra patrimoniului.

Astfel, putem observa că ansamblul infracțiunilor contra patrimoniului prevăzute de legea penală germană este printre cele mai multicomponente totalități similare, incluzând circa patruzeci de conținuturi de infracțiuni.

În **Codul penal al Danemaricii din 1930**¹, ultimele două capitole sunt dedicate infracțiunilor contra patrimoniului. Spre deosebire de conjunctura atestată în legislația penală germană, în care uneori este dificil a identifica care infracțiuni sunt comise contra patrimoniului și care nu, în legea penală daneză contextul este mai favorabil. Chiar prin titulaturile ce le aplică ultimelor două capitole din actul pe care l-a elaborat, legiuitorul danez nu lasă nici o îndoială în privința naturii obiectului juridic suprageneric al faptelor prevăzute în acele capitole. Avem în vedere Capitolul 28 “Infracțiuni săvârșite în scop de cupiditate” și Capitolul 29 “Alte infracțiuni contra patrimoniului” din Codul penal al Danemaricii.

Astfel, în primul din cele două capitole nominalizate se prevede răspundere penală pentru: furt (§276); însușirea ilegală a bunurilor găsite (§277); însușirea și delapidarea bunurilor (§278); înșelăciune (§279); înșelăciunea prin calculator (§279a); abuz de încredere (§280); extorsiune (§281); camătă (§282); deturnarea de fonduri (§283); primirea bunurilor furate (§284); jaf (§288).

Capitolul imediat următor din legea penală daneză cuprinde prevederi referitoare la: distrugerea sau deteriorarea bunurilor (§291, §292); folosirea ilegală a bunurilor (§293); înșelăciunea și abuzul de încredere relative la obligații (§294-§305).

În **Codul penal al Suediei din 1962**², infracțiunile contra patrimoniului sunt prevăzute în patru capitole: în Capitolele 8-10 și în Capitolul 12. Prin maniera

¹ Vezi: Уголовный кодекс Дании. - Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001.

² Vezi: Уголовный кодекс Швеции. - Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001.

de structurare a infracțiunilor amintite, legea penală suedeză se situează între cea germană și cea daneză.

Astfel, în Capitolul 8 “Despre furt, tâlhărie și alte infracțiuni legate de sustragerea bunurilor” din Codul penal al Suediei se incriminează: furtul (art.1); furtul neînsemnat (art.2); furtul în proporții mari (art.4); jaful (art.5); jaful agravat (art.6); furtul mijlocului de transport (art.7); lipsirea ilegală de posesie (art.8); restabilirea arbitrară în posesie (art.9); folosința ilegală a energiei electrice (art.10).

În Capitolul 9 “Despre înșelăciune și alt gen de conduită infamă” al legii penale suedeze se prevede răspunderea pentru: înșelăciune (art.1); conduita frauduloasă (art.2); înșelăciunea agravată (art.3); extorsiune (art.4); camătă (art.5); tănuirea bunurilor despre care se știe că au fost obținute pe cale infracțională (art.6); tănuirea neînsemnată a bunurilor despre care se știe că au fost obținute pe cale infracțională (art.7); conduita infamă (art.8); fraudă (art.9); însușirea cămătărească (art.10).

Capitolul 10 “Despre însușirea bunurilor străine și alte cazuri de abuz de încredere” al Codului penal al Suediei se conțin reglementări privitoare la: însușirea bunurilor străine (art.1); reținerea bunurilor (art.2); însușirea agravată a bunurilor străine (art.3); gestiunea ilegală a bunurilor străine (art.4); abuzul de încredere (art.5); abuzul de putere (art.6); folosința ilegală (art.7); nerestituirea bunurilor găsite (art.8).

În cadrul Capitolul 12 “Despre infracțiuni ce cauzează prejudiciu” din legea penală suedeză se prevede răspundere pentru: cauzarea prejudiciului (art.1); tulburarea de posesie (art.2); cauzarea agravată a prejudiciului (art.3); croirea ilegală a unui drum (art.4).

Atragem atenția asupra faptului că S.S. Beleaev, în prefața sa la Codul penal al Suediei (tradus în limba rusă), numește faptele infracționale din cele patru capitole analizate anterior, precum și infracțiunile contra creditorilor (Capitolul 11), prin formula generică “infracțiuni economice”.¹ Este o dovadă în plus a legăturii ce există între cele două categorii de relații sociale economice (*lato sensu*): relațiile sociale cu privire la patrimoniu și relațiile sociale economice (*stricto sensu*).

La finele examinării prevederilor legii penale suedeze este necesar să specificăm că în Capitolul 13 “Despre infracțiuni care prezintă pericol public” al legii penale suedeze se conțin, ca și în Codul penal al Germaniei, reglementări cu privire la incendiere și faptele similare acesteia (art.1-3).

În ce privește **Codul penal al Olandei din 1881**², clasarea în cadrul acestuia a diverselor subgrupuri de infracțiuni contra patrimoniului amintește în multe

¹ С.С. Беляев. Предисловие // Уголовный кодекс Швеции. - Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001, p.20.

² Vezzi: Уголовный кодекс Голландии. - Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001.

privințe de ținuta structurizării corespunzătoare din ultimele trei legislații penale analizate. Totuși, ies în evidență și anumite aspecte originale.

Titlul XXII “Furtul și jaful” din Cartea a II-a “Infrațiuni” a legii penale olandeze conține incriminări privind: furtul (art.310); furtul agravat (art.311-312); jaful (art.314); jaful agravat (art.315).

Titlul imediat următor din legea penală olandeză este consacrat extorsiei și șantajului. El cuprinde prevederi referitoare la: extorsie (art.317) și șantaj (art.318).

În Titlul XXIV “Însușirea” din Cartea a II-a a Codului penal al Olandei se prevede răspundere penală pentru însușire (art.321) și însușirea agravată (art.322-323).

Titlul imediat următor din cuprinsul Codului penal al Olandei privește faptele legate de înșelăciune: inducerea intenționată în eroare (art.326); înșelăciunea legată de cumpărare (art.326a); plagiatul (art.326b); înșelăciunea legată de serviciile de telecomunicație (art.326c); înșelăciunea contra asiguratorului (art.327); înșelăciunea agravată contra asiguratorului (art.328); concurența neloială (art.328bis); filodorma (art.328ter-328quater); înșelăciunea privind livrarea mărfii (art.329); înșelăciunea privind conosamentul (art.329bis); contrafacerea mărfurilor (art.330); înșelăciunea în construcții (art.331); înșelăciunea legată de furnizările pentru armată (art.332); desființarea semnelor de hotar (art.333); înșelăciunea legată de prețurile de pe piață (art.334); înșelăciunea contabilă (art.336); înșelăciunea privind mărcile comerciale (art.337).¹

În Titlul XXVII “Distrușgerea sau cauzarea de prejudicii” din Cartea a II-a a legii penale olandeze sunt prevăzute incriminările vizând: distrugerea, deteriorarea sau degradarea bunurilor (art.350); modificarea informației (art.350a-350b); distrugerea, deteriorarea sau degradarea bunurilor de importanță deosebită (art.351-351bis, art.352).

Totodată, în cadrul Cărții a II-a din legea penală olandeză ca aspect original se evidențiază faptul că Titlul VII cu denumirea “Infrațiuni ce pun sub pericol siguranța generală a oamenilor sau proprietatea” este situat oarecum izolat față de masivul de titluri, analizate până acum, din structura legii penale olandeze. În special, prevederile din titlul nominalizat se referă la incendiere, la provocare de explozie sau de inundație; producerea de distrugereri la un dig, stație electrică sau alte asemenea edificii etc.

În plus, Cartea a III-a “Contravenții” din Codul penal al Olandei are și ea în structura sa un titlu – Titlul I – cu denumirea “Contravenții legate de siguranța generală a oamenilor și a proprietății”.

¹ Menționăm că în legea penală olandeză există un titlu dedicat cauzării prejudiciului creditorilor sau persoanelor împuternicite (Titlul XXVI din Cartea a II-a), însă nu există un titlu consacrat infracțiunilor economice ca atare.

În cadrul **Codului penal al Japoniei din 1907**¹, majoritatea infracțiunilor contra patrimoniului sunt prevăzute în ultimele cinci capitole (Capitolul 36 - Capitolul 40) ale Părții a doua. În multe privințe, atât structura capitolelor respective, cât și conținutul incriminărilor din ele, denotă o puternică influență germană.

Astfel, Capitolul 36 “Infracțiuni constând în furt și tâlhărie” din Partea a doua a legii penale nipone conține reglementări privind: furtul (art.235); ocuparea ilegală a bunurilor imobile (art.235-II); tâlhăria (art.236); pregătirea de tâlhărie (art.237); sustragerea urmată de violență – faptă asimilată tâlhăriei (art.238); furtul săvârșit în timpul cât victima se află în stare de inconștiență – faptă asimilată tâlhăriei (art.239); cauzarea morții sau a vătămării integrității corporale în rezultatul tâlhăriei (art.240); violul în cadrul tâlhăriei (art.241); regulile speciale referitoare la sustragerea propriilor bunuri (art.242); furtul între rude (art.244).

Capitolul 37, dedicat infracțiunilor constând în înșelăciune și extorsiune, cuprinde norme care incriminează: înșelăciunea (art.246); extragerea ilegală a profitului pe calea fabricării unei înregistrări electromagnetice, al cărei conținut contravine adevărului (art.246-II); abuzul de încredere (art.247); faptele infracționale asimilate înșelăciunii (art.248); extorsiunea (art.249).

În Capitolul 38 “Infracțiuni constând în însușire” din Partea a doua a legii penale nipone se prevede răspunderea pentru: însușire (art.252); însușirea legată de activitatea profesională (art.253); însușirea bunului care a ieșit din posesie (art.254).

Consacrat infracțiunilor relative la bunurile sustrate, Capitolul 39 înglobează incriminări vizând: primirea, transportarea, păstrarea, cumpărarea și misitia în raport cu bunurile sustrate (art.256); aceeași faptă săvârșită între rude (art.257).

În Capitolul 40 “Infracțiuni constând în deteriorare și tănuire” al Părții a doua din legea penală niponă sunt cuprinse reglementări privitoare la: deteriorarea documentelor folosite oficial (art.258); deteriorarea documentelor private (art.259); distrugerea unei construcții (art.260); distrugerea de ustensile (art.261); distrugerea sau deteriorarea propriilor bunuri (art.262); distrugerea sau alte asemenea fapte privind semnul de hotar (art.262-II); tănuirea de corespondență (art.263).

Menționăm, de asemenea, că în Capitolele 9 și 10 din Partea a doua a Codului penal al Japoniei sunt incriminate faptele infracționale constând în incendiere, în provocarea incendiului din imprudență și în inundare.

Trecând în revistă prevederile referitoare la infracțiunile contra patrimoniului din legislațiile penale analizate în cadrul prezentului capitol, putem observa că astfel de infracțiuni ca furtul, tâlhăria (jaful), înșelăciunea (escrocheria), abuzul de încredere, însușirea (și delapidarea), distrugerea, tănuirea bunurilor și extorsiunea sunt incriminate în majoritatea cazurilor. Bineînțeles, fiecare sistem

¹ Vezi: Уголовный кодекс Японии. - Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2002.

național al legislației penale are specificul său, coloritul său național și istoric. Sunt formulate în mod uneori diferit denumirile despărțămintelor corespunzătoare; este diferit volumul acestora; chiar diferențierea în cadrul faptelor infracționale respective se face pe principii tehnico-juridice ce pot varia de la un stat la altul.

În această ordine de idei, este oportun a prezenta punctul de vedere al lui Marc Ancel: “Studierea dreptului străin deschide în fața juriștilor noi orizonturi, le permite să cunoască mai bine dreptul propriei țări, deoarece particularitățile acestuia sunt evidențiate cu o deosebită pregnanță mai ales în comparație cu alte sisteme. Comparația îl poate dota pe jurist cu idei și argumente care nu pot fi obținute nici chiar în condițiile unei excelente cunoașteri a propriului drept”.¹ De aceea, nu diferențele, ci, mai cu seamă, aspectele comune, care vizează obiectul infracțiunilor contra patrimoniului trebuie să fie în prim-planul cercetării experienței străine. Totodată, reperele originale de certă valoare și utilitate din cadrul legilor penale ale altor state trebuie analizate în vederea contribuirii acestora la perfecționarea propriei legislații. Totuși, înainte de orice receptare a modelelor de împrumut, legiuitorul ar trebui să cunoască mai bine spiritul poporului pentru care întocmește legile și pe care voiește să-l aducă pe calea progresului. Prețioasa moștenire acumulată de veacuri în ce privește apărarea penală a patrimoniului nu poate fi neglijată și dată uitării. Ea urmează a fi valorificată la maximum, pentru a putea fi aplicată în conformitate cu exigențele timpului. Numai astfel poate fi perceput adecvat caracterul actual al problemei privind obiectul infracțiunilor contra patrimoniului. Și numai astfel este posibilă prospectarea cu succes a tendințelor de soluționare a ei.

§ 2. Corelația dintre obiectul juridic generic și obiectul juridic special ale infracțiunilor contra patrimoniului

În sistemul de elaborare a unui obiect juridic generic sunt identificate o mulțime finită de valori sociale, care, toate împreună, se subsumează categoriei “ordinea de drept”. Valorile și relațiile sociale dobândesc caracterul de obiect juridic generic al infracțiunii, deoarece au trăsături fundamentale pentru existența umană în condiții de societate. Pe de altă parte, obiectul juridic special al infracțiunii este reprezentat de o categorie de relații sociale specifice care

¹ М.Ансель. Методологические проблемы сравнительного права // Очерки сравнительного права. - Москва, 1991, p.38.

privesc o anumită valoare socială. Sfera acestei valori sociale este mai restrânsă față de cea a unei valori sociale fundamentale, însă fără asemenea valori sociale specifice structura socială nu ar fi garantată. Valoarea socială specifică este subordonată valorii sociale fundamentale pe care o completează. Aceasta și este cauza din care obiectul juridic special se deduce în mod evident din obiectul juridic generic.

Între obiectul juridic generic al infracțiunilor contra patrimoniului și obiectul juridic special al infracțiunilor contra patrimoniului există un raport de la general la particular. În ultimă instanță, infracțiunile contra patrimoniului privesc nu patrimoniul în general (și relațiile sociale aferente acestuia), ci o valoare socială având o sferă mai restrânsă (și relațiile sociale care se formează, se desfășoară și se dezvoltă în jurul și datorită acestei valori). Prin aceasta, obiectul juridic special se integrează în obiectul juridic generic, împrumutând de la el importanța social-economică a valorii pe care o reprezintă obiectul infracțiunii și, implicit, gravitatea infracțiunii.

Fiecare infracțiune contra patrimoniului are un obiect juridic special care o deosebește de celelalte infracțiuni. Însă nu toți autorii susțin această ipoteză. De exemplu, unii consideră că "... nu toate infracțiunile au, pe lângă un obiect generic, și un obiect special, care să fie o formă particulară a obiectului generic, comun întregii grupe de infracțiuni din care face parte. Infracțiunile contra patrimoniului – de exemplu – nu se deosebesc între ele sub raportul obiectului, ceea ce înseamnă că ele nu au, fiecare în parte, un obiect juridic special".¹ De notat că această afirmație nu i-a împiedicat pe aceiași autori să identifice, pentru fiecare infracțiune contra patrimoniului în parte, obiectul ei juridic special.²

Similară cu afirmația citată mai sus este cea a lui V.Gh. Tarhon: "Ceea ce formează obiectul nemijlocit (a se citi – obiectul juridic special – *n.a.*) al infracțiunii de furt sunt relațiile sociale de proprietate, adică acele relații care asigură dreptul de proprietate, ca formă socială de dobândire a bunurilor, și exercitarea acestui drept".³

Opinii similare au fost exprimate nu numai în doctrina penală română, dar și în cea rusă.⁴

¹ V.Dobrinoiu și colaboratorii. Drept penal. Partea Generală. - București: Europa Nova, 1999, p.140.

² Vezi: Gh.Nistoreanu și colaboratorii. Drept penal. Partea Specială. - București: Europa Nova, 1999, p.202-274.

³ V.Gh. Tarhon. Infracțiuni pentru care se aplică proceduri speciale de urmărire și judecată. - București: Editura Științifică, 1958, p.102.

⁴ Vezi, de exemplu: С.М. Кочои. Ответственность за корыстные преступления против собственности. - Москва, 2000, p.86; В.А. Владимиров, Ю.И. Ляпунов. Ответственность за корыстные посягательства на социалистическую собственность. - Москва: Юридическая литература, 1986, p.11.

Bineînțeles, nu putem sprijini asemenea puncte de vedere. Ele vin în contradicție cel puțin cu postulatul că obiectul juridic special derivă din obiectul juridic generic și nu poate să coincidă cu ultimul. În acest sens, V.S. Prohorov, referindu-se la corelația dintre obiectul juridic generic și obiectul juridic special, susține pe bună dreptate: “Particularul se integrează în ceea ce este general și îl caracterizează. Generalul nu există în afara particularului, însă particularul nu este echivalent cu generalul”.¹

Fără intenția de a repeta ceea ce am argumentat în cadrul Capitolului I al lucrării de față, vom rezuma doar că sensul defalcării obiectului juridic special al infracțiunilor contra patrimoniului consistă în maxima concretizare a caracterului pericolului social al unor sau altor infracțiuni dintre acestea. De aceea, este pe deplin justificată tendința de a determina obiectul juridic special al infracțiunilor contra patrimoniului într-o manieră care să ne ajute a stabili mai precis și mai individualizat gradul de pericol social pe care îl prezintă fiecare dintre infracțiunile contra patrimoniului. Recunoscând, în principiu, tendința indicată ca îndreptătită, este necesar să accentuăm totodată că limitele concretizării, limitele individualizării obiectului trebuie să fie restrânse, astfel ca obiectul juridic special al infracțiunilor contra patrimoniului să nu-și piardă caracterul social.

Infracțiunile contra patrimoniului sunt diferite în raport cu natura și importanța valorilor și relațiilor sociale care constituie obiectul juridic special, precum și în raport cu modul în care este vătămat sau periclitat acest obiect. Dar oricât de diferite ar fi, ele rămân infracțiuni contra patrimoniului și prezintă trăsăturile comune acestora: pericolul social generic, reflectat în pericolul fiecăreia; valoarea patrimonială a obiectului infracțiunii asupra căruia se acționează; prejudiciul sau paguba materială pe care infracțiunea o produce de cele mai dese ori asupra patrimoniului persoanei vătămate.

Cele menționate ne fac să ne îndoim de justetea includerii faptei infracționale prevăzute la art.200 CP RM în rândul infracțiunilor contra patrimoniului. Această normă penală stabilește răspunderea pentru neglijența criminală față de obligațiile proprii, manifestată de o persoană căreia i-a fost încredințată paza bunurilor proprietarului, atitudine care s-a soldat cu însușirea, nimicirea, deteriorarea, pierderea sau pieirea în proporții mai sau deosebit de mari a acestor bunuri.

În cadrul Capitolului II al prezentei lucrări ne-am referit deja la caracterul anacronic și inconsistent al incriminării specificate, reclamând necesitatea decriminalizării faptei pe care o vizează. Dar, pe deasupra, considerăm că, în cazul faptei prevăzute la art.200 CP RM, este dificil a afirma că relațiile sociale cu privire la patrimoniu ar constitui obiectul juridic generic al ei.

¹ В.С. Прохоров. Преступление и ответственность. - Ленинград, 1984, p.47.

Trebuie de menționat că, până la adoptarea Codului penal al Republicii Moldova din 1961, dacă persoanele, cărora le-a fost încredințată paza bunurilor, au admis sustragerea sau deteriorarea acestora, ca urmare a atitudinii nepăsătoare sau indolenței lor, ele erau trase la răspundere penală pentru neglijență comisă de persoanele cu funcții de răspundere.¹ După cum afirmă, pe bună dreptate, V.D. Menșaghin, “o asemenea practică era incorectă, mai ales în cazul când persoana căreia i-a fost încredințată paza averii poporului nu era o persoană cu funcție de răspundere. În astfel de situații era încălcată vădit legalitatea”.²

În continuare, menționăm că, ținându-se cont de practica nefastă de aplicare prin analogie a legii penale, asupra căreia atenționează V.D. Menșaghin, la art.130 “Neglijența criminală față de paza avutului proprietarului” al CP RM din 1961 se conținea o prevedere importantă: “în cazul în care lipsesc elementele unei infracțiuni de serviciu.” Or, în art.200 CP RM nu mai este prevăzută o asemenea rezervă.

Călăuzindu-ne de *argumentum ex silentio* (argumentul care reiese din faptul tăcerii), putem deduce că subiect al infracțiunii prevăzute la art.200 CP RM poate fi orice persoană fizică, inclusiv o persoană cu funcție de răspundere.³ Cu alte cuvinte, în cazul faptei infracționale, incriminate la art.200 CP RM, este recognoscibilă mai mult o infracțiune de serviciu, decât o infracțiune contra patrimoniului. Fapt pentru care ne manifestăm încă o dată doleanța de a fi exclusă incriminarea analizată din capitolul dedicat infracțiunilor contra patrimoniului, în special, și din legea penală, în general. În sprijinul acestei inițiative poate fi adus și un argument ținând de sfera dreptului comparat. Astfel, pot fi stabilite mai multe similitudini care determină o asemănare considerabilă între natura infracțiunii prevăzute la art.200 CP RM și natura infracțiunii prevăzute la art.252 CP Rom. Or, în ultima normă specificată se stabilește răspunderea pentru “neglijența care are drept urmare distrugerea, alterarea, pierderea sau sustragerea unui document ce constituie secret de stat, precum și neglijența care a dat prilej altei persoane să afle un asemenea secret, dacă fapta este de natură să aducă atingere intereselor statului”. Evaluând corect pericolul social al acestei fapte, legiuitorul român a inclus-o nu în titlul consacrat infracțiunilor contra siguranței statului, ci în capitolul dedicat infracțiunilor de serviciu sau în legătură cu serviciul.

Vorbind despre corelația dintre obiectul juridic generic al infracțiunii și obiectul juridic special al infracțiunii, trebuie să ne referim și la cazul infracțiunilor cu pluralitate de obiecte juridice speciale (infracțiuni complexe și infracțiuni cu

¹ Actualmente, neglijența în serviciu este incriminată în art.329 CP RM.

² А.А. Пионтковский, В.Д. Меньшагин. Курс советского уголовного права. Том I. - Москва: Госюриздат, 1955, p.92.

³ În această ultimă ipoteză, art.329 CP RM (“Neglijența în serviciu”) apare ca o normă generală în raport cu art.200 CP RM, care evoluează ca o normă specială.

obiect juridic multiplu). În această ipoteză, cel puțin obiectul juridic principal trebuie să se deducă din obiectul juridic generic. Aici însă mai apare o problemă – cea a valorilor sociale și a relațiilor sociale care se deduc din relațiile sociale cu privire la patrimoniu, dar care apar ca obiect juridic secundar în cazul infracțiunilor contra păcii și securității omenirii, infracțiunilor economice, infracțiunilor în domeniul informaticii, infracțiunilor în domeniul transportului, infracțiunilor contra securității publice și a ordinii publice etc.

Practic în toate capitolele Partii Speciale a legii penale există norme care, deși nu sunt incluse în capitolul consacrat infracțiunilor contra patrimoniului, prevăd răspunderea pentru acele fapte infracționale, a căror săvârșire este legată într-un fel sau altul de cauzarea prejudiciului patrimonial. Cele menționate actualizează soluționarea problemei despre justetea includerii unor sau altor fapte în rândul infracțiunilor contra patrimoniului, la fel ne determină să reflectăm asupra criteriilor care trebuie puse la baza unei asemenea soluționări.

Obiectul juridic al infracțiunii poate fi luat în considerație în mod variat. De exemplu, reieșind din faptul că în alin.(1) art.2 CP RM și în art.1 CP Rom. proprietatea este declarată valoare socială fundamentală ocrotită de legea penală, putem pur și simplu să afirmăm că oricare infracțiune, ce cauzează, direct sau indirect, o atingere proprietății (și, implicit, patrimoniului), trebuie considerată ca infracțiune contra patrimoniului.

Dar o analiză structurală a normelor din Partea Specială a legii penale demonstrează că, într-o ipoteză ca cea admisă mai sus, în rândul infracțiunilor contra patrimoniului ar trebui să includem aproape jumătate din faptele infracționale stabilite de Partea Specială a legii penale. Cam în așa mod unii autori au propus să fie rezolvată această chestiune. De exemplu, N.Bernștein a propus ca toate infracțiunile contra proprietății, indiferent de mărimea, caracterul și gravitatea pedepsei instituite pentru ele, trebuie reunite într-un singur grup.¹ În acest scop, autorul amintit recomandă ca în capitolul despre infracțiunile contra patrimoniului să fie incluse fapte eterogene, ca: irosirea bunurilor; neglijența în serviciu având ca urmare lipsa de bunuri etc.²

Desigur, o asemenea soluție ar fi de neacceptat. Divizarea faptelor infracționale în funcție de obiectul juridic generic deloc nu înseamnă că într-un grup sau altul de infracțiuni trebuie cuprinse toate faptele care, într-un fel sau altul, direct sau indirect, vizează un anume obiect juridic generic. În primul rând, aceasta este inacceptabil, deoarece, așa cum am specificat anterior, multe infracțiuni lezează concomitent nu un singur obiect juridic special, ci două sau mai multe. În astfel de situații ar fi firesc de ridicat problema temeiniciei includerii unor

¹ Vezi: Н.Бернштейн. Конструкция норм о преступлениях против собственности в проекте Уголовного кодекса // Социалистическая законность. - 1947. - №1. - P.14.

² Ibidem, p.15.

asemenea infracțiuni într-un grup sau altul de fapte infracționale. Drept criteriu al temeiniciei unei atare includeri nu poate fi întotdeauna admisă importanța comparativă a valorilor și relațiilor sociale care sunt vătămate prin săvârșirea infracțiunii. O asemenea abordare ar fi neștiințifică, subiectivistă și doar ar genera confuzie la clasificarea infracțiunilor. Reieșind dintr-un asemenea criteriu, așa infracțiune ca, de exemplu, favorizarea infractorului (sau nedenunțarea infracțiunii) ar trebui raportată de fiecare dată la grupul acelor infracțiuni, în legătură cu care a avut loc favorizarea (sau nedenunțarea). În esență, anume așa și tratează această chestiune M.A. Ghelfer¹, care considera nedenunțarea sustragerii ca infracțiune contra proprietății.

Dacă problema despre justetea includerii unor sau altor fapte în rândul infracțiunilor contra patrimoniului s-ar soluționa în baza luării în considerație a obiectului juridic căruia i-a fost adusă o atingere efectivă, efectele ar fi nefaste. De exemplu, neglijența în serviciu ar trebui recunoscută, în unele cazuri, infracțiune contra patrimoniului (atunci când daunele materiale în proporții mari sunt cauzate în rezultatul neîndeplinirii sau îndeplinirii necorespunzătoare de către o persoană cu funcție de răspundere a obligațiilor de serviciu), în alte cazuri – infracțiune contra vieții sau sănătății persoanei (de exemplu, în situația organizării defectuoase de către medicul-șef a unei operații de vaccinare, care a avut ca urmare moartea victimei sau vătămarea integrității ei corporale), în terțe cazuri – ca infracțiune contra ordinii publice etc. Cu certitudine, posibilitatea operării cu un asemenea criteriu este sub orice critică.

Prin urmare, la baza clasificării trebuie pus nu orice obiect juridic, chiar fiind foarte important, căruia prin infracțiune i-a fost cauzată atingere. La baza clasificării trebuie puse numai acele valori și relații sociale care sunt supuse ineluctabil pericolului de vătămare în rezultatul unei anumite activități infracționale și care sunt luate în mod special sub ocrotirea legii penale. Un asemenea obiect juridic este: în cazul atacului asupra persoanelor sau instituțiilor care beneficiază de protecție internațională (art.142 CP RM) – relațiile sociale cu privire la pace; în cazul violării de domiciliu (art.179 CP RM) – relațiile sociale referitoare la inviolabilitatea domiciliului; în cazul împiedicării exercitării libere a dreptului electoral sau a activității organelor electorale, săvârșite prin sustragerea urnelor de vot sau a documentelor electorale (lit.b) art.181 CP RM) – relațiile sociale privitoare la asigurarea exercitării drepturilor electorale; în cazul circulației ilegale a substanțelor narcotice, psihotrope sau a precursorilor sub formă de nimicare a acestora (art.217 CP RM) – relațiile sociale privitoare la circulația legală a substanțelor narcotice, psihotrope sau a precursorilor; în cazul distrugerii sau

¹ Vezi: М.А. Гельфер. Преступные посягательства на собственность. - Москва: ВЮЗИ, 1953, р.60.

deteriorării intenționate a monumentelor de istorie și cultură (art.221 CP RM) – relațiile sociale referitoare la integritatea, substanța și potențialul de valorificare istorică și culturală a monumentelor; în cazul profanării mormintelor (art.222 CP RM) – relațiile sociale privind conviețuirea socială, a căror dezvoltare este condiționată de cultivarea și păstrarea sentimentului de respect și pietate față de cei decedați și față de obiectele care păstrează memoria lor; în cazul dobândirii creditului prin înșelăciune (art.238 CP RM) – relațiile sociale cu privire la obținerea legală a creditului; în cazul practicării ilegale a activității de întreprinzător (art.241 CP RM) – relațiile sociale privitoare la legalitatea activității de întreprinzător; în cazul introducerii sau răspândirii programelor virulente pentru calculatoare (art.260 CP RM) – relațiile sociale privitoare la utilizarea în siguranță a calculatoarelor, a produselor de program și a echipamentelor; în cazul deteriorării sau distrugerii intenționate a căilor de comunicație și a mijloacelor de transport (art.268 CP RM) – relațiile sociale cu privire la asigurarea securității circulației și a exploatării transportului; în cazul terorismului (art.278 CP RM) – relațiile sociale referitoare la securitatea publică; în cazul diversiunii (art.343 CP RM) – relațiile sociale cu privire la securitatea economică a statului; în cazul jefuirii celor căzuți pe câmpul de luptă (art.389 CP RM) – relațiile sociale referitoare la aspectele de ordin etico-moral ale capacității de apărare a țării care sunt atinse prin jefuirea morților sau a răniților pe câmpul de luptă; etc.

Ne-am referit doar la o mică parte și în mod absolut aleatoriu la acele fapte infracționale care au ca obiect juridic secundar anumite valori și relații sociale specifice ce derivă din relațiile sociale cu privire la patrimoniu.

Din rândul unor asemenea fapte infracționale pluriobiectuale fac parte: a) infracțiunile, în cazul cărora executarea laturii obiective este legată de realizarea unui scop de cupiditate: dobândirea creditului prin înșelăciune (art.238 CP RM); jefuirea celor căzuți pe câmpul de luptă (art.389 CP RM) etc.; b) infracțiunile legate de cauzarea prejudiciului patrimonial (daunelor materiale) sau de survenirea altor urmări prejudiciabile de ordin patrimonial: practicarea ilegală a activității de întreprinzător (art.241 CP RM) etc.; c) infracțiunile a căror latură obiectivă conține, în calitate de componentă a elementului material, faptele de ocupare, distrugere, deteriorare, degradare, dobândire, înstrăinare și alte asemenea fapte: introducerea sau răspândirea programelor virusulente pentru calculatoare (art.260 CP RM); diversiunea (art.343 CP RM) etc.

În afară de temeiurile numite, pot fi nominalizate și altele, mai speciale, potrivit cărora fapte infracționale determinate pot fi incluse în rândul faptelor infracționale pluriobiectuale, având ca obiect juridic secundar anumite valori și relații sociale specifice care derivă din relațiile sociale cu privire la patrimoniu. Unele din temeiurile, pe care le-am amintit, pot fi aplicate concomitent față de unele sau altele din asemenea fapte infracționale.

Astfel de fapte infracționale nu pot fi incluse în rândul infracțiunilor contra patrimoniului. Din rândul acestora pot face parte numai asemenea fapte infracționale, în cazul cărora ca obiect juridic principal, ce determină și caracterizează pericolul faptei respective, apar anumite valori și relații sociale specifice care derivă din relațiile sociale cu privire la patrimoniu. În această privință, sprijinim opinia lui B.S. Nikiforov, după care faptul de cauzare a prejudiciului patrimonial de felul său nu poate fi privit ca temei de tragere la răspundere penală pentru atingerea adusă proprietății; mai este necesar ca un astfel de prejudiciu să fie cauzat prin atingerea adusă nu asupra la orice, ci numai asupra proprietății.¹

Din considerentele mai sus enunțate, la infracțiunile contra patrimoniului trebuie raportate numai acele fapte, pe care legiuitorul le-a declarat ca infracționale în virtutea pericolului lor deosebit tocmai în raport cu valoarea socială fundamentală nominalizată.

În alți termeni, se au în vedere fapte, a căror comitere vatămă, efectiv sau potențial, relațiile sociale cu privire la patrimoniu în condiții de inevitabilitate. De aceea, este clar că infracțiunile prevăzute la art.142, 179, lit.b) art.181, art.221, 222, 238, 241, 260, 268, 278, 343 CP RM, precum și multe alte asemenea acestora, nu pot fi incluse în grupul infracțiunilor contra patrimoniului.

Într-o altă ordine de idei, menționăm că la stabilirea particularităților obiectului juridic generic al infracțiunii se ia în calcul nu doar ce se vatămă printr-o faptă infracțională, dar și alte elemente ale infracțiunii. În context, N.D. Durmanov se exprimă în felul următor: “Pericolul faptei se determină ținându-se cont nu numai de importanța obiectului infracțiunii, dar, într-un șir de cazuri, și de metoda de operare, de gravitatea prejudiciului cauzat, caracterul vinovăției, de motivele și ambianța în care a fost săvârșită fapta ...”.² Tocmai concretizarea acestor elemente ne permite să delimităm grupul de infracțiuni contra patrimoniului de grupurile de infracțiuni de serviciu, economice, contra securității publice și ordinii publice etc.

Metoda de săvârșire a infracțiunilor contra patrimoniului este indicată, de regulă, chiar în dispoziția legală, prin aceasta căpătând valența de element obligatoriu al conținutului acestor infracțiuni. În contrast, o astfel de indicare lipsește în cazul majorității infracțiunilor, al căror obiect juridic secundar comportă similitudini cu obiectul juridic special principal al infracțiunilor contra patrimoniului.

De exemplu, descriind indicii diferitelor forme ale sustragerii, legea penală arată asupra metodei de operare folosind expresiile: “pe ascuns”, “deschisă”,

¹ Vezi: B.C. Никифоров. Объект преступления по советскому уголовному праву. - Москва, 1960, p.156.

² Н.Д. Дурманов. Понятие преступления. - Москва-Ленинград: Издательство Академии Наук, 1948, p.132.

“însoțită de violență”, “prin înșelăciune sau abuz de încredere” etc. Această împrejurare face posibilă, într-o oarecare măsură, disocierea sustragerii de faptele infracționale din alte grupuri de infracțiuni, adică de: utilizarea contrar destinației a mijloacelor din împrumuturile interne sau externe garantate de stat (art.240 CP RM); practicarea ilegală a activității de întreprinzător (art.241 CP RM); abuzul de putere sau abuzul de serviciu (art.327 CP RM); falsul în acte publice (art.332 CP RM) etc.

Într-o anumită măsură, după metoda de operare se deosebește distrugerea sau deteriorarea intenționată a bunurilor (art.197 CP RM), pe de o parte, de terorism (art.278 CP RM) și de diversiune (art.343 CP RM), pe de altă parte. Astfel, prima faptă specificată poate fi comisă prin orice metodă. În opoziție, celelalte două infracțiuni menționate pot fi comise doar prin metode de pericol general (explozie, incendiu, inundare etc.). În aceste situații, obiectul juridic principal al infracțiunii, metoda de operare, mijloacele de săvârșire a infracțiunii pot servi, în mare parte, dovadă a faptului că, încercând să scoată din uz un bun imobil de importanță majoră aparținând domeniului public, făptuitorul urmărește nu atât să cauzeze prejudiciu patrimoniului, cât să submineze securitatea publică, să intimideze populația, să impună autorităților publice sau persoanelor fizice anumite decizii, sau, respectiv, să slăbească baza economică și capacitatea de apărare a țării. Or, acestea și constituie temeiurile tragerii la răspundere conform art.278 CP RM sau, respectiv, conform art.343 CP RM.

Referindu-se la pluralitatea de obiecte juridice speciale ale terorismului, V.E. Petrișcev consideră, cu drept cuvânt: “Indiciul caracterului dual al obiectului infracțiunii de terorism (obiectul direct îl formează persoana și proprietatea, iar obiectul terminal – elementele sistemului constituțional, ordinea de administrare, instituțiile publice) este extrem de important, deoarece permite delimitarea clară – sub aspect social-politic și juridic – a manifestărilor realmente teroriste, pe de o parte, de infracțiunile de drept comun asemănătoare prin latura obiectivă, pe de altă parte”.¹ Într-adevăr, dacă, în caz contrar, vom considera ca având importanță primordială “obiectele directe” (*alias* obiectul juridic secundar), cărora teroristii sau diversioniștii urmăresc să le aducă atingere pe fundalul de vătămare a securității publice sau a securității economice, atunci vom avea nevoie de o infinitate de incriminări vizând terorismul sau diversiunea, “împrăștiate” prin Partea Specială a Codului penal. Într-o altă ipoteză, vom avea nevoie de un anume cod “de terorism” sau “de diversiune”, ceea ce, îndubitabil, este inadmisibil pentru practica de aplicare a dreptului, dar, în primul rând, pentru legislația penală a Republicii Moldova. Or, în alin.(1) art.1 CP RM este statuat: “Prezentul cod este unica lege penală a Republicii Moldova”.

¹ В.Е. Петрищев. Правовые и социально-политические проблемы борьбы с терроризмом // Государство и право. - 1998. - №3. - Р.89-90.

Pe deasupra, infracțiunile contra patrimoniului sunt, în majoritate, materiale. Iar aceasta înseamnă că indiciul indispensabil al laturii obiective al unor asemenea fapte infracționale îl constituie cauzarea prejudiciului patrimonial care epuizează cu desăvârșire caracterul infracțiunilor contra patrimoniului. Este adevărat că prejudiciul patrimonial poate fi cauzat și prin comiterea infracțiunilor ecologice, economice, în domeniul transporturilor, de serviciu etc. Însă în cazul acestora, prin cauzarea prejudiciului material nu li se epuizează caracterul. În atingerea rezultatului, concretizat prin prejudiciul patrimonial cauzat, își găsește realizare deplină manifestarea de voință, scopul propus de făptuitor la săvârșirea infracțiunii contra patrimoniului. De aceea, în cazul dobândirii creditului prin înșelăciune (art.238 CP RM), al limitării concurenței libere (art.246 CP RM), al încălcării regulilor de zbor (art.262 CP RM), al falsului în acte publice (art.332 CP RM) etc., prejudiciul patrimonial nu are rolul de indice indispensabil al laturii obiective (ceea ce caracterizează o mare parte din infracțiunile contra patrimoniului), ci rolul de măsură a pericolului social.

Într-o serie de cazuri, atunci când legea penală ia sub ocrotire anumite valori și relații sociale împotriva infracțiunilor corespunzătoare, ea vizează nu atât entitățile patrimoniale ce formează obiectul material al acestor infracțiuni, cât, mai ales, destinația acelor entități. În acest sens există mai multe exemple: atacul asupra oficiilor sau locuințelor persoanelor care beneficiază de protecție internațională (art.142 CP RM); violarea de domiciliu (art.179 CP RM); împiedicarea exercitării libere a dreptului electoral sau a activității organelor electorale, săvârșită prin sustragerea urnelor de vot sau a documentelor electorale (lit.b) art.181 CP RM); deturnarea sau capturarea unei garnituri de tren, a unei nave aeriene sau fluviale (art.275 CP RM); vandalismul (art.288 CP RM); luarea, sustragerea, tănuirea, degradarea sau distrugerea documentelor, imprimatelor, ștampilelor sau sigiliilor (art.360 CP RM); risipirea sau pierderea patrimoniului militar (art.381 CP RM) etc. În toate aceste cazuri, dar și în altele, legiuitorul pune în prim-plan nu valoarea, exprimată în bani, a bunului respectiv, ci alte calități. În cazurile menționate, legiuitorul ajunge la concluzia că aceste fapte necesită a fi defalcate în calitate de infracțiuni de sine stătătoare. Or, motivele acestei luări de poziție constau în aceea că toate entitățile patrimoniale, vizate în normele exemplificate mai sus (urnele de vot și documentele electorale; garnitura de tren, nava aeriană sau fluvială; edificiile sau alte încăperi, bunurile din transportul public sau din alte locuri publice; bunurile cu destinație militară etc.), sunt chemate, prin calitățile și menirea lor, să asigure, în primul rând, activitatea electorală, funcționarea în siguranță a transportului, interesele estetice, spirituale și utilitare ale membrilor societății; activitatea în bune condiții a forțelor armate etc. Și numai după aceasta, în subsidiar, aceste bunuri sunt privite ca fiind necesare satisfacerii trebuințelor materiale, ca purtătoare de valoare economică. Din

aceste considerente, prin influențarea nemijlocită infracțională asupra unor astfel de bunuri nu pot fi vătămate relațiile sociale cu privire la patrimoniu. În fine, acesta este încă un argument în favoarea faptului că bunurile în sine, privite în izolare de calitățile sociale pe care le au în cadrul relațiilor sociale, nu pot forma obiectul juridic al infracțiunii.

Într-o altă ordine de idei, în planul corelației dintre obiectul juridic generic și obiectul juridic special, o mare semnificație are clarificarea rolului semnelor subiective ale infracțiunii. În context, B.S. Volkov are dreptate când menționează: “Trăsăturile subiective ale faptei imprimă conduitei ilegale, îndreptate spre a aduce atingere relațiilor sociale, caracterul unei sau altei infracțiuni”.¹

În semnele obiective ale infracțiunii, inclusiv în obiectul juridic al infracțiunii, se reflectă motivul, scopul și, în ultimă instanță, manifestarea de voință a făptuitorului. Esența motivului infracțiunii consistă în aceea că el este întotdeauna legat de obiectivele psihologice concrete ale persoanei, de caracteristicile ei subiective, de dorințele care au suscitat la persoană rezoluția de a-și atinge scopul tocmai prin intermediul lezării valorilor și relațiilor sociale care *ad-hoc* sunt apărute mai puțin (în sens obiectiv, nu în sens juridic). De aceea, dacă, de exemplu, făptuitorul înțelege că săvârșirea furtului dintr-o instituție bine păzită este pentru el irealizabilă, atunci ca cel mai favorabil procedeu pentru a-și atinge scopul i se va părea omorul unei persoane solitare și neajutorate care dispune de careva bunuri materiale. Totodată, făptuitorul conștientizează că, dacă în cazul furtului el va vătăma numai anumite relații sociale cu privire la patrimoniu, atunci în cel de-al doilea caz – al omorului săvârșit din interes material – el va vătăma relația socială cu privire la viața altei persoane (ca obiect juridic principal) și relații sociale cu privire la patrimoniu (ca obiect juridic secundar). Deși motivul infracțiunii va fi, în amândouă cazuri, același, obiectul juridic principal va fi totuși diferit. În consecință, diferit va fi și obiectul juridic generic. Iată de ce, în cazul îmbinării particularităților psihologice negative și antivalorice ale făptuitorului cu interesul social concret, “favorabil” comiterii infracțiunii, motivul, de care este ghidat făptuitorul, îndeplinește, pe lângă funcția motrice, funcția selectivă vizavi de alegerea obiectului juridic generic al infracțiunii, în vederea atingerii scopului trasat.

În acest sens, sprijinim punctul de vedere al lui A.Gh. Kovaliov: “Dacă ne putem așa exprima, motivul vopsește într-o anumită culoare starea psihică contradictorie a persoanei și dinamica voinței acesteia, atunci când ea săvârșește infracțiunea. Înainte de a decide să lezeze un anumit interes (a se citi – o anumită valoare – *n.a.*), subiectul percepe mai întâi scopul pe care și-l propune, compară

¹ Б.С. Волков. Мотив и квалификация преступлений. - Казань: Издательство Казанского университета, 1968, p.30.

avantajele și dezavantajele, evaluează urmările așteptate, chibzuiește asupra propriilor posibilități, adică efectuează ca și cum “confruntarea obiectelor” (sublinierea ne aparține – *n.a.*) și, numai după aceasta, ia rezoluția de a acționa”.¹

Incontestabil, motivul este indiciul unei fapte infracționale concrete. De aceea, el nu poate exista și nu există în mod abstract, independent de actul comportamental infracțional. În această ordine de idei, P.Milner a menționat: “Deși pot fi admise anumite situații, când conduita este determinată doar de însușirile persoanei sau doar de situația socială creată: în primul caz este vorba de ceva psihopatologic, iar în al doilea caz – de ceva automatizat la maxim, în ambele cazuri se atestă două forțe ale conduitei de tip “stimul-reacție”. Însă, de regulă, în situațiile intermediare conduita este determinată atât de factorii personali, cât și de cei situaționali. Mai mult, ea este totodată un rezultat al influențării reciproce a dispozițiilor individuale și a particularităților situației de moment”.² Altfel spus, factorii motivaționali ai făptuitorului și starea unor sau altor valori și relații sociale depind la un anumit moment unul de altul ca forma obiectivă de conținutul subiectiv. Eficacitatea motivului de a contribui la atingerea unui anumit scop se manifestă cel mai mult atunci când motivul este consolidat de un stimul situațional. În acest caz el va fi conjugat cu motivul. Tocmai datorită acestei conjugări motivul reprezintă, ca și situația concretă în raport cu el, un factor determinant nu pur și simplu în conduita antisocială, ci în scurta orientare a acestei conduite spre obiectul juridic principal. Aceasta face posibilă determinarea obiectului juridic generic al infracțiunii.

Așadar, caracterul și conținutul motivului permit determinarea corectă a orientării de scop a faptelor. Această orientare duce la formarea voinței persoanei, iar manifestarea de voință se exprimă în faptele concrete ale persoanei.

La săvârșirea infracțiunilor contra patrimoniului, făptuitorul este călăuzit, de regulă, de interese materiale, urmărind scopul de înavuțire ilicită, de cupiditate. Totuși, în cazul distrugerii sau deteriorării intenționate a bunurilor, prezența interesului material și a scopului de cupiditate este dispensabilă. Dar și în cazul acestei fapte infracționale, prevăzute la art.197 CP RM, este necesar a stabili de fiecare dată motivul și scopul.

Aceasta se cere în vederea disocierii faptei date de unele infracțiuni asemănătoare care au, ca obiect juridic secundar, anumite valori și relații sociale specifice ce derivă din relațiile sociale cu privire la patrimoniu. Astfel, în unele cazuri, atât distrugerea sau deteriorarea intenționată a bunurilor, pe de o parte, cât și distrugerea sau deteriorarea intenționată a monumentelor de istorie și cultură (art.221 CP RM), profanarea mormintelor (art.222 CP RM), introducerea

¹ А.Г. Ковалев. Психология личности. - Москва, 1965, p.238.

² П.Милнер. Физиологическая психология. - Москва, 1973, p.169.

sau răspândirea programelor virusulente pentru calculatoare (art.260 CP RM), deteriorarea sau distrugerea intenționată a căilor de comunicație și a mijloacelor de transport (art.268 CP RM), vandalismul (art.288 CP RM), diversiunea (art.343 CP RM), distrugerea sau deteriorarea intenționată a patrimoniului militar (art.379 CP RM) etc., pe de altă parte, pot fi săvârșite prin aceeași metodă și pot conduce la același prejudiciu patrimonial.

Esența fiecăreia dintre infracțiunile confruntate și gradul de pericol social al acestora sunt condiționate de motiv și scop. În acest sens, A.A. Piontkovski specifica: “În cazul săvârșirii faptei socialmente periculoase în viața socială reală, în cazul atingerii aduse obiectului juridic special, motivul este încărcat întotdeauna de un conținut substanțial și, totodată, de un conținut juridic (de exemplu, motivul de cupiditate ce determină năzuința de înavuțire ilicită pe calea păgubirii unei victime concrete, sau motivul de răzbunare în raport cu o persoană determinată ce este satisfăcut pe calea cauzării căreiva daune acelei persoane etc.). De aceea, tocmai în atingerile concrete asupra unor valori socialmente importante își găsește exprimarea un motiv infracțional sau altul”¹.

Iată de ce, dacă persoana, distrugând sau deteriorând anumite bunuri, s-a condus de scopul de a tulbura conviețuirea socială, condiționată de dănuirea moștenirii istorice și culturale, cele comise trebuie calificate ca distrugere sau deteriorare intenționată a monumentelor de istorie și cultură, conform art.221 CP RM. Dacă, în aceleași condiții, persoana s-a condus de motive de ostilitate și a urmărit scopul de a slăbi baza economică și capacitatea de apărare a țării, cele săvârșite trebuie calificate ca diversiune, în baza art.343 CP RM etc. În cazul concurenței dintre motive și scopuri diferite, calificarea trebuie făcută după regulile concurenței normelor penale, stabilite de art.115-118 CP RM. De aceea, existența unui motiv sau scop special la persoana care distruge sau deteriorează intenționat bunurile exclude calificarea faptei conform art.197 CP RM, care constituie o normă generală.

Perceperea corectă a conținutului elementelor subiective ale unei sau altei infracțiuni ne permit, în cele din urmă, delimitarea infracțiunilor contra patrimoniului de acele fapte infracționale în care obiectul juridic secundar este format din anumite valori sociale specifice care derivă din relațiile sociale cu privire la patrimoniu. De aceea, luarea unui bun din șicană, fără scopul de a-l trece în folosul făptuitorului sau al unui terț, trebuie calificată nu ca sustragere, ci ca huliganism (art.287 CP RM). În același timp, dobândirea ilicită a bunurilor altei persoane prin înșelăciune sau abuz de încredere, cu folosirea situației de serviciu, sau, respectiv, însușirea ilegală a bunurilor altei persoane, încredințate în

¹ А.А. Пионтковский. Учение о преступлении по советскому уголовному праву. - Москва, 1961, p.57.

administrarea făptuitorului, cu folosirea situației de serviciu, în ambele ipoteze fiind prezent scopul de cupiditate, prin trecerea în folosul făptuitorului sau al terților, presupune calificarea potrivit lit.d) alin.(2) art.190 CP RM “Escrocheria” sau, respectiv, potrivit lit.d) alin.(2) art.191 CP RM “Delapidarea”. Totodată, abuzul de serviciu (sau abuzul de putere), chiar atunci când presupune existența unui interes material, dar nu presupune scopul de trecere a bunurilor în folosul făptuitorului sau al terților, trebuie calificată conform art.327 CP RM “Abuzul de putere sau abuzul de serviciu” sau conform art.335 CP RM “Abuzul de serviciu”. Astfel, putem observa cum în cazul faptelor infracționale prevăzute la art.190 și 191 CP RM, pe de o parte, și al celor prevăzute la art.327 și 335 CP RM, pe de altă parte, aceleași valori și relații sociale specifice apar, într-un caz, în calitate de obiect juridic principal, iar în celălalt caz – de obiect juridic secundar. În lumina celor examinate, impactul elementelor subiective asupra corelației dintre obiectul juridic generic și obiectul juridic special este evident și concludent.

Iar concluzia constă în necesitatea definirii noțiunii generale a infracțiunilor contra patrimoniului. Chiar dacă este valabil dictonul “*omnis definitio in jure periculosa est*” (orice definiție în drept este periculoasă), considerăm că noțiunea “**infracțiuni contra patrimoniului**” trebuie înțeleasă ca: **grup de infracțiuni intenționate sau imprudente, a căror săvârșire se soldează cu deficit în masa de bunuri (gol patrimonial) – rezultat al sustragerii sau distrugerii, deteriorării, ocupării, tăinuirii sau dobândirii acestor bunuri, infracțiuni care aduc atingere în principal unor valori și relații sociale specifice, acestea derivând din relațiile sociale cu privire la patrimoniu.**

Din această definiție rezultă că în situațiile în care faptul de apartenență a bunurilor unei alte persoane nu este tăgăduit, când nu există o tulburare a posesiei ca stare de fapt, ci se atestă doar o folosință sau dispunere inoportună a bunurilor, nu se poate vorbi despre o atingere cauzată patrimoniului.

Stabilirea trăsăturilor caracteristice unei infracțiuni contra patrimoniului, pornind de la obiectul juridic generic, este utilă pentru includerea unei infracțiuni în acest grup sau în această diviziune și pentru incriminarea și includerea în această diviziune a unor fapte noi.

În context, trezește nedumerire faptul că în afara cadrului Capitolului VI “Infracțiuni contra patrimoniului” din Partea Specială a CP RM au rămas astfel de infracțiuni, ca: răpirea mijloacelor de transport și răpirea mijloacelor de transport cu tracțiune animală, precum și a animalelor de tracțiune. Actualmente, răspunderea penală pentru aceste infracțiuni este prevăzută la art.273 și 274 CP RM. Considerăm acest exemplu un model de evaluare incorectă de către legiuitor a corelației dintre obiectul juridic generic și obiectul juridic special.

Pentru a clarifica motivele unei asemenea incongruențe, este nevoie de un excurs istoric. Astfel, în Partea Specială a Codului penal al Republicii Moldova din 1961 era inclus Capitolul VII cu denumirea “Infracțiuni contra siguranței transporturilor”. Articolul 182 din cadrul acestui capitol prevedea răspunderea penală pentru: răpirea mijloacelor de transport fără scopul de a le însuși (alin.1); răpirea mijloacelor de transport cu tracțiune animală, precum și răpirea animalelor de tracțiune, urmată de abandonarea sau restituirea lor către proprietar (alin.2).

De notat, că legea penală moldovenească se afla printre puținele legi penale ale componentelor fostei URSS, în care se conținea un capitol dedicat infracțiunilor contra siguranței transporturilor. Prin ce se explică detașarea reglementărilor privind asemenea infracțiuni într-un capitol aparte? Problema e că, în condițiile Republicii Moldova, în lipsa unei infrastructuri dezvoltate a căilor ferate și pe fondul suprafeței relativ reduse a teritoriului țării, transportul auto este unul dintre tipurile de bază ale transportului. De aceea, inițialmente, toate cele șase norme, care compuneau Capitolul VI din Partea Specială a CP RM din 1961, se refereau exclusiv la acest tip de transport.

Justificând constituirea într-un capitol aparte a reglementărilor privind infracțiunile contra siguranței transporturilor, V.D. Menșaghin susține: “Disciplina pe străzile și drumurile Moldovei, precum și respectarea regulilor de securitate a circulației și de exploatare a automobilelor și a altor mijloace de transport, lasă de dorit. După numărul de accidente rutiere, Moldova deține o adevărată contra-performanță. Infracțiunile în domeniul transporturilor ocupă o cotă considerabilă în practica de anchetă și cea judiciară a Moldovei. Detașarea acestor infracțiuni într-un capitol aparte trebuie să îndrepte eforturile organelor de anchetă și ale celor judiciare în vederea combaterii acestor fapte...”¹

Bineînțeles, argumentele în favoarea constituirii capitolului analizat sunt întemeiate. Totuși, o analiză de rigoare ne permite să considerăm că includerea normei privind răpirea mijloacelor de transport în capitolul consacrat infracțiunilor contra siguranței transporturilor este forțată, având la bază motive mai mult decât banale: eventuala excludere a normei specificate din capitolul nominalizat ar fi coborât numărul normelor din Capitolul VI al Părții Speciale a CP RM din 1961 la numai cinci. Chiar și având șase norme, acest capitol era cel mai mic dintre cele care constituiau Partea Specială. De aceea, orice reducere a normelor care îl alcătuiau puteau pune sub semnul întrebării însăși consistența și oportunitatea ideii de înființare a unei asemenea diviziuni în legea penală. Cu siguranță, asemenea motive sunt departe de exigențele metodologiei științifice.

Trebuie de menționat că nici în Federația Rusă problema identificării corecte a obiectului juridic generic pentru fapta examinată nu a putut să-și găsească la

¹ Особенности уголовных кодексов союзных республик / Под ред. В.Д. Меньшагина. - Москва: Юридическая литература, 1963, p.319.

început rezolvarea. Astfel, dobândirea ilegală a mijloacelor de transport a fost incriminată în cadrul capitolului dedicat infracțiunilor contra securității publice, ordinii publice și sănătății populației din legea penală rusă. Această stare de lucruri a durat de la data adoptării incriminării respective (art.212¹)¹ până la data adoptării Legii federale de la 01.07.1994 cu privire la modificarea și completarea Codului penal², lege care a avut ca scop principal reconsiderarea alcătuirii grupului de infracțiuni contra proprietății.

Așadar, dacă în legea penală moldovenească obiectul juridic generic al răpirii mijloacelor de transport era considerat ca fiind format din relațiile sociale privitoare la siguranța transporturilor, atunci în legea penală rusă se considera că prin dobândirea ilegală a mijloacelor de transport se vatămă, în principiu, securitatea publică. Această divergență concepțională nu putea să nu provoace critici în doctrina penală rusă. Se propune o reevaluare a naturii obiectului juridic generic al faptei specificate. În special, B.Petuhov s-a exprimat că, în cazul dobândirii ilegale a mijloacelor de transport, “posesorul acestora este privat, pe un anumit timp, de posibilitatea de a poseda, a folosi și a dispune de mijlocul de transport ce-i aparține. Reiese că această infracțiune atentează, în primul rând, asupra dreptului de proprietate al posesorului, și numai în al doilea rând, dar nu obligatoriu, asupra siguranței transporturilor”³.

Cu unele rezerve de rigoare, opinia autorului citat este mai plauzibilă decât a considera că prin răpirea sau dobândirea ilegală a mijloacelor de transport se lezează în principal siguranța transporturilor sau securitatea publică. Cei care susțineau punctul de vedere opus invocau că, de regulă, “subiecții unor asemenea fapte fie nu dispun de permisul de conducere, prin aceasta deja prezentând un pericol potențial, în timpul aflării la volan, pentru un cerc nedeterminat de persoane, fie nu dispun de informații privind starea tehnică a mijlocului de transport auto ce le este străin (adică nu cunosc dacă este funcțional sau nu sistemul de frânare și alte sisteme cu impact major asupra securității), fie se află în stare de ebrietate, ceea ce și este firesc pentru persoanele care, sub influența motivului situațional, dobândesc mijlocul de transport, fiind dornice de senzații tari”⁴. În același timp, în acest punct de vedere era estompată la maximum posibilitatea vătămării relațiilor sociale de proprietate. Probabil, acest punct de vedere avea atunci un oarecare suport în societate, deoarece cel care avea un obiect de lux,

¹ Указ Президиума Верховного Совета РСФСР об изменении и дополнении Уголовного кодекса от 03.07.1965 // Ведомости Верховного Совета РСФСР. - 1965. - №27.

² Собрание законодательства Российской Федерации. - 1994. - №10.

³ Б.Петухов. Уголовная ответственность за угон транспортных средств // Законность. - 1992. - №2. - Р.13-14.

⁴ А.И. Бойцов. Преступления против собственности. - Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2002, р.739.

inclusiv un automobil, era, de obicei, suspectat că duce un mod de viață necinstit. Astăzi o asemenea poziție nu-și mai găsește nici un temei. De aceea, ar fi incorect să tragem o linie de demarcare artificială între sustragerea mijloacelor de transport și răpirea sau dobândirea ilegală a mijloacelor de transport. Aceasta pentru că și în cazul sustragerii mijloacelor de transport făptuitorul poate să nu aibă permis de conducere, să nu cunoască starea tehnică a mijlocului de transport, să se afle în stare de ebrietate sau să acționeze fiind mânat de un motiv situațional. Însă, în acest caz, legiuitorul a considerat că obiectul juridic generic este proprietatea (patrimoniul).

Fiind conștient de faptul că nu se poate baza în continuare pe niște considerente de ordin conjectural, legiuitorul rus și-a îndreptat greșeala – prin modificarea legii penale. Astfel, prin Legea federală numită de la 01.07.1994, în capitolul privind infracțiunile contra proprietății din Codul penal al Federației Ruse din 1960 a fost inclus art.148¹ care prevedea răspunderea penală pentru dobândirea ilegală a mijlocului de transport, a calului sau a altor bunuri de valoare, în lipsa scopului de sustragere. Aceeași tendință pozitivă a fost dezvoltată în Codul penal al Federației Ruse din 1996. În mod regretabil, legiuitorul moldovean, de regulă foarte receptiv la modelele legislative rusești, în acest caz nu a avut aceeași prestație.

Între timp, trebuie să menționăm că majoritatea legislațiilor penale moderne susțin că obiectul juridic generic al infracțiunilor, similare celor prevăzute la art.273 și 274 CP RM, îl formează relațiile sociale cu privire la patrimoniu.

Astfel, în alin.4 art.208 CP Rom. se prevede: “De asemenea, constituie furt luarea în condițiile alin.1 a unui vehicul, cu scopul de a-l folosi pe nedrept”.

Furtul unui vehicul cu scopul de a-l folosi este prevăzut în Titlul III al Părții Speciale din legea penală română, dedicat infracțiunilor contra patrimoniului. Mai mult, această faptă este incriminată în aceeași normă cu furtul “comun”, fiind astfel combătute orice eventuale speculații privind natura acestei modalități normative a furtului. Pe această cale, în jurisprudența română s-a constatat că furtul la care face referire dispoziția alin.4 art.208 CP Rom. se realizează, sub aspectul laturii obiective, ca orice alt furt, prin acțiunea de luare a bunului (în speță a unui autovehicul) din stăpânirea de fapt a altei persoane; dar, sub aspectul laturii subiective, furtul prevăzut la alin.4 art.208 CP Rom., spre deosebire de furtul în general care se comite în scopul “însușirii pe nedrept”, se săvârșește în scopul “folosirii pe nedrept”.¹ Așadar, în ceea ce privește vehiculele, acestea constituie obiectul material al infracțiunii de furt atât în cazul în care vehiculul a fost sustras în scopul de a fi însușit, cât și în cazul când sustragerea vehiculului s-a

¹ Tribunalul municipiului București, secția a doua penală, decizia nr.400 din 1993 // Șt.Crișu, E.D. Crișu. Codul penal adnotat cu practică judiciară (1989-1999). - Curtea de Argeș: Argessis Print, 1999, p.502.

făcut numai în scopul de a-l folosi temporar. De asemenea, cu privire la obiectul material al furtului, în varianta în care fapta constă în luarea unui vehicul în scopul folosirii pe nedrept, în literatura juridică română s-a subliniat că acesta nu poate fi decât vehiculul susceptibil de a fi folosit potrivit destinației sale; dacă acesta este lipsit de o asemenea aptitudine, nu poate fi furat decât în scopul însușirii pe nedrept.¹

De asemenea, trebuie de menționat că, în sensul alin.4 art.208 CP Rom., prin “vehicul” se are în vedere și un vehicul animat. Astfel, în practica judiciară română s-a decis că fapta inculpatului de a lua un cal, proprietatea unei cooperative agricole de producție, fără consimțământul acelei unități, și de a-l folosi pentru a se deplasa într-o altă comună, după care abandonează calul pe câmp, constituie infracțiunea de furt de folosință, prevăzută la alin.4 art.208 CP Rom.²

În acest sens, apare ca oarecum superfluă diferențierea făcută în Codul penal al Republicii Moldova între “mijlocul de transport” (art.273) și “mijlocul de transport cu tracțiune animală, precum și animalele de tracțiune” (art.274).

Considerăm că, sub aspectul corelației dintre obiectul juridic generic și obiectul juridic special, furtul unui vehicul cu scopul de a-l folosi, în varianta propusă de legiuitorul român, reprezintă un model de real interes pentru legislația penală a Republicii Moldova. Totuși, de felul său, conceptul sustragerii în scopul folosirii temporare nu poate fi aplicat în condițiile legii penale moldovenești. Or, un asemenea scop al făptuitorului exclude din start posibilitatea calificării faptei conform art.186, 187, 188 etc. ale CP RM, norme în care sunt prevăzute formele sustragerii. Această divergență concepțională poate fi ilustrată în mod concludent printr-o speță din jurisprudența franceză (Tribunalul Saint-Etienne, 2.07.1928): “Sustracțiunea frauduloasă caracteristică furtului implică în mod necesar intențiunea de însușire definitivă, fie a lucrului sustras, fie a valorii sale; prin urmare, nu poate să existe un furt pedepsibil de lege atunci când un individ sustrage automobile, iar după întrebuințarea lor la câteva ceasuri le părăsește, și aceasta chiar dacă le-a produs oarecare stricăciuni”³. Parafrazând, putem specifica următoarele: faptele infracționale, prevăzute actualmente la art.273 și 274 CP RM, trebuie incluse în grupul infracțiunilor contra patrimoniului, însă nu pot fi privite ca modalități ale furtului.

O orientare similară celei din legea penală română răzbate în legislația spaniolă. Astfel, Codul penal al Spaniei⁴ prevede, în Titlul XIII “Infracțiuni contra

¹ Vezi: C.Barbu. Furtul folosinței vehiculelor în reglementarea noului Cod penal // Revista română de drept. - 1969. - Nr.2. - P.85.

² Tribunalul județului Dolj, decizia penală nr.361 din 1989 // Dreptul. - 1990. - Nr.8. - P.74.

³ M.I. Papadopolu. Codul legilor penale române adnotate. - București: Tipografiile române unite, 1932, p.284-285.

⁴ Vezi: Уголовный кодекс Испании. - Москва: Зерцало, 1998.

proprietății și ordinii social-economice” al Cărții a doua, un capitol aparte dedicat faptelor de furt și răpire a mijloacelor de locomoție (Capitolul IV). Astfel, se califică drept răpire a mijloacelor de locomoție fapta celui care ia automobilul sau motocicletă altuia, fără intenția de a le însuși, dacă el le va returna direct sau indirect în aceeași stare, în care ele se găseau la momentul luării, și dacă termenul nu a depășit patruzeci și opt de ore. Dacă mijlocul de locomoție nu este returnat în termenul indicat, fapta se sancționează ca furt sau jaf, după caz.

O viziune mai apropiată naturii infracțiunilor contra patrimoniului din legea penală moldovenească este cea reliefată în Codul penal al Poloniei¹. Acesta, în Capitolul XXXV “Infracțiuni contra patrimoniului”, conține o normă de sine stătătoare în raport cu incriminarea privind furtul, și anume – art.289. Potrivit acestui articol, este trasă la răspundere penală acea persoană care ia un mijloc de transport mecanic străin, având scopul de folosință de scurtă durată. Menționăm, că în conformitate cu art.278 din Codul penal al Poloniei, scopul infracțiunii de furt poate fi numai scopul însușirii.

În Codul penal-Model american², diferențierea între folosința neautorizată a automobilului sau a altor mijloace de transport, pe de o parte, și sustragere, pe de altă parte, este și mai vădită. Astfel, Titlul 223 din actul menționat se numește “Sustragerea și infracțiunile înrudite cu aceasta”. Evident, fiind și ultima în ordine, norma privind folosința neautorizată a automobilului sau a altor mijloace de transport – art.223.9 – vizează categoria de infracțiuni înrudite cu sustragerea, nu însă sustragerea propriu-zisă. Or, potrivit acestei norme, este pedepsită fapta celui care conduce automobilul, avionul, motocicletă, barca cu motor sau un alt mijloc de transport, pus în mișcare de motor, aparținând altuia, fără a avea consimțământul proprietarului.

Pe de altă parte, potrivit art.223.2 din același titlu, care este dedicat sustragerii prin luarea ilegală sau dispunerea ilegală de bunuri, persoana este vinovată de sustragere, dacă, având scopul de a lipsi o altă persoană de bunurile mobile, ia ilegal bunurile respective de la acea persoană sau exercită asupra lor un control ilegal.

În ipoteza faptei prevăzute la art.223.9 al Codului penal-Model american, făptuitorul doar “conduce”, nu însă și “ia” și nici nu “exercită control”.

În Codul penal al Germaniei³, Titlul al nouăsprezecelea din Partea Specială – “Furtul și însușirea bunurilor” – cuprinde și §248b “Folosința ilegală a mijlocului de transport”. Potrivit acestei norme, se incriminează fapta celui care folosește automobilul sau bicicleta contrar voinței posesorului acestora.

¹ Vezi: Уголовный кодекс Польши. - Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001.

² Vezi: Примерный Уголовный кодекс (США). Официальный проект Института американского права. - Москва, 1969.

³ Vezi: Уголовный кодекс ФРГ. - Москва: Зерцало, 2000.

În același timp, conform §242 “Furtul” al legii penale germane, se pedepsește fapta celui care ia în posesie bunul mobil străin, având scopul de a-l însuși ilegal sau de a-l trece în folosul unei terțe persoane.

În Codul penal al Elveției¹, nu se mai face o referire expresă la mijlocul de transport ca obiect material. Astfel, în Cartea a doua din legea penală elvețiană, Titlul II “Faptele infracționale contra patrimoniului” înglobează art.141 bis “Folosința ilegală a bunurilor”. În conformitate cu această normă, se pedepsește persoana care folosește ilegal ea însăși sau în folosul unui terț bunurile, pe care le-a obținut contrar voinței posesorului.

În contrast, art.139 “Furtul” din legea penală elvețiană prevede răspunderea penală pentru cel care ia de la altul un bun mobil străin, în scopul de a și-l însuși, pentru a se înavuți el însuși sau pentru a-l înavuți pe un terț.

O manieră similară de abordare este stabilită în legea penală daneză. Astfel, în Capitolul 29 “Alte infracțiuni contra patrimoniului” din Codul penal al Danemaricii² se prevede răspunderea penală pentru fapta persoanei care folosește ilegal bunul aparținând altuia (alin.(1) §293). Totodată, conform §276 din legea penală daneză, persoana care, neavând consimțământul posesorului, ia cu sine un bun material, în scopul de a obține pentru sine sau pentru alte persoane un folos ilicit, pe calea însușirii aceluși bun, se consideră vinovată de furt.

În fine, într-un stil oarecum diferit sunt formulate incriminările privind infracțiunile similare în Codul penal al Federației Ruse³ și în Codul penal-Model al CSI⁴. În primul caz, la art.166 se prevede răspunderea penală pentru “dobândirea ilegală a automobilului sau a altui mijloc de transport în lipsa scopului de sustragere (răpirea)”. În cel de-al doilea caz, la art.249 se prevede răspunderea penală pentru “dobândirea automobilului sau a altor bunuri de valoare în lipsa scopului de sustragere”. Dincolo de aceste diferențe de formă, mai important este că în ambele situații prezentate reglementările respective se conțin în capitolele consacrate infracțiunilor contra proprietății.

În urma celor relatate, considerăm că infracțiunile prevăzute la art.273 și 274 CP RM trebuie incluse ca fapte incriminate de sine stătătoare în cadrul Capitolului VI “Infracțiuni contra patrimoniului” din Partea Specială a acestui Cod. Caracterizând obiectul juridic special al celor două fapte înrudite, menționăm că, în cazul comiterii lor, suferă nu atât proprietatea și nici posesia, ci folosința asupra bunului respectiv, fapt asupra căruia indică lipsa scopului de sustragere. Totodată, prejudiciul cauzat posesorului în rezultatul răpirii mijlocului de trans-

¹ Vezi: Уголовный кодекс Швейцарии. - Москва: Зерцало, 2000.

² Vezi: Уголовный кодекс Дании. - Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001.

³ Vezi: Уголовный кодекс Российской Федерации. - Москва: Проспект, 1999.

⁴ Vezi: Модельный Уголовный кодекс для государств-участников СНГ // Правоведение. - 1996. - №1. - P.92-150.

port sau a mijlocului de transport cu tracțiune animală, precum și a animalelor de tracțiune, se poate exprima în formă de prejudiciu patrimonial real direct (uzarea mijlocului de transport, degradarea lui, schilodirea sau pieirea animalului de tracțiune etc.) sau în formă de venituri nerealizate (privarea posesorului de facultatea de a folosi bunul respectiv sau de a valorifica însușirile lui prin darea în arendă, în leasing, în comodat etc.).

Cu alte cuvinte, legiuitorul moldovean trebuie să recunoască faptul că, în cazul faptelor analizate, atingerea este adusă în primul rând și în mod obligatoriu unor valori și relații sociale specifice care derivă din relațiile sociale cu privire la patrimoniu. Și doar uneori și în mod subsidiar atingerea este adusă relațiilor sociale cu privire la siguranța transporturilor. Cel mai evident, aceasta rezultă în situația de răpire a animalelor de tracțiune.

În conformitate cu pct.7 din Regulamentul circulației rutiere, aprobat prin Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.713 din 27.07.1999¹, persoana, care însoțește animale izolate, de povară, de călărie sau turme, cirezi etc., se consideră având calitatea de “conducător”. Dar în aceeași normă se mai specifică: ““participant la trafic” – persoana care participă în procesul circulației în calitate de conducător de vehicul (sublinierea ne aparține – *n.a.*), pieton, pasager sau conducător al coloanei de persoane (sublinierea ne aparține – *n.a.*)”. Așadar, nu orice conducător este un participant la trafic. Această regulă operează și în raport cu persoana care însoțește animalele izolate, de povară, de călărie sau turme, cirezi etc. În aceste condiții, vehiculelor cu tracțiune animală și animalelor de tracțiune li se rezervă, cum e și firesc, un rol marginal în traficul rutier, în special, și în domeniul transporturilor, în general. A afirma că prin răpirea, de exemplu, a unui animal de tracțiune, se pune în pericol în primul rând siguranța transporturilor ar echivala cu a cădea în derizoriu.

De menționat că în Regulamentul circulației rutiere problemei în materie i se acordă un loc periferic. Astfel, în unul dintre capitolele finale ale actului normativ amintit se reglementează circulația bicicletelor, a vehiculelor cu tracțiune animală și a celor împinse sau trase cu brațele. Așadar, autorii Regulamentului circulației rutiere pun vehiculele cu tracțiune animală pe aceeași treaptă cu bicicletele și cu vehiculele împinse sau trase cu brațele. Prin reducere la absurd, ultimele bunuri menționate ar fi trebuit să formeze obiectul material al infracțiunii prevăzute la art.274 CP RM. Însă autorii Codului penal, evitând hiperbolizarea, nu au insistat asupra acestui aspect. Într-o ultimă analiză, considerăm oportun dictonul: “*ad ea quae frequentius accidunt jura adaptandur*”. Într-adevăr, legile trebuie să fie adaptate la acele cazuri care au loc mai des. Chiar autorii Regulamentului circulației rutiere menționează în pct.1: “Respectarea

¹ Monitorul Oficial al Republicii Moldova. - 1999. - Nr.83-86.

prezentului Regulament va asigura securitatea tuturor participanților la trafic, protecția mediului ambiant, ocrotirea drepturilor și intereselor legale ale persoanelor fizice și juridice, precum și apărarea proprietății acestora (sublinierea ne aparține – *n.a.*)”. Evident, în cazul răpirii mijlocului de transport sau a mijlocului de transport cu tracțiune animală, precum și a animalelor de tracțiune, prioritate trebuie acordată apărării relațiilor sociale cu privire la patrimoniu. Or, în cazul comiterii faptelor menționate, frecvența atingerii aduse acestui obiect juridic este mult superioară frecvenței vătămării relațiilor sociale cu privire la siguranța transporturilor.

Trebuie de recunoscut, că *de lege lata* repartizarea după prioritate a valorilor și a relațiilor sociale, care constituie obiectul juridic principal și, respectiv, obiectul juridic secundar, este inadecvată în cazul infracțiunilor prevăzute la art.273 și 274 CP RM. Locurile rezervate acestor valori și relații sociale trebuie inversate.

Argumentele de ordin logic, juridico-comparativ și de interpretare sistemică a legislației autohtone impun necesitatea modificării Codului penal al Republicii Moldova, în vederea permutării conținuturilor de infracțiuni, prevăzute la art.273 și 274 CP RM, din Capitolul XII “Infracțiuni în domeniul transporturilor” în Capitolul VI “Infracțiuni contra patrimoniului” din Partea Specială. Prin aceasta va fi asigurată adecvarea obiectului juridic special al acestor fapte infracționale cu obiectul juridic generic al lor.

În contextul legislației penale române,¹ raportul dintre obiectul juridic generic și obiectul juridic special ajută la sistematizarea infracțiunilor contra patrimoniului, chiar dacă acestea sunt prevăzute în legi speciale. Esențial este ca obiectul juridic special al infracțiunii să se încadreze în obiectul juridic generic, iar în cazul infracțiunii cu pluralitate de obiecte juridice speciale, cel puțin obiectul juridic principal să se încadreze în obiectul juridic generic.

După Costică Bulai, “se dă denumirea de legi penale speciale legilor care conțin dispoziții cu caracter penal derogatorii de la dreptul comun, privind situații deosebite care necesită o reglementare specială. De regulă, legile penale speciale conțin norme speciale prin care se incriminează și se sancționează ca infracțiuni fapte periculoase neprevăzute în Codul penal, completându-se, în felul acesta, Partea Specială a legislației penale”.²

Interesul distincției dintre legile penale generale și legile penale speciale este legat de interpretarea și aplicarea lor. Or, și în domeniul dreptului penal legea specială, care derogă de la cea generală, are prioritate atunci când vine în concurs cu legea generală.

¹ Conform art.141 CP Rom., prin “lege penală” se înțelege orice dispoziție cu caracter penal cuprinsă în legi sau decrete.

² C.Bulai. Manual de drept penal. Partea Generală. - București: ALL, 1997, p.75.

Astfel, potrivit art.3 din Decretul-lege nr.88 din 23.02.1990 privind unele măsuri de ocrotire a organelor de stat, a instituțiilor publice, a sediilor partidelor și formațiunilor politice, a liniștii cetățenilor și a ordinii de drept¹, se pedepsește penalicește distrugerea, degradarea ori aducerea în stare de neîntrebuințare a sediilor organelor centrale și locale de stat, ale altor instituții publice, ale partidelor și formațiunilor politice ori a bunurilor aflate la aceste sedii.

Considerăm că obiectul juridic generic al acestei infracțiuni îl formează relațiile sociale cu privire la patrimoniu. Întrucât prevederea legală sus-nominalizată este o derogare de la art.217 CP Rom. “Distrugerea”, obiectul juridic principal al infracțiunii analizate îl constituie relațiile sociale referitoare la integritatea, substanța și potențialul de utilizare a sediilor organelor centrale și locale de stat, ale altor instituții publice, ale partidelor și formațiunilor politice ori a bunurilor aflate la aceste sedii. Obiectul juridic secundar al faptei infracționale examinate îl formează relațiile sociale referitoare la liniștea publică. Noțiunea de liniște publică este definită ca fiind “acel atribut al vieții sociale în care raporturile dintre oameni, comportarea lor și, în genere, activitățile lor, atunci când participă la forme de viață în comun, în public, se desfășoară în mod pașnic, după norme de respect reciproc, de securitate personală, de încredere în atitudinea și faptele celorlalți oameni”.²

În art.1 al Decretului-lege nr.34 din 1.01.1990 privind sancționarea ocupării abuzive a locuințelor din fondul locativ de stat³ se incriminează ocuparea unei locuințe din fondul locativ de stat înainte de încheierea contractului de închiriere.

Această reglementare este derogatorie în raport cu art.220 CP Rom. “Tulburarea de posesie”. De aceea, și în cazul infracțiunii date obiectul juridic generic îl constituie relațiile sociale cu privire la patrimoniu. Prin derivație, obiectul juridic special al faptei, prevăzute în art.1 din Decretul-lege nr.34 din 1.01.1990, îl formează relațiile sociale referitoare la posesia asupra unei locuințe din fondul locativ de stat. Așadar, remarcăm o specializare a obiectului juridic special al infracțiunii analizate în raport cu obiectul juridic special al tulburării de posesie. Or, în ultimul caz se au în vedere relațiile sociale a căror existență și dezvoltare sunt condiționate de asigurarea unei pașnice și netulburate posesii de fapt a oricăror bunuri imobile din patrimoniul oricărei persoane fizice sau juridice, atât de drept privat, cât și de drept public.

În Legea fondului funciar, nr.18 din 19.02.1991⁴, sunt incriminate, în două norme distincte, fapte având ca obiect juridic generic relațiile sociale cu privire

¹ Monitorul Oficial al României. - 1990. - Nr.31.

² G.Marcov. Criterii de delimitare a formei agravate de forma simplă a infracțiunii de ultraj contra bunelor moravuri și tulburare a liniștii publice // Revista română de drept. - 1971. - Nr.11. - P.93.

³ Monitorul Oficial al României. - 1990. - Nr.10.

⁴ Monitorul Oficial al României. - 1991. - Nr.37; Monitorul Oficial al României. - 1998. - Nr.1.

la patrimoniu. Astfel, în conformitate cu art.107 din legea nominalizată, degradarea terenurilor agricole și silvice, a împrejurimilor acestora, distrugerea și degradarea culturilor agricole, a lucrărilor de îmbunătățiri funciare, a bornelor și semnelor topografice sau geodezice, a monumentelor istorice și ansamblurilor și siturilor arheologice, ori împiedicarea luării măsurilor de conservare a unor astfel de bunuri, precum și înlăturarea acestor măsuri, constituie infracțiuni de distrugere și se pedepsesc potrivit prevederilor Codului penal.

Specializarea obiectului material al acestei fapte în raport cu obiectul material al infracțiunii prevăzute la art.217 CP Rom. implică specializarea obiectului juridic special, constând în relațiile sociale referitoare la integritatea, substanța și potențialul de utilizare a terenurilor agricole și silvice, a împrejurimilor acestora, a culturilor agricole, a lucrărilor de îmbunătățiri funciare, a bornelor și semnelor topografice sau geodezice, a monumentelor istorice și ansamblurilor și siturilor arheologice.

Menționăm că partea de prevedere din art.107 al Legii fondului funciar, care vizează distrugerea și degradarea monumentelor istorice, a ansamblurilor și siturilor arheologice, poate deroga nemijlocit și din dispoziția alin.2 art.217 CP Rom., unde este reglementat cazul în care bunul are deosebită valoare artistică, științifică, istorică, arhivistică sau o altă asemenea valoare. Totuși, valoarea deosebită a bunului respectiv nu influențează în nici un fel asupra naturii obiectului juridic special și a obiectului juridic generic al faptei din legea penală specială amintită.

Sunt însă circumstanțe care se pot repercuta asupra naturii obiectului juridic în cazul distrugerii și degradării monumentelor istorice, a ansamblurilor și siturilor arheologice. Astfel, dacă această faptă este comisă în timp de război și fără necesitate militară, norma derogantă poate fi art.360 CP Rom. “Distrugerea, jefuirea sau însușirea unor valori culturale”. Dar, în această ipoteză, obiectul juridic generic va fi format nu din relațiile sociale cu privire la patrimoniu, ci din relațiile sociale care implică menținerea păcii și asigurarea securității omenirii. Precizăm totuși că în noul Cod penal al României distrugerea și însușirea de valori culturale ale popoarelor este incriminată în art.262 din Titlul II “Crime și delikte contra patrimoniului”. Astfel, este posibilă o reconsiderare a obiectului juridic generic în cazul distrugerii și degradării monumentelor istorice, a ansamblurilor și siturilor arheologice, comise în timp de război și fără necesitate militară.

Revenind la prevederile din Legea fondului funciar, menționăm că în art.108 al acesteia se prevede răspunderea penală pentru ocuparea în întregime sau în parte a terenurilor de orice fel, înființarea sau mutarea semnelor de hotar și a reperelor de marcare, fără aprobarea primită în condițiile legii, sau refuzul de a elibera terenul astfel ocupat fără drept.

Prevederea dată derogă de la art.220 CP Rom. “Tulburarea de posesie”, prin aceasta presupunându-se că obiectul juridic special al infracțiunii, prevăzute la

art.108 al Legii fondului funciar, îl constituie relațiile sociale privitoare la posesia asupra terenurilor de orice fel. În consecință, obiectul juridic generic al acestei infracțiuni îl pot forma numai relațiile sociale cu privire la patrimoniu.

Același obiect juridic generic îl au faptele infracționale prevăzute în alin.3 și 4 art.67 din Legea cadastrului și a publicității imobiliare, nr.7 din 13.03.1996¹. În conformitate cu reglementările specificate, “degradarea sau distrugerea bornelor, reperelor, mărcilor de nivelment² și a semnalelor geodezice din rețeaua națională, amplasate pe sol sau pe clădiri, sau împiedicarea unor măsuri de conservare a acestor bunuri, constituie infracțiune de distrugere și se pedepsește potrivit prevederilor art.217 din Codul penal” (alin.3 art.67).

De asemenea, constituie infracțiune de tulburare de posesie și se pedepsește potrivit prevederilor art.220 CP Rom. “înființarea sau mutarea semnelor de hotar și a reperelor de marcarea a limitelor de zonă a căii ferate, drumurilor, canalelor, aeroporturilor, porturilor, căilor navigabile, delimitărilor silvice, geologice și miniere, fără aprobarea prevăzută de lege” (alin.4 art.67).

Trebuie de menționat că fapta, prevăzută *de lege lata* în alin.3. art.67 din Legea cadastrului și a publicității imobiliare, este descrisă în alin.(5) art.263 “Distrugerea” al noului Cod penal al României. Totodată, fapta, prevăzută *de lege lata* în alin.4 art.67 din aceeași lege, este descrisă în alin.(5) art.265 “Tulburarea de posesie” al noului Cod penal al României. În acest fel, s-a operat abolirea caracterului de lege penală specială în raport cu dispozițiile care prevăd *de lege lata* infracțiunile menționate.

Infracțiunea prevăzută la alin.3 art.67 al Legii cadastrului și a publicității imobiliare are ca obiect juridic special relațiile sociale referitoare la integritatea, substanța și potențialul de utilizare a bornelor, a reperelor, a mărcilor de nivelment și a semnalelor geodezice din rețeaua națională, amplasate pe sol sau pe clădiri.

Cât privește fapta infracțională prevăzută la alin.4 art.67 din aceeași lege, obiectul ei juridic special îl formează relațiile sociale referitoare la posesia asupra terenurilor făcând parte din zona căii ferate, a drumurilor, a canalelor, a aeroporturilor, a porturilor, a căilor navigabile, a delimitărilor silvice, geologice și miniere. Atât în primul caz, cât și în cel de-al doilea, obiectul juridic generic îl constituie relațiile sociale cu privire la patrimoniu.

Același obiect juridic generic îl are infracțiunea prevăzută la art.30 al Legii îmbunătățirilor funciare, nr.84 din 12.07.1996.³ În norma dată este stabilită

¹ Monitorul Oficial al României. - 1996. - Nr.61.

² Prin “nivelment” se înțelege totalitatea metodelor, procedeele și operațiilor prin care se determină altitudinea unor puncte terestre în scopul reprezentării lor pe o hartă sau pe un plan. - Vezi: Dicționarul explicativ al limbii române / Sub red. lui I.Coteanu, L.Seche, M.Seche. - București: Univers enciclopedic, 1998, p.696.

³ Monitorul Oficial al României. - 1996. - Nr.159.

răspunderea penală pentru distrugerea, degradarea sau aducerea în stare de nefuncționare a lucrărilor de îmbunătățiri funciare sau împiedicarea accesului la conservarea sau salvarea acestora.

Această reglementare derogă de la art.217 CP Rom. De aceea, obiectul juridic special al faptei prevăzute de ea îl formează relațiile sociale referitoare la integritatea, substanța și potențialul de utilizare a lucrărilor de îmbunătățiri funciare.

În Legea viei și vinului, nr.67 de la 25.04.1997¹, se stabilește, la lit.a) art.38, răspunderea penală pentru defrișarea viilor în alte condiții decât cele prevăzute la art.13 al legii date, precum și distrugerea sau deteriorarea amenajărilor pedo- și hidroameliorative.

Și această prevedere normativă derogă de la art.217 CP Rom. Datorită acestui fapt, obiectul juridic special al infracțiunii prevăzute de ea îl constituie relațiile sociale referitoare la integritatea, substanța și potențialul de utilizare a viilor, a amenajărilor pedo- și hidroameliorative. Totodată, obiectul juridic generic al faptei, prevăzute la lit.a) art.38 al Legii viei și vinului, îl formează relațiile sociale cu privire la patrimoniu.

Însă nu întotdeauna se reușește a determina atât de facil obiectul juridic al unei sau al altei fapte infracționale. De exemplu, conform art.27 din Legea Arhivelor Naționale, nr.16 din 02.04.1996², se prevede răspunderea penală pentru “sustragerea, distrugerea, degradarea ori aducerea în stare de neîntrebuințare a documentelor care fac parte din Fondul Arhivistic Național al României”, faptă care “constituie infracțiune și se pedepsește conform prevederilor Codului penal”.

La o analiză superficială, s-ar părea că această reglementare derogă din art.208 și 217 CP Rom. și că obiectul juridic generic al infracțiunii, pe care o descrie, îl constituie relațiile sociale cu privire la patrimoniu.

Totuși, apelând la prevederile art.280¹ CP Rom., în care este incriminată nerespectarea regimului de ocrotire a unor bunuri, observăm că situația este alta.

Varianta-tip a infracțiunii prevăzute în norma specificată consistă în “înstrăinarea, ascunderea sau orice altă faptă prin care se pricinuieste pierderea pentru patrimoniul cultural național sau pentru fondul arhivistic național a unui bun, care, potrivit legii, face parte din acel patrimoniu sau fond” (alin.1 art.280¹ CP Rom.).

Însă, mai mult interesează varianta agravată a acestei fapte, care există în cazul în care “pierderea bunului pentru patrimoniul cultural național sau pentru fondul arhivistic național a fost pricinuită prin săvârșirea unei fapte care constituie prin ea însăși o altă infracțiune” (alin.2 art.280¹ CP Rom.).

¹ Monitorul Oficial al României. - 1997. - Nr.81.

² Monitorul Oficial al României. - 1996. - Nr.71.

De exemplu, în practica judiciară s-a reținut că dispoziția alin.2 art.280¹ CP Rom. este aplicabilă în cazul în care făptuitorul a sustras mai multe tablouri de Nicolae Grigorescu dintr-un muzeu.¹

Obiectul juridic special al infracțiunii, prevăzute la art.280¹ CP Rom., îl formează “relațiile sociale referitoare la existența, conservarea și ocrotirea patrimoniului cultural național și a fondului arhivistic național”.² În același timp, obiectul juridic comun al infracțiunii de nerespectare a regimului de ocrotire a unor bunuri îl constituie relațiile sociale care implică respectarea regimului stabilit pentru anumite activități reglementate de lege.³

Așadar, accentul în caracterizarea bunurilor ce formează obiectul material al acestei infracțiuni nu cade pe valoarea lor economică, ci pe valoarea lor artistică, istorică, științifică, documentară.

În aceste condiții, este justificată dispunerea legiuitorului român de a include prevederea referitoare la numita faptă tocmai în Capitolul IV “Infracțiuni privitoare la regimul stabilit pentru unele activități reglementate de lege” din Titlul VI “Infracțiuni care aduc atingere unor activități de interes public sau altor activități reglementate de lege” al Părții Speciale a CP Rom. În consecință, obiectul juridic generic al infracțiunii, prevăzute la art.280¹ CP Rom., este constituit din relațiile sociale a căror existență este asigurată prin apărarea unor valori sociale ca: bunul mers al activității de serviciu, înfăptuirea justiției, siguranța circulației pe căile ferate, regimul stabilit pentru anumite activități reglementate de lege.

În mod firesc, același obiect juridic generic și același obiect juridic comun îl are fapta prevăzută la art.27 din Legea Arhivelor Naționale. Cât privește obiectul juridic special al faptei respective, acesta îl formează relațiile sociale referitoare la existența, conservarea și ocrotirea fondului arhivistic național. Observăm că “volumul” acestui obiect juridic special este mai restrâns decât cel al obiectului juridic special al infracțiunii prevăzute la art.280¹ CP Rom. Aceasta se explică prin faptul că obiectul material al faptei prevăzute la art.27 din Legea Arhivelor Naționale îl constituie numai documentele care fac parte din Fondul Arhivistic Național al României. Pe de altă parte, obiectul material al faptei prevăzute la art.280¹ CP Rom. îl formează orice bun care, potrivit legii, face parte atât din fondul arhivistic național, cât și din patrimoniul cultural național.

Așadar, în concluzie, obiectul juridic special al infracțiunii, prevăzute la art.27 din Legea Arhivelor Naționale, nu se încadrează în obiectul juridic gene-

¹ Tribunalul Suprem, secția penală, decizia nr.1320 din 1984 // Revista română de drept. - 1985. - Nr.9. - P.78.

² Gh.Nistoreanu și colaboratorii. Drept penal. Partea Specială, p.453.

³ Așa cum rezultă din alin.(1) art.1398 CC RM, cel care acționează față de altul în mod ilicit, cu vinovăție, este obligat să repare prejudiciul patrimonial.

ric al infracțiunilor contra patrimoniului. În alți termeni, nu există o corelație între obiectul juridic special al infracțiunii vizate și obiectul juridic generic al infracțiunilor contra patrimoniului.

Pe viitor, se preconizează reconsiderarea obiectului juridic generic și a obiectului juridic comun ale faptei care este *de lege lata* incriminată în art.280¹ CP Rom. În noul Cod penal al României, această faptă este incriminată în art.415 “Nerespectarea regimului de ocrotire a unor bunuri” din Capitolul I “Delicte contra patrimoniului cultural național mobil și contra patrimoniului arhivistic național” al Titlului IX “Delicte contra valorilor culturale și contra proprietății intelectuale”.

Considerăm extrem de oportună această soluție *de lege ferenda*. Principalul argument este următorul: “patrimoniul cultural național mobil” și “patrimoniul arhivistic național” sunt noțiuni care derivă din noțiunea mai cuprinzătoare “patrimoniul”, așa cum sustragerea bunurilor făcând parte din patrimoniul cultural național mobil (alin.2 art.280¹ CP Rom.; alin.(2) art.415 al noului Cod penal al României) derivă din fapta de furt privind un bun care face parte din patrimoniul cultural (lit.b) alin.2 art.209 CP Rom.; lit.a) alin.(2) art.250 al noului Cod penal al României).

Corelația dintre obiectul juridic generic și obiectul juridic special se manifestă și cu privire la obiectul material. Dacă la nivelul obiectului juridic generic, obiectul material apare de asemenea generic, ca masă de bunuri, atunci la infracțiunile componente obiectul material apare sub forma unui obiect determinat care face obiectul influențării nemijlocite infracționale în cazul sustragerii, distrugerii, deteriorării, ocupării, dobândirii, tăinuirii și al altor asemenea fapte ilegale.

În cazul fiecărei infracțiuni contra patrimoniului, luate în parte, asupra bunului care formează obiectul material se produc schimbări, fie de poziție de fapt a acestuia în sfera patrimonială a unei persoane, fie chiar în substanța sa materială. Expresia juridică, pe planul civil, a acestei schimbări materiale (gol patrimonial) este prejudiciul sau pierderea (dauna) materială adusă deținătorului acestui bun.

În literatura de specialitate este răspândită poziția, potrivit căreia mărimea prejudiciului, cauzat prin infracțiunile contra patrimoniului, corespunde “valorii bunurilor sustrate etc. de către făptuitor”, adică prejudiciului real (efectiv), fără veniturile nerealizate (ratate).¹ Considerăm această poziție corectă.

¹ Vezi: В.А. Владимиров, Ю.И. Ляпунов. Ответственность за корыстные посягательства на социалистическую собственность. - Москва: Юридическая литература, 1986, p.65; В.Мальцев. Понятие хищения // Российская юстиция. - 1995. - №4. - P.37; Научно-практический комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации. Том. I / Под ред. П.Н. Панченко. - Нижний Новгород: Номос, 1996, p.403.

Crearea, prin infracțiunile contra patrimoniului, a obstacolului în calea realizării de către deținătorul bunului a facultății economice de posesie, folosință și dispunere de acel bun exprimă esența prejudiciului cauzat prin numitele infracțiuni. Numai prejudiciul patrimonial real (care se prezintă sub forma valorii, exprimate în bani, a bunurilor materiale sustrase, dobândite, distruse etc.) corespunde acestor cerințe. Pagubele sub forma venitului ratat (nerealizat) nu au relevanță la calificarea infracțiunilor contra patrimoniului (cu excepția infracțiunii prevăzute la art.196 CP RM).

Caracterul și gravitatea faptelor infracționale contra patrimoniului își găsesc exprimarea sub formă de ieșire din posesia victimei a unei mase determinate de bunuri ce-i aparțin; valoarea economică a acestei mase de bunuri este condiționată de costul lor, exprimat în preț în bani al bunurilor respective, la momentul comiterii infracțiunii.¹ Iată de ce, clarificarea cu privire la caracterul real (efectiv) al prejudiciului patrimonial, pricinuit de infracțiunile contra patrimoniului, este atât de importantă pentru elucidarea esenței obiectului juridic al acestor infracțiuni.

În cazul infracțiunilor cu pluralitate de obiecte juridice speciale, corelația dintre obiectul juridic generic și obiectul juridic principal se manifestă cu privire la obiectul material principal. În consecință, de domeniul obiectului material principal al infracțiunilor contra patrimoniului aparține prejudiciul patrimonial, iar de domeniul obiectului material secundar al acestor infracțiuni aparține prejudiciul fizic (în cazul: jafului săvârșit cu aplicarea violenței nepericuloase pentru viața sau sănătatea persoanei ori cu amenințarea aplicării unei asemenea violențe (lit.e) alin.(2) art.187 CP RM); tâlhăriei (art.188 CP RM); șantajului săvârșit cu aplicarea violenței nepericuloase pentru viață sau sănătate ori cu aplicarea violenței periculoase pentru viață sau sănătate (lit.c) alin.(2) și lit.c) alin.(3) art.189 CP RM) etc.).

Finalmente, menționăm că elucidarea rolului (principal sau secundar), pe care îl are prejudiciul cauzat printr-o infracțiune sau alta, în virtutea legăturii prejudiciului dat cu obiectul material (principal sau secundar) al infracțiunii, contribuie la descoperirea esenței obiectului juridic special – complex sau multiplu – în cazul infracțiunilor contra patrimoniului, precum și la reliefarea corelației dintre un asemenea obiect juridic special și obiectul juridic generic al faptelor infracționale contra patrimoniului. Totodată, nu putem să încheiem fără a sublinia: prejudiciul (inclusiv prejudiciul patrimonial) are la bază anumiți parametri

¹ Acest mecanism nu-și găsește confirmarea doar în cazul infracțiunii prevăzute la art.196 CP RM - “Cauzarea de daune materiale prin înșelăciune sau abuz de încredere”. De aceea, prejudiciul, cauzat prin această infracțiune, poate include și venitul ratat.

valorici, de preț, naturali și alți asemenea parametri evaluabili arătând asupra esenței materiale a prejudiciului; atingerea adusă obiectului juridic al infracțiunii are o substanță socială prin excelență (având totodată un vector antisocial), care nu este susceptibilă de percepție senzorială, deoarece este ascunsă în profunzimea valorilor și relațiilor sociale.

SECȚIUNEA II.

CADRUL INFRAȚIUNILOR CONTRA PATRIMONIULUI ȘI OBIECTUL ACESTORA

§ 1. Infracțiuni săvârșite prin sustragere

În cazul infracțiunilor contra patrimoniului legea penală ține seama de situațiile de fapt existente în care se găsesc bunurile influențate în mod nemijlocit prin comiterea unor astfel de infracțiuni. În doctrina penală română s-a afirmat că faptele ilicite, prin care pot fi modificate în mod social periculos aceste situații de fapt, sunt: acțiunile de sustragere (luare, deturnare), acțiunile de fraudă (abuz, amăgire) și acțiunile de samavolnicie (distrugere, degradare, invadare)¹. În mare parte, sprijinim această clasificare tripartită, cu unele rezerve pe care le vom descoperi *infra*.

Începând analiza cu infracțiunile săvârșite prin sustragere, ne vom referi, întâi de toate, la noțiunea și caracterizarea acestora.

Legislația penală a unor state conține definiția noțiunii de sustragere sau, cel puțin, o profilare a cadrului acestei noțiuni. Astfel, în art.223.1 al Codului penal-Model american² se prevede: “Conduita, care e numită în prezentul titlu sustragere, constituie o infracțiune unitară, incluzând fapte infracționale de sine stătătoare, cunoscute anterior sub denumirea de răpire a bunurilor, delapidare a bunurilor, escrocherie, extorsiune, șantaj, trecerea frauduloasă a bunurilor încredințate în folosul făptuitorului, dobândirea bunurilor sustrase etc.”.

La rândul său, Codul penal al Franței³, în art.311-1 echivalează sustragerea cu luarea frauduloasă a bunurilor altei persoane.

¹ Vezi: Dongoroz V. și colaboratorii. Explicații teoretice ale Codului penal român. Partea Specială. Vol.III, p.449.

² Vezi: Примерный уголовный кодекс (США). Официальный проект Института американского права. - Москва, 1969.

³ Vezi: Новый Уголовный кодекс Франции. - Москва: Юридический колледж МГУ, 1993.

De asemenea, în nota la art.158 din Codul penal al Federației Ruse¹ noțiunea legislativă a sustragerii este definită astfel: “Prin sustragere în articolele prezentului Cod se înțelege luarea și (sau) trecerea ilegală și gratuită a bunurilor străine în folosul făptuitorului sau al altor persoane, săvârșită în scop de cupiditate, prin care proprietarului sau altui posesor al acestor bunuri i-a fost cauzat prejudiciu”.

Noțiunea de sustragere este larg folosită în legislația penală a Republicii Moldova și a României, fără a fi însă definită de legiuitor. De exemplu, în sistemul legislației penale române, noțiunea de sustragere este utilizată atât în Codul penal, cât și în legile penale speciale. Astfel, în Codul penal al României: în art.195 se incriminează, printre altele, sustragerea unei corespondențe; în art.242 se prevede răspunderea, printre altele, pentru sustragerea de înscrisuri; în art.244 este stabilită răspunderea pentru sustragerea unui bun care este legal sechestrat; în art.252 este incriminată neglijența care are drept urmare, printre altele, sustragerea unui document ce constituie secret de stat; în art.279¹ se stabilește răspunderea, printre altele, pentru sustragerea materialelor nucleare sau a altor materii radioactive; în fine, în art.280 este prevăzută răspunderea, printre altele, pentru sustragerea materialelor explozive.

Noțiunea de sustragere este menționată, de asemenea, în unele legi penale speciale. De exemplu, în Legea privind siguranța națională a României, nr.51 din 29.07.1991², la lit.k) art.3 se incriminează, printre altele, sustragerea de armament, muniție, materii explozive sau radioactive, toxice sau biologice din autoritățile autorizate să le dețină, dacă prin aceasta se pune în pericol siguranța națională.

De asemenea, în Legea Arhivelor Naționale, nr.16 din 02.04.1996³, la art.27 se stabilește răspunderea, printre altele, pentru sustragerea documentelor care fac parte din Fondul Arhivistic Național al României.

Noțiunea de sustragere a fost utilizată și în trecut în legile penale speciale. Astfel, în art.505 din Capitolul III “Despre sustracțiuni” al Titlului II din Cartea a IV-a a Codului de justiție militară⁴ era incriminată fapta oricărui militar, care, printre altele, va fi sustras bani publici sau privați sau efecte ținând loc de bani, acte, titluri, furaje, materiale sau alte bunuri mișcătoare ce i-ar fi fost încredințate în virtutea însărcinării sale, în administrația militară.

Pe plan prospectiv, este important a menționa că în noul Cod penal al României, anume – la art.249 “Furtul” din Titlul II “Crime și delictе contra patrimoniului” al Părții Speciale – pentru prima oară în cadrul legal se propune a se vorbi despre furt ca despre o formă a sustragerii. Deși în doctrina penală română

¹ Vezi: Уголовный кодекс Российской Федерации. - Москва: Проспект, 1999.

² Monitorul Oficial al României. - 1991. - Nr.163.

³ Monitorul Oficial al României. - 1996. - Nr.71.

⁴ Monitorul Oficial al României. - 1937. - Nr.66.

furtul de mult timp este considerat făcând parte din grupul sustragerilor¹, această teză nu-și găsește confirmare în terminologia legii penale cu privire la infracțiunile contra patrimoniului. Or, în Codul penal al României în vigoare noțiunea “sustragere” este folosită în afara titlului dedicat faptelor infracționale contra patrimoniului. De aceea, utilizarea expresă a conceptelor “sustragere” și “scopul sustragerii” în norma dedicată furtului ar avea ca efect consacrarea la nivel legislativ a faptului că atât furtul, cât și cel puțin forma agravată a acestuia – tâlhăria – constituie forme ale sustragerii.

Sustragerea este cea mai veche și cea mai răspândită formă de vătămare a patrimoniului, care are ca obiect material un bun mobil, deoarece numai un astfel de bun este susceptibil de luare în stăpânire și de deplasare în afara sferei de stăpânire a persoanei.²

Toate infracțiunile care aparțin categoriei sustragerilor au un ridicat grad generic de pericol social, determinat, pe de o parte, de gravele urmări pe care le pot avea pentru societate atingerile aduse valorilor și relațiilor sociale, care constituie obiectul protecției penale în cazul acestor infracțiuni, iar, pe de altă parte, de faptul că actele de sustragere se desfășurează prin variate metode și procedee, uneori cu o frecvență ridicată în raport cu celelalte fapte infracționale contra patrimoniului. În fine, el este determinat de gravitatea prejudiciilor cauzate posesorului bunurilor, de pericolul pe care îl prezintă persoana făptuitorului, căruia în unele cazuri i se încredințează aceste bunuri, de gradul și forma de vinovăție a făptuitorului etc.

Infracțiunile săvârșite prin sustragere sunt executate prin scoaterea, fără drept, a unui bun mobil din sfera de stăpânirea a altuia și prin trecerea lui în sfera de stăpânire a făptuitorului. Elementul material al infracțiunilor din această categorie consistă în acțiunea prin care făptuitorul extrage în mod ilicit un bun din poziția pe care acesta o avea în patrimoniul unei persoane. Prin “poziție” se înțelege determinarea bunului fie prin locul unde se află imediat anterior săvârșirii acțiunii de extragere, fie prin destinația prestabilită în direcția căreia el urma să fie folosit. Realizarea acestei acțiuni are loc, respectiv, prin ilicită luare a bunului și deci scoaterea lui din poziția anterioară. Caracteristic este faptul că poziția pe care bunul o avea în sfera de stăpânire a unei persoane este schimbată (înlocuită cu alta) fără drept, ca urmare a actului de sustragere.

Termenul “luare” caracterizează cel mai deplin și corect toate formele posibile ale sustragerii. Considerentele în sprijinul acestei afirmații sunt următoarele: 1) acest termen indică asupra faptului că până la sfârșirea activităților ilicite bunul

¹ Vezi, de exemplu: V.Dongoroz, S.Kahane și colaboratorii. Infracțiuni contra avutului obștesc. - București: Editura Academiei, 1963, p.97.

² Vezi, pentru amănunte: Capitolul II al lucrării de față.

se găsea în posesia altuia; 2) prin conținutul său semantic, termenul “luare” mărturisește despre cauzarea de neocolit a prejudiciului material ca urmare a sustragerii săvârșite; 3) arătând asupra mecanismului de cauzare a atingerii exercitate asupra obiectului protecției penale, acest termen reflectă cel mai exact însuși procesul exterior de influențare nemijlocită infracțională asupra bunului altuia privit ca obiect material al sustragerii; 4) de vreme ce luarea unui bun are loc din masa patrimonială a altuia, termenul dat pune în lumină obiectul juridic principal al infracțiunii; 5) el determină în cel mai reușit mod momentul consumativ al infracțiunii.

Prin prisma celor menționate mai sus, să încercăm în cele ce urmează să examinăm trăsătura caracterizantă a sustragerii în contextul noțiunii legislative celei mai elaborate a sustragerii, definite în nota de la art.158 al Codului penal al Federației Ruse. În acest context, trăsătura caracterizantă a sustragerii este formulată ca “luarea și (sau) trecerea bunurilor străine în folosul făptuitorului sau al altor persoane”.

Din această formulare se poate deduce că elementul material al sustragerii poate fi caracterizat prin trei acțiuni posibile:

- a) luarea bunurilor străine;
- b) trecerea bunurilor străine în folosul făptuitorului sau al altor persoane;
- c) luarea bunurilor străine și trecerea lor în folosul făptuitorului sau al altor persoane.

În doctrina penală rusă este răspândit punctul de vedere, conform căruia “luarea”, alături de “trecere”, sunt acțiuni obligatorii în cazul furtului, jafului, escrocheriei; numai “trecerea” este acțiunea obligatorie în cazul însușirii și delapidării¹, precum și al escrocheriei.² Cu alte cuvinte, acțiunea de luare de una singură nu este concepută de acești autori în raport cu nici o formă a sustragerii.³

¹ Conform art.160 al Codului penal al Federației Ruse, prin “însușire sau delapidare” se înțelege sustragerea bunurilor străine de către persoana căreia acestea i-au fost încredințate.

Potrivit art.191 CP RM, delapidarea se exprimă în însușirea ilegală a bunurilor altei persoane, încredințate în administrarea vinovatului.

În conformitate cu art.215¹ CP Rom., delapidarea constă în însușirea, folosirea sau traficarea, de către un funcționar, în interesul său ori pentru altul, de bani, valori sau alte bunuri pe care le gestionează sau le administrează.

² Vezi: С.В. Скляров. Уголовная ответственность за хищение недвижимого имущества // Российская юстиция. - 2001. - №6. - Р.52-53; В.А. Владимиров, Ю.И. Ляпунов. Ответственность за корыстные посягательства на социалистическую собственность, р.28; Уголовное право Украинской ССР на современном этапе: Часть Особенная / Под ред. А.Я. Светлова и В.В. Сташиса. - Киев: Наукова думка, 1985, р.62.

³ Precizăm, că unii dintre acești autori nu uită să adauge că termenul “luare” se referă și la infracțiunea de tâlhărie în cazurile în care făptuitorul a intrat de facto în stăpânirea bunurilor. - Vezi: В.А. Владимиров, Ю.И. Ляпунов. Ответственность за корыстные посягательства на социалистическую собственность, р.28.

Într-o altă opinie, se consideră că luarea este întotdeauna legată de trecerea bunurilor străine în folosul făptuitorului.¹ Dar în acest caz legiuitorul rus nu ar mai fi inclus în textul definiției conjuncția alternativă “sau”.

Pe de altă parte, au fost exprimate păreri că acțiunea de luare este imanentă și infracțiunilor de însușire și de delapidare, precum și escrocheriei², iar elementul material al sustragerii trebuie caracterizat numai prin termenul “luare”.³

În mod vădit, ultimele două păreri discordă cu punctul de vedere al legiuitorului rus. În acest context, apare o întrebare firească: acest punct de vedere trebuie oare perceput ca o dogmă, ca un postulat incontestabil? Sau, poate, atunci când acest punct de vedere intră în contradicție cu metodologia științei dreptului penal, el trebuie perfecționat și cizelat?

Întâi de toate, urmează să stabilim: care sunt motivele reticenței unor autori vizavi de termenul “luare”, folosit la caracterizarea noțiunii de sustragere?

În acest sens menționăm, că în Hotărârea Plenului Judecătoriei Supreme a URSS, nr.4 din 11.07.1972, “Despre practica judiciară în cauzele cu privire la sustragerea averii de stat și obștești”⁴ se explică: trecerea ilegală gratuită a averii de stat sau obștești în proprietatea făptuitorului ori în proprietatea altor persoane trebuie recunoscută ca sustragere.⁵

Potrivit opiniei absolut corecte a lui B.A. Kurinov, o caracterizare atât de unilaterală a laturii obiective a sustragerii își are originea în perioada acțiunii Ucazului Prezidiului Sovietului Suprem al URSS din 04.06.1947 “Despre răspunderea penală pentru sustragerea averii de stat și obștești”⁶, care prezenta o listă exemplificativă a formelor de sustragere (“furtul, însușirea, delapidarea sau altă sustragere”) și în conformitate cu care orice trecere ilegală a bunurilor (chiar și a celor găsite) în folosul făptuitorului era recunoscută ca sustragere.⁷

¹ Vezi: Л.Д. Гаухман, С.В. Максимов. Уголовная ответственность за преступления в сфере экономики. - Москва: ЮрИнфоР, 1996, p.75.

² Vezi: В.А. Кладков. Уголовно-правовая охрана права собственности // Труды МГЮА. - 1999. - №4. - P.109-110.

³ Vezi: Уголовное право. Часть Особенная / Под ред. И.Я. Козаченко, З.А. Незнамовой, Г.П. Новоселова. - Москва: Норма-Инфра•М, 1998, p.199.

⁴ Бюллетень Верховного суда СССР. - 1972. - №4.

⁵ Cu privire la această formulare, unii autori consideră, pe bună dreptate, că, deoarece sustragerea nu generează pentru făptuitor dreptul subiectiv de proprietate asupra bunurilor sustrate și, implicit, nu servește ca temelie pentru apariția dreptului de proprietate, ar fi mai oportun a se vorbi despre “trecerea bunurilor în folosul făptuitorului ori în folosul unor terți.” - Vezi: С.И. Тихенко. Борьба с хищениями социалистической собственности, связанными с подлогом документов. - Киев: Издательство Киевского университета, 1959, p.42; П.П. Михайленко, И.А. Гельфанд. Уголовно-правовая охрана сельского хозяйства. - Москва: Юриздат, 1963, p.230.

⁶ Ведомости Верховного Совета СССР. - 1947. - №19.

⁷ Vezi: Б.А. Куринов. Уголовная ответственность за хищения государственного и общественного имущества. - Москва: Госюриздат, 1954, p.58.

După acest excurs istoric, să trecem la examinarea punctelor de vedere ale autorilor care au manifestat reticență față de utilizarea termenului “luare” pentru desemnarea absolută a trăsăturii caracterizante a sustragerii. De exemplu, G.A. Krigher invocă două considerente care, în opinia lui, denotă inadmisibilitatea unei atare abordări: *primo* – “în practica judiciară, acest termen este întotdeauna legat de caracterizarea numai a acelor forme de sustragere, care presupun deplasarea bunurilor din posesia străină (de exemplu, furtul, jaful)”¹; *secundo* – “termenul “luare” nu oglindește cea împrejurare importantă, că în cazul sustragerii este necesar ca bunurile să fie nu simplamente luate, ci să intre în posesia de fapt ilegală a unei anumite persoane, care obține în rezultat posibilitatea de a dispune de acele bunuri ca de ale sale proprii”².

Un alt autor – S.A. Tararuhin – prezintă un alt argument. În special, el menționează că acest termen este inaplicabil în raport cu faptele de însușire și delapidare, întrucât în aceste cazuri “bunurile se află în posesia legală³ a făptuitorului și, prin urmare, aici nu poate fi vorba despre luare”⁴.

Însă, moment interesant, referindu-se în continuare la fapta de însușire, S.A. Tararuhin menționează că “sustragerea se exprimă în fapta activă a celui care însușește bunurile, din moment ce până “a le reține”, “a nu le restitui” infractorul le ia (sublinierea ne aparține – *n.a.*), ridicându-le din sfera patrimonială a organizației”⁵. În aceeași ordine de idei, G.A. Krigher opinează că, pe lângă nerestituirea bunurilor la scadență, pentru însușire mai este specific că făptuitorul intră în posesia ilegală a acestor bunuri.⁶ Totuși, această constatare a autorului citat nu-l împiedică să afirme că, în cazul comiterii sustragerii în formele de însușire și delapidare, acțiunile făptuitorului “nu sunt legate de luarea bunurilor din posesie străină. În această situație făptuitorul mai întâi posedă bunurile în mod legal, după care, luând rezoluția de a le reține, începe să le posede ilegal. Momentul de schimbare a caracterului posesiei reprezintă esențialmente nu altceva decât intrarea infrațională în posesiunea bunurilor, care anterior s-au aflat în posesiunea legală a făptuitorului”⁷. În acest fel, spre deosebire de S.A. Tararuhin care a recunoscut de facto, că și în cazul însușirii (și al dela-

¹ Г.А. Кригер. Борьба с хищениями социалистического имущества. - Москва, 1965, p.72. - Afirmatia autorului dat este contrazisă chiar de practica judiciară. Astfel, în Hotărârea Prezidiului Judecătoriei Supreme a RSFSR privind cauza lui Pikalova, acuzată de delapidare, pentru caracterizarea activității ei infracționale se folosește tocmai termenul “luare”. - Vezi: Судебная практика // Бюллетень Верховного суда РСФСР. - 1965. - №3. - P.5.

² Г.А. Кригер. Op. cit., p.72.

³ Mai corect ar fi de spus: “în detenția legală”.

⁴ С.А. Тарарухин. Социалистическая собственность - неприкосновенна. - Киев, 1963, p.9.

⁵ Ibidem, p.27.

⁶ Vezi: Г.А. Кригер. Op. cit., p.180.

⁷ Ibidem, p.73.

pidării) trebuie să aibă loc luarea bunurilor, G.A. Krigher nu a explicat în ce mod posesia (detenția) legală se transformă în posesie (detenție) ilegală.

Este clar însă, că o simplă “luare a rezoluției” de către făptuitor, care nu este întruchipată în careva acțiune, nu este suficientă pentru a schimba caracterul social al posesiei. Ce-i drept, G.A. Krigher a recunoscut totuși că, în toate cazurile de sustragere, făptuitorul “intră infracțional în posesia bunurilor, adică, extrăgând aceste bunuri din fondurile organizației¹, devine stăpânul de facto al lor...”². Dar, în legătură cu aceasta, necesită a fi constatat faptul că termenul “extragere” nu este decât un sinonim al termenului “luare”.

În linii generale, principala obiecție a criticilor utilizării absolute a termenului “luare” la desemnarea trăsăturii caracterizante a sustragerii se reduce la următoarele: “Dacă nu ar exista rezerva despre posibilitatea trecerii fără luare, unicul termen rămas “luare” ar trebui interpretat extensiv în raport cu asemenea forme de sustragere ca însușirea și delapidarea”³.

Referindu-ne la esența noțiunii de luare, trebuie de spus că pentru a încălca starea de apartenență a anumitor bunuri ale posesorului, acesta trebuie lipsit de posibilitatea socială de a-și exercita puterea asupra acestor bunuri. Acest lucru se întâmplă atunci când bunurile sunt despărțite fizic de către făptuitor de cealaltă masă patrimonială. În cazul sustragerilor, ca metodă de realizare a unei astfel de departajări poate evolua luarea. Dar oare în cazul însușirii și delapidării făptuitorul nu operează prin intermediul luării?

Raportându-ne la formele concrete de deplasare ilicită a bunurilor de la posesor la făptuitor, observăm că în unele cazuri ea se realizează pe calea uzurpării fizice rudimentare a bunurilor altuia. Însă astfel de cazuri nu epuizează întreaga natură a sustragerii. De aceea, nu putem agree viziunea lui S.V. Sklearov care menționează că luarea reprezintă “deplasarea bunurilor în spațiu”⁴. Or, teoria amovării și teoria ablațiunii asupra naturii actului de comitere a sustragerii, pe care le-am examinat *supra*, și-au demonstrat caracterul defectuos. Astăzi nu mai putem opera exclusiv cu un astfel de criteriu spațial (de a mișca bunul dintr-un loc în altul sau de a-l transporta).

Nu este deloc surprinzător că autorul, căruia îi aparține cea din urmă opinie citată, comite aceeași eroare pe care a făcut-o S.A. Tararuhin, afirmând: “În cazul însușirii și delapidării, făptuitorul este în același timp și infractorul care

¹ Noțiunea de posesie (stăpânire) a bunurilor este mai largă decât cea de aflare a bunurilor în fondul fixat documentar al valorilor patrimoniale, deoarece semnifică apartenența reală a bunurilor proprietarului.

² Г.А. Кригер. Борьба с хищениями социалистического имущества, p.73.

³ В.С. Устинов. Российское уголовное законодательство об ответственности за преступления против собственности (история и концепция). - Нижний Новгород, 1997, p.132.

⁴ С.В. Скляр. Понятие хищения в уголовном законодательстве России: теоретический анализ // Государство и право. - 1997. - №9. - P.65.

săvârșește sustragerea, și posesorul legal al bunurilor, împotriva căruia se comite această sustragere”.¹

În cazul însușirii sau delapidării, făptuitorul este persoana căreia bunurile i-au fost încredințate în temeiul legii. Însă ele sunt încredințate pentru executarea unor atribuții strict determinate. Pentru a săvârși sustragerea și a deveni posesor ilegal, făptuitorul ia bunurile din fondurile proprietarului. Luarea se face de la proprietar, nu de la făptuitorul însuși (ceea ce este imposibil), prin aceasta aducându-se atingere poziției bunurilor care aparțin sau interesează patrimoniul unității publice sau private.²

În context, nu putem să nu ne aducem aminte de aserțiunea din cadrul doctrinei penale române, potrivit căreia luarea “se săvârșește fie cu mișcarea și ridicarea bunului din locul unde se află, fie cu lăsarea bunului în același loc, dar, în orice caz, cu încetarea dispozițiunii posesorului sau detentorului de până atunci asupra bunului și stabilirea dispozițiunii agentului (a se citi – autorului infracțiunii – *n.a.*) asupra acestuia”.³

În această încetare și stabilire, sau în această scoatere a bunului de sub stăpânirea (“dispozițiunea”) proprietarului, posesorului sau a detentorului și în trecerea lui sub stăpânirea făptuitorului și constă actul luării.⁴ În acest sens, Traian Pop observă pe bună dreptate: “... actul sustragerii constă din două momente sau din două acte (două acțiuni cu rezultate ce se îmbină): încetarea sau scoaterea (din stăpânirea precedentă – *n.a.*) ... este actul extinctiv, iar trecerea în noua stăpânire este actul achizitiv; sau, mai scurt, constă din deposedare și imposedare.

¹ С.В. Скляров. Уголовная ответственность за хищение недвижимого имущества, p.53.

² Asupra unui astfel de înțeles indică sintagmele “bunurile altei persoane” din dispoziția art.191 CP RM și “bunurile străine” din cea a art.160 al Codului penal al Federației Ruse - “Însușirea și delapidarea” - desemnând obiectul material al faptei date.

³ Const. G. Rătescu și colectivul. Codul penal “Carol al II-lea” adnotat. Vol.III. Partea Specială, II. - București: Socec, 1937, p.412.

⁴ Acest postulat confirmă teza că termenul “sustragere” determină la modul cel mai reușit momentul consumativ al infracțiunii. Astfel, într-o speță din practica judiciară română se arată că infracțiunea de furt se consumă numai atunci când bunul luat din posesia sau din detenția persoanei vătămate a trecut în posesia făptuitorului, în sfera de dispoziție a acestuia; nu există furt consumat, ci numai tentativă la această infracțiune, în cazul în care inculpatul a fost surprins în tarlaua cooperativei agricole în timp ce rupea știuleți de porumb de pe cocieni, cu intenția de a și-i însuși. - Vezi: Tribunalul Suprem, secția penală, decizia nr.5425 din 1970 // Revista română de drept. - 1971. - Nr.4. - P.141. Totodată, s-a decis că prin scoaterea, în scop de însușire, a două electromotoare din secția în care se aflau, prin transportarea și ascunderea acestora în altă secție - chiar în cadrul aceleiași unități - inculpații au săvârșit infracțiunea consumată de furt, deoarece bunurile au trecut în sfera lor de dispoziție, fiind scoase din posesia unității; împrejurarea că ulterior inculpații nu au reușit să scoată bunurile din unitate este irelevantă, întrucât infracțiunea de furt se consumase mai înainte. - Vezi: Tribunalul municipiului București, secția a doua penală, decizia nr.1218 din 1981 // V.Papadopol, Șt.Daneș. Repertoriu de practică judiciară în materie penală pe anii 1981-1985. - București: Editura Științifică, 1989, p.202.

Deposedării îi corespunde și îi urmează impositarea. Aceste acțiuni sau momente sunt corelative”.¹

Bazate pe teoria aprehensiunii cu privire la natura sustragerii, aceste idei conduc la teza că prin luare trebuie înțeleasă nu doar ridicarea bunurilor din locul aflării lor și deplasarea acestora, nici doar extragerea fizică și scoaterea bunurilor din stăpânirea altuia, ci și departajarea juridică a bunurilor care de facto se aflau deja în stăpânirea făptuitorului în temeiuri legale. În acest sens, prezintă interes faptul că în teoria dreptului penal american noțiunea “sustragere” desemnează “luarea și deplasarea bunurilor mobile ale unei alte persoane cu scopul de a le fura”.² Așadar, în acest caz, termenul “luare” este utilizat tocmai pentru a desemna departajarea juridică, despre care am vorbit.

De exemplu, în cazul delapidării (art.191 CP RM) această teză poate fi ilustrată prin cazul când administratorul patrimoniului unei unități trece în mod ilicit la pierderi careva bunuri aflate în administrarea lui. În cazul dat, poziția în spațiu a bunurilor se păstrează, dar se schimbă atitudinea făptuitorului față de aceste bunuri, care transformă posesia confirmată legalmente într-o stăpânire ilegală. Deși bunurile respective continuă să se afle în același loc, ele nu mai există pentru proprietar, deoarece sunt trecute prin act la pierderi, ca și cum ar fi distruse din cauza inutilității lor. În acest context, acțiunea de trecere, privită de unii autori ca trăsătură caracterizantă absolută în cazul delapidării, se înfățișează în realitate ca parte integrantă a conceptului unitar de luare. Mai mult, actele de depozitare și de impositare urmează unul după altul într-un mod care face practic imposibilă disocierea lor.

Prezintă interes și opinia lui A.A. Pinaev relativ la necesitatea caracterizării laturii obiective a sustragerii prin utilizarea termenului “trecere”, de rând cu termenul “luare”. Astfel, autorul amintit consideră: “Dacă noțiunea de sustragere ar fi formulată numai ca luare ilegală ..., ar trebui să calificăm ca sustragere orice luare, inclusiv cea care nu e însoțită de înăvuițarea ilegală a făptuitorului sau a terțelor persoane ... Luarea bunurilor în vederea trecerii lor ulterioare în folosul cuiva limitează conținutul noțiunii de sustragere, deoarece în această ipoteză nu orice luare este immanentă sustragerii, ci numai cea care este însoțită de trecerea bunurilor în folosul anumitor persoane”.³

Neîndoind, acțiunea în cazul sustragerii trebuie să fie determinată precis și corect, însă procedeul de atingere a acestui scop propus de A.A. Pinaev suferă de o deficiență substanțială. E știut că conținutul constitutiv obiectiv îl formează:

¹ Const. G. Rătescu și colectivul. Codul penal “Carol al II-lea” adnotat. Vol.III. Partea Specială, II, p.412..

² F.Inbau, J.Thomson, C.Sowle. Cases and comments on criminal system. - Mineola, 1968, p.550-568.

³ A.A. Пинаев. Уголовно-правовая борьба с хищениями. - Харьков: Вища школа, 1975, p.90.

elementul material, urmarea imediată, legătura de cauzalitate.¹ Or, atunci când A.A. Pinaev argumentează necesitatea utilizării termenului “trecere” pentru a exprima faptul că bunurile luate sunt folosite în interesul unor anumite persoane, devine clar că el încearcă să caracterizeze, prin termenul “trecere”, nu acțiunea în cazul sustragerii, ci scopul sustragerii care este un element al conținutului constitutiv subiectiv. Această împrejurare este confirmată și prin textul dispoziției §242 din Codul penal al Germaniei², în care se incriminează fapta celui care intră în posesia bunului mobil străin în scopul de a-l însuși ilegal sau de a-l trece în folosul unui tert.

Or, pentru calificarea sustragerii este irelevant cine va obține “folosul” de pe urma comiterii sustragerii: făptuitorul însuși sau terțele persoane?

În fine, acea împrejurare că luarea bunurilor este trăsătură caracterizantă nu doar pentru sustragere, dar și pentru alte infracțiuni, nu înseamnă că din această cauză luarea nu poate forma elementul material al sustragerii: conținutul constitutiv al sustragerii trebuie distins de alte conținuturi constitutive specifice cu ajutorul tuturor semnelor care îl caracterizează.

Din acest punct de vedere dispăre necesitatea de a utiliza, în definiția noțiunii de sustragere, termenul “trecere”. De vreme ce este imposibil a trece bunurile în sfera de stăpânire a făptuitorului, fără a le scoate din sfera de stăpânire a altuia, este suficientă prezența termenului “luare”. În acest fel, termenul generalizat “luare” este chemat să caracterizeze elementul material al sustragerii, indiferent de forma concretă în care ea s-ar înfățișa.

După cum am menționat, legea penală a Republicii Moldova nu conține definiția noțiunii de sustragere. Între timp, însemnătatea acestei noțiuni, corect formulată, a evidențierii și analizei semnelor generice creatoare de sistem, care se referă la toate, fără excepție, formele și tipurile sustragerii, nu poate fi subestimată din punctul de vedere al teoriei și practicii dreptului penal.

Indiferent de forma concretă pe care ar îmbrăca-o, sustragerile reprezintă un grup relativ omogen de infracțiuni, fiecăruia din acestea fiindu-i specifice într-o măsură egală anumite semne comune, printre care se remarcă, în primul rând, obiectul juridic al infracțiunilor de sustragere. Cunoașterea acestor semne, comune pentru întregul șir de sustrageri, precum și aptitudinea de a le coraporta situației concrete de manifestare a conduitei infracționale asigură calificarea la maximum corectă a celor săvârșite, permite delimitarea lor strictă de infracțiunile asemănătoare. Definiția legislativă a noțiunii de sustragere ar constitui punctul de orientare, care ar permite soluționarea cu succes a chestiunilor de ordin particular ce-și fac apariția pe parcursul calificării faptelor, care ne-ar acorda posibilitatea de a identifica semnele individual-determinante ale infracțiunii săvârșite și confrun-

¹ Vezi: C.Bulai. Manual de drept penal. Partea Generală, p.174.

² Vezi: Уголовный кодекс ФРГ. - Москва: Зерцало, 2000.

area lor cu prevederile dispozițiilor incriminatoare. Tocmai din aceste cauze, definiția legislativă a noțiunii de sustragere ar putea fi apreciată, cu tot temeiul, ca instrument util și necesar, folosit în amplul proces dificil de descoperire a veritabilei naturi antisociale și antivaloare a sustragerilor, în special, și a infracțiunilor contra patrimoniului, în general.

Relevând situația nesatisfăcătoare ce s-a creat în știința dreptului penal în legătură cu definiția noțiunii de sustragere și ținând cont de inconvenientele și dezavantajele definiției noțiunii de sustragere din legea penală rusă, nu ne propunem totuși aici scopul special de a supune analizei aceste definiții, întrucât sarcina dată depășește obiectul investigației noastre. Or, mult mai important este altceva: a încerca de a stabili acele elemente și semne care trebuie reflectate în definiția noțiunii de sustragere, pe care dorim s-o recomandăm legiuitorului moldovean pentru examinare.

De asemenea, interesează conținutul acestor elemente și semne, pentru ca definiția rezultată să satisfacă la maximum funcția sa de bază – să cuprindă într-o formă concentrată caracterizarea juridică a sustragerii și să contribuie la delimitarea lor de alte fapte infracționale sau neinfracționale. Considerăm, că la rezolvarea acestei probleme o importanță enormă are luarea în calcul a rolului obiectului juridic principal și al obiectului juridic secundar. Mai mult, tocmai subevaluarea rolului obiectului apărării penale a determinat, în special, apariția în literatura de specialitate a unor definiții variate (care uneori chiar se exclud reciproc) ale noțiunii de sustragere.¹

Astfel, definiția noțiunii oricărei fapte prejudiciabile trebuie să cuprindă, înainte de toate, descrierea semnelor care în ansamblul lor determină pericolul social specific al tipului dat de conduită umană, a semnelor care motivează recunoașterea acestei conduite drept faptă infracțională specifică. Numai un astfel de ansamblu de semne poate să dezvăluie esența unei infracțiuni și, totodată, să ofere criteriile de delimitare a ei de alte infracțiuni.

Nu este greu de observat că, după natura și destinația sa, ansamblul de trăsături examinat, privit în raport cu o infracțiune anume, reprezintă nu altceva decât conținutul ei juridic, adică “totalitatea condițiilor cerute de norma incriminatoare pentru existența unei anumite infracțiuni”.²

Anume conținutul juridic înglobează trăsăturile (condițiile) necesare și suficiente pentru recunoașterea faptei sau a unei categorii de fapte ca fiind ilegală și prejudiciabilă (socialmente periculoasă), precum și pentru disocierea ei de infrac-

¹ Vezi, de exemplu: А.Н. Васильев. О понятии хищения // Советское государство и право. - 1951. - №2. - P.35; Советское уголовное право. - Москва: Юридическая литература, 1983, p.218.

² C.Bulai. Manual de drept penal. Partea Generală, p.170. - Pentru comparație: conform alin.(1) art.52 CP RM, se consideră componentă a infracțiunii totalitatea semnelor obiective și subiective, stabilite de legea penală, ce califică o faptă prejudiciabilă drept infracțiune concretă.

țiunile asemănătoare. De unde rezultă că a defini noțiunea de sustragere, comisă, de exemplu, sub formă de furt, înseamnă a determina semnele conținutului juridic de sustragere săvârșite prin furt. În alți termeni, aceasta înseamnă a elabora o abstracție consistentă din punct de vedere juridic, care ar reflecta toate calitățile sociale și juridice, comune întregului spectru de modalități și variante ale furtului, și care, în același timp, nu ar depinde de semnele individuale, irepetabile, ale acestor modalități și variante.

Însă abstracția poate avea grade diferite de generalizare. Într-un șir de cazuri, este posibilă și oportună elaborarea unor abstracții mai generale de gen similar, incluzând semnele comune nu doar pentru tipul concret de conduită infracțională (care, în exemplu nostru, este furtul), dar și pentru o categorie întreagă de infracțiuni înrudite, cum ar fi categoria infracțiunilor săvârșite prin sustragere.

Astfel, aceste semne, comune categoriei date, privite în ansamblul lor, ar reprezenta nu altceva decât noțiunea de sustragere. Din cele menționate putem face următoarea concluzie: noțiunea de sustragere, în ideea formulării ei în cadrul legii penale, trebuie să includă toate acele semne care sunt obligatorii în egală măsură pentru conținuturile juridice specifice ale infracțiunilor săvârșite prin sustragere, indiferent de forma sub care acestea s-ar exprima.

Încercând să examinăm pe rând semnele conținutului de sustragere, vom specifica faptul că obiectul juridic special (sau obiectul juridic principal) al infracțiunii predetermină structura, forma și conținutul urmărilor prejudiciabile ale infracțiunii. La rândul său, caracterul acestor urmări determină (desigur, doar în linii generale) structura laturii obiective a infracțiunii respective. În special, în funcție de conținutul eventualelor urmări prejudiciabile sunt stabilite metodele de atingere a obiectului juridic. Gravitatea diferită a urmărilor prejudiciabile poate determina necesitatea defalcării agravantelor corespunzătoare, iar uneori – chiar crearea unui conținut juridic aparte. În funcție de caracterul prejudiciului cauzat prin infracțiune se stabilește momentul ei consumativ. La fel, o importanță deosebită o comportă prezența unui sau a câtorva obiecte juridice secundare, a căror atingere poate avea impact asupra creării unor conținuturi juridice speciale (pe calea defalcării urmărilor prejudiciabile secundare, care agravează răspunderea, sau pe calea indicării scopului special).

Determinată cu ajutorul obiectului juridic special, precum și al prejudiciului cauzat prin infracțiune, latura obiectivă a infracțiunii are, la rândul său, influență asupra stabilirii caracteristicilor laturii subiective a conținutului de infracțiune. În special, de volumul laturii obiective depinde în întregime conținutul vinovăției (al intenției și al imprudenței). Scopul infracțiunii trebuie indicat numai în cazul în care acesta are un conținut deosebit de cel al vinovăției. De fapt, scopul trebuie să-și “obțină dreptul” de semn de sine stătător al conținutului juridic al infracțiunii în trei situații:

a) în prezența unui singur obiect juridic special, dacă legiuitorul va considera necesar să determine momentul consumativ al infracțiunii înainte de a i se cauza vătămare efectivă obiectului juridic;

b) în prezența a câtorva obiecte juridice speciale, dacă legiuitorul va găsi necesar să lege momentul consumativ al infracțiunii de cauzarea vătămării efective obiectului juridic principal; aici scopul mai desemnează orientarea faptei împotriva obiectului juridic secundar;

c) în aceeași ipoteză, dacă legiuitorul va recunoaște ca moment consumativ al infracțiunii cauzarea vătămării efective obiectului juridic secundar; aici scopul servește pentru indicarea asupra obiectului juridic principal.

Motivele infracțiunii trebuie să intre în rândul semnelor conținutului juridic al infracțiunii atunci când anumite imbolduri, care mărturisesc despre pericolozitatea socială sporită a faptei și a persoanei făptuitorului, sunt imanente tuturor infracțiunilor de acest gen.

De vreme ce definiția noțiunii unei infracțiuni sau a unei categorii de infracțiuni trebuie să oglindească doar esența socială a fenomenelor reflectate și să servească drept “traforetă” *sui generis* pentru delimitarea acestor fenomene de altele asemănătoare, această definiție trebuie să fie clară și, pe cât posibil, concisă. Însă nu toate din aspectele enumerate trebuie să-și găsească expresia nemijlocită în formularea textuală a definiției. Va fi suficient dacă aceste aspecte vor decurge din ea cu necesitate. Așa, de exemplu, trecerea sub tăcere a notelor caracteristice ale subiectului infracțiunii presupune că conținutul de infracțiune nu cuprinde careva semne specifice, caracteristice subiectului.

Deoarece concluzia despre conținutul vinovăției se face în baza analizei semnelor laturii obiective, în definiție nu este necesară caracterizarea ei specială. Mai mult, dacă în definiție este specificat scopul special, devine superfluă indicarea formei vinovăției: prezența scopului special presupune întotdeauna existența intenției directe, deoarece, dorind producerea rezultatului, făptuitorul dorește totodată și mijloacele de atingere a acestui rezultat.

Cele menționate se referă în deplină măsură la semnele obiectului protecției penale și ale urmărilor prejudiciabile. Dacă în definiție este prezentă, să zicem, mențiunea despre obiectul material al infracțiunii, însoțită de o caracterizare socială succintă, atunci nu este necesară specificarea obiectului juridic, care, printre altele, își găsește reflectarea într-un șir de cazuri și în caracterizarea scopului. De asemenea, cât privește urmările prejudiciabile ale infracțiunii, acestea trebuie menționate numai în cazurile în care caracterul lor indispensabil nu reiese din descrierea unei sau altei metode de atingere infracțională.

Determinând toate elementele esențiale caracteristice sustragerii, obținem posibilitatea de a deduce formula generală, capabilă să oglindească specificul

acestei categorii de infracțiuni – ca o categorie distinctă de infracțiuni contra patrimoniului; altfel spus, obținem posibilitatea de a defini noțiunea de sustragere.

Definiția noțiunii date trebuie să fie, după cum am specificat deja, cât mai concisă (chiar laconică, după putință), însă în nici un caz descriptiv-cazuiască. În același timp, ea trebuie să fie suficient de completată, pentru a-și putea exercita funcțiile de bază:

1) să caracterizeze specificul pericolului social al sustragerilor;

2) să contribuie la delimitarea sustragerii de alte tipuri de conduită, penală sau nepenală.

Astfel, aplicând regulile metodologice anterior specificate, putem menționa, de exemplu, că nu este necesară indicația specială asupra faptului că obiectul juridic principal al oricărei infracțiuni, săvârșite prin sustragere, este posesia de fapt (în acest plan, este suficient a caracteriza bunurile sustrate ca fiind bunuri mobile și bunuri ale altei persoane; la fel particularitățile victimei – ale posesorului de fapt – complinesc tabloul obiectului protecției penale).

În definiția noțiunii de sustragere nu este necesară nici concretizarea tipului de intenție – intenția directă, deoarece concluzia în această privință poate fi făcută în urma examinării elementului material al faptei (a lua ceva, manifestând imprudență, este practic imposibil), precum și prin specificarea scopului special – de cupiditate¹, care circumstanțiază prezența intenției directe.

Notăm, de asemenea, că prevederea faptului de luare a bunurilor, ca trăsătură caracterizantă a sustragerii, nu indică în mod necesar și asupra rezultatului pe care îl implică fapta de sustragere (adică asupra diminuării activelor patrimoniale ale victimei, corelate cu sporirea activelor patrimoniale ale făptuitorului). Mențiunea cu privire la cauzarea prejudiciului patrimonial efectiv ar suplini această lipsă, făcând totodată posibilă delimitarea sustragerii de fapta infracțională prevăzută la art.196 CP RM – “Cauzarea de daune materiale prin înșelăciune sau abuz de încredere”. Or, în cazul acestei fapte infracționale, și prejudiciul patrimonial sub formă de venituri ratate (nerealizate) poate constitui rezultatul activității infracționale.

¹ În acest sens, Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova “Cu privire la practica judiciară în procesele penale despre sustragerea bunurilor”, nr.23 din 28.06.2004, conține o explicație, conform căreia nu formează componenta de sustragere faptele ilegale care sunt îndreptate nu spre însușirea bunurilor, ci spre folosința lor temporară. - Vezi: Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova. - 2004. - Nr.8. - P.5-11. În hotărârea analogică, cu caracter de îndrumare, a instanței judecătorești superioare din Federația Rusă se prevede: “Nu formează conținutul de furt sau cel de jaf acele acțiuni ilegale care sunt îndreptate spre obținerea bunurilor străine nu în scop de cupiditate, ci, de exemplu, fie în scopul folosinței lor temporare urmate de retrocedarea lor către proprietar, fie în legătură cu dreptul presupus al făptuitorului asupra acelor bunuri”. - Vezi: Постановление №29 Пленума Верховного Суда Российской Федерации от 27.12.2002 “О судебной практике по делам о краже, грабеже и разбое” // Российская юстиция. - 2003. - №2. - P.70.

Necesitatea de a specifica, în definiție, caracterul ilegal al faptei de sustragere este determinată de faptul că:

1) în toate cazurile sustragerea se săvârșește pe calea violării iminente a prevederilor legislative ce reglementează regimul posesiei asupra bunurilor;

2) sustragerea poate fi comisă numai în formele cerute de normele incriminatoire din cadrul Capitolului VI al Părții Speciale a CP RM.

De asemenea, ca semn determinant al sustragerii trebuie specificat caracterul gratuit al luării bunurilor de către făptuitor. Luarea ilegală, dar echivalentă (integral compensată) a bunurilor altuia nu constituie sustragere, deoarece în acest caz posesorului nu i-a fost cauzat nici un prejudiciu patrimonial.

În același timp, nu este deloc necesară mențiunea cu privire la faptul că subiectul sustragerii poate fi doar persoana fizică responsabilă, care a atins vârstă minimă cerută de lege, o dată ce această regulă este formulată în Partea Generală cu privire la toate infracțiunile prevăzute în Partea Specială (cu rezerva că unele fapte infracționale, la care nu se raportează sustragerile, pot avea ca subiect și persoana juridică).

Luând în considerație cele menționate mai sus, noțiunea generală a sustragerii trebuie să fie definită în felul următor: ***“Prin sustragere se înțelege luarea ilegală și gratuită a bunurilor mobile din posesia sau detenția altei persoane, care a cauzat un prejudiciu patrimonial efectiv posesorului acestor bunuri, săvârșită în scop de cupiditate”***.

Privitor la cadrul infracțiunilor de sustragere, în doctrina penală română este exprimat punctul de vedere, potrivit căruia acesta cuprinde: furtul, tâlhăria, pirateria și tăinuirea¹.

În genere, sunt recunoscute ca infracțiuni de sustragere: furtul (art.208 CP Rom.); furtul calificat (art.209 CP Rom.); tâlhăria (art.211 CP Rom.); pirateria (art.212 CP Rom.). La acestea se adaugă tăinuirea (art.221 CP Rom.), avându-se în vedere că săvârșirea acestei infracțiuni presupune existența unui bun mobil care a fost scos din patrimoniul altei persoane. Oricare ar fi trăsăturile caracteristice fiecărei dintre aceste infracțiuni, elementul lor material constă în acțiunea de sustragere a unui bun mobil din posesia sau detenția altei persoane, ori presupune, ca situație premisă, o astfel de acțiune.

Acțiunea de luare poate avea loc în împrejurări specifice (cum este cazul furtului calificat), dar poate fi însoțită de o acțiune adiacentă îndreptată împotriva persoanei (ca în cazul infracțiunilor de tâlhărie sau de piraterie). În toate cazurile, acțiunea principală, care constituie elementul material al infracțiunii, constă în luarea unui bun mobil din posesia sau detenția altei persoane.

¹ Vezi: V.Dongoroz și colaboratorii. Explicații teoretice ale Codului penal român. Partea Specială. Vol.III, p.449.

Într-o manieră întrucâtva diferită este circumscris cadrul infracțiunilor de sustragere în dreptul penal al Republicii Moldova. Astfel, parafrastic vorbind, Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova “Cu privire la practica juridică în procesele penale despre sustragerea bunurilor”, nr.23 din 28.06.2004,¹ se referă la următoarele forme și tipuri de sustragere: furtul (art.186 CP RM); jaful (art.187 CP RM); tâlhăria (art.188 CP RM); șantajul (art.189 CP RM); escrocheria (art.190 CP RM); delapidarea averii străine (art.191 CP RM); pungășia (art.192 CP RM); însușirea în proporții mari și deosebit de mari (art.195 CP RM).²

De asemenea, în conjunctura legislativă actuală, în cadrul infracțiunilor săvârșite prin sustragere trebuie inclusă pungășia (art.192 CP RM), care este nu altceva decât un furt săvârșit în împrejurări specifice (incriminat sub forma infracțiunii fapt tentat). Precedentul legislativ proxim al art.192 CP RM este art.124¹ CP RM din 1961, care prevedea răspunderea pentru sustragerea în proporții mici din avutul proprietarului, săvârșită prin furt de buzunar.

De asemenea, este necesar a menționa că în art.401 al Codului penal al Franței din 1810, în despărțământul dedicat furtului, se incriminau “alte furturi nespecificate în prezenta secțiune, furturile și pungășiile”³. Aceasta denotă în mod pregnant, că și pe planul dreptului comparat pungășia este considerată faptă înrudită cu furtul și, deci, o formă a sustragerii.

Sustragerea fapt tentat reprezintă elementul necesar și suficient al laturii obiective a pungășiei. Astfel, pentru a ne afla în prezența pungășiei fapt consumat, este necesară și suficientă comiterea tentativei de sustragere.

Interpretând sistematic sancțiunile alin.(1) art.186, alin.(1) art.187, alin.(1) art.192 CP RM și aplicând în subsidiar metoda de interpretare istorică a legii penale⁴, considerăm că singurul mod posibil de săvârșire a acțiunii de pungășie este modul ascuns. În cazul acțiunii deschise, manifeste, săvârșite în scopul sustragerii bunurilor altei persoane din buzunare, geți sau din alte obiecte prezente la persoană, fapta trebuie calificată ca tentativă de jaf, conform art.27 și art.187 CP RM.

Cât privește fapta infracțională prevăzută la art.194 CP RM – “Însușirea sau utilizarea ilicită a energiei electrice, termice sau a gazelor naturale” – în Capitolul II al lucrării de față am prezentat argumentele în sprijinul faptului că energia electrică și cea termică ar trebui considerate, de drept, bunuri mobile. Or, aceasta constituie un suficient temei pentru ca infracțiunea prevăzută la art.194 CP RM

¹ Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova. - 2004. - Nr.8. - P.5-11.

² Aici noțiunea de însușire include și fapta de șantaj (art.189 CP RM), care nu este o formă de sustragere, fiind totuși înrudită cu sustragerile.

³ Vezi: Code penal. - Paris: LITEC, 1989.

⁴ Se are în vedere studiul precedentului legislativ de la art.124¹ CP RM din 1961.

să poată fi inclusă printre formele de sustragere. În această ordine de idei, este notabil și exemplul pozitiv pe care ni-l oferă legislația penală suedeză. Astfel, conținutul dispoziției art.194 CP RM este în multe privințe similar conținutului dispoziției art.10 din Capitolul 8 “Despre furt, tâlhărie și alte infracțiuni legate de sustragerea (*sic!*) bunurilor” din Cartea a doua a Codului penal al Suediei¹. Toate aceste considerente indică asupra faptului că energia electrică și cea termică sunt apropiabile, deci susceptibile de sustragere.

Spre deosebire de faptele nominalizate până acum, mult mai dificilă comparare posibilitatea includerii faptei de dobândire sau comercializare a bunurilor despre care se știe că au fost obținute pe cale criminală (art.199 CP RM). Observăm că această faptă infracțională constituie o replică autohtonă a faptei de tănuire (art.221 CP Rom.), care, după cum am specificat, este raportată de doctrina penală română la categoria infracțiunilor de sustragere. De asemenea, este remarcabil faptul că în Codul penal al Danemaricii² infracțiunea de primire a bunurilor furate (§284) este incriminată, alături de furt, jaf, însușire sau delapidare și alte asemenea fapte, în Capitolul 28 “Infracțiuni săvârșite în scop de cupiditate”, nu însă în Capitolul 29 “Alte infracțiuni contra patrimoniului”.

La fel, este important a menționa că în doctrina penală sovietică dobândirea bunurilor, cunoscând că acestea provin din săvârșirea unei fapte prevăzute de legea penală, era calificată ca sustragere (cu condiția că făptuitorul cunoștea apartenența faptică a bunurilor)³. Același punct de vedere era împărtășit de practica judiciară.⁴

Împotriva unei asemenea tratări a chestiunii în cauză s-a pronunțat S.I. Tihenko, care consideră că, de exemplu, în cazul când bunurile furate sunt primite în dar sau cumpărate nu are loc actul de luare; bunurile, formând obiectul material al unei asemenea fapte, au fost luate anterior, iar această luare a fost comisă de făptuitorul sustragerii, și nu de cel care primește bunurile în dar sau care le cumpără.⁵

Respectând cronologia evenimentelor, specificăm că, deja la începutul anilor '90 ai secolului trecut, N.I. Trofimov, referindu-se la definiția noțiunii de sustragere din Hotărârea Plenului Judecătoriei Supreme a URSS “Despre practica judiciară în cauzele despre sustragerile averii de stat și obștești”, nr.4 din 11.07.1972⁶,

¹ Potrivit acestei norme, persoana care utilizează ilicit energia electrică trebuie pedepsită pentru folsința ilicită a energiei electrice.

² Vezi: Уголовный кодекс Дании. - Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001.

³ Vezi: П.Т. Некипелов. Советское уголовное законодательство в борьбе с хищениями социалистической собственности. - Москва: Госюриздат, 1954, p.93.

⁴ Vezi: Судебная практика Верховного Суда СССР. - 1952. - №11. - P.3.

⁵ Vezi: С.И. Тихенко. Борьба с хищениями социалистической собственности, связанными с подлогом документов, p.62.

⁶ Бюллетень Верховного суда СССР. - 1972. - №4.

afirmă: "...caracterizarea laturii obiective a sustragerii ca "trecere în proprietatea făptuitorului" este inacceptabilă..., de vreme ce ea extinde nejustificat noțiunea de sustragere. Formula "trecerea ilegală în proprietatea făptuitorului" cuprinde nu numai formele de sustragere stabilite de lege (furtul, jaful, tâlhăria, însușirea, delapidarea și escrocheria), dar și... cumpărarea bunurilor furate (art.208 din Codul penal al RSFSR)".¹ Or, prin aceasta se recunoaște că, în lipsa unei definiții legislative a noțiunii de sustragere, instanțele judecătorești, călăuzindu-se de definiția cu caracter îndrumător a noțiunii propuse de instanța supremă, interpretau fapta de "cumpărare a bunurilor furate"² ca făcând parte din categoria infracțiunilor de sustragere.

Bineînțeles, pot fi găsite puncte vulnerabile atât în poziția practicii judiciare, cât și în punctul de vedere al lui P.T. Nekipelov, reliefate anterior. Dar sunt oare aceste opinii totalmente neglijabile? Considerăm că nu. Iar argumentele pot fi găsite în doctrina penală română.

Astfel, referindu-se la infracțiunea de tăinuire (art.221 CP Rom.), Vintilă Dongoroz și colaboratorii menționează că, deși ea este o infracțiune autonomă, nu poate fi totuși concepută fără o faptă prevăzută de legea penală din care provine bunul tănuit. Condiționarea infracțiunii de tăinuire de săvârșirea anterioară a altei fapte din care provine bunul tănuit o caracterizează pe aceasta ca fiind, în același timp, și o infracțiune corelativă.³

Într-o altă opinie, este specificat că conexitatea dintre infracțiuni succesive, denumită conexitate de corelație, privește legătura dintre infracțiunile contra patrimoniului și infracțiunea de tăinuire. Pentru existența acesteia din urmă se cere neapărat ca infracțiunea contra patrimoniului, din care au provenit bunurile tănuite, să fi fost săvârșită anterior. Ceea ce deosebește această formă de conexitate de celelalte forme obișnuite este tocmai această legătură care condiționează existența infracțiunii subsecvente de săvârșirea celei anterioare.⁴

În fine, dintr-o speță din practica judiciară se desprinde concluzia, că tăinuitorul nu poate fi niciodată autorul sau participantul la fapta din care provine bunul, prevăzută de legea penală. De aceea, în practica judiciară s-a decis că acela care primește în mod obișnuit, pentru a ascunde sau a valorifica, bunuri

¹ Н.И. Трофимов. К вопросу о понятии хищения имущества // Современные проблемы уголовного права и криминологии. - Владивосток: Издательство Дальневосточного университета, 1991, p.60.

² În realitate, fapta prevăzută la art.208 al Codului penal al RSFSR din 1960 nu se numea "cumpărarea bunurilor furate", așa cum susține N.I. Trofimov, ci "dobândirea sau comercializarea bunurilor despre care se știe că au fost obținute pe cale criminală".

³ Vezi: V.Dongoroz și colaboratorii. Explicații teoretice ale Codului penal român. Partea Specială. Vol.III, p.572.

⁴ Vezi: V.Dongoroz, S.Kahane și colaboratorii. Infracțiuni contra avutului obștesc, p.83-84.

dobândite prin furturi repetate, săvârșite de aceeași persoană, nu săvârșește fapta de tănuire, ci aceea de complicitate morală¹ la infracțiunea de furt.²

Așadar, analizând opiniile exprimate mai sus într-o manieră rezumativă, se poate afirma că săvârșirea infracțiunii de dobândire sau de comercializare a bunurilor, despre care se știe că au fost obținute pe cale criminală (art.199 CP RM) sau a infracțiunii de tănuire (art.221 CP Rom.) presupune existența unui bun mobil care a fost scos din patrimoniul altei persoane. Deși elementul material al infracțiunii date nu presupune acțiunea de luare a unui bun mobil din posesia sau detenția altei persoane, el totuși presupune o astfel de acțiune ca situație premisă, ca pe o antecedentă indispensabilă. Iar aceasta este suficient ca să considerăm că infracțiunea examinată face parte din categoria infracțiunilor de sustragere. Ceea ce și trebuia de demonstrat.

În literatura de specialitate s-a susținut în repetate rânduri că șantajul (art.189 CP RM) trebuie recunoscut ca formă de sine stătătoare și “egală în drepturi” a sustragerii.³

Aportul său la o asemenea percepție își aduce Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova “Cu privire la practica judiciară în procesele penale despre sustragerea bunurilor”, nr.23 din 28.06.2004, în pct.12 al căreia se prevede în mod expres că șantajul reprezintă o formă a sustragerii⁴, ceea ce nu poate fi acceptat.

¹ De notat, că, referindu-se la fapta de dobândire sau comercializare a bunurilor despre care se știe că au fost obținute pe cale criminală (art.208 din Codului penal al RSFSR din 1960), G.A. Krigher menționează: “... în prezența anumitor condiții, această infracțiune poate deveni una dintre formele de participație la sustragere”. - Vezi: Г.А. Кригер. Борьба с хищениями социалистического имущества, p.47.

O asemenea abordare nu este întemeiată. De vreme ce presupune obligatoriu lipsa promisiunii din timp a dobândirii sau comercializării bunurilor respective, fapta analizată poate fi privită nu ca formă a participației, ci ca formă specială a favorizării. Or, favorizarea nu se confundă cu participația: tocmai din cauza că intervine după săvârșirea faptei din care provin bunurile, primirea, dobândirea, transformarea, comercializarea sau înlesnirea valorificării acestor bunuri nu constituie o activitate de complicitate, fiind incriminată distinct în art.199 CP RM, art.221 CP Rom. și în art.208 din legea penală rusă.

² Tribunalul Suprem, secția penală, decizia nr.569 din 1970 // Revista română de drept. - 1970. - Nr.11. - P.170.

³ Vezi, de exemplu: Особенности уголовных кодексов союзных республик, p.89; Г.Н. Борзенков. Усиление ответственности за вымогательство // Вестник Московского университета. - 1990. - №2. - P.22.

⁴ Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova. - 2004. - Nr.8. - P.5-11.

Menționăm că un punct de vedere identic este împărtășit în practica judiciară belarusă. Astfel, explicațiile îndrumătoare asupra șantajului (art.208 din Codul penal al Republicii Belarus) sunt cuprinse în Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Belarus “Cu privire la aplicarea de către instanțele judecătorești a legislației penale în cauzele referitoare la sustrageri”, nr.15 din 21.12.2001. - Vezi: Судовы вестник. - 2002. - №1. - P.15.

Mai mult, însuși legiuitorul contribuie la existența unei asemenea comprehensiuni: potrivit alin.(4) art.186 CP RM, circumstanța agravantă constând în săvârșirea repetată a infracțiunii (în versiunea sa individualizată, cu un grad de specificitate în raport cu regula generală privind condițiile repetării infracțiunii din art.31 CP RM) se aplică furtului, jafului, tâlhăriei, escrocheriei, delapidării, pungășiei și șantajului; aceleiași suite de infracțiuni i se aplică prevederea de la art.195 al CP RM “Însușirea în proporții mari și deosebit de mari”, din care reiese că șantajul este o formă a “însușirii” (termenul “însușire” nefiind decât un substituent al termenului “sustragere”).

Totuși, locuțiunea “cererea de a se transmite” din textul art.189 CP RM, desemnând latura care, în context, interesează mai mult elementul material al șantajului, denotă că această faptă infracțională comportă particularități față de sustragere. Esența acestor particularități a fost consemnată de Traian Pop care, delimitând șantajul de tâlhărie (cea mai apropiată de șantaj formă de sustragere), ajunge la concluzia că, deși șantajul se comite, ca și tâlhăria, cu violență sau amenințare, persoana șantajată nu rămâne pasivă, ca victima tâlhăriei, ci este activă, predând, remițând bunul cerut către făptuitor, sub imperiul constrângerii.¹

Mai există un argument în sprijinul ideii că șantajul nu poate fi inclus în rândul infracțiunilor săvârșite prin sustragere. Astfel, prezența obiectului material ține de esența infracțiunilor săvârșite prin sustragere. Or, în cazul în care acțiunea principală din cadrul șantajului o constituie cererea de a se săvârși acțiuni cu caracter patrimonial, șantajul nu are obiect material. Așadar, șantajul nu este o formă de sustragere, deși comportă mai multe similitudini cu ea. În esență, mecanismul șantajului se exprimă în aceea că victima remite anumite foloase patrimoniale către făptuitor, sub imperiul constrângerii exercitate de acesta. Însă de aici nu rezultă și nici nu poate să rezulte că șantajistul sustrage anumite bunuri. În știința dreptului penal nu putem opera cu afirmații de tipul:

¹ Vezi: Const.G. Rătescu și colectivul. Codul penal “Carol al II-lea” adnotat. Vol.III. Partea Specială, II, p.454, 461.

În plus, așa cum s-a observat în practica judiciară română, ceea ce deosebește cele două infracțiuni este împrejurarea că, pe când tâlhăria se caracterizează prin simultaneitatea violenței sau a amenințării cu actul victimei de a ceda bunul său, în cazul șantajului infractorul întrebuințează violența sau amenințarea pentru a obține ulterior un bun. - Vezi: Curtea de Apel București, secția a doua penală, decizia nr.26 din 1997 // Șt.Crișu, E.D. Crișu. Codul penal adnotat cu practică judiciară (1989-1999), p.483.

De altfel, condiția că, în cazul șantajului (spre deosebire de jaf sau tâlhărie), făptuitorul cere transmiterea bunurilor în viitor e specificată și în pct.16 al Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova “Cu privire la practica judiciară în procesele penale despre sustragerea bunurilor”, nr.23 din 28.06.2004. - Vezi: Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova. - 2004. - Nr.8. - P.5-11.

„șantajul este aproape sustragere”.¹ Nu realitatea juridică trebuie ajustată demersului științific, ci demersul științific trebuie să se fundamenteze pe realitatea juridică. Orice altă opțiune va fi contraproductivă și nu va duce decât la erori în practica judiciară. De aceea, considerăm că deosebiriile dintre șantaj și sustragere ne abilitază să examinăm *infra* obiectul șantajului imediat după investigarea obiectului infracțiunilor de sustragere, prin aceasta subliniind distincția relativă dintre cele două tipuri de conduită infracțională. Cu acest prilej, ne pronunțăm încă o dată asupra necesității includerii normei cu privire la șantaj în Capitolul III al Părții Speciale a Codului penal al Republicii Moldova, printre incriminările referitoare la faptele infracționale contra libertății persoanei.

Abordând problema obiectului infracțiunilor de sustragere, menționăm că la toate aceste infracțiuni obiectul juridic comun îl constituie relațiile sociale a căror formare, desfășurare și dezvoltare normală este condiționată de respectarea situației de fapt referitoare la poziția bunurilor care aparțin sau interesează patrimoniul.

Desfășurarea normală a relațiilor sociale interesând existența, dezvoltarea și consolidarea patrimoniului impune respectarea situației de fapt a bunurilor, adică poziția în care se află, din punctul de vedere al păstrării și al destinației lor, bunurile aparținând și interesând acest patrimoniu.²

Prin comiterea de sustragere a acestor bunuri, violându-se reglementările care sunt destinate să asigure poziția de fapt a bunurilor aparținând altor persoane fizice sau persoanelor juridice, se produce, implicit, o gravă lezare a valorii sociale și a relațiilor sociale menționate mai sus. După cum se menționează în literatura de specialitate, bunul, înainte de a fi sustras, se află într-o anumită poziție, cu relevanță socială, care constă în faptul că el se găsește în posesia de fapt a unei alte persoane decât făptuitorul. Sustragerea implică, pe de o parte, preexistența acestei situații privitoare la poziția bunului, și, pe de altă parte, săvârșirea acțiunii prin care bunul este scos, în mod ilicit, din această poziție și trecut în același mod într-o altă poziție, sub stăpânirea făptuitorului.³

Dreptul penal apără poziția de fapt a bunurilor în sfera patrimonială a unei persoane, oricare ar fi situația juridică a acesteia. Așa se explică de ce constituie sustragere și luarea fără drept a unui bun anterior sustras, aflat în stăpânirea hoțului (cu excepția cazului în care acel bun este luat de către proprietarul lui). Interesul de a apăra siguranța circuitului civil impune interzicerea oricărei schimbări a situației de fapt a bunurilor din patrimoniul unei persoane fără voința ei.

¹ П.С. Яни. Посягательства на собственность. - Москва: Российская правовая Академия МЮРФ, 1998, p.54.

² Vezi: V.Dongoroz, S.Kahane și colaboratorii. Infracțiuni contra avutului obștesc, p.94.

³ Ibidem, p.95.

De obiectul juridic comun al infracțiunilor săvârșite prin sustragere se ține seama atât la stabilirea gradului de pericol generic, cât și la determinarea gradului de pericol concret al faptelor care aparțin acestei prime categorii de infracțiuni contra patrimoniului. Cercetarea obiectului infracțiunilor săvârșite prin sustragere nu poate fi limitată la obiectul juridic comun. De aceea, în continuare vor fi analizate și obiectele juridice speciale ale infracțiunilor componente.

Un anumit specific al obiectelor juridice speciale ale infracțiunilor săvârșite prin sustragere condiționează specificitatea elementelor obiective și subiective ale fiecăreia dintre aceste infracțiuni. Reieșind din aceasta, B.S. Nikiforov a exprimat părerea că “atingerea obiectului apărat de legea penală poate fi cauzată nu de oricare fapte, ci numai de acele, al căror caracter este determinat de însușirile obiectului însuși”.¹ Totodată, în literatura de specialitate uneori se vorbește despre coincidența obiectelor juridice ale formelor de sustragere. De exemplu, M.A. Efimov afirmă cu acest prilej: “... diversele forme de sustragere, având același obiect juridic special, se deosebesc semnificativ una de alta prin latura obiectivă, latura subiectivă și, mai ales, prin subiect”.²

Această opinie este greșită: formele de sustragere au același obiect juridic generic și același obiect juridic comun, dar nu și același obiect juridic special. Vom demonstra acest lucru în continuare prin descoperirea trăsăturilor particulare ale obiectelor juridice ale fiecărei forme de sustragere în parte.

În doctrina penală română se recunoaște cvasiunanim că furtul are ca obiect juridic special relațiile sociale referitoare la posesia și detenția asupra bunurilor mobile.³

Pe planul corelației dintre obiectul juridic generic al infracțiunilor contra patrimoniului (implicit, și al furtului) și obiectul juridic special al furtului, putem menționa că ultimul îl constituie acele relații sociale cu privire la patrimoniu, a căror formare, desfășurare și dezvoltare sunt apărute prin asigurarea poziției de fapt a bunurilor, condiționată de incriminarea infracțiunii de furt.

În alți termeni, incriminarea furtului oferă protecție situației de fapt, adică apartenenței fizice a unui bun la o anumită universalitate de bunuri.

Posesia asupra bunului implică o anumită poziție fizică (materială) a bunului în sfera patrimonială din care face parte. Nesocotirea situației de fapt cu privire la această poziție, prin sustragerea bunului, reprezintă o gravă vătămare a patri-

¹ Б.С. Никифоров. Объект преступления по советскому уголовному праву, p.137.

² М.А. Ефимов. Преступления против социалистической собственности. - Горький, 1975, p.27.

³ Vezi: V.Dongoroz și colaboratorii. Explicații teoretice ale Codului penal român. Partea Specială. Vol.III, p.458; M.Basarab și colaboratorii. Drept penal. Partea Specială. Vol.I. - Cluj-Napoca: Universitatea din Cluj-Napoca, 1985, p.181; T.Vasilu și colaboratorii. Codul penal, comentat și adnotat. Partea Specială. Vol.I. - București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1975, p.225.

moniului. Datorită acestei gravități, apărarea împotriva furtului prin mijloace de drept penal apare ca imperioasă.¹

Obiectul juridic special al furtului fiind format dintr-o valoare socială și relațiile sociale aferente, de la sine înțeles apărarea acestora prin incriminarea faptei de furt, vizează o vastitate de bunuri (spre deosebire, de exemplu, de delapidare, prin a cărei incriminare se apără poziția fizică doar a bunurilor încredințate făptuitorului care le administrează), în raport cu orice persoană.

De regulă, posesorul sau detentorul bunului este proprietarul acestuia. În această ipoteză, obiectul juridic special al furtului îl formează nu numai relațiile sociale referitoare la posesia și detenția asupra bunurilor mobile, dar și relațiile sociale de proprietate. Totuși, atunci când se atestă excepții de la regula specificată, apărarea penală a posesiei sau detenției se exercită independent de apărarea penală a relațiilor sociale de proprietate. Așa cum am menționat anterior, persoana, care nu este titular al dreptului de proprietate, poate deține bunul în posesie legitimă sau nelegitimă. În context, în practica judiciară română s-a decis că nu există nici un dubiu cu privire la ocrotirea posesiei legitime împotriva oricui, chiar și împotriva proprietarului bunului, care se face și el vinovat de furt dacă ia acel bun în condițiile alin.1 art.208 CP Rom. din posesia sau detenția legitimă a altei persoane (alin.3 art.208 CP Rom.).² O astfel de soluție este întemeiată și legală în raport cu conjunctura legii penale române. Însă în legislația penală a Republicii Moldova nu există o dispoziție similară celei de la alin.3 art.208 CP Rom. De aceea, *de lege lata*, până la o eventuală completare a Codului penal al Republicii Moldova după modelul pe care l-am propus în Capitolul II al prezentei lucrări, calificarea unei asemenea fapte va fi alta. Anume, dacă bunul aparține în întregime sau în parte făptuitorului, dar în momentul săvârșirii acel bun se găsea în posesia sau detenția legitimă a altei persoane, fapta poate fi calificată ca samavolnicie (art.352 CP RM), cu condiția că au fost cauzate daune în proporții mari intereselor publice sau drepturilor și intereselor ocrotite de lege ale persoanelor fizice sau juridice.

Într-o altă ordine de idei, reamintim că prin obiect al infracțiunii se înțelege ceea ce este lezat și în același timp ceea ce este apărat cu ajutorul normei incriminatoare împotriva faptei care produce lezarea respectivă.

¹ Vezi: V.Dongoroz, S.Kahane și colaboratorii. Infracțiuni contra avutului obștesc, p.152.

² Curtea de Apel Cluj, decizia penală nr.46/A din 1995 // Șt.Crișu, E.D. Crișu. Codul penal adnotat cu practică judiciară (1989-1999), p.503; Tribunalul Suprem, secția penală, decizia nr.611 din 1970 // V.Papadopol, M.Popovici. Repertoriu alfabetic de practică judiciară în materie penală, pe anii 1969-1975. - București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1977, p.176.

Or, bunurile mobile, despre care se susține că ar constitui obiectul juridic special al infracțiunii de furt¹, nu sunt lezate, lovite, primejduite etc. prin fapta de furt. Dimpotrivă, s-ar putea ca infractorul să le acorde mai multă atenție și să le îngrijească sau să le menajeze mai bine decât erau îngrijite înainte de furt.

În consecință, nu putem susține nici că prejudicierea dreptului de proprietate nu poate fi concepută decât prin vătămarea bunurilor care constituie obiectul acestui drept. Or, nu putem pune semnul egalității între două realități cu semnificații diferite: pe de o parte, bunul mobil considerat ca obiect material al furtului și, pe de altă parte, situația de fapt a acestui bun. În cazul furtului, bunul mobil rămâne nevătămat din punctul de vedere al substanței sale, deci nu suferă nici o modificare. Schimbare suferă situația de fapt a acestui bun. Punerea proprietarului, posesorului sau detentorului în situația de a nu-și putea exercita prerogativele asupra bunului care i-a fost furat nu poate constitui o vătămare a bunului respectiv nici sub aspect cantitativ, nici sub aspect calitativ. Altfel spus, nu bunul se schimbă prin luarea lui din posesia sau detenția altei persoane. Fiind scos din stăpânirea precedentă și trecut în stăpânirea făptuitorului, se schimbă situația de fapt a bunului respectiv.

După ce am arătat că bunul mobil nu este lezat prin luarea lui în condițiile infracțiunii de furt, vom arăta că el nu este nici apărat cu ajutorul incriminării respective împotriva infracțiunii de furt.

Este cunoscut că legiuitorul a incriminat nu orice act de luare a unor bunuri mobile, deoarece, așa cum am evocat *supra*, nu a înțeles să apere bunurile în materialitatea lor. Într-adevăr, din prevederile alin.1 art.208 CP Rom. rezultă că un element constitutiv al furtului, privind luarea bunului, este luarea fără consimțământul posesorului sau detentorului. De aceea, dacă bunul se ia din posesia sau detenția altuia, cu consimțământul acestuia, nu avem infracțiune de furt. În fond, aceeași soluție se desprinde din prevederile art.186 CP RM, care definește noțiunea de furt ca sustragere pe ascuns a bunurilor altei persoane. Deși legiuitorul moldovean nu indică în mod expres condiția sustragerii în lipsa consimțământului posesorului sau detentorului, aceasta derivă din caracterul ilegal al faptei. Astfel, legiuitorul moldovean nu a considerat necesar să menționeze ca una din trăsăturile particulare ale furtului “fără consimțământul altuia”, deoarece numai un act ilicit poate fi infracțiune. Or, bunurile mobile, fiind bunuri disponibile, luarea lor de către altul, cu consimțământul posesorului sau detentorului, este un act licit. În această situație, el nu poate fi calificat ca furt, din motivul că lipsește condiția de ilegalitate. Or, dacă legiuitorul ar fi înțeles să apere bunurile mobile în materialitatea lor, ar fi prevăzut sancțiuni pentru orice act de luare a acestor bunuri, indiferent de cine și în ce condiții a fost săvârșit acest act.

¹ Vezi, de exemplu: Уголовное право. Часть Общая. - Москва, 1948, p.291; Советское уголовное право. Часть Особенная. - Москва: Госюриздат, 1951, p.197.

Există și alte argumente în favoarea faptului că bunul nu este lezat prin furt și nici apărat prin intermediul incriminărilor respective. Astfel, chiar legiuitorul român, folosind o terminologie precisă și corectă, exclude posibilitatea de a considera bunul ca obiect juridic special al furtului: la lit.a), b), c) alin.2 art.209 CP Rom. se incriminează “furtul (*sic!*) privind ...”¹ bunurile respective, iar nu “furtul contra...” lor. Or, însăși titulatura “Infracțiuni contra patrimoniului” denotă că obiectul juridic generic al acestor fapte este patrimoniul. Atunci, prin dezvoltare, presupunând că obiectul juridic special este un bun, textul incriminator trebuia să fie “furtul contra...”, ceea ce însă nu se confirmă.

Desigur, s-ar putea obiecta că există totuși în Codul penal român o excepție de la regula conturată mai sus. De exemplu, în art.280¹ CP Rom. se prevede răspundere pentru nerespectarea regimului de ocrotire a unor bunuri. Totuși, în doctrina penală română se menționează că obiectul juridic special al infracțiunii date îl constituie “relațiile sociale referitoare la existența, conservarea și ocrotirea patrimoniului cultural național și a fondului arhivistic național.”² Deci, în cazul dat nu bunul, care face parte din patrimoniul cultural național sau din fondul arhivistic național este declarat obiect juridic special. De ce atunci aceiași autori insistă că, în cazul infracțiunilor contra patrimoniului, se aduce atingere “bunurilor care fac parte din patrimoniul”³ și că tot aceste bunuri constituie obiectul material al infracțiunilor amintite⁴?

După această întrebare retorică, adăugăm că, în opinia aceluiași autori, accentul în caracterizarea bunurilor ce formează obiectul material al infracțiunii, prevăzute la art.280¹ CP Rom., nu cade pe valoarea lor patrimonială, ci pe valoarea lor artistică, istorică, științifică, documentară.⁵ Dar nu rezultă oare din aceasta că bunurile private în materialitatea lor nu pot constitui obiectul juridic al infracțiunii? Or, relevanță socială are nu bunul în sine, ci poziția lui de fapt, condiționată de calitățile și valențele sociale, cu implicare valorică, a acestor bunuri.

¹ De notat, că aceeași formulă este reprodusă în alin.(2) art.250 din noul Cod penal al României - “Furtul calificat”.

² Gh.Nistoreanu și colaboratorii. Drept penal. Partea Specială, p.453.

Într-o manieră mai concludentă se exprimă Vasile Dobrinou și Nicolae Conea, care susțin că obiectul juridic special al infracțiunii de nerespectare a regimului de ocrotire a unor bunuri îl formează relațiile sociale care iau naștere în legătură cu valoarea socială ocrotită de lege, respectiv, relațiile sociale referitoare la integritatea patrimoniului cultural național și a fondului arhivistic național. - Vezi: Dreptul penal. Partea Specială. Vol.II. Teoria și practica judiciară. - București: Lumina Lex, 2002, p.313.

De aici rezultă, că nu bunul, ci integritatea patrimoniului cultural național și a fondului arhivistic național constituie valoarea socială în legătură cu care iau naștere relațiile sociale ocrotite de legea penală prin incriminarea faptei prevăzute la art.280¹ CP Rom.

³ Gh.Nistoreanu și colaboratorii. Op. cit., p.194.

⁴ Ibidem, p.197.

⁵ Ibidem, p.453.

Prin prisma obiectului juridic generic și a obiectului juridic special, furtul calificat (art.209 CP Rom.) este în linii mari identic cu furtul “simplu” (art.208 CP Rom.). Același lucru poate fi menționat despre furtul săvârșit în circumstanțe agravante (alin.(2) și (3) art.186 CP RM) în raport cu furtul “neagravată” (alin.(1) art.186 CP RM).

Totuși, considerăm că în cazul infracțiunii de furt, săvârșit în circumstanțe agravante, se poate vorbi despre existența obiectului juridic secundar. Astfel, în cazul furtului săvârșit prin pătrundere în încăpere, în alt loc pentru depozitare sau în locuință (lit.c) alin.(2) art.186 CP RM), considerăm că obiectul juridic secundar îl formează relațiile sociale privitoare la inviolabilitatea domiciliului.¹

Or, în cazul pătrunderii ilegale, se aduce atingere libertății persoanei de a-și desfășura viața privată, așa cum o concepe persoana dată, fără vreun amestec abuziv și nedorit din partea altora.

În principiu, aceeași viziune se desprinde din opiniile exprimate în doctrina penală română și în practica judiciară din România, și anume: că furtul săvârșit prin efracție, escaladare sau prin folosirea fără drept a unei chei mincinoase (lit.i) alin.1 art.209 CP Rom.) poate include în conținutul său fapta de violare de domiciliu, iar furtul săvârșit prin efracție – și fapta de distrugere. De aceea, dacă furtul simplu, precum și cel calificat prevăzut la celelalte litere ale art.209 CP Rom., poate intra în concurs cu infracțiunea de violare de domiciliu, și, respectiv, cu infracțiunea de distrugere, atunci furtul calificat prevăzut la lit.i) alin.1 art.209 CP Rom. exclude în principiu posibilitatea unui asemenea concurs.²

Din cele relatate observăm că și în cazul furtului săvârșit prin efracție putem vorbi despre existența unui obiect juridic secundar – relațiile sociale cu privire la integritatea, substanța și potențialul de utilizare a bunurilor. Or, după Fr. von Liszt, efracția “este acțiunea care învinge obstacolele, cu lezarea (vătămarea) substanței bunului”.³

¹ Același obiect juridic secundar îl au jaful și tâlhăria, săvârșite prin pătrundere în încăpere, în alt loc pentru depozitare sau în locuință (lit.d) alin.(2) art.187 CP RM și lit.d) alin.(2) art.188 CP RM).

² Decizia de îndrumare nr.8 din 1962 a Plenului Tribunalului Suprem // Culegerea de decizii ale Tribunalului Suprem pe anul 1962. - București, 1962, p.62.

În acest sens, în practica judiciară română s-a decis că efracția încuietorilor sau a ușilor presupune o violență care, în mod firesc, produce o oarecare degradare a acestora; o asemenea conduită infracțională, inclusiv rezultatul produs, este absorbită însă în infracțiunea de furt calificat prevăzută la lit.i) alin.1 art.209 CP Rom. – constituind tocmai elementul de agravare cerut de lege – așa încât nu poate fi reținută și sancționată ca o infracțiune distinctă, în concurs cu furtul. - Vezi: Tribunalul Suprem, secția penală, decizia nr.2086 din 1971 // Revista română de drept. - 1972. - Nr.1. - P.155. În opinia lui Traian Pop, furtul prin escaladare, efracție sau cu cheie mincinoasă este infracțiune complexă. - Vezi: Const. G. Rătescu și colectivul. Codul penal “Carol al II-lea” adnotat. Vol.III. Partea Specială, II, p.433.

³ Fr. von Liszt. Traite de droit pénal allemand. Tome II. - Paris: Sirey, 1911, p.207.

Însă legislația penală a Republicii Moldova nu conține, printre agravantele furtului, efracția. De aceea, în contextul legislativ moldovenesc, nu putem afirma că obiectul juridic secundar al furtului ar putea să-l formeze relațiile sociale cu privire la integritatea, substanța și potențialul de utilizare a bunurilor.

Dacă furtul a fost comis în așa fel, încât au fost distruse sau deteriorate alte bunuri, cele săvârșite trebuie privite drept concurs real între furt (art.186 CP RM) și distrugerea sau deteriorarea intenționată a bunurilor (art.197 CP RM) ori distrugerea sau deteriorarea din imprudență a bunurilor (art.198 CP RM).

Totodată, accentuăm că deteriorarea sau distrugerea bunurilor după furtul acestora constituie o formă de dispoziție asupra bunurilor furate. De aceea, invocând principiul “*non bis in idem*” (“persoana nu poate fi pedepsită de două ori pentru aceeași faptă”), fapta trebuie calificată numai conform art.186 CP RM.

În cazul modalităților furtului calificat, prevăzute la lit.a), b) alin.2 și la alin.3 art.209 CP Rom.¹, circumstanțele agravante se referă la obiectul material al infracțiunii, care poate consta în: produse petroliere sau gaze naturale (țitei, gazolină, condensat, etan lichid, benzină, motorină etc.) din depozite, conducte, cisterne ori vagoane-cisternă; componente ale sistemului de irigații; componente ale rețelelor electrice; un dispozitiv ori un sistem de semnalizare, alarmare ori alertare în caz de incendiu sau alte situații de urgență publică; un mijloc de transport sau orice alt mijloc de intervenție, la accidente de cale ferată, rutiere, navale sau aeriene, ori în caz de dezastru; instalații de siguranță și dirijare a traficului feroviar, rutier, naval, aerian și componente ale acestora, precum și componente ale mijloacelor de transport aferente; bunuri prin a căror însușire se pune în pericol siguranța traficului și a persoanelor pe drumurile publice; cabluri, linii, echipamente și instalații de telecomunicații, radiocomunicații, precum și componente de comunicații; un bun care face parte din patrimoniul cultural; un act care servește pentru dovedirea stării civile, pentru legitimare sau identificare.

După O.Loghin și T.Toader, gravitatea sporită a furtului săvârșit asupra produselor petroliere sau gazelor naturale din conducte, depozite sau cisterne este determinată, pe de o parte, de însemnătatea acestor resurse energetice, iar, pe de altă parte, de consecințele pe care le poate atrage săvârșirea faptei (scurgeri de produse petroliere sau gaze naturale, posibilitatea izbucnirii unor incendii etc.).²

Dar a aduce atingere unor valori și relații sociale înseamnă nu doar a le leza efectiv, ci și a le amenința cu un rău. De aceea, considerăm că în cazul infracțiunii de furt calificat privind bunurile enumerate în alin.3 art.209 CP Rom. (țitei, gazolină, instalații de telecomunicații etc.) obiectul juridic secundar îl constituie

¹ Se are în vedere art.209 CP Rom. în versiunea Legii nr.20 de modificare și completare a Codului penal din 10.01.2002. - Vezi: Monitorul Oficial al României. - 2002. - Nr.59.

² Vezi: Loghin O., Toader T. Drept penal român. Partea Specială, p.249.

relațiile sociale referitoare la ordinea și siguranța publică, valori sociale pe care fapta dată le poate pune în pericol.

În cazul furtului privind un bun care face parte din patrimoniul cultural (lit.a) alin.2 art.209 CP Rom.), obiectul juridic secundar îl formează relațiile sociale referitoare la existența, conservarea și ocrotirea patrimoniului cultural.

În fine, la lit.b) alin.2 art.209 CP Rom. este incriminat furtul privind un act care servește pentru dovedirea stării civile, pentru legitimare sau identificare. În doctrina penală se menționează că “în acest caz agravarea se justifică, deoarece făptuitorul, sustrăgând astfel de acte, pe de o parte, le poate folosi în comiterea altor fapte¹ ori pentru a îngreuna identificarea sa, iar, pe de altă parte, persoana vătămată poate suferi prejudicii importante rămânând fără actele respective”.²

Reieșind din cele menționate, considerăm că infracțiunea incriminată la lit.b) alin.2 art.209 CP Rom. are ca obiect juridic secundar relațiile sociale a căror existență este condiționată de apărarea ordinii și a liniștii publice, a încrederii publice pe care trebuie să o inspire actele, precum și a înfăptuirii justiției, activitate care este împiedicată prin îngreunarea identificării infractorilor.

Bineînțeles, prezența obiectului juridic secundar poate fi descoperită și în cazul altor modalități și variante ale faptelor infracționale prevăzute la art.186 CP RM, art.208 și art.209 CP Rom. Este însă important a reține că, indiferent de natura obiectului juridic secundar, obiectul juridic principal rămâne întotdeauna același – relațiile sociale a căror formare, desfășurare și dezvoltare sunt apărare prin asigurarea poziției de fapt a bunurilor, condiționată de incriminarea furtului.

În continuare, în virtutea înrudirii evidente care există între furt, pe de o parte, și pungășie (art.192 CP RM) și însușirea sau utilizarea ilicită a energiei electrice, termice sau a gazelor naturale (art.194 CP RM), pe de altă parte, considerăm necesară cercetarea obiectului juridic special al acestor infracțiuni.

Obiectul juridic special al pungășiei constă din relațiile sociale a căror formare, desfășurare și dezvoltare sunt în mare parte condiționate de menținerea situației posesiei de fapt, adică a poziției fizice pe care un bun mobil, aflat în buzunar, în genți sau în alte obiecte prezente la victimă, o are în sfera patrimonială a acesteia. Având localizarea specificată, situația de fapt descrisă a bunurilor mobile constituie o realitate cu relevanță socială, iar scoaterea (sau chiar pericolul scoaterii, reieșind din caracteristicile conținutului juridic al pungășiei) fără drept a unui asemenea bun din sfera patrimonială, în care acesta se găsea

¹ Într-o speță din practica judiciară se specifică de asemenea că agravanta analizată se justifică prin faptul că, sustrăgând astfel de acte, inculpatul le poate folosi la săvârșirea altor infracțiuni. - Vezi: Tribunalul municipiului București, secția a doua penală, decizia nr.380 din 1993 // Dreptul. - 1995. - Nr.2. - P.74.

² Gh.Nistoreanu și colaboratorii. Drept penal. Partea Specială, p.219.

situat, constituie o acțiune cu grad prejudiciabil, împotriva căreia apărarea prin mijloace de drept penal apare ca necesară.

Considerăm că, în cazul însușirii sau utilizării ilicite a energiei electrice, termice sau a gazelor naturale, este oportun să vorbim despre un obiect juridic multiplu. De aceea, obiectul juridic principal al acestei fapte îl formează relațiile sociale referitoare la posesia asupra energiei electrice, termice sau a gazelor naturale. Pe de altă parte, prin săvârșirea infracțiunii, incriminate la art.194 CP RM, se creează o stare de pericol determinată de posibilitatea producerii de scurt-circuite, incendii, electrocutări, explozii, degradări ale infrastructurii energetice și comunale etc. Din aceste considerente, obiectul juridic secundar al infracțiunii date îl formează relațiile sociale privitoare la securitatea publică, potențialul de utilizare a infrastructurii energetice și comunale etc.

În cazul în care utilizarea ilicită a energiei termice, a energiei electrice sau a gazelor naturale se face prin sistemele de evidență instalate în modul stabilit, care sunt deteriorate de consumatorul infractor, obiectul juridic secundar îl constituie și relațiile sociale referitoare la substanța, integritatea și potențialul de utilizare a numitelor sisteme de evidență.

Trecând la analiza obiectului juridic special al jafului (art.187 CP RM), menționăm că acesta corespunde în majoritatea cazurilor cu obiectul juridic special al furtului. Excepție constituie cazul acțiunii agravantei specifice a jafului, prevăzute la lit.e) alin.(2) art.187 CP RM, atunci când această infracțiune este săvârșită cu aplicarea violenței nepericuloase pentru viața sau sănătatea persoanei ori cu amenințarea aplicării unei asemenea violențe.

Considerăm că în cazul arătat jaful adoptă forma unei infracțiuni complexe. De aceea, obiectul juridic special devine complex. Obiectul juridic principal al faptei, prevăzute la lit.e) alin.(2) art.187 CP RM, coincide cu obiectul juridic special al furtului. În ce privește obiectul juridic secundar, considerăm că acesta este format din relațiile sociale referitoare la integritatea corporală a unei alte persoane (în cazul aplicării violenței nepericuloase pentru viața sau sănătatea persoanei) sau la libertatea morală a unei alte persoane (în cazul amenințării aplicării unei asemenea violențe). Așadar, obiectul juridic secundar al jafului are un caracter alternativ, care se datorează caracterului alternativ al acțiunii adiacente din cuprinsul faptei prevăzute la lit.e) alin.(2) art.187 CP RM.

Însă nu toți autorii susțin posibilitatea existenței a două obiecte juridice speciale în cazul infracțiunii de jaf. De exemplu, P.P. Mihailenko și R.I. Tevlin, notând că nu există nici un temei pentru stabilirea a două obiecte juridice speciale în cazul jafului, justifică această opinie prin următoarele: “De regulă, atingerea socialmente periculoasă în cazul jafului nu este îndreptată nici asupra vieții sau sănătății, nici asupra onoarei sau demnității persoanei vătămate ... Deși într-o serie de cazuri, prin săvârșirea jafului, făptuitorul, aplicând violența,

influențează într-un anume fel asupra corpului persoanei vătămate, în realitate această influență este atât de nesemnificativă, încât nu există nici un temei pentru a indica persoana în calitate de al doilea obiect juridic special al jafului”.¹

Discutând la nivelul obiectului juridic special, constatăm că persoana, într-adevăr, nu poate constitui obiect de protecție penală în cazul jafului. Însă, autorii nominalizați au avut în vedere, cu certitudine, că nici atributele persoanei nu ar putea să evolueze ca valori sociale lezate prin săvârșirea jafului. Cu această opinie nu putem fi de acord.

Considerăm că în punctul de vedere al lui P.P. Mihailenko și R.I. Tevlin se conține o contradicție logică. Or, după aceștia, violența, care este aplicată în cazul jafului, este într-atât de insignifiantă, încât ea nici nu poate fi măcar recunoscută ca socialmente periculoasă. Dar dacă așa este, atunci care este rațiunea instituirii de către legiuitor a conceptului de jaf săvârșit cu aplicarea violenței nepericuloase pentru viața sau sănătatea persoanei? Neexistând pericol social, nu ar fi trebuit să existe nici o asemenea faptă în legea penală.

Așadar, caracterul complex al obiectului juridic special al infracțiunii, prevăzute la lit.e) alin.(2) art.187 CP RM, nu poate fi pus la îndoială.

Conform legii, jaful poate fi însoțit numai de o astfel de violență asupra persoanei, care nu prezintă pericol pentru viața sau sănătatea acesteia. O asemenea formă de violență consistă în cauzarea intenționată a leziunii corporale, care nu a avut drept urmare tulburarea temporară a sănătății sau o pierdere stabilă neînsemnată a capacității de muncă, precum și în aplicarea intenționată a loviturilor, sau în alte acțiuni violente care au cauzat o durere fizică, dacă aceasta nu a creat pericol pentru viața sau sănătatea victimei.

Sintetizând, putem menționa că lipsa pericolului pentru sănătate exclude recunoașterea relațiilor sociale privitoare la sănătatea unei alte persoane ca obiect juridic secundar al jafului săvârșit cu aplicarea violenței nepericuloase pentru viața sau sănătatea persoanei. Însă nu este exclusă lezarea relațiilor sociale privitoare la integritatea corporală a unei alte persoane, care formează obiectul juridic secundar al jafului săvârșit în această ipoteză.

Cât privește ipoteza comiterii jafului cu amenințarea aplicării unei violențe nepericuloase pentru viața sau sănătatea persoanei, integritatea corporală nu este afectată, neexistând un obiect material. De aceea, în ultima ipoteză, obiectul juridic secundar îl formează relațiile sociale referitoare la libertatea morală a persoanei. De ce tocmai relațiile sociale vizând această valoare socială specifică? Răspunsul este următorul: în art.193 CP Rom. este incriminată infracțiunea de amenințare. Corespondentul acesteia din Codul penal român din 1937 era delictul de amenințare din art.494. Referindu-se la obiectul ocrotirii penale al

¹ П.Михайленко, Р.Тевлин. Преступления против личной собственности граждан. - Киев, 1962, p.43.

faptei, prevăzute la art.494 CP Rom. din 1937, Vintilă Dongoroz susține că acesta îl constituie “libertatea individuală privită sub aspectul de libertate psihică (morală, internă) a persoanelor, adică puțința lăsată fiecărei persoane de a hotărî (de a dispune) în toate actele sale, în cadrul ordinii juridice, după cum va crede de cuviință, deci după cum îi vor dicta conștiința, sentimentele și interesele sale”.¹

În aceste condiții, este pe deplin întemeiat a se afirma că, în cazul jafului însoțit de acțiunea adiacentă constând în amenințarea aplicării violenței nepericuloase pentru viața sau sănătatea persoanei, obiectul juridic secundar îl formează relațiile sociale privitoare la libertatea morală a altei persoane. Răul contra căruia legea penală reacționează prin incriminarea jafului, săvârșit în ipoteza analizată, este exprimat și în atingerea ce se aduce libertății morale prin crearea în chip ilegal a unei stări sufletești în care temerea poate interveni ca element menit să provoace alarmă sau să siluiască voința.

Complexul de acțiuni care alcătuiesc elementul material al infracțiunii de tâlhărie (art.188 CP RM; art.211 CP Rom.) implică producerea unui complex corespunzător de atingeri aduse unor valori și relații sociale diferite, ceea ce determină – în cazul acestei infracțiuni – existența unui complex de obiecte juridice speciale.

În acest complex, locul și rolul predominant îl au relațiile sociale care interesează patrimoniul, date fiind, pe de o parte, importanța socială a acestei valori și a acestor relații, iar, pe de altă parte, faptul că infracțiunea de tâlhărie este, prin natura ei, în principal, o infracțiune contra patrimoniului.

În ceea ce privește conținutul obiectului juridic secundar, părerile s-au împărțit.

Astfel, unii autori afirmă că obiectul juridic secundar al tâlhăriei îl formează relațiile sociale referitoare la persoană.² Este necesar a menționa că persoana poate constitui obiectul juridic suprageneric (adică comun pentru infracțiunile prevăzute în Capitolele II, III, IV și VII ale Părții Speciale din Codul penal al Republicii Moldova), dar nicidecum obiectul juridic special al infracțiunilor contra persoanei. Persoana în nici un caz nu poate juca rolul obiectului juridic secundar al infracțiunii. De aceea, această variantă evazivă de înțelegere a obiectului juridic secundar al tâlhăriei nu poate fi acceptată.

Al doilea grup de autori optează pentru recunoașterea în calitate de obiect juridic secundar al tâlhăriei relațiile sociale referitoare la sănătatea persoanei.³

¹ Const. Gh. Rătescu și colectivul. Codul penal “Carol al II-lea” adnotat. Vol.III. Partea Specială, II, p.245-246.

² Vezi, de exemplu: М.Д. Шаргородский. Советское уголовное право: Часть Особенная. - Москва: Юридическая литература, 1962, p.94.

³ Vezi: В.А. Владимиров, Ю.И. Ляпунов. Ответственность за корыстные посягательства на социалистическую собственность, p.111; Н.И. Коржанский. Объект посягательства и квалификация преступлений. - Москва, 1978, p.93.

Conform celei de-a treia opinii, obiectul juridic secundar al tâlhăriei îl formează nu numai relațiile sociale referitoare la sănătatea persoanei, dar și cele referitoare la viața acesteia.¹ Criticii acestei păreri consideră că “atacul tâlhăresc întotdeauna cuprinde cauzarea oricărui tip de daună sănătății, deoarece fără pricinuirea sau fără amenințarea cu pricinuirea daunei sănătății nu există tâlhărie. Însă cauzarea morții nu este cuprinsă de conținutul tâlhăriei. Argumentarea acestei poziții o găsim în textul legii. În dispoziția normei dedicate tâlhăriei se indică asupra violenței periculoase pentru viața sau sănătatea persoanei supuse atacului și asupra cauzării vătămării grave a integrității corporale, dar nimic nu se spune despre survenirea morții. Rezultă, că pricinuirea morții la tâlhărie nu este un semn obligatoriu al acestei infracțiuni. În legătură cu cele spuse, trebuie considerate ca neîntemeiate părerile, potrivit cărora tâlhăria cuprinde de asemenea și cauzarea vătămării grave a integrității corporale, care a avut drept consecință cauzarea din imprudență a morții victimei.”² Viața nu poate fi obiect juridic special al acestei infracțiuni, iar cauzarea reală a morții depășește limitele tâlhăriei și necesită, așadar, calificare suplimentară.³

De altfel, această soluție își găsește sprijin în explicațiile care au fost făcute în pct.8 al Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova “Cu privire la practica judiciară în procesele penale despre sustragerea bunurilor”, nr.23 din 28.06.2004, din care rezultă că dacă în urma vătămării intenționate grave a integrității corporale sau a sănătății a survenit moartea victimei, cele săvârșite trebuie calificate prin concurs de infracțiuni prevăzute la lit.c) alin.(3) art.188 și la alin.(4) art.151 CP RM.

Tâlhăria, săvârșită împreună cu un omor intenționat, trebuie calificată conform concursului de infracțiuni prevăzute la lit.c) alin.(3) art.188 și la lit.b) alin.(2) art.145 CP RM.⁴

O reglementare diferită de cea precedentă se conține în literatura juridică de specialitate din România. Conform legii penale române, obiectul juridic secundar al tâlhăriei îl formează “relațiile sociale referitoare la viața, integritatea corporală sau libertatea persoanei”.⁵ Astfel, potrivit alin.3 art.211 CP Rom., este sancționată tâlhăria care a produs consecințe deosebit de grave sau care a avut ca urmare moartea victimei.

Dar, de rând cu părerea dominantă din cadrul teoriei dreptului penal, precum că tâlhăria este infracțiune contra patrimoniului, unii autori lansează propuneri

¹ Vezi: E.Сухарев, А.Куликов. О двойной форме вины // Советская юстиция. - 1992. - №18. - P.24.

² Vezi: Н.И. Коржанский. Объект посягательства и квалификация преступлений, p.93.

³ Vezi: А.Игнатов, Л.Гаухман. Квалификация насильственных преступлений по совокупности // Социалистическая законность. - 1969. - №3. - P.50.

⁴ Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova. - 2004. - Nr.8. - P.5-11.

⁵ O.Loghin, T.Toader. Drept penal român. Partea Specială, p.251.

cu privire la necesitatea de a atribui tâlhăria fie la infracțiunile contra persoanei, fie la infracțiunile contra securității publice.

Astfel, autorul M.V. Gugucia, care consideră că tâlhăria este o infracțiune contra persoanei, scrie: “Tâlhăria, în virtutea particularităților care o fac deosebită de celelalte forme ale sustragerii (obiectul de atentare, momentul de consumare a infracțiunii), este calificată indiferent de faptul dacă infractorul a sustras bunurile străine sau ele continuă să rămână în posesia victimei, în timp ce singurul fapt de a pune în pericol persoana victimei formează deja o infracțiune consumată. Deci, nu are însemnătate dacă a fost atins ori nu scopul.

De aceea, obiectul juridic principal al tâlhăriei este reprezentat de relațiile sociale referitoare la viața sau sănătatea persoanei. Iar relațiile de proprietate pot să nu fie încălcate, ele trebuind deci considerate ca obiect juridic secundar cu caracter facultativ”.¹

Opinia, conform căreia tâlhăria este o infracțiune contra persoanei, nu poate fi acceptată, deoarece în încercarea de a o argumenta nu se acordă importanță cuvenită laturii subiective a infracțiunii. Or, de aceasta depinde, mai ales, calificarea infracțiunilor formale (de pericol). Scopul sustragerii în cazul tâlhăriei poate și să nu fie atins, dar aceasta nu este o dovadă a faptului că infracțiunea în cauză atentează la viața sau sănătatea persoanei urmărindu-se alte scopuri. Atacarea unei persoane este numai un mijloc de sustragere a bunurilor.

O serie de autori, printre care și A.A. Pinaev², Ia.Ia. Sootek³, consideră că obiectul juridic principal al tâlhăriei este format din relații sociale privitoare la securitatea publică. Adepții acestei teorii motivează punctul lor de vedere prin faptul că “esența infracțiunii date este determinată, înainte de toate, de metoda acțiunii. La aceasta trebuie de adăugat că fiecare caz de atac tâlhăresc, chiar și atunci când dauna adusă persoanei sau proprietății a fost neesențială, perturbă condițiile normale ale activității de muncă și odihnă a cetățenilor, duce la lipsa de siguranță a acestora în ocrotirea cuvenită a ordinii publice, periclitează calmul social. Deci, acest obiect este întotdeauna lezat în urma tâlhăriei. Caracterul public al infracțiunilor contra securității publice nu este un semn obligatoriu pentru toate infracțiunile din capitoul consacrat infracțiunilor contra securității publice, ordinii publice și sănătății populației.”⁴ De aceea, afirmațiile că “tâlhăria nu atentează la securitatea publică atunci când această infracțiune nu are un caracter public nu sunt întemeiate”.⁵

¹ М.В. Гугучия. Ответственность за разбой по действующему уголовному законодательству. - Сухуми, 1968, p.37.

² Vezi: А.А. Пинаев. Уголовно-правовая борьба с хищениями. - Харьков: Вища школа, 1975, p.40.

³ Vezi: Я.Я. Соотэк. Преступления против социалистического имущества. - Тарту, 1983, p.31-32.

⁴ Ibidem.

⁵ Ibidem.

În această ordine de idei, răspunzând afirmației autorului B.Bolotski, precum că “tâlhăria atentează actualmente, în primul rând, asupra ordinii publice, securității publice și persoanei”¹, un alt autor, A.L. Santalov, consideră, pe bună dreptate, că, “potrivit orientării, motivelor și scopurilor sale, tâlhăria se deosebește esențial, de exemplu, de huliganism, săvârșit cu aplicarea armei. Reunirea acestora în același capitol ar fi nejustificată din punct de vedere teoretic”.²

Pe plan mondial, Codul penal al Mongoliei atribuie tâlhăria la infracțiunile contra securității publice (art.168).³

În fine, după prezentarea tuturor argumentelor și contraargumentelor cu privire la natura obiectului juridic special al tâlhăriei, trebuie relevată o concluzie. Anume: tâlhăria este o infracțiune contra patrimoniului, care se comite prin violență periculoasă pentru viața sau sănătatea persoanei sau prin amenințarea cu aplicarea unei asemenea violențe. Obiectul juridic principal al tâlhăriei este cel arătat la infracțiunea de furt. Dar în subsidiar mai sunt vătămate în mod alternativ anumite valori și relații sociale specifice: în cazul aplicării violenței periculoase pentru viața sau sănătatea persoanei, obiectul juridic secundar îl formează relațiile sociale cu privire la sănătatea unei alte persoane⁴, considerată o condiție esențială pentru existența normală a oamenilor (adică pentru ca aceștia să poată beneficia în chip firesc de atributele cu care au fost înzestrați de natură) și pentru trăinicia și prosperitatea societății (interesată ca membrii colectivității să fie oameni sănătoși); în cazul amenințării cu aplicarea unei violențe periculoase pentru viața sau sănătatea persoanei (sau, potrivit art.211 CP Rom., în cazul întrebuințării de amenințări), obiectul juridic secundar îl formează, ca și în cazul jafului, relațiile sociale privitoare la libertatea morală a unei alte persoane.

Însă anterior am menționat că relațiile sociale privitoare la libertatea morală a unei alte persoane formează obiectul juridic secundar al infracțiunii de jaf prevăzute la lit.e) alin.(2) art.187 CP RM. În acest context, există oare vreo diferență între notele particulare ale libertății morale vătămate prin săvârșirea tâlhăriei, pe de o parte, și notele particulare ale libertății morale lezate prin comiterea faptei

¹ Б.Болотский. Рецензия на книгу Г.Л. Кригера «Ответственность за разбой» // Советская юстиция. - 1969. - №4. - P.31.

² Курс советского уголовного права: Часть Особенная. Том III / Под ред. Н.А. Беляева, М.Д. Шаргородского. - Ленинград: ЛГУ, 1973, p.421.

³ Vezi: М.А. Гельфер. Уголовное право зарубежных социалистических стран. Часть Особенная. - Москва: ВЮЗИ, 1978, p.67.

⁴ Considerăm că această concepție este aplicabilă tâlhăriei în accepțiunea legii penale a Republicii Moldova. În contextul legii penale române, în care nu sunt utilizate noțiunile “violență periculoasă pentru viață sau sănătate” și “violență nepericuloasă pentru viață sau sănătate”, este oportun a se afirma, că obiectul juridic secundar al tâlhăriei, în ipoteza întrebuințării de violențe, îl formează relațiile sociale privitoare la viața, sănătatea și integritatea corporală a altei persoane.

De asemenea, deoarece violența este întrebuințată și privind bunurile, obiectul juridic secundar îl constituie relațiile sociale referitoare la substanța, integritatea și potențialul de utilizare a bunurilor.

de jaf incriminare la lit.e) alin.(2) art.187 CP RM, pe de altă parte? Considerăm că această diferență există: în primul caz, este îngădită posibilitatea persoanei de a lua hotărâri și de a acționa în orice situație așa cum crede de cuviință, fără temerea că i s-ar putea produce vreun rău sănătății (sau și vieții – în accepțiunea legii penale române); în cel de-al doilea caz, este îngădită posibilitatea persoanei de a lua hotărâri și de a acționa în orice situație așa cum crede de cuviință, fără temerea că i s-ar putea produce vreun rău integrității corporale.

În alin.(3) art.188 CP RM, și anume – la lit.d), se prevede răspunderea pentru “tâlhăria săvârșită prin schingiuire, tortură, tratament inuman sau degradant”. În conformitate cu alin.(2) art.24 al Constituției Republicii Moldova – “Dreptul la viață și la integritate fizică și psihică” – “nimeni nu va fi supus la torturi, nici la pedepse sau tratamente crude, inumane ori degradante”.¹ Reieșind din aceste prevederi, considerăm că, în cazul modalității prevăzute la lit.d) alin.(3) art.188 CP RM, obiectul juridic secundar al tâlhăriei îl formează relațiile sociale referitoare la integritatea fizică și psihică a persoanei.

Din cele expuse rezultă că tâlhăria este o infracțiune mai gravă decât jaful, cu atât mai mult – mai gravă decât furtul.

Prin gradul de violență și de amenințare, făptuitorul dovedește o temeritate și o pericolozitate mai mare. Victima, la rândul ei, are o posibilitate mai mică de a se apăra, fiind pusă în joc sănătatea și libertatea morală a persoanei sale. Implicat, alarma socială este mai mare.

La art.212 CP Rom. se prevede răspundere pentru piraterie, adică pentru jefuirea prin acte de violență săvârșite, în scopuri personale, de echipajul sau pasagerii unei nave împotriva persoanelor sau bunurilor care se găsesc pe acea navă ori împotriva altei nave, dacă navele se află în marea liberă sau într-un loc care nu este supus jurisdicției nici unui stat.

În doctrina penală, pirateria este denumită “tâlhărie săvârșită pe mare”.² Prin extensie, reieșind din prevederile alin.4 art.212 CP Rom. (care reproduc prevederile art.536 CP Rom. din 1937), pirateria se poate săvârși și pe aeronavă sau între aeronave și nave.

În doctrina penală română, corelația dintre obiectul juridic generic și obiectul juridic special ale infracțiunii prevăzute la art.212 CP Rom. se fundamentează astfel: “Întrucât activitatea principală – jefuirea bunurilor de pe navă – este îndreptată împotriva patrimoniului, pirateria, ca și tâlhăria, și-a găsit locul în categoria infracțiunilor cărora le-a fost consacrat Titlul III din Partea Specială a Codului penal”.³

¹ Monitorul Oficial al Republicii Moldova. - 1994. - Nr.1.

² Const. G. Rătescu și colectivul. Codul penal “Carol al II-lea” adnotat. Vol.III. Partea Specială, II, p.470.

³ O.Loghin, T.Toader. Drept penal român. Partea Specială, p.259.

Trebuie de spus că, în diferite sisteme de drept penal naționale, problema corelației nominalizate mai sus este tranșată în mod divers, în funcție de specificul național și istoric.

Astfel, în legislația penală a Federației Ruse¹ pirateria (art.227) este raportată la categoria infracțiunilor contra securității publice. La aceeași categorie este atribuită pirateria (art.121-123) în Codul penal al Chinei.² În contrast, în legea penală germană³, atacarea transportului aerian sau fluvial (§316c) se incriminează în cadrul Titlului XXVIII “Faptele infracționale de pericol general”. În Codul penal al Bulgariei,⁴ răspunderea pentru piraterie (art.341b) se prevede în cadrul titlului consacrat infracțiunilor din transport sau legate de alte căi de comunicație. O poziție similară o ocupă legiuitorul olandez: pirateria, prevăzută la art.385a-385b, este inclusă în Titlul XXIX “Infracțiuni legate de navigația maritimă și de aviație” din Cartea a doua a Codului penal al Olandei.⁵

În fine, dar nu în ultimul rând, în Codul penal al Republicii Moldova, pirateria (art.289) este incriminată în cadrul Capitolului XIII “Infracțiuni contra securității publice și ordinii publice” al Părții Speciale. Se cere remarcat faptul că, deși modelul de corelație între obiectul juridic generic și obiectul juridic special ale infracțiunii, prevăzute la art.289 CP RM, a fost preluat din legea penală rusă, dispoziția descriptivă ce se conține în această normă reprezintă o copie aproape fidelă a dispoziției art.212 CP Rom.

Întorcându-ne la infracțiunea de piraterie în contextul legislației penale române, notăm că aceasta este o infracțiune complexă, incluzând în conținutul său, ca și tâlhăria, două acțiuni. Prima dintre acestea – acțiunea principală – se exprimă în jefuirea bunurilor de pe navă sau aeronavă. Cea de-a doua acțiune constituantă – acțiunea adiacentă – consistă în folosirea violenței împotriva persoanelor sau bunurilor aflate pe navă.

În mod corespunzător, caracterul complex al elementului material al pirateriei implică existența obiectului juridic complex al acestei infracțiuni. Obiectul juridic principal al pirateriei îl constituie relațiile sociale a căror formare, desfășurare și dezvoltare sunt apărate prin asigurarea poziției de fapt a bunurilor de pe navă sau aeronavă, condiționată de incriminarea faptei de piraterie. Deci, obiectul juridic principal al pirateriei este practic identic cu obiectul juridic special sau, după caz, principal al infracțiunilor de sustragere examinate până acum. În ce privește obiectul juridic secundar, acesta, în cazul pirateriei, com-

¹ Vezi: Уголовный кодекс Российской Федерации. - Москва: Проспект, 1999.

² Vezi: Уголовный кодекс Китайской Народной Республики. - Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001.

³ Vezi: Уголовный кодекс ФРГ. - Москва: Зерцало, 2000.

⁴ Vezi: Уголовный кодекс Болгарии. - Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001.

⁵ Vezi: Уголовный кодекс Голландии. - Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001.

portă anumite particularități, fiind constituit din relațiile sociale privitoare la viața¹, sănătatea și integritatea corporală a unei alte persoane și la substanța, integritatea și potențialul de utilizare a bunurilor. Deci, în comparație cu obiectul juridic secundar al tâlhăriei, prevăzute la art.211 CP Rom., observăm că în cazul pirateriei nu sunt vătămăte relațiile sociale privitoare la libertatea morală a unei alte persoane (deoarece întrebuințarea de amenințări nu este de natura elementului material al pirateriei). Totodată, la fel ca obiectul juridic secundar al tâlhăriei, obiectul juridic secundar al pirateriei conține – drept componentă – relațiile sociale privitoare la substanța, integritatea și potențialul de utilizare a bunurilor. Aceasta se explică prin faptul că, prin analogie cu tâlhăria, elementul material al pirateriei mai înglobează actele de violență împotriva bunurilor. Aici menționăm că formula “acte de violență săvârșite ... împotriva ... bunurilor”, folosită de legiuitorul român în art.212 CP Rom., nu contravine în nici un fel punctului de vedere pe care l-am argumentat anterior, și anume: că bunurile nu pot forma obiectul juridic al infracțiunii. Or, actele de violență contra bunurilor înseamnă nu altceva decât “distrugerea unor bunuri din mobilierul sau instalațiile navei etc.”.² De asemenea, nu poate fi neglijată nici următoarea aserțiune: “Este necesar ca actele de violență să fi servit pentru săvârșirea activității principale, adică pentru jefuirea bunurilor de pe navă”.³ Or, distrugerea bunurilor (alături de deteriorarea, degradarea, aducerea în starea de neîntrebuințare a bunurilor) constituie singurele excepții printre activitățile infracționale contra patrimoniului care presupun vătămarea bunului în materialitatea sa, în subsidiar – vătămarea relațiilor referitoare la substanța, integritatea și potențialul de utilizare a bunurilor. Chiar și așa fiind, bunul nu dobândește calitatea de obiect juridic special al pirateriei, fapt confirmat tacit de mai mulți autori.⁴ Bunul distrus sau aruncat în mare etc. poate fi numai obiectul material al pirateriei.

Considerăm că la analiza obiectului juridic secundar al pirateriei nu poate fi neglijată opinia lui Traian Pop: “Prin incriminarea pirateriei, se protejează navigația, comunicația pe mare și comerțul maritim”⁵. În consecință, din conținutul obiectului juridic secundar al pirateriei mai fac parte relațiile sociale privitoare la siguranța transportului maritim și aerian. De altfel, așa cum s-a văzut, această soluție este confirmată indirect de pozițiile în materie ale legiuitorului bulgar și ale legiuitorului olandez.

¹ Conform alin.3 art.212 CP Rom., se incriminează pirateria care a produs consecințe deosebit de grave sau a avut ca urmare moartea victimei.

² O.Loghin, T.Toader. Drept penal român. Partea Specială, p.260.

³ Ibidem.

⁴ Ibidem, p.259; Gh.Nistoreanu și colaboratorii. Drept penal. Partea Specială, p.236-237.

⁵ Const. G. Rătescu și colab. Codul penal “Carol al II-lea” adnotat. Vol.III. Partea Specială, II, p.470.

De asemenea, necesită a fi consemnat faptul că în doctrina penală rusă este contestată, într-un fel sau altul, justețea includerii incriminării cu privire la piraterie în capitolul dedicat infracțiunilor contra securității publice. Astfel, I.I. Karpeț, delimitând pirateria de terorism, menționează: “Acțiunile piraiților, spre deosebire de cele ale teroriștilor, sunt îndreptate spre satisfacerea intereselor lor nemijlocit în cursul actelor violente, al căror scop este răpirea oamenilor, de multe ori pentru traficare și exploatare, precum și (*sic!*) capturarea mărfurilor și bunurilor în vederea înavușirii”.¹ Un alt autor rus – V.P. Panov – printre caracteristicile specifice ale pirateriei evidențiază: “Pirateria trebuie să fie însoțită de violență, de amenințarea cu aplicarea violenței, de acte de sechestrare, de jafuri etc. În practică, o asemenea violență are un caracter armat, iar însuși faptul de sechestrare a navei și a oamenilor de pe navă se califică drept (*sic!*) tâlhărie maritimă. În plus, ca acțiuni pirateresti pot fi recunoscute numai astfel de acțiuni care sunt săvârșite în scopuri personale, adică în scopurile de (*sic!*) înavușire personală, cupiditate etc.”.²

Din cele menționate se desprinde cu claritate, că chiar și în doctrina penală rusă se recunoaște că, în cazul pirateriei, relațiile sociale interesând patrimoniul sunt și ele vătămate, cel puțin în subsidiar.

În cazul infracțiunii prevăzute la art.195 CP RM – “Însușirea în proporții mari și deosebit de mari” – la baza defalcării celor două modalități normative ale acestei fapte (corespunzătoare celor două alineate ale normei amintite), a fost pus nu specificul elementului material al faptei (ca în cazul formelor de sustragere), ci mărirea prejudiciului patrimonial cauzat prin fapta respectivă.

Într-o manieră deloc caracteristică dogmelor pe care le-a promovat, K.Marx a menționat: “Valoarea (exprimată în bani – *n.a.*) constituie existența civilă a proprietății, expresia logică, în care proprietatea capătă pentru prima dată o semnificație socială... Cu siguranță, această definiție obiectivă, determinată de însăși natura obiectului de referință, trebuie să servească drept determinantă obiectivă și esențială a pedepsei”.³

Bineînțeles, din acest citat nu trebuie să se subînțeleagă că valoarea exprimată în bani a bunurilor condiționează în mod exclusiv pericolul social al sustragerii.

Or, trebuie să diferențiem: pe de o parte, prejudiciul pe care îl suferă proprietarul, posesorul sau detentorul atunci când este diminuată masa de bunuri pe care le au; acestea sunt urmările prejudiciabile ale sustragerii, exteriorizate sub aspectul unui prejudiciu patrimonial concret; aceste urmări prejudiciabile pot

¹ И.И. Карпец. Преступления международного характера. - Москва: Юридическая литература, 1979, p.180.

² В.П. Панов. Международное уголовное право. - Москва: Инфра•М, 1997, p.133.

³ К.Маркс, Ф.Энгельс. Сочинения. Т. I. - Москва: Госполитиздат, 1955, p.124.

surveni, dar pot și să nu survină (în cazul în care activitatea infracțională a constat în pregătirea de infracțiune sau în tentativa de infracțiune); pe de altă parte, prejudicierea, vătămarea, lezarea etc. relațiilor sociale interesând patrimoniul; această prejudiciere nu este perceptibilă în exterior, deși este imanentă în fiecare caz de săvârșire a sustragerii, chiar dacă aceasta a îmbrăcat forma pregătirii de infracțiune sau a tentativei de infracțiune.

Deci, prejudicierea anumitor valori și relații sociale interesând patrimoniul poate fi efectivă sau potențială și se produce oricând. În contrast, prejudiciul patrimonial, care face parte din conținutul constitutiv al sustragerii, poate să se producă sau nu. În concluzie, comparând cele două noțiuni analizate, putem menționa că pericolozitatea socială a sustragerii este condiționată nu atât de prejudiciul patrimonial cauzat, cât de contestarea importanței pentru societate a valorilor și relațiilor sociale interesând patrimoniul.

În consecință, în cazul infracțiunii prevăzute la art.195 CP RM, nu putem spune că obiectul juridic special îl constituie bunurile formând sporul pasivului patrimonial al victimei și sporul activului patrimonial al făptuitorului. În realitate, obiectul juridic special al însușirii în proporții mari și deosebit de mari îl constituie relațiile sociale interesând patrimoniul, a căror formare, desfășurare și dezvoltare sunt ocrotite prin asigurarea poziției de fapt a bunurilor, a căror valoare se exprimă (în bani) în proporții mari sau deosebit de mari.

Infrațiunea prevăzută la art.199 CP RM – “Dobândirea sau comercializarea bunurilor despre care se știe că au fost obținute pe cale criminală”, precum și infracțiunea prevăzută la art.221 CP Rom. – “Tăinuirea”, au un obiect juridic special multiplu. Obiectul juridic principal al acestor fapte infracționale îl constituie relațiile sociale a căror formare, desfășurare și dezvoltare sunt ocrotite prin incriminarea dobândirii sau a comercializării bunurilor despre care se știe că au fost obținute pe cale criminală (sau prin incriminarea tăinuirii), deci prin asigurarea reîntoarcerii în masa patrimonială a bunurilor care au fost extrase în mod ilicit din cadrul acesteia.

Dar, pe lângă acesta, mai există un obiect juridic secundar, deoarece fapta infracțională examinată “aduce atingere, în subsidiar, și relațiilor sociale referitoare la înfăptuirea justiției. Făcând să se piardă urma bunurilor scoase în mod ilicit din patrimoniul unei persoane, prin săvârșirea ei se stânjenește, în același timp, identificarea și sancționarea infracțiunilor, deci se împiedică înfăptuirea normală a justiției”.¹

Indirect, același lucru este recunoscut în doctrina penală rusă, în care se menționează că din conținutul obiectului juridic multiplu al dobândirii sau comer-

¹ V.Dongoroz și colaboratorii. Explicații teoretice ale Codului penal român. Partea Specială. Vol.III, p.570.

cializării bunurilor, despre care se știe că au fost obținute pe cale criminală (art.175 din Codul penal al Federației Ruse), fac parte “interesele combaterii favorizării unor infracțiuni, legate de obținerea ilicită a bunurilor”.¹ Așadar, activitatea autonomă, neconstituind o formă a participației penale, prin care infractorii sunt ajutați să se eschiveze de la aplicarea pedepselor ori sunt ajutați să beneficieze de folosul ori de produsul infracțiunilor, este contrară justiției penale și necesită asigurare în subsidiar prin incriminarea faptelor prevăzute la art.199 CP RM și la art.221 CP Rom.

În art.189 CP RM se prevede răspunderea pentru șantaj, adică pentru “cererea de a se transmite bunurile proprietarului, posesorului sau deținătorului ori dreptul asupra acestora sau de a săvârși alte acțiuni cu caracter patrimonial, amenințând cu violență persoana, rudele sau apropiații acesteia, cu răspândirea unor știri defăimătoare despre ele, cu deteriorarea sau cu distrugerea bunurilor proprietarului, posesorului, deținătorului ori cu răpirea proprietarului, posesorului, a rudelor sau a apropiaților acestora”.

În dreptul penal român, șantajul (art.194 CP Rom.) este considerat o infracțiune contra libertății persoanei. În legătură cu aceasta este oportun a reproduce opinia lui O.Loghin și T.Toader, care au menționat: “Deși, în cazul șantajului, urmărindu-se un folos, care, de cele mai multe ori, este de natură patrimonială, se încalcă și relațiile sociale referitoare la patrimoniul persoanei, totuși fapta a fost incriminată ca infracțiune contra libertății și nu ca infracțiune patrimonială, deoarece prin săvârșirea ei se încalcă în principal și în primul rând libertatea persoanei și numai în subsidiar și în al doilea rând drepturile patrimoniale ale acesteia”.²

Cu acest prilej, amintim totuși că în alin.3 art.334 din Capitolul II “Crime și delikte în contra proprietăților” din Titlul IV al Cărții a doua a CP Rom. din 1865 era incriminat șantajul constând în fapta celuiia “ce, prin amenințare verbală sau în scris de a face revelațiuni sau imputațiuni difamatorii, va fi stors sau va fi cercat să stoarcă, fie bani, fie efecte de valoare, fie iscălitură sau remitere de acte sau scrisuri, ori cari ar conține sau ar opera o obligațiune, o liberațiune sau o dispozițiune.”³

De asemenea, menționăm că în pct.3 art.530 din Titlul XIV “Crime și delikte contra patrimoniului” al Cărții a II-a a CP Rom. din 1937, ca formă specială de tâlhărie era prevăzută fapta celuiia “care obține, prin violență sau amenințare, semnătura sau remiterea uni act, unui titlu, sau oricărui alt înscris care poate

¹ Л.Д. Гаухман, С.В. Максимов. Преступления в сфере экономической деятельности. - Москва: ЮрИнфоР, 1998, p.200.

² O.Loghin, T.Toader. Drept penal român. Partea Specială, p.156.

³ C.Hamangiu. Codul general al României. Legi uzuale. Vol.I. Codul penal. - București, 1914.

avea efecte juridice.”¹ Iată ce a specificat, cu privire la natura acestei fapte, Traian Pop: “Faptul acesta este mai mult o extorsiune, un șantaj, decât o tâlhărie... Argumentul pentru încadrarea acestui fapt în categoria infracțiunilor contra patrimoniului și nu a șantajului (prevăzut în art.495 din capitolul dedicat infracțiunilor contra libertății individuale al CP Rom. din 1937 – *n.a.*) este acela, că șantajul, în Codul nostru penal (adică CP Rom. din 1937 – *n.a.*), este încadrat în grupa infracțiunilor contra libertății individuale; ori, extorsiunea din p.3 (adică pct.3 al art.530 CP Rom. din 1937 – *n.a.*) nu este propriu-zis un atentat la libertatea persoanei, ci este, ca și furtul sau tâlhăria, un atentat la dreptul de proprietate”.²

La examinarea ulterioară a obiectului material al șantajului (art.189 CP RM), vom putea observa că, cel puțin în cazul cererii de a se transmite dreptul asupra bunurilor proprietarului, posesorului sau deținătorului, șantajul, în accepțiunea legiuitorului moldovean, comportă similitudini evidente cu infracțiunile prevăzute la alin.3 art.334 CP Rom. din 1865 și la pct.3 art.530 CP Rom. din 1937. Prin aceasta este dovedită o continuitate istorică în ce privește corelația dintre obiectul juridic generic și obiectul juridic principal al faptei incriminate la art.189 CP RM.

Obiectul juridic special al șantajului are un caracter complex ce derivă din complexitatea elementului material al acestei infracțiuni:

1) acțiunea principală, care se exprimă în cererea de a se transmite bunurile proprietarului, ale posesorului sau ale deținătorului ori dreptul asupra acestora sau de a săvârși alte acțiuni cu caracter patrimonial;

2) acțiunea adiacentă, care se exprimă în: a) amenințarea cu violență a persoanei, a rudelor sau a apropiaților acesteia; b) amenințarea cu răspândirea unor știri defăimătoare despre ele; c) amenințarea cu deteriorarea sau cu distrugerea bunurilor proprietarului, ale posesorului, ale deținătorului; d) amenințarea cu răpirea proprietarului, a posesorului, a deținătorului, a rudelor sau a apropiaților acestora – (alin.(1) art.189 CP RM); e) aplicarea violenței nepericuloase pentru viață sau sănătate (lit.c) alin.(2) art.189 CP RM); f) amenințarea cu moartea (a se citi – cu omorul) (lit.d) alin.(2) art.189 CP RM); g) deteriorarea ori distrugerea bunurilor (lit.e) alin.(2) art.189 CP RM); h) aplicarea violenței periculoase pentru viață sau sănătate (lit.c) alin.(3) art.189 CP RM); i) aplicarea schingiuirii, a torturii, a tratamentului inuman sau degradant (lit.d) alin.(3) art.189 CP RM); j) răpirea proprietarului, a rudelor sau a apropiaților acestora (alin.(4) art.189 CP RM).³

Obiectul juridic principal al șantajului (art.189 CP RM), așa cum am menționat anterior, denotă un anumit specific în raport cu formele de sustragere, cu care

¹ Monitorul Oficial al României. - 1936. - № 65.

² Const. G. Rătescu și colectivul. Codul penal “Carol al II-lea” adnotat. Vol.III. Partea Specială, II, p.461.

³ Au fost nominalizate numai acele circumstanțe agravante, care prezintă relevanță pentru studiul obiectului juridic secundar.

este înrudit. Astfel, dacă acțiunea principală din cadrul șantajului îmbracă forma fie a cererii de a se transmite bunurile proprietarului, ale posesorului sau ale deținătorului, fie a cererii de a se transmite dreptul asupra bunurilor proprietarului, ale posesorului sau ale deținătorului, obiectul juridic principal îl constituie relațiile sociale “reale”, adică relațiile sociale cu privire la patrimoniu având în conținutul lor un drept real. Pe de altă parte, dacă acțiunea principală din cadrul șantajului îmbracă forma cererii de a săvârși alte acțiuni cu caracter patrimonial, obiectul juridic principal al șantajului îl formează relațiile sociale obligaționale, adică relațiile sociale cu privire la patrimoniu având în conținutul lor un drept de dreanță.

Tocmai această ultimă formă, pe care o poate îmbrăca obiectul juridic principal al șantajului, deosebește obiectul juridic special al acestei infracțiuni de obiectul juridic special al tâlhăriei și al altor forme de sustragere. Or, de exemplu, prin “alte acțiuni cu caracter patrimonial”, în doctrina penală se înțelege: stingeră de către victimă a datoriei pe care făptuitorul o are în fața unui terț; reparația gratuită de către victimă a automobilului sau a apartamentului făptuitorului; “dezvămuirea” automobilului făptuitorului din contul victimei; angajarea făptuitorului la serviciu într-o societate pe acțiuni controlată de victimă, aceasta transmițându-i “pachetul de control” etc.¹ Cu alte cuvinte, în această ipoteză obligația de a da, a face sau a nu face ceva ocupă acel loc în relațiile sociale obligaționale, pe care îl ocupă bunul în “orbita” relațiilor sociale “reale”.

În ce privește obiectul juridic secundar, natura acestuia se schimbă în funcție de schimbarea naturii acțiunii adiacente ce formează conținutul elementului material al faptei prevăzute la art.189 CP RM.

Astfel, dacă acțiunea adiacentă se exprimă în amenințare (alin.(1) art.189 CP RM și lit.d) alin.(2) art.189 CP RM), obiectul juridic secundar al șantajului îl constituie relațiile sociale referitoare la libertatea morală a unei alte persoane.

În doctrina penală rusă se susține că șantajul, având ca acțiune adiacentă amenințarea cu răspândirea unor știri defăimătoare, are drept obiect juridic secundar onoarea și demnitatea persoanei; iar șantajul, având ca acțiune adiacentă amenințarea cu violența, are drept obiect juridic secundar sănătatea persoanei.² Nu putem agreea acest punct de vedere: activitatea infracțională de amenințare lovește în mod direct și efectiv într-o altă valoare socială ocrotită de legea penală – libertatea morală a persoanei – și, implicit, în relațiile sociale aferente.

¹ Vezi: Л.К. Малахов. Ответственность за вымогательство: квалификация и наказание по российскому и зарубежному праву. - Нижний Новгород, 1995, p.23; В.Н. Сафонов. Организованное вымогательство: уголовно-правовой и криминологический анализ. - Санкт-Петербург, 2000, p.45.

² Vezi: Уголовное право. Часть Особенная / Под ред. И.Я. Козаченко, З.А. Незнамовой, Т.П. Новоселова, p.240.

Cât privește activitățile de răspândire a unor știri defăimătoare sau de violență, în această ipoteză, ele se află la faza oratorică. Cu alte cuvinte, ele nu au depășit limitele perioadei interne de desfășurare a activității infracționale, deci nu pot cade sub incidența legii penale. Implicit, nu pot fi lezate potențial, cu atât mai puțin efectiv, astfel de valori sociale ca onoarea, demnitatea sau sănătatea persoanei.

În același timp, dacă acțiunea adiacentă se exprimă în aplicarea violenței, obiectul juridic secundar al șantajului îl formează, după caz: relațiile sociale referitoare la integritatea corporală a unei alte persoane (lit.c) alin.(2) art.189 CP RM) sau relațiile sociale referitoare la sănătatea unei alte persoane (lit.c) alin.(3) art.189 CP RM).

Însă, dacă acțiunea adiacentă din conținutul elementului material al șantajului consistă în deteriorarea sau distrugerea bunurilor (lit.e) alin.(2) art.189 CP RM), obiectul juridic secundar al șantajului îl constituie relațiile sociale referitoare la integritatea, substanța și potențialul de utilizare a bunurilor. Această ipoteză se deosebește întrucâtva de celelalte, în sensul că atât obiectul juridic principal, cât și obiectul juridic secundar derivă din același obiect juridic generic constând în relațiile sociale cu privire la patrimoniu.

În cazul în care acțiunea adiacentă se exprimă în schingiuire, tortură, tratament inuman sau degradant (lit.d) alin.(3) art.189 CP RM), obiectul juridic secundar al șantajului îl formează relațiile sociale referitoare la integritatea fizică și psihică a unei alte persoane.

În fine, dacă acțiunea adiacentă ia forma răpirii proprietarului, a posesorului sau a deținătorului, a rudelor sau a apropiaților acestora (alin.(4) art.189 CP RM), obiectul juridic secundar al șantajului îl constituie relațiile sociale privitoare la libertatea individuală (libertatea persoanei fizice), adică puțința lăsată fiecărei persoane de a se mișca, de a circula și de a activa după voința sa, în limitele sta-tornicite de reglementările legale. În ipoteza dată, răul contra căruia reacționează legea penală este atingerea ce se aduce persoanei prin suprimarea libertății sale individuale și reprimarea libertății ei de a-și afirma personalitatea.

Asupra obiectului material al sustragerii ne-am pronunțat cu diferite ocazii anterior.¹ Sintetizând, menționam că obiectul material al infracțiunilor săvârșite prin sustragere se caracterizează, în primul rând, prin aceea că bunurile, care îl formează, sunt cele detașate de starea lor naturală, în a căror creare este investită munca omului. Prin aceasta, obiectul material al sustragerii se deosebește de obiectul material al infracțiunilor ecologice. De asemenea, bunurile, care constituie obiectul material al infracțiunilor săvârșite prin sustragere, trebuie să aibă o valoare materială (economică) și un cost determinat. Prezența valorii materiale

¹ Vezi, de exemplu, p.110-114 din Capitolul I al lucrării de față.

(economice) a bunurilor constă în aceea că drept obiect material pot să apară valorile material-marfare, precum și alte valori care au cost și expresia bănească a acestuia – prețul. În alt context, obiectul material al infracțiunilor săvârșite prin sustragere îl formează numai bunurile mobile, care, în opinia noastră, ar trebui privite în accepțiunea largă a noțiunii. Adică, ele ar trebui să includă și orice energie cu valoare economică, serviciul telefonic sau alte servicii de telecomunicații, banii fără numerar, titlurile de valoare nematerializate și alte asemenea entități apropiabile. Sub un alt aspect, bunurile ca obiect material al infracțiunilor săvârșite prin sustragere sunt străine pentru făptuitor, adică se află în posesia de fapt a unei alte persoane. De asemenea, notăm că bunurile, formând obiectul material al categoriei analizate de infracțiuni, sunt luate din sfera de stăpânire a unei persoane fără modificarea stării fizice a acestora, deci fără diminuarea sau alterarea valorii lor de întrebuințare, scopul sustragerii constând în fond în luarea în posesie a bunurilor respective cu întreaga lor utilitate.

În concluzie, putem afirma că obiectul material al sustragerii îl constituie bunurile create prin munca omului, care dispun de valoare materială și cost determinat, care sunt bunuri mobile, care sunt străine pentru făptuitor și care sunt luate de ultimul din sfera de stăpânire a unei alte persoane, fără modificarea stării fizice a acestora.

Obiectul material al infracțiunilor săvârșite prin sustragere, privite în parte, variază de la o infracțiune la alta. Asupra naturii și întinderii obiectului material al diferitelor infracțiuni din această categorie ne vom referi în cele ce urmează.

În general, obiectul material al furtului nu prezintă careva aspecte particulare în raport cu obiectul material al infracțiunilor săvârșite prin sustragere. Totuși, în cazul furtului săvârșit prin pătrundere în încăpere, în alt loc pentru depozitare sau în locuință (lit.c) alin.(2) art.186 CP RM), considerăm că trebuie să vorbim despre două obiecte materiale. Obiectul material principal coincide cu obiectul material al infracțiunilor săvârșite prin sustragere. Cât privește obiectul material secundar, acesta îl formează încăperea, alt loc pentru depozitare sau locuința asupra căreia se produce influențarea nemijlocită infracțională.

Această viziune dualistă a obiectului material al furtului este valabilă și în cazul furtului săvârșit prin efracție, escaladare sau prin folosirea fără drept a unei chei mincinoase (lit.i) alin.1 art.209 CP Rom.). Incluzând inevitabil fapta de violare de domiciliu, această modalitate a furtului are ca obiect material secundar încăperea, locuința, dependința, locul împrejmuit, asupra căruia se îndreaptă influențarea nemijlocită infracțională. Observăm, cu acest prilej, că un bun imobil poate forma obiectul material secundar al unei infracțiuni săvârșite prin sustragere, dar în nici un caz obiectul material principal al ei.

În cazul circumstanțelor agravante stabilite la lit.a), b) alin.2 și la alin.3 art.209 CP Rom., legiuitorul circumstanțiază întinderea obiectului material al

furtului calificat. În aceste ipoteze, obiectul material este unitar, însă cu un anumit specific în raport cu celelalte cazuri de furt, luându-se în considerație marea însemnătate a bunurilor respective pentru posesorii sau detentorii lor. Astfel, în cazul circumstanței, prevăzute la alin.3 art.209 CP Rom., obiectul material al furtului calificat îl formează produsele petroliere sau gazele naturale, care se găsesc în conducte, depozite sau cisterne; componentele de telecomunicații etc. În cazul circumstanței, prevăzute la lit.a) alin.2 art.209 CP Rom., acest obiect material îl constituie un bun care face parte din patrimoniul cultural. În fine, în cazul circumstanței, prevăzute la lit.b) alin.2 art.209 CP Rom., obiectul material al furtului calificat îl formează un act care servește pentru dovedirea stării civile, pentru legitimare sau identificare.

Cu privire la ultimul caz, în Decizia de îndrumare nr.8/1962 a Plenului Tribunalului Suprem se face explicația că acte care servesc pentru dovedirea stării civile sunt¹: certificatul de naștere, certificatul de căsătorie, copiile notariale ale acestora²; acte care servesc pentru legitimare sau identificare sunt: buletinul de identitate, legitimația eliberată de instituția sau organizația unde funcționează posesorul etc.; prin acte care servesc pentru dovedirea stării civile, pentru legitimare sau identificare se înțelege numai acele acte prin care persoana își poate dovedi în mod direct starea civilă, se poate legitima sau poate fi identificată, dar nu și cele prin care s-ar ajunge numai în mod indirect la stabilirea situației respective, cum ar fi diplomele școlare, diverse acte profesionale etc.³

În această ordine de idei, în practica judiciară română este explicat că certificatul de înmatriculare a unui autovehicul nu poate fi obiectul material al faptei prevăzute la lit.b) alin.2 art.209 CP Rom., deoarece nu servește în mod direct la dovedirea stării civile, la legitimarea sau identificarea posesorului, ci doar atestă îndeplinirea formalității de înmatriculare a autovehiculului.⁴ Aceeași concluzie rămâne valabilă în cazul chitanțelor și rețelilor medicale.⁵

În cazul infracțiunii prevăzute la art.192 CP RM – “Pungășia” – obiectul material îl constituie bunurile care se află în buzunare, în genți sau în alte obiecte prezente la persoană.

Considerăm că în cazul însușirii sau utilizării ilicite a energiei electrice, termice sau a gazelor naturale (art.194 CP RM) ca obiect material trebuie recunos-

¹ Culegere de decizii ale Tribunalului Suprem pe anul 1962. - București, 1962, p.62.

² În literatura de specialitate se consemnează că actul de stare civilă este actul care stabilește poziția juridică a persoanei fizice în raporturile sale de familie. - Vezi: D.Lupulescu. Acte de stare civilă. - București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1980, p.8.

³ Culegere de decizii ale Tribunalului Suprem pe anul 1962, p.62..

⁴ Tribunalul județului Botoșani, secția penală, decizia nr.667 din 1982 // Revista română de drept. - 1983. - Nr.8. - P.65.

⁵ Tribunalul Suprem, secția penală, decizia nr.449 din 1989 // Dreptul. - 1990. - Nr.9-12. - P.247.

cute: energia electrică, energia termică sau gazele naturale. În cazul în care utilizarea ilicită a energiei electrice, a energiei termice sau a gazelor naturale se face prin sistemele de evidență instalate în modul stabilit care sunt deteriorate de consumatorul infractor, ca obiect material secundar apar sistemele de evidență instalate în modul stabilit (contorul de energie electrică, calorimetrul, gazometrul etc.).

Cu excepția jafului, săvârșit cu aplicarea violenței nepericuloase pentru viața sau sănătatea persoanei (lit.e) alin.(2) art.187 CP RM)¹, infracțiunea de jaf are obiect material ce se caracterizează prin aceleași trăsături ca în cazul furtului (art.186 CP RM). În ipoteza excepției nominalizate mai sus, obiectul material al acestei infracțiuni are un caracter complex: obiectul material principal coincide cu obiectul material al infracțiunilor săvârșite prin sustragere; obiectul material secundar îl formează corpul unei alte persoane, adică expresia corporală a integrității fizice a unei alte persoane, reprezentând ansamblul de funcții și procese organice care asigură individului posibilitatea de a se bucura de integritatea corporală ca atribut al persoanei sale și care, odată distruse, suprimă calitatea de ființă integrală din punct de vedere corporal a persoanei.

Fiind o faptă infracțională complexă, tâlhăria (art.188 CP RM; art.211 CP Rom.) are implicat: un obiect material principal care trebuie privit în raport cu acțiunea principală (sustragerea fapt tentat) și un obiect material secundar care trebuie privit în raport cu acțiunea adiacentă (violența periculoasă pentru viața sau sănătatea persoanei agresate ori amenințarea cu aplicarea unei asemenea violențe).²

Nu există deosebire calitativă sau cantitativă între obiectul material principal al infracțiunii de tâlhărie și obiectul material al furtului.

Obiectul material secundar al tâlhăriei (art.188 CP RM) poate consta numai în corpul unei alte persoane, în acest caz fiind expresia corporală a sănătății unei alte persoane, reprezentând ansamblul de funcții și procese organice care asigură individului posibilitatea de a se bucura de sănătate ca atribut al persoanei sale, și care, odată distruse, suprimă calitatea de ființă sănătoasă a persoanei.

Din dispoziția art.188 CP RM rezultă că violența ca acțiune adiacentă poate privi numai corpul persoanei. În opoziție, în înțelesul art.211 CP Rom., violența poate privi și bunurile. În această ordine de idei, în doctrina penală română se arată că tâlhăria poate avea ca obiect material al acțiunii adiacente și bunurile aflate asupra corpului persoanei vătămate (dacă făptuitorul distruge hainele) sau

¹ Potrivit opiniei întemeiate a lui O.Loghin și T.Toader, infracțiunea de amenințare (art.193 CP Rom.) este lipsită de obiect material. - Vezi: O.Loghin, T.Toader. Drept penal român. Partea Specială, p.152. De aici deducem, că jaful, săvârșit cu amenințarea aplicării violenței nepericuloase pentru viață sau sănătate (lit.e) alin.(2) art.187 CP RM), este lipsit de obiect material secundar.

² Precizăm, că dacă acțiunea adiacentă din cadrul tâlhăriei îmbracă forma amenințării, atunci obiectul material secundar lipsește.

bunurile aflate la dispoziția persoanei vătămate (dacă făptuitorul le dă foc spre a o determina sa-i predea o sumă de bani).¹ Așadar, obiectul material adiacent al infracțiunii prevăzute la art.211 CP Rom. are o întindere mai mare decât obiectul material adiacent al infracțiunii incriminate la art.188 CP RM.

Obiectul material al pirateriei (art.212 CP Rom.) are, în general, aceeași configurație și aceeași natură ca și în cazul tâlhăriei (art.211 CP Rom.). Totuși, bunurile constituind obiectul material principal sau obiectul material adiacent al pirateriei denotă o anumită specializare în raport cu corespondentele sale din cadrul tâlhăriei: “Bunurile mobile supuse jefuirii (obiectul material principal – *n.a.*) pot fi bunuri făcând parte din încărcătura navei (ori a aeronavei – *n.a.*) sau din bagajele pasagerilor, pot fi bunuri care fac parte din mobilierul sau instalațiile mecanice ale navei (ori ale aeronavei – *n.a.*). În ceea ce privește bunurile a căror integritate este vătămată (obiectul material adiacent – *n.a.*), acestea pot fi orice bunuri aflate pe navă (sau pe aeronavă – *n.a.*), chiar și părți din corpul navei (sau al aeronavei – *n.a.*)”². Observăm, că bunurile formând obiectul material adiacent al tâlhăriei, ca și bunurile formând obiectul material principal al acestei fapte, se înglobează în același obiect material generic al infracțiunilor contra patrimoniului.

Obiectul material al însușirii în proporții mari și deosebit de mari (art.195 CP RM) trebuie privit în două ipostaze: 1) obiectul material al faptelor infracționale prevăzute la art.186-188, 190-192 CP RM (în această privință, facem trimitere la observațiile făcute *supra*); 2) obiectul material al șantajului (art.189 CP RM), pe care urmează să-l examinăm *infra*.

Singura completare vizând cele două ipostaze ale obiectului material al infracțiunii, prevăzute la art.195 CP RM, se referă la valoarea, exprimată în bani, a bunurilor respective: în cazul însușirii în proporții mari a bunurilor (alin.(1) art.195 CP RM), aceasta o constituie 500 unități convenționale de amendă³; în cazul însușiri în proporții deosebit de mari a bunurilor (alin.(2) art.195 CP RM), aceasta o constituie 1500 unități convenționale de amendă.

Din motive de asemănare considerabilă între dobândirea sau comercializarea bunurilor despre care se știe că au fost obținute pe cale criminală (art.199 CP RM) și tăinuire (art.221 CP Rom.), obiectele materiale ale acestor două infracțiuni trebuie examinate în paralel.

În conținuturile legale respective, obiectele materiale ale faptelor infracționale nominalizate mai sus sunt caracterizate prin expresiile: “bunurile obținute pe cale criminală” (art.199 CP RM) și “bunul provine din săvârșirea unei fapte

¹ Vezi: V.Dongoroz și colaboratorii. Explicații teoretice ale Codului penal român. Partea Specială. Vol. III, p. 485; Gh.Nistoreanu și colaboratorii. Drept penal. Partea Specială, p.223.

² O.Loghin, T.Toader. Drept penal român. Partea Specială, p 260.

³ Conform alin.(2) art.64 CP RM, unitatea convențională de amendă este egală cu 20 de lei.

prevăzute de legea penală” (art.221 CP Rom.). În aparență, cele două expresii par a avea același înțeles. În realitate, analiza arată că între aceste două conținuturi există o deosebire de nuanță.

Astfel, în doctrina penală română se menționează: “Nu este ... necesar ca fapta prevăzută de legea penală din care provine bunul să constituie neapărat infracțiune pentru cel care a săvârșit-o. Cerința legii este îndeplinită și atunci când această faptă nu constituie infracțiune datorită împrejurării că făptuitorul este un alienat mintal, un minor iresponsabil sau datorită altor cauze (eroare de fapt)”.¹

Pe de altă parte, denumirea art.199 CP RM și dispoziția alin.(1) art.199 CP RM este o *copia vera* a denumirii și dispoziției corespondente din art.175 din Codul penal al Federației Ruse. Tot așa, denumirea art.220 CP RM din 1961 – “Dobândirea sau desfacerea bunurilor, despre care se știe că au fost obținute pe cale criminală” – și dispoziția alin.1 art.220 CP RM din 1961 sunt o copie fidelă a denumirii și dispoziției corespondente din art.208 al Codului penal al RSFSR din 1960. Dovedind o continuitate contraperformantă, legea penală în vigoare a Republicii Moldova perpetuează formula “cale criminală”, desemnând proveniența bunurilor ce formează obiectul material al faptei analizate. Or, formula similară din legea penală rusă – “преступный путь” – se traduce exact drept “cale infracțională”. Această accepțiune se impune datorită faptului că Codul penal al Republicii Moldova consacră în art.14 noțiunea de infracțiune, nu cea de crimă.

Acestea fiind stabilite, remarcăm că bunurile, care formează obiectul material al infracțiunii prevăzute la art.199 CP RM, provin nu din săvârșirea unei fapte prevăzute de legea penală, ci numai din săvârșirea unei infracțiuni. În consecință, obiectul material al infracțiunii prevăzute la art.199 CP RM are o întindere mai restrânsă decât obiectul material al tăinuirii (art.221 CP Rom.).

În rest, noțiunile care desemnează bunurile formând obiectul material al infracțiunilor, prevăzute la art.199 CP RM și art.221 CP Rom., sunt echipolente. Astfel, nu pot forma obiect material al infracțiunilor analizate bunurile ce-și au proveniența în activitatea ilegală, alta decât cea prevăzută de legea penală (de exemplu, delictelor civile, încălcările disciplinare, contravențiile administrative etc.). De asemenea, trebuie de menționat că, datorită naturii sale, un bun imobil nu poate să constituie prin excelență obiectul material al faptelor prevăzute la art.199 CP RM și art.221 CP Rom. La fel este necesar a specifica că bunul formând obiectul material al infracțiunilor amintite poate să provină din săvârșirea contrabandei, a banditismului, a corupției pasive, a traficului de influență și a altor asemenea fapte, care nu sunt prevăzute în capitolul dedicat infracțiunilor contra patrimoniului. Or, în doctrina penală română se menționează cu drept

¹ O.Loghin, T.Toader. Drept penal român. Partea Specială, p.299.

cuvânt: “Ca infracțiune distinctă, tăinuirea și-a găsit locul, în raport cu obiectul său juridic, în categoria infracțiunilor contra patrimoniului, chiar dacă bunul tăinuit nu provine dintr-o faptă prevăzută ca infracțiune patrimonială, deoarece ceea ce interesează sunt relațiile sociale legate de obiectul material al infracțiunii, care constituie un bun patrimonial”¹. În mod corespunzător, această aserțiune privește și infracțiunea prevăzută la art.199 CP RM.

Menționăm că, în raport cu art.199 CP RM care evoluează ca o normă generală, există o serie de norme speciale care prevăd răspunderea penală pentru infracțiuni care se particularizează prin obiectul lor material. Astfel, în art.217 CP RM se prevede răspundere penală inclusiv pentru procurarea și comercializarea ilegală a substanțelor narcotice, psihotrope sau a precursorilor. În art.290 CP RM se incriminează inclusiv procurarea și comercializarea ilegală a armelor și munițiilor. În art.292 CP RM este stabilită răspunderea penală inclusiv pentru procurarea fără autorizația corespunzătoare a substanțelor explozive ori a materialelor radioactive sau pentru orice altă operație ilegală (care poate să includă și comercializarea ilegală) privind circulația acestora.

În toate aceste cazuri se aplică norma specială, chiar dacă despre entitățile respective, care formează obiectul material al infracțiunilor prevăzute la art.217, 290 și 292 CP RM, se știe că au fost obținute pe cale criminală. Această soluție este impusă de gradul de pericol social mult mai ridicat al faptelor prevăzute de normele speciale menționate, fapt confirmat în urma comparării sancțiunilor pe care le prevede norma generală și normele speciale amintite mai sus.

În doctrina penală a fost exprimat punctul de vedere, conform căruia obiectul material al șantajului îl formează nu numai bunurile, dar și dreptul asupra bunurilor, precum și acțiunile cu caracter patrimonial.²

În primul rând, trebuie să precizăm că șantajul (art.189 CP RM) are un obiect material complex, în corespundere cu complexitatea elementului material al acestei infracțiuni. Așa cum am constatat anterior, cererea de a se transmite bunurile proprietarului, ale posesorului sau ale deținătorului, ori dreptul asupra acestora, sau de a săvârși alte acțiuni cu caracter patrimonial constituie numai acțiunea principală în conținutul șantajului.

Așadar, care este obiectul material principal al șantajului (art.189 CP RM)?

Analizând triada “bunurile”, “dreptul asupra bunurilor”, “acțiunile cu caracter patrimonial”, putem afirma cu siguranță că bunurile³, ca și în cazul infracțiuni-

¹ V.Dongoroz, Gh.Dărnă și colaboratorii. Noul Cod penal și Codul penal anterior, prezentare comparativă. - București: Editura Politică, 1968, p.145.

² Vezi: Расследование преступлений в сфере экономики / Под общ. ред. И.Н. Кожевникова. - Москва: Спарк, 1999, p.36.

³ Adică bunurile, create prin munca omului, care dispun de valoare materială și cost determinat, care sunt bunuri mobile, care sunt străine pentru făptuitor și care sunt luate de ultimul din sfera de stăpânire a unei alte persoane, fără modificarea stării fizice a acestora.

lor săvârșite prin sustragere, formează obiectul material al faptei de șantaj. Cât privește celelalte două componente ale triadei specificate, considerăm că ele nu pot forma obiectul material al șantajului. Aceasta deoarece în Capitolul I al lucrării de față am stabilit că obiectul material al infracțiunii poate consta numai într-o entitate materială, asupra căreia se îndreaptă materialitatea actului de conduită infracțională, energia fizică a acestuia, entitate materială care suferă o influențare nemijlocită infracțională. Or, o categorie juridică, cum este “dreptul asupra bunurilor” sau “acțiunile cu caracter patrimonial” nu se integrează în nici un fel în conceptul de obiect material al infracțiunii.

Există oare obiect material în cazul în care acțiunea principală din conținutul șantajului se exprimă în cererea de a se transmite dreptul asupra bunurilor sau de a săvârși acțiuni cu caracter patrimonial? Dacă da, atunci ce formează obiectul material al șantajului în aceste cazuri?

Pentru a da răspuns acestor întrebări, este necesar mai întâi de a analiza noțiunile “dreptul asupra bunurilor” și “acțiunile cu caracter patrimonial”. Privat la prima noțiune, este necesar, în primul rând, a menționa că, în rezultatul săvârșirii infracțiunii, un drept subiectiv nu poate fi transmis. Mai corect ar fi să vorbim, în cazul dat, despre transmiterea către făptuitor a anumitor facultăți în privința bunurilor victimei, facultăți ce derivă din drepturile respective asupra bunurilor. Totuși, în continuare, pentru a nu genera confuzii, vom utiliza expresia “dreptul asupra bunurilor”, dar atribuindu-i înțelesul de mai sus.

Cum am remarcat deja, dreptul asupra bunurilor este o categorie juridică. În literatura de specialitate, atunci când se încearcă a caracteriza această categorie, se rezumă, de regulă, la enumerarea atributelor de posesie, folosință sau dispoziție privind anumite entități ale lumii materiale.¹ De asemenea, dreptul asupra bunurilor este redus, deseori, la careva documente: testament, poliță de asigurare, procură, țidulă de recunoaștere a unei datorii, contract, chitanță de primire a unor bunuri, carte de economii etc.² În legătură cu acestea, considerăm că trebuie investigată nu forma, ci aceea ce este exprimat în această formă. Cu alte cuvinte, trebuie examinat, înainte de toate, conținutul noțiunii de drept asupra bunurilor. În afară de aceasta, excludem din start posibilitatea ca dreptul asupra bunurilor să fie exprimat în titluri de valoare, deoarece, așa cum am stabilit anterior, titlul de valoare (*alias*: hârtia de valoare; valoarea mobilă) constituie un bun. De aceea, cererea de transmitere a unui titlu de valoare este o cerere de transmitere a bunurilor proprietarului, ale posesorului sau ale deținătorului, deci nimerește sub incidența primei componente a triadei sus-menționate.

¹ Vezi: В.Лимонов. Понятие мошенничества, p.41.

² Vezi: Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации / Под общ. ред. Ю.И. Скуратова, В.М. Лебедева, p.362.

Explicând originile noțiunii “dreptul asupra bunurilor”, I.A. Klepițki afirmă că apariția acestei noțiuni “este una dintre erorile Codului penal al RSFSR din 1922”¹: conceptul prerevoluționar “dreptul cu privire la patrimoniu”, în contextul infracțiunilor de escrocherie și șantaj, s-a transformat în “dreptul asupra bunurilor”. Dacă “dreptul cu privire la patrimoniu” era sinonimul oricărui drept patrimonial (atât un drept real, cât și un drept obligațional (de creanță), inclusiv dreptul obligațional în privința lucrărilor, serviciilor, precum și dreptul patrimonial asupra obiectelor proprietății intelectuale), atunci “dreptul asupra bunurilor” este un drept asupra bunurilor, care nu este cunoscut dreptului civil”.²

Nu putem fi de acord cu afirmația că noțiunea “dreptul asupra bunurilor” nu este cunoscută dreptului civil. Astfel, în art.407 CC RM se conțin prevederi vizând exercitarea dreptului uzufructuarului asupra pădurilor destinate tăierii. De asemenea, în art.408 CC RM se vorbește despre dreptul uzufructuarului asupra carierelor. La fel, în art.438 CC RM se conțin prevederi, legate de servitute, cu privire la drepturile asupra construcțiilor și plantațiilor.

În Codul civil al Federației Ruse³, în pct.2 art.216 și în alte norme, noțiunea “dreptul asupra bunurilor” se folosește în mod prioritar de asemenea pentru caracterizarea drepturilor reale derivate. Menționăm, totodată, că noțiunea “drepturi asupra unor bunuri” este utilizată în doctrina penală română – în contextul de dobândire a unor drepturi asupra bunurilor mobile sau imobile în cazul infracțiunii de înșelăciune (art.215 CP Rom.).⁴

Este dovedită, în mod elocvent, inadmisibilitatea folosirii noțiunii de drept asupra bunurilor cu sensul de “drept patrimonial” la o interpretare sistemică a legislației civile a Republicii Moldova. Astfel, în alin.(3) art.55 CC RM, în legătură cu participarea persoanelor fizice sau juridice la constituirea patrimoniului persoanei juridice, se menționează că fondatorii (membrii) persoanei juridice au sau nu au drepturi de creanță în privința persoanei juridice, nu însă în privința bunurilor persoanei juridice. Pe de altă parte, în alin.(5) art.181 CC RM, cu privire la constituirea asociației (care este o formă a organizației necomerciale, deci, implicit, o formă a persoanei juridice), se vorbește despre drepturile asupra bunurilor, pe care membrii asociației le pierd o dată cu constituirea acesteia. De

¹ Собрание узаконений РСФСР. - 1922. - №15.

² И.А. Клепицкий. Имущественные преступления (сравнительно-правовой аспект) // Законодательство. Право для бизнеса. - 2000. - №1. - P.61-67; №2. - P.72-84.

“Transformarea” unei noțiuni în alta, despre care menționează I.A. Klepițki, nu este atât o eroare, cât un exemplu de implementare în lege a unei ideologii juridice radicale, care nega însăși noțiunea de patrimoniu, considerând-o de natură burgheză. Termenul “patrimoniu” se propune să fie utilizat în înțelesul lui aproximativ de “bunuri”. În curând însă, imposibilitatea renunțării la termenul “patrimoniu”, în înțelesul lui juridico-civil tradițional, a devenit evidentă.

³ Собрание законодательства Российской Федерации. - 1994. - №32; 1996. - №5; 2001. - №49.

⁴ Vezi: V.Dongoroz, S.Kahane și colaboratorii. Infracțiuni contra avutului obștesc, p.286.

notat, că prevederi similare cu cele de la alin.(3) art.55 și alin.(5) art.181 CC RM se conțin în pct.2 art.48 al Codului civil al Federației Ruse.

În ce ne privește, nu suntem de acord cu autorii¹ care identifică noțiunile “drept asupra bunurilor” și “drept patrimonial”. Analiza legii civile a Republicii Moldova și a legii civile a Federației Ruse, în care se utilizează noțiunea “dreptul asupra bunurilor”, ne permite să conchidem că drepturile de creanță (*alias* drepturile obligaționale) nu se includ în această noțiune.

Considerăm că natura entităților desemnate prin formula “dreptul asupra bunurilor” se exprimă în următoarele:

a) ele reprezintă anumite facultăți în raport cu bunurile corespunzătoare, facultăți legate, de regulă, de posesia, folosința sau dispoziția asupra acestor bunuri;

b) facultățile amintite se referă la bunuri concrete, care pot fi detașate de restul masei patrimoniale;

c) caracterul exclusiv al facultăților în privința bunurilor, adică posibilitatea titularului acestor facultăți de a le exercita singur, fără concursul altor persoane (prin aceasta dreptul asupra bunurilor se deosebește în principal de alte drepturi patrimoniale, în special de drepturile de creanță, dar și de drepturile membrilor persoanei juridice);

d) posibilitatea de a da naștere unui efect special – dreptului de urmărire – constând în “păstrarea dreptului corespunzător asupra bunurilor, atunci când dreptul de proprietate trece la altă persoană (deci, dreptul asupra bunurilor este “legat” nu de persoană, ci de bunurile concrete)”²;

e) dreptul asupra bunurilor se deosebește de dreptul de proprietate.

Așadar, în esență, dreptul asupra bunurilor este o facultate ce derivă dintr-un drept real, altul decât dreptul de proprietate. În cadrul analizei noțiunii “drepturi reale derivate” (Capitolul II al prezentei lucrări) am menționat că acestea sunt reglementate în principal în Codul civil al Republicii Moldova, deși pot fi statuate și de alte acte normative. De aceea, G.N. Borzenkov are dreptate când, în contextul examinării noțiunii “dreptul asupra bunurilor”, aduce ca exemplu dreptul de folosință a locuinței, prevăzut de legislația locativă.³

Într-o ultimă analiză, menționăm că dreptul asupra bunurilor, ca și oricare alt drept subiectiv, nu poate forma obiectul material al șantajului. Acesta îl pot forma bunurile, atât cele mobile, cât și cele imobile, asupra cărora se formează și se exercită dreptul respectiv. Transmiterea dreptului asupra bunurilor, spre deosebire de transmiterea bunurilor (ambele forme de transmitere fiind privite

¹ Vezi, de exemplu: В.Лимонов. Понятие мошенничества, р.41.

² О.Свириденко. Правовое регулирование залога и его реализация в банковском кредитовании // Хозяйство и право. - 1998. - №7. - Р.73.

³ Vezi: Комментарий к Уголовному кодексу РСФСР / Под ред. В.И. Радченко, А.С. Михлина, И.В. Шмарова. - Москва: Вердикт, 1994, р.186.

ca condiții în conținutul șantajului), reflectă faptul că relațiile sociale “reale” pot avea caracterul nu doar al relațiilor sociale înglobând în conținutul lor dreptul de proprietate, dar și al relațiilor sociale care cuprind în conținutul lor alte drepturi reale, diferite de dreptul de proprietate. Prin urmare, atunci când acțiunea principală în cazul șantajului se exprimă în cererea de a se transmite dreptul asupra bunurilor, se are în vedere nu atât obiectul material al șantajului, cât, mai ales, obiectul juridic special, care se exprimă sub forma unui gen aparte de relații sociale “reale” (adică relații sociale având în conținutul lor un drept real).

Cu alte cuvinte, cererea de a se transmite bunurile în cadrul șantajului are loc atunci când este presupusă “schimbarea ilegală a proprietarului”, adică transmiterea către făptuitor a tuturor atributelor pe care le poate exercita proprietarul (bineînțeles, fără ca făptuitorul să devină titular al dreptului de proprietate). În opoziție, cererea de a se transmite dreptul asupra bunurilor în cadrul șantajului are loc atunci când făptuitorul cere să-i fie transmise anumite facultăți în privința bunurilor, fără a pretinde la ansamblul acestora. De aici se poate deduce că obiectul material al șantajului îl pot forma atât bunurile ce aparțin victimei cu titlu de proprietate, cât și bunurile pe care victima le posedă în calitate de titular al unui drept real derivat¹. Din acest punct de vedere, nu putem fi de acord cu opinia lui L.D. Gauhman și S.V. Maximov², care consideră că, în cazurile în care făptuitorul înaintează cererea de a i se transmite dreptul asupra bunurilor străine, infracțiunea de șantaj nu are obiect material.

Din conținutul legal al șantajului (art.189 CP RM) rezultă că acțiunea principală din cadrul acestuia se poate exprima și în cererea de a se săvârși acțiuni cu caracter patrimonial. Cum poate fi definită noțiunea “acțiuni cu caracter patrimonial”?

Cu certitudine, noțiunea dată desemnează un obiect al drepturilor civile. Analizând în plan sistemic prevederile legislației civile, putem menționa că noțiunea “acțiuni cu caracter patrimonial” ar putea include, cel mai probabil, lucrările și serviciile.

În vederea verificării acestei supoziții, ne vom adresa dispoziției de la alin.(1) art.2 CC RM “Raporturile reglementate de legislația civilă”: “Legislația civilă determină statutul juridic al participanților la circuitul civil, temeiurile apariției dreptului de proprietate și modul de exercitare a acestuia, reglementează obliga-

¹ Așadar, titularul unui drept asupra bunurilor este, de fapt, titularul unui drept real derivat. Or, acesta este un posesor, dar nu un proprietar. Tocmai datorită acestui fapt, legea penală autohtonă conține o lacună: dobândirea dreptului asupra bunurilor altuia trebuie calificată conform art.196 CP RM, însă deocamdată nu poate fi calificată conform acestei norme, deoarece ca victimă a infracțiunii, prevăzute de norma dată, e indicat numai proprietarul, nu și oricare alt posesor.

² Vezi: Л.Д. Гаухман, С.В. Максимов. Уголовная ответственность за преступления в сфере экономики. - Москва: ЮрИнфоР, 1996, p.145.

țiile contractuale și de altă natură, alte raporturi patrimoniale (sublinierea ne aparține – *n.a.*)...”. Din această prevedere se desprinde cu claritate că raporturile obligaționale sunt parte a raporturilor patrimoniale.

În conformitate cu alin.(1) art.512 CC RM, în virtutea raportului obligațional, creditorul este în drept să pretindă de la debitor executarea unei prestații, iar debitorul este ținut să o execute. Prestația poate consta în a da, a face sau a nu face.

Consultând prevederile Titlului III “Categoriile de obligații” din Cartea a treia a CC RM, putem constata că prin “prestație” trebuie de înțeles: lucrările de antrepriză (construcție, reparație, proiectare etc.); serviciile de mandat, comision, intermediere, agenție comercială, transport, administrare fiduciară, expediție, depozit, serviciile turistice etc. Cu privire la ultimul tip de prestație – serviciile¹ – pe care le putem numi servicii cu caracter patrimonial (deoarece constituie obiectul unor raporturi obligaționale, deci patrimoniale), susținem opinia, conform căreia aceste servicii trebuie să le distingem de serviciile cu caracter nepatrimonial (care nu sunt de domeniul dreptului civil), cum ar fi: diverse sfaturi utile (care nu țin de gestiunea activelor), referințele personale pozitive (nefiind de natură publicitară), acordarea asistenței în cazul unui accident etc.²

Cele menționate ne permit să tragem concluzia că tocmai executarea de lucrări și acordarea de servicii, atunci când acestea nimeresc sub incidența legislației civile, pot constitui noțiunea “acțiuni cu caracter patrimonial”, ceea ce confirmă supoziția pe care am avansat-o anterior. În această ordine de idei, considerăm că este necesar ca înțelesul respectiv al noțiunii “acțiuni cu caracter patrimonial” să fie fixat într-o hotărâre de îndrumare a Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova. În același timp, termenul “alte”, folosit în textul dispoziției art.189 CP RM, trebuie exclus din sintagma “alte acțiuni cu caracter patrimonial”. Acest termen, prin prezența sa improprie, nu face decât să genereze derută la înțelegerea naturii infracțiunii de șantaj.

Elucidarea naturii acțiunilor cu caracter patrimonial ne permite să constatăm cu toată certitudinea că acțiunile date nu pot evolua ca obiect material al șantajului. În acest sens nu putem fi de acord cu A.I. Boițov, care practic pune semnul

¹ În conformitate cu Aranjamentul de la Nisa privind clasificarea internațională a produselor și serviciilor în vederea înregistrării mărcilor, adoptat la 15.06.1957, revizuit la Stockholm la 14.07.1967, la Geneva la 13.05.1977 și modificat la 28.09.1979 (ratificat prin Hotărârea nr.1251 din 10.07.1997 a Parlamentului Republicii Moldova), serviciile se clasifică în: 1) publicitate și afaceri; 2) asigurări și finanțe; 3) construcții și reparații; 4) comunicații; 5) transport și depozitare; 6) prelucrare de materiale; 7) educație și recreere; 8) diverse. - Vezi: Tratatе internaționale la care Republica Moldova este parte. Vol.13. - Chișinău: Moldpres, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1998-2001, p.163-174; Monitorul Oficial al Republicii Moldova. - 1997. - P.49-50.

² Vezi: В.С. Буров. Преступления против интересов службы в коммерческих и иных организациях. - Ростов-на-Дону: Феникс, 1997, p.167.

egalității între muncă ca proces, pe de o parte, și rezultatul muncii, pe de altă parte¹. O astfel de interpretare largă a noțiunii de obiect material al infracțiunii dispersează natura acestei noțiuni, punând sub semnul întrebării importanța ei. De notat, că V.N. Kudreavțev a propus, încă în 1960, ca obiectul material al infracțiunii să-l formeze, de rând cu entitățile materiale, acțiunile participanților la relațiile sociale². O acțiune, chiar având caracter patrimonial, nu poate fi apropiată. Deci, ea nu poate constitui obiectul material al vreunei infracțiuni, în general, și al șantajului, în particular.

Ca o concluzie generală privitoare la obiectul material principal al șantajului (art.189 CP RM), specificăm: dacă acțiunea principală din conținutul șantajului îmbracă forma cererii de a se transmite fie bunurile proprietarului, ale posesorului sau ale deținătorului, fie dreptul asupra acestor bunuri, șantajul are un obiect material principal, pe care îl formează bunurile; dacă acțiunea principală din conținutul șantajului îmbracă forma cererii de a se săvârși anumite acțiuni cu caracter patrimonial, atunci șantajul este lipsit de obiect material principal.

Prezența obiectului material secundar al șantajului (art.189 CP RM) depinde de natura acțiunii adiacente corespunzătoare. Astfel, din motivele deja menționate, în cazul în care acțiunea adiacentă se exprimă în amenințare (alin.(1) art.189 CP RM și lit.d) alin.(2) art.189 CP RM), obiectul material secundar lipsește.

În același timp, dacă acțiunea adiacentă din conținutul șantajului se exprimă în aplicarea violenței (lit.c) alin.(2) art.189 CP RM și lit.c) alin.(3) art.189 CP RM), obiectul material secundar se exprimă în corpul unei alte persoane. Același conținut îl are obiectul material secundar al șantajului, atunci când acțiunea adiacentă o constituie schingiuirea, tortura, tratamentul inuman sau degradant (lit.d) alin.(3) art.189 CP RM), cu condiția ca această acțiune să aibă un caracter de influențare fizică.

În cazul în care acțiunea adiacentă constă în deteriorarea sau distrugerea bunurilor (lit.e) alin.(2) art.189 CP RM), obiectul material secundar al șantajului îl formează bunurile respective. De notat, că aceste bunuri nu pot coincide cu bunurile ce constituie obiectul material principal al șantajului.

Finalmente, dacă acțiunea adiacentă din conținutul șantajului se exprimă în răpirea proprietarului, a posesorului sau a deținătorului, a rudelor sau a apropiatilor acestora (alin.(4) art.189 CP RM), obiectul material secundar lipsește.

Astfel, în funcție de combinația concretă pe care o poate avea acțiunea principală cu acțiunea adiacentă, șantajul (art.189 CP RM) poate: 1) să nu aibă nici obiect material principal, nici obiect material secundar; 2) să aibă doar obiect material principal; 3) să aibă numai obiect material secundar; 4) să aibă atât obiect material principal, cât și obiect material secundar.

¹ Vezi: А.И. Бойцов. Преступления против собственности, р.700-701.

² Vezi: В.Н. Кудрявцев. Объективная сторона преступления. - Москва, 1960, р.148.

§ 2. Infracțiuni contra patrimoniului săvârșite prin fraudă (abuz sau amăgire)

În paragraful precedent, la examinarea problemei privind clasificarea infracțiunilor contra patrimoniului, s-a arătat că aceste infracțiuni pot fi împărțite în trei categorii. Categoria a doua dintre ele cuprinde infracțiunile contra patrimoniului săvârșite prin fraudă.

Trăsătura caracterizantă a infracțiunilor din această categorie privește, ca și în cazul infracțiunilor din celelalte două categorii, felul comportării care formează elementul material al faptelor infracționale respective. Sunt infracțiuni săvârșite prin abuz de încredere sau prin înșelarea încrederii persoanei vătămate, în cadrul raporturilor juridice ce țin de dreptul civil sau de dreptul comercial.

Specific acestor modalități de vătămare a patrimoniului unei persoane fizice sau juridice este faptul că ele au loc în cadrul unor raporturi juridice de ordin patrimonial, în cadrul cărora făptuitorul, în cazul abuzului, abuzează de încrederea celeilalte părți și o păgubește prin refuzul de a-i înapoia un bun sau prin gestionarea frauduloasă a unor bunuri ce i-au fost încredințate spre gestionare. De asemenea, în cazul amăgirii, prejudicierea patrimoniului are loc printr-un comportament păgubitor al persoanei vătămate, determinat de o acțiune de inducere sau menținere în eroare, de surprindere a bunei-credințe din partea făptuitorului.

Elementul material al infracțiunilor din categoria analizată constă, așadar, din anumite acțiuni sau inacțiuni ce au ca trăsătură comună comportarea necorectă (neloială) privind formarea sau desfășurarea unor relații sociale interesând patrimoniul. Această comportare necorectă se realizează prin utilizarea unor manopere specifice, și anume: abuzul și amăgirea. În alți termeni, persoana, care se comportă necorect, contravine prin rea-credință (purtare abuzivă) sau escamotează adevărul (recurge la amăgire). Infracțiunile contra patrimoniului săvârșite prin fraudă au, în mod cert, și alte trăsături ce le apropie, însă trăsătura caracterizantă pentru aceste fapte infracționale, trăsătura ce a determinat însumarea lor în aceeași categorie de infracțiuni este prezența abuzului sau a amăgirii ca particularitate esențială a conduitei prin care se realizează latura obiectivă a infracțiunilor.¹

Spre deosebire de infracțiunile de sustragere, la cele comise prin abuz sau amăgire păgubirea patrimoniului se produce nu prin scoaterea bunului din posesia sau detenția persoanei, fără voia acesteia, ci prin comportamentul păgubitor al persoanei vătămate sau cu concursul acesteia în cazul abuzului de încredere sau al inducerii ei în eroare.

¹ Vezi: V.Dongoroz, S.Kahane și colaboratorii. Infracțiuni contra avutului obștesc, p.200-201.

Anterior am arătat că formarea, dezvoltarea și desfășurarea normală și netulburată a relațiilor sociale cu privire la patrimoniu nu ar fi posibilă, pe de o parte, fără respectarea unor anumite situații de fapt cu privire la starea și poziția bunurilor de către persoanele ce nu au vreo calitate de a cere schimbarea acestor situații și, pe de altă parte, fără un minim de credit reciproc între cei care intră, direct sau indirect, în legătură sau intervin în alt mod în cadrul acestor relații.

Această din urmă condiție referitoare la minimul necesar de încredere mutuală este serios periclitată în cazul în care formarea sau derularea relațiilor sociale cu privire la patrimoniu este însoțită de acțiuni sau inacțiuni necorecte exprimate prin abuz sau amăgire.

La drept vorbind, în practică este dificil a delimita cele două modalități de fraudă – abuzul și amăgirea. Mai mult, unii autori consideră abuzul de încredere ca varietate a amăgirii (înșelăciunii).¹ În acest context, este necesară explicarea termenilor “abuz” și “amăgire”, în accepțiunea lor din legea penală.

Ad-litteram, prin “abuz” se înțelege întrebuințarea fără măsură a unui lucru, fapta de a uza de ceva în mod exagerat.² În dreptul penal, noțiunea de abuz are același înțeles. În fapt, abuzul presupune două puncte de plecare: 1) o îndreptățire de a face sau a nu face ceva; 2) o măsură dincolo de care comportarea încetează a mai fi corectă. Purtarea abuzivă capătă relevanță juridică atunci când ea se produce în sfera unor relații reglementate juridic sau generatoare de efecte juridice, indiferent dacă limita de îndreptățire este prescrisă printr-o normă juridică sau acceptată printr-un contract sau un alt act juridic. Faptele de comportare abuzivă care, datorită gradului lor generic de pericol social, au fost incriminate și sancționate de legea penală, sunt infracțiuni.³

Literalmente, prin “amăgire” se înțelege înșelarea, inducerea în eroare.⁴ Fapta de amăgire presupune existența a două puncte de plecare: 1) existența unei anumite realități privitoare la persoane, situații, împrejurări, fapte etc.; 2) prezentarea acestei realități ca neconformă adevărului sau trecerea ei sub tăcere.

Cu privire la ultimul aspect – trecerea realității sub tăcere – aceasta trebuie să conducă la falsa reprezentare de către persoană a unei situații de fapt. Dacă persoană a ajuns să aibă o astfel de reprezentare nu ca urmare a amăgirii, iar o altă persoană nu are obligația de a face să dispară acea falsă reprezentare, ultimei nu-i poate fi incumbată amăgirea. Amăgirea nu reclamă subtilități deosebite. Chiar niște subterfugii primitive, comise în raport cu minorii, alienații mintali și alte asemenea persoane, sunt suficiente. Inducerea în eroare este echivalentă men-

¹ Vezi, de exemplu: E.B. Ворошилин. Ответственность за мошенничество. - Москва: ВЮЗИ, 1980, p.31-32.

² Vezi: Dicționarul explicativ al limbii române, p.4.

³ Vezi: V.Dongoroz, S.Kahane și colaboratorii. Infracțiuni contra avutului obștesc, p.202.

⁴ Vezi: Dicționarul explicativ al limbii române, p.32.

ținerii în eroare. În această ipoteză, persoana contribuie la consolidarea erorii prezente.

Deci, amăgirea se concretizează într-o comportare necorectă (neloială), adică într-o acțiune sau inacțiune prin care în mintea unei alte persoane se provoacă o falsă cunoaștere sau o ignorare a realității. Recurgerea la amăgire poate avea loc în orice sferă de relații sociale. Însă această activitate capătă relevanță juridică atunci când relațiile în cadrul cărora ea s-a produs sunt reglementate de norme de drept sau când ele sunt generatoare de consecințe juridice.¹

În concluzie, noțiunile “abuz” și “amăgire” nu trebuie confundate și nici una din ele nu poate constitui o parte a celeilalte.

Privitor la cadrul infracțiunilor contra patrimoniului săvârșite prin fraudă, în doctrina penală română este exprimat punctul de vedere că aceasta cuprinde: abuzul de încredere, gestiunea frauduloasă, înșelăciunea și însușirea bunului găsit.² Ulterior, prin Legea nr.140/1996 de modificare și completare a Codului penal, legea penală română a fost completată cu art.215¹ care incriminează infracțiunea de delapidare. În literatura de specialitate română este exprimat punctul de vedere că și delapidarea face parte din categoria infracțiunilor săvârșite prin fraudă.³

În contextul legislației penale a Republicii Moldova, escrocheria (art.190 CP RM), delapidarea (art.191 CP RM) și cauzarea de daune materiale prin înșelăciune sau abuz de încredere (art.196 CP RM; art.165 CP FR) sunt considerate infracțiuni săvârșite prin fraudă.

Așadar, în genere, sunt recunoscute ca infracțiuni săvârșite prin fraudă: escrocheria (art.190 CP RM); delapidarea (art.191 CP RM); cauzarea de daune materiale prin înșelăciune sau abuz de încredere (art.196 CP RM); abuzul de încredere (art.213 CP Rom.); gestiunea frauduloasă (art.214 CP Rom.); înșelăciunea (art.215 CP Rom.); delapidarea (art.215¹ CP Rom.); însușirea bunului găsit (art.216 CP Rom.).

Privitor la natura escrocheriei, în Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova “Cu privire la practica judiciară în procesele penale despre sustragerea bunurilor”, nr.23 din 28.06.2004⁴, se explică că, în cazul escrocheriei, victima transmite benevol bunurile către făptuitor, sub influența înșelăciunii sau a abuzului de încredere. Desigur, într-o manieră simplistă, putem diviza formele de obținere-transmitere a bunurilor în cazul infracțiunilor contra patrimoniului: în cele de constrângere (ca în cazul șantajului) și cele benevole. Considerăm că o astfel de divizare trebuie abordată mai nuanțat. În cazul escro-

¹ Vezi: V.Dongoroz, S.Kahane și colaboratorii. Infracțiuni contra avutului obștesc, p.202-203.

² Vezi: V.Dongoroz și colaboratorii. Explicații teoretice ale Codului penal român. Partea Specială. Vol. III, p.449.

³ Vezi, de exemplu: Gh.Nistoreanu și colaboratorii. Drept penal. Partea Specială, p.198.

⁴ Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova. - 2004. - Nr.8. - P.5-11.

cheriei, mai corect ar fi să vorbim despre caracterul cvasibenevol (ca și cum benevol) de transmitere a bunurilor de la victimă la făptuitor. Or, ultimul, apelând la înșelăciune sau la abuz de încredere, obține bunurile din posesia altuia nu exclusiv prin propriile eforturi. Falsificând conștiința și voința victimei ori abuzând de încrederea ei, făptuitorul beneficiază de consimțământul viciat, deci nevalabil, al victimei, obținând bunurile. În aceste condiții nu mai poate fi vorba despre “caracter benevol”.

În consecință, se poate constata că, pe calea înșelăciunii sau a abuzului de încredere, escrocul exercită o înrăurire psihică asupra conștiinței și voinței victimei, care, transmitând bunurile către făptuitor, presupune în mod eronat că ultimul este îndrituit a le obține.

Mai important este însă altceva: escrocul determină victima, prin inducere în eroare, să-i dea bunul, nu i-l sustrage. În această ordine de idei, nu putem susține poziția enunțată în Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova “Cu privire la practica judiciară în procesele penale despre sustragerea bunurilor”, nr.23 din 28.06.2004¹, conform căreia escrocheria este o formă a sustragerii. Escrocheria constituie, prin excelență, o infracțiune săvârșită prin fraudă. Efortul de a justifica în continuare includerea escrocheriei printre infracțiunile, săvârșite prin sustragere, este lipsit de perspectivă, fiind împotriva logicii.

La lit.d) alin.(2) art.190 CP RM este incriminată escrocheria săvârșită cu folosirea situației de serviciu. Din textul legii rezultă clar că subiect al acestei modalități de escrocherie poate fi numai o persoană cu funcție de răspundere (sau o persoană care gestionează o organizație comercială, obștească sau o altă organizație nestatală).² Prin exercitarea abuzivă a atribuțiilor sale de serviciu, persoana cu funcție de răspundere poate aduce atingere relațiilor sociale interesând patrimoniul. Fapta prin care s-a produs o astfel de atingere, mai ales dacă atingerea dată a fost săvârșită prin înșelăciune sau abuz de încredere, comportă un pericol social sporit, deoarece constituie o încălcare a legalității în activitatea de serviciu, săvârșită chiar de acela care este competent, în virtutea calității sale speciale, să o apere.

¹ Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova. - 2004. - Nr.8. - P.5-11.

² Conform alin.(1) art.123 CP RM, prin persoană cu funcție de răspundere se înțelege persoana, căreia, într-o înțelegere, instituție, organizație de stat sau a administrației publice locale ori într-o subdiviziune a ei, i se acordă, permanent sau provizoriu, prin stipularea legii, prin numire, alegere sau în virtutea unei însărcinări, anumite drepturi și obligații în vederea exercitării funcțiilor autorității publice sau a acțiunilor administrative de dispoziție ori organizatorico-economice.

Potrivit art.124 CP RM, prin persoană care gestionează o organizație comercială, obștească sau o altă organizație nestatală se înțelege persoana căreia, în organizația indicată sau într-o subdiviziune a acesteia, i se acordă, permanent sau provizoriu, prin numire, alegere sau în virtutea unei însărcinări, anumite drepturi și obligații în vederea exercitării funcțiilor sau a acțiunilor administrative de dispoziție ori organizatorico-economice.

În concluzie, considerăm că dacă escrocheria este săvârșită în condițiile agravantei de la lit.d) alin.(2) art.190 CP RM, atunci obiectul juridic secundar va fi format din relațiile sociale referitoare la activitatea de serviciu, a cărei normală desfășurare implică o riguroasă respectare de către persoana cu funcție de răspundere sau de către persoana, care gestionează o organizație comercială, obștească sau o altă organizație nestatală, a ordinii și disciplinei la locul de muncă.

Noțiunea de delapidare, în înțelesul legiuitorului moldovean, reprezintă o ciudată construcție de natură eclectică, care, deși mai păstrează temelia conceptuală a infracțiunii prevăzute la art.123 CP RM din 1961¹, a împrumutat elemente constitutive de la noțiunea de delapidare din art.215¹ CP Rom., dar, mai cu seamă, de la noțiunea de abuz de încredere din art.213 CP Rom. În context, infracțiunea, prevăzută la art.191 CP RM, face parte din rândul infracțiunilor săvârșite prin fraudă. Or, în cazul delapidării (art.191 CP RM), făptuitorul abuzează de încrederea proprietarului, transformându-se din posesor (detentor) legal în pretins proprietar. Din aceste considerente, nu putem susține poziția formulată în Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova “Cu privire la practica judiciară în procesele penale despre sustragerea bunurilor”, nr.23 din 28.06.2004², potrivit căreia delapidarea reprezintă o formă a sustragerii.

Nu poate fi justificată nici păstrarea în denumirea art.191 CP RM a expresiei „averii străine”. Sintagma „delapidarea averii străine” are un caracter pleonastic și derutant, deoarece creează impresia că ar putea fi posibilă și delapidarea propriilor bunuri. Iată de ce, denumirea art.191 CP RM trebuie să fie reformulată, devenind „Delapidarea”.

În ce privește modalitatea de delapidare, prevăzută la lit.d) alin.(2) art.191 CP RM – delapidarea săvârșită cu folosirea situației de serviciu – obiectul juridic secundar este format din relațiile sociale referitoare la activitatea de serviciu, a cărei normală desfășurare implică o riguroasă respectare de către persoana cu funcție de răspundere sau de către persoana, care gestionează o organizație comercială, obștească sau o altă organizație nestatală, a ordinii și disciplinei la locul de muncă.

După gradul de pericol social, cauzarea de daune materiale prin înșelăciune sau abuz de încredere (art.196 CP RM) se apropie de escrocherie (art.190 CP RM). Mai mult, cele două fapte infracționale au în comun și *modus operandi*, pe care îl alcătuiesc acțiunile de înșelăciune și abuz de încredere.

¹ În conformitate cu art.123 CP RM din 1961 – “Sustragerea din avutul proprietarului prin însușire, delapidare sau abuz de serviciu” – se prevedea răspunderea penală pentru însușirea sau delapidarea avutului proprietarului, încredințat celui vinovat sau care se află în administrarea lui, precum și sustragerea avutului proprietarului de către o persoană oficială (împuternicită) prin abuz de serviciu.

² Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova. - 2004. - Nr.8. - P.5-11.

Formularea din dispoziția art.196 CP RM este prea generală, de aceea în mod firesc apare întrebarea: care modalități faptice presupune fapta infracțională respectivă? În primul rând, este vorba de folosința bunurilor altuia în vederea tragerii de foloase patrimoniale, săvârșită contrar intereselor proprietarului acestor bunuri și în interesele personale ale făptuitorului (sau ale terților). În acest fel, se produce o influență nemijlocită infracțională asupra dreptului proprietarului bunurilor de care făptuitorul este obligat să se folosească în corespundere cu prevederile contractului de muncă, ale contractului comercial. Totodată, bunurile altuia sunt folosite în mod gratuit, în lipsa unei contraprestații corespunzătoare.

Primul tip al acestei modalități faptice se exprimă în folosința ilicită a bunurilor mobile ale altuia (care au fost încredințate făptuitorului), urmată de trecerea în folosul său a profitului obținut, care trebuia să fie remis proprietarului (de exemplu, exploatarea mijloacelor de transport, a utilajelor, a mecanismelor, a tehnicii de calcul sau a altor obiecte încredințate în legătură cu serviciul; transportarea fără bilet contra recompensă a pasagerilor sau a mărfurilor de către însoțitorii de vagoane sau de către alte persoane care nu sunt îndrituite să primească plata pentru transportare etc.).

Un alt tip al modalității faptice analizate ar trebui să-l constituie dobândirea ilicită a dreptului asupra bunurilor altuia, când făptuitorul exercită facultățile pe care le are un subiect al unui drept real derivat (uzufructuar, superficial, uzuar etc.), fără a avea acest drept.¹

Este posibilă și o altă modalitate faptică a infracțiunii prevăzute la art.196 CP RM, și anume: în conformitate cu contractul, o persoană pune la dispoziția alteia bunuri sau servicii ori lucrări cu caracter patrimonial (de producere, de transport, de reparație, de deservire socială, comunale etc.). Aceasta din urmă, care profită de bunurile, serviciile sau lucrările respective, este obligată să achite costul lor. De notat că, spre deosebire de prima modalitate faptică nominalizată, în cazul dat făptuitorul folosește bunurile respective în temeiuri legale sau convenționale. El comite o faptă ilegală din momentul în care se eschivează de la plata pentru folosința bunurilor, serviciilor, lucrărilor.

Bineînțeles, sunt posibile și alte modalități faptice ale infracțiunii prevăzute la art.196 CP RM. Însă, fapt important, de esența tuturor acestor modalități este comportarea necorectă, abuzivă și păgubitoare a celui care deține un bun ce i-a fost încredințat de altul pentru a-l păstra sau pentru a-i da o anumită întrebuințare, iar acesta, în desconsiderarea încrederii ce i s-a acordat, trece acel bun în propria sa stăpânire. Pe de altă parte, dacă făptuitorul, prin înșelăciune sau abuz de încredere, induce sau menține în eroare proprietarul și obține, în acest mod,

¹ În acest sens, amintim despre necesitatea completării dispoziției art.196 CP RM, astfel încât și posesorul neproprietar să poată fi considerat victimă a infracțiunii respective.

în folosință bunurile lui, cauzându-i daune materiale, aceste acțiuni trebuie de asemenea calificate potrivit art.196 CP RM.

Formarea și desfășurarea în bune condiții a relațiilor sociale interesând patrimoniul presupun un climat de bună-credință pe care subiectele acestor relații trebuie să o manifeste pe bază de reciprocitate. Asigurarea unui astfel de climat are ca efect că persoanele încredințează în posesia sau deținția altor persoane diferite bunuri pentru ca acestea să fie expediate, transportate, păstrate etc. În lipsa unei astfel de încrederi nu ar exista circuitul economic, deoarece persoanele ar avea teama să intre în relații sociale interesând patrimoniul. Repercusiunile realizării unei asemenea posibilități s-ar exprima în grave tulburări în “agregatul social”. Din aceste motive, dorind să asigure creditul necesar formării și derulării normale și netulburate a relațiilor sociale interesând patrimoniul, legiuitorul român a incriminat, în art.213 al Codului penal, abuzul de încredere, adică însușirea unui bun mobil al altuia, deținut cu orice titlu, sau dispunerea de acest bun pe nedrept ori refuzul de a-l restitui.

Cu privire la natura acestei infracțiuni, Vintilă Dongoroz a menționat: “La abuzul de încredere, bunul altuia se găsește în mâinile infractorului în sens juridic, adică în baza unui raport (unui *negotium*) juridic, care dă dreptul, în limitele convenite, să se dispună de acel bun; depășirea acestor limite cu intențiune frauduloasă conduce la existența delictului. Nu este nevoie însă ca infractorul să aibă bunul în mâinile sale în sens fizic”.¹ Așadar, săvârșind această faptă infracțională, făptuitorul abuzează de încrederea acelei persoane care, lăsându-i bunul în deținție, a contat pe probitatea și credibilitatea lui. În pofida acestei expectative, făptuitorul se transformă din detentor al bunului în așa-zisul “proprietar” al acestui bun.

Or, în cazul furtului, de exemplu, suntem în prezența unei sustrageri, ceea ce implică faptul că înainte de actul depozitării bunul nu se găsea în mâinile făptuitorului. În contrast, în ipoteza abuzului de încredere, asistăm la o intervertire frauduloasă care presupune că până a fi depozitat bunul se găsea deja în mâinile făptuitorului; el se găsea în temeiul unui raport preexistent în baza căruia bunul continua totuși să rămână străin (în sens juridic, nu fizic) pentru făptuitor, iar acesta l-a făcut ca și cum al său.

Rezumând, se cere să menționăm că pentru existența infracțiunii de abuz de încredere sunt necesare următoarele condiții:

1) existența unui raport juridic patrimonial, în temeiul căruia o persoană, care are posesia sau deținția unui bun ce aparține de patrimoniul altuia, este obligată să-l păstreze sau să-l folosească într-un scop anume, sau să-l restituie;

¹ Const. G. Rătescu și colectivul. Codul penal “Carol al II-lea” adnotat. Vol.III. Partea Specială, II, p.483.

2) posesorul sau deținătorul să însușească sau să dispună pe nedrept de bun, ori să refuze restituirea lui;

3) prin această conduită abuzivă să se aducă o atingere patrimoniului altuia, din care a rezultat un prejudiciu patrimonial persoanei fizice sau juridice private sau publice;

4) făptuitorul să acționeze în mod vinovat, și anume – cu intenție.

În fine, nu e lipsit de interes faptul că în doctrina penală rusă este exprimată opinia privind necesitatea întoarcerii la practica prerevoluționară, când infracțiunea de abuz de încredere avea ființă proprie, independentă, adică era incriminată ca infracțiune de sine stătătoare.¹

Numită “formă sau variațiune a abuzului de încredere”², gestiunea frauduloasă este incriminată ca infracțiune de sine stătătoare în art.214 CP Rom., constând în “pricinuirea de pagube unei persoane, cu rea-credință, cu ocazia administrării sau conservării bunurilor acesteia, de către cel care are ori trebuie să aibă grija administrării sau conservării acelor bunuri” (alin.1), care poate fi “săvârșită în scopul de a dobândi un folos material” (alin.2).

Prin incriminarea gestiunii frauduloase, legiuitorul român a urmărit să ocrotească situația de fapt a bunurilor, corespunzătoare celei care trebuie să existe în cazul în care gestionarul își îndeplinește corect obligațiile, în sensul că valoarea și conținutul complexului de bunuri gestionate prezintă un nivel care era de așteptat de la o gestionare corectă (loială).

În acord cu prevederile alin.1 art.214 CP Rom., pentru existența infracțiunii de gestiune frauduloasă trebuie să fie îndeplinite următoarele condiții:

1) existența unui raport juridic patrimonial care decurge din însărcinarea pe care făptuitorul a primit-o de a administra sau conserva bunurile unei alte persoane, bunuri de care sunt legate anumite interese patrimoniale;

2) persoana însărcinată cu administrarea sau conservarea acelor bunuri să aibă o conduită necorectă (neloială) la executarea sarcinii primite;

3) prin această comportare necorectă să se producă urmări din care să rezulte pricinuirea de pagube materiale unei persoane fizice sau juridice private sau publice;

4) comportarea necorectă să fie efectuată cu rea-credință, deci cu intenție;

5) în varianta agravată, prevăzută la alin.2 art.214 CP Rom., se adaugă condiția ca acea comportare necorectă să aibă scopul dobândirii unui folos material.

S-a susținut, și pe bună dreptate, că elementul material al gestiunii frauduloase constă în orice acțiune sau inacțiune păgubitoare, efectuată de cel însărcinat

¹ Vezi: C.M. Кочои. Ответственность за корыстные преступления против собственности, p.182-183.

² Const. G. Rătescu și colectivul. Codul penal “Carol al II-lea” adnotat. Vol.III. Partea Specială, II, p.519.

contra sau peste ce îi era îngăduit să facă potrivit limitelor impuse prin actul de însărcinare ori potrivit modului în care trebuie să se desfășoare în mod obișnuit o gestiune normală și corectă.¹

În concluzie, prin latura sa obiectivă, infracțiunea de gestiune frauduloasă se deosebește considerabil de infracțiunea de abuz de încredere: făptuitorul nu însușește bunul altei persoane, nu dispune de acest bun pe nedrept și nu refuză a-l restitui, cum are loc în ipoteza comiterii abuzului de încredere; în schimb, făptuitorul gestionează în așa mod bunurile altei persoane, încât îi cauzează acesteia o pagubă materială.

În categoria infracțiunilor contra patrimoniului săvârșite prin fraudă, prevăzute de Codul penal român, ca infracțiune tipică de amăgire este înșelăciunea (art.215 CP Rom.). Această faptă infracțională este prevăzută într-o variantă tip, două variante speciale și două variante agravate. Varianta tip (alin.1 art.215 CP Rom.) consistă în “inducerea în eroare a unei persoane, prin prezentarea ca adevărată a unei fapte mincinoase sau ca mincinoasă a unei fapte adevărate, în scopul de a obține pentru sine sau pentru altul un folos material injust și dacă s-a pricinuit o pagubă”.

Prima variantă specială (alin.3 art.215 CP Rom.) reprezintă o variantă privitoare la așa-numita “înșelăciune în convenții”. Cea de-a doua variantă specială (alin.4 art.215 CP Rom.) privește așa-numita “înșelăciune prin cecuri”.

Prima variantă agravată (alin.2 art.215 CP Rom.), care este comună variantei tip și celor două variante speciale, consistă în înșelăciunea săvârșită prin folosire de nume sau calități mincinoase ori de alte mijloace frauduloase.

În fine, cea de-a doua variantă agravată (alin.5 art.215 CP Rom.) se exprimă în înșelăciunea care a avut consecințe deosebit de grave.

Formarea și desfășurarea relațiilor sociale interesând patrimoniul necesită încrederea și buna-credință a participanților la aceste relații, chiar și atunci când ei manifestă deosebită atenție și diligență ca să evite prejudiciile materiale pe care le-ar putea suferi în caz de înșelăciune.

Pentru existența infracțiunii de înșelăciune în varianta tip, se cere să fie întrunite următoarele condiții:

- 1) făptuitorul prezintă ca adevărată o faptă mincinoasă sau prezintă ca mincinoasă o faptă adevărată;
- 2) prin această faptă persuasivă se constituie o situație de fapt prin care se pricinuieste o pagubă unei persoane fizice sau juridice private sau publice;

¹ Vezi: Curtea de Apel București, secția a doua penală, decizia nr.210 din 1997 // Șt.Crișu, E.D. Crișu. Codul penal adnotat cu practică judiciară (1989-1999), p.557; I.Gheorghe. Gestiune frauduloasă. Abuz de încredere sau furt? Unele considerații în lumina deciziei Curții Constituționale // Dreptul. - 1996. - Nr.1. - P.83.

3) fapta dată este comisă intenționat, în scopul de a obține pentru sine sau pentru altul un folos material injust.

În cazul variantelor speciale și agravate ale înșelăciunii, acestor condiții li se adaugă și altele.

Ceea ce deosebește înșelăciunea de abuzul de încredere este obiectivitatea materială a acestor fapte: în situația abuzului de încredere se atestă o intervertire frauduloasă ce presupune că înainte de actul depozitării bunul se găsea deja în mâinile făptuitorului și că în baza unui raport preexistent bunul continua totuși să rămână al altei persoane, însă infractorul l-a făcut “al său”; în situația înșelăciunii se atestă o achiziționare frauduloasă, adică o dobândire care implică faptul că bunul, înainte de a fi însușit, nu se găsea în mâinile făptuitorului, ci a intrat în mâinile acestuia printr-o remitere obținută prin amăgirea victimei.

Așadar, înșelăciunea se distinge de celelalte infracțiuni contra patrimoniului prin faptul că, în cazul ei, paguba este pricinuită prin inducerea în eroare (sau menținerea în eroare) a victimei de către cel care urmărește prin aceasta obținerea unui folos material injust pentru sine sau pentru altul.

Infracțiunea de delapidare este prevăzută în art.215¹ CP Rom. într-o variantă tip și o variantă agravată.

Varianta tip (alin.1 art.215¹ CP Rom.) constă în însușirea, folosirea sau traficearea, de către un funcționar, în interesul său ori pentru altul, de bani, valori sau alte bunuri pe care le gestionează sau le administrează.

Varianta agravată (alin.2 art.215¹ CP Rom.) se exprimă în delapidarea care a avut consecințe deosebit de grave.

Infracțiunea de delapidare se diferențiază prin calitatea și poziția specială a făptuitorului care, potrivit legii, trebuie să aibă calitatea de funcționar și să fie însărcinat cu administrarea sau gestionarea bunurilor altuia. De notat, că în Codul penal român din 1936¹ infracțiunea de delapidare era cuprinsă în Cartea a II-a, Titlul III, Capitolul I, intitulat “Crime și delictе săvârșite de funcționarii publici”. După mai multe decenii, s-a revenit la această concepție în noul Cod penal al României, prin includerea infracțiunii de delapidare în grupul crimelor și delictelor contra intereselor publice săvârșite de funcționarii publici și funcționari.

În acest plan, sustragerea de bunuri, valori sau alte bunuri de către persoana abilitată, în virtutea atribuțiilor sale de serviciu, să gestioneze sau să administreze aceste bunuri, comportă un grad de pericol social sporit. Or, prin comiterea delapidării se aduce atingere nu numai anumitor relații sociale interesând patrimoniul, dar și anumitor relații sociale cu privire la activitatea de serviciu. Mai mult, făptuitorul nu încalcă doar obligația opozabilă tuturor (*erga omnes*) de a nu

¹ Monitorul Oficial al României. - 1936. - Nr.65.

vătăma efectiv sau potențial patrimoniul altei persoane. Făptuitorul are o obligație de fidelitate față de organul, instituția publică sau orice altă persoană juridică în cadrul căreia își exercită activitatea. În executarea acestei obligații, făptuitorul trebuie să urmărească interesul persoanei juridice respective, abținându-se de la anumite acțiuni sau operațiuni care ar putea duce la prejudicierea relațiilor sociale cu privire la activitatea de serviciu, cuprinzând în conținutul lor acel interes. Așadar, făptuitorul mai încalcă și această obligație specială pe care o are datorită calității sale de funcționar. În doctrina penală se menționează, cu drept cuvânt, că “la delapidare autorul infracțiunii este de două ori calificat; el are, pe de o parte, calitatea de funcționar public sau funcționar, iar, pe de altă parte, calitatea de administrator sau gestionar de bunuri care aparțin unei persoane juridice”.¹ Indubitabil, această dublă calitate face ca făptuitorul să poată săvârși sustragerea mult mai facil. Prin această calitate a sa, el săvârșește un fel de abuz de încredere calificat.

În concluzie, pentru existența infracțiunii de delapidare, în varianta tip, se cere să fie întrunite următoarele condiții:

1) existența unui raport juridic patrimonial care decurge din însărcinarea pe care făptuitorul a primit-o de a gestiona sau a administra banii, valorile sau alte bunuri ale unei alte persoane, bunuri de care sunt legate anumite interese patrimoniale;

2) persoana însărcinată cu gestionarea sau administrarea acestor bunuri să aibă calitatea de funcționar;

3) această persoană să aibă o conduită necorectă (neloială) care să conștie în însușirea, folosirea sau traficarea de bani, valori sau alte bunuri;

4) comportarea necorectă să fie realizată în interesul făptuitorului ori în interesul altuia.

În varianta agravată, prevăzută la alin.2 art.215¹ CP Rom., se adaugă condiția ca acea comportare necorectă să aibă consecințe deosebit de grave.

În art.216 CP Rom., legiuitorul incriminează fapta de însușire a bunului găsit, adică fapta de a nu preda în termen de 10 zile un bun găsit autorităților sau celui care l-a pierdut, sau de a dispune de acel bun ca de al său.

Prin pierdere, un bun iese din posesia persoanei, dar nu și din proprietatea ei. Deci se pierde posesia, nu și proprietatea. În virtutea acestui fapt, protejarea penală a proprietății asupra bunurilor mobile atrage după sine necesitatea reglementării răspunderii penale pentru însușirea ilicită a bunurilor, în cazul în care acestea sunt ieșite fără voie din posesia proprietarului și sunt găsite în mod ocazional de o altă persoană. Acestor bunuri le sunt asimilate și cele ajunse din eroare în posesia unei alte persoane.

¹ Gh.Nistoreanu și colaboratorii. Drept penal. Partea Specială, p.253; Gh.Nistoreanu, A.Boroi. Drept penal. Partea Specială. - București: ALL Beck, 2002, p.216.

Cel ce intră în posesia unor asemenea bunuri beneficiază de circumstanța care a favorizat intrarea bunului în sfera sa de stăpânire. El nesocotește obligația să dea dovadă de onestitate și bună-credință și să predea, în termen de 10 zile, acel bun destinatarului, în scopul reintegrării lui în masa patrimonială din care bunul a ieșit. Expirarea acestui termen duce la prezumția legală de însușire a bunului găsit.

Din cele menționate rezultă că pericolul social al însușirii bunului găsit se datorează tocmai zădărniciii reintegrării bunului în masa patrimonială a persoanei căreia acel bun i se cuvine, astfel încât ea nu poate să-i valorifice utilitatea.

Pentru existența infracțiunii de însușire a bunului găsit (art.216 CP Rom.) este necesară prezența următoarelor condiții:

1) comportarea necorectă (neloială) a făptuitorului să constea în nepredarea bunului sau în dispunerea de acel bun ca de al său;

2) bunul să fie găsit sau să ajungă din eroare în posesia făptuitorului și, în orice caz, să aparțină altuia;

3) în cazul nepredării bunului respectiv, termenul suspensiv este de 10 zile, iar destinatarii sunt autoritățile sau cel care a pierdut acel bun.

Finalmente, specificăm că însușirea bunului găsit se deosebește de furt, abuz de încredere și înșelăciune prin faptul că, în cazul însușirii bunului găsit acest bun la momentul însușirii nu a fost în posesia nimănui, pe când în caz de furt bunul a fost luat ilegal din posesia sau detenția altuia, în caz de abuz de încredere bunul se găsea chiar în posesia sau detenția făptuitorului și acesta și l-a însușit pe nedrept, iar în caz de înșelăciune făptuitorul a obținut bunul de la altul prin amăgire.

Întrucât toate infracțiunile săvârșite prin fraudă menționate mai sus (și alte posibile, ca, de exemplu, ghicitul sau vrăjitoria) păgubesc patrimoniul în cadrul unor contracte ce țin de dreptul muncii, dreptul civil sau dreptul comercial, infracțiunile de acest fel au fost numite “dreptul penal al contractelor”, fiind situate la hotarul dintre dreptul penal și ramurile nominalizate de drept.

Anterior ne-am exprimat reflecțiile cu privire la fragmentarismul “dreptului penal al contractelor”, când faptele infracționale care îl compun sunt clasate în câteva despărțăminte din Partea Specială a legii penale. Așezate astfel, unele dintre aceste fapte infracționale au ca obiect juridic generic relațiile sociale cu privire la patrimoniu, pe când altele – relațiile sociale economice privite în sens îngust (relațiile sociale referitoare la buna desfășurare a activităților economice reglementate de lege). Totodată, aceste valori și relații sociale, formând două obiecte juridice generice, constituie două părți ale unui întreg – relațiile sociale patrimoniale (*alias* relațiile sociale economice privite în sens larg). Menționăm, în context, că unii autori identifică partea cu întregul: într-un caz, ca obiect

juridic generic se menționează relațiile sociale cu privire la patrimoniu¹, iar, în alt caz, ca obiect juridic generic sunt numite relațiile sociale cu caracter patrimonial.² Dar infracțiunile aparținând de același grup trebuie să aibă unul și același obiect juridic generic, care nu variază în funcție de caracteristicile elementului material al infracțiunilor respective. Considerăm că, *de lege lata*, relațiile sociale patrimoniale constituie obiectul juridic suprageneric pentru infracțiunile contra patrimoniului și infracțiunile economice (infracțiunile la regimul stabilit pentru anumite activități economice).³ Acest punct de vedere a fost argumentat în repetate rânduri în capitolul precedent al lucrării de față. Pe de altă parte, Codul penal al Spaniei⁴, care conține în Cartea a doua un titlu unic dedicat infracțiunilor contra proprietății și ordinii social-economice, ne oferă un exemplu, demn de urmat, cum trebuie să soluționăm problema interdependenței între cele două obiecte juridice generice menționate mai sus.

Cât privește obiectul juridic comun al infracțiunilor săvârșite prin fraudă, acesta îl constituie anumite relații sociale cu privire la patrimoniu, a căror formare, desfășurare și dezvoltare normală este de neconceput în lipsa bunei-credințe și a unui minim necesar de încredere între persoanele implicate în aceste relații. Creditul acordat altei persoane este dictat chiar de configurația acestor relații sociale cu privire la patrimoniu. Într-o opinie întemeiată, un minim de credit este presupus și în cazul relațiilor sociale cu privire la patrimoniu atinse prin celelalte infracțiuni contra patrimoniului. Însă în situația acestor infracțiuni, pericolul social, care ar putea rezulta din nesocotirea bunei-credințe pe care se bazează acest minim de încredere, poate fi preîntâmpinat prin procedee de tipul controlului, pazei, evidenței, supravegherii etc. În opoziție, în cazul infracțiunilor săvârșite prin fraudă, nu se întrevede un alt procedeu de evitare a comportării necorecte, decât atenția și prudența persoanelor care trebuie să se bizuie pe acel minim de credit acordat altuia. La nivelul acestui minim de credit impus de firea lucrurilor sau îndeobște acceptat, fraudă reușește de multe ori să zădărnicească cea mai intensă atenție și prudență. De aceea, împotriva pericolului social, care rezultă din nerespectarea bunei-credințe pe care se bazează minimul necesar de credit în acele relații sociale cu privire la patrimoniu, ce fac obiectul juridic comun în ipoteza infracțiunilor contra patrimoniului săvârșite prin fraudă, legea penală a instituit această categorie de fapte infracționale, în

¹ Vezi: O.Loghin, T.Toader. Drept penal român. Partea Specială, p.223, 259.

² Ibidem, p.262, 266, 268, 275, 285.

³ Implicit, această teză se confirmă prin formula “relațiile patrimoniale care pot fi atinse prin săvârșirea infracțiunilor contra avutului (a se citi - patrimoniului - *n.a.*)” - Vezi: V.Dongoroz, S.Kahane și colaboratorii. Infracțiuni contra avutului obștesc, p.205.

⁴ Vezi: Уголовный кодекс Испании. - Москва: Зерцало, 1998.

vederea asigurării unui climat de bună-credință pe care își are suportul minim necesar de credit în cadrul relațiilor sociale respective.¹

Obiectul juridic special atât în cazul escrocheriei (art.190 CP RM), cât și al cauzării de daune materiale prin înșelăciune sau abuz de încredere (art.196 CP RM) îl formează anumite relații sociale cu privire la patrimoniu, pentru a căror ocrotire a fost incriminată această faptă și a căror naștere și dezvoltare este condiționată de încrederea și buna-credință ce trebuie să existe între subiectele relațiilor sociale nominalizate. De vreme ce elementul material al infracțiunii prevăzute la art.196 CP RM cuprinde atât acțiunea de înșelăciune, cât și cea de abuz de încredere, prin vătămarea obiectului juridic special al acestei infracțiuni este posibilă atât obținerea acordării de încredere prin amăgire, cât și încălcarea încrederii acordate. Coincidența obiectului juridic special al escrocheriei cu cel al cauzării de daune materiale prin înșelăciune sau abuz de încredere denotă caracterul artificial al disjungerii acestor infracțiuni în legea penală a Republicii Moldova.

Obiectul juridic special al delapidării (art.191 CP RM) îl formează relațiile sociale privitoare la executarea corectă a atribuțiilor de administrare de către făptuitor a bunurilor ce i-au fost încredințate. Lezând acest obiect, delapidatorul încalcă încrederea pe care i-a acordat-o proprietarul, trecând ilegal bunurile încredințate în sfera sa patrimonială.

În doctrina penală română se menționează că obiectul juridic special al infracțiunii de abuz de încredere (art.213 CP Rom.) îl constituie “relațiile sociale de ordin patrimonial pentru a căror formare, desfășurare și dezvoltare este necesar un minim de încredere, încredere pe care subiecții raporturilor juridice patrimoniale trebuie să și-o acorde și să o respecte”.²

Așadar, așa cum reiese din această opinie, abuzul de încredere se grefează întotdeauna pe existența unui raport juridic prealabil cu rol de situație-premisă. Acest raport juridic are de obiect acel gen de relații sociale “de ordin patrimonial” care se nasc din faptul că o parte este pusă în situația de a avea în posesia sau detenția sa un bun cu obligația de a-l restitui sau de a-l folosi ori păstra într-un scop determinat, bun, asupra căruia cealaltă parte are un drept cu precădere influențat nemijlocit infracțional în caz de abuz săvârșit prin încălcarea încrederii.³ În viziunea lui Traian Pop, “se numește abuz de încredere, fiindcă agentul (a se citi – autorul – *n.a.*) a abuzat de încrederea proprietarului care îi încredințase bunul său cu o destinație determinată, transformându-se pe nedrept din posesor sau detentor în proprietar”.⁴

¹ Vezi: V.Dongoroz, S.Kahane și colaboratorii. Infracțiuni contra avutului obștesc, p.205-206.

² V.Dongoroz și colaboratorii. Explicații teoretice ale Codului penal român. Partea Specială. Vol.III, p.508.

³ Vezi: V.Dongoroz, S.Kahane și colaboratorii. Op. cit., p.217.

⁴ Const. G. Rătescu și colectivul. Codul penal “Carol al II-lea” adnotat. Vol.III. Partea Specială, II, p.474.

Constituirea situației-premisă, despre care am specificat mai sus, pune unul împotriva celuilalt subiectele relației sociale “de ordin patrimonial”. Aceste subiecte au posibilitatea să chibzuiască profund asupra creditului pe care și-l pot oferi. În ipoteza infracțiunii prevăzute la art.213 CP Rom., acest credit se cere să fie acordat în temeiul unei cumpătări extrem de meticuloase. De aceea, creditul respectiv obține o semnificație nodală, iar nerespectarea lui prin comportare abuzivă denotă un grad de pericol social sporit. Avem de a face cu un act perfid și viclean, care din punct de vedere etic este mai repugnant. Datorită acestui fapt, apărarea împotriva abuzului de încredere este mai grea decât, de exemplu, în cazul infracțiunilor săvârșite prin sustragere. Aceasta și justifică sancționarea mai aspră a abuzului de încredere. În concluzie, prin incriminarea și sancționarea prin mijloace penale a infracțiunii de abuz de încredere se formează un instrument de ocrotire a minimumului de încredere necesar. Prin aceasta se aduce un aport esențial la avansarea relațiilor, întemeiate pe încredere, dintre membrii colectivității.

Obiectul juridic special al gestiunii frauduloase (art.214 CP Rom.) prezintă similitudini cu obiectul juridic special al abuzului de încredere. Cum a observat, pe bună dreptate, Traian Pop, referindu-se la natura juridică a gestiunii frauduloase, pe lângă o leziune materială făptuitorul săvârșește o leziune morală, care consistă în violarea încrederii, pe care și-a pus-o partea vătămată în el.¹

Totuși, prin actul de executare și, implicit, prin calitatea subiectului infracțiunii, gestiunea frauduloasă se deosebește esențial de abuzul de încredere. Or, gestionarul fraudulos nu însușește bunul altuia, nici nu dispune de el, nici nu refuză de a-l restitui (cum face făptuitorul în cazul abuzului de încredere), ci exercită administrarea sau conservarea bunurilor altuia în așa fel încât îi cauzează proprietarului pagube materiale. Astfel, subiect al infracțiunii de gestiune frauduloasă poate fi numai persoana care are sarcina de a administra și conserva bunurile unei alte persoane. Deci, făptuitorul violează obligațiile juridice care sunt inerente numai administrării sau conservării bunurilor altuia. Astfel, gestionarul fraudulos, care, în baza însărcinării cu administrarea sau conservarea acestor bunuri, avea obligația de a sprijini (ocroti, chiar promova) interesele altei persoane fizice sau juridice private sau publice, nu numai că nu sprijină aceste interese, ci chiar îi cauzează persoanei respective pagube materiale. Toate acestea îndreptățesc sancționarea mai aspră a gestiunii frauduloase în comparație cu abuzul de încredere. Aceasta mărturisește în favoarea faptului că, prin incriminarea faptei de gestiune frauduloasă, legiuitorul român a aspirat la o protecție mai eficientă a situației de fapt existente a bunurilor pe care o persoană le încredințează în sarcina alteia, în

¹ Vezi: Const. G. Rătescu și colectivul. Codul penal “Carol al II-lea” adnotat. Vol.III. Partea Specială, II, p.520.

vederea gestionării lor corecte (loiale), prin îndatorarea celui însărcinat cu gestiunea să manifeste o conduită onorabilă, de natură a nu produce pagube materiale proprietarului bunurilor respective.

Într-o ultimă analiză, putem specifica faptul că obiectul juridic special al infracțiunii de gestiune frauduloasă îl constituie relațiile sociale cu privire la patrimoniu, ocrotite prin incriminarea gestiunii frauduloase, a căror formare, dezvoltare și desfășurare nu poate fi asigurată fără existența unui minim necesar de credit vizavi de persoana abilitată cu administrarea sau conservarea bunurilor altuia.

După Vintilă Dongoroz și colaboratorii, obiectul juridic special, în raport cu specificul desprins din conceptul infracțiunii de înșelăciune (art.215 CP Rom.), îl formează “ocrotirea acelor relații sociale de ordin patrimonial a căror formare, desfășurare și dezvoltare implică existența unui minim de bună-credință chezuitor pentru un minim corespunzător de încredere”.¹

Observăm deci că obiectul juridic special al înșelăciunii se individualizează prin caracteristicile valorii și ale relațiilor sociale aferente care formează acest obiect. Or, vătămarea adusă acestora se realizează printr-o acțiune de escamotare a adevărului, acțiune care determină făptuitorul să efectueze un act (pe care victima infracțiunii îl aprobă aparent benevol), din care a rezultat o situație de fapt de natură să aducă pagube materiale pentru o altă persoană.

În opinia absolut întemeiată a lui Ion Gh.Gorgăneanu, buna-credință și încrederea celor două părți la relațiile sociale cu privire la patrimoniu sunt necesare pentru formarea și desfășurarea lor normală, ele (adică buna-credință și încrederea) constituind atribute pentru valoarea socială a patrimoniului, fără de care această valoare nu mai poate genera relații sociale normale.²

Așadar, în contextul infracțiunii de înșelăciune, buna-credință și încrederea sunt privite ca atribute, deci ca însușiri esențiale ale patrimoniului ca valoare socială. Pe baza acestor atribute și se face deosebirea dintre infracțiunile săvârșite prin sustragere și infracțiunile săvârșite prin fraudă. Totodată, se face distincție între infracțiunea de înșelăciune și cea de abuz de încredere, în sensul că în primul caz încrederea este obținută prin amăgire, iar în cel de-al doilea caz se încalcă, prin abuz, încrederea acordată.

Potrivit opiniei lui O.Loghin și T.Toader, infracțiunea de delapidare (art.215¹ CP Rom.) are două obiecte juridice speciale:

a) unul principal, constând în relațiile sociale cu caracter patrimonial care reclamă, pentru existența și dezvoltarea lor, din partea gestionarilor sau admi-

¹ V.Dongoroz și colaboratorii. Explicații teoretice ale Codului penal român. Partea Specială. Vol.III, p.526.

² Vezi: Ion Gh. Gorgăneanu. Infracțiunea de înșelăciune. - București: Scaiul, 1993, p.20.

nistratorilor unor bunuri aparținând unei persoane juridice să nu sustragă bunurile care formează obiectul gestiunii sau administrării respective;

b) al doilea secundar, constând în relațiile sociale referitoare la buna desfășurare a atribuțiilor de serviciu.¹

Așadar, funcționarul care săvârșește fapta de delapidare pune în evidență lipsa de respect din partea sa față de legea penală. El încalcă nu doar obligația de neatingere a patrimoniului, dar și obligația de bună desfășurare a atribuțiilor de serviciu. Tocmai datorită calității de gestionar sau administrator a făptuitorului infracțiunea dată poate fi mai ușor săvârșită și mai greu descoperită. Aceasta și îi mărește gradul de pericol social.

Obiectul juridic special al delapidării este multiplu, deoarece printr-o singură acțiune sunt vătămate două valori sociale diferite și relațiile sociale aferente acestora.

Stabilirea ordinii de prioritate în privința celor două obiecte juridice speciale ale delapidării ajută la estimarea cu exactitate a pericolozității sociale a delapidării și la determinarea locului acestei fapte infracționale în sistemul Părții Speciale a Codului penal al României. Totodată, aceasta ajută la disocierea faptei de delapidare de alte fapte infracționale: fie infracțiuni de serviciu (abuz de serviciu), fie infracțiuni contra patrimoniului (furt, abuz de încredere).

În noul Cod penal al României, ordinea de prioritate în privința celor două obiecte juridice speciale ale delapidării a fost inversată. Astfel, după modelul care a existat în Codul penal român din 1937 (art.236-237)², obiectul juridic principal al delapidării îl constituie relațiile sociale referitoare la buna desfășurare a atribuțiilor de serviciu. În același timp, ocrotirea penală a anumitor relații sociale cu privire la patrimoniu capătă un caracter subsidiar, condiționat de rolul de obiect juridic secundar al acestora. Astfel, din motive de politică penală, dar și de tradiție juridică, ca factor determinant în stabilirea obiectului juridic principal al delapidării este considerată calitatea specială a subiectului infracțiunii date – “funcționar public” sau “funcționar”. În aceste condiții, comportarea lui necorectă este privită ca o îndeplinire defectuoasă a atribuțiilor de serviciu, ca o formă specială a abuzului de serviciu.

În fine, infracțiunea de însușire a bunului găsit (art.216 CP Rom.) este îndreptată asupra relațiilor sociale cu privire la patrimoniu, ocrotite prin incriminarea faptei amintite, a căror formare, desfășurare și dezvoltare sunt condiționate de onestitatea, corectitudinea și buna-credință a persoanei care a găsit un bun al altuia sau care a ajuns din eroare să posede un bun al altuia.

¹ Vezi: O.Loghin, T.Toader. Drept penal român. Partea Specială, p.275.

² Monitorul Oficial al României. - 1936. - Nr.65.

Subiectul infracțiunii de însușire a bunului găsit poate fi oricare persoană care nu a predat sau care a dispus de bunul găsit, fie persoana care și-a însușit bunul altuia atunci când acest bun a ajuns din eroare în posesia sa. Săvârșind infracțiunea prevăzută la art.216 CP Rom., persoana violează obligația morală pe care o are în cadrul relațiilor sociale cu privire la patrimoniu, și anume: să manifeste onestitate, corectitudine și bună-credință în raport cu persoana care și-a pierdut bunul respectiv.

Toate infracțiunile din categoria celor săvârșite prin fraudă au un obiect material, deoarece “acțiunile sau inacțiunile care constituie elementul material al acestor infracțiuni își fixează, își concretizează urmările lor imediat asupra unui obiect material prin linia căruia se pricinuiește avutului (a se citi – patrimoniului – *n.a.*) ... o pagubă și se realizează, de obicei, un profit în dauna sa”.¹

Obiectul material al infracțiunilor săvârșite prin fraudă îl pot forma: bunurile, inclusiv banii, precum și creanțele, înscrisurile (care constată formarea, modificarea sau stingerea unor raporturi patrimoniale) sau orice alt document care constată un act juridic ori susceptibil de a produce consecințe economice evaluabile. Când obiectul material este un înscris, acesta poate fi referitor la orice fel de bunuri mobile sau imobile și la orice fel de obligații având un echivalent economic.

Obiectul material al escrocheriei (art.190 CP RM) îl constituie bunurile create prin munca omului, care dispun de valoare materială și cost determinat, care sunt bunuri mobile, străine pentru făptuitor și care trec în sfera de stăpânire a ultimului, fără modificarea stării fizice a acestora.

În ce privește obiectul material al delapidării (art.191 CP RM), acesta îl pot forma bunurile altei persoane, încredințate în administrare făptuitorului.

Încredințarea bunurilor în sarcina făptuitorului este un act cu semnificație juridică de manifestare a voinței proprietarului, care răspunde următoarelor condiții:

- a) creează în sarcina dobânditorului dreptul de a poseda bunurile respective și atribuția de a le administra;
- b) dobânditorului i se incumbă răspunderea pentru respectarea regimului de utilizare a bunurilor încredințate și integritatea lor;
- c) nu se face în scopul de a transmite dreptul de proprietate asupra bunurilor către persoana ce le dobândește.

Din prevederile pct.17 al Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova “Cu privire la practica judiciară în procesele penale despre sustragerea bunurilor”, nr.23 din 28.06.2004², rezultă că bunurile pot fi încre-

¹ V.Dongoroz, S.Kahane și colaboratorii. Infracțiuni contra avutului obștesc, p.206.

² Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova. - 2004. - Nr.8. - P.5-11.

dințate în virtutea funcției de răspundere a făptuitorului, a raporturilor contractuale sau a însărcinării speciale a proprietarului.

Încredințarea bunurilor în virtutea raporturilor contractuale poate fi făcută de oricare subiecte ale drepturilor civile – atât persoane fizice, cât și persoane juridice. Încredințarea bunurilor în celelalte cazuri se face în principal în privința bunurilor persoanelor juridice, în cadrul raporturilor de muncă; aceste cazuri sunt legate, de regulă, de folosirea de către făptuitor a situației de serviciu, adică presupun existența agravantei de la lit.d) alin.(2) art.191 CP RM.

La contractele, în baza cărora bunurile aparținând unei persoane pot fi încredințate altei persoane, se raportează: contractul de amanetare (gaj cu depozitare); contractul de arendă; contractul de locațiune (închiriere); contractul de comodat; contractul de antrepriză; contractul de transport de bunuri; contractul de expediție; contractul de cont curent bancar; contractul de depozit bancar; contractul de depozit; contractul de mandat, de comision sau de agenție comercială vizând bunurile mobile; contractul de administrare fiduciară; contractul de societate civilă în ce privește abilitarea unor asociații cu atribuții vizând bunurile comune etc.

Cât privește celelalte izvoare, în baza cărora bunurile aparținând unei persoane pot fi încredințate altei persoane, se au în vedere: obținerea de către o persoană a dreptului de încheiere a tranzacțiilor juridico-civile de dispunere a bunurilor din numele persoanei juridice; primirea de către persoană a bunurilor persoanei juridice în baza unor documente speciale în cadrul raporturilor de muncă etc.

Trebuie de notat că art.191 CP RM se referă în mod expres la bunurile aflate în administrarea făptuitorului, ca bunuri formând obiectul material al delapidării averii străine. În contrast, art.215¹ CP Rom. – “Delapidarea” – se referă la bunurile pe care făptuitorul nu doar le administrează, dar și le gestionează.

În pofida acestei diferențe terminologice, semantismul pare să rămână același. La această concluzie ne conduce analiza legislației civile a Republicii Moldova: art.1345 CC RM are titulatura: “Administrarea și reprezentarea”, ținând de domeniul contractului de societate civilă. Observăm, din dispoziția alin.(1) art.1345 CC RM, că dihotomia din titulatura normei date a suferit o modificare în raport cu unul dintre termenii săi, fără ca aceasta să afecteze înțelesul inițial: “Dacă în contract nu este prevăzut altfel, asociații gestionează (sublinierea ne aparține – *n.a.*) împreună actele societății civile și reprezintă (sublinierea ne aparține – *n.a.*) împreună societatea în exterior.” De aici rezultă că, în accepțiunea legiuitorului moldovean, noțiunile “administrare” și “gestiune” nu se exclud reciproc, ci sunt interșanjabile. Cu alte cuvinte, în contextul art.191 CP RM, noțiunea “administrare” are aceeași întindere pe care o au noțiunile “administrare” și “gestiune” din art.215¹ CP Rom., privite laolaltă.

Este notabil, că chiar legislația penală a Republicii Moldova ne oferă un exemplu de alt gen, când noțiunea “gestiune” o înglobează pe cea de “administrare”. Astfel, potrivit art.124 CP RM, “prin persoană care gestionează (sublinierea ne aparține – *n.a.*) o organizație comercială, obștească sau o altă organizație nestatală se înțelege persoana căreia, în organizația indicată sau într-o subdiviziune a acesteia, i se acordă ... anumite drepturi și obligații în vederea exercitării funcțiilor sau acțiunilor administrative (sublinierea ne aparține – *n.a.*) de dispoziție ...”. Această neconcordanță de corelație între noțiunile “administrare” și “gestiune” din legislația civilă și legislația penală nu contribuie la justa înțelegere a sensului celor două noțiuni.

Pentru a asigura o interpretare și aplicare corectă a prevederilor art.191 CP RM, este necesar ca, printr-o hotărâre de îndrumare a Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, să se explice că atribuția de gerare, alături de atribuția de reprezentare și de alte atribuții, face parte din atribuțiile (puterile) administratorului. Administratorul, în îndeplinirea acestor atribuții, fără a fi în contact direct cu bunurile aparținând altei persoane, are dreptul de a da dispoziții cu privire la gestiunea (primirea, păstrarea, eliberarea) de bunuri. Astfel, administratorul are numai un contact virtual juridic cu bunurile pe care le administrează, concretizat în acte de dispoziție pe care le ia cu privire la acestea. Pe de altă parte, gestionarul, datorită atribuțiilor sale legate de primirea, păstrarea sau eliberarea bunurilor, vine în contact direct și material cu acestea.

Este clar că o astfel de explicație ar trebui să fie subsecventă unei completări a dispoziției art.191 CP RM, din care să reiasă că obiectul material al delapidării îl formează și bunurile altei persoane, încredințate în gestiune făptuitorului. În lipsa unei asemenea completări, sustragerea bunurilor altei persoane, încredințate în gestiune făptuitorului, trebuie calificată ca furt. Or, o asemenea soluție, deși va fi conformă cu principiul legalității, va confirma o disjungere nejustificată a unui conținut legal, unitar înainte de adoptarea noii legi penale. Este necesar a menționa că în Codul penal al Republicii Moldova se făcea o diferențiere, absolut întemeiată, între noțiunile “administrare” și “gestiune”. Aceasta e dovedit prin formularea privitoare la obiectul material al delapidării din art.123 CP RM din 1961: “avutul proprietarului, încredințat celui vinovat sau care se află în administrarea lui”. Conjuncția alternativă “sau” din acest text nu lasă nici un dubiu că legiuitorul făcea distincție între primirea, păstrarea, eliberarea bunurilor, pe de o parte, și administrarea bunurilor, pe de altă parte.

Această teză, dar și cea privind caracterul inoportun de raportare a cazului de sustragere a bunurilor altei persoane, încredințate în gestiune făptuitorului, la furt, sunt confirmate prin prevederile pct.17 al Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova “Cu privire la practica judiciară în procesele

penale despre sustragerea bunurilor”, nr.23 din 28.06.2004¹, în conformitate cu care sustragerile săvârșite de către șoferi, tractoriști, căruțași și alte persoane, cărora li s-au încredințat bunurile, în baza unui document valabil pentru o singură dată (bon de livrare, tichete de schimb etc.) prin evidență pentru transportarea de pe câmp la locul nemijlocit de păstrare în gospodărie sau în afara ei, urmează a fi calificate drept delapidare; dacă, însă, sustragerea a fost săvârșită de persoane, cărora nu li s-au încredințat bunurile, dar ele au avut acces la cele sustrate în legătură cu lucrul executat (combineri, hamali, paznici, îngrijitori de vite etc.), acțiunile lor urmează a fi încadrate drept furt. În mod regretabil, prin prisma prevederilor legale în vigoare, o asemenea diferențiere între delapidarea averii străine și furt nu mai este aplicabilă, deoarece în ambele ipoteze descrise mai sus fapta trebuie calificată conform art.186 CP RM – ca furt.

Este remarcabil că explicația din practica judiciară autohtonă, enunțată mai sus, coincide practic cu punctul de vedere exprimat în doctrina penală română vizavi de problema interpretării noțiunii “gestionar” din conținutul delapidării (art.215¹ CP Rom.): “Îndeplinind, ca principale atribuții de serviciu, activitățile de primire, păstrare și eliberare de bunuri, gestionarul se află într-o legătură directă, materială cu bunurile din gestiunea sa. Așa fiind, el efectuează diferite operații de manipulare a acestor bunuri și, totodată, le are în paza sa. Aceasta nu înseamnă însă că primirea, păstrarea și eliberarea de bunuri, ce constituie principalele atribuții de serviciu ale gestionarului, ar fi echivalente cu manipularea și paza lor; cel ce efectuează operațiile de manipulare sau are bunuri în paza sa, fără a avea ca principale atribuții de serviciu primirea, păstrarea și eliberarea lor, nu are calitatea de gestionar și, în consecință, dacă sustrage din acele bunuri, nu săvârșește infracțiunea de delapidare, ci infracțiunea de furt”.² În context, în practica judiciară română se susține că însușirea de către maestru a unor materiale pe care le-a primit pentru a le folosi în cadrul secției, în procesul de producție, constituie infracțiunea de furt, iar nu delapidare, indiferent dacă ele i se predau fără acte și sunt ridicate de el, de la magazia unității, pe baza unui bon sub semnătură, deoarece în ambele situații făptuitorului îi lipsește calitatea de gestionar.³

Din categoria “administrator” fac parte, de exemplu, directorul, contabilul-șef, inginerul-șef etc.⁴ În mod normal, persoanele având o astfel de calitate nu se ocupă nemijlocit, de exemplu, de ținerea bunurilor în depozit, de predarea bunu-

¹ Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova. - 2004. - Nr.8. - P.5-11.

² Gr.Râpeanu. Unele probleme privind conținutul infracțiunii de delapidare // Analele Universității București. - 1956. - Nr.6. - P.189.

³ Tribunalul Suprem, secția penală, decizia nr.916 din 1984 // Revista română de drept. - 1985. - Nr.3. - P.79.

⁴ Vezi: O.Pop. Infracțiunea delapidării. - Timișoara: Mirton, 2002, p.30.

rilor, de paza lor etc. Iată de ce, bunurile altei persoane, încredințate în gestiune făptuitorului, nu pot să formeze *de lege lata* obiectul material al infracțiunii prevăzute la art.191 CP RM.

În contextul infracțiunii de cauzare a daunelor materiale prin înșelăciune sau abuz de încredere (art.196 CP RM), obiectul material al acesteia trebuie cercetat în raport cu modalitatea faptică pe care poate s-o îmbrace infracțiunea dată. În ipoteza cauzării de daune materiale prin înșelăciune sau abuz de încredere (în modalitatea faptică de eschivare frauduloasă de la transmiterea celor cuvenite) se periclitează alcătuirea fondurilor proprietarului. Iată de ce, obiectul material se exprimă în bunuri sub formă de sume bănești pe care făptuitorul le reține și nu le transmite către proprietar în schimbul serviciului acordat de ultimul.

În alte cazuri, se atestă atât folosința ilicită a bunurilor proprietarului, cât și periclitarea alcătuirii fondurilor acestuia (de exemplu, în cazul călătoriei fără bilet în tren, atunci când însoțitorul de vagon însușește banii de la pasagerii fără bilet, achitați ca plată pentru călătorie). În această situație, făptuitorul, pe calea folosinței ilicite a bunurilor proprietarului, trece în folosul său acele bunuri care trebuie să fie trecute în fondurile proprietarului. Tocmai aceste bunuri, adică bunurile folosite ilicit (în exemplul nostru – trenul) și bunurile însușite de făptuitor (în exemplul nostru – banii achitați pentru călătorie, care nu au fost remiși proprietarului trenului) formează obiectul material al infracțiunii prevăzute la art.196 CP RM.

Așa cum se desprinde chiar din dispoziția art.213 CP Rom., obiectul material al infracțiunii de abuz de încredere îl constituie bunul mobil al altuia, pe care făptuitorul îl deține cu orice titlu și pe care, prin intervertirea titlului dat, și l-a însușit ori a dispus de el pe nedrept, fie a refuzat să-l restituie.

Sunt asimilate bunurilor mobile înscrisurile de orice fel.¹ Poate constitui obiect material al infracțiunii examinate nu doar bunul mobil propriu-zis, dar și roadele acestuia, iar dacă bunul a fost încredințat făptuitorului pentru a fi vândut, obiectul material îl constituie banii obținuți prin vânzarea lui.²

De asemenea, în momentul comiterii infracțiunii prin abuz de încredere, bunul mobil al altuia trebuie să se afle deja realmente în posesia sau în detenția făptuitorului. Am arătat anterior că tocmai prin această condiție, specifică, privind poziția subiectului față de bun abuzul de încredere se particularizează în raport cu furtul și însușirea bunului găsit. Bunul trebuie să se găsească în posesia sau în detenția făptuitorului sub orice titlu. Cu alte cuvinte, se cere să preexiste un raport juridic patrimonial (de locațiune, de depozit, de gaj, de comodat, de mandat, de transport etc.). Așadar, prin “orice titlu” se are în vedere orice titlu

¹ Vezi: V.Dongoroz și colaboratorii. Explicații teoretice ale Codului penal român. Partea Specială. Vol.III, p.508.

² Vezi: Ibidem, p.508-509.

achizitiv de posesie sau de detenție, care derivă dintr-un act juridic sau dintr-un fapt juridic. Astfel, în practica judiciară s-a decis că reprezintă obiectul material al abuzului de încredere: oia, proprietatea unei persoane, aflată în paza ciobanului care a înșușit-o¹; materialele, uneltele, hainele de protecție și alte asemenea bunuri, primite cu inventar de către o persoană încadrată în muncă pentru a fi utilizate în procesul de muncă și înșușite de către această persoană²; echipamentul (efectele militare) pe care militarul în termen le vinde, deși acesta i-a fost încredințat pentru satisfacerea serviciului militar³; materialele lăsate în custodia gestionarului, aparținând unității în care este încadrat în muncă, și care au fost depozitate în magazia unde erau păstrate și bunurile pe care le gestiona, materiale înșușite de acel gestionar⁴; o parte din cantitatea de vin încredințată spre transport unui muncitor agricol, conducător de atelaj, și înșușită de acesta, chiar dacă transportul este pus sub supravegherea unor delegați.⁵

Dimpotrivă, în practica judiciară s-a decis că, în cazul în care lipsește un raport juridic care să transmită detenția bunului, fapta înșușirii unui bun de cel căruia bunul i-a fost dat de proprietar pentru a-l examina, în vederea unei eventuale cumpărări⁶, sau fapta înșușirii unui bun încredințat de către proprietar pentru a-l păzi, în timpul absenței temporare a acestuia, nu constituie abuz de încredere, ci infracțiune de furt.⁷ Or, în aceste cazuri nu se atestă o achiziție de posesie sau de detenție, care să preexiste înșușirii bunurilor; făptuitorul a avut doar un contact material cu bunul pe care l-a înșușit.

În viziunea întemeiată a lui Traian Pop, “asupra bunului pe care cineva îl are în posesie, dar este numai coproprietar față de celălalt coproprietar (neposesor), poate comite abuz de încredere (prin înstrăinare sau amanetare), și anume – asupra bunului indivizibil, în general, iar asupra bunului divizibil – în privința plusului care depășește cota, partea sa de proprietate”.⁸ În această privință, în

¹ Tribunalul Suprem, secția penală, decizia nr.943 din 1971 // V.Papadopol, M.Popovici. Repertoriu alfabetic de practică judiciară în materie penală, pe anii 1969-1975, p.17.

² Tribunalul Suprem, secția penală, decizia nr.4003 din 1972 // Revista română de drept. - 1972. - Nr.8. - P.169.

³ Tribunalul Suprem, secția militară, decizia nr.94 din 1969 // Culegere de decizii ale Tribunalului Suprem pe anul 1969. - București, 1969, p.372.

⁴ Tribunalul județului Bistrița-Năsăud, decizia penală nr.73 din 1971 // Revista română de drept. - 1972. - Nr.5. - P.159.

⁵ Tribunalul Suprem, secția penală, decizia nr.863 din 1970 // Culegere de decizii ale Tribunalului Suprem pe anul 1970. - București, 1970, p.369.

⁶ Tribunalul Suprem, secția penală, decizia nr.3054 din 1973 // V.Papadopol, M.Popovici. Op. cit., p.16.

⁷ Tribunalul Suprem, secția penală, decizia nr.1371 din 1973 // V.Papadopol, M.Popovici. Op. cit., p.17.

⁸ Const. G. Rătescu și colectivul. Codul penal “Carol al II-lea” adnotat. Vol.III. Partea Specială, II, p.477.

După Gh.Beleiu, este divizibil acel bun care poate fi împărțit fără să-și schimbe, prin aceasta, destinația sa economică. - Vezi: Gh.Beleiu. Dreptul civil român, p.96.

practica judiciară s-a explicat că, referitor la bunurile sustrate pe care făptuitorul le-a achiziționat împreună cu concubina sa (victima), se impune concluzia că bunurile erau deținute și de acesta, așa încât fapta lui de a și le însuși (cu toate că, în parte, ele aparțineau și persoanei vătămate) poate constitui infracțiunea de abuz de încredere.¹ Or, pentru a forma obiectul material al abuzului de încredere, bunul trebuie să fie al altuia. Iar dacă bunul (sau o parte a acestuia, dacă bunul este divizibil) trecuse în proprietatea făptuitorului până la momentul săvârșirii faptei, existența acestei fapte infracționale este exclusă.

Așa cum rezultă din prevederile art.214 CP Rom., obiectul material al infracțiunii de gestiune frauduloasă îl formează bunurile altei persoane, care i-au fost încredințate făptuitorului pentru a le administra sau a le conserva.

Din moment ce legiuitorul nu precizează natura bunurilor respective (așa cum procedează în cazul abuzului de încredere), obiectul material al gestiunii frauduloase îl pot constitui atât bunurile mobile, cât și bunurile imobile. În același timp, după cum remarcă cu drept cuvânt Traian Pop, bunurile morale (de exemplu, interesul unei educații serioase, al unei cultivări intelectuale, al fortificării sănătății) nu pot forma obiectul material al gestiunii frauduloase.²

Conform unui alt punct de vedere, obiectul material al infracțiunii prevăzute la art.214 CP Rom. constă într-o “universalitate de bunuri mobile sau imobile, reprezentând întregul patrimoniu al unei persoane fizice sau juridice (sau parte a acestuia), încredințat făptuitorului pentru administrare ori conservare”.³ Cu alte cuvinte, obiectul material al acestei infracțiuni poate fi nu doar unul sau anumite bunuri ce aparțin altuia, ci toate bunurile aparținând unei persoane juridice sau fizice (cu condiția că acestea i-au fost încredințate făptuitorului pentru administrare sau conservare).

Pentru ca bunurile altei persoane să poată forma obiectul material al gestiunii frauduloase, ele trebuie să formeze deja obiectul administrării sau al conservării exercitate de făptuitor. În literatura de specialitate se menționează: “a administra bunuri” înseamnă a desfășura o activitate gospodărească corespunzătoare naturii și destinației acelor bunuri; “a conserva bunuri” presupune a lua măsuri de pază și apărare a acelor bunuri pentru a nu fi distruse, degradate.⁴

¹ Tribunalul Suprem, secția penală, decizia nr.2593 din 1974 // Revista română de drept. - 1975. - Nr.3. - P.62.

² Vezi: Const. G. Rătescu și colectivul. Codul penal “Carol al II-lea” adnotat. Vol.III. Partea Specială, II, p.521.

³ Curtea de Apel București, secția a doua penală, decizia nr.210 din 1997 // Șt.Crișu, E.D. Crișu. Codul penal adnotat cu practică judiciară (1989-1999), p.557.

⁴ Vezi: Gh.Nistoreanu și colaboratorii. Drept penal. Partea Specială, p.245; Gh.Nistoreanu, A.Boroi. Drept penal. Partea Specială, p.208.

Ca și în cazul abuzului de încredere, bunurile formând obiectul material al gestiunii frauduloase trebuie să aparțină altei persoane. Din aceste motive, bunurile, deținute cu drept de coproprietate, pot constitui obiect material al gestiunii frauduloase din partea coproprietarului, care este însărcinat de către celălalt coproprietar cu administrarea tuturor bunurilor din coproprietatea celor doi.

În doctrina penală română este exprimat punctul de vedere că infracțiunea de înșelăciune (art.215 CP Rom.) are ca obiect material “bunuri materiale sau înscrisuri cu valoare patrimonială (fie existente, fie întocmite și semnate ca urmare a acțiunii de amăgire). Înscrisul poate privi un drept de creanță sau un drept real (în care caz bunul asupra căruia poartă acel drept va constitui obiectul material indirect al infracțiunii)”.¹ În comparație cu poziția lui Traian Pop, care includea în întinderea obiectului material al înșelăciunii și bunurile incorporeale, serviciul, interesul, acest punct de vedere corespunde mai mult exigențelor înaintate față de noțiunea de obiect material.²

Cât privește serviciul, acesta, așa cum am demonstrat *supra*, poate constitui o acțiune cu caracter patrimonial. În această ordine de idei, este relevantă opinia lui Ion Gh. Gorgăneanu, care include în noțiunea de obiect material al înșelăciunii “înscrisurile cu valoare patrimonială care atestă drepturi, obligații sau acțiuni cu caracter patrimonial (sublinierea ne aparține – *n.a.*) aflate în momentul săvârșirii infracțiunii la dispoziția, în posesia sau detenția victimei”.³ Dar o acțiune cu caracter patrimonial nu se poate afla în posesia sau în detenția, fie la dispoziția unei persoane. Dacă însă Ion Gh. Gorgăneanu a înțeles prin “acțiune cu caracter patrimonial” un titlu de valoare care reprezintă o parte anumită, fixă și dinainte stabilită, a capitalului unei societăți și care dă deținătorului dreptul să primească dividende, atunci nu era necesară în genere defalcarea unei categorii aparte a obiectului material al înșelăciunii, categorie desemnată prin sintagma “acțiuni cu caracter patrimonial”. Or, titlurile de valoare constituie o formă, o varietate a bunurilor mobile care formează prin excelență obiectul material al înșelăciunii. Deci, în concluzie, locuțiunea “acțiuni cu caracter patrimonial aflate în momentul săvârșirii infracțiunii la dispoziția, în posesia sau detenția victimei” nu este corectă. Însă, se pot afla la dispoziția, în posesia sau detenția victimei înscrisurile cu valoare patrimonială care atestă acțiuni cu caracter patrimonial.

Mai indicat ar fi a spune că obiectul material al infracțiunii de înșelăciune îl formează “orice bun obținut prin acțiunea de amăgire, orice înscris prin care se

¹ V.Dongoroz și colaboratorii. Explicații teoretice ale Codului penal român. Partea Specială. Vol.III, p.526.

² Vezi: Const. G. Rătescu și colectivul. Codul penal “Carol al II-lea” adnotat. Vol.III. Partea Specială, II, p.550.

³ Ion Gh. Gorgăneanu. Infracțiunea de înșelăciune, p.20.

dobândește un drept asupra vreunui bun sau se ia vreo obligație de a da, de a face sau de a nu face”.¹ Într-adevăr, noțiunea de obligație include în cuprinsul său înțelesul de acțiune cu caracter patrimonial.

După părerea exprimată în doctrina penală română, bunul constituind obiectul material al înșelăciunii poate fi achiziționat de persoana vătămată prin amăgire sau poate fi înstrăinat de ea tot prin amăgire (vândut, schimbat, dat în plată etc.).² De bună seamă, această opinie trebuie susținută, dar cu precizarea că persoanei vătămate (victimei) prin cele comise i s-a pricinuit o pagubă patrimonială (de exemplu, victima a cumpărat un bun la un suprapreț³ sau a vândut un bun la jumătate din prețul real de pe piață, în ambele cazuri fiind indusă în eroare de contragent).

Întrucât în dispoziția art.215 CP Rom. nu se face nici o referire că bunul, care constituie obiectul material al înșelăciunii, ar trebui să fie al altei persoane, este posibil ca obiectul material al acestei infracțiuni să se concretizeze într-un bun aflat chiar în proprietatea celui care a recurs la amăgire.

Într-o ultimă observație asupra obiectului material al infracțiunii de înșelăciune, este necesar a specifica că în cazul obținerii unui înscris, prin care se dobândesc drepturi reale sau de creanță, obiectul material direct al înșelăciunii este înscrisul, iar bunul asupra căruia poartă dreptul astfel dobândit este obiectul material indirect. În cazul obținerii unui bun prin amăgire, obiectul material poate fi numai un bun mobil. În situația obținerii unui înscris prin care se dobândesc drepturi asupra unor bunuri, acestea pot fi și imobile.

Așa cum rezultă din dispoziția art.215¹ CP Rom., obiectul material al delapidării îl formează banii, valorile sau alte bunuri din patrimoniul privat sau public pe care făptuitorul le administrează sau le gestionează.

Prin “bani” se înțelege biletele de bancă și moneda metalică, indiferent dacă se află în numerar sau la dispoziția unității ai cărei bani sunt administrați sau gestionați de făptuitor.⁴

Prin “valori” se înțelege înscrisurile care poartă creanțele realizabile în bani (obligații, cecuri, virament).⁵

¹ V.Dongoroz, S.Kahane și colaboratorii. Infracțiuni contra avutului obștesc, p.286.

² Vezi: V.Dongoroz și colaboratorii. Explicații teoretice ale Codului penal român. Partea Specială. Vol.III, p.526.

³ De exemplu, fapta unui medic care, afirmând în mod mincinos că un medicament anume are anumite însușiri de natură a vindeca maladia unui pacient, vinde acest medicament cu un preț superior celui real și dobândește astfel un folos material injust, constituie infracțiunea de înșelăciune, prevăzută la alin.1 art.215 CP Rom. - Vezi: Tribunalul județului Bistrița-Năsăud, decizia penală nr.80 din 1973 // Revista română de drept. - 1974. - Nr.6. - P.77

⁴ Vezi. O.Loghin, T.Toader. Drept penal român. Partea Specială, p.276.

⁵ Vezi: V.Dongoroz, S.Kahane și colaboratorii. Op. cit., p.122.

Prin “alte bunuri” se înțelege bunurile mobile corporale altele decât banii ori valorile asimilate acestora, care au o valoare economică și care fac parte din sfera de gestionare sau de administrare a făptuitorului.¹ În doctrina penală² și în practica judiciară română³ se menționează, pe bună dreptate, că sub incidența noțiunii “alte bunuri” nimeresc și plusurile create în gestiune, deoarece, indiferent de modalitatea de creare și indiferent dacă au fost sau nu înregistrate, ele revin unității respective, care răspunde din punct de vedere civil față de cei care au fost prejudiciați.

În principiu, obiectul material al delapidării îl pot constitui numai bunurile mobile. În cazul bunurilor imobile, ceea ce poate forma obiectul material al delapidării este numai echivalentul, exprimat în bani, al folosinței unui bun imobil sau, în general, fructele dobândite de pe urma bunului imobil, care în realitate sunt bunuri mobile.

Îndeplinirea cumulativă a condiției privind situația bunului, care formează obiectul material al delapidării, și a condiției privind poziția subiectului față de aceste bunuri este o cerință esențială pentru existența infracțiunii de delapidare.

În ce privește prima condiție, bunurile, care constituie obiectul material al delapidării, trebuie să se afle în posesia unei persoane juridice în cadrul căreia își exercită activitatea făptuitorul. Dacă activitatea infracțională vizează un bun care în momentul sustragerii nu se găsea în posesia persoanei juridice respective, cele comise constituie furt, iar nu delapidare.

Așadar, situația bunului trebuie stabilită în raport cu momentul comiterii infracțiunii, verificându-se dacă în momentul respectiv bunul se afla sau nu în posesia persoanei juridice.

În doctrina penală s-a accentuat că un bun se consideră, de regulă, intrat în sfera patrimonială a unei persoane juridice în momentul preluării lui efective de către prepusul persoanei juridice respective, împuternicit să-l primească în numele acesteia.⁴ Prin urmare, determinarea momentului în care bunul a intrat în posesia persoanei juridice nu este condiționată de trecerea bunului în scriptele acestei persoane juridice, fiind suficientă transformarea materială a bunului, atunci când acesta intră în fapt în administrarea sau gestiunea făptuitorului ce activează la acea persoană juridică.

¹ Vezi: Gh.Nistoreanu și colaboratorii. Drept penal. Partea Specială, p.252; Gh.Nistoreanu, A.Boroi. Drept penal. Partea Specială, p.215.

² Vezi: C.Barbu. Delapidarea și furtul în paguba avutului obștesc. - București: Editura Științifică, 1973, p.56-57.

³ Tribunalul Suprem, secția penală, decizia nr.1803 din 1972 // Culegere de decizii ale Tribunalului Suprem pe anul 1972. - București, 1972, p.343.

⁴ Vezi: G.Antoniou, C.Bulai. Comentariu. Practica judiciară penală. Vol.III. Partea Specială. - București: Editura Academiei, 1992, p.157.

În literatura de specialitate se menționează că săvârșirea infracțiunii de delapidare nu mai este posibilă după predarea efectivă a bunului, chiar dacă predarea nu a fost însoțită de operațiunile scriptice respective.¹ În consecință, stabilirea situației bunului implică cunoașterea datelor nu numai la care bunul a intrat în posesia persoanei juridice, dar și la care a ieșit din posesia acesteia.

Momentul în care bunul se consideră a fi ieșit din posesia unei persoane juridice este acela al plății sau predării efective către beneficiarul respectiv. Chiar în situația în care beneficiarul semnează anticipat de primirea banilor în statele de plată, astfel că în mod formal persoana juridică apare ca degrevată de suma de bani respectivă, acțiunea, săvârșită de persoana împuternicită a face plata, reprezintă o delapidare. Deci, momentul ieșirii unui bun din posesia persoanei juridice este condiționat, la fel ca momentul intrării unui bun în posesia acelei persoane, de situația de fapt a bunului respectiv.

Cât privește condiția privind poziția subiectului față de bunuri, ca cerință esențială pentru existența infracțiunii de delapidare, menționăm că bunul ce formează obiectul material al delapidării trebuie să se afle în gestiunea sau administrarea făptuitorului în temeiul obligațiilor ce rezultă din raportul juridic de muncă. Altfel spus, fapta analizată poate fi comisă doar în legătură cu bunurile care există realmente în gestiune sau în administrare. Iată de ce, sustragerea unor bunuri, pe care făptuitorul nu le avea în gestiune sau în administrare la momentul săvârșirii infracțiunii, nu constituie delapidare, ci furt.

“A gestiona” înseamnă a primi, a păstra sau a elibera bunuri.²

Prin “a primi bunuri” se înțelege a lua bunuri în gestiune, în cantitatea, calitatea și sortimentul specificate în actele de însoțire, și a le înregistra, în mod cronologic, în evidențele contabile ale persoanei juridice, conform Legii contabilității nr.82 din 24.12.1991.³

“A păstra bunuri” înseamnă a le ține în depozit, a le asigura integritatea în vederea efectuării, în condiții normale, a mișcării bunurilor gestionate; a întocmi și a ține unele documente care să reflecte în orice moment situația exactă a bunurilor din gestiune.⁴

În fine, “a elibera bunuri” consistă în a preda bunurile, însoțite de acte de eliberare sau ieșire, de înregistrări corespunzătoare în actele de evidență contabilă pentru a oglindi situația exactă a mișcărilor patrimoniale.⁵

În toate acele cazuri în care angajatul unei persoane juridice exercită o func-

¹ Vezi: T.Vasiliu și colaboratorii. Codul penal, comentat și adnotat. Partea Specială. Vol.I, p.365.

² Vezi: Gh.Nistoreanu și colaboratorii. Drept penal. Partea Specială, p.277-278.

³ Monitorul Oficial al României. - 1991. - Nr.265.

⁴ Vezi: V.Dongoroz și colaboratorii. Explicații teoretice ale Codului penal român. Partea Specială. Vol.III, p.598.

⁵ Vezi: O.Pop. Infracțiunea delapidării, p.28.

ție, prin care, conform legii, dobândește calitatea de gestionar, el este considerat a fi gestionar de drept. Însă în practica judiciară, precum și în doctrina penală,¹ este utilizat și conceptul “gestionar de fapt”. În această privință, poate fi evocat exemplul unei rude, al unui prieten sau cunoscut al gestionarului de drept, care îl suplinește pe ultimul, exercitându-i realmente atribuțiile care rezultă din calitatea acestuia.

Într-o altă ordine de idei, “a administra bunurile” înseamnă a îndeplini un complex de acte de dispoziție care privesc efectuarea de dispoziții asupra bunurilor ce aparțin unei persoane juridice, private sau publice.² O asemenea activitate poate fi desfășurată, de exemplu, de director, de membrul consiliului de administrație, de inginerul-șef, de contabilul-șef etc., în competența lor intrând exercitarea de acte de dispoziție privind desfacerea, planificarea, aprovizionarea, repartizarea plăților și altele asemenea.

Din prevederile art.216 CP Rom. se desprinde că obiectul material al infracțiunii de însușire a bunului găsit îl formează bunul mobil care este susceptibil de a fi pierdut sau ajuns din eroare în mâinile făptuitorului.

Numai bunul mobil este susceptibil de pierdere. Numai bunul pierdut este susceptibil de găsire.

Bunul pierdut este acel bun care a ieșit din aria de stăpânire a cuiva, fără voia acestuia. Deși, pierdut, nu este în posesia sau detenția nimănui, bunul dat aparține în continuare proprietății altuia. După cum e specificat în Capitolul II al prezentei lucrări, nu pot fi considerate bunuri pierdute: *res nullius*, *res derelictae* și *res communes*. În opinia lui Traian Pop,³ nu sunt bunuri pierdute nici bunurile al căror posesor este cineva în temeiul de “*longa manu traditio*” (“tradițiunea⁴ de mână lungă”) sau bunurile asupra cărora posesia efectivă s-a întrerupt în mod trecător.

Într-adevăr, o persoană poate avea în posesie un bun (juridicește vorbind), deși nu are cunoștință de acel bun. Astfel, în virtutea principiului “*longa manu traditio*”, adică din momentul ce bunul ajunge în aria de stăpânire a acelei persoane, acest bun trebuie considerat ca fiind în posesia acelei persoane (de exemplu, poștașul aruncă scrisorile peste gard în curtea persoanei respective).

¹ Tribunalul județului Brașov, decizia penală nr.951 din 1971 // Revista română de drept. - 1972. - Nr.4. - P.165; Plenul Tribunalului Suprem, decizia nr.21 din 1962 // G.Antoniu, V.Papadopol, B.Ștefănescu. Îndrumările date de Plenul Tribunalului Suprem și noua legislație penală. - București: Editura Științifică, 1971, p.118; C.Barbu. Delapidarea și furtul în paguba avutului obștesc, p.64.

² Vezi: V.Dongoroz și colaboratorii. Explicații teoretice ale Codului penal român. Partea Specială. Vol.III, p.598.

³ Vezi: Const. G. Rătescu și colectivul. Codul penal “Carol al II-lea” adnotat. Vol.III. Partea Specială, II, p.533.

⁴ Tradițiunea ca mod de dobândire a drepturilor reale constă în predarea sau remiterea materială a bunului. - Vezi: D.Lupulescu. Drept civil. Drepturile reale principale. - București: Lumina Lex, 1997, p.211.

De asemenea, o persoană deține posesia asupra unui bun până când aceasta nu încetează într-o formă perceptibilă, și nu doar trecătoare. De aceea, în practica judiciară¹ se consideră că fapta constituie furt (art.208 CP Rom.), iar nu însușire a bunului găsit (art.216 CP Rom.) atunci când din împrejurările de fapt concrete rezultă că posesorul ori detentorul legitim nu a pierdut paza juridică a bunului său mobil, ci doar contactul material de moment cu el, acesta aflându-se în apropierea sa ori în situația de a fi reluat cu ușurință, iar posibilitatea redobândirii a fost realizată de făptuitor la momentul însușirii obiectului, fără drept.

Iată de ce, umbrela uitată într-un magazin de către un cumpărător, care s-a înapoiat la scurt timp în magazin pentru a o lua², precum și oile depărtate de turma pe care făptuitorul o văzuse trecând cu puțin timp mai înainte cu însoțitor³, constituie obiectul material al furtului calificat (art.209 CP Rom.) și, respectiv, al furtului (art.208 CP Rom.), dar nu obiectul material al infracțiunii prevăzute la art.216 CP Rom.

În contrast, bunul găsit, care este obiectul material al infracțiunii de însușire a bunului găsit, este acel bun care nu aparține făptuitorului și peste care acesta dă în mod întâmplător, într-un mod unde, în raport cu natura sa, acel bun nu se poate afla fără supraveghere. Totodată, bunul găsit este bunul ieșit din posesia altuia, fără voia acestuia și fără ca făptuitorul să fie ținut a ști cui aparține.⁴

Bunul ajuns din eroare în posesia făptuitorului formează de asemenea obiectul material al faptei infracționale prevăzute la art.216 CP Rom. Spre deosebire de bunul găsit, un astfel de bun este remis unei persoane datorită greșelii celui care a făcut remiterea, cu condiția că făptuitorul îl acceptă, considerând în mod eronat că bunul i se cuvine de drept.

Astfel, în practica judiciară⁵ s-a decis că fapta cumpărătorului care, după ce, într-un magazin, și-a ales un obiect și a plătit prețul la casă, a primit din eroare, de la vânzătoarea căreia i-a înmănat bonul achitat, un pachet în care era ambalat un alt obiect, de o valoare mai mare, destinat altui cumpărător – pachet cu care a plecat din magazin – iar ulterior, când și-a dat seama de eroare, și-a însușit acest obiect, dispunând de el, constituie infracțiunea de însușire a bunului găsit.

¹ Curtea de Apel Bacău, decizia penală nr.771 din 1998 // Șt.Crișu, E.D. Crișu. Codul penal adnotat cu practică judiciară (1989-1999), p.570.

² Tribunalul Suprem, secția penală, decizia nr.1571 din 1972 // V.Papadopol, M.Popovici. Repertoriu alfabetic de practică judiciară în materie penală, pe anii 1969-1975, p.174.

³ Tribunalul județului Timiș, decizia penală nr.747 din 1980 // Revista română de drept. - 1981. - Nr.4. - P.116.

⁴ Vezi: O.Loghin. În legătură cu infracțiunea de însușire a bunului găsit // Revista română de drept. - 1970. - Nr.5. - P.107.

⁵ Tribunalul județului Turda, sentința penală nr.92 din 1976, cu notă de I.Gogan // Revista română de drept. - 1976. - Nr.9. - P.55.

În același timp, dacă eroarea celui ce a predat bunul este provocată chiar de primitorul aceluși bun, fapta reprezintă o înșelăciune.¹

Eroarea se poate referi la bun, când se confundă un bun cu altul (de exemplu, în vestiar persoana primește de la garderobistă haina altuia), sau la persoană (de exemplu, când persoanei i se transmite scrisoarea de valoare, aceasta având un nume identic cu al adresatului).

În încheiere, menționăm că, o dată cu consolidarea economiei de piață, cadrul infracțiunilor contra patrimoniului săvârșite prin fraudă se va diversifica, pentru a fi consonant cu provocările epocii. În aceste condiții, ar fi benefică receptarea, în legea penală a Republicii Moldova, a modelului reglementar privind numitele infracțiuni propus de legiuitorul român. Fiind, după cum s-a putut vedea, suficient de evoluat, acest model ar putea constitui un suport consistent în vederea protejării eficiente a intereselor patrimoniale ale Uniunii Europene pe teritoriul Republicii Moldova, în perspectiva asocierii țării noastre la acest organism.

§ 3. Infracțiuni săvârșite prin distrugere sau tulburare de posesie

Este cunoscut, că în cazul infracțiunilor contra patrimoniului, legea penală ia în considerație situațiile de fapt în care se află bunurile influențate nemijlocit prin comiterea acestor infracțiuni. Infracțiunile săvârșite prin distrugere sau tulburare de posesie reprezintă o categorie distinctă în cadrul infracțiunilor contra patrimoniului. În această categorie sunt incluse acele infracțiuni contra patrimoniului prin care vătămarea se produce prin atingerea adusă stării de fapt a bunurilor, fiind folosite procedee speciale, și anume: distrugerea, deteriorarea (degradarea) sau tulburarea folosinței bunurilor aflate în stăpânirea unei persoane fizice sau juridice. Această atingere a stării de fapt a bunurilor are loc, de cele mai multe ori, prin aplicarea violenței care duce la distrugerea, deteriorarea (degradarea) sau tulburarea folosinței acestor bunuri de cei în drept. Relațiile sociale cu privire la patrimoniu nu s-ar putea desfășura normal fără respectarea anumitor reguli privind securitatea stării de fapt existente a bunurilor, sub raportul fie al integrității și potențialului lor de utilizare, fie al pașnicei și deplinei lor folosințe.

În doctrina penală se menționează, pe bună dreptate, că “stricarea” este un termen generic pentru diferite acte, prin care se lezează sau se alterează substanța

¹ Vezi: V.Dongoroz și colaboratorii. Explicații teoretice ale Codului penal român. Partea Specială. Vol.III, p.539.

bunului și se face imposibilă utilizarea lui potrivit destinației sale, sau se diminuează posibilitatea acestei utilizări.¹ Stricarea poate avea următoarele forme și grade principale: distrugere sau deteriorare (degradare).

După Traian Pop, prin distrugere se înțelege desființarea, nimicirea substanței esenței bunului; un astfel de bun, dacă ar mai continua să existe în vreo formă, este absolut inutilizabil la aceea ce era destinat².

În opinia aceluiași autor, deteriorarea (sau, altfel spus, degradarea) este o alterare (scădere) în substanța, esența bunului, dar fără desființare, în urma căreia bunul devine mai puțin utilizabil (conform destinației sale).³

Din lezarea sau alterarea substanței bunului trebuie să derive și, cel puțin, scăderea utilizării aceluși bun. Însă această teză nu trebuie absolutizată. Astfel, unii autori⁴ au definit noțiunea de deteriorare (degradare) ca diminuare a valorii economice a bunului.

Dar diminuarea valorii economice a bunului și inutilizabilitatea în exploatarea lui ulterioară sunt inevitabile și în cazul folosinței de bună-credință a bunului, în rezultatul uzurii acestuia. Însă, în acest caz nu putem vorbi de deteriorare sau de o activitate care să fi căpătat dimensiuni penale. În sensul legii penale, deteriorarea (degradarea) este alterarea substanței bunului, adică vătămarea bunului, cauzarea, în mod ilicit, a unei astfel de atingeri, până la a cărei îndepărtare bunul dat nu poate fi utilizat conform menirii sale.

Desigur, gradul de deteriorare a bunurilor poate varia. Putem însă oare vorbi despre deteriorare în sensul legii penale, dacă, în rezultatul influențării nemijlocite infracționale asupra bunului, el totuși și-a păstrat valoarea economică și poate fi utilizat în continuare conform destinației sale, sau în cazul în care deteriorarea este ușor de înlăturat, fără a reclama cheltuieli considerabile?

De exemplu, penalistul german R.Maurach consideră că “deteriorare a bunurilor există și atunci când cineva administrează câinelui de vânătoare străin anumite substanțe, care au ca efect creșterea substanțială a agresivității acestui câine, fie atunci când cineva învață papagalul străin să pronunțe expresii necenzurate”⁵. Putem observa, că defectele nominalizate pot fi înlăturate ușor, fără a fi afectată substanța fizică a obiectelor materiale respective. Deși în cazul dat nu poate fi

¹ Vezi: Const.G. Rătescu și colectivul. Codul penal “Carol al II-lea” adnotat. Vol.III. Partea Specială, II, p.614; Т.Л. Сепреева. Уголовно-правовая охрана социалистической собственности. - Москва, 1954, p.123-124.

² Vezi: Const.G. Rătescu și colectivul. Op. cit., p.600.

³ Ibidem.

⁴ Vezi: А.А. Жижиленко. Преступления против имущественных и исключительных прав. - Москва, 1928, p.36; А.А. Пионтовский, В.Д. Меньшагин. Курс советского уголовного права. Том I, p.489.

⁵ R.Maurach. Deutsches Strafrecht. Besonderer Teil. - Karlsruhe, 1969, p.191.

vorba de deteriorare (degradare), cu atât mai puțin – de distrugere, o asemenea faptă poate nimeri sub incidența legii penale.

Astfel, în art.217 CP Rom. “Distrugerea”, alături de distrugere, degradare etc., este incriminată aducerea bunului în stare de neîntrebuințare. Așadar, nu poate exista stricare fără lezarea substanței și fără prejudicierea utilizării sau menirii bunului. Totodată, poate exista, alături de stricare și independent de aceasta, o formă distinctă a actului de executare, care constă în a face inutilizabil, totalmente sau parțial, bunul sau în a reduce posibilitatea de utilizare a acestuia, fără a-l distruge sau deteriora (degrada).

Nu oricare stricare a bunului nimereste sub incidența legii penale. De exemplu, considerăm că limita care desparte deteriorarea infrațională de deteriorarea din afara sferei ilicitului penal constă în (im)posibilitatea utilizării bunului respectiv fără reparație, restaurare și alte asemenea acțiuni de reabilitare.

Gravitatea prejudicierii în cazul unei asemenea deteriorări, care îl privează pe posesor sau detentor de posibilitatea de a utiliza bunul până la înlăturarea deficienței cauzate, depinde nu numai de gradul de deteriorare, de costul reparației, restaurării etc., de valoarea economică a bunului, dar și de semnificația economică a bunului, îndeobște și la un moment dat. De exemplu, deteriorarea capacităților de producere a agentului termic comportă un grad de pericol social mai mare în perioada rece a anului.

La determinarea gradului de pericol social al faptei de deteriorare (degradare) nu este corect a se reieși doar din costul acțiunilor de reabilitare a bunului, cu atât mai puțin – din costul bunului însuși. Or, în această ipoteză există pericolul identificării deteriorării cu distrugerea, iar gradul de pericol social al acestor două forme ale stricării nu este același.

În această privință, V.A. Vladimirov a specificat: “Bunurile distruse sunt eliminate cu totul din relațiile sociale de proprietate. Dreptul de proprietate asupra bunurilor distruse încetează o dată cu încetarea existenței substratului acestui drept”¹. Într-o asemenea situație, proprietarului îi rămâne doar dreptul de a cere restabilirea (repunerea) în situația patrimonială anterioară, sau de a-i fi remis un bun de aceeași valoare, sau de a-i fi recuperată valoarea bunului distrus. În contrast, în cazul deteriorării, bunul continuă să se găsească în proprietatea, posesia sau detenția victimelor.

T.L. Sergheeva considera că distrugerea se deosebește de deteriorare, în primul rând prin gradul de inutilitate (totală sau parțială) pe care l-au căpătat bunurile în rezultatul infracțiunii². La o analiză mai atentă, putem însă remarca

¹ В.А. Владимиров. Квалификация преступлений против личной собственности. - Москва, 1968, p.155.

² Веzi: Т.Л. Сергеева. Уголовно-правовая охрана социалистической собственности, p.128.

faptul că un asemenea criteriu nu poate fi pus la baza diferențierii celor două forme ale stricării: în virtutea specificului lor, unele bunuri, supuse fie și unei deteriorări minore, devin inutilizabile totalmente până la înlăturarea deteriorării (de exemplu, stricăciunea, adusă piesei de la o mașină, face imposibilă utilizarea acestei mașini până când deficiența va fi înlăturată).

De aceea, este necesar a menționa că în cazul distrugerii bunul este supus unei asemenea influențări nemijlocite infracționale, de pe urma căreia își pierde în întregime valoarea de întrebuințare, adică își încetează existența și este exclus din circuitul civil. Unica posibilitate de a folosi bunul distrus în viitor este de a-l folosi ca materie primă reciclabilă.¹ Pe de altă parte, deteriorarea (degradarea) se caracterizează prin aducerea ilicită a bunului într-o stare de inutilitate provizorie sau de diminuare a valorii lui economice ori de reducere a utilității lui. Mărimea prejudiciului patrimonial se stabilește: în cazul distrugerii – în temeiul costului bunului; în cazul deteriorării – în temeiul costului acțiunii de reabilitare a bunului (reparație, restaurare etc.).

În unele situații, bunul nu suferă modificări de ordin fizic (în materialitatea sa, în substanța sa), încă este scos de către făptuitor din posesia sau detenția altuia și încetează a mai fi utilizat conform destinației (de exemplu, inelul este aruncat în lac, pasărea este eliberată din colivie etc.). În astfel de cazuri are loc scăderea activelor posesorului sau detentorului aceluși bun. Însă, ceea ce este important, spre deosebire de infracțiunile din celelalte două categorii ale infracțiunilor contra patrimoniului, nu are loc și o sporire a activelor făptuitorului. Considerăm, că aducerea în stare de neîntrebuințare a unui bun aparținând altuia, ca modalitate normativă a infracțiunii de distrugere (art.217 CP Rom.), care se atestă în situațiile arătate mai sus, se caracterizează prin aceea că de posibilitatea de a utiliza bunul este lipsit atât posesorul sau detentorul acestuia, cât și făptuitorul și terțele persoane.

De asemenea, considerăm că aducerea bunurilor altuia în stare de neîntrebuințare are loc și atunci când bunurile ca atare nu au fost afectate în esența lor, însă au fost aduse într-o așa stare încât este imposibilă utilizarea lor conform destinației pe care o au (de exemplu, atunci când în produsele alimentare se adaugă unele substanțe fetide). Dar, pe de altă parte, are dreptate Traian Pop² când susține că stricarea poate consta și numai din deteriorarea aspectului estetic al unui bun, când acest aspect este inseparabil de substanța sau esența bunului.

¹ În acest sens, în practica judiciară română s-a constatat că nu există infracțiune de distrugere dacă oile inculpatului au pășunat iarba de pe terenul cooperativei agricole, deoarece iarba se regenerează; există numai o obligație de despăgubire. – Vezi: Tribunalul județului Neamț, decizia penală nr.465 din 1969 // Revista română de drept. - 1970. - Nr.5. - P.179.

² Vezi: Const.G. Rătescu și colectivul. Codul penal “Carol al II-lea” adnotat. Vol.III. Partea Specială, II, p.615.

Distrugerea și deteriorarea (degradarea) pot fi săvârșite prin diferite metode. Astfel, făptuitorul poate aplica propria forță musculară sau forța unui animal, mijloacele chimice sau tehnice, energia electrică sau alte tipuri de energie, forța focului sau a apei etc.

Bunul poate fi distrus sau deteriorat pe calea divizării lui pe părți (prin spargere, sfărâmare, dezmembrare, explozare etc.) sau pe calea adaosului de substanțe străine. În această ordine de idei, este oportun a menționa că Traian Pop consideră că risipirea este o formă a distrugerii pentru bunurile susceptibile de risipire, împrăștiere, dispariție; sau desfacerea, fărâmițarea bunului, ori detașarea unor părți din întreg, prin aceasta bunul devenind inutilizabil sau mai puțin utilizabil spre destinația sa.¹ Totuși, în legătură cu această opinie considerăm necesară o precizare: în acele cazuri în care bunul este desfăcut în părți componente fără a fi stricate (de exemplu, strungul este demontat pe piese componente), nu putem vorbi despre distrugere, de vreme ce, printr-o anumită consumare de timp și mijloace, bunul poate fi restabilit. Într-un asemenea caz este mai adecvat a vorbi despre deteriorare (degradare).

Trebuie de menționat că în art.217 CP Rom., alături de distrugerea, degradarea ori aducerea în stare de neîntrebuințare a unui bun aparținând altuia, se incriminează împiedicarea luării măsurilor de conservare ori de salvare a unui astfel de bun, precum și înlăturarea măsurilor luate.

Împiedicarea luării măsurilor de conservare ori de salvare a unui bun constituie un mod indirect de distrugere a acestuia, întrucât făptuitorul nu acționează nemijlocit asupra bunului pentru a-l nimici, dar prin activitatea sa împiedică luarea măsurilor necesare să apere bunul de pericolul distrugerii care îl amenință.²

Prin înlăturarea măsurilor luate de conservare sau de salvare a unui bun se înțelege situația în care, în urma luării unor măsuri de apărare a bunului de pericolul distrugerii care îl amenință, făptuitorul înlătură aceste măsuri.³

Aceste două modalități normative ale infracțiunii, prevăzute la art.217 CP Rom., comportă anumite similitudini cu fapta infracțională incriminată la art.200 CP RM. În această normă se prevede răspunderea penală pentru neglijența criminală față de obligațiile proprii, manifestată de o persoană căreia i-a fost încredințată paza bunurilor proprietarului, atitudine care s-a soldat cu însușirea, nimicirea, deteriorarea, pierderea sau pieirea în proporții mari sau deosebit de mari a acestor bunuri.

Ca și în cazul ultimelor două modalități normative ale faptei prevăzute la art.217 CP Rom., în ipoteza infracțiunii incriminate la art.200 CP RM, conduita

¹ Vezi: Const.G. Rătescu și colectivul. Codul penal “Carol al II-lea” adnotat. Vol.III. Partea Specială, II, p.600.

² Vezi: Gh.Nistoreanu și colaboratorii. Drept penal. Partea Specială, p.266.

³ Vezi: O.Loghin, T.Toader. Drept penal român. Partea Specială, p.291; Gh.Nistoreanu, A.Boroi. Drept penal. Partea Specială, p.226.

făptuitorului servește în calitate de condiție care poate contribui la distrugerea sau la deteriorarea (degradarea) bunurilor.

Pe de altă parte, în cazurile în care fapta persoanei, căreia i-au fost încredințate bunurile altei persoane, a reprezentat cauza nemijlocită a distrugerii sau a deteriorării (degradării) în rezultatul imprudenței (din culpă) (de exemplu, a fost aruncat chibritul aprins, de la care s-a declanșat incendiul), răspunderea trebuie să survină nu conform art.200 CP RM, ci potrivit art.198 CP RM – “Distrugerea sau deteriorarea din imprudență a bunurilor” (art.219 CP Rom. – “Distrugerea din culpă”). Rezultă, că drept cauze nemijlocite ale distrugerii sau deteriorării, în cazul calificării faptei conform art.200 CP RM, apar acțiunile altor persoane sau influența exercitată de forțele stihionice ale naturii. În contrast, în situația de împiedicare a măsurilor de conservare ori de salvare a unui bun sau de înlăturare a măsurilor luate de conservare sau de salvare a unui bun (art.217 CP Rom.), făptuitorul însuși, deși indirect, distruge bunul respectiv.

Actul de executare în cazul infracțiunilor, săvârșite prin distrugere sau tulburare de posesie, poate consta și în tulburare. Tulburarea înseamnă împiedicarea folosinței pașnice și depline a unui bun (apartament, locuință, lot de pământ). Fiind socialmente periculoase, tulburările aduse folosinței sunt interzise, iar atunci când pentru combaterea lor este necesar a recurge la sancțiuni penale, ele sunt incriminate, devenind astfel infracțiuni.

Elementul central al actului de executare în cazul tulburării aduse folosinței este “ocuparea”. După Traian Pop, “a ocupa” înseamnă a pune stăpânire pe bun, a-l lua din stăpânirea sau de sub puterea altuia în stăpânirea sau sub puterea făptuitorului.¹ Putem observa o asemănare vădită între tulburarea adusă folosinței și sustragere, în ambele cazuri fiind vorba de o atingere adusă posesiei asupra unui bun. Totuși, în cazul tulburării aduse folosinței se aduce atingere posesiei asupra unui bun imobil, prin ocuparea ilicită a acelui bun. Pe de altă parte, în caz de sustragere se lezează posesia asupra unui bun mobil, prin luarea ilegală a acestuia.

Privitor la cadrul infracțiunilor săvârșite prin distrugere sau tulburare de posesie, în doctrina penală română este exprimat punctul de vedere, potrivit căruia acesta cuprinde: distrugerea și tulburarea de posesie.²

În genere, sunt recunoscute ca infracțiuni săvârșite prin distrugere sau tulburare de posesie: ocuparea bunurilor imobile străine (art.193 CP RM); tulburarea de posesie (art.220 CP Rom.); distrugerea sau deteriorarea intenționată a bunuri-

¹ Vezi: Const.G. Rătescu și colectivul. Codul penal “Carol al II-lea” adnotat. Vol.III. Partea Specială, II, p.611.

² V.Dongoroz și colaboratorii. Explicații teoretice ale Codului penal român. Partea Specială. Vol.III, p.449.

lor (art.197 CP RM); distrugerea (art.217 CP Rom.); distrugerea calificată (art.218 CP Rom.); distrugerea sau deteriorarea din imprudență a bunurilor (art.198 CP RM); distrugerea din culpă (art.219 CP Rom.).

Deși considerăm că prezența în Codul penal al Republicii Moldova a art.200 “Neglijența criminală față de paza bunurilor proprietarului” trebuie să fie una provizorie (în sensul abrogării ei cât mai grabnice), resemnându-ne cu voința legiuitorului moldovean, socotim că fapta infracțională, incriminată de această normă, trebuie inclusă în categoria a treia de clasificare a infracțiunilor contra patrimoniului, și anume – în categoria infracțiunilor săvârșite prin distrugere sau tulburare de posesie. Or, așa cum s-a putut observa, sub aspectul elementului material, neglijența criminală față de paza bunurilor proprietarului prezintă anumite similitudini cu unele modalități normative ale infracțiunii de distrugere (art.217 CP Rom.). Găsim această soluție mult mai preferabilă în comparație cu examinarea faptei prevăzute la art.200 CP Rom. în afara cadrului celor trei categorii ale infracțiunilor contra patrimoniului.

Abordând problema privind obiectul infracțiunilor săvârșite prin distrugere sau tulburare de posesie, menționăm că la toate aceste infracțiuni obiectul juridic comun constă în relațiile sociale cu privire la patrimoniu, apărute prin ocrotirea stării de fapt a bunului, privind fie integritatea sau potențialul lui de utilizare, fie pașnica folosire a bunului. Însă investigarea obiectului infracțiunilor din categoria analizată nu se poate limita la definirea noțiunii obiectului juridic comun al lor. De aceea, în cele ce urmează vor fi supuse analizei obiectele juridice speciale ale infracțiunilor săvârșite prin distrugere sau tulburare de posesie.

În primul rând, să examinăm obiectele juridice speciale ale infracțiunilor prevăzute la art.197, 198 CP RM și la art.217-219 CP Rom. Urmărind să protejeze situația de fapt a bunurilor atât în cazul în care fapta este comisă cu intenție, cât și în cazul în care aceasta e săvârșită din imprudență (din culpă), legiuitorul moldovean și legiuitorul român au incriminat, pe de o parte, distrugerea sau deteriorarea intenționată a bunurilor (art.197 CP RM), distrugerea (art.217 CP Rom.), distrugerea calificată (art.218 CP Rom.), iar, pe de altă parte, distrugerea sau deteriorarea din imprudență a bunurilor (art.198 CP RM) și distrugerea din culpă (art.219 CP Rom.). Întrucât aceste fapte infracționale, de o parte și de cealaltă, se diferențiază doar în temeiul aspectului laturii subiective, considerăm necesară determinarea obiectului juridic special deopotrivă în raport cu toate aceste infracțiuni.

Așadar, obiectul juridic special al infracțiunilor săvârșite prin distrugere îl formează relațiile sociale cu privire la patrimoniu, a căror apărare este asigurată prin incriminarea acestor infracțiuni, adică relațiile sociale a căror formare, dezvoltare și desfășurare este condiționată de asigurarea substanței, a integrității și a potențialului de utilizare a bunurilor.

În variantele agravate ale infracțiunilor săvârșite prin distrugere se poate vorbi despre un obiect juridic multiplu. În astfel de cazuri, ca obiect juridic secundar pot să apară: relațiile sociale referitoare la substanța, integritatea și potențialul de utilizare a patrimoniului artistic național, a patrimoniului științific național, a patrimoniului istoric național, a fondului arhivistic național sau a altor asemenea fonduri (alin.2 art.217 CP Rom., când bunul, formând obiectul material al infracțiunii, are deosebită valoare artistică, științifică, istorică, arhivistică sau o altă asemenea valoare); relațiile sociale referitoare la ordinea și siguranța publică (alin.3 art.217 CP Rom. și alin.2 art.219 CP Rom., când elementul material al infracțiunii constă într-o influențare nemijlocită infracțională asupra unei conduite petroliere sau de gaze, asupra unui cablu de înaltă tensiune, asupra echipamentelor și instalațiilor de telecomunicații sau pentru difuzarea programelor teleradio ori asupra sistemelor de alimentare cu apă și a conductelor magistrale de alimentare cu apă); relațiile sociale referitoare la integritatea corporală, sănătatea sau viața unei alte persoane (lit.a),b) alin.(2) art.197 și lit.a),b) alin.(2) art.198 CP RM, când distrugerea sau deteriorarea bunurilor s-a soldat cu decesul persoanei sau cu alte urmări grave; alin.4 art.217 și alin.1 art.219 CP Rom., când fapta este săvârșită prin incendiere, explozie ori prin orice alt asemenea mijloc și dacă rezultă pericol public; art.218 și alin.3 art.219 CP Rom., în cazul în care fapta a avut consecințe deosebit de grave ori a avut ca urmare un dezastru); relațiile sociale privitoare la siguranța transportului în comun și relațiile sociale privitoare la buna desfășurare a atribuțiilor de serviciu (alin.4 art.219 CP Rom., când dezastrul ori consecințele deosebit de grave în urma distrugerii din culpă s-au produs ca urmare a părăsirii postului sau a săvârșirii oricărei alte fapte de către personalul de conducere al unui mijloc de transport în comun ori de către personalul care asigură direct securitatea unor asemenea transporturi).

În oricare dintre aceste cazuri, fapta infracțională vatămă în principal acele relații sociale cu privire la patrimoniu, a căror formare, dezvoltare și desfășurare depind de asigurarea stării de fapt existente a bunurilor care privesc patrimoniul sub aspectul substanței, integrității și potențialului de utilizare a acestor bunuri.

În ce privește obiectul juridic special al infracțiunii de ocupare a bunurilor imobile străine (art.193 CP RM) și al infracțiunii de tulburare de posesie (art.220 CP Rom.), susținem în general punctul de vedere al lui Traian Pop, potrivit căruia acesta îl constituie interesul de a proteja posesia pașnică a cuiva asupra imobilului.¹ Într-adevăr, prin incriminarea faptelor nominalizate în sarcina oricărei persoane se creează obligația de a respecta starea de fapt a fiecărui bun

¹ Vezi: Const.G. Rătescu și colectivul. Codul penal “Carol al II-lea” adnotat. Vol.III. Partea Specială, II, p.611.

imobil și de a nu-l ocupa pe nedrept și prin metode abuzive. De aceea, putem menționa că obiectul juridic special al infracțiunilor, prevăzute la art.193 CP RM și art.220 CP Rom., îl formează acele relații sociale cu privire la patrimoniu, a căror formare, dezvoltare și desfășurare depind de asigurarea folosirii pașnice și depline a bunurilor imobile ale altuia.

Așadar, situația premisă din conținutul celor două infracțiuni, numite mai sus, se exprimă în starea de fapt în care se găsea imobilul din punctul de vedere al posesiei înainte de săvârșirea acțiunii de ocupare a lui, stare de fapt care a fost tulburată și modificată în mod ilicit prin această acțiune. În context, credem că putem afirma că o dată ce victima nu a avut posesia efectivă asupra imobilului, nu poate fi concepută comiterea infracțiunii prevăzute la art.193 CP RM și art.220 CP Rom. De aceea, în contextul dat nu se încadrează opinia lui G.N. Luțescu, potrivit căreia nu se cere ca posesorul să exercite efectiv actele de posesie (de exemplu, să locuiască în imobil), fiind suficient să aibă posibilitatea actuală și exclusivă de a face acte materiale asupra bunului.¹ Să nu uităm că, în raport cu infracțiunile contra patrimoniului, noțiunea de posesie se înțelege ca stăpânire care poate fi posesie sau detenție în sensul legii civile. Deci, posesia poate fi cu orice titlu, poate fi legitimă sau nelegitimă etc. Important este ca ea să presupună existența unei stări de fapt, deci să fie exercitată efectiv, nu potențial.

Cu privire la obiectul juridic special al infracțiunilor, prevăzute la art.193 CP RM și art.220 CP Rom., mai putem menționa că acesta poate avea un caracter complex. Acest caracter este condiționat de complexitatea elementului material al infracțiunilor amintite în variantele lor de la lit.b),c) alin.(2) art.193 CP RM și de la alin.2 art.220 CP Rom., când acțiunea adiacentă ia forma de violență sau amenințare, ori de distrugere (desființare) a semnelor de hotar ale unui imobil aflat în proprietatea (posesia) altuia. În aceste ipoteze, obiectul juridic secundar îl formează relațiile sociale privitoare la integritatea corporală, sănătatea sau libertatea morală a altei persoane, ori, respectiv, relațiile sociale privitoare la starea de fapt marcată prin semnele de hotar.

În fine, în contextul analizei obiectului juridic special al infracțiunilor prevăzute la art.193 CP RM și art.220 CP Rom., amintim despre discrepanța ce caracterizează natura stării de fapt care este ocrotită prin incriminarea celor două infracțiuni: proprietatea ca stare de fapt în cazul faptei prevăzute la art.193 CP RM și posesia ca stare de fapt în cazul faptei prevăzute la art.220 CP Rom.

În planul studiului obiectului material al infracțiunilor săvârșite prin distrugere sau tulburare de posesie, trebuie de menționat că bunul care constituie acest obiect se găsea în momentul comiterii infracțiunii într-o stare de fapt pe care a pierdut-o din cauza unei distrugerii sau tulburări de posesie. În general, în pri-

¹ Vezi: G.N. Luțescu. Teoria generală a drepturilor reale. - București, 1947, p.190.

vința obiectului material al infracțiunilor, săvârșite prin distrugere sau tulburare de posesie, se poate menționa că îl formează orice bun cu valoare patrimonială, mobil sau imobil, dar și unele documente sau înscrisuri care atestă nașterea, modificarea sau stingerea unui drept asupra unui astfel de bun.

În cazul infracțiunilor săvârșite prin distrugere, incriminate la art.197-198 CP RM și la art.217-219 CP Rom., obiect material poate fi orice bun, fie el mobil sau imobil. Bunul dat trebuie să prezinte valoare patrimonială. Lipsa de valoare patrimonială nu trebuie confundată cu valoarea redusă a bunului datorită transformărilor efectuate sau a folosinței. De exemplu, materialele rezultate în urma demolării unei case nu pot fi considerate lipsite de valoare patrimonială atât timp cât pot fi utilizate pentru construirea altor bunuri.

După cum rezultă din prevederile art.197 și art.198 CP RM, obiectul material al infracțiunilor prevăzute de aceste norme îl pot forma atât bunurile altei persoane, cât și propriile bunuri. În ultimul caz, de exemplu, persoana își distruge bunurile proprii (care sunt asigurate) pentru a încasa ilegal suma asigurată.

În contrast, în dreptul penal român se consideră că distrugerea bunului propriu, cu excepția cazurilor prevăzute la alin.2, 3 și 4 art.217 CP Rom.¹, nu constituie infracțiuni, chiar dacă prin săvârșirea faptei a fost prejudiciată o altă persoană care are un drept real sau de creanță cu privire la acel bun.² Cu siguranță, această teză este aplicabilă și în raport cu cea de-a doua formă de stricare – degradarea.

În practica judiciară română se consideră că un înscris, ce aparține altuia, care atestă raporturi patrimoniale între victimă și făptuitor, formează de asemenea

¹ În context, specificăm că în practica judiciară română s-a explicat că distrugerea, degradarea ori aducerea în stare de neîntrebuințare a unui cablu telegrafic, telefonic sau de înaltă tensiune, ori a unei conducte petroliere constituie infracțiunea de distrugere, în forma agravată prevăzută la alin.3 art.217 CP Rom.; acest text este aplicabil și în cazul degradării unui cablu multifuncțional, dacă una din funcțiile sale era și aceea de a stabili legături telefonice. - Vezi: Tribunalul județului Hunedoara, decizia penală nr.313 din 1978 // Revista română de drept. - 1978. - Nr.10. - P.58.

² Vezi: I.Mureșanu, notă la: Tribunalul județului Mureș, decizia nr.485 din 1972 // Revista română de drept. - 1973. - Nr.9. - P.150.

De remarcat că în practica judiciară română fapta proprietarului de a distruge sau a degrada bunul propriu a fost calificată ca putând constitui infracțiunea prevăzută la art.127 CP Rom., când prin aceasta a fost prejudiciată direct o altă persoană care are un drept real sau de creanță cu privire la acel bun. - Vezi: Tribunalul județului Ilfov, secția penală, decizia nr.14 din 1969 // Revista română de drept. - 1970. - Nr.1. - P.164.

Această soluție a fost apreciată, cu drept cuvânt, ca greșită, întemeindu-se că distrugerea bunului propriu este incriminată, prin excepție, în situațiile prevăzute la alin.2, 3 și 4 ale art.217 CP Rom. - Vezi: C.Sima. Codul penal adnotat cu practica judiciară pe anii 1969-2000. - București: Lumina Lex, 2000, p.632.

obiectul material al infracțiunii prevăzute la art.217 CP Rom.¹ Pentru comparație: degradarea sau distrugerea documentelor aparținând întreprinderilor, instituțiilor, organizațiilor, indiferent de tipul de proprietate sau forma juridică de organizare, dacă această faptă a fost săvârșită din interes material sau din alte motive josnice, se califică potrivit art.360 CP RM, deci nu mai este considerată infracțiune contra patrimoniului săvârșită prin distrugere.

În alte cazuri, excepție de la alcătuirea obiectului material al infracțiunilor, prevăzute la art.197 și art.198 CP RM, îl reprezintă obiectele materiale a căror distrugere sau deteriorare formează conținuturi legale de sine stătătoare: flora și fauna (art.136 CP RM); substanțele narcotice, substanțele psihotrope sau precursorii lor (art.217 CP RM); monumentele de istorie și cultură și obiectele naturii, luate sub ocrotirea statului (art.221 CP RM); masivele forestiere (art.232 CP RM); căile de comunicație și mijloacele de transport (art.268 CP RM) etc. În legea penală română, în raport cu obiectul material al faptelor prevăzute la art.217-219 CP Rom., astfel de excepții le formează: uzinele, instalațiile industriale, mașinile etc. (art.163 CP Rom.); corespondența adresată altcuiva (art.195 CP Rom.); dosarele (art.242 CP Rom.); documentele ce constituie secret de stat (art.252 CP Rom.); înscrisurile emise de organele judiciare (art.272 CP Rom.) etc. Astfel de entități materiale nu pot forma obiectul material al infracțiunilor contra patrimoniului săvârșite prin distrugere.

Menționăm, totodată, că specificitatea obiectului material al infracțiunii de distrugere poate avea și conotații procesual-penale, și anume – în ce privește competența instanței judecătorești după materie. Astfel, într-o speță din practica judiciară română² s-a reținut că distrugerea unei stații de emisie-recepție aflate în dotarea unui polițist, deși este în proprietatea Ministerului de Interne, nu este un bun care să atragă competența instanței militare; s-a argumentat că pentru a atrage competența instanței militare, este necesară îndeplinirea condiției ca bunurile respective, prin natura sau destinația lor, să aibă caracter militar sau să intereseze capacitatea de apărare ori siguranța statului; întrucât stațiile de felul celei distruse de inculpat nici prin natură și nici prin destinație nu au caracter militar, ele fiind folosite, de regulă, în serviciul civil, iar, pe de altă parte, nu privesc capacitatea de apărare ori siguranța statului, se impune concluzia că instanța competentă să judece infracțiunea de distrugere este instanța civilă.

În cazul variantelor speciale sau agravate ale infracțiunilor, prevăzute la art.197, 198 CP RM și la art.217-219 CP Rom., se remarcă o specializare a obiectului material: bunul având o deosebită valoare artistică, științifică, istorică, arhi-

¹ Tribunalul popular Vâlcea, decizia nr.44 din 1969 // Revista română de drept. - 1969. - Nr.5. - P.161.

² Curtea Supremă de Justiție, secția penală, decizia nr.4240 din 2000 // Revista de drept penal. - 2002. - Nr.4. - P.128.

vistică sau o altă asemenea valoare; conducta petrolieră sau de gaze, cablul de înaltă tensiune etc., corpul unei alte persoane. În astfel de cazuri, dacă există o acțiune adiacentă în alcătuirea elementului material al faptei, se poate vorbi despre existența obiectului material secundar.

Specificul obiectului material al infracțiunii, incriminate la art.193 CP RM și art.220 CP Rom., consistă în aceea că îl pot forma numai bunurile imobile (casa, terenul funciar, dependențele etc.).

Aceste bunuri trebuie să se afle în proprietatea altei persoane (art.193 CP RM) sau în posesia altuia (art.220 CP Rom.).

Dacă acțiunea adiacentă se exprimă în aplicarea violenței, obiectul material secundar îl constituie corpul unei alte persoane.

În cazul în care acțiunea adiacentă ia forma distrugerii (desființării) sau a strămutării semnelor de hotar, obiectul material secundar îl formează semnele de hotar distruse (desființate) sau strămutate. În doctrina penală română¹ se menționează că poate servi ca semn de hotar: a) o piatră mai mare așezată în acest scop; b) un lemn înfipt în pământ; c) un pom sădit anume la limita dintre proprietăți; d) un șanț, o brazdă adâncă săpată în scop de a constitui un semn de hotar; e) alte lucruri, semne.

În contextul legii penale române, nu pot constitui obiectul material al tulburării de posesie (art.220 CP Rom.): locuințele din fondul locativ de stat înainte de încheierea contractului de închiriere; pădurile, terenurile sau apele din fondul forestier național; terenurile de orice fel. Or, ocuparea ilicită a acestor imobile este incriminată în legi penale speciale, respectiv în: Decretul-lege nr.34 din 1.01.1990 privind sancționarea ocupării abuzive a locuințelor din fondul locativ de stat²; Legea nr.26 (Codul silvic) din 4.04.1996³; Legea fondului funciar, nr.18 din 19.02.1991.⁴

În fine, obiectul material al infracțiunii prevăzute la art.200 CP RM – “Neglijența criminală față de paza bunurilor proprietarului” – îl constituie bunurile altuia, aflate sub paza făptuitorului, care vor fi însușite, nimicite, deteriorate, pierdute sau care au pierit. Cu certitudine, în ultima modalitate nominalizată se are în vedere influențarea nemijlocită infracțională asupra unui bun animat (de exemplu, asupra vitelor cornute mari). În general, obiectul material al acestei infracțiuni îl poate constitui orice bun, atât mobil, cât și imobil. De asemenea, valoarea patrimonială a unor asemenea bunuri trebuie să se exprime în proporții mari sau deosebit de mari. În alți termeni, valoarea lor, exprimată în bani, trebuie să depășească 500 unități convenționale de amendă.

¹ Vezi: V.Dongoroz, S.Kahane și colaboratorii. Infracțiuni contra avutului obștesc, p.389.

² Monitorul Oficial al României. - 1990. - Nr.10.

³ Monitorul Oficial al României. - 1996. - Nr.93.

⁴ Monitorul Oficial al României. - 1991. - Nr.37; 1998. - Nr.1.

În încheierea acestui capitol, este necesar a menționa că maniera în care am aplicat metoda comparativă în studiul celor trei categorii de infracțiuni contra patrimoniului – în reglementarea legii penale a Republicii Moldova și în reglementarea legii penale române – reprezintă un *usus practicus*, impus de conformația eforturilor de integrare europeană. Realizarea procesului complex de creare a unei legislații penale unificate la nivel european nu poate fi concepută fără o sistematizare a modulelor structurale componente ale ei. Pentru a-i asigura viitoarei legislații penale a Uniunii Europene lărgite eficiență sporită în raport cu criminalitatea multinațională, este nevoie ca, dincolo de deosebirile dintre legislațiile penale naționale, să se acorde preeminență similitudinilor între aceste legislații. Având un patrimoniu comun de idealuri și de tradiții juridice, membrii familiei europene converg spre apărarea și promovarea comunității valorilor umane fundamentale. Încadrată în acest amplu proces, știința dreptului penal al Republicii Moldova trebuie să-și reafirme și să-și dezvolte orientările pentru viitor, punând accentul pe aspectul regional – sud-est-european, pentru a-și asigura perspectivele într-un corolar mai extins – cel general-european.

PROPRIETATEA INTELECTUALĂ CA OBIECT DE OCROTIRE

SECȚIUNEA I.

GENERALITĂȚI ASUPRA PROPRIETĂȚII INTELECTUALE

§ 1. Noțiunea de proprietate intelectuală și caracterizarea acesteia

În conformitate cu alin.(2) art.33 al Constituției Republicii Moldova¹, dreptul cetățenilor la proprietatea intelectuală, interesele lor materiale și morale ce apar în legătură cu diverse genuri de creație intelectuală sunt apărute de lege. Această prevedere constituțională decurge din dispoziția alin.2 art.27 din Declarația Universală a Drepturilor Omului: “Fiecare are dreptul la protecția intereselor morale și materiale care decurg din orice operă științifică, literară sau artistică al cărei autor este”, precum și din prescripția de la alin.1 art.15 al Pactului internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale, conform căreia statele părți la prezentul pact recunosc fiecăruia dreptul de a beneficia de protecția intereselor morale și materiale decurgând din orice producție științifică, literară sau artistică al cărei autor este.”²

Din această dispoziție a Legii Fundamentale se desprinde cu claritate că ocrotirea pe toate planurile a proprietății intelectuale, precum și stimularea creării și implementării noilor tehnologii, trebuie să devină priorități ale politicii de stat. Or, eforturile de realizare a unor asemenea pași ar fi cu mult mai reduse în comparație cu cele legate de contracararea efectelor nefaste ale folosinței neautorizate a rezultatelor activității intelectuale aparținând Republicii Moldova. Pentru țara noastră, devenită de curând membră a Organizației Mondiale a Comerțului și care totodată încearcă să urmeze vectorul de integrare europeană, această realizare ar constitui o cale de menținere a economiei naționale în condițiile de concurență acerbă pe piața mondială.

¹ Monitorul Oficial al Republicii Moldova. - 1994. - Nr.1.

² Vezi: Tratatate internaționale la care Republica Moldova este parte. Vol.I. - Chișinău: Moldpres, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1998, p.11-30.

De asemenea, din prevederile alin.(2) art.33 al Constituției Republicii Moldova rezultă că trăsătura definitorie a activității de realizare a obiectelor proprietății intelectuale este conceptul de creație. În accepțiunea Dicționarului explicativ al limbii române, prin “creație” se înțelege acțiunea de a crea opere artistice, științifice etc.¹ Altfel spus, se are în vedere activitatea de a realiza un produs al muncii creatoare, ce nu exista înainte, care este irepetabil și unic, constituind rodul intelectului uman. În același timp, prin “intelect” se înțelege capacitatea de a gândi, de a cunoaște, de a avea o activitate rațională, de a opera cu noțiuni.² Deci, noțiunea “activitate intelectuală” exprimă capacitatea persoanei de a cunoaște în mod rațional, capacitate presupunând o solicitare permanentă a argumentelor raționale, cu excluderea într-o măsură maximal posibilă a emoțiilor, și caracterizată prin noutatea calitativă a formelor și rezultatelor ei.

După aceste explicații, absolut necesare, să trecem la examinarea propriu-zisă a noțiunii de proprietate intelectuală.

În literatura de specialitate au fost exprimate diferite opinii cu privire la natura și întinderea acestei noțiuni. Astfel, V.M. Feighelson consideră că proprietatea intelectuală este rezultatul exprimat materialmente³ al activității intelectuale, care acordă celui ce l-a creat dreptul exclusiv asupra lui și care este protejat fie prin intermediul unor documente corespunzătoare, eliberate oficial – brevete sau certificate – în cazul proprietății industriale, fie de normele dreptului de autor.⁴

După A.P. Sergheev, prin “proprietate intelectuală” se are în vedere ansamblul de drepturi exclusive cu caracter atât personal, cât și patrimonial, asupra rezultatelor activității intelectuale (în primul rând – ale activității creative), precum și asupra unor altor obiecte asimilate lor, a căror listă concretă este stabilită de legislația statului respectiv ținându-se seama de obligațiile internaționale asumate.⁵

¹ Dicționarul explicativ al limbii române / Sub red. lui I.Coteanu, L.Seche, M.Seche. - București: Univers enciclopedic, 1998, p.237.

² Ibidem, p.497.

³ Această formulare nu trebuie să conducă la ideea că bunul material, în care se încorporează bunul intelectual, și bunul intelectual respectiv formează “corp comun”. Bunul intelectual are nevoie de un suport material, de o “membrană” corporală, pentru a fi perceptibil simțurilor omului. Însă obiectul dreptului de proprietate intelectuală nu se confundă cu obiectul dreptului de proprietate “propriu-zisă”.

⁴ Vezi: В.М. Фейгelson. Интеллектуальная собственность, недобросовестная конкуренция и ноу-хау. - Москва, 1997, p.8.

În mod similar, alți autori înțeleg prin “proprietate intelectuală” rezultatele activității creative a omului în orice sferă, indiferent de destinația și valoarea produsului, protejate de lege. - Vezi: Уголовное право. Часть Особенная / Под ред. И.Я. Козаченко, З.А. Незнамовой, Г.П. Новоселова. - Москва: Норма-Инфра-М, 1998, p.160.

⁵ Vezi: А.П. Сергеев. Право интеллектуальной собственности в Российской Федерации. - Москва: Теис, 1999, p.19.

La rândul său, S.Petrovski este de părerea că “dreptul exclusiv (proprietatea intelectuală) constituie un complex de drepturi patrimoniale asupra folosinței rezultatelor de creație în orice formă și prin orice metodă”.¹

În fine, dar nu în ultimul rând, Petru Costinescu consideră că proprietatea intelectuală reprezintă drepturile de proprietate asupra creațiilor intelectuale, în particular asupra invențiilor tehnice și operelor literare și artistice.²

Abordând o viziune mai largă, A.P. Sergheev are dreptate atunci când include, printre obiectele drepturilor exclusive, nu numai rezultatele activității intelectuale (așa cum o fac ceilalți doi autori), dar și alte obiecte asimilate rezultatelor activității intelectuale.

Or, potrivit alin.(1) art.301 din Titlul I “Patrimoniul” al Cărții a doua “Drepturile reale” a CC RM, în cazul și în modul stabilit de lege, se recunoaște dreptul exclusiv al persoanei fizice și juridice asupra rezultatelor activității intelectuale și asupra atributelor de identificare a persoanelor juridice, de individualizare a producției, a lucrărilor executate sau a serviciilor prestate (denumirea de firmă, emblema comercială, marca de deservire etc.).

În același timp, putem observa că, de fapt, A.P. Sergheev, dar și S.Petrovski definesc nu noțiunea de proprietate intelectuală, ci noțiunea de drepturi de proprietate intelectuală. În opoziție, V.M. Feighelson înțelege prin noțiunea de proprietate intelectuală o parte dintre obiectele drepturilor de proprietate intelectuală, mai precis – rezultatele activității intelectuale, exprimate materialmente.

Rezultatele activității intelectuale sunt evaluate în bani, ca și oricare alte produse ale muncii umane. Ele pot fi incluse în circuitul de mărfuri, pot să satisfacă necesitățile personale și sociale. Totodată, ele nu se pot identifica cu drepturile asupra lor, așa cum bunurile nu se pot identifica cu drepturile asupra acestor bunuri.

Pentru a învedera care sunt rezultatele activității intelectuale și ce legătură există între acestea și noțiunea de proprietate intelectuală, este oportun a apela la textul unui act de vocație internațională. Astfel, conform art.2 al Convenției pentru instituirea Organizației Mondiale a Proprietății Intelectuale, încheiate la Stockholm (în continuare – Convenția de la Stockholm) la 14.07.1967 și modificate la 28.09.1979³ (ratificate prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr.1328 din 11.03.1993⁴), prin “proprietate intelectuală” se înțelege drepturile referitoare la:

¹ С. Петровский. Интеллектуальная собственность и исключительное право // Интеллектуальная собственность. - 1999. - №3. - P.58.

² Vezi: P.Costinescu. Proprietatea intelectuală // Revista română de proprietate intelectuală. - 1996. - Nr.2. - P.15-18.

³ Tratatе internaționale la care Republica Moldova este parte. Vol.6. - Chișinău: Moldpres, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1998-2001, p.187-202.

⁴ Monitorul Parlamentului Republicii Moldova. - 1993. - Nr.3.

- operele literare, artistice și științifice;
- interpretările artiștilor interpreți și execuțiile artiștilor executanți, fonogramele și emisiunile de radiodifuziune;
- invențiile în toate domeniile activității umane;
- descoperirile științifice;
- desenele și modelele industriale;
- mărcile de fabrică, de comerț și de serviciu, precum și numele comerciale și denumirile comerciale;
- protecția împotriva concurenței neloiale

și toate celelalte drepturi aferente activității intelectuale în domeniile industrial, științific, literar și artistic.

Astfel, putem observa că rezultatele activității intelectuale, ca și atributele de identificare și de individualizare, reprezintă o parte a obiectului drepturilor de proprietate intelectuală.

Pe de altă parte, termenul “proprietate” a fost aplicat la anumite drepturi de natură patrimonială și personală nepatrimonială, pentru a desemna facultatea exclusivă atribuită titularilor acestor drepturi de a uza și a dispune de ele.

De altfel, chiar în Dicționarul explicativ al limbii române locuțiunea subordonată sensului principal al termenului “proprietate” – “proprietate literară (sau artistică)” – este definită ca un drept de care se bucură un autor de a dispune după voie de operele sale literare sau artistice, putându-le edita, reproduce etc.¹

Brevitatis causa, este posibil a desemna noțiunea “drepturi de proprietate intelectuală” prin sintagma “proprietate intelectuală”. Totuși, în sensul lor precis și tehnic, noțiunile “drepturi de proprietate intelectuală” și “proprietate intelectuală” nu sunt sinonime: în primul caz se are în vedere accepțiunea juridică, iar în cel de-al doilea – accepțiunea economică.² Diferențierea acestor accepțiuni este importantă, pentru a se putea clarifica *infra* care dintre ele desemnează corect noțiunea obiectului juridic comun al infracțiunilor contra proprietății intelectuale.

În această ordine de idei, este salutabilă diferențierea pe care o face Valerică Lazăr între noțiunile “proprietate intelectuală” și “proprietate industrială”, pe de o parte, și noțiunea “drepturi intelectuale”, de pe alta parte. Referindu-se la drepturile ce rezultă dintr-o creație umană, fie că se realizează în domeniul artei

¹ Dicționarul explicativ al limbii române, p.859.

² În acest sens apare ca deosebit de importantă opinia lui Ion P. Filipescu: “Termenul de proprietate și cel de drept de proprietate sunt sinonime ... Termenul de proprietate poate fi folosit și în înțeles de categorie economică, deci în sensul său economic (sublinierea ne aparține - n.a.)”. - Ion P. Filipescu. Drept civil. Dreptul de proprietate și alte drepturi reale. - București: Actami, 1998, p.78. Asupra inconsecvenței în cazul utilizării ca sinonime a noțiunilor “proprietate” și “drept de proprietate” s-a menționat în doctrina juridică. - Vezi, de exemplu: N.Puşcaş. Dreptul de proprietate în viziunea Constituției amendate // Avocatul poporului. - 2004. - Nr.2. - P.9-12.

și culturii, fie că decurg dintr-o activitate industrială, acest autor optează pentru noțiunea “drepturi intelectuale” (*alias* “drepturi de proprietate intelectuală”), și nu pentru noțiunile “proprietate intelectuală” sau “proprietate industrială”.¹

Așadar, prin “drepturi de proprietate intelectuală” trebuie de înțeles ansamblul drepturilor patrimoniale și personale nepatrimoniale asupra rezultatelor exprimate materialmente ale activității intelectuale, precum și asupra atributelor de identificare și de individualizare a participanților la circuitul civil.

În același timp, prin “proprietate intelectuală” propunem a fi desemnată creația intelectuală și valorificarea exclusivă a rezultatelor activității intelectuale sau a atributelor de identificare și de individualizare a participanților la circuitul civil.

În acest fel, între conceptele “drepturi de proprietate intelectuală” și “proprietate intelectuală” se atestă un raport de natura celui care a fost denotat între noțiunile “drept de proprietate” și “proprietate”. Amintim, în acest sens, că proprietatea reprezintă apropierea de către individ a obiectelor naturii în cadrul și prin intermediul unei forme sociale determinate. Pe de altă parte, dreptul de proprietate apare în rezultatul fixării relațiilor economice de proprietate în normele de drept, conferind titularului său dreptul de a poseda, a folosi și a dispune de un bun.

Din punctele de vedere exprimate de V.M. Feighelson și Valerică Lazăr rezultă existența unei anumite corelații între conceptele “proprietate intelectuală” și “proprietate industrială”. Pentru a înțelege natura acestei corelații, este oportun să apelăm la prevederile unor acte de vocație internațională. Astfel, în conformitate cu art.1 al Convenției de la Paris pentru protecția proprietății industriale (în continuare – Convenția de la Paris), încheiate la Paris la 20.03.1883, revizuite la Bruxelles la 14.12.1900, la Washington la 2.06.1911, la Haga la 6.11.1925, la Londra la 2.06.1934, la Lisabona la 31.10.1958, la Stockholm la 14.07.1967 și modificate la 2.10.1979² (ratificate prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr.1328 din 11.03.1993³), protecția proprietății industriale are ca obiect brevetele de invenție, modelele de utilitate, desenele sau modelele industriale, mărcile de fabrică sau de comerț, mărcile de serviciu, numele comerciale și indicațiile de proveniență sau denumirile de origine, precum și reprimarea concurenței neloiale; proprietatea industrială se înțelege în sensul cel mai larg și se aplică nu numai industriei și comerțului propriu-zise, ci și domeniului industrii-

¹ Vezi: V.Lazăr. Infrațiuni contra drepturilor de proprietate intelectuală. - București: Lumina Lex, 2002, p.5.

Pentru comparație: Yolanda Eminescu prin denumirea comună de drepturi intelectuale desemnează drepturile legate de creația intelectuală și rezultatele ei, sub formele cele mai variate. - Vezi: Y.Eminescu. Tratat de proprietate industrială. Vol.I. - București: Editura Academiei, 1982, p.15.

² Tratat internațional la care Republica Moldova este parte. Vol.6, p.160-186.

³ Monitorul Parlamentului Republicii Moldova. - 1993. - Nr.3.

lor agricole și extractive și tuturor produselor fabricate sau naturale, ca de exemplu: vinuri, grăunțe, foi de tutun, fructe, vite, minereuri, ape minerale, bere, flori, făină.

În același timp, din prevederile art.2 al Convenției de la Berna privind protecția operelor literare și artistice (în continuare – Convenția de la Berna), adoptate la 9.09.1886, completate la Paris la 4.05.1896, revizuite la Berlin la 13.11.1908, completate la Berna la 20.03.1914, revizuite la Roma la 2.06.1928, la Bruxelles la 26.06.1948, la Stockholm la 14.07.1967, la Paris la 24.07.1971 și amendate la 28.09.1979¹ (ratificate prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr.511 din 22.06.1995²), noțiunea de proprietate intelectuală se referă la operele literare, artistice, științifice, la interpretările artiștilor interpreți și executanți, la fonogramele și emisiunile radiofonice, la invențiile din toate domeniile activității umane, la descoperirile științifice, la desenele și modelele industriale, la mărcile de fabrică, de comerț și de serviciu, la numele și la denumirile comerciale, la protecția împotriva concurenței neloiale, precum și la orice alte rezultate ale activității intelectuale în domeniul industrial, științific, literar și artistic.

Coroborând dispozițiile specificate mai sus din Convenția de la Paris cu dispozițiile menționate *supra* din Convenția de la Berna și din Convenția de la Stockholm, putem conchide că noțiunea de proprietate industrială constituie o parte în raport cu noțiunea de proprietate intelectuală, care constituie un întreg. Ca instituție juridică, dreptul de proprietate intelectuală cuprinde, pe de o parte, dreptul de proprietate industrială, iar, pe de altă parte, dreptul de autor și drepturile conexe.

Dar care este legătura între noțiunile “patrimoniu” și “proprietate intelectuală”? Pentru a răspunde la această întrebare, este necesar să ne aducem aminte de definiția legală a noțiunii de patrimoniu: patrimoniul reprezintă totalitatea drepturilor și obligațiilor patrimoniale (care pot fi evaluate în bani), privite ca o sumă de valori active și pasive strâns legate între ele, aparținând unor persoane fizice și juridice determinate (alin.(1) art.284 CC RM).

Referindu-se la locul drepturilor de proprietate intelectuală în sistemul drepturilor patrimoniale, Ion P. Filipescu menționează: “dreptul de autor și dreptul de inventator (proprietatea incorporeală sau intelectuală) prezintă unele particularități, în sensul că ele conferă unele prerogative sau atribute patrimoniale și nepatrimoniale, personale. Primele fac parte din patrimoniu”.³

Trecând peste sinonimia pe care autorul citat o admite în raport cu noțiunile de drepturi de proprietate intelectuală și de proprietate intelectuală (asupra căreia

¹ Tratatul internațional la care Republica Moldova este parte. Vol.9, p.134-171.

² Monitorul Oficial al Republicii Moldova. - 1995. - Nr.40.

³ Ion P. Filipescu. Drept civil. Dreptul de proprietate și alte drepturi reale, p.22.

ne-am pronunțat anterior), remarcăm ideea principală a lui Ion P. Filipescu: doar atunci când drepturile de proprietate intelectuală conferă titularului lor atribute patrimoniale, ele pot fi incluse în categoria de drepturi patrimoniale, deci implicit – în patrimoniu.

Pe de altă parte, referindu-se la noțiunea de drepturi nepatrimoniale (sau personale nepatrimoniale), Gheorghe Beleiu afirmă că aceasta privește drepturile subiective al căror conținut nu poate fi exprimat în bani.¹ În continuare, același autor specifică faptul că una dintre categoriile de drepturi personale nepatrimoniale o formează “drepturile decurgând din creația intelectuală, adică drepturile (numai) nepatrimoniale ce izvorăsc din opera literară, artistică ori științifică și din invenție. Un asemenea drept este acela de a fi recunoscut ca autor al operei ori invenției (care se cheamă “dreptul la paternitatea operei sau invenției”)”.²

Așadar, rezultatele activității intelectuale și atributele de identificare și de individualizare a participanților la circuitul civil dau naștere atât la drepturi patrimoniale, cât și la drepturi nepatrimoniale. Iată de ce, drepturile de proprietate intelectuală au o natură dualistă: în ipostaza lor de drepturi personale nepatrimoniale, își urmează titularul neputând fi alienate, transmise; în ipostaza lor de drepturi patrimoniale ele pot fi transmise liber altor persoane. În ultimul caz, drepturile de proprietate intelectuală comportă similitudini vădite cu dreptul de proprietate. Totodată, dreptul de proprietate nu poate avea o natură dualistă. El este un drept patrimonial prin excelență.

După cum s-a menționat, obiectele drepturilor de proprietate intelectuală le constituie anumite bunuri intelectuale, și anume: rezultatele activității intelectuale și atributele de identificare și de individualizare a participanților la circuitul civil. Aceste obiecte au o natură incorporeală. Tocmai de aceea Ion P. Filipescu supranumește proprietatea intelectuală “proprietate incorporeală”.³

Pe de altă parte, toate aceste obiecte devin antrenate în orbita raporturilor juridice civile doar după ce adoptă o formă obiectivizată. În acest fel, o operă sau o invenție poate fi exprimată materialmente într-un bun material. Acest bun poate fi transmis de către proprietar altor persoane, poate fi distrus, sustras etc. În același timp, ceea ce se obiectivizează prin bunul respectiv – rezultatul activității intelectuale sau atributul de identificare și de individualizare a participantului la circuitul civil – nu poate fi transmis o dată cu bunul respectiv (decât în cazurile prevăzute în lege), nu poate fi distrus, sustras etc.

Cadrul conceptual al obiectului dreptului de proprietate variază semnificativ de la un sistem juridic la altul. De exemplu, în Germania, discutând din punct de

¹ Vezi: Gh. Beleiu. *Drept civil român*. - București: Șansa, 1994, p.76.

² Ibidem, p.77.

³ Ion P. Filipescu. *Drept civil. Dreptul de proprietate și alte drepturi reale*, p.22.

vedere tehnic, obiectul dreptului de proprietate poate fi doar ceva palpabil. Franța și Italia împărtășesc un punct de vedere diferit de cel al Germaniei. În aceste două țări un drept de proprietate poate avea, de asemenea, ca obiect ceva nepalpabil, cum ar fi, de exemplu, o idee originală.¹

Dar care este cadrul conceptual al obiectului dreptului de proprietate în sistemul juridic al Republicii Moldova?

De exemplu, în alin.(4) art.4 al Legii Republicii Moldova privind dreptul de autor și drepturile conexe, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 23.11.1994², este specificat: “Dreptul de autor nu depinde de dreptul de proprietate asupra obiectului material, în care și-a găsit expresia opera respectivă. Din faptul procurării obiectului nu rezultă faptul investirii posesorului acestuia cu careva drepturi de autor, stabilite prin prezenta lege.” Aceeași concepție trece ca un fir roșu prin regimul juridic al tuturor celorlalte drepturi de proprietate intelectuală.

Din această concepție se desprinde că trebuie deosebită opera, invenția etc., ca un obiect nepalpabil, privit ca o complexitate de idei originale, de obiectul palpabil în care se întruchipează această complexitate de idei originale (de exemplu, tabloul, schița, manuscrisul, notația muzicală, designul vestimentar, pelicula video, discheta de calculator etc.). Eminamente, regimul dreptului de proprietate s-a aplicat și se aplică la aceste suporturi materiale ale rezultatelor activității intelectuale și ale atributelor de identificare și de individualizare a participanților la circuitul civil. Cât privește dreptul de proprietate asupra rezultatelor activității intelectuale și asupra atributelor de identificare și de individualizare a participanților la circuitul civil, în literatura de specialitate din perioada care precede începutul epocii postindustriale³ este specificat că în această ipoteză nu se poate vorbi despre dreptul de proprietate în adevăratul sens al cuvântului, ci despre o extensiune abuzivă și o metaforizare a noțiunii de drept de proprietate.

În acest fel, pe măsură ce, prin intermediul procedeele de tehnică juridică (în special, al ficțiunii și al asimilării), începe a prinde contururi și conceptul de drept de proprietate incorporeală, accepțiunea inițială a noțiunii “dreptul de proprietate” tinde a se lărgi substanțial. În context, R.Savatier, într-o opinie mai apropiată realităților contemporane⁴, a menționat, că prin noțiunea dată se dorește a fi desemnată, în cel mai deplin și în cel mai absolut mod, totalitatea drepturilor pe care le poate avea o persoană în privința bunurilor incorporale, de formație nouă.

¹ Vezi: U.Mattei, S.Baieș, N.Roșca. Principiile fundamentale ale dreptului de proprietate. - Chișinău: ARC, 2000, p.69.

² Monitorul Oficial al Republicii Moldova. - 1995. - Nr.13.

³ Vezi: A.Colin, H.Capitant. Curs elementar de drept civil francez. Vol.I. - București: Imprimeria Centrală, 1940, p.931-933.

⁴ Vezi: P.Саватье. Теория обязательств. - Москва, 1972, p.90-91.

În lumina celor evocate mai sus, putem oare privi noțiunea “dreptul de proprietate intelectuală” ca parte a noțiunii mai largi “dreptul de proprietate”? Prin extensiune, putem oare concepe noțiunea “proprietate intelectuală” ca parte a categoriei economice “proprietate”?

În Constituția Republicii Moldova este dat un răspuns afirmativ la această întrebare. Astfel, cum reiese din textul alin.(1) art.9 “Principiile fundamentale privind proprietatea” din Legea Fundamentală, dreptul de proprietate are ca obiect bunurile materiale și intelectuale.

Or, așa cum am menționat, prin bunuri intelectuale nu pot fi înțelese decât rezultatele activității intelectuale și atributele de identificare și de individualizare a participanților la circuitul civil.

După cum e știut, Constituția este actul normativ cu cea mai înaltă forță juridică. În virtutea acestui fapt, restul legislației trebuie să se alinieze acestui act. În context, specificăm că fenomenul cel mai remarcabil, ce atinge esența reglementării juridice, este reprezentat de constituționalizarea ramurilor dreptului. În opinia lui L.Favoreau, substanța acestui fenomen se exprimă în aceea că “fiecare ramură de drept, fie că e vorba de dreptul civil sau de cel administrativ, de dreptul comercial sau de cel fiscal, de dreptul penal (sublinierea ne aparține – *n.a.*) ori de dreptul muncii, are acum baze constituționale pe care trebuie să le luăm în considerare, în orice expunere pedagogică, și în orice operă de cercetare, sub sancțiunea de a nu cunoaște dreptul pozitiv.”¹

Cât privește ramurile de drept nepenale, constituționalizarea prevederilor de la alin.(1) art.9 al Legii Fundamentale este în proces de realizare.

Astfel, potrivit art.7 al Legii Republicii Moldova cu privire la proprietate, adoptate de Sovietul Suprem al R.S.S. Moldova la 22.01.1991², obiect al dreptului de proprietate pot fi și produsele (adică rezultatele) activității intelectuale.

Ca o dezvoltare a acestei prevederi poate fi privită dispoziția din art.29 din Legea Republicii Moldova cu privire la informatică, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 22.06.2000³, conform căreia obiecte ale dreptului de proprietate în domeniul informaticii pot fi: resursele informaționale, datele, sistemele informatice.⁴ Potrivit alin.(3) art.30 din aceeași lege, dreptul de proprietate asupra produselor informatice se protejează de către legislația cu privire la proprietate.

¹ L.Favoreau. Consideraciones comparadas sobre la Revolucion juridica francesa // Revista de estudios constitucionales. - 1988. - Nr.1. - P.232.

² Monitorul Oficial al Republicii Moldova. - 1991. - Nr.3-6.

³ Monitorul Oficial al Republicii Moldova. - 2001. - Nr.73-74.

⁴ Conform alin.(3) art.6 din Legea Republicii Moldova privind dreptul de autor și drepturile conexe, ocrotirea programelor pentru computer se extinde asupra tuturor felurilor de programe pentru computer (inclusiv asupra sistemelor operaționale), care pot fi exprimate în orice limbaj și sub orice formă, inclusiv textul inițial și codul obiectului.

Dar nu numai rezultatele activității intelectuale, ci și atributele de identificare și de individualizare a participanților la circuitul civil pot forma obiectul dreptului de proprietate. Această teză este confirmată prin prevederea de la alin.(5) art.6 al Legii Republicii Moldova privind mărcile și denumirile de origine ale produselor, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 22.09.1995¹: “Mărcile existente și folosite legal până la 1 ianuarie 1992 de două și mai multe persoane juridice se declară proprietate a statului”.

Așadar, putem conchide că procesul de constituționalizare a ramurilor de drept (sub aspectul reflectat în alin.(1) art.9 al Legii Fundamentale) se manifestă prin acțiunea de asigurare a conformității cu Constituția a tuturor prevederilor legale ce formează obiectul fiecărei ramuri de drept, indiferent de forța juridică a actelor prin care au fost promovate aceste prevederi. Acest proces consolidează, pe plan legislativ, concepția că noțiunea “dreptul de proprietate intelectuală” este un gen aparte al noțiunii mai largi “dreptul de proprietate”² și că, implicit, conceptul “proprietate intelectuală” se integrează în categoria economică “proprietate”³.

Dar concepția analizată își găsește suportul nu doar în prevederile legislative, dar și în doctrina juridică. Astfel, Victor Volcinschi și Valentina Șapoval menționează cu drept cuvânt: “Tratarea dreptului la marcă în cadrul drepturilor de proprietate se justifică atât teoretic, cât și practic prin faptul că în economia modernă funcția de identificare a producătorului, dominantă atunci când a apărut marca, a cedat ulterior locul funcției de identificare a produsului ca atare”.⁴ În

¹ Monitorul Oficial al Republicii Moldova. - 1996. - Nr.8-9.

² Sesizând similaritatea dintre dreptul de proprietate intelectuală și dreptul de proprietate “propriu-zisă”, unii autori relevă cu adevărat: “În primul rând, și într-un caz, și în altul, titularului dreptului subiectiv i se asigură un anumit spațiu de libertate în acțiuni relativ la obiectele acestui drept și o posibilitate de a cere de la alte persoane un anumit mod de conduită în privința aceluiași obiecte ale acestui drept. În al doilea rând, și într-un caz, și în altul, folosirea sub orice formă a obiectului nu poate fi posibilă decât cu acceptul titularului. În al treilea rând, și într-un caz, și în altul, orice folosire a obiectului trebuie să aibă loc cu titlu oneros, dacă din lege sau din contractul cu titularul dreptului subiectiv nu rezultă altceva”. - V.Volcinschi, D.Chiroșca. Dreptul proprietății intelectuale. - Chișinău: Museum, 2001, p.4.

³ Referindu-se la subiectul din propoziția logică “proprietatea intelectuală”, Petru Costinescu explică: “Noțiunea de proprietate implică faptul că invențiile protejate și operele protejate prin dreptul de autor nu pot fi folosite decât cu consimțământul inventatorului, autorului sau oricărui alt proprietar al dreptului”. - P.Costinescu. Proprietatea intelectuală, p.15-18.

În context, este util a reproduce și opinia lui Augustin Ungureanu și Aurel Ciopraga, conform căreia noțiunea de proprietate include și noțiunea de proprietate intelectuală. - Vezi: A.Ungureanu, A.Ciopraga. Dispoziții penale din legi speciale române. Vol.V. - București: Lumina Lex, 1996, p.252.

⁴ V.Volcinschi, V.Șapoval. Conținutul și natura juridică a dreptului subiectiv asupra mărcii // Analele Științifice ale Universității de Stat din Moldova. Facultatea de Drept. Serie nouă, Nr.5. - Chișinău, 2001, p.115-126.

continuare, aceiași autori completează: “Doctrina franceză califică dreptul asupra mărcii ca un drept inferior în raport cu alte drepturi private, dar îl consideră un drept de proprietate. Titularul unei mărci are asupra acesteia un drept de proprietate intelectuală opozabil tuturor, care face parte din drepturile reale de proprietate. Specific e faptul că Directiva Consiliului Comunității Europene din 21 decembrie 1998 pentru apropierea legislației statelor membre în materia mărcilor a evitat să califice acest drept. În art.5 din Directivă se prevede doar că “marca înregistrată conferă titularului un drept exclusiv”.¹

Cu siguranță, este plauzibilă o extrapolare a aserțiunii citate asupra celorlalte drepturi de proprietate intelectuală, altele decât dreptul la marcă.²

Privit tradițional, dreptul de proprietate “propriu-zis” asupra operelor, invențiilor și altor asemenea obiecte nepalpabile este cu adevărat de neconceput. Totodată, orice drept de proprietate intelectuală are în structura sa drepturi cu caracter patrimonial (economic), numite de legiuitor și “drepturi exclusive de valorificare”. Aceste drepturi exclusive, la care s-au referit și cei doi autori citați mai sus, comportă o similaritate vădită cu dreptul de proprietate propriu-zis.

Atunci când am caracterizat, în Capitolul II al lucrării de față, dreptul de proprietate, am specificat că atributul de folosință, ca și cel de posesiune, poate fi detașat din conținutul juridic al dreptului de proprietate prin constituirea unor drepturi reale (de exemplu, a dreptului de uzufruct, a dreptului de uz, a dreptului de suprafață etc.).

Dar tot așa pot fi detașate anumite atribute din conținutul juridic al dreptului de proprietate intelectuală, acestea constituind drepturile exclusive de valorifi-

¹ V.Volcinski, V.Șapoval. Conținutul și natura juridică a dreptului subiectiv asupra mărcii, p.115-126. În acest context, necesită a fi remarcat faptul că în art.137 din Codul penal al Estoniei din 1960 se prevedea răspunderea pentru violarea intenționată a dreptului exclusiv al proprietarului mărcii înregistrate. - Vezi: Уголовный кодекс Эстонской Республики. - Таллинн: Дефендо, 1996.

² De exemplu, urmând tradiția anglo-saxonă, dreptul de autor este conceput ca un drept de proprietate care îi permite autorului să dispună de opera sa după propriul său crez și, dacă este interesat, să negocieze apoi utilizarea acesteia. - Vezi: M.Seserman. Dreptul proprietății intelectuale. - Iași: Chemarea, 1993, p.13.

Dar această concepție își are rădăcinile și în tradiția românească. Astfel, în art.2 din Legea României din 16.06.1923 asupra proprietății literare și artistice se menționează: “... toți creatorii de opere intelectuale ... se vor bucura în tot timpul vieții, ca de o proprietate a lor (sublinierea ne aparține - n.a.), de dreptul exclusiv de a publica, reprezenta sau executa, a autoriza traduceri, adaptările și reproducerea în orice mod, a exploata singuri sau a vinde operele lor, în totul sau în parte, a le dăru sau a le transmite altora prin testament”. - Vezi: Monitorul Oficial al României. - 1923. - Nr.68.

care.¹ De aceea, are dreptate Iu.V. Trunțevski² atunci când afirmă că astfel de drepturi exclusive amintesc de dreptul de proprietate; ele sunt opozabile în raport cu toate celelalte persoane, generând în sarcina acestora obligația corelativă de a nu utiliza opera fără consimțământul autorului.

Totodată, H.Capitant și A.Colin menționează (considerăm, întemeiat) că nu toate caracterele dreptului de proprietate se regăsesc în aceeași măsură în înfățișarea drepturilor exclusive de valorificare.³ Tocmai din aceste motive este necesar să recunoaștem că noțiunea “drepturile de proprietate intelectuală” este, sub aspectul drepturilor exclusive de valorificare pe care le presupune, o parte a noțiunii mai largi – “dreptul subiectiv patrimonial”.

Revenind la problema locului drepturilor de proprietate intelectuală în cadrul patrimoniului, menționăm opinia lui C.Hamangiu, I.Rosetti-Bălănescu și Al.Băicoianu asupra naturii acestor drepturi (atunci când ele conferă atribute patrimoniale): “Ele nu constituie în definitiv nici drepturi asupra unui bun, nici drepturi împotriva unei persoane... nu pot fi clasate nici printre drepturile reale, nici printre drepturile personale... De aceea le-am așezat într-o categorie deosebită (drepturi patrimoniale de altă natură – *n.a.*)”.⁴ În același timp, autorii citați se referă la aspectul raportării drepturilor de proprietate intelectuală la una dintre categoriile de bunuri, în funcție de natura lor și de calificarea dată de lege: “Drepturile intelectuale, neavând, pe de o parte, nimic comun cu drepturile

¹ În acest sens, S.Petrovski vorbește despre “drepturi patrimoniale asupra (*sic!*) folosinței rezultatelor de creație în orice formă și prin orice metode”. - С.Петровский. Интеллектуальная собственность и исключительное право, p.58.

De asemenea, Ion Băcanu utilizează formula “dreptul exclusiv de folosință”. - I.Băcanu. Firma și emblema comercială. - București: Lumina Lex, 1998, p.67.

De altfel, această formulă este confirmată și pe plan legislativ, fiind utilizată, de exemplu, în Legea Republicii Moldova privind mărcile și denumirile de origine ale produselor. La fel, ea e utilizată în Legea României, nr.84 din 15.04.1998, privind mărcile și indicațiile geografice. - Vezi: Monitorul Oficial al României. - 1998. - Nr.161.

Această formulă descoperă cu pregnanță legătura cu conceptul “drept de proprietate”: 1) dreptul de folosință este un atribut al dreptului de proprietate; 2) dreptul de proprietate are, de asemenea, un caracter exclusiv, ceea ce înseamnă că titularul dreptului dat este singurul care poate dispune de substanța obiectului dreptului său.

² Vezi: Ю.В. Трунцевский. Интеллектуальное пиратство: гражданско-правовые и уголовно-правовые меры противодействия. - Москва: Юрист, 2002, p.31.

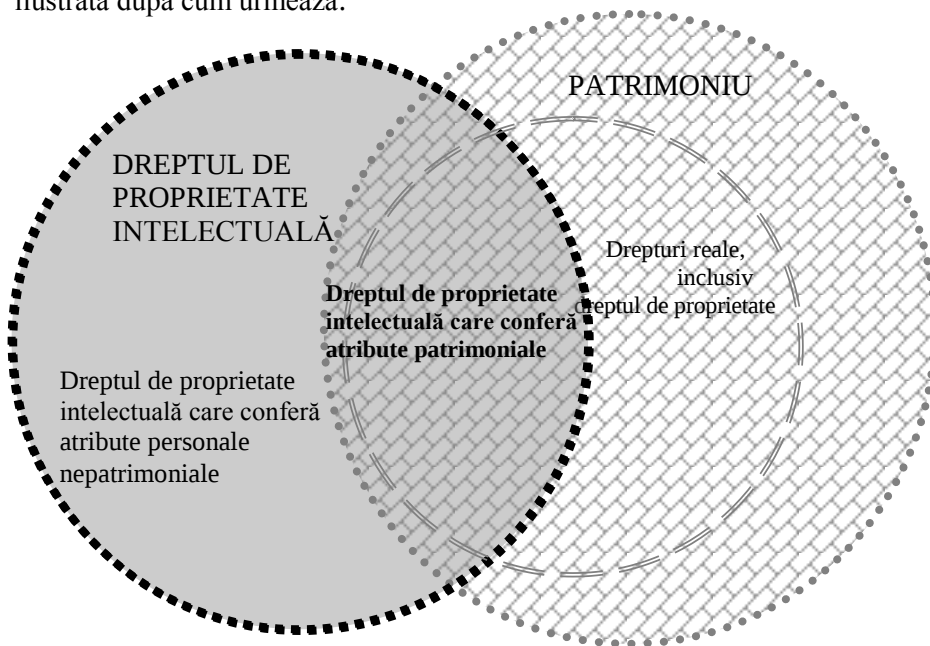
³ Vezi: A.Colin, H.Capitant. Cours elementar de drept civil francez. Vol.I, p.932-933.

În special, cei doi autori francezi reproșează că dreptul de proprietate intelectuală nu are un caracter exclusiv și privativ (absolut), așa cum îl are dreptul de proprietate “propriu-zis”. Acestei imputări i se poate răspunde prin cuvintele lui Gh.Mateuț și A.Mihăilă: “... expresia “exclusiv” nu ține de caracteristica fundamentală a proprietății, întrucât legea cunoaște destule forme de proprietate colectivă și indiviză. În fine, dreptul de proprietate nu este absolut, fiindcă însuși legiuitorul arată că el trebuie să funcționeze în cadrul legii, teoria abuzului de drept, consfințită și de jurisprudență, aducându-i și alte limitări”. - Gh.Mateuț, A.Mihăilă. Logica juridică. - București: Lumina Lex, 1998, p.99.

⁴ C.Hamangiu, I.Rosetti-Bălănescu, Al.Băicoianu. Tratat de drept civil român. Vol.I. - București: ALL, 1998, p.531.

imobiliare, iar rezultatul lor, pe de altă parte, fiind de a procura titularului lor un câștig bănesc, suntem obligați să le clasăm printre bunurile mobile”.¹

În concluzie, legătura dintre noțiunea “drept de proprietate intelectuală”, pe de o parte, și noțiunile “drept de proprietate” și “patrimoniu”, pe de alta, poate fi ilustrată după cum urmează:

Cunoaștem că dreptul de proprietate este forma juridică sub care apare proprietatea ca fenomen economic. Tot așa, dreptul de proprietate intelectuală reprezintă forma juridică pe care o îmbracă proprietatea intelectuală ca fenomen economic. Referindu-se la noțiunea de proprietate intelectuală, L.V. Grigorieva consideră că aceasta desemnează “proprietatea asupra rezultatelor activității intelectuale a omului, apărută de dreptul de autor”.² Evident, această definiție este incompletă. Iată de ce, considerăm că proprietatea intelectuală, privită drept categorie economică, desemnează proprietatea asupra rezultatelor activității intelectuale a omului, precum și asupra atributelor de identificare și de individualizare a participanților la circuitul civil, apărută de normele dreptului pozitiv de proprietate intelectuală. Din această definiție rezultă că proprietatea intelectuală formează obiectul apărării juridico-intelectuale. Dar proprietatea intelectuală, poate ea oare constitui obiectul de apărare juridico-penală? La această întrebare vom răspunde în secțiunea următoare din prezentul capitol.

¹ C.Hamangiu, I.Rosetti-Bălănescu, Al.Băicoianu. Tratat de drept civil român. Vol.I, p.560.

² Л.В. Григорьева. Уголовная ответственность за мошенничество в условиях становления новых экономических отношений. - Саратов, 1996, p.12.

Deocamdată, este important să reținem că proprietatea intelectuală este un gen aparte al proprietății. În opinia unora, ea constituie o “proprietate-creație”.¹ Această proprietate-creație constituie fuziunea a două fațete:

1) *dominium eminens*, adică proprietatea pe care o are, după apariția operei, invenției etc., întreaga colectivitate;

2) *dominium utile*, adică proprietatea pe care o are persoana prin a cărei muncă creatoare a fost posibilă apariția operei, invenției etc., persoană care din momentul apariției produsului muncii respective devine un simplu titular de a exploata și a utiliza opera, invenția etc. pe care a creat-o.²

Examinând critic formula “proprietate-creație”, menționăm că ea este mai puțin inexactă decât formula “creație și proprietate intelectuală”.³ Într-adevăr, creația intelectuală și proprietatea intelectuală nu pot fi delimitate. Anterior am specificat că trăsătura definitorie a activității de realizare a obiectelor proprietății intelectuale este conceptul de creație. Fiind de acord cu aceasta, nu trebuie să uităm că noțiunea “creație intelectuală” nu epuizează alcătuirea noțiunii “proprietate intelectuală”. Așa cum se desprinde din definiția noțiunii de proprietate intelectuală, propusă de noi *supra*, noțiunea dată presupune existența a două variante alternative: 1) “creație” + “valorificare”, sau 2) numai “valorificare”. A doua variantă operează în cazul în care bunul intelectual îl constituie atributul de identificare sau de individualizare a participanților la circuitul civil.

Un alt argument împotriva ideii de desemnare a noțiunii de proprietate intelectuală prin formula “proprietate-creație” este că prin săvârșirea infracțiunilor contra proprietății intelectuale, așa cum vom vedea în continuare, influențare nemijlocită infracțională pot suferi nu doar drepturile morale și/sau patrimoniale ale creatorului operei, invenției etc., ci și drepturile respective ale celor care nu au participat la crearea operei, invenției etc. (de exemplu, succesorii în drepturi ai creatorului).

Creația intelectuală poate deveni obiectul proprietății intelectuale. Pentru aceasta ideile și concepțiile care au stat la baza operei, invenției etc. trebuie să fie exprimate materialmente, adică să adopte o formă determinată de exprimare. Însă din aceasta nu rezultă că obiectul proprietății intelectuale îl poate forma bunul material în care și-au găsit expresia ideile și concepțiile creatorului. Într-adevăr, proprietatea asupra operei, invenției etc.⁴ nu înglobează proprietatea asupra bunului material respec-

¹ S.Mămăligă. Dreptul de autor și drepturile conexe. - Chișinău: ARC, 2000, p.27.

² Ibidem.

³ A.Ungureanu, A.Ciopraga. Dispoziții penale din legi speciale române. Vol.V, p.181.

⁴ În această privință, semnalăm că legiuitorul român utilizează locuțiunea “proprietarul sau posesorul unei opere” în art.22 al Legii României privind dreptul de autor și drepturile conexe, nr.8 din 14.03.1996. - Vezi: Monitorul Oficial al României. - 1996. - Nr.60.

tiv, ci doar proprietatea asupra bunului intelectual (adică asupra creației al cărei produs este o operă, invenție etc.).

Din acest punct de vedere, considerăm că, de exemplu, prevederea de la alin.(2) art.7 al Legii Republicii Moldova privind dreptul de autor și drepturile conexe suferă de o oarecare absurditate. Conform acestei prevederi, “protecția dreptului de autor se extinde asupra formei de exprimare și nu asupra ideilor, proceselor, metodelor de funcționare sau asupra concepțiilor matematice ca atare”. Considerăm că legea sus-numită necesită modificare, în sensul de a fixa în ea că protecția dreptului de autor, în special, și a dreptului de proprietate intelectuală, în general, se extinde și asupra rezultatului (produsului) ideilor, proceselor, metodelor de funcționare sau asupra concepțiilor matematice, în cazul în care acesta îmbracă o așa formă de exprimare, încât devine perceptibil simțurilor.

Orice creație este de neconceput fără conceptul de idee sau fără un concept similar acesteia (proces, metodă de funcționare, concepție matematică etc.). În fapt, în devenirea sa, creația parcurge trei faze: alegerea ideii, concretizarea ideii alese și exprimarea ideii într-o formă concretă astfel ca să devină perceptibilă simțurilor.

Deci, în esență, rezultatul ideii și al altor asemenea entități corporale constituie bunul intelectual. La rândul său, acest bun intelectual exprimă natura incorporală, nepalpabilă a obiectului proprietății asupra operei, invenției etc.

§ 2. Formele dreptului de proprietate intelectuală

Anterior, s-a specificat că noțiunea de proprietate intelectuală înglobează două segmente:

- 1) proprietatea artistică, științifică și literară;
- 2) proprietatea industrială.

Respectiv, formele juridice pe care le îmbracă acestea sunt:

- 1) dreptul de autor și drepturile conexe;
- 2) dreptul de proprietate industrială.

Cât privește dreptul de autor și drepturile conexe, trebuie să deosebim două sensuri ale acestei noțiuni: dreptul pozitiv (obiectiv) și dreptul subiectiv.

În sens de drept pozitiv (obiectiv), noțiunea de drept de autor și de drepturi conexe este definită în pct.2 al Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, “Cu privire la practica aplicării de către instanțele judecătorești a unor prevederi ale legislației despre dreptul de autor și drepturile conexe”,

nr.32 din 9.11.1998¹: “Dreptul de autor este un sistem de norme juridice stabilite prin lege care protejează operele creației intelectuale din domeniul literaturii, artei și științei, exprimate într-o formă obiectivă ce permite a le reproduce, atât publicate, cât și nepublicate, indiferent de forma, destinația și valoarea fiecărei opere, precum și drepturile analogice cu cele de autor: drepturile interpreților, producătorilor de fonograme, organizațiilor de difuziune (drepturile conexe)”.

Dreptul pozitiv de autor are sarcina să asigure exercitarea în condiții normale a drepturilor subiective ale persoanelor care creează producții literare, artistice și științifice, pe de o parte, și, totodată, are menirea să garanteze accesibilitatea producțiilor menționate. În conjunctura economiei de piață, dreptul pozitiv de autor are rolul să pregătească în mod durabil apariția unor factori prielnici pentru investiții în scopul creării producției literare, artistice și științifice. Un alt rol constă în a satisface nevoile crescânde (în plan calitativ) ale consumatorilor. În ultimă instanță, prin aplicarea normelor acestuia este sporită funcționalitatea economiei naționale, este diminuat efectul traumatizant al perioadei de tranziție trenante, este creat un teren propice pentru creșterea produsului intern brut etc.

Aici menționăm că obiectul studiului de față îl constituie dreptul de autor și drepturile conexe în sens subiectiv, și nu în cel pozitiv (obiectiv). În legislație nu se conține o definiție a noțiunii de drept subiectiv de autor și de drepturi subiective conexe (în continuare – drept de autor și drepturi conexe). Totuși, anumite elemente ale acestei definiții pot fi identificate în actele normative care formează sediul materiei respective.

Astfel, în alin.(3) art.4 al Legii Republicii Moldova privind dreptul de autor și drepturile conexe se specifică: “Dreptul de autor se constituie din drepturi cu caracter patrimonial (economic) și nepatrimonial (personal, moral)”.

În același timp, conform art.1 al Legii nr.8 a României privind dreptul de autor și drepturile conexe, “dreptul de autor al unei opere literare, artistice sau științifice, precum și asupra oricăror asemenea opere de creație intelectuală este recunoscut și garantat în condițiile prezentei legi. Acest drept este legat de persoana autorului și comportă atributele de ordin moral și material”.

Reieșind din conținutul acestor dispoziții, putem conchide că dreptul de autor este un drept subiectiv complex sau, altfel spus, un drept subiectiv-sinteză, constând într-un ansamblu de facultăți de ordin patrimonial și nepatrimonial pe care le au autorii de creații literare, artistice și științifice asupra operelor sale, creații exprimate, de regulă, materialmente.

Cât privește elementele definiției noțiunii “drepturi conexe”, în Legea Republicii Moldova privind dreptul de autor și drepturile conexe se menționează:

¹ Culegere de hotărâri ale Plenului Curții Supreme de Justiție (mai 1974-iulie 2002). - Chișinău, 2002, p.157-163.

“Subiecți ai drepturilor conexe sunt interpreții, producătorii de fonograme și organizațiile de difuziune” (alin.(1) art.26);

“Producătorii de fonograme și organizațiile de difuziune își realizează drepturile în conformitate cu prezenta lege în temeiul unui contract încheiat cu autorii și interpreții (colectivele de interpreți) ai operei înregistrate pe fonogramă sau difuzate pe cale radioelectrică sau distribuite prin cablu” (alin.(2) art.26).

De asemenea, din textul art.27-29 ale Legii Republicii Moldova privind dreptul de autor și drepturile conexe rezultă că subiecților drepturilor conexe le aparțin anumite drepturi patrimoniale și personale (morale), sau numai drepturi patrimoniale asupra interpretării, fonogramei sau emisiunii.

În baza acestor prevederi, se poate afirma că drepturile conexe reprezintă o serie de drepturi subiective complexe, care constau, fiecare în parte, dintr-un ansamblu de facultăți de sorginte patrimonială și/sau nepatrimonială pe care le au interpreții, producătorii de fonograme și organizațiile de difuziune asupra auxiliarilor operelor literare și artistice (adică asupra interpretărilor, fonogramelor sau emisiunilor), auxiliarii având, de regulă, un suport material.

Constituind “coloana vertebrală” a conceptului “dreptul de proprietate intelectuală”, dreptul de autor este caracterizat de A.Kerever ca fiind născut din desfășurarea concertată a unei revoluții tehnologice (aparitia tehnicii tiparului), a unei revoluții culturale (constituirea unui public ce consumă cultură), a unei revoluții politico-filosofice (conștiința drepturilor personale, doctrina libertății și a egalității în drepturi), precum și a unei revoluții economice (geneza capitalismului și a economiei de piață).¹

Multitudinea varietăților de opere literare, artistice și științifice care formează obiectul dreptului de autor constituie nu altceva decât focalizarea efectelor celor patru “revoluții” nominalizate mai sus.

După cum rezultă din dispoziția art.6 al Legii Republicii Moldova privind dreptul de autor și drepturile conexe, obiect al dreptului de autor pot fi operele originale² sau derivate³ de creație intelectuală, în sfera literară, artistică sau științifică, oricare ar fi forma de exprimare. Independent de destinația și valoarea lor, ele sunt următoarele:

¹ Vezi: A.Kerever. Proceedings of the international Colloquium Author's Rights without author. - Bruxelles: Intergu, 1993, p.25.

² Opera originală este cea creată pentru prima dată, care nu are la bază o altă operă preexistentă. - Vezi: V.Lazăr. Infrațiuni contra drepturilor de proprietate intelectuală, p.29.

³ Operele realizate prin utilizarea unor opere preexistente sunt denumite opere derivate sau compozite. - Vezi: Y.Eminescu. Dreptul de autor. Legea Nr.8 din 14 martie 1996 comentată. - București: Lumina Lex, 1997, p.87.

Conform art.3 al Legii Republicii Moldova privind dreptul de autor și drepturile conexe, prin “operă derivată” se înțelege produsul creației intelectuale bazat pe altă operă (traducere, adaptare, înscriere, prelucrare etc.)

- a) operele literare (cărți, broșuri, articole, programe pentru computer etc.);
- b) operele dramatice și muzical-dramatice, scenariile, proiectele de scenarii, libreturile, sinopsisul filmului;
- c) operele muzicale cu sau fără text;
- d) operele coregrafice și pantomimele;
- e) operele audiovizuale (cine-, tele-, videofilme, filme cu diapozitive etc.);
- f) operele de pictură, sculptură grafică și alte opere de artă plastică;
- g) operele de arhitectură, urbanistică și de artă hortică;
- h) operele de artă aplicată;
- i) operele fotografice și operele obținute printr-un procedeu analogic fotografiei;
- j) hărțile, planurile, schițele și operele plastice referitoare la geografie, topografie, arhitectură și alte științe;
- k) operele derivate și integrante¹ (traducerile, adaptările, prelucrările și orice alte prelucrări ale operelor literare, de artă, științifice, aranjamentele operelor muzicale, precum și enciclopediile, antologiile, culegerile, bazele de date etc.). Operele derivate și integrante sunt ocrotite de dreptul de autor, indiferent de faptul dacă operele pe baza cărora acestea au fost create sau pe care le includ sunt sau nu obiecte ale dreptului de autor;
- l) alte opere.

Din pct.3 al Hotărârii Plenumului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova “Cu privire la practica aplicării de către instanțele judecătorești a unor prevederi ale legislației despre dreptul de autor și drepturilor conexe”, nr.32 din 9.11.1998², rezultă că lista obiectelor dreptului de autor din art.6 al Legii Republicii Moldova privind dreptul de autor și drepturile conexe este exemplificativă și nonexhaustivă și că această lege admite existența și a altor obiecte ale dreptului de autor (interviuri, scrisori la redacție, rapoarte).

Bineînțeles, și aceste opere pot forma obiectul dreptului de autor. Totuși, câteva precizări se impun în legătură cu unele particularități pe care le comportă. De exemplu, vocația scrisorilor la redacție de a fi obiect al dreptului de autor nu poate fi examinată, după cum se susține în mod întemeiat în literatura de specialitate³, prin omisiunea corelației strânse a acestui drept cu dreptul constituțional la respectarea vieții private (art.28 al Legii Fundamentale) și cu dreptul constituțional la secretul corespondenței (art.30 al Legii Fundamentale).

De aceea, orice valorificare a scrisorilor la redacție, chiar cu respectarea prevederilor Legii privind dreptul de autor și drepturile conexe, dar prin nesocoti-

¹ Operă integrantă este opera creată prin îmbinarea mai multor opere preexistente (sau părți din acestea) într-un tot unitar. - Vezi: S.Mămăligă. Dreptul de autor și drepturile conexe, p.54.

² Culegere de hotărâri ale Plenumului Curții Supreme de Justiție (mai 1974-iulie 2002), p.157-163.

³ Vezi, de exemplu: S.Mămăligă. Dreptul de autor și drepturile conexe, p.40-41.

rea prevederilor art.28 și 30 ale Constituției Republicii Moldova, poate avea implicații inclusiv penale. Or, răspândirea cu bună-știință prin mass-media a informațiilor ocrotite de lege despre viața personală ce constituie secret personal sau familial al altei persoane, fără consimțământul ei, este incriminată la lit.a) alin.(2) art.177 CP RM “Încălcarea inviolabilității vieții personale”. În același timp, violarea dreptului la secretul scrisorilor, cu încălcarea legislației, este prevăzută ca infracțiune în art.178 CP RM “Violarea dreptului la secretul corespondenței”.

Cât privește posibilitatea ca interviurile și rapoartele să formeze obiect al dreptului de autor, în cazurile în care aceste opere se exprimă exclusiv într-o formă orală (de exemplu, în lipsa unei înregistrări audio), apărarea proprietății intelectuale se prezintă ca deosebit de problematică. Or, absența unui suport material, în care să fie exprimat rezultatul creației respective, face extrem de dificilă probarea lezării proprietății intelectuale.

În același timp, conform lit.d) alin.(1) art.7 al Legii Republicii Moldova privind dreptul de autor și drepturile conexe, noutățile zilei și faptele cu caracter de simplă informație nu constituie obiecte ale dreptului de autor. De aceea, interviurile și rapoartele (sau părți din acestea), în eventualitatea în care formează categoria specificată de această prevedere, nu pot forma obiecte ale dreptului de autor.

De asemenea, potrivit alin.(1) art.7 al aceleiași legi, nu constituie obiecte ale dreptului de autor:

- a) documentele oficiale (legile, hotărârile judecătorești, alte documente), precum și traducerea lor oficială;
- b) simbolurile și semnele statului (drapelele, stemele, ordinele, semnele monetare etc.);
- c) expresiile folclorice.

Caracterul complex al dreptului de autor implică alcătuirea acestuia din anumite drepturi patrimoniale (economice) și anumite drepturi personale (morale) cu caracter nepatrimonial.¹

În conformitate cu art.10 “Drepturile patrimoniale (economice) de autor” al Legii Republicii Moldova privind dreptul de autor și drepturile conexe, autorului²

¹ Accentuând că drepturile patrimoniale ale autorilor sunt asemănătoare dreptului de proprietate, A.P. Sergheev postulează o idee extrem de importantă: “... între drepturile patrimoniale ale autorului și drepturile lui nepatrimoniale nu există o barieră de netrecut; dimpotrivă, ele sunt interconectate și împătrunse în cel mai intim mod, alcătuind împreună o unitate indisolubilă”. - A.П. Сергеев. Право интеллектуальной собственности в Российской Федерации, p.14.

² Conform art.3 din aceeași lege, prin “autor” se are în vedere persoana fizică prin a cărei muncă creatoare a fost creată opera.

sau altui titular al dreptului de autor¹ îi aparține dreptul exclusiv la valorificarea² operei în orice formă și prin orice procedeu.

În continuare, prin aceeași normă se stabilește că dreptul exclusiv de valorificare a operei înseamnă dreptul autorului sau al altui titular al dreptului de autor de a efectua, de a permite sau de a interzice efectuarea următoarelor acțiuni:

- a) reproducerea³ operei;
- b) difuzarea exemplarelor operei, inclusiv prin comercializare, închiriere sau prin alte modalități;
- c) importarea exemplarelor operei pentru difuzare, inclusiv a exemplarelor confecționate cu permisiunea autorului sau a altui titular al dreptului de autor;
- d) demonstrarea publică⁴ a operei;
- e) interpretarea publică⁵ a operei;

¹ În conformitate cu art.3 din același act normativ, prin “titular al dreptului de autor” se înțelege autorul, sau o altă persoană fizică decât autorul, sau o persoană juridică investită cu drepturi patrimoniale.

² Potrivit art.3 al Legii Republicii Moldova privind dreptul de autor și drepturile conexe, prin “valorificare” se înțelege publicarea (apariția), comunicarea publică, demonstrarea publică, interpretarea publică, imprimarea, închirierea, reproducerea, emisia, retransmisia sau alte acțiuni privind utilizarea sub orice formă și în orice mod a obiectelor dreptului de autor și ale drepturilor conexe, precum și a expresiilor folclorice.

³ Conform art.3 al Legii Republicii Moldova privind dreptul de autor și drepturile conexe, prin “reproducere” se subînțelege realizarea unuia sau a câtorva exemplare ale operei sau fonogramei în orice formă materială, inclusiv audio- și video-imprimare; imprimarea operei sau a fonogramei pentru păstrarea ei temporară sau permanentă sub formă electronică (inclusiv numerică), optică sau într-o altă formă lizibilă de mașină.

⁴ În corespundere cu art.3 al Legii Republicii Moldova privind dreptul de autor și drepturile conexe, prin “demonstrare publică” se are în vedere demonstrarea originalului sau a unui exemplar al operei, interpretării, emisiunii organizației de difuziune nemijlocit sau pe ecran cu ajutorul peliculei, diapozitivului, cadrului ori prin alte dispozitive sau procedee (exceptând comunicarea lor pe cale radioelectrică sau prin cablu), astfel încât ele să poată fi recepționate de persoane care nu fac parte din cerul obișnuit al familiei sau al cunoscuților apropiați ai familiei; demonstrare publică a operei audiovizuale se consideră demonstrarea neconsecutivă a unor imagini ale ei.

⁵ Conform art.3 al Legii Republicii Moldova privind dreptul de autor și drepturile conexe, prin “interpretare publică” se înțelege reprezentarea operei, interpretărilor, fonogramelor, emisiunilor organizațiilor de difuziune prin recitare, joc, cântec sau într-un alt mod atât în interpretare vie, cât și cu ajutorul diverselor dispozitive și procedee (cu excepția comunicării pe cale radioelectrică sau prin cablu), astfel încât ele să poată fi recepționate de persoane care nu fac parte din cerul obișnuit al familiei sau al cunoscuților apropiați ai familiei.

- f) comunicarea publică¹ a operei, inclusiv prin retransmisie²;
- g) traducerea operei;
- h) prelucrarea, adaptarea, aranjamentul și alte asemenea modificări ale operei;
- i) comunicarea pentru informare generală a operei în asemenea mod ca reprezentanții publicului, la alegerea lor personală, să poată avea acces la operă din orice loc și în orice timp (dreptul la comunicare publică în regim interactiv, inclusiv prin Internet);
- j) comunicarea operei prin eter (inclusiv prin satelit) sau prin cablu.³

De asemenea, interpretarea sistemică a art.10,11,12,18,19,20,25 etc. din Legea Republicii Moldova privind dreptul de autor și drepturile conexe ne permite să conchidem că și dreptul la o remunerație echitabilă face parte din suita de drepturi patrimoniale (economice) de autor. Astfel, de exemplu, în alin.(5) art.10 al Legii nominalizate este consemnat că cuantumul și modul de achitare a remunerației de autor pentru fiecare caz de valorificare a operei se stabilește în contractul de autor⁴, precum și în contractele cu beneficiarii, încheiate de organizațiile de administrare pe principii colective a drepturilor patrimoniale ale autorilor.⁵

¹ În conformitate cu art.3 al Legii Republicii Moldova privind dreptul de autor și drepturile conexe, prin “comunicare publică” se are în vedere comunicarea pe cale radioelectrică (inclusiv prin satelit), prin cablu sau într-o altă modalitate, a imaginilor și (sau) a sunetelor operelor, interpretărilor, fonogramelor, emisiunilor organizațiilor de difuziune, astfel încât ele să poată fi recepționate de persoane care nu fac parte din cercul obișnuit al familiei sau al cunoscuților apropiați ai familiei, la distanțe unde fără o astfel de comunicare a imaginilor sau a sunetelor acestea nu ar putea fi sesizate în aceste locuri. Comunicarea semnalelor codificate reprezintă o comunicare prin eter în cazul când mijloacele decodificatoare sunt oferite publicului de către organizația de difuziune prin eter sau cu consimțământul acesteia.

² Potrivit art.3 al Legii Republicii Moldova privind dreptul de autor și drepturile conexe, prin “retransmisie” se subînțelege difuzarea simultană pe cale radioelectrică (prin cablu) a emisiunilor unei organizații de difuziune, efectuată de o altă organizație de difuziune.

³ Pentru comparație, vom relata că, în conformitate cu art.18 al Legii României asupra proprietății literare și artistice, dreptul de proprietate literară asupra operelor de literatură și de știință (poezii, nuvele, romane, studii critice, de drept, sociologice, filosofice etc.) cuprinde dreptul exclusiv de publicare, de reproducere, de vânzare și exploatare a operei, precum și dreptul de a autoriza traducerea ei în orice limbă.

⁴ În doctrina juridică se explică: “Contractul e numit contract de autor nu pentru că una din părți este autorul (acesta poate și să nu fie parte contractantă), ci pentru că obiectul contractului de autor îl formează drepturile de autor”. - Ю.В. Трунцевский. Интеллектуальное пиратство: гражданско-правовые и уголовно-правовые меры противодействия, p.31.

⁵ În corespundere cu art.3 al Legii Republicii Moldova privind dreptul de autor și drepturile conexe, prin “organizație de administrare pe principii colective a drepturilor patrimoniale” se înțelege persoana juridică specializată, constituită nemijlocit de către titularii dreptului de autor sau titularii drepturilor conexe, înregistrată în conformitate cu legislația, a cărei activitate de înregistrare pe principii colective a drepturilor patrimoniale de autor sau conexe este exercitată în conformitate cu legea sus-numită, în limitele împuternicirilor delegate ei de către titularii dreptului de autor sau ai drepturilor conexe.

Din această prevedere normativă rezultă că dreptul la o remunerație echitabilă este (spre deosebire de celelalte drepturi patrimoniale de autor) nu un drept absolut, ci un drept relativ. Explicația acestei stări de lucruri rezidă în faptul că dreptul la o remunerație echitabilă produce efecte numai între autorul operei (sau succesorii săi) și persoanele care valorifică opera.

Dar în afară de drepturile patrimoniale (economice), autorul operei beneficiază de anumite drepturi personale (morale). Drepturile personale (morale) ale autorului nu pot fi înstrăinate (spre deosebire de drepturile patrimoniale) și sunt imprescriptibile, adică rămân valabile pentru titular, în caz de cedare a drepturilor patrimoniale.

Potrivit art.9 al Legii Republicii Moldova privind dreptul de autor și drepturile conexe, sunt prevăzute următoarele drepturi personale (morale):

a) la paternitate – dreptul de a se considera autor și de a cere o atare recunoaștere, inclusiv prin indicarea numelui său pe fiecare exemplar de operă publicată sau la interpretarea în public a operei, dacă așa ceva este posibil;

b) la nume – dreptul autorului de a decide cum va figura numele său în timpul valorificării operei (numele adevărat, pseudonimul sau anonim);

c) la integritatea operei;

d) la stima reputației – la apărarea operei împotriva oricărei denaturări, schimonosiri sau altei modificări a operei, care poate prejudicia onoarea și demnitatea autorului;

e) de a da publicității opera sa sau de a permite (interzice) publicarea ei în orice formă, inclusiv dreptul la retragerea ei.

În încheierea caracterizării trăsăturilor dreptului de autor, menționăm că acest drept se naște din momentul creării operei. În acest context, în alin.(2) art.4 din Legea Republicii Moldova privind dreptul de autor și drepturile conexe se prevede: “Pentru apariția și exercitarea dreptului de autor nu se cere înregistrare, alte proceduri speciale sau respectarea altor formalități”. Prin urmare, nici procedura înregistrării operei, nici obținerea certificatului de înregistrare a operei (posibilități prevăzute de art.8 al Legii sus-amintite) nu au un caracter obligatoriu, ci opțional. Aceste posibilități au drept obiectiv constituirea unui mijloc de probă a vocației la protecție în favoarea autorului operei.

Cât privește drepturile conexe, privite drept componentă a formeii juridice a proprietății literare și artistice, S.Sergheev susține: “În țările Europei continentale nu au găsit sprijin recomandările unor savanți de a asimila rezultatele activității interpretilor și fonogramele obiectelor dreptului de autor. În rezultat, cu timpul s-a format o noțiune distinctă – obiectul dreptului conex (cu dreptul de autor), la care au fost raportate: interpretările, fonogramele și emisiunile organizațiilor de difuziune”.¹

¹ С.Сергеев. Охрана прав исполнителей и производителей фонограмм в соответствии с Римской конвенцией, Соглашением ТРИПС и Договором ВОИС по исполнению и фонограммам // Интеллектуальная собственность. Авторское право и смежные права. - 2001. - №8. - Р.51.

Astfel, după discuții purtate în doctrina juridică, protecția proprietății intelectuale pe segmentul activității complementare (auxiliare) celei de creare și valorificare a operelor literare și artistice a fost consfințită treptat în cea mai mare parte a sistemelor de drept naționale. Cu siguranță, acest proces a fost impulsionat de semnarea la Roma, la 26.10.1961, a Convenției internaționale pentru protecția drepturilor interpretilor, ale producătorilor de fonograme și ale organizațiilor de difuziune¹, ratificate prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr.510 din 22.06.1995.² Dezvoltând prevederile acestui important instrument normativ, legislația Republicii Moldova confirmă apărarea proprietății intelectuale având ca obiect interpretările, fonogramele și emisiunile organizațiilor de difuziune – în Capitolul V “Drepturi conexe” al Legii Republicii Moldova privind dreptul de autor și drepturile conexe.

În funcție de subiectul drepturilor conexe, legea nominalizată deosebește trei categorii de drepturi conexe:

- 1) drepturile interpretului³ (art.27);
- 2) drepturile producătorului de fonograme⁴ (art.28);
- 3) drepturile organizației de difuziune (art.29).

Drepturile patrimoniale ale interpretului asupra interpretării sale constau în:

- 1) dreptul de a valorifica interpretarea în orice formă, inclusiv dreptul la remunerație pentru fiecare tip de valorificare a interpretării;
- 2) dreptul exclusiv de a permite sau a interzice efectuarea următoarelor acțiuni:
 - a) imprimarea⁵ interpretării încă neimprimată;
 - b) reproducerea directă sau indirectă, sub orice formă și în orice mod, a interpretărilor sale înregistrate pe fonograme⁶;

¹ Tratatul internațional la care Republica Moldova este parte. Vol.9, p.173-188.

² Monitorul Oficial al Republicii Moldova. - 1995. - Nr.40.

³ Conform art.3 al Legii Republicii Moldova privind dreptul de autor și drepturile conexe, prin “interpret” se înțelege actorul, dirijorul, vocalistul, instrumentistul, dansatorul sau o altă persoană care joacă roluri, cântă, recită sau interpretează într-un alt mod opere literare, artistice sau expresii folclorice.

⁴ Potrivit art.3 al Legii Republicii Moldova privind dreptul de autor și drepturile conexe, prin “producător de fonograme” se are în vedere persoana fizică sau juridică din inițiativa și pe răspunderea căreia are loc prima imprimare a sunetelor interpretării, a altor sunete sau a unor reprezentări de sunete.

⁵ În corespundere cu art.3 al Legii Republicii Moldova privind dreptul de autor și drepturile conexe, prin “imprimare” se subînțelege fixarea sunetelor și (sau) imaginilor ori a reprezentărilor lor cu ajutorul mijloacelor tehnice pe orice suport material care permite perceperea, reproducerea sau comunicarea lor multiplă.

⁶ Conform art.3 al Legii Republicii Moldova privind dreptul de autor și drepturile conexe, prin “fonogramă” se înțelege imprimarea exclusiv sonoră a oricărei interpretări, a altor sunete sau a reprezentărilor lor, cu excepția imprimării sunetelor incluse în opera audiovizuală. Exemplar de fonogramă este considerată copia fonogramei pe orice suport material, produsă direct sau indirect din altă fonogramă și care include toate sunetele sau o parte din sunetele imprimate în această fonogramă.

c) comunicarea interpretării pe cale radioelectrică și prin cablu sau altă comunicare publică a interpretării, inclusiv prin retransmisie, cu excepția cazurilor când pentru comunicare se folosește imprimarea interpretării efectuate anterior cu consimțământul interpretului, sau interpretarea anterior difuzată pe cale radioelectrică și distribuită prin cablu;

d) darea în chirie a originalului și a exemplarelor interpretărilor înregistrate pe fonograme, chiar și după difuzarea lor, cu acordul interpretului și indiferent de dreptul de proprietate asupra exemplarelor;

e) difuzarea originalului și a exemplarelor interpretărilor înregistrate pe fonograme prin vânzare sau prin alt mod de transmitere a dreptului de proprietate;

f) comunicarea pentru informare generală, prin cablu sau prin mijloacele comunicării radioelectrice, a interpretării, înregistrate pe fonogramă, în asemenea mod ca reprezentanții publicului, la alegerea lor personală, să poată avea acces la interpretare din orice loc și în orice timp (dreptul la comunicare publică în regim interactiv, inclusiv prin Internet).

Drepturile patrimoniale ale producătorului de fonograme se exprimă în drepturi exclusive de valorificare a lor în orice mod, inclusiv în dreptul la remunerație pentru fiecare tip de valorificare a fonogramei.

Dreptul exclusiv de valorificare a fonogramei înseamnă dreptul producătorului de fonograme de a permite sau a interzice efectuarea următoarelor acțiuni:

a) reproducerea directă sau indirectă, sub orice formă și în orice mod, a fonogramelor sale;

b) difuzarea exemplarelor de fonogramă (comercializarea, darea în chirie a acestora etc.);

c) modificarea sau transformarea în oricare alt mod a fonogramei;

d) importul exemplarelor de fonogramă în scopul difuzării, inclusiv a exemplarelor produse cu autorizația producătorului acestei fonograme;

e) comunicarea pentru informare generală, prin cablu sau prin mijloacele comunicării radioelectrice, a fonogramei în asemenea mod ca reprezentanții publicului, la alegerea lor personală, să poată avea acces la fonogramă din orice loc și în orice timp (dreptul la comunicare publică în regim interactiv, inclusiv prin Internet).

În fine, drepturile patrimoniale ale organizației de difuziune pe cale radioelectrică sau de distribuire prin cablu constau în dreptul ei exclusiv de a-și valorifica emisiunile sub orice formă, inclusiv în dreptul la remunerație pentru orice tip de valorificare a emisiunilor.

Dreptul exclusiv de valorificare a emisiunilor înseamnă dreptul organizației de difuziune de a permite sau a interzice efectuarea următoarelor acțiuni:

a) imprimarea emisiunii;

b) reproducerea imprimării emisiunii;

- c) translaarea simultană pe cale radioelectrică sau prin cablu a emisiunii sale de către o altă organizație de difuziune (retlansarea emisiunii);
- d) translaarea emisiunii pe cale radioelectrică sau prin cablu;
- e) translaarea emisiunii în locurile în care intrarea este cu plată;
- f) comunicarea pentru informare generală, prin cablu sau prin mijloacele comunicării radioelectrice, a emisiunii în asemenea mod ca reprezentanții publicului, la alegerea lor personală, să poată avea acces la emisiune din orice loc și în orice timp (dreptul la comunicare publică în regim interactiv, inclusiv prin Internet).¹

De asemenea, în cazul drepturilor interpretului, se poate vorbi despre existența unor drepturi personale (morale) având caracter nepatrimonial, și anume:

- a) dreptul la nume;
- b) dreptul la stima reputației – dreptul la apărarea interpretării de oricare denaturări, schimonosiri sau alte atentate ce pot prejudicia onoarea și demnitatea interpretului.

Finalmente, menționăm că la alin.(3) art.26 al Legii Republicii Moldova privind dreptul de autor și drepturile conexe e stabilit că pentru apariția și exercitarea drepturilor conexe nu se cere inițierea cărorva proceduri formale, tot așa cum aceasta nu se cere în cazul dreptului de autor.

La nivelul adevărului relativ, deosebirea dintre dreptul de proprietate literară, artistică și științifică și dreptul de proprietate industrială nu reprezintă temei pentru separarea acestor domenii. Or, conceptul de creație constituie o trăsătură definitorie a activității de realizare a obiectelor dreptului de proprietate literară, artistică și științifică, precum și a obiectelor dreptului de proprietate industrială. De aici rezultă similitudinea între cele două forme ale dreptului de proprietate intelectuală. În acest sens, în literatura de specialitate se menționează: “Fiind proprietatea autorului, apărută de normele juridice adecvate, creația științifică, de exemplu, se raportează în primul rând la cea tehnică, iar această asemănare generează și o natură asemănătoare de drepturi, dintre calitatea de autor sau inventator”.²

Totuși, dreptul de proprietate literară, artistică și științifică este doar un element al întregului. De aceea, pentru a percepe esența întregului – a dreptului de proprietate intelectuală, privit ca formă juridică a proprietății intelectuale – este necesar a examina natura celui alt element (a dreptului de proprietate industrială). Acesta este principalul motiv de cercetare etapizată a esenței dreptului de pro-

¹ În plan istorico-comparativ, menționăm că, potrivit art.21 din Legea României asupra proprietății literare și artistice, dreptul de proprietate asupra unei opere dramatice, muzicale și coregrafice (balet, pantomime etc.) cuprinde dreptul de a o exploata prin tipărire, punerea ei în vânzare, precum și prin reprezentarea sau executarea ei în public.

² M.Seserman. Dreptul proprietății intelectuale, p.25.

prietate intelectuală, și nu faptul că respectivele categorii de drepturi sunt reglementate în acte normative diferite.

În noțiunea “dreptul de proprietate industrială” au fost articulate mai multe drepturi subiective care sunt reglementate distinct:

- 1) dreptul asupra invenției;
- 2) dreptul asupra modelului de utilitate;
- 3) dreptul asupra noilor soiuri de plante;
- 4) dreptul asupra desenelor și modelelor industriale;
- 5) dreptul asupra topografiilor circuitelor integrate;
- 6) dreptul asupra mărcilor și denumirilor de origine a produselor (indicații-
lor geografice);
- 7) dreptul asupra numelui sau a denumirii comerciale (firmei) și emblemei
comerciale.

Primul din acest șir – dreptul asupra invenției (*alias* dreptul de inventator) – constituie un drept subiectiv complex, un “drept-sinteză”, format dintr-un fascicul de facultăți de natură patrimonială și nepatrimonială, care laolaltă derivă din invenția ce reprezintă obiectul acestui drept.

Din prevederile Legii Republicii Moldova privind brevetele de invenție, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 18.05.1995¹, rezultă că prin “invenție brevetabilă” trebuie de înțeles rezultatul activității inventive, care conține o soluție tehnică nouă² și care este susceptibil de aplicare industrială.³

Practic, aceeași definiție se desprinde din analiza textului Legii României privind brevetele de invenție, nr.64 din 11.10.1991.⁴

În conformitate cu art.4 al Legii Republicii Moldova privind brevetele de invenție, invenția brevetabilă poate avea ca obiect un produs, un procedeu, precum și aplicarea unui produs sau a unui procedeu.

Potrivit aceleiași norme, nu se încadrează în conceptul de invenție brevetabilă:

- a) descoperirile, teoriile științifice și metodele matematice;
- b) semnele convenționale, orarele, regulile;
- c) metodele de executare a operațiunilor intelectuale;

¹ Monitorul Oficial al Republicii Moldova. - 1995. - Nr.53-54.

² Așa cum rezultă din art.5 al Legii Republicii Moldova privind brevetele de invenție, în vederea evaluării caracterului de noutate, există criteriul obiectiv al stadiului tehnicii mondiale. Se apreciază că nu există noutate, dacă aceasta este viciată prin anterioritate. Cu alte cuvinte, pentru a fi nouă, o invenție nu trebuie să se conțină în cunoștințele devenite accesibile publicului oriunde în lume până la depunerea la Agenția de Stat pentru Protecția Proprietății Industriale a cererii de brevetare și a dosarului cu descrierea invenției.

³ Conform art.7 al Legii Republicii Moldova privind brevetele de invenție, o invenție este susceptibilă de aplicare industrială, dacă obiectul ei poate fi fabricat și utilizat într-un domeniu de activitate din industrie, agricultură sau din orice alt domeniu de activitate.

⁴ Monitorul Oficial al României. - 1991. - Nr.212.

- d) metodele de organizare și administrare economică;
- e) proiectele și schemele de sistematizare a edificiilor, construcțiilor, teritoriilor;
- f) realizările cu caracter estetic (design);
- g) topografiile circuitelor integrate;
- h) soiurile de plante.

La fel, conform aceleiași prevederi normative, se exclud de la brevetare invențiile prin care s-ar încălca ordinea publică și bunele moravuri.

Creația inventatorului¹ trebuie să aibă o existență obiectivă, adică să fie exprimată într-o formă concretă. Numai astfel se va naște dreptul inventatorului asupra creației sale.

Dreptul asupra invenției, fiind un drept subiectiv complex, înglobează atât drepturi de natură patrimonială, cât și drepturi de sorginte personală nepatrimonială. Cu privire la prima categorie de drepturi, în art.22 al Legii Republicii Moldova privind brevetele de invenție se menționează, că titularul brevetului are dreptul exclusiv asupra invenției protejate prin brevet care constă în dreptul de exploatare a invenției, dacă exploatarea nu lezează drepturile altor titulari, dreptul de a dispune de brevet și dreptul de a interzice terților să fabrice, să folosească, să ofere spre vânzare, să vândă sau să importe în aceste scopuri produsul brevetat sau produsul obținut prin procedeul brevetat.

Referitor la categoria de drepturi personale nepatrimoniale, din dispozițiile Legii Republicii Moldova privind brevetele de invenție se desprinde că aceste drepturi vizează posibilitatea exclusivă a autorului invenției de a aduce invenția la cunoștință publicului, precum și de a-i fi recunoscută calitatea de autor al invenției. În acest sens, în art.9 al legii nominalizate mai sus este specificat că inventatorul are dreptul să i se indice numele sau să refuze menționarea numelui său în brevet.

Făcându-se comparație între dreptul de autor și dreptul de inventator, în doctrina juridică se consemnează: "... dreptul de autor asupra unei opere se naște din momentul creării ei, fără a fi necesară îndeplinirea vreunei formalități ... Astfel, autorul unei opere literare, artistice sau științifice va avea vocație la protecție dacă opera sa îndeplinește condițiile menționate în §1², fără a mai fi nevoie de inițierea unei proceduri formale ca în cazul ... brevetului de invenție".³

¹ Conform alin.(1) art.9 al Legii Republicii Moldova privind brevetele de invenție, inventator (autor al invenției) se consideră persoana fizică care prin munca sa creatoare a realizat invenția.

² Se au în vedere trei condiții esențiale de care depinde vocația de protecție în cadrul dreptului de autor, și anume:

- 1) opera trebuie să fie rezultatul unei activități creatoare a omului;
- 2) opera trebuie să îmbrace o formă concretă de exprimare, perceptibilă simțurilor;
- 3) opera trebuie să poată fi adusă la cunoștință publicului.

³ S.Mămăligă. Dreptul de autor și drepturile conexe, p.59.

De aici s-ar putea crea impresia greșită, că brevetul de invenție determină nașterea dreptului asupra invenției.

În realitate, conform art.2 al Legii Republicii Moldova privind brevetele de invenție, dreptul asupra invenției este confirmat prin brevet; brevetul certifică prioritatea, calitatea de autor al invenției și dreptul exclusiv al titularului de brevet asupra invenției.

Într-o exprimare mai comprimată, în art.2 din Legea României privind brevetele de invenție se menționează că brevetul de invenție este titlul de protecție pentru invenție.

De aceea, Valerică Lazăr are dreptate atunci când susține: “Atât dreptul privind calitatea de inventator, cât și cel patrimonial privind dreptul de folosire a invenției, având ca obiect invenția, iau naștere o dată cu realizarea acesteia... Pe cale de consecință, dreptul de inventator există anterior acordării brevetului, pentru că acesta nu determină nașterea dreptului, ci numai recunoașterea lui, fiind vorba de un act administrativ cu caracter declarativ, și nu constitutiv de drepturi”.¹

Așadar, ca și dreptul de autor, dreptul de inventator se naște din momentul realizării creației (a operei și, respectiv, a invenției). Însă pentru a fi protejată, invenția, spre deosebire de operă, trebuie să mai fie confirmată printr-un titlu de protecție, numit brevet.

Alături de dreptul asupra invenției, dreptul asupra modelului de utilitate constituie o componentă a dreptului de proprietate industrială. În conformitate cu pct.14 al Hotărârii Guvernului Republicii Moldova cu privire la protecția proprietății industriale în Republica Moldova, nr.456 din 26.07.1993², modelul de utilitate se referă la executarea constructivă a mijloacelor de producere și a obiectelor de consum, sau a părților integrante ale acestora.

În literatura de specialitate, modelul de utilitate este considerat “aceeași invenție, însă de o valoare mai mică”.³

Într-adevăr, ca și invenția, modelul de utilitate reprezintă, conform Hotărârii sus-amintite, o soluție nouă susceptibilă de aplicare industrială. În același timp, invenția se distinge de modelul de utilitate sub două aspecte. După A.P. Sergheev⁴, acestea sunt: 1) în calitate de modele de utilitate sunt protejate nu orice soluții tehnice, ci doar acelea care fac parte din categoria de dispozitive (mecanisme, instalații), adică care reprezintă executări constructive ale mijloacelor de producție și ale obiectelor de consum; 2) față de modelele de utilitate nu sunt înaintate cerințele ce operează la nivelul invenției; aceasta nu înseamnă însă că

¹ V.Lazăr. Infrațiuni contra drepturilor de proprietate intelectuală, p.99.

² Nepublicată oficial. Vezi: MoldInfoLex.

³ V.Volcinski, D.Chiroșca. Dreptul proprietății intelectuale, p.99.

⁴ A.П. Сергеев. Право интеллектуальной собственности в Российской Федерации, p.378.

drept model de utilitate poate fi recunoscută o soluție tehnică evidentă pentru orice specialist în materie; ca și invenția, modelul de utilitate trebuie să fie un rezultat al activității inventive de sine stătătoare, însă gradul acestei activități trebuie să fie mai mic decât ar fi necesar ca soluția tehnică să fie recunoscută invenție.

În ce privește toate celelalte exigențe față de brevetabilitatea modelului de utilitate și drepturile titularului brevetului asupra modelului de utilitate, considerăm că acestea corespund, în general, criteriilor aplicabile unei invenții.

În final, amintim că în art.1 al Convenției de la Paris modelul de utilitate este prezentat ca obiect aparte al protecției proprietății industriale.¹ Aceasta ne obligă să recunoaștem, pe plan intern, caracterul distinct al modelului de utilitate în raport cu invenția.

După cum am menționat, dreptul asupra noilor soiuri de plante reprezintă o componentă a dreptului de proprietate industrială.

În context, este necesar a semnală că în versiunea inițială a textului Legii României privind brevetele de invenție era prevăzut: “Invenția având ca obiect un nou soi de plantă, un hibrid sau o nouă rasă de animal este brevetabilă dacă acestea sunt noi, distincte, omogene și stabile” (alin.(3) art.7).

Prescripțiile referitoare la protecția soiurilor și hibrizilor de plante, prevăzute în norma citată, au fost abrogate prin alin.4 art.46 al Legii României privind protecția noilor soiuri de plante, nr.255 din 31.12.1998.² În acest fel, invenția și soiul de plantă au devenit obiecte distincte ale dreptului de proprietate industrială. De remarcat, că acest model de concepție a fost receptat în scurt timp de legiuitorul moldovean, prin adoptarea, la 11.07.1996, a Legii Republicii Moldova privind protecția soiurilor de plante.³

În conformitate cu ultimul act normativ specificat, prin “soi” se înțelege grupul de plante, creat ca rezultat al selecției, care:

- este conform condițiilor de brevetabilitate;
- are caracterele unui anumit genotip sau ale unei combinații de genotipuri;
- se distinge de alte grupe de plante din același taxon botanic prin cel puțin unul din caractere;
- poate fi reprezentat prin una sau mai multe plante, una sau mai multe părți de plantă, cu condiția că această parte sau aceste părți pot fi folosite pentru reproducerea plantelor întregi.

¹ Aceeași prezentare distinctă se face în contextul definirii noțiunii “obiecte de proprietate intelectuală” în Anexa nr.1 a Hotărârii Guvernului Republicii Moldova cu privire la evaluarea obiectelor de proprietate intelectuală, nr.783 din 30.06.2003 (Monitorul Oficial al Republicii Moldova. - 2003. - Nr.138-140), și în art.301 al Codului vamal al Republicii Moldova, adoptat de Parlamentul Republicii Moldova la 20.07.2000 (Monitorul Oficial al Republicii Moldova. - 2000. - Nr.160-162).

² Monitorul Oficial al României. - 1998. - Nr.525.

³ Monitorul Oficial al Republicii Moldova. - 1996. - Nr.77.

Potrivit art.5 al Legii Republicii Moldova privind protecția soiurilor de plante, soiul este brevetabil numai în cazul în care întrunește următoarele calități:

- a) noutate;
- b) distinctivitate;
- c) omogenitate;
- d) stabilitate.

Astfel, soiul e considerat nou, dacă, la data depunerii cererii de brevet la Agenție, amelioratorul¹ sau altă persoană cu acordul acestuia nu a vândut materialul soiului sau nu l-a pus printr-un alt mod la dispoziția terților, în scopul exploatării comerciale:

a) pe teritoriul Republicii Moldova cu mai mult de un an înaintea depunerii cererii de brevet;

b) pe teritoriul altor state cu mai mult de 6 ani înaintea depunerii cererii de brevet pentru soiuri de arbori, pomi fructiferi și viță de vie și cu mai mult de 4 ani înaintea depunerii cererii de brevet pentru soiurile de plante de alte specii.

Într-o altă ordine de idei, soiul e considerat distinct, dacă se distinge clar de orice alt soi a cărui existență este notorie la data depunerii cererii de brevet la Agenție.

De asemenea, soiul e considerat omogen, dacă, luându-se în considerare particularitățile lui de reproducere, plantele de acest soi sunt suficient de omogene în caracterele lor.

În fine, soiul e considerat stabil, dacă după înmulțiri repetate sau, în cazul unui ciclu special de înmulțire – la sfârșitul fiecărui ciclu, principalele sale caractere rămân neschimbate.

Dreptul asupra noilor soiuri de plante, ca o categorie specifică, cuprinde în conținutul său atât drepturi patrimoniale, cât și drepturi personale nepatrimoniale. Referitor la cele dintâi, în art.13 din Legea Republicii Moldova privind protecția soiurilor de plante e fixat că titularul de brevet are dreptul exclusiv asupra brevetului și asupra soiului protejat prin brevet care constă în dreptul de a exploata soiul, dacă exploatarea nu lezează drepturile altor titulari, dreptul de a dispune de brevet și de soi, dreptul de a interzice terților să efectueze fără autorizația sa următoarele acțiuni referitoare la materialul soiului:

- a) producerea sau reproducerea (în scopul înmulțirii);
- b) condiționarea în scopul înmulțirii;
- c) oferirea pentru vânzare;
- d) vânzarea sau alte forme de comercializare;
- e) exportarea;

¹ Conform alin.(1) art.10 al Legii Republicii Moldova privind protecția soiurilor de plante, autor (ameliorator) al soiului este considerată persoana, prin a cărei muncă de creație a fost creat, depistat sau perfecționat un soi.

f) importarea;

g) stocarea în scopul efectuării acțiunilor menționate la lit.a)-f).

Pe de altă parte, drepturile personale nepatrimoniale sunt acele drepturi care vizează posibilitatea exclusivă a amelioratorului de a aduce soiul la cunoștință publicului, precum și dreptul de a fi recunoscut autor al soiului. În acest sens, în alin.(4) art.10 al Legii Republicii Moldova privind protecția soiurilor de plante este specificat că amelioratorul are dreptul să i se menționeze numele în cererea de brevet, în brevet și în toate publicațiile referitoare la soiul în cauză.

Ca și în cazul invenției, dreptul asupra soiului este confirmat printr-un titlu de protecție, numit brevet. Brevetul pentru soi certifică prioritatea soiului, paternitatea amelioratorului și dreptul exclusiv al titularului de brevet de a utiliza soiul.

Următorul pe lista componentelor dreptului de proprietate industrială este dreptul asupra desenelor și modelelor industriale. De fapt, în literatura de specialitate se menționează că dreptul asupra desenelor și modelelor industriale se situează la hotarul dintre dreptul de proprietate industrială și dreptul de autor. În această privință, Yolanda Eminescu susține că, prin destinație și modul de reproducere, desenele și modelele industriale aparțin dreptului de proprietate industrială, iar prin natura efortului creator – dreptului de autor.¹

Generată de importanța acordată elementului artistic sau elementului industrial al desenelor și modelelor industriale, natura hibridă a acestora este confirmată și pe plan legislativ. Astfel, în alin.(6) art.2 al Legii Republicii Moldova privind protecția desenelor și modelelor industriale, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 15.10.1996², se prevede: “Protecția acordată prin prezenta lege nu exclude protecția acordată prin dreptul de autor”. O prevedere similară găsim în art.7 al Legii României privind protecția desenelor și modelelor industriale, nr.129 din 29.12.1992.³

Totuși, așa cum am menționat, conform dispozițiilor Convenției de la Paris pentru protecția proprietății industriale, protecția proprietății industriale are ca obiect inclusiv desenele și modelele industriale.

Primatul reglementărilor internaționale, ratificate de țara noastră, ne obligă astfel să recunoaștem abordarea dreptului asupra desenelor și modelelor industriale în cadrul studiului privind dreptul de proprietate industrială.

În conformitate cu art.4 al Legii Republicii Moldova privind protecția desenelor și modelelor industriale, poate fi protejat în calitate de desen sau model industrial aspectul nou al unui produs, creat într-o manieră independentă, având o funcție utilitară, inclusiv textilele; obiectul protecției poate fi bidimensional –

¹ Vezi: Y.Eminescu. Protecția desenelor și modelelor industriale. - București: Lumina Lex, 1993, p.7.

² Monitorul Oficial al Republicii Moldova. - 1997. - Nr.10-11.

³ Monitorul Oficial al României. - 1993. - Nr.1.

desen industrial, sau tridimensional – model industrial, precum și o combinație a acestora.

Noțiunile de desen industrial și de model industrial au fost definite și în doctrina juridică. Astfel, Valerică Lazăr definește prima din aceste noțiuni ca “un ansamblu de linii și culori care produce un efect decorativ nou pentru produsele care, în principiu, au suprafețele plane (ne referim în principal la țesăturile de orice fel)”.¹ La rândul său, Yolanda Eminescu înțelege prin “model industrial” forma plastică tridimensională care conferă unui obiect industrial o configurație distinctă, o fizionomie originală.²

După cum s-a menționat, pentru ca desenele și modelele să poată fi protejate în această calitate, ele trebuie să satisfacă următoarele două condiții:

- 1) noutatea și
- 2) funcția utilitară.

Potrivit art.5 din Legea Republicii Moldova privind protecția desenelor și modelelor industriale, un desen sau un model industrial este nou, dacă diferă esențial de desenele sau de modelele industriale cunoscute sau de combinația de elemente caracteristice cunoscute, datele despre care au devenit accesibile publicului în Republica Moldova și în străinătate până la data priorității.

În opinia întemeiată a lui Ioan Macovei, noutatea desenelor și a modelelor industriale nu poate avea caracter absolut (ca în cazul invenției), deoarece nici o formă nu poate fi realizată fără să se țină seama de formele preexistente.³ Dar chiar și această noutate relativă a desenului sau a modelului industrial este suficientă pentru a-i conferi vocație de protecție, atunci când este prezentă și condiția de funcție utilitară.

În conformitate cu art.6 al Legii Republicii Moldova privind protecția desenelor și modelelor industriale, un desen sau un model industrial are funcție utilitară, dacă produsul în care este aplicat poate fi folosit într-un scop utilitar, inclusiv ca obiect decorativ.

În același timp, conform art.10 al Legii României privind protecția desenelor și modelelor industriale, desenul sau modelul industrial, al cărui aspect este determinat de o funcție tehnică, nu poate fi înregistrat, chiar dacă are noutate.

Având un caracter complex, dreptul asupra desenelor și modelelor industriale cuprinde o gamă de drepturi care, potrivit conținutului lor, corespund fie categoriei de drepturi patrimoniale, fie categoriei de drepturi nepatrimoniale.

Cât privește prima din aceste categorii, în alin.(1) art.22 al Legii Republicii Moldova privind protecția desenelor și modelelor industriale se prevede că titularul certificatului de înregistrare a desenului sau a modelului industrial are

¹ V.Lazăr. *Infrațiuni contra drepturilor de proprietate intelectuală*, p.130.

² Vezi: Y.Eminescu. *Protecția desenelor și modelelor industriale*, p.9.

³ Vezi: I.Macovei. *Protecția creației industriale*. - Iași: Junimea, 1984, p.166.

dreptul exclusiv asupra desenului sau modelului industrial protejat prin certificat, care constă în dreptul de exploatare a desenului sau a modelului industrial, dacă exploatarea nu lezează drepturile altor titulari, dreptul de a dispune de certificat și dreptul de a interzice terților exploatarea desenului sau modelului industrial fără autorizația sa.

Într-o altă ordine de idei, drepturile nepatrimoniale sunt acele drepturi care privesc posibilitatea exclusivă a autorului desenului sau al modelului industrial de a-l aduce pe acesta la cunoștință publicului, precum și dreptul de a fi recunoscut autor al desenului sau al modelului industrial. În acest context, conform art.9 din Legea Republicii Moldova privind protecția desenelor și modelelor industriale, autorul are dreptul să i se indice numele sau să refuze menționarea numelui său în certificatul de înregistrare a desenului sau a modelului industrial.

În cazul desenelor sau modelelor industriale, titlul de protecție nu mai este brevetul (ca în cazul invenției sau soiului), ci certificatul de înregistrare a desenului sau a modelului industrial. În conformitate cu art.2 al Legii Republicii Moldova privind protecția desenelor și modelelor industriale, drepturile asupra desenelor și modelelor industriale sunt confirmate tocmai printr-un astfel de certificat; certificatul de înregistrare a desenului sau a modelului industrial confirmă prioritatea, calitatea de autor al desenului sau al modelului industrial și dreptul exclusiv al titularului certificatului asupra desenului sau modelului industrial.

O altă componentă a dreptului de proprietate industrială este dreptul asupra topografiei circuitelor integrate.

În literatura de specialitate, prin “topografie a circuitelor integrate” se înțelege dispunerea spațial-geometrică a ansamblului de elemente ale circuitului integrat și a conexiunilor între aceste elemente, dispunere fixată pe un suport material, și anume – pe un cristal al circuitului integrat.¹ Definiția noțiunii de topografie a circuitului integrat, avându-l ca autor pe legiuitor, este dată în art.1 al Legii Republicii Moldova privind protecția topografiilor circuitelor integrate, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 29.10.1999²: “Dispunerea tridimensională, oricare ar fi expresia ei, a unor elemente, dintre care cel puțin unul este un element activ, și a tuturor interconexiunilor circuitului integrat sau a unei părți din ele ori o astfel de dispunere tridimensională pregătită pentru un circuit integrat destinat fabricării”. Ca model pentru această definiție a servit definiția

¹ Vezi: А.П. Сергеев. Право интеллектуальной собственности в Российской Федерации, p.634.

² Monitorul Oficial al Republicii Moldova. - 2000. - Nr.1-4.

Conform aceleiași norme, prin “circuit integrat” se înțelege un produs, sub forma sa finală sau sub o formă intermediară, destinat să îndeplinească o funcție electronică, în care elementele, dintre care cel puțin unul este un element activ, și interconexiunile, în totalitate sau parțial, fac parte integrantă din corpul sau suprafața unei piese materiale.

legală a noțiunii de topografie a unui circuit integrat din art.2 al Legii României privind protecția topografiilor circuitelor integrate, nr.16 din 06.03.1995.¹

Originalitatea reprezintă unica condiție juridicește relevantă, care este necesară în vederea de a i se acorda topografiei circuitului integrat protecție juridică. Conform art.1 al Legii Republicii Moldova privind protecția topografiilor circuitelor integrate, sunt originale acele topografii ale circuitelor integrate care sunt create în urma efortului intelectual al creatorilor, dacă în momentul creării ele nu sunt cunoscute pentru creatorii de topografii și fabricanții de circuite integrate.

În context, este utilă precizarea făcută de A.P. Sergheev care consideră că topografiei circuitului integrat, care constă din elemente omnicunoscute, îi poate fi acordată protecție juridică atunci când combinația acestor elemente este originală, adică când formează rezultatul propriilor eforturi intelectuale ale creatorului ei.² Această opinie poate fi susținută, deoarece din prevederile alin.(5) art.1 al Legii Republicii Moldova privind protecția topografiilor circuitelor integrate rezultă că nu numai în cazul în care elementele topografiei respective sunt cunoscute, dar și atunci când interconexiunile acestor elemente sunt cunoscute, topografia circuitului integrat poate fi protejată, dacă combinația de elemente și interconexiuni, luate în ansamblu, este originală.

În rezultatul creării topografiei circuitului integrat, creatorul sau alt titular al acesteia dobândește un șir de drepturi subiective de natură patrimonială și nepatrimonială.

Cât privește drepturile patrimoniale, în art.4 al Legii Republicii Moldova privind protecția topografiilor circuitelor integrate este specificat că, pe toată durata protecției topografiei înregistrate, titularul³ are dreptul exclusiv la exploatarea ei, precum și dreptul de a permite sau de a interzice altor persoane exploatarea respectivei topografii, a circuitului integrat în care aceasta este încorporată sau a unui articol care încorporează un astfel de circuit integrat.

Potrivit aceleiași norme, prin exploatarea topografiei circuitului integrat se înțelege:

a) reproducerea, fie prin încorporare într-un circuit integrat, fie în alt mod, a topografiei sau a uneia din părțile acesteia, cu excepția părților care nu sunt originale;

b) exportul, importul, oferirea spre vânzare, vânzarea sau distribuirea în orice mod, în scopuri comerciale, a topografiei, a circuitului integrat în care aceasta este încorporată sau a unui articol care încorporează un astfel de circuit integrat.

¹ Monitorul Oficial al României. - 1995. - Nr.45.

² Vezi: A.П. Сергеев. Право интеллектуальной собственности в Российской Федерации, p.635.

³ Conform alin.(1) art.4 din Legea Republicii Moldova privind protecția topografiilor circuitelor integrate, se consideră titular persoana fizică sau juridică recunoscută, în condițiile legii amintite, drept beneficiar al protecției topografiei înregistrate.

De asemenea, potrivit alin.(2) art.5 din Legea Republicii Moldova privind protecția topografiilor circuitelor integrate, creatorul topografiei înregistrate, create de un salariat în cadrul obligațiilor de serviciu sau executând o sarcină concretă încredințată în scris, care nu este titularul acesteia (deoarece dreptul la protecția topografiei circuitului integrat aparține, conform contractului, unității la care este angajat creatorul), are dreptul la o remunerare corespunzătoare beneficiului obținut din exploatarea topografiei de către titular sau beneficiului prezumat, în cazul în care ea ar fi fost folosită, în cuantumul și condițiile stabilite prin contractul încheiat între acesta și titularul topografiei înregistrate.

Pe de altă parte, drepturi nepatrimoniale ce rezultă din crearea unei topografii a circuitului integrat sunt acele drepturi care vizează posibilitatea exclusivă a creatorului topografiei respective de a fi considerat în această calitate de opinia publică, precum și dreptul la recunoașterea juridică a calității de creator al topografiei circuitului integrat. În această privință, în alin.(1) art.5 al Legii Republicii Moldova privind protecția topografiilor circuitelor integrate se menționează că creatorul unei topografii înregistrate are dreptul să i se menționeze numele și calitatea de creator al topografiei în certificatul de înregistrare a topografiei și în publicațiile efectuate de Agenția de Stat pentru Protecția Proprietății Industriale cu privire la topografia înregistrată.

Așa cum rezultă chiar din această dispoziție legală, titlul de protecție asupra topografiei circuitului integrat se numește, ca și în cazul desenelor și modelelor industriale, certificat de înregistrare. În context, în alin.(3) art.1 al Legii Republicii Moldova privind protecția topografiilor circuitelor integrate se prevede că dreptul asupra topografiei este recunoscut și protejat pe teritoriul Republicii Moldova prin înregistrarea la Agenția de Stat pentru Protecția Proprietății Industriale, precum și prin eliberarea certificatului de înregistrare.

O altă componentă a dreptului de proprietate industrială, pe care o vom analiza în continuare, este dreptul ce rezultă din înregistrarea mărcilor și a denumirilor de origine a produselor (a indicațiilor geografice).

În doctrina juridică se menționează că marca este un semn susceptibil de reprezentare grafică menit să servească la deosebirea produselor sau a serviciilor unei persoane fizice sau juridice de cele aparținând altor persoane.¹

Practic, aceeași definiție o găsim în art.2 al Legii Republicii Moldova privind mărcile și denumirile de origine a produselor, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 22.09.1995²: “Marca de produs și marca de serviciu (în continuare – marcă) constituie orice semn sau orice combinație de semne,

¹ Vezi: T.Popescu. Rolul și funcțiile mărcii // Revista Română de Proprietate Industrială. - 1999. - Nr.1. - P.37-38.

² Monitorul Oficial al Republicii Moldova. - 1996. - Nr.8-9.

susceptibile de reprezentare grafică, ce servește la deosebirea produselor sau serviciilor unei persoane fizice sau juridice de produsele sau serviciile altei persoane fizice sau juridice”.

Pentru comparație: în art.3 al Legii României privind mărcile și indicațiile geografice, nr.84 din 15.04.1998¹, este prevăzut: “Marca este un semn susceptibil de reprezentare grafică servind la deosebirea produselor sau a serviciilor unei persoane fizice sau juridice de cele aparținând altor persoane”.

În esență, marca reprezintă o creație intelectuală constând într-un semn caracteristic, a cărui menire este de a diferenția produsele și serviciile. După Valerică Lazăr, o astfel de diferențiere poate fi obiectivă, în măsura în care corespunde unor deosebiri în calitatea produsului, bazate pe comparație, procedeu de fabricație etc., sau subiectivă, când se realizează prin specificul culorii, ambalajului ori al altor elemente exterioare care au menirea de a atrage clientela.²

Despre criteriul subiectiv al diferențierii produselor și serviciilor prin intermediul mărcii se menționează în art.2 al Legii Republicii Moldova privind mărcile și denumirile de origine a produselor: “Pot fi înregistrate ca mărci astfel de semne, cum ar fi: cuvintele (inclusiv numele de persoane), literele, cifrele, elementele figurative și combinațiile de culori, precum și orice combinație a acestor semne perceptibile vizual. Elementele figurative pot fi constituite din reprezentări grafice plane sau forme tridimensionale (în relief) cu o configurație distinctă”.

Prin această dispoziție legală se precizează că mărcile susceptibile de înregistrare trebuie să fie formate din semne perceptibile vizual. De fapt, această precizare este în perfectă concordanță cu prevederea similară de la lit.a) alin.(1) art.2 al Tratatului privind dreptul mărcilor, semnat la Geneva la 28.10.1994³ (ratificat prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr.614 din 27.10.1995⁴). Totuși, conform lit.b) alin.(1) art.2 din același tratat, nu este exclusă și nici interzisă posibilitatea statelor-semnatore de a recunoaște înregistrarea mărcilor olfactive, a mărcilor sonore și a altor asemenea mărci care nu sunt perceptibile vizual. Deocamdată însă, legiuitorul moldovean, ignorând noile realități tehnologice, nu a recunoscut o astfel de posibilitate, lăsând în afara legii protecția mărcilor care nu constau în semne vizibile.

În afară de susceptibilitatea de a fi reprezentată grafic, marca trebuie să îndeplinească alte trei condiții de fond ale protecției:

- a) distinctivitatea;
- b) disponibilitatea;
- c) liceitatea.

¹ Monitorul Oficial al României. - 1998. - Nr.161.

² Vezi: V.Lazăr. Infracțiuni contra drepturilor de proprietate intelectuală, p.165.

³ Tratatate internaționale la care Republica Moldova este parte. Vol.10, p.101-124.

⁴ Monitorul Oficial al Republicii Moldova. - 1995. - Nr.65-66.

În literatura de specialitate se arată că sunt lipsite de distinctivitate semnele care se referă exclusiv la natura, condițiile fabricării, calitatea, cantitatea, prețul, destinația ori greutatea produsului. Adică, potrivit acestei păreri, nu pot fi înregistrate ca mărci denumirile, cum ar fi de exemplu: “spirt rafinat”, “unt de marcă”, “vin superior” etc.¹

În același spirit, în pct.2) alin.(1) art.7 al Legii Republicii Moldova privind mărcile și denumirile de origine a produselor este specificat că sunt excluse de la protecție și nu pot fi înregistrate mărcile care sunt compuse exclusiv din semne sau din indicații lipsite de caracter distinctiv, în special compuse numai din:

- a) semne sau indicații devenite generice sau uzuale;
- b) semne care reprezintă litere și/sau cifre separate, lipsite de o executare grafică deosebită, liniile și figurile geometrice simple;
- c) semnele sau indicațiile care pot servi în comerț pentru a desemna specia, calitatea, cantitatea, însușirile, destinația, valoarea sau timpul fabricării produse-
lor ori prestării serviciilor, sediul producătorului, precum și alte caracteristici;
- d) semnele care constituie o indicație geografică.

O altă condiție de fond a protecției mărcii este disponibilitatea acesteia. În opinia lui Viorel Roș,² semnul ales ca marcă este disponibil dacă nu a fost anterior apropiat de altă persoană și nu a contribuit la atingerea drepturilor anterior dobândite de o altă persoană.

În acest sens, în alin.(3) art.7 din Legea Republicii Moldova privind mărcile și denumirile de origine a produselor se prevede că nu pot fi înregistrate ca marcă semnele care reproduc:

- a) denumiri de firmă (sau părți ale lor) bine cunoscute în Republica Moldova în cazul în care acestea nu aparțin persoanei care solicită înregistrarea mărcii;
- b) desene și modele industriale, dreptul asupra cărora în Republica Moldova aparține altor persoane;
- c) denumiri de opere științifice, literare și de artă, personaje sau citate din ele, opere artistice sau fragmente din acestea bine cunoscute în Republica Moldova, fără consimțământul titularilor dreptului de autor sau al succesorilor lor de drepturi;
- d) nume de persoane, pseudonime și cuvinte derivate de la acestea, portrete și facsimile ale persoanelor renumite fără consimțământul acestora, al moștenitorilor lor, al organului competent de ocrotire a valorilor culturale ale statului respectiv.

În fine, drept condiție de fond a protecției mărcii apare liceitatea³ acesteia. În această ordine de idei, conform alin.(2) art.7 al Legii Republicii Moldova privind

¹ Vezi: Y.Eminescu. Regimul juridic al mărcilor. - București: Lumina Lex, 1996, p.92.

² Vezi: V.Roș. Dreptul proprietății intelectuale. - București: Global Lex, 2001, p.594.

³ În general, în doctrina juridică noțiunea de liceitate e definită ca acea dimensiune juridică a bunei-credințe, care caracterizează acțiunea licită a subiectului de drept situat într-un sistem juridic în vigoare. - Vezi: Gh.C. Mihai. Fundamentele dreptului. Argumentare și interpretare în drept. - București: Lumina Lex, 2001, p.99.

mărcile și denumirile de origine a produselor, nu se admite înregistrarea, ca marcă sau elemente ale ei, a următoarelor semne:

a) false sau care ar putea induce în eroare consumatorul în privința unui produs, serviciu sau în privința producătorului acestora;

b) care cuprind reproduceri sau imitații de steme, drapele și embleme de stat, denumiri oficiale sau istorice de state sau abrevierea lor, denumiri depline sau abreviate de organizații internaționale interguvernamentale, semne, sigilii oficiale de control, de garanție și de marcă, decorații și alte semne de distincție;

c) care conțin indicații geografice ce identifică vinuri și alte produse alcoolice care nu sunt originare din locul specificat în indicația geografică respectivă, chiar și în cazurile în care originea adevărată a produsului este menționată sau în cazurile în care indicația geografică este folosită în traducere sau este însoțită de expresii cum ar fi: “de genul”, “de tipul”, “de stilul”, “imitație” și altele;

d) care conțin o indicație geografică ce identifică vinurile și alte produse alcoolice ori care sunt constituite dintr-o astfel de indicație în cazurile când vinurile sau produsele alcoolice au o altă origine;

e) care sunt contrare ordinii publice sau bunelor moravuri.

În același context – al liceității mărcii – notăm că, în conformitate cu art.18 al Legii Republicii Moldova cu privire la folosirea și protecția emblemei Crucii Roșii, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 12.11.1999¹, este interzisă înregistrarea sau folosirea denumirii “Crucea Roșie”, precum și a imaginii acesteia pe mărcile de serviciu, în denumirile firmelor, pe emblemele comerciale, pe desenele și modelele industriale, precum și în alte cazuri ce contravin prevederilor legii nominalizate.²

De asemenea, potrivit art.1 al Tratatului de la Nairobi privind protecția Simbolului Olimpic, adoptat la 26.09.1981³ (ratificat prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr.229 din 30.12.1993), se interzice înregistrarea în calitate de marcă și utilizarea ca marcă a Simbolului Olimpic.

Aici e necesar a menționa că cele trei condiții de fond ale protecției mărcii se interpenetrează. Condiția de disponibilitate se conjugă cu cea de distinctivitate în sensul că o marcă nu poate fi disponibilă, dacă nu este, în același timp, distinctivă. Totodată, o marcă nu poate satisface condiția liceității, dacă nu este disponibilă și distinctivă.

¹ Monitorul Oficial al Republicii Moldova. - 1999. - Nr.145-148.

² Este oportun a menționa că, potrivit art.363 CP RM, se prevede răspundere pentru folosirea emblemei Crucii Roșii și a denumirii “Crucea Roșie” de către persoanele care nu sunt împuternicite cu acest drept, precum și a însemnelor care pot fi confundate cu emblema Crucii Roșii, dacă această acțiune a avut urmări grave.

³ Tratatul internațional la care Republica Moldova este parte. Vol.7, p.179-183.

După această prezentare a condițiilor de fond ale protecției mărcii, subliniem că marca de produs nu trebuie confundată cu modelul industrial. După cum susține A.P. Sergheev, “ultimul este o parte constituentă a însuși articolului industrial (formă, culoare, configurație a articolului); în contrast, marca de produs este numai aplicată pe un astfel de articol”.¹

Însă, așa cum rezultă din textul alin.(2) art.2 al Legii Republicii Moldova privind mărcile și denumirile de origine a produselor, marca poate consta și dintr-un astfel de semn, cum ar fi elementul figurativ, element care poate fi constituit din forme tridimensionale (în relief) cu o configurație distinctă.

În această ipoteză, A.P. Sergheev consideră, și pe bună dreptate, că “forma articolului poate fi protejată concomitent atât ca marcă de produs, cât și ca model industrial. Se vor distinge doar funcțiile acestor obiecte: marca de produs are destinația să desemneze persoana care fabrică sau comercializează produsul, pe când modelul industrial trebuie să atragă atenția cumpărătorului prin aspectul său, fără a indica asupra producătorului”.²

În conformitate cu prevederile Legii Republicii Moldova privind mărcile și denumirile de origine a produselor, obiectul protecției juridice îl constituie nu numai mărcile, dar și denumirile de origine a produselor, precum și indicațiile geografice. Astfel, potrivit alin.(1) art.3 din legea sus-indicată, denumirea de origine a produsului este denumirea țării, regiunii sau localității (zonei geografice), precum și denumirea istorică a acestora, utilizate pentru desemnarea produsului ale cărui calități deosebite sunt determinate, exclusiv sau în principal, de factorii naturali și/sau etnografici caracteristici zonei geografice respective.

Pe de altă parte, conform alin.(2) art.3 al aceleiași legi, indicația geografică este indicația ce servește la identificarea unui produs ca fiind originar dintr-o țară, teritoriu, regiune sau localitate a unei țări în cazul în care o calitate, un renume sau o altă anumită caracteristică pot fi atribuite în mod esențial acestei regiuni geografice.³

În alin.(3)-(6) ale art.3 din legea nominalizată mai sus sunt prevăzute condițiile de fond ale protecției denumirii de origine a produsului și a indicației geografice – distinctivitatea, disponibilitatea și liceitatea – care, după conținut, sunt similare condițiilor de fond omonime ale protecției mărcilor.

Între denumirea de origine a produsului și indicația geografică se observă anumite puncte de convergență, dar și de divergență. Asupra acestora indică

¹ А.П. Сергеев. Право интеллектуальной собственности в Российской Федерации, p.556.

² Ibidem.

³ Pentru comparație: în art.3 al Legii României privind mărcile și indicațiile geografice este specificat că indicația geografică este denumirea servind la identificarea unui produs originar dintr-o țară, regiune sau localitate a unui stat, în cazurile în care o calitate, o reputație sau alte caracteristici determinate pot fi, în mod esențial, atribuite acestei origini geografice.

A.P. Sergheev.¹ Astfel, în opinia acestui autor, trăsătura comună a celor două obiecte ale dreptului de proprietate industrială este că ambele indică, direct sau indirect, asupra regiunii geografice de proveniență a produsului. În ce privește deosebirile dintre indicația geografică și denumirea de origine a produsului, acestea sunt mai multe: 1) dacă prima se limitează doar în a desemna regiunea geografică din care provine produsul, cea de-a doua mai arată și asupra faptului că produsul ce-l desemnează posedă calități care se datorează factorilor naturali și (sau) umani, specifici țării sau localității concrete; 2) dacă prima poate fi exprimată în orice formă (inclusiv sub formă de imagine), atunci cea de-a doua poate fi exprimată doar în denumirea obiectului geografic corespunzător; 3) dacă prima numai constată faptul fabricării produsului într-o anumită regiune geografică, atunci cea de-a doua, de regulă, deja a căpătat o recunoaștere publică datorită calităților deosebite ale mediului geografic din locul de origine al produsului.

La fel, se poate vorbi despre o similitudine între denumirea de origine a produsului și marcă. În context, A.P. Sergheev specifică: “Ele coincid după funcțiile exercitate și adesea sunt practic indistincte după forma exterioară, întrucât în calitate de mărci de produs de multe ori sunt utilizate denumiri de obiecte geografice. Deosebirea lor esențială constă în aceea, că marca de produs, în opoziție cu denumirea de origine a produsului, este chemată să asocieze însușirile și calitățile produsului cu persoana concretă care l-a fabricat, iar nu cu calitățile deosebite ale mediului geografic din locul de origine al produsului”.² Continuând ideea autorului rus, menționăm că, potrivit lit.c) alin.(4) art.7 din Legea Republicii Moldova privind mărcile și denumirile de origine a produselor, în calitate de mărci nu se înregistrează semnele identice sau similare care pot fi confundate cu denumirile de origine a produselor protejate în conformitate cu numita lege, precum și cu indicațiile geografice din Republica Moldova, excepând cazurile când acestea sunt incluse ca elemente neprotejate în marca înregistrată pe numele persoanei autorizate să folosească o astfel de denumire sau indicație.

Titularul mărcii, precum și persoana autorizată să folosească denumirea de origine a produsului sau indicația geografică, dispun de o serie de drepturi subiective de natură patrimonială și (sau) nepatrimonială.

Astfel, titularul mărcii are, conform art.6 din Legea Republicii Moldova privind mărcile și denumirile de origine a produselor, dreptul exclusiv de a dispune de marcă, de a o folosi pe teritoriul Republicii Moldova și de a interzice altor persoane să folosească, fără consimțământul său, în operațiunile comerciale semne identice ori similare pentru produse sau servicii identice ori similare

¹ Vezi: A.П. Сергеев. Право интеллектуальной собственности в Российской Федерации, p.560.

² Ibidem, p.559.

celor pentru care marca a fost înregistrată, în cazul în care o astfel de folosire ar genera risc de confuzie.

De asemenea, așa cum rezultă din dispozițiile legii sus-numite, drepturile nepatrimoniale ce rezultă din crearea unei mărci sunt drepturi care privesc posibilitatea exclusivă a autorului mărcii de a fi considerat ca atare de către terți, precum și dreptul la recunoașterea juridică a calității de autor al mărcii.

Din prevederile art.20 din Legea Republicii Moldova privind mărcile și denumirile de origine a produselor se desprinde, că ceea ce deosebește marca de celelalte obiecte de proprietate intelectuală este posibilitatea de a i se perpetua, ori de câte ori este necesar, protecția, pe calea reînnoirii periodice a înregistrării. Or, prin această valență remarcabilă, dreptul asupra mărcii se apropie cel mai mult (în raport cu celelalte componente ale dreptului de proprietate intelectuală), datorită caracterului său de perpetuitate, de dreptul de proprietate.

Așa cum rezultă din prevederile art.3, 5 și 22 din legea menționată mai sus, în calitate de drept patrimonial asupra denumirii de origine a produsului și asupra indicației geografice evoluează dreptul de folosință asupra acestora, concretizat în facultatea denumirii de origine a produsului și a indicației geografice de a fi aplicate pe produs, pe ambalaj, pe blanchete oficiale, pe firme, în publicitate, în imprimate etc.

De vreme ce indicațiile geografice presupun (spre deosebire de denumirile de origine a produselor) și un element de creație intelectuală (putând fi însoțite, de exemplu, de elemente figurative), în cazul acestora se poate vorbi și despre existența unor drepturi nepatrimoniale aparținând persoanelor autorizate să folosească acele indicații, drepturi, al căror conținut este similar cu cel al drepturilor nepatrimoniale ale titularilor mărcilor.

În ce privește titlurile de protecție, acestea, potrivit art.5 din Legea Republicii Moldova privind mărcile și denumirile de origine a produselor, sunt certificatul de înregistrare a mărcii și certificatul de înregistrare a denumirii de origine a produsului.

În același timp, legea sus-numită nu conține nici o informație privind titlul de protecție asupra indicației geografice. De aici putem conchide că dreptul asupra indicației geografice se dobândește, în legislația moldovenească, prin prioritatea de folosință, nu însă prin prioritatea de înregistrare (ca în cazul mărcii și al denumirii de origine a produsului). În contrast, potrivit art.67 din Legea României privind mărcile și indicațiile geografice, indicațiile geografice ale produselor sunt protejate în România prin înregistrarea acestora la Oficiul de Stat pentru Invenții și Mărci. În conformitate cu art.72 din aceeași lege, solicitantului înregistrării i se eliberează certificatul de înregistrare a indicației geografice și de acordare a dreptului de utilizare a acesteia.

Următoarea componentă a dreptului de proprietate industrială este dreptul asupra numelui sau a denumirii comerciale (a firmei) și asupra emblemei comerciale.

Potrivit alin.(1) art.66 CC RM, persoana juridică participă la raporturile juridice numai sub denumire proprie, stabilită prin actele de constituire și înregistrare în modul corespunzător.

Totodată, conform alin.(1) art.24 din Legea Republicii Moldova cu privire la antreprenoriat și întreprinderi, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 3.01.1992¹, antreprenorul și întreprinderea constituită de acesta își desfășoară activitatea sub o anumită firmă (denumire).

De asemenea, potrivit alin.(4) art.3 al Legii Republicii Moldova cu privire la patenta de întreprinzător, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 15.07.1998², în relațiile de drept civil, titularul patentei acționează în numele său.

Așadar, firma este denumirea sau numele sub care întreprinzătorul (comerciantul) – persoană juridică sau, respectiv, persoană fizică – evoluează în circuitul civil și care îl individualizează în raport cu ceilalți participanți la acest circuit.

Această concepție este confirmată prin definiția legală a conceptului de firmă din alin.(1) art.30 al Legii privind registrul comerțului, nr.26 din 06.11.1990³: “Firma este numele sau, după caz, denumirea sub care un comerciant își exercită comerțul și sub care semnează”.

Într-o altă ordine de idei, în conformitate cu alin.(2) art.25 din Normele metodologice privind modul de ținere a registrelor comerțului și de efectuare a înregistrărilor, nr.P608 din 15.04.1998⁴ (în continuare – Normele), pentru a fi înregistrată în registrul comerțului, firma trebuie să îndeplinească cumulativ trei condiții: să fie disponibilă, distinctivă și licită.

Aceste condiții sunt asemănătoare după conținut cu cele trei condiții de fond ale protecției mărcilor, denumirilor de origine și indicațiilor geografice.

Astfel, conform alin.(3) art.25 al Normelor, firma este disponibilă, adică susceptibilă de a fi apropiată de un comerciant, atunci când nu aparține altui comerciant, prin înregistrarea ei anterioară în registrul comerțului, pentru același obiect social și aceeași arie teritorială de activitate.

Deși nu utilizează în mod expres termenul “disponibilitate”, legiuitorul moldovean caracterizează această condiție de fond a protecției denumirii (firmei) persoanei juridice atunci când menționează, în alin.(6) art.66 CC RM, că persoana juridică a cărei denumire este înregistrată are dreptul să o utilizeze; cel care folosește denumirea unei alte persoane juridice este obligat, la cererea ei, să

¹ Monitorul Parlamentului Republicii Moldova. - 1994. - Nr.2.

² Monitorul Oficial al Republicii Moldova. - 1998. - Nr.72-73.

³ Monitorul Oficial al României. - 1990. - Nr.121.

⁴ Monitorul Oficial al României. - 1998. - Nr.176.

înceteze utilizarea denumirii și să-i repare prejudiciul. Prevederi similare se conțin la art.26 din Legea Republicii Moldova cu privire la antreprenoriat și întreprinderi.

Potrivit alin.(4) art.25 al Normelor, firma este distinctivă atunci când constă într-o denumire care nu este necesară, generică sau uzuală, și nici nu este identică sau similară cu alte firme înregistrate anterior în registrul comerțului, pentru același obiect social și aceeași arie teritorială de activitate.¹

Pentru comparație: în alin.(3) art.66 CC RM este prevăzut că persoana juridică nu poate fi înregistrată, dacă denumirea ei coincide cu denumirea unei alte persoane juridice deja înregistrate.

Totodată, în conformitate cu lit.a) alin.(1) art.25 al Legii cu privire la antreprenoriat și întreprinderi, întreprinderea nu poate să folosească firma care coincide sau, după cum constată organul înregistrării de stat, se aseamănă cu firma altei întreprinderi, care este deja înregistrată.

În fine, potrivit alin.(6) art.25 al Normelor, condiția ca firma să fie licită înseamnă, în virtutea principiilor generale, că nu poate fi înregistrată o firmă care ar încălca o dispoziție imperativă a legii privind ordinea publică sau bunele moravuri și, în general, limitele concurenței loiale.

În alin.(4) art.66 CC RM este specificat, într-o manieră apropiată a celei din Norme, că se interzice utilizarea în denumirea persoanei juridice a sintagmelor ce contravin prevederilor legale sau normelor morale, precum și a numelor proprii, dacă acestea nu coincid cu numele participanților la constituirea organizației și dacă nu există în acest sens acordul persoanei respective sau al moștenitorilor ei cu privire la folosirea numelui.

Cu privire la aceeași condiție – de liceitate – în Codul civil al Republicii Moldova se menționează: “Persoana juridică nu poate folosi în denumirea sa cuvinte cu privire la forma sa” (alin.(5) art.66).

Concomitent, în dispoziția de la lit.d) alin.(1) art.25 din Legea cu privire la antreprenoriat și întreprinderi se arată că întreprinderea nu poate să folosească firma care conține date, inclusiv semne grafice, a căror utilizare este interzisă de legislația în vigoare.

De asemenea, conform lit.b) alin.(1) art.25 din aceeași lege, întreprinderea nu poate să folosească firma care conține denumirea oficială a statului, a organelor sale, a autorităților administrației publice locale și a organizațiilor obștești ori indici, direct sau indirect, că întreprinderea aparține acestor organe sau organizații.

¹ Referindu-se la identitatea sau similaritatea firmei cu alte firme deja înregistrate, Ion Băcanu explică: “Cel mai adesea riscul de confuzie nu apare din omonimii sau din folosirea involuntară a aceleiași denumiri, ci din intenția de a se crea confuzia, când se urmărește anume ca o firmă nouă să fie identică sau asemănătoare cu o alta mai cunoscută publicului sau chiar cu o firmă de renume”. - I.Băcanu. Firma și emblema comercială, p.62.

Într-un alt cuvânt, notăm că în alin.(5) art.24 din Legea cu privire la antreprenoriat și întreprinderi se prevede că firma poate fi utilizată și în calitate de emblemă comercială, cu condiția că aceasta este înregistrată conform Legii privind mărcile și denumirile de origine a produselor.

Însă, în Capitolul II “Înregistrarea mărcii și a denumirii de origine a produsului” din Legea Republicii Moldova privind mărcile și denumirile de origine a produselor nu se conține nici o prescripție referitoare la posibilitatea înregistrării emblemei comerciale. În general, așa cum se susține și în literatura de specialitate¹, cu excepția prevederii de la alin.(5) art.24 al Legii cu privire la antreprenoriat și întreprinderi, legislația Republicii Moldova nu cuprinde nici o reglementare cu privire la noțiunea de emblemă comercială. Din aceste motive, pentru a putea descoperi natura juridică a acestei noțiuni, în vederea delimitării noțiunii de emblemă comercială de noțiunile apropiate (noțiunea de firmă și noțiunea de marcă), este necesar să apelăm la prevederile din legislația română.

Astfel, în alin.(2) art.30 al Legii privind registrul comerțului este specificat: “Emblema este semnul sau denumirea care deosebește un comerciant de un altul de același gen”.

După cum rezultă din alin.(1) art.301 CC RM, atât emblema comercială, cât și firma, precum și marca, au în comun că reprezintă atribute de identificare a persoanelor juridice, de individualizare a producției, a lucrărilor executate sau a serviciilor prestate.

Totuși, în afară de această convergență vizând funcția identitară și individualizantă, cele trei obiecte ale proprietății industriale – emblema comercială, firma și marca – sunt caracterizate prin diferențe considerabile. În această privință, în doctrina juridică s-a consemnat că firma deosebește persoana comerciantului, marca de fabrică deosebește produsele, iar emblema comercială deosebește magazinele.²

Deși sugestivă, o asemenea formulare de distincție nu mai poate satisface, în plan terminologic, uzul curent. De aceea, are dreptate Ion Băcanu atunci când afirmă că o emblemă comercială evocă clientului unitatea comercială în general, ceea ce în înțeles curent nu mai semnifică doar un magazin, ci și un restaurant, o fabrică, o uzină etc.³

În ce privește distincția principală dintre emblema comercială și firmă, în doctrină se menționează, cu drept cuvânt, că emblema comercială are menirea

¹ Vezi: V.Volcinschi, D.Chiroșca. Dreptul proprietății intelectuale, p.137.

² Vezi: I.Băcanu. Firma și emblema comercială, p.71.

³ Ibidem, p.28-29.

de individualizare a mărfurilor și serviciilor, și nu a întreprinderii respective, pe când denumirea de firmă individualizează pe deplin întreprinderea.¹

După cum se desprinde din prevederile alin.(7) art.25 al Normelor, condițiile de validitate a firmei – disponibilitatea, distinctivitatea și liceitatea – se aplică, în mod corespunzător, și emblemei comerciale.

În alin.(4) art.30 al Legii privind registrul comerțului se menționează că dreptul de folosință exclusivă asupra firmei și emblemei comerciale se dobândește prin înscrierea acestora în registrul comerțului.

Așa cum rezultă din opiniile unor autori, cerințele aplicabile drepturilor, pe care le au persoanele autorizate să utilizeze firma sau emblema comercială, sunt apreciate potrivit unor criterii asemănătoare celor aplicabile în cazul drepturilor pe care le are titularul mărcii.² De aceea, nu vom stărui asupra naturii dreptului de folosință exclusivă asupra firmei și emblemei comerciale, dat fiind că *supra* am investigat natura dreptului exclusiv asupra mărcii.

Din dispoziția alin.(4) art.30 al Legii privind registrul comerțului rezultă că înregistrarea firmei și a emblemei comerciale în registrul comerțului are caracter atributiv de folosință exclusivă. Deși această atribuire de folosință exclusivă nu reclamă eliberarea unui titlu de protecție (de exemplu, a certificatului de înregistrare), dreptul de folosință exclusivă asupra firmei și emblemei comerciale se dobândește prin prioritatea de înregistrare (ca în cazul mărcii), nu însă prin prioritatea de folosință (ca în cazul indicației geografice).

În Codul civil al Republicii Moldova, în privința denumirii (firmei), aceeași concepție – de atribuire de folosință exclusivă prin prioritatea de înregistrare – este consacrată în alin.(1) art.66: “Persoana juridică participă la raporturile juridice numai sub denumire proprie, stabilită prin actele de constituire și înregistrată în modul corespunzător” (sublinierea ne aparține – *n.a.*).

Or, participarea la raporturile juridice presupune, inevitabil, și folosința exclusivă a denumirii (firmei) și a emblemei comerciale.

Este necesar să menționăm, că, așa cum rezultă din textul art.1 al Convenției de la Paris și din cel al art.2 al Convenției de la Stockholm, drepturile referitoare la protecția împotriva concurenței neloiale (neleale)³ fac parte, de asemenea, din

¹ Vezi: T.Bodiul, N.Calenic. Reglementarea juridică a denumirilor de firme în Republica Moldova // Legea și viața. - 1999. - Nr.7. - P.32-38.

În acest sens, la alin.(8) art.24 din Legea cu privire la antreprenoriat și întreprinderi se menționează că firma completă trebuie să figureze pe toate clădirile administrative ale întreprinderilor cu personalitate juridică.

² Vezi: I.Băcanu. Firma și emblema comercială, p.71-72.

³ Conform art.2 din Legea Republicii Moldova cu privire la protecția concurenței, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 30.06.2000, prin “concurență neloială” se înțelege acțiunile agentului economic de a obține avantaje neîntemeiate în activitatea de întreprinzător, ceea ce contravine legislației cu privire la protecția concurenței, aduce sau poate aduce prejudicii altor agenți economici sau poate prejudicia reputația lor în afaceri. - Vezi: Monitorul Oficial al Republicii Moldova. - 2000. - Nr.166-168.

componenta dreptului de proprietate industrială. Totuși, examinând legislația în materie a Republicii Moldova și a României, nu putem afirma că reprimarea concurenței neloiale ar constitui un obiect aparte de protecție a proprietății industriale. Însă, putem afirma că anumite componente ale dreptului de proprietate industrială formează împreună drepturile referitoare la protecția împotriva concurenței neloiale.

În primul rând, această supoziție se confirmă prin faptul că, potrivit lit.d) art.8 din Legea cu privire la protecția concurenței, agentului economic i se interzice să efectueze acte de concurență neloială, inclusiv să folosească neautorizat, integral sau parțial, marca comercială, emblema de deservire a altor obiecte ale proprietății industriale, firma unui alt agent economic, să copieze forma, ambalajul și aspectul exterior al mărfii unui alt agent economic.

În același timp, în conformitate cu art.301 CP Rom., prin concurență neloială se înțelege fabricarea ori punerea în circulație a produselor care poartă denumiri de origine ori indicații de proveniență false, precum și aplicarea pe produsele puse în circulație de mențiuni false privind brevetele de invenții, ori folosirea unor nume comerciale sau a denumirilor organizațiilor de comerț ori industriale, în scopul de a-i induce în eroare pe beneficiari.

Este foarte sugestiv faptul că în art.141² CP RM din 1961 se prevedea răspunderea pentru corespondenta faptei de la art.301 CP Rom. Practic, era incriminată aceeași faptă – concurența neloială, dar sub un alt nume: “Încălcarea dreptului deținătorului titlului de protecție privind (*sic!*) obiectele proprietății industriale”, desemnând producerea, importul, exportul, stocarea, oferirea spre vânzare sau vânzarea unor mărfuri purtând mențiuni false privind brevetele de invenție, originea și caracteristicile mărfurilor, precum și numele producătorului sau al vânzătorului, cu scopul de a-i induce în eroare pe ceilalți vânzători sau pe beneficiari.

În fine, potrivit art.5 din Legea privind combaterea concurenței neloiale, nr.11 din 29.01.1991¹, prin concurență neloială se are în vedere:

- a) întrebuințarea unei firme, a unei embleme, a unor desemnări speciale sau a unor ambalaje de natură a produce confuzie cu cele folosite legitim de alt comerciant;
- b) producerea în orice mod, importul, exportul, depozitarea, punerea în vânzare sau vânzarea unor mărfuri purtând mențiuni false privind brevetele de invenții, originea și caracteristicile mărfurilor, precum și cu privire la numele producătorului sau comerciantului, în scopul de a-i induce în eroare pe ceilalți comercianți și pe beneficiari.

¹ Monitorul Oficial al României. - 1991. - Nr.24.

În consecință, prin reprimare a concurenței neloiale trebuie să înțelegem repri-marea folosinței neautorizate a invenției, a desenelor și a modelelor industriale, a mărcilor, a denumirilor de origine a produselor și a indicațiilor geografice, în același rând a firmei și a emblemei comerciale.

După examinarea formelor dreptului de proprietate intelectuală, nu putem omite faptul că în doctrina juridică este exprimat punctul de vedere conform căruia propunerea de raționalizare constituie un obiect netraditional al proprie-tății intelectuale.¹

În art.2 al Legii Republicii Moldova cu privire la activitatea de raționalizare, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 10.05.2001², propunere de raționalizare se consideră:

- a) soluția tehnică care prevede modificarea construcției unui articol, unei tehnici aplicate, tehnologii de producție sau a componentei materialului (substanței), care este nouă și utilă pentru întreprinderea căreia i-a fost înaintată;
- b) soluția organizatorică, nouă pentru întreprindere, având ca efect economi-sirea resurselor materiale, financiare, energetice, de carburanți, de materii prime, a forțelor de muncă, precum și a altor resurse, sau ameliorarea condițiilor de muncă și a ecologiei.

În aceeași normă se prevede că propunere de raționalizare se consideră, de asemenea, soluția ce conține un algoritm, un program pentru calculator, noi pentru întreprinderea dată, care, aplicându-se la rezolvarea unei sarcini concrete, are ca efect economisirea timpului de mașină și ridicarea productivității utilaju-lui asistat de calculator.

În conformitate cu pct.2 al Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție “Despre practica aplicării de către instanțele judecătorești a unor prevederi ale legislației privind protecția proprietății industriale și a activității de raționalizare”, nr.26 din 24.12.2001³, propunerea de raționalizare nu face parte din obiectele de proprietate industrială, are un regim juridic de protecție aparte.

Considerăm întemeiată această explicație a instanței supreme, întrucât se sprijină pe primatul instrumentelor internaționale de specialitate pe care le-a ratificat legiuitorul moldovean. Or, nici în Convenția de la Paris, nici în cea de la Stockholm sau de la Berna propunerea de raționalizare nu este menționată printre obiectele de proprietate industrială, în special, și printre obiectele de proprietate intelectuală, în general.

¹ Vezi: А.П. Сергеев. Право интеллектуальной собственности в Российской Федерации, p.679-695.

² Monitorul Oficial al Republicii Moldova. - 2001. - Nr.81-83.

³ Culegere de hotărâri ale Plenului Curții Supreme de Justiție (mai 1974-iulie 2002), p.164-176.

În acest context, au perfectă dreptate A.P. Sergeev și Iu.K. Tolstoi atunci când afirmă că prin proprietate intelectuală (sau, mai bine zis, drepturi de proprietate intelectuală) trebuie de înțeles ansamblul de drepturi exclusive asupra rezultatelor activității intelectuale (în primul rând – creative), precum și asupra altor obiecte asimilate lor (în special – atribute de individualizare a participanților la circuitul civil, la fel a produselor, a lucrărilor executate și a serviciilor acestora), ale căror listă concretă este stabilită de legislația țării corespunzătoare ținând cont de obligațiile internaționale pe care această țară și le-a asumat.¹ De aceea, respectând principiul “*pacta sunt servanda*” (“tratatele trebuie respectate”) și luând în considerație că cele trei convenții nominalizate mai sus cuprind lista cea mai amplă a obiectelor proprietății intelectuale, ajungem la concluzia că propunerea de raționalizare nu constituie obiect al proprietății intelectuale.

În același timp, în Convenția de la Stockholm (art.2), printre componentele dreptului de proprietate intelectuală este numit și dreptul referitor la descoperirile științifice.

Așadar, descoperirea științifică reprezintă un obiect al proprietății intelectuale. Problema constă în faptul că nu există un act juridic de vocație internațională și nici un act normativ intern care să reglementeze regimul de protecție a descoperirilor științifice. Or, la 7.03.1978, statele-membre ale Organizației Mondiale a Protecției Intelectuale au adoptat la Geneva Tratatul cu privire la înregistrarea internațională a descoperirilor științifice.² Însă, până la momentul de față, acest tratat nu a intrat în vigoare, iar Republica Moldova nu l-a ratificat.

În context, amintim că, după cum rezultă din prevederile art.33 al Constituției Republicii Moldova, dreptul cetățenilor la proprietate intelectuală constituie o componentă a libertății creației, care este o libertate fundamentală a cetățenilor. Or, reieșind din conținutul Hotărârii Curții Constituționale a Republicii Moldova privind interpretarea unor prevederi ale art.4 din Constituția Republicii Moldova, nr.55 din 14.10.1999³, tratatele internaționale privitoare la drepturile și libertățile fundamentale ale omului, cele ratificate și cele la care Republica Moldova a aderat, sunt parte componentă a cadrului legal al Republicii Moldova și devin norme ale dreptului ei intern.

Deși tratatul încheiat la Geneva despre care am vorbit mai sus garantează dreptul asupra descoperirilor științifice (privit ca o componentă a libertății creației), nu putem totuși afirma că prevederile tratatului specificat sunt executorii

¹ Vezi: Гражданское право. Часть III / Под ред. А.П. Сергеева, Ю.К. Толстого. - Москва, 1998, p.1-8.

² În conformitate cu explicațiile Organizației Mondiale a Proprietății Intelectuale, descoperirile științifice nu pot fi atribuite nici dreptului de autor și drepturilor conexe, nici obiectelor proprietății industriale. - Vezi: Введение в интеллектуальную собственность // Всемирная организация интеллектуальной собственности. - 1998. - №478(RR). - P.4.

³ Monitorul Oficial al Republicii Moldova. - 1999. - Nr.118-119.

pentru Republica Moldova. Această lipsă de opozabilitate poate să dispară doar cu condiția că țara noastră va deveni parte la Tratatul de la Geneva cu privire la înregistrarea internațională a descoperirilor științifice.

În perioada sovietică, Comitetul de Miniștri al URSS a aprobat Regulamentul cu privire la descoperiri, invenții și propuneri de raționalizare.¹ Însă, actualmente, în condițiile existenței unui stat independent și suveran, acest act normativ este căzut în desuetudine și nu mai are forță juridică.

Din considerentele menționate mai sus, în cele ce vor urma vom omite examinarea problemei apărării penale împotriva faptelor ilicite privind propunerile de raționalizare și descoperirile științifice.

SECȚIUNEA II.

INFRAȚIUNI CONTRA PROPRIETĂȚII INTELECTUALE ÎN SPECIAL

Din punct de vedere juridic, protecția adecvată oferită creatorilor și operelor create de aceștia a devenit o necesitate generată de imperativul funcționării normale a actului de geneză și de afirmare națională și universală a valorilor cultural-științifice. Pe acest fundal, apare ca extrem de inoportună dezangajarea de care a dat dovadă legiuitorul moldovean atunci când, adoptând noua lege penală, a decriminalizat aproape *in corpore* faptele săvârșite împotriva proprietății intelectuale.

De ce aproape *in corpore*? Această evaluare aproximativă se datorează faptului că în art.241 CP RM se prevede răspunderea pentru practicarea ilegală a activității de întreprinzător, iar din prevederile art.125 CP RM rezultă că una dintre modalitățile normative alternative ale faptei prevăzute la art.241 CP RM se poate exprima în “desfășurarea activității de întreprinzător fără utilizarea mărcilor comerciale și de fabrică... în cazul când folosirea sau indicarea lor este prevăzută de legislație ...”. De asemenea, la art.216 CP RM se prevede răspunderea pentru producerea (falsificarea), transportarea, păstrarea sau comercializarea produselor (mărfurilor) periculoase pentru viața sau sănătatea consumatorilor. Or, în conformitate cu art.301 al Codului vamal al Republicii Moldova, prin “mărfuri (produse) contrafăcute” trebuie de înțeles:

a) mărfurile (produsele), inclusiv ambalajul lor, având aplicată o marcă identică celei înregistrate în mod legal pentru mărfuri (produse) similare sau o marcă imposibil de a fi distinsă, în elementele sale esențiale, de una înregistrată sau

¹ Собрание постановлений СССР. - 1973. - №19.

protejată în oricare alt temei legal (mărcile notorii), încălcându-se prin aceasta drepturile titularului mărcii respective;

b) orice material purtător de semne (embleme, etichete, instrucțiuni pentru utilizare, documente atestând garanția) ale mărfurilor (produselor) contrafăcute prezentate separat sau împreună;

c) ambalaje purtând mărcile mărfurilor (produselor) contrafăcute.

Acestea sunt puținele cazuri, în care legea penală a Republicii Moldova își descoperă în mod expres vocația de mijloc de apărare a proprietății intelectuale.

Să încercăm totuși în cele ce urmează să elucidăm dacă decriminalizarea faptelor contra proprietății intelectuale este reală sau aparentă.

Este cunoscut că includerea sau excluderea unui conținut de infracțiune în legea penală nu semnifică întotdeauna stabilirea sau abolirea caracterului infracțional al faptei prevăzute de acel conținut. Căci este posibil ca legea penală anterioară, deși nu conținea o normă specială care să cuprindă conținutul de infracțiune respectiv, să fi conținut o normă generală care prevedea răspunderea pentru infracțiunea respectivă. Aceeași ipoteză poate opera în raport cu noua lege penală.

În acest context, amintim că în art.141 CP RM din 1961 – “Încălcarea dreptului de inventator” – era prevăzută răspunderea pentru însușirea calității de autor asupra unei invenții, constrângerea la coautorat, precum și divulgarea esenței invenției, până la depunerea cererii de brevet, fără consimțământul inventatorului.

În art.141¹ CP RM din 1961 – “Încălcarea dreptului de autor” – erau incriminate în mod alternativ: folosirea operelor literare, de artă sau științifice, inclusiv a operelor autorilor străini fără a încheia contract cu autorul sau cu succesorii lui de drepturi, încălcarea stipulațiilor legii și ale contractului de folosire a acestor opere, însușirea paternității asupra unei opere străine, folosirea lor în oarecare alt mod ilicit, precum și constrângerea la copaternitate, dacă a fost cauzată o daună de proporții mari, precum și distrugerea intenționată a originalului operei de artă plastică, sculptură, a manuscrisului sau a variantei definitive a originalului operei audiovizuale.

În fine, în art.141² CP RM din 1961 – “Încălcarea dreptului deținătorului titlului de protecție privind obiectele proprietății industriale” – se prevedea răspunderea pentru producerea, importul, exportul, stocarea, oferirea spre vânzare sau vânzarea unor mărfuri purtând mențiuni false privind brevetele de invenție, originea și caracteristicile mărfurilor, precum și numele producătorului sau al vânzătorului, cu scopul de a-i induce în eroare pe ceilalți vânzători sau pe beneficiari.

Nu este greu de constatat, analizând mai ales prevederile art.141 și 141¹ CP RM din 1961, că constrângerea la coautorat (copaternitate) asupra rezultatelor activității intelectuale, însușirea prin înșelăciune a calității de autor (a paternității) asupra

operei, invenției etc., folosirea rezultatelor activității intelectuale în oarecare alt mod ilicit pot fi calificate ca șantaj (art.189 CP RM) și, respectiv, drept cauzare de daune materiale prin înșelăciune sau abuz de serviciu (art.196 CP RM).

Într-adevăr, *supra* am specificat că drepturile patrimoniale și drepturile nepatrimoniale, care alcătuiesc împreună un oarecare drept subiectiv complex din suita drepturilor de proprietate intelectuală, se găsesc într-o interpătrundere și interconexiune. De aceea, încălcarea drepturilor patrimoniale sus-numite are ca efect încălcarea drepturilor nepatrimoniale corespunzătoare. În consecință, vătămarea relațiilor sociale patrimoniale are ca efect vătămarea relațiilor sociale nepatrimoniale. Și viceversa.

Prin această prismă, dacă am admite că art.141 și 141¹ CP RM din 1961, pe de o parte, și art.189 și 196 CP RM, pe de altă parte, se află în același sistem de referință temporală (în alți termeni, că sunt în vigoare în același timp), ar trebui să considerăm că are loc concurența dintre o parte (art.189 și 196 CP RM) și un întreg (art.141 și 141¹ CP RM din 1961). Însă deoarece aceasta este imposibil, vom aplica art.189 și 196 CP RM, fiind conștienți de faptul că normele, care cuprind în întregime toate semnele faptelor care lezează proprietatea intelectuală, au fost abrogate.

Totuși, ar fi incorect să afirmăm că art.189 și 196 CP RM sunt substitute plenitudinare ale art.141, 141¹ și 141² CP RM din 1961. Fiind concepute în mod peremptoriu ca norme ce conțin conținuturi de infracțiuni contra patrimoniului, nici art.189 CP RM, nici art.196 CP RM, nici oricare altă normă din cadrul Capitolului VI din Partea Specială a CP RM nu pot să asigure o protecție eficientă mai ales a relațiilor sociale nepatrimoniale care se nasc, se desfășoară și se dezvoltă în jurul și datorită proprietății intelectuale.

Așadar, decriminalizarea faptelor săvârșite împotriva proprietății intelectuale este reală și aproape deplină.

Fără îndoială, existența în Codul cu privire la contravențiile administrative al Republicii Moldova a art.51² “Încălcarea dreptului de autor și a drepturilor conexe asupra operelor și fonogramelor” și a art.51³ “Violarea dreptului exclusiv asupra obiectelor proprietății industriale” nu poate fi privită ca soluție a problemei investigate. Este absolut păguboasă mentalitatea, conform căreia amenzile contravenționale (de altfel nesemnificative ca mărime) ar putea echivala prejudiciile imense pe care statul le suportă ca urmare a nevalorificării adecvate a avantajelor proprietății intelectuale. Prin prisma principiului economiei repressiunii, putem spune cu certitudine că art.51² și 51³ CCA RM nu pot constitui mijloace eficiente de ocrotire a relațiilor sociale de proprietate intelectuală în actualele condiții ale economiei de piață. Insuficiența acestor mijloace determină caracterul inevitabil al necesității influențării prin mijloace juridico-penale asupra respectivelor fapte. În context, este util să-l cităm pe A.D. Antonov, care

susține: “Stabilirea răspunderii penale pentru o faptă este admisibilă atunci și numai atunci, când ... rezultatele sociale pozitive ale aplicării legii penale vor depăși urmările negative inerente ale criminalizării”.¹

Incontestabil, criminalizarea faptelor contra proprietății intelectuale ar avea rezultate sociale pozitive: ar împiedica cauzarea unor imense prejudicii materiale și morale întregii noastre societăți. Iar principalul din aceste prejudicii morale este contraperformața de a avea reputația unui stat care tolerează atingerile aduse proprietății intelectuale, prin neaplicarea de mijloace eficace de prevenire și contracarare a acestor atingeri. “Tenebrizarea” industriei, legate de difuzarea și utilizarea rezultatelor activității intelectuale și a atributelor de identificare și individualizare a participanților la circuitul civil, este înlesnită de nivelul extrem de redus al riscului suportării unor consecințe reprehensive. Ca rezultat, statul nostru pierde venituri sigure într-o perioadă în care finanțarea externă este sistată. De asemenea, ilegalitățile în sfera proprietății intelectuale comportă o influență păgubitoare asupra structurii ocupării forței de muncă, astfel încât specialiștii de calificare înaltă, care ar putea fi antrenați în promovarea unor tehnologii performante, nu-și găsesc rostul într-o societate care le-a asigurat studii de specialitate, dar care nu le poate propune o alternativă emigrării. La fel, nu trebuie ignorat nici faptul că amintitele ilegalități constituie un teren propice pentru dezvoltarea unor grave infracțiuni economice (de exemplu, a pseudoactivității de întreprinzător (art.242 CP RM), a evaziunii fiscale a întreprinderilor, instituțiilor și organizațiilor (art.244 CP RM), a eschivării de la achitarea plăților vamale (art.249 CP RM) etc.). În concluzie, apărarea proprietății intelectuale fără o implicare eficientă a mijloacelor de drept penal este imposibilă. Numai represiunea penală poate preveni acutizarea influențelor alarmante exemplificate mai sus.

Analizând evoluția reglementărilor privind protecția juridică a proprietății intelectuale pe teritoriul Republicii Moldova, putem constata un paradox: în secolele XIX-XX, când nici știința, nici tiparul, nici mass-media nu erau dezvoltate ca acum, nici fluxul informațional nu era atât de mare, nici rezultatele activității intelectuale nu erau la fel de variate, nici modalitățile de valorificare neautorizată a acestor rezultate nu erau atât de sofisticate, proprietății intelectuale i se asigura totuși o apărare mai energică decât la ora actuală.

Astfel, în Codul penal român din 1865 (în continuare – CP Rom. din 1865)², aplicat cu intermitențe pe teritoriul Basarabiei, în capitolul dedicat crimelor și delictelor contra proprietăților erau incriminate fapte de contrafacere a operelor proprietății literare și artistice, precum și fapte asimilate acestora.

¹ А.Д. Антонов. Принципы криминализации общественно опасных деяний в уголовно-правовой науке // Вестник Московского университета. Серия 11, Право. - 2000. - №4. - P.87-88.

² Vezi: C.Hamangiu. Codul general al României. Legi uzuale. Vol.I. Codul penal. - București, 1914.

În art.339 al legiurii nominalizate mai sus este definită noțiunea delictului de contrafacere: “Orice edițiune de scrieri, de compuneri muzicale, de desemnuri, de pictură sau de orice altă produțiune, care se va fi tipărit sau gravat cu orice mijloc, fără voia autorului, se socotește contrafacere și verice contrafacere este delict”.

Într-o speță din jurisprudența română s-a explicat că pedeapsa pentru delictul descris mai sus “nu poate fi pronunțată în contra unei societăți comerciale, ... așa încât singurii cari pot fi responsabili penalicește... sunt numai cei ce o reprezintă în actele sale...”¹

Potrivit art.340 CP Rom. din 1865, vânzarea de scrieri contrafăcute, fie introducerea în România de scrieri care, după ce s-au tipărit pe teritoriul ei, au fost ulterior contrafăcute în străinătate, erau asimilate delictului de contrafacere.

În fine, în art.342 CP Rom. din 1865 era incriminată fapta săvârșită de “orice director, orice întreprinzător de teatre, orice asociațiune de artiști, care reprezenta pe teatru scrieri teatrale fără voia autorului”.

Referindu-se la ultima normă specificată, Mihail I. Papadopolu considera, din perspectiva unei interpretări extensive, că această normă “reprimă atingerea adusă reprezentării operelor dramatice fără autorizarea autorului lor, prin orice mod ar fi efectuată această reprezentare, chiar pe calea radiofoniei”.² De fapt, prin aceasta era urmată axa conceptuală, profilată la acea vreme în doctrina juridică franceză și enunțată de Andre Saudemont: “Dacă proprietarul unei cafenele va face pe clienții săi să beneficieze de transmisiunile radiofonice, el va găsi prin aceasta erzațul unei orchestre costisitoare de care se va putea ușor dispensa astfel. Organizatorul uni bal va putea suprima executarea directă a muzicii de către orchestră, dacă va avea posibilitatea să transmită un concert de muzică de dans, radiodifuzată, a unui post de emisie, și așa mai departe... Fiecare din aceste audiții, fiind de natură a suprima concertul direct corespunzător, trebuie să dea loc la perceperea acelorași drepturi, altfel autorul ar fi prejudiciat”.³

Dincolo de mesajul interpretativ al opiniilor reproduse mai sus, prin ele se semnală că, la începutul secolului al XX-lea, cadrul reglementar vizând apărarea proprietății intelectuale, elaborat în secolul precedent, nu mai corespundea realităților sociale care au progresat enorm. În vederea depășirii acestui handicap, la 16.06.1923 a fost adoptată Legea asupra proprietății literare și artistice,⁴ considerată la data adoptării sale ca una dintre reglementările cele mai moderne și mai complete ale dreptului de autor.

¹ Tribunalul I Ilfov, decizia penală din 6.02.1926 // M.I. Papadopolu. Codul legilor penale române adnotate. - București: Tipografiile române unite, 1932, p.352.

² M.I. Papadopolu. Codul legilor penale române adnotate, p.357.

³ A.Saudemont. La radiophonie et le droit. - Paris: Dalloz, 1927, p.142.

⁴ Monitorul Oficial al României. - 1923. - Nr.68.

Conform art.2 din legea sus-amintită, autorii de tot felul de scrieri literare sau științifice, compozitorii de muzică, pictorii, desenatorii, sculptorii, arhitecții, gravorii, în fine toți creatorii de opere intelectuale, sub orice formă și alcătuire s-ar manifesta ele, se vor bucura în tot timpul vieții ca de o proprietate a lor, de dreptul exclusiv de a publica, a reprezenta sau executa, a autoriza traducerile, adaptările și reproducerile în orice mod, de a exploata singuri sau a vinde operele lor, în totul sau în parte, de a le dăruia sau a le transmite altora prin testament.

În consecință, se considera că constituie o atingere: a dreptului de proprietate literară, de exemplu, reproducerea unei lucrări literare prin mijlocirea filmelor cinematografice sau prin orice mijloace mecanice de reproducere optică sau fonetică (art.19); a dreptului de proprietate asupra unei opere dramatice, muzicale și coregrafice, de exemplu, reproducerea neautorizată a operelor muzicale pe plăci de gramfoane, suluri și orice alte piese destinate instrumentelor de reproducere mecanică a sunetelor (art.22) etc.

În art.3 al Legii asupra proprietății literare și artistice este consacrat “dreptul moral de control” al autorului, una dintre fațetele acestui drept constând în facultatea autorului de a se opune reproducerii operei într-un mod prejudiciabil reputației sale.

În dezvoltarea acestei prevederi, art.51 din legea menționată mai sus asimilează delictului de contrafacere din art.339 CP Rom. din 1865 fapta aceleia care, în scop de a-i induce în eroare și a-i înșela pe cumpărători, publică o lucrare a unui autor reputat, pe propriul său nume, ori pe un nume împrumutat, sau publică o lucrare a sa personală pe numele unui autor reputat.

Art.339-342 CP Rom. din 1865 au rămas în vigoare, cu mențiunea că au fost agravate pedepsele edictate de aceste norme. De asemenea, s-a stabilit că, în afară de delictele de contrafacere, orice încălcare a dispozițiilor Legii asupra proprietății literare și artistice constituie o contravenție.

Notabil e faptul că legea arătată a jucat rolul de lege penală specială în materie de protecție a proprietății literare și artistice și după adoptarea, în 1937, a Codului penal “Carol al II-lea”.

Prima reglementare a Imperiului Rus conținând prevederi cu referire la apărarea penală a proprietății intelectuale, aplicată pe teritoriul Basarabiei, a fost Codul de pedepse criminale și corecționale din 1846. Secțiunea a patra (art.2195-2197) a Capitolului IV din Diviziunea XII “Despre crime și delikte împotriva proprietății persoanelor particulare” a legiurii date are denumirea “Despre însușirea proprietății științifice sau artistice”.

Iată ce scria A.Lohvițki în 1871 despre proprietatea intelectuală: “Proprietatea de acest gen a apărut recent în viața și în legislația noastră; totodată, astfel de legislație este slab dezvoltată; practica nu a ajutat până acum înlăturării deficiențelor legii”.¹

¹ А.Лохвицкий. Уголовное право. Курс. - Санкт-Петербург, 1871, p.696.

În Codul de pedepse criminale și corecționale din 1846 erau incriminate următoarele infracțiuni împotriva proprietății intelectuale:

a) contrafacerea, care avea două forme:

- publicarea operei străine literare, științifice sau artistice sub numele făptuitorului;

- tipărirea sau, în genere, reproducerea operei intelectuale străine, fie reprezentarea piesei dramatice străine, fie interpretarea publică a compoziției muzicale străine, însă fără a se da drept autorul operei respective.

Prima faptă era pedepsită mai aspru, deoarece în cazul celei de-a doua nu se vede o intenție a făptuitorului de a-și însuși plenar și pentru totdeauna obiectul proprietății intelectuale. De asemenea, nu există și o “însușire” a numelui autorului;

- b) plagiatul, adică reproducerea neintegrală, parțială a unei cărți, a unui articol de revistă, a unei compoziții muzicale în edițiile făptuitorului.

La fel, se considera că există o infracțiune din partea autorului operei față de editori, când el vindea dreptul de editare unor persoane diferite, în mod separat, fără a avea consimțământul lor, “dacă din partea lui nu a existat vreun fals sau înșelăciune”. Existența falsului sau a înșelăciunii din partea autorului schimba calificarea faptei în escrocherie.¹

În Codul penal al RSS Ucrainene din 1922,² aplicat și în partea stângă a Nistrului, în art.198 și 199 erau specificate, ca infracțiuni patrimoniale, infracțiunile aducând atingere proprietății intelectuale.

Astfel, în art.198 din Codul menționat era prevăzută răspunderea penală pentru folosirea neautorizată în scop de cupiditate a invenției străine, înregistrate în ordinea stabilită.

Următoarea normă din Codul penal al RSS Ucrainene din 1922 incrimina folosirea neautorizată în scop de concurență neloială a mărcii de produs, de fabrică sau de meșteșug străine, a desenului sau a modelului industrial străin, a numelui comercial străin sau a denumirii comerciale străine.

După cum se poate observa, prin aceste incriminări se urmărea ocrotirea proprietății industriale, nu și a celei literare, științifice și artistice.

Acest hiatus a fost acoperit în 1927, prin adoptarea unui nou Cod al RSS Ucrainene.³ Ca și în legea penală anterioară, normele dedicate ocrotirii proprietății intelectuale – art.177 și art.178 – erau concentrate în capitolul consacrat infracțiunilor patrimoniale.

¹ Vezi: А.Лохвицкий. Уголовное право, p.697.

² Собрание узаконений УССР. - 1922. - №4.

³ Собрание узаконений УССР. - 1927. - №26-27.

În prima din normele menționate era prevăzută răspunderea penală pentru folosirea neautorizată a invenției, prin încălcarea regulilor stabilite în legile privind brevetele de invenție, sau folosirea neautorizată a operelor literare, muzicale sau a altor opere artistice ori științifice, prin încălcarea legii cu privire la dreptul de autor.

Dispoziția art.178 din Codul penal al RSS Ucrainene din 1927 constituie o copie fidelă a dispoziției art.199 din legea penală anterioară, descriind conținutul de concurență neloială.

Deși prin adoptarea art.177 al Codului penal al RSS Ucrainene din 1927 au fost recriminalizate atingerile aduse proprietății literare, artistice și științifice, totuși, o analiză atentă a legislației privind această formă a proprietății intelectuale ne permite să afirmăm că eficiența ocrotirii proprietății literare, artistice și științifice purta un caracter mai mult declarativ. Astfel, în Bazele dreptului de autor ale URSS din 16.05.1928¹ dreptul de autor era recunoscut ca având un caracter exclusiv: “Autorul are dreptul exclusiv să-și editeze opera sub numele său, sub pseudonim sau în mod anonim, și, în decursul termenului stabilit de lege, să o reproducă, să o difuzeze și să extragă foloase patrimoniale din dreptul exclusiv respectiv pe toate căile permise de lege” (art.7).

În același timp, prevederea de la art.20 al Bazelor dreptului de autor ale URSS submina în mod substanțial caracterul exclusiv al dreptului de autor: “Dreptul de autor asupra oricărei opere poate fi răscumpărat în mod silit de către Guvernul URSS sau guvernul acelei republici unionale, pe al cărei teritoriu opera dată a fost editată pentru prima oară sau se află în formă de manuscris, schiță sau într-o altă formă obiectivă”.

Iată cum era motivată în doctrina penală relativizarea caracterului exclusiv al dreptului de proprietate intelectuală: “... caracterul exclusiv al dreptului de extragere a foloaselor patrimoniale din autoratul său, caracterul exclusiv al dreptului de a dispune de invenția sau de opera sa sunt condiționale. Altfel nici nu poate fi în condițiile unei societăți socialiste. În construcțiile așa-numitelor drepturi exclusive ... se distinge deosebirea principală a dreptului sovietic de cel burghez”.²

Nici în condițiile aplicării Codului penal al RSSM din 24.03.1961 (în continuare – CP RM din 1961) protecției penale a proprietății literare, artistice și științifice nu i s-a acordat importanță. Inițial, Capitolul IV “Infrațiuni contra drepturilor politice, de muncă și altor drepturi ale cetățenilor” al Părții Speciale din Codul nominalizat conținea numai o normă care avea scopul de a asigura ocrotirea proprietății intelectuale – art.141 “Încălcarea dreptului de inventator”.

¹ Собрание законодательства СССР. - 1928. - №27.

² Уголовное право. Часть Особенная / Под общ. ред. И.Т. Голякова, З.А. Вышинской, Н.Д. Дурманова, М.М. Исаева. - Москва: Юриздат, 1943, p.257.

Numai în condițiile statului independent și suveran Republica Moldova legea penală a țării a fost completată în vederea asigurării unei apărări egale tuturor formelor de proprietate intelectuală. În acest mod, prin Legea Republicii Moldova pentru modificarea și completarea unor acte legislative, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 14.04.1994¹, Capitolul IV din Partea Specială a CP RM din 1961 a fost completat cu art.141¹ “Încălcarea dreptului de autor”. Doi ani mai târziu, la 20.02.1996, prin Legea Republicii Moldova cu privire la modificarea și completarea Codului penal², legiuitorul moldovean a lărgit cadrul reglementar privind ocrotirea penală a proprietății intelectuale, prin adoptarea art.141² CP RM din 1961 – “Încălcarea dreptului deținătorului titlului de protecție privind obiectele proprietății industriale”.

La o privire retrospectivă atentă, se poate observa că, în perioada sovietică, a fost neglijat rolul dreptului penal în ocrotirea proprietății literare, artistice și științifice.³ Să înțelegem oare că actuala decriminalizare a faptelor contra proprietății intelectuale constituie o revenire la acea tradiție nefastă? Însă, chiar și în perioada sovietică, cel puțin una din formele proprietății intelectuale – proprietatea industrială (mai ales cea având ca obiect invențiile) – a beneficiat de protecția mai mult sau mai puțin eficientă a legii penale. În contrast, în legea penală în vigoare, proprietatea intelectuală nu mai beneficiază practic de nici o protecție. Aceasta cu toate că, în Proiectul Codului penal în vigoare, s-a propus reglementarea răspunderii pentru infracțiunile împotriva proprietății intelectuale, prin reiterarea în art.186-188 a prevederilor art.141, 141¹, 141² CP RM din 1961.

Anacronismul concepției de legiferare a dezincriminării faptelor contra proprietății intelectuale este evident, deoarece majoritatea țărilor au în legislațiile lor penale norme dedicate apărării proprietății intelectuale. În acest plan, se remarcă desincronizarea legii penale autohtone în raport cu legile penale naționale moderne.

În Codul penal al Federației Ruse⁴, fasciculul de norme, consacrate infracțiunilor contra proprietății intelectuale, este dispersat în două capitole ale Părții Speciale. În consecință, componentele subgrupului de infracțiuni contra proprietății intelectuale au obiect juridic generic diferit. Astfel, art.146 “Violarea dreptului de autor și a drepturilor conexe” și art.147 “Violarea dreptului de inventator și a

¹ Monitorul Oficial al Republicii Moldova. - 1994. - Nr.6.

² Monitorul Oficial al Republicii Moldova. - 1996. - Nr.17-18.

³ În mod deosebit, trebuie de menționat că proprietății intelectuale a titularilor drepturilor conexe nu i s-a acordat în genere nici un fel de protecție. Între timp, în literatura de specialitate este promovată, de mult timp și în mod insistent, ideea despre necesitatea ocrotirii juridice a proprietății intelectuale vizând orice rezultate ale activității intelectuale. - Vezi, de exemplu: А.К. Юрченко. Охрана интересов граждан в правоотношениях, связанных с творческой деятельностью // Гражданско-правовая охрана интересов личности. - Москва, 1969, p.204.

⁴ Уголовный кодекс Российской Федерации. - Москва: Проспект, 1999.

drepturilor brevetabile” sunt incluse în Capitolul 19 “Infrațiuni contra drepturilor și libertăților constituționale ale omului și cetățeanului”, pe când art.180 “Folosirea ilegală a mărcii de produs” face parte din Capitolul 22 “Infrațiuni în sfera activității economice”.

În art.146 CP FR se incriminează violarea dreptului de autor și a drepturilor conexe, exprimată, sub aspectul elementului material, fie în folosirea ilegală a obiectelor dreptului de autor sau ale drepturilor conexe, fie în arogarea calității de autor.

Consultând prevederile Legii Federației Ruse cu privire la dreptul de autor și drepturile conexe de la 12.08.1993¹, putem sesiza că noțiunile “drept de autor” și “drepturile conexe” utilizate în cuprinsul ei au același înțeles ca și în legislația Republicii Moldova. Astfel, se menționează că actul legislativ arătat reglementează relațiile sociale care apar în legătură cu crearea și folosirea operelor științifice, literare și artistice (dreptul de autor), precum și a fonogramelor, interpretărilor, a punerilor în scenă, a emisiunilor organizațiilor de difuziune prin eter sau cablu (drepturile conexe).

Art.147 CP FR prevede răspunderea pentru violarea dreptului de inventator și a drepturilor brevetabile, care, sub aspectul elementului material, constă în: folosirea ilegală a invenției, a modelului de utilitate sau a modelului industrial; divulgarea fără acordul autorului sau a solicitantului de brevet a esenței invenției, a modelului de utilitate sau a modelului industrial până la publicarea oficială a datelor despre ele; arogarea paternității sau constrângerea la copaternitate.

În mare parte, dispoziția art.147 CP FR repetă dispoziția alin.2 art.141 CP RSFSR.² Noutatea constă în faptul că obiecte ale proprietății industriale puse sub ocrotirea legii penale sunt numite și modelul de utilitate, precum și modelul industrial. De asemenea, în art.147 CP FR, în opoziție cu legea penală anterioară, lipsește mențiunea cu privire la propunerea de raționalizare. Or, aceasta confirmă indirect că și în Federația Rusă propunerea de raționalizare nu mai este considerată obiect al proprietății intelectuale.

Art.180 CP FR are, după cum am indicat, denumirea “Folosirea ilegală a mărcii de produs”. Însă, din analiza alin.1 art.180 CP FR rezultă că este incriminată nu numai folosirea ilegală a mărcii de produs străine, dar și folosirea ilegală a mărcii de serviciu străine, a denumirii de origine a produsului sau a indicațiilor similare acestora pentru produsele de același gen.³

¹ Ведомости Съезда народных депутатов Российской Федерации и Верховного Совета Российской Федерации. - 1993. - №32.

² Ведомости Верховного Совета РСФСР. - 1960. - №40.

³ În doctrina penală, prin “indicații similare mărcilor și denumirilor de origine a produselor” se înțelege firmele, adică numele și denumirile comerciale. - Vezi: Л.Д. Гаухман, С.В. Максимов. Пресупплекции в сфере экономической деятельности. - Москва: ЮрИнфоР, 1998, p.231-232.

În alin.2 art.180 CP FR se prevede răspunderea penală pentru fapta al cărei element material se exprimă în folosirea ilegală a mărcii de avertizare în raport cu marca de produs sau denumirea de origine a produsului, care nu este înregistrată în Federația Rusă.

În conformitate cu art.24 din Legea Federației Ruse privind mărcile de produs, mărcile de serviciu și denumirile de origine a produselor, din 23.09.1992¹, titularul mărcii de produs, al mărcii de serviciu sau al denumirii de origine a produselor poate plasa, alături de aceste obiecte ale proprietății industriale, marcarea de înregistrare în vederea indicării asupra faptului înregistrării acestor obiecte în Federația Rusă.²

În acest sens, ne putem da seama că scopul criminalizării faptei prevăzute la alin.2 art.180 CP FR a fost de a asigura o protecție prioritară intereselor producătorilor și ale consumatorilor autohtoni sau ale producătorilor străini, rezidenți în Federația Rusă.

Ca și în legea penală a Federației Ruse, în Codul penal al Bulgariei³ este consacrată concepția, după noi – contraproductivă, conform căreia infracțiunile contra proprietății intelectuale nu au un singur obiect juridic generic, ci două obiecte juridice generice. Astfel, în Partea Specială a legii penale bulgare, Capitolul III “Infracțiuni contra drepturilor cetățenilor” conține Secțiunea VII “Infracțiuni contra proprietății intelectuale” (art.172a, 173, 174). Pe de altă parte, Capitolul VI “Infracțiuni împotriva economiei” din Partea Specială a aceleiași legi înglobează două norme – art.227 și art.227a – care prevăd, de asemenea, răspunderea pentru unele atingeri aduse proprietății intelectuale.

În art.172a din Codul penal al Bulgariei se prevede răspunderea pentru folosirea ilegală în orice mod: a operei științifice, literare sau artistice străine, fără a avea acordul prevăzut de lege al titularului dreptului de autor asupra operei respective (alin.(1)); a înregistrării audio, video, fie a radio- sau teleemisiunii, fie a produselor de program ori a programului pe calculator, fără a avea acordul prevăzut de lege al titularului dreptului corespunzător (alin.(2)).

Art.173 din legea penală bulgară incriminează ceea ce în alte legislații se numește “contrafacere”, adică fapta de editare sau de folosire sub numele său ori sub pseudonim a unei opere științifice, literare sau artistice străine ori a unei

¹ Ведомости Съезда народных депутатов Российской Федерации и Верховного Совета Российской Федерации. - 1992. - №42.

² În mod similar, în art.23 al Legii Republicii Moldova privind mărcile și denumirile de origine a produselor se prevede că titularul certificatului de înregistrare a mărcii poate plasa alături de marcă un marcaj de avertizare în formă de litera R, înscrisă într-un cerc (®), sau în formă de text care indică faptul că marca a fost înregistrată în Republica Moldova.

³ Vezi: Уголовный кодекс Республики Болгария. - Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001.

părți considerabile a acestei opere (alin.(1)), fie fapta de prezentare pentru înregistrare sau de înregistrare din numele său a unei invenții, a unui model de utilitate sau model industrial străine (alin.(2)).

Următoarea normă – art.174 din Codul penal al Bulgariei – prevede răspunderea pentru un caz special de abuz de serviciu, cel legat de arogarea copaternității asupra obiectului proprietății intelectuale: fapta celui care, abuzând de situația sa de serviciu și neluând parte în activitatea creativă de realizare a invenției, a modelului de utilitate, a modelului industrial sau a operei științifice, literare sau artistice, se va include în calitate de coautor al acestora.

După cum am menționat, celelalte două infracțiuni contra proprietății intelectuale sunt incriminate în capitolul dedicat infracțiunilor împotriva economiei.

Astfel, art.227 din Codul penal al Bulgariei prevede răspunderea pentru fapta celui care, neavând acordul titularului, folosește în activitatea de întreprinzător marca, modelul industrial sau topografia circuitului integrat.

Totodată, în art.227a din legea penală bulgară se stabilește răspunderea pentru fapta celui care trimite, scoate, concesionează, vinde, înregistrează sau implementează peste hotare invențiile, propunerile de raționalizare omologate sau neomologate, sau documentația tehnică, fie, încălcând ordinea stabilită, le concesionează, le transmite sau le vinde cetățenilor străini sau întreprinderilor străine din țară, dacă această faptă nu conține semnele unei infracțiuni mai grave.

Sintetizând viziunile legiuitorului rus și ale celui bulgar asupra problemei corelației între obiectul juridic generic și obiectul juridic special ale infracțiunilor contra proprietății intelectuale, putem observa următoarele:

- se consideră că relațiile sociale având în conținutul lor drepturile patrimoniale asupra obiectului proprietății intelectuale trebuie apărute separat, într-un alt capitol al legii penale, în raport cu relațiile sociale în al căror conținut intră drepturile nepatrimoniale asupra obiectului proprietății intelectuale;

- se apreciază că, vătămându-se cele dintâi relații sociale specificate mai sus, se lezează, în ultimă instanță, relațiile sociale economice;

- pe de altă parte, se estimează că, aducându-se atingere celor de-a doilea relații sociale nominalizate mai sus, se lezează, în ultimă instanță, relațiile sociale referitoare la exercitarea drepturilor constituționale ale cetățenilor;

- de asemenea, se desprinde că se face demarcarea între prejudiciul cauzat nemijlocit autorului și prejudiciul cauzat autorului prin a-l împiedica să-și extragă profitul;

- finalmente, se poate releva poziția, conform căreia obținerea și valorificarea rezultatelor activității intelectuale constituie numai atunci o activitate economică, dacă reprezintă o activitate de întreprinzător.

Analizând cele relatate mai sus, sesizăm caracterul artificial al distribuirii incriminărilor privind infracțiunile contra proprietății intelectuale în două capi-

tole diferite ale legii penale. Pentru a ne convinge de aceasta, este util următorul citat: “La modul cel mai general, economia poate fi determinată ca un sistem de producție socială, care include producerea, repartizarea, schimbul și consumul de bunuri materiale necesare societății, inclusiv de produse și servicii”.¹ Dar și bunurile intelectuale necesare societății constituie produsul social. De aceea, considerăm mai precisă opinia lui M.N. Perfiliev: “Relațiile sociale economice pot fi evaluate ca relații de producere, schimb, repartizare, consum și proprietate asupra forțelor de producție și produsului social”.²

Rezultă că activitatea economică reprezintă nu altceva decât activitatea de producere și valorificare a bunurilor materiale și intelectuale, precum și alt fel de activitate îndreptată spre obținerea profiturilor, indiferent de rezultatele ei. În context, activitatea de întreprinzător se prezintă ca una dintre componentele activității economice, fără a-i epuiza conținutul acesteia din urmă. Producerea obiectelor proprietății intelectuale, gestiunea și consumul acestora constituie, de asemenea, exemple de activitate economică.

În lumina celor evocate mai sus, putem afirma că, chiar atunci când făptuitorul își arogă calitatea de autor al unei opere, al unei invenții etc., aceasta e doar o acțiune-mijloc în vederea comiterii acțiunii-scop, și anume – extragerea de profituri din impostura dobândită. Făptuitorul nu se complăce în calitatea arogată, ci urmărește să profite materialmente de pe urma ilegalității pe care a comis-o, întrucât facultățile nepatrimoniale, rezultând din operă, invenție etc., pe care și le-a însușit, sunt inseparabile de facultățile patrimoniale obținute.

Tocmai de aceea nu se justifică delimitarea relațiilor sociale având în conținutul lor drepturile patrimoniale asupra obiectului proprietății intelectuale, pe de o parte, de relațiile sociale în al căror conținut intră drepturile nepatrimoniale asupra obiectului proprietății intelectuale, pe de altă parte. Prin săvârșirea infracțiunilor contra proprietății intelectuale sunt lovite ambele categorii de relații sociale amintite mai sus. Iată de ce, apărarea acestor două categorii de relații sociale, aflate în consecuție, trebuie să se facă prin normele aceluiași capitol al legii penale.

Anume în această cheie este concepută, în legislațiile penale ale unor țări, corelația dintre obiectul juridic generic și obiectul juridic special ale infracțiunilor contra proprietății intelectuale.

De exemplu, în Codul penal al Olandei³, norma consacrată incriminării atingerii aduse proprietății intelectuale – art.326b – este cuprinsă în Titlul XXV “Înșelăciunea” din Cartea a doua. În același timp, o astfel de atingere nu este

¹ А.М. Яковлев. Социология экономической преступности. - Москва: Наука, 1988, p.8.

² М.Н. Перфильев. Общественные отношения. - Москва: ВИУ, 2001, p.152.

³ Vezi: Уголовный кодекс Голландии. - Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001.

incriminată în Titlul IV din Cartea a doua – “Infracțiuni legate de executarea obligațiilor constituționale și exercitarea drepturilor constituționale”. Aceasta deoarece, cum vom vedea în continuare, art.326b din legea penală olandeză are menirea să asigure, prin cele două alineate ale sale, atât protecția relațiilor sociale având în conținutul lor drepturile nepatrimoniale asupra obiectelor proprietății intelectuale, cât și a relațiilor sociale în al căror conținut intră drepturile patrimoniale asupra obiectelor arătate.

Astfel, în primul alineat din norma amintită se prevede răspunderea penală a persoanei care, pe sau în opera literară, științifică, artistică sau meșteșugărească aplică numele cuiva sau un careva semn, ori falsifică numele autentic sau semnul autentic, în scopul de a crea aparența că acea operă a fost realizată de persoana al cărei nume sau semn ea a aplicat pe sau în operă.

Alineatul secund al art.326b din Codul penal al Olandei conține dispoziția de incriminare a faptei celui care – intenționat – vinde, oferă spre vânzare, livrează, deține în scopul vânzării sau importă în partea europeană a Regatului o operă literară, științifică, artistică sau meșteșugărească, pe care sau în care a fost aplicat în mod fraudulos numele cuiva sau un careva semn, fie numele autentic sau semnul autentic au fost falsificate, ca și cum acea operă a fost realizată de persoana al cărei nume sau semn a fost aplicat fraudulos.

Remarcabil, că, plasând norma privind atingerea adusă proprietății intelectuale în titlul consacrat înșelăciunii, legiuitorul olandez recunoaște că, în ultimă instanță, atingerea este adusă patrimoniului ca valoare socială fundamentală, și nu drepturilor și obligațiilor constituționale ca valoare socială fundamentală.¹

În mod similar, în Codul penal al Chinei² toate normele stabilind răspunderea pentru infracțiunile contra proprietății intelectuale sunt adunate în același despărțământ al legii penale. Iar acest despărțământ, §7, este cuprins în acel capitol din Partea Specială, în care sunt incluse incriminările referitoare la infracțiunile economice – în Capitolul 3 “Infracțiuni legate de încălcarea regulilor pieței socialiste”. Totodată, în Capitolul 4 al Părții Speciale a legii penale chineze se reglementează răspunderea pentru faptele care atentează asupra drepturilor democratice ale cetățenilor. În consecință, putem menționa că în concepția legiuitorului chinez toate infracțiunile contra proprietății intelectuale au același obiect juridic generic, care, reieșind din prevederile art.2 al Codului penal chinez, poate fi desemnat ca fiind format din relațiile sociale privitoare la ordinea economică.

¹ În acest sens, amintim că în legea penală olandeză nu există un compartiment distinct unitar dedicat infracțiunilor contra patrimoniului.

² Vezi: Уголовный кодекс Китайской Народной Республики. - Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001.

Trecând în revistă reglementările din §7 al Capitolului 3 din Partea Specială a legii penale chineze (art.213-220), putem constata următoarele:

- acestea conțin prevederi detaliate cu referire la răspunderea pentru infracțiunile săvârșite atât împotriva proprietății literare, științifice și artistice, cât și împotriva proprietății industriale;

- e notabil, că printre ele se găsește și o normă care incriminează violarea secretului comercial (art.219), ceea ce denotă că legiuitorul chinez înțelege mai pe larg noțiunea de proprietate intelectuală¹;

- subiecți ai infracțiunilor contra proprietății intelectuale pot fi atât persoanele fizice, cât și persoanele juridice.

În noul Cod penal al Estoniei², normele care incriminează faptele contra proprietății intelectuale sunt adunate laolaltă, la fel ca în legea penală chineză, într-un despărțământ al Părții Speciale. Însă, de această dată, normele respective formează chiar un capitol distinct – Capitolul 15. Prin aceasta se recunoaște rolul

¹ Conform alin.2 art.219 din legea penală chineză, prin “secret comercial” se are în vedere informația cu caracter tehnic și economic, care nu este destinată publicului larg, care poate aduce deținătorului ei un beneficiu economic, care are aplicabilitate practică și în raport cu care deținătorul ei a adoptat măsuri de nedivulgare.

Din această definiție se desprinde o similitudine considerabilă între conținutul informației care constituie secret comercial, pe de o parte, și ceea ce formează conținutul noțiunii “know-how”, pe de altă parte. Or, după Yolanda Eminescu, termenul “know-how” este utilizat pentru a desemna totalitatea cunoștințelor (realizărilor) tehnice neprotejabile sau protejabile dar neprotejate, necesare fabricării, funcționării ori comercializării unor produse sau elaborării și funcționării unor tehnologii ori procedee. - Vezi: Y.Eminescu. Tratat de proprietate industrială. Vol.I. - București: Editura Academiei, 1982, p.19.

Trebuie de menționat că în pct.2 din Anexa nr.1 a Hotărârii Guvernului Republicii Moldova cu privire la evaluarea obiectelor de proprietate intelectuală, nr.783 din 30.06.2003, conceptul “obiecte de proprietate intelectuală” cuprinde și noțiunea “secret comercial” din care derivă sinonimic noțiunea “know-how”, specificată între paranteze după noțiunea primară. Totodată, în art.301 al Codului vamal al Republicii Moldova, conceptul “obiecte de proprietate intelectuală” nu înglobează noțiunile sinonime indicate mai sus. Această interpretare diferită a locului și rolului noțiunii “secret comercial” (“know-how”) în contextul protecției proprietății intelectuale denotă nivelul neevoluat al atenției statului vizavi de necesitatea ocrotirii juridice a proprietății intelectuale vizând orice obiecte ale acesteia.

Amintind că reprimarea concurenței neloiale face, de asemenea, obiectul protecției proprietății industriale, este interesant a remarca că axa conceptuală a prevederilor art.219 din Codul penal al Chinei o regăsim la lit.e) alin.(1) art.8 “Concurența neloială” din Legea Republicii Moldova cu privire la protecția concurenței, dispoziție potrivit căreia agentului economic i se interzice să efectueze acte de concurență neloială, exprimate în obținerea nelegitimă a informațiilor ce constituie secretul comercial al unui alt agent economic, să le folosească sau să le divulge.

În mod regretabil, această dispoziție nu-și are un suport în cadrul legii penale a Republicii Moldova. Adevărat, că răspunderea administrativă pentru divulgarea secretului comercial sau a secretului fiscal este stabilită la art.174²¹ CCA.

² Vezi: Уголовный кодекс Эстонии. - Таллин: Рийги театая, 2001.

și locul deosebit de important al proprietății intelectuale într-o țară cu economie de piață funcțională, care a realizat performanțe remarcabile în calea spre propășire economică și integrare în Comunitatea Europeană.

Caracterul progresist al prevederilor din legea penală estonă se datorează mai ales adaptării maxime a conținutului acestor prevederi la realitățile sociale curente. Din analiza normelor Capitolului 15 al Părții Speciale a Codului penal al Estoniei pot fi formulate următoarele concluzii:

- pe lângă incriminările tradiționale privitoare la violarea drepturilor patrimoniale și nepatrimoniale ale titularilor drepturilor de proprietate intelectuală, se prevede răspunderea pentru traficul de copii-pirat (art.280), exprimându-se fie în vânzarea de copii-pirat, fie în interpretarea, demonstrarea sau translarea publică a operei prin folosirea unei copii-pirat, fie în reproducerea operei sau a obiectului drepturilor conexe, în lipsa acordului autorului operei, al titularului dreptului de autor sau al titularului drepturilor conexe;¹

- prevăzând, în art.281, răspunderea pentru traficul de dispozitive de eludare a protecției împotriva violării dreptului de autor și a drepturilor conexe, Estonia, urmând exemplul altor state europene, a pus legislația sa în concordanță cu prevederile Acordului Organizației Mondiale a Proprietății Intelectuale privind dreptul de autor din 20.12.1996² și ale Acordului Organizației Mondiale a Protecției Intelectuale cu privire la interpretări și fonograme din 20.12.1996.³

- toate infracțiunile, incriminate în Capitolul 15 al Părții Speciale a legii penale estone, sunt construite ca infracțiuni formale. În această situație, consumarea infracțiunii nu mai este pusă în dependență de survenirea cărorva urmări prejudiciabile, spre deosebire, de exemplu, de cazurile similare din legea penală a Federației Ruse.

Totuși, considerăm că exemplul cel mai demn de urmat de legiuitorul moldovean este cel pe care ni-l oferă Codul penal al Spaniei.⁴ Ne referim, în special, la maniera în care legiuitorul spaniol înțelege să plaseze capitolul consacrat faptelor comise împotriva proprietății intelectuale în titlul în care sunt cuprinse toate normele vizând infracțiunile patrimoniale. Or, prin aceasta se recunoaște că proprietatea intelectuală, ca valoare socială, derivă din valoarea socială fundamentală,

¹ În conformitate cu art.301 din Codul vamal al Republicii Moldova, prin “operă-pirat” se înțelege opera care reprezintă sau include copii făcute fără consimțământul titularului dreptului de autor sau al drepturilor conexe ori al titularului unui design, indiferent dacă acesta este înregistrat sau nu conform legislației în vigoare, ori fără consimțământul persoanei autorizate de titular în țara de producție, în cazurile în care difuzarea (comercializarea sau închirierea) acestor copii este o încălcare a drepturilor respective.

² Acest acord a fost ratificat și de Republica Moldova prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr.1452 din 28.01.1998 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova. - 1998. - Nr.14-15.

³ Și acest acord a fost ratificat de Republica Moldova (prin aceeași hotărâre).

⁴ Vezi: Уголовный кодекс Испании. - Москва: Зерцало, 1998.

apărată prin reglementările titlului respectiv (ale Titlului XIII din Cartea a doua a legii penale spaniole), și anume – proprietatea și ordinea social-economică. Astfel, spre deosebire de concepția reglementară promovată de legiuitorul chinez, în accepțiunea legiuitorului spaniol obiectul juridic generic al infracțiunilor contra proprietății intelectuale îl formează nu relațiile sociale economice privite în înțeles îngust, ci relațiile sociale economice privite în înțeles larg (*alias* relațiile sociale patrimoniale), cuprinzând atât relațiile sociale economice în sens îngust, cât și relațiile sociale de proprietate.

Este oportun să accentuăm în context că în același titlu, alături de infracțiunile contra proprietății intelectuale, sunt incriminate: furtul; furtul mărunț; șantajul; furtul și răpirea mijloacelor de locomotie; însușirea violentă; însușirea frauduloasă a bunurilor străine; insolvabilitatea pedepsibilă; denaturarea prețurilor în timpul licitațiilor și mezelor publice; tănuirea etc. Astfel, observăm că au fost adunate, sub aceeași egidă, normele care reglementează nu numai infracțiunile contra patrimoniului (proprietății), nu numai infracțiunile economice, ci toate infracțiunile patrimoniale. Iar parte a acestui tot sunt considerate și normele ce incriminează faptele contra proprietății intelectuale.

Deloc întâmplător, în chiar prima normă – art.270 – din Capitolul XI “Despre infracțiunile legate de proprietatea intelectuală¹ și industrială, de piață și consumatori” al Titlului XIII din Cartea a doua a legii penale spaniole se prevede răspunderea inclusiv pentru plagiat. Or, prin “plagiat” se înțelege acțiunea de a-și însuși, a copia total sau parțial ideile, operele etc. cuiva, prezentându-le drept creații personale; comiterea unui furt literar, artistic sau științific.² Evident, în cazul săvârșirii plagiatului se lezează, în primul rând, relațiile sociale în al căror conținut intră drepturile nepatrimoniale, de factură morală, ale autorului opereii. Dar, în acest caz, este oare adecvată prezența dispoziției privind plagiatul într-un compartiment al legii penale care vizează infracțiunile patrimoniale? Da, este. Răspunzând afirmativ la această întrebare, nu vom încerca să emitem speculații, spunând că drepturile patrimoniale, pe care le are autorul unei opere, sunt mai importante decât drepturile nepatrimoniale ale acestuia. Bineînțeles, drepturile aparținând celor două categorii au aceeași însemnătate. Motivația răspunsului afirmativ la întrebarea de mai sus este alta, reducându-se în fond la ceea ce am menționat *supra*: legătura indisolubilă care există între drepturile patrimoniale asupra obiectului proprietății intelectuale și drepturile nepatrimoniale asupra aceluiași obiect face ca vătămarea relațiilor sociale de proprietate intelectuală având în conținutul lor drepturile din prima categorie să fie inseparabilă de

¹ Legiuitorul spaniol atribuie noțiunii de proprietate intelectuală o accepțiune îngustă, înțelegând prin ea proprietatea literară, artistică și științifică.

² Dicționarul explicativ al limbii române, p.801.

vătămarea relațiilor sociale de proprietate intelectuală având în conținutul lor drepturile din cea de-a doua categorie. Și viceversa.

În context, este binevenit să ne amintim că în Codul civil al Republicii Moldova art.301 “Rezultatele protejate ale activității intelectuale” este inclus în Titlul I “Patrimoniul” din Cartea a doua, iar nu în Titlul II “Persoanele” din Cartea întâi. Astfel, se recunoaște, implicit, că sediul materiei pentru reglementările privind protecția proprietății intelectuale este cel care se referă la patrimoniu în general, și nu cel care vizează atributele morale ale persoanei. Chiar dacă, în interdependența și interconexiunea lor, drepturile patrimoniale asupra obiectului proprietății intelectuale și drepturile nepatrimoniale (morale) asupra aceluiași obiect nu au prioritate unele față de altele, putem remarca faptul că elaborând legea civilă legiuitorul moldovean a dorit să stabilească un tratament unitar față de cele două categorii de drepturi. Tocmai în acest scop a fost constituit un cadru reglementar unic pentru ambele categorii de drepturi nominalizate. Același model poate și trebuie să fie implementat în legea penală a Republicii Moldova. Alături de exemplul de bun augur oferit de legiuitorul spaniol, acesta reprezintă o premisă favorabilă pentru identificarea unei concepții legislative reușite a incriminărilor privind faptele contra proprietății intelectuale în legea penală a Republicii Moldova.

În aceeași ordine de idei, este necesar a specifica că, așa cum vom vedea în continuare pe exemplul legislației penale române, în cazul majorității infracțiunilor contra proprietății intelectuale influențare nemijlocită infracțională suferă doar drepturile patrimoniale sau atât drepturile patrimoniale, cât și drepturile morale ale titularului de bunuri intelectuale.

În cele ce urmează vom supune analizei juridico-penale faptele infracționale contra proprietății intelectuale. Din moment ce actuala legislație a Republicii Moldova nu conține practic nici o prevedere cu referire la asemenea fapte, vom examina conținuturile de infracțiuni corespunzătoare din legislația penală română, cu mențiunea că ori de câte ori va fi necesar vom face trimitere la dispozițiile autohtone privind aspectele extrapenale ale proprietății intelectuale.

Înainte de a trece la examinarea conținuturilor de infracțiuni contra proprietății intelectuale, prevăzute în dispoziții penale din legi speciale române, vom supune analizei cele trei conținuturi de infracțiuni stabilite la art.299, 300 și 301 ale CP Rom. Ținând cont de notele caracteristice ale materiei abordate în prezenta lucrare, în demersul nostru vom pune accentul pe analiza obiectului acestor infracțiuni.

Comun pentru cele trei conținuturi de infracțiuni este obiectul lor juridic generic. Astfel, atât contrafacerea obiectului unei invenții (art.299 CP Rom.), cât și punerea în circulație a produselor contrafăcute (art.300 CP Rom.), precum și concurența neloială (art.301 CP Rom.), sunt incluse în același titlu din Partea Specială a legii penale române – Titlul VIII “Infracțiuni la regimul stabilit pentru

anumite activități economice”. Specificăm că corespondentul acestui titlu din Partea Specială a legii penale a Republicii Moldova este Capitolul X “Infracțiuni economice”.

Obiectul juridic generic al infracțiunilor prevăzute de Titlul VIII al Părții Speciale din Codul penal român este caracterizat, în linii mari, în același mod de către diferiți autori: “relațiile sociale referitoare la buna desfășurare a activităților economice reglementate de lege”¹; “relațiile sociale referitoare la buna desfășurare a activităților economice, a regimului legal stabilit pentru aceasta”²; “relațiile sociale ocrotite privitoare la activitățile economice, comerciale și financiare care se desfășoară în țara noastră și a căror existență și dezvoltare nu poate fi concepută fără incriminarea faptelor care lezează economia națională, împiedică activitatea agenților economici, prejudiciază interesele economice ale populației”³ etc.

Cu privire la ultima opinie vizând conceptul obiectului juridic generic al infracțiunilor împotriva regimului stabilit pentru anumite activități economice, avem obiecții cu referire la formula “activitățile economice, comerciale și financiare”, prin care se face de fapt o disjungere artificială și inutilă a noțiunilor “comerț” și “finanțe” din noțiunea-cadru “economie”.

În susținerea acestei idei, reproducem punctul de vedere al lui Lavinia Lefterache: “În prezent, Titlul VIII din Partea Specială a Codului penal folosește noțiunea de “activitate economică” în care introduce numai actele cu caracter speculativ și doar incriminările care privesc interesul public (referindu-se la măsurile de ocrotire a comerțului intern și extern, a disciplinei financiare (sublinierea ne aparține – n.a.) etc.”⁴

Din această perspectivă, comerțul și finanțele sunt văzute, pe bună dreptate, ca părți ale conceptului mai larg de economie națională. Economia națională nu este o noțiune distinctă de comerț și finanțe, ci o noțiune care le înglobează.

Dacă, printre infracțiunile la regimul stabilit pentru anumite activități economice, legiuitorul român nominalizează specula (art.295 CP Rom.), înșelăciunea la măsurătoare (art.296 CP Rom.) etc., pe de o parte, și deturnarea de fonduri (art.302¹ CP Rom.), pe de altă parte, reiese cu claritate că comerțul și finanțele sunt privite ca ramuri ale economiei naționale. Or, în viziunea întemeiată a unor autori⁵, este vorba de economia națională privită sub aspectul activităților pe care aceasta le implică, activități pentru care s-a stabilit un anumit regim și a

¹ O.Loghin, T.Toader. Drept penal român. Partea Specială. - București: Șansa, 1999, p.500.

² O.Predescu. Dreptul penal al afacerilor. - București: Continent XXI, 2000, p.222.

³ Gh.Nistoreanu și colaboratorii. Drept penal. Partea Specială. - București: Europa Nova, 1999, p.516.

⁴ L.Lefterache. Infracțiunile economice // Revista de drept penal. - 1998. - Nr.3. - P.115.

⁵ T.Vasiliu și colaboratorii. Codul penal al RSR, comentat și adnotat. Partea Specială. Vol.II. - București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1975, p.312.

căror bună desfășurare condiționează dezvoltarea economiei naționale în ansamblu, ca și a fiecărei dintre ramurile sale, în parte.

În același timp, în conformitate cu Decizia nr.103 din 31.10.1995 privind soluționarea recursului declarat împotriva Deciziei nr.15 din 06.02.1995, pronunțată de Curtea Constituțională a României, conceptul de economie națională este o categorie economică fundamentală, care desemnează ansamblul de resurse naturale și umane, de activități productive, de schimb și de servicii, constituite ca ramuri sau domenii de activitate economică, pe un anumit teritoriu național, ca rezultat al dezvoltării forțelor de producție și al diviziunii sociale a muncii, în cadrul granițelor unei țări.¹

Dar comerțul se integrează prin excelență conceptului de schimb.² Totodată, conform Aranjamentului de la Nisa privind clasificarea internațională a produselor și serviciilor în vederea înregistrării mărcilor, adoptat la 15.06.1957, revizuit la Stockholm la 14.07.1967, la Geneva la 13.05.1977 și modificat la 28.09.1979³ (ratificat prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr.1251 din 10.07.1997⁴), finanțele reprezintă un tip al serviciilor.

Prin aceasta am demonstrat că economia națională nu este o noțiune autonomă în raport cu noțiunile de comerț și finanțe, ci le cuprinde pe ultimele două.

După această clarificare, absolut necesară, să menționăm că, în planul corelației între obiectul juridic generic și obiectul juridic special al infracțiunilor prevăzute la art.299-301 CP Rom., valorile sociale specifice, apărute prin incriminarea acestor fapte, derivă în mod organic din economia națională, privită ca valoare socială fundamentală. Într-adevăr, din dispozițiile art.299-301 CP Rom. rezultă că iliceitarea penală vizează, în conținuturile de infracțiuni respective, activitatea de fabricare sau de folosire a obiectului unei invenții, precum și activitatea de fabricare ori de punere în circulație a produselor. Or, amândouă aceste tipuri de activitate constituie eminent activități economice.

La art.299 CP Rom. este incriminată contrafacerea sau folosirea, fără drept, a obiectului unei invenții.

Din perspectiva laturii obiective, elementul material al acestei fapte infracționale poate să apară prin intermediul celor două modalități normative alternative, îmbrăcând forma unor acțiuni:

- 1) contrafacerea obiectului unei invenții;
- 2) folosirea fără drept a obiectului unei invenții.

¹ Monitorul Oficial al României. - 1995. - Nr.295.

² Prin "comerț" se înțelege schimbul de produse prin cumpărarea și vânzarea lor. - Vezi: Dicționarul explicativ al limbii române, p.201.

³ Tratatul internațional la care Republica Moldova este parte. Vol.13, p.163-174.

⁴ Monitorul Oficial al Republicii Moldova. - 1997. - Nr.49-50.

Prin “contrafacere” înțelegem acțiunea de reproducere frauduloasă a unui obiect, prezentându-l drept autentic.

Prin “folosire” înțelegem întrebuințarea calităților utile ale unui obiect.

Potrivit prevederilor art.299 CP Rom., caracterul alternativ al celor două modalități presupune atât ipoteza că făptuitorul doar folosește, fără drept, obiectul unei invenții care a fost contrafăcut de altcineva, cât și ipoteza că făptuitorul contraface obiectul unei invenții și îl folosește ulterior, fără drept.

Expresia “fără drept” poate fi utilizată numai în raport cu acțiunea de folosire a obiectului unei invenții. În acest sens nu suntem de acord cu opinia, potrivit căreia expresia menționată poate fi utilizată și în raport cu acțiunea de contrafacere a obiectului unei invenții¹: contrafacerea este prin definiție realizată fără vreun temei legal, deci fără drept. De aceea, formularea “contrafacerea fără drept” ar reprezenta nu altceva decât un pleonasm.

Sub aspectul laturii subiective, infracțiunea prevăzută la art.299 CP Rom. se comite cu intenție directă sau indirectă.

Textul de lege nu prevede careva cerință în legătură cu motivul sau scopul urmărit de făptuitor. Din aceste considerente nu putem împărtăși punctul de vedere, conform căruia folosirea obiectului unei invenții poate fi săvârșită de cel care nu este în drept doar în vederea realizării unui profit, iar folosirea unui asemenea obiect pentru uz personal nu constituie infracțiune.²

Analizând textul art.299 CP Rom., considerăm că între intenția legiuitorului, spiritul dispoziției legale și modul în care această dispoziție este exprimată există identitate semnificativă și extensională. De aceea, dacă am admite că scopul folosirii fără drept a obiectului unei invenții este doar cel de profit, ar însemna că interpretul se substituie legiuitorului pentru a schimba după bunul plac vreun sens din conținutul normei. Iar aceasta ar veni în contradicție cu principiul legalității.

În concluzie, la calificarea faptei nu contează dacă acțiunile de contrafacere sau de folosire, fără drept, a obiectului unei invenții au fost săvârșite pentru extragerea unui profit sau pentru propria consumație.

În fine, subiect (activ) poate fi orice persoană fizică întrunind condițiile generale cerute de Codul penal.

Ceea ce ne preocupă în principal este însă problema privind obiectul juridic special și obiectul material ale infracțiunii prevăzute la art.299 CP Rom.

În doctrina penală se menționează că obiectul juridic special al acestei fapte infracționale îl constituie: “relațiile sociale a căror existență este asigurată prin

¹ Vezi: Gh.Nistoreanu și colaboratorii. Drept penal. Partea Specială, p.533.

² Vezi: T.Vasilii și colaboratorii. Codul penal al RSR, comentat și adnotat. Partea Specială. Vol.II, p.346.

apărarea obiectului invenției și, prin aceasta, în mod implicit prin apărarea intereselor personale (nepatrimoniale și patrimoniale) ale inventatorului”¹; “relațiile sociale referitoare la asigurarea progresului tehnic în economie, prin normala și nestânjenita folosire a invențiilor de către cei în drept”² etc.

Considerăm că ambele viziuni comportă anumite dezavantaje. Astfel, vizavi de prima definiție, ne exprimăm dezacordul cu prevederea că obiectul invenției formează valoarea socială specifică apărată de legea penală. În adevăr, obiectul invenției este obiectul influențării nemijlocite infracționale, prin intermediul căruia se atentează asupra adevăratei valori sociale specifice apărute împotriva infracțiunii prevăzute la art.299 CP Rom.

Totodată, prin prisma celei de-a doua definiții, considerăm că această adevărată valoare socială specifică nu o formează nici “normala și nestânjenita folosire a invențiilor de către cei în drept”. Or, infracțiunile privitoare la invenții reprezintă un subgrup care cuprinde nu doar faptele infracționale stabilite la art.299 și 300 CP Rom., dar și faptele infracționale prevăzute de Legea nr.64 a României privind brevetele de invenție. Formula “normala și nestânjenita folosire a invențiilor de către cei în drept” desemnează de fapt valoarea socială apărută împotriva faptelor care formează subgrupul infracțiunilor privitoare la invenții, având o amploare prea mare pentru a indica exact obiectul juridic special al infracțiunii stabilite la art.299 CP Rom.

Reieșind din specificul acestei infracțiuni, obiectul juridic special al ei îl constituie relațiile sociale privitoare la fabricarea sau folosirea în condiții de legalitate a obiectului unei invenții.

Această alcătuire a valorii sociale specifice, apărute prin dispoziția art.299 CP Rom., este cea mai reușită, deoarece:

a) având o conotație axiologică de netăgăduit, conceptul de fabricare sau folosire în condiții de legalitate a obiectului unei invenții decurge în mod consonant din noțiunea de valorificare a rezultatului activității intelectuale, deci din noțiunea de proprietate intelectuală (în accepțiune economică);

b) ideea de asigurare a fabricării, adică a “materializării noilor idei ale inventatorilor”,³ în condiții de legalitate a obiectului unei invenții complinește în mod organic dihotomia valorii sociale specifice apărute prin incriminarea faptei stabilite la art.299 CP Rom.

După elucidarea configurației obiectului juridic special al faptei infracționale analizate, să determinăm care este obiectul ei material.

¹ Gh.Nistoreanu și colaboratorii. Drept penal. Partea Specială, p.532.

² O.Loghin, T.Toader. Drept penal român. Partea Specială, p.513.

³ Gh.Nistoreanu și colaboratorii. Op. cit., p.532.

Din textul incriminării respective transpare că obiectul invenției este acea entitate care formează obiectul material al faptei prevăzute la art.299 CP Rom. Se confirmă oare această supoziție în toate cazurile? Pentru a răspunde la această întrebare, este oportun a ne reaminti ce înseamnă “obiectul invenției”.

După cum rezultă din dispoziția art.7 al Legii nr.64 a României privind brevetele de invenție, ca obiect al invenției apare: un produs, un procedeu, o metodă, o rasă de animal.

Din prevederile art.4 al Legii Republicii Moldova privind brevetele de invenție reiese că obiectul invenției poate fi: un produs, un procedeu, aplicarea unui produs, aplicarea unui procedeu.

Pe cale de consecință, un procedeu, o metodă, o rasă de animal, aplicarea unui produs și aplicarea unui procedeu, neavând o existență materială, nu pot constitui obiectul material al infracțiunii examinate.

Produsul, privit ca obiect al invenției, evoluează însă ca obiect material al faptei infracționale incriminate la art.299 CP Rom.

Pentru analiza noastră în continuare asupra obiectului material al infracțiunii cercetate este util a reaminti axioma, conform căreia obiectul material al infracțiunii nu trebuie să fie confundat cu mijloacele (instrumentele, obiectele, banii, armele) care au servit la săvârșirea infracțiunii, nici cu obiectele produse prin infracțiune.¹

În cazul în care elementul material al infracțiunii prevăzute la art.299 CP Rom. ia forma “contrafacerii”, așa cum rezultă chiar din definiția noțiunii de contrafacere, obiectul contrafăcut al invenției formează nu obiectul material al infracțiunii, ci obiectul produs prin infracțiune. Or, nefiind preexistentă infracțiunii, entitatea materială, care formează obiectul contrafăcut al invenției, este confecționată prin săvârșirea infracțiunii, deci este obiectul produs prin infracțiune. Iar ca obiect material apar materialele din care a fost confecționat obiectul contrafăcut al invenției.

În cazul în care elementul material al faptei infracționale analizate îmbracă forma “folosirii”, obiectul material este obiectul invenției, contrafăcut sau autentic, de care făptuitorul se folosește fără drept. Totodată, în mod excepțional, obiectul material cumulează și rolul de mijloc care a servit la săvârșirea infracțiunii.

La art.300 CP Rom. se prevede răspunderea pentru punerea în circulație a produselor realizate ca urmare a contrafacerii sau folosirii fără drept a obiectului unei invenții.

Elementul material al laturii obiective a acestei infracțiuni se prezintă ca “punere în circulație”. Pentru a înțelege sensul acestei noțiuni, ne adresăm pre-

¹ Vezi: V.Dongoroz și colaboratorii. Explicații teoretice ale Codului penal român. Partea Specială. Vol.III. - București: Editura Academiei RSR, 1971, p.8.

vederilor de la art.34 al Legii nr.64 a României privind brevetele de invenție (sau art.22 și 23 din Legea Republicii Moldova privind brevetele de invenție), din care decurge semnificația de comercializare (vânzare), oferire spre vânzare, importare.

Aceleași norme specifică acțiunea de stocare în vederea comercializării, oferirii spre vânzare sau folosirii. Această acțiune nu constituie însă infracțiunea consumată prevăzută la art.30 CP Rom., ci doar pregătirea de fapta numită. În acest sens, amintim că în dreptul penal român este consacrată teza de neincriminare a activității de pregătire de infracțiune.

Latura subiectivă a infracțiunii de punere în circulație a produselor contrafăcute se caracterizează prin vinovăție sub formă de intenție – directă sau indirectă.

Subiect (activ) al infracțiunii poate fi orice persoană fizică, care întrunește condițiile generale cerute de Codul penal.

În ce privește obiectul juridic special al infracțiunii analizate, punctele de vedere exprimate în literatura de specialitate nu pot satisface exigențele unei tratări științifice fundamentale. Astfel, într-o opinie, “obiectul juridic special al infracțiunii de punere în circulație a produselor contrafăcute este identic cu obiectul juridic special al infracțiunii de contrafacere a obiectului unei invenții”.¹ Dintr-un alt punct de vedere, obiectul juridic special al infracțiunii stabilite la art.300 CP Rom. îl formează “relațiile sociale referitoare la ocrotirea activității celor care creează noi produse necesare economiei sau consumului direct al populației”.²

În realitate, obiectul juridic special al punerii în circulație a produselor contrafăcute are o fizionomie proprie și nu poate fi identificat cu obiectul juridic special al infracțiunii de contrafacere a obiectului unei invenții.

Totodată, considerăm că valoarea socială specifică apărută prin incriminarea faptei prevăzute la art.300 CP Rom. nu poate fi caracterizată prin locuțiunea “activitatea celor care creează noi produse necesare economiei sau consumului direct al populației”. O asemenea enunțare este prea largă pentru a putea desemna corect valoarea socială specifică lezată prin săvârșirea faptei de punere în circulație a produselor contrafăcute.

De aceea, pornind de la premisa că valoarea socială sus-numită constituie un anume segment al proprietății intelectuale (în accepțiune economică), suntem de părere că obiectul juridic special al infracțiunii cercetate este format din relațiile sociale privitoare la punerea în circulație, în condiții de legalitate, a obiectului unei invenții.

¹ O.Loghin, T.Toader. Drept penal român. Partea Specială, p.515.

² Gh.Nistoreanu și colaboratorii. Drept penal. Partea Specială, p.534.

În textul legii penale, obiectul material al faptei de punere în circulație a produselor contrafăcute este caracterizat drept “produs realizat ca urmare a contrafacerii sau folosirii fără drept a obiectului unei invenții”.

Această formulare diferă de cea care desemnează obiectul material al infracțiunii stabilite la art.299 CP Rom. – “obiectul invenției”. Diferența ne obligă să recunoaștem justetea opiniei potrivit cu care obiectul material al faptei incriminate la art.300 CP Rom. “poate fi identic cu cel care face obiectul invenției, sau doar un produs derivat al acesteia”.¹

Mai concret, considerăm că obiectul material constă în: obiectul invenției atunci când se comite punerea în circulație a produselor realizate ca urmare a folosirii, fără drept, a obiectului autentic al unei invenții; obiectul contrafăcut al invenției (nu în materialele din care a fost confecționat acesta) atunci când se săvârșește punerea în circulație a produselor realizate ca urmare a contrafacerii sau a folosirii, fără drept, a obiectului contrafăcut al unei invenții.

În context, nu putem susține poziția incompletă, în conformitate cu care obiectul material al infracțiunii de punere în circulație a produselor contrafăcute coincide cu “produsul infracțiunii prevăzute la art.299 CP Rom”.² Or, așa cum am văzut *supra*, despre obiect produs prin săvârșirea infracțiunii putem vorbi numai în cazul uneia din modalitățile normative alternative stabilite de dispoziția art.299 CP Rom. – contrafacerea obiectului unei invenții. Nu putem însă ignora că fapta de la art.299 CP Rom. cuprinde și o altă modalitate normativă alternativă – folosirea, fără drept, a obiectului unei invenții. Vizavi de această ultimă modalitate nu se mai poate vorbi despre existența unui obiect produs prin săvârșirea infracțiunii (*alias* produs al infracțiunii). Această precizare este importantă, întrucât infracțiunea stabilită la art.300 CP Rom. se poate realiza, sub aspectul elementului material, nu numai prin punerea în circulație a produselor realizate ca urmare a contrafacerii obiectului unei invenții, dar și prin punerea în circulație a produselor realizate ca urmare a folosirii, fără drept, a obiectului unei invenții.

În art.301 CP Rom. este prevăzută răspunderea pentru “concurență neloială” – pentru fabricarea ori punerea în circulație a produselor care poartă denumiri de origine ori indicații de proveniență false, precum și pentru aplicarea pe produsele puse în circulație a mențiunilor false privind brevetele de invenții, ori folosirea unor nume comerciale sau a denumirilor organizațiilor de comerț ori industriale, în scopul de a-i induce în eroare pe beneficiari.

În această ordine de idei, amintim că mai există și dispoziții speciale în legi speciale române care incriminează două fapte infracționale având o denumire marginală omonimă, ale căror note caracteristice se suprapun, în mare parte,

¹ O.Predescu. Dreptul penal al afacerilor, p.234.

² O.Loghin, T.Toader. Drept penal român. Partea Specială, p.514.

asupra notelor caracteristice ale infracțiunii prevăzute la art.301 CP Rom. Astfel, în conformitate cu Legea nr.11 a României privind combaterea concurenței neloiale, constituie infracțiune de concurență neloială:

a) întrebuințarea unei firme, a unei embleme, a unor desemnări speciale sau a unor ambalaje de natură a produce confuzie cu cele folosite legitim de alt comerciant;

b) producerea în orice mod, importul, exportul, depozitarea, punerea în vânzare sau vânzarea unor mărfuri purtând mențiuni false privind brevetele de invenții, originea și caracteristicile mărfurilor, precum și cu privire la numele producătorului sau al comerciantului, în scopul de a-i induce în eroare pe ceilalți comercianți și beneficiari.

Prima modalitate normativă, sub care apare elementul material al infracțiunii prevăzute la art.301 CP Rom., se exprimă în fabricarea produselor care poartă denumirea de origine ori indicații de proveniență false.

Correspondența acestei modalități din cuprinsul Legii nr.11 a României privind combaterea concurenței neloiale reprezintă producerea în orice mod a unor mărfuri purtând mențiuni false privind originea și caracteristicile mărfurilor.

Specificăm că, în conformitate cu art.5 al legii sus-numite, prin “mențiuni false asupra originii mărfurilor” se înțelege orice indicații de natură a se face să se creadă că mărfurile au fost produse într-o anumită localitate, într-un anumit teritoriu sau într-un anumit stat.

Conform aceleiași norme, nu se socotește mențiune falsă asupra originii mărfurilor denumirea unui produs al cărui nume a devenit generic și indică în comerț numai natura lui, afară de cazul când denumirea este însoțită de o mențiune care ar putea face să se creadă că are acea origine.

În același context, nu putem face abstracție de faptul că, potrivit art.3 din Legea Republicii Moldova privind mărcile și denumirile de origine a produselor, se interzice folosirea, în desemnarea sau prezentarea unui produs, a oricărui procedeu care indică sau sugerează că produsul în cauză este originar dintr-o regiune geografică alta decât locul adevărat de origine, într-un mod care induce în eroare consumatorul în privința originii geografice a produsului. Orice atare folosire constituie un act de concurență neloială în sensul art.10-bis al Convenției de la Paris pentru protecția proprietății industriale.

E salutar faptul că legiuitorul moldovean face trimitere la prevederile Convenției de la Paris. Dar, spre regret, el nu elaborează un mecanism eficient de contracarare a actelor de concurență neloială. Or, a interzice ceva doar în mod declarativ, fără a determina care vor fi consecințele suportate de cel care violează interdicția, este *caput mortuum* (lipsit de sens).

Aceasta este cu atât mai evident pe fondul existenței a încă unui act legislativ care conține o interdicție asemănătoare. Astfel, conform art.8 “Concurența neloială” din Legea Republicii Moldova cu privire la protecția concurenței, agen-

tului economic i se interzice să efectueze acte de concurență neloială, printre altele – să inducă în eroare cumpărătorul privitor la locul fabricării mărfurilor.

Revenind la analiza elementului material al faptei infracționale prevăzute la art.301 CP Rom., menționăm că o altă modalitate normativă alternativă a acesteia consistă în punerea în circulație a produselor care poartă denumiri de origine ori indicații de proveniență false.

Unul din echivalentele actului de concurență neloială prevăzute la art.5 al Legii nr.11 a României îl constituie producerea sub orice mod, importul, exportul, punerea în vânzare sau vânzarea unor mărfuri purtând mențiuni false privind originea și caracteristica mărfurilor.

Depozitarea mărfurilor purtând mențiuni false privind originea și caracteristicile mărfurilor, în scopul de a-i induce în eroare pe ceilalți comercianți și beneficiari, constituie o pregătire de punere în circulație a mărfurilor respective. Totuși, în acest caz, nu mai putem vorbi de incidența regimului de neincriminare a actelor preparatorii, devenit regulă în dreptul penal român. Explicația rezidă în faptul că, prin prevederile art.5 din Legea României sus-numită, pregătirea de infracțiunea de concurență neloială, sub forma depozitării mărfurilor purtând mențiuni false privind originea și caracteristicile mărfurilor, a fost incriminată de sine stătător. Această măsură se justifică pe deplin, demonstrând cu pregnanță că chiar pregătirea de infracțiunea de concurență neloială comportă pericol social sporit. De ce? Pentru că, în conformitate cu art.126 al Constituției Republicii Moldova și art.134 al Constituției României, protecția concurenței loiale este considerată drept unul dintre factorii de bază ai economiei de piață. În alți termeni, prin atingerea adusă concurenței loiale se lezează înseși fundamentele economiei de piață. De asemenea, pericolul social sporit al infracțiunii de concurență neloială se vedește prin faptul că, în conformitate cu art.2 al Legii nr.39 a României din 21.01.2003 privind prevenirea și combaterea criminalității organizate¹, concurența neloială este declarată infracțiune gravă, alături de omor, infracțiuni privind traficul de droguri sau precursori, infracțiuni privind traficul de persoane și infracțiuni în legătură cu traficul de persoane, precum și alte asemenea infracțiuni.

Iată un model de evaluare adecvată a gradului de periclitate pentru ordinea de drept a actului de concurență neloială, un model de anticipată protecție penală a intereselor vizând proprietatea intelectuală într-o Uniune Europeană extinsă.

Următoarea modalitate normativă alternativă a infracțiunii prevăzute la art.301 CP Rom. se exprimă în aplicarea pe produsele puse în circulație de mențiuni false privind brevetele de invenții.

¹ Monitorul Oficial al României. - 2003. - Nr.50.

Într-o manieră similară, la art.5 al Legii nr.11 a României privind combaterea concurenței neloiale se incriminează producerea în orice mod, importul, exportul, depozitarea, punerea în vânzare sau vânzarea unor mărfuri purtând mențiuni false privind brevetele de invenții.

Interpretând parafrastic noțiunea “mențiune falsă asupra originii mărfurilor” (conținută în art.5 al Legii nr.11 a României privind combaterea concurenței neloiale), putem menționa că prin “aplicarea pe produsele puse în circulație de mențiuni false privind brevetele de invenție” se subînțelege punerea, pe produsele comercializate (vândute), oferite spre vânzare sau importate, a unor indicații pentru a face din ele și produsele respective un corp comun și pentru a face să se creadă că produsele respective au fost confecționate în conformitate cu brevetele de invenții la care se referă indicațiile false amintite.

Nu putem fi de acord cu următoarea opinie a lui Octavian Loghin și Tudorel Toader: “... legea cere ca produsele pe care se aplică aceste mențiuni să fie false”.¹

În adevăr, legea nu are o asemenea condiție. În ipoteza arătată, făptuitorul își dă seama că aplică pe produsele pe care le introduce în circulație mențiuni false privind brevetele de invenții. Însă nu este obligatoriu ca făptuitorul să-și dea seama că produsele puse în circulație sunt false. Dacă facem interpretarea sistemică a prevederilor art.301 CP Rom. în coroborare cu prevederile art.300 CP Rom., observăm că pot fi puse în circulație și produse realizate ca urmare a folosirii, fără drept, a obiectului autentic al unei invenții, nu doar produse realizate ca urmare a contrafacerii obiectului unei invenții sau folosirii, fără drept, a obiectului contrafăcut (fals) al unei invenții. Doar este posibil ca obiectul invenției pe care se aplică mențiunile false privind brevetul de invenție să fie autentic în substanța sa, deci să existe un brevet asupra invenției corespunzătoare eliberat de autoritatea competentă. Aceasta nu exclude ca obiectul respectiv al invenției să poarte mențiuni neconforme realității (de exemplu, că invenția de perfecționare este o invenție “cu toate drepturile”, că invenția este brevetată în străinătate, pe când de fapt nu este, că invenția nu este de serviciu atunci când este de serviciu etc.).

În fine, infracțiunea prevăzută la art.301 CP Rom. cuprinde modalitatea normativă alternativă constând în folosirea unor nume comerciale sau a denumirilor organizațiilor de comerț ori industriale.

Pentru comparație: la art.5 al Legii nr.11 a României privind combaterea concurenței neloiale se incriminează întrebuințarea unei firme, a unei embleme, a unor desemnări speciale sau a unor ambalaje de natură a produce confuzie cu cele folosite legitim de alt comerciant.

¹ O.Loghin, T.Toader. Drept penal român. Partea Specială, p.517.

De asemenea, este util a specifica că, potrivit art.8 “Concurența neloială” din Legea Republicii Moldova cu privire la protecția concurenței, agentului economic i se interzice, printre altele, să folosească neautorizat, integral sau parțial, firma unui alt agent economic.

Vizavi de ultima modalitate normativă alternativă a faptei infracționale prevăzute la art.301 CP Rom., nu putem decât să fim de acord cu aserțiunea lui Vintilă Dongoroz și a colaboratorilor săi, potrivit căreia, deși textul legii nu precizează că e vorba de o folosire fără drept a numelui comercial sau a denumirii de organizație de comerț ori industrială, această concluzie rezultă atât din denumirea infracțiunii – concurența neloială – cât și din caracterizarea făcută de legiuitor celorlalte acțiuni incriminate, care, împreună cu acțiunea de folosire, formează modalitățile alternative de realizare a infracțiunii.¹

Latura subiectivă a infracțiunii stabilite la art.300 CP Rom. se caracterizează prin vinovăție sub formă de intenție directă. Intenția este directă, deoarece este circumstanțiată printr-un scop special – cel de inducere în eroare a beneficiarilor.

Considerăm că prin “beneficiar” trebuie înțeles consumatorul înșelat cu privire la denumirea de origine ori indicația de proveniență, mențiunea privind brevetul de invenție, numele comercial sau denumirea organizației de comerț ori industriale.

Subiect (activ) al infracțiunii examinate poate fi orice persoană fizică, care întrunește condițiile generale cerute de Codul penal.

Pentru a stabili obiectul juridic special al infracțiunii de concurență neloială, este util a elucida înțelesul noțiunilor “concurență” și “concurență neloială”, precum și legătura dintre aceste noțiuni.

Literalmente, prin “concurență” se are în vedere rivalitatea comercială, lupta dusă cu mijloace economice între industriași, comercianți, monopoluri, țări etc. pentru acapararea pieței, desfacerea unor produse, pentru clientelă și pentru obținerea unor câștiguri cât mai mari.²

În opinia lui Yolanda Eminescu, actul de concurență este orice act susceptibil de a favoriza desfacerea produselor unei întreprinderi în detrimentul desfacerii produselor altele.³

În conformitate cu art.2 al Legii Republicii Moldova cu privire la protecția concurenței, prin “concurență” se înțelege întrecerea în care acțiunile independente ale agenților economici limitează efectiv posibilitatea fiecăruia dintre ei de a exercita influență unilaterală asupra condițiilor generale de circulație a mărfii pe piața respectivă.

¹ Vezi: V.Dongoroz și colaboratorii. Explicații teoretice ale Codului penal român. Partea Specială. Vol.III, p.531.

² Vezi: Dicționarul explicativ al limbii române, p.208.

³ Vezi: Y.Eminescu. Tratat de proprietate industrială. Vol.III. - București: Editura Academiei, 1984, p.41.

Așadar, în esență, actul de concurență reprezintă o competiție dusă cu mijloace economice de către participanții de pe piață, participanți care converg spre același scop – cel de extragere a profitului.

Concurența sau, altfel spus, concurența loială presupune utilizarea unor mijloace economice, deci a unor mijloace cinstite și legale. După cum am menționat, concurența loială reprezintă un factor de bază al economiei de piață și, de aceea, trebuie ocrotită împotriva ilegalităților, inclusiv împotriva actelor de ilicit penal. Care este deosebirea între concurența loială și actul ilicit reprimat penalmente, numit concurență neloială?

Răspunzând la această întrebare, Yolanda Eminescu specifică: “Criteriul esențial care deosebește actul de concurență neloială de actul de concurență loială nu este scopul urmărit, ci mijlocul întrebuintat. Nu actul de concurență în sine este neloial, chiar dacă e cauzator de prejudicii, ci folosirea de mijloace reprobabile”.¹

Dar în raport cu ce sunt folosite aceste mijloace reprobabile? Autorii răspund în mod diferit la această întrebare.

Astfel, Gheorghe Nistoreanu și colaboratorii săi consideră că obiectul juridic special al infracțiunii prevăzute la art.301 CP Rom. îl formează “relațiile sociale referitoare la desfășurarea cinstită a raporturilor economice și la apărarea intereselor producătorilor și consumatorilor împotriva faptelor de concurență neloială”.²

Octavian Loghin și Tudorel Toader sunt de părerea că obiectul juridic special al infracțiunii examinate îl constituie “relațiile sociale referitoare la regimul stabilit pentru asigurarea probității în ceea ce privește indicarea originii, provenienței și calității produselor fabricate sau puse în circulație, precum și în ceea ce privește folosirea numelor comerciale ori a denumirii organizațiilor de comerț sau industriale, în așa fel încât atragerea și menținerea clientelei să se realizeze numai prin mijloace loiale”.³

După Vasile Dobrinoiu și Nicolae Conea, împotriva faptei infracționale prevăzute la art.301 CP Rom. sunt apărute în mod special “relațiile sociale care ocrotesc dreptul comercianților la concurența loială, dreptul titularilor titlurilor de protecție pentru mărcile de fabrică, comerț și serviciu, pentru embleme, firme, denumiri sau alte desemnări comerciale, pentru invenții și realizări tehnice, pentru desene și modele industriale aplicate produselor, încrederea publicului în autenticitatea mărfurilor și produselor desfășurate pe piață”.⁴

¹ Y.Eminescu. Tratat de proprietate industrială. Vol.III, p.41.

² Gh.Nistoreanu și colaboratorii. Drept penal. Partea Specială, p.536.

³ O.Loghin, T.Toader. Drept penal român. Partea Specială, p.516.

⁴ V.Dobrinoiu, N.Conea. Dreptul penal. Partea Specială. Vol.II. Teoria și practica juridică. - București: Lumina Lex, 2002, p.445.

Pe marginea punctelor de vedere citate poate fi făcută concluzia că esența concurenței neloiale se reduce la înlăturarea agenților economici concurenți și la atragerea cererii de consum atât prin utilizarea procedeele comerciale interzise de legislația comercială și de uzanțele de afaceri, cât și prin discreditarea reputației de afaceri a agenților economici concurenți, a reputației mărfurilor acestora, precum și a valorificării ilicite a reputației de afaceri a acestor concurenți, având ca obiectiv crearea confuziei între întreprinderile și mărfurile agenților economici concurenți.

Privitor la ultimul aspect, precizăm că valorificarea ilicită a reputației de afaceri a agenților comerciali concurenți se realizează pe calea influențării nemijlocite infracționale asupra drepturilor de proprietate intelectuală ale concurenților. Vasile Dobrinoiu și Nicolae Conea au punctat mai proeminent această latură, fără însă a propune o ordonare, structurare în conformația valorilor sociale specifice care sunt vătămate prin săvârșirea infracțiunii stabilite la art.301 CP Rom.

Considerăm că în cazul infracțiunii date trebuie să se vorbească despre obiectul juridic multiplu. În această ipoteză, obiectul juridic principal trebuie să derive din obiectul juridic generic mult mai pronunțat decât obiectul juridic secundar. Din aceste motive, ținând cont de faptul că obiectul juridic generic al infracțiunii de concurență neloială îl constituie relațiile sociale referitoare la desfășurarea în condiții de normalitate a activităților economice, suntem de părerea că obiectul juridic principal al aceleiași infracțiuni îl formează relațiile sociale privitoare la reputația de afaceri pe piața produselor.

În același timp, considerăm că obiectul juridic secundar al faptei incriminate la art.301 CP Rom. îl constituie relațiile sociale privitoare la valorificarea autorizată a denumirilor de origine ori a indicațiilor de proveniență, a brevetelor de invenții, a numelor comerciale sau a denumirilor organizațiilor de comerț ori industriale.

Valorile și relațiile sociale de pe locul secund, privite prin prisma și în asociere cu valoarea socială și relațiile sociale de pe locul principal, alcătuiesc laolaltă conglomerarea relațiilor sociale referitoare la concurența loială.

Facem precizarea că optica noastră asupra fizionomiei obiectului juridic special al infracțiunii analizate corespunde situației *de lege lata*. În viitor însă, în noua reglementare, valorile și relațiile sociale care compun acest obiect juridic special trebuie inversate cu locurile, astfel încât concurența neloială să obțină consacrarea de infracțiune contra proprietății intelectuale. În această ordine de idei, nu putem decât să sprijinim inițiativa legiuitorului român de a include în noul Cod penal al României, în capitolul dedicat delictelor contra proprietății intelectuale, articolul 431 în care prin “utilizarea neloială a mărfurilor sau indicațiilor geografice” se prevede răspunderea pentru utilizarea mărcilor sau a indicațiilor geografice, contrară practicilor loiale în activitatea industrială sau comercială, în scopul de a induce în eroare consumatorii.

Așa cum se desprinde din dispoziția art.301 CP Rom., obiectul material al infracțiunii de concurență neloială constă, în mod alternativ, în: produsele care poartă denumiri de origine ori indicații de proveniență false; produsele purtând mențiuni false despre brevetele de invenții; produsele sau suporturile de informații purtând nume comerciale false sau denumiri false ale organizațiilor de comerț ori industriale.

Cât privește ultima formă alternativă a obiectului material al concurenței neloiale, produsele sau suporturile de informații respective cumulează și calitatea de mijloc de săvârșire a infracțiunii.

După această analiză a infracțiunilor contra proprietății intelectuale, prevăzute în Codul penal al României, să trecem la examinarea infracțiunilor contra proprietății intelectuale, înscrise în dispozițiile penale din legi speciale române.

În doctrina penală¹ se menționează că obiectul juridic al infracțiunilor contra proprietății intelectuale, înscrise în dispozițiile penale din legi speciale române, este constituit din relațiile sociale care se formează și se dezvoltă în cadrul unor activități reglementate de lege: sub acest aspect, aceste infracțiuni pot fi incluse în grupul celor prevăzute în Titlul VI “Infracțiuni care aduc atingere unor activități de interes public sau altor activități reglementate de lege” din Partea Specială a Codului penal al României.²

Considerăm că, la moment, în lipsa unui compartiment al legii penale române dedicat în mod special infracțiunilor contra proprietății intelectuale, punctul de vedere doctrinar enunțat mai sus, privind desemnarea obiectului juridic generic pentru numitele infracțiuni, este cel mai potrivit.

Totuși, în contextul discutat, nu ne putem abține de a nu face un comentariu pe seama unei opinii a lui Augustin Ungureanu și Aurel Ciopraga, care, referindu-se la infracțiunile prevăzute la art.58-60 din Legea nr.64 a României privind brevetele de invenție, specifică: “... ceea ce se apără prin Legea 64/1991, inclusiv prin incriminarea faptelor înscrise în art.58-60, nu este latura economică sau nu în primul rând latura economică a invențiilor, ci activitatea de creație intelectuală, concretizată în invenții, așa încât considerăm că locul acestor infracțiuni este în grupul infracțiunilor prin care se aduce atingere unor activități reglementate de lege”.³ Prin aceasta, autorii nominalizați deneagă posibilitatea înscrierii infracțiunilor, prevăzute la art.58-60 din Legea nr.64 a României privind brevetele de invenție, în Titlul VIII “Infracțiuni la regimul stabilit pentru anumite activități economice”.

¹ Vezi: A.Ungureanu, A.Ciopraga. Dispoziții penale din legi speciale române. Vol.V, p.71; V.Lazăr. Infracțiuni contra drepturilor de proprietate intelectuală, p.27.

² Precizia ne obligă să declarăm că obiectul juridic generic îl constituie relațiile sociale care se formează și se dezvoltă în cadrul unor activități de interes public sau al altor activități reglementate de lege.

³ A.Ungureanu, A.Ciopraga. Op. cit., p.253.

Dar nu vine oare această teză în contradicție cu viziunea aceluiași autori care consideră proprietatea intelectuală parte a proprietății? Amintim că, după cum am stabilit anterior, proprietatea este, la rândul ei, parte a fenomenului economiei privit în accepțiune largă.

În această ipoteză, contradicția este evidentă. Pe de altă parte, sintagma “activități economice” din denumirea Titlului VIII al Părții Speciale din legea penală română mărturisește în favoarea faptului că s-a subînțeles fenomenul economic în accepțiune îngustă sau, altfel spus, aspectul dinamic al proprietății. Iar aspectul dinamic al proprietății se distinge de aspectul static al ei, ultimul incluzând și proprietatea intelectuală.

Totuși, așa cum se desprinde chiar din punctul de vedere al lui Augustin Ungureanu și Aurel Ciopraga, tangențele dintre conceptul de economie și cel de proprietate intelectuală ne îndeamnă să optăm (în raport cu cadrul legal din Republica Moldova) pentru constituirea unui compartiment unitar al Codului penal, care să includă toate infracțiunile patrimoniale (îndreptate împotriva economiei *lato sensu*) cu diviziunile: infracțiuni economice (îndreptate împotriva economiei *stricto sensu*); infracțiuni contra patrimoniului; infracțiuni contra proprietății intelectuale.

O astfel de soluție ar fi mult mai eficace decât răzlețirea conținuturilor de infracțiuni contra proprietății intelectuale în câteva capitole ale Părții Speciale din legea penală, lipsindu-le astfel de o identitate generică.

În alt context, amintim că în Capitolul I al lucrării de față, în planul așezării pe categorii a obiectului infracțiunii, am menționat că, în funcție de criteriul ierarhizării valorilor sociale care fac obiectul infracțiunii, distingem obiectul juridic generic și obiectul juridic special. Este necesar a specifica că această împărțire tradițională, bipartită, pe categorii devine insuficientă în cazul infracțiunilor contra proprietății intelectuale. Caracterul polivalent al acestor infracțiuni, determinat de natura plurivalentă a proprietății intelectuale, reclamă nevoia împărțirii multipartite pe categorii a obiectului infracțiunilor cercetate, punând la bază criteriul ierarhizării valorilor sociale care fac obiectul infracțiunii.

În acest sens, Costică Bulai consideră, pe bună dreptate, că criteriul ierarhizării valorilor sociale care fac obiectul infracțiunii poate servi la sistematizarea infracțiunilor în cadrul fiecărui titlu din Partea Specială a legii penale române; sistematizarea poate continua în cadrul grupărilor rezultate; sistematizarea este posibilă și cu privire la infracțiunile prevăzute în legi speciale.¹

Care trebuie să fie numărul termenilor în această împărțire pe categorii a obiectului infracțiunii, pentru a asigura o dezvoltare optimă a caracteristicilor obiectului infracțiunilor contra proprietății intelectuale?

¹ Vezi: C. Bulai. Manual de drept penal. Partea Generală. - București: ALL, 1997, p.198.

Pentru a satisface toate rigorile trecerii de la general la particular, suntem nevoiți să optăm pentru un număr de cinci termeni, deci pentru o împărțire pentapartită. Astfel, obiectul juridic generic (primul termen) privește, așa cum am susținut *supra*, infracțiunile cuprinse în Titlul VI din Partea Specială a Codului penal al României; obiectul juridic de subgrup (al doilea termen) care se referă la faptele infracționale prevăzute în Capitolul IV “Infracțiuni privitoare la regimul stabilit pentru unele activități reglementate de lege” din titlul sus-nominalizat; obiectul juridic coordonator (al treilea termen) care corespunde tuturor infracțiunilor contra proprietății intelectuale; obiectul juridic de combinație (al patrulea termen) care vizează toate infracțiunile săvârșite în cadrul unui domeniu al proprietății intelectuale, supus reglementării printr-o lege specială; obiectul juridic special (al cincilea termen) apărut împotriva fiecărei infracțiuni contra proprietății intelectuale în parte.

Desigur, pot fi criticate denumirile categoriei de obiect juridic, corespunzătoare celui de-al treilea și celui de-al patrulea termen. Totuși, considerăm că variantele propuse sunt funcționale, în sensul că concentrează în ele ideea de apartenență unei categorii întregi care descinde, la rândul său, dintr-o categorie mai largă. În acest context, cuvintele “coordonator” și “de combinație” au, pe lângă menirea denominativă, o destinație individualizantă, servind la deosebirea unei categorii divizionare de cealaltă.

Nu toți autorii respectă acest principiu, existând pericolul unei confundări de noțiuni și, implicit, a percepției carente a esenței infracțiunilor contra proprietății intelectuale.

Astfel, în unele surse nu se face nici o distincție între obiectul infracțiunilor, prevăzute în Titlul VI din Partea Specială a legii penale române, cu obiectul infracțiunilor incriminate în Capitolul IV al titlului amintit.¹ Dar confundând “partea” cu “întregul” ei nu fac decât să infirme regula, conform căreia infracțiunile din legea penală română “au fost grupate în zece titluri, după obiectul generic sau de grup al infracțiunilor”.²

Din aceleași motive nu putem sprijini formulările “obiect juridic generic de grup”³ și “obiect juridic specific de grup”⁴ care desemnează obiectul infracțiunilor contra proprietății intelectuale: nu există un titlu dedicat infracțiunilor contra proprietății intelectuale; deci nu poate să existe un grup legalmente defalcat al acestor infracțiuni. În plus, sinonimia expresiilor “obiect juridic generic” și “obiect juridic de grup” indică asupra inadmisibilității operării cu sintagme de

¹ Vezi: V.Lazăr, Infracțiuni contra drepturilor de proprietate intelectuală, p.27; A.Ungureanu, A.Ciopraga, Dispoziții penale din legi speciale române. Vol.V, p.71.

² C.Bulai, Manual de drept penal. Partea Generală, p.198.

³ A.Ungureanu, A.Ciopraga, Op. cit., p.71.

⁴ V.Lazăr, Op. cit., p.27.

tipul “obiect juridic generic de grup”. Ar însemna cu a spune “obiect juridic de grup de grup”.

Supra am recunoscut ca obiect juridic generic al infracțiunilor contra proprietății intelectuale relațiile sociale care se formează și se dezvoltă în cadrul unor activități de interes public sau al altor activități reglementate de lege. Prin deducție, trebuie să recunoaștem că obiectul juridic de subgrup al numitelor infracțiuni îl constituie relațiile sociale privitoare la regimul stabilit pentru unele activități reglementate de lege.

În capitolul consacrat infracțiunilor privitoare la regimul stabilit pentru unele activități reglementate de lege se prevede răspunderea penală pentru: nerespectarea regimului armelor și munițiilor (art.279 CP Rom.); nerespectarea regimului materialelor nucleare sau al altor materii radioactive (art.279¹ CP Rom.); nerespectarea regimului materiilor explozive (art.280 CP Rom.); nerespectarea regimului de ocrotire a unor bunuri (art.280¹ CP Rom.); exercitarea fără drept a unei profesii (art.281 CP Rom.).

Totodată, Octavian Loghin și Tudorel Toader, referindu-se la subgrupul infracțiunilor privitoare la regimul stabilit pentru anumite activități reglementate de lege, confirmă că, numeroase și variate, cele mai multe din aceste infracțiuni sunt prevăzute în legi penale speciale.¹

Am stabilit anterior că obiectul juridic coordonator este comun tuturor infracțiunilor contra proprietății intelectuale. Așadar, în cadrul subgrupului infracțiunilor privitoare la regimul stabilit pentru anumite activități reglementate de lege poate fi identificat un grupuscul mai restrâns de fapte infracționale ținând de materia proprietății intelectuale.

Proprietatea intelectuală nu este doar o proprietate-creație. Să nu uităm că noțiunea de proprietate intelectuală vizează nu doar rezultatele activității de creație intelectuală, dar și atributele de identificare a persoanelor juridice, de individualizare a producției, a lucrărilor executate sau a serviciilor prestate. De aceea, din cauza caracterului său incomplet, nu putem susține punctul de vedere, conform căruia obiectul juridic coordonator al infracțiunilor contra proprietății intelectuale îl constituie “relațiile sociale care se formează și se dezvoltă în domeniul creației intelectuale, proteguită prin incriminarea, în diferite legi speciale, a faptelor de încălcare a drepturilor ce decurg din proprietatea intelectuală, sub orice formă (creația literară, artistică și științifică, invențiile, desenele și modelele industriale, topografiile circuitelor integrate, mărcile de fabrică, de comerț și de serviciu)”.²

¹ Vezi: O.Loghin, T.Toader. Drept penal român. Partea Specială, p.440.

² A.Ungureanu, A.Ciopraga. Dispoziții penale din legi speciale române. Vol.V, p.71.

La fel, nu putem agreea poziția de echivalare a conceptelor “infracțiuni contra proprietății intelectuale” și “infracțiuni privitoare la regimul stabilit pentru activitățile de creație intelectuală”.¹ În realitate, primul concept este mai întins ca conținut față de cel de-al doilea. De aceea, dacă ținem neapărat să semnalăm derivația descendentă, adică corelația cu subgrupul infracțiunilor privitoare la regimul stabilit pentru unele activități reglementate de lege, putem afirma consimilitudinea între conceptele “infracțiuni contra proprietății intelectuale” și “infracțiuni privitoare la regimul stabilit pentru activitățile de creație intelectuală, precum și pentru identificarea și individualizarea participanților la circuitul civil”. În concluzie, obiectul juridic coordonator al infracțiunilor contra proprietății intelectuale îl constituie relațiile sociale privitoare la proprietatea intelectuală, adică relațiile sociale privitoare la creația intelectuală, precum și la identificarea și individualizarea participanților la circuitul civil.

Această viziune asupra obiectului juridic coordonator vine să sublinieze ideea că excluderea indicațiilor geografice (a denumirilor de origine a produselor), a numelui sau a denumirii comerciale (a firmei), precum și a emblemei comerciale, la fel ca și a protecției concurenței loiale, din rândul obiectelor proprietății intelectuale, este absolut contraproductivă, deoarece are scopul de a trasa linii de demarcație artificiale pe “terenul” unitar al proprietății intelectuale. În acest sens, considerăm că cuvântul “coordonator” din expresia “obiect juridic coordonator” își confirmă pe deplin vocația sa denotativă, din moment ce “a coordona” înseamnă a pune de acord părțile unui tot, a îndruma în sens unitar o serie de activități desfășurate în vederea aceluiași scop.²

Mai sus am consemnat că obiectul juridic de combinație vizează toate infracțiunile care sunt săvârșite în cadrul unui domeniu al proprietății intelectuale, supus reglementării printr-o lege specială. În această privință, păstrând ordinea în care au fost examinate domeniile proprietății intelectuale în cuprinsul §2 din Secțiunea I a capitolului de față, vom reaminti care sunt legile speciale române conținând dispoziții penale care privesc domeniile arătate:

- ✓ Legea nr.8 privind dreptul de autor și drepturile conexe;
- ✓ Legea nr.64 privind brevetele de invenție;
- ✓ Legea nr.255 privind protecția noilor soiuri de plante;
- ✓ Legea nr.129 privind protecția desenelor și modelelor industriale;
- ✓ Legea nr.16 privind protecția topografiilor circuitelor integrate;
- ✓ Legea nr.84 privind mărcile și indicațiile geografice;
- ✓ Legea nr.11 privind combaterea concurenței neloiale.

¹ A.Ungureanu, A.Ciopraga. Dispoziții penale din legi speciale române. Vol.V, p.71.

² Vezi: Dicționarul explicativ al limbii române, p.223.

Păstrând consecvența, în continuare va fi menținută aceeași succesivitate în analiza juridico-penală a faptelor infracționale care sunt săvârșite în cadrul unui sau altui domeniu concret al proprietății intelectuale.

Supus reglementării Legii nr.8 privind dreptul de autor și drepturile conexe, primul dintre aceste domenii este proprietatea literară, artistică și științifică. Să stabilim înainte de toate care este obiectul juridic de combinație ce este comun pentru infracțiunile contra proprietății literare, artistice sau științifice.

Într-o opinie se susține că “obiectul juridic special comun al infracțiunilor la regimul stabilit pentru dreptul de autor îl formează relațiile sociale ce se formează și se dezvoltă în domeniul protecției dreptului de autor asupra unei opere literare, artistice sau științifice, precum și asupra oricăror alte asemenea opere de creație intelectuală, care comportă atribute de ordin moral și patrimonial legate de persoana autorului”.¹

Avem mai multe observații vizavi de această opinie:

1) se sugerează că dreptul de autor este o activitate reglementată de lege. În realitate, dreptul de autor este o facultate care rezultă dintr-o activitate reglementată de lege, și anume – din activitatea de creație literară, artistică și științifică, activitate reglementată de Legea nr.8 privind dreptul de autor și drepturile conexe;

2) sintagma “regimul stabilit pentru dreptul de autor” este lacunară, deoarece Legea nr.8 privind dreptul de autor și drepturile conexe stabilește regim reglementar și pentru drepturile conexe;

3) este sugerată ideea că “domeniul protecției dreptului de autor asupra unei opere literare, artistice sau științifice, precum și asupra oricăror alte asemenea opere de creație intelectuală” constituie acea valoare socială care este apărută prin incriminarea “infracțiunilor la regimul stabilit pentru dreptul de autor”. Ideea de apărare a “domeniului protecției” este nu altceva decât o variație a teoriei normativiste a obiectului infracțiunii, combătută de noi în Capitolul I al prezentei lucrări;

4) expresia “obiectul juridic special comun” este inadecvată: prin definiție, obiectul juridic special, denumit uneori, în mod sugestiv, “obiect juridic individual”², este specific pentru fiecare infracțiune în parte și nu poate fi comun pentru mai multe infracțiuni; utilizarea noțiunilor de tipul “obiect juridic special comun” și “obiect juridic special distinct”³ nu poate avea ca efect decât distorsionarea terminologiei încetățenite în domeniul dreptului penal cu privire la obiectul infracțiunii.

¹ A.Ungureanu, A.Ciopraga. Dispoziții penale din legi speciale române. Vol.V, p.71.

² C.Bulai. Manual de drept penal. Partea Generală, p.197.

³ A.Ungureanu, A.Ciopraga. Op.cit., p.71.

În plan comparativ, menționăm că în doctrina penală rusă au fost exprimate următoarele puncte de vedere cu privire la obiectul infracțiunii de violare a dreptului de autor și a drepturilor conexe (art.146 din Codul penal al Federației Ruse):

1) “drepturile de autor sau conexe concrete, personale nepatrimoniale sau patrimoniale, adică relațiile sociale care s-au format de facto în procesul dispunerii de aceste drepturi de către o persoană concretă”;¹

2) “drepturile și libertățile sociale care asigură dreptul de autor și drepturile conexe”²;

3) “relațiile sociale care asigură drepturile de autor și drepturile conexe”.³

Fiecare din aceste definiții prezintă carențe, motiv pentru care nu pot fi acceptate. Astfel, deși art.146 din legea penală rusă este inclus în capitolul dedicat infracțiunilor contra drepturilor și libertăților constituționale ale omului și cetățeanului, un drept subiectiv nu poate forma obiectul unei infracțiuni (așa cum am demonstrat în Capitolul I al lucrării de față). De asemenea, nici drepturile (sau libertățile), ca și relațiile sociale, nu pot să asigure ceva. Asigurarea unor drepturi nu constituie o sarcină a altor drepturi sau a relației sociale, deoarece modul de funcționare a elementelor care alcătuiesc un drept (sau o libertate) ori o relație socială nu le îngăduie acestora din urmă să asigure ceva. Dimpotrivă, relația socială trebuie asigurată, prin apărare juridico-penală, împotriva infracțiunilor.

Pe cale de consecință, conchidem că obiectul juridic de combinație al infracțiunilor contra proprietății literare, artistice sau științifice îl formează relațiile sociale privitoare la proprietatea literară, artistică sau științifică, a cărei apărare este condiționată de respectarea drepturilor patrimoniale și nepatrimoniale (morale, personale) ale titularului.

Nu este deloc întâmplătoare opțiunea noastră pentru sintagma “obiect juridic de combinație”. Or, *ad-litteram*, a combina înseamnă a îmbina, a împreuna, a potrivi lucruri diferite.⁴

Într-adevăr, fiecare din legile speciale române conținând dispoziții penale privitoare la un domeniu sau altul concret al proprietății intelectuale prevede răspunderea penală nu pentru o singură infracțiune, ci pentru o combinație de cel puțin două infracțiuni. Iar cel mai relevant exemplu în acest sens îl oferă Legea nr.8 privind dreptul de autor și drepturile conexe. Astfel, în art.140 al

¹ Ю.В. Трунцевский. Интеллектуальное пиратство: гражданско-правовые и уголовно-правовые меры противодействия, p.115-116.

² Российское уголовное право. Часть Особенная / Под ред. В.Н. Кудрявцева, А.В. Наумова. - Москва: Юристъ, 1997, p.114.

³ Уголовное право. Часть Особенная / Под ред. Н.И. Ветрова, Ю.И. Ляпунова. - Москва: Новый Юрист, 1998, p.156.

⁴ Vezi: Dicționarul explicativ al limbii române, p.200.

legii menționate sunt prevăzute zece variante de tip ale infracțiunii¹; în art.141 – o singură variantă de tip a infracțiunii; în art.142 – șaptesprezece variante de tip ale infracțiunii; în art.143 – două variante de tip ale infracțiunii.

Art.140 din Legea nr.8 privind dreptul de autor și drepturile conexe stabilește răspunderea penală pentru următoarele variante de tip ale infracțiunii²:

a) *aducerea operei la cunoștință publică, fără autorizarea sau consimțământul titularului dreptului de autor, dacă fapta nu constituie o infracțiune mai gravă.*

În conformitate cu lit. a) art.10 al Legii nr.8 privind dreptul de autor și drepturile conexe, numai autorul operei are dreptul moral de a decide dacă opera sa va fi adusă, în ce mod și când la cunoștință publică.

Sub aspectul elementului material, infracțiunea dată constă în a divulga publicului larg faptul existenței operei, fără a avea permisiunea sau încuviințarea liber exprimată a titularului drepturilor asupra operei, dacă fapta nu constituie o infracțiune mai gravă (de exemplu, divulgarea secretului profesional (art.196 CP Rom.), divulgarea secretului economic (art.298 CP Rom.) sau chiar divulgarea secretului care periclitează siguranța statului (art.169 CP Rom.) etc.).

Pot fi folosite orice mijloace prin care publicul ia cunoștință de existența operei (afișe, mass-media, adunări publice etc.).³

Latura subiectivă se caracterizează prin vinovăție sub formă de intenție directă.

Subiectul (activ) este persoana fizică ce întrunește condițiile generale cerute de Codul penal.

În literatura de specialitate se susține că obiectul juridic special al infracțiunii de la lit. a) art.140 al Legii nr.8 privind dreptul de autor și drepturile conexe îl formează relațiile sociale care asigură respectarea dreptului moral al autorului de a decide în legătură cu aducerea operei sale la cunoștință publică, adică de a decide dacă opera va fi adusă la cunoștință publică, în ce mod și când.⁴

¹ În opinia lui C.Bulai, “există unele cazuri în care, în același articol... sunt incriminate două ori mai multe fapte diferite, ca infracțiuni diferite, fiecare având deci propriul său conținut juridic... În toate aceste cazuri, sub aceeași denumire sunt incriminate mai multe fapte ca infracțiuni tip, care apar ca variante de tip ale faptei respective. Se înțelege că aceste variante de tip, care ar fi trebuit în mod normal să fie prevăzute în articole diferite, dar care au fost reunite în același articol datorită unei oarecare legături dintre ele sau pentru a reduce numărul articolelor de lege, nu trebuie să fie confundate cu variantele de incriminare ale aceleiași fapte, care apar ca variante ale aceleiași infracțiuni”. - C.Bulai. Manual de drept penal. Partea Generală, p.420-421.

² Menționăm că în textul ce urmează notarea cu litere a acestor variante va fi făcută în aceeași consecutivitate ca în art.140 din Legea nr.8 privind dreptul de autor și drepturile conexe.

³ Vezi: V.Lazăr. Infracțiuni contra drepturilor de proprietate intelectuală, p.48.

⁴ Ibidem, p.47; A.Ungureanu, A.Ciopraga. Dispoziții penale din legi speciale române. Vol.V, p.79.

În concepția noastră, obiectul juridic special derivă din obiectul juridic de combinație. De aceea, considerăm că valoarea socială lezată în cadrul obiectului juridic special este aceeași ca și cea din cadrul obiectului juridic de combinație.

Totuși, configurația obiectului juridic special este alta decât cea a obiectului juridic de combinație. Aceasta se datorează faptului că atingerea adusă obiectului juridic special se face nu prin influențarea nemijlocită infracțională asupra oricărui drept patrimonial sau moral al titularului, ci, la concret, prin influențarea nemijlocită infracțională asupra dreptului prevăzut la lit.a) art.10 al Legii nr.8 privind dreptul de autor și drepturile conexe. Iată de ce, după noi, mai precis ar fi să afirmăm că obiectul juridic special al infracțiunii analizate îl constituie relațiile sociale privitoare la proprietatea literară, artistică și științifică, a cărei apărare este condiționată de respectarea dreptului moral de a decide dacă opera va fi adusă la cunoștință publică, în ce mod și când.

Cât privește problema obiectului material al infracțiunii de aducere a operei la cunoștință publică, fără autorizarea sau consimțământul titularului de drepturi asupra ei, nu putem fi de acord cu părerea că obiectul material al acestei infracțiuni îl formează “orice operă de creație intelectuală”.¹ *Supra* am menționat că opera, ca obiect nepalpabil, privit ca o complexitate de idei originale, trebuie deosebită de obiectul palpabil în care se întruchipează această complexitate de idei originale. Pentru a fi perceptibilă simțurilor, opera poate fi transpusă pe un suport material. Aceasta însă nu înseamnă că acel suport material și opera respectivă vor forma “corp comun”. Or, bunul intelectual (care poate fi și o operă) trebuie deosebit de un bun material, tot așa cum obiectul proprietății intelectuale trebuie deosebit de obiectul proprietății “ordinare”.

În mod regretabil, nu toți sesizează această deosebire. De exemplu, B.V. Zdravomâslov, atunci când menționează despre obiectul material al infracțiunii de violare a dreptului de autor și a drepturilor conexe (art.146 al Codului penal al Federației Ruse), afirmă că acesta îl constituie “operele de creație literară, artistică, științifică, tehnică și de alt gen... – cărțile, tablourile și alte suporturi ale drepturilor autorului, discurile de pick-up, casetele, pe care se înregistrează interpretarea operelor muzicale și de alt gen”.² De notat, că această afirmație a autorului citat decurge din alta, la fel de conjecturală, potrivit căreia obiectul juridic secundar al faptei infracționale prevăzute la art.146 din Codul penal al Federației Ruse poate să-l formeze dreptul de proprietate, de exemplu, asupra tablourilor.³

¹ A.Ungureanu, A.Ciopraga. Dispoziții penale din legi speciale române. Vol.V, p.79.

² Уголовное право Российской Федерации. Часть Особенная / Под ред. Б.В. Здравомыслова. - Москва: Юрист, 1999, p.105.

³ Ibidem.

Este posibil concursul între o atingere adusă proprietății intelectuale și o atingere adusă proprietății “ordinare”, însă nicidecum nu este posibil ca atingerea de primul tip să o absoarbă pe cea de tipul secund. Iată de ce, un bun material nu poate să apară ca obiect material al atingerii aduse proprietății intelectuale.

b) reprezentarea scenică, recitarea, executarea sau prezentarea directă, în orice altă modalitate publică a unei opere, fără autorizarea sau, după caz, consimțământul titularului de drepturi asupra ei, dacă fapta nu constituie o infracțiune mai gravă.

În conformitate cu lit. d) art.13 din aceeași lege, utilizarea sau exploatarea unei opere dă naștere la drepturi distincte și exclusive ale autorului de a autoriza reprezentarea scenică, recitarea sau orice altă modalitate publică de execuție sau de prezentare directă a operei.

Pentru comparație, este util a menționa că, în corespundere cu lit.e) alin.(1) art.10 “Drepturile patrimoniale (economice) de autor” din Legea Republicii Moldova privind dreptul de autor și drepturile conexe, titularului dreptului de autor i se recunoaște dreptul în legătură cu interpretarea publică a operei.

Or, conform art.3 din aceeași lege, prin “interpretare publică” se înțelege “reprezentarea operelor... prin recitare, joc, cântec sau într-un alt mod atât în interpretare vie, cât și cu ajutorul diverselor dispozitive și procedee (cu excepția comunicării pe cale radioelectrică sau prin cablu), astfel încât ele să poată fi recepționate de persoane care nu fac parte din cercul obișnuit al familiei sau al cunoscuților apropiați ai familiei”.

Această explicație ne ajută să înțelegem semnificația locuțiunii “prezintă direct, în orice altă modalitate publică”.

Totodată, utilizarea termenului “direct” în raport cu noțiunea de prezentare ne face să susținem că este vorba de o divulgare a conținutului operei, și nu de o divulgare a faptului existenței operei, ca în cazul prevăzut la lit.a) art.140 din Legea nr.8 privind drepturile de autor și drepturile conexe.

Latura subiectivă a infracțiunii analizate se exprimă în vinovăție sub formă de intenție directă.

Subiect (activ) al infracțiunii poate fi orice persoană fizică ce întrunește condițiile generale cerute de Codul penal.

Referindu-se la obiectul juridic special al faptei infracționale stabilite la lit.b) art.140 al Legii nr.8 privind drepturile de autor și drepturile conexe, Augustin Ungureanu și Aurel Ciopraga consideră că prin incriminarea acestei fapte “este apărut unul din drepturile patrimoniale ale autorului sau ale titularului dreptului de autor, drept care ia naștere cu ocazia utilizării sau exploatării operei de creație intelectuală”.¹

¹ A.Ungureanu, A.Ciopraga. Dispoziții penale din legi speciale române. Vol.V, p.81-82.

Într-adevăr, dreptul, menționat la lit.d) art.13 din Legea nr.8 privind dreptul de autor și drepturile conexe, este un drept patrimonial. Însă nu el este apărut prin incriminarea faptei pe care o examinăm. Ca și oricare alt drept subiectiv, acest drept nu poate forma obiectul infracțiunii, ci doar obiectul influențării nemijlocite infracționale.

Din aceste motive, considerăm că obiectul juridic special al infracțiunii cercetate îl constituie relațiile sociale privitoare la proprietatea literară, artistică sau științifică, a cărei apărare este condiționată de respectarea dreptului patrimonial de a autoriza reprezentarea scenică, recitarea sau oricare altă modalitate publică de execuție sau de prezentare directă a operei.

Ca și în cazul precedent, infracțiunii de la lit.b) art.140 din Legea nr.8 privind dreptul de autor și drepturile conexe îi lipsește obiectul material.

c) permiterea, fără autorizarea sau consimțământul titularului, a accesului public la bazele de date pe calculator, care conțin sau constituie opere protejate, dacă fapta nu constituie o infracțiune mai gravă.

Menționăm că la lit.m) art.13 al Legii nr.8 privind dreptul de autor și drepturile conexe este specificat că utilizarea sau exploatarea unei opere dă naștere la drepturi distincte și exclusive ale autorului de a autoriza accesul public la bazele de date pe calculator, în cazul în care aceste baze de date conțin sau constituie opere protejate.

Pentru comparație: conform lit.i) alin.(2) art.10 “Drepturile patrimoniale (economice) de autor” din Legea Republicii Moldova privind dreptul de autor și drepturile conexe, titularului dreptului de autor i se recunoaște dreptul patrimonial în legătură cu comunicarea pentru informare generală a operei în asemenea mod ca reprezentanții publicului, la alegerea lor personală, să poată avea acces la operă din orice loc și în orice timp (dreptul la comunicare publică în regim interactiv, inclusiv prin Internet).

Așadar, în esență, elementul material al infracțiunii date constă în acțiunea de a încuviința, fără vreun temei legal, posibilitatea tuturor celor interesați să accedă la bazele de date pe calculator, care conțin sau constituie opere protejate.

Din punctul de vedere al laturii subiective, infracțiunea se comite cu intenție directă.

Subiect (activ) al infracțiunii poate fi orice persoană fizică ce îndeplinește condițiile generale cerute de Codul penal.

Privitor la obiectul juridic special al faptei infracționale, prevăzute la lit.c) art.140 din Legea nr.8 privind dreptul de autor și drepturile conexe, Valerică Lazăr îl identifică drept “relații sociale legate de un drept patrimonial al operei protejate”.¹

¹ V.Lazăr. Infracțiuni contra drepturilor de proprietate intelectuală, p.50.

O asemenea formulare este totuși prea generală și ar putea fi aplicată în raport cu mai multe variante de tip ale infracțiunilor stabilite în art.140 din legea sus-menționată. Considerăm că precizia reclamă următorul enunț pentru desemnarea obiectului juridic special al infracțiunii analizate: relațiile sociale privitoare la proprietatea literară, artistică sau științifică, a cărei apărare este condiționată de respectarea dreptului patrimonial de a autoriza accesul public la bazele de date pe calculator, în cazul în care aceste baze de date conțin sau constituie opere protejate.

Nu putem fi de acord cu opinia, potrivit căreia “obiectul material al acestei infracțiuni îl formează orice program pentru calculator..., precum și orice altă “operă protejată”, implementată în memoria calculatorului”.¹

Conform Legii Republicii Moldova cu privire la informatică, prin “bază de date” trebuie de înțeles o colecție de date, organizată conform unei structuri conceptuale, care descrie caracteristicile acestor date și relațiile dintre entitățile lor componente, destinată unuia sau mai multor domenii de aplicație.

În Legea Republicii Moldova privind dreptul de autor și drepturile conexe se conține o altă definiție a aceleiași noțiuni, definiție care este însă mai adecvată pentru desemnarea conceptului de baze de date pe calculator ce constituie opere protejate: “compilație de date sau de alte materiale, atât în formă mecanizabilă, cât și sub altă formă, care prin selectarea și aranjamentul conținutului reprezintă un rezultat al muncii creatoare”.

În mod pregnant, din lectura celor două definiții se desprinde că baza de date are o existență imaterială, de aceea nu poate forma obiectul material al infracțiunii. În concluzie, infracțiunii examinate îi lipsește obiectul material.

d) *traducerea, publicarea în culegeri, adaptarea sau transformarea, fără a avea autorizarea sau consimțământul titularului, a operei, pentru a obține o operă derivată, dacă fapta nu constituie o infracțiune mai gravă.*

În conformitate cu art.16 al Legii nr.8 privind dreptul de autor și drepturile conexe, autorul unei opere are dreptul patrimonial exclusiv de a autoriza traducerea, publicarea în culegeri, adaptarea, precum și orice altă transformare a operei sale prin care se obține o operă derivată.

În același timp, potrivit lit.d) art.10 al aceleiași legi, autorul unei opere are dreptul moral de a pretinde respectarea integrității operei și de a se opune oricărei modificări, precum și oricărei atingeri aduse operei, dacă prejudiciază reputația sa.

Prevederi similare se conțin la lit.c), d) alin.(1) art.9 și lit.g), h) alin.(2) art.10 din Legea Republicii Moldova privind dreptul de autor și drepturile conexe. Menționăm aici că, apelând la dispozițiile acestor norme din legislația Republicii Moldova, putem interpreta noțiunea de transformare a unei opere ca fiind preluc-

¹ A.Ungureanu, A.Ciopraga. Dispoziții penale din legi speciale române. Vol.V, p.85.

rarea, aranjamentul și alte asemenea modificări ale operei, precum și denaturarea, schimonosirea sau alte modificări ale operei, care pot prejudicia onoarea și demnitatea autorului.

Latura subiectivă a infracțiunii date se caracterizează prin vinovăție sub formă de intenție directă. Intenția este circumstanțiată de un scop special, deoarece expresia “pentru a obține o operă derivată” poate fi înțeleasă ca “în scopul obținerii unei opere derivate”.

Realizarea acestui scop nu este obligatorie.

Conform art.8 din Legea nr.8 privind dreptul de autor și drepturile conexe, opere derivate sunt operele create plecând de la una sau mai multe opere pre-existente, și anume:

a) traduceri, adaptările, adnotările, lucrările documentare, aranjamentele muzicale și orice alte transformări ale unei opere literare, artistice sau științifice care reprezintă o muncă intelectuală de creație;

b) culegerile de opere literare, artistice sau științifice, cum ar fi: enciclopediile și antologiile, colecțiile sau compilațiile de materiale sau date, protejate ori nu, inclusiv bazele de date care, prin alegerea sau dispunerea materialului, constituie creații intelectuale.

Obiectul juridic special al faptei infracționale analizate îl constituie relațiile sociale privitoare la proprietatea literară, artistică sau științifică, a cărei apărare este condiționată de respectarea atât a dreptului patrimonial al autorului de a autoriza traducerea, publicarea în culegeri, adaptarea, precum și orice altă transformare a operei sale prin care se obține o operă derivată, cât și a dreptului moral de a pretinde stimarea integrității operei sale și de a se opune oricărei modificări, precum și oricărei atingeri aduse operei, dacă aceasta prejudiciază reputația autorului.

Contrar opiniei exprimate în unele surse¹, considerăm că infracțiunea dată nu are un obiect material, motivele fiind cele enunțate în cadrul analizei infracțiunilor precedente.

e) *fixarea, fără autorizarea sau consimțământul titularului, pe un suport a prestației unui artist interpret sau executant, dacă fapta nu constituie o infracțiune mai gravă.*

Potrivit lit.a) art.98 din Legea nr.8 privind dreptul de autor și drepturile conexe, artistul interpret sau executant are dreptul patrimonial exclusiv de a autoriza fixarea prestației sale.

În conformitate cu art.96 din aceeași lege, artistului interpret sau executant îi aparține dreptul moral de a se opune oricărei utilizări a prestației sale, dacă prin

¹ A.Ungureanu, A.Ciopraga. Dispoziții penale din legi speciale române. Vol.V, p.89; V.Lazăr. Infracțiuni contra drepturilor de proprietate intelectuală, p.53.

această utilizare se aduc grave prejudicii reputației sale și altor asemenea atribute ale persoanei.

În mod similar, la lit.a) alin.(2) art.27 din Legea Republicii Moldova privind dreptul de autor și drepturile conexe se menționează că interpretul are dreptul exclusiv de a permite sau a interzice efectuarea acțiunii de imprimare a interpretării încă neimprimată.

Totodată, conform lit.b) alin.(1) al aceluiași articol, interpretul are dreptul personal (moral) la stima reputației – dreptul la apărarea interpretării de orice denaturări, schimonosiri sau alte atentate ce pot prejudicia onoarea și demnitatea interpretului.

Latura subiectivă a infracțiunii prevăzute la lit.e) art.140 din Legea nr.8 privind dreptul de autor și drepturile conexe se exprimă în vinovăție sub formă de intenție directă.

Subiect (activ) al infracțiunii poate fi orice persoană fizică ce întrunește condițiile generale cerute de Codul penal.

Obiectul juridic special al acestei infracțiuni îl formează relațiile sociale privitoare la proprietatea literară sau artistică¹, a cărei apărare este condiționată de respectarea atât a dreptului patrimonial al artistului interpret sau executant de a autoriza fixarea prestației sale, cât și a dreptului moral al acestuia de a se opune oricărei utilizări a prestației sale, dacă prin această utilizare reputației sale i se aduc grave prejudicii.

În doctrina penală, problema obiectului material al infracțiunii analizate este tratată în mod discrepant. Astfel, Augustin Ungureanu și Aurel Ciopraga susțin că acest obiect îl constituie “prestația unui artist interpret sau executant, indiferent dacă prestația este executată sau nu pentru prima dată”.² Pe de altă parte, Valerică Lazăr consideră că obiectul material al faptei infracționale examinate îl formează “suportul (disc, bandă magnetică etc.) pe care se fixează prestația”.³ La rândul lor, Augustin Ungureanu și Aurel Ciopraga sunt de părerea că, în cazul dat, suportul material pe care se face fixarea constituie urmarea imediată a faptei date.⁴

O asemenea divergență de opinii nu poate să nu pună în gardă. În acest sens, amintim că obiectul material nu există la toate infracțiunile, ci numai la acelea la care valoarea socială ocrotită se proiectează într-o entitate materială, astfel încât vătămarea relațiilor sociale are loc prin intermediul acestei entități. Deci,

¹ Nu și științifică, deoarece, conform art.95 din Legea nr.8 privind dreptul de autor și drepturile conexe, prin “artiști interpreți sau executanți” se înțelege cei care interpretează ori execută în orice modalitate o operă literară sau artistică.

² A.Ungureanu, A.Ciopraga. Dispoziții penale din legi speciale române. Vol.V, p.92.

³ V.Lazăr. Infracțiuni contra drepturilor de proprietate intelectuală, p.55.

⁴ Vezi: A.Ungureanu, A.Ciopraga. Op. cit., p.93.

nu toate entitățile aflate în orbita relației sociale pot avea calitatea de obiect material al infracțiunii. Această calitate o pot avea acele entități, care, spre deosebire de fenomenele ideale, au o natură corporală, și care, fiind influențate, fac posibilă fixarea influențării prin percepția din afară.

Prestația artiștilor interpreți sau executanți nu poate avea o natură corporală, deci nu poate forma obiectul material, deoarece se exprimă în interpretarea de roluri, dirijare, vocalizare, instrumentare, dans, cântare, recitare sau alte asemenea fapte.

În context, suportul material, pe care se face fixarea prestației respective, are o natură corporală. Dar care este funcția acestei entități materiale în sfera relațiilor sociale afectate? Considerăm că, prin folosirea unui suport material ca instrument de fixare a prestației interpreților sau executanților, nu se denotă o interconexiune cu obiectul juridic special al infracțiunii date: menirea suportului material nu constă în a fi obiectul material al muncii creative a interpretului sau a executantului, nici în a genera drepturi patrimoniale și morale în raport cu sine; în cazul dat, sub aspectul obiectului material, interesează ce se fixează, nu pe ce se fixează. Iată de ce un asemenea suport nu poate fi considerat obiect material al infracțiunii prevăzute la lit.e) art.140 din Legea nr.8 privind dreptul de autor și drepturile conexe.

Cu atât mai mult, un astfel de suport nu poate fi privit ca urmare imediată a faptei, întrucât prin urmare imediată se înțelege rezultatul faptei constând în “schimbarea pe care săvârșirea acțiunii sau inacțiunii interzise o produce în lumea obiectivă, externă”¹.

În cazul infracțiunii prevăzute la lit.e) art.140 din Legea nr.8 privind dreptul de autor și drepturile conexe, menirea suportului material consistă în a servi la săvârșirea infracțiunii analizate, deci în a forma mijlocul (instrumentul) de săvârșire a ei.

f) emiterea ori transmiterea prin radiodifuziune sau prin televiziune, sau re-transmiterea prin mijloace fără fir, prin fir, prin cablu, prin satelit ori prin orice alt procedeu similar sau prin orice alt mijloc de comunicare către public, fără autorizarea sau consimțământul titularului, a unei prestații, fixate ori nefixate pe un suport, dacă fapta nu constituie o infracțiune mai gravă.

În această privință, conform lit.f) art.98 din Legea nr.8 privind dreptul de autor și drepturile conexe, artistul interpret sau executant are dreptul patrimonial exclusiv de a autoriza emiterea sau transmiterea prin radiodifuziune ori prin televiziune a prestației sale, fixate sau nefixate pe un suport, retransmiterea prin mijloace fără fir, prin fir, prin cablu, prin satelit sau prin orice alt procedeu similar.

¹ C.Bulai. Manual de drept penal. Partea Generală, p.176.

Menționăm că, literalmente, prin “emitere” trebuie de înțeles acțiunea de a transmite, a anunța.¹

De asemenea, după cum rezultă din dispoziția art.96 din aceeași lege, artistului interpret sau executant îi aparține dreptul moral de a se opune oricărei utilizări a prestației sale, dacă prin această utilizare i se aduc grave prejudicii persoanei respective.

Prevederi similare se conțin la lit.b) alin.(1) și la lit.f) alin.(2) art.27 din Legea Republicii Moldova privind dreptul de autor și drepturile conexe.

Sub aspectul laturii subiective, infracțiunea examinată se exprimă prin vinovăție sub formă de intenție directă.

Subiect (activ) al infracțiunii poate fi orice persoană fizică ce îndeplinește condițiile generale cerute de Codul penal.

Obiectul juridic special al infracțiunii stabilite la lit.f) art.140 al Legii nr.8 privind dreptul de autor și drepturile conexe îl constituie relațiile sociale privitoare la proprietatea literară sau artistică, a cărei apărare este condiționată de respectarea atât a dreptului patrimonial al artistului interpret sau executant de a autoriza emiterea sau transmiterea prin radiodifuziune ori prin televiziune a prestației sale, fixate sau nefixate pe un suport, retransmiterea prin mijloacele fără fir, prin fir, prin cablu, prin satelit sau prin orice alt procedeu similar, cât și a dreptului moral al acestuia de a se opune oricărei utilizări a prestației sale, dacă prin această utilizare se aduc grave prejudicii persoanei lui.

Ca și în cazurile precedente, considerăm că și acestei infracțiuni îi lipsește obiectul material. Or, o prestație a unui artist interpret sau executant își păstrează natura sa nepalpabilă, indiferent dacă este sau nu este fixată pe un suport.

g) prezentarea, fără autorizarea sau consimțământul titularului, într-un loc public a înregistrărilor sonore ale unui producător², dacă fapta nu constituie o infracțiune mai gravă.

În context, specificăm că, potrivit lit.d) alin.(1) art.105 din Legea nr.8 privind dreptul de autor și drepturile conexe, producătorul de înregistrări sonore are dreptul patrimonial exclusiv de a autoriza prezentarea într-un loc public a propriilor înregistrări sonore.

Pentru a înțelege sensul adecvat al formulării “prezentare într-un loc public”, consemnăm că, în conformitate cu alin.(2) art.15 al legii sus-nominalizate, se consideră publică orice comunicare a unei opere, făcută într-un loc deschis publicului sau în orice alt loc în care se adună un număr de persoane care depășește

¹ Vezi: Dicționarul explicativ al limbii române, p.339.

² Conform alin.(2) art.103 din Legea nr.8 privind dreptul de autor și drepturile conexe, producătorul de înregistrări sonore este persoana fizică sau juridică ce își asumă responsabilitatea organizării și finanțarea realizării primei fixări a sunetelor, fie că aceasta constituie sau nu o operă în sensul legii amintite.

cercul normal al membrilor unei familii și al cunoștințelor acesteia, indiferent dacă membrii care compun acel public susceptibili a recepționa astfel de comunicării se întrunesc în același loc sau în locuri diferite, în același timp sau în momente diferite.

Latura subiectivă a infracțiunii se manifestă în vinovăție sub formă de intenție directă.

Subiect (activ) al infracțiunii poate fi orice persoană fizică ce îndeplinește condițiile generale cerute de Codul penal.

În literatura de specialitate, obiectul juridic special al faptei incriminate la lit.g) art.140 din Legea nr.8 privind dreptul de autor și drepturile conexe este conturat în felul următor: “relațiile sociale prin care este apărat dreptul conex al producătorilor de înregistrări sonore de a autoriza prezentarea într-un loc public a propriilor înregistrări sonore, prin sancționarea faptei de încălcare a acestui drept exclusiv”¹; “relațiile sociale ce există în raport cu dreptul patrimonial conex al unui producător de înregistrări sonore”² etc.

În replică, observăm că esența pericolului social al infracțiunii constă nu în a încălca ceva, ci în a aduce atingere, a leza, a vătăma valoarea socială apărută prin incriminarea unui act de ilicit penal. Dreptul aparținând victimei va rămâne același după săvârșirea infracțiunii, putând fi exercitat ca și înainte. În același timp, trebuie să recunoaștem că atingerea adusă valorii sociale prin săvârșirea infracțiunii analizate nu ar fi posibilă fără influențarea nemijlocită infracțională asupra dreptului stabilit la lit. d) alin.(1) art.105 din Legea nr.8 privind dreptul de autor și drepturile conexe.

Prin urmare, obiectul juridic special al faptei infracționale pe care o examinăm îl constituie relațiile sociale privitoare la proprietatea literară sau artistică, a cărei apărare este condiționată de respectarea dreptului patrimonial al producătorului de înregistrări sonore de a autoriza prezentarea într-un loc public a propriilor înregistrări sonore.

Cu privire la obiectul material al infracțiunii cercetate părerile sunt împărțite: “înregistrările sonore sau fonogramele realizate de producătorii persoane fizice sau juridice”³ și “suportul pe care sunt înregistrările sonore sau fonogramele realizate de producători”⁴.

Nu împărțăm nici una dintre aceste opinii. Cu privire la primul punct de vedere specificăm că, potrivit alin.(1) art.103 al Legii nr.8 privind dreptul de autor și drepturile conexe, se consideră înregistrare sonoră sau fonogramă orice fixare, exclusiv sonoră, a sunetelor provenite dintr-o interpretare ori execuție a

¹ A.Ungureanu, A.Ciopraga. Dispoziții penale din legi speciale române. Vol.V, p.99.

² V.Lazăr. Infracțiuni contra drepturilor de proprietate intelectuală, p.60.

³ A.Ungureanu, A.Ciopraga. Op. cit., p.99.

⁴ V.Lazăr. Op. cit., p.60.

unei opere sau a altor sunete ori a reprezentărilor numerice ale acestor sunete, oricare ar fi metoda și suportul utilizate pentru această fixare.

Așadar, înregistrarea sonoră sau fonograma, având o natură exclusiv sonoră, nu poate fi palpabilă și, de aceea, nu poate avea rolul de obiect material al infracțiunii.

Cu privire la cel de-al doilea punct de vedere, amintim că elementul material al infracțiunii date se exprimă în prezentarea, fără vreo justificare legală, într-un loc public a înregistrărilor sonore ale unui producător. Așadar, prezentate, oferite, înfățișate publicului sunt totuși înregistrările sonore, iar nu suporturile acestor înregistrări. Aceasta demonstrează inconsistența declarării suporturilor menționate drept obiect material al infracțiunii analizate.

h) emiterea ori transmiterea prin radiodifuziune sau prin televiziune, ori retransmiterea prin mijloace fără fir, prin fir, prin cablu, prin satelit sau prin orice alt procedeu similar ori prin orice alt mijloc de comunicare către public, fără autorizarea sau consimțământul titularului, a înregistrărilor sonore ale acestuia, dacă fapta nu constituie o infracțiune mai gravă.

În conformitate cu lit.c) alin.(1) art.105 din Legea nr.8 privind dreptul de autor și drepturile conexe, producătorul de înregistrări sonore are dreptul patrimonial exclusiv de a autoriza emiterea sau transmiterea prin radiodifuziune sau televiziune a propriilor înregistrări sonore, retransmiterea prin mijloace fără fir, prin fir, prin cablu, prin satelit sau prin orice alt procedeu similar.

În plan comparativ, la lit.e) alin.(2) art.28 al Legii Republicii Moldova privind dreptul de autor și drepturile conexe este prevăzut dreptul producătorului de fonograme de a permite sau a interzice efectuarea acțiunii de comunicare pentru informare generală, prin cablu sau prin mijloacele comunicării radioelectrice, a fonogramei în asemenea mod ca reprezentanții publicului, la alegerea lor personală, să poată avea acces la fonogramă din orice loc și în orice timp (dreptul la comunicare publică în regim interactiv, inclusiv prin Internet).

Latura subiectivă a faptei infracționale prevăzute la lit.h) art.140 al Legii nr.8 privind dreptul de autor și drepturile conexe se caracterizează prin vinovăție sub formă de intenție directă.

Subiect (activ) al infracțiunii date poate fi orice persoană fizică ce întrunește condițiile generale cerute de Codul penal.

Cât privește obiectul juridic special al acestei fapte, nu putem agreea poziția lui Valerică Lazăr care consideră că obiectul dat îl formează “relațiile sociale care rezultă din drepturile organismelor de radiodifuziune și de televiziune de a autoriza fixarea propriilor programe (sublinierea ne aparține – n.a.), precum și de a transmite sau retransmite propriile programe (sublinierea ne aparține – n.a.) prin mijloace de comunicare către public”.¹

¹ V.Lazăr. Infracțiuni contra drepturilor de proprietate intelectuală, p.62.

O analiză atentă a textului incriminării de la lit.h) art.140 al Legii nr.8 privind dreptul de autor și drepturile conexe arată că acțiunile, care constituie elementul material al infracțiunii examinate, vizează propriile înregistrări sonore ale producătorului acestora, iar nu propriile programe ale organismelor de radiodifuziune și de televiziune. Aceste organisme și producătorii de înregistrări sonore sunt subiecți diferiți ai drepturilor conexe și nu pot fi identificați, fapt care rezultă din prevederile Capitolului III și ale Capitolului V din Titlul II al legii nominalizate.

Din aceste motive, considerăm că, în realitate, prin săvârșirea infracțiunii cercetate se aduce atingere în special relațiilor sociale privitoare la proprietatea literară sau artistică, a cărei apărare este condiționată de respectarea dreptului patrimonial al producătorului de înregistrări sonore de a autoriza emiterea sau transmiterea prin radiodifuziune sau televiziune a propriilor înregistrări sonore, retransmiterea prin mijloace fără fir, prin fir, prin cablu, prin satelit sau prin orice alt procedeu similar.

Infrațiunii analizate îi lipsește un obiect material, de aceea nu putem fi de acord că acest obiect îl formează “înregistrările sonore sau fonogramele realizate de producători”.¹ Argumentele în sprijinul dezacordului nostru sunt aceleași pe care le-am adus în raport cu infracțiunea prevăzută la lit.g) art.180 din Legea nr.8 privind dreptul de autor și drepturile conexe.

- i) *fixarea sau retransmiterea prin mijloace fără fir, prin fir, prin cablu sau satelit sau prin orice alt procedeu similar ori prin orice alt mijloc de comunicare către public, fără autorizarea sau consimțământul titularului, a programelor de radio sau de televiziune, dacă fapta nu constituie o infracțiune mai gravă.*

În conformitate cu lit.a) și d) alin.(1) art.113 din Legea nr.8 privind dreptul de autor și drepturile conexe, organismele de radiodifuziune și de televiziune au dreptul patrimonial exclusiv de a autoriza, cu obligația pentru cel autorizat de a menționa numele organismelor, fixarea propriilor programe de radio sau de televiziune și retransmiterea acestor programe prin mijloace fără fir, prin fir, prin cablu, prin satelit sau prin orice alt procedeu similar, precum și prin orice alt mod de comunicare către public.

În mod similar, prin prevederile de la lit.a) și c) alin.(2) art.29 al Legii Republicii Moldova privind dreptul de autor și drepturile conexe este recunoscut dreptul organizației de difuziune pe cale radioelectrică sau de distribuire prin cablu de a permite sau a interzice efectuarea acțiunii de imprimare a emisiunii și de translație simultană pe cale radioelectrică sau prin cablu a emisiunii sale de către o altă organizație de difuziune (retranslația emisiunii).

¹ A.Ungureanu, A.Ciopraga. Dispoziții penale din legi speciale române. Vol.V, p.102.

Latura subiectivă a infracțiunii prevăzute la lit.i) art.140 al Legii nr.8 privind dreptul de autor și drepturile conexe se exprimă în vinovăție sub formă de intenție directă.

Subiect (activ) al acestei infracțiuni este persoana fizică ce îndeplinește condițiile generale cerute de Codul penal.

Obiectul juridic special al infracțiunii examinate îl constituie relațiile sociale privitoare la proprietatea literară sau artistică, a cărei apărare este condiționată de respectarea dreptului patrimonial al organismelor de radiodifuziune și de televiziune de a autoriza fixarea propriilor programe de radio sau de televiziune și retransmiterea acestor programe prin mijloace fără fir, prin fir, prin cablu, prin satelit sau prin orice alt procedeu similar, precum și prin orice alt mod de comunicare către public.

Infracțiunii pe care o supunem analizei îi lipsește obiectul material. De aceea, nu sprijinim tezele, conform cărora obiectul material al acestei infracțiuni îl formează “programele de radio și de televiziune”¹ sau “suportul pe care se implementează, fără drept, un program de radio sau televiziune”.² Considerentele retractării de către noi a acestor teze sunt similare celor evocate cu ocazia investigării problemei privind obiectul material al faptei infracționale prevăzute la lit.e) art.140 din Legea nr.8 privind dreptul de autor și drepturile conexe.

j) comunicarea, fără autorizarea sau consimțământul titularului, într-un loc accesibil publicului, cu plata intrării, a programelor de radio sau de televiziune, dacă fapta nu constituie o infracțiune mai gravă.

Potrivit dispoziției de la lit.e) alin.(1) art.113 al Legii nr.8 privind dreptul de autor și drepturile conexe, organismele de radiodifuziune și de televiziune au dreptul patrimonial exclusiv de a autoriza, cu obligația pentru cel autorizat de a menționa numele organismelor, comunicarea într-un loc accesibil publicului, cu plata intrării, a propriilor programe de radio sau de televiziune.

Într-o manieră asemănătoare, la lit.e) alin.(2) art.29 al Legii Republicii Moldova privind dreptul de autor și drepturile conexe se conține prevederea, conform căreia organizației de difuziune pe cale radioelectrică sau de distribuire prin cablu îi aparține dreptul de a permite sau a interzice efectuarea acțiunii de translare a emisiunii în locurile în care intrarea este cu plată.

Latura subiectivă a infracțiunii date se manifestă în vinovăție sub forma intenției directe.

Subiect (activ) al infracțiunii poate fi orice persoană fizică ce întrunește condițiile generale cerute de Codul penal.

¹ A.Ungureanu, A.Ciopraga. Dispoziții penale din legi speciale române. Vol.V, p.104.

² V.Lazăr. Infracțiuni contra drepturilor de proprietate intelectuală, p.63.

Nu suntem de acord cu opinia, potrivit căreia obiectul juridic special al infracțiunii incriminate la lit.j) art.140 al Legii nr.8 privind dreptul de autor și drepturile conexe este identic cu al infracțiunii analizate anterior.¹ Într-adevăr, obiectul juridic special al primei infracțiuni amintite îl constituie relațiile sociale privitoare la proprietatea literară sau artistică, a cărei apărare este condiționată de respectarea dreptului patrimonial al organismelor de radiodifuziune și de televiziune de a autoriza comunicarea într-un loc accesibil publicului, cu plata intrării, a propriilor programe de radio sau de televiziune.

Contrar părerii exprimate de Augustin Ungureanu și Aurel Ciopraga², programele de radio și/sau de televiziune nu pot forma obiectul material al infracțiunii. Infracțiunii analizate îi lipsește obiectul material.

În încheiere, dezvoltând prevederile art.10 din Legea Republicii Moldova privind dreptul de autor și drepturile conexe, propunem adoptarea unui nou articol în Codul penal al Republicii Moldova sub denumirea “Violarea dreptului de autor”, având următorul conținut:

“Efectuarea, fără autorizarea sau consimțământul titularului dreptului de autor, a următoarelor acțiuni:

- a) reproducerea operei;
 - b) difuzarea exemplarelor operei, inclusiv prin comercializare, închiriere sau prin alte modalități;
 - c) importarea exemplarelor operei pentru difuzare, inclusiv a exemplarelor confecționate cu permisiunea autorului sau a altui titular al dreptului de autor;
 - d) demonstrarea publică a operei;
 - e) interpretarea publică a operei;
 - f) comunicarea publică a operei, inclusiv prin retransmisie;
 - g) traducerea operei;
 - h) prelucrarea, adaptarea, aranjamentul și alte asemenea modificări ale operei;
 - i) comunicarea pentru informare generală a operei în asemenea mod ca reprezentanții publicului, la alegerea lor personală, să poată avea acces la operă din orice loc și în orice timp;
 - j) comunicarea operei prin eter (inclusiv prin satelit) sau prin cablu
- se pedepsește cu amendă de la 700 la 1000 unități convenționale sau cu închisoare de până la 3 ani”.

La art.141 din Legea nr.8 privind dreptul de autor și drepturile conexe e stabilită răspunderea penală pentru o singură variantă de tip a infracțiunii.

Sub aspectul elementului material al laturii obiective, această infracțiune se exprimă în următoarele două modalități normative alternative:

¹ V.Lazăr. Infracțiuni contra drepturilor de proprietate intelectuală, p.63.

² Vezi: A.Ungureanu, A.Ciopraga. Dispoziții penale din legi speciale române. Vol.V, p.105.

1) acțiunea de însușire, fără drept, a calității de autor al unei opere, dacă fapta nu constituie o infracțiune mai gravă;

2) acțiunea de aducere la cunoștință publică a unei opere sub un alt nume decât acela decis de autor, dacă fapta nu constituie o infracțiune mai gravă.

Vizavi de prima modalitate normativă alternativă, specificăm că, literalmente, prin “însușire” se subînțelege acțiunea de a pune stăpânire pe ceva, a lua în stăpânire, a-și apropria.¹

Aceste sensuri principale ale noțiunii de însușire sunt totuși mai puțin precise decât sensul dependent de cele principale, și anume – “fapta de a-și aroga un drept”.²

Totodată, în conformitate cu art.3 din Legea nr.8 privind dreptul de autor și drepturile conexe, este autor persoana fizică sau persoanele fizice care au creat opera.

În consecință, esența primei modalități normative alternative a infracțiunii analizate constă în arogarea, impostura în raport cu drepturile de care beneficiază persoana fizică sau persoanele fizice care au creat opera.

În contextul aceleiași modalități, este necesar a menționa că, potrivit lit.b) art.10 din legea sus-amintită, autorul unei opere are dreptul moral de a pretinde recunoașterea calității de autor al operei.

În mod similar, potrivit lit.a) art.9 din Legea Republicii Moldova privind dreptul de autor și drepturile conexe, autorul operei beneficiază de dreptul personal (moral) la paternitate – dreptul de a se considera autor și de a cere o atare recunoaștere, inclusiv prin indicarea numelui său pe fiecare exemplar de operă publicată sau la interpretarea în public a operei, dacă așa ceva este posibil.

În vederea interpretării semnelor celei de-a doua modalități normative alternative ale infracțiunii examinate, este oportun a apela la explicațiile pe care le-am făcut cu ocazia analizei faptei incriminate la lit.a) art.140 din Legea nr.8 privind dreptul de autor și drepturile conexe, cu următoarele precizări:

- prin comiterea faptei prevăzute la lit.a) art.140 din Legea nr.8 privind dreptul de autor și drepturile conexe se realizează influențarea nemijlocită infracțională asupra dreptului moral al autorului de a decide dacă opera va fi adusă la cunoștință publică, în ce mod și când, drept înscris la lit.a) art.10 din aceeași lege;

- în opoziție, prin săvârșirea faptei de aducere la cunoștință publică a unei opere sub un alt nume decât acela decis de autor se realizează influențarea nemijlocită infracțională atât asupra unui drept moral – dreptului de a decide sub ce nume va fi adusă opera la cunoștință publică (lit.c) art.10 al Legii nr.8 privind dreptul de autor și drepturile conexe), cât și asupra unui drept patrimonial – dreptului autorului, care nu-și dezvăluie identitatea, de a consimți la adu-

¹ Vezi: Dicționarul explicativ al limbii române, p.537.

² Ibidem.

cerea operei sale la cunoștință publică, sub formă anonimă sau sub un pseudonim care nu permite identificarea autorului, de către persoana fizică sau juridică ce o face publică (așa cum rezultă din dispoziția de la alin.(2) art.4 al Legii nr.8 privind dreptul de autor și drepturile conexe).

Sub aspectul laturii subiective, infracțiunea prevăzută la art.141 din legea sus-nominalizată se exprimă în vinovăție sub formă de intenție directă.

Subiect (activ) al infracțiunii este persoana fizică ce îndeplinește condițiile generale cerute de legea penală.

Cât privește punctele de vedere exprimate relativ la obiectul juridic special al infracțiunii date, pe cel exprimat de Valerică Lazăr îl considerăm incomplet și vag: “relațiile sociale care privesc un drept de autor reglementat prin dispozițiile art.10 din lege”.¹ O astfel de formulare face imposibilă diferențierea obiectului juridic special al infracțiunii analizate de cel al faptei incriminate la lit.a) art.140 al Legii nr.8 privind dreptul de autor și drepturile conexe. În plus, în ea este menționat doar unul dintre drepturile autorului care suferă influențare nemijlocită infracțională.

Mai apropiată exigențelor științifice este viziunea lui Augustin Ungureanu și Aurel Ciopraga: “relațiile sociale care se formează și se dezvoltă în legătură cu protecția calității de autor al unei opere și a dreptului exclusiv al autorului de a aduce opera la cunoștință publică sub un anumit nume”.²

Prin derivare de la obiectul juridic de combinație, considerăm că obiectul juridic special al infracțiunii analizate îl constituie relațiile sociale privitoare la proprietatea literară, artistică sau științifică, a cărei apărare este condiționată atât de respectarea dreptului moral al autorului de a decide sub ce nume va fi adusă opera la cunoștință publică, cât și a dreptului patrimonial al acestuia, cât timp nu-și dezvăluie identitatea, de a consimți la aducerea operei sale la cunoștință publică, sub formă anonimă sau sub un pseudonim care nu permite identificarea autorului, de către persoana fizică sau juridică ce o face publică.

Infracțiunea, prevăzută la art. 141 din Legea nr.8 privind dreptul de autor și drepturile conexe, nu are un obiect material. Observăm o oarecare inconsecvență în opiniile autorilor³ care, în cazul faptei incriminate la articolul sus-menționat, confirmă lipsa obiectului material, pe când în situația faptei, prevăzute la lit.a) art.140 din aceeași lege, declară ca obiect material opera de creație intelectuală (chiar dacă între ultima faptă și cea de-a doua modalitate normativă alternativă a primei faptei există o similaritate vădită).

În încheiere, dezvoltând prevederile art.9 din Legea Republicii Moldova privind dreptul de autor și drepturile conexe, propunem completarea legii penale

¹ V.Lazăr. Infracțiuni contra drepturilor de proprietate intelectuală, p.64.

² A.Ungureanu, A.Ciopraga. Dispoziții penale din legi speciale române. Vol.V, p.107.

³ Ibidem, p.79, 107.

a Republicii Moldova cu articolul numit “Arogarea calității de autor”, având următorul conținut:

“Arogarea calității de autor, modificarea operei care prejudiciază onoarea și demnitatea autorului sau aducerea la cunoștință publică a unei opere sub alt nume decât acela decis de autor

se pedepsește cu amendă de la 500 la 1000 unități convenționale sau cu închisoare de până la 2 ani”.

Așa cum am specificat, la art.142 al Legii nr.8 privind dreptul de autor și drepturile conexe e stabilită răspunderea penală pentru șaptesprezece variante de tip ale infracțiunii. În textul care urmează notarea cu litere a acestor variante va fi efectuată în aceeași succesivitate ca și în articolul 142 din legea numită:

a) reproducerea integrală sau parțială, fără a avea consimțământul titularului, a unei opere, dacă fapta nu constituie o infracțiune mai gravă.

În conformitate cu lit.a) art.13 al Legii nr.8 privind dreptul de autor și drepturile conexe, utilizarea sau exploatarea unei opere dă naștere la drepturi distincte și exclusive ale autorului de a autoriza reproducerea integrală sau parțială a operei.

De asemenea, este util a menționa că, potrivit lit.a) alin.(2) art.10 din Legea Republicii Moldova privind dreptul de autor și drepturile conexe, autorului sau altui titular al dreptului de autor îi aparține dreptul patrimonial de a permite sau a interzice reproducerea operei.

Esențială pentru elementul material al infracțiunii cercetate este noțiunea “reproducere”. În conformitate cu alin.(1) art.14 din Legea nr.8 privind dreptul de autor și drepturile conexe, prin “reproducere” se înțelege realizarea uneia sau a mai multor copii ale unor opere, în orice formă materială, inclusiv realizarea oricărei înregistrări sonore sau vizuale a unei opere, precum și stocarea permanentă ori temporară a acesteia cu mijloace electronice.

În art.33 și 34 din legea numită *supra* sunt stabilite anumite limite ale exercitării dreptului de autor, când reproducerea unei opere poate fi făcută fără consimțământul autorului, cu condiția ca opera să fi fost adusă anterior la cunoștință publică, iar reproducerea să nu contravină exploatării normale a operei și să nu-l prejudicieze pe autor sau pe titularul drepturilor de exploatare (de exemplu, reproducerea unei opere în cadrul procedurilor judiciare sau administrative, în măsura justificată de scopul acestora; reproducerea operelor în cadrul informațiilor privind evenimentele de actualitate, dar numai în măsura justificată de scopul informației; reproducerea unei opere pentru uz personal sau pentru cercul normal al unei familii etc.).

În consecință, orice asemenea reproducere a unei opere nu va constitui infracțiunea prevăzută la lit.a) art.142 din Legea nr.8 privind dreptul de autor și drepturile conexe.

Latura subiectivă a infracțiunii date se caracterizează prin vinovăție sub forma intenției directe.

Subiect (activ) al infracțiunii poate fi persoana fizică ce întrunește condițiile generale cerute de Codul penal.

Obiectul juridic special al faptei infracționale cercetate îl formează relațiile sociale privitoare la proprietatea literară, artistică sau științifică, a cărei apărare este condiționată de respectarea dreptului patrimonial al autorului de a autoriza reproducerea integrală sau parțială a operei.

Contrar uneia din opiniile exprimate în doctrina penală română, potrivit căreia operele de creație intelectuală formează obiectul material al infracțiunii analizate,¹ considerăm că în cazul ei obiectul material lipsește.

b) difuzarea, fără a avea consimțământul titularului, a unei opere, dacă fapta nu constituie o infracțiune mai gravă.

În această ordine de idei, menționăm că, potrivit lit.b) art.13 al Legii nr.8 privind dreptul de autor și drepturile conexe, utilizarea sau exploatarea unei opere dă naștere la drepturi distincte și exclusive ale autorului de a autoriza difuzarea operei.

O prevedere asemănătoare se conține la lit.b) alin.(2) art.10 “Drepturile patrimoniale (economice) de autor” din Legea Republicii Moldova privind dreptul de autor și drepturile conexe.

Conform alin.(2) art.14 al Legii nr.8 privind dreptul de autor și drepturile conexe, prin “difuzare” se înțelege distribuirea către public a originalului sau a copiilor unei opere, prin vânzare, închiriere, împrumut sau prin orice alt mod de transmitere cu titlu oneros sau cu titlu gratuit.

Art.33 din aceeași lege stabilește anumite limite ale exercitării dreptului de autor în raport cu acțiunea de “difuzare”, limite similare celor care au fost profilate pe marginea analizei noțiunii de “reproducere” din cadrul infracțiunii precedent analizate.

Latura subiectivă a infracțiunii prevăzute la lit.b) art.142 din Legea nr.8 privind dreptul de autor și drepturile conexe se manifestă prin vinovăție sub formă de intenție directă.

Subiect (activ) al acestei infracțiuni este persoana fizică ce întrunește condițiile generale cerute de Codul penal.

Obiectul juridic special al infracțiunii în cauză îl formează relațiile sociale privitoare la proprietatea literară, artistică sau științifică, a cărei apărare este condiționată de respectarea dreptului patrimonial al autorului de a autoriza difuzarea operei.

¹ Vezi: A.Ungureanu, A.Ciopraga. Dispoziții penale din legi speciale române. Vol.V, p.114.

Nu susținem opinia, potrivit căreia operele de creație intelectuală formează obiectul material al infracțiunii incriminate la lit.b) art.142 al Legii nr.8 privind dreptul de autor și drepturile conexe.¹ Infracțiunii date, ca și celor analizate în acest context, îi lipsește obiectul material.

c) *importul, fără a avea consimțământul titularului, al copiilor de pe o operă în vederea comercializării pe teritoriul României, dacă fapta nu constituie o infracțiune mai gravă.*

În conformitate cu lit.c) art.13 al Legii nr.8 privind dreptul de autor și drepturile conexe, utilizarea sau exploatarea unei opere dă naștere la drepturi distincte și exclusive ale autorului de a autoriza importul în vederea comercializării pe teritoriul României a copiilor de pe operă, realizate cu consimțământul autorului.

Într-o manieră apropiată, la lit.c) art.10 din Legea Republicii Moldova privind dreptul de autor și drepturile conexe, autorului sau altui titular al dreptului de autor i se recunoaște dreptul patrimonial de a permite sau a interzice importarea exemplarelor opere pentru difuzare, inclusiv a exemplarelor confecționate cu permisiunea autorului sau a altui titular al dreptului de autor.

Ad-litteram, prin “import” se are în vedere totalitatea operațiilor cu caracter comercial prin care se introduc într-o țară mărfuri produse și cumpărate din alte țări.²

Latura subiectivă a infracțiunii analizate se exprimă în vinovăție sub formă de intenție directă. Formula “în vederea comercializării” poate fi concepută ca “în scopul comercializării”. Or, acest scop reprezintă scopul special care califică intenția făptuitorului.

În context, este necesar a menționa că prin “comercializare” se înțelege acțiunea de a pune o marfă, un bun etc. în comerț, a face să devină obiect de comerț.³

Subiect (activ) al infracțiunii este persoana fizică ce îndeplinește condițiile generale cerute de Codul penal.

Obiectul juridic special al faptei infracționale, incriminate la lit.c) art.142 al Legii nr.8 privind dreptul de autor și drepturile conexe, îl constituie relațiile sociale privitoare la proprietatea literară, artistică sau științifică, a cărei apărare este condiționată de respectarea dreptului patrimonial al autorului de a autoriza importul în vederea comercializării pe teritoriul României a copiilor de pe operă, realizate cu consimțământul autorului.

Această infracțiune nu are un obiect material, de aceea nu putem susține părerea că pe acesta îl formează “copiile unei opere de creație intelectuală”.⁴ Literalmente, prin “copie” se înțelege reproducerea exactă a unui text, a unei

¹ Vezi: A.Ungureanu, A.Ciopraga. Dispoziții penale din legi speciale române. Vol.V, p.117.

² Vezi: Dicționarul explicativ al limbii române, p.478.

³ Ibidem, p.201.

⁴ A.Ungureanu, A.Ciopraga. Op. cit., p.118.

opere de artă, a unei imagini fotografice etc.¹ Deci, dacă opera de creație intelectuală este un bun intelectual având o natură nepalpabilă, atunci și copia acestor opere va avea aceeași natură și nu va putea constitui obiectul material al infracțiunii date.

d) expunerea publică, fără a avea consimțământul titularului, a unei opere de artă plastică, de artă aplicată, fotografică sau de arhitectură, dacă fapta nu constituie o infracțiune mai gravă.

Potrivit lit.e) art.13 al Legii nr.8 privind dreptul de autor și drepturile conexe, utilizarea sau exploatarea unei opere dă naștere la drepturi distincte și exclusive ale autorului de a autoriza expunerea publică a operelor de artă plastică, de artă aplicată, fotografice și de arhitectură.

În mod similar, în conformitate cu lit.d) art.10 din Legea Republicii Moldova privind dreptul de autor și drepturile conexe, autorului sau altui titular al dreptului de autor îi aparține dreptul patrimonial de a permite sau de a interzice efectuarea acțiunii de demonstrare publică a operei.

Prin “expunere” trebuie să înțelegem acțiunea de a așeza la vedere, a arăta.²

Latura subiectivă a infracțiunii date se exprimă în vinovăție sub formă de intenție directă.

Subiect (activ) al infracțiunii poate fi orice persoană fizică ce întrunește condițiile generale cerute de Codul penal.

Obiectul juridic special al faptei infracționale, prevăzute la lit.d) art.142 al Legii nr.8 privind dreptul de autor și drepturile conexe, îl constituie relațiile sociale privitoare la proprietatea artistică, a cărei apărare este condiționată de respectarea dreptului patrimonial al autorului de a autoriza expunerea publică a operelor de artă plastică, de artă aplicată, fotografice și de arhitectură.

În literatura de specialitate a fost exprimată opinia că obiectul material al infracțiunii examinate îl formează “suportul pe care este făcută opera”.³

Desigur, o operă se expune public împreună cu suportul pe care este fixată. Totuși, esența infracțiunii pe care o analizăm constă în aceea că vătămarea proprietății intelectuale se exprimă prin expunerea, fără o justificare legală, a operei, nu însă a suportului respectiv. Autorului îi este încălcat dreptul patrimonial generat de operă, nu de suportul operei. De aceea, un astfel de suport nu poate constitui obiectul material al infracțiunii cercetate.

Cu atât mai mult, acest obiect nu-l pot forma “operele de artă plastică, de artă aplicată, fotografică și de arhitectură”,⁴ așa cum susțin alți autori.

¹ Vezi: Dicționarul explicativ al limbii române, p.224.

² Ibidem, p.360.

³ V.Lazăr. Infracțiuni contra drepturilor de proprietate intelectuală, p.79.

⁴ A.Ungureanu, A.Ciopraga. Dispoziții penale din legi speciale române. Vol.V, p.121.

e) *proiectarea publică, fără a avea consimțământul titularului, a unei opere cinematografice sau a unei alte opere audiovizuale, dacă fapta nu constituie o infracțiune mai gravă.*

Aici se cere specificat faptul că, conform lit.f) art.13 al Legii nr.8 privind dreptul de autor și drepturile conexe, utilizarea sau exploatarea unei opere dă naștere la drepturi distincte și exclusive ale autorului de a autoriza proiectia publică a operelor cinematografice și a altor opere audiovizuale.

Prin “proiectare” se subînțelege acțiunea de a trimite pe o suprafață un fascicul de raze, de particule, o succesiune de imagini cinematografice etc.¹

Sub aspectul laturii subiective, infracțiunea dată se manifestă prin vinovăție sub formă de intenție directă.

Subiect (activ) al infracțiunii este persoana fizică ce îndeplinește condițiile generale cerute de Codul penal.

Obiectul juridic special al faptei, incriminate la lit.e) art.142 al Legii nr.8 privind dreptul de autor și drepturile conexe, îl constituie relațiile sociale privitoare la proprietatea artistică, a cărei apărare este condiționată de respectarea dreptului patrimonial al autorului de a autoriza proiectarea publică a operelor cinematografice și a altor opere audiovizuale.

În corespundere cu art.64 din legea nominalizată mai sus, “operă audiovizuală” este opera cinematografică sau opera exprimată printr-un procedeu similar cinematografiei, care utilizează imagini sau combinarea sunetului cu imaginea.

Prin comparație, în art.3 al Legii Republicii Moldova privind dreptul de autor și drepturile conexe se menționează că “operă audiovizuală” este opera care constă dintr-o serie de cadre coerente (însoțite sau nu de sunet), ce creează impresia mișcării și sunt destinate percepției vizuale și auditive (în cazul când sunt însoțite de sunet).

De aici reiese că o operă audiovizuală reprezintă, în esență, o succesiune de imagini (și sunete) care sunt, prin definiție, imateriale. Iată de ce ne exprimăm dezacordul în privința părerii că obiectul material al infracțiunii date îl formează operele audiovizuale.²

f) *emiterea, fără a avea consimțământul titularului, a unei opere prin orice mijloc ce servește la propagarea fără fir a semnelor, sunetelor sau imaginilor, inclusiv prin satelit, dacă fapta nu constituie o infracțiune mai gravă.*

Potrivit lit.g) art.13 al Legii nr.8 privind dreptul de autor și drepturile conexe, utilizarea sau exploatarea unei opere dă naștere la drepturi distincte și exclusive ale autorului de a autoriza emiterea unei opere prin orice mijloc ce servește la propagarea fără fir a semnelor, sunetelor sau imaginilor, inclusiv prin satelit.

¹ Vezi: Dicționarul explicativ al limbii române, p.857.

² Vezi: A.Ungureanu, A.Ciopraga. Dispoziții penale din legi speciale române. Vol.V, p.123.

Prevederi similare se conțin la lit.i) și j) alin.(2) art.10 “Drepturile patrimoniale (economice) de autor” din Legea Republicii Moldova privind dreptul de autor și drepturile conexe.

Noțiunea de emitere, inclusiv prin satelit, a fost deja supusă analizei cu ocazia examinării faptei incriminate la lit.f) art.140 din Legea nr.8 privind dreptul de autor și drepturile conexe.

Latura subiectivă a infracțiunii, prevăzute la lit.f) art.142 din aceeași lege, se exprimă în vinovăție sub formă de intenție directă.

Subiect (activ) al infracțiunii poate fi orice persoană fizică care îndeplinește condițiile generale cerute de Codul penal.

Obiectul juridic special al infracțiunii date îl formează relațiile sociale privitoare la proprietatea literară, artistică sau științifică, a cărei apărare este condiționată de respectarea dreptului patrimonial al autorului de a autoriza emiterea unei opere prin orice mijloc ce servește la propagarea fără fir a semnelor, sunetelor sau imaginilor, inclusiv prin satelit.

Și acestei infracțiuni îi lipsește obiectul material.

g) *transmiterea, fără a avea consimțământul titularului, a unei opere către public prin fir, prin cablu, prin fibră optică sau prin orice alt procedeu similar.*

Conform lit.h) art.13 al Legii nr.8 privind dreptul de autor și drepturile conexe, utilizarea sau exploatarea unei opere dă naștere la drepturi distincte și exclusive ale autorului de a autoriza transmiterea unei opere către public prin fir, prin cablu, prin fibră optică sau prin orice alt procedeu.

Ca și în cazul modalității omonime de la lit.f) art.140 din aceeași lege, prin “transmitere” trebuie să înțelegem acțiunea de a comunica ceva cu ajutorul unui post emițător de radio, de televiziune, de telegraf.¹

Latura subiectivă a infracțiunii, prevăzute la lit.g) art.142 din Legea nr.8 privind dreptul de autor și drepturile conexe, se exprimă în vinovăție sub formă de intenție directă.

Subiect (activ) al infracțiunii este persoana fizică care îndeplinește condițiile generale cerute de Codul penal.

Obiectul juridic special al infracțiunii date este constituit din relațiile sociale privitoare la proprietatea literară, artistică sau științifică, a cărei apărare este condiționată de respectarea dreptului patrimonial al autorului de a autoriza emiterea unei opere către public prin fir, prin cablu, prin fibră optică sau prin orice alt procedeu.

Nu împărtășim opinia lui Augustin Ungureanu și a lui Aurel Ciopraga de a recunoaște operele de creație intelectuală ca obiect material al infracțiunii cerce-

¹ Vezi: Dicționarul explicativ al limbii române, p.1105.

tate.¹ Dacă aceste opere ar avea o natură corporală, ele în mod logic nu ar putea fi transmise către public prin fir, prin cablu, prin fibră optică sau prin orice alt mijloc similar. În același timp, nu există o prevedere analoagă celei de la alin.2 art.208 CP Rom.², care ar asimila operele de creație intelectuală bunurilor materiale. Deci, operele de creație intelectuală au o natură nepalpabilă, iar infracțiunii examinate îi lipsește obiectul material.

h) retransmiterea, fără a avea consimțământul titularului, a unei opere fie prin orice mijloc ce servește la propagarea fără fir a semnelor, sunetelor sau imaginilor, inclusiv prin satelit, fie prin fir, prin cablu, prin fibră optică sau prin orice alt procedeu similar, dacă fapta nu constituie o infracțiune mai gravă.

În conformitate cu lit.j) art.13 al Legii nr.8 privind dreptul de autor și drepturile conexe, utilizarea sau exploatarea unei opere dă naștere la drepturi distincte și exclusive ale autorului de a autoriza retransmiterea nealterată, simultană și integrală a unei opere prin oricare dintre mijloacele citate la lit.g) și h) ale aceleiași norme, de către un organism de emisie, diferit de organismul de emisie a operei radiodifuzate sau televizate.

Într-o manieră asemănătoare, la lit.f) alin.(2) art.10 al Legii Republicii Moldova privind dreptul de autor și drepturile conexe autorului sau altui titular al dreptului de autor i se recunoaște dreptul patrimonial de a permite sau de a interzice comunicarea publică a operei, inclusiv prin retransmisie.

Latura subiectivă a infracțiunii analizate se caracterizează prin vinovăție sub formă de intenție directă.

Subiect (activ) al infracțiunii este persoana fizică care îndeplinește condițiile generale cerute de Codul penal.

Obiectul juridic special al infracțiunii, incriminate la lit.h) art.142 din Legea nr.8 privind dreptul de autor și drepturile conexe, îl constituie relațiile sociale privitoare la proprietatea literară, artistică sau științifică, a cărei apărare este condiționată de respectarea dreptului patrimonial al autorului de a autoriza retransmiterea nealterată, simultană și integrală a unei opere prin oricare dintre mijloacele citate la lit.g) și h) ale art.13 din Legea nr.8 privind dreptul de autor și drepturile conexe, de către un organism de emisie, diferit de organismul de emisie a operei radiodifuzate sau televizate.

Infracțiunii examinate îi lipsește obiectul material.

¹ Vezi: A.Ungureanu, A.Ciopraga. Dispoziții penale din legi speciale române. Vol.V, p.128.

² Amintim că, potrivit alin.2 art.208 CP Rom., se consideră bunuri mobile și orice energie care are o valoare economică, precum și înscrisurile.

i) *emiterea sau transmiterea, fără a avea consimțământul titularului, într-un loc accesibil publicului a unei opere radiodifuzate sau televizate, dacă fapta nu constituie o infracțiune mai gravă.*

Potrivit lit.l) art.13 din Legea nr.8 privind dreptul de autor și drepturile conexe, utilizarea sau exploatarea unei opere dă naștere la drepturi distincte și exclusive ale autorului de a autoriza prezentarea într-un loc public, prin intermediul oricăror mijloace, a unei opere radiodifuzate sau televizate.

Prevederi similare se găsesc reglementate la lit.i) alin.(2) art.10 “Drepturile patrimoniale (economice) de autor” al Legii Republicii Moldova privind drepturile de autor și drepturile conexe.

Latura subiectivă a infracțiunii cercetate se manifestă prin vinovăție sub formă de intenție directă.

Subiect (activ) al infracțiunii poate fi orice persoană fizică ce întrunește condițiile generale cerute de Codul penal.

Obiectul juridic special al faptei infracționale, prevăzute la lit.i) art.142 al Legii nr.8 privind dreptul de autor și drepturile conexe, îl formează relațiile sociale privitoare la proprietatea literară, artistică sau științifică, a cărei apărare este condiționată de respectarea dreptului patrimonial al autorului de a autoriza prezentarea într-un loc public, prin intermediul oricăror mijloace, a unei opere radiodifuzate sau televizate.

Fiind comunicate pe calea undelor electromagnetice, operele radiodifuzate sau televizate nu pot avea o altă natură decât cea incorporală. În aceste împrejurări, nu putem sprijini părerea, conform căreia operele de creație intelectuală, radiodifuzate sau televizate, constituie obiectul material al infracțiunii date.¹ Infracțiunea analizată nu are obiect material.

j) *reproducerea, fără a avea consimțământul titularului, a prestației unui artist interpret sau executant.*

În conformitate cu lit.b) art.98 din Legea nr.8 privind dreptul de autor și drepturile conexe, artistul interpret sau executant are dreptul patrimonial exclusiv de a autoriza reproducerea prestației fixate.

În mod similar, la lit.b) alin.(2) art.27 al Legii Republicii Moldova privind dreptul de autor și drepturile conexe se prevede că interpretul are dreptul exclusiv de a permite sau a interzice reproducerea, directă sau indirectă, sub orice formă și în orice mod, a interpretărilor sale înregistrate pe fonograme.

Latura subiectivă a acestei infracțiuni se exprimă în vinovăție sub formă de intenție directă.

Subiect (activ) al infracțiunii date este persoana fizică ce întrunește condițiile generale cerute de Codul penal.

¹ Vezi: A.Ungureanu, A.Ciopraga. Dispoziții penale din legi speciale române. Vol.V, p.133.

Reieșind din cele specificate, considerăm că obiectul juridic special al infracțiunii analizate îl formează relațiile sociale privitoare la proprietatea artistică, a cărei apărare este condiționată de respectarea dreptului patrimonial al titularului de a autoriza reproducerea prestației fixate.

Noțiunea de prestație am definit-o cu prilejul analizei infracțiunii de la lit.e) art.140 al Legii nr.8 privind dreptul de autor și drepturile conexe. Acum, ca și atunci, suntem de părerea că prestația artistului interpret sau executant, la fel ca și suportul pe care e fixată o asemenea prestație, nu pot constitui obiectul material al infracțiunii examinate.

k) *difuzarea, fără a avea consimțământul titularului, a prestației unui artist interpret sau executant, dacă fapta nu constituie o infracțiune mai gravă.*

Conform lit.c) art.98 din Legea nr.8 privind dreptul de autor și drepturile conexe, artistul interpret sau executant are dreptul patrimonial exclusiv de a autoriza difuzarea prestației fixate prin vânzare, închiriere, împrumut sau prin orice alt mod de transmitere cu titlu oneros ori cu titlu gratuit.

Reglementări asemănătoare sunt stabilite la lit.e) alin.(2) art.27 “Drepturile interpretului” al Legii Republicii Moldova privind drepturile de autor și drepturile conexe.

Ne-am referit la notele caracteristice ale conceptului de “difuzare” cu ocazia analizei faptei infracționale incriminate la lit.b) art.142 al Legii nr.8 privind dreptul de autor și drepturile conexe. Pentru a evita repetările inutile, este oportun să consultăm acele explicații.

Latura subiectivă a infracțiunii, prevăzute la lit.k) a aceleiași norme, se caracterizează prin vinovăție sub formă de intenție directă.

Subiect (activ) al aceleiași fapte este persoana fizică ce întrunește condițiile generale cerute de Codul penal.

Obiectul juridic special al infracțiunii cercetate îl constituie relațiile sociale privitoare la proprietatea artistică, a cărei apărare este condiționată de respectarea dreptului patrimonial al titularului de a autoriza difuzarea prestației fixate prin vânzare, închiriere, împrumut sau prin orice alt mod de transmitere cu titlu oneros ori cu titlu gratuit.

Infracțiunii date îi lipsește obiectul material.

l) *reproducerea, fără a avea consimțământul titularului, a înregistrărilor sonore ale unui producător, dacă fapta nu constituie o infracțiune mai gravă.*

În corespundere cu lit.a) alin.(1) art.105 al Legii nr.8 privind dreptul de autor și drepturile conexe, producătorul de înregistrări sonore are dreptul patrimonial exclusiv de a autoriza reproducerea înregistrărilor sonore.

Prin comparație, constatăm că la lit.a) alin.(2) art.28 din Legea Republicii Moldova privind dreptul de autor și drepturile conexe se conține o prevedere

având un conținut apropiat, conform căreia producătorului de fonograme i se recunoaște dreptul patrimonial de a permite sau a interzice reproducerea, directă sau indirectă, sub orice formă și în orice mod, a fonogramelor sale.

Latura subiectivă a infracțiunii, incriminate la lit.l) art.142 din Legea nr.8 privind dreptul de autor și drepturile conexe, se exprimă în vinovăție sub formă de intenție directă.

Subiect (activ) al aceleiași fapte poate fi orice persoană fizică ce întrunește condițiile generale cerute de Codul penal.

Considerăm că infracțiunea dată este incriminată pentru faptul că, prin săvârșirea ei, se aduce atingere în mod special acelor relații sociale privitoare la proprietatea literară sau artistică, a cărei apărare este condiționată de respectarea dreptului patrimonial al titularului de a autoriza reproducerea propriilor înregistrări sonore.

Cu prilejul examinării infracțiunii de la lit.g) art.140 din Legea nr.8 privind dreptul de autor și drepturile conexe am stabilit că înregistrarea sonoră nu poate avea calitatea de obiect material al infracțiunii. Pe cale de consecință, menționăm că și infracțiunea analizată nu are obiect material.

m) difuzarea, inclusiv prin închiriere, fără a avea consimțământul titularului, a înregistrărilor sonore ale unui producător, dacă fapta nu constituie o infracțiune mai gravă.

În conformitate cu lit.b) alin.(1) art.105 al Legii nr.8 privind dreptul de autor și drepturile conexe, producătorul de înregistrări sonore are dreptul patrimonial exclusiv de a autoriza difuzarea propriilor înregistrări sonore, prin vânzare, închiriere, împrumut sau orice alt mod de transmitere cu titlu oneros sau cu titlu gratuit.

Într-o manieră similară, la lit.b) alin.(2) art.28 din Legea Republicii Moldova privind dreptul de autor și drepturile conexe e stabilit că producătorul de fonograme are dreptul patrimonial de a permite sau a interzice difuzarea exemplarelor de fonogramă (prin comercializare, dare în chirie a acestora etc.).

Latura subiectivă a infracțiunii cercetate se exprimă în vinovăție sub formă de intenție directă.

Subiect (activ) al infracțiunii este persoana fizică ce întrunește condițiile generale cerute de Codul penal.

Obiectul juridic special al infracțiunii prevăzute la lit.m) art.142 al Legii nr.8 privind dreptul de autor și drepturile conexe îl constituie relațiile sociale privitoare la proprietatea literară sau artistică, a cărei apărare este condiționată de respectarea dreptului patrimonial al titularului de a autoriza difuzarea propriilor înregistrări sonore, prin vânzare, închiriere, împrumut sau prin orice alt mod de transmitere cu titlu oneros ori cu titlu gratuit.

Infracțiunii date îi lipsește obiectul material.

n) *importul, fără a avea consimțământul titularului, a înregistrărilor sonore ale unui producător, în vederea comercializării în România, dacă fapta nu constituie o infracțiune mai gravă.*

În context, specificăm că, potrivit lit.f) alin.(1) art.105 al Legii nr.8 privind dreptul de autor și drepturile conexe, producătorul de înregistrări sonore are dreptul patrimonial exclusiv de a autoriza importul pe teritoriul României al copiilor legal realizate ale propriilor înregistrări sonore.

Confirmând o similitudine firească, prevederea de la lit.d) alin.(2) art.28 al Legii Republicii Moldova privind dreptul de autor și drepturile conexe proclamă dreptul patrimonial al producătorului de fonograme de a permite sau a interzice importul exemplarelor de fonogramă în scopul difuzării, inclusiv a exemplarelor produse cu autorizația producătorului acestei fonograme.

Latura subiectivă a infracțiunii cercetate se manifestă prin intenție directă care este calificată de un scop special – scopul comercializării în România.

Reieșind din prevederile alin.(4) art.105 al Legii nr.8 privind dreptul de autor și drepturile conexe, nu va exista infracțiune în cazul în care importul înregistrărilor sonore ale unui producător, chiar în lipsa consimțământului acestuia, se face de o persoană fizică, fără scopuri comerciale.

Subiect (activ) al infracțiunii poate fi persoana fizică ce întrunește condițiile generale cerute de Codul penal.

Obiectul juridic special al faptei infracționale, prevăzute la lit.n) art.142 al Legii nr.8 privind dreptul de autor și drepturile conexe, este format din relațiile sociale privitoare la proprietatea literară sau artistică, a cărei apărare e condiționată de respectarea dreptului patrimonial al titularului de a autoriza importul pe teritoriul României al copiilor realizate ale propriilor înregistrări sonore ale acestuia.

Augustin Ungureanu și Aurel Ciopraga sunt de părerea că obiectul material al acestei infracțiuni îl formează copiile înregistrate sonore ale unui producător, legal realizate în străinătate, importate în România în vederea comercializării.¹

Considerăm inacceptabil acest punct de vedere, deoarece, așa cum am arătat cu prilejul analizei faptei incriminate la lit.c) art.142 al Legii nr.8 privind dreptul de autor și drepturile conexe, copiile au exact aceeași natură ca și originalul. Deci, copiile înregistrărilor sonore constituie și ele o succesiune coerentă de sunete, având o natură imaterială. În concluzie, infracțiunii date îi lipsește obiectul material.

o) *reproducerea, fără a avea consimțământul titularului, a programelor de radio sau de televiziune fixate pe orice fel de suport, dacă fapta nu constituie o infracțiune mai gravă.*

¹ Vezi: A.Ungureanu, A.Ciopraga. Dispoziții penale din legi speciale române. Vol.V, p.142.

Conform lit.b) alin.(1) art.113 al Legii nr.8 privind dreptul de autor și drepturile conexe, organismele de radiodifuziune și de televiziune au dreptul patrimonial exclusiv de a autoriza, cu obligația pentru cel autorizat de a menționa numele organismelor, reproducerea propriilor programe de radio sau de televiziune fixate pe orice fel de suport.

În plan comparativ, potrivit lit.b) alin.(2) art.29 al Legii Republicii Moldova privind dreptul de autor și drepturile conexe, organizației de difuziune pe cale radioelectrică sau de distribuire prin cablu îi aparține dreptul patrimonial de a permite sau a interzice reproducerea imprimării emisiunii.

Latura subiectivă a infracțiunii cercetate se exprimă în vinovăție sub formă de intenție directă.

Subiect (activ) al infracțiunii este persoana fizică ce îndeplinește condițiile generale cerute de Codul penal.

Obiectul juridic special al faptei, incriminate la lit.o) art.142 al Legii nr.8 privind dreptul de autor și drepturile conexe, îl constituie relațiile sociale privitoare la proprietatea literară sau artistică, a cărei apărare e condiționată de respectarea dreptului patrimonial al titularului de a autoriza reproducerea propriilor programe de radio sau de televiziune, fixate pe orice fel de suport.

Infrațiunea dată nu are obiect material.

p) difuzarea, inclusiv prin închiriere, fără a avea consimțământul titularului, a programelor de radio sau de televiziune fixate pe orice fel de suport, dacă fapta nu constituie o infracțiune mai gravă.

Specificăm, că în corespundere cu lit.c) alin.(1) art.113 din Legea nr.8 privind dreptul de autor și drepturile conexe, organismele de radiodifuziune și de televiziune au dreptul patrimonial exclusiv de a autoriza, cu obligația pentru cel autorizat de a menționa numele organismelor, difuzarea, prin vânzare, închiriere, împrumut sau prin orice alt mod de transmitere cu titlu oneros sau cu titlu gratuit, a propriilor programe de radio sau de televiziune fixate pe orice fel de suport.

Latura subiectivă a infracțiunii date se caracterizează prin vinovăție sub formă de intenție directă.

Subiect (activ) al infracțiunii poate fi persoana fizică ce îndeplinește condițiile generale cerute de Codul penal.

Obiectul juridic special al infracțiunii îl formează acele relații sociale privitoare la proprietatea literară sau artistică, a cărei apărare e condiționată de respectarea dreptului patrimonial al titularului de a autoriza difuzarea propriilor programe de radio sau de televiziune, fixate pe orice fel de suport, prin vânzare, închiriere, împrumut sau prin orice alt mod de transmitere cu titlu oneros sau cu titlu gratuit.

Fapta infracțională analizată nu are obiect material.

r) *importul, fără a avea consimțământul titularului, a programelor de radio sau de televiziune fixate pe orice fel de suport, în vederea comercializării, dacă fapta nu constituie o infracțiune mai gravă.*

În conformitate cu lit.g) alin.(1) art.113 din Legea nr.8 privind dreptul de autor și drepturile conexe, organismele de radiodifuziune și de televiziune au dreptul patrimonial exclusiv de a autoriza, cu obligația pentru cel autorizat de a menționa numele organismelor, importul pe teritoriul României al copiilor legal realizate de pe propriile programe de radio sau de televiziune, fixate pe orice fel de suport.

Latura subiectivă a infracțiunii examinate se exprimă prin vinovăție sub formă de intenție directă. În mod obligatoriu, este cerută prezența scopului special – scopul comercializării în România.

Subiect (activ) al infracțiunii poate fi persoana fizică ce îndeplinește condițiile generale cerute de Codul penal.

Obiectul juridic special al infracțiunii, prevăzute la lit.r) art.142 din Legea nr.8 privind dreptul de autor și drepturile conexe, îl formează relațiile sociale privitoare la proprietatea literară sau artistică, a cărei apărare este condiționată de respectarea dreptului patrimonial al titularului de a autoriza importul pe teritoriul României al copiilor legal realizate de pe propriile programe de radio sau de televiziune, fixate pe orice tip de suport.

Infracțiunii analizate îi lipsește obiectul material.

În încheiere, dezvoltând prevederile art.27-29 ale Legii Republicii Moldova privind dreptul de autor și drepturile conexe, propunem ca legea penală a Republicii Moldova să fie completată cu un nou articol, sub denumirea “Violarea drepturilor conexe”, având următorul conținut:

“Efectuarea, fără consimțământul titularului drepturilor recunoscute de lege, a următoarelor acțiuni:

- a) imprimarea interpretării încă neimprimată sau a emisiunii;
- b) reproducerea interpretărilor sale înregistrate pe fonograme, a fonograme-
lor sale sau a imprimării emisiunii;
- c) comunicarea interpretării pe cale radioelectrică sau prin cablu ori altă
comunicare publică a interpretării, inclusiv prin retransmisie, cu excepția
cazurilor când pentru comunicare se folosește imprimarea interpretării
efectuată anterior cu consimțământul interpretului, sau interpretarea anter-
ior difuzată pe cale radioelectrică ori distribuită prin cablu;
- d) darea în chirie a originalului și a exemplarelor interpretărilor înregistrate
pe fonograme, chiar și după difuzarea lor, cu acordul interpretului și indi-
ferent de dreptul de proprietate asupra exemplarelor;
- e) difuzarea originalului sau a exemplarelor interpretărilor înregistrate pe
fonograme, ori a exemplarelor de fonogramă;

- f) modificarea sau transformarea în orice alt mod a fonogramei;
- g) importul exemplarelor de fonogramă în scopul difuzării, inclusiv a exemplarelor produse cu autorizația producătorului acestei fonograme;
- h) translaarea simultană pe cale radioelectrică sau prin cablu a emisiunii sale de către o altă organizație de difuziune (retranslaarea emisiunii);
- i) translaarea emisiunii pe cale radioelectrică sau prin cablu;
- j) translaarea emisiunii în locurile în care intrarea este cu plată;
- k) comunicarea pentru informare generală, prin cablu sau prin mijloacele comunicării radioelectrice, a interpretării înregistrate pe fonogramă, a fonogramei sau a emisiunii în asemenea mod ca reprezentanții publicului, la alegerea lor personală, să poată avea acces la interpretare, fonogramă sau emisiune din orice loc și în orice timp

se pedepsește cu amendă de la 700 la 1000 unități convenționale sau cu închisoare de până la 3 ani”.

După cum am menționat *supra*, articolul 143 al Legii nr.8 privind dreptul de autor și drepturile conexe prevede două variante de tip ale infracțiunii. Acestea sunt:

a) punerea la dispoziția publicului, prin vânzare sau prin orice alt mod de transmitere cu titlu oneros ori cu titlu gratuit, a mijloacelor tehnice destinate ștergerii neautorizate sau neutralizării dispozitivelor tehnice care protejează programul pentru calculator, dacă fapta nu constituie o infracțiune mai gravă;

b) refuzul declarării organelor competente a provenienței exemplarelor unei opere sau a provenienței suporturilor pe care este înregistrată o prestație ori un program de radio sau de televiziune, protejate în temeiul legii sus-nominalizate, aflate în posesia făptuitorului în vederea difuzării, dacă fapta nu constituie o infracțiune mai gravă.

Cu privire la prima variantă de tip a infracțiunii, putem menționa că Legea nr.8 privind dreptul de autor și drepturile conexe nu conține nici o reglementare expresă cu privire la vreun drept subiectiv care suferă influențare nemijlocită infracțională datorită atingerii aduse valorii și relațiilor sociale apărute împotriva infracțiunii analizate.

Amintim în acest sens că dreptul subiectiv este facultatea recunoscută de lege subiectului activ al relației sociale, datorită căreia acest subiect poate avea un anumit comportament, să ceară adoptarea unui comportament pe potrivă de la subiectul pasiv al relației sociale, precum și să recurgă, în caz de necesitate, la asistența forței represive a statului.

Pe de altă parte, interesul legitim, constituind o elementară încuviințare juridică, nu este recunoscut de lege, ci este reflectat în normele juridice sau derivă din sensul acestora, fiind astfel garantat într-o proporție mai mică (în comparație cu dreptul subiectiv) de forța represivă a statului.

Există oare în cuprinsul Legii nr.8 privind dreptul de autor și drepturile conexe careva normă în care să se reflecte sau din al cărei sens că derive o elementară încuviințare juridică care suferă influențare nemijlocită infracțională datorită atingerii aduse valorilor și relațiilor sociale apărute contra infracțiunii cercetate?

Considerăm că da, există. Astfel, din spiritul normei de la art.80 din Capitolul IX “Programe pentru calculator” al Titlului I din legea nominalizată mai sus rezultă cu claritate necesitatea respectării interesului legitim al autorului unui program pentru calculator¹ (titular al dreptului de autor) de a nu-i fi cauzat un prejudiciu programului pentru calculator și nici exploatării normale a acestuia.

Esența elementului material al infracțiunii, prevăzute la lit.a) art.143 al Legii nr.8 privind dreptul de autor și drepturile conexe, constă în aceea că făptuitorul oferă publicului mijloace tehnice care au destinația fie să șteargă neautorizat, fie să neutralizeze dispozitivele tehnice care protejează programul pentru calculator.

Cu privire la prima destinație, specificăm că Ioan VasIU deosebește următoarele modalități de distrugere sau de alterare a datelor electronice prin ștergerea acestora:

- prin plantarea deliberată într-un sistem de calcul a “bombelor logice” (programe care detonează la un moment dat specificat, având ca efect distrugerea datelor, blocarea sistemului etc.);
- prin plantarea deliberată într-un sistem de calcul a “viermilor informatici” (programe distructive care pot “scormoni” prin rețele de calculatoare pentru a se instala pe alte calculatoare);
- prin plantarea deliberată într-un sistem de calcul a “virusilor informatici” (programe distructive care, spre deosebire de “viermii informatici”, nu pot rula independent, ci sunt plantate într-un program-gazdă, iar în momentul în care acesta este activat, virusul intră în memoria calculatorului, apoi atașează copii ale sale pe alte programe).²

Referitor la cea de-a doua destinație a unor mijloace tehnice puse la dispoziția publicului, menționăm, înainte de toate, că prin “neutralizare” se înțelege “acțiunea de a pune în imposibilitate de a se manifesta, a face inofensiv, a reduce la pasivitate, a paraliza”.³

¹ În conformitate cu art.2 din Legea Republicii Moldova cu privire la informatică, prin “program (program pe calculator)” se înțelege secvența de declarații și instrucțiuni ale unui limbaj de programare, lansată într-un mediu operațional al calculatorului, pentru îndeplinirea anumitelor funcții ori soluționarea unor probleme.

² Vezi: I.Vasiu. Modalități de comitere a infracțiunilor informatice. Programe distructive // Revista de drept penal. - 1997. - Nr.3. - P.93.

³ Dicționarul explicativ al limbii române, p.692.

Această acțiune de destinație vizează dispozitivele tehnice care protejează programul pentru calculator. Pentru a percepe semnificația conceptului “dispozitive tehnice care protejează programul pentru calculator”, luând în considerație calitatea de obiect al dreptului de autor pe care o are programul pentru calculator, specificăm că, în conformitate cu Legea Republicii Moldova privind dreptul de autor și drepturile conexe, prin “măsurile tehnice de protecție a dreptului de autor și a drepturilor conexe” se au în vedere orice echipamente tehnice sau componentele acestora care controlează accesul la opere sau la obiectele drepturilor conexe, care preîntâmpină sau limitează acțiunile nepermise de titularii căruia drept ocrotit de legea numită referitor la opere și la obiectele drepturilor conexe.

În acest sens, neutralizarea dispozitivelor tehnice care protejează programul pentru calculator se deosebește de eludarea protecției împotriva violării dreptului de autor și a drepturilor conexe. Or, prin “eludare” se are în vedere acțiunea de a ocoli, a evita, a ignora intenționat.¹ În context, amintim că art.281 din Codul penal al Estoniei² prevede răspundere pentru traficul de dispozitive de eludare a protecției împotriva violării dreptului de autor și a drepturilor conexe.

De asemenea, este necesar să consemnăm că, potrivit art.37¹ din Legea Republicii Moldova privind dreptul de autor și drepturile conexe, se consideră încălcări ale legislației Republicii Moldova privind dreptul de autor și drepturile conexe următoarele acțiuni, indiferent de faptul dacă în urma săvârșirii lor au fost sau nu încălcate, în orice mod, dreptul de autor sau drepturile conexe:

- a) eludarea mijloacelor tehnice de protecție a dreptului de autor și a drepturilor conexe;
- b) confecționarea, importul, difuzarea, publicitatea oricărui echipament sau a componentelor sale, deținerea, în scopuri comerciale și pentru prestarea serviciilor, a oricărui echipament sau a componentelor sale:
 - care sunt date publicității sau sunt propuse spre vânzare în scopul eludării mijloacelor tehnice de protecție a dreptului de autor și a drepturilor conexe;
 - scopul principal al utilizării și/sau al rezultatului utilizării cărora este eludarea oricăror mijloace tehnice de protecție a drepturilor de autor și a drepturilor conexe;
 - care inițial sunt destinate, ajustate sau executate în scopul de a oferi posibilitatea eludării sau de a facilita eludarea mijloacelor tehnice de protecție a dreptului de autor și a drepturilor conexe.

¹ Vezi: Dicționarul explicativ al limbii române, p.338.

² Vezi: Уголовный кодекс Эстонии. - Таллинн: Рийги театая, 2001.

Fără îndoială, norma dată este necesară în vederea creării unui climat de siguranță pentru relațiile sociale ce se formează în sfera proprietății intelectuale. Și în Legea Republicii Moldova privind dreptul de autor și drepturile conexe se declară că acțiunile, stabilite de art.37¹ al acestei legi, se sancționează în condițiile Codului cu privire la contravențiile administrative și ale Codului penal. În realitate, această declarație încă nu a fost implementată, deși modelele oferite de lit.a) art.143 al Legii nr.8 privind dreptul de autor și drepturile conexe, precum și de art.281 din Codul penal al Estoniei, sunt pentru legiuitorul moldovean demne de urmat.

De aceea, considerăm că, sub denumirea “Eludarea mijloacelor tehnice de protecție a dreptului de autor și a drepturilor conexe”, este necesară incriminarea, în Codul penal al Republicii Moldova, a faptelor de la lit.a) și b) art.37¹ din Legea Republicii Moldova privind dreptul de autor și drepturile conexe. Prin comparație cu prevederile de la lit.a) art.143 al Legii nr.8 privind dreptul de autor și drepturile conexe, precum și de la art.281 din Codul penal al Estoniei, propunem ca pedeapsa pentru proiectata infracțiune să constea în amendă în mărime de la 500 la 1000 unități convenționale sau în închisoare de până la 2 ani.

Revenind la analiza faptei infracționale, incriminate la lit.a) art.143 al Legii nr.8 privind dreptul de autor și drepturile conexe, menționăm că latura subiectivă a infracțiunii date se exprimă în vinovăție sub formă de intenție directă.

Subiect (activ) al infracțiunii este persoana fizică ce întrunește condițiile generale cerute de Codul penal.

Așa cum rezultă din prevederile de la lit.a) art.7 al legii sus-amintite, programele pentru calculator reprezintă un gen aparte al operelor originale de creație intelectuală în domeniul literar.

În alin.(4) art.23 din Legea Republicii Moldova privind dreptul de autor și drepturile conexe este prevăzut expres că programele pentru computer sunt ocrotite ca opere literare, indiferent de forma și modul lor de exprimare.

Din aceste considerente, suntem de părerea că obiectul juridic special al infracțiunii examinate îl constituie relațiile sociale privitoare la proprietatea literară (vizând programele pentru calculator), a cărei apărare este condiționată de respectarea interesului legitim al autorului unui program pentru calculator (titular al dreptului de autor) de a nu-i fi cauzat prejudiciu programului pentru calculator (prin punerea la dispoziția publicului a mijloacelor tehnice având destinația să șteargă neautorizat sau să neutralizeze dispozitivele tehnice care protejează programul pentru calculator), nici exploataării normale a acestuia.

Așa cum se desprinde din textul de la lit.a) art.143 al Legii nr.8 privind dreptul de autor și drepturile conexe, obiectul material al infracțiunii, descrise de această normă, îl constituie mijloacele tehnice având destinația să șteargă neautorizat sau să neutralizeze dispozitivele tehnice care protejează programul pentru calculator.

Cu privire la cea de-a doua variantă de tip a infracțiunii, înscrisă la lit.b) art.143 al Legii nr.8 privind drepturile de autor și drepturile conexe, specificăm că, la fel ca în cazul precedent, legea numită nu conține nici o prevedere expresă cu referire la dreptul subiectiv al victimei (subiectului pasiv) care să fie nemijlocit influențat infracțional prin atingerea adusă valorilor și relațiilor sociale ocrotite prin incriminarea infracțiunii analizate.

Din aceste motive, nu putem sprijini punctul de vedere al lui Valerică Lazăr, potrivit căruia în cazul acestei infracțiuni sunt încălcate drepturile conexe (patrimoniale) ale autorilor, rezultate din exploatarea operelor.¹ O simplă deținere în posesie în vederea difuzării entităților, indicate la lit.b) art.143 al Legii nr.8 privind dreptul de autor și drepturile conexe, nu poate constitui o încălcare a drepturilor conexe ale autorilor. Aceasta rezultă chiar din analiza art.105 și 113 ale legii menționate, în care se specifică despre “difuzare”, nu și despre “pregătirea de difuzare”.

De fapt, chiar Valerică Lazăr recunoaște că prin sancționarea faptei cercetate “se urmărește înlăturarea piedicilor pe calea descoperirii faptelor prin care se încalcă, într-o formă sau alta, dreptul de autor”.² De aici rezultă că influențarea nemijlocită infracțională asupra drepturilor conexe (patrimoniale) ale autorilor (producătorilor de înregistrări sonore, organismelor de radiodifuziune și de televiziune), rezultate din exploatarea operelor, nu ține de esența faptei incriminate la lit.b) art.143 al Legii nr.8 privind dreptul de autor și drepturile conexe. Se poate vorbi numai despre o pregătire a unei asemenea încălcări. Or, în dreptul penal român e consacrată teza de neincriminare a actelor preparatorii.

Încercând identificarea victimei (a subiectului pasiv) al infracțiunii analizate, observăm că făptuitorul nu-și îndeplinește (deși putea și trebuia să-și îndeplinească), în raport cu organele competente, obligația de declarare a provenienței exemplarelor unei opere sau a provenienței suporturilor pe care este înregistrată o prestație ori un program de radio sau de televiziune, protejate în temeiul legii nominalizate mai sus, exemplarele sau suporturile aflându-se în posesia făptuitorului în vederea difuzării.

Or, prin “victimă” se înțelege, după cum e știut, participantul la relația socială, ocrotită de legea penală, ale cărei facultăți sociale (deci, implicit – interese legitime) au fost nesocotite ca urmare a comiterii faptei infracționale.

Din cele menționate se impun ca firești întrebările: ce stă în spatele noțiunii “organe competente”? și care interese legitime ale acestora sunt nesocotite prin săvârșirea infracțiunii de la lit.b) art.143 din Legea nr.8 privind dreptul de autor și drepturile conexe?

¹ Vezi: V.Lazăr. Infracțiuni contra drepturilor de proprietate intelectuală, p.86.

² Ibidem.

Răspunzând la aceste întrebări, menționăm că, potrivit lit.d) art.138 din legea sus-amintită, Oficiul Român pentru Drepturile de Autor are, printre alte atribuții, cea de exercitare, la cererea și pe cheltuiala titularilor unor drepturi protejate, a funcțiilor de supraveghere și de control asupra activităților ce pot da naștere la încălcări ale legislației dreptului de autor și a drepturilor conexe.

În conformitate cu lit.b) alin.(2) art.34 al Legii Republicii Moldova privind dreptul de autor și drepturile conexe, o atribuție similară revine Agenției de Stat pentru Drepturile de Autor a Republicii Moldova.

Înainte de a determina caracteristicile obiectului infracțiunii cercetate, menționăm că latura ei subiectivă se manifestă în vinovăție sub formă de intenție directă.

Subiect (activ) al infracțiunii poate fi orice persoană fizică ce întrunește condițiile generale cerute de Codul penal.

Obiectul juridic special al faptei, incriminate la lit.b) art.143 din Legea nr.8 privind dreptul de autor și drepturile conexe, îl formează relațiile sociale privitoare la proprietatea literară sau artistică, a cărei apărare este condiționată de respectarea interesului legitim al Oficiului Român pentru Drepturile de Autor de a nu-i fi împiedicată exercitarea normală a funcției de supraveghere și de control asupra activităților ce pot da naștere la încălcări ale legislației privind dreptul de autor și drepturile conexe. Exercițarea normală a acestei funcții poate fi împiedicată prin refuzul de a declara proveniența exemplarelor unei opere sau proveniența suporturilor pe care este înregistrată o prestație ori un program de radio sau de televiziune, protejate în temeiul legii nominalizate mai sus, exemplarele sau suporturile aflându-se în posesia făptuitorului în vederea difuzării.

Infracțiunii date îi lipsește obiectul material.

În Legea nr.64 privind brevetele de invenție este supus reglementării unul dintre segmentele proprietății industriale, și anume – cel care ține de invenții.

Prin urmare, obiectul juridic de combinație al faptelor infracționale, prevăzute în Legea nr.64 privind brevetele de invenție, îl formează relațiile sociale privitoare la proprietatea industrială (vizând invențiile), a cărei apărare este condiționată de respectarea drepturilor nepatrimoniale (morale, personale) și patrimoniale ale titularului.

În art.58-60 ale legii indicate mai sus sunt incriminate trei fapte infracționale:

- 1) însușirea fără drept, în orice mod, a calității de inventator (art.58);
- 2) contrafacerea obiectului unei invenții, adică fabricarea, folosirea sau punerea în circulație, fără drept, a obiectului unui brevet de invenție sau orice altă încălcare a drepturilor conferite conform alin.1 art.34 al legii nominalizate, dacă aceste încălcări au fost săvârșite după data publicării cererii de brevet de invenție (art.59);

3) divulgarea de către personalul Oficiului de Stat pentru Invenții și Mărci, precum și de către persoanele care efectuează lucrări în legătură cu invențiile, a datelor cuprinse în cererile de brevet până la publicarea lor (art.60).

În continuare, păstrându-se aceeași consecutivitate, va fi efectuată analiza juridico-penală a celor trei infracțiuni, acordându-se prioritate, ca și înainte, obiectului infracțiunii.

În legătură cu prima infracțiune specificată, menționăm că, în conformitate cu Regulamentul de aplicare a Legii nr.64 privind brevetele de invenție, aprobat prin Hotărârea Guvernului României nr.152 din 1992 (în continuare – Regulamentul)¹, prin “inventator” se înțelege persoana care a creat invenția.

În mod similar, potrivit alin.(1) art.9 din Legea Republicii Moldova privind brevetele de invenție, inventator (autor al invenției) se consideră persoana fizică care prin munca sa creatoare a realizat invenția.

În contextul faptei infracționale analizate, la fel de importantă este prevederea de la alin.(2) art.9 din ultima lege indicată, prevedere conform căreia dreptul de autor al invenției este un drept personal inalienabil și protejat fără termen.

Ad-litteram, termenul “inalienabil” înseamnă “care, potrivit legii sau voinței părților, nu poate fi înstrăinat”, referindu-se la drepturi și bunuri.²

Or, dacă un drept nu poate fi înstrăinat, el nu poate fi nici însușit, arogat.

Deși în textul Legii nr.64 privind brevetele de invenție specificarea dreptului personal (moral) inalienabil al inventatorului de a fi recunoscut autor al invenției este mai estompată, ea nu poate fi tăgăduită. Astfel, în corespundere cu alin.1 art.4 din actul legislativ amintit, “în cazul în care invenția a fost creată împreună de mai mulți inventatori, fiecare dintre aceștia are calitatea de coautor al invenției, iar dreptul aparține în comun acestora”.

În legătură cu această prevedere, consemnăm că fiecare coautor este, în același timp, un autor. De aici rezultă că prevederea citată poate fi interpretată în felul următor: în cazul în care invenția a fost creată de un singur inventator, acesta are calitatea de autor al invenției, iar dreptul îi aparține.

Dar care drept? Răspunsul se conține în art.3 al Legii nr.64 privind brevetele de invenție: dreptul la brevet de invenție.

Dar, în conformitate cu alin.2 art.14 din aceeași lege, cererea de brevet de invenție trebuie să conțină indicații care să permită stabilirea identității inventatorului; în caz contrar, brevetul solicitat nu se eliberează.

De aici deducem că titularul dreptului la brevet de invenție nu poate fi un anonim; pentru a putea avea calitatea de inventator, el trebuie să-și declare identitatea. Dacă persoana, nefiind autor al invenției, va declara identitatea sa în

¹ Monitorul Oficial al României. - 1992. - Nr.79.

² Vezi: Dicționarul explicativ al limbii române, p.481.

cererea de brevet de invenție, ea își va însuși ilegal calitatea de inventator. Prin aceasta, făptuitorul va viola dreptul moral al inventatorului de a fi recunoscut autor al invenției.

Într-o altă ordine de idei, este necesar a menționa că latura subiectivă a infracțiunii, prevăzute la art.58 al Legii nr.64 privind brevetele de invenție, se caracterizează prin vinovăție sub formă de intenție directă.

Subiect (activ) al infracțiunii este persoana fizică ce întrunește condițiile generale cerute de Codul penal.

Iată cum descriu Augustin Ungureanu și Aurel Ciopraga obiectul juridic special al infracțiunii cercetate: “relațiile sociale care asigură protecția juridică a calității de inventator, adică cea de autor al unei invenții, prin sancționarea penală a celor care își însușesc, fără drept, în orice mod, această calitate”.¹

Aceiași autori specifică: “Fiecare infracțiune (din subgrupul infracțiunilor privitoare la invenții – *n.a.*) are ... un obiect juridic special ..., în funcție de drepturile decurgând din invenții (sublinierea ne aparține – *n.a.*), vătămat prin săvârșirea faptelor incriminate”.²

Dar din descrierea, propusă de cei doi autori, a obiectului juridic special al infracțiunii examinate nu este clar: care drept decurgând din invenții suferă influențare nemijlocită infracțională datorită atingerii aduse valorii și relațiilor sociale apărute împotriva faptei prevăzute la art.58 din Legea nr.64 privind brevetele de invenție? Or, calitatea de autor al invenției nu poate fi identificată cu un asemenea drept concret, deoarece calitatea de autor al invenției generează întreaga gamă de drepturi morale și patrimoniale de care beneficiază un inventator.

De aceea, abordând o precizie mai mare, considerăm că obiectul juridic special al infracțiunii analizate îl formează relațiile sociale privitoare la proprietatea industrială (vizând invențiile), a cărei apărare este condiționată de respectarea dreptului moral al inventatorului de a fi recunoscut autor al invenției.

Infracțiunea dată nu are obiect material.

În context, prezintă interes modul în care unii autori motivează lipsa obiectului material la această infracțiune: “Această infracțiune nu are un obiect material, deoarece calitatea de inventator nu constituie un bun material, ci un atribut al personalității autorului invenției”.³

Luând în calcul descrierea făcută de aceiași autori obiectului juridic special al infracțiunii analizate, rezultă că obiect material pot să aibă numai acele fapte infracționale al căror obiect juridic special va fi descris în maniera următoare:

¹ A.Ungureanu, A.Ciopraga. Dispoziții penale din legi speciale române. Vol.V, p.254.

² Ibidem, p.253.

³ Ibidem, p.254.

“relațiile sociale care asigură protecția juridică a unui bun material”. Însă, o asemenea formulă contravine chiar viziunilor autorilor citați, care, de exemplu, în cazul infracțiunilor la regimul stabilit pentru dreptul de autor, nu folosesc o asemenea formulă pentru definirea obiectului juridic special al celor treizeci de variante de tip ale infracțiunii, prevăzute de Legea nr.8 privind dreptul de autor și drepturile conexe; totuși, de fiecare dată ei stabilesc existența unui obiect material pentru fiecare din acele infracțiuni.¹

În plus, motivarea lipsei obiectului material al infracțiunii de la art.58 al Legii nr.64 privind brevetele de invenție, propusă de cei doi autori, contravine tezei că bunul material, privit la concret în individualitatea sa, nu poate constitui obiectul juridic special al infracțiunii. Am adus argumente în favoarea acestei teze de mai multe ori în cadrul Capitolelor I, II și III din lucrarea de față.

Într-adevăr, infracțiunea dată nu are obiect material. Însă nu pentru că vocația (calitatea) de inventator nu constituie un bun material, ci pentru că valoarea socială ocrotită prin incriminarea faptei, prevăzute la art.58 al Legii nr.64 privind brevetele de invenție, nu se proiectează într-o entitate materială (bun material, corpul persoanei). Iar atingerea adusă acestei valori sociale este directă, și nu realizată pe calea influențării nemijlocite infracționale asupra vreunei entități materiale.

Următoarea faptă infracțională, pe care o vom supune studiului nostru analitic, este cea incriminată la art.59 al Legii nr.64 privind brevetele de invenție. Amintim că este vorba de infracțiunea de contrafacere a obiectului unei invenții, adică de fabricarea, folosirea sau punerea în circulație, fără drept, a obiectului unui brevet de invenție sau orice altă încălcare a drepturilor conferite conform alin.1 art.34 din legea specificată, dacă aceste încălcări au fost săvârșite după data publicării cererii de brevet de invenție.

Observăm că între această infracțiune și cea prevăzută la art.299 CP Rom. există o asemănare vădită. Ultima faptă infracțională, anterior analizată, se caracterizează, așa cum ne amintim, prin prezența a două modalități normative alter-native:

- 1) contrafacerea obiectului unei invenții;
- 2) folosirea fără drept a obiectului unei invenții.

Totodată, nu putem trece cu vederea nici tangențele dintre infracțiunea prevăzută la art.59 al Legii nr.64 privind brevetele de invenție și infracțiunea prevăzută la art.300 CP Rom. Conform ultimei norme, se incriminează acțiunea de punere în circulație a produselor realizate ca urmare a contrafacerii sau folosirii, fără drept, a obiectului unei invenții.

¹ A.Ungureanu, A.Ciopruga. Dispoziții penale din legi speciale române. Vol.V, p.71-154.

Totuși, în pofida asemănărilor, nu putem să nu remarcăm și deosebirile existente între infracțiunile nominalizate mai sus.

Astfel, în conținutul infracțiunii de la art.59 al Legii nr.64 privind brevetele de invenție, dintre cele patru modalități normative alternative numai două formează infracțiunea prevăzută la art.299 CP Rom. Celelalte două – fabricarea, fără drept, a obiectului unui brevet de invenție, punerea în circulație, fără drept, a obiectului unui brevet de invenție și orice altă încălcare a drepturilor conferite conform alin.1 art.34 al legii menționate, dacă aceste încălcări au fost săvârșite după data publicării cererii de brevet – depășesc cadrul reglementar al art.299 CP Rom.

Cât privește delimitarea între infracțiunea, incriminată la art.300 CP Rom., și penultima dintre modalitățile normative alternative de la art.59 al Legii nr.64 privind brevetele de invenție – punerea în circulație, fără drept, a obiectului unui brevet de invenție – observăm că în primul caz alcătuirea obiectului material este mai amplă decât în cel de-al doilea caz. Or, în primul caz, ca obiect material al faptei poate evolua atât obiectul autentic al invenției, cât și obiectul contrafăcut al invenției; în contrast, în cel de-al doilea caz, formularea “obiectul unui brevet de invenție” vizează doar obiectul autentic al unei invenții.

În concluzie, comparând conținuturile celor două infracțiuni, prevăzute la art.299 și 300 CP Rom., pe de o parte, cu infracțiunea, prevăzută la art.59 al Legii nr.64 privind brevetele de invenție, pe de altă parte, nu putem stabili o coincidență între ele, ci doar anumite conexiuni.

Deși paralelismul relativ între faptele, pe care le-am comparat, nu se întâlnește prea des în legislația penală română, nu putem sprijini punctul de vedere, conform căruia dispozițiile art.299 și 300 CP Rom. au fost abrogate expres ca urmare a intrării în vigoare a prevederilor art.59 al Legii nr.64 privind brevetele de invenție.¹

În acest sens, în doctrina penală se susține că abrogarea expresă o întâlnim atunci când încetarea aplicării unei legi penale este dispusă printr-un text legal care precizează în mod indubitabil că legea veche sau doar anumite articole din aceasta se abrogă.²

Or, în art.70 al Legii nr.64 privind brevetele de invenție se conține o formulare prea generală – “orice alte dispoziții contrare prezentei legi se abrogă”. Din această formulare nu rezultă indubitabil că art.299 și 300 CP Rom. se abrogă.

În context, este oportun a-l cita pe Costică Bulai: “Deși abrogarea expresă este preferabilă, în practica legislativă a vechiului regim au existat cazuri de

¹ Vezi: A.Ungureanu, A.Ciopraga. Dispoziții penale din legi speciale române. Vol.V, p.270.

² Vezi: V.Dobrinou și colaboratorii. Drept penal. Partea Generală. - București: Europa Nova, 1999, p.72.

abrogare tacită care au creat dificultăți în aplicarea legii penale”.¹ Și în cazul paralelismului relativ între faptele, pe care le-am comparat mai sus, se poate vorbi despre dificultăți în aplicarea legii penale. Nu putem crede însă că aceste dificultăți se datorează unei abrogări tacite.

Pe de altă parte, nu putem uita de principiul “lex specialis derogat generali” (“legea specială o suprimă pe cea generală”). Referindu-se la acest principiu, care privește situația când fapta este incriminată și sancționată prin dispoziția normei din Partea Specială a Codului penal și, concomitent, prin dispoziția normei dintr-o lege extrapenală, Costică Bulai menționează: “În astfel de situații, se admite că, întrucât dispoziția din legea extrapenală concretizează și particularizează condițiile de incriminare și sancționare a faptei respective (sublinierea ne aparține – *n.a.*), această dispoziție își va găsi aplicare ca lege specială în raport cu dispoziția corespunzătoare din Codul penal”.²

E greu de afirmat în mod univoc, că dispoziția art.59 din Legea nr.64 privind brevetele de invenție concretizează și particularizează condițiile de incriminare și sancționare a faptelor prevăzute la art.299 și 300 CP Rom. Existența în Codul penal a acestor două norme, în raport cu o singură normă din legea specială amintită, demonstrează mai degrabă contrariul.

În fine, mai există un argument care nu poate fi trecut cu vederea: la momentul de față, art.300 CP Rom. este reprodus așa cum a fost modificat prin Legea nr.140 de modificare și completare a Codului penal.³ Dacă admitem că prevederile art.300 CP Rom. sunt abrogate începând cu 1991, atunci care a fost rațiunea de a modifica aceste prevederi după cei cinci ani care au trecut de la adoptarea legii care se presupune că le-a abrogat?

În aceste împrejurări, singura soluție care poate fi reținută este intervenția legiuitorului român, în sensul unei reglementări unificate a situației descrise atât în art.299 și 300 CP Rom., cât și în art.59 al Legii nr.64 privind brevetele de invenție. Însă, până atunci vom considera că art.299 și 300 CP Rom. sunt active în timp, deci nu sunt abrogate.

În continuare ne vom referi la aspectele elementului material al faptei infracționale, stabilite la art.59 din Legea nr.64 privind brevetele de invenție, aspecte care nu se regăsesc în conținuturile de infracțiuni prevăzute la art.299 și 300 CP Rom. examinate *supra*.

În genere, la art.59 din Legea nr.64 privind brevetele de invenție sunt specificate patru modalități normative alternative:

¹ C.Bulai. Manual de drept penal. Partea Generală, p.126.

² Ibidem, p.127.

³ Monitorul Oficial al României. - 1996. - Nr.289.

- 1) fabricarea fără drept a obiectului unui brevet de invenție, după data publicării cererii de brevet de invenție;
- 2) folosirea fără drept a obiectului unui brevet de invenție, după data publicării cererii de brevet de invenție;
- 3) punerea în circulație fără drept a obiectului unui brevet de invenție, după data publicării cererii de brevet de invenție;
- 4) orice altă încălcare a drepturilor conferite conform alin.1 art.34 al legii menționate, dacă aceste încălcări au fost săvârșite după data publicării cererii de brevet de invenție.

În legătură cu cele sus-menționate, interesează prima și cea de-a patra modalități normative alternative ale faptei analizate.

Potrivit opiniei lui Valerică Lazăr, pe care o susținem, prin “fabricarea obiectului unei invenții” se înțelege producerea, în serie, a unor produse noi, pentru care s-a obținut brevet de invenție, pe toată durata de valabilitate a acestuia.¹

În conformitate cu alin.1 art.34 din Legea nr.64 privind brevetele de invenție, brevetul de invenție conferă titularului său un drept exclusiv de exploatare pe întreaga durată de protecție a acestuia. Potrivit alin.2 al aceluiași articol, este interzisă inclusiv fabricarea produselor fără consimțământul titularului.

Prevederi similare se conțin în art.22 din Legea Republicii Moldova privind brevetele de invenție.

Referindu-ne la ultima, cea de-a patra modalitate normativă alternativă a infracțiunii prevăzute la art.59 din Legea nr.64 privind brevetele de invenție, suntem de părerea că sintagma “orice altă încălcare a drepturilor conferite conform alin.1 art.34 al legii menționate” desemnează toate celelalte genuri de violare a drepturilor morale și/sau patrimoniale aparținând titularului brevetului de invenție, drepturi specificate în cuprinsul legii nominalizate mai sus.

Care sunt aceste drepturi?

De exemplu, cel prevăzut la art.2 al Legii nr.64 privind brevetele de invenție – dreptul exclusiv de exploatare a invenției; cele prevăzute la art.34 din același act legislativ – dreptul de a interzice terților să efectueze, fără consimțământul titularului, fie fabricarea, vânzarea, oferirea spre vânzare, folosirea, importul în vederea vânzării, oferirii spre vânzare sau folosirii produselor, fie utilizarea procedurii, precum și folosirea, oferirea spre vânzare, vânzarea sau importul în aceste scopuri a produsului obținut direct prin procedeul brevetat; cel stabilit la art.38 din legea sus-numită – dreptul inventatorului de a i se menționa numele, prenumele și calitatea în brevetul eliberat, în carnetul de muncă, precum și în orice alte acte sau publicații privind invenția sa etc.

O condiție obligatorie, care se referă la toate modalitățile normative alternative ale infracțiunii analizate, este ca ele să fie realizate după data publicării

¹ Vezi: V.Lazăr, Infracțiuni contra drepturilor de proprietate intelectuală, p.125.

cererii de brevet de invenție, adică în perioada de valabilitate a brevetului de invenție. Conform art.32 din Legea nr.64 privind brevetele de invenție, această perioadă este de 20 de ani, cu începere de la data de depozit.

Latura subiectivă a infracțiunii analizate se exprimă în vinovăție sub formă de intenție directă.

Subiect (activ) al infracțiunii este persoana fizică ce întrunește condițiile generale cerute de Codul penal.

Obiectul juridic special al infracțiunii, prevăzute la art.59 din Legea nr.64 privind brevetele de invenție, îl formează relațiile sociale privitoare la proprietatea industrială (vizând invențiile), a cărei apărare este condiționată de respectarea drepturilor morale și patrimoniale ale titularilor brevetelor de invenție, drepturi altele decât cele vizate de infracțiunile incriminate la art.58 și 60 din aceeași lege.

În cazul în care obiectul brevetului de invenție reprezintă un produs, putem vorbi de existența obiectului material al infracțiunii analizate. În cazul “fabricării fără drept”, obiectul material îl formează materialele din care a fost produs obiectul brevetului de invenție. În cazul “folosirii fără drept”, obiectul material este constituit din obiectul brevetului de invenție, de care făptuitorul se folosește fără o justificare legală. În cazul “punerii în circulație fără drept”, obiectul material îl formează obiectul brevetului de invenție, vândut, oferit spre vânzare sau importat. În fine, în cazul “altei încălcări a drepturilor”, obiectul material – obiectul brevetului de invenție – este prezent numai în acele situații când acțiunea ilicită poartă nemijlocit asupra unei entități materiale.

Dezvoltând prevederile Secțiunii II “Modele de utilitate” din Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la protecția proprietății industriale în Republica Moldova, nr.456 din 26.07.1993, precum și ale art.22-23 din Legea Republicii Moldova privind brevetele de invenție, propunem ca legea penală a Republicii Moldova să fie completată cu un articol având denumirea “Violarea drepturilor rezultând dintr-o invenție sau model de utilitate” și următorul conținut:

“Fabricarea sau folosirea, fără drept, a obiectului unei invenții ori a obiectului unui model de utilitate, ori punerea în circulație a produselor realizate ca urmare a fabricării sau folosirii fără drept a obiectului unei invenții ori a obiectului unui model de utilitate

se pedepsește cu amendă în mărime de la 400 la 800 unități convenționale sau cu închisoare de până la 2 ani”.

În art.60 al Legii nr.64 privind brevetele de invenție se prevede răspundere penală pentru divulgarea de către personalul Oficiului de Stat pentru Invenții și Mărci, precum și de către persoanele care efectuează lucrări în legătură cu invențiile, a datelor cuprinse în cererile de brevet până la publicarea lor.

În conformitate cu alin.1 art.44 din legea sus-nominalizată, până la publicare, invenția care face obiectul cererii de brevet nu poate fi divulgată fără acordul solicitantului și are, până la publicare, caracterul stabilit de legea specială.

Prevederi similare se conțin la alin.(9) art.10 din Legea Republicii Moldova privind brevetele de invenție.

Latura subiectivă a infracțiunii date se manifestă în vinovăție sub formă de intenție directă.

Subiect (activ) al infracțiunii este persoana fizică ce întrunește condițiile generale cerute de Codul penal. Însă, de această dată, pe lângă condițiile generale, subiectul trebuie să îndeplinească anumite condiții speciale:

- 1) să facă parte din personalul Oficiului de Stat pentru Invenții și Mărci, sau
- 2) să fie o persoană care efectuează lucrări în legătură cu invențiile.

Obiectul juridic special al infracțiunii examinate îl constituie relațiile sociale privitoare la proprietatea industrială (vizând invențiile), a cărei apărare este condiționată de respectarea dreptului moral al solicitantului cererii de brevet de a nu-i fi divulgată, fără acordul său, invenția care face obiectul cererii de brevet, până la publicarea acesteia.

Augustin Ungureanu și Aurel Ciopraga consideră că obiectul material al infracțiunii, prevăzute la art.60 din Legea nr.64 privind brevetele de invenție, îl constituie cererea de eliberare a unui brevet de invenție depusă la Oficiul de Stat pentru Invenții și Mărci, cu toate datele cuprinse în aceasta și în anexele la cerere, referitoare la o invenție brevetabilă.¹

Considerăm mai flexibilă și mai corectă opinia lui Valerică Lazăr, potrivit căreia “în cazul acestei infracțiuni va exista obiect material numai când activitatea de divulgare se realizează prin înmânarea cererii de brevet sau a documentației aferente de către autorul faptei către o altă persoană care nu are dreptul să ia cunoștință despre conținutul acestora”.²

Într-adevăr, prezența obiectului material nu este obligatorie în cazul infracțiunii date. Însă, un astfel de obiect există atunci când divulgarea privește un document ce conține date sau informații despre invenție, care nu sunt destinate publicității, constând în acel document.

Dezvoltând prevederile alin.(9) art.10 al Legii Republicii Moldova privind brevetele de invenție, propunem ca Codul penal al Republicii Moldova să fie completat cu un nou articol, sub denumirea “Divulgarea datelor cuprinse în cererea de brevet”, care să aibă următorul conținut:

¹ Vezi: A.Ungureanu, A.Ciopraga. Dispoziții penale din legi speciale române. Vol.V, p.273.

² V.Lazăr. Infracțiuni contra drepturilor de proprietate intelectuală, p.122.

“Divulgarea de către personalul Agenției de Stat pentru Protecția Proprietății Industriale sau de către persoanele care efectuează lucrări în legătură cu invențiile, a datelor conținute în cererea de brevet, până la publicarea lor

se pedepsește cu amendă în mărime de la 700 la 1000 unități convenționale sau cu închisoare de până la 3 ani, în ambele cazuri cu (sau fără) privarea de dreptul de a ocupa funcții sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de până la 5 ani”.

În Legea nr.255 privind protecția noilor soiuri de plante este supus reglementării un alt segment al proprietății industriale – cel care se referă la noile soiuri de plante.¹

Obiectul juridic de combinație al infracțiunilor, prevăzute în legea amintită, îl constituie relațiile sociale privitoare la proprietatea industrială (vizând noile soiuri), a cărei apărare este condiționată de respectarea drepturilor nepatrimoniale (morale, personale) și patrimoniale ale titularului brevetului de soi.

La art.40 și, implicit, la art.27 ale Legii nr.255 privind protecția noilor soiuri de plante, se prevede răspunderea pentru cincisprezece variante de tip ale infracțiunii:

- a) *efectuarea, fără autorizația titularului brevetului de soi, a producerii sau reproducerii² materialului de înmulțire sau a materialului recoltat din soiul protejat.*

Luând în considerație că majoritatea aspectelor ce țin de elementul material al laturii obiective a infracțiunilor, prevăzute la art.40 și, implicit, la art.27 ale Legii nr.255 privind protecția noilor soiuri de plante, au fost descoperite cu prilejul analizei infracțiunilor precedente contra proprietății intelectuale, în continuare vor fi punctate numai aspectele respective prezentând noutate. De asemenea, pentru a evita repetările, menționăm că în cazul tuturor acestor infracțiuni latura subiectivă se caracterizează prin vinovăție sub formă de intenție directă; atunci când va fi necesar, se va specifica scopul special în care acționează făptuitorul. La fel, este nevoie de a consemna că subiectul (activ) al infracțiunii este, pentru toate aceste variante de tip, persoana fizică ce îndeplinește condițiile generale cerute de Codul penal; la necesitate, se va indica asupra condițiilor speciale ale subiectului.

Ne vom concentra atenția asupra obiectului infracțiunilor analizate.

Ținând cont de faptul că obiectul juridic special al tuturor acestor infracțiuni derivă din același obiect juridic de combinație, formulele pentru definirea noțiun-

¹ De notat că în capitolul dedicat delictelor contra proprietății intelectuale din noul Cod penal al României nu se prevede, în mod regretabil, răspunderea penală pentru atingerea adusă proprietății industriale (vizând noile soiuri).

² În această ipoteză, termenul “reproducere” apare cu sensul de înmulțire. - Vezi: Dicționarul explicativ al limbii române, p.918.

nilor acestui obiect debutează în același mod relativ la fiecare din infracțiunile cercetate: “relațiile sociale privitoare la proprietatea industrială (vizând noile soiuri), a cărei apărare este condiționată de respectarea...”. De aceea, ne vom referi doar la dreptul moral și/sau patrimonial care suferă influențare nemijlocită infracțională datorită atingerii aduse valorii și relațiilor sociale apărute prin incriminarea infracțiunilor stabilite la art.40 și, implicit, la art.27 din Legea nr.255 privind protecția noilor soiuri de plante.

În continuare, notarea cu litere a infracțiunilor amintite va fi efectuată în felul următor:

- cu literele a)-g) vor fi notate infracțiunile de la lit.a)-g) ale art.27 din legea sus-menționată;
- cu literele a’)-g’) vor fi notate infracțiunile de la lit.a)-g) ale art.40 din legea respectivă;
- cu literele h) și i) vor fi notate infracțiunea de la alin.(3) și, respectiv, modalitatea agravată de la alin.(4) ale art.40 din numita lege.

Păstrând această consecutivitate, vom analiza mai întâi, așa cum am specificat *supra*, infracțiunea de la lit.a) art.27 din Legea nr.255 privind protecția noilor soiuri de plante. În cazul acestei fapte infracționale, influențare nemijlocită infracțională suferă: 1) dreptul patrimonial exclusiv al titularului brevetului de soi de a exploata noul soi și 2) dreptul patrimonial al acestui titular de a interzice oricărei persoane să efectueze, fără autorizația sa, producerea sau reproducerea materialului de înmulțire sau a materialului recoltat din soiul protejat.

Obiectul material al infracțiunii date îl formează:

- 1) materialul de înmulțire *sau*
- 2) materialul recoltat din soiul protejat.

În conformitate cu art.2 din legea nominalizată, prin “material de înmulțire” se înțelege semințe, plante întregi sau diferite părți de plante, care au capacitatea să reproducă plante întregi.

Interpretând prin analogie, putem specifica definiția pentru noțiunea “material recoltat din soiul protejat”: semințe, plante întregi sau diferite părți de plante, care au fost strânse, adunate, culese din soiul protejat.

Potrivit art.2 din Legea nr.255 privind protecția noilor soiuri de plante, prin “soi” se are în vedere grupul de plante aparținând unui taxon botanic de cel mai jos rang cunoscut, care poate fi:

- 1) definit prin expresia caracterelor rezultând dintr-un anumit genotip sau dintr-o anumită combinație de genotipuri;
 - 2) distinct față de orice alt grup de plante prin expresia a cel puțin unuia dintre caracterele menționate la pct.1;
 - 3) considerat ca entitate, cu privire la capacitatea sa de a fi reproduc ca atare.
- Este considerat soi și hibridul cu formele parentale.

Dispoziții asemănătoare se conțin la art.1 din Legea Republicii Moldova privind protecția soiurilor de plante.

Dar, pentru a forma obiectul material al infracțiunii, prevăzute la lit.a) art.27 din Legea nr.255 privind protecția noilor soiuri de plante, materialul trebuie să fie recoltat nu din oricare soi, ci dintr-un soi protejat. Ce înseamnă “soi protejat”?

În corespundere cu art.2 din aceeași lege, prin “soi protejat” se subînțelege soiul cultivat pentru care a fost acordat un brevet de soi de către Oficiul de Stat pentru Invenții și Mărci.

Este necesar a menționa că, în cazul infracțiunilor prevăzute la art.27 din legea sus-numită, la alin.(2) al acestui articol se au în vedere nu doar soiurile protejate, ci și soiurile care:

a) sunt esențialmente derivate¹ din soiul protejat, în cazul în care soiul protejat nu este el însuși derivat;

b) nu se disting în mod clar de soiul protejat, în conformitate cu prevederile art.7 “Distinctivitatea” din Legea nr.255 privind protecția noilor soiuri de plante²;

c) pentru a fi produse, este necesară folosirea repetată a soiului protejat.

b) *efectuarea, fără autorizația titularului brevetului de soi, a condiționării³ în scopul înmulțirii materialului de înmulțire sau a materialului recoltat din soiul protejat.*

Completând informația cu privire la latura subiectivă a acestei infracțiuni, menționăm că intenția făptuitorului este calificată de un scop special – scopul înmulțirii materialului de înmulțire sau a materialului recoltat din soiul protejat.

În cazul acestei infracțiuni, influențare nemijlocită infracțională suferă:

1) dreptul patrimonial exclusiv al titularului brevetului de soi de a exploata noul soi și

2) dreptul patrimonial al acestui titular de a interzice oricărei persoane să efectueze, fără autorizația sa, condiționarea în scopul înmulțirii materialului de înmulțire sau a materialului recoltat din soiul protejat.

¹ Conform alin.(3) art.27 din Legea nr.255 privind protecția noilor soiuri de plante, un soi este considerat esențialmente derivat din altul, dacă:

a) este predominant derivat din soiul inițial sau dintr-un soi care, la rândul său, este predominant derivat din soiul inițial;

b) este distinct, în conformitate cu art.7, de soiul inițial din care a derivat;

c) este în esență identic cu soiul inițial în expresia caracterelor care rezultă din genotipul sau din combinația de genotipuri ale acestuia, cu excepția deosebirilor care rezultă din derivare.

² Cu privire la distinctivitatea soiului, vezi în §2 al Secțiunii I din prezentul capitol.

³ Aici, noțiunea “condiționare” trebuie înțeleasă în sensul de operație prin care un material se aduce într-o stare anumită de umiditate, de temperatură, de puritate etc. - Vezi: Dicționarul explicativ al limbii române, p.209.

Obiectul material al acestei infracțiuni este același ca la infracțiunea precedentă.

c) *oferirea spre vânzare, fără autorizația titularului brevetului de soi, a materialului de înmulțire sau a materialului recoltat din soiul protejat.*

În cazul acestei fapte infracționale, influențare nemijlocită infracțională suferă:

1) dreptul patrimonial exclusiv al titularului brevetului de soi de a exploata noul soi și

2) dreptul patrimonial al acestui titular de a interzice oricărei persoane să ofere spre vânzare, fără autorizația sa, materialul de înmulțire sau materialul recoltat din soiul protejat.

Obiectul material al acestei infracțiuni este același ca la infracțiunile precedente.

d) *vânzarea sau orice altă formă de comercializare, fără autorizația titularului brevetului de soi, a materialului de înmulțire sau a materialului recoltat din soiul protejat.*

Prin această infracțiune suferă influențare nemijlocită infracțională:

1) dreptul patrimonial exclusiv al titularului brevetului de soi de exploatare a noului soi și

2) dreptul patrimonial al acestui titular de a interzice oricărei persoane să vândă sau să comercializeze în orice altă formă, fără autorizația sa, materialul de înmulțire sau materialul recoltat din soiul protejat.

Obiectul material al infracțiunii analizate este același ca la infracțiunile precedente.

e) *importul, fără autorizația titularului brevetului de soi, al materialului de înmulțire sau al materialului recoltat din soiul protejat.*

Prin această infracțiune suferă influențare nemijlocită infracțională:

1) dreptul patrimonial exclusiv al titularului brevetului de soi de a exploata noul soi, și

2) dreptul patrimonial al acestui titular de a interzice oricărei persoane să importe, fără autorizația sa, materialul de înmulțire sau materialul recoltat din soiul protejat.

Obiectul material al infracțiunii examinate este același ca la infracțiunile precedente.

f) *exportul¹, fără autorizația titularului brevetului de soi, al materialului de înmulțire sau al materialului recoltat din soiul protejat.*

În cazul acestei infracțiuni, influențare nemijlocită infracțională suferă:

¹ Prin “export” se are în vedere operația cu caracter comercial prin care o parte din mărfurile produse, prelucrate, completate sau reparate într-o țară se vând pe piața altor țări. - Vezi: Dicționarul explicativ al limbii române, p.359.

1) dreptul patrimonial exclusiv al titularului brevetului de soi de a exploata noul soi, și

2) dreptul patrimonial al acestui titular de a interzice oricărei persoane să exporte, fără autorizația sa, materialul de înmulțire sau materialul recoltat din soiul protejat.

Obiectul material al faptei infracționale examinate este același ca la infracțiunile precedente.

g) depozitarea¹, fără autorizația titularului brevetului de soi, a materialului de înmulțire sau a materialului recoltat din soiul protejat, pentru unul din scopurile menționate la lit.a)-f) ale alin.(1) art.27 din Legea nr.255 privind protecția noilor soiuri de plante.

În situația acestei infracțiuni, informația privind latura ei subiectivă trebuie completată, menționându-se că este obligatorie prezența scopului special, care poate să apară sub următoarele variante alternative:

- 1) scopul producerii sau reproducerii;
- 2) scopul condiționării în scopul înmulțirii;
- 3) scopul oferirii spre vânzare;
- 4) scopul vânzării sau al oricărei alte forme de comercializare;
- 5) scopul importului;
- 6) scopul exportului.

Bineînțeles, fiecare din acțiunile, pe care și le propune să le realizeze făptuitorul, privește materialul de înmulțire sau materialul recoltat din soiul protejat.

Prin fapta infracțională, incriminată la lit.g) alin.(1) art.27 din Legea nr.255 privind protecția noilor soiuri de plante, influențare nemijlocită infracțională suferă:

1) dreptul patrimonial exclusiv al titularului brevetului de soi de a exploata noul soi și

2) dreptul patrimonial al acestui titular de a interzice oricărei persoane să depoziteze, fără autorizația sa, materialul de înmulțire sau materialul recoltat din soiul protejat, pentru unul din scopurile menționate la lit.a)-f) alin.(1) art.27 din legea sus-menționată.

Obiectul material al infracțiunii cercetate este același ca la infracțiunile precedente.

a') folosirea pentru materialul de înmulțire, produs și vândut, a unei alte denumiri decât denumirea înregistrată a noului soi.

În conformitate cu art.15 “Denumirea soiului” din Legea nr.255 privind protecția noilor soiuri de plante:

¹ Prin “depozitare” se înțelege acțiunea de a pune ceva la loc sigur, a lăsa, a încredința cuiva un bun la păstrare. - Vezi: Dicționarul explicativ al limbii române, p.280.

- soiul va purta o denumire generică pentru a permite identificarea acestuia (alin.(1));
- denumirea soiului se menționează în brevetul eliberat și va fi folosită și după expirarea termenului de valabilitate a brevetului de soi (alin.(2));
- denumirea soiului se înregistrează în Registrul Național al Brevetelor de Soiuri Protejate o dată cu eliberarea brevetului de soi (alin.(11)).

Esența elementului material al laturii obiective a infracțiunii analizate consistă în aceea că, deși noul soi are o denumire înregistrată în Registrul Național al Brevetelor de Soiuri Protejate, făptuitorul folosește pentru materialul de înmulțire, produs și vândut, aparținând acestui soi o altă denumire decât cea înregistrată (de exemplu, o denumire a unui soi având o valoare mai mare). Prin aceasta făptuitorul nu execută obligația stabilită la alin.(9) al articolului sus-menționat: orice persoană care oferă, spre vânzare sau comercializare, materialul de înmulțire aparținând soiului protejat este obligată să folosească denumirea acestui soi, chiar după expirarea termenului de valabilitate a protecției soiului.

În context este necesar a specifica o aserțiune a lui Genoveva Vrabie: “Drepturile subiective și obligațiile care formează conținutul unui raport juridic sunt corelative, fiecărui drept corespunzându-i o anume obligație, și invers”.¹

Care este dreptul subiectiv al titularului brevetului de soi, căruia îi corespunde obligația juridică prevăzută la alin.(9) art.15 din Legea nr.255 privind protecția noilor soiuri de plante?

Considerăm că acest drept este dreptul nepatrimonial de a pretinde folosirea denumirii înregistrate a soiului pentru materialul de înmulțire aparținând acestui soi, oferit spre vânzare sau comercializare, chiar după expirarea termenului de valabilitate a protecției soiului. Tocmai acest drept suferă o influențare nemijlocită infracțională prin săvârșirea faptei infracționale prevăzute la lit.a) alin.(1) art.40 din legea nominalizată mai sus.

Obiectul material lipsește în cazul infracțiunii date. Acțiunea ilicită poartă asupra denumirii noului soi. Or, denumirea este “cuvântul cu care numim ceva”,² deci are o natura imaterială.

b') folosirea denumirii înregistrate a unui soi pentru materialul de înmulțire, produs și vândut, care nu aparține acestui soi.

Prevederile alin.(1),(2) și (11) ale art.15 din Legea nr.255 privind protecția noilor soiuri de plante, reproduse mai sus, au aceeași valabilitate în cazul infracțiunii de la lit.b) alin.(1) art.40 din aceeași lege.

În plus, este oportun a consemna că, potrivit alin.(3) art.15 al legii numite, denumirea soiului trebuie să fie diferită de orice denumire care desemnează un

¹ Genoveva Vrabie. Teoria generală a dreptului. - Iași: “Ștefan Procopiu”, 1993, p.137.

² Vezi: Dicționarul explicativ al limbii române, p.278.

alt soi aparținând aceleiași specii de plante sau unei specii înrudite îndeaproape cu aceasta.

Deosebirea principală, în planul elementului material, dintre această infracțiune și infracțiunea precedent analizată este că, în cazul acesteia din urmă, este folosită fie o denumire neînregistrată a unui soi, fie o denumire înregistrată, însă pentru un soi altul decât cel de care aparține materialul de înmulțire, produs și vândut; în opoziție, în cazul infracțiunii analizate, întotdeauna se folosește o denumire înregistrată, însă pentru materialul de înmulțire, produs și vândut, care nu aparține de soiul cu această denumire înregistrată. De asemenea, în cazul infracțiunii analizate precedent, întotdeauna este vorba de materialul de înmulțire, produs și vândut, care aparține de un soi protejat; pe de altă parte, în cazul infracțiunii analizate la lit.b') poate fi vorba de un material de înmulțire, produs și vândut, care nu aparține de un soi protejat.

Considerăm că, întrucât nu poate fi identificat un drept subiectiv care suferă influențare nemijlocită infracțională prin comiterea faptei infracționale analizate, este cazul să vorbim despre un interes legitim al titularului brevetului de soi, care suferă o atare influențare. Interpretând prevederile lit.b) alin.(1) art.40 al Legii nr.255 privind protecția noilor soiuri de plante, considerăm că acest interes legitim este de natură nepatrimonială – de a interzice folosirea denumirii înregistrate a unui nou soi pentru materialul de înmulțire, produs și vândut, care nu aparține acestui soi.

Ca și la infracțiunea precedent analizată, infracțiunii prevăzute la lit.b') îi lipsește obiectul material.

c') atribuirea pentru materialul de înmulțire, produs și vândut, a unei denumiri foarte apropiate de cea a soiului protejat, astfel încât să poată produce confuzii.

Informația privind latura subiectivă o completăm cu aceea că intenția făptuitorului este calificată de un scop special – scopul de a genera confuzii.

În conformitate cu alin.(5) art.15 din Legea nr.255 privind protecția noilor soiuri de plante, denumirea soiului nu trebuie să inducă în eroare sau să dea naștere la confuzii cu privire la caracterele soiului, la valoarea sau la identitatea acestuia sau a amelioratorului.

Acestei obligații juridice îi corespunde dreptul nepatrimonial al titularului brevetului de soi de a cere ca denumirea soiului să nu inducă în eroare sau să nu dea naștere la confuzii cu privire la caracterele soiului, la valoarea sau la identitatea acestuia sau a amelioratorului.

Infracțiunii date îi lipsește obiectul material.

Deși subiectul (activ) al acestei infracțiuni nu este circumstanțiat în mod special, respectarea dreptului nepatrimonial al titularului brevetului de soi de a cere ca denumirea soiului să nu inducă în eroare sau să nu dea naștere la con-

fuzii cu privire la caracterele soiului, la valoarea sau la identitatea acestuia sau a amelioratorului poate fi solicitată de la persoana având anumite competențe. De exemplu, în corespundere cu alin.(8) art.15 din Legea nr.255 privind protecția noilor soiuri de plante, în vederea stabilirii unei denumiri corecte, solicitantul poate cere la Oficiul de Stat pentru Invenții și Mărci efectuarea unei cercetări documentare privind denumirea soiului, achitând în prealabil taxa de examinare.

În concluzie, este de obligația Oficiului de Stat pentru Invenții și Mărci să atribuie o denumire pentru materialul de înmulțire, astfel încât această denumire să nu genereze confuzii.

d') vânzarea de material de înmulțire cu mențiunea falsă că aparține soiului pentru care s-a acordat brevet de soi, inducând astfel în eroare cumpărătorul.

În corespundere cu alin.(10) art.15 din Legea nr.255 privind protecția noilor soiuri de plante, în cazul în care soiul protejat este oferit spre vânzare sau este comercializat, pe soiul protejat se poate aplica o marcă de produs sau un alt semn distinct, care să permită identificarea soiului pe piață.

Prin coroborarea acestei prevederi cu cea de la alin.(5) din aceeași normă, putem specifica faptul că, în cazul acestei infracțiuni, se efectuează vânzarea materialului de înmulțire, pe care se aplică un semn distinctiv care induce în eroare cu privire la caracterele soiului, și anume: conține denumirea unui soi protejat, deși materialul de înmulțire respectiv nu aparține unui astfel de soi.

Dar care este interesul legitim ce suferă influențare infracțională nemijlocită prin săvârșirea faptei infracționale analizate?

Considerăm că acest interes legitim al titularului brevetului de soi este interesul legitim patrimonial de a interzice oricărei persoane să comercializeze material de înmulțire având mențiunea falsă că aparține soiului pentru care s-a acordat brevet de soi.

Obiectul material al infracțiunii examinate îl constituie materialul de înmulțire având mențiunea falsă că aparține soiului protejat.

e') falsul la înscrierea unui soi în Registrul Național al Brevetelor de Soiuri Protejate.

Faptele de fals presupun o acțiune de falsificare, adică de denaturare a adevărului. Această acțiune se poate realiza prin contrafacere sau alterare. Falsificarea poate fi totală sau parțială, iar mijloacele de alterare a adevărului pot fi, de regulă, oricare.¹

Pentru a determina condițiile în care se realizează acțiunea de falsificare în raport cu înscrierea unui soi în Registrul Național al Brevetelor, este necesar să apelăm la prevederile unor alineate ale art.16 "Examinarea formală a cererii de brevet de soi" al Legii nr.255 privind protecția noilor soiuri de plante:

¹ Vezi: O.Loghin, T.Toader. Drept penal român. Partea Specială, p.457.

– dacă în urma examinării formale se constată că cererea îndeplinește condițiile, prevăzute la art.10 “Dreptul la eliberarea brevetului de soi” și la art.12 “Conținutul cererii de brevet de soi”, acesta se înregistrează în Registrul Național al Cererilor de Brevete de Soiuri (alin.(2));

– în cazul în care cererea de brevet de soi nu îndeplinește una dintre condițiile prevăzute la art.10 și 12, Oficiul de Stat pentru Invenții și Mărci hotărăște, în cadrul unei comisii de examinare, respingerea cererii (alin.(4)).

De aici se desprinde că subiectul (activ) al acestei infracțiuni este persoana fizică din cadrul personalului Oficiului de Stat pentru Invenții și Mărci, care falsifică cererea de brevet de soi și documentația aferentă depusă de solicitant în vederea examinării formale, pentru a crea impresia că acestea nu corespund cerințelor stabilite la art.10 și 12 din Legea nr.255 privind protecția noilor soiuri de plante, astfel încât cererea respectivă să fie respinsă.

Din această perspectivă, prin săvârșirea infracțiunii analizate, influențare nemijlocită infracțională suferă dreptul moral al solicitantului de a-i fi înregistrată cererea de brevet de soi.

Atât în cazul în care acțiunea de falsificare se exprimă în contrafacere, cât și atunci când această acțiune ia forma de alterare, cererea de brevet de soi și documentația aferentă, falsificate, constituie produsul infracțiunii. Dacă este prezentă modalitatea de contrafacere, obiectul material al infracțiunii îl formează materialele din care au fost fabricate în mod fraudulos cererea de brevet de soi și documentația aferentă. Dacă este prezentă modalitatea de alterare, obiectul material al infracțiunii îl constituie cererea de brevet de soi și documentația aferentă, autentice și preexistente comiterii infracțiunii.

f) întocmirea de rapoarte false, precum și falsificarea documentațiilor cerute de prezenta lege.

Pentru a percepe esența elementului material al laturii obiective a acestei infracțiuni, este nevoie să ne adresăm prevederilor unor alineate ale art.18 “Examinarea tehnică a noului soi” din Legea nr.255 privind protecția noilor soiuri de plante:

– în cazul în care testele de creștere pentru un nou soi nu au fost efectuate de autoritatea națională sau de o autoritate recunoscută internațional, Oficiul de Stat pentru Invenții și Mărci poate lua în considerare raportul tehnic efectuat de o altă autoritate competentă, cu acordul solicitantului, cumpărat sub condiția plății taxei prevăzute de lege (alin.(3));

– în termen de 2 ani de la inițierea testelor de creștere, autoritatea națională competentă, pe baza rezultatelor obținute, întocmește un raport care trebuie să conțină rezultatele testelor, caracterele morfologice și fiziologice ale soiului testat în comparație cu soiul-martor și concluziile cu privire la îndeplinirea prevederi-

lor art.7 “Distinctivitatea”, art.8 “Omogenitatea” și art.9 “Stabilitatea” din legea sus-nominalizată (alin.(5));

– Oficiul de Stat pentru Invenții și Mărci respinge cererea de brevet de soi, dacă valabilitatea testelor este infirmată de către autoritatea națională (alin.(7)).

De asemenea, este utilă consultarea prevederilor alin.(1) art.20 “Hotărârile Oficiului de Stat pentru Invenții și Mărci” din Legea nr.255 privind protecția noilor soiuri de plante:

– pe baza raportului tehnic al autorității naționale sau al unei autorități recunoscute internațional, Oficiul de Stat pentru Invenții și Mărci stabilește dacă noul soi îndeplinește condițiile prevăzute la art.7-9 și la art.16 și, după caz, acordă brevet de soi sau respinge cererea de brevet de soi.

Așadar, sunt posibile două situații în a căror prezență se realizează elementul material al infracțiunii analizate:

1) reprezentantul autorității naționale competente în examinarea tehnică a noului soi sau reprezentantul unei autorități recunoscute internațional, având aceeași competență, falsifică documentația privind rezultatele testelor de creștere, prezentată de solicitant, întocmind în acest sens un raport tehnic fals, având scopul de infirmare a valabilității testelor și, deci, de respingere a cererii de brevet de soi;

2) reprezentantul Oficiului de Stat pentru Invenții și Mărci falsifică raportul tehnic al autorităților sus-menționate, având scopul de respingere a cererii de brevet de soi.

În ambele situații conturate mai sus reprezentantul organismului decident respectiv are calitatea de subiect (activ) al infracțiunii.

Prin săvârșirea faptei infracționale cercetate, influențare nemijlocită infracțională suferă interesul legitim nepatrimonial al solicitantului de a se recunoaște valabilitatea testelor de creștere și de a-i fi acordat brevetul de soi în cazul confirmării acestor teste.

Rapoartele false sau documentația cerute de lege, care au fost falsificate, constituie nu obiectul material, ci produsul infracțiunii date. Obiectul material îl formează, după caz, fie materialele în baza cărora au fost întocmite rapoartele tehnice sau documentația privind rezultatele testelor de creștere a soiului, fie rapoartele și documentația respective autentice preexistente săvârșirii infracțiunii.

g') furnizarea de documente care conțin informații false.

În context, este oportun a apela la prevederile art.28 “Excepții de la dreptul exclusiv al titularului de brevet de soi” din Legea nr.255 privind protecția noilor soiuri de plante:

– drepturile titularului de brevet de soi, prevăzute la art.27, nu se extind asupra următoarelor acte:

a) folosirea soiului în scop personal și în scopuri necomerciale;

b) folosirea soiului în scopuri experimentale, precum și în procesul de ameliorare, ca material inițial pentru obținerea altor soiuri (alin.(1));

– persoanele care folosesc soiul protejat în scopurile prevăzute la alin.(1) sunt obligate să furnizeze titularului de brevet de soi informațiile cerute de către acesta (alin.(2)).¹

Acestei obligații îi corespunde dreptul moral al titularului de brevet de soi de a pretinde de la persoanele, care folosesc soiul protejat în scopurile indicate la alin.(1) art.28 din legea sus-amintită, informațiile necesare; în mod implicit, aceste informații trebuie să fie complete și conforme cu realitatea. Considerăm că tocmai dreptul moral specificat suferă influențare nemijlocită infracțională prin comiterea infracțiunii incriminate la lit.g) alin.(1) art.40 din Legea nr.255 privind protecția noilor soiuri de plante.

Obiectul material al acestei infracțiuni îl constituie documentele care conțin informații false.

h) *divulgarea de date și informații reprezentând un secret comercial referitor la un nou soi pentru care s-a depus o cerere de acordare a unui brevet de soi.*

Întrucât infracțiunea dată comportă mai multe puncte de tangență cu fapta incriminată la art.60 al Legii nr.64 privind brevetele de invenții, ne vom referi numai la diferențele specifice care țin de infracțiunea analizată.

Interesul legitim, care suferă influențare nemijlocită infracțională prin comiterea infracțiunii în cauză, este interesul legitim moral al amelioratorului de a nu fi divulgate, fără acordul său, datele și informațiile reprezentând un secret comercial referitor la un soi nou, până la publicarea descrierii acestuia de către Oficiul de Stat pentru Invenții și Mărci.

Obiectul material există în acele cazuri în care divulgarea privește un document ce cuprinde date sau informații despre noul soi, care nu sunt destinate publicității. În astfel de cazuri, obiectul material îl va constitui acel document.

i) *săvârșirea infracțiunilor prevăzute la alin.(1) și (3) art.40 din Legea nr.255 privind protecția noilor soiuri de plante de către un funcționar în exercitiul atribuțiilor de serviciu.*

Această modalitate de agravare a infracțiunilor, incriminate la alin.(1) și (3) art.40 ale legii sus-menționate, reprezintă un caz special al abuzului de serviciu. Particularizarea subiectului (activ) în cazul acestei modalități se răsfrânge asupra obiectului juridic special.

În calitate de subiect (activ) special este indicat funcționarul.

¹ De aici rezultă că subiectul (activ) al infracțiunii date este persoana care folosește soiul protejat în scopurile prevăzute la alin.(1) art.28 al legii sus-menționate.

În corespundere cu alin.2 art.147 CP Rom., prin “funcționar” se înțelege funcționarul public, precum și orice salariat care exercită o însărcinare în serviciul unei alte persoane juridice decât cea de interes public.

Conform alin.1 art.147 CP Rom., prin “funcționar public” se înțelege orice persoană care exercită permanent sau temporar, cu orice titlu, indiferent cum a fost învestită, o însărcinare de orice natură, retribuită sau nu, în serviciul unei autorități publice, instituții publice, instituții sau altei persoane juridice de interes public.

În cazul în care infracțiunile, prevăzute la alin.(1) și (3) art.40 din Legea nr.255 privind protecția noilor soiuri de plante, sunt săvârșite de un funcționar în exercițiul atribuțiilor sale de serviciu, apare un obiect juridic secundar: relațiile sociale privitoare la buna desfășurare a atribuțiilor de serviciu.

Considerăm că modalitatea de agravare analizată poate fi aplicată numai în raport cu infracțiunile prevăzute la lit.a), b), d) și g) alin.(1) art.40 din legea nominalizată mai sus. În cazul celorlalte fapte infracționale, stabilite de același articol, calitatea subiectului (activ) de a fi funcționar este, așa cum rezultă din cele expuse *supra*, de esența infracțiunii.

Dezvoltând prevederile art.13 și 35 ale Legii Republicii Moldova privind protecția soiurilor de plante, propunem ca legea penală a Republicii Moldova să fie completată cu un nou articol care ar avea denumirea “Violarea drepturilor titularului brevetului de soi” și următorul conținut:

- “Efectuarea, fără autorizația titularului brevetului de soi, a următoarelor acțiuni:
- a) producerea sau reproducerea materialului soiului în scopul înmulțirii;
 - b) condiționarea materialului soiului în scopul înmulțirii;
 - c) oferirea spre vânzare a materialului soiului;
 - d) vânzarea sau alte forme de comercializare a materialului soiului;
 - e) exportarea materialului soiului;
 - f) importarea materialului soiului;
 - g) stocarea materialului soiului în scopul efectuării acțiunilor menționate la lit.a)-f);
 - h) divulgarea datelor ce constituie secret comercial despre soiul care face obiectul cererii de brevet;
 - i) desemnarea materialului soiului produs și comercializat printr-o denumire ce diferă de cea cu care este înregistrat acest soi;
 - j) desemnarea materialului soiului produs și comercializat prin denumirea unui soi înregistrat, cunoscându-se faptul că materialul produs și comercializat nu aparține de acest soi;
 - k) desemnarea materialului soiului produs și comercializat printr-o denumire atât de asemănătoare cu cea a soiului înregistrat, încât ele pot fi confundate;
 - l) comercializarea materialului soiului pentru care nu a fost eliberat brevet, inducând în mod conștient în eroare consumatorii;

- m) declarațiile false privind rezultatele încercării noului soi;
- n) operarea de înscrieri false sau darea de indicații privind operarea de înscrieri false în Registrul brevetelor pentru soiurile de plante și în documentația de gestiune;
- o) contrafacerea documentelor necesare pentru îndeplinirea prevederilor legislației privind protecția soiurilor de plante, confecționarea sau darea de indicații privind confecționarea documentelor contrafăcute;
- p) prezentarea către titularul brevetului de soi a documentelor cu date false de către cei care folosesc soiul

se pedepsește cu amendă în mărime de la 700 la 1000 unități convenționale sau cu închisoare de până la 3 ani, în ambele cazuri cu (sau fără) privarea de dreptul de a ocupa funcții sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de până la 5 ani”.

În Legea nr.129 privind protecția desenelor și modelelor industriale este supus reglementării un alt segment al proprietății industriale, și anume – cel care se referă la desenele și modelele industriale.

Obiectul juridic de combinație al infracțiunilor prevăzute de această lege îl constituie relațiile sociale privitoare la proprietatea industrială (vizând desenele și modelele industriale), a cărei apărare este condiționată de respectarea drepturilor nepatrimoniale (morale, personale) și patrimoniale ale titularului.

În art.41-43 din legea sus-menționată sunt incriminate trei fapte infracționale:

1) însușirea fără drept, în orice mod, a calității de autor al desenului sau modelului industrial (art.41);

2) contrafacerea desenului sau modelului industrial, adică reproducerea, fără drept, a desenului sau modelului industrial în scopul fabricării de produse cu aspect identic, fabricarea, oferirea spre vânzare, vânzarea, importul, folosirea sau stocarea unor astfel de produse în vederea punerii în circulație ori folosirii, fără acordul titularului certificatului de înregistrare a desenului sau modelului industrial, în perioada de valabilitate a acestuia (art.42);

3) divulgarea, de către personalul Oficiului de Stat pentru Invenții și Mărci, precum și de către persoanele care efectuează lucrări în legătură cu desenele și modelele industriale, a datelor cuprinse în cererile de înregistrare până la publicarea lor (art.43).

Majoritatea noțiunilor specificate în conținuturile acestor trei infracțiuni ne sunt cunoscute din analiza infracțiunilor contra proprietății intelectuale analizate precedent. În plus, profilul concepțional al acestor trei infracțiuni coincide în multe privințe cu cel al faptelor infracționale incriminate la art.58-60 din Legea nr.64 privind brevetele de invenție. În vederea evitării repetărilor inutile, în continuare vom stărui numai asupra aspectelor care individualizează infracțiu-

nile, prevăzute la art.41-43 din Legea nr.129 privind protecția desenelor și modelelor industriale, în raport cu infracțiunile examinate până acum. În special, în ce privește obiectul juridic special al infracțiunilor, incriminate la art.41-43 din actul legislativ arătat, ne vom referi doar la dreptul moral și/sau patrimonial care este supus influențării nemijlocite infracționale datorită atingerii aduse valorii și relațiilor sociale apărute prin incriminarea acestor trei infracțiuni. În acest plan, vom omite formula de debut pentru definirea noțiunilor obiectului juridic special al celor trei fapte infracționale, formulă care este aceeași pentru fiecare din ele: “relațiile sociale privitoare la proprietatea industrială (vizând desenele și modelele industriale) a cărei apărare este condiționată de respectarea ...”.

În legătură cu infracțiunea, prevăzută la art.41 din Legea nr.129 privind protecția desenelor și modelelor industriale, specificăm că, potrivit Instrucțiunilor privind condițiile pentru depunerea și eliberarea certificatelor de desene și modele industriale în conformitate cu Legea nr.129 din 29 decembrie 1992 privind protecția desenelor și modelelor industriale și Aranjamentul de la Haga privind depozitul internațional de desene și modele industriale, adoptate de Oficiul de Stat pentru Invenții și Mărci (în continuare – Instrucțiuni),¹ prin “autor” (avându-se în vedere autorul desenului sau al modelului industrial) se înțelege persoana care a creat desenul sau modelul industrial.

Prevederi similare se conțin la alin.(1) art.9 din Legea Republicii Moldova privind protecția desenelor și modelelor industriale.

De aici deducem că interesul legitim al autorului desenului sau modelului industrial, ce suferă influențare nemijlocită infracțională prin săvârșirea infracțiunii analizate, este interesul legitim moral de a i se recunoaște calitatea de autor al desenului sau modelului industrial.

Nu putem agree opinia lui Valerică Lazăr cu privire la obiectul juridic special al infracțiunii cercetate, format, după acest autor, din “relațiile sociale care apără (sublinierea ne aparține – *n.a.*) calitatea de autor al unui desen sau model industrial”.² Așa cum am stabilit în Capitolul I al lucrării de față, relațiile sociale se formează, se desfășoară și se dezvoltă în jurul și datorită valorilor sociale apărute de legea penală. Deci, relațiile sociale aferente valorii sociale sunt apărute întrucât sunt aferente valorii sociale respective. Însă relațiile sociale specificate nu pot apăra valoarea socială căreia îi sunt aferente, pentru că nu au un mecanism ce ar permite o astfel de apărare. În plus, dacă am admite că relațiile sociale apără o valoare socială, ar însemna că aceste relații sociale se substituie legii

¹ Buletinul Oficial de proprietate industrială al Oficiului de Stat pentru Invenții și Mărci al României. - 1993. - Nr.1.

² V.Lazăr. Infracțiuni contra drepturilor de proprietate intelectuală, p.142-143.

penale. Deci, nu ar mai fi nevoie de aportul legii penale în apărarea valorilor sociale. Evident, nu putem împărtăși un asemenea punct de vedere.

Finalizăm analiza infracțiunii date, specificând că obiectul material îi lipsește.

Următoarea infracțiune, pe care o vom examina, este cea prevăzută la art.42 din Legea nr.129 privind protecția desenelor și modelelor industriale.

În conformitate cu alin.1 art.31 din aceeași lege, perioada de valabilitate a unui certificat de înregistrare a desenului sau modelului industrial este de 5 ani de la data constituirii depozitului reglementar și poate fi reînnoită pe două perioade succesive de 5 ani.

Tocmai pe parcursul acestei perioade pot fi săvârșite modalitățile normative alternative ale infracțiunii de contrafacere a desenului sau modelului industrial.

În ce privește aspectele specifice ale laturii subiective a infracțiunii analizate, este necesar a consemna scopurile speciale cu care pot fi realizate modalitățile normative alternative ale faptei infracționale cercetate:

a) scopul fabricării de produse cu aspect identic – în cazul modalității de reproducere, fără drept, a desenului sau modelului industrial;

b) scopul punerii în circulație ori folosirii – în cazul modalităților de fabricare, oferire spre vânzare, vânzare, import, folosire sau stocare de produse cu aspect identic.

Sub aspectul obiectului juridic special, menționăm că, potrivit art.29 din Legea nr.129 privind protecția desenelor și modelelor industriale, influențare nemijlocită infracțională suferă dreptul patrimonial al titularului certificatului de înregistrare a desenului sau modelului industrial de a interzice terților să efectueze, fără autorizarea sa, următoarele acte: reproducerea, fabricarea, comercializarea sau oferirea spre vânzare, folosirea, importul sau stocarea în vederea comercializării, oferirii spre vânzare sau folosirii desenului sau modelului industrial al produsului în care acesta este încorporat.

În planul obiectului material al infracțiunii de contrafacere a desenului sau modelului industrial, ne exprimăm următorul punct de vedere:

– în situația reproducerii, fără drept, a desenului sau modelului industrial, acțiunea ilicită poartă asupra desenului sau modelului industrial, deci asupra unei entități corporale; în concluzie, în situația acestei modalități, infracțiunea nu are obiect material;

– în situația fabricării produselor cu aspect identic¹, fără acordul titularului certificatului de înregistrare a desenului sau modelului industrial, produsele cu aspect identic formează nu obiectul material, ci obiectul produs prin infracțiune;

¹ Este oportun a menționa că, în conformitate cu art.26 din Legea Republicii Moldova privind protecția desenelor și modelelor industriale, produsul se consideră fabricat folosind desenul sau modelul industrial înregistrat dacă el este, în totalitate sau într-o măsură substanțială, o copie a acestui desen sau model industrial.

obiectul material îl constituie materialele din care s-au confecționat acele produse, materiale preexistente comiterii faptei infracționale;

– în fine, în situația celorlalte modalități normative alternative ale infracțiunii analizate, obiectul material este format din produsele cu aspect identic, acestea având o natură corporală.

În ce privește infracțiunea înscrisă la art.43 al Legii nr.129 privind protecția desenelor și modelelor industriale, menționăm că, potrivit pct.7 al Instrucțiunilor, datele ce se conțin în cererea de înregistrare a desenului sau modelului industrial sunt confidențiale până la publicarea acestuia de către Oficiul de Stat pentru Invenții și Mărci; acest organism asigură și răspunde de confidențialitatea cererilor de la data depunerii acestora la Registrul general al Oficiului de Stat pentru Invenții și Mărci până la data publicării lor conform art.20 din Legea nr.129 privind protecția desenelor și modelelor industriale.¹

Subiectul (activ) al infracțiunii date trebuie să îndeplinească oricare din cele două condiții speciale alternative:

- 1) să facă parte din personalul Oficiului de Stat pentru Invenții și Mărci;
- 2) să fie o persoană care efectuează lucrări în legătură cu desenele și modelele industriale.

Reieșind din prevederile pct.7 al Instrucțiunilor, dreptul, care suferă influențare nemijlocită infracțională prin săvârșirea infracțiunii analizate, este dreptul moral al autorului desenului sau modelului industrial ori al succesorului acestuia în drepturi de a nu fi divulgate, fără acordul său, datele cuprinse în cererea de înregistrare a desenului sau modelului industrial, până la publicarea acestuia conform art.20 din Legea nr.129 privind protecția desenelor și modelelor industriale.

Din perspectiva analizei obiectului material al infracțiunii date, ne exprimăm sprijinul pentru opinia lui Valerică Lazăr, potrivit căreia acest obiect este prezent doar “în situațiile când operațiunea de divulgare se face de către infractor prin înmânarea schițelor, fotografiilor sau altor suporturi pe care este implementat desenul sau modelul depus și înregistrat la Oficiul de Stat pentru Invenții și Mărci”.²

Expunând această opinie, autorul sus-citat ia în calcul diferențierea diverselor situații din realitatea socială, spre deosebire de viziunea, rigidă și, de aceea,

¹ Conform art.20 al Legii nr.129 privind protecția desenelor și modelelor industriale, “cererea de înregistrare a desenului sau modelului industrial, precum și reproducerea, fotografierea sau orice reprezentare grafică a acestuia se publică în Buletinul Oficial de proprietate industrială al Oficiului de Stat pentru Invenții și Mărci al României, în termen de maximum 6 luni de la data constituirii depozitului reglementar, în alb-negru sau, la cerere, în culori.

Publicarea prevăzută la alineatul precedent poate fi amânată, la cererea solicitantului, pe o perioadă ce nu poate depăși 12 luni, calculată de la data depunerii cererii sau de la data priorității, când aceasta a fost invocată”.

² V.Lazăr. Infracțiuni contra drepturilor de proprietate intelectuală, p.151.

uneori neconformă realității sociale, a lui Augustin Ungureanu și Aurel Ciopraga: “Obiectul material al acestei infracțiuni îl constituie datele cuprinse în cererea de înregistrare a unui desen sau model industrial, depusă la Oficiul de Stat pentru Invenții și Mărci”.¹

Or, astfel de date divulgate pe cale orală nu pot să constituie în nici un caz obiectul material al faptei infracționale prevăzute la art.43 din Legea nr.129 privind protecția desenelor și modelelor industriale.

Dezvoltând prevederile de la art.2, 22, 23 și 33 din Legea Republicii Moldova privind protecția desenelor și modelelor industriale, propunem completarea Codului penal al Republicii Moldova cu un nou articol având denumirea “Violarea drepturilor titularului certificatului de înregistrare a desenului sau modelului industrial” cu următorul conținut:

“(1) Arogarea calității de autor al desenului sau modelului industrial se pedepsește cu amendă în mărime de la 500 la 800 unități convenționale sau cu închisoare de până la 2 ani.

(2) Fabricarea, vânzarea, importul, exportul sau altă introducere în circuitul economic ori stocarea în scopuri comerciale a produsului obținut prin aplicarea desenului sau modelului industrial protejat, fără acordul titularului certificatului de înregistrare a desenului sau modelului industrial, dacă acest produs, în totalitate sau într-o măsură substanțială, este o copie a acestui desen sau model industrial

se pedepsește cu amendă în mărime de la 500 la 800 unități convenționale sau cu închisoare de până la 2 ani.

(3) Divulgarea, de către personalul Agenției de Stat pentru Protecția Proprietății Industriale sau de către persoanele care efectuează lucrări în legătură cu desenele și modelele industriale, a esenței cererii de înregistrare a desenului sau modelului industrial până la publicarea hotărârii de înregistrare a desenului sau modelului industrial

se pedepsește cu amendă în mărime de la 700 la 1000 unități convenționale sau cu închisoare de până la 3 ani, în ambele cazuri cu (sau fără) privarea de dreptul de a ocupa funcții sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de până la 5 ani”.

În Legea nr.16 privind protecția topografiilor circuitelor integrate este reglementat un alt segment al proprietății industriale, și anume – cel care se referă la topografiile circuitelor integrate.

Obiectul juridic de combinație al infracțiunilor incriminate în această lege îl formează relațiile sociale privitoare la proprietatea industrială (vizând topogra-

¹ A.Ungureanu, A.Ciopraga. Dispoziții penale din legi speciale române. Vol.V, p.195.

fiile circuitelor integrate), a cărei apărare este condiționată de respectarea drepturilor patrimoniale ale titularului.

La art.40 din legea sus-nominalizată sunt înscrise două variante de tip ale infracțiunii:

1) contrafacerea topografiei circuitelor integrate, adică încălcarea drepturilor titularului, prin exploatarea, fără autorizația acestuia, a unei topografii înregistrate;

2) vânzarea de produse contrafăcute, adică încălcarea drepturilor titularului, prin vânzarea de produse contrafăcute, adică de circuite integrate realizate prin contrafacere.

Ca și în cazul infracțiunilor, prevăzute de Legea nr.129 privind protecția desenelor și modelelor industriale, în continuare ne vom referi doar la diferențele specifice ale faptelor infracționale, prevăzute la art.40 din Legea nr.16 privind protecția topografiilor circuitelor integrate, în raport cu alte infracțiuni contra proprietății intelectuale.

În privința infracțiunii de contrafacere a topografiei circuitelor integrate, este necesar să punem în atenție prevederile art.20 și 22 din legea indicată mai sus:

– titularul unei topografii înregistrate are, pe toată durata protecției, dreptul de a exploata topografia, precum și dreptul de a permite sau a interzice altor persoane să exploateze topografia (art.20);

– prin “exploatarea topografiei” se înțelege:

a) reproducerea, fie prin încorporarea într-un circuit integrat, fie în alt mod, a topografiei sau a unei părți a acesteia, cu excepția părților care nu sunt originale, în sensul dispozițiilor art.3;¹

b) importul, vânzarea sau distribuirea², în orice mod, în scopuri comerciale, a topografiei sau a circuitului integrat în care aceasta este încorporată.

Întrucât acțiunea de exploatare a unei topografii înregistrate, fără autorizația titularului acesteia, poartă asupra unei topografii înregistrate, iar nu asupra produselor contrafăcute (circuitelor integrate realizate prin contrafacere), sub incidența noțiunii “exploatarea topografiei”, aplicabile contextului infracțiunii de contrafacere a topografiei circuitelor integrate, nu poate nimeri noțiunea “vânzarea circuitului integrat contrafăcut”. Această ultimă noțiune ține de conținutul celeilalte fapte infracționale incriminate la art.40 din Legea nr.16 privind protecția topografiilor circuitelor integrate.

¹ Potrivit art.3 din Legea nr.16 privind protecția topografiilor circuitelor integrate, sunt protejate, în condițiile acestei legi, topografiile originale. Sunt originale topografiile care constituie rezultatul efortului intelectual al creatorilor lor și care, la data când au fost create, nu erau uzuale pentru creatorii de topografii și pentru fabricanții de circuite integrate.

O topografie constituită dintr-o combinație de elemente și de interconexiuni uzuale poate fi protejată numai dacă combinația, luată în ansamblul ei, este originală, în sensul alin.1.

² Prin “distribuire” se înțelege faptul de a împărți ceva în mai multe locuri sau la mai multe persoane, dând fiecăreia una sau mai multe părți. - Vezi: Dicționarul explicativ al limbii române, p.310.

Prin urmare, prin săvârșirea infracțiunii de contrafacere a topografiei circuitelor integrate, influențare nemijlocită infracțională suferă dreptul patrimonial al titularului topografiei înregistrate de a permite sau a interzice altor persoane să exploateze topografia.

Nu putem fi de acord cu Augustin Ungureanu și Aurel Ciopraga că obiectul material al infracțiunii analizate îl formează topografiile circuitelor integrate.¹ Așa cum am putut observa *supra*, topografia circuitului integrat are prin definiție o natură incorporeală și, de aceea, nu poate forma obiectul material al infracțiunii. În concluzie, infracțiunea examinată nu are obiect material.

Prin comiterea infracțiunii de vânzare a produselor contrafăcute, influențare infracțională nemijlocită suferă dreptul patrimonial al titularului topografiei înregistrate de a interzice altor persoane să vândă circuite integrate contrafăcute.

Obiectul material al acestei infracțiuni îl constituie circuitele integrate realizate prin contrafacere. Circuitul integrat reprezintă materializarea topografiei circuitului integrat și, din aceste considerente, poate forma obiectul material al infracțiunii.

Dezvoltând prevederile art.4 din Legea Republicii Moldova privind protecția topografiilor circuitelor integrate, propunem completarea Codului penal al Republicii Moldova cu un nou articol – “Violarea drepturilor titularului certificatului de înregistrare a topografiei circuitului integrat” – având următorul conținut:

“Exploatarea, fără autorizația titularului, a unei topografii a circuitului integrat înregistrate

se pedepsește cu amendă în mărime de la 500 la 800 unități convenționale sau cu închisoare de până la 2 ani”.

În Legea nr.84 privind mărcile și indicațiile geografice este reglementat un alt segment al proprietății industriale, și anume – cel care se referă la mărcile și indicațiile geografice.

Obiectul juridic de combinație al infracțiunilor prevăzute în această lege îl constituie relațiile sociale privitoare la proprietatea industrială (vizând mărcile și indicațiile geografice), a cărei apărare este condiționată de respectarea drepturilor patrimoniale ale titularului.

La art.83 și 86 din legea amintită mai sus sunt incriminate șapte fapte infracționale:

1) contrafacerea, imitarea sau folosirea fără drept a unei mărci în scopul inducerii în eroare a publicului asupra calității produselor sau serviciilor la care se referă marca (lit.a) alin.1 art.83);

2) punerea în circulație, fără drept, a unui produs purtând o marcă identică sau similară cu o marcă înregistrată pentru produse identice sau similare și care prejudiciază pe titularul mărcii înregistrate (lit.b) alin.1 art.83);

¹ Vezi: A.Ungureanu, A.Ciopraga. Dispoziții penale din legi speciale române. Vol.V, p.297.

3) punerea în circulație a produselor care poartă indicații geografice care indică sau sugerează că produsul în cauză este originar dintr-o regiune geografică, alta decât locul adevărat de origine, în scopul inducerii în eroare a publicului cu privire la originea geografică a produsului (lit.c) alin.1 art.83);

4) folosirea, în activitatea comercială, fără consimțământul titularului mărcii înregistrate, a unui semn identic cu marca pentru produse sau servicii identice cu acelea pentru care marca a fost înregistrată (alin.2 art.83 și, implicit, lit.a) alin.2 art.35);

5) folosirea, în activitatea comercială, fără consimțământul titularului mărcii înregistrate, a unui semn care, dată fiind identitatea sau asemănarea cu marca ori dată fiind identitatea sau asemănarea produselor sau serviciilor cărora li se aplică semnul cu produsele sau serviciile pentru care marca a fost înregistrată, ar produce în percepția publicului un risc de confuzie, incluzând și riscul de asociere a mărcii cu semnul (alin.3 art.83 și, implicit, lit.b) alin.2 art.35);

6) folosirea, în activitatea comercială, fără consimțământul titularului mărcii înregistrate, a unui semn identic sau asemănător cu marca pentru produse sau pentru servicii diferite de cele pentru care marca este înregistrată, când aceasta din urmă a dobândit un renume în România și dacă, din folosirea semnului, fără motive întemeiate, s-ar putea profita de caracterul distinctiv ori de renumele mărcii sau folosirea semnului ar cauza titularului mărcii un prejudiciu (alin.2 art.83 și, implicit, lit.c) alin.2 art.35);

7) actul de concurență neloială, adică orice utilizare a mărcilor sau indicațiilor geografice, contrară practicilor loiale în activitatea industrială sau comercială, în scopul de a induce în eroare consumatorul (art.86).

Ca și în cazul infracțiunilor, examinate la urmă, ne vom referi numai la diferențele specifice ale infracțiunilor, prevăzute la art.83 și 86 din Legea nr.84 privind mărcile și indicațiile geografice, în raport cu alte fapte infracționale săvârșite împotriva proprietății intelectuale.

În contextul primei dintre infracțiunile incriminate în această lege, menționăm că noțiunea “imitare” trebuie înțeleasă în sensul de acțiune de a reproduce cu fidelitate, a copia.¹

De asemenea, notăm că, sub aspectul laturii subiective, este obligatorie prezența scopului special – de a induce în eroare publicul asupra calității produselor sau serviciilor la care se referă marca. În această ordine de idei, trebuie specificat că, potrivit lit.f) art.5 din Legea nr.84 privind mărcile și indicațiile geografice, nu sunt puse sub protecție și nu pot fi înregistrate mărcile de natură să inducă publicul în eroare în ce privește originea geografică, calitatea, natura produsului sau a serviciului.

¹ Vezi: Dicționarul explicativ al limbii române, p.476.

Valerică Lazăr este de părerea că infracțiunile, prevăzute la art.83 și 86 din Legea nr.84 privind mărcile și indicațiile geografice, au același obiect.¹

Pornind de la regula, enunțată în cadrul Capitolului I al prezentei lucrări, că fiecărei fapte infracționale îi este specific propriul obiect juridic special, în cele ce urmează vom încerca să identificăm acest obiect pentru fiecare din cele șapte infracțiuni din legea sus-menționată, începând cu fapta infracțională stabilită la lit.a) alin.1 art.83 al actului legislativ nominalizat.

În acest sens, considerăm că infracțiunea analizată are un obiect juridic special constând în relațiile sociale privitoare la proprietatea industrială (vizând mărcile), a cărei apărare este condiționată de respectarea atât a interesului legitim patrimonial al titularului mărcii de a interzice contrafacerea, imitarea sau folosirea fără drept a unei mărci de a sa, cât și a dreptului nepatrimonial al acestuia de a cere excluderea de la protecție și exceptarea de la înregistrare a mărcilor care sunt de natură să inducă publicul în eroare cu privire la calitatea produsului sau a serviciului care poartă marca titularului.

Cât privește obiectul material al faptei infracționale analizate, considerăm insuficient de fondată poziția lui Valerică Lazăr, conform căreia acest obiect există “în situațiile când marca este constituită din forma produsului sau ambalajului acestuia și când infracțiunea se săvârșește prin contrafacere parțială a mărcii aplicate pe produs”.²

Literalmente, prin “formă” se înțelege înfățișare, aspect (extern), contur, siluetă.³ Deci, putem remarca o natură ideală a mărcii chiar atunci când ea are formă tridimensională. Or, o marcă nu se identifică cu produsul pe care este aplicată, păstrându-și esența de bun intelectual.

Conchidem astfel că infracțiunea analizată nu are obiect material.

Referindu-ne la infracțiunea prevăzută la lit.b) alin.1 art.83 din Legea nr.84 privind mărcile și indicațiile geografice, menționăm că, în conformitate cu lit.a) art.6 din aceeași lege, o marcă este refuzată la înregistrare, dacă este identică cu o marcă anterioară, iar produsele sau serviciile pentru care înregistrarea mărcii a fost cerută sunt identice cu cele pentru care marca anterioară este protejată.

Reieșind din aceasta, considerăm că obiectul juridic special al infracțiunii examinate îl constituie relațiile sociale privitoare la proprietatea industrială (vizând mărcile), a cărei apărare este condiționată de respectarea atât a interesului legitim patrimonial al titularului mărcii de a interzice punerea în circulație, fără drept, a produselor care poartă această marcă, cât și a dreptului nepatrimonial al acestui titular de a cere refuzul înregistrării unei mărci care este identică cu marca lui,

¹ Vezi: V.Lazăr. Infracțiuni contra drepturilor de proprietate intelectuală, p.190-191.

² Ibidem, p.180.

³ Vezi: Dicționarul explicativ al limbii române, p.392.

iar produsele sau serviciile pentru care înregistrarea mărcii a fost cerută sunt identice cu cele pentru care marca lui este protejată.

Obiectul material al acestei infracțiuni îl formează produsul purtând o marcă identică sau similară cu o marcă înregistrată pentru produse identice sau similare și care prejudiciază pe titularul mărcii înregistrate.

Relativ la fapta infracțională incriminată la lit.c) alin.1 art.83 din Legea nr.84 privind mărcile și indicațiile geografice, menționăm că, sub aspectul laturii subiective, este obligatorie prezența unui scop special – de a induce în eroare publicul cu privire la originea geografică a produsului.

În acest sens, este necesar a consemna că, în corespundere cu lit.c) art.70 din aceeași lege, sunt excluse de la înregistrare indicațiile geografice susceptibile de a induce publicul în eroare în ce privește natura, originea, modul de obținere și calitatea produselor.

Din perspectiva celor specificate mai sus, considerăm că obiectul juridic special al infracțiunii analizate este constituit din relațiile sociale privitoare la proprietatea industrială (vizând indicațiile geografice), a cărei apărare este condiționată de respectarea atât a interesului legitim patrimonial al persoanei autorizate să folosească indicația geografică de a interzice punerea în circulație, fără drept, a produselor care poartă această indicație geografică, cât și a dreptului nepatrimonial al acestei persoane de a cere excluderea de la înregistrare a indicațiilor geografice susceptibile de a induce publicul în eroare asupra originii geografice a produselor care poartă indicația geografică respectivă.

Obiectul material al infracțiunii analizate îl formează produsele ce poartă indicații geografice care indică sau sugerează că produsele în cauză sunt originare dintr-o regiune geografică, alta decât locul adevărat de origine.

Înainte de a trece la examinarea concretă a faptelor infracționale, incriminate la alin.2 art.83 al Legii nr.84 privind mărcile și indicațiile geografice, este necesar a specifica două condiții obligatorii care țin de latura obiectivă a acestei infracțiuni:

- 1) realizarea acțiunii ilicite în cadrul activității comerciale;
- 2) realizarea acțiunii ilicite după data publicării mărcii.

Privitor la infracțiunea stabilită la alin.2 art.83 și, implicit, la lit.a) alin.2 art.35 din legea sus-menționată, amintim că, potrivit lit.a) art.6 din același act legislativ, o marcă este refuzată la înregistrare, dacă este identică cu o marcă anterioară, iar produsele sau serviciile pentru care înregistrarea mărcii a fost cerută sunt identice cu cele pentru care marca anterioară este protejată.

Interpretând dispoziția lit.a) alin.2 art.35 al Legii nr.84 privind mărcile și indicațiile geografice, menționăm că obiectul juridic special al infracțiunii analizate este format din relațiile sociale privitoare la proprietatea industrială (vizând mărcile), a cărei apărare este condiționată de respectarea interesului legitim pat-

rimonial al titularului mărcii de a interzice folosirea, fără consimțământul său, a unui semn identic cu marca pentru produse sau servicii identice cu acelea pentru care marca a fost înregistrată.

Întrucât acțiunea ilicită analizată poartă asupra unui semn, infracțiunii date îi lipsește obiectul material.

În contextul faptei infracționale, prevăzute la alin.2 art.83 și, implicit, la lit.b) alin.2 art.35 din Legea nr.84 privind mărcile și indicațiile geografice, consemnăm că, în conformitate cu lit.c) art.6 din aceeași lege, o marcă este refuzată la înregistrare, dacă este similară cu o marcă anterioară și este destinată a fi aplicată unor produse sau servicii identice sau similare, dacă există un risc de confuzie pentru public, incluzând și riscul de asociere cu marca anterioară.

Interpretând această prevedere în coroborare cu cea de la lit.b) alin.2 art.35 din Legea nr.84 privind mărcile și indicațiile geografice, ajungem la concluzia că obiectul juridic special al infracțiunii analizate îl constituie relațiile sociale privitoare la proprietatea industrială (vizând mărcile), a cărei apărare este condiționată de respectarea atât a interesului legitim patrimonial al titularului mărcii de a interzice folosirea, fără consimțământul său, a unui semn care, dată fiind identitatea sau asemănarea cu marca înregistrată a titularului ori dată fiind identitatea sau asemănarea produselor sau serviciilor pentru care marca a fost înregistrată, ar produce în percepția publicului un risc de confuzie, incluzând și riscul de asociere a mărcii cu semnul.

Ca și infracțiunii precedente, acestei infracțiuni îi lipsește obiectul material.

În ce privește infracțiunea, prevăzută la alin.2 art.83 și, implicit, la lit.c) alin.2 art.35 din Legea nr.84 privind mărcile și indicațiile geografice, este oportun a menționa că, potrivit lit.e) art.6 din aceeași lege, o marcă este refuzată la înregistrare, dacă este identică sau similară cu o marcă notorie în România pentru produse sau servicii diferite de cele la care se referă marca a cărei înregistrare este cerută și dacă, prin folosirea nejustificată a acesteia din urmă, s-ar putea profita de caracterul distinctiv ori de renumele mărcii notorii ori dacă această folosire ar putea produce prejudiciu titularului mărcii notorii.

Luând în considerație această prevedere, dar și cea de la lit.c) alin.2 art.35 din Legea nr.84 privind mărcile și indicațiile geografice, suntem de părerea că obiectul juridic special al infracțiunii analizate îl formează relațiile sociale privitoare la proprietatea industrială (vizând mărcile), a cărei apărare este condiționată de respectarea interesului legitim patrimonial al titularului mărcii de a interzice folosirea, fără consimțământul său, a unui semn identic sau asemănător cu marca pentru produse sau pentru servicii diferite de cele pentru care marca este înregistrată, când aceasta din urmă a dobândit un renume în România și dacă din folosirea semnului, fără motive întemeiate, s-ar putea profita de caracterul distinctiv ori de renumele mărcii sau dacă folosirea semnului ar cauza titularului un prejudiciu.

Ca și în cazul infracțiunii precedente, infracțiunea analizată nu are obiect material.

Trecând la examinarea infracțiunii, prevăzute la art.86 din Legea nr.84 privind mărcile și indicațiile geografice, vom reproduce, în primul rând, o opinie a lui Valerică Lazăr: “Dintr-o analiză sumară, apare evident paralelismul existent între dispoziția din art.86 din Legea nr.84 cu cea de la art.5 din Legea nr.11. Chiar sistemul de sancționare este același.

Cu atât mai mult, textul din Legea nr.84 are un conținut asemănător cu cel al art.301 Cod penal, care nu a fost abrogat”.¹

Într-adevăr, există un paralelism între: actul de concurență neloială (art.86 din Legea nr.84 privind mărcile și indicațiile geografice), infracțiunea de concurență neloială (art.5 din Legea nr.11 privind combaterea concurenței neloiale) și infracțiunea de concurență neloială (art.301 CP Rom.).²

Însă paralelismul între conținuturile celor trei fapte infracționale nu trebuie să conducă la ideea că aceste conținuturi coincid. Astfel, remarcând diferențele dintre cele trei infracțiuni, specificăm că acțiunile ilicite respective poartă într-o manieră diferită asupra entităților corporale și/sau incorporeale corespunzătoare:

- asupra mărcilor sau indicațiilor geografice (art.86 din Legea nr.84 privind mărcile și indicațiile geografice);

- asupra unei firme, unei embleme, unor desemnări speciale sau asupra unor ambalaje, unor mărfuri purtând mențiuni false privind brevetele de invenții, originea și caracteristicile mărfurilor, precum și cu privire la numele producătorului sau al comerciantului (art.5 din Legea nr.11 privind combaterea concurenței neloiale);

- asupra produselor care poartă denumiri de origine ori indicații de proveniență false, produselor puse în circulație, numelor comerciale sau denumirilor organizațiilor de comerț ori industriale (art.301 CP Rom.).

În planul elementului material al laturii obiective, putem menționa că actul de concurență neloială, incriminat la art.86 din Legea nr.84 privind mărcile și indicațiile geografice, presupune săvârșirea oricărui acte de utilizare a mărcilor sau indicațiilor geografice, contrare practicilor loiale în activitatea industrială sau comercială, acte care nu intră sub incidența prevederilor: art.83 din aceeași lege; art.5 din Legea nr.11 privind combaterea concurenței neloiale; art.301 CP Rom.

Sub aspectul laturii subiective, este necesar a adăuga că este obligatorie prezența scopului special – de a induce în eroare consumatorii.

Considerăm că în cazul infracțiunii prevăzute la art.86 din Legea nr.84 privind mărcile și indicațiile geografice, trebuie să vorbim despre existența unui obiect

¹ V.Lazăr. Infracțiuni contra drepturilor de proprietate intelectuală, p.190.

² Paralelismul între ultimele două infracțiuni a fost investigat *supra*.

juridic multiplu. Aceasta e dictată de faptul că în natura juridică a acestei infracțiuni s-au focalizat nu unul, ci două segmente ale proprietății industriale: 1) cel având ca obiect mărcile și indicațiile geografice; 2) cel având ca obiect protecția împotriva concurenței neloiale.

Deoarece obiectul juridic principal trebuie să derive din obiectul juridic de combinație, considerăm că obiectul juridic principal al infracțiunii analizate îl constituie relațiile sociale privitoare la proprietatea industrială (vizând mărcile și indicațiile geografice), a cărei apărare este condiționată de respectarea interesului legitim nepatrimonial al titularului mărcii sau al persoanei autorizate să folosească indicația geografică de a interzice inducerea în eroare a consumatorilor de produse sau servicii purtând mărci sau indicații geografice care îi aparțin.

Obiectul juridic secundar al infracțiunii analizate este format din relațiile sociale privitoare la proprietatea industrială (vizând mărcile și indicațiile geografice), a cărei apărare este condiționată de respectarea interesului legitim patrimonial al titularului mărcii sau al persoanei autorizate să folosească o indicație geografică de a interzice orice utilizare a mărcilor și indicațiilor geografice, contrară practicilor loiale în activitatea industrială sau comercială.

Întrucât acțiunea ilicită poartă asupra mărcilor și indicațiilor geografice, deci asupra unor bunuri intelectuale, lipsite de substanță materială, infracțiunii analizate îi lipsește obiectul material.

Încheind examinarea faptei infracționale de la art.86 din Legea nr.84 privind mărcile și indicațiile geografice, nu putem să nu observăm asemănarea între ea și una dintre modalitățile infracțiunii de practicare ilegală a activității de întreprinzător (art.241 CP RM). Este vorba de modalitatea de desfășurare a activității de întreprinzător fără utilizarea mărcilor comerciale și de fabrică, în cazul când folosirea sau indicarea lor este prevăzută de legislație. Or, și în acest caz se poate consemna un exemplu de utilizare a mărcilor (sau a indicațiilor geografice), contrară practicilor loiale în activitatea industrială sau comercială. Argumentând această teză, notăm că, așa cum rezultă din definiția noțiunii de concurență neloială din Legea Republicii Moldova cu privire la protecția concurenței, prin “concurență neloială” trebuie de înțeles acțiunile agentului economic de a obține avantaje neîntemeiate în activitatea de întreprinzător, ceea ce aduce sau poate să aducă prejudicii altor agenți economici.

În ce constă acest prejudiciu? Desfășurând activitatea de întreprinzător fără utilizarea mărcilor comerciale și de fabrică, agentul economic își ascunde veniturile de organele fiscale. În vederea obținerii pe termen scurt a unor venituri mari, agentul economic, “eliberat” de povara fiscalității, își poate permite practicarea unor prețuri de dumping la produsele sale. Cu alte cuvinte, agentul economic infractor practică prețuri mai mici decât prețul de cost al produselor, înlăturând astfel concurenții de pe același segment al pieței care însă promovează o

politică de prețuri conformă legilor și uzanțelor comerciale. În acest fel, concurenții loiali duc pierderi materiale, înrăutățirea situației lor economico-financiare putând merge până la insolabilitate.

Putem oare afirma că obiectul juridic special, în cazul comiterii acestei modalități a infracțiunii de la art.241 CP RM, este același ca și obiectul juridic special al faptei incriminate la art.86 din Legea nr.84 privind mărcile și indicațiile geografice? Evident că nu. Incongruența obiectelor juridice generice ale celor două infracțiuni confruntate arată că și în planul obiectului juridic special vor exista discordanțe. În primul rând, obiectul juridic special își are existența nu la nivel de modalitate – normativă sau faptică, ci la nivel de infracțiune totalizând o serie de modalități. Iată de ce trebuie să recunoaștem că obiectul juridic principal al infracțiunii, prevăzute la art.241 CP RM, îl constituie relațiile sociale privitoare la practicarea legală a activității de întreprinzător. Iar cât privește obiectele juridice secundare (două la număr), acestea au practic aceeași configurație ca în cazul obiectului juridic principal și al obiectului juridic secundar ale infracțiunii de la art.86 din Legea nr.84 privind mărcile și indicațiile geografice. Luând în calcul caracterul alternativ al modalității de desfășurare a activității de întreprinzător fără utilizarea mărcilor comerciale și de fabrică (în cazul în care folosirea sau indicarea lor este prevăzută de legislație), configurația obiectului juridic special al infracțiunii de la art.241 CP RM are și ea un caracter alternativ, fiind posibilă doar atunci când se realizează modalitatea nominalizată.

Dezvoltând prevederile art.3 și 25 din Legea Republicii Moldova privind mărcile și denumirile de origine a produselor, propunem completarea legii penale a Republicii Moldova cu un nou articol – “Folosirea ilicită a mărcii sau a denumirii de origine a produsului” – cu următorul conținut:

“Folosirea ilicită a mărcii, a denumirii de origine a produsului protejate, sau a indicației geografice pentru desemnarea produselor sau serviciilor pentru care ele au obținut protecție, fie a produselor sau serviciilor de același fel, ori fabricarea, folosirea, importarea, oferirea spre vânzare, vânzarea, orice altă punere în circuitul economic sau stocarea în aceste scopuri a produselor la care se referă marca înregistrată, denumirea de origine a produsului înregistrată sau indicația geografică autorizată

se pedepsește cu amendă în mărime de la 500 la 800 unități convenționale sau cu închisoare de până la 2 ani”.

Finalizând analiza infracțiunilor contra proprietății intelectuale, menționăm, că în Legea nr.11 privind combaterea concurenței neloiale mai este reglementat un segment al proprietății industriale, și anume – cel care se referă la protecția împotriva concurenței neloiale.

Obiectul juridic de combinație al infracțiunilor înscrise în acest act legislativ îl formează relațiile sociale privitoare la proprietatea industrială (vizând concu-

rența loială), a cărei apărare este condiționată de respectarea drepturilor patrimoniale ale titularului.

Așa cum am specificat *supra*, la art.5 din legea amintită sunt stabilite două variante de tip ale infracțiunii:

a) întrebuințarea unei firme, a unei embleme, a unor desemnări speciale sau a unor ambalaje de natură a produce confuzie cu cele folosite legitim de alt comerciant;

b) producerea în orice mod, importul, exportul, depozitarea, punerea în vânzare sau vânzarea unor mărfuri purtând mențiuni false privind brevetele de invenții, originea și caracteristicile mărfurilor, precum și cu privire la numele producătorului sau al comerciantului, în scopul de a-i induce în eroare pe ceilalți comercianți și beneficiari.

Întrucât anterior au fost examinate notele caracteristice ale acestor infracțiuni (în comparație cu infracțiunea de la art.301 CP Rom.), în cele ce urmează ne vom concentra atenția doar asupra obiectului faptelor infracționale prevăzute la art.5 din Legea nr.11 privind combaterea concurenței neloiale.

Obiectul juridic special al primei infracțiuni este constituit din relațiile sociale privitoare la proprietatea industrială (vizând concurența loială), a cărei apărare este condiționată de respectarea dreptului patrimonial al titularului de a interzice întrebuințarea neloială a unei firme, a unei embleme, a unor desemnări speciale sau a unor ambalaje.

Obiectul material al acestei fapte infracționale îl formează ambalajele.

Prin “ambalaj” se are în vedere materialul sau obiectul în care se împachetează ceva.¹

Obiectul juridic special al celei de-a doua infracțiuni îl constituie relațiile sociale privitoare la proprietatea industrială (vizând concurența loială), a cărei apărare este condiționată de respectarea dreptului patrimonial al titularului de a interzice efectuarea neloială a producerii în orice mod, a importului, a exportului, a depozitării, a punerii în vânzare sau a vânzării unor mărfuri purtând mențiuni privind brevetele de invenții, originea și caracteristicile mărfurilor, precum și cu privire la numele producătorului sau al comerciantului.

Obiectul material al infracțiunii date este format de mărfurile purtând mențiuni false privind brevetele de invenții, originea și caracteristicile mărfurilor, precum și cu privire la numele producătorului sau al comerciantului.

Dezvoltând prevederile art.8 al Legii Republicii Moldova cu privire la protecția concurenței, precum și ale art.24-26 ale Legii Republicii Moldova cu privire la antreprenariat și întreprinderi, propunem completarea Codului penal al

¹ Vezi: Dicționarul explicativ al limbii române, p.32.

Legii Republicii Moldova cu un nou articol – “Concurența neloială” – având următorul conținut:

“Săvârșirea cu intenție a oricăreia din următoarele acțiuni:

- a) folosirea neautorizată, integrală sau parțială, a numelui comercial străin, a denumirii comerciale străine sau a emblemei comerciale străine;
- b) obținerea, folosirea sau divulgarea neautorizată a informațiilor ce constituie secret comercial

se pedepsește cu amendă în mărime de la 500 la 800 unități convenționale sau cu închisoare de până la 2 ani”.

Punând punct în analiza juridico-penală a infracțiunilor contra proprietății intelectuale, prevăzute de legislația română, menționăm că unul dintre obiectele principale ale acestei analize este prezentarea acestui model reglementar ca exemplu care trebuie urmat de legiuitorul moldovean. Față de modelele oferite de legislațiile penale ale altor țări, modelul reglementar românesc comportă câteva avantaje incontestabile:

- 1) cuprinde în aria sa toate, fără excepție, segmentele proprietății intelectuale;
- 2) prevede dispoziții extrem de detaliate vizând infracțiunile contra proprietății intelectuale;
- 3) este adaptat la maxim dinamicii necesităților sociale.

Totodată, nu putem să nu observăm paralelismul contrariant între: a) prevederile art.299 și 300 CP Rom., pe de o parte, și prevederile art.59 din Legea nr.64 privind brevetele de invenție, pe de altă parte; b) prevederile art.301 CP Rom., prevederile art.5 din Legea nr.11 privind combaterea concurenței neloiale, prevederile art.86 din Legea nr.84 privind mărcile și indicațiile geografice.

Cât privește noua lege penală a României, pare surprinzător faptul că nici una din prevederile relative la infracțiunile contra proprietății industriale (vizând noile soiuri de plante) nu sunt incluse în componența Capitolului II “Delicte contra proprietății intelectuale” al Titlului IX din Partea Specială a noului Cod penal al României. Bineînțeles, este posibilă reglementarea în perspectivă a răspunderii pentru infracțiunile amintite într-o lege extrapenală specială, așa cum se face în prezent. Dar va fi oare justificat acest tratament juridic distinct în raport cu toate celelalte infracțiuni contra proprietății intelectuale, care sunt prevăzute în Codul penal nou?

În fine, un alt dezavantaj, care este și principalul dezavantaj, ce caracterizează reglementarea răspunderii pentru infracțiunile contra proprietății intelectuale în legislația română, constă în faptul că prevederile referitoare la aceste infracțiuni sunt incluse în rândul celor care țin de Titlul VI “Infracțiuni care aduc atingere unor activități de interes public sau altor activități reglementate de lege” din Partea Specială a Codului penal al României. Mai ales în cazul conținuturilor de infracțiuni, care cad sub incidența prevederilor din Capitolul IV al titlului amintit,

este prea evidentă amalgamarea acestor conținuturi. Or, și conținuturile de infracțiuni contra proprietății intelectuale nimeresc, așa cum ne amintim, sub incidența aceluiași prevederi. În aceste condiții, este foarte dificil a argumenta corelația între obiectul juridic special al acestor infracțiuni și obiectul juridic generic al lor. Or, la moment, sunt foarte puține domeniile care să nu fie reglementate de lege. Actualmente, noțiunea “alte activități reglementate de lege” din denumirea Titlului VI al Părții Speciale a Codului penal al României a devenit prea cuprinzătoare (pe fondul dinamizării accentuate a procesului de creație legislativă) pentru a corespunde exigențelor structurii Părții Speciale a legii penale.

Din acest punct de vedere, este benefică formarea în cadrul noului Cod penal al României a unui capitol aparte, consacrat delictelor contra proprietății intelectuale. În planul corelației obiectului juridic special al acestor delikte cu obiectul juridic generic al lor, poziția afirmată în noul Cod penal al României este mai reușită decât poziția afirmată, de exemplu, în Codul penal al Federației Ruse și în Codul penal al Republicii Moldova din 1961. Argumentele sunt următoarele:

1) Titlul IX din Partea Specială a noului Cod penal al României are denumirea “Delikte contra valorilor culturale și contra proprietății intelectuale”. Or, în conformitate cu opinia întemeiată a lui V.A. Cetvernin, dreptul de proprietate este raportat categoriei de libertăți social-economice și culturale¹;

2) Capitolul I din titlul arătat are denumirea “Delikte contra patrimoniului cultural național mobil și contra patrimoniului arhivistic național”. Așadar, o porțiune a patrimoniului alcătuiește, alături de proprietatea intelectuală, valoarea socială apărută de noua lege penală contra delictelor din Titlul IX al Părții Speciale a noului Cod penal al României.

Astfel, deși indirect, poate fi dovedită conexiunea între patrimoniu privit ca valoare socială și proprietatea intelectuală privită ca valoare socială.

Totuși, legătura dintre proprietatea intelectuală privită ca valoare socială și întregul patrimoniu (și nu doar o porțiune a lui) privit ca valoare socială este, considerăm, mult mai evidentă.

În această privință, așa cum am specificat anterior, este necesară revizuirea structurii Părții Speciale a Codului penal al Republicii Moldova. Urmând modelul legislației penale spaniole, legiuitorul moldovean ar trebui să constituie un capitol ce ar îngloba toate infracțiunile patrimoniale, capitol ce ar cuprinde trei secțiuni, dedicate, respectiv, infracțiunilor contra patrimoniului, infracțiunilor economice și nou-incriminatele infracțiuni contra proprietății intelectuale.

În fapt, această compartimentare ar corespunde divizării tripartite a drepturilor patrimoniale, divizare adoptată în doctrina juridică civilă. Amintim că, referindu-se

¹ Vezi: Конституция Российской Федерации. Проблемный комментарий / Под ред. В.А. Четвернина. - Москва, 1997, p.236.

la natura drepturilor de proprietate intelectuală (atunci când ele conferă atribute patrimoniale), C.Hamangiu, I.Rosetti-Bălănescu și Al.Băicoianu menționează: “Ele nu constituie în definitiv nici drepturi asupra unui bun, nici drepturi împotriva unei persoane ... nu pot fi clasate nici printre drepturile reale, nici printre drepturile personale ... De aceea le-am așezat într-o categorie deosebită (drepturi patrimoniale de altă natură – *n.a.*)”.¹

În această ordine de idei, menționăm că obiectul infracțiunilor patrimoniale îl constituie relațiile sociale patrimoniale (*alias*: relațiile sociale de producție; relațiile sociale economice *lato sensu*); obiectul infracțiunilor contra patrimoniului îl formează relațiile sociale cu privire la patrimoniu; obiectul infracțiunilor economice îl constituie relațiile sociale economice *stricto sensu*; obiectul infracțiunilor contra proprietății intelectuale îl formează relațiile sociale privitoare la proprietatea intelectuală.

În mod corespunzător, suferă influențare nemijlocită infracțională: drepturile patrimoniale – în cazul infracțiunilor patrimoniale; drepturile reale – în cazul infracțiunilor contra patrimoniului; drepturile personale (obligaționale) – în cazul infracțiunilor economice; drepturile de proprietate intelectuală – în cazul infracțiunilor contra proprietății intelectuale.

Așadar, există o fundamentare juridico-civilă a inițiativei noastre de a include infracțiunile contra proprietății intelectuale printre infracțiunile patrimoniale.

În concepția pe care o propunem, relațiile sociale privitoare la proprietatea intelectuală derivă în mod organic din relațiile sociale economice *lato sensu*. De aici se desprinde că drept valoare socială, apărută prin incriminarea infracțiunilor contra proprietății intelectuale, trebuie recunoscută proprietatea intelectuală privită în accepțiune economică, adică creația intelectuală și valorificarea exclusivă a rezultatelor activității intelectuale sau a atributelor de identificare și de individualizare a participanților la circuitul civil.

Este absolut necesară sprijinirea tocmai a acestui punct de vedere. În caz contrar, prin corelație, în calitate de obiect juridic generic al infracțiunilor contra proprietății intelectuale ar trebui recunoscute relațiile sociale privitoare la drepturile și libertățile persoanei. Or, în alin.(1) art.2 CP RM, printre valorile sociale fundamentale, apărute de legea penală împotriva infracțiunilor, sunt nominalizate “proprietatea” și “drepturile și libertățile persoanei”. Din care din aceste două valori sociale fundamentale derivă proprietatea intelectuală în accepțiune economică? Evident, din “proprietate”, deoarece, conform art.9 al Constituției Republicii Moldova, proprietatea se constituie și din bunuri intelectuale. Deci, valoarea socială, ocrotită prin incriminarea infracțiunilor contra proprietății intelectuale, este proprietatea intelectuală privită în accepțiune economică, nu în accepțiune juridică. Dacă am admite că această valoare socială este proprietatea

¹ C.Hamangiu, I.Rosetti-Bălănescu, Al.Băicoianu. Tratat de drept civil român. Vol.I, p.531.

intelectuală în accepțiune juridică (adică drepturile de proprietate intelectuală), ar trebui să încorporăm normele privind infracțiunile contra proprietății intelectuale în Capitolul V “Infracțiuni contra drepturilor politice, de muncă și altor drepturi constituționale ale cetățenilor”. În acest fel, ne-am întoarce la calapodul care a fost consacrat în Codul penal al Republicii Moldova din 1961.

Aceasta nu înseamnă să neglijăm rolul drepturilor de proprietate intelectuală – de factură morală sau patrimonială – în configurația obiectului juridic al infracțiunilor contra proprietății intelectuale. Aceste drepturi formează componenta activă a conținutului relațiilor sociale apărute prin incriminarea acestor infracțiuni. Aceste drepturi confirmă existența unui raport juridic, care, la rândul său, reprezintă o situație premisă pe care trebuie să se grefeze săvârșirea infracțiunilor contra proprietății intelectuale. Astfel, referindu-se, de exemplu, la infracțiunea de contrafacere a desenului sau a modelului industrial (art.142 din Legea nr.129 privind protecția desenelor și modelelor industriale), Valerică Lazăr menționează: “... pentru existența laturii obiective a acestei infracțiuni se ... cere o situație premisă, adică să existe un depozit reglementar și un titlu de protecție pentru o altă persoană decât cea care săvârșeste infracțiunea”.¹

În concluzie, aceste drepturi fac parte din alcătuirea obiectului juridic al infracțiunilor contra proprietății intelectuale, însă nu se identifică cu acest obiect, așa cum partea nu se identifică cu întregul.

Într-o altă ordine de idei, nu putem să nu sesizăm opinia lui I.V. Trunțevski care, referindu-se la infracțiunea prevăzută la art.146 “Violarea drepturilor de autor și a drepturilor conexe” din Codul penal al Federației Ruse, remarcă și o oarecare orientare economică a infracțiunii date.² Prin deducție, putem afirma că, deși infracțiunea dată e prevăzută nu în capitolul dedicat infracțiunilor economice, ci în cel dedicat infracțiunilor contra drepturilor și libertăților constituționale ale omului și cetățeanului, nu putem face abstracție de faptul că noțiunea “relațiile sociale privitoare la proprietatea intelectuală” derivă din noțiunea “relațiile sociale economice *lato sensu*”.

În definiția noțiunii de proprietate intelectuală, pe care am propus-o în Secțiunea I a capitolului de față, conceptul de creație intelectuală se îmbină organic cu conceptul de valorificare exclusivă a rezultatelor activității intelectuale sau a atributelor de identificare și de individualizare a participanților la circuitul civil.

Această îmbinare organică a celor două concepte sugerează caracterul limitrof al proprietății intelectuale atât cu aspectul static al proprietății, cât și cu aspectul dinamic al proprietății.³ Or, creația intelectuală poate fi privită ca producere a

¹ V.Lazăr. Infracțiuni contra drepturilor de proprietate intelectuală, p.149.

² Vezi: Ю.В. Трунцевский. Интеллектуальное пиратство: гражданско-правовые и уголовно-правовые меры противодействия, p.116.

³ Despre aceste două aspecte ale proprietății vezi în Capitolul II al lucrării de față.

bunurilor intelectuale, iar producerea este prima etapă în ciclul de producție. La rândul său, valorificarea exclusivă a rezultatelor activității intelectuale sau a atributelor de identificare și de individualizare a participanților la circuitul civil poate fi privită ca schimb, repartizare, consum al bunurilor intelectuale, care constituie celelalte etape pe care le parcurge ciclul de producție. Or, de exemplu, conform art.3 din Legea Republicii Moldova privind dreptul de autor și drepturile conexe, prin “valorificare” se subînțelege publicarea (apariția), comunicarea publică, demonstrarea publică, interpretarea publică, imprimarea, închirierea, reproducerea, emisia, retransmisia sau alte acțiuni privind utilizarea sub orice formă și în orice mod a obiectelor dreptului de autor și drepturilor conexe, precum și a expresiilor folclorice.

Așadar, această idee vine să confirme încă o dată corectitudinea recomandării noastre de a defalca într-un capitol al Părții Speciale din legea penală a Republicii Moldova – cu denumirea “Infrațiuni patrimoniale” – o diviziune distinctă (o secțiune) vizând infracțiunile contra proprietății intelectuale, o diviziune vizând infracțiunile contra patrimoniului (privind, în chintesență, aspectul static al proprietății) și o diviziune vizând infracțiunile economice (privind aspectul dinamic al proprietății).

BIBLIOGRAFIE:

Izvoare normative și acte internaționale

1. Constituția Republicii Moldova (adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 29.07.1994) // Monitorul Oficial al Republicii Moldova. - 1994. - Nr.1.
2. Codul penal al Republicii Moldova (adoptat de Parlamentul Republicii Moldova la 18.04.2002) // Monitorul Oficial al Republicii Moldova. - 2002. - Nr.128-129.
3. Codul penal al Republicii Moldova (adoptat de Sovietul Suprem al RSS Moldovenești la 24.03.1961) // Veștile Sovietului Suprem al RSS Moldovenești. - 1961. - Nr.10.
4. Codul cu privire la contravențiile administrative al Republicii Moldova (adoptat de Sovietul Suprem al RSS Moldovenești la 29.03.1985) // Veștile Sovietului Suprem al RSS Moldovenești. - 1985. - Nr.3.
5. Codul funciar al Republicii Moldova (adoptat de Parlamentul Republicii Moldova la 25.12.1991) // Monitorul Oficial al Republicii Moldova. - 2001. - Nr.107.
6. Codul subsolului al Republicii Moldova (adoptat de Parlamentul Republicii Moldova la 15.06.1993) // Monitorul Parlamentului Republicii Moldova. - 1993. - Nr.11.
7. Codul apelor al Republicii Moldova (adoptat de Parlamentul Republicii Moldova la 22.06.1993) // Monitorul Parlamentului Republicii Moldova. - 1993. - Nr.10 (partea întâi).
8. Codul silvic al Republicii Moldova (adoptat de Parlamentul Republicii Moldova la 21.06.1996) // Monitorul Oficial al Republicii Moldova. - 1997. - Nr.4-5.
9. Codul vamal al Republicii Moldova, adoptat de Parlamentul Republicii Moldova la 20.07.2000 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova. - 2000. - Nr.160-162.
10. Codul familiei al Republicii Moldova (adoptat de Parlamentul Republicii Moldova la 26.10.2000) // Monitorul Oficial al Republicii Moldova. - 2001. - Nr.47-48.
11. Codul civil al Republicii Moldova (adoptat de Parlamentul Republicii Moldova la 6.06.2002) // Monitorul Oficial al Republicii Moldova. - 2002. - Nr.82-86.
12. Legea Republicii Moldova cu privire la proprietate (adoptată de Sovietul Suprem al RSS Moldovenești la 22.01.1991) // Monitorul Oficial al Republicii Moldova. - 1991. - Nr.3-6.
13. Legea Republicii Moldova cu privire la modificarea și completarea Codului penal și a Codului de procedură penală (adoptată de Parlamentul RSS Moldova la 15.02.1991) // Sfatul Țării. - 1991. - Nr.59.

14. Legea Republicii Moldova cu privire la antreprenoriat și întreprinderi (adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 3.01.1992) // Monitorul Parlamentului Republicii Moldova. - 1994. - Nr.2.
15. Legea Republicii Moldova a cambiei (adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 22.06.1993) // Monitorul Parlamentului Republicii Moldova. - 1993. - Nr.10 (partea întâi).
16. Legea Republicii Moldova privind ocrotirea monumentelor (adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 22.06.1993) // Monitorul Parlamentului Republicii Moldova. - 1994. - Nr.1.
17. Legea Republicii Moldova pentru modificarea și completarea unor acte legislative (adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 14.04.1994) // Monitorul Oficial al Republicii Moldova. - 1994. - Nr.6.
18. Legea Republicii Moldova cu privire la arme (adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 18.05.1994) // Monitorul Oficial al Republicii Moldova. - 1994. - Nr.4.
19. Legea Republicii Moldova privind dreptul de autor și drepturile conexe (adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 23.11.1994) // Monitorul Oficial al Republicii Moldova. - 1995. - Nr.13.
20. Legea Republicii Moldova a regnului animal (adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 27.04.1995) // Monitorul Oficial al Republicii Moldova. - 1995. - Nr.62-63.
21. Legea Republicii Moldova privind brevetele de invenție (adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 18.05.1995) // Monitorul Oficial al Republicii Moldova. - 1995. - Nr.53-54.
22. Legea Republicii Moldova a telecomunicațiilor (adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 7.07.1995) // Monitorul Oficial al Republicii Moldova. - 1995. - Nr.65-66.
23. Legea Republicii Moldova privind mărcile și denumirile de origine a produselor (adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 22.09.1995) // Monitorul Oficial al Republicii Moldova. - 1996. - Nr.8-9.
24. Legea Republicii Moldova cu privire la modificarea și completarea Codului penal (adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 20.02.1996) // Monitorul Oficial al Republicii Moldova. - 1996. - Nr.17-18.
25. Legea Republicii Moldova privind protecția soiurilor de plante (adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 11.07.1996) // Monitorul Oficial al Republicii Moldova. - 1996. - Nr.77.
26. Legea Republicii Moldova privind protecția desenelor și modelelor industriale (adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 15.10.1996) // Monitorul Oficial al Republicii Moldova. - 1997. - Nr.10-11.

27. Legea Republicii Moldova cu privire la cadastrul bunurilor imobile (adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 25.02.1998) // Monitorul Oficial al Republicii Moldova. - 1998. - Nr.44-46.
28. Legea Republicii Moldova cu privire la patenta de întreprinzător (adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 15.07.1998) // Monitorul Oficial al Republicii Moldova. - 1998. - Nr.72-73.
29. Legea Republicii Moldova cu privire la energia electrică (adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 17.09.1998) // Monitorul Oficial al Republicii Moldova. - 1998. - Nr.111-113.
30. Legea Republicii Moldova privind administrația publică locală (adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 6.11.1998) // Monitorul Oficial al Republicii Moldova. - 1999. - Nr.14-15.
31. Legea Republicii Moldova cu privire la piața valorilor mobiliare (adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 18.11.1998) // Monitorul Oficial al Republicii Moldova. - 1999. - Nr.27-28.
32. Legea Republicii Moldova cu privire la circulația substanțelor narcotice, psihotrope și a precursorilor (adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 6.05.1999) // Monitorul Oficial al Republicii Moldova. - 1999. - Nr.73-77.
33. Legea Republicii Moldova privind protecția topografiilor circuitelor integrate (adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 29.10.1999) // Monitorul Oficial al Republicii Moldova. - 2000. - Nr.1-4.
34. Legea Republicii Moldova cu privire la folosirea și protecția emblemei Crucii Roșii (adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 12.11.1999) // Monitorul Oficial al Republicii Moldova. - 1999. - Nr.145-148.
35. Legea Republicii Moldova cu privire la informatică (adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 22.06.2000) // Monitorul Oficial al Republicii Moldova. - 2001. - Nr.73-74.
36. Legea Republicii Moldova cu privire la protecția concurenței (adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 30.06.2000) // Monitorul Oficial al Republicii Moldova. - 2000. - Nr.166-168.
37. Legea Republicii Moldova cu privire la activitatea de raționalizare (adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 10.05.2001) // Monitorul Oficial al Republicii Moldova. - 2001. - Nr.81-83.
38. Legea Republicii Moldova privind protecția consumatorilor (adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 13.03.2003) // Monitorul Oficial al Republicii Moldova. - 2003. - Nr.126-131.
39. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.456 din 26.07.1993 cu privire la protecția proprietății industriale în Republica Moldova // Nepublicată oficial.
40. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.258 din 6.05.1996 privind aprobarea Regulamentului privind furnizarea și utilizarea energiei electrice // Monitorul Oficial al Republicii Moldova. - 1996. - Nr.38-39.

41. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.434 din 9.04.1998 despre aprobarea Regulamentului cu privire la furnizarea și utilizarea energiei termice // Monitorul Oficial al Republicii Moldova. - 1998. - Nr.60-61.
42. Regulamentul circulației rutiere, adoptat prin Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.713 din 27.07.1999 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova. - 1999. - Nr.83-86.
43. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.564 din 14.06.2000 cu privire la aprobarea Programului Național de Atenuare a Sărăciei // Monitorul Oficial al Republicii Moldova. - 2000. - Nr.70-72.
44. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.233 din 28.03.2001 privind unele măsuri pentru diminuarea fenomenelor cerșetoriei, vagabondajului și “copii-lor străzii” // Monitorul Oficial al Republicii Moldova. - 2001. - Nr.39.
45. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.783 din 30.06.2003 cu privire la evaluarea obiectelor de proprietate intelectuală // Monitorul Oficial al Republicii Moldova. - 2003. - Nr.138-140.
46. Regulamentul “Prestări servicii de telefonie fixă”, compartimentul Prestări servicii de telefonie fixă de bază urbană și rurală: Hotărârea Agenției Naționale pentru Reglementare în Telecomunicații și Informatică a Republicii Moldova, nr.18 din 16.08.2001 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova. - 2002. - Nr.1-3.
47. Hotărârea Agenției Naționale pentru Reglementare în Energetică a Republicii Moldova, nr.42 din 30.08.2001 privind aprobarea Regulamentului pentru furnizarea și utilizarea energiei electrice // Monitorul Oficial al Republicii Moldova. - 2001. - Nr.114-115.
48. Constituția României // Monitorul Oficial al României. - 1991. - Nr.233; revizuită prin Legea nr.429/2003, aprobată prin referendum la 18-19.10.2003 și republicată în Monitorul Oficial al României. - 2003. - Nr.767.
49. Codul penal al României, adoptat prin Legea nr.301/2004 // Monitorul Oficial al României. - 2004. - Nr.575.
50. Codul penal al României // Buletinul Oficial al României. - 1968. - Nr.79-79 bis; Monitorul Oficial al României. - 1997. - Nr.65.
51. Codul penal al României din 1865 // Hamangiu C. Codul general al României. Legi uzuale. Vol.I. Codul penal. - București, 1914.
52. Codul penal “Carol al II-lea” din 13.03.1936 // Monitorul Oficial al României. - 1936. - Nr.65.
53. Codul civil al României. Decret-Lege nr.1.655 din 4.12.1864 // Monitorul Oficial al României. - 1864. - Nr.271.
54. Codul de justiție militară al României din 1937 // Monitorul Oficial al României. - 1937. - Nr.66.

55. Legea nr.26 a României din 4.04.1996 (Codul silvic) // Monitorul Oficial al României. - 1996. - Nr.93.
56. Legea României din 16.06.1923 asupra proprietății literare și artistice // Monitorul Oficial al României. - 1923. - Nr.68.
57. Legea României din 20.03.1937 pentru apărarea patrimoniului public // Monitorul Oficial al României. - 1937. - Nr.75.
58. Decretul nr.202 din 14.05.1953 de modificare a Codului penal // Buletinul Oficial al României. - 1953. - Nr.15.
59. Decretul-lege nr.34 din 1.01.1990 privind sancționarea ocupării abuzive a locuințelor din fondul locativ de stat // Monitorul Oficial al României. - 1990. - Nr.10.
60. Decretul-lege nr.88 din 23.02.1990 privind unele măsuri de ocrotire a organelor de stat, a instituțiilor publice, a sediilor partidelor și formațiunilor politice, a liniștii cetățenilor și a ordinii de drept // Monitorul Oficial al României. - 1990. - Nr.31.
61. Legea nr.26 a României din 06.11.1990 privind registrul comerțului // Monitorul Oficial al României. - 1990. - Nr.121.
62. Legea nr.31 a României din 16.11.1990 privind societățile comerciale // Monitorul Oficial al României. - 1990. - Nr.126-127.
63. Legea nr.11 a României din 29.01.1991 privind combaterea concurenței neloiale // Monitorul Oficial al României. - 1991. - Nr.24.
64. Legea nr.18 a României din 19.02.1991 a fondului funciar // Monitorul Oficial al României. - 1991. - Nr.37; Monitorul Oficial al României. - 1998. - Nr.1.
65. Legea nr.51 a României din 29.07.1991 privind siguranța națională a României // Monitorul Oficial al României. - 1991. - Nr.163.
66. Legea nr.64 a României din 11.10.1991 privind brevetele de invenție // Monitorul Oficial al României. - 1991. - Nr.212.
67. Legea nr.82 a României din 24.12.1991 a contabilității // Monitorul Oficial al României. - 1991. - Nr.265.
68. Legea nr.129 a României din 29.12.1992 privind protecția desenelor și modelelor industriale // Monitorul Oficial al României. - 1993. - Nr.1.
69. Legea nr.16 a României din 06.03.1995 privind protecția topografiilor circuitele integrate // Monitorul Oficial al României. - 1995. - Nr.45.
70. Legea nr.7 a României din 13.03.1996 a cadastrului și a publicității imobiliare // Monitorul Oficial al României. - 1996. - Nr.61.
71. Legea nr.8 a României din 14.03.1996 privind dreptul de autor și drepturile conexe // Monitorul Oficial al României. - 1996. - Nr.60.
72. Legea nr.16 a României din 2.04.1996 a Arhivelor Naționale // Monitorul Oficial al României. - 1996. - Nr.71.

73. Legea nr.84 a României din 12.07.1996 a îmbunătățirilor funciare // Monitorul Oficial al României. - 1996. - Nr.159.
74. Legea nr.140 a României de modificare și completare a Codului penal al României // Monitorul Oficial al României. - 1996. - Nr.289.
75. Legea nr.67 a României din 25.04.1997 a viei și vinului // Monitorul Oficial al României. - 1997. - Nr.81.
76. Legea nr.84 a României din 15.04.1998 privind mărcile și indicațiile geografice // Monitorul Oficial al României. - 1998. - Nr.161.
77. Legea nr.255 a României din 31.12.1998 privind protecția noilor soiuri de plante // Monitorul Oficial al României. - 1998. - Nr.525.
78. Legea nr.20 a României de modificare și completare a Codului penal // Monitorul Oficial al României. - 2002. - Nr.59.
79. Legea nr.39 a României din 21.01.2003 privind prevenirea și combaterea criminalității organizate // Monitorul Oficial al României. - 2003. - Nr.50.
80. Legea nr.104 a României din 27.03.2003 privind manipularea cadavrelor umane și prelevarea organelor și țesuturilor de la cadavre în vederea transplantului // Monitorul Oficial al României. - 2003. - Nr.222.
81. Regulamentul de aplicare a Legii nr.64 privind brevetele de invenție, aprobat prin Hotărârea Guvernului României nr.152 din 1992 // Monitorul Oficial al României. - 1992. - Nr.79.
82. Instrucțiunile privind condițiile pentru depunerea și eliberarea certificatelor de desene și modele industriale în conformitate cu Legea nr.129 din 29 decembrie 1992 privind protecția desenelor și modelelor industriale și a Aranjamentului de la Haga privind depozitul internațional de desene și modele industriale, adoptate de Oficiul de Stat pentru Invenții și Mărci al României // Buletinul Oficial de proprietate industrială al Oficiului de Stat pentru Invenții și Mărci al României. - 1993. - Nr.1.
83. Normele metodologice privind modul de ținere a registrelor comerțului și de efectuare a înregistrărilor, nr.P608 din 15.04.1998 // Monitorul Oficial al României. - 1998. - Nr.176.
84. Декрет ЦИК России от 18.02.1918 “О социализации земли” // Собрание узаконений РСФСР. - 1918. - №43.
85. Уголовный кодекс РСФСР 1922 г. // Собрание узаконений РСФСР. - 1922. - №15.
86. Уголовный кодекс РСФСР 1926 г. // Собрание узаконений РСФСР. - 1926. - №80.
87. Уголовный кодекс РСФСР 1960 г. // Ведомости Верховного Совета РСФСР. - 1960. - №40.
88. Гражданский кодекс РСФСР 1922 г. // Собрание узаконений РСФСР. - 1922. - №71.

- 89.Гражданский кодекс Российской Федерации // Собрание законодательства Российской Федерации. - 1994. №32; 1996. -№5; 2001. - №49.
- 90.Уголовный кодекс УССР 1922 г. // Собрание узаконений УССР. - 1922. - №14.
- 91.Уголовный кодекс УССР 1927 г. // Собрание узаконений УССР. - 1927. - №26-27.
- 92.Основы авторского права СССР от 16.05.1928 // Собрание законодательства СССР. - 1928. - №27.
- 93.Постановление ЦИК и СНК СССР об охране имущества государственных предприятий, колхозов и коопераций и укреплении общественной (социалистической) собственности от 7.08.1932 // Собрание законодательства СССР. - 1932. - №62.
- 94.Указ Президиума Верховного Совета СССР об уголовной ответственности за хищение государственного и общественного имущества от 4.06.1947 // Ведомости Верховного Совета СССР. - 1947. - №19.
- 95.Указ Президиума Верховного Совета РСФСР об изменении и дополнении Уголовного кодекса от 3.07.1965 // Ведомости Верховного Совета РСФСР. - 1965. - №27.
- 96.Положение об открытиях, изобретениях и рационализаторских предложениях, утвержденное Советом Министров СССР 21.08.1973 // Собрание постановлений СССР. - 1973. - №19.
- 97.Закон РСФСР о собственности от 24.12.1990 // Ведомости Съезда народных депутатов РСФСР и Верховного Совета РСФСР. - 1990. - №30.
- 98.Закон Российской Федерации о товарных знаках, знаках обслуживания и наименовании происхождения товаров от 23.09.1992 // Ведомости Съезда народных депутатов Российской Федерации и Верховного Совета Российской Федерации. - 1992. - №42.
- 99.Закон Российской Федерации об авторском праве и о смежных правах от 12.08.1993 // Ведомости Съезда народных депутатов Российской Федерации и Верховного Совета Российской Федерации. - 1993. - №32.
100. Закон Российской Федерации о государственной регистрации прав на недвижимое имущество и на сделки с ним от 13.06.1997 // Собрание законодательства Российской Федерации. - 1997. - №30.
101. Convenția de la Paris pentru protecția proprietății industriale, încheiată la Paris la 20.03.1883, revizuită la Bruxelles la 14.12.1900, la Washington la 2.06.1911, la Haga la 6.11.1925, la Londra la 2.06.1934, la Lisabona la 31.10.1958, la Stockholm la 14.07.1967 și modificată la 2.10.1979 // Tratatе internaționale la care Republica Moldova este parte. Vol.6. - Chișinău: Moldpres, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1998, p.160-186.

102. Convenția de la Berna privind protecția operelor literare și artistice, adoptată la 9.09.1886, completată la Paris la 4.05.1896, revizuită la Berlin la 13.11.1908, completată la Berna la 20.03.1914, revizuită la Roma la 2.06.1928, la Bruxelles la 26.06.1948, la Stockholm la 14.07.1967, la Paris la 24.07.1971 și amendată la 28.09.1979 // Tratatate internaționale la care Republica Moldova este parte. Vol.9. - Chișinău: Moldpres, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1999, p.134-171.
103. Declarația Universală a Drepturilor Omului, adoptată la New York la 10.12.1948 // Tratatate internaționale la care Republica Moldova este parte. Vol.1. - Chișinău: Moldpres, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1998, p.11-17.
104. Protocolul nr.1 adițional la Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, semnat la Paris la 20.03.1952, ratificat prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr.1298 din 24.07.1997 // Tratatate internaționale la care Republica Moldova este parte. Vol.I. - Chișinău: Moldpres, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1998, p.359-360.
105. Protocolul nr.4 adițional la Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, încheiat la Strasbourg la 16.09.1963 // Tratatate internaționale la care Republica Moldova este parte. Vol.I. - Chișinău: Moldpres, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1998, p.363-365.
106. Aranjamentul de la Nisa privind clasificarea internațională a produselor și serviciilor în vederea înregistrării mărcilor, adoptat la 15.06.1957, revizuit la Stockholm la 14.07.1967, la Geneva la 13.05.1977 și modificat la 28.09.1979 // Tratatate internaționale la care Republica Moldova este parte. Vol.13. - Chișinău: Moldpres, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1998-2001, p.163-174.
107. Convenția internațională pentru protecția drepturilor interpreților, ale producătorilor de fonograme și ale organizațiilor de difuziune, semnată la Roma la 26.10.1961 // Tratatate internaționale la care Republica Moldova este parte. Vol.9. - Chișinău: Moldpres, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1999, p.173-188.
108. Convenția pentru instituirea Organizației Mondiale a Proprietății Intellectuale, încheiată la Stockholm la 14.07.1967 și modificată la 28.09.1979 // Tratatate internaționale la care Republica Moldova este parte. Vol.6. - Chișinău: Moldpres, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1998, p.187-202.
109. Tratatul de la Nairobi privind protecția Simbolului Olimpic, adoptat la 26.09.1981 // Tratatate internaționale la care Republica Moldova este parte. Vol.7. - Chișinău: Moldpres, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1998, p.179-183.
110. Tratatul privind dreptul mărcilor, semnat la Geneva la 28.10.1994 // Tratatate internaționale la care Republica Moldova este parte. Vol.10. - Chișinău: Moldpres, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1999, p.101-124.

111. Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale, adoptat la New York la 16.12.1996 // Tratatate internaționale la care Republica Moldova este parte. Vol.1. - Chișinău: Moldpres, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1998, p.18-30.
112. Acordul Organizației Mondiale a Proprietății Intelectuale privind dreptul de autor din 20.12.1996 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova. - 1998. - Nr.14-15.
113. Acordul Organizației Mondiale a Protecției Intelectuale cu privire la interpretări și fonograme din 20.12.1996 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova. - 1998. - Nr.14-15.

Hotărârile Plenului Curții Supreme de Justiție, actele Curții Constituționale, practică judiciară

1. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova “Cu privire la practica judiciară în procesele penale despre sustragerea bunurilor”, nr.23 din 28.06.2004 // Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova. - 2004. - Nr.8. - P.5-11.
2. Hotărârea Plenului Judecătoriei Supreme a Republicii Moldova “Cu privire la practica aplicării de către instanțele judecătorești a legislației în cauzele de desfacere a căsătoriei”, nr.10 din 15.11.1993 // Culegere de hotărâri ale Plenului Curții Supreme de Justiție (mai 1974 - iulie 2002). - Chișinău, 2002, p.187-194.
3. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție “Cu privire la practica aplicării de către instanțele judecătorești a unor prevederi ale legislației în domeniul protecției mediului înconjurător”, nr.18 din 10.07.1997 // Culegere de hotărâri ale Plenului Curții Supreme de Justiție (mai 1974 - iulie 2002). - Chișinău, 2002, p.81-90.
4. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova “Cu privire la practica aplicării de către instanțele judecătorești a unor prevederi ale legislației despre dreptul de autor și drepturile conexe”, nr.32 din 9.11.1998 // Culegere de hotărâri ale Plenului Curții Supreme de Justiție (mai 1974-iulie 2002). - Chișinău, 2002, p.157-163.
5. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție “Despre practica aplicării de către instanțele judecătorești a unor prevederi ale legislației privind protecția proprietății industriale și a activității de raționalizare”, nr.26 din 24.12.2001 // Culegere de hotărâri ale Plenului Curții Supreme de Justiție (mai 1974-iulie 2002). - Chișinău, 2002, p.164-176.

6. Постановление Пленума Верховного Суда СССР №4 от 11.07.1972 “О судебной практике по делам о хищениях государственного и общественного имущества” // Бюллетень Верховного Суда СССР. - 1972. - №4.
7. Постановление Пленума Верховного Суда Российской Федерации №29 от 27.12.2002 “О судебной практике по делам о краже, грабеже и разбое” // Российская юстиция. - 2003. - №2.
8. Постановление Пленума Верховного Суда Республики Беларусь №15 от 21.12.2001 “О применении судебными инстанциями уголовного законодательства в делах о хищении” // Судовы вестник. - 2002. - №1.
9. Avizul nr.3 al Curții Constituționale a Republicii Moldova din 11.05.1999 asupra proiectului de lege constituțională pentru modificarea art.127 din Constituția Republicii Moldova // Monitorul Oficial al Republicii Moldova. - 1999. - Nr.53-54.
10. Hotărârea nr.55 a Curții Constituționale a Republicii Moldova din 14.10.1999 privind interpretarea unor prevederi ale art.4 din Constituția Republicii Moldova // Monitorul Oficial al Republicii Moldova. - 1999. - Nr.118-119.
11. Decizia nr.1 a Plenului Curții Constituționale a României din 7.09.1993 privind dispozițiile Codului penal referitoare la avutul obștesc în contextul prevederilor constituționale despre proprietate // Monitorul Oficial al României. - 1993. - Nr.232, Partea I.
12. Decizia nr.103 a Curții Constituționale a României din 31.10.1995 privind soluționarea recursului declarat împotriva Deciziei nr.15 din 6.02.1995, pronunțată de Curtea Constituțională // Monitorul Oficial al României. - 1995. - Nr.296.
13. Tribunalul Ilfov, decizia penală din 6.02.1926 // Papadopolu M.I. Codul legilor penale române adnotate. - București: Tipografiile române unite, 1932, p.352.
14. Decizia de îndrumare nr.8 din 1962 a Plenului Tribunalului Suprem // Culegerea de decizii ale Tribunalului Suprem pe anul 1962. - București, 1962, p.62.
15. Plenul Tribunalului Suprem, decizia nr.21 din 1962 // G.Antoniou, V.Papadopol, B.Ștefănescu. Îndrumările date de Plenul Tribunalului Suprem și noua legislație penală. - București: Editura Științifică, 1971, p.118.
16. Tribunalul Județului Mureș, decizia penală nr.144 din 1967 cu notă de I.Mureșan // Revista română de drept. - 1969. - Nr.4. - P.40.
17. Tribunalul județului Ilfov, secția penală, decizia nr.14 din 1969 // Revista română de drept. - 1970. - Nr.1. - P.164.
18. Tribunalul Suprem, secția militară, decizia nr.94 din 1969 // Culegere de decizii ale Tribunalului Suprem pe anul 1969. - București, 1969, p.372.
19. Tribunalul popular Vâlcea, decizia nr.44 din 1969 // Revista română de drept. - 1969. - Nr.5. - P.161.
20. Tribunalul Suprem, secția penală, decizia nr.569 din 1970 // Revista română de drept. - 1970. - Nr.11. - P.170.

21. Tribunalul Suprem, secția penală, decizia nr.611 din 1970 // V.Papadopol, M.Popovici. Repertoriu alfabetic de practică judiciară în materie penală pe anii 1969-1975. - București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1977, p.176.
22. Tribunalul Suprem, secția penală, decizia nr.863 din 1970 // Culegere de decizii ale Tribunalului Suprem pe anul 1970. - București, 1970, p.369.
23. Tribunalul județului Bistrița-Năsăud, decizia penală nr.73 din 1971 // Revista română de drept. - 1972. - Nr.5. - P.159.
24. Tribunalul județului Brașov, decizia penală nr.951 din 1971 // Revista română de drept. - 1972. - Nr.4. - P.165.
25. Tribunalul Suprem, secția penală, decizia nr.943 din 1971 // V.Papadopol, M.Popovici. Repertoriu alfabetic de practică judiciară în materie penală pe anii 1969-1975. - București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1977, p.17.
26. Tribunalul Suprem, secția penală, decizia nr.2086 din 1971 // Revista română de drept. - 1972. - Nr.1. - P.155.
27. Tribunalul Suprem, secția penală, decizia nr.1571 din 1972 // V.Papadopol, M.Popovici. Repertoriu alfabetic de practică judiciară în materie penală pe anii 1969-1975. - București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1977, p.174.
28. Tribunalul Suprem, secția penală, decizia nr.1803 din 1972 // Culegere de decizii ale Tribunalului Suprem pe anul 1972. - București, 1972, p.343.
29. Tribunalul Suprem, secția penală, decizia nr.4003 din 1972 // Revista română de drept. - 1972. - Nr.8. - P.169.
30. Tribunalul județului Bistrița-Năsăud, decizia penală nr.80 din 1973 // Revista română de drept. - 1974. - Nr.6. - P.77.
31. Tribunalul Suprem, secția penală, decizia nr.1371 din 1973 // V.Papadopol, M.Popovici. Repertoriu alfabetic de practică judiciară în materie penală pe anii 1969-1975. - București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1977, p.17.
32. Tribunalul Suprem, secția penală, decizia nr.3054 din 1973 // V.Papadopol, M.Popovici. Repertoriu alfabetic de practică judiciară în materie penală pe anii 1969-1975. - București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1977, p.16.
33. Tribunalul Suprem, secția penală, decizia nr.2593 din 1974 // Revista română de drept. - 1975. - Nr.3. - P.62.
34. Tribunalul județului Turda, sentința penală nr.92 din 1976, cu notă de I.Gogan // Revista română de drept. - 1976. - Nr.9. - P.55.
35. Tribunalul județului Hunedoara, decizia penală nr.313 din 1978 // Revista română de drept. - 1978. - Nr.10. - P.58.
36. Tribunalul județului Timiș, decizia penală nr.747 din 1980 // Revista română de drept. - 1981. - Nr.4. - P.116.
37. Tribunalul județului Botoșani, secția penală, decizia nr.667 din 1982 // Revista română de drept. - 1983. - Nr.8. - P.65.

38. Tribunalul Suprem, secția penală, decizia nr.916 din 1984 // Revista română de drept. - 1985. - Nr.3. - P.79.
39. Tribunalul Suprem, secția penală, decizia nr.1320 din 1984 // Revista română de drept. - 1985. - Nr.9. - P.78
40. Tribunalul județului Dolj, decizia penală nr.361 din 1989 // Dreptul. - 1990. - Nr.8. - P.74.
41. Tribunalul Suprem, secția penală, decizia nr.449 din 1989 // Dreptul. - 1990. - Nr.9-12. - P.247.
42. Tribunalul municipiului București, secția a doua penală, decizia nr.380 din 1993 // Dreptul. - 1995. - Nr.2. - P.74.
43. Tribunalul municipiului București, secția a doua penală, decizia nr.400 din 1993 // Șt.Crișu, E.D. Crișu. Codul penal adnotat cu practică judiciară (1989-1999). - Curtea de Argeș: Argessis Print, 1999, p.502.
44. Curtea de Apel Cluj, decizia penală nr.46/A din 1995 // Șt.Crișu, E.D. Crișu. Codul penal adnotat cu practică judiciară (1989-1999). - Curtea de Argeș: Argessis Print, 1999, p.503.
45. Curtea de Apel București, secția a doua penală, decizia nr.26 din 1997 // Șt.Crișu, E.D. Crișu. Codul penal adnotat cu practică judiciară (1989-1999). - Curtea de Argeș: Argessis Print, 1999, p.483.
46. Curtea de Apel București, secția a doua penală, decizia nr.210 din 1997 // Șt.Crișu, E.D. Crișu. Codul penal adnotat cu practică judiciară (1989-1999). - Curtea de Argeș: Argessis Print, 1999, p.557.
47. Curtea de Apel Bacău, decizia penală nr.771 din 1998 // Șt.Crișu, E.D. Crișu. Codul penal adnotat cu practică judiciară (1989-1999). - Curtea de Argeș: Argessis Print, 1999, p.570.
48. Curtea Supremă de Justiție, secția penală, decizia nr.3981 din 2000 // Revista de drept penal. - 2002. - Nr.4. - P.133-134.

Monografii și manuale

1. Adams F.B. Criminal Law and Practice in New Zealand. - Wellington, 1971.
2. Andrei P. Filosofia valorii. - Iași: Polirom, 1997.
3. Angyal Pal. Lopas. - Budapest, 1932.
4. Antolisei F. Manuale di diritto penale. Parte Generale. - Milano, 1994.
5. Antoniu G., Bulai C. Comentariu. Practica judiciară penală. Vol.III. Partea Specială. - București: Editura Academiei, 1992.
6. Antoniu G., Papadopol V., Ștefănescu B. Îndrumările date de Plenul Tribunalului Suprem și noua legislație penală. - București: Editura Științifică, 1971.
7. Băcanu I. Firma și emblema comercială. - București: Lumina Lex, 1998.
8. Bakaert C. Introduction a l'étude du droit. - Paris, 1964.

9. Barbu C. Delapidarea și furtul în paguba avutului obștesc. - București: Editura Științifică, 1973.
10. Bârsan C., Gaiță M., Pivniceru M.M. Drept civil, drepturi reale. - Iași: Institutul European, 1997.
11. Bârzescu I. Axiologie. - Timișoara: Universitatea de Vest, 1994.
12. Basarab M. Considerații cu privire la obiectul infracțiunii. - Cluj: Studia Universitatis "Babeș-Bolyai", 1962.
13. Basarab M. Drept penal. Partea Generală. Vol.I. - București: Lumina Lex, 1997.
14. Basarab M. Drept penal. Partea Generală. Vol.II. - Iași: Chemarea, 1992.
15. Basarab M. și colaboratorii. Drept penal. Partea Specială. Vol.I. - Cluj-Napoca: Universitatea din Cluj-Napoca, 1985.
16. Beleiu Gh. Drept civil român. - București: Șansa, 1994.
17. Bettiol G. Diritto penale. - Padova, 1973.
18. Biriș I. Valorile dreptului și logica intențională. - Arad: Servo-Sat, 1996.
19. Birö L., Basarab M. Drept penal. Partea Generală. - București: Editura Didactică și Pedagogică, 1963.
20. Birö L. Drept penal. Partea Generală. - Cluj, 1971.
21. Blei H. Strafrecht. - München: C.H. Bech, 1983.
22. Bockelmann P. Strafrecht. Besonderer Teil. - München, 1976.
23. Boroi A. Infracțiuni contra unor relații de conviețuire socială. - București: ALL, 1998.
24. Boroi A. Drept penal. Partea Generală. - București: ALL Beck, 1999.
25. Boroi A. Infracțiuni contra vieții. - București: ALL Beck, 1999.
26. Bratus S.N. Subiectele dreptului civil. - București, 1953.
27. Bulai C. Manual de drept penal. Partea Generală. - București: ALL, 1997.
28. Butiuc C. Infracțiunea complexă. - București: ALL Beck, 1999.
29. Buzea N.T. Principii de drept penal. Infracțiunea penală. Vol.I. - Iași, 1937.
30. Cantacuzino M. Elementele dreptului civil. - București, 1921.
31. Carte românească de învățătură. Ediție critică. - București: Editura Academiei, 1961.
32. Ceterchi I. Teoria generală a statului și dreptului. - București: Editura Didactică și Pedagogică, 1967.
33. Coca-Cozma M. Delimitarea obiectului infracțiunilor economice. - București, 1967.
34. Codul penal. Infracțiuni în legi speciale. - București: Lumina Lex, 1999.
35. Code pénal. - Paris: LITEC, 1989.
36. Colin A., Capitant H. Curs elementar de drept civil francez. Vol.I. - București: Imprimeria Centrală, 1940.
37. Costin M.N. Marile instituții ale dreptului civil român. Vol.I. - Cluj-Napoca: Dacia, 1982.

38. Decocq A. Droit pénal général. - Paris: Armand Colin, 1971.
39. Deleanu I. Drepturile subiective și abuzul de drept. - Cluj: Dacia, 1988.
40. Deleanu I. Drept constituțional și instituții politice. Vol.II. - Iași: Chemarea, 1993.
41. Diaconescu Gh. Infrațiunile în Codul penal român. Vol.I. - București: Oscar Print, 1997.
42. Dincu A. Bazele criminologiei. - București: Proarcadia, 1993.
43. Dobrinioiu V. și colaboratorii. Drept penal. Partea Generală. - București: Europa Nova, 1999.
44. Dobrinioiu V., Conea N. Dreptul penal. Partea Specială. Vol.II. Teoria și practica juridică. - București: Lumina Lex, 2002.
45. Dogaru I., Sâmbrian T. Drept civil român. Tratat. Vol. II. - Craiova: Europa, 1996.
46. Dongoroz V. Drept penal. - București, 1939.
47. Dongoroz V., Kahane S. și colaboratorii. Infrațiuni contra avutului obștesc. - București: Editura Academiei, 1963.
48. Dongoroz V., Dărbângă Gh. și colaboratorii. Noul Cod penal și Codul penal anterior, prezentare comparativă. - București: Editura Politică, 1968.
49. Dongoroz V. și colaboratorii. Explicații teoretice ale Codului penal român. Partea Generală. Vol.I. - București: Editura Academiei, 1969.
50. Dongoroz V. și colaboratorii. Explicații teoretice ale Codului penal român. Partea Specială. Vol.III. - București: Editura Academiei RSR, 1971.
51. Dongoroz V. și colaboratorii. Explicații teoretice ale Codului penal român. Vol.IV. - București: Editura Academiei, 1972.
52. Dumitriu A. Culturi eleate și culturi heracleitice. - București: Cartea Românească, 1987.
53. Eminescu Y. Tratat de proprietate industrială. Vol.I. - București: Editura Academiei, 1982.
54. Eminescu Y. Tratat de proprietate industrială. Vol.III. - București: Editura Academiei, 1984.
55. Eminescu Y. Protecția desenelor și modelelor industriale. - București: Lumina Lex, 1993.
56. Eminescu Y. Regimul juridic al mărcilor. - București: Lumina Lex, 1996.
57. Eminescu Y. Dreptul de autor. Legea Nr.8 din 14 martie 1996 comentată. - București: Lumina Lex, 1997.
58. Filipescu Ion P. Drept civil. Dreptul de proprietate și alte drepturi reale. - București: Actami, 1998.
59. Firoiu D. Istoria statului și dreptului românesc. Vol. II. - București: Litografia și Tipografia învățământului, 1958.
60. Garraud R. Traite théorique et pratique du droit pénal français. Vol. I. - Paris: Sirey, 1913.

61. Garraud R. Traite théorique et pratique du droit pénal français. Vol.VI. - Paris: Sirey, 1914.
62. Gaudemet J. Studia et documenta historiae et juris. - Roma, 1963.
63. Gherasim D. Teoria generală a posesiei în dreptul român. - București: Editura Academiei, 1986.
64. Giorgio del Vecchio. Lectiuni de filosofie juridică. - București: Societatea română de filosofie, 1943.
65. Giurgiu N. Legea penală și infracțiunea. - Iași: Gama, 1996.
66. Giurgiu N. Drept penal general. - Iași: Sunset, 1997.
67. Gorgăneanu I.Gh. Infracțiunea de înșelăciune. - București: Scaiul, 1993.
68. Graven Ph. L'infraction pénale punissable. - Berne, 1993.
69. Gullien R., Vincent J. Lexique de termes juridique. - Paris: Dalloz, 1971.
70. Hamangiu C. Codul general al României. Legi uzuale. Vol.I. Codul penal. - București, 1914.
71. Hamangiu C., Rosetti-Bălănescu I., Băicoianu Al. Tratat de drept civil român. Vol.I. - București: ALL, 1998.
72. Hartmann N. Ethik. - Berlin-Leipzig, 1935
73. Ihering R. von. L'esprit du droit romain. - Paris, 1868.
74. Ihering R. von. Rôle de la volonté dans la possession. - Paris, 1891.
75. Inbau F., Thomson J., Sowle C. Cases and comments on criminal system. - Mineola, 1968.
76. Ioffe O.S. Drept civil sovietic. - București: Editura Științifică, 1960.
77. Ionașcu Tr. Note de curs. - București: Universitatea București, 1961-1962.
78. Jellinek F. System des subjectiven öffentlichen Recht. - Berlin, 1982.
79. Jescheck H.H. Lehrbuch des Strafrechts Allgemeiner Teil. - Berlin: Duncker & Humblot, 1988.
80. Kallos N., Roth A. Axiologie și etică. - București: Editura Științifică, 1968.
81. Kerever A. Proceedings of the international Colloquium Author's Rights without author. - Bruxelles: Intergu, 1993.
82. Krause H., Thoma H. Das neue Strafrecht. - Stuttgart, 1976.
83. Laborde-Lacoste C. Expose méthodique de droit civil. Vol. I. - Paris, 1949.
84. Lazăr V. Infracțiuni contra drepturilor de proprietate intelectuală. - București: Lumina Lex, 2002.
85. Liszt Fr. von. Traite de droit pénal allemand. Tome II. - Paris: Sirey, 1911.
86. Loghin O., Toader T. Drept penal român. Partea Specială. - București: Șansa, 1999.
87. Lupan E., Reghini I. Drept civil. Drepturile reale. - Cluj-Napoca: Universitatea "Babeș-Bolyai", 1977.
88. Lupulescu D. Acte de stare civilă. - București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1980.

89. Lupulescu D. Drept civil. Drepturile reale principale. - București: Lumina Lex, 1997.
90. Luțescu G.N. Teoria generală a drepturilor reale. - București, 1947.
91. Macovei I. Protecția creației industriale. - Iași: Junimea, 1984.
92. Mămăligă S. Dreptul de autor și drepturile conexe. - Chișinău: ARC, 2000.
93. Manzini V. Trattato di diritti penali italiano. - Torino, 1933.
94. Marty-Raynaud A. Droit civil. Vol. I. - Paris, 1961.
95. Mateuț Gh. Elemente de logică juridică. - Iași: Chemarea, 1994.
96. Mateuț Gh., Mihăilă A. Logica juridică. - București: Lumina Lex, 1998.
97. Mattei U., Baieș S., Roșca N. Principiile fundamentale ale dreptului de proprietate. - Chișinău: ARC, 2000.
98. Maurach R. Deutsches Strafrecht. Besonderer Teil. - Karlsruhe, 1969.
99. Mehlis G. Lehrbuch der Geschichtsphilosophie. - Berlin, 1915.
100. Mihai Gh.C. Fundamentele dreptului. Argumentare și interpretare în drept. - București: Lumina Lex, 2001.
101. Mitrache C. Drept penal român. - București: Șansa, 1997.
102. Molcuț E., Oancea D. Drept roman. - București: Șansa-Universul, 1993.
103. Mrejeru I. Tehnica legislativă. - București: Editura Academiei, 1979.
104. Nistoreanu Gh. și colaboratorii. Drept penal. Partea Specială. - București: Europa Nova, 1999.
105. Nistoreanu Gh., Boroș A. Drept penal. Partea Specială. - București: ALL Beck, 2002.
106. Noll P. Schweizerisches Strafrecht. T. I. - Zürich, 1983.
107. Oancea I. Drept penal. Partea Generală. - București: Editura Didactică și Pedagogică, 1965; 1971.
108. Otto H. Grundkurs. Strafrecht. - Berlin, 1982.
109. Papadopol V., Popovici M. Repertoriu alfabetic de practică judiciară în materie penală pe anii 1969-1975. - București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1977.
110. Papadopol V., Daneș Șt. Repertoriu de practică judiciară în materie penală pe anii 1981-1985. - București: Editura Științifică, 1989.
111. Papadopolu M.I. Codul legilor penale române adnotate. - București: Tipografiile române unite, 1932.
112. Pop L. Dreptul de proprietate și dezmembrămintele sale. - București: Lumina Lex, 1997.
113. Pop O. Infracțiunea delapidării. - Timișoara: Mirton, 2002.
114. Pop T. Tratat de drept civil. Partea Generală. Vol. I. - București, 1989.
115. Pop T. Drept penal comparat. Partea Generală. Vol.II. - Cluj, 1923.
116. Popescu-Brăila T.R. Drept civil. Vol.I. - București: Romcart, 1993.
117. Pradel J. Droit pénal général. - Paris: Cujas, 1990.

118. Predescu O. Dreptul penal al afacerilor. - București: Continent XXI, 2000.
119. Rapport sur la compatibilité de la législation de la Moldavie avec la CEDHET SES. Réunion d'experts. - Kichinau, 1997.
120. Rassat M.L. Les infractions contre les biens et les personnes dans le nouveau Code pénal. - Paris, 1995.
121. Rătescu Const. G. și colectivul. Codul penal "Carol al II-lea" adnotat. Vol.III. Partea Specială, II. - București: Socec, 1937.
122. Roman E. Tratat de drept civil. Partea Generală. Vol. I. - București: Editura Academiei, 1967.
123. Roș V. Dreptul proprietății intelectuale. - București: Global Lex, 2001.
124. Roubier P. Théorie générale du droit. - Paris: Sirey, 1946.
125. Safta-Romano E. Dreptul de proprietate privată și publică în România. - Iași: Graphix, 1993.
126. Saudemont A. La radiophonie et le droit. - Paris: Dalloz, 1927.
127. Schmidhäuser E. Strafrecht. Allgemeiner Teil. - Tübingen, 1982.
128. Schmoller G. Grundriss der allgemeinen Volkswirtschaftslehre. - Leipzig: II Tell, 1904.
129. Seserman M. Dreptul proprietății intelectuale. - Iași: Chemarea, 1993.
130. Sima C. Codul penal adnotat cu practica judiciară pe anii 1969-2000. - București: Lumina Lex, 2000.
131. Stătescu C., Bârsan C. Drept civil. Teoria generală a drepturilor reale. - București: Universitatea din București, 1988.
132. Stătescu C., Bârsan C. Teoria generală a obligațiilor. - București: ALL, 1996.
133. Stefani G., Levasseur G., Boulloc B. Droit pénal général. - Paris: Dalloz, 1987.
134. Stegăroiu C. Drept penal. Partea Generală. Partea a II-a. - Cluj, 1958.
135. Tănăsescu I. Curs de drept penal general. - București: INS, 1997.
136. Tanoviceanu I. Curs de drept penal. - București: Socec, 1912.
137. Tanoviceanu I. Tratat de drept și procedură penală. Vol.I. - București: Curierul Judiciar, 1924.
138. Tarhon V.Gh. Infrațiuni pentru care se aplică proceduri speciale de urmărire și judecată. - București: Editura Științifică, 1958.
139. Trainin A.N. Teoria generală a conținutului infracțiunii. - București: Editura Științifică, 1959.
140. Ungureanu A. Drept penal român. Partea Generală. - București: Lumina Lex, 1995.
141. Ungureanu A., Ciopraga A. Dispoziții penale din legi speciale române. Vol.V. - București: Lumina Lex, 1996.
142. Vasiliu T. și colaboratorii. Codul penal al RSR, comentat și adnotat. Partea Specială. Vol.I, II. - București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1975.

143. Veron M. Droit penal special. - Paris, 1994.
144. Vlahide P.C. Repetiția principiilor de drept civil. Vol.I. - București: Europa Nova, 1994.
145. Volcinschi V., Chiroșca D. Dreptul proprietății intelectuale. - Chișinău: Museum, 2001.
146. Vouin R., Leaute F. Droit pénal général et criminologie. - Paris: PUF, 1956.
147. Vrabie G. Forme de reglementare a relațiilor sociale. Teză de doctorat. - București, 1975.
148. Vrabie Genoveva. Teoria generală a dreptului. - Iași: "Ștefan Procopiu", 1993.
149. Welzel G. Deutsche Strafrecht. - Berlin, 1969.
150. Wessels J. Strafrecht. Allgemeiner Teil. - Heidelberg, 1995.
151. Zlătescu V.D. Introducere în logistica formală. - București: Oscar Print, 1996.
152. Zolyneak M. Drept penal. Partea Generală. Vol.II. - Iași: Chemarea, 1993.
153. Zolyneak M., Michinici M. Drept penal. Partea Generală. - Iași: Chemarea, 1999.
154. Алексеев С.С. Механизм правового регулирования в обществе. - Москва: Юридическая литература, 1966.
155. Алексеев С.С. Общие теоретические проблемы системы права. - Москва: Госюриздат, 1961.
156. Алексеев С.С. Общая теория права. Выпуск I. - Свердловск, 1963.
157. Алексеев С.С. Общая теория права. Выпуск II. - Свердловск, 1964.
158. Антология мировой правовой мысли. Том IV / Под ред. Г.Ю. Семюгина. - Москва: Мысль, 1999.
159. Аристотель. Сочинения, в четырех томах. Том I. - Москва, 1975.
160. Бажанов М.И. Ответственность за кражу личного имущества граждан и за разбой по советскому уголовному законодательству. - Харьков: Харьковский университет, 1957.
161. Беккария Ч. О преступлениях и наказаниях. - Москва, 1940.
162. Белогриц-Котляревский Л.С. Учебник русского уголовного права. Части Общая и Особенная. - Киев, Петербург, Харьков: Южно-русское книгоиздательство Ф.А. Иогансона, 1903.
163. Бойцов А.И. Преступления против собственности. - Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2002.
164. Брайнин Я.М. Уголовная ответственность и ее основание в советском уголовном праве. - Москва: Юридическая литература, 1963.
165. Братусь С.Н. Предмет и система советского гражданского права. - Москва, 1963.
166. Буров В.С. Преступления против интересов службы в коммерческих и иных организациях. - Ростов-на-Дону: Феникс, 1997.

167. Венедиктов А.В. Государственная социалистическая собственность. - Москва-Ленинград, 1948.
168. Владимиров В.А. Квалификация преступлений против личной собственности. - Москва: ВШ МООП, 1968.
169. Владимиров В.А., Ляпунов Ю.И. Ответственность за корыстные посягательства на социалистическую собственность. - Москва: Юридическая литература, 1986.
170. Волков Б.С. Мотив и квалификация преступлений. - Казань: Издательство Казанского университета, 1968.
171. Ворошилин Е.В. Ответственность за мошенничество. - Москва: ВЮЗИ, 1980.
172. Вышинская З.А. Об уголовной ответственности за хищение государственного и общественного имущества. - Москва, 1948.
173. Гавриш С.Б. Уголовно-правовая охрана природной среды Украины. Проблемы теории и развитие законодательства. - Харьков: Основа, 1994.
174. Гамбаров Ю.С. Курс гражданского права. Часть общая. Том I. - Санкт-Петербург, 1911.
175. Гаухман Л.Д., Серова М.В. Ответственность за мелкое хищение государственного или общественного имущества. - Москва, 1990.
176. Гаухман Л.Д., Максимов С.В. Уголовная ответственность за преступления в сфере экономики. - Москва: ЮрИнфоР, 1996.
177. Гаухман Л.Д., Максимов С.В. Ответственность за преступления против собственности. - Москва: ЮрИнфоР, 1997.
178. Гаухман Л.Д., Максимов С.В. Преступления в сфере экономической деятельности. - Москва: ЮрИнфоР, 1998.
179. Гаухман Л.Д. Квалификация преступлений: закон, теория, практика. - Москва: ЮрИнфоР, 2001.
180. Гегель Г.В.Ф. Философия права. - Москва, 1990.
181. Гельфер М.А. Преступные посягательства на собственность. - Москва: ВЮЗИ, 1953.
182. Гельфер М.А. Советское уголовное право. Часть Общая. - Москва: Юридическая литература, 1964.
183. Гельфер М.А. Уголовное право зарубежных социалистических стран. Часть Особенная. - Москва: ВЮЗИ, 1978.
184. Генкин Д.М. Право собственности в СССР. - Москва, 1961.
185. Герцензон А.А., Ошерович Б.С. Советское уголовное право. - Москва, 1937.
186. Герцензон А.А. Уголовное право. Часть Общая. - Москва: РИО ВЮА, 1948.

187. Гете И.В. Избранные философские произведения. - Москва, 1969.
188. Гораций. О праве войны и мира. Том I. - Москва, 1956.
189. Гражданское право России / Под ред. О.Н. Садикова. Часть I. - Москва, 1996.
190. Гражданское право. Часть I / Под ред. Ю.К. Толстого, А.П. Сергеева. - Санкт-Петербург: Теис, 1996.
191. Гражданское право / Под ред. Е.А. Суханова. Том I. - Москва, 1998.
192. Гражданское право. Часть III / Под ред. А.П. Сергеева, Ю.К. Толстого. - Москва, 1998.
193. Григорьева Л.В. Уголовная ответственность за мошенничество в условиях становления новых экономических отношений. - Саратов, 1996.
194. Гугучия М.В. Ответственность за разбой по действующему уголовному законодательству. - Сухуми, 1968.
195. Гукасян Р.Е. Проблема интересов в советском гражданском процессуальном праве. - Саратов, 1970.
196. Даньшин И.Н. Уголовно-правовая охрана общественного порядка. - Москва, 1973.
197. Дроздов А.В. Человек и общественные отношения. - Ленинград: Издательство ЛГУ, 1966.
198. Дурманов Н.Д. Понятие преступления. - Москва-Ленинград: Издательство Академии Наук, 1948.
199. Елисеев С.А. Преступления против собственности по уголовному законодательству России (вопросы теории). - Томск, 1999.
200. Емельянов В.П. Терроризм и преступления с признаками терроризирования. - Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2002.
201. Ефимов М.А. Преступления против социалистической собственности. - Горький, 1975.
202. Жижиленко А.А. Преступления против имущества и исключительных прав. - Ленинград, 1928.
203. Замосковцев П.В. Уголовная ответственность за посягательства на управленческую деятельность работников милиции и народных дружинников по охране общественного порядка. - Омск: Омская ВШМ, 1980.
204. Иоффе О.С. Ответственность по советскому гражданскому праву. - Москва, 1955.
205. Иоффе О.С., Шаргородский М.Д. Вопросы теории права. - Москва: Госюриздат, 1961.
206. Карпец И.И. Преступления международного характера. - Москва: Юридическая литература, 1979.
207. Кечекьян С.Ф. Правоотношения в обществе. - Москва: Издательство Академии Наук, 1958.

208. Кистяковский А.Ф. Элементарный учебник уголовного права. Часть Общая. - Киев: Издание Книгопродавца-Издателя Ф.А. Иогансона, 1891.
209. Клепицкий И.А. Объект и система имущественных преступлений в связи с реформой уголовного законодательства России: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. - Москва, 1995.
210. Ковалев А.Г. Психология личности. - Москва, 1965, p.238.
211. Кодика криминаль. - Jessy: Типография Албини, 1838.
212. Колоколов Г.Е. Уголовное право. Часть Особенная. - Москва, 1902.
213. Комментарий к Уголовному кодексу РСФСР / Под ред. В.И. Радченко, А.С. Михлина, И.В. Шмарова. - Москва: Вердикт, 1994.
214. Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации / Под ред. В.И. Радченко. - Москва, 1996.
215. Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации / Под ред. А.И. Бойко. - Ростов-на-Дону: Феникс, 1996.
216. Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации / Под ред. А.В. Наумова. - Москва: Юрист, 1997.
217. Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации / Под общ. ред. Ю.И. Скуратова и В.М. Лебедева. - Москва: Норма-Инфра-М, 1998.
218. Конституция Российской Федерации. Проблемный комментарий / Под ред. В.А. Четвернина. - Москва, 1997.
219. Коржанский Н.И. Объект посягательства и квалификация преступлений. - Москва, 1978.
220. Коржанский Н.И. Объект и предмет уголовно-правовой охраны. - Москва: Академия МВД, 1980.
221. Коркунов Н.М. Лекции по общей теории права. - Санкт-Петербург, 1898.
222. Корнеев С.М. Право государственной собственности в СССР. - Ленинград: ЛГУ, 1967.
223. Кочои С.М. Ответственность за корыстные преступления против собственности. - Москва, 2000.
224. Кригер Г.А. Борьба с хищениями социалистического имущества. - Москва, 1965.
225. Кригер Г.А., Бабаев М.М. Социалистическая собственность неприкосновенна. - Москва: Знание, 1968.
226. Кригер Г.А. Квалификация хищения социалистического имущества. - Москва, 1971.
227. Кригер Г.А. Квалификация хищений социалистического имущества. - Москва: Юридическая литература, 1974.
228. Круглевский А.Н. Имущественные преступления. - Москва, 1916.

229. Крылова Н.Е., Серебренникова А.В. Уголовное право современных зарубежных стран (Англии, США, Франции, Германии). - Москва, 1997.
230. Кудрявцев В.Н. Объективная сторона преступления. - Москва, 1960.
231. Кудрявцев В.Н. Теоретические основы квалификации преступления. - Москва: Госюриздат, 1963.
232. Кузнецов А.В. Уголовно-правовая охрана интересов личности в СССР. - Москва: Юридическая литература, 1969.
233. Кузнецова Н.Ф. Преступление и преступность. - Москва: Издательство МГУ, 1969.
234. Куринов Б.А. Уголовная ответственность за хищения государственного и общественного имущества. - Москва: Госюриздат, 1954.
235. Курс русского уголовного права. Часть Общая. Книга I. Учение о преступлении. - Санкт-Петербург, 1874.
236. Курс советского уголовного права: Часть Общая. Том I / Под ред. Н.А. Беляева. - Ленинград: Издательство ЛГУ, 1968.
237. Курс советского уголовного права. Часть Особенная. Том IV / Под ред. А.А. Пионтковского. - Москва: Наука, 1970.
238. Курс советского уголовного права: Часть Общая. Том II / Под ред. А.А. Пионтковского. - Москва: Наука, 1970.
239. Курс советского уголовного права. Часть Особенная. Том V / Под ред. А.А. Пионтковского. - Москва: Наука, 1971.
240. Курс советского уголовного права: Часть Особенная. Том III / Под ред. Н.А. Беляева, М.Д. Шаргородского. - Ленинград: ЛГУ, 1973.
241. Курс уголовного права. Часть Общая. Том 1: Учение о преступлении / Под ред. Н.Ф. Кузнецовой, И.М. Тяжковой. - Москва: Зерцало, 1999.
242. Лист Ф. Учебник уголовного права. Часть Особенная. - Москва, 1905.
243. Лозовский Л., Райзберг Б. Словарь по экономике и праву. - Москва: Омега, 1999.
244. Лохвицкий А. Уголовное право. Курс. - Санкт-Петербург, 1871.
245. Ляпунов Ю.И. Общественная опасность деяния как универсальная категория советского уголовного права. - Москва, 1989.
246. Ляпунов Ю.И. Уголовно-правовая охрана природы органами внутренних дел. - Москва: Академия МВД, 1974.
247. Малахов Л.К. Ответственность за вымогательство: квалификация и наказание по российскому и зарубежному праву. - Нижний Новгород, 1995.
248. Мальцев В.В. Проблема уголовно-правовой оценки общественно-опасных последствий. - Саратов, 1989.
249. Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения. Т. I, III, IV. - Москва: Госполитиздат, 1955.

250. Матышевский П.С. Ответственность за преступления против социалистической собственности. - Киев: Киевский университет, 1968.
251. Милнер П. Физиологическая психология. - Москва, 1973.
252. Михайленко П., Тевлин Р. Преступления против личной собственности граждан. - Киев, 1962.
253. Михайленко П.П., Гельфанд И.А. Уголовно-правовая охрана сельского хозяйства. - Москва: Юриздат, 1963.
254. Михайлов М.П. Уголовная ответственность за кражу личного имущества и разбой. - Москва: Госюриздат, 1958.
255. Наумов А.В. Российское уголовное право. Часть Общая. - Москва: БЕК, 1999.
256. Научно-практический комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации. Том. I / Под ред. П.Н. Панченко. - Нижний Новгород: Номос, 1996.
257. Некипелов П.Т. Советское уголовное законодательство в борьбе с хищениями социалистической собственности. - Москва: Госюриздат, 1954.
258. Нерсисянц В.С. Философия права. - Москва, 1997.
259. Никифоров Б.С. Борьба с мошенническими посягательствами на социалистическую и личную собственность по советскому уголовному праву. - Москва, 1952.
260. Никифоров Б.С. Объект преступления по советскому уголовному праву. - Москва: Госюриздат, 1960.
261. Никифоров Б.С., Решетников Ф.М. Современное американское уголовное право. - Москва: Наука, 1990.
262. Новинский И.И. Понятие связи в философии. - Москва: Высшая школа, 1961.
263. Новоселов Г.П. Учение об объекте преступления. - Москва: Норма, 2001.
264. Новый Уголовный кодекс Франции. - Москва: Юридический колледж МГУ, 1993.
265. Особенности уголовных кодексов союзных республик / Под ред. В.Д. Меньшагина. - Москва: Юридическая литература, 1963.
266. Панов Н.И. Способ совершения преступления и уголовная ответственность. - Харьков, 1982.
267. Панов В.П. Международное уголовное право. - Москва: Инфра•М, 1997.
268. Перфильев М.Н. Общественные отношения. - Москва: ВИУ, 2001.
269. Пинаев А.А. Уголовно-правовая борьба с хищениями. - Харьков: Вища школа, 1975.

270. Пионтковский А.А. Советское уголовное право. Часть Особенная. Том II. - Москва, 1928.
271. Пионтковский А.А. Советское уголовное право. Часть Общая. - Москва: Юриздат, 1939.
272. Пионтковский А.А., Меньшагин В.Д. Курс советского уголовного права. Часть Особенная. Том I. - Москва: Госюриздат, 1955.
273. Пионтковский А.А. Учение о преступлении по советскому уголовному праву. - Москва, 1961.
274. Платон. Государство. Том I. - Москва, 1968-1971.
275. Победоносцев К. Курс гражданского права. Первая часть. - Санкт-Петербург, 1896.
276. Познышев С.В. Особенная часть русского права. Сравнительный очерк важнейших отделов Особенной части старого и нового уложений. - Москва, 1912.
277. Примерный Уголовный кодекс (США). Официальный проект Института американского права. - Москва, 1969.
278. Прохоров В.С. Преступление и ответственность. - Ленинград, 1984.
279. Прудон П-Ж. Что такое собственность? Или Исследования о принципе права и власти. - Москва, 1998.
280. Пусторослев Л.П. Русское уголовное право. - Юрьев, 1912.
281. Расследование преступлений в сфере экономики / Под общ. ред. И.Н. Кожевникова. - Москва: Спарк, 1999.
282. Ремнев В.И. Право жалобы в СССР. - Москва, 1964.
283. Рождественский А.А. Основы общей теории права. - Москва, 1912.
284. Рождественский А.А. Теория субъективных публичных прав. - Москва, 1913.
285. Роннеберг И. Объективная сторона преступления. - Москва: Госюриздат, 1957.
286. Российское уголовное право. Часть Общая: Учебник / Под ред. В.Н. Кудрявцева, А.В. Наумова. - Москва: Спарк, 1997.
287. Российское уголовное право. Часть Особенная / Под ред. В.Н. Кудрявцева, А.В. Наумова. - Москва: Юристъ, 1997.
288. Саватье Р. Теория обязательств. - Москва, 1972.
289. Самощенко И.С. Понятие правонарушения по советскому законодательству. - Москва, 1963.
290. Сафонов В.Н. Организованное вымогательство: уголовно-правовой и криминологический анализ. - Санкт-Петербург, 2000.
291. Сергеев А.П. Право интеллектуальной собственности в Российской Федерации. - Москва: Теис, 1999.

292. Сергеева Т.Л. Уголовно-правовая охрана социалистической собственности в СССР. - Москва, 1954.
293. Сергиевский Н.Д. Русское уголовное право. Часть Общая. - Санкт-Петербург, 1911, 1913.
294. Сирота И.С. Преступления против социалистической собственности и борьба с ними. - Воронеж: Воронежский университет, 1968.
295. Скловский К.И. Собственность в гражданском праве. - Ставрополь: Южно-Русское коммерческо-издательское товарищество, 1994.
296. Смирнов В.Г. Функции советского уголовного права. - Ленинград: Издательство ЛГУ, 1965.
297. Советское уголовное право. Часть Особенная. - Москва: Госюриздат, 1951.
298. Советское уголовное право. - Москва: Юридическая литература, 1983.
299. Соотэк Я.Я. Преступления против социалистического имущества. - Тарту, 1983.
300. Спасович В.Д. Учебник уголовного права. Часть Общая. - Санкт-Петербург, 1863.
301. Строгович М.С. Основные вопросы советской социалистической законности. - Москва: Наука, 1966.
302. Суханов Е.А. Лекции о праве собственности. - Москва: Юридическая литература, 1991.
303. Таганцев Н.С. Русское уголовное право: Лекции. Часть Общая. Том I. - Москва, 1994.
304. Замосковцев П.В. Уголовная ответственность за посягательства на управленческую деятельность работников милиции и народных дружинников по охране общественного порядка. - Омск: Омская ВШМ, 1980.
305. Тарарухин С.А. Социалистическая собственность - неприкосновенна. - Киев, 1963.
306. Таций В.Я. Объект и предмет преступления по советскому уголовному праву. - Харьков, 1982.
307. Тенчов Э.С. Квалификация преступлений против собственности. - Иваново: Ивановский университет, 1981.
308. Тенчов Э.С. Уголовно-правовая охрана социалистической собственности: Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора юридических наук. - Москва, 1989.
309. Теория государства и права / Под ред. Мокичева К.А. - Москва, 1965.
310. Тихенко С.И. Борьба с хищениями социалистической собственности, связанными с подлогом документов. - Киев: Издательство Киевского университета, 1959.

311. Толстой Ю.К. К теории правоотношений. - Ленинград: Издательство ЛГУ, 1959.
312. Трайнин А.Н. Должностные и хозяйственные преступления. - Москва, 1938.
313. Трунцевский Ю.В. Интеллектуальное пиратство: гражданско-правовые и уголовно-правовые меры противодействия. - Москва: Юрист, 2002.
314. Тютрюмов И.М. Гражданское право. - Юрьев, 1922.
315. Тюхтин В.С. Отражение, система, кибернетика. - Москва: Издательство Академии Наук, 1972.
316. Уголовное право. Часть Особенная / Под ред. А.А. Герцензона и А.А. Пионтковского. - Москва: Юриздат, 1939.
317. Уголовное право. Часть Особенная / Под общ. ред. И.Т. Голякова, З.А. Вышинской, Н.Д. Дурманова, М.М. Исаева. - Москва: Юриздат, 1943.
318. Уголовное право. Часть Общая. - Москва: Госюриздат, 1943.
319. Уголовное право. Часть Общая. - Москва: Госюриздат, 1948.
320. Уголовное право. Часть Общая. - Москва: Юридическая литература, 1966.
321. Уголовное право Украинской ССР на современном этапе: Часть Особенная / Под ред. А.Я. Светлова и В.В. Сташиса. - Киев: Наукова думка, 1985.
322. Уголовное право. Часть Общая: Учебник / Под ред. И.Я. Козаченко, З.А. Незнамовой. - Москва, 1997.
323. Уголовное право. Часть Общая / Под ред. Н.И. Ветрова, Ю.И. Ляпунова. - Москва, 1997.
324. Уголовное право Российской Федерации. Часть Общая / Под ред. Р.Р. Галиакбарова. - Саратов, 1997.
325. Уголовное право. Часть Особенная / Под ред. Н.И. Ветрова, Ю.И. Ляпунова. - Москва: Новый Юрист, 1998.
326. Уголовное право. Часть Особенная / Под ред. И.Я. Козаченко, З.А. Незнамовой, Г.П. Новоселова. - Москва: Норма-Инфра•М, 1998.
327. Уголовное право России. Том I. Часть Общая / Под ред. А.Н. Игнатова, Ю.А. Красикова. - Москва, 1998.
328. Уголовное право Российской Федерации. Часть Особенная / Под ред. Б.В. Здравомыслова. - Москва: Юрист, 1999.
329. Уголовное уложение 22 марта 1903 г. - Санкт-Петербург, 1904.
330. Уголовное уложение 1903 г. (с приложениями). - Рига, 1922.
331. Уголовный кодекс Австралии. - Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2002.
332. Уголовный кодекс Венгерской Народной Республики 1961 года. - Будапешт, 1963.
333. Уголовный кодекс Голландии. - Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001.

334. Уголовный кодекс Греции. - Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2002.
335. Уголовный кодекс Дании. - Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001.
336. Уголовный кодекс Испании. - Москва: Зерцало, 1998.
337. Уголовный кодекс Италии. - Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2002.
338. Уголовный кодекс Китайской Народной Республики. - Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001.
339. Уголовный кодекс Польши. - Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001.
340. Уголовный кодекс Республики Болгария. - Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001.
341. Уголовный кодекс Российской Федерации. - Москва: Проспект, 1999.
342. Уголовный кодекс ФРГ. - Москва: Зерцало, 2000.
343. Уголовный кодекс Швейцарии. - Москва: Зерцало, 2000.
344. Уголовный кодекс Швеции. - Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001.
345. Уголовный кодекс Эстонской Республики. - Таллинн: Дефендо, 1996.
346. Уголовный кодекс Эстонии. - Таллинн: Рийги Театоя, 2001.
347. Уголовный кодекс Японии. - Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2002.
348. Уемов Л.И. Вещи, свойства и отношения. - Москва: Издательство Академии Наук, 1963.
349. Уложение о наказаниях уголовных и исправительных. - Санкт-Петербург, 1845.
350. Устинов В.С. Российское уголовное законодательство об ответственности за преступления против собственности (история и концепция). - Нижний Новгород, 1997.
351. Утевский Б.С., Вышинская З.А. Практика применения законодательства по борьбе с хищениями социалистического имущества. - Москва: Госюриздат, 1954.
352. Фаргиев И.А. Потерпевший от преступления (уголовно-правовые вопросы). - Хабаровск: РИЦ ХГАЭП, 2001.
353. Фейгельсон В.М. Интеллектуальная собственность, недобросовестная конкуренция и ноу-хау. - Москва, 1997.
354. Фойницкий И.Я. Курс уголовного права. Часть Особенная. Посягательства личные и имущественные. - Санкт-Петербург, 1912.
355. Хвостов В.М. Общая теория права. Элементарный очерк. - Москва, 1914.
356. Цицерон. Диалоги о государстве, законах. - Москва, 1966.

357. Чером Д.М. Субъективное право и формы его защиты. - Ленинград, 1968.
358. Чичинский И.И. Собственность в системе экономических отношений. - Москва, 1986.
359. Шаргородский М.Д. Советское уголовное право: Часть Особенная. - Москва: Юридическая литература, 1962.
360. Шелковкин Г.В. Последствия хищений социалистического имущества и их уголовно-правовое значение: Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. - Свердловск, 1970.
361. Шептулин А.П. Система категорий диалектики. - Москва: Наука, 1967.
362. Шершеневич Г.Ф. Общая теория права. - Москва, 1912.
363. Шершеневич Г.Ф. Учебник русского гражданского права (по изданию 1907 г.). - Москва, 1995.
364. Шкредов В.П. Метод исследования собственности в «Капитале» К. Маркса. - Москва, 1973.
365. Шкредов В.П. Экономика и право. - Москва: Экономика, 1990.
366. Шурухов Н.Г. Расследование краж. - Москва: Юрист, 1999.
367. Щенникова Л.В. Вещные права в гражданском праве России. - Москва, 1996.
368. Юм Д. Сочинения, в двух томах. Том I. - Москва: Мысль, 1966.
369. Явич Л.С. Проблемы правового регулирования общественных отношений. - Москва: Госюриздат, 1961.
370. Явич Л.С. Право и общественные отношения. - Москва: Юридическая литература, 1971.
371. Яковлев А.М. Социология экономической преступности. - Москва: Наука, 1988.
372. Яни П.С. Посягательства на собственность. - Москва: Российская правовая Академия МЮ РФ, 1998.

Articole

1. Barbu C. Furtul folosinței vehiculelor în reglementarea noului Cod penal // Revista română de drept. - 1969. - Nr.2. - P.85.
2. Bodiul T., Calenic N. Reglementarea juridică a denumirilor de firme în Republica Moldova // Legea și viața. - 1999. - Nr.7. - P.32-38.
3. Braunștein B. Considerații asupra obiectului juridic al infracțiunii în dreptul penal // Analele Științifice ale Universității “Al.I. Cuza”. - Iași, 1960, p.177.
4. Ciubotariu M. Cu privire la calificarea juridică a faptelor de racordare ilegală la sistemul de televiziune prin cablu // Dreptul. - 1994. - Nr.10. - P.97-98.
5. Ciuncan D. “Interesul legitim” în cazul admisibilității probei verității // Dreptul. - 1997. - Nr.4. - P.75.

6. Comăniță I. Considerații privind noțiunea de obiect al raportului juridic // *Justiția nouă*. - 1965. - Nr.9. - P.78-79.
7. Costinescu P. Proprietatea intelectuală // *Revista română de proprietate intelectuală*. - 1996. - Nr.2. - P.15-18.
8. Drăghici V. Obiectul juridic al infracțiunii // *Revista de drept penal*. - 2002. - Nr.4. - P.55-61.
9. Favoreau L. Consideraciones comparades sobre la Revolucion juridica francesa // *Revista de estudios constitucionales*. - 1988. - No1. - P.232.
10. Ionașcu Tr. Considerații generale asupra dreptului de proprietate de stat și regimul juridic preferențial al apărării sale prin revendicare // *Probleme privind dezvoltarea și apărarea proprietății în RPR*. - București: Editura Academiei, 1959, p.43.
11. Gheorghe I. Gestiune frauduloasă. Abuz de încredere sau furt? Unele considerații în lumina deciziei Curții Constituționale // *Dreptul*. - 1996. - Nr.1. - P.83.
12. Koslovski W.M. La réalité sociale // *Revue philosophique*. - 1912. - P.83.
13. Lefterache L. Infracțiunile economice // *Revista de drept penal*. - 1998. - Nr.3. - P.115.
14. Loghin O. În legătură cu infracțiunea de însușire a bunului găsit // *Revista română de drept*. - 1970. - Nr.5. - P.107.
15. Mackie J.L. Subiectivitatea valorilor // *Valorile și adevărul moral*. - București: Alternative, 1995, p.155.
16. Marcov G. Criterii de delimitare a formei agravate de forma simplă a infracțiunii de ultraj contra bunelor moravuri și tulburare a liniștii publice // *Revista română de drept*. - 1971. - Nr.11. - P.93.
17. Mureșan A., Basarab M. Considerații privind obiectul infracțiunilor contra proprietății socialiste // *Studia Universitatis "Babeș-Bolyai". Series III. Fasciculus 2. - Oeconomica et iurisprudentia*. - 1961, p.166; p.163-170.
18. Mureșanu I., notă la: Tribunalul județului Mureș, decizia nr.485 din 1972 // *Revista română de drept*. - 1973. - Nr.9. - P.150.
19. Notă informativă // *Codul penal al Republicii Moldova. Proiect*. - Chișinău: Ministerul Justiției al Republicii Moldova; Garuda-Art, 1999, p.6.
20. Nozick R. Valoare și sens // *Valorile și adevărul moral*. - București: Alternative, 1995, p.177.
21. Popescu T. Rolul și funcțiile mărcii // *Revista Română de Proprietate Industrială*. - 1999. - Nr.1. - P.37-38.
22. Pușcaș N. Dreptul de proprietate în viziunea Constituției amendate // *Avocatul poporului*. - 2004. - Nr.2. - P.9-12.
23. Râpeanu Gr. Unele probleme privind conținutul infracțiunii de delapidare // *Analele Universității București*. - 1956. - Nr.6. - P.189.
24. Râpeanu Gr. Obiectul infracțiunii // *Analele Universității București. Seria "Științe sociale". Științe juridice*. - 1965. - P.47.

25. Râpeanu Gr. Considerații privind esența și dezvoltarea istorică a infracțiunilor economice // *Analele Universității din București*. - 1972. - Nr.2. - P.92-97.
26. Rickert H. Vom Begriff der Philosophie // *Logos*. Bd. I. Heft I. - Berlin, 1910, p.12.
27. Ruß W. Diebstahl // *Leipziger Kommentar. Großkommentar*. Bd.5. - Berlin, New-York, 1989, p.7.
28. Ștefănescu D. Contribuții la elaborarea unei noi definiții a dreptului subiectiv // *Dreptul*. - 1991. - Nr.7. - P.82.
29. Vasiu I. Modalități de comitere a infracțiunilor informatice. Programe distructive // *Revista de drept penal*. - 1997. - Nr.3. - P.93.
30. Volcinski V., Șapoval V. Conținutul și natura juridică a dreptului subiectiv asupra mărcii // *Analele Științifice ale Universității de Stat din Moldova. Facultatea de Drept. Serie nouă*. Nr.5. - Chișinău, 2001, p.115-126.
31. Zmauc I. Die Werttheorie bei Aristoteles und Thomas von Aquino // *Archiv für Geschichte der Philosophie*. Bd. XII. - Berlin, 1899, p.400.
32. Алексеев С.С. Предмет советского социалистического гражданского права // *Ученые труды Свердловского юридического института. Том I. Серия "Гражданское право"*. - Свердловск, 1959, p.28.
33. Алексеев Н.Н. Собственность и социализм // *Русская философия собственности*. - Санкт-Петербург, 1993, p.350-372.
34. Ансель М. Методологические проблемы сравнительного права // *Очерки сравнительного права*. - Москва, 1991, p.38.
35. Антонов А.Д. Принципы криминализации общественно опасных деяний в уголовно-правовой науке // *Вестник Московского университета. Серия 11, Право*. - 2000. - №4. - P.87-88.
36. Беляев С.С. Предисловие // *Уголовный кодекс Швеции*. - Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001, p.20.
37. Бердяев Н.А. Философия неравенства // *Русская философия собственности (XVIII-XX вв.)*. - Санкт-Петербург, 1993, p.290-292.
38. Бернштейн Н. Конструкция норм о преступлениях против собственности в проекте Уголовного кодекса // *Социалистическая законность*. - 1947. - №1. - P.14.
39. Болотский Б. Рецензия на книгу Г.Л. Кригера «Ответственность за разбой» // *Советская юстиция*. - 1969. - №4. - P.31.
40. Борзенков Г.Н. Усиление ответственности за вымогательство // *Вестник Московского университета*. - 1990. - №2. - P.22.
41. Васильев А.Н. О понятии хищения // *Советское государство и право*. - 1951. - №2. - P.35.
42. Введение в интеллектуальную собственность // *Всемирная организация интеллектуальной собственности*. - 1998. - №478(RR). - P.4.

43. Векленко В.В. Собственность как объект уголовно-правовой охраны // Российский юридический журнал. - 1999. - №3. - Р.136-137.
44. Гельфер М.А. Некоторые вопросы общего учения об объекте преступления в советском уголовном праве // Ученые записки ВЮЗИ. Выпуск VII. - Москва, 1959, р.41-47.
45. Гельфер М. О квалификации незаконного пользования электрической и другой энергией // Законность. - 1983. - №8. - Р.48-49.
46. Генкин Д.М. Право собственности как абсолютное право // Советское государство и право. - 1958. - №6. - Р.94.
47. Глистин В.К. Общественные отношения как объект преступления по советскому уголовному праву // Правоведение. - 1966. - №2. - Р.90.
48. Грибанов В.П. Интерес в гражданском праве // Советское государство и право. - 1967. - №1. - Р.52.
49. Гукасян Р.Е. Правовые и охраняемые законом интересы // Советское государство и право. - 1973. - №7. - Р.116.
50. Гурвич М.А. Гражданские процессуальные правоотношения и процессуальные действия // Труды ВЮЗИ. Том III. - Москва, 1965, р.86.
51. Ефимова Л. Правовые проблемы безналичных денег // Хозяйство и право. - 1997. - №2. - Р.39-49.
52. Ефимова Л.Г. Правовые аспекты безналичных денег // Закон. - 1997. - №1. - Р.102.
53. Завидов Б.Д. О понятии мошенничества и его видоизменениях в уголовном праве России // Российский следователь. - 1999. - №2. - Р.20-28.
54. Загородников Н.И. Понятие объекта преступления в советском уголовном праве // Труды ВЮА. Выпуск XXIII. - Москва, 1951, р.32-33.
55. Иванов Н. Хулиганство: проблемы квалификации // Российская юстиция. - 1996. - №8. - Р.39.
56. Иванов Н., Омигов В. Ответственность за нарушение правил пользования энергией или газом в быту // Советская юстиция. - 1987. - №7. - Р.24-25.
57. Иванов Н.Г. Парадоксы уголовного закона // Государство и право. - 1998. - №3. - Р.57.
58. Игнатов А., Гаухман Л. Квалификация насильственных преступлений по совокупности // Социалистическая законность. - 1969. - №3. - Р.50.
59. Ильин И.А. О частной собственности // Русская философия собственности (XVIII-XX вв.). - Санкт-Петербург, 1993, р.130.
60. Исмагилов Р. Объект и предмет кражи // Законность. - 1999. - №8. - Р.49-52.
61. Кладков В.А. Уголовно-правовая охрана права собственности // Труды МГЮА. - 1999. - №4. - Р.109-110.
62. Клепицкий И.А. Собственность и имущество в уголовном праве // Государство и право. - 1997. - №5. - Р.74-83.

63. Клепицкий И.А. Имущественные преступления (сравнительно-правовой аспект) // Законодательство. Право для бизнеса. - 2000. - №1. - Р.61-67; №2. - Р.72-84.
64. Клепицкий И.А. Недвижимость как предмет хищения и вымогательства // Государство и право. - 2000. - №12. - Р.12-18.
65. Кнапп В. По поводу дискуссии о системе права // Советское государство и право. - 1957. - №5. - Р.116.
66. Кригер Г.А. К вопросу о понятии объекта преступления в советском уголовном праве // Вестник Московского университета. - 1955. - №1. - Р.123.
67. Кропачев Н.М., Николаева И.И. Уголовно-правовая защита имущественных прав не собственника // Вестник Санкт-Петербургского университета. Серия 6. Выпуск 3. - 1997. - №20. - Р.133.
68. Кудрявцев В.Н. О соотношении предмета и объекта преступления по советскому уголовному праву // Труды ВЮА. Выпуск XIII. - 1951. - Р.48-56.
69. Кудрявцев В.Н. К вопросу о соотношении объекта и предмета преступления // Советское государство и право. - 1951. - №8. - Р.53.
70. Кудрявцев В.Н. Рецензия на книгу Б.С. Никифорова "Объект преступления по советскому уголовному праву" // Правоведение. - 1962. - №1. - Р.171-172.
71. Кузнецов И.В. Структура научной теории и структура объекта // Вопросы философии. - 1968. - №5. - Р.82.
72. Кучинский В.А. Законные интересы личности: от Конституции к право-реализующей деятельности // Теоретические вопросы реализации Конституции СССР. - Москва, 1982, р.86.
73. Лавров П.Л. Очерки вопросов практической философии // Русская философия собственности (XVIII-XX вв.). - Санкт-Петербург, 1993, р.93.
74. Ленсинг Х. Голландский Уголовный кодекс в сравнительном аспекте // Уголовный кодекс Голландии. - Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001, р.64.
75. Лимонов В. Понятие мошенничества // Законность. - 1997. - №11. - Р.42.
76. Малько А.В. Законные интересы: общетеоретический аспект // Вестник Волжского университета. Серия "Юриспруденция". Выпуск I. - Тольятти, 1998, р.14.
77. Мальцев В. Понятие хищения // Российская юстиция. - 1995. - №4. - Р.35-37.
78. Модельный Уголовный кодекс для государств-участников СНГ // Правоведение. - 1996. - №1. - Р.92-150.
79. Навроцкий В. Уголовная ответственность за незаконное пользование электрической и другими видами энергии // Законность. - 1984. - №2. - Р.49-50.
80. Новоселова Л. О правовой природе средств на банковских счетах // Хозяйство и право. - 1996. - №8. - Р.90-100.

81. Петрищев В.Е. Правовые и социально-политические проблемы борьбы с терроризмом // Государство и право. - 1998. - №3. - Р.89-90.
82. Петровский С. Интеллектуальная собственность и исключительное право // Интеллектуальная собственность. - 1999. - №3. - Р.58.
83. Петухов Б. Уголовная ответственность за угон транспортных средств // Законность. - 1992. - №2. - Р.13-14.
84. Попов С. Аксиология и ее буржуазные истолкователи // Коммунист. - 1969. - №11. - Р.95.
85. Проект Уголовного кодекса Российской Федерации // Российская газета. - 1995. - №26.
86. Прянишников Е.А. Единство “явление-понятие-термин” и его значение для законодательства // Советское государство и право. - 1971. - №2. - Р.114-117.
87. Ребане И.А. О построении системы отраслей права // Советское государство и право. - 1958. - № 1. - Р.103.
88. Риккерт Г. О понятии философии // Логос. Международный ежегодник по философии культуры. Русское издание. Книга I. - Москва, 1910, р.47.
89. Розенберг Д.Н. О понятии имущественных преступлений в советском уголовном праве (объект и предмет посягательства) // Ученые записки Харьковского юридического института. Выпуск III, 1948, р.71.
90. Свириденко О. Правовое регулирование залога и его реализация в банковском кредитовании // Хозяйство и право. - 1998. - №7. - Р.73.
91. Сергеев С. Охрана прав исполнителей и производителей фонограмм в соответствии с Римской конвенцией, Соглашением ТРИПС и Договором ВОИС по исполнениям и фонограммам // Интеллектуальная собственность. Авторское право и смежные права. - 2001. - №8. - Р.51.
92. Серебренникова А.В. Предисловие // Уголовный кодекс ФРГ. - Москва: Зерцало, 2000, р.6.
93. Складов С.В. Понятие хищения в уголовном законодательстве России: теоретический анализ // Государство и право. - 1997. - №9. - Р.65.
94. Складов С.В. Уголовная ответственность за хищение недвижимого имущества // Российская юстиция. - 2001. - №6. - Р.52-53;
95. Суханов Е. Заем и кредит. Финансирование под уступку денежного требования. Банковский вклад. Банковский счет // Хозяйство и право. - 1996. - №7. - Р.15-17.
96. Сухарев Е., Куликов А. О двойной форме вины // Советская юстиция. - 1992. - №18. - Р.24.
97. Тархов В.А. Некоторые вопросы охраны имущественных прав трудящихся по советскому гражданскому законодательству // Ученые труды Саратовского юридического института. Выпуск II, 1965, р.91.

98. Тенчов Э.С. Основания и критерии разграничения форм хищения имущества // Проблемы борьбы с хищениями государственной собственности. - Саранск, 1985, р.49-55.
99. Толстой Ю.К. Понятие права собственности // Проблемы гражданского и административного права. - Ленинград: ЛГУ, 1962, р.149.
100. Трофимов Н.И. К вопросу о понятии хищения имущества // Современные проблемы уголовного права и криминологии. - Владивосток: Издательство Дальневосточного университета, 1991, р.60.
101. Тюхтин В.С. Системно-структурный подход и специфика философского знания // Вопросы философии. - 1968. - №11. - Р.48.
102. Успенский А. О недостатках определений некоторых форм хищений в новом УК // Законность. - 1997. - №2. - Р.35.
103. Фёдоров М.И. Понятие объекта преступления по советскому уголовному праву // Ученые записки Пермского университета. Том XI. Книга II. Выпуск IV. - Пермь, 1957, р.182-193.
104. Фесенко Е. Объект преступления с точки зрения ценностной теории // Уголовное право. - 2003. - №3. - Р.71-75.
105. Фролов Е.А. Объект уголовно-правовой охраны и общее понятие хищения социалистического имущества // Учёные труды Свердловского юридического института. Выпуск IX, 1969, р.66-117.
106. Шайкенов Н.А. Правовой статус личности и ее интересы // XXVI съезд КПСС и развитие теории права. - Свердловск, 1982, р.105.
107. Юлдашбаева Л. Правовая природа бездокументарных ценных бумаг // Хозяйство и право. - 1997. - №10. - Р.43-46.
108. Юрченко А.К. Охрана интересов граждан в правоотношениях, связанных с творческой деятельностью // Гражданско-правовая охрана интересов личности. - Москва, 1969, р.204.

Dicționare

1. Dicționar de economie. - București: Editura Economică, 1999.
2. Dicționar enciclopedic. Vol. II. - București: Editura Enciclopedică, 1996.
3. Dicționarul explicativ al limbii române / Sub red. lui I.Coteanu, L.Seche, M.Seche. - București: Univers enciclopedic, 1998.
4. Большой юридический словарь / Под ред. А.Я. Сухарева, В.Д. Зорькина, В.Е. Крутских. - Москва: Инфра-М, 1998.
5. Философский словарь / Под ред. М.М. Розенталя и П.Ф. Юдина. - Москва, 1968.
6. Экономическая энциклопедия / Под ред. Л.И. Абалкина. - Москва: Экономика, 1999.

CUPRINS

ARGUMENTUM	3
CAPITOLUL I	
<i>GENERALITĂȚI PRIVIND OBIECTUL INFRAȚIUNII</i>	11
Secțiunea I. Noțiunea de obiect al infracțiunii în teoria dreptului penal și în legislația penală	11
§ 1. Noțiunea de infracțiune și obiectul infracțiunii	11
§ 2. Obiectul infracțiunii în conținutul incriminării.....	87
Secțiunea II. Categori de obiecte ale infracțiunii	97
§ 1. Criterii de distincție și categorii de obiecte ale infracțiunii în raport cu aceste criterii	97
§ 2. Însemnătatea obiectului material al infracțiunii	137
§ 3. Însemnătatea obiectului juridic generic al infracțiunii.....	143
CAPITOLUL II	
<i>PATRIMONIUL CA OBIECT AL OCROTIRII JURIDICO-PENALE</i>	148
Secțiunea I. Noțiunea de patrimoniu și necesitatea ocrotirii lui juridico-penale	148
§ 1. Noțiunea de patrimoniu ca valoare socială	148
§ 2. Necesitatea apărării penale a patrimoniului.....	202
Secțiunea II. Structura patrimoniului și ocrotirea penală	216
§ 1. Elementele patrimoniului și clasificarea acestora	216
§ 2. Problema apărării penale a elementelor patrimoniului	279
CAPITOLUL III	
<i>OBIECTUL INFRAȚIUNILOR CONTRA PATRIMONIULUI ÎN LEGEA PENALĂ</i>	332
Secțiunea I. Patrimoniul ca obiect juridic generic	332
§ 1. Infracțiuni contra patrimoniului în legea penală	332
§ 2. Corelația dintre obiectul juridic generic și obiectul juridic special ale infracțiunilor contra patrimoniului	353
Secțiunea II. Cadrlu infracțiunilor contra patrimoniului și obiectul acestora	382
§ 1. Infracțiuni săvârșite prin sustragere	382
§ 2. Infracțiuni contra patrimoniului săvârșite prin fraudă (abuz sau amăgire) ..	437
§ 3. Infracțiuni săvârșite prin distrugere sau tulburare de posesie	467
CAPITOLUL IV	
<i>PROPRIETATEA INTELECTUALĂ CA OBIECT DE OCROTIRE</i>	480
Secțiunea I. Generalităȃi asupra proprietăȃi intelectuale	480
§ 1. Noțiunea de proprietate intelectuală și caracterizarea acesteia	480
§ 2. Formele dreptului de proprietate intelectuală.....	494
Secțiunea II. Infracțiuni contra proprietăȃi intelectuale în special	528
BIBLIOGRAFIE.....	641

Sergiu BRÎNZĂ

OBIECTUL INFRACTIUNILOR CONTRA PATRIMONIULUI

Monografie

Bun de tipar 11.04.2005.

Formatul $70 \times 100^{1/16}$.

Coli de tipar 56,5. Coli editoriale 50,0.

Tirajul 1000 exemplare.